ספרי׳ — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

לקוטי שיחות

— כ״ד —

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

●

מכבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ספר ששי — כרך חמישי

דברים

— הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספות —

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״

770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים וחמש לבריאה

מפתח כללי:

הקדמת המו"ל III
תוכן ומפתח VII
לקוטי שיחות - דברים 1

הוספות:
א) שיחות ה'תשל"ט - ה'תשמ"א 261
ב) שיחות ומכתבים 333
ג) מכתבים כלליים לר"ה 601

ב"ה

פתח דבר

בקשר ליום ו' תשרי שנה זו, יום ההילולא העשרים של הרבנית הצדקנית מרת חנה ע"ה – אמו של – יבלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א,

ושלפניו הילולא הארבעים[1] של הרב הגאון והחסיד ומקובל ר' לוי יצחק ז"ל שניאורסאהן – אביו של – יבלח"ט – כ"ק אדמו"ר שליט"א, ביום כ"ף[2] מנחם אב,

הננו מוציאים לאור – בהמשך לשורת **ספרי** לקוטי שיחות שהופיעו[3] – לקוטי שיחות חלק כד על ספר דברים (הכרך החמישי של הספר הששי של לקו"ש).

* * *

כרך זה כולל:

א) השיחות על פרשיות התורה (והמועדים) ד(זמן קריאת) ספר דברים שנדפסו **בקונטרסים** מדי שבוע בשבוע, במשך שנות תשמ"א־תשמ"ג (ותשרי תשד"מ).

---

1) ראה ע"ז (ה, ב). וח"ב (כה, א). רש"י ס"פ תבוא. לקו"ש כרך ח ע' 337 ואילך.

2) להעיר שצירוף ב' ימים אלו (כף מנ"א ו' תשרי) בגימטריא כ"ו, כמנין שם הוי'. וראה סוטה יז, א: איש ואשה זכו שכינה ביניהן.

3) ספר ראשון: כרך א (בראשית שמות ויקרא), כרך ב (במדבר דברים — הוספות), תשכ"ב. הוצאה שנ' — תשכ"ז. הוצאה שלישית — תשל"ה. הוצאה רביעית — תשל"ט.

ספר שני: ב' כרכים (כנ"ל ספר ראשון) — תשכ"ד. הוצאה שנ' — תשכ"ח. הוצאה שלישית — תשל"ה. הוצאה רביעית — תשל"ט.

ספר שלישי: חלק ה — בראשית (י"א ניסן תשל"ב). חלק ו — שמות (יו"ד שבט תשל"ג). חלק ז — ויקרא (עש"ק כ"ף מנ"א תשל"ג). חלק ח — במדבר (עש"ק יו"ד שבט תשל"ד). חלק ט — דברים (יו"ד כסלו תשל"ה). הוצאה שנ' ומתוקנת של כרכים הנ"ל — ט"ו מנ"א תשל"ח.

ספר רביעי: חלק יו"ד — בראשית (י"א ניסן תשל"ה. הוצאה שנ' ומתוקנת — ר' תשרי תשמ"ב). חלק י"א — שמות (יו"ד שבט תשל"ו. הוצאה שנ' ומתוקנת — י"ג ניסן תשמ"ג). חלק י"ב — ויקרא (יו"ד שבט תשל"ז. הוצאה שנ' ומתוקנת — עשק"מ אדר ראשון, תשד"מ). חלק י"ג — במדבר (פורים קטן תשל"ח). חלק י"ד — דברים (ימי הסליחות תשל"ח).

ספר חמישי: חלק ט"ו — בראשית (יו"ד שבט תש"מ). חלק ט"ז — שמות (עש"ק ח"י אלול תש"מ). חלק י"ז — ויקרא (י"ג אייר תשמ"א). חלק חי — במדבר (שבת מברכים ופ' החודש תשמ"ב). חלק י"ט — דברים (ט"ו מ"ח תשמ"ג).

ספר ששי: חלק כ — בראשית (ימי חנוכה תשמ"ג). חלק כ"א — שמות (ר"ח ניסן תשמ"ג). חלק כ"ב — ויקרא (ה' מנ"א תשמ"ג). חלק כ"ג — במדבר (יום שלישי שהוכפל בו כי טוב ר"ח ניסן תשד"מ).

חלק מהשיחות הוא – ביאורים לפרש"י עה"ת, שביסודם הוא הכלל העיקרי דפירש"י זה, שהודיעו רש"י **בתחלת** פירושו וחזר והודיעו **כמה פעמים**[4] „אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא"; וכמבואר בפרטיות בהקדמה ללקוטי שיחות חלק ה' – ספר בראשית[5].

ב) השיחות משנת תשל"ט ואילך (שנאמרו בזמן הסדרות דספר דברים) שנדפסו בשעתם בקונטרסים בודדים ולא נכנסו בשורת ספרי ה„לקוטי שיחות".

ג) מכתבי ושיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א שיש בתוכנם שייכות וקשר לעניני הפרשיות והמועדים הנ"ל.

– כדאי לציין שמדור זה לפ' ואתחנן כולל לקט מכתבים בעניני תלמוד תורה; פ' עקב – בעניני תפלה נוסחה ודיני', עניני ארץ ישראל, התקשרות לצדיקים; מדור ט"ו־ח"י אלול – מכתבים ושיחות ע"ד ישיבת תומכי תמימים.

ד) בסיום הספר – המכתבים הכללים לראש השנה שנות תשמ"ב־תשמ"ה.

ובכגון דא צריך לאודועי, אשר חלק מהמכתבים נדפסו מהעתקות, ואפשר שנפלו בהן שגיאות וכדומה.

* * *

חלק גדול של המכתבים נכתב לאנשים פרטיים שהואילו בטובם למסור העתק המכתבים ע"מ לזכות את הרבים, ות"ח נתונה בזה לכאו"א מהם וזכות הרבים תלוי' בהם.

ובזה הננו פונים בבקשה כפולה ומכופלת לכל מי שיש תח"י מכתבים מכ"ק אדמו"ר שליט"א שיש בהם משום תועלת הרבים (בעניני נגלה, חסידות, יר"ש, הפצת המעינות, וכו'), שישלחם (ע"מ להחזיר) ל„ועד להפצת שיחות", כדי להדפיסם בספרי לקוטי שיחות הבאים, ויהי' בזה ממזכי הרבים.

* * *

---

4) בראשית ג, ח. ג, כד. ועוד.

5) ראה גם ספר „כללי רש"י" בעריכת הרב טובי' בלוי (קה"ת, כפר חב"ד, תש"מ).

ויה״ר שנזכה בקרוב להו״ל עוד שיחות ומאמרים של כ״ק אדמו״ר שליט״א, ויחזק השי״ת בריאות כ״ק אדמו״ר שליט״א ויתן לו אריכות ימים ושנים טובות, ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה במהרה בימינו ממש.

ועד להפצת שיחות

ז׳ חשון ה׳תשמ״ה
ברוקלין, נ.י.

תוכן ומפתח

דברים

שיחה א (תשמ"ב) 1
הי' היום (שכתבו התורה יונית) קשה לישראל כיום שנעשה העגל (מס' סופרים פ"א ה"ז), אותו יום (שהי' הלל כפוף לפני שמאי) הי' קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל (שבת יז, א)

שיחה ב (תשמ"א) 12
פרש"י א, ו ד"ה רב לכם שבת (והשינויים מספרי עה"פ)

שיחה ג (תשמ"ג) 20
חבל ארגוב – פלטין (ג, ד וברש"י). ביאור פלוגתת ת"ק ואבא שאול (מנחות פ"ח מ"ג) אם רגב בעבר הירדן הוי „שני" לתקוע לשמן

ואתחנן

שיחה א (תשמ"ב) 28
פלוגתת הספרי ומד"ר (ריש פרשתנו) אם ב' הפי' ב„ואתחנן" – (א) לשון (מתנת) **חנם** (ב) א' מי' לשונות של תפלה – הם ב' דיעות או דיעה א'

שיחה ב (תשמ"ג) 36
פרש"י ד, לה ד"ה אתה הראת. החילוק בין פרש"י ופי' הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"א ה"ד) בכתוב זה

חמשה עשר באב

שיחה א (תשמ"א) 47
סיום מס' תענית: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה . . יום חבר מגל. הטעמים לט"ו באב (שבש"ס שם) מבטאים היפך ענין דתשעה באב.

שיחה ב (תשמ"ג) 57
סיום מס' תענית – החילוק בין בבלי וירושלמי בפירוט הסוגים דבנות ירושלים ובאמירתן

עקב

שיחה א (תשמ"א) 67
ל' אדה"ז בריש סדר ברכת הנהנין, והשינויים מלשונו בשו"ע (או"ח ר"ס קסז) והרמב"ם (ריש הל' ברכות)

שיחה ב (תשמ"ב) 73
פרש"י י, לז ד"ה לא ישא פנים וד"ה לא יקח שוחד. חילוק בין פרש"י (פשוטו של מקרא) לאבות (ספ"ד) ופי' הרמב"ם שם

הערה: ליד כל שיחה צוינה (בסוגריים) השנה שבה יצאה לאור בפעם הראשונה בקונטרס בפ"ע.

ראה

שיחה א (תשמ"ב) 79
החילוק בין בחירת הקב"ה במשכן שילה להבחירה בירושלים. ביאור ל' הרמב"ם (הל' ביהב"ח פ"א ה"ג) כיון **שנבנה** המקדש כו'

שיחה ב (תשמ"א) 87
בארץ מצרים הענקתי לך שניתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו (ספרי טו, טו). הענקה דיוסף (תורת לוי"צ ע' קכ) – ע"ד ההלכה וההתאמה להענקה ע"ד הסוד

אלול (תשמ"ג) 95
סיום מס' ר"ה – פלוגתת ר"ג וחכמים בתפלת ש"ץ. „לשיטתי" דר"ג וחכמים בג' העמודים דתורה עבודה וגמ"ח

שופטים

שיחה א (תשמ"ב) 104
מינוי מלך אי הוי דבר הגון. ב' אופנים במלוכה

שיחה ב (תשמ"א) 107
למה צריכים ערי מקלט לעת"ל. ביאור ברמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ב: אף בעיר מקלט הוא אומר כו'

שיחה ג (תשמ"ב) 115
כי האדם עץ השדה (כ, יט) – הטעם להשוואת האדם למין הצומח דוקא

שיחה ד (תשמ"ג) 121
פרש"י כא, ד ד"ה וערפו. פלוגתת רש"י והרמב"ם (הל' רוצח פ"ט ה"ב) בנחל איתן. ג' אופנים בגדר כפרת עגלה ערופה – רש"י, מו"נ (ח"ג פ"מ), רמב"ן עה"ת (שם)

תצא

שיחה א (תשמ"ג) 132
הספד האריז"ל (על הרמ"ק) עה"פ (כא, כב) וכי יהי' באיש גו' ותלית אותו על עץ והשינוי ממחז"ל (שבת נה, ב) ד' מתו בעטיו של נחש

שיחה ב (תשמ"א) 137
ספרי כב, ח: בית – לרבות היכל (למעקה), אף ד'גגך . . למעוטי בתי כנסיות" (חולין קלו, א) – ע"ד ההלכה ובעבודת האדם

שיחה ג (תשמ"ב) 146
פלוגתת הרמב"ם (הל' כלאים פ"ט ה"ח) והרא"ש (הל' קטנות הל' כלאים ס"ה) אי כלאים דחרישה הוא רק כשאחד טמא ואחד טהור או בכל גוונא, ובפנימיות הענינים

שיחה ד (תשמ"ג) 152
כי יהי' ריב גו' והצדיקו את הצדיק גו' (כה, א) – והצדיקו את הצדיק גו' למה לי (**בפשוטו** של מקרא)?

תבא

שיחה א (תשמ"א) 157
פרש"י כו, יח ד"ה כאשר דבר וד"ה ולהיותך. ביאור היתרון בבנ"י לגבי אוה"ע. ל' רש"י (יתרו יט, ה) שבנ"י הם „אוצר חביב . . שהמלכים גונזים אותם"

שיחה ב (תשמ"ב) 167
חילוק בין בבלי (סוכה נב, ב) וירושלמי (תענית פ"ג סה"ד) אי גלות הוא מהדברים שהקב"ה מתחרט עליהם

ח"י אלול (תשמ"ג) 177
ענינה של שמחת יום הולדת, ושייכותה המיוחדת ליום הולדת של „שני מאורות הגדולים", הבעש"ט ואדמו"ר הזקן

נצבים (תשמ"א) 188
פרש"י כט, יב ד"ה למען הקים. ב' הענינים בהכר"ב דר"ה, ע"פ לקוטי לוי"צ לזהר (כרך ב' ע' שפח)

וילך

שיחה א (תשמ"א) 197
פרש"י לא, י ד"ה מקץ שבע שנים. השייכות בין מצות הקהל לשמיטה (ופרטי') – ע"ד ההלכה ובעבודת האדם

שיחה ב (תשמ"ב) 207
איך קיימו בנ"י מצות כתיבת ס"ת במדבר. למה לא מצינו (גם לא אצל (כו"כ) גדולי ישראל) שכ"א יכתוב ס"ת לעצמו. גדר של ס"ת דקהל

שיחה ג (תשמ"ג) 216
פרש"י לא, כה ד"ה הקהילו. ביאור הפנימי ב„אין שלטון ביום המות"

ראש השנה (תשמ"ב) 222
כמה מנהגים שטעמם כדי לערבב השטן שלא יבא לקטרג בר"ה – הפירוש בערבוב השטן

האזינו – שבת (ת)שובה (תשמ"ג) 229
האזינו – תוכחה (רמב"ם הל' תפלה פי"ג ה"ה) ושירה! גדר שירת האזינו לדעת הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ו ה"ט), וביאור חלוקת שירת האזינו לפרקים הזי"ו ל"ך לדעת הרמב"ם (הל' תפלה שם). שייכות השירה לשבת (ת)שובה

יום הכפורים (תשמ"ג) 239
סיום מס' יומא דירושלמי. ביאור פלוגתת ריב"ב ורע"ק (שם) אם צריך לפרט את החטא. פלוגתת הבבלי וירושלמי (ע"פ בס"מ הל' תשובה פ"ב ה"ג) אי הלכה כרע"ק

חג הסוכות (תשמ"ב) 246
ב' הדיעות (ע"פ תענית ג, א) אם שאיבת (וניסוך) המים קודמת לנטילת לולב או לא – בעבודה רוחנית

ברכה (תשמ"ג) 253
ויבכו בנ"י את משה – הזכרים, אבל באהרן כו' כל בית ישראל (פרש"י לד, ח). הטעם להדגשת מעלת אהרן בעת הסתלקות משה

הוספות

שיחות תשל"ט-תשמ"א

אור לר"ח מנ"א תש"מ 263
כניסת אב – ירידה צורך עלי' ..... ס"א
הכלים לעלי' – תורה וצדקה ..... ס"ד
הוספה בג' הקוין בימי אב ..... ס"ו
השייכות לנשים ובנות ..... ס"ז
חורבן ת"פ מדרשות שבירושלים – התעוררות להשתדלות בחינוך ילדים ס"ט
שיעור חומש דר"ח מנ"א (תש"מ): עלה רש גו' ..... סי"ד

ב' עקב, י"ג מנ"א תשל"ט 271
מעלת כינוס ילדי ישראל ..... ס"ב
הוראה מט"ו באב, הוספה בלימוד התורה, השפעת מהלך השמש על חיי יהודי ..... ס"ו
הסברה לילדים על ההכרח לקיים ציווי הקב"ה ..... סי"א
הכרח שלימות העם, התורה, והארץ ..... סי"ד

ב' תצא, ד' אלול תשל"ט 280
מעלת כינוס ילדי ישראל, באופן דאהב"י, „כולנו כאחד" ..... ס"ב
העלאה בקודש מדי שנה בשנה ..... ס"ה
ההוראה מחודש אלול – ה' אורי וישעי כו' ..... ס"ז
ההוראה משיעור ב' דפ' תצא – השבת אבידה, אהב"י ..... ס"י
הכרח שלימות הארץ הקשורה עם פיקו"נ (שלימות העם) ..... סי"ג
מעלת החזקת קופת־צדקה בבית כאו"א ..... סט"ז

ד' תצא, ו' אלול תשל"ט 290
מעלת והכרח אהבת ישראל ..... ס"ב
מעלת ענין האמונה ..... ס"ד
לימוד מחודש אלול, מלך בשדה ..... ס"ט
הוראה מקביעות ר"ה בשבת, התעוררות במבצע נש"ק ..... סט"ו

ג' תבוא, י"ד אלול תש"מ 301
שיעור חומש דיום זה – היום הזה ה' אלקיך מצוך גו' ..... ס"ב
אלול, מלך בשדה ..... ס"ה
תקיעת שופר דאלול ..... ס"ז
ההוראה מענין להיות לו עם סגולה, תומ"צ מתוך אהב"י ..... ס"י
הכרח אהבת ישראל, ושלא לדבר דברים קשים על ישראל ..... סי"ז
הצעה – לסדר כינוסים בקשר לשנת „הקהל" ..... סכ"ב

ח"י אלול תשל"ט 313
חיות בעניני עבודת אלול, ג' הקוים ..... ס"א
התעוררות מיוחדת לקראת שנת השמיטה ..... ס"ג
שייכות ג' הקוים לנשים ובנות ..... ס"ו
פרוזבול לפני שביעית ..... ס"ח

ד', כ"ח תשרי תשמ"א 318
„צבאות השם", ילדי ישראל, והשייכות לחודש תשרי ..... ס"ב
נצחון צבאות השם ע"י הליכה בדרכי האבות והאמהות, ג' הקונין .... ס"ח
שייכות האבות לילדות ואמהות לילדים ..... סי"ד
הוראה מיום רביעי בשבוע, בריאת המאורות ..... סט"ז
ברוסית – ע"ד צבאות השם, ושמתאים לחוקת כל המדינות ..... סי"ט

שיחות ומכתבים

דברים 333
ישראל ככוכבי השמים, זכרון הקדושים ע"י „זרעו בחיים"

מנחם אב 334
הוראה כללית מתשעת הימים ומר"ח אב (יום מיתת אהרן) בפרט / תספורת ראשונה לילד שיום הולדתו בה' מנ"א / מנהג אמירת ההפטרה בר"ח מנ"א שח"ל בשבת / הוראה מה' מנ"א – יום הסתלקות האריז"ל / דחיית הצום בשתי שנים רצופות – חזקה, וכיון שנדחה ידחה

ואתחנן

שבת: 341
ביאור לשון אדה"ז בשו"ע סש"ח ספ"ג בענין משחק בכדור בשבת; תיקון טעות בשו"ע אדה"ז יו"ד סל"ג סק"ב בענין המראה והלעטה / הייתר שמחה של מצוה בשבת / זמן קריאת שמו"ת; זמן קציצת צפרניים בע"ש / שלא לחלק כרטיסי כניסה ליום השבת / צבע בגדי שבת / גרטור חשמלי בפר חב"ד לצורך שבת

מצות ידיעת אלקות: 344
ענין אני ה' לא שניתי ע"פ חסידות / ההפרש בין קבלת הרמ"ק לקבלת האריז"ל בענין הצמצום ולית אתר פנוי מיניה / גם בנשים (כברמב"ם הל' תשובה פ"י ה"ה)

אהבת ה': 346
דרגות באהבה שבתניא

ושננתם לבניך: 346
מעלת לימוד ילדים וכו' / נעשים מוחו ולבו זכים כו' / אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן לעוה"ב, גמ"ח ות"ת ביחד / הכרח ומעלת לימוד הלכות הצריכות / הכרח הלימוד עם הנוער / סדר הלימוד בליל שבת בבי"ס / ההכרח להשגיח על התלמידים / הכרח קירוב תלמידים שמבתים לא חרדים / לימוד בצורת כתיבה על הלוח / הכרח המשך הלימוד אחר הזמן הרשמי של שנת הלימודים / שיעורי ערב לנוער עובד – בתנאי שלא יהי' „הכשה" על בי"ס בלתי רצוי; הכרח פגישת המורים והתלמידים בימי החופש; מעלת פגישות בין הורי התלמידים / למוד חסידות במקום שלומדים שם חכמות חיצוניות / משרה בישיבה תיכונית / שיעורים בזמן הקיץ בטח פועלים פעולתם / מעלת ייסוד ת"ת לנערים / מותר וצריך לבטל תורה מחמת הוראת הרופאים / ההכרח להשלים הלימודים בסמינר וכיו"ב / זמן מצות חינוך לדעת אדה"ז – מגיל ט"ז עד כ"ד / הבן צריך ללמוד במקום שלבו

תוכן ומפתח

חפץ / „חפץ" היינו באיזו מסכת וכו', ו„רוצה" היינו מקום הלימוד / לשון **השו"ע** – „רוצה" / אומנות הציור אינה צריכה לגרום ביטול תורה / מעלת חינוך ילדי ישראל / מעלת גמר הלימוד בישיבה לפני ההתמסרות לחינוך / ברכת שנה טובה לילדי גן אהלי יי"צ / התעוררות ע"ד קביעות עתים לתורה / הוספת לימוד התורה אצל הבן מזכה את ההורים / העיקר בריאת האדם לשמש את קונו ע"י לימוד התורה וקיום המצוות / יגעת ומצאת תאמין; לא להתחשב עם תחבולות היצר / המרגיש חלש במקצוע ההוראה אל יפול ברוחו / התורה (חסידות) נקנית בדיבוק חברים / סגולות ועצות לכח הזכרון / לימוד שלא לשמה כי מתוכו בא לשמה / עצות וסגולות להצלחת הלימוד / הכרח הוספת קביעות עתים בחסידות; העלאת הת"ת שירדה לקליפה (תניא פל"ט והל' ת"ת ד, ג) / הרוצה להוסיף על לימוד התניא – ילמוד של"ה / שמו"ת וחסידות מי קודם בזמן / אופן לימוד לקו"ת דפרשת השבוע / הדפסת חידושים לצורך לומדי דף היומי / מעלת ה„אוצר הפוסקים" / „אגן הסהר", לכוון לנקודת ההלכה / הערה בצפע"נ לרמב"ם בהקדמה / פירוש הרי"ד לשבת; מעלת תורת הראשונים; הערות בפירוש הרי"ד / סיום ש"ס ירושלמי / מעלת הדפסת צילום כת"י המחבר בספרו

תפילין: 370
גובה הבתים / יגעת ומצאת / תיקון למי ששכח להניח תפילין להיות בקי בהל' תפילין – הנחת תפילין דר"ת / מעלת הנחת תפילין דר"ת / מברקים לבר־מצוה בכפר חב"ד – תשל"ו, תש"מ, תשמ"ב

מזוזה: 373
ע"פ מצב הבריאות – בהכרח שהמזוזות לא כשורה / סיפור קשר אופן קביעת המזוזה למצב הבריאות כו' / מקום ה„ש" שבמזוזה / היכר ציר בכניסה הצדדית / תמונת האותיות / לא להשתמש באותיות מתויגות לא לסת"ם / מעלת לימוד מלאכת סת"ם

האסון שבנישואי תערובת 376

ט"ו באב 377
מעלתו / שייכותו לאחב"י והוספה בלימוד התורה

עקב 379
בריאות הגוף; מעלת מקוה טהרה / סדר ברהמ"ז / זמן עניית אמן ביעלה ויבוא בברהמ"ז / אמן אחר „אל יחסרנו" / ההכרזה ע"ד אמירת ברכה אחרונה / ישוב סתירה בשו"ע אדה"ז סקצ"ב ס"ב לסקצ"ח סוס"א / „מערין חיין"

ארץ הקודש 382
יוקר הזמן בפרט בארה"ק / זכות הנבחר לראש עיר באה"ק / יהדות א"י והתפוצות; אחדות בני ישראל בכל העולם / היתר יציאה מא"י לחו"ל / עלי' לאה"ק יחד עם עלי' ברוחניות / תודה על סיוע למוסדות חב"ד באה"ק / ההכרח לגור בכפ"ח / שלא לנוס מהמערכה באה"ק / התפתחות כפר חב"ד ושכלולו / מעלת ההתיישבות בנחלת הר חב"ד / הוראות פרטיות אל השלוחים לאה"ק / מינוי ועדה בעניני ביהכנ"ס צ"צ בירושלים העתיקה / עידוד לתושבי מושב אביבים באה"ק אחרי פיגוע חבלני / הכרח ההשתתפות בבחירות / הכרח חזית דתית / החיזק בפירוק החזית הדתית

תפלה: 400
ישוב מ"ש בתניא ספמ"ב בענין קבעומ"ש שבתפלה עם דברי הגמ' בברכות (כא, א) / טעם תקנת נוסח התפלה בלשון רבים / איסור דיבור בשעת

התפלה / בחירת היורד לפני התיבה / אכילה לפני התפלה / שלא לאחר זמן התחלת התפלה / אופני ההשגחה על תפלה באריכות דתלמידים / תפלה ולימוד מתוך הספר – סגולה למחשבה המשוטטת / כנ"ל; עוד סגולות / תפלה בכוונה – יגעת ומצאת / סיום אגה"ק בתניא בענין צדקה ותפלה / מעלת ביהכנ"ס ואופן ההנהגה בו / נוסח אמירת שם ה' באנגלית / אמירת למנצח יענך כו' תלוי באמירת תחנון / שינוי נוסח התפלה לנשים מלשון זכר ללשון נקבה / נוסח מי שברך / ניקוד תיבת „הגשם" ו„הטל" / פירוש „בברכה המשולשת בתורה" / ברכת שפטרני / עניית חזק חזק של העולה לתורה / אמירת הלל לפני התפלה / דין נשים בקריאת המגילה והלל / ברכו לפני ערבית דשבת / אמירת הודו בע"ש לפני מנחה בציבור / ההפרש בין ערבית למנחה לענין התחלה בסעודה בזמנן / מספר רמ"ח אותיות בק"ש; יושב בסתר בקשעהמ"ט / תחנון בקשעהמ"ט במוצש"ק / משניות וקדיש אחר התפלה / לימוד לטובת נשמות הנפטרים

התקשרות: 415
ע"י תורה / התועלת לשלוח תמונות לאדמו"ר / שלא לעזוב משמרתו שהוא כלי לברכות כ"ק מו"ח אדמו"ר / המעלה להשאר בכרמו של אדמו"ר / הוראה מאדמו"ר בזריזות — כמעשה דרי"ח לעפלער בער"פ בבוקר / בעניני מעמד / נסיעה לאדמו"ר לתשרי / „צער חסידים"

כ"ף מנ"א 422
ילד הנקרא ע"ש רלוי"צ ז"ל

ראה 423
מפי עוללים ויונקים כו' – על ידם בנין ביהמ"ק / נסיונות מתחבולות היצר / איסור העצבות – טראכט גוט וועט זיין גוט / ביעור המיסיון באה"ק / לשון מודעה ע"ד המסיתים כו' / תקליט עם ניגונים על פסוקים בניגוני או"ה / מסחר עם „גורו" / איסור הפלת עובר / משלוח בשר קפוא לאה"ק / חלב ישראל

צדקה: 431
אם לחלק הממון או לעשות קרן תמידי / מעלת נתינת צדקה למוסדות קדושים, גדול המעשה מן העושה / חמרא למרא טיבותא לשקיא / זכות הצדקה / אופן חלוקת כספי צדקה / אין משנים מצדקה לצדקה, אבל צריך להוסיף / דמי המגביות דיו"ד שבט כו' – גם ממעות מעשר / זכות הצדקה / סגולות להיזוקת בבנין / לפני התחלת מסחר חדש – נתינה לצדקה / באגה"ק ס"ט – איך נשתנה חשיבות גמ"ח ביחס לת"ת / ת"ת וגמ"ח בעקבתא דמשיחא – גמ"ח עדיף

פרנסה: 437
ההכרח לעשות, ובסדר מסודר / וברכך בכל אשר תעשה, ובטח יש עבודה מתאימה לכ"א / השתדלות שהפרנסה תהי' בלי דאגה, בלא לב ולב / העסק רק צינור

אלול 439
לחונים בגן ישראל: בריאות הנפש והגוף; בפרט באלול / תמים תהי' עם ה"א, שופטים ושוטרים בנפה"א, אלול המלך בשדה / חודש החשבון – מח' טובה הקב"ה מצרפה למעשה / זמן שהקב"ה מוסיף בברכות / זמן מסוגל לקירוב ניצוץ למאור ע"י הנשיא / הכרח לימוד טה"מ וכשרות עם נשים ובנות, והחלטה לזה באלול / עולים חדשים שנכנסו בברית, בפרט באלול

תוכן ומפתח

שופטים 447
כלך מדרך סגולות וחכמת היר כו', תמים תהי' / כלך מאריכות בעניני רופאים / תמים תהי': לא לחשוב חשבונו של השם

צבא: 448
בני ישיבה בצבא בארה"ק / סמל פיקוד הצפון, בצורת צבי, הגברת הצורה על החומר / גודל זכות אנשי הצבא בארה"ק, ע"י בטחון בה' וקיום מצות תפילין / בצבא צריך להדר ולהוסיף בקיום המצוות ביותר, ובזה תלוי' הצלחת הצבא / קריאת אדמו"ר ריי"צ לאנשי הצבא היהודיים במלחמת העולם השני' / המעלה בהפצת יהדות בצבא / יסוד הצבא – מעשה עיקר / הכרח כיבוש דמשק בסיום מלחמת יוהכ"פ

תצא 453
אלקים אחרים (בקו"ף) / הדר בבית ויצא ממנו אם יכול לחזור אליו / מקורות לנוסח "פצוע דכא" באל"ף / בס"ת א' ניכר ששינו בדכא מא' לה' / קניית מניות — אם יש בזה רבית

עניני שידוכים: 455
סגולה לשידוך – לימוד התורה / אין להכריח הבן להצעות מסויימות / ההכרח למצוא שידוך במהרה / דרכו של איש כו' / לדבר ביניהם בעניני יהדות כו' / המעלה לבת לקחת תלמיד תו"ת / בעניני שידוכים הלב יותר מטפל / מצב המדוברת בעבר אינו צריך להשפיע / בריאות האם אי"צ להשפיע על בחירת צאצאה לשידוך / שמות החותן והחתן שוים / שם הכלה והחמות שוים / כשיש כמה ענינים שם הסבתא, האם, המדוברת כו' – יושיבו ג' רבנים / לא להתחשב בשידוכים עם חשבונות השמות / בת כהן לישראל – להיות בקי בתוכן מס' א' / זמן קביעות החתונה במנ"א או אלול / זמנה בתשרי / קירוב החתן לדרכי החסידות / מקום החופה והסעודה בסמיכות / מקום החתונה – במקום צד הכלה / טוב יותר ליתן המזומן לחו"כ, מלנסוע לחתונת הבן / לימוד ר"ח שער הקדושה לפני הנישואין / תענית ביום החופה / פרטים ע"ד ימי החתונה דמוהריי"צ / לחזור כל המאמר לכה דודי / אין שאלת דירה מעכבת בעניני שידוכים / חגיגת יובל נישואין / שלום בית / שלא לנסוע מהבית בשנה הראשונה / שלום בית / החלטה בנוגע לנישואין / ריקודי תערובת

מלקות: 469
לא לעשות ברורנו תיקונים ע"י מלקות

ט"ו־ח"י אלול 470
הוראות פרטיות בהנהגת ישיבת תו"ת בלוד / מעלת ישיבת תו"ת / תועלת ישיבת תורת אמת / מכתבים לטובת תומכי תמימים: תשי"ב־תשכ"א; תשכ"ג־תשכ"ה; תשכ"ח, תשל"ב, תשל"ג / תורת אמת / חג הסיום דתלמוד תורה בלוד / מעלת ישיבת תו"ת בזמננו / ברכת ריי"צ לתלמידי תו"ת / ברכה לתלמידי בי"ס למלאכה / ברכה לשלוחים לאוסטרליא – תש"מ / ברכה לשלוחים למיאמי – תשמ"א – ברכה לשלוחים ללאס אנדושעלעס וניו הייוון – תשמ"א / ברכה לשלוחים לסיאטל – תשמ"א / ברכה לתלמידי אור אלחנן־חב"ד – תשמ"ג

ח"י אלול 518
התוועדות ביום זה / הצלחת כינוס בארה"ק ביום זה / מכתב לטובת כולל חב"ד / מי הי' בר פלוגתי' דאדה"ז בנוגע למלחמת נפוליון

תוכן ומפתח

תבוא 521
אוצר ספרים בירושלים ע"ש ר' ברוך מרדכי מבברויסק בשבוע דפ' תבוא / אכילת מע"ש אחר הקבורה ביום המיתה – לדעת הרמב"ם בפיה"מ

שמחה 522
הכרח השמחה בעבודת ה' / נמיכת הרוח – מתכסיסי היצר / שלילת מ"ש ועצות לזה / בטחון והשגח"פ / ההתבוננות בחסדי ה' עלינו מביאה לשמחה / שלילת מ"ש / שלילת מ"ש ההתבוננות בהשגח"פ / שלילת העצבות וסגולות לזה

נצבים 528
כניסה לשיכון חב"ד בירושלים בשבת שלפני ר"ה / סדר הלימוד ביום א' פ' נצו"י תשל"ה עם ילדי מחנה קיץ / שמחה ש"מ גם בעבודת התשובה, ואדרבה / בפס"ד דבע"ת גדולים מצדיקים / קללת ישעי' הי"ח ירהבו הנער בזקן כו' (חגיגה יד, א) והתשובה על כל הקללות / כל איש ישראל קרוב ליראת ה' / תניא ריש פ"א: כגון אנא בינוני כו'; לא שבק מר חיי כו'

ערב ר"ה 533
סיפור מהצ"צ ע"ד מעלת ישראל על נשמות

וילך 536
הוראה משנת הקהל / כתיבת ס"ת כללית לחיילי צה"ל / נפילת ס"ת; הגהת ספרי תורה / הטעויות בלקו"ת

תשרי 541
הכרח הכנת תכנית פעולה לחודש זה / חודש כללי / הנסיעה לכאן לתשרי אם ימצא ממלא מקום / ש"ץ בימים נוראים צריך לנצל זה ולדבר בפני הקהל / קבוצת שלוחים תבוא לתשרי לכאן בשני שלבים: חלק לחצי הראשון וחלק לשני

הברכות דער"ה 545
תשמ"ב – תשד"מ / מברקים לר"ה תשמ"ב. תשד"מ.

ראש השנה 550
ביאור המשנה יו"ט של ר"ה שח"ל בשבת במקדש היו תוקעין – בעבודת האדם / הוראה מר"ה שחל בשבת / הערות בדרשת הראב"ד לר"ה והערות המו"ל / תיקון לימוד בע"פ יד פרקים דתניא במשך חודש תשרי / דרשה בר"ה ע"ד חוק מיהו יהודי

ו' תשרי 554
זמן ההשתתפות במגבית

האזינו 555
שאל אביך ויגדך גו' – מעלת ספר הצאצאים של אדמו"ר הזקן / מעלת סיפורי חסידים ורשימותיהם / הערות כלליות לספר סיפורי חסידים: ציון מקורות והבאת ברי־סמכא בלבד; זהירות מסיפורים תמוהים

הברכות דערב יוהכ"פ 562
תשמ"ב. תשד"מ

יום הכפורים 582
נשיאת כפים ביוהכ"פ / נוסח „ערב יום הקדוש" מתאים יותר במצבת הנפטר בערב יו"כ

מחרת יוהכ״פ 583
ההצעה לכתוב ספרי תורה כלליים

הברכות דערב חגה״ס 586
תשמ״ב. תשד״מ. מברקים לחגה״ס תשמ״ב. תשד״מ

חג הסוכות 589
ברכה להאורחים בעת ביקורו בסוכה. תשמ״ב / רוחב הסוכה ד׳ טפחים ומשהו; שאור בכזית כו׳ בכתהאריז״ל / מנהג אתרוגי קלברא דוקא ולא א״י

שמע״צ ושמח״ת 593
מעלת היות המחנך עם המחונכים בשמע״צ ושמח״ת / מברקים להקפות שניות בארה״ק ובירושלים

ברכה 598
תיקון למי שנגרם ע״י תקלה לחבירו – לעקור הטינא כו׳ / הגברת הצורה על החומר; כהנים משפיעים על הזולת – יורו משפטיך; מעלת הדפסת צילום כת״י המחבר

מכתבים כלליים לראש השנה

ח״י אלול ה׳תשמ״א 601
ימי הסליחות ה׳תשמ״א 605
יום שני נצו״י ח״י אלול ה׳תשמ״ב 610
מוצש״ק ימי הסליחות ה׳תשמ״ב 616
ערב ח״י אלול ה׳תשמ״ג 621
מוצש״ק כ״ה אלול יום א׳ לפ׳ האזינו ה׳תשמ״ג 626
יום ג׳ ששי לחודש השביעי ה׳תשד״מ 632
עש״ק נח, ל׳ תשרי, שהוא ר״ח מ״ח ה׳תשד״מ 638
ערב ח״י אלול ה׳תשד״מ 641
מוצש״ק נצו״י, כ״ה אלול, שבת סליחות ה׳תשד״מ 647

דברים

א. אויפן פסוק[1] „בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר", זאגן רז"ל[2] אז „בשבעים לשון פירשה להם". ועד"ז (פאַרן איבערגיין דעם ירדן) האט משה אנגעזאגט אז „והי' בעברכם את הירדן וגו' וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב"[3], זאגן רז"ל[4] אז „באר היטב" מיינט אז מ'זאל דאס שרייבן בשבעים לשון.

אין מסכת סופרים[5] לערנען מיר: „מעשה בה' זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה"[6].

איז ניט מובן: פון דעם וואס משה „פירשה להם" די תורה „בשבעים לשון", און נאכמער — פון דעם ציווי „וכתבת על האבנים גו' באר היטב" בע' לשון, איז מוכח, אז ס'איז דאָ אין דעם אַ מעלה ותועלת[7], היינט ווי זאגט מען אז דער תירגום ללשון יונית איז גאָר אַן ענין קשה, און קשה ביותר.

נאכמער תמוה איז דער טעם דערפון — „שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה" — וויבאלד אז די תורה איז דאָך שוין פון פריער איבערגעזעצט געוואָרן[8] אין אַלע שבעים לשון, כנ"ל[9].

---

1) פרשתנו א, ה.

2) פרש"י שם. ובתנחומא פרשתנו ב: התחיל מפרש התורה בשבעים לשון. וראה אגדת בראשית פט"ז. ב"ר פמ"ט, ב. וע"ד לשון רש"י הוא בפס"ז כאן.

3) תבוא כז, ד. ח.

4) פרש"י שם — מסוטה לב, סע"א במשנה וראה מפרשי רש"י כאן.

5) פ"א ה"ז.

6) ועד"ז איתא במס' ס"ת פ"א ה"ח. אבל שם הוא בהמעשה ד' זקנים שכתבו התורה לתלמי המלך כו', שהובא במס' סופרים שם בהמשך לזה (ה"ח): שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב' זקנים כו'. ובמס' מגילה ט, א. ועוד. וראה לקמן הערה 73.

*) וכ"ה במגילה שם (וראה הגהות הרש"ש סנהדרין טז, ב ד"ה אחד). ובירושלמי שם (פ"א ה"ט) „חכמים לתלמי המלך" (ולא הוזכר מנינם). וכ"ה בשמו"ר פ"ה, ה. ובתנחומא שמות כב: רבותינו. ואכ"מ.

7) וראה גם שבת פח, ב. שמו"ר ספכ"ח.

8) ומפשטות הלשון ברש"י פרשתנו ובתנחומא פרשתנו שם משמע שפירש את כל התורה בשבעים לשון.

בראב"ע תבוא כז, א (בסופו): ויאמר הגאון ז"ל כי כתוב עליהם מספר המצות כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות. וראה גם אברבנאל שם. אבל ברמב"ן (שם, ג) „ומצינו בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל כו'". וכן משמע מפשטות לשון המשנה סוטה שם „וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון". (ולהעיר מאוה"ת (ויצא כרך ה — תתסא, ב) דבסוטה (לה, ב) משמע דפי' „משה באר" שכתב את התורה על האבנים בשבעים לשון דאחיא באר באר ממ"ש וכתבת על האבנים כו' באר היטב).

9) בנוגע לכתיבת התורה על האבנים י"ל שב„שבעים לשון" הכוונה היא רק „בכתיבת כל אומה מאלו האומות" (פיה"מ להרמב"ם סוטה שם), אבל לא שינו את הלשון. משא"כ במס' סופרים שכתבו את התורה יונית היינו שתרגומה ללשון יונית ולא רק שכתבוה בכתב יוני (וראה מגילה ט, ר"א. לקמן הערה 78)*.

אבל נוסף ע"ז שאין לומר כן בנוגע למשה, שפשוט לכאורה שפירשה להם בע' לשון בלשון כל אומה, הרי גם בנוגע להכתיבה על האבנים, מכיון שהכוונה בזה היתה כדי שגם האומות ידעו את

*) במס' ס"ת שם: שכתבו לתלמי המלך כתיבה יונית (וכן פירש בפי' מעון אריות על מס' סופרים שם (דיהרנפורט תצ"ב. ירושלים תשל"ב), ועוד — בפירוש המעשה הב' דע"ב זקנים שבמס' סופרים שם (ה"ח)). אבל ממה שמסיים „שלא היתה תורה יכולה

און ס'איז שווער צו זאגן אז אין מס' סופרים ווערט געמיינט אן ענין „קשה" וואס איז פארבונדן בלויז מיטן תרגום אויף לשון יונית און ניט מיט די אנ־דערע פון די שבעים לשון — וואס:

א) די „שבעים לשון", אין וועלכע די תורה איז שוין נתפרש געווארן, זיינען כולל אויך לשון יונית: ולאידך

ב) פון סתימת הלשון אין מס' סופרים „שלא היתה התורה יכולה להתרגם כו'"[10] איז משמע, אז דאס וואס די תורה קען ניט מיתרגם ווערן כל צרכה, ווערט דערמיט געמיינט דער תרגום אין יעדן לשון[11]!

ג) ואדרבה, מ'געפינט במק"א אז לשון יונית האט אין דעם גאר א מעלה לגבי שאר הלשונות, וואס לדעת רשב"ג (און אזוי איז אויך די הלכה)[12] דארף מען שרייבן די ספרים (תנ"ך) נאר בלשון הקודש, ניט אין קיין אנדער לשון, חוץ פון יונית[13].

ד) נאכמער, עס שטייט אין ירושלמי[14]: „בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להתרגם כל צורכה אלא יונית"!

דער עיקר תמיהה איז אין דעם וואס די ברייתא הנ"ל (אין מס' סופרים) זאגט: „והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל" — ווי איז שייך צו זאגן, אז צוליב דעם וואס די תורה קען ניט מתורגם ווערן „כל צרכה", איז דאס אויף אזויפיל קשה ושלילי ביז דאס איז בדומה צו (דעם טאג וזמן פון) עשיית העגל[15]?

ב. דעם לשון הנ"ל („כיום שנעשה העגל") געפינען מיר אויך אין מס' שבת[16], אז „אותו היום הי' הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התל־מידים[17], והי' קשה לישראל[18] כיום שנעשה בו העגל".

אויך דארטן פאדערט זיך ביאור, פארוואס „אותו היום" איז געווען אזוי „קשה לישראל" ביז צו פארגלייכן אים צום „יום שנעשה בו העגל".

התורה (ראה סוטה שם לה, ב. ותוד"ה כיצד שם. פנים יפות תבוא שם. וראה לעיל הערה 8), עכצ"ל שהי' גם בלשון כל אומה ולא רק בכתבה. וכן מפורש בתויו"ט לסוטה (פ"ז מ"ה): כתב הר"ב בכתב של שבעים אומות, כלומר בכתב ולשון של ע' אומות.

10) ועד"ז במס' ס"ת שם: שלא היתה תורה יכולה להתרגם כל צרכה.

11) אבל י"ל דהכוונה היא שלא היתה יכולה להתרגם ליונית דבו קאי לעיל, ולפיכך לא כפל כאן.

12) מגילה ח, ב במשנה. ושם ט, ב. רמב"ם הל' תפילין פ"א הי"ט.

13) ולהעיר מב"ק פג, ע"א.

להתרגם כל צרכה", מובן, שהיינו (גם) בלשון יונית. וכפשטות הפירוש במגילה ומס' סופרים שם. ראה בהנסמן בפנים ההערה. ובספר שבע מסכתות קטנות (הוצאת הי'גער, תר"ץ) מס' ס"ת הגירסא שם „לשון יונית". וראה שם עוד גירסא: תורה יונית.

14) מגילה פ"א ה"ט.

15) ובמגילת תענית בסופה: בח' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים. הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ.

16) יז, א. וראה תוספתא שם פ"א, ח. ירושלמי שבת פ"א, ה"ד.

17) בבבלי שם בא בהמשך להשקו"ט בנוגע לבוצר לגת (שמסיים: אם תקניטני גוזרני טומאה אף על המסיקה נעצו חרב בביהמ"ד אמרו הנכנס יכנס והיוצא אל יצא ואותו היום כו'). ובתוספתא א' והי' אותו היום קשה כר' ביום שגזרו הי"ח דבר, דנמנו ורבו ב"ש על ב"ה. וכ"ה בירושלמי שבא בהמשך להמשנה. ראה תוד"ה ואלו שבת יד, סע"ב. תוס' הרא"ש שם, מהרש"א, מהר"ם ומהדו"ב שם. ועוד. ואכ"מ.

18) ובתוספתא: והי' אותו היום קשה להם לישראל (וראה גם ירושלמי שם). וליתא הא ד"הי' הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים". וראה בהנסמן בהערה שלפנ"ז.

רש"י[19] איז מפרש „קשה — לפי שהלל נשיא ועניוותן".

איז ניט מובן: לכאורה איז נאָר דער ערשטער פרט, „לפי שהלל נשיא", אַ טעם פאַרוואָס דאָס איז געווען קשה — אַז זייענדיק אַ נשיא זאָל הלל זיין „כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התל־מידים": אַבער דער צווייטער פרט איז דאָך גאָר, אדרבה, אַ טעם וסיבה ווי אַזוי הלל מצדו האָט יע געקענט זיין „כפוף וכו'" (אע"פ אַז ער איז געווען אַ נשיא)[20] ווייל ער איז געווען אַן „ענוותן"[21].

ס'דאָ מפרשים[22] וואָס זאָגן דעם פירוש (אין רש"י[23]) „לפי שבעטו בהלל שהי' נשיא וענוותן"; דערמיט איז אויך מוסבר דער פאַרגלייך צו „יום שנעשה בו העגל", וואָס אויך דעמולט איז געווען „שבעטו במשה שהי' (נשיא ו)עניו[24] ואמרו[25] נעשה לנו אלקים אשר ילכו לפנינו"[26].

דאָס איז אַבער לכאורה ניט מספיק: אפילו נאָכן צוגלייכן „בעטו בהלל" צו „בעטו במשה", איז דאָך אַבער די נקודת החומר פון „יום שנעשה בו העגל" געווען (ניט די „בעיטה" במשה, ווי האָרב דאָס זאָל ניט זיין, נאָר) דער חטא פון ע"ז[27] ר"ל[28].

ג. וי"ל הביאור בזה, ובהקדים דעם דיוק הלשון אין ביידע מאמרים הנ"ל (אין מס' סופרים און אין מס' שבת) „כיום שנעשה בו העגל" (און ניט „כעשיית העגל", „כחטא העגל", וכיו"ב).

בפשטות איז דער יום עבודת העגל געווען למחרת יום עשיית העגל, כמש"נ אַז ביום (און לאחר) עשיית העגל, האָט אהרן געזאָגט[29] „חג לה' מחר" (מיינענ־דיק דערמיט זיי אַפצושטופן[30], ווייל „בטוח הי' שיבא משה ויעבדו את המקום"[31]); און דער (עיקר[32]) חטא העגל איז געווען אויף מאָרגן — „וישכימו ממחרת ויעלו עולות וגו'"[33].

19) בשבת שם.

20) ראה שפת אמת לשבת שם.

21) להגירסא ברש"י שבע"י, שבאותו דיבור מעתיק המשך לשון הגמרא „וגזור שמאי והלל ולא קבלו מינייהו ואתו תלמידייהו [וגזור] וקבלו מינייהו", אולי י"ל שלכן הי' קשה לישראל שלא קבלו מינייהו. וראה חידושי הר"ן שבת שם. וצ"ע.

22) מנחת בכורים לתוספתא שם.

23) במ"ב שם לא פירש כן ברש"י, אלא שמעתיק הלשון „לפי שבעטו בהלל שהי' נשיא וענוותן".

24) ובחידושי חתם סופר לשבת שם מעתיק לשון רש"י וממשיך „פי' והוה כיום שנעשה בו העגל שאהרן גדול ישראל לא עצור• כח ושמע לקולם משום ענוותנותו וקשי ערפם כו'".

25) ראה תשא לב, כג.

26) ועד"ז הוא בקה"ע לירושלמי שם — בההשוואה ליום שנעשה בו העגל, ובנוגע להלל העתיק רק לשון רש"י.

•) אולי צ"ל „עצר".

27) ועד"ז צ"ע בשאר התירוצים שבמנחת בכורים שם (ועד"ז בקה"ע ופ"מ): אי נמי לפי שנהרגו הרבה תלמידים כמבואר בירושלמי, אי נמי לפי שנעשה התורה כשתי תורות והרבה מחלוקת בישראל. וראה מהרש"א הנ"ל הערה 17.

28) גם בפרש"י עקב י, ז: ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל. אבל שם י"ל לפי שנתנה ראש הוא „לשון ע"ז" (רש"י שלח יד, ד) כמ"ש בגו"א עקב שם. וראה לקמן הערה 38.

29) תשא לב, ה.

30) ראה פרש"י שם ד"ה ויבן.

31) פרש"י שם ד"ה חג לה'.

32) כי גם עשייתו אסורה כמש"נ לא תעשה לך פסל אפילו שלא לעובדו (ספורנו• יתרו כ, ד).

33) שם לב, ו. ובפרש"י ומדרז"ל שם. וראה רמב"ן שם, ה: שלא נאמר למשה לך רד כי שחת עמך ביום שעשה אהרן העגל כו' אבל כשזבחו

•) שמזה מובן שזהו (גם) **פשש"מ** (ולרש"י — פשוט עד כדי כך שאין צורך לפרש זה. ויתרה מזו י"ל — מובן הוא **בפשטות** מפרש"י **לפני זה** (כ, ג רד"ה לא יהי' לך)). — והרי הציווי דעבודה נאמר בפסוק בפ"ע (שם, ה).

און „קשה" „כיום שנעשה בו העגל" מיינט: די אַרבקייט (קושי) באַשטייט ניט (אַזוי) אין דעם עצם עשי' פון דעם עגל (וואַרום אויך נאָכדעם האָט גע־קאָנט זיין (ווי אהרן האָט געזאָגט) דער „חג לה' מחר", יעבדו את המקום), נאָר אין דעם וואָס דאָס איז „יום שנעשה בו העגל", אַ טאָג פאַרבונדען נאָר מיט'ן עגל (ניט — עניני „המקום"), במילא איז ער אַ טאָג פון הכנה צו דעם חטא פון דינען דעם עגל לאחר זמן, אויף מאַרגן.

ד. ועד"ז איז בנוגע צום תרגום התורה „שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית": דער פירוש אין (מס' סופרים[34]) „לא היתה התורה יכולה להתרגם כל צורכה" — מיינט מען: אַ געוויע ווערטערליכע איבערזעצונג און אין דעם סדר מוקדם ומאוחר ווי עס שטייט אין תורה (בלה"ק), איז „אין התורה יכולה להתרגם". און דער חסרון באַשטייט אין דעם וואָס דאָס גיט אַן אַרט אַז פון דעם זאָל קענען אַרויס־קומען דערנאָך אַ טעות וכו' —

בשעת אַ גוי (תלמי המלך) וועט נאָכ־דעם לערנען די תורה (אין ל' יון) ווי זי איז מתורגם בדיוק, „כל צרכה", איז מעגלעך ער זאָל ניט פאַרשטיין דעם ריכטיקן פירוש בכו"כ מקומות בתורה, און נאָכמער — ער וועט פאַרשטיין היפך פון דער כוונה אמתית. דערפאַר געפינען מיר, אַז בשעת די ע"ב זקנים האָבן מתרגם געווען די תורה פאַר תלמי המלך[35], איז „נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעה אחת" און „ע"ג דברים שינו בה"[36] — מ'האָט ניט מתרגם געווען די תורה „כל צרכה"*[36].

און אין דעם באַשטייט דער פאַר־גלייך הנ"ל אין מס' סופרים — „והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל"[37]: כשם ווי דער „יום שנעשה בו העגל" איז געווען „קשה", ווייל ער איז געווען די הכנה אַז למחרתו איז אַרויס־געקומען[38] דער דינען דעם עגל, עד"ז

והשתחוו לו העם אז אמר למשה שירד כי שחת עמך כו'.

34) משא"כ בירושלמי — ראה לקמן הערה 75.

35) נסמן לעיל הערה 6. וראה כסא רחמים למס' סופרים שם. ובמס' ס"ת הובא רק תרגום זה „והי' אותו היום קשה כו'", כנ"ל בהערה שם. וראה הערה 72. 73.

36) מס' סופרים שם. וכ"ה בירושלמי מגילה שם. מס' ס"ת שם ה"ח.

בבבלי מגילה שם מונה טו שינויים. ובשמו"ר פ"ה, ה: זה אחד מי"ח דברים (וכן הביא בש"ך עה"ת (וילך לא, כח)). ובתנחומא שמות כב: זה אחד מעשרה דברים. וראה יפ"ת לשמו"ר שם. ואכ"מ.

*36) משא"כ בירושלמי הנ"ל „אין התורה יכולה להתרגם כל צורכה אלא יונית" — היינו שביוונית אפשר לתרגמה „כל צורכה" — עכצ"ל שהפירוש ב„כל צורכה" שם הוא כפשוטו, שרק בלשון יון אפשר להיות תרגום נכון ומדויק כו'. וראה לקמן הערה 75.

37) וכדמוכח גם (שהכוונה היא לא ליום שעבדו את העגל אלא ליום שלפניו (שנעשה בו העגל)) מזה דלא אמר „כיום שנשתברו בו הלוחות" (כל' רש"י עקב שם. ולהעיר מהשינויים ברש"י שם בין ההשוואה דמיתת אהרן שהיא לשבירת הלוחות להההשוואה בין „נתנה ראש" שהיא לעשיית העגל). ובפרט שלכאורה השוואה זו שייכת יותר מצד תוכן הענינים, השפלה ושינוי בענין התורה (תרגום ליונית, וכפיית ההלכה — כשמאי כו') — דוגמת שבירת הלוחות.

38) ועפ"ז יומתק הלשון במס' סופרים „כיום שנעשה• העגל" ועד"ז בשבת שם ובתוספתא שם••, שאינו מדגיש את מעשה החטא, „כיום שעשו בו את העגל" (כלשון רש"י עקב שם), אלא את ה„נפעל".

•) ולהעיר מלשון הכתוב תשא לב, כד ובפרש"י שם. תנחומא שם, יט. פרש"י שם, ד סד"ה עגל מסכה.

••) כ"ה בגמ' (וע"י) שבת שם, ובתוספתא שלפנינו. אבל בתוספתא צוקרמנדל: „כיום שעשו בו". ועד"ז במס' ס"ת שם.

איז דער יום וואָס מ׳האָט מתרגם גע־ווען די תורה ליוונית אַ יום קשה ליש־ראל, ווייל דאָס קען ברענגען[39] צו פירוש התורה שלא כדבעי און היפך הכוונה, כנ״ל.

ה. ומעין זה י״ל וועגן דעם יום „שהי׳ הלל כפוף ויושב לפני שמאי״:

דאָס אַליין וואָס מ׳האָט דעמולט גוזר געווען ווי דעת שמאי איז ניט אַזוי „קשה״, וואָרום סו״ס איז דאָך „שתיק לי׳ הלל לשמאי״[40], „לא עמד במחלקותו״[41], ד. ה. דער ענין איז געווען ע״פ הלכה[42].

דער (עיקר) קושי שבזה איז באַ־שטאַנען אין דעם וואָס דאָס האָט גע־קענט ברענגען אַז (אויך) שפּעטער זאָל מען פּסק׳נען די הלכות כב״ש, היפך כללי ההלכה ווי ס׳איז לדורות, אַז „ב״ש במקום ב״ה אינה משנה״[43].

וי״ל, אַז דאָס איז די כוונה פון פירוש רש״י „לפי שהלל נשיא וענוותן״: רש״י איז מסביר דעם ענין הקושי שבזה: הלכה כהלל (ב״ה) איז מצד די צוויי תכונות — „נשיא וענוותן״: דער מורה הלכה בכלל איז דער נשיא (אפילו) לגבי דעם אב״ד[44] (און דאָ איז געווען פאַר־קערט — שמאי איז דאָך געווען דער אב״ד): און „ענוותן״ — ווי די גמרא זאָגט[45] לגבי ב״ש וב״ה בכלל, אַז „מפני מה זכו ב״ה לקבוע הלכה כמותם מפני שנוחין ועלובין היו״.

ו. וויבאַלד אַז אַלע ענינים אין תורה זיינען בתכלית הדיוק, איז מובן, אַז דער פאַרגלייך פון די צוויי ענינים (תרגום התורה לתלמי המלך, און אותו יום הי׳ הלל כפוף כו׳) צו דעם יום שנעשה בו העגל איז ניט נאָר אין דעם וואָס דער טאָג קען גורם זיין אַן ענין (או מאורע) בלתי רצוי (ווי דער יום שנעשה בו העגל), נאָר אויך מצד דעם תוכן פון יום שנעשה בו העגל (און חטא העגל בכלל).

די הסברה בזה: ס׳איז ידוע[46] וואָס די מפרשי התורה זיינען מאריך בנוגע דעם ענין פון עשיית העגל, אַז אידן האָבן ניט געמאַנט אַן ענין פון ע״ז ח״ו, נאָר בלויז אַ מנהיג וואָס זאָל זיי פירן במקום משה (ולא במקום ה׳), וכטענתם (בלשון הכתוב) „כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה הי׳ לו״[47].

דאָס הייסט זיי האָבן געוואָלט אַז עס זאָל זיין אַ ממוצע צווישן דעם אוי־בערשטן און זיי, מיוסד אויף דעם וואָס אַזוי האָט דער אויבערשטער אַליין איינגעשטעלט — לכאורה: „כי זה משה האיש אשר העלנו מארמ״צ״ — ניט דער אויבערשטער אַליין, נאָר דורך משה

39) ועד״ז יש לפרש במס׳ ס״ת שם, ד„הי׳ אותו היום קשה לישראל כו״, היינו היום שבו התחילו לתרגם את התורה לפני גמר התירגום בפועל כשי״ג דברים שינו בה (כמו שממשיך שם).

40) ל׳ הגמ׳ שבת טו, א.

41) פרש״י שבת שם ד״ה הא שתיק. וראה תוס׳ הנ״ל הערה 17.

42) ועד״ז לפי התוספתא וירושלמי שם דאותו היום קאי על היום שגזרו את הי״ח דבר (וראה הנסמן בהערה 17) „נמנו ורבו ב״ש על ב״ה״ (משנה שם יג, ב. תוספתא שם. וראה פיה״מ להרמב״ם שבת שם „ולא נשאר באותו הדור מי שראוי להוראה שלא נמצא שם״. וראה חי׳ חת״ס הנ״ל), הרי שע״פ כללי ההלכה היתה הלכה כב״ש.

43) ברכות לו, ב. וש״נ.

44) להעיר מחגיגה טז, ב. אבל ראה אוצר הגאונים לשבת שם.

45) עירובין יג, ב.

46) בהבא לקמן ראה גם לקו״ש חי״א ע׳ 143 ואילך. וראה לשונות המדרשים ומפרשי התורה (כמה מהם נעתקו בתורה שלימה מילואים לחלק כ״א סימן יג־יד).

47) תשא לב, א. וראה בארוכה רמב״ן עה״ת שם.

אֲלס ממוצע צווישן דעם אויבערשטן און אידן.

כדי אַז א איד דאַ למטה זאָל זיין פאָר־בונדן מיט דעם אויבערשטן און אים דינען ווי עס דאַרף צו זיין מיט אַלע כחות הנפש, אויך מיט זיין שכל און מיט זיינע געפילן, איז עס ווען אלקות ווערט נמשך כביכול דאַ למטה, ביז אין אַן אופן פון לידע שיש שם אלקה[48], וויסען — נוסף אויף להאמין[49] שיש שם אלקה וואָס דאָס איז בדרגת האלקות ווי זי איז מצ״ע, פשוט בתכלית הפשיטות.

אלקות ווערט נתגלה צו אַן „איש״ למטה, אַ נשמה בגוף, און נתלבש בו וביחוד נפלא[50] ביז בדוגמת משה וואָס איז „איש האלקים״[51], איש וואָס מ׳קען עם זען און הערן.

און כדי אלקות זאָל נאָכמער נמשך ווערן און דערהערט ווערן אין וועלט, אין עוה״ז הגשמי, ובכל העניינים, האָבן זיי געמיינט אַז עס דאַרף נמשך ווערן דורך אַ נידעריקערער דרגא אין עוה״ז, און דורך דעם ווען עס האָבן מער ווירקונג און אין וועלט[52].

וע״ד ווי ס׳איז געווען לאח״ז, אַז דער אויבערשטער האָט געהייסן „ועשו לי מקדש (פון זהב וכסף וכו׳)[53] ושכנתי בתוכם״[54],

וואָס עיקרו איז דער ארון ושני הכרובים[55], וואָס ע״ז איז געווען השראת השכינה צווישן אידן, „ודברתי[56] אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות״[57].

וי״ל אַז דאָס איז די הסברת המבואר אין מדרש[58] אַז דער חטא העגל איז געקומען מצד דעם וואָס בשעת מ״ת ווען „וירד ה׳ על ה״ס״[59] האָבן די אידן געזהן ווי דער אויבערשטער איז יורד מיט דער מרכבה און זיי האָבן שומט געווען אחד מהם, דעם פני שור שבמרכבה,

זיי האָבן געוואָלט דאַ למטה אַ זאַך פון מטה[57], בדוגמת ווי למעלה איז דאָס — מרכבה העליונה.

און אפילו לאחר עשיית העגל (איידער מ׳האָט אים געדינט) האָט אהרן געזאָגט „חג לה׳ מחר״, אַז פון דעם קען אַרויסקומען אַן עילוי, אַז ווען משה ווען קומען ווען בא אידן נתגלה ווערן ווי דער ענין העגל איז קיין מציאות ניט,

— בפשטות: ווען עס וואָלט ניט געווען דער „וישכימו (השטן זרזם כדי שיחטאו)״[60] — וואָלט ניט געווען דער

48) לשון הרמב״ם במנין המצות בריש ספר היד. ועד״ז כתב בריש הל׳ יסוה״ת „לידע כו״. וראה בארוכה סהמ״צ להצ״צ מצות האמנת אלקות פ״ב. קונטרס תורת החסידות פי״ג. ועוד.

49) כלשון הרמב״ם בסהמ״צ (מ״ע א)*. וראה גם ל׳ החינוך מצוה כה. וראה הנסמן בהערה הקודמת.

50) שאין כמוהו נמצא כלל (ראה תניא פ״ה).

51) ר״פ ברכה. תהלים צ, א.

52) באופן אחר — ראה כוזרי מאמר ראשון פצ״ז „והתחילו אנשים לבקש נעבד מורגש כו״, עי״ש בארוכה (ובמפרשים שם). ראב״ע, אברבנאל ותפארת יונתן תשא שם. וע״פ המבואר בפנים אולי יש לתווך בין פירוש הרמב״ן לפירושם. ואכ״מ.

*) כ״ה בסהמ״צ לפנינו. אבל ראה הוצאת הר״ח העליר והר״י קאפח שצ״ל „שנדע״. וראה הערה בקונטרס תורת החסידות שם. ועוד.

53) להעיר מ„מקדש״ עצמו — מעלת מקדש דאבנים לגבי משכן דקרשים (תו״א ותו״ח ר״פ ויגש. ועוד).

54) תרומה כה, ח.

55) ראה רמב״ן עה״ת ר״פ תרומה.

56) שם, כב.

57) ראה במפרשים שבהערה 52.

58) תנחומא תשא כא. שמו״ר פ״ג, ב. פמ״ב, ה. פמ״ג, ח (הובא ברמב״ן עה״ת שם).

59) יתרו יט, כ.

60) תשא לב, ו ובפרש״י.

„ויחטאו", נאָר אדרבא: משה וואָלט פֿאַרברענט דעם עגל במעמד והסכם כל בנ״י, ופשיטא אַז עס וואָלט מלכתחילה ניט געווען עבודת העגל

און עס וועט זיך אויסדריקן אחדות ה׳ נאָך מער, אַז „אין עוד מלבדו״[61]. און אַז אַ ממוצע קען זיין נאָר משה (ממוצע המחבר)[62], וואָס דער אויבערשטער האָט אים געשיקט און אים געמאַכט פֿאַר זיין שליח צו אידן.

בפועל איז אַבער פון דעם נסתעף גע־ווארן (בא כמה מישראל) אויף מאַרגן דער חטא העגל, דער חטא פון ע״ז, היפך אחדות ה׳.

ז. און דאָס איז דער ענין פון „קשה״ אין „יום שנעשה בו העגל״ (ניט דער יום שעבדו את העגל): די עצם זאַך אַז ס׳זאָל ווערן אַן אַפּגעטיילטע[63] מציאות — אפילו אויב מ׳מיינט אַז דורך דעם זאָל נמשך ווערן אלקות כו׳ כנ״ל — ווי־באַלד דאָס איז ניט מצד ציווי ה׳ (ל׳ צוותא וחיבור) קען דערפון נסתעף ווערן דער חטא ע״ז, אַן ענין פון שתי רשויות.

משא״כ ווען דאָס קומט מצד הציווי[57], ע״ד ווי דאָס איז געווען אין דעם משכן ארון וכרובים כנ״ל, הערט זיך דעמאָלט אַן בלויז אַז דורכדעם גייט דורך[64] דער דבר ה׳. ס׳איז ניטאָ קיין שום מציאות וענין אין דער זאַך גופא, ובמילא וועט דערפון ניט אַרויסקומען קיין טעות דשתי רשויות ח״ו.

און דאָס איז דער תוכן המדרש כנ״ל: דער עגל איז נשמט געווארן פון (דעם פני שור שב)מרכבה: ווי דאָס איז למע־לה, איז דאָס אַ חלק פון דער מרכבה העליונה — דאָס איז אַן ענין פון אלקות און איז מגלה אלקות: בשעת אַבער דאָס ווערט נשמט באַזונדער און למטה, ניט ווי אַ חלק פון דער מרכבה, עס הערט זיך ניט אין דעם ביטול המרכבה לרוכב עלי׳, קען דערפון אַרויסקומען חטא העגל, חטא ע״ז.

ח. מעין זה איז עס בשייכות צום תרגום התורה ללשון יון שכתבו לתלמי המלך, „והי׳ היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל״:

תרגום התורה ע״י משה בשבעים לשון אַדער דער קיום הציווי „וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב״ בשבעים לשון, וויבאַלד דאָס איז (געווען צוזאַמען מיט תורה ווי זי איז במקורה בלה״ק און ס׳איז) געקומען ע״פ הציווי, האָט עס קיין אַרט ניט געגעבן אַז מ׳זאָל מפרש זיין תורה שלא כפי הכוונה, ווייל אין די אַלע ע׳ לשון האָט זיך אַנגעהערט דער ציווי (און די קדושת התורה ווי זי איז בלשון הקודש ונאמרה מפי הקב״ה[65]).

אַבער ווען מ׳האָט מתרגם געווען די תורה ע״פ דרישת תלמי המלך (ניט ע״פ ציווי השם) איז לשון יון, האָט פון דעם געקענט אַרויסקומען אַן ענין שלא

---

61) ואתחנן ד, לה.

62) ד״ה עוטה אור הש״ת פ״ד. ועוד. וראה גם סד״ה פנים בפנים תרנ״ט.

63) ע״ד ממוצע המפסיק (ראה המשך תער״ב פרי״ט. ד״ה עוטה אור שם פ״ג ואילך. וראה גם ד״ה פנים בפנים שם).

64) להעיר מענין מעבר או התלבשות תניא קרי״א ד״ה להבין מ״ש בפע״ח (קנח, א). לקו״ת מסעי פב, ב ואילך. אוה״ת שמיני (כרך ב׳) ד״ה יין ושכר (ע׳ תסב ואילך).

65) נוסף על מה ש״ל בפשטות, שכוונת חז״ל בלשון „פירשה להם״ אינה לתרגום מילולי (שאין כך תרגום הזקנים לתלמי, שבאופן כזה אין התורה יכולה להתרגם כל צרכה), אלא „פירשה״ כפשוטו, שפירשה וביארה (וכלשון הכתוב: „באר את התורה״) בסגנון המתאים לשבעים לשון.

כדבעי: אַנשטאָט אַז אין „בראשית ברא אלקים" זאָל מען לערנען אחדות ה', ווי דער אמת איז, וועט מען טייטשן אַז „שתי רשויות הן וראשון ברא את השני"[66]; ועד"ז אין די אַנדערע פסוקים בתורה (ששינו לתלמי המלך), וואָס אין רובם האָט געקענט זיין אַ נתינת מקום צו אַ פירוש וואָס ברייגט אַרויס היפך אחדות ה' און היפך התורה[67].

ט. כשם ווי דאָס איז בנוגע צו יום שנעשה בו העגל, ובדקות יותר אין דעם תרגום התורה ליוונית, עד"ז איז דאָס נאָכמער בדקות אין תורה גופא, בנוגע די מחלוקת שמאי (ב"ש) והלל (ב"ה).

ס'איז ידוע[68] אַז שמאי (וב"ש) איז שרשו ממדת הגבורה (דין) און הלל (ב"ה) איז ממדת החסד (רחמים). און דערפאַר איז (בכלל) ב"ש לחומרא וב"ה לקולא.

דער חילוק צווישן מדת הדין ומדת החסד והרחמים איז בדוגמת ווי ער זאָגט אין מדרש[69] וועגן חסד ואמת, „חסד אמר יברא . . ואמת אמר אל יברא". דאָס הייסט, מצד מדת הדין איז ניטאָ קיין אָרט אויף וועלט, משא"כ מצד מדת הרחמים.

לאחרי בריאת העולם קומט פון דעם אַרויס, אַז מצד מדת הדין הערט זיך אַן דער ביטול און די שבירה פון וועלט[70],

66) ל' רש"י מגילה ט, א. וראה תוד"ה אלקים שם. חדא"ג שם. ועוד.

67) ראה בפרטיות בגמ' (ובמס' סופרים) שם. ובפרש"י שם.

68) ראה זח"ג (רע"מ) רמה, א. אגה"ק ס"ג. לקו"ת קרח נד, סע"א ואילך. שה"ש מח, ב ואילך. ובכ"מ.

69) ב"ר פ"ח, ה. הובא בלקו"ת שה"ש שם.

70) שלכן „ראה שאין העולם מתקיים (במדה"ד) והקדים מדת הרחמים ושתפה למדת הדין" (פרש"י בראשית א, א (בסופו)).

און מדת החסד והרחמים איז ענינה, אדרבה — צו ממשיך זיין אלקות אין וועלט.

פון דעם איז פאַרשטאַנדיק דער חילוק בעומק יותר בתוכן הענינים צווישן מדת הגבורה און מדת החסד: מצד מדת הדין הערט זיך אַן ווי וועלט איז אַ זאַך, אַפגעטיילט (בהרגשתו) פון אלקות, וואָס דעריבער דאַרף זיין די עבודה און דער סדר פון שבירה און ביטול; ומצד מדת החסד, וואָס מ'איז ממשיך אלקות אין וועלט, ווערט דער־הערט (פאַרקערט), אַז וועלט איז (בכח — און מ'דאַרף עס מגלה זיין) — מיוחד מיט אלקות, דערפאַר דאַרף מען טאָן און אויפטאָן „אין" וועלט, מגלה זיין אין איר אלקות.

בשעת עס זיינען דאָ צוויי מעגליכ־קייטן — צי מחמיר זיין אַדער מקיל זיין — איז ב"ש לחומרא: אַפשיידן זיך פון (ענינים פון) וועלט; און ב"ה לקולא — מברר זיין און מזכך זיין חלקו בעולם.

בדקות דדקות קומט אַרויס, אַז מצד מדת הדין קען אַרויסקומען בהשתל־שלות אַ תנועה פון „שתי רשויות" כביכול, און מ'דאַרף מיט איר מלחמה האָבן, וויבאַלד אַז די מציאות פון וועלט איז מען ניט מייחד מיט אלקות: אַבער מצד מדת החסד והרחמים הערט זיך אַן אחדות ה' בשלימות.

און דאָס איז דער פאַרגלייך פון „אותו היום הי' הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד התלמידים והי' קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל": וויבאַלד אַז ביום זה איז געווען הלכה ווי דעת שמאי, די התגברות פון מדת הדין אויף מדת החסד והרחמים, האָט מען מורא געהאַט אַז ע"ז זאָל ווערן די הנהגה

והלכה אזוי אויך להבא[71], וואס וועט בהשתלשלות קענען געבן אן ארט אויף „שתי רשויות" בדקות דדקות (נאר — מ׳דארף מלחמה האבן און מבטל זיין עס).

יו״ד. דאס איז אבער נאר וואס די צוויי טעג (דער יום שכתבו לתלמי המלך את התורה יוונית און דער יום וואס הלל הי׳ כפוף ויושב לפני שמאי) זיינען קשה כיום שנעשה בו העגל צוליב דעם חשש אז ס׳זאל דערפון ארויס־קומען בדקות היפך פון אחדות ה׳.

לפועל איז בא דעם תרגום התורה ליוונית און פון דעם „יום שהי׳ הלל כפוף ויושב לפני שמאי" ניט ארויס־געקומען קיין ענין הפכי (ניט ווי בא דעם יום עשיית העגל).

ויש לומר יתירה מזו: כשם ווי ב„יום שנעשה בו העגל" האט אהרן געזאגט „חג לה׳ מחר", וואס כפשוטו מיינט עס אז אויב מ׳זאל דאס נוצן כדבעי, קען דערפון ארויסקומען אן ענין של חג, און יעבדו את הקב״ה, כנ״ל,

איז טאקע אזוי ארויסגעקומען[72] פון דעם תרגום התורה ליוונית, בשעת די ע״ב זקנים האבן מתרגם געווען די תורה לתלמי המלך (ניט „כל צרכה")[73], זיי האבן משנה געווען כו״כ דברים, אנ־הויבנדיק פון „אלקים ברא בראשית" אנ־שטאט „בראשית ברא אלקים", איז ניט נאר ארויפגעקומען אויך צו אוה״ע אחדות ה׳ ווי דאס ווערט געזאגט בתורה,

נאר ס׳איז געווארן א הלכה[74] אז די (איינציקע) שפראך וואס מ׳מעג שרייבן ספרים (ס״ת) איז ביוונית[75] (און ס׳איז כשר לקרות בו, מטמא את הידים[76] וכו׳)[77],

די שלימות הבירור פון דעם כתב ולשון[78] יוונית.

---

71) ראה גם חסדי דוד לתוספתא שם.

72) וכן יש לפרש בפשטות במס׳ ס״ת שם, לאחר ששינו בה את הי״ג דברים — ראה לעיל הערה 39.

73) ראה כסא רחמים (השלם) על מס׳ סופרים שם: ואפשר דהחמשה זקנים לא עלתה בידם לכתבה כהוגן והם עצמם אמרו לו שלא יכלו לתרגמה כהוגן ומזה אח״כ נתעורר להביא אסיפת זקנים כו׳. אבל בהגהות מהריעב״ץ למס׳ סופרים שם דתלמי אחר הוא (ולכאורה סותר עצמו למ״ש בהגהותיו למס׳ מגילה שם דתלמי המלך שבמעשה ע״ב זקנים אין זה בטלמיוס פילאדילפו כו׳). וי״א (מאור עינים אמרי בינה פ״ח) דהמעשה בע״ב זקנים קדם להתרגום דה׳ זקנים. ואכ״מ.

74) מפשטות לשון הגמרא (מגילה ט, א) משמע שרק לר׳ יהודה התירו בספר תורה משום מעשה דתלמי המלך. ולרשב״ג (שם, ע״ב) א״ר יוחנן מאי טעמא דרשב״ג אמר קרא יפת אלקים ליפת כו׳. אבל ראה פרש״י שם ע״א ד״ה רבותנו אמרו שפירש דהיינו רשב״ג. וראה טו״א שם ד״ה רשב״ג דשקו״ט בטעמא דרשב״ג, ולתירוצו הב׳ דגם לרשב״ג הא דשרי בלשון יוני הוא משום מעשה דתלמי המלך, ולדעת רשב״ג התירו מטעם זה כל הספרים כו׳ עיי״ש. וראה שפ״א מגילה שם. ועוד.

75) וי״ל שזהו הפירוש בירושלמי (הנ״ל ס״א) „בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צורכה אלא יונית", דהיינו לאחר העתקת התורה ע״י הזקנים לתלמי, שע״י תרגומם נשללה אפשריות פירוש מוטעה בכתובים (ראה לעיל הערה •36). ולהעיר משי״ד עה״ת עה״פ (וילך לא, כח) הקהילו אלי את זקני העדה גו׳, דמשה הקהילם ומסר להם באזינהם, זהו הדברים האלה (הי״ח• מלות בתורה דשינו), והיו הדברים מסורים ממשה עד כשבאו בזמן תלמי ואמרום.

76) ראה בפרטיות בסוגיית הגמרא מגילה שם. ובמפרשים שם.

77) במס׳ סופרים שם הי״ו: אין כותבין כו׳ ולא יונית כו׳. אבל כבר כתבו במפרשים שם (כסא רחמים. נחלת יעקב. ועוד), שזהו לפי שבזמן שנתחברה מס׳ סופרים כבר נשתקע ונאבד לשון יוני, כברמב״ם הל׳ תפילין שם, ולכן אין כותבין כו׳ ולא יונית.

78) במאירי מגילה שם במשנה: אבל שאר הספרים הותר ליכתב בכתב יוני, ובלבד שלא ישתנה

•) כ״ה בש״ד עה״ת שם. וראה לעיל הערה 36.

ועד"ז י"ל בנוגע „אותו היום שהי' הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים", אז ניט נאר איז פון דעם ניט ארויסגעקומען עס זאל בלייבן לדורות די הלכה ווי שמאי (ב"ש), נאר דאס האט געפועל'ט[79] אויך בא שמאי (ב"ש) אז ענין פון כפי' וביטול. וי"ל אז דערפאר איז דא כמה מקומות[80] וואס ב"ש לקולא[81].

יא. וויבאלד אז דברי צדיקים חיים וקיימים לעד ובפרט ענינים וואס שטייען אין תורה שהיא נצחיית, איז דערפון מובן, אז אויך דאס וואס אהרן האט געזאגט „חג לה' מחר" בנוגע יום שבעה עשר בתמוז, וועט עס זיכער מקוים ווערן, און ווי עס שטייט אין כתבי האריז"ל[82] אז „סוד הנרמז בזה" (אין דברי אהרן) איז „עתיד הקב"ה להפכו (שבעה עשר בתמוז[83]) ליו"ט ונמצא כי חג לה' מחר בעצם ומחר זה לאחר זמן כו'".

וי"ל אז בפנימיות איז דאס דער חג וואס קומט ארויס ע"י התשובה פון אידן אויף עשיית העגל, וואס לעת"ל וועט עס נתגלה ווערן, און אחדות ה' וועט קומען בגילוי אויך בשייכות צו ג' קליפות הטמאות, אז די ניצוצות שבהם (דער תכלית ופנימיות הכוונה שבהם) ווערט נתהפך לטוב און נתעלה לקדושה[84].

יב. וי"ל אז עד"ז איז אויך בנוגע דעם תרגום התורה אין שבעים לשון בדורות הכי אחרונים,

ובפרט די מעיינות פון פנימיות התורה, כידוע ווי כ"ק מו"ח אדמו"ר האט זיך משתדל געווען אז מ'זאל מתרגם זיין (אויך) עניני פנימיות התורה בשבעים לשון, בכדי אז אויך די וואס האבן נאך ניט קיין שייכות צו לערנען און פארשטיין בלשון הקודש, אדער אפילו אין אידיש[85], זאלן אויך צו זיי אנ־קומען די מעיינות כו' פנימיות התורה.

וואס דורכדעם טוט מען אויף דעם בירור פון די ע' לשון[86], ניט נאר ווי זיי זיינען כלול וביחד מיט לשון הקודש, נאר ווי יעדערער שטייט בפ"ע, וואס נאכמער איז דאס דורך אראפטראגן די טיפע ענינים והסברים פון אחדות ה' שבתורת החסידות אין לשון כל עם ועם[87], וע"ז פועל'ט מען אויך דעם בירור פון די ע' אומות גופא,

---

הלשון. אבל בריטב"א שם מפורש „דכתב ולשון שרי (משום מעשה דתלמי המלך) שהרי בכתבו ולשונו כתבו לו". וכן משמע דעת רש"י והרמב"ם (בפיה"מ) מגילה שם. ועוד.

79) ולהעיר מהפירוש באוצר הגאונים שבת שם: והוצרך הלל להמאיך את נפשו ולכפוף את עצמו כדי שיצאו הדברים ולא יוכל שמאי להמנע מלהשיב כו' ונראו כי בטלו דבריו. עי"ש. ולפירוש זה נמצא שפעל גם במחלוקת זו גופא.

80) עדיות פ"ד ה"ה ועוד. — באגה"ק שם שהוא מצד התכללות המדות, ואולי זה שייך לענין הנ"ל. וצ"ע.

81) ולהעיר דלע"ל הלכה כב"ש — ראה לקו"ת קרח שם. וש"נ. ואולי גם זה שייך להנ"ל. עי"ש בלקו"ת.

82) ספר הלקוטים ול"ת להאריז"ל (ונחל קדומים בשם הרמ"ז) תשא שם.

83) בס' הלקוטים שם: כי הלא העגל נעשה בי"ז בתמוז (וביו"ד בתמוז נשתברו הלוחות). ועד"ז הוא בנחל קדומים שם. ואולי הכוונה בזה, שחטא העגל הי' בי"ז בתמוז. או שט"ס שם, וצ"ל „נעשה בי"ו בתמוז" (כבל"ת שם). אבל דוחק, כי בס' הלקוטים ממשיך „ועתיד להפכו", ולא כבל"ת „להפכם".

84) ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 413 ואילך.

85) ראה שיחת ש"פ יתרו תשמ"א (נדפסה בלקו"ש חכ"א ע' 446 ואילך).

86) ראה תו"א משפטים עז, ד. עח, ג. לקו"ש ח"ג ע' 862 ואילך.

87) ראה לקו"ש שם ובע' 875.

און דאָס איז מקרב וממהר דעם „קאתי מר דא מלכא משיחא"[88], וואָס „אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד"[89],

וואָס דעמאָלט וועט זיין דער יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים[90], און דער סיום פון די ימי המצרים (וואָס האָבן זיך אָנגעהויבן שבעה עשר בתמוז) — תשעה באב[91], וועט זיין אַ יו"ט גדול[92], בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו.

(משיחת ש"פ וארא (ד"ח שבט•) תש"מ)

---

88) אגה"ק דהבעש"ט (נדפסה בסו"ס פורת יוסף ובראש ס' כש"ט. ועוד).

89) צפנ' ג, ט. רמב"ם ספי"א מהל' מלכים.

90) זכרי' ח, יט. תוספתא סוף מס' תענית. רמב"ם סוף הלכות תעניות. בזכרי' שם: יהי' גו' לששון גו'. והלשון „יהפכו" (שבפנים) הוא ע"פ היעוד בירמ' לא, יב: והפכתי אבלם לששון. וראה י"ל"ש ירמי' רמז רנט: עלה כו' על מנת כו' והפכתי גו'. רשימות הצ"צ לאיכה — אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'מה. אוה"ת מסעי (ע' א'שפד ואילך). ובסליחות לי"ז תמוז — הפך לנו לששון ולשמחה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 413 ואילך.

91) שמתברך (בכל שנה) מש"ק פ' דברים.

92) ראה פס"ר פ' על נהרות בבל בסופה: אין שמחה בא אלא בתשעה באב. וראה לקו"ש שם. חי"ח ע' 312 ואילך.

•) היום שבו „הואיל משה באר את התורה" — בשבעים לשון, כמ"ש (פרשתנו א, ג) „בעשתי עשר חודש באחד לחודש גו"; והרי יום זה הוא ה„ראש" הכולל כל ימי החודש, כולל העשירי שבו — יום ההסתלקות וההילולא של האתפשטות' דמשה שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבאר — תרגם (גם) עניני פנימיות התורה בלשון כל עם ועם — ראה בסוף השיחה. וראה גם לקו"ש ח"ג ע' 863.

דברים ב

א. נאָך דער הקדמה בתחלת פרשתנו וועגן דעם מצב, זמן ומקום וואו אידן אונ משה האָבן זיך געפונען בשעת אמירת משנה תורה, הויבט אָן די תורה איבערצוגעבן וואָס משה האָט גע־זאָגט די אידן[1]: „ה' אלקינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה".

שטעלט זיך רש"י אויף „רב לכם שבת" אָן איז מפרש: „כפשוטו. ויש מדרש אגדה הרבה לכם גדולה ושכר[2] על ישיבתכם בהר הזה, עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות".

דאָרף מען פאָרשטיין:

א) רש"י בפירושו על התורה קומט דאָך מפרש זיין פשוטו של מקרא — היינט פאָרוואָס באָגנוגנט ער זיך ניט מיט'ן פירוש „כפשוטו" (אז „רב לכם" מיינט „די לכם") אונ ברענגט אויך א „מדרש אגדה"?

[מפרשים[3] לערנען, אז לויטן ערשטן פירוש איז שווער, וואָרום לפי זה האָט געדאָרפט שטיין בפירוש „די לכם" (ניט „רב לכם"). אָבער לכאורה איז דאָס ניט קשה, ווייל מען געפינט שוין פריער אין פירוש רש"י[4], אז ער טייטשט „רב" — „די", אונ ער ברענגט ניט קיין צווייטן פירוש].

ב) אין דעם צווייטן פירוש, אז „רב" איז פון לשון „ריבוי"[5] („הרבה לכם"), ריבוי גדולה וואָס איידן האָבן באָקומען „בהר הזה" — איז ניט פאָרשטאָנדיק:

1) פאָרוואָס רעכנט רש"י פרטים פון „גדולה" וואָס שטייען אין „מדרש אגדה" — לשיטתו (פשוטו של מקרא) האָט ער געדאָרפט ברייגען די „גדולה" (וואָס האָט זיך אויפגעטאָן „בהר הזה") וועלכע איז מפורש אין פשוטו של מקרא[6]: „הנהי' כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש גו'"?

— רש"י דערמאָנט נאָר קבלת התורה — „קבלתם תורה" — אָבער ניט דעם „השמע עם קול אלקים גו'" ביי מתן־תורה, וואָס דער פסוק גופא רופט עס „דבר הגדול" — דער „קול אלקים מדבר מתוך האש".

2) אין די ענינים וואָס רש"י רעכנט, איז ניט (אויף אַזויפיל) ניכר די גדולה וואָס איז נתחדש געווָארן אין זיי „בהר הזה": קבלתם תורה (ומצות) איז ניט (אינגאַנצן) אָ דבר חדש, ווייל שוין אדם הראשון, אברהם[7] וכו' האָבן מקבל געווען (הוראות) תורה, בני נח כולם זיינען נצטווה געווָארן די ז' מצוות[8], ס'איז געווען ישיבת שם ועבר[9], און ביי אידן

1) פרשתנו א, ו.

2) כ"ה בדפוס ראשון ושני וברוב כת"י רש"י שתח"י. ולכאורה מתאים יותר מהנוסח שבדפוסים שלפנינו „הרבה גדולה לכם ושכר".

3) שפתי חכמים.

4) וארא ט, כח.

5) להעיר מפרש"י קרח טז, ז. ובראי"ם שם. ואכ"מ.

6) ואתחנן ד, לב־לג. ולהעיר, שגם בגילוי השכינה שבסנה נאמר (שמות ג, ג) „המראה הגדול הזה".

7) בו מפורש וישמור גו' ותורותי (תולדות כו, ה) יצווה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך הוי' גו' (וירא יח, יט).

8) פרש"י משפטים כד, ג.

9) ראה פרש"י ח"ש כה, יז. תולדות כה, כב. שם כח, ט.

האָבן תורה ומצות זיך אַנגעהויבן פון די אבות[10]; אויך דער ענין פון סנהדרין (שופטים) איז געווען לפנ"ז — אפילו באָ גוים (כמובן בפשטות)[11] וכ"ש וק"ו באָ אידן[12].

ב. נאָך דיוקים אין דעם צווייטן פירוש:

א) דער סדר ווי רש"י רעכנט די ענינים (משכן, תורה וסנהדרין), שטימט ניט מיטן סדר הזמנים ווען זיי זיינען געווואָרן: פריער איז געווען קבלת התורה, דערנאָך[13] מינוי הסנהדרין, און ערשט לבסוף הקמת המשכן[14].

10) תולדות כו, ה ובפרש"י.

11) ולהעיר מפרש"י בראשית ו, ב: והשופטים. וירא יט, א: מינוהו שופט. וראה רמב"ן וישלח (לד, יג) בארוכה.

12) ואף שהתמנות שרי אלפים כו' באה לאחרי טענת יתרו „גבול תבול גו" ובעצת יתרו דוקא (יתרו יח, יח ואילך). — הרי אדרבא שם הי' החידוש שמשה התחיל „ושפטתי בין איש ובין רעהו", אבל פשיטא שלפני זה היו שופטים בנ"י. ולהעיר מהזקנים שהיו במצרים (שמות ג, טז).

13) פרש"י יתרו יח, יג. בראב"ע ר"פ יתרו (הובא באברבנאל שם), שמינוי השופטים היה קרוב למסע בני ישראל מהר סיני, ומביא ראי' לדבר מפרשתנו, שאחרי הציווי „רב לכם שבת גו' פנו וסעו", כתיב (א, ט) „ואומר אליכם בעת ההיא לאמר גו", סיפור מינוי שרי האלפים וכו'. [ולהעיר שבתיב"ע כאן מונה מינוי הסנהדרין אחרי עשיית המשכן].

אבל מפשטות הכתובים ביתרו שם, משמע, שמיד אחרי בקשת יתרו (שהיתה למחרת יוהכ"פ) מינה משה את השופטים. ומ"ש כאן „בעת ההיא", י"ל (ע"ד פירוש הרמב"ן כאן למ"ד יתרו קודם מ"ת בא) ש„בעת ההיא" היינו בעת היותם בהר סיני.

14) כדיוק חידושי ופירושי המהרי"ק והמשכיל לדוד כאן.

ביאורו של המהרי"ק „כי מחלוקת היא בספרי, ורש"י עשה משני הדעות לפי אחד והקדים הדעת הקודם" — תמוה.

תירוצו של המשכיל לדוד שאחרי קבלת התורה הי' חטא העגל, „ויאמרו ח"ו שיצא שכרם בהפסדם לפי שעשו שם מיד העגל, לכך הקדים להם מעשה המשכן שהוא תיקון העגל" — אינו מובן, כי [נוסף ע"ז שע"פ פשש"מ קשה לומר „שיצא שכרם בהפסדם" ואיבדו המעלה דמ"ת, הרי] כבר פרש"י (תשא לג, יא) ש„בי' תשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדברך", שזהו לפני עשיית המשכן.

ב) רש"י זאָגט „משכן מנורה וכלים" אויסגעטיילט מנורה פון שאר כלי המשכן[15] — און ניט „משכן וכליו" (סתם), וואָס איז כולל אויך די מנורה?

ג) רש"י טייטשט אַפּ סנהדרין „שרי אלפים ושרי מאות", און איז משמיט די „שרי חמישים ושרי עשרות"[16].

די קשיות ווערן נאָך שטאַרקער בשעת מען זעט אַז אין ספרי[17], וואָס איז (לכאורה) דער מקור פון רש"י'ס פירוש, שטייט טאַקע עשיית המשכן נאָך קבלת התורה ומינוי הסנהדרין: עס שטייט „משכן וכלים" (און עס ווערט ניט אויסגעטיילט די מנורה[18]): און עס ברענגען זיך אויך „שרי חמישים ושרי עשרות"

און רש"י איז משנה (און אין דריי פרטים אין דעם צווייטן טייל אַליין פון זיין פירוש) פון מקור פירושו!

15) כדיוק המשכיל לדוד כאן.

16) כמו בכתובים — יתרו יח, כא. כה. פרשתנו א, טו.

במלחמת מדין נזכרים ג"כ רק שרי אלפים ושרי מאות (מטות לא, יד. מח. נב. נד) — אבל שם מדובר בשרי המלחמה, וכאן קאי בסנהדרין (שופטים), שצריכים לשאת „טרחכם ומשאכם וריבכם".

17) דפוס ראשון, שנוסחתו הכי קרובה לנוסח רש"י. וראה גם ת"י כאן. עקדה כאן בשם המדרש. אבל בספרי מהדורת פינקלשטיין (וכ"ה בנוסח הספרי של המהרי"ק (בפירושו לרש"י כאן) וה„ספרי דבי רב" לספרי כאן) יש עוד שינויים לגבי פירוש רש"י. וראה מהרי"ק שם. וראה גם ילקוט, פסיקתא זוטרתא ומדרש הגדול כאן. ואכ"מ.

18) בשאר גירסאות הספרי (הנ"ל) הובאה גם מנורה בפ"ע. אבל: א) שם הובא גם השולחן (וכ"ה ברש"י לפי המהרי"ק. ולהעיר ממשכיל לדוד). ב) עדיין צריך ביאור מדוע בחר רש"י בענין זה בגירסא זו דוקא.

ג. אויך דאַרף מען פאַרשטיין דעם טעם פון די שינויים בחלק הא׳ פון פירוש רש״י לגבי מקורו בספרי[19]:

א) אין ספרי שטייט בלויז „שכר הוא לכם״, און רש״י איז מוסיף נאָך אַן ענין „גדולה (ושכר)״[20]?

ב) אין ספרי איז דער לשון „שכר הוא לכם ישיבתכם בהר הזה״ — די ישיבה גופא איז דער שכר; רש״י זאָגט אַבער „הרבה לכם גדולה ושכר על ישיבתכם בהר הזה״, אַז דער שכר איז אַ תוצאה[21] פון „ישיבתכם בהר הזה״?

ג) דער לשון הספרי איז „מניתי עליכם״ — דער אויבערשטער האָט ממנה געווען, און רש״י זאָגט „מניתם לכם״[22], אַז די אידן האָבן ממנה געווען.

ד. דער ביאור בכל זה:

„רב לכם״ בפשטות מיינט אַז עס איז ניט נאָר די לכם (ס׳איז אייך גענוג) נאָר מער דערפון: „רב לכם״, ס׳איז צופיל פאַר אייך, מער ווי גענוג[23]; ווי רש״י איז מפרש דעם פסוק[24] „ויאמרו אליהם רב לכם״ (פון טענת קרח ועדתו צו משה ואהרן): „הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה״[25].

און דאָס איז ביי רש״י׳ן שווער אין אונזער פסוק „רב לכם שבת בהר הזה״: „הרבה יותר מדאי״ דער אורך הזמן פון „ישיבתכם בהר הזה״, ווען אידן האָבן מקבל געווען נאָר און נאָך אין תורה ומצות וכו׳ זיינען דאָך געווען (כעין) הכרחים און געבראַכט אַ תועלת גדולה[26], עס האָט זיי אויך דערמאַנט כל הזמן דעם מעמד הר סיני וכו׳, ביז אַז דער „הר״ ווערט אַנגערופן „הר האלקים״[27]; איז לכל היותר דאָ מתאים דער לשון „די לכם״, אַבער ווי קען עס זיין „יותר מדאי״[28]?

באַוואַרנט רש״י, אַז אעפ״כ איז דער פירוש הראשון (והעיקרי) פון „רב לכם״ — „כפשוטו״, ווייל לויט דעם תוכן פון המשך הענין דאָ אין פסוק, איז געווען „רב — הרבה יותר מדאי — לכם שבת בהר גו״, וכדלקמן.

ה. ויובן זה בהקדם אַ דיוק כללי, וואָס דער גאַנצער ענין (פון די ערשטע דריי פסוקים) וואָס משה האָט דאָ געזאָגט צו אידן אַז עס איז געווען אַ דיבור

---

19) ומה ששינה רש״י ממ״ש בספרי „שבעים זקנים״, וכתב סנהדרין, ומשמע לכאורה (כנ״ל בפנים) שהסנהדרין הם שרי האלפים וכו׳ — יש לומר, שהוא משום שהזקנים לא נתמנו על ישראל „בהר הזה״, וכמ״ש רש״י בפ׳ בהעלותך (יא, טז) „אף במצרים ישבו עמהם״. ומ״ש (שם) „ואצלתי מן הרוח גו״ — ה״ז הי׳ בקברות התאוה (אחרי שנסעו מהר סיני) כמפורש בפ׳ בהעלותך שם. ומ״ש בפ׳ משפטים (כד, א) שעלו אל ההר אין זה מינוי על ישראל.

20) מה שהוסיף רש״י תיבת „הרבה״, מובן בפשטות, שהרי זהו פירוש תיבת „רב״ (ל׳ ריבוי). וכ״ה לפי גירסת הגר״א בספרי. ולהעיר מפרש״י דלעיל הערה 5, שפירש „רב״ — „דבר גדול״. ואכ״מ.

21) וכן משמע בפס״ז כאן.

22) ואף שכ״ה בכמה מהגירסאות הנ״ל (הערה 17), יש לבאר מדוע בחר רש״י בגירסא זו דוקא.

23) ומה שפירש רש״י בפ׳ וארא (הובא לעיל ס״א והערה 4) „ורב — די לו״ — יש לומר, שהוא משום ששם מדובר בעונש, ולגבי הנענש (פרעה

שאמר „ורב גו״) כל מידה של עונש היא „יותר מדאי״, אבל לגבי הקב״ה („לו״) אינו אלא „די״.

24) קרח טז, ג. ועד״ז בפ׳ וישלח (לג, יא): „יש לי רב — יותר ויותר מכדי צרכי״.

25) וראה ס׳ זכרון לפרש״י שם.

26) ולהעיר, שעל חנייתם בהר כתיב „ויחן״ „לשון יחיד כאיש אחד בלב אחד״ (יתרו יט, ב ובפרש״י).

27) שמות ג, א. ד, כז. יתרו יח, ה. משפטים כד, יג. ובבהעלותך י, לג: „מהר הוי״.

28) משא״כ לקמן בפרשתנו עה״פ (ב, ג) „רב לכם סוב את ההר הזה״ אין רש״י מפרש כלום, כי שם הכוונה „כפשוטו״, „הרבה יותר מדאי״, שהרי סיבת ריבוי הנדודים היא חטא המרגלים.

מיוחד פון דעם אויבערשטן[29] — „ה' אלקינו דבר גו' פנו וסעו גו' ראה נתתי גו' ולזרעם אחריהם" — וועלט אינ־גאנצן ניט דערמאנט אין חומש במדבר, דער עיקר ארט וואו עס רעדט זיך וועגן דער נסיעה פון מדבר סיני; דער פסוק זאגט דאָרט נאָר[30]: „ויהי בשנה השנית בחודש השני בעשרים בחודש נעלה הענן מעל משכן העדות, ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני גו'".

דער טעם דערפון איז מובן: דאָ[31] האָט משה רבינו געוואָלט מתאר זיין פאָר די אידן דעם מהלך הענינים אַנ־הויבנדיק פון זייער מצב בזמן מ"ת ביז דעם מצב ווי זיי זיינען געשטאַנען איצט, „בעבר הירדן" — ארויסברענגענדיק, אז בעצם האָבן די אידן געדאַרפט אריינ־קומען אין א"י באלד נאָכן זיין ביים בארג סיני, און נאָר צוליב דעם חטא המרגלים האָבן זיי זיך פאַרהאַלטן אין מדבר דעם גאַנצן משך זמן[32].

דעריבער מוז מען דערציילן אז שוין דאָן, וועלן אידן זיינען נאָך געווען „בחורב" (ביים הר סיני) האָט זיי דער אויבערשטער אַנגעזאגט אז זיי זאָלן גיין גלייך קיין ארץ ישראל.

ועפ"ז איז מובן וואָס דער פסוק זאגט „רב לכם שבת בהר הזה": כדי צו מדגיש זיין ווי שטאַרק איז געווען רצונו של הקב"ה צוצואיילן די אידן זיי זאָלן באַלד אַריינגיין אין ארץ ישראל (ובלשון רש"י[33]: „וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ") — ביז, אז ניט קוקנדיק אויף די גרויסע מעלות וואָס עס בריינגט זייער ישיבה בהר סיני, ווערט יעדער פאַרזאַמען זיך דאָרטן (ובמילא — ניט גיין קיין א"י) — „יותר מדאי".

ו. דער פירוש איז אַבער ניט גלאַטיק, ווייל פון לשון „רב לכם שבת" (יותר מדאי) איז משמע, אז די ישיבה בהר איז ניט כפי הרצון — בשעת אז זייער פאַרהאַלטן זיך בהר, ווי ביי אַלע חניות, איז געווען על פי ציווי הקב"ה; כל זמן עס איז ניט געווען „נעלה הענן", דער אויבערשטער האָט זיי ניט גע־הייסן אַוועקגיין פון דאָרט איז זייער „שבת בהר" געווען „על פי ה'" (קיום רצון העליון). איז ווי זאגט מען — „יותר מדאי".

דערפאַר ברענגט רש"י א צווייטן פירוש (פון מדרש אגדה) אז „רב לכם" מיינט (ניט כפשוטו, מער ווי געניג, נאָר) „הרבה לכם גדולה ושכר" — „רב" פון לשון ריבוי (ד.ה. פיל גדולה ושכר)[34].

---

29) בספרי דבי רב לספרי כאן „וכן כתיב שם (י, יג) ויסעו בראשונה על פי ה' ביד משה" — אבל לפרש"י שם (ט, יח) הפירוש ד„על פי ה' ביד משה" הוא עליית הענן ואמירת משה קומה גו'.

בחזקוני כאן, שהמדובר באמירת „הנה אנכי שולח מלאך גו" שבפ' משפטים (כג, כ) — אבל בפשש"מ לא נזכר שם ציווי לנסוע מהר סיני. וגם — אמירה זו היתה לפני מינוי הסנהדרין ועשיית המשכן, ודוחק גדול לומר שגם בזה פליגי ב' הפירושים שבפרש"י.

30) בהעלותך י, יא־יב.

31) ראה בכ"ז גם אברבנאל, אלשיך, מנחה בלולה, ועוד. ולהעיר מכלי יקר כאן.

32) וע"ד המפורש ברש"י לפנ"ז (א, ב).

33) שם.

34) בפ' ואתחנן (ג, כו) פירש רש"י ב' פירושים על התיבות „רב לך": „שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר. ד"א רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך". וראה דקדוקי רש"י (באר רחובות) שם. ואולי יש לבאר זה ע"פ הנ"ל בפנים: הוקשה לרש"י איך אפ"ל על רצונו ובקשתו של משה להכנס לארץ ולראות את ירושלים וביהמ"ק שזהו דבר מיותר? וע"ז מבאר, שההפצרה מרובה על המידה „שלא יאמרו כך". ועדיין ק"ק הלשון „רב" (ע"ד הנ"ל בפנים), ולפיכך פירש שהוא לשון ריבוי.

און כדי צו מסביר זיין אז (אויך) לויט דעם פירוש איז דער מכוון פון דעם זאגן צו אידן „רב לכם שבת בהר הזה" צוצואיילן דעם „פנו וסעו לכם"[35] („למהר ביאתכם לארץ") — וואס דער־פאר ווערט וועגן דער אמירת הקב"ה דערציילט בפרשתנו דוקא, כנ"ל — איז רש"י ניט מעתיק דעם לשון הספרי, נאר דעם מדרש אגדה[36] וואו דער לשון איז „עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין כו'", וואס דוקא די זאכן (און אין דעם סדר) באַ־וייזן די גרייטקייט פון אידן צו גיין קיין ארץ ישראל, כדלקמן.

ז. „איידער אידן זיינען אריין אין אַז אייגענער לאנד, אין אַן „ארץ נושבת" — וואס דער סדר החיים אין אַן ארץ נושבת (ככל העמים) קען ח"ו דערפירן אַז אידן זאלן פארגעסן אויף זייער אנדערשקייט פון אלע פעלקער — האבן זיי פריער געדארפט פארפעסטיקן אין זיך דעם „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש"[37], דאס זאל ביי זיי נקבע ווערן אין אזא אופן אַז אויך געפינען־דיק זיך שפעטער אין אַן ארץ נושבת זאלן זיי זיין א „גוי קדוש" — „סגולה מכל העמים"[38].

און דערפאר איז געווען די ישיבה בהר סיני — דאס האט אויפגעטאן אַז אידן זאלן ווערן א „גוי קדוש" בשלימות, וואס אין דעם זיינען פארן, בכללות, דריי ענינים:

די נקודה עיקרית פון א גוי קדוש איז — בלשון הכתוב „קדושים תהיו כי קדוש אני" — מען מוז זיין א גוי קדוש ווייל „קדוש אני" איז „ושכנתי בתוכם"[39], „עשיתם משכן" עס איז דא א מקום קבוע וואו עס איז שורה קדושתו של הקב"ה.

עס איז ניט געגנוג דער גילוי אלקות וואס איז געווען ביי מ"ת — דער „קול אלקים מדבר מתוך האש", ווייל דאס איז געווען לפי שעה, און ניט אַן ענין פון „ושכנתי בתוכם" בקביעות[40].

ווי באלד אַז דא איז די הדגשה אויף אזא אופן השראת השכינה וואס פועל'ט אויף אידן (אויך) ווי זיי זיינען אין אַן ארץ נושבת — דערי־ביער טיילט רש"י אויס מנורה פון אלע כלי המשכן[41], ווייל מנורה (האט שוין רש"י מפרש געווען[42] אַז זי) איז „עדות לכל באי עולם שהשכי־נה שורה בישראל"[43].

דערנאך קומט „קבלתם תורה", אַז די אויסגעטיילטקייט פון „גוי קדוש" דורך

---

35) ראה גם גו"א (לפרש"י) כאן. רמב"ן כאן. עץ הדעת טוב כאן.

36) דלשונו „ויש מדרש אגדה הרבה לכם כו'" — משמע דמעתיק לשון המדרש (ולא רק תוכנו).

37) יתרו יט, ו.

38) שם יט, ה.

39) תרומה כה, ח.

40) ויש לומר, שזהו טעם ההדגשה בהקמת המשכן „כמשפטו אשר הראת בהר" (תרומה כו, ל) — לפי שבו באה לידי קביעות השראת והתגלות השכינה שהיתה בהר (במ"ת) לפי שעה.

41) אלא שמ"מ מפרט ג"כ (אח"כ) „וכלים" — כי מובן ד„ושכנתי בתוכם" שבו(עשיית ה)משכן קשור עם הכלים (והעבודה בהם). ויומתק עפמ"ש בגו"א תרומה (כה, מ) בסופו, דלדעת רש"י הראה הקב"ה למשה בהר כל כלי המקדש, אבל לא משום דנתקשה בהם כבמנורה, רק בשביל שהוצרך להראות לו המנורה הראה לו הכל, כל הכלים — ראה הערה 43.

42) אמור כד, ג. וראה גם משכיל לדוד כאן.

43) ויש לומר, שמטעם זה מודגש במיוחד במנורה שתבניתה נתגלתה בהר (תרומה כה, מ ובפרש"י. בהעלותך ח, ד ובפרש"י) — וכנ"ל הערה 40.

ולהעיר, שלגבי מנורה הובא בפרש"י (בהעלותך שם, א) לשון „גדולה", „שלך גדולה משלהם".

דער השראת השכינה (אין משכן), האָט אָ השפעה און מאַכט אַנדערש (קדוש ומופרש) די הנהגה פון אידן בכל מקום ובחיי יום יום, דורך דעם וואָס זיי זיינען מקבל די תורה והוראה פון דעם אויבערשטן.

און כדי אידן זאָלן וויסן און פאַרשטיין געוויס וואָס זיינען די הוראות התורה — דאַרף זיין דער דריטער ענין — מינוי הסנהדרין — וואָס זיי לערנען די אידן די דיני ועניני התורה און וויזן וויי זיי זאָלן אויספירן די הוראות התורה בפועל.

דערמיט איז אויך מובן פאַרוואָס רש"י ברענגט נאָר „שרי אלפים ושרי מאות", און ניט (ווי אין ספרי — מהכתוב) אויך „שרי חמישים ושרי עשרות": דאָס וואָס מ'האָט ממנה געווען אויך „שרי חמישים" און „שרי עשרות" איז נאָר געווען אויפן משך זמן וואָס אידן זיינען געווען בדרך אין מדבר, געפינענדיק זיך אין מסעות במדבר[44] וטלטולי הדרך וכו', פאַדערן זיך „שרים" אויך אויף קלענערע קבוצות; אָבער ווען אידן זיינען אַריין אין א"י, אין אַן ארץ נושבת ומקום קבוע, זיינען מער ניט מוכרח „שרי חמישים"[45] און אודאי ניט קיין „שרי עשרות"[46].

און וויבאַלד אַז רש"י רעכנט נאָר די ענינים וועלכע זיינען מוכרח צו דער גרייטקייט לעבן אין ארץ ישראל ווי אַ גוי קדוש, דערמאָנט ער נאָר „שרי אלפים ושרי מאות".

ח. ע"פ כהנ"ל וועט מען אויך פאַרשטיין דעם טעם פון די אַנדערע שינויי הלשונות אין פירוש רש"י לגבי לשון הספרי (דלעיל סעיף ג):

לויט רש"י איז כוונת הפסוק „רב לכם וגו'" צו מרמז זיין ניט סתם עניני שכר וואָס אידן האָבן באַקומען „בהר הזה", נאָר דאָס וואָס די ישיבה בהר האָט אויפגעטאָן אַז אידן זאָלן וועלן מוכן צו דער כניסה לארץ; און דערפאַר באַגונגט זיך ניט רש"י מיטן לשון „שכר" און זאָגט אויך „(הרבה לכם) גדולה" — ווייל דער עיקר איז דאָ די „גדולה" צו וועלכע אידן זיינען צוגעקומען דורך ישיבתם בהר.

און וויבאַלד אַז די „גדולה" איז (ניט די ישיבה בהר גופא, נאָר) דאָס וואָס איז געקומען אַלס תוצאה פון זייער ישיבה בהר — דערויבער זאָגט רש"י (ניט „שכר הוא לכם ישיבתכם בהר הזה", נאָר „שכר על ישיבתכם כו'".

ויש לומר, אַז די צוויי לשונות אין רש"י — גדולה ושכר — זיינען פאַרבונדן מיט די צוויי ענינים אין כניסה לארץ וואָס שטייען דאָ בהמשך הכתובים: א) דער עצם אַריינקומען קיין א"י — אויף דעם פאַדערט זיך אַז אידן זאָלן האָבן „גדולה", זיי דאַרפן זיין אַ

---

44) משא"כ במלחמה — רק שרי אלפים ושרי מאות (מטות לא — יד, מח, נב, נד), אבל ראה לעיל הערה 16.

45) וענין שרי החמישים הנזכר בשמואל א (ח, יב) ובמלכים ב (א, ט ואילך) ובישעי' (ג, ג) — נראה שפירושו שונה מ„שרי החמישים" שבפ' יתרו ודברים. ואולי הוא ע"ד הפירושים שהובאו באברבנאל יתרו שם. ולהעיר שבשמואל שם לא הובאו שרי מאות. וראה רד"ק וביאור הגר"א ישעי' שם.

46) אבל להעיר מפרש"י מקץ מד, יג: עיר בינונית של עשרה בנ"א. — ורש"י הנ"ל בלאה"כ צע"ג לומר שבפשוטו (של מקרא (וענין)) מקום מושב עשרה בנ"א נקרא עיר. ולא עוד — ושינה רש"י והוסיף בל' הב"ר (פצ"ב, ח) „בינונית", מכלל דגם פחות מעשרה — עיר היא אלא שקטנה היא! וראה סנה' טו, סע"ב (ובתוס' שם מעמוס ה, ג). מגילה ה, א. ואכ"מ.

„ממלכת כהנים וגוי קדוש", כנ"ל; ב) דער אופן הכניסה: „באו ורשו" — „אין מערער בדבר . . לא היו צריכים לכלי זיין"[47] — דאָס איז אַ שכר וואָס אידן האָבן באַקומען פאַר דעם וואָס זיי האָבן געטאָן בזמן ישיבתם בהר.

ט. עד"ז בנוגע מינוי סנהדרין, בא וועלכן[48] עס זיינען געווען ביידע זאַכן: ציווי ומינוי: 1) דורך דעם אויבערשטן — „וצוך אלקים"[49], 2) דורך „ויבחר משה" און „הבו לכם"[50].

אין ספרי וואו מען ברענגט ארויס ענין השכר געגעבן פון דעם אויבערשטן — איז ער מדגיש „מניתי עליכם",

ברש"י וועלכער איז אויסן די גדולה פון די אידן — מניתם לכם".

יוד. פון „ינה של תורה" שבפירוש רש"י:

רש"י איז מעתיק פון פסוק נאָר די וועדטער „רב לכם שבת" (אָן די וועדטער „בהר הזה") און טייטשט „כפשוטו" [און ערשט אין דעם מדרש אגדה ברענגט ער די וועדטער „בהר הזה"] — ויש לומר, אַז דערמיט איז ער מרמז אַ הוראה כללית אין עבודת ה':

אַ איד דאַרף וויסן, אַז אַ מצב פון „שבת" — בלייבן זיצן אויף איין אָרט, שטיין אויף דער זעלבער דרגא בעבודתו ית' און ניט גיין ווייטער און העכער — איז „רב לכם" „כפשוטו": „הרבה יותר מדאי".

ווי גוט און הויך עס זאָל זיין דרגתו בעבודה, איז אַבער אַ המשך זמן פון „בלייבן זיצן" אויף דער זעלבער דרגא איז — אָפגעגעבן אויף דעם צופ"ל צייט. אַ איד דאַרף זיין אַ „מהלך", כסדר שטרעבן צו און גיין אלץ העכער — מעלין בקודש[51].

יא. נאָך אַ הוראה וואָס מען קען אַרויסנעמען פון דעם פירוש רש"י:

ווי גערעדט כמה פעמים[52], האָבן אלע פירושים אויפן זעלבן פסוק אַ שייכות זה לזה, ובפרט בנדו"ד — די צוויי פירושים וואָס רש"י ברענגט דאַ בפירושו.

און דאָס איז די הוראה: די צוויי ענינים בשייכות דער כניסה לארץ — (א) דער פירוש כפשוטו, אַז אידן דאַרפן גיין וואָס שנעלער כובש זיין ארץ ישראל בפשטות, און (ב) דער פירוש אַז דאָס מיינט די הכנה רוחנית צו דער כניסה לארץ, „עשיתם משכן כו' קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין כו'" — זיינען תלוי זה בזה:

דוקא דערפאַר וואָס מ'איז אַ גוי קדוש[53] מ'האָט הרבה גדולה ושכר — באַקומט מען ארץ ישראל

פאַרקערט ווי בא אַנדערע פעלקער — וואָס ווערן אַ פאַלק איז פאַרבונדן מיט באַקומען אַ לאַנד וואו זיי לעבן[54],

ביי אידן איז דער ענין פון „רב לכם שבת" — כפשוטו, דער „למהר ביאתכם לארץ" איז ניט נאָר אַ מהירות בזמן, נאָר אויך (ובעיקר) אַ מהירות באופן פון

---

47) פרשתנו א, ח ובפרש"י.

48) ועד"ז גם בתורה (מ"ת וקבלתה) ובמשכן (הראית בהר ועשיתו).

49) יתרו יח, כג. ופרש"י שם.

50) יתרו יח, כה. פרשתנו א, יג.

51) ברכות כח, א. ושו"נ.

52) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782.

53) ובלשון הרס"ג (האמונות והדעות מ"ג ס"ז): „כי אומתנו איננה אומה כי אם בתורותיה".

54) להעיר מגח יו"ד — ה, כ, לא.

„ביאתכם" (דורך — פי' השני — ריבוי גדולה) — „אין מערער בדבר", בלי מלחמה און בלי כלי זיין[55].

אין אַנדערע ווערטער:

די שייכות פון ארץ ישראל צו אידן איז אינגאַנצן אַנדערש ווי ביי אַנדערע פעלקער: ביי די אומות העולם האָט זייער לאַנד ניט קיין קשר עצמי מיט זיי, און מהאי טעמא דאַרפן זיי מלחמה האַלטן פאַר איר; משא"כ ביי אידן איז זייער פאַרבונד מיט ארץ ישראל אין אַן אופן (און בעת אידן זיינען אינעם מצב פון „גוי קדוש" בגלוי איז עס ניכר בגלוי) אַז דאָס לאַנד באַלאַנגט בעצם צו בני ישראל, ובלשון התנחומא[56] „בחר בארץ ישראל כו' ובחר לחלקו ישראל כו' אמר הקב"ה יבואו ישראל שבאו לחלקו וינחלו את הארץ שבאה לחלקו",

און דורך אַ ברית וואָס קען קיינמאָל ניט צעשטערט ווערן — ובמילא איז „אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה":

וכן תהיה לנו בקרוב ממש, אַז מ'וועט זוכה זיין[57] צו באַקומען ארץ ישראל ובשלימותה, אין אַן אופן פון „אין מער־ער בדבר ואינכם צריכים למלחמה"[58], במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ דברים וש"פ עקב תש"מ)

---

55) דאילו זכו הי' ביאתם לא"י באופן זה (כנ"ל בפרש"י פרשתנו שם).

56) ראה ח. וראה מכילתא בתחילתה.

57) שאו אתי עם ענני שמיא (סנה' צח, סע"א).

58) ומ"ש הרמב"ם (הל' מלכים ספי"א) שמשיח „ילחום מלחמות ה'", הרי שם (בס' דהלכות הלכות) מביא מה שהוא ודאי באיזה מצב שיהי', אפילו באם לא זכו (ח"ו) כמבואר בארוכה במ"א (וראה שיחת מוצאי ש"פ מטו"מ תשל"ט (לקו"ש חי"ח ע' 418 ואילך). לקו"ש חכ"ז ע' 205. ועוד).

ועוד י"ל: ע"פ ההמשך ברמב"ם שם (בדפוסים שלא שלטה בהם בקורת הצנזור) „אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו", משמע ש(עיקר) המלחמה הוא לא בשביל כיבוש א"י גופא, כ"א ענינה „כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה ולא יהי' להם נוגש ומבטל" (לשון הרמב"ם שם פי"ב ה"ד). וראה לקו"ש חי"ח ע' 279.

דברים ג

א. אין דער היינטיקער סדרה ווערט דערציילט ווי די בנ״י האָבן מנצח גע־ווען „עוג מלך הבשן ואת כל עמו . . ונלכוד את כל עריו . . כל חבל ארגב ממלכת עוג בבשן״[1].

בנוגע צו „חבל ארגב״ געפינט מען צוויי ענינים וועלכע ווייזן אויף חשיבות המקום:

א) רש״י[2] טייטשט (לויטן תרגום[3]) אַז „ארגב״ מיינט „פלטין״, „היכל מלך״. און דעם גאַנצן „פלך״ (חבל) האָט מען גע־רופן על שם פונעם „היכל מלך״.

ב) די משנה[4] זאָגט „תקוע[5] אלפא לשמן (דער שמן פון שטאָט „תקוע״ איז „ראשון ומובחר לשמנים״[6] פאַרן בית המקדש), אבא שאול אומר שני׳ לה רגב בעבר הירדן״. איז דער טאַטע מפרש[7], אַז „רגב הוא חבל ארגב[8] שהוא בחלקו של מנשה שבעבר הירדן . . כמ״ש בפ׳ דברים[9]״.

[און דערמיט איז ער מבאר[10] דעם טעם (פנימי) פאַרוואָס „יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב״[11] — ווייל „יאיר הוא מלשון אור, ואור נמשך משמן״].

יעדער ענין אין תורה איז מדויק בתכלית. דאַרף מען זאָגן, אַז די צוויי עניני חשיבות וואָס ווערן דערציילט אין תורה בנוגע דעם זעלבן אָרט, „חבל ארגב״ — (א) אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט „היכל מלך״, און (ב) אַז דאָס איז „שני׳ לה״ אויף נעמען פון דאָרט שמן למקדש — האָבן צווישן זיך אַ שייכות אין תוכן.

ב. וועט מען דאָס פאַרשטיין[12] פון דעם ביאור אין דעם ענין אַז „שני׳ לה רגב בעבר הירדן״:

פון פשטות לשון המשנה — „אבא שאול אומר שני׳ לה כו׳״ — איז משמע[13], אַז דאָס איז אַ פלוגתא צווישן דעם תנא קמא מיט אבא שאול צי דער שמן פון רגב איז „שני׳ לה״ אָדער ניט[14] [ובפרט אַז אויך בנוגע צו סולת ויין (פאַרן ביהמ״ק) ווערט געבראַכט אין משנה[15] אַז עס איז פאַראַן „אלפא״ און „שני׳ להן״, און ביי זיי ווערט אויסגע־טייטשט וואָס די „שני׳ להן״ זיינען — (א) בהמשך צום „אלפא״, און (ב) אַלס אַ סתם משנה][16].

---

1) פרשתנו ג, ג־ד.

2) עה״פ (ד).

3) אונקלוס כאן (וע״פ תרגום שני למג״א א, ג). וראה גם פרש״י למ״ב טו, כה (שהובא בפרש״י כאן). אבל בערוך (ע׳ טרוכנא): שם מחוז.

4) מנחות פ״ח• מ״ג (פה, ב).

5) במשנה שבמשניות (וכ״ה בתורת לוי״צ שבסמוך): תקועה (וראה שנויי נוסחאות למשניות שם).

6) ל׳ הרע״ב שם.

7) תורת לוי״צ למס׳ מדות (ס״ע רפד). וראה ההערה על גליון המשניות (הוצאת יכין ובועז) מנחות שם בשם האחרונים.

8) ואין להקשות על תוס׳ אל״ף בתחלת התיבה — עדמ״ש בראב״ע פרשתנו כאן.

9) פרשתנו שם, יג־יד.

10) תורת לוי״צ שם ס״ע רצא ואילך.

11) פרשתנו שם, יד.

12) נוסף על הנקודה הכללית — שעניני היכל מלך צ״ל חשובים, אלא שלא כבקיטון שבהיכלו.

13) ראה שד״ח כללים (ח״א מט, ב. ח״ז א׳תעה, ב ואילך). וש״נ.

14) ונפק״מ לדינא — באם אין שמן בתקוע, האם יש חיוב (עכ״פ לכתחילה) להביא מרגב דוקא.

15) מנחות שם מ״א (פג, ב) ומ״ו (פו, ב).

16) ע״פ פי׳ הרמב״ם בפיה״מ כאן (ב„אלפא״)

•) כ״ה במשניות. ובגמרא — פ״ט.

דאַרף מען פֿאַרשטיין: אין וואָס באַשטייט די פלוגתא צווישן דעם ת"ק מיט אבא שאול? ובכלל — ווי איז שייך אַ פלוגתא אין מציאות[17] (צי דאָס איז אַ שמן מובחר אַדער ניט[18])?

ויש לומר, אַז דאָס איז מבואר אין דעם וואָס אבא שאול איז מוסיף ומפרט „רגב בעבר הירדן", וואָס דערמיט איז ער אויסן (ניט נאָר צו מציין זיין וועלכן „רגב" ער מיינט[19], נאָר) צו באַווײַזן נעזען דעם חידוש שבזה: דער טעם פונעם ת"ק אַז אויפן שמן פון רגב איז ניט מתאים צו זאָגן „שני' לה" (אַז ער איז „קרוב . . להיות משובח"[20] צום שמן פון תקוע שבא"י) איז ווייל רגב איז אין עבר הירדן (כדלקמן): און דאָס באַווײַזט אבא שאול, אַז אע"פ אַז רגב איז „בעבר הירדן", אעפ"כ האָלט ער אַז דער שמן פון „רגב" איז „שני' לה".

ג. דער ביאור אין דעם (ע"ד החסידות):

עס איז ידוע[21] אַז שמן איז מרמז אויף ביטול. ווי מען זעט עס אין שמן בגשמיות, אַז ער ווערט געמאַכט דורך כתישת הזית, „כתית למאור"; און בשעת מען צינדט עס אָן, ווערט דער שמן „נמשך אחר הפתילה ונכלה ונשרף הכל . . שלא נשאר ממנה כלום"[22]; און אויך זיין ברענען גופא איז בחשאי[23], אַן רעש — וואָס דאָס אַלץ ווייזט אויף ביטול בתכלית, ביטול המציאות.

צו דער דרגא פון ביטול במציאות — אַ ביטול מכל וכל, בדוגמא ווי דער שמן ווערט נכלה לגמרי — קען דער אדם ניט צוקומען בכח עצמו[24], דורך זיין עבודה והתבוננות ברוממות הא-ל ושפלות האדם[25], וואָרום וויפל אַ מענטש זאָל זיך מבטל זיין, איז עס אַלץ בגדר ביטול היש, וואָס ער איז זיך מכניע ומבטל זיין ישות פאַר דעם אויבערשטן, אַבער ער בלייבט אַ „דבר בפני עצמו"[26].

זיין „מציאות" קען ניט ברענגען צו ביטול המציאות.

דער ענין פון ביטול במציאות קומט דוקא[26] דורך אַ גילוי מלמעלה[27]: בשעת ביים אדם ווערט נתגלה אַן אור אלקי — און מצד דעם אויבערשטן איז דאָך ניטאָ קיין אָרט פאַר קיין מציאות זולתו ח"ו — ווערט בדרך ממילא נתבטל די מציאות האדם.

ד.תקוע מלומדת להביא שמן שהיא רגילה לעשות שמן טוב", ולעיל (משנה א) בפי' „שני' להן" — „ואין מצטרפין ליטול ממנה אלא על ידי הדחק" —

יש לומר, שלא הי' רגיל כלל שיביאו שמן מרגב, ורק אבא שאול זכר שהביאו פעם משם. ע"ד הא דמדות שהובא לקמן סעיף ח.

17) ראה שד"ח כללים ח"ג תקמה, ד ואילך. וראה ברכ"י שצויין לקמן הערה 31 ד"ה ונראה.

18) ולהעיר מבכורים פ"א מ"י (וראה שם מ"ג — דמוכח דזיתים מעבר הירדן הי"ה מובחרים. וראה „משנה ראשונה" למ"י שם.

19) את"ל שיש „רגב" אחרת (ובפרט אם היא בא"י) שצריך לשלול (ע"ד מ"ש ברש"י כת"י ורע"ב מנחות שם מ"א בנוגע ל„כופריים (חפרים) בבקעה").

20) ראה ל' הרע"ב למנחות שם ד"ה שני'.

21) תו"א תצוה פא, סע"ג ואילך. שם בהוספות קי, ד ואילך (וראה שם מקץ (מ, ד) שהוא בחי' יראה עילאה, בבחי' בטול ממש). שערי אורה לה, ב ואילך. לז, א ואילך. ובכ"מ.

22) תו"א תצוה (שם, ד).

23) זח"ג לט, א. תו"א מקץ שם (סע"ד). בהוספות תצוה שם.

24) להעיר ממחז"ל אין חִבּוּש מתיר עצמו (ברכות ה, ב).

25) ראה רמ"א או"ח סצ"ח ס"א.

26) ראה לקו"ת ברכה צח, ב.

27) סה"מ קונטרסים ח"ב שכה, א. ובכ"מ. וראה סידור בהערה לתיקון חצות (קנב, א) ד„עיקר היראה היא הבאה מלמעלה" (שלמעלה גם מבחי' יר"ע, יראת).

[נאָר כדי אַז דער גילוי מלמעלה זאָל ביי אים דערהערט ווערן און פועל זיין פעולתו אויף אים, מוז דער אדם זיין אַ כלי דערצו; ד. ה. אַז די עבודת האדם באשטייט (נאָר) אין מאַכן פון זיך אַ כלי צום גילוי אור מלמעלה, אָבער דער ביטול (במציאות) גופא ווערט אויפ־געטאָן (ניט דורך זיין עבודה, נאָר) דורך דעם גילוי מלמעלה].

ד. עפ״ז ווערט מען פאַרשטיין דעם חילוק צווישן ארץ ישראל און עבר הירדן בנוגע דעם „שמן״ פאַר בית המקדש:

דער חילוק צווישן ארץ ישראל און עבר הירדן איז:

ארץ ישראל איז די ארץ שבעה עממין וואָס דער אויבערשטער האָט מלכת־חילה בוחר געווען פון אַלע ארצות אַלס ארץ הקודש, און אַלס אַזאַ האָט ער זי אָפגעגעבן צו די אבות קדושים לאחוזת עולם; משא״כ עבר הירדן איז ניט אַן ארץ וואָס איז מלכתחילה געווען אויסגעשטעלט פאַר בני ישראל, נאָר — „נטלו מעצמם״[28]: די בני גד ובני ראובן האָבן זי אויסגעבעטן: „יותן את הארץ הזאת לעבדך לאחוזה״[29].

און דערפאַר איז פאַראַן אַ חילוק עיקרי בנוגע דער קדושה (והשראת השכינה)[30] אין ארץ ישראל לגבי עבר הירדן[31], וכמחז״ל[32] „ארץ כנען[33] מקודשת מעבר הירדן, ארץ כנען כשרה לבית שכינה״:

די קדושה פון ארץ ישראל איז ניט אָפהענגיק אין די אידן ועבודתם, נאָר זי קומט מלמעלה — „ארץ[34] אשר גו׳ תמיד עיני ה׳ אלקיך בה״:

משא״כ די קדושה פון עבר הירדן, וואָס איז געווארן אַ נחלה פאַר אידן דורך זייער בקשה — איז עס אַ מדריגה וואָס נברא טוט אויף.

ה. און דאָס איז דער ביאור הפ־לוגתא צווישן דעם תנא קמא און אבא שאול:

דער תנא קמא האָלט אַז שמן מובחר קען זיין נאָר פון ארץ ישראל. וויל דוקא אין ארץ ישראל איז אלקות מאיר באופן גלוי, ביז אין אַן אופן פון ראי׳

---

28) ספרי תבוא כו, ג (הובא ברמב״ן חקת כא, כא). וראה ירושלמי בכורים פ״א ה״ח (אלא ששם דחצי שבט מנשה — דבי׳ עסקינן — לא נטלו מעצמן, אבל גם הוא בא בצירוף ובהמשך לבקשת בני גד וראובן, וכבר שקו״ט בזה. ואכ״מ —. וראה לקו״ש חכ״ח ע׳ 210 ואילך).

29) מטות לב, ה.

30) אלא שישראל מוסיפין בה קדושה — וע״ד שבת דמקדשי וקיימא (ביצה יו, א) וע״י זכור את יום השבת — נעשה — לקדשו (תו״א יתרו ד״ה זכור (סט, ג). ובכ״מ).

ועוד — ידוע דשתי קדושות באי״ — א) הקדושה מחמת השכינה השורה בה, ב) הקדושה הגורמת לחיוב מצות התלויות בארץ, הבאה ע״י כיבוש — ראה בארוכה אנציקלופדי׳ תלמודית ע׳ ארץ ישראל (ס״ע ריג ואילך). וש״נ.

31) הבא לקמן הוא בהתאם להמבואר באוה״ת מטות (ע׳ א׳שמ — מס׳ הגלגולים פט״ז) דעבר הירדן מל׳ דיצירה (וג״ר דעשי׳), אבל א״י ו״ק דיצירה. ע״ש. וראה גם ד״ה ומקנה רב תרכ״ט (ע׳ רנט).

החילוק בין א״י לעבר הירדן ע״ד הנגלה — שקו״ט בכו״כ ספרים, ומהם: תשב״ץ ח״ג סי׳ קצח וסי׳ ר. כפתור ופרח פ״י (פמ״ח). ברכי יוסף או״ח סתפ״ט סק״ג. אוצר הספרי (להגר״מ זעמבא) — נדפס בריש ספרי זוטא (עם אמבוהא דספרי) ע׳ כט ואילך. וראה צפע״נ עה״ת פרשתנו כאן (פסוק יד־טו). מפענח צפונות ע׳ קנב. ועוד. וראה אנציקלופדי׳ תלמודית שם (ע׳ רה־ו. ע׳ רח) וש״נ.

32) במדב״ר פ״ז, ח (ספרי זוטא נשא ה, ב) — הובא ברמב״ן חוקת שם. אוה״ת ודה״ה ומקנה רב שם. ועוד.

33) אפילו בעת היותה ארץ כנען — מקודשת כנ׳.

34) עקב יא, יב.

(„עיני ה"א בה"), און דערפאַר איז עס אַ מקום מוכשר אויף ביטול במציאות — „שמן",

[ובפרט ווי דער אַלטער רבי איז מבאר[35] דעם לשון „עיני ה' אלקיך בה", אַז „עינים הם כינוים להמשכת והארת אור החכמה" — וואָס שמן איז פאַר־בונדן מיט חכמה[36], ווי חז"ל זאָגן[37] „מתוך שרגילין בשמן זית חכמה מצוי בהן").

ויש לומר, אַז אויך אין דעם נאַמען „תקוע" איז מרומז די מעלה פון דעם „שמן": „תקוע" איז מלשון „ויתקע מחשבתו בחוזק"[38]. ובענינו — דער „יתקע מחשבתו בחוזק" אין דעם אור אלקי וואָס ווערט נתגלה אין א"י, באופן אַז מ'ווערט נתאחד מיט דער אור וקדושה און דעריבער איז דער גילוי האור פועל פעולתו, צו אויפטאָן ענין הביטול בשלימותו.

משא"כ עבר הירדן, וויבאַלד דאַרט איז ניטאָ דער גילוי אור הקדושה מל־מעלה, וואָס זאָל פועל זיין דעם ענין פון ביטול (אמיתי) במציאות, דערפאַר קען דער שמן פון „רגב בעבר הירדן" ניט זיין קיין „שני' לה" (זיין בערך צום שמן וביטול פון ארץ ישראל) — ס'איז ניט אין דעם גדר פון שמן.

ו. אבא שאול אַבער האָלט, אַז דער שמן פון רגב קען יע זיין אַ „שני' לה" — ווייל אע"פ אַז די קדושה פון עבר הירדן קומט ניט צו קדושת ארץ ישראל עצמה (און דערפאַר איז עס ניט קיין „אלפא לשמן"), איז עס אַבער אויך אַ קדושה וואָס איז העכער פון נבראים און קען דערפאַר פועל זיין אַ ביטול במציאות[39], וואָס איז בערך צום ביטול מכל וכל פון א"י (באופן אַז ער איז „שני' לה").

וואַרום אויך אין עבר הירדן איז נמשך געווארן דער גילוי אור מלמעלה: די קדושה פון עבר הירדן האָט זיך אויפ־געטאָן[40] ניט דורך די בני גד ובני ראובן, נאָר דורך דעם וואָס דער אויבערשטער האָט מסכים געווען און קובע געווען אַז עס זאָל ווערן זייער נחלה, וואָס דער־מיט האָט ער דאַרט אַריינגעגעבן אַ קדושה מיוחדת (און די בני גד ובני ראובן האָבן דורך זייער בקשה גורם גע־ווען[41] צו דער המשכת הקדושה).

[ע"ד ווי דער באַדייט פון „נטלו מעצמם" אין פשטות — איז ניט דער פשט אַז זיי האָבן עס בפועל ממש פון זיך אַליין געגומען: דאָס מיינט, אַז זיי האָבן דאָס „געגומען" דורך זייער בקשה, אַבער די נתינה לפועל איז געווען אַפהענגיק אין תשובתו של משה און דעם אויבערשטנס רצון[42]].

און דאָס איז דער חילוק צווישן עבר הירדן און חוץ לארץ: אויך אין חו"ל האָט אַ איד בכח צו אויפטאָן און דאַרף אויפטאָן אַז אלקות זאָל דאַרט מאיר זיין בגלוי, וכפתגם רבותינו נשיאינו[43] „מאַך

35) אגה"ק ס"י יד.

36) ראה במקומות שצוינו בהערה 21.

37) מנחות פה, ב. וראה רש"י כת"י שם.

38) לשון התניא ספ"ג.

39) להעיר מד"ה ומקנה רב שם: שגם הארץ הזאת (עבר הירדן) הגם שאינה מקודשת כ"כ תהי' לכם לאחוזה בבחי' ירושה ע"י העבודה בהעלאת נה"ב (וראה שם לפנ"ז שהיא בחי' רצוא ליכלל וליבטל באוא"ס ב"ה).

40) ראה לעיל הערה 30.

41) ולאופן הב' באוה"ח (פרשתנו ג, יג) שהיא בכלל ירושת האבות — אין לבני גד כו' שייכות לעצם הקדושה דעבר הירדן. ואכ"מ.

42) ראה פרשתנו (ג, יח) ה' אלקיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה.

43) אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"א מכתב עדר.

דא (אין חו"ל) ארץ ישראל". וויבאלד אבער אז דער גילוי וועט אויפגעטאן דורך דעם אדם (בלשון הנ"ל: מאך דא א"י), איז עס אזא מדריגה וואס איז ניט העכער דערפון וואס א נברא מוגבל קען ממשיך זיין.

משא"כ די דרגת הקדושה פון עבר הירדן קען ניט א איד ממשיך זיין און אויפטאן בו אליין — זיי קענען נאר בעטן און גורם זיין אז דאס זאל נמשך ווערן מלמעלה.

און וויבאלד די קדושה פון עבר הירדן איז העכער פון קענען נמשך ווערן דורך נבראים, דעריבער קען זי אין זיי אריפטאן א ביטול במציאות: נאר אזוי ווי דאס איז א מדריגה וואס האט עכ"פ א שייכות צו נבראים — וואס דערפאר קענען זיי דאס בעטן און ארויסרופן (עכ"פ בדרך גרם) — דערי־בעב איז עס ניט בדומה צו דעם ביטול במציאות וואס קען זיך אויפטאן אין ארץ ישראל עצמה. ומהאי טעמא איז דער שמן פון „רגב בעבר הירדן" בלויז „שני־לה".

ז. ע"פ כל הנ"ל וועט מען אויך פארשטיין די שייכות צווישן די צוויי ענינים הנ"ל (סעיף א) בנוגע צו „חבל ארגב" — ווייל די מעלה מיוחדת פון (דעם „שמן" וביטול פון) „רגב", איז מרומז אין דעם פירוש פון „ארגב" — מלשון „פלטין", „היכל מלך":

בשעת אידן זיינען כובש א לאנד, איז עס ניט נאר א כיבוש בגשמיות, אז די בעלות פון לאנד גייט אריבער צו אידן, נאר דאס איז (ובעיקר) א כיבוש ברוח־ניות — הארץ וכל ענינ' גייען אויבער לרשות (גוי קדוש) הקדושה.

ועד"ז איז עס בנוגע צו „ארגב" — לשון „פלטין": בשעת מ'האט כובש געווען „חבל ארגב", איז דאס נתהפך געווארן פון א „היכל מלך" בשר ודם, פון די אומות העולם (עוג מלך הבשן), צו א „היכל מלך" פון דעם אמת'ן מלך, מלכו של עולם.

און דערפאר איז „ארגב" — וואס איז געווארן א „פלטין של מלך" פון מלכו של עולם — א מעין פון כללות ארץ ישראל, וואס איז „פלטין של מלך".

און מצד דעם איז אויך דער שמן וביטול פון דעם ארט מעין (שני' לה) פון דעם ביטול וואס איז פאראן אין ארץ ישראל.

ח. ויש לומר, אז דאס וואס אבא שאול זאגט בנוגע דעם שמן פון „רגב בעבר הירדן" (אז עס איז „שני' לה") איז א לשיטתי', עולה בקנה אחד מיט נאך אן ענין וואס אבא שאול זאגט בנוגע שמן שבמקדש:

די משנה זאגט אין מס' מדות[44], אז עס זיינען געווען פיר לשכות אין די פיר מקצועות פון עזרת נשים. בנוגע דער לשכה שבמערבית דרומית וועט ג־ברא"ט אין דער משנה, אז רבי אליעזר בן יעקב האט געזאגט „שכחתי מה היתה משמשת". האט אבא שאול געזאגט: „שם היו נותנים יין ושמן, היא היתה נקראת לשכת בית שמני".

פארוואס האט ראב"י פארגעסן דוקא וועגן דער לשכה שבעזרת נשים? איז דער טעטע מבאר[45] (אין אותיות פון קבלה) אז אט־די לשכה מצ"ע איז פאר־בונדן מיט א מדריגה (בחי' יסוד ז"א) אין וועלכער ס'איז שייך דער ענין השכחה, אבער דורך דעם וואס „שם היו נותנין

---

44) פ"ב מ"ה.

45) תורת לוי"צ שם ע' רפג ואילך. ע"ש.

יין ושמן" — און נאך מער: די לשכה „נקראת ע"ש שמן ולא ע"ש יין ג"כ" — האט עס באוואַרנט „שבל ישכחו מה היתה משמשת . . כי שמן זית מחזיר[46] הזכרון".

און דוקא אבא שאול האט עס דער-מאנט, ווייל די בחינה פון אבא שאול (יסוד אבא שביסוד ז"א[47]) איז פאַרבונדן מיטן ענין הזכרון (וואַרום „זכרון[48] הוא מבחי' חכמה יסוד אבא").

איז לכאורה ניט גלאַטיק (בפנימיות הענינים): וויבאַלד דער אויפטו דא איז דער ענין השמן, וואס ער (דוקא) איז „מחזיר הזכרון" — פארוואס איז אין דער לשכה געווען אויך יין, ויתירה מזה — אבא שאול דערמאנט בפירוש יין, ויתירה מזה — ער איז מקדים יין לשמן („שם היו נותנין יין ושמן") — ובפרט אז יין איז ענינו היפך הזכרון (ווי דער טאַטע איז מבאר[49] „מיין אדרבה נמשך שכחה"?

ט. איז דער ביאור בזה, אז אדרבה — היא הנותנת:

דער אויפטו דא איז, אז די המשכה פון „זכרון" איז אין דעם ארט וואו מצ"ע איז דארט שייך און נאך מער — ממשיך שכחה.

און דערפאר איז ער מקדים „שם היו נותנין יין", הדגשה אז די לשכה מצ"ע איז שייך, אז ארט פון יין[50] פון וועלכן ס'איז „נמשך שכחה"; נאר דורך דעם וואס מ'איז דארט נותן אויך שמן, ביז אין אן אופן אז דאס וועלט דער עיקר (— די לשכה „נקראת ע"ש שמן" דוקא), וועלט נמשך דער ענין הזכרון, און עס וועלט באַוואַרנט „שבל ישכחו מה היתה משמשת".

[און דאס איז אויך מתאים מיט דעם ביאור הנ"ל (פון טאַטן) אז מדריגת אבא שאול איז „יסוד אבא שביסוד ז"א": אין „יסוד ז"א" מצ"ע איז שייך כביכול שכחה[50], אבער דורך דער המשכה פון „יסוד אבא" ב„יסוד ז"א" וועלט אויפגע-טאַן זכרון אויך אין „יסוד ז"א"].

ועפ"ז יש להסביר אז אבא שאול איז אזיל לשיטתי' אין דעם דין פון „שני' לה רגב שבעבר הירדן"[51]: אויך אין דעם דין איז דער אויפטו על דרך זה, אז אויך אין דעם ארט (עבר הירדן) וואו דער ביטול איז באופן אז עס איז ביטול היש עס בלייבט אבער „מציאות" האדם, וועלט נמשך דער ביטול פון „שמן", כנ"ל

— בדוגמת ענין הנ"ל בנוגע צו לשכת בית השמנים, אז אין דעם ארט וואו „נותנין יין", וואס מצ"ע איז דארט שייך שכחה (דערפאר וואס דאס איז א מדריגה וואס איז שייך צו נבראים („מציאות") וועלכע זיינען בעלי שינוי[52]), וועלט דארט נמשך דער ענין הזכרון (וואס קומט פון חכמה וביטול).

יו"ד. די הוראה מכל זה אין עבודת כל אחד ואחד:

עס איז ידוע אז תורה וועלט אנגע-

---

46) ראה הוריות יג, ב.

47) שם ע' רצא.

48) שם ע' רפד. וראה בארוכה תו"א תצוה שבהערה 21. ובכ"מ.

49) שם (ומביא ע"ז כמה פסוקים. ע"ש).

50) ועד שאף שהלשכה נק' ע"ש השמן דוקא — מ"מ שמה „לשכת בית שמניא", ש„תיבת בית . . רומז על יין" (תורת לוי"צ שם).

*50) ראה ג"כ לקוטי לוי"צ לזהר כרך ב' ע' קלו ואילך.

51) ראה גם תורת לוי"צ שם (ס"ע רצא ואילך) קשר ב' הענינים זל"ז ושייכותם לאבא שאול.

52) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"י בסופה.

רופן סיי יין און סיי שמן[53]. דער חילוק בכלל צווישן זיי אין עבודת האדם איז[54]: „יין", וואס ברענגט צו שמחה, איז מרמז אויף לימוד התורה מיט אַ קאַך און אורייתא קא מרתחא לי'[55]; „שמן" (חשאי[56]) ווייזט אויף דעם ביטול וואס פאַדערט זיך פאַר און ביי לימוד התורה, כמארז"ל[57] אַז עס דאַרף זיין „ברכו בתורה תחלה".

קען מען מיינען, אַז דאַס זיינען צוויי הפכיות'דיקע ענינים: „יין" איז אַן ענין פון „מציאות" (קאַך), און „שמן" איז ענינו ביטול; און דערפאַר, אע"פ אַז עס פאַדערן זיך ביידע תנועות, קענען זיי אַבער ניט זיין צוזאַמען אין דער־זעלבער צייט, נאָר יעדערער אין אַ באַזונדער צייט: קודם הלימוד דאַרף זיין דער „ברכו בתורה" בכדי צו האַלטן ביי „ונפשי כעפר לכל תהי'"; און דערנאָך, בשעת הלימוד גופא, וואַס דאַרף זיין מיט הבנה והשגה, דערהערט זיך בלויז דער קאַך און געשמאַק — דער „יין" פון תורה[58].

לערנט אבא שאול אַז מען דאַרף אַריינגעבן „שמן" אין דער זעלבער „לשכה" וואו ס'איז דאָ דער „יין". און נאָך מער: דער יין דאַרף ווערן אַ טפל צום שמן, ביז אַז די לשכה ווערט אָנגעפרופן ע"ש השמן דוקא. עס מוז טאַקע זיין דער „יין" — דער קאַך אין הבנת התורה, אַבער מען דאַרף שטענדיק געדענקען אַז אויך דער קאַך אין לימוד התורה דאַרף זיין דורכגענומען מיטן ביטול צום נותן התורה[59].

און דערביי באַוואַרנט די משנה וואָס קען אַרויסקומען לולא זה — „שכחתי מה היתה משמשת", וואָס י"ל הדיוק בזה: ראב"י האָט געוואוסט אַז עס איז דאָ די לשכה, אַ מקום מוקדש נאָר צו עניני בית הקדוש ב"ה ורצונו, אַבער „מה היתה משמשת" איז — למאי נפק"מ, ובלשון הידוע[60] „אלו נצטוה לחטוב עצים" איז דאָס אין דער זעל־בער לשכה[61], ונוגע רק שתהי' עבודה (קבלת עול, אהבת השם, יראת השם) בכלל אַז דעם דיוק פון אַראָפנעמען דאָס אין פרטים[62] וכו',

און אַ זאַך וואָס אין בה נפק"מ — פאַרגעסט מען —

עד"ז אין לימוד התורה: לערנען תורה און אַ סך בכמות ובאיכות — דאָס איז ענינו און זיין חוש, אַבער „מה הייתה משמשת", לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ניט דאָס איז שורש נשמתו[63],

ביז אַז עס קען נשתלשל ווערן למטה מטה (באופן פון נפילה) — זיין חריף אַבער אַן ומסיק[64] כלל,

---

53) ראה שה"ש רבה עה"פ (א, ב) טובים דודיך מיין (ובהנסמן שם).

54) ראה לקו"ת שה"ש ב, ד. ג, ב־ג. אמרי בינה ש' הק"ש פנ"ד ואילך. ועוד. וראה ס' הלקוטים (דמאמרי הצ"צ) ערך יין סעיף ח.

55) תענית ד, ע"א.

56) נסמן לעיל הערה 23.

57) נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב.

58) להעיר מתניו ספמ"א.

59) ראה גם לקו"ש חט"ו ע' 327 ואילך. חי"ט ע' 41 ואילך.

60) לקו"ת שלח מ, א. וראה מרג"ב ח"ג פנ"א בהערה.

61) ובפרט משחרב ביהמ"ק ונשלמה פרים שפתינו ובטל החילוק דכהן לוי וישראל וכו'.

62) ראה שער היחוד פ"א־ד בנוגע להתבוננות שצ"ל בפרטיות דוקא. קונטרס העבודה פ"ו.

63) ואולי י"ל שזוהי עבודת ודרגת ראב"י מצ"ע, והשכחה היא למעליותא, ע"ד שכחת ר' זירא דתלמוד בבלי (ב"מ שם, א. נת' בתו"א סט, ג. אוה"ת ואתחנן ס"ע עה ואילך. המשך תרס"ו ע' יג. ובכ"מ. וראה שערי אורה שבהערה הבאה)

עד שהזכירו אבא שאול והעלהו לדרגא נעלית עוד יותר. ואכ"מ.

64) ראה שערי אורה (כג, א ואילך).

זאגט אבא שאול און דערמאנט, אז מען דארף אראפריינגען דעם לימוד אין מעשה פרטי בפועל, ובכללות — לימוד המביא לידי מעשה.

בשעת מ'האט בלויז דעם „יין" שבתורה, קען זיין אז מען זאל ניט וועלן אפטרעטן פון דעם געשמאק פון הבנה והשגה בתורה אויף צו פארנעמען זיך מיט ענינים פון מעשה (וואס איז אפט פארבונדן מיט „כפי" — מעשה מלשון[65] מעשין על הצדקה[66]);

וועז דער לימוד התורה איז דורכגענומען מיט ביטול, און דער עיקר ותכלית פון זיין לערנען איז כדי ער זאל וויסן ווי צו מכוון זיין צום רצון העליון[67], דוקא דעמאלס איז גדול לימוד (כולל הפירוש — גדלות הלמוד), דער לימוד איז אין אן אופן פון „מביא לידי מעשה", ביז צו פארנעמען זיך דוקא אליין מיט ענינים של מעשה, ווי די גמרא[68] דערציילט בארוכה אויף ר' חייא — דוקא געטאן בגופו ממש,

ומסיים: כמה גדולים מעשי חייא.

(משיחות ש"פ דברים תשמ"ב, תשל"ו)

---

65) ב"י לטיו"ד סרמ"ח.

66) ד"ה ועבדי דוד (האו) תרצ"ט בתחלתו. ועד"ז בלקו"ת בחוקותי מח, א.

67) ראה אגה"ק (סכ"ט) שזהו דוקא ע"י הלכות שבתורה.

68) כתובות קג, ב. ב"מ שם, ב.

ואתחנן

א. אויף דער התחלת הסדרה — „ואתחנן אל ה״ — ווערן געבראַכט אין ספרי[1] צוויי דעות:

א) אַז „ואתחנן״ איז פון לשון „חנם״, ד.ה. משה רבינו האָט געבעטן ביים אויבערשטן, אַז ער זאָל אים לאָזן אַריינגיין אין א״י אַלס מתנת חנם. ווייל אע״פ אַז (צדיקים[2]) „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים (ו)לא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם״.

ב) אַז „ואתחנן״ איז אַיינער פון די עשרה לשונות של תפלה.

אין מדרש רבה[3] אויפן פסוק וועלן אויך געבראַכט די צוויי ענינים — אַז „ואתחנן״ איז (א) פון די עשרה לשונות של תפלה, און (ב) אַז דאָס איז מלשון מתנת חנם — אָבער ניט אַלס צוויי דעות, נאָר אַלס איין און דער זעלבער פירוש[4] (פון דעם זעלבן מ״ד), וז״ל:

„א״ר יוחנן עשרה לשונות נקראת תפלה כו׳ ותחנונים דכתיב ואתחנן אל ה׳ ומכולן לא נתפלל משה אלא בלשון תחנונים. א״ר יוחנן מכאן אתה למד שאין לברי׳ כלום אצל בוראו שהרי משה . . לא בא אלא בלשון תחנונים״ — דאָס הייסט, אַז דער ל׳ „תחנונים״ (ואתחנן) באַציט זיך אויף א (תפלה) בקשה וואָס מען בעט בתור מתנת חנם (וויבאַלד אַז „אין לברי׳ כלום אצל בוראו״) [און ווי ר׳ לוי זאָגט (גלייך דערנאָך)[5]: „למה לא בא משה אלא בלשון תחנונים . . במתנת חנם אני עושה עמו״].

דאָרף מען פאַרשטיין: וואָס איז די סברת המחלוקת צוויישן ספרי און מדרש, צי דאָס זיינען צוויי פירושים, אַדער איין פירוש[6]?

ב. מפרשים[7] זיינען מסביר דעם חילוק צוויישן די צוויי דעות (אין ספרי):

לויטן ערשטן פירוש אַז „ואתחנן״ איז פון „לשון מתנת חנם״[8] איז עס גלייך ווי ס׳וואָלט געשטאַנען „ואתחנם״, ער האָט געבעטן דעם אויבערשטן „לתת לי מתנת חנם״. און דערפאַר איז עס ניט פון די לשונות של תפלה — ווייל אין דעם וואָרט „ואתחנם״ גופא איז ניטאָ קיין לשון של תפלה ובקשה[9]:

משא״כ לויטן צווייטן פירוש, אַז „ואתחנן״ איז פון די עשרה לשונות של תפלה — איז „ואתחנן״ אַ לשון פון תחינה ותחנונים (כנ״ל פון מדרש).

לפ״ז וועט אויסקומען, אַז די דיעה פון מדרש (וואָס ברענגט ביידע ענינים

---

1) הובאו ג״כ בפירוש רש״י על התורה (בשינוי לשון. וראה גם הערה 29).

2) כ״ה בפירוש רש״י. ובספרי — משה ודוד.

3) פ״ב, א. ועד״ז בתנחומא פרשתנו ג.

4) ויש לומר שזהו מה שרש״י מציין „כדאיתא בספרי״ (ולא „מרבותינו עה״פ״ — או כיו״ב) — לשלול פי׳ המדרש, כי גם בפשש״מ הם ב׳ פירושים (כדעת הספרי), ולא פירוש אחד (כדעת המדרש), כמשנ״ת בההתועדות.

5) ומזה שאומר „אמר ר׳ לוי״ (ולא — ר׳ לוי אמר) מוכח שבא לפרש מילתא דר׳ יוחנן, ולא לחלוק עליו. וכן מוכח בתנחומא כאן.

6) גם בראַ״ם כאן מעיר על שינוי זה בין הספרי ומדר״ש, אבל אינו מתרצו.

7) חזקוני כאן. לבוש על פרש״י כאן. וראה הערה 10.

8) ל׳ רש״י כאן.

9) ראה גם דברי דוד (להט״ז) ומשכיל לדוד כאן.

צוזאמען) איז, אז אע"פ אז דער וואָרט „ואתחנן" איז (ניט מלשון „חנם", נאָר) מלשון „תחנונים", איז אבער דער תוכן פון א תפלת תחנונים — אז מען בעט א מתנת חנם[10].

מען דאַרף אבער פאַרשטיין: וויבאַלד אַז סיי לויטן ספרי[11] און סיי לויטן מדרש, איז בפועל האָט משה געבעטן ביים אויבערשטן א מתנת חנם — איז אין וואָס באַשטייט דער תוכן הפלוגתא, צי משה האָט געגוצט א לשון וואָס האָט בלויז דעם אינהאַלט פון „חנם" (כדעת הספרי[11]), אדער — א לשון של תפלה, נאָר אזא לשון וואָס פאַסט וועט מ'בעט א מתנת חנם?

ג. דער ביאור אין דעם:

בשעת מען בעט ביים אויבערשטן אַז ער זאָל געבן צרכיו וכיו"ב, זיינען דאָ אין דעם צוויי ענינים:

(א) דער אופן הבקשה, תחנונים אדער תביעה.

(ב) די סיבה צוליב וועלכער דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין בקשתו — דאָס קומט עם, אדער במתנת חנם.

וויבאַלד השם האָט עם באַשאַפן דאַרף ער עם געבן צרכיו, „ורחמיו על כל מעשיו"[12], ובפרט אז ער איז בנו של אברהם יצחק ויעקב[13] — קומט דאָך עם סעודת שלמה בשעתה ויותר[14], ובמיוחד א שומר תומ"צ שטייט דאָך[15] „אם בחוקותי תלכו גו' ונתתי גשמיכם גו'", איז י"ל, אז אויך דער ענין התפלה (ווי זי דאַרף זיין מלכתחילה[16] ע"פ תורת אמת[17]) איז ווייל עם קומט.

און אע"פ אז מ'קען פרעגן: אויב עס קומט ובפרט ע"י מעשים טובים — היינט פאַרוואָס דאַרף ער דערויף מתפלל זיין?

---

10) ראה עד"ז בס' זכרון (על פרש"י) כאן בפירושו הב'.

— אלא שהוא כתב כן בפרש"י (וספרי) שאין ואתחנן אלא לשון מתנת חנם. וצ"ע, דא"כ מדוע אין „ואתחנן" מהעשרה לשונות של תפלה גם לפי' זה שברש"י. ועד"ז צ"ע לפירושו הא' „שתחנה וחנון וחנם וחן כולם משרש אחד ומענין אחד" (וראה גם רא"ם כאן), וכמו שהקשה בבאר יצחק (על פרש"י) כאן.

ולכן מסתבר כהמפרשים שהובאו לעיל, שלפי פי' הראשון ד„ואתחנן" הוא „לשון מתנת חנם", אינו שייך ללשון „תחינה" (ולכן אינו מהלשונות של תפלה).

11) בפי' הא'.

12) תהלים קמה, ט. וראה כתובות סז, ב. וראה ב"מ פה, א.

13) ועפ"ז תומתק הקדמת השבח אלקי אברהם יצחק ויעקב — לבקשת צרכיו.

14) ב"מ פג, א.

15) ר"פ בחוקותי.

16) ויש לקשר זה בהפי' (תו"א עט, סע"ד ובכ"מ) תפלה מל' התופל ומחבר — כי צ"ל חיבור ושייכות לזה שמתפלל אליו — עי"ז שהוא אומן שעשאהו (תענית כ, ריש ע"ב) ויש לו זכיות וכו'.

17) בעיקרים (מאמר ד פט"ז) מבואר שענין התפלה הוא גם אם אין האדם ראוי לטובה זו (וגם רשע גמור — כמו מנשה בן חזקי' — צריך להתפלל). כי מכיון „שכל הטובות המגיעות מהשם הם על צד החסד הגמור לא שכר מעשיו הטובים" (וראה גם לקמן בפנים), לכן יכול להיות ש„יגיעו מאתו טובות הן שיהי' המקבל מוכן או בלתי מוכן". וראה תנא דבי אלי' זוטא פ"ו.

אבל זהו רק דגם אם אין לו מע"ט אעפ"כ יש לו להתפלל בתור מתנת חנם ממש (מכיון שבין כך, גם שכר המצות הוא רק „על צד החסד הגמור", ובמילא יכול להיות שגם אליו תגיע הטובה אף שהוא „בלתי מוכן"). וע"ד תפלת משה בתור מתנת חנם (כי לא היתה מועלת תפלה סתם. כדלקמן סעיף ד ואילך בארוכה).

אבל ענין התפלה כפי שצ"ל מלכתחילה הוא — שממלאים בקשתו ע"י זכיות, כבפנים. וראה גם חי' ופי' מהרי"ק (על פרש"י) כאן.

ולהעיר ג"כ מיראת יעקב „נתמעטו זכיותי כו' שמא כו'", אף שהקב"ה הבטיחו כו' (פרש"י וישלח לב, יא), ושם (לב, יג) „ואתה אמרת היטב גו'" וברש"י שם „היטב בזכותך כו'": כן להעיר מפרש"י תבוא (כו, טו). ועוד.

איז[18] [נוסף לזה וואָס ע״ז גיט מען אים מער (בספ״י) ווי מצד דעם וואָס אים קומט בתורת שכר, איז] ידוע, אַז אפילו דאָס וואָס דער אויבערשטער גיט בתורת שכר, איז עס ניט באופן אַז דער אויבערשטער איז מחוייב דאָס צו געבן[19]. ווי עס שטייט[20] „ולך אד׳ חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו״ — אַז דער „אתה תשלם לאיש כמעשהו״ איז אַ חסד פון אויבערשטן[21].

דעריבער, דאַרף מען דערויף מתפלל זיין[22] צום אויבערשטן, און מען קען דאָס ניט מאַנען[23] באָם אויבערשטן, נאָר מען בעט אים צו ממלא זיין די בקשה בתור מתנת חנם.

און ווי חז״ל[24] זאָגן אַז מען זאָל ניט תולה זיין אַ תפלה „בזכות עצמו״[25] — ווייל אפילו ווען דער אויבערשטער איז ממלא די בקשה צוליב מעשיו הטובים, האָט ניט קיין אַרט צו תולה זיין די בקשה בזכות עצמו (צו מתפלל זיין „עשה לי בזכותי״[26]).

ד. און דאָס איז דער חילוק צווישן דעם ספרי[11] און דעם מדרש:

די צוויי אופנים הנ״ל (סעיף ב) ווי צו פאַרבינדן דעם לשון „ואתחנן״ מיטן ענין פון „מתנת חנם״ — דריקן אויס צוויי אופנים אין בעטן אַ מתנת חנם:

לויטן מדרש, איז „ואתחנן״ — מתנת חנם — בלויז מתאר דעם אופן הבקשה (כמש״נ[27] „תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות״): איינער וואָס שטייט אין דער תנועה פון ביטול היפך העזות, איז זיין תפילה „בלשון תחנונים״ — מתנת חנם.

דאָס הייסט: ער וויים אַז ער האָט מעשים טובים, אַבער דאַך בעט ער ביים אויבערשטן בתור מתנת חנם (און דער־פאַר פאַרבינדט דער מדרש „מתנת חנם״ מיט „לשון תחנונים״ — דער ענין פון מתנת חנם הערט זיך אַן בלויז אין לשון ואופן התפלה).

---

18) בהבא לקמן — ראה אוה״ת שה״ש (כרך ב) ע׳ תשמט (ואילך) וש״נ. וראה גם עיקרים שהובא בהערה הקודמת.

19) כי כללות הענין דאתעדל״ת אתעדל״ע הוא רק מפני שכן עלה ברצונו ית׳ (לקו״ת שמע״צ פג, ב. שה״ש יב, א. ועוד. וראה בארוכה ד״ה אדון עולם תש״ג פ״ו).

ולכן, אף שלאחרי שעלה ברצונו ית׳ שהעבודה תעורר (מפני רצונו ית׳) נעשה כן באמת (ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1133 הערה 13. וש״נ. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 387 (ועוד) ששכר מצות הוא הלכה, שהקב״ה מחוייב כביכול לשלם שכר מצות כמו שמשלמים לפועל, ע״ש באורך) — מ״מ, מכיון שזה גופא הוא רק מפני חסדו ית׳, שייך תפלה ע״ז, כבפנים. וראה גם ד״ה שיר המעלות תש״ג פ״ח.

20) תהלים סב, יג.

21) ראה הנסמן באוה״ת שה״ש שם. ועוד. ועייז שו״ע אדה״ז או״ח סצ״ח ס״ה.

22) להעיר מברכות לב, ריש ע״ב ובמפרשים שם.

23) ומה שארז״ל (ברכות יז, ב) „והם נזונין בזרוע״ — היינו, שהקב״ה זן אותם „בזכות שבידם״ (רש״י שם), אבל לא שמבקשים (תובעים) מהקב״ה מחמת זכות עצמם. ועכצ״ל כן שלא יסתור למחז״ל דלקמן בפנים (גבי חזקי׳). וראה גם לקו״ש חט״ו ע׳ 276 ואילך.

24) ברכות י, ב. — הובא במפרשים כאן. וכלשון המד״ר כאן (נעתק לעיל ס״א): מכאן . . שאין לברר כו׳.

25) להעיר מקידושין (פב, א) חי׳ ועוף כו׳ מתפרנסין שלא בצער כו׳ אלא שהרעותי• מעשי כו׳.

26) ל׳ רש״י ברכות שם. כהובא בשפ״ח כאן (בשם הנחלת יעקב). וראה שו״ע אדה״ז שם.

27) משלי יח, כג. — וצע״ק שפסוק זה הובא רק בספרי כאן, ולא בדב״ר שם (בפיסקא זו). ולהביאור בפנים שייך יותר לפירוש המדרש.

•) כן הוא במשנה שבמשניות ובע״י (וי״ל ע״ד שמות ה, כב) — ובש״ס בבלי וירושלמי „שהורעתי״! וראה בשינוי נוסחאות שבמשניות.

משא"כ אין ספרי, איז דער ענין פון מתנת חנם ניט נאָר בלשון תפלתו, נאָר אויך בהרגשתו: ער בעט אָ מתנת חנם ווייל ער פילט אַז עם קומט ניט, ער פילט אַז ער האָט ניט קיין זכויות אַז דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין בקשתו, און דערפאָר בעט ער ביים אויבערשטן אָ מתנת חנם.

ומהאי טעמא האָלט (די ערשטע דיעה אין) ספרי אַז „ואתחנן" איז אָ לשון מתנת חנם — ובמילא ניט פון די לשונות של תפלה (כנ"ל סעיף ב) — ווייל אַזאַ בקשה (בתור מתנת חנם באמת) איז ניט ווי ס'איז דער גדר פון תפלה[28] מלכתחילה (כנ"ל)[29].

---

28) ע"ג"כ אוה"ת פרשתנו (ע' קיח) שעשרה לשונות של תפלה הם כ"ס שבמלכות, ובקשת מתנת חנם — כתר שבמלכות, שמצד בחי' זו כולא קמי' כלא חשיב (ראה לקמן בפנים והערה 30).

ואולי יש לומר, שב' האופנים במתנת חנם המבוארים בפנים, הם כנגד ב' הבחי' שבכתר: מצד חיצוניות הכתר (אריך) שיש חשיבות לנבראים ועבודתם, הענין ד„מתנת חנם" הוא רק בלשון המתפללי: משא"כ מצד פנימיות הכתר (עתיק) דכולא קמי' לא חשיב ממש, אפשר לבקש רק בתורת מתנת חנם באמת. וראה לקמן סעיף ח.

29) עפ"ז תובן גם כן הוספת רש"י (על לשון הספרי) „אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם" — כי לולא זה לא היינו אומרים שמשה התפלל בלשון של מתנת חנם, מכיון שע"פ תורה „ונתתי גשמיכם גו'" תלוי ב„אם בחוקותי תלכו גו'". ורק מכיון ש„אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם", עכצ"ל שכן הוא בפירוש ד„ואתחנן" כאן.

ומטעם זה מוסיף רש"י ראי' מן הפסוק (תשא לג, יט) „וחנותי את אשר אחון" [שלא הובא בספרי (והוא מדב"ר שם, שרש"י שוללו — כנ"ל הערה 4)] — כי

•) ולכן נכלל ב' לשונות של תפלה, כי חיצוניות הכתר הוא מקיף הקרוב, ויתירה מזו — מתלבש ב"ס. ולהעיר שכל תפלה ה"ז „יהי רצון" חדש — כתר, ובמילא מובן שהשלימות שלה כשהיא באופן של בכל מאדך (כתר).

און כאָטש אַז משה רבינו האָט זיכער תמיד געדיינקט אַז קיבל תורה מסיני ועוד — ובמילא איז בהרגשתו אַז ער האָט גרויסע מעשים טובים[22] — איז אָבער די ענינות פון משה געווען אַזוי גרויס, אַז ער האָט געפילט אַז אים קומט דערפאָר גאָרניט[30].

[כידוע דער ביאור[31] אין פסוק[32] „והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה", אַז ניט געקוקט אויף דעם וואָס משה האָט געוואוסט זיינע גרויסע מעלות לגבי „כל האדם", איז ער געווען „עניו מאד מכל האדם", ווייל ער האָט געפילט אַז דאָס איז ניט זיין אויפטו, נאָר אַז ער האָט אַלץ באַקומען מלמעלה: ואדרבה, ווען אָ צווייטער וואָלט געהאָט זיינע כחות ומעלות, וואָלט יענער געווען בעסער פאָר אים].

און דאָס איז אויך דער טעם השינוי צווישן דעם לשון הספרי און לשון המדרש:

מכיון שזה חידוש שצדיקים מבקשים מתנת חנם, הוצרך רש"י להביא הוכחה שכך היא דרכו של הקב"ה. וראה גם גו"א כאן.

30) ראה עד"ז חי' ופי' מהרי"ק כאן (וראה גם פנים יפות כאן — הובא באוה"ת הנ"ל. דרשות הר"ן דרוש ט. פני' לברכות לב, ריש ע"ב. ועוד). ושם, שלשון רש"י „יש להם לתלות בזכיותיהם" — „רצונו לומר לפי מחשבת ההמון יש להם לתלות כר'", אבל „הצדיקים בשכלם הזך מכירים האמת כי הכל נחשב חנם". ובצידה לדרך כאן: לולא טעם זה (דאין לאדם שום חוב על הקב"ה) הי' תולים בקשתם במעשיהם הטובים ולא היו נמנעים מחמת ענוה.

ולפי המבואר בפנים אפשר לפרש הלשון „היו יכולים לתלות" — שלפי האמת, כלפי שמיא גליא שיכולים לתלות במעשיהם, אלא שבהרגשת הצדיקים אינו כן ולכן מבקשים מתנת חנם. ולהעיר בכ"ז מלקו"ש חט"ו שם.

31) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ב ע' נא. סה"מ תש"י ע' 236. ס' השיחות ה'ת"ש ע' 68. ועוד. נת' בלקו"ש חי"ג ע' 30 ואילך. חי"ז ע' 1 ואילך.

32) בהעלותך יב, ג.

אין מדרש איז מודגש אז „אין לברר כלום אצל בוראו" — ביים אויבערשטן איז די עבודה ניט תופס מקום, און דעריבער בעט מען ביי אים בלשון של תחנונים (מתנת חנם):

משא"כ אין ספרי איז מבואר אז „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים ולא בקשו מן המקום שיתן להם אלא חנם", וואס דאס איז מדגיש (ניט ווי „מעשיהם הטובים" זיינען ניט תופס מקום ביים אויבערשטן, נאר) די ענינות פון די צדיקים, אז זייערע מעשים טובים זיינען ביי זיי גופא ניט תופס מקום, ביז אז זיי בעטן ביים אויבערשטן בלויז בתור מתנת חנם.

ה. לויט דעם ביאור אין די צוויי אופנים ווי צו פארשטיין תפלת משה „ואתחנן אל ה'", איז אויך מוסבר דער תוכן החילוק צווישן די צוויי פירושים (וועלכע רש"י ברענגט[33]) אין דעם ענטפער פון אויבערשטן — „רב לך": (א) שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן (מפציר)[34], (ב) רב לך, הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך[35] —

זיי זיינען מתאים צו די צוויי פירושים אין „ואתחנן"[36]:

לויטן פירוש אז משה האט געבעטן בתורת מתנת חנם ממש — האט דער אויבערשטער געענטפערט אז משה מוז אויפהערן בעטן — „שלא יאמרו הרב כו' והתלמיד כו'". וואס לולא זאת — וויבאלד ער בעט א מתנת חנם, איז ניטא קיין הגבלה וויפל מאל ער קען בעטן.

און לויטן פירוש אז „ואתחנן" איז פון די עשרה לשונות של תפלה — וואס א תפלה איז דער אויבערשטער ממלא מצד די זכויות של המתפלל — איז דער ענטפער פון אויבערשטן „הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך": דער שכר פאר דיינע מעשים טובים איז „הרבה מזה".

ו. מען דארף נאך אבער פארשטיין: וואס איז פארט דער טעם ויסוד פון דער פלוגתא צווישן ספרי ומדרש, צי „ואתחנן — מתנת חנם" פון תפלת משה איז בלויז אן ענין אין לשון התפלה (כדעת המדרש), אדער וויל ער האט באמת געהאלטן אז אים קומט טאקע ניט, און דערפאר האט ער ניט געקענט נוצן א לשון של תפלה, נאר בלויז בעטן בתור מתנת חנם[37] (כדעת הספרי)?

וי"ל הביאור אין דעם — ובהקדים:

אויף משה רבינו איז געווען נגזר די גזירה שלא יכנס לארץ. ווארום דאס וואס משה האט גערעכנט אז „לאחרי שכבשתי ארץ סיחון ועוג . . שמא הותר הנדר"[38] — איז דאס נאר[39] בנוגע דעם אויבערשטנ'ס שבועה אז משה זאל ניט

33) עה"פ (ג, כו).

34) סוטה יג, ב.

35) ספרי פינחס כז, יב (פי' קלה). וראה ספרי פרשתנו עה"פ שם.

36) ועפ"ז, הסדר בב' הפירושים בפרש"י עה"פ „רב לך", הם בהתאם להסדר שבב' הפירושים בפרש"י על „ואתחנן".

37) לכאורה הי' אפ"ל, דמכיון שהגזירה על משה היתה „למענכם" — „בשבילכם אתם גרמתם לי" (ג, כו וברש"י), ובנ"י לא תקנו את זה, אין תפלה (שהיא בזכות מע"ט כנ"ל) מועילה.

אבל מלשון הספרי „היו יכולים לתלות . . במעשיהם הטובים ולא בקשו כו' אלא חנם" מוכח, שגם כאן הי' יכול לתלות במעשיו הטובים, ורק מצד ענותנותו ביקש מתנת חנם.

38) ל' רש"י כאן ד"ה בעת ההיא. וראה רש"י פינחס כז, יב.

39) בהבא לקמן ראה גו"א ושפ"ח כאן. ספרי דבי רב לספרי פינחס שם (פי' קלד).

אריינגיין אין א״י, וואס אויף דעם איז אן ארט צו זאגן, אז צוליב דעם וואס א נדר שהותר מקצתו הותר כולו איז בטל געווארן די שבועה.

אבער דאס נעמט ניט אראפ די עצם גזירה (ועונש) אז ער זאל ניט אריינגיין אין א״י. וואס דערפאר האט ער ערשט נאכדעם (ווי ער האט געטראכט „שמא הותר הנדר״) מתפלל געווען להקב״ה אראפצונעמען דאס וואס „נגזרה גזירה״[40].

ועפ״ז יש לומר, אז די פלוגתא צווישן דעם ספרי ומדרש, איז תלוי אין די צוויי דיעות[41], צי תפלה העלפט אויך „לאחר גזר דין״ אדער דוקא „קודם גזר דין״:

דער מדרש האלט ווי די דיעה אז תפלה העלפט אויך לאחר גזר דין[42], אזוי דערפאר האט משה מתפלל געווען להקב״ה מיט איינעם פון די עשרה לשונות של תפלה[43] (נאר פון זיי גופא, האט ער אויסגעקליבן לשון תחנונים דוקא):

משא״כ דער ספרי (בפי׳ הא׳) האלט ווי די דיעה אז תפלה העלפט נאר קודם גזר דין, ובמילא וואלט דאס ניט געהאלפן א לשון של תפלה[44]: נאר משה האט געבעטן בתור מתנת חנם[45].

ז. ויש לומר, אז עד״ז איז אויך די הסברה אין דער מחלוקת צווישן בבלי וירושלמי אין מאמר המשנה[46] אז א תפלה (אויף א אשה מעוברת) „שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא״ —

לויטן בבלי[47] רעדט די משנה אויך ווען דעם זמן פון תיכף נאך די ארבעים יום (ווען עס ווערט שוין נקבע צורת הולד); משא״כ לויטן ירושלמי[48] רעדט די משנה דוקא „ביושבת על המשבר״, אבער קודם לזה העלפט די תפלה צו משנה זיין מנקבה לזכר. און לויט נאך א מ״ד, איז „אף היושבת על המשבר יכול להשתנות״:

---

40) ל׳ רש״י כאן (פסוק כד) ד״ה אתה החילות. — ומתורץ עפ״ז השינוי בלשון רש״י מ„נדר״ ל„גזירה״. ועד״ז החילוק בב׳ הפירושים שבפרש״י פינחס שם (וראה גם ספרי דבי רב שם).

41) ר״ה יז, ב ואילך.

42) ראה ר״ה שם שכ״ה דעת ר׳ יוחנן (דתשובה מקרעת גז״ד) — בעל המאמר במדרש שם.

ולפי מסקנת הגמ׳ שם דבגז״ד על היחיד לא מהני — יש לומר, שהמדרש ס״ל שהגזירה על משה היתה גזירת הציבור (כהדיעה בספרי פינחס שם (פי׳ קלה), וכפי׳ הספרי דבי רב ועוד שם), מאחר שמשה הוא ככל ישראל (רש״י חוקת כא, כא), ובפרט שמשה רצה ליכנס לארץ בשביל טובת ישראל (כמבואר בלקו״ת כו׳ ריש פרשתנו. וראה לקמן בסוף השיחה). ובגזירת ציבור מהני תפלה גם לאחר גזר דין (ר״ה שם). וראה גם פרשת דרכים דרוש יג. משא״כ להספרי הוי כגזירה על היחיד (כמפורש בתנחומא פרשתנו ו). אבל ראה הערה 44.

43) אבל רק לאחרי שחשב שהותר הנדר, כי בלאה״כ הוי גזר דין שיש עמו שבועה שלכו״ע אינו נקרע ע״י תפלה (ר״ה יח, א). ולכן לא הועילה תפלת משה כי „לפי האמת לא נתבטלה השבועה״ (גו״א שם), והוי גז״ד עם שבועה (ראה גם עיקרים שם פכ״א. ספרי דבי רב שם. ועוד). אבל ראה הערה הבאה.

44) את״ל (כנ״ל הערה 30) שהלשון „היו יכולים לתלות״ פירושה, שלפי האמת היתה אפשרית תפלה בזכות מעשיו — צ״ל שגם להספרי הוי כאן כגזירת הציבור (ראה הערה 42), אלא שמשה מצד ענותנותו החשיב א״ע כיחיד. אבל עפ״ז צ״ל דזה שלא הועילה תפלת משה אינו משום שהיתה עם שבועה (כנ״ל הערה הקודמת), כי על גזירת הציבור מהני תפלה גם אם יש עמה שבועה (כמ״ש בעיקרים שם).

45) ע״פ המבואר בפנים (שבקשת מתנת חנם אפשרית גם כשאין תפלה מועלת) מתורצת בפשטות קושיית התולדות יצחק (שהובאה בצידה לדרך כאן) „למה התפלל משה כו׳״, ע״ש.

46) ברכות רפ״ט.

47) שם ס, א.

48) שם פ״ט ה״ג. וראה אוה״ת בא ע׳ ערב. לקו״ש ח״א ע׳ 232. ולהעיר מדרמ״צ קמה, ב.

מצד בבלי — וואָס אופן הלימוד איז תלמוד בבלי איז[49] בדרך מלמטה למעלה: עס זיינען פאַראַן א ריבוי קושיות כו' און מען דאַרף אַנקומען צו יגיעת האדם צו דערגרייכן די מסקנא — איז אויך דער ענין התפלה אפגע־מאַסטן לויט גדרי והגבלות המתפלל. און וויבאַלד אַז ע"פ טבע קען דער ולד ניט נשתנה ווערן (נאָך ארבעים יום) מנקבה לזכר, „הרי זו תפלת שוא".

[און דאָס איז אויך די הסברה אין דעם תירוץ (שבבבלי שם[50]) פאַרוואָס ביי דינה האָט יאַ געהאַלפן א תפלה (נאָך ארבעים יום), אַז דאָרט איז עס געווען „מעשה נסים": וויבאַלד אַז לאה איז געווען א מלומדת בנסים, דעריבער, איז בא איר[51], קען א תפלה (שמצד האדם) פועל זיין אַן ענין של נס].

משא"כ מצד תלמוד ירושלמי — וואָס זיין לימוד איז[49] ניט (אויף אַזוי פיל) פאַרבונדן מיט יגיעת האדם, נאָר עס קומט אין אַן אופן פון „אור ישר", בדרך מתנה מלמעלה — איז אויך דאָ איז תפלה דרך מתנת חנם וואָס האָט ניט קיינע הגבלות, ביז אַז „אף היושבת על המשבר יכול להשתנות".

ח. דער ביאור אין דעם ע"ד החסידות:

דער אַלטער רבי איז מבאר אין לקו"ת[52] דעם ענין פון „אין ואתחנן אלא מתנת חנם", אַז דורך כניסתו לארץ האָט משה געווואָלט אויפטאָן אַז ביי אידן זאָל מאיר זיין אַזאַ מדריגה, וואָס איז העכער פון צו קענען צוקומען צו איר דורך עבודת הנבראים (בלשון החסידות: אתערותא דלעילא וואָס איז אינגאַנצן העכער פון אתערותא דלתתא). און דאָס איז דער לשון „מתנת חנם" — „חנם בלא מצות"[53]: א מדריגה וואָס איז „למעלה מעלה מבחי' המצות".

ועפ"ז איז פאַרשטאַנדיק סברת הספרי, אַז לויטן פירוש „ואתחנן" — „מתנת חנם" איז עס ניט פון די עשרה לשונות של תפלה:

תפלה איז דאָך אַן עבודה בדרך אתערותא דלתתא[54]. און דעריבער, כדי צו פועל זיין ביים אויבערשטן דעם מילוי המבוקש פון „אעברה נא וארא גו'"[55], וואָס וואָלט אויפגעטאָן ביי אידן דעם גילוי בדרך אתערותא דלעילא — האָט אויך דער אופן הבקשה אויף דעם געמוזט זיין מעין זה[56]: בעטן (ניט מיט א לשון של תפלה, נאָר) א מתנת חנם ממש, וואָס איז אינגאַנצן ניט פאַרבונדן מיט זכויות (כנ"ל בארוכה).

ט. אעפ"כ האָלט דער מדרש אַז אויך „ואתחנן" — „מתנת חנם" איז פון די עשרה לשונות של תפלה.

וועט מען דאָס פאַרשטיין לויטן ביאור הצ"צ אויפן מאמר הנ"ל שבלקו"ת: אין לקו"ת[57] איז מבואר, אַז די בקשה הנ"ל

---

49) ראה בארוכה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. אוה"ת פרשתנו ע' עה ואילך. סה"מ תש"ח ע' 121 ואילך. ועוד.

50) (בתי' הא') — אבל ראה פי' הר"ש סיריליאו (ובמאיר נתיב) לירושלמי שם.

51) להעיר מירושלמי שם: שנתפללה רחל כו' מניאות הראשונות היתה. ולהעיר מתענית כה, א.

52) ריש פרשתנו (ג, א. ג, ג ואילך). וראה גם ד"ה ואתחנן בס' מאמרי אדה"ז תקס"ד. ובארוכה באוה"ת עה"פ.

53) ע"ד לשון חז"ל (ספרי ורש"י) עה"פ בהעלותך יא, ה — הובא בלקו"ת ג, ג.

54) כמבואר גם בלקו"ת כאן (ב, ג. ד, א). ובארוכה באוה"ת (ע' נא ואילך).

55) ג, כה.

56) להעיר גם מסד"ה ואתחנן תרע"ג (בהמשך תער"ב) בטעם אומרו „להראות את עבדך" — בדרך שפלות. ע"ש.

57) שם ב, ד. ובארוכה באוה"ת שם.

פון משה'ן (אז עס זאל זיין בחי' אתעדל"ע שלמעלה מאתעדל"ת) — איז דער ענין התורה, וואָרום דורך תורה ווערט נמשך פון „בחי' אנכי מי שאנכי . . שהיא למעלה מעלה מאתעדל"ת", זי קומט בדרך מתנה[58].

פרעגט דער צ"צ[59]: אויב אזוי, פאר־וואס זאגט מען אז משה רבינו האט ניט פועל געווען ע"י תפלתו — מיר האבן דאך תורה, וואס דורך איר ווערט נמשך איך איצט „מבחי' זו דאתעדל"ע"?

און איז מבאר, אז בקשת משה איז געווען, אז די המשכה שע"י תורה (וואס קומט בדרך מתנה ואתעדל"ע כנ"ל) זאל פועל זיין למטה אין וועלט[60]. וואס דאס איז דער יתרון אינעם אויפטו פון תפלה לגבי תורה[61], תורה טוט אויף (בעיקר) למעלה, אין עולמות עליונים. אבער דורך תפלה טוט מען אויף „לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם כו'" [וואָרום וויבאלד אז תפלה קומט בדרך מלמטה למעלה, פועל'ט זי אין דעם „מטה" וואו מ'איז מתפלל]. און משה האט געווואלט אויפ־טאן אז אויך די המשכה למטה זאל זיין בדרך אתעדל"ע (דורך תורה).

און דערפאר זאגט דער מדרש אז אויך די בקשת מתנת חנם של משה איז געווען א לשון של תפלה, ווייל משה האט געווואלט האבן דעם חיבור פון ביידע מעלות: אע"פ אז די המשכה קומט בדרך מתנת חנם (אתעדל"ע), זאל זי אבער אראפקומען ביז למטה מטה (אין דעם „ארט" פון תפלה). און דעריבער איז אויך אין זיין תפלה געווען ביידע זאכן: זי איז געווען א לשון של תפלה, אבער וואס ענינה איז — בקשת מתנת חנם.

יו"ד. אעפ"כ האט משה עס ניט פועל געווען בתפלתו, ווייל דער תכלית הכוונה איז, אז אלץ זאל קומען דורך עבודה. וואס דערפאר, כאטש[62] אז מצד דעם (וואס משה איז ניט אריין אין א"י) איז די כניסה לארץ געווען דורך יהושע'ן, פני לבנה[63] שיש בה שינויים, ובמילא האט געקענט דערנאך ווערן דער ענין הגלות

[ניט ווי עס וואלט געווען אויב די כניסה וואלט געווען ע"י משה'ן, וואס דעמאלט וואלט עס געווען די גאולה הנצחית (וויבאלד עס וואלט ניט געווען אפהענגיק אין עבודת המטה)]

איז אבער דוקא דורך דעם פאראן די מעלה פון עבודה, „למעשה ידיך תכסוף"[64], וואס איז ממשיך נאך א העכערן אור[65] (העכער ווי דער אור וואס קומט דורך „מתנת חנם").

וואס דאס ווען נתגלה וועט ווערן למטה בגאולה האמתית והשלימה, דורך משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ ואתחנן תשכ"ה)

---

58) ובאוה"ת שם (ע' עה ואילך) שבקשת משה היתה שיהי' ע"ד הלימוד דתלמוד ירושלמי (ראה לעיל סעיף ז).

59) אוה"ת ס"ע נד ואילך. וראה לקו"ת שם ג, סע"ד ואילך.

60) ע"ד הורדת גשמים דרשב"י שהיא ע"י תורה (זח"ג צה, ב. צת' במאמרי אדה"ז אתהלך לאוניא (ע' רי ואילך). אוה"ת אחרי (כרך א) ע' רנד ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רסז ואילך. ועוד).

61) קו"א רד"ה להבין מ"ש בפע"ח (הובא באוה"ת פרשתנו שם).

62) בהבא לקמן — ראה בארוכה אוה"ת שם (ע' סה ואילך). ושנ"ב.

63) ב"ב עה, א.

64) איוב יד, טו.

65) ראה אוה"ת שם ע' פז. קט ואילך.

ואתחנן ב

א. עס איז ידוע דער וואָרט פון אַלטן רבין[1], אַז „פירש״י אויף חומש איז יינה של תורה״, וואָס „יינה של תורה״ מיינט רזין דאורייתא[2], פנימיות התורה.

מ׳האָט שוין פיל מאָל[3] געריידט וועגן דעם כלל וואָס רש״י אַליין זאָגט בנוגע זיין פירוש — „אני לא באתי אלא לפ־שוטו״[4] — אַז דאָס איז ניט קיין סתירה דערצו וואָס אין ספרים פון גדולי ישראל ווערט אָנגעוויזן אויף די „נפלאות״ אין פירוש רש״י על התורה אין אַלע חלקי התורה, סיי אין חלק ההלכה שבתורה, סיי אין רמז דרוש וסוד — ווייל פירוש רש״י איז לכל לראש — פשוטו של מקרא: נאָר אין דעם „פשט״ (וואָס איז דאָך — „של מקרא״ און נאָכמער פון רמז דרוש סוד — איז נאָר באָ עם — אין מקרא יוצא מידי פשוטו) זיינען דאָ (באַהאַלטן) ענינים נפלאים פון אַלע חלקי התורה.

אָבער פון דער אויבנדערמאָנטער הדגשה און אויך פון לשון פון אַלטן רבין — „פרש״י אויף חומש איז יינה של תורה״ — איז משמע, אַז בנוגע „יינה של תורה״ איז ניט נאָר אַז עס זיינען פאָראַן (באַהאַלטענע) רמזים וכיו״ב (אין רש״ס ווערטער) אויף ענינים של רזין דאורייתא, נאָר אַז פירש״י „איז יינה של תורה״, אַז יעדער פירוש פון רש״י איז „לא באתי אלא לפשוטו״, וביחד עם זה איז עס „יינה של תורה״[5].

ובכל אופן זיינען פאָראַן געוויסע פירושי רש״י אויף חומש, וואו מען זעט אין זיי בגלוי ווי זיי זיינען „יינה של תורה״; און איינער פון די פירושי רש״י איז אין אונזער סדרה אויפן פסוק „אתה הראת לדעת גו״[6].

ב. רש״י שטעלט זיך אויפן וואָרט „הראת״ און זאָגט „כתרגומו אתחזיתא״, און דערנאָך איז ער ממשיך: „כשנתן הקב״ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת״[7].

---

1) היום יום ע׳ כד.

2) ראה בארוכה אמרי בינה שער הק״ש ספנ״ג ואילך.

3) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 1 ואילך.

4) בראשית ג, ח. שם, כד. ובכ״מ.

5) וראה לקו״ש שם הערה 3 בביאור השייכות המיוחדת ד„יינה של תורה״ לפשוטו של מקרא. וראה שם ע׳ 279 דחלק הרמז והדרוש אינו מוכרח שיהיו בפירש״י.

6) ד, לה.

7) בש״ך (עה״ת) עה״פ לאחרי שמעתיק ל׳ רש״י (בשינויים קלים) „והוא מן המדרש״.

יש שציינו את המקור לפרש״י בספסיקתא רבתי פ׳ מ״ת בסופו ומדרש שה״ש הוצאת גרינהוט (ירושלים תרנ״ז. תשל״א) בתחלתו עה״פ ישקני. אבל בספסיקתא רבתי הלשון „מיד פתח הקב״ה שבעת רקיעים ונגלה עליהם עין בעין כו״. ובמדרש שה״ש הלשון „באותה שעה פתח הקב״ה שבעה רקיעים והראה להם לישראל כל מה שיש בתוכן״.

בעקידה פרשתנו סוף שער פח: „ובמדרש מאי דכתיב חלקי ה׳ . . וביום מתן תורה קרע הקב״ה את השמים רבי פנחס ורבי לוי כו׳ אמרו כשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים שנאמר אתה הראת לדעת וגו׳. אמר להם רואים אתם שאין אחר עמי״. ובדברים רבה (הוצאת ליברמן — מכת״י. ירושלים ת״ש) עה״פ שמע ישראל: וביום מתן תורה קרע הקב״ה את השמים והראה לישראל מה שיש למעלן. רבי פנחס . . קרע להם הקב״ה ז׳ רקיעים וכשם שקרע . . התחתונים שנא׳ אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת אמר להם ראו שאין אחר עמי שנא׳ אתה הראת לדעת. וראה בהמובא בהערות שם.

דאַרף מען פֿאַרשטיין: וואָס איז די שייכות פון דעם המשך בפירוש רש"י „כשנתן הקב"ה כו' פתח כו'" צו התחלת פירושו „כתרגומו אתחזיתא" — לכאורה זיינען דאָס צוויי באַזונדערע ענינים: די התחלת הפירוש איז דער (געוויער) אַפֿטייטש פון וואַרט „הראת" — „ביסט באַוויזן געוואָרן"[8]; משא"כ דער צווייטער חלק פון פירוש רש"י רעדט וועגן דעם כללות הכתוב — אַז אידן האָבן געזען „כי הוי' הוא האלקים גו'".

[און ווי מען זעט אויך פון דעם סיום פירוש רש"י — „לכך נאמר אתה הראת לדעת"[9], דלכאורה איז אַט דער סיום איבעריק. מוז מען זאָגן אַז רש"י איז דערמיט מדגיש, אַז מיט זיין פירוש קומט ער מסביר זיין (ניט בלויז דעם וואַרט „הראת", נאָר) „לכך נאמר אתה הראת לדעת", און דעם כללות תוכן הכתוב].

און אויב אַזוי, האָט דאָך רש"י געדאַרפט צעטיילן זיין פירוש אין צוויי דיבור־המתחיל'ס: פריער ד"ה און דעם וואַרט „הראת"[10] און זאָגן „כתרגומו אתחזיתא", און דערנאָך מעתיק זיין „אתה הראת לדעת" און מפרש זיין: „כשנתן הקב"ה כו' פתח כו'"?

ג. וי"ל דעם ביאור בזה:

אין דעם פריערדיקן פסוק שטייט[11] „או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי גו' במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטוי' גו' ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך", און דערנאָך איז די תורה ממשיך „אתה הראת לדעת גו'".

וואָלט מען בפשטות געלערנט (און אַזוי לערנען טאָקע כמה מפרשים[12]) אַז דער „אתה הראת לדעת" איז אַ המשך צום פריערדיקן פסוק, און דאָס באַציט זיך צו די נסים ונפלאות[13] וואָס דער אויבערשטער האָט געמאַכט „במצרים לעיניך", ובלשון הספורנו[14]: „את כל אלה הראך הא־ל ית', לדעת, כדי שתתבונן ותדע בלי ספק כי ה' הוא האלקים כו'".

און דאָס איז רש"י שולל בפירושו „כשנתן הקב"ה את התורה פתח כו'" — אַז דער ענין פון „אתה הראת גו'" איז ניט בקשר צו די אותות ומופתים „אשר עשה לכם ה"א במצרים לעיניך", וואָס שטייט אין פריערדיקן פסוק, און דאָ ווערן אויך ניט געמיינט די נפלאות וואָס אינעם פסוק שלאח"ז[15] (וואו עס רעדט זיך וועגן מ"ת) „מן השמים השמיעך גו' ועל הארץ הראך גו'" — נאָר „אתה הראת" איז אַן ענין חדש, וואָס קומט דערציילן וועגן אַ באַזונדער מאורע בשעת מ"ת — „פתח להם שבעה רקיעים כו'".

---

8) ראה במפרשי רש"י (ר"ם, גו"א ועוד) כאן.

9) בדפוס ראשון „לכך נאמר אתה הראת". אבל בדפוס שני וכו"כ כת"י רש"י (שתח"י) נעתקה בסוף פירוש רש"י גם התיבה „לדעת".

10) ולהעיר דבא' מכת"י רש"י שתח"י הד"ה ברש"י הוא „הראת לדעת", ועפ"ז צ"ע השייכות ד„אתחזיתא" ל„לדעת".

11) ד, לד.

12) ראה בעה"ט ד, לד. ראב"ע וספורנו עה"פ. וראה גם ד"ה אתה הראת תרפ"ט (בסה"מ קונטרסים ח"א נו, א) בתחלתו.

13) וכן משמע בתיב"ע כאן: אנת איתחמיתא ית פרישתא האלין, ובפי' יונתן: נסים ונפלאות אלו. ובבחיי כאן: אתה הראת אותות ומופתים שמתוכם תוכל לדעת. ולכאורה כן משמע שמפרש בספר זכרון על פרש"י „אתה ישראל הראוך כל זה כדי לדעת כו'". וצ"ע.

14) עה"פ.

15) ד, לו.

און דער הכרח אין פשוטו של מקרא צו לערנען אז „אתה הראת" באציט זיך ניט צו דעם וואס שטייט פריער און ניט צו דעם וואס שטייט שפעטער, נאר איז אן ענין בפ"ע — איז פון דעם לשון „הראת", כדלקמן.

ד. וויבאלד דער פסוק נוצט דעם לשון „אתה הראת" — דו (עם ישראל) ביסט באוויזן געווארן, און ניט „אתה ראית" — דו האסט געזען — ד. ה. עס איז מודגש אז עס איז געווען א פעולה פון א צוייטן צו „באוויזן", איז לכאורה ניט גלאטיק, פארוואס איז מודגש אתה דער מקבל הפעולה, און ניט דער עושה הפעולה: עס האט געדארפט שטיין „דער אויבערשטער האט דיר באוויזן", און ווי עס שטייט פריער „אשר עשה לכם הוי" און איך שפעטער[15] „השמיעך את קולו גו' הראך את אשו גו"?

דערפון[16] איז רש"י מכריח, אז אין דעם פסוק רעדט זיך וועגן אן אנדער „באוויזן", וואו עס איז מודגש אז ס'איז געווען א פעולה פון „ווייזן", און צוזאמען דערמיט איז דאס ניט געווען בדרך פון א פעולה ממש, ווי „הראך", נאר באופן אז דער חידוש איז (בעיקר) מצד „אתה" דעם מקבל הפעולה: דער באוויזער האט נאר מבטל געווען א זאך, די פעולה באשטייט אין ביטול המציאה.

און דעריבער לערנט רש"י אז דא רעדט זיך ניט וועגן די נסים ונפלאות וואס דער אויבערשטער האט באוויזן אידן, וואס דאס איז בדרך פעולה כפשוטה, אויפגעטאן א זאך, נאר דא רעדט זיך וועגן דעם גילוי פון „פתח להם שבעה רקיעים וכו'": דער אויבערשטער האט (ניט געטאן א פעולה פון „באוויזן" זיך צו אידן, ער האט נאר) ארא׳פגענומען דעם „פארשטעל" פון די „שבעה רקיעים", און בדרך ממילא „ראו שהוא יחידי"[17].

ה. עפ"ז קומט אויס, אז עס איז פארן א חילוק עיקרי אין דעם פירוש פון „אתה הראת" צווישן דעם פירוש המפרשים הנ"ל און פירוש רש"י:

אויב מ'לערנט אז „אתה הראת" באציט זיך צו די נסים פון יציאת מצרים, קומט אויס אז צו אידן זיינען באוויזן געווארן די נסים (און ניט אז הראת אז „הוי' הוא האלקים גו'"), נאר פון די נסים האבן אידן פארשטאנען און געוואוסט — „לדעת" — אז „ה' הוא האלקים" (בלשון הספורנו הנ"ל „כדי שתתבונן ותדע כו' כי ה' הוא האלקים").

משא"כ לויט רש"י פירוש, איז צו אידן באוויזן געווארן דאס גופא אז „ה' הוא האלקים", ובלשון רש"י „ראו שהוא יחידי".

און דערפאר איז רש"י מסיים „לכך נאמר אתה הראת לדעת". דערמיט איז רש"י אויסן (ניט בלויז צו מדגיש זיין, אז „לכך — אויף דעם מאורע — נאמר אתה הראת לדעת", און ניט אויף די נסים ועלכע ווערן דערציילט בפסוק שלפנ"ז, נאר אויך) צו מדגיש זיין, אז (לויט דעם פירוש בייט זיך דער פירוש אויך פון „הראת לדעת", אז) דאס זיינען ניט צווי באזונדערע ענינים („הראת" — די נסים, און דורך דעם וועסט דו קומען „לדעת כי ה' הוא האלקים"), נאר דאס איז איין זאך: דער „לדעת כי הוי'

16) וראה גם דבק טוב ובאר מים חיים (לאחי המהר"ל) לפרש"י כאן.

17) להעיר שבב' מכת"י רש"י שתחי' „והראה להן (לישראל) שהוא יחידי".

הוא האלקים" איז אין אן אופן פון „הראת" — „ראו שהוא יחידי".

ו. נאָך א טעם פאַרוואָס רש"י וויל ניט לערנען אז „אתה הראת" באציט זיך צו די נסים במצרים (אדער צו „מן השמים השמיעך את קולו גו' ועל הארץ גו'") — איז רש"י מרמז בלשונו „וראו שהוא יחידי", וואָס איז דער אפטייטש פון „אין עוד מלבדו":

די נסים שבמצרים האָבן באוויזן אז „אני ה'"[18], און ניט קיין אנדערער ח"ו („הוי' הוא האלקים"), און ווי עס שטייט כמ"פ בנוגע די מצרים „וידעו מצרים כי אני ה'"[19] (וכיו"ב); אבער פונדעסטוועגן, איז פון זיי ניטא קיין הכרח אז „אין עוד מלבדו"[20]. וויל עס קען זיין אז דער אויבערשטער איז טאָקע גרעסער און שטארקער פון אלעמען, און דערפאר קען קיינער ניט אפהאלטן און קיין זאך קען אים ח"ו ניט שטערן אין די נסים „לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" וכיו"ב, ס'איז אבער פון דעם ניטא קיין הכרח אז ס'איז ניטא קיין אנדער מציאות ח"ו מיט א כח ויכולת (כאטש מיט א קלענערן כח ווי השם).

דוקא במ"ת, ווען „פתח להם שבעה רקיעים כו' — (ו)ראו שהוא יחידי" — ניט נאָר אז ס'איז ניטא קיין מציאות כח וואָס קען זיך גלייכן צו אים ח"ו, נאָר ס'איז אביערהויפט ניטא קיין שום אנדער מציאות א חוץ אים — „ראו שהוא יחידי", ס'איז ניטא קיין אנדערער בעליונים ובתחתונים, „אין עוד מלבדו".

---

18) ראה לדוגמא: וארא ו, ז. בא י, ב.

19) ראה לדוגמא: וארא ו, ה. בשלח יד, ד.

20) נוסף ע"ז ששם הוא הכל בבחי' ידיעה כבאמר כמ"פ וידעתם וידעו כי ולא ראי'.

ז. מען דארף אבער פאַרשטיין דעם שינוי לשון אין פירוש רש"י:

ער פאַנגט אן מיט „פתח להם שבעה רקיעים", און איז גלייך דערנאָך ממשיך „וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים"?

וואָלט מען געקענט זאָגן, אז בנוגע צו עליונים — שבעה רקיעים — פאַסט דער לשון „פתח" (ע"ד „נפתחו השמים וארא מראות אלקים"[21]), אבער ניט צו „תחתונים".

אבער, ווי געזאָגט, פאַנגט רש"י אן מיט „פתח להם שבעה רקיעים", און איז ממשיך „וכשם שקרע את העליונים וכו'". אויב דער שינוי הלשון אין רש"י איז מצד דעם חילוק צווישן „עליונים" און „תחתונים", האָט דאָך רש"י גע־דאַרפט זאָגן „וכשם שפתח את העל־יונים כך קרע את התחתונים".

פון דעם שינוי הלשון אין רש"י בנוגע צו עליונים גופא איז משמע, אז אין על־יונים זיינען געווען צוויי פעולות — סיי „פתח" און סיי „קרע"; משא"כ אין תח־תונים איז געווען בלויז איין פעולה — „קרע".

נאָר אין דעם זעט מען דעם „יינה של תורה" אין פירוש רש"י כדלקמן.

ח. דער לשון „פתח" — מ'האָט גע־עפנט א געוויסע זאך — איז אן ענין של תיקון, הוספת שלימות, חידוש שלימות[22],

---

21) יחזקאל א, א. ולהעיר מנח ז, יא: ואורובות השמים נפתחו.

ולהעיר מדבי"ר פי"א, ח: ויבקעו כל השערים שבשמים ותהומות ויראו שאין זולתך כו'. וראה שינוי הלשונות במדרשים דלעיל הערה 7.

22) נפתח הסתום (נדה ל, ב), עניו פתח בבית, ר"ש פתח (דרך חדש — ד"ה כאשר השמים החדשים תרע"ח), ועוד.

אבער „קרע" אז מען דארף צעריסן, מיינט אן ענין פון ביטול דבר, וואס דערפאר איז קריעת הלבוש מבטל דעם לבוש[23] (אדער זיין חשיבות[24]), קריעת[25] ים סוף איז מבטל ענין הים לכסות[26] — ואבוהן דכולהו — הל' הרגיל בכ"מ — קריעת גזר דין[27].

דער חילוק צווישן די צוויי ענינים אין עבודת האדם:

אין עבודת האדם בעולם זיינען פאראן בכללות צוויי אופנים, איין אופן וואס פאדערט די עבודה פון „פתח", און א צווייטער אופן וואס פאדערט די עבודה פון „קרע".

דאס איז דער חילוק צווישן עבודת הבירורים און עבודת הנסיונות[28]: די עבודה אין כללות עניני העולם איז עבודת הבירורים, וועו מען האט צו טאן מיט די דברים גשמיים באופן של התעסקות, און מ'דארף „פותח" זיין א „פתח" אויף מגלה זיין זייער תכלית, אז נבראו לשמש את קונם, און אויך מגלה זיין דעם ניצוץ אלקי שבהם, וועלכער איז די אמתית המציאות פון יעדער זאך שבעולם.

ס'איז אבער פאראן לפעמים וועו „מנסה ה' אלקיכם אתכם גו'"[29], אז עס קומט אן ענין של נסיון, וואס ענינו איז מסתיר זיין און מעלים זיין אויף אלקות, און דער חיות אלקי שבנסיון איז נפל למטה ביותר ביז ער איז בהעלם והסתר לגמרי. און כדי דער ניצוץ אלקי זאל נתגלה ווערן, איז ניט גענוג די עבודה פון „פתח", נאר עס דארף זיין „קרע", צעריסן און מבטל זיין דעם העלם והסתר.

דער חילוק באופן העבודה איז ניט נאר לגבי דעם דבר שבעולם (חפצא), נאר (ובעיקר) אין דער עבודת האדם (גברא) בעצמו:

עבודת האדם בעצמו ביי עבודת הבירורים איז באופן פון „פתח" — ער „עפנט" זיינע כוחות, מוחין ומדות, אנ־הויבנדיק פון דער התבוננות וכו' בתפלה וואס פועל'ט דעם בירור אין דעם נה"ב, און דערנאך דעם בירור חלקו בעולם, בכל עניני העולם דורך דער כוונה לשם שמים באכילתו ובכל שאר צרכי האדם.

דער אופן העבודה בעצמו אין עבודת הנסיונות איז — „קרע": ער טוט היפך טבעו ורגילותו, עבודה במס"נ של־מעלה ממדידה והגבלה, וואס אין דער עבודה באופן כזה איז — „כשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים", פונקט ווי ער רעכנט זיך ניט און איז מבטל די העלמות והגבלות ומסכים פון זיינע כוחות העליונים, תענוג, רצון, שכל ומדות, אזוי איז ער אויך מבטל די מסכים פון די כוחות התחתונים שבו, די הגבלות הגוף ונה"ב.

און בשעת דער איד איז עומד בנסיון „ומתגבר נגד כל מונע — אזי קורע כל המסכים המסתירים ומעלימים אור וחיות ה' ונמצא שיוצא אור וחיות ה' מן ההעלם אל הגילוי"[30].

23) ראה כלים ספכ"ז. תוספתא כלים ב"ב פ"ה, א.

24) ראה תצוה כח, לב. רש"י זבחים יח, ריש ע"ב.

25) משא"כ הענין דבקיעת ים סוף וכו' (ראה המשך והחרים שנסמן בהערה הבאה).

26) כְּטַעֲנת הים (שמות רבה פכ"א, ו. ראה המשך והחרים תרל"א ע' כג־כד).

27) ר"ה טז, ב. ובכ"מ.

28) בכל הבא לקמן — ראה לקו"ת ראה יט, ב ואילך. דו"מ"צ קפו, א ואילך. סה"מ פר"ת ע' קז ואילך. ד"ה כי מנסה תש"ח. ועוד.

29) ראה יג, ד.

30) לקו"ת שם יט, ג. ועד"ז בשאר מקומות שבהערה 28.

ט. ע"ד די צוויי אופנים אין עבודה, איז בכללות דער חילוק ווי אלקות ווערט נתגלה דורך „עליונים" אדער דורך „תחתונים":

(עולמות) „עליונים" זיינען מגלה אלקות מצד זייער מציאות גופא, באופן של „פתח". וע"ד ווי דאס איז אין מציאות השמים כפשוטם, שטייט[31] „השמים מספרים כבוד א־ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע", אז די שמים גופא „דער־ציילן" און זיינען מגלה „כבוד א־ל", דער „רקיע" איז „מגיד" דעם „מעשה ידיו" של הקב"ה. ועד"ז איז בנוגע צו אלע „עליונים" — די מציאות פון יעדער עולם און יעדע בחי' איז מגלה נאך אן ענין אין אלקות, וואס דאס אלץ איז נכלל אין דעם ענין האור[32]: כשם ווי די מציאות האור גופא איז מגלה ענין המאור, עד"ז איז אין עולמות וספירות למעלה, איז מציאותם גופא מגלה אלקות.

משא"כ „תחתונים", ובפרט די מציאות היש, איז ניט נאר וואס דאס איז ניט מגלה אלקות, נאר אדרבה, ענינה פון דער מציאות היש איז וואס זיין מקור ווערט אין אים ניט נרגש, ביז מען מיינט אז מציאותו מעצמו ח"ו און ער איז ניט „עלול מאיזה עילה שקדמה לו"[33]. קומט אויס, אז מציאות פון תחתונים, מציאות היש, „זאגט" אז ער איז פאראן.

[און אע"פ אז די מציאות היש איז מכריח אז ס'איז דא א בורא[34] וואס איז מחוייב המציאות, „שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה" (כמבואר באגה"ק[35]) — איז דאך דאס אן ענין וואס קומט בדרך לימוד והכרח פון שכל האדם, ניט אז די מציאות היש איז דאס מגלה, אדרבה, קוקנדיק אויף מציאות היש זעט מען א מציאות (בפ"ע)[35]],

און דערפאר, אין דער גילוי אלקות אין „תחתונים" קומט דורך שבירה וביטול פון זייער מציאות — „קרע". און דעריבער זאגט רש"י דעם לשון „פתח" נאר בנוגע די „עליונים" (ז' רקיעים) און ניט בנוגע די תחתונים, ווייל דער ענין פון „תחתונים" איז דאך „בענין הסתר אורו ית' וחשך כפול ומכופל עד שהוא מלא קליפות וסט"א שהן נגד ה' ממש לומר אני ואפסי עוד"[36], און דער גילוי אלקות קומט ניט דורך „פתח" — מגלה זיין דעם טוב און קדושה וואס איז דארט באהאלטן, נאר דורך צעברעכן און מבטל זיין זייער חשיבות (מציאות)[37], כנ"ל.

יו"ד. אעפ"כ זאגט רש"י בנוגע די „עליונים" ניט נאר דעם לשון „פתח" נאר אויך דעם לשון „קרע" — ווייל לגבי דער התגלות אלקי וואס איז געווען „כשנתן הקב"ה את התורה", האט

31) תהלים יט, ב. וראה בארוכה סידור קעח, סע"א ואילך (בביאור זח"ב קלו, ב ואילך). רשימות הצ"צ (יהל אור) על הפסוק. וש"נ.

32) ראה ד"ה כי מנסה הנ"ל פ"ב „דכל ענין המציאות למעלה הוא אור . . למעלה הגם שישנם גבראים וענינים כמו נשמות ע"ס מלאכים היכלות ומזלות אמנם כולם הם בבחי' המציאות שלמעלה דהמציאות שלמעלה הם אורות".

33) אגה"ק סי' כ (קל, ב). וראה במקומות שבהערה הבאה.

34) ראה בארוכה המשך תער"ב ח"ב ע' א'קמד ואילך. ד"ה תקעו תרצ"ד (סה"מ תשי"א) פי"ד. ועוד.

35) ראה סה"מ תרע"ח ע' קיג.

36) תניא פל"ו.

37) ראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 22 ואילך.

גע‌דאַרפט זיין דער „קרע" (ניט נאַר פון „תחתונים", נאַר) אויך פון „עליונים".

דער ביאור בזה: עס איז ידוע דער פירוש פון אַלטן רבי'ן[38] אויף „אתה הראת לדעת": „אתה דו עצמות א"ס ב"ה הראת האָסט זיך באַוויזן לדעת אַז מ'זאָל דיך וויסען".

ויש לומר, אַז דאָס וואָס רש"י איז מדייק „ראו שהוא יחיד", איז ער דער־מיט מרמז אויפן פירוש הנ"ל פון אַלטן רבי'ן — ווייל גדר און בחי' יחיד, וועל־כע איז העכער לגמרי פון „אחד" וואָס עס קען זיין אַז יש שני לו[39] ועאכו"כ פון „ראשון" וועלכער איז מכריח „שני", איז פאַרבונדן מיט עצמות א"ס ב"ה[40].

[וואָס דאָס איז אויך דער ביאור אין די פרטים הנ"ל בנוגע דעם אופן ההתגלות:

א) עס קומט באופן פון „הראת" — מאליו וממילא, וואַרום אין עצמות פאַסט ניט דער גדר פון פעולה, און גילוי העצמות איז בדרך ממילא[41].

ב) דער „לדעת" איז אין אַן אופן פון „הראת" — „ראי' חושית"[42], וואַרום דער אופן הגילוי פון עצמות איז אין ראי' דוקא (ניט אין השגה)[43].

און וויבאַלד אַז במ"ת איז געווען התגלות העצמות[44] ווערט „כשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים", כדלקמן.

יא. דער ביאור בזה:

דער רמב"ם אין הלכות יסודי התורה[45] ברענגט דעם סיום הפסוק פון „אתה הראת לדעת גו'" בהמשך צו די

---

38) סה"מ תש"ד ע' 220. ועד"ז הוא שם ע' 54. ועד"ז ברד"ה אתה הראת תרפ"ט שם ובסה"מ ה'ת"ש ס"ע 146. ובסה"מ ת"ש שם מתחיל בפי' התרגום „ותרגם את אתחזיתא למדע . . דו האָסט זיך באַוויזן אַז מען זאָל דיר וויסן", וממשיך „והוא כמו שפירש רבנו נ"ע". וכנראה שמפרש גם בתרגום ש„אתה" קאי על הקב"ה. ולכאורה לא כן הוא לפרש"י כנ"ל ס"ד. וכמפורש בספר זכרון. ואכ"מ.

39) כמ"ש: יום אחד (ואח"כ) . . יום שני, שלישי וכו' (בראשית א, ה. ח. יג).

40) ראה בהנסמן לקמן הערה 51. ובכ"מ.

41) וגם בענין ההתהוות שמצד העצמות נאמר הוא ציוה ונבראו דהיינו עצמותו ומהותו ית' צוה ונבראו ולא שבראַ . . רק כאלו צוה ונבראו ממילא כו' (תו"א צו, ג. לקו"ת ראה כ, סע"ג. וראה לקו"ת שה"ש יד, ג. ולהעיר מד"ה ע"כ יאמרו המושלים תרצ"א, ובכ"מ, שגם ההתהוות שמצד שם הוי' היא בדרך ממילא). וראה גם לשון הרמב"ם בריש הל' יסוה"ת שכל הנמצאים „לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו" (ראה המשך תרס"ו ע' שמג ואילך. ועי"ש ע' תסה).

וענין שבדרך ממילא שמצד העצמות הוא לא רק באופן שנמצא הנפעל, אלא גם באופן הכרת הנפעל, היינו באופן שהאדם יודע ורואה את התגלות העצמות. ראה „הדרן" על הרמב"ם (קה"ת, תשמ"ה — משיחת י"ט כסלו תשל"ה) הערה 112 — בביאור דברי הרמב"ם בחותם ספרו „ויודעים דברים הסתומים", ולא „וידעו", כי הידיעה בדברים הסתומים, בבחי' אינו מצוי, באה כמו בדרך ממילא. ואכ"מ.

42) תניא שם.

43) ראה המשך תער"ב ע' שכו. שנו. ועוד.

44) ועפ"ז יומתק מה שבפסוק זה דוקא מודגש ברש"י שהוא „ינה של תורה", כי [בנוסף לזה שבפסוק זה נאמר הענין דאחדות הוי', „אין עוד מלבדו", שהוא הוא הענין המדובר ומבואר ב„ינה של תורה", רזין דאורייתא בכלל, הרי] ההגבלה וההתחלקות דחלקי התורה שחלקי הפשט רמז ודרוש הם בגילוי וחלק הסוד הוא בהעלם — זהו מצד סדר ההשתלשלות שבתורה, אבל מצד עצמותו ית' שנתגלה במ"ת, שעי"ז נתגלה עצם ומהות התורה, בחי' יחידה שבתורה, לא קיימת התחלקות, וגם חלק הסוד הוא בגלוי בפשט. ראה בארוכה קונטרס ענינה של תורת החסידות פ"ו ואילך.

45) פ"א ה"ד.

---

*) לא רק שישנה שייכות מיוחדת ביניהם, שלכן חלק הסוד שייך דוקא לחלק הפשט, כמבואר במקומות שבהערה 5. וש"נ. אבל עפ"ז אינו מבואר עדיין מה שרש"י „איז יינה של תורה".

הלכות וואו ער רעדט וועגן דער מצות הידיעה אין „מציאות הא־ל", וז"ל: „הוא שהנביא אומר וה' אלקים אמת הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמיתתו והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו".

וואָס דער פירוש אין „אין עוד מלבדו" איז אַן אַנדער תוכן לגמרי ווי לויט פירוש רש"י (בפנימיות הענינים):

לויטן רמב"ם איז דער פירוש פון „אין עוד מלבדו", אַז ס'איז דאָ כביכול אַ מציאות מלבדו, נאָר „אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו". און ס'איז פֿאַרשטאַנדיק דער הכרח צום פירוש הרמב"ם (ווי מבואר בכ"מ[46]): אויב מ'זאָל לערנען, ווי ס'איז משמע לכאורה פון פשטות לשון הכתוב „אין עוד מלבדו", אַז אין שום מצוי מלבדו, קומט אויס אַז ס'איז בכלל ניטאָ קיין מציאות העולם, און דאָס קען מען ניט זאָגן, וואָרום דעמולט איז דאָך ניטאָ קיין מציאות ועאכו"כ קיין חשיבות ח"ו אין עשיית מצות (וואָס ענינן איז אַז מען נעמט אַ דבר שבעולם און מ'איז דערמיט מקיים אַ מצוה און ממשיך אין אים קדושה).

דעריבער זאָגט דער רמב"ם „כלומר", אַז דער פירוש אין „אין עוד מלבדו" איז (ניט אַז ס'איז ניטאָ קיין מציאות כלל מלבדו, נאָר) „אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו", ד.ה. די וועלט איז אַ מציאות, אַבער ניט קיין מציאות אמתית[47] ואפילו ניט „כמותו".

לויט דעם (פנימיות ה)פירוש אין רש"י — „וראו שהוא יחידי" קומט אויס דער פירוש אין „אין עוד מלבדו", אַז ניט נאָר איז די וועלט ניט קיין מציאות אמתית, נאָר הוא ית' איז די איין און אייניציקע מציאות בכלל, ס'איז ניטאָ קיין אַנדער מציאות אַ חוץ אים.

ולכאורה: ווי שטימט דער פירוש דערמיט וואָס דער ענין פון תורה ומצות איז פֿאַרבונדן מיט מציאות העולם, כנ"ל?

וי"ל דער ביאור בזה: דער ענין פון „הוא יחידי" קומט מצד בחי' יחיד, וואָס דאָס איז די התגלות פון עצמות א"ס ב"ה (כנ"ל פון פירוש אדמו"ר הזקן), און לגבי עצמות א"ס ב"ה — „אין שום מציאות כלל"[48].

יב. און דאָס איז דער חילוק צווישן פירוש הרמב"ם און פירוש רש"י:

דער רמב"ם רעדט וועגן דעם ענין פון „אין עוד מלבדו" ווי דאָס איז אַן ענין אין הלכה און נוגע להלכה. און ווי־באַלד אַז אין הלכה איז נוגע מציאות העולם (מיט וועלכע מ'איז מקיים די הלכות התורה — מאַכט אויף הלכה למפרע[49] מציאות העולם), דעריבער טייטשט דער רמב"ם „אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו".

וואָס דאָס רעדט זיך וועגן דער מדרי' אין אלקות ווי ער האָט זיך כביכול משפיל געווען אין דער בחינה פון „מצוי ראשון" אויף ממציא זיין כל הנמצאים[50].

---

46) ראה ראש אמנה (להר"י אברבנאל) פ"כ ד"ה ואמנם מה שהביא. וראה גם ד"ה מי כמוכה תרכ"ט. המשך תרס"ו ע' תלב. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קמב. סה"מ תרמ"ג־ד ע' צה. סה"מ תשי"א ע' 8. ועוד. וראה בפרטיות „הדרך" על הרמב"ם שם ס"ב.

47) ראה בפרטיות הביאור בזה במקומות בדא"ח שבהערה שלפנ"ז.

48) המשך תרס"ו שם. ובלשון הרמב"ם שם ה"ב „אין דבר אחר יכול להמצאות".

49) להעיר עד"ז גם לאחרי הבריאה — ממרז"ל (ויק"ר פכ"ו, ב. במדב"ר פי"ד, ב. ועוד) עה"פ מי הקדימני ואשלם.

50) לשון הרמב"ם ריש הל' יסוה"ת. וראה בארוכה „הדרך" שם ס"ח.

וואס מצד דער מדריגה איז דאָ אן „ארט" אויף מציאות העולם און דער־נאך — מציאות העולם,

נאר היות אז וועלט האט ניט קיין מציאות מצ"ע, נאר בלויז מצד דעם אויבערשטן, דעם „מצוי ראשון", דערי־בער איז זי ניט קיין מציאות אמיתית.

רש"י אבער איז מפרש דעם פסוק ווי דאס איז בפשוטו של מקרא — דעם סיפור ווי דער אויבערשטער האט זיך באוויזן צו אידן „כשנתן הקב"ה את התורה". און ווי‌באלד אז בשעת מתן תורה איז געווען דער גילוי העצמות (כמבואר בכ"מ), דעריבער, זאגט רש"י — וואס „אין יינה של תורה" — „ראו שהוא יחידי", ווייל מצד עצמות איז „אין שום מציאות כלל",

[וכידוע[51] אז לגבי עצמות איז ניט שייך זאגן „מלת אחד", וואָרום „אחד" ווייזט ניט אויף שלילת מציאות העולמות, די אחדות פון „ה' אחד" ווייזט אז מציאות העולמות איז מאוחדת מיטן אויבערשטן

(כפירוש הסמ"ק[52] בתיבת „אחד", אז עס זיינען דאָ שבעה רקיעים וארץ (וואס זיינען מרומז אין דעם חי"ת פון אחד), און ד' רוחות העולם (וואס זיינען מרומז אין דעם דל"ת), און זיי אלע זיינען בטל ומאוחד צום אלופו של עולם, דער אל"ף פון אחד).

און דער אופן האחדות איז פאַרבונדן מיט דעם כח אלקי (בחי' האור), וואס איז בגדר העולמות. ובלשון הרמב"ם „מצוי ראשון": משא"כ מצד העצמות,

זאגט מען ניט ראשון, אחד, נאר „יחיד", אז „הוא לבדו הוא ואפס זולתו"].

יג. און דאס איז רש"י מרמז בשינוי הלשונות הנ"ל בפירושו — „פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העל־יונים כך קרע את התחתונים":

„פתח להם שבעה רקיעים" ווייזט אויפן גילוי אלקות וואס איז אין די שבעה רקיעים גופא, אין (עולמות) על־יונים, ד. ה. אז כשנתן הקב"ה את התורה זיינען נתגלה געווארן צו אידן ניט נאר די נידעריקע כביכול מדריגות אין אלקות, אשר בארץ ברקיע הא', נאר אלע בחי' פון גילויים אין אלקות, וואס בכללות ווערן זיי נרמז אין די „שבעה רקיעים":

אבער דאס וואס עליונים זיינען מגלה אלקות, איז דאס נאר א מדרי' אין אלקות וואס איז פאַרבונדן און האט א שייכות צו אור וגילוי וואס דאס דריקט זיך אויס דורך עליונים, אבער עצמות א"ס, וואס איז העכער פאר יעדער בחינה פון אור וגילוי, איז כשם ווי נב־ראים תחתונים זיינען אים ניט מגלה, עד"ז (און נאכמער) איז ניט שייך אז ער זאל נתגלה ווערן דורך די עליונים (אפילו ניט דורך דער העכסטער בחינה פון אור).

ווי אזוי זעט זיך עצמות, כביכול — איז דאס אין (נקרע) ביטול העולמות, אז עס הערט זיך ווי „אין שום מציאות כלל"[53].

און דאס איז רש"י מוסיף אז נאך דעם ענין פון „פתח כו'" איז דערנאך געווען דער ענין וואס עצמות האט זיך באוויזן, און דאס האט זיך אויסגעדריקט אין דעם וואס „כשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים" — סיי עליונים און סיי תחתונים האבן ניט קיין מציאות,

---

51) בהבא לקמן ראה תר"א וארא נה, סע"ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פי"ח. ובכ"מ.

52) הובא בב"י או"ח סי' סא (ע"פ ברכות יג, ב).

„קרע" זייער מציאות, און דורכדעם „ראו שהוא יחידי" — ס'איז געווען גילוי העצמות, יחיד[53].

יד. וויבאלד אז אלע אידן „ראו שהוא יחידי" בשעת מ"ת, איז מובן אז דאס איז אן ענין וואס איז נוגע צו נתינת וקבלת התורה, צום קיום התורה ומצות פון אידן.

ובמכ"ש דערפון וואס יעדער זאך וואס א איד זעט אדער הערט איז א הוראה אין זיין עבודת ה'[54] — איז דאך עאכו"כ אז דער ענין פון „אתה הראת לדעת גו'", „פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים" איז א הוראה כללית וואס איז נוגע צו דער עבודה בפועל אין קיום התורה והמצות פון אידן במשך כל הדורות.

די הוראה כללית דערפון וואס „ראו שהוא יחידי" איז מובן בפשטות, און ווי משה, איבערדערציילנדיק אז „אתה הראת לדעת . . אין עוד מלבדו" האט אויסגעפירט בסוף הפרשה[55] „ושמרת את חוקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום".

ווייל זעענדיק אז „הוא יחידי", איז מובן, אז א איד דארף מקיים זיין רצון ה' אין אן אופן אז ס'איז קיין נפק"מ ניט וואס זיין (דעם מענשענ'ס) רצון איז — וויבאלד אז „הוא יחידי", וועט זיך סו"ס אויספירן דעם אויבערשטנס רצון.

53) ואולי י"ל דאלה הם ב' הענינים שבפסוק: „פתח להם שבעה רקיעים" — „הו' הוא האלקים"; „כשם שקרע כו' וראו שהוא יחידי" — „אין עוד מלבדו".

54) ראה כתר שם טוב הוספות סי' קכז-כט. ושי"נ.

55) ד, מ.

און אזוי אויך קען קיין זאך ניט אפ־האלטן א אידן פון מקיים זיין רצון השם און פירן זיך בכל ענייניו לויט הוראות ה' בתורתו, ווייל ס'איז ניטא קיין אנדער מציאות (אמתית[56]) בעולם וואס זאל מעלים זיין ח"ו און ניט צולאזן מקיים זיין רצונו.

און ניט נאר דער ענין כללי אז „ראו שהוא יחידי" איז נוגע צו קיום התומ"צ, נאר אויך די פרטים „פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע את העליונים כו'", וואס פון דער ראי' הנ"ל במ"ת האבן אידן געמוען די הוראה ונתינת כח אין די צוויי אופנים ומדריגות הנ"ל: די עבודה באופן של פתח (ע"ד ווי עבודת הבירורים); און די עבודה באופן של „קרע" (ע"ד ווי עבודת הנסיונות)[57].

טו. ע"פ כהנ"ל איז אויך מובן בנוגע דעם גילוי אלקות וואס וועט דורך עבודת האדם:

כשם ווי ביי מתן תורה, איז דורך דעם וואס „קרע כו' געווען דער „אתה הראת לדעת" — „ראו שהוא יחידי", דער גילוי העצמות באופן של ראי' וואס ברענגט צו „לדעת", ידיעה והכרה — עד"ז איז אין עבודת האדם, אז דוקא די עבודה פון „קרע" את העליונים והתח־תונים, די עבודה שלמעלה ממדידה

56) כי רק „כשנתן הקב"ה את התורה ראו שהוא יחידי", שהי' גילוי העצמות אשר „לגבי העצמות אין שום מציאות כלל", כנ"ל; אבל לאחרי מ"ת נראה ונרגש העולם למציאות, אלא שמצד זה שראו שהוא יחידי בעת מ"ת, נפעל בהם שיורגש תמיד שאין העולם מציאות אמתית.

57) להעיר מההמשך דפתגם אדה"ז בהיום יום שם: „פרש"י אויף חומש איז ייגה של תורה פותח הלב ומגלה אהבה ויראה עצמיות". וי"ל שנרמזו כאן ב' הענינים הנ"ל: בחי' „פותח הלב" הוא מה ששייך לגילוי, ו„מגלה אהבה ויראה עצמיות" בא ע"י „קרע", קריעת כחות הנפש ולבושי הנפש.

והגבלה, עבודת הנסיונות מצד בחי' יחידה שבנפש (וואס איז „קורץ" אלע מסכים והגבלות דעליונים ותחתונים), ברענגט דעם גילוי בחי' „יחידי", עצמות א"ס ב"ה, און דאס ברענגט צו „לדעת" („כי מנסה גו' לדעת"), אז עס ווערט ביי אים „דעת והשגה והרגשה בו ית' בבחי' ראי"[58], די „הכרה באלקות כאלו רואה בראי' חושית"[59].

און דוקא דורך דער עבודה, וואס איז בעיקר בזמן הגלות[60], איז מען נאך מער ממהר ביאת משיח צדקנו וועו עס וועט זיין „ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר"[61], ראיית המהות, „עין בעין יראו"[62] בראי' חושית[63].

אבער דעמולט וועט עס ניט זיין אין אופן פון „קרע" — וויבאלד אז דעמולט „יזדכך גשמיות הגוף והעו־לם"[64], וועט עצמות נתגלה וועלן אין מציאות העולם גופא, אז אמתית מציאות היש הנברא[65] איז דער יש האמתי[66] —

במהרה בימינו ממש, בבנין ביהמ"ק השלישי, שיהי' אבני גזית[67], המזבח עץ[68] וכו' וביחד עם זה — מקדש אד־ני כוננו ידיך[69].

(משיחות ליל שמח"ת תשל"ט,
ליל ויום שמח"ת תשמ"ג)

---

58) לקו"ת ראה יט, סע"א. וממשיך „שהדעת הוא נמשך מבחי' ראי' כדכתיב אתה הראת לדעת שהוא בחי' ומבשרי אחזה ממש". וראה בשאר המקומות שבהערה 28.

59) ד"ה כי מנסה שם רפ"ח. ועד"ז בשאר המקומות שבהערה שם.

60) סה"מ פרי"ת שם. ד"ה כי מנסה שם ספ"ו. ובכ"מ.

61) ישעי' מ, ה.

62) שם נב, ח.

63) תניא פל"ו. וראה גם המשך תער"ב ח"א ע' שנו. ע' תנז. ח"ב ע' תתקל ואילך. ע' תתקצו ואילך. סה"מ תש"ד ע' 220. ועוד.

64) תניא שם. וראה במקומות שבהערה שלפנ"ז.

65) כי בההעלם וההסתר דתחתונים — מציאות היש — ב' ענינים (ראה לעיל ס"ט), ובלשון התניא (פל"ו): א) „אין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו ית' וחשך כפול ומכופל", עד שבהרגשתו „מציאותו הוא מעצמותו", ב) „עד שהוא מלא קליפות וסט"א שהן נגד ה' ממש כו'. ולעת"ל כיון שיזדכך גשמיות הגוף והעולם, הרי זה שהוא „מלא קליפות וסט"א שהן נגד ה' ממש" יתבטל לגמרי, אבל מציאות התחתונים (גשמיות העולם) לא תתבטל (שהרי לא יתבטל אז הצמצום), אלא שיתגלה שמציאות היש (וההרגש דמציאותו מעצמותו — ראה בהנסמן לעיל הערה 34. ד"ה מצה זו תש"ז פ"ב. ובכ"מ) היא מ(בחי') יש האמיתי. ראה בהנסמן בהערה הבאה.

66) ביאורי הזהר בשלח ד"ה כגוונא דלעילא קרוב לסופו (מג, ג ואילך). ובכ"מ. וראה ד"ה ולקחתם לכם תרס"א.

67) יחזקאל מ, מב.

68) שם מא, כב.

69) בשלח טו, יז. פרש"י עה"פ. וראה זח"ג רכא, א.

חמשה עשר באב*

א. אויף דעם וואָס די משנה[1] זאָגט „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים" ברייגט די גמרא[2] כמה טעמים פון אמוראים אויף דעם יו"ט פון ט"ו באב: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, יום שכלו בו מתי מדבר, יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה. און צום סוף ברייגט די גמרא „רבה ור' יוסף דאמרי תרוויהו יום שפסקו מלכרות עצים למערכה[3] דתניא[4] רבי אליעזר הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך[5] תשש כחה של חמה ולא היו כורתים עצים למערכה לפי שאינן יבשין אמר רב מנשיא וקרו לי' יום תבר מגל".

ביי די אַלע פריערדיקע טעמים איז פֿאַרשטאַנדיק פֿאַרוואָס דער טאָג איז אַנגענומען געוואָרן אַלס א יו"ט, ווייל עס האָט זיך דאָן אויפגעטאָן אַן ענין טוב ותועלת פֿאַר אידן — דער ביטול והפסק פון אַ גזירה ועונש (יום שכלו בו מתי מדבר[6], יום שביטל הושע . . שלא יעלו ישראל לרגל, יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה) אַדער אַ מילוי החסרון (יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה[7], יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל).

אַבער בנוגע דעם לעצטן טעם „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה" דאַרף מען פֿאַרשטיין: וואָס פֿאַר אַ מעלה (מיוחדת) וטוב איז דאָ אינעם הפסק פון גרייטן עצים למערכה, וואָס צוליב דעם זאָל דער טאָג זיין א יו"ט — און דערצו נאָך א יו"ט גדול וואָס לא הי' יו"ט כט"ו באב (וכיום הכפורים)? — מ'האָט דעם טאָג אויפגעהערט טאָן אַן ענין לצורך המקדש ווערט דאָס א יו"ט[8]? — און רב

---

*) וסיום מס' תענית.

1) תענית כו, ב.

2) שם ל, ס"ב ואילך. ב"ב קכא, א ואילך. וראה גם ירושלמי סוף תענית. פתיחתא דאיכ"ר לג.

3) כ"ה בגמרא תענית שם לפנינו. ובב"ב שם „יום שפוסקין בו". ועד"ז הוא בע"י תענית שם „יום שהיו פוסקין בו מלכרות עצים". וראה לקמן בפנים.

4) כ"ה הגי' בע"י (תענית ב"ב) שם. ובגמ' „תניא". וראה דק"ס.

5) כ"ה בתענית. ובב"ב „כיון שהגיע חמשה עשר באב כר'. ומשמע קצת, שגם ביום ט"ו באב לא היו כורתים. ובדברי ר"א הגדול באיכ"ר שם: ניתוא בחמשה עשר (מכאן ואילך תשש כחה של חמה). ובמת"כ שם מפרש, כלומר נח בט"ו בו שבו היו נוחים מלכרות עצים למערכה מפני שמכאן כו'. וראה הערה 8 ושיחת ט"ו באב תשמ"ב.

6) ראה פרש"י (ותוס') תענית שם ד"ה שכלו. רשב"ם (ב"ב שם) בסופו „ועשו משתה ושמחה ויו"ט". ובגמ' שם ממשיך „דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא הי' דבור עם משה" ובפרש"י „לפיכך יו"ט הוא". ומפורש ברשב"ם „ולכך עשו ימי משתה ושמחה על הדיבור שחזר למשה". וברי"ג (תענית שם) מפורש „יום שכלו מתי מדבר וקבעו יו"ט לפי שחזר הדיבור למשה". — אבל ליתא בירושלמי ואיכ"ר שם. וכן לא הובא בפיה"מ להרמב"ם (וכן בר"ח לתענית שם). וראה מאירי שם. רבינו בחיי דברים ב, טז-יז. גבורת ארי תענית שם. ענף יוסף לע"י תענית שם. וראה (ובהבא לקמן) אנציקלופדי' תלמודית ערך חמשה עשר באב. ואכ"מ.

7) ראה חדא"ג ב"ב שם.

8) בירושלמי ואיכ"ר שם הובא זה כטעם ראשון, אבל בשינוי לשון: שבו זמן קיצה יפה לעצים שכל עצים שהן נקצצין בו אינן עושין מאכולות. ולפי לשון זה מובן מה שהיו עושים אותו יו"ט, כי יום זה הוא זמן יפה — מיוחד לקציצת עצים יותר משלפניו

*) ראה מהר"ץ חיות סוף מס' תענית, שם הגדולים להחיד"א (מערכת גדולים ערך רש"י קרוב לסופו), ושד"ח כללי הפוסקים (סי"ח אות ג) — אם הפירוש לתענית הוא לרש"י.

מנשיא איז נאָך מוסיף אז דער הפסק כריתת עצים למערכה איז אזא ענין נעלה ביז אז נקרא בשם — מ׳רופט דעם טאָג מיט א שם מיוחד „יום תבר מגל״!

די תמי׳ איז נאָך שטאַרקער: לויט ר״א הגדול אז דאָס וואָס „לא היו כורתים עצים למערכה״ איז ווייל „תשש כחה של חמה״, קומט אויס אז דאָס קומט מצד א חלישות וחסרון אין אן ענין טוב שבטבע וואָס ברייגט א תועלת און איז א הכרח כדי האָבן (טרוקענע) עצים למערכה!

און פון דעם וואָס דער טעם („יום שפסקו מלכרות עצים״) איז א דעת רבים: רבה ור״י (ורב מנשיא)[9] — ניט ווי די טעמים שלפנ״ז, וואָס יעדער טעם איז א דעת יחיד[10] — איז משמע[11], אז ער איז א טעם עיקרי[12] אויף דער (שמחה ו)יו״ט פון חמשה עשר באב, עכ״פ מער פון די אַנדערע טעמים[13] [כאָטש אז „כל הנך אמוראי לא פליגי אלא מר גמיר האי מרבי׳ ומר גמיר האי מרבי׳״[14]].

ב. רבינו גרשום[15] בפירושו זאָגט אז די חשיבות פון „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה״ איז ווייל „לפי שעה שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה היו מתבטלין בתלמוד תורה אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יום טוב שמיכן ואילך היו עוסקין בתורה״ — וואָס לפי דבריו איז מוסבר דער עילוי פון דעם „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה״, וואָס צוליב דעם עשאוהו יו״ט.

דער רשב״ם[16] אַבער זאָגט „ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין[17] מצוה גדולה כזאת״[18], אז די מעלה ושמחה פון הפסק כריתת עצים איז פאַרבונדן דערמיט וואָס מ׳האָט

ויפה ענף (הובאו בעץ יוסף) לאיכ״ר שם. כן לא הובא בירושלמי שם מאמר ר״א הגדול. ובאיכ״ר שם הובאו ר״א הגדול ור׳ מנשיא לאחר שאר הטעמים שהובאו שם (ראה לקמן בפנים).

אבל ברשב״ם (ב״ב שם ע״ב) ד״ה מניסן הביא הלשון ממדרש איכה „שבו כלה זמן קציצה למזבח״, כמובא ביפ״מ שם.

9) ולפי הגי׳ באיכ״ר גם ר״א הגדול בא לומר טעם היו״ט בחמשה עשר באב. משא״כ לפי הגירסא שלפנינו בע״י „דתניא״ — דפי׳ שזהו רק ראי׳ על הענין שמאז אין כורתים עוד עצים. ובכל אופן גם לפנינו מוכח לכאורה שכ״ה דעת ר׳ מנשיא.

10) טעם דעולא ודרב מתנה. וגם בג׳ הטעמים הראשונים, שנאמרה השמועה בשם אומרה, שמן הסתם אף מוסר השמועה סובר כמותו וחשובים כב׳ דעות (ראה אנציקלופדי׳ תלמודית ערך הלכה ע׳ רנח, וש״נ), הרי בהטעם דיום שפסקו לכרות עצים יש ג׳ דעות כנ״ל.

11) או ע״ד ומעין הכלל דהדיעה דהגמ׳ שקו״ט אליבי׳ ש״מ דס״ל כוותי׳ (יד מלאכי כלל תט. וש״נ). וראה תורת חיים ב״ב שם. לקמן הערה 32.

12) להעיר מעיון יעקב (לע״י תענית שם): ודאי כולהו אמוראי לא פליגי אתנא דר״א הגדול שקרו לי׳ יום תבר מגל׳ לפי שתשש כחה של חמה בט״ו בו והוא דבר הניכר והנראה.

13) להעיר גם על השינוי דטעם זה משאר הטעמים, שכולם הם זכר למאורע שהי׳ בעבר ופעם אחת, ולטעם שפסקו מלכרות עצים ה״ז בכל שנה ושנה בזמן המקדש.

14) רשב״ם ב״ב שם ע״א ד״ה יום שהותר שבט בניימין.

15) ב״ב שם ע״ב. ועד״ז בתענית שם בקיצור.

16) שנסמן בסוף הערה 8.

17) כ״ה ברשב״ם בגמ׳. ובע״י „היו משלימין ומסיימין״.

18) ועד״ז הוא בנמוק״י ב״ב שם „ומפני שבאותו יום היו משלימין ומסיימין המצוה היו עושין שמחה גדולה״. וכתבו בהמשך לפירושו בד״ה יום תבר מגל.

---

*) אבל צ״ע דמביא במדרש דר״א הגדול לאחר טעם כמה אמוראים. וראה חדושי הרד״ל שם שמוחק מהמדרש דברי ר״א הגדול ורב מנשיא (וכן — הב׳ דיעות שלפנ״ז במדרש).

*) וצ״ע שכתב דברי ר׳ מנשיא ש.קרו לי׳ יום תבר מגל״ בשם ר״א הגדול. וראה לקמן הערה 32.

*) ראה „הגהות מא״ז״ בתחלת פי׳ הנמוק״י ב״ב (א, א) סק״ב.

משלים געווען די מצוה — כשם ווי מ'געפינט דעם ענין השמחה ביי דער השלמה וגמר פון אנדערע מצות[19].

און ס'איז פארשטאנדיק פארוואס דער רשב"ם וויל ניט לערנען ווי רבינו גרשום, ווייל לפי דעת ר"ג איז: א) העיקר חסר בגמרא — די מעלה וואס „מיכן ואילך היו עוסקין בתורה" ווערט ניט דערמאנט אין דברי רבה וכו' (און דאס וואס די גמרא איז ממשיך „מכאן ואילך דמוסיף יוסיף"[20] — קומט אלס א מאמר נוסף, אלס א הוראה (ניט אלס א טעם) און איז בכלל מדגיש ניט דעם עצם ענין, אז מ'קען דעמאלט עוסק זיין בתורה, נאר אז פון דעם טאג איז „מוסיף מלילות על הימים לעסוק בתורה"[21], וואס דאס איז שייך צו אלעמען, און ניט דוקא צו די כורתי עצים — ובפרט אז כריתת עצים, איז מסתם, ווי יעדער ארבעט געטאן געווארן ניט „בלילות", איז דאך בנדו"ד ניטא קיין אויסנאם בא כורתי עצים). ב) ס'איז ניט מסתבר אז מ'זאל קובע זיין א יו"ט וואס זאל ארויס־ברענגען א חסרון אין דער מצוה ופעולה פון כריתת עצים למערכה.

מען דארף אבער פארשטיין: מיטן לשון „מצוה גדולה" איז דער רשב"ם בפשטות אויסן צו מסביר זיין פארוואס חמשה עשר באב איז ניט סתם א יו"ט, נאר — „לא היו ימים טובים לישראל" ווי ער (ויוהכ"פ), א יו"ט גדול ומיוחד. וצריך ביאור: פארוואס איז כריתת עצים למערכה א „מצוה גדולה", ניט סתם א מצוה? ואדרבה — לכאורה איז עס גאר נאר א הכשר מצוה — אנגרייטן געוגנ עצים אין דער לשכה פאר דער מערכה און הקרבת הקרבנות אויפן מזבח;

ובפרט אז אפילו ביי א גמר פון א מצוה ממש (סיום התורה[22]) געפינט מען ניט דעם לשון אז דאס איז א זמן פון שמחה גדולה ויו"ט ש„לא היו ימים טובים"[23] כמוהו.

ג. אין דברי רב מנשיא „וקרו לי' יום תבר מגל" געפינט מען אויך צוויי פי־רושים: תוס'[24] איז מפרש „שמונעים מלכרות עצים למערכה", ועד"ז בפי' רבינו גרשום[25] „מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עצים"[26].

19) ראה נמוק"י שם סוף ד"ה מאן דלא „וגם שהוא מנהג לשמוח בענין מצוה עד שכשהשלימה עושין שמחה ומשתה ויו"ט". ובקרבן העדה (לירושלמי שם) „והיו שמחים לגמרה של מצוה". בתוי"ט תענית שם: וכיון שנגמר מלאכת ה' עשאוהו יו"ט כדרך שעושין סעודה לגמרה של תורה וילפינן לה כו'. בישי"ש ב"ק סוף פרק מרובה מביא ראי' מטעם דרבה ור' יוסף דעושין שמחה וסעודה בסיום מסכתא. וכתב „וכ"כ לשם הר"י שמהא שמעינן שמנהג ישראל היא לשמוח ולעשות יו"ט בהשלמת המצוה". ועד"ז נסמן ברמ"א יו"ד סרמ"ו סכ"ו.

20) דלכאורה כ"ה לפי פירושו דר"ג, דהמשך הגמ' „מכאן ואילך דמוסיף יוסיף כו'" הוא סיום הענין והפירוש דיום שפסקו כו'. ולהעיר דבאיכ"ר שם בא בהמשך לדברי ר"א הגדול ורב מנסיא („המוסיף יוסיף ודלא מוסיף יסיף"). ואח"כ הובא הטעם דר' אבון ור' יוחנן יום שביטל החפר מן מתי מדבר. ובירושלמי שם שלא הובא מאמר ר"א הגדול ורב מנשיא לא הובא בכלל המוסיף יוסיף כו'.

21) לשון ר"ג (ועד"ז הוא ברש"י) תענית שם. רשב"ם ב"ב שם.

*) כנראה הכוונה לנמוק"י הנ"ל. ראה שוה"ג להערה 18.

22) ראה טור ורמ"א או"ח סתרס"ט ס"א. וראה שהש"ר פ"א, א(ט). תויו"ט הנ"ל הערה 19.

23) ראה רמ"א שם. ובישי"ש שם (הובא בש"ך שם סקכ"ז) דסיום מס' הוה סעודת מצוה. ולהעיר מלשון הישי"ש שם „וא"כ השלמת הספר מן לך מצוה גדולה מזו . . דאפילו מי שלא סיים מסכתא זו מצוה רבה שישמח עם המסיים" (הובא בש"ך שם).

24) תענית שם.

25) תענית שם.

26) וכ"ה בר"ח תענית שם, ובערוך ערך תבר. ועד"ז פי' בר"ג ב"ב שם: שהי' פוסק מגל מלכרות עצים למערכה.

דער רשב"ם[27] אבער טייטשט „שנשברו הקרדומות שאין צורך עוד בהן לחטוב עצים", וואס פון פשטות לשונו איז משמע אז דער שם „תבר מגל" מיינט (ניט נאר ארויסברענגען אז מ'דארף מער ניט כורת עצים זיין מיטן מגל[28], נאר) כפשוטו: מ'האט צעבראכן דעם „מגל", דעם קרדום (און אזוי איז אויך משמע פון פירוש רש"י[29] וואס איז מפרש „שבירת הגרזן").

און דער הכרח אויף דעם פירוש איז גמרא איז מובן בפשטות

[נוסף אויף דעם וואס דער פשוט'ער טייטשט פון „תבר מגל" ניט „בטל" אדער „פסק"[30], איז „שבירת ה(כלי) גרזן]:

לויט דעם פירוש אז „יום תבר מגל" מיינט בלויז אז מ'האט מיטן מגל אויפגעהערט צו טאן די פעולה פון כריתת עצים, קומט אויס אז רב מנשיא איז מוסיף מיט זיין זאגן אז „קרו לי' יום תבר מגל"[31] אויף דברי רבה ור"י „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה", ניט בענין נאר — אז דער טאג איז אנגעפרופן ע"ש זה[32]?

ועוד (ועיקר) — אין דעם ענין פון („תבר מגל" אלס) „מונעין מלכרות עצים למערכה" האט זיך דער טאג ניט אויסגעטיילט פון די אלע ווייטערדיקע טעג — דער „מונעין מלכרות עצים" האט זיך געצויגן ביז ניסן[33] שלאח"ז.

דעריבער לערנט דער רשב"ם אז דאס מיינט „נשברו הקרדומות", און דאס איז רב מנשיא מוסיף, אז ניט נאר „לא היו כורתים עצים למערכה", נאר „תבר מגל", דעם טאג איז צעבראכן געווארן דער מגל מיט וועלכן מ'האט כורת געווען די עצים.

מ'דארף אבער פארשטיין: אין וואס באשטייט דער עילוי פון צעברעכן די קרדומות, ביז אז צוליב דעם „קרו לי' יום תבר מגל", אז דער טאג ווערט אנגערופן על שם זה?

אויך איז ניט מובן בכללות: פארוואס האט מען געדארפט צעברעכן דעם מגל, ואדרבא — ס'איז דאך אן ענין פון „בל תשחית"[34]?

דאס וואס מ'האט דעם מגל ניט געוואלט נוצן אויף אנדערע תשמישי חול, וואלט מען (בדוחק עכ"פ) געקענט מסביר זיין: היות מ'האט דעם מגל גענוצט פאר צרכי קודש, „לכרות עצים למערכה", האט מען אים ניט געוואלט נוצן אויף ענינים של חול[35].

---

27) ב"ב שם ע"ב ד"ה יום תבר מגל. וכ"ה בנמוק"י שם.

28) ראה ערוך השלם שם.

29) תענית שם.

30) ראה הלשונות בראשונים שם (הנ"ל הערה 26).

31) ראה חדא"ג מהרש"א (ב"ב שם) ד"ה ולא היו כורתין.

32) בתו"ח ב"ב שם: נראה דמייתי ראי' מהא דרב מנשיא דעושין יו"ט בט"ו באב לפי שפוסקין בו מלכרות עצי מערכה דמדקרו לי' יום תבר מגל צ"ל דקרו לי' הכי לזכר וטעם היום טוב שעושין בו ביום דאי לאו הכי מאי נפקא"מ ומאי רבותא דקרו לי' הכי. ע"ש. ופירושו מתאים באם מפרשים דמאמר רב מנשיא בא בהמשך לדברי ר"א הגדול, שבדבריו אינו מבאר שיום זה מיוחד ורק שמט"ו באב לא היו כורתים עצים למערכה (ולהעיר מהגירסא דאיכ"ר שם (כנ"ל הערה 8, 9), ושם ואמר רב מנסיא), אבל באם מפרשים שבא בהמשך לדברי „רבה ורב יוסף דאמרי תרוויהו (הטעם על זה שלא הי' יו"ט לישראל כט"ו באב) יום שפסקו" משמע דרב מנשיא בא להוסיף בזה.

33) ראה רשב"ם שם „מניסן ועד ט"ו באב היו כורתים". וראה חדא"ג שם.

34) ראה לקמן הערה 36.

35) להעיר מחדא"ג שם: כלומר שכבר נגמרה המצוה ואין צריכין עוד אף למכשירי המצוה שהיא

עס איז אבער ניט מובן: פארוואס האט מען עס געדארפט צעברענגן? מ'האט אים דאך געקענט איבערלאזן פאר דער כריתת עצים בשנה של־אח"ז[36].

ד. וי"ל הביאור בזה: דער מאמר פון רשב"ג „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב כו'" קומט בהמשך (וכסיום) צו דברי המשנה[37] בנוגע תשעה באב, וואס איז דער יום האבל בשנה, וואס אין משך השנה איז ניטא נאר אזא יום היפך השמחה והיו"ט ווי דער טאג פון תשעה באב — און בקשר לזה איז די משנה ממשיך ומסיים (בענין טוב) אין דעם קצה ההפכי, אז „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים"[38].

ועפ"ז איז מובן ויומתק אז אויך די טעמים אויף „לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב" זיינען ענינים וואס זיינען בניגוד והיפך פון די דברים וואס ארעו בתשעה באב[39].

בפשטות מובן בנוגע די טעמים „יום שכלו בו מתי מדבר", דער ביטול הגזירה[40] ניט צו אריינגיין אין ארץ ישראל, און „יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה", וואס זיי זיינען בניגוד (און דער תיקון) צו די צוויי ענינים וואס „בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ"[41] „ו(בת"ב) נלכדה ביתר".

ובנוגע די אנדערע טעמים:

דער ערשטער טעם (ענין) וואס די גמרא ברענגט איז „יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה"[42], ס'האט זיך געענדיקט

מגל. ולהעיר מספר חסידים סי' תתפח. תתצב. תתצג־ד.

36) בדוחק י"ל דאינו מתאים להניחו כ"כ הרבה זמן כיון שאז יצטרכו עוה"פ לתקנו (שיהי' ראוי להשתמש בו), ואין עניות במקום עשירות (ע"ד זבחים פח, סע"א ואילך). ומה"ט מובן גם שאין מקום להשתמש בו בשביל כריתת עצים וכיו"ב בשביל ענינים אחרים (ביהמ"ק (ראה ראב"ד הל' ביהב"ח פ"א ה"ט ובמפרשי הרמב"ם שם). אבל מ"מ צריך ביאור למה הוצרכו לשברו, שדומה לבל תשחית, ולא הניחוהו או גנזוהו.

37) בגמ' הכל משנה אחת. ובמשניות „אמר רבן שמעון בן גמליאל" — במשנה בפ"ע.

38) ראה גם (ובהבא לקמן) קרן אורה לסוף תענית.

*) ולהעיר דבנוגע למזבח נאמר (יתרו כ, כא) מזבח אדמה תעשה לי, שתהא תחילת עשייתו לשמי (פרש"י שם. וראה מכילתא וצפע"נ עה"ת שם. וש"נ). וא"כ מקום לומר שכן נהגו גם בהמגל ל„מכשירי מצוה" (ראה לעיל הערה 35) השייכים למזבח. ובפרט לפי מ"ש בראב"ד שם (וראה כס"מ שם שכן ס"ל גם להרמב"ם. וראה שאר מפרשי הרמב"ם שם וצפע"נ לרמב"ם שם) דלא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' אבל בעזרת נשים ובהר הבית (שהוא חול ולא נתקדש — פרש"י סוטה מ, סע"ב. ובכ"מ מותר). ואכ"מ.

39) אף שבפועל זה דלא הי' יו"ט כט"ו באב היינו „שהי' יו"ט גדול בזמן המקדש" (מג"א סי' קלא סקט"ו. השלמה לשו"ע אדה"ז שם ס"ח) — הרי גם עכשיו עכ"פ אין אומרים בו תחנון (שו"ע או"ח שם ס"ו). ולהעיר ממאירי למשנה כאן בסופו: כוונת המשנה לבאר שאין להתיאש לרוב הצרות אבל כל אשר יענו אותנו כן נרבה בהיות ה' אתנו בלכתנו בדרכיו. וראה מראה כהן לסוף תענית מה שגריס בפסקי תוס' תענית (אות כא): אבל יו"ט כגון ט"ו באב לא בטלו (מגילת תענית). וראה צפע"נ דלקמן הערה 42.

40) ראה ירושלמי שם (הובא בפרש"י תוס' ר"ח תענית שם. ועוד) דומה שביטל הקב"ה אותה הגזירה קשה מעלינו (ועד"ז באיכ"ר שם). וראה פי' ר"ת בתוד"ה יום שכלו (ב"ב שם).

41) ואולי י"ל שלכן בפיה"מ להרמב"ם (וכן בריטב"א וכלבו סי' סב בשם הראב"ד. ועוד) הובא רק הטעם דיום שכלו בו מתי מדבר כטעם ליום שמחה, כי זהו דבר הראשון שאירע בט"ו באב ונעשה יום זכאי וזה גרם ששאר הדברים יתגלגלו ליום זה (ראה תענית כט, א). וראה מאירי כאן שהביא מתחלה רק טעם זה. ואח"כ הוסיף „ופירשו בדרש", „ופירשו בה עוד" — שאר הטעמים שבגמרא.

42) ראה תוד"ה יום שהותרו (תענית שם) „פירוש דהיינו יו"ט". ושקו"ט באורוכה במפרשים

דער אפהאלט פון „לא תסוב נחלה ממטה למטה אחר"[43], וואס דער אויפטו אין דעם איז וואס „הותרו כו'" ברענגט אן עילוי ומעלה אין דער כניסה (והתיישבות) בארץ[44] און דערפאר עש־אוהו יו"ט.

דער ביאור בזה:

כל זמן ס'איז געווען דער איסור פון „לא תסוב נחלה גו'", יעדער חלק אין א"י האט געמוזט בלייבן ביי דעם שבט צו וועלכן ער איז מלכתחילה צוגע־טיילט געווארן — איז: בנוגע צו דעם חלק געווען ניט קיין בעלות שלימה (ער האט עס ניט געקאנט איבערגעבן אן אנ־דער שבט[45])

בנוגע שאר ארץ ישראל — האט ער כלל קיין שייכות ניט, אפילו ניט אן אפשריות לבעלות, אינו ראוי לבעלות. יעדער שבט האט געהאט נאר זיין חלק מסוים[46].

כשבטל האיסור — חלה בעלות שלמה בחלקו וכאו"א ראוי לבעלות בכל א"י.

וי"ל אז דאס איז ע"ד ומעין די צוויי אופנים בבעלות פון בנ"י אויף א"י — באופן של ירושה ובאופן של מתנה[47]: מצד דעם ענין הירושה, וואס גמר ירושה איז כשמחלקין אותה ליורשין לגמרי — איז די הדגשה חלק פרטי צו א שבט פרטי[48]; מצד ענין המתנה פון א"י, איז אדרבא — כל הנותן בעין יפה נותן[49], נתן הכל און די נתינה איז בשלי־מותה[50]. און אפילו בעת האיסור פון לא תסוב נחלה — איז דאס נאר וואס ארי' הוא דרביע עלי'[51].

בפי' דברי התוס', ומפרשים שמצד טעם זה הוא יו"ט (סתם) בשוה לשאר יו"ט, ושאר האמוראים מוסיפים טעמים מה ש„לא היו ימים טובים כט"ז" — גדול משאר יו"ט (אלי' רבה סי' תקפ סק"י הובא בענף יוסף בע"י תענית (וראה עיון יעקב). מהר"ץ חיות שם. שו"ת פנים מאירות ח"ג ס"ז. וראה שו"ת חיים שאל סנ"א. וראה גליוני הש"ס להר"י ענגל חגיגה כו, א. ובכ"מ). ובצפע"נ השלמה (טו, ג. הובא בצפע"נ כללי התוהמ"צ ע' ח סי"ז): וזה ר"ל התוס' תענית כו' על ט"ו באב דהיינו יו"ט ר"ל היום גופא נעשה יו"ט ושוב לא שייך בטלה מגילת תענית כו' (וראה המשך לשונו — הובא לקמן הערה 58 בסופה). וראה שיחת ט"ו באב תשמ"ב.

43) מסעי לו, ט. וראה בפרטיות בהמובא באנציקלופדי' שם בתחלתו אם עמדו והתירו או שקיבלו מתחלה שהאיסור הי' רק לדור ההוא. ואכ"מ.

44) עפ"י הַמְבוֹאר בפנים מתורץ מה שהקשה בחדא"ג ב"ב שם ובגבורת ארי' תענית שם.

45) אף שי"ל שאין זה חסרון בבעלות אלא ארי' הוא דרביע עלי'. וצ"ע מאי בינייהו. — וראה לקמן בפנים.

46) להעיר ממעלת דלא נתחלקה לשבטים (בעל ההפלאה בספרו פנים יפות (פינחס כו, ה). ועוד. וראה ג"כ ירוש' ב"ק פ"ז ה"ז (וראה ירוש' חגיגה פ"ג ה"ו) עה"פ שחוברה לה יחדיו — „עיר שמחברת ישראל זה לזה"). — שמזה יש ללמוד למעלת שאף שנתחלקה אבל לא לגמרי.

47) ראה ירושלמי ב"ב פ"ח ה"ב. וראה צפע"נ עה"ת לך טו, ז־ח. אלא דשם מפרש דזהו החילוק דכיבוש ראשון וכיבוש שני. וראה לקו"ש חט"ז ע' 100, 107 ואילך.

48) להעיר מדין המוכר קברו או דרך קברו כו' באין בני משפחה וקוברים שם בעל כרחו משום פגם משפחה (ב"ב ק, ב. רמב"ם הל' מכירה ספכ"ד).

49) ראה ב"ב נג, א. וש"נ.

50) ולהעיר מצפע"נ השמטות להל' תרומה (סב, א): וע"ז במכילתא פ' יתרו דא"י נתנה על תנאי ובירוש' פ"א דקדושין וב"ב פ"ח לאחר שקראה אותה מתנה כו'. אך כך דא"י שייכא לישראל מחמת ב' דברים אחד מחמת ירושה ואחד מחמת דשייכא למין ישראל וזה לא יפקע לעולם.

51) להעיר מביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג ח"ג פרשה כז, שכתב בדעת הבה"ג ורס"ג דלאו דלא תסוב נחלה נוהג לדורות ולכן מנהו במנין המצות (ורק הציווי „לאחד ממשפחת מטה אבי' תהי' לאשה" (מסעי לו, ח) הותר ואינה נוהגת אלא בדור של באי הארץ) עי"ש בארוכה [ושם (קסד, א ואילך) מביא ראי' מגמ' כאן (בתענית וב"ב) ממ"ש ר"י הטעם על היו"ט דט"ו באב יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה. והוא שלא כפרש"י ורשב"ם ושאר מפרשים, כמ"ש שם בעצמו].

ובמילא איז מובן אַז די שלימות הכניסה לא"י, עס איז דאָ בעלות בשלימות און ראוי לבעלות פון יעדער אידן אויף גאַנץ א"י[52], איז נתגלה גע־ווארן[53] ווען „הותרו שבטים לבוא זה בזה"[54].

ה. אע"פ אַז „חמשה דברים אירעו את אבותינו . . בתשעה באב"[55] און דער ערשטער ענין איז וואָס „בתשעה באב נגזרו על אבותינו שלא יכנסו לארץ", איז אַבער דער (עיקר) גזירת התענית בתשעה באב מצד דעם חורבן הבית וואָס אירע בו[56].

און דעריבער נעמט אַן די גמרא אַז דער טעם העיקרי אויף „לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב" איז ווייל דאָס איז דער „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה", אַן ענין וואָס איז שייך צום בנין וקיום הבית[57] — דער היפך פון חורבן הבית[58].

אין חורבן הבית זיינען דאָ צוויי ענינים: דער חורבן הבית, אַז ס'איז ניטאָ קיין ביהמ"ק ובמילא אויך ניט דער סדר העבודות שבו; סיבת החורבן — וואָס בבית שני (וואָס איז „חמיר לן"[59] פונעם חורבן הראשון) איז די סיבה געווען „מפני שהיתה בו שנאת חנם"[60].

און דער היפך פון די צוויי ענינים[61] האָט זיך אויפגעטאָן בחמשה עשר באב לויטן טעם[62] „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה".

---

52) וראה לקו"ש שם ס"ע 103 ואילך. וש"נ.

53) אף שעצם הענין גם דמתנה ניתן כבר בימי אברהם. ואכ"מ.

54) את"ל שזהו כענין הב' דבצפע"נ תרומות שם יומתק ביותר מה דהיו"ט בט"ו באב מצד זה דהותרו השבטים לבוא זה בזה, הוא בניגוד כו' לת"ב, כי ענין זה „דשייכא למין ישראל" לא פקע לעולם גם אחר ת"ב וחורבן הבית. וכמו דהענין דהותרו השבטים כפשוטו והיתר הסבת נחלה נמשך לאחר החורבן.

55) משנה תענית כו, א.

56) מאירי למשנה שם. וראה תוד"ה הואיל (ר"ה יח, ריש ע"ב).

57) להעיר מחדא"ג במשנה תענית שם ד"ה וכה"א „ולפי ענינו נראה דאט"ו באב קאי שטעמי שמחתו אמרינן בגמרא תלוים בבנין המקדש". וראה אוצר בלום לע"י שם.

58) ובפרט שיו"ט (גדול) בזמן בית שני הי' לאחרי (ובמילא תיקן) חורבן בית הא'. ולהעיר מהשקו"ט ומחלוקת אם התענו בת"ב בימי בית שני (הובא ונסמן בלקו"ש חט"ו ע' 416 הערה 43). וראה תו"ח ב"ב שם (תחלת לשונו נעתקה לעיל הערה 32): ועוד דרב מנשה (מנשיא) לאחר החורבן הוה . . ואמאי הוו קרי לי' בזמנו יום תבר מגל אי לאו כו'. ולהעיר מטעם דרב מתנה „יום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה" שהי' לאחרי חורבן הבית (ראה גבורת ארי תענית שם). ובצפע"נ שהובא בסוף הערה 42 ממשיך: וא"ש מה דאמר שם טעם דנעשה לאחר חורבן ולא אמרינן כמו הך דר"ה דף י"ט קמייתא בטל כו' ועי' תוס' עירובין ד' מא ע"א גבי קרבן עצים ותענית ד' יב ובפסקי תוס' שם משמע דלא בטלה וע"ש בתוס'.

59) שו"ע או"ח סתקמ"ט ס"ב. וראה הערה 39 והערה שלפנ"ז.

60) יומא ט, ב.

61) ולהטעם „יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל" מודגש רק הפרט הב' — ענין האחדות. ולהעיר דביהמ"ק (והמזבח) הוא בחלקו של בנימין דוקא (זבחים קיח, ב. וש"נ).

62) ועד"ז הוא בהטעם ד„יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל ואמר לאיזה שירצו יעלו": גם בזה מודגש ב' הפרטים: א) ענין האחדות היפך סיבת החורבן, כי (נוסף ע"ז שאז יוכלו כל ישראל להתאחד גם עם אלה שהוכרחו לילך לפני העגלים אשר עשה ירבעם (מ"א יב, ל), הרי העלי' לרגל היא ש„חוגגין אליו שלש פעמים בשנה" (רמב"ם ריש הל' בית הבחירה*) שהוא ענין של התאחדות דכל ישראל**. ב) הענין דעלי' לרגל „חוגגין אליו שלש

*) ועד"ז כתב בסהמ"צ מ"ע כ: ואליו תהי' ההליכה והעלי' לרגל והקיבוץ בכל שנה. ושם שורש יב כתב: והוא שיהי' לנו בית מוכן יבאו אליו ויחוגו בו ובו תהי' ההקרבה ובו יהי' הקבוץ במועדים. וראה הלשון בהוצאות הר"ח העליר והר"י קאפח.

**) ראה חגיגה כו, א (ופי' ר"ח שם). ירושלמי הנ"ל (הערה 46). גליוני הש"ס חגיגה שם.

ו. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדים נאָך אַ דיוק אין דעם ענין: צוליב וואָס דאַרף דאָ די גמרא ברענגען די ראי׳ „דתניא ר״א הגדול אומר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה״ — למאי נפק״מ[63] בנדו״ד די סיבה פונעם הפסק כריתת עצים למערכה? ובפרט אַז דאָס מאַכט נאָך שווערער צו פאַרשטיין די סיבה פון דער שמחה פון דעם וואָס פסקו מלכרות עצים, וויבאַלד ס׳איז דאָך קיין ברירה ניט געווען, וכנ״ל.

דער הסבר בזה אַז היא הנותנת: די כריתת עצים למערכה האָט אויפגעטאָן אַז במשך כל השנה זאָל מען קענען מקריב זיין אויפן מזבח אַלע סוגי קרבנות — סיי די קרבנות יחיד, וואָס יעדער איינער בפרט דאַרף ברענגען לחובתו אַדער לנדרו אַדער בנדבה, סיי די קרבנות צבור פון כלל ישראל וואָס יעדער איד האָט אין זיי אַ חלק[64] (און עס טוט זיך אויף אויך כפרת היחיד לויט די סוגי קרבנות צבור[65]).

ד. ה. אַז די פעולה פון כריתת עצים איז בתוכנה ועניניה די מצוה פון צדקה, וועלכע איז „שקולה כנגד כל המצות ובכל תלמוד ירושלמי היא נק׳ בשם מצוה סתם״[66], ובפרט וועז מ׳איז דאָס מקיים באופן הכי נעלה[67], וואָס דאָן איז עס (נאָכמער —) אַ מצוה גדולה —

וצדקה — בענין הקרבנות

די גדלות פון דער צדקה איז סיי בכמות — אַז זי וועלט געטאָן מיט יעדער יחיד און מיטן גאַנצן כלל ישראל, און צו דערמעגלעכן די הקרבת קרבנות היחיד והציבור. און סיי גדלות באיכות, אַן אַנדער סוג צדקה — וועט ניט די כריתת עצים ביז ט״ו באב, איז נאָכדעם ניטאָ עצים הראויים למערכה —

דערמיט איז מובן די הסברה פון ר׳ אליעזר הגדול: „מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה״ איז ניטאָ קיין עצים ראויים למערכה, וואָס דערמיט איז מוסבר די פעולה גדולה פון כריתת עצים וואָס וועלט נשלם ביז ט״ו באב[68].

און במילא איז אויך מובן, אַז דערמיט וועלט דערגרייכט די שלימות פון (בנין ה)בית המקדש: בנין ביהמ״ק איז אַז עס זאָל זיין „בית לה׳ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות״[69] — און דאָס וועלט ערמעגליכט ונשלם דוקא בחמשה עשר באב, וואָס דעמאָלט ענדיקט מען דעם שניידן די עצים למערכה, און דורכדעם וועלט דאָס אַ „בית לה׳ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות״, ס׳איז דאָ (אויך) די עצים פאַר הקרבת הקרבנות ביז צו חודש ניסן שלאח״ז[70].

פעמים בשנה״ הוא חלק וגדר המצוה — המכוון דה„מצות עשה לעשות בית לה״ (כברמב״ם שם) — בנין ביהמ״ק. וראה לקמן הערה 70.

63) ראה לעיל הערה 5, 8 הגירסא באיכ״ר.

64) ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 27 הערה 47. ושנ״נ.

65) ראה ריש מס׳ שבועות במשנה. במדב״ר פכ״א, כא. ושנ״נ.

66) תניא פל״ז (מח, ב). ושם „מפני שהיא עיקר המצות מעשיות ועולה על כולנה״.

67) גם כפשוטו אלו שכרתו עצים למערכה והביאו ללשכה הריי״ז בדוגמת א׳ ממעלות הכי גדולות בצדקה „ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח כו׳ כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש כו״ (רמב״ם הל׳ מת״ע פי״ח ה״ח).

68) ראה גם לקו״ש ח״ד (ע׳ 1104 ואילך), ח״ט (ע׳ 88 ואילך), לענין נדבת עצים בט״ו באב, כ״ף בו וכו׳ שבמשנה תענית שם.

69) רמב״ם ריש הל׳ בית הבחירה.

70) ואף שגם בהטעם ש„יום שביטל כו׳ שלא יעלו ישראל לרגל״ מודגשים ב׳ הענינים (כנ״ל הערה 62), מ״מ בהטעם ד„יום שפסקו מלכרות עצים

ז. אויף דעם איז מוסיף רב מנשיא „וקרו לי' יום תבר מגל", אז מיטן הפסק כריתת עצים טוט זיך אויף נאך א טיפערער ענין אין שלימות פון בנין הבית (ניט נאר וואס דורך דער „מצוה גדולה" ווערט „בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות"):

די משנה[71] זאגט וועגן דעם איסור פון נגיעת ברזל באבני המזבח (וואס דער אבן ווערט פסול, מ'קען (מיט עם) ניט בויען א מזבח) „שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם".

און דאס איז רב מנשיא אויסן צו מוסיף זיין (לפי' רש"י ורשב"ם) מיטן ענין פון „תבר מגל" — „שבירת הגרזן (של ברזל)": דער עילוי פון ט"ו באב, וועו „פסקו לכרות עצים למערכה", באשטייט ניט נאר אינעם אויפטאן (בפשטות) א הכשר מצוה (וואס דער־פאר האט מען דעם מגל ניט געגנוצט אויף א תשמיש חול און ער איז „בטל"), און אפילו ניט בלויז אין דעם וואס (בתוכנה) איז דאס א מצוה גדולה פון צדקה און סיי־ווערט דורכדעם א „בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" — נאר נאכמער: עס איז אויך געווען דער תכלית המכוון פון בנית הבית (והמזבח הקרבת הקרבנות)[72] — דאס וואס דער מזבח איז „נברא להאריך ימיו של אדם" ע"י הקרבת הקרבנות עליו האט זיך אויפגעטאן און אויסגעדריקט אין דעם טאג ובגמר כריתת עצים (נאך איידער מ'האט געבראכט די עצים במקדש על המערכה — די אלע טעג ביז ניסן) אין דעם „תבר מגל" — „נשברו הקרדומות", ד. ה. שוין דעמאלט (בט"ו באב) איז מען פועל, מען צעברעכט (און מבטל) דעם ענין הפכי פון מזבח (והקרבת הקרבנות), ברזל וואס איז נברא לקצר ימיו של אדם[73].

און דערפאר האט מען דעם קרדום של ברזל צעבראכן[74], כפשוטו: היות אז פון דעמאלט אן איז ער מער ניט מסייע אין דער כריתת עצים למערכה למזבח און עס בלייבט אין אים בלויז דער ענין הפכי (וואס נברא) לקצר ימיו של אדם — דעריבער איז מן הראוי אז מ'זאל דאס (מבטל זיין) צעברעכן[75].

למערכה" מודגש א) ענין האחדות — היפך דשנאת חנם ביותר, כנ"ל בפנים. ב) גם ענין דבנין הבית מודגש יותר, כי: 1) כריתת והכנת עצים למערכה הוא מעשה בפועל וחלק מהמערכה והקרבת הקרבנות. 2) ענין הא' שבהמ"ע הוא „לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות", ואח"כ ממשיך „וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה". ועוד ועיקר, גם השלימות דחוגגין שצ"ל עולת ראי' — ולא יראו פני ריקם** — בא ע"י כריתת עצים למערכה כו'.

71) מדות פ"ג מ"ד. מכילתא ופרש"י יתרו כ, כב. וראה חינוך מצוה מ.

---

*) משא"כ יום שביטל . . שלא יעלו ישראל לרגל: א) שלא הי' בזה פעולה (ושייכות לבנין הבית). ב) „אמר לאיזה שירצו יעלו", וגלו ישראל בימיו „על ידי ששמט את הקולר מצוארו ותלוי בצואר הרבים לא אמר כל עמא יסקון אלא מאן דבעי מיסוק יסוק" (ירושלמי תענית שם. איכ"ר שם).

**) והבא ולא הביא עולה לא דין שלא עשה מ"ע אלא עובר על ל"ת שנאמר ולא יראו פני ריקם (רמב"ם הל' חגיגה בתחלתו).

72) להעיר מדעת ר"א (שבת קל, א) ד„כורתין עצים (בשבת) לעשות פחמים לעשות ברזל" בשביל איזמל למילה. ולהעיר מהמבואר במ"א (ראה לקו"ש חי"ז ע' 187 ואילך. ובכ"מ) בגדרי הכשר מצוה ופעולה המוכרחת למצוה וכיו"ב שנעשה מעין החשיבות וגדר המצוה.

73) עפ"ז יומתק יותר ההמשך בגמ' „מכאן ואילך דמוסיף (יוסיף חיים על חייו) דלא יוסף כו'".

74) וצע"ק בלשון הרשב"ם „שנשברו הקרדומות", כאילו נשברו מעצמם. משא"כ בלשון רש"י תענית „שבירת הגרזן".

75) ובמילא אין בזה משום בל תשחית, שהוא רק „כשעושה דרך השחתה וקלקול" (שו"ע אדה"ז חלק חר"מ הל' שמירת גו"נ ובל תשחית סט"ו).

ח. ע"פ הנ"ל אז דער תוכן פונעם יו"ט חמשה עשר באב איז דער ענין האחדות[76] צווישן אידן — דער היפך (תיקון וביטול) פון שנאת חנם, וואס איז געווען די סיבת החורבן — איז מובן וואס דער יו"ט ושמחה פון ט"ו באב איז באשטאנען אין דעם וואס „בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים"[77], אז ניט קוקנדיק אויף די פארשידענע חילוקים צווישן זיי — יפיפיות, מיוחסות, מכוערות, ווי די בריית[78] רעכנט אויס וויי־טער — גייען זיי אלע אין איין מחול, בשלום ואחדות.

און נאכמער: זיי זיינען דאן געווען אנגעטאן „בכלי לבן שאולין שלא לבייש[77] את מי שאין לו" — ווי די גמרא[78] איז ממשיך ומפרט דעם סדר: בת מלך שואלת מבת כהן גדול בת כה"ג מבת סגן כו' — וואס די הנהגה ברענגט ארויס נאך מער און שטארקער די שלימות פון דעם שלום ואחדות ביז אז די וואס געהערט צום חשוב'ערן סוג איז „שואלת" — בעט, לייט, און איז זיך מכניע ומקבל פון דער וואס באלאנגט צו א סוג יותר נמוך וכו',

און אין דעם זעלבן ענין איז אויך דער סיום המסכת: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר[79] ואמר ביום ההוא גו' — דעמאלט וועט זיין די שלימות האחדות וההתכללות פון אלע אידן (ועמך כולם צדיקים) צוזאמען, כמשנ"ת בארוכה במ"א[80].

און „ביום ההוא" פון לעת"ל וועט זיין דער „תבר מגל", בכל העולם כולו „וכתתו חרבותם לאתים גו' לא ישא גוי אל גוי חרב"[81], און עס וועט מקוים ווערן בשלימות דער ענין פון „להאריך ימיו של אדם"[82] — אתם קרויין אדם[83] — אריכות ימים ושנים אין דעם זמן פון תחיית המתים[84] לעת"ל[85], ביי „כל ישראל" וואס „יש להם חלק לעוה"ב"[86] שנאמר[87] ועמך כולם צדיקים", אזוי אז אלע אידן וועלן זיך באטייליקן אין דעם „מחול לצדיקים" וואס „עתיד הקב"ה לעשות",

במהרה בימינו ממש.

(משיחות ט"ו וכ' מנ"א תשל"ט)

---

76) וכמודגש גם ב.זמן עצי הכהנים והעם (שמתנדבים עצים . . והיו מקריבים קרבן אותו היום — רש"י שם) כו' בחמשה עשר בו (באב) בני זתוא בן יהודה ועמהם כהנים ולוים וכל מי שטעה בשבטו ובני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות" (משנה תענית כו, א).

77) במשנה שם ע"ב.

78) לא, א.

79) ישעי' כה, ט.

80) לקו"ש חי"ט ע' 86 ואילך.

81) ישעי' ב, ד.

82) להעיר מהסיום בתנחומא יתרו בסופו.

83) יבמות סא, רע"א.

84) ועפ"ז יש לקשר הסיום לתחלת המס' „מזכירין גבורת גשמים בתחיית המתים", ד„מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים קבעוה בתחיית המתים" (תענית ז, רע"א). ובירושלמי תענית בתחלתו: כשם שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. ולהעיר מדב"ר פ' תבוא (פ"ז, ז) דביום ירידת גשמים כולם שמחים (וד"ה במד"ר פ' תבוא — ש"ת תרכ"ח סו"ס המאמרים תרכ"ז).

וראה ריטב"א בתחלת המס'. טור או"ח סי' קיד. ושו"ע אדה"ז שם.

85) כי אף שנאמר „והוא יושב ביניהם בגן עדן", הרי מפשטות הלשון „עתיד הקב"ה לעשות מחולי וכן מהכתוב שהביא „ואמר ביום ההוא" (ראה שמו"ר ספכ"ג) אולי יש לומר שהמדובר לעת"ל בעוה"ב, אחר התחי' שגם אז יהי' מקום דג"ע בעולם. וראה לקו"ת ואתחנן ז, ב. לקו"ש חט"ו ע' 143 הערה 44. לקמן ע' 66 הערה 76.

86) סנהדרין רפ"ק חלק.

87) ישעי' ס, כא.

חמשה עשר באב ב'*

א. די משנה זאגט בסיום מס' תענית[1]: „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב[2] וכיוה"כ שבהן כו' ובנות ירושלים (ויש גורסים[3]: ובנות ישראל) יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה שקר' החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל[5] ואומר[6] תנו לה מפרי ידי' ויהללו בשערים מעשי' וכן הוא אומר[7] צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה מתן תורה (יום הכפורים שניתנו בו לוחות האחרונות, רש"י[8]) וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש (שנתחנך ביום הכפורים, רש"י לרי"ף שם[9]. רע"ב[10]) שיבנה במהרה בימינו".

בגמרא[11] (אויף דער משנה) ברענגט מען אַ ברייתא, אַז אין די „בנות ירושלים (ישראל)" זיינען געווען כמה סוגים („משפחות"): „יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה אלא ליופי, מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים כו'".

לויט דער גירסא אין עין יעקב[12] קומט צו אַ פערטער סוג[13] (קודם דעם פאַל פון „מכוערות") „עשירות שבהן אומרות תנו עיניכם בבעלי ממון".

אויך אין ירושלמי[14] איז ער מפרט סוגים אין „בנות ירושלים", אַבער מיט אַ שינוי: אַנשטאַט צו רעכענען דריי (אַדער פיר) סוגים, רעכנט ער נאָר צוויי

---

*) וסיום מס' תענית (דירושלמי ובבלי).

1) כו, ב.

2) ויש לומר השייכות לסיום המס' — כי סיום מס' תענית הוא בענין של „סיום" (וביטול) של ענין התענית [ולהעיר שגם סיום הל' תעניות להרמב"ם הוא בענין של ביטול (והפיכת) הצומות לעת"ל לששון ולשמחה ולמועדים טובים]. והסיום הוא בענין היו"ט דט"ו באב, שענינו — ה(הפיכה ל)יו"ט באותו החודש של התענית דתשעה באב ועוד יותר מיו"ט דחהמ"צ וחה"ס, על' ביותר לאחרי יו"ד ביותר (אוה"ת נ"ך (ח"ב) איכה ע' א'צו. ד"ה נחמו עת"ר באורוכה ועוד).

3) ראה שנויי נוסחאות למשניות, ושו"נ. וראה לקו"ש חי"ט ט"ו באב (וסיום מס' תענית) ע' 80 הערה 2.

4) הפסוקים שקר החן גו' תנו לה גו' לא הובאו במשנה בירושלמי (ועוד — ראה שינויי נוסחאות למשניות ודק"ס). וראה לקמן הערה 30.

5) משלי לא, ל.

6) שם, לא.

7) שה"ש ג, יא.

8) ע"פ גמרא שם ל, ב.

---

*) ראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 413 ואילך.

9) ולולא דמסתפינא הייתי אומר שכצ"ל גם בפרש"י שבש"ס — ועפ"ז בטלה התמי' גדולה שאין רש"י מפרש זה בש"ס.

10) וראה חדא"ג מהרש"א ותוי"ט שם.

11) לא, א.

12) ומסתבר לומר, שבענין של אגדתא יש להעדיף גירסת הע"י. כי נוסף על השייכים ללימוד כל הגמרא — נתוספו גם לומדי האגדה, ומכיון שרוב לומדי האגדה הוא בעין יעקב (כמנהג ישראל), הנוסחאות שבו מבוררות יותר, ע"ד מ"ש הרשב"א (שרית המיוחסת להרמב"ן סי' צו) בנוגע לרבוי השבושים בנוסחאות הירושלמי מפני „מעוט השגחת הלומדים בו".

13) וכמו שמקדים (בע"י שם): ארבע משפחות היו באי'.

14) בסיום מס' תענית.

סוגים — „הכאורות (כמו כעורות[15], קרבן העדה) היו אומרות אל תתן עיניך בנוי והנאות היו אומרות תן עיניך במשפחה".

דאַרף מען פאַרשטיין: עס איז ידוע דער כלל[16] אַז ס'איז ניט שייך קיין פלוגתא אין אַ מציאות. איז דערפון פאַרשטאַנדיק, אַז לכולי עלמא זיינען צווישן די בנות ירושלים (היוצאות ואומרות כו') געווען (ניט נאָר יפיפיות (נאות) און מכוערות, נאָר) אויך מיוחסות (און עשירות) — איז פאַרוואָס ווערן זיי ניט געראַטן אין ירושלמי?

אויך דאַרף מען פאַרשטיין דעם שינוי הלשון: אין בבלי נוצט ער דעם לשון יפיפיות (יופי)[17], און אין ירושלמי — נאות?

ב. אין ירושלמי גופא, זיינען ניט פאַרשטאַנדיק כמה פרטים ומהם:

א) דאָס וואָס די כאורות האָבן גע־זאָגט — „אל תתן עיניך בנוי", איז דאָך בלויז אַ דיבור של שלילה, וואָס מען זאָל ניט קלייבן. כדי אַבער אַז דער „בחור" זאָל וועלן אויסקלייבן די „כאורה" האָט זי דאָך לכאורה געדאַרפט רייַדן אַ דיבור חיובי וואָס ער זאָל יע קלייבן (ע"ד ווי די נאות זאָגן „תן עיניך במשפחה"); און ווי מען זעט טאַקע אַז אין בבלי שטייט אַז זיי האָבן געזאָגט „קחו מקחכם לשום שמים" (צוליב אירע מעשים טובים[18]) און דאָ זאָגט זי נאָר „אל תתן כו'" — אַ שלילה?

די תמי' איז נאָך גרעסער: וואָס פאַר אַן אַרט האָט עס אַז די „כאורות" זאָלן מכריז זיין „אל תתן עיניך בנוי", דאָס איז דאָך מדגיש אַז ביי זיי איז ניטאָ קיין נוי[19]!

ב) וואָס איז דער קשר צווישן „נאות" און „תן עיניך במשפחה": דער ענין פון „משפחה" איז דאָך אַ מעלה פון יחוס (ווי עס שטייט טאַקע אין בבלי, אַז דאָס פלעגן זאָגן די „מיוחסות") — וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס אַבער מיט די „נאות"[19]?

מפרשים[20] זיינען דאָס מבאר, אַז וויבאַלד „בנות ישראל (מצד עצמן) נאות הן אלא שהעניות מנוולתן[21], הרי היפות מסתמא בנות עשירים הן". אַבער דער פירוש איז צע"ג: פאַרוואָס דאַרף אַ נאה זאָגן „תן עיניך במשפחה" כדי ברענגען אַ ראי' אַז זי איז פון די נאות? — זי דאַרף גלייך זאָגן „תן עיניך ביופי".

ג) אין ירושלמי איז ער מקדים דעם סוג פון „כאורות" פאַר די „נאות",

---

15) הרמז שבירושלמי נכתב באל"ף, יש לומר, שהוא ע"ד מחז"ל (ב"ר פ"כ, יב. ועוד) שבתורתו של ר' מאיר — (שענינו אור, כמחז"ל (עירובין יג, ב) מאיר עיני חכמים) — מצאו כתוב כתנות אור (באל"ף)*, והרי תלמוד ירושלמי הוא בחי' אור לגבי תלמוד בבלי (במחשכים הושיבני — סנה' כד, א). וראה ס' רמזי דחכמתא (וורשה, תרצב, וז"ע מחדש — ע' 96).

16) ראה שד"ח כרך ג תקמה, ד ואילך.

17) וכן ב(פסוק שהובא ב)משנה בבבלי: הבל היופי. וראה לקמן הערה 31.

---

*) ראה תו"ש לבראשית פ"א אות תקיז. פ"ג אות קעח. ושנ"ג. ועוד. וראה ע"ד החסידות — או"ת להה"מ ס"פ בראשית. מאמרי אדה"ז פרשיות ח"א ע' ג ואילך. דרמ"צ ח, א. ועוד.

18) ראה אלי' רבה לשו"ע או"ח סתק"ס ס"י (נעתק בענף יוסף לע"י תענית שם). קרבן העדה לירושלמי שם.

19) ביפ"מ (הובא גם בשירי קרבן) לירושלמי גריס „והנאות היו אומרות תן עיניך ביופי והמיוחסות היו אומרות תן עיניך במשפחה". אבל ראה שירי קרבן שם ד"דוחק להגי' כך".

20) קרבן העדה שם.

21) נדרים סו, א (במשנה).

לכאורה האָט געדאַרפט שטיין כסדר חשיבותן ומעלתן (ע"ד ווי אין בבלי, וואָס די אמירה פון די „מכוערות" ווערט געריעכנט לבסוף)?

ג. נאָכן אויסרעכענען די צוויי סוגים הנ"ל, איז דער ירושלמי ממשיך (און איז דערמיט מסיים די מסכת): וכן הוא אומר צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו זו מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן.

וואָס אין דעם איז ניט פאַרשטאַנדיק:

א) די ראי' פון פסוק „צאינה וראינה גו'" ווערט שוין געבראַכט אין דער משנה — וואָס איז די גמרא מחדש אויף המפורש במשנה?

נאָך מער: אין דער משנה, קומט דער פסוק „צאינה וראינה בנות ציון" אַלס ראי' אויף דעם אַז ביום הכפורים (יום חתונתו ויום שמחת לבו) פלעגט זיין „בנות ירושלים יוצאות וחולות"[22]: אַבער וואָס פאַר אַ שייכות האָט דער פסוק צו דעם סיום אין גמרא — וואו עס רעדט זיך (ניט וועגן דער „יציאה" אַדער זמן היציאה, נאָר) בלויז וועגן זייער אמירה („מה היו אומרות")?

ב) לויט נוסחת הירושלמי, ווערט אין דער משנה ניט געבראַכט דער פסוק בשלימותו — די ווערטער „בעטרה שעטרה לו אמו" ווערן ניט נעמט (זיי ווערן נאָר נרמז מיט „וגומר")[23]: משא"כ אין גמרא (ירושלמי) ווערן אויך די ווערטער נעמט.

ג) נאָך די ווערטער „שיבנה במהרה בימינו" איז די גמרא מוסיף „אמן", וואָס אין דער משנה (אין נוסח הירושלמי[24]) שטייט דאָס ניט. ומאי טעמא?

ד. וי"ל דעם ביאור בכל זה — ובהקדם:

מ'וואָלט געקענט זוכן אַ סברא אויף יעדן שינוי (ושאלה) בפ"ע, ס'איז אַבער מסתבר צו זאָגן אַז עס איז פאַראַן איין סברא כללית (אַדער צוויי) וואָס איז מסביר אַלע שינויים (ושאלות).

ובנדו"ד יש לומר, אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט אַ חילוק כללי צווישן תלמוד בבלי און תלמוד ירושלמי, וואָס איז (ווי געוויסע שוין פיל מאָל[25]) — אַז אין תלמוד ירושלמי רייַדן זיך די ענינים בקיצור ובכללות, משא"כ אין בבלי ווערן זיי נתבאר בפרטיות יותר ובאריכות.

און דער טעם אויף דעם בפשטות איז, ווייל לימוד הגמרא שבבבל האָט זיך גע־צויגן אַ לענגערע צייט נאָך חתימת תלמוד ירושלמי [וואָרום דער חיבור וחתימה פון תלמוד בבלי איז געווען „אחר שחיבר ר' יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה"[26]. ד.ה. אַז תלמוד בבלי איז „בתראי" לגבי תלמוד ירושלמי[27], און „בתראי" זיינען זיך עוסק (אויך) אין דברי הקדמאי ובמילא —

---

22) ראה ר"ן (הובא בתוי"ט) תענית שם. פני משה (לירושלמי). ועוד.

23) הטעם בפשטות י"ל, כי תיבות אלו אינן חלק מהראי' (מפסוק זה) שבנות ירושלים יוצאות וחולות ביוהכ"פ וכו'. אבל עפ"ז — גם בגמרא אצ"ל. — וראה לקמן הערה 30.

24) להעיר אשר בדפוסי משניות שלפנינו איתא תיבת „אמן". וכ"ה בר"ף. ועוד.

25) ראה לקמן ע' 168 (ושי"נ). ועוד.

26) ל' הרמב"ם בהקדמתו לספר היד.

27) ראה ר"ף סוף עירובין (ועוד) שזהו מהטעמים שהלכה כבבלי.

מער מפרט ומפרש ווי די פריער־דיקע[28].

וע"ד ווי דער אונטערשייד פון לשון המשנה (וואָס איז אַ „דיבור קצר וכולל ענינים רבים"[29]), לגבי לשון הגמרא — אין אַ שפעטערדיקן זמן[30].

און דאָס איז אויך די נקודת החילוק — צווישן דעם תלמוד בבלי וירושלמי — בנדו"ד:

אין דער משנה (וואָס איז אַ „דיבור קצר", כנ"ל) שטייט נאָר דער כלל אַז „בנות ירושלים . . היו אומרות . . אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה" — אָן פרטים; די פרטים בזה — קומען ערשט אין דער גמרא, וואו ס'זיינען מפורט די סוגים פון „בנות ירושלים".

און אין דעם איז אויך דער חילוק צווישן בבלי און ירושלמי: אין ירושלמי, ריידן זיך די ענינים מער בכללות, טיילט מען די בנות אין צווי סוגים (כלליים); אָבער אין בבלי איז מען מפרט די צווי סוגים מער בפרטיות, קומט אַרויס (דריי) פיר סוגים.

דערמיט איז מבואר דער שינוי הלשון צווישן בבלי און ירושלמי: אין בבלי שטייט דער לשון „יפיפיות . . ליופי", משא"כ אין ירושלמי איז דער לשון „נאות" — וואָס דער חילוק ביניהם איז: וועו מען זאָגט דעם תואר „יופי", מיינט עס בפשטות[31] — יופי הגוף אַדער הפנים; משא"כ „נוי" — איז אַ תואר כללי וואָס קען זיך באַציען אויף אַלערליי מעלות, און סיי גשמיות'דיקע און סיי רוחניות'דיקע.

און דאָס איז דער חילוק צווישן ירושלמי און בבלי: דער ירושלמי טיילט די בנות ירושלים אין צווי סוגים כלליים — די וועלכע זיינען בעלות מעלה — „נאות", און „כאורות"; משא"כ אין בבלי, איז ער מחלק דעם סוג פון „נאות" גופא אין דריי פרטים: „נאות" מצד יופי הגוף והפנים — „יפיפיות"; „נאות" מצד יחוס — „מיוחסות"; און (לויט גירסת הע"י) — „נאות" מצד דעם וואָס זיי זיינען „עשירות", וי"ל אַז אין דעם איז די מעלה ניט אַזוי די „עשירות" מצ"ע, נאָר אַז בייַ זיי איז ניטאָ דער „עניותן מנוולתן", ואדרבה — ס'איז בייַ זיי דאָ די „דירה נאה וכלים נאים" וואָס „מרחיבין דעתו של אדם"[32].

ה. ע"פ הנ"ל, ווערט אַבער נאָך שטאַרקער די שאלה (הנ"ל ס"ב) אויפן ירושלמי: אין הכי נמי אַז „נאות" איז כולל אויך יחוס — עס איז דאָך אַבער כולל (ובעיקר) „יפיפיות" און אויך „עשירות", איז ווי פאַסט זאָגן בא זיי „תן עיניך במשפחה"?

---

28) ראה ספרי הכללים (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות כד. ועוד) — ע"פ ב"י לטור"ד סר"א ד"ה ומ"ש ואף אם תסבול.

29) הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ ד"ה אח"כ ראה להסתפק.

30) וי"ל שזהו גם הטעם ל(כמה מה)שינויים שמצינו בנוסח ל' המשנה בין הבבלי לירושלמי* (ולהעיר מב"ק ו, ב: האי תנא ירושלמי הוא דתנא לישנא קלילא).

וכמו בנדו"ד: במשנה שבבבלי הובאו הפסוקים שקר החן גו' תנו לה גו', משא"כ בירושלמי: בבבלי נעתק כל הכתוב „צאינה וראינה גו'", משא"כ במשנה שבירושלמי (כנ"ל סעיף ג) — כי בבבלי מפרט יותר מבירושלמי.

31) אף שאפ"ל גם בנוגע לרוחניות — ראה לקו"ש חי"ט שם ע' 83. ועפ"ז יומתק מה שהביא במשנה בבבלי „הבל היופי".

32) ברכות נז, ב.

*) אף שהמשנה אחת היא שנתחברה ע"י רבינו הקדוש קודם לגמרא — אפ"ל שינוי גירסאות בין מדינחאי ומערבאי. ובמכש"כ מתנ"ך.

והביאור בזה: די אלע סוגי מעלה הנ"ל, זיינען ניט ענינים וואס די בנות ירושלים האבן אליין „אויסגעהאַרעוועט" און דערגרייכט, נאר וואס זיי באקומען פון זייערע עלטערן און משפחה:

„מיוחסות" איז דאך בפשטות אן ענין הבא בירושה: „עשירות" — א בת ואשה כשרה (בנות ישראל ועאכו"כ בנות ירושלים — יראה שלם[33]), פירט זיך דאך אין אן אופן פון „כל כבודה בת מלך פנימה"[34] (און ניט אז זי גייט ארויס אליין פארדינען געלט — ובפרט פאר דער חתונה[35]), און איר עשירות איז וואס זי האט פון משפחתה: און אזוי אויך יופי — איז דאך ניט תלוי אין איר, נאר אין אירע עלטערן[36] [נוסף לזה, וואס כדי צו שולל זיין דעם „ענויתן מנוולתן" (כנ"ל ס"ד) איז דאס דורך דער עשירות פון די עלטערן].

עפ"ז קומט אויס, אז עס איז דא א חילוק עקרי אין דעם תוכן האמירה של ה„נאות" — צווישן בבלי און ירושלמי:

לויטן בבלי קומט אויס, אז יעדער סוג האט ארויסגעברענגט זיין מעלה — „תנו עיניכם ליופי . . תנו עיניכם למשפחה . . (און לגירסת הע"י) תנו עיניכם בבעלי ממון": מען זאל קוקן אויף די מעלות וואס זי פארמאגט [וואס אויך די וואס זאגט „תנו עיניכם למשפחה", איז זי דאך ניט אויסן די מעלה פון דער משפחה אין אלגעמיין, נאר דאס וואס זי, אלס א טייל פון דער משפחה — פארמאגט די מעלה פון יחוס];

משא"כ אין ירושלמי, איז דער תוכן האמירה פון די „נאות", אז מען זאל קוקן אויף די סיבת המעלות — אז זיי זיינען ניט ענינים וואס זי האט אויפגעטאן (בכח עצמה), נאר זיי אלע שטאמען פון איר משפחה.

און אויך דער חילוק צווישן בבלי און ירושלמי, איז פארבונדן מיט דעם חילוק הנ"ל (ס"ד) צווישן אופן לימוד הבבלי ואופן לימוד הירושלמי[37], כדלקמן.

ו. דער חילוק אין אונזער סוגיא צווישן בבלי און ירושלמי, איז ניט נאר וואס דער בבלי איז מער מפרט ווי דער ירושלמי, נאר עס איז א חילוק עיקרי אין דעם אופן פירוט דברי המשנה:

לויטן ירושלמי, איז אין גמרא ניטא קיין נייע אמירה לגבי דער אמירה וואס שטייט אין משנה. דער ירושלמי איז בלויז מפרט, אז דאס וואס שטייט אין דער משנה, אז די בנות ירושלים פלעגן זאגן „אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה", זיינען דאס צוויי באזונדערע אמירות פון צוויי סוגי משפחות — „הכאורות היו אומרות אל תתן עיניך בנוי והנאות היו אומרות תן עיניך במשפחה";

[און דערמיט איז פארענטפערט בפשטות וואס דער ירושלמי איז מקדים

33) ראה תוד"ה הר — תענית טז, א. לקו"ת ר"ה ס, ב.

34) תהלים מה, יד.

35) להעיר ממש"נ (משלי לא, יא-יב): אשת חיל גו' בטח לה לב בעלה גו'.

36) ראה עדיות פ"ב מ"ט. מס' כלה פ"א. נדרים כ, א.

37) ויש לומר שזהו בהתאם להחילוק בין תלמוד בבלי לתלמוד ירושלמי ע"ד הקבלה: ירושלמי ענינו חכמה, אור; ובבלי — בינה, כלים (ראה סה"מ תש"ח ס"ע 121. לקו"ש חט"ז ע' 359. ושו"נ). ולכן: בירושלמי, אור (שענינו ביטול) נרגש הסיבה והמקור של המעלות (וראה באריכות לקמן סעיף ז-ח); ובבבלי, כלים („מציאות") — איך שהמעלות הן בבנות ירושלים גופא. והירוש' אור ישר, והבבלי אור"ח (שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. סה"מ תש"ח ע' 124 ואילך).

די „כאורות" צו די „נאות" — ווייל דאָס איז בהתאם צו סדרם במשנה: פריער די אמירה „אל תתן עיניך בנוי" און דערנאָך „תן עיניך במשפחה").

משא"כ דער בבלי, איז מוסיף נייע (פרטי) אמירות וואָס ווערן ניט דערמאָנט (בפירוש[38]) אין משנה.

אין אַנדערע ווערטער: די משנה דערציילט וועגן דער אמירה כללית, וואָס אלע בנות ירושלים פלעגן זאָגן[38] — „בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך כו";

דערנאָך קומט די גמרא אין ירושלמי און איז מפרט, אז אע"פ אז די ווערטער „בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך" האָבן געזאָגט אלע בנות ירושלים[39], אבער די וויטערדיקע ווערטער (שבמשנה) — „אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה", זיינען צוויי באזונדערע אמירות: די „כאורות היו אומרות אל תתן עיניך בנוי", און די „נאות — אלע סוגי בעלות מעלה — היו אומרות תן עיניך במשפחה".

און אויף דעם איז די גמרא אין בבלי מוסיף, אז אויסער די אמירה כללית (וואָס שטייט אין משנה)[40] — האָט יעדער סוג פרטי פון בנות ירושלים דערנאָך מוסיף געווען נאָך אַן אמירה (פרטית), בהתאם צו די מעלה פרטית שבסוג זה[41].

ז. ע"פ הנ"ל — אַז אין ירושלמי איז די אמירה פון די „נאות" („תן עיניך במשפחה") די זעלבע אמירה וואָס שטייט אין משנה — איז פאַרענטפערט וואָס דער ירושלמי זאָגט, אַז די נאות פלעגן זאָגן (ניט „תן עיניך" אין זיערע (פרטיות'דיקע) מעלות, נאָר) „תן עיניך במשפחה". וההסברה בזה:

דער מכוון פון דער אמירה — ווי עס שטייט אין דער משנה — איז צו מדגיש זיין, אַז די בנות ירושלים דערהערן ווי אלע מעלות וואָס זיי פאַרמאָגן, איז דאָס ניט זייערע מעלות — ניט אַז „כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"[42] — נאָר דאָס איז זיי געגעבן געווארן.

— וע"ד המוסר והחסידות: „בנות ירושלים" ווייסן, אַז כדי אַ שידוך זאָל מצליח זיין, מוז דער בחור טראַכטן ניט (אזוי) ווען די מעלות — רוחניות'דיקע אדער גשמיות'דיקע — וואָס ער זעט און וואָס געפעלן אים, נאָר מהו' אשה משכלת[43], מתפלל און מכוון זיין אויף אויסקלייבן דעם ריכטיקן שידוך — וואָס איז אויסגערופן געווארן במרום, „בת פלוני לפלוני"[44].

וואָס דערפאַר זיינען אלע בנות ירושלים מקדים „בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך", וואָס דער דיוק בזה איז[45]: מען דאַרף קוקן אויף

---

38) באליהו רבה (שבהערה 18) שג' אמירות נאמרו (נרמזו) במשנה. אבל ראה בארוכה לקו"ש חי"ט שם (ע' 81) שמסתימת לשון המשנה משמע שהנאמר במשנה נאמר ע"י כל בנות ירושלים, עי"ש.

39) באו"ר שם שרק ה„יפיפיות" אמרו זה. אבל ראה הערה שלפנ"ז.

40) ועפ"ז, גם להבבלי, הכוונה במשנה היא כמו הביאור בירושלמי. — ועפ"ז יומתק שינוי הלשון בבבלי: במשנה אומר „אל תתן עיניך בנוי", ובגמרא משנה ל„יפיפיות . . ליופי" — כי במשנה היא אמירה כללית דכל בנות ירושלים (שיש להן מעלות), ובגמרא הכוונה ליפיפיות כפשוטן (ע"ד הנ"ל סעיף ד בהחילוק בין הבבלי וירושלמי).

41) ראה גם לקו"ש חי"ט שם ע' 83 ואילך (ושם נת' באופן אחר קצת).

42) פרשתנו ח, יז. וראה סמ"ג מל"ת סד.

43) משלי יט, יד.

44) סוטה ב, א. ושנ"ל.

45) ראה גם לקו"ש חי"ט שם ע' 84.

מעלות האשה (הן רוחניות'דיקע והן גשמיות'דיקע) — ניט ווי מען זעט זיי מיט די אויגן ווי זיי זיינען דאָ למטה, נאָר פריער דאַרף זיין „שא[46] נא עיניך (און דערנאָך) וראה כו״ (עדמש״נ[47] „שאו מרום עיניכם — וועט זיין — וראו מי ברא אלה״) — קוקן אויף דעם מקור[48] פון וואָנעט עס שטאַמען און קומען אַראָפּ די מעלות:

ובמילא וועט זיין — „אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה״, וואָרום די מעלות קומען דאָך פון „משפחה״ (כנ״ל סעיף ה).

און דעמאָלט וועט ער זוכה זיין צו מכוון זיין צו דעם שידוך וועלכן מ׳האָט מכריז געווען במרום, וואָס מ׳איז מכריז „בת פלוני לפלוני״ (און ניט „פלונית לפלוני״), דער עיקר הדגשה איז (ניט אין דער כלה, נאָר) אין משפחת — אב[49] הכלה.

ח. ע״פ הנ״ל איז אויך פאַרשטאַנדיק מאמר הירושלמי, אז די „כאורות״ פלעגן זאָגן „אל תתן עיניך בנוי״ — וואָס איז אַן ענין שלילי (כנ״ל סעיף ב) — ווייל אַלע בנות ירושלים, כולל די „כאורות״, האָבן פריער געזאָגט „שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך״,

אויך די „כאורות״ זאָגן דאָס, וואָרום אע״פ אַז קיין מעלות גלויות האָבן זיי ניט — דאַרף מען דאָך אָבער קוקן פון וואָנען זיי שטאַמען, אַז יעדערע פון זיי איז אַ בת שרה רבקה רחל ולאה.

ויתירה מזו יש לומר — אַז אדרבה: אין דעם ענין, וואָס די בנות ירושלים זיינען מדגיש אַז עס דאַרף זיין „שא נא עיניך״, צו זען העכער, איז פאַראַן אַ מעלה אין די „כאורות״ לגבי די נאות[50].

דער ביאור בזה:

מפרשים[51] זיינען מבאר, אַז דאָס וואָס די „מכוערות״ זאָגן (ווי עס שטייט אין בבלי) „קחו מקחכם לשום שמים״ איז ווייל זיי האָבן יראת ה׳ (ווי דער פסוק וואָס ברענגט זיך אין משנה לנוסחת הבבלי — „אשה יראת ה׳ היא תתהלל״). אָבער אעפ״כ רופט זיי אַן די גמרא „מכוערות״ וואָס עס איז היפך מעלה?!

ויש לומר הפירוש בזה:

ביי „מכוערות״, וואָס האָבן ניט קיינע מעלות (יופי, יחוס, אַדער עשירות, וועלכע קומען) פון זייער משפחה כנ״ל — איז זייער יראת ה׳ מצד עצמן, זייענדיק אַן אידיש קינד איז „רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות״[52] — זיי דערהערן אַז זייער יראת ה׳ (היא תתהלל) איז מצד זייער חלק אלקה ממעל ממש[53], הוא הנותן לך כח לעשות חיל, אָבער לולא זאת זיינען זיי „מכוערות״[54] — ע״ד ווי די לבנה (וואָס

46) אף שבכלל חתן — „נחית דרגא״ (יבמות סג, א).

47) ישעי׳ מ, כו.

48) עפ״ז מתורץ ג״כ מה שבנות ירושלים יוצאות כו׳ גם ביוהכ״פ (יום הקדוש) ואומרים „תנו עיניכם כו״ (ומ״ש בתפא״י שביוהכ״פ התכוונו רק להקב״ה (ולא לשידוכים) — אינו מתאים לפשטות ל׳ המשנה, פרש״י ור״ן בר״ף ועוד). — כי כ״ז ה״ בדוקא ובהקדמת „שא נא עיניך כו״.

49) להעיר ממחז״ל (ברכות ס, א. וש״נ) אב מזריע תחלה יולדת נקבה.

50) ועפ״ז יומתק מה שהירושלמי מקדים אמירת ה„כאורות״ ל„נאות״ [משא״כ להביאור דלעיל (סעיף ו) — שהוא לפי סדרם במשנה — עדיין קשה בהמשנה גופא, דהול״ל „תן עיניך במשפחה ואל תתן עיניך בנוי״].

51) נסמן לעיל הערה 18.

52) רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.

53) תניא רפ״ב.

54) ע״ד תפלת דוד בכו״כ כתובים שתתקבל תפלתו „כי עני ואביון אני״ „עני ואביון אנכי״ (תהלים פו, א. קט, כב) ועוד.

אידן זיינען מונין ללבנה און דומין ללבנה[55]) איז „לית לה מגרמה כלום"[56] — דעם אור וואָס זי איז מאיר איז ניט איר אור, נאָר (דאָס וואָס זי האָט) פון דעם אור השמש (און דורכדעם ווערט זי אַ מאור — הקטן (בערך השמש) און אויך הגדול (בערך הכוכבים)).

און דאָס איז דער חילוק צווישן די צוויי סוגים „כאורות" און „נאות":

די „נאות" זיינען די וואָס פילן זייערע מעלות, נאָר אַזוי ווי זיי זיינען בנות ירושלים און צנועות — אַנערקענען זיי אַז די מעלות האָבן זיי באַקומען פון זייערע משפחות — „תן עיניך במשפחה". אָבער אעפ"כ, איז דאָס וואָס „תן עיניך במשפחה" ניט שולל ביי איר דעם הרגש אַז זי איז אַ בעלת מעלה — זי איז דאָך אַ טייל פון דער משפחה.

משא"כ די „כאורות" פילן ווי „לית לה מגרמה כלום" — אַלץ קומט פון אויבערשטן[57]. און דעריבער, אויך ווען זיי האָבן מעלות (און אפילו ווען זיי האָבן מעלות פון יופי, יחוס און עשירות) זיינען דאָס ניט זייערע מעלות. און דערפאַר זיינען זיי ניט מייחס זייערע מעלות צו „משפחה" (וואָס גיט אַן אָרט אויף דעם הרגש אַז זי איז אַ בעלת מעלות, כנ"ל) — זיי זאָגן נאָר „שא נא עיניך" אַז מען זאָל זען דעם שורש ומקור הכל (— דעם אויבערשטן), און „אל תתן עיניך בנוי" — שע"פ הנ"ל איז דער פירוש בזה[58] — אפילו עס איז דאָ „נוי"[59] איז „אל תתן עיניך" בטפל ומטה נאָר שא עיניך וראה.

ט. ע"פ הנ"ל ווען מען אויך פאַרשטיין פאַרוואָס דער ירושלמי איז דער־נאָך ממשיך ומסיים מיט ברייגען נאָכאַמאָל דעם פסוק „וכן הוא אומר צאינה וראינה גו" — ווייל די כוונה אין גמרא (בירושלמי[60]) איז צו ברענגען אַ ראי' אויף די צוויי סוגים (שבגמרא) — „כאורות" און „נאות"[61].

און דערפאַר איז דער ירושלמי דאָ מוסיף על המשנה און מעתיק די ווער־טער „בעטרה שעטרה לו אמו" (וועלכע שטייען ניט אין משנה) —

דער ביאור בזה:

דער פסוק „צאינה וראינה גו" זאָגט צוויי מעלות בקשר צו שלמה: (א) „בעטרה שעטרה לו אמו", (ב) „ביום חתונתו וביום שמחת לבו" „זה בנין ביהמ"ק", וואָס שלמה האָט געבויט.

דער חילוק צווישן די צוויי מעלות איז:

„עטרה" — כתר מלכות — איז אַ מעלה אין דעם מלך[62]. וכמאמר חז"ל[63]

---

55) ראה סוכה כט, א. אוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך.

56) ראה זח"א רנט, ב. ח"ב רטו, א. ועוד.

57) כמחדי"ל (ויק"ר פכ"ז, ב) עה"פ (איוב מא, ג) מי הקדימני ואשלם.

58) שע"פ מובנת בפשטות אמירת המכוערות: אל תתן עיניך בנוי, ואצ"ל שהכוונה לנוי שבאחרות.

59) ולהעיר: „יראת" (השייך למכוערות, כנ"ל בפנים) — ר"ת יונתי רעיתי אחותי תמתי (וראה לקו"ת שה"ש לה, ד סד"ה תמתי) — כל ד' הסוגים — מלכות, כנסת ישראל הכוונסת וכוללת כל הספירות.

60) משא"כ בבבלי שהובאו ג' (ד) סוגים אין מקום להביא סיום זה.

61) עפ"ז מובן מדוע הובא פסוק זה (במשנה) — גם בנוגע לט"ו באב (אף שיום חתונתו ויום שמחת לבו קאי (רק) על יום כיפור. וראה הנסמן בהערה 10).

62) ועד שבזה תלוי ענין המלכות (ראה מגילת אסתר (ו, י): קח את הלבוש גו', ואת הכתר לא הזכיר (רש"י שם)). וראה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"ז־ח בארוכה.

63) ע"ז מד, סע"א.

אַז אַן עדות אויף אַ ראוי למלכות בית דוד איז ווען עטרת דוד „הולמתו"; דערבייַ איז דער פסוק אַבער מדגיש אַז דאָס איז „עטרה שעטרה לו אמו" — עס קומט פון „אמו"[64].

— בדוגמת די „נאות" וואָס זאָגן „תן עיניך במשפחה": זיי זיינען בעלות מעלות, אַבער די סיבה פון די מעלות איז משפחה (אמו) — „תן עיניך במשפחה". —

משא"כ בנין בית המקדש, האָט דאָס שלמה[65] געבויט•[65], אַבער לאידך — איז דאָס „הכל בכתב מיד ה'"[66], דאָס איז „בית ה'"[67], וכתפלת שלמה•[67]: שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי.

— בדוגמת די „כאורות", זיי זיינען „אשה יראת ה' היא תתהלל", אַבער דאָס גופא פילט זיי אַז „לית לה מגרמה כלום", אַלץ איז דעם אויבערשטנס[68].

יו"ד. און דאָס איז אויך דער טעם וואָס דער ירושלמי איז מוסיף בסיום הענין דעם וואָרט „אמן" — „שיבנה במהרה בימינו אמן" — ווייל די שייכות פון „זה בנין בית המקדש" צו די „כאורות" דריקט זיך אויס מיט מער הדגשה אין דעם ענין פון „אמן":

„אמן" איז מלשון אמת[69], וואָס דערפאַר אַז מען ענטפערט אמן אויף אַ תפלה און בקשה דאַרף מען מכווין זיין „שכך יתאמת לעיניני'ר"[70]. וואָס אמת איז שולל שינוי, באַווייזט אויף נצחיות[71].

די הוספה „(שיבנה במהרה בימינו) אמן" איז מוסיף און זאָגט אַז דער „שיבנה במהרה בימינו", ביהמ"ק השלישי, וועט זיין אַ בנין נצחי.

דער טעם וואָס דער ביהמ"ק השלישי וועט זיין אַ בית נצחי, איז עס דערפאַר וואָס „מקדש אד־ני כוננו ידיך"[72] — דאָס איז „בנינא דקוב"ה"[73].

און דאָס זאָגט דער ירושלמי, אַז די מעלה פון „בנין בית המקדש" וואָס איז בית ה' (בדוגמת די מעלה פון די „כאורות" וואָס דערהערן אַז אַלץ קומט פון דעם וואָס „ברא אלה") — וועט זיין בגילוי אין דעם ביהמ"ק השלישי, וואָס וועט זיין אַ בנין נצחי — „שיבנה במהרה בימינו אמן".

יא. ויש לומר, אַז אויך דער סיום הגמרא אין בבלי — וואָס איז דער מאמר „עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים כו'" — איז פאַרבונדן

---

64) ולהעיר שעל מלכות שלמה ביקשה אמו (וראה מ"א א, יז. וראה שם, יג ובהנ"ק שם).

65) משא"כ דוד רק עשה את ההכנות להבנין, אבל לא את הבני' גופא.

•65) והוזדו בזה יותר מבנין ביתו (מ"א ו, לח ושם ז, א ובפרש"י ממדרז"ל — שהש"ר פ"א, א (ה). וש"נ).

66) דה"א כט, יט.

67) לשון הכתוב — דה"ב ג, א. שם ח, א. וראה מלכים א ו, א־ב ועוד (משא"כ „ביתו" — מ"א ז, א. דה"ב ח שם).

•67) מ"א ח, מג. דה"ב ו, לג.

68) וי"ל שגם במשנה עצמה נרמזים ב' הסוגים — בב' הענינים: „יום חתונתו זה מ"ת" — דתורה ענינה „דברי כאש" (ראה ברכות כב, א) — הבא מלמעלה (בדוגמת „תן עיניך במשפחה"); ו„יום שמחת לבו זה בנין ביהמ"ק" — בדוגמת ה„כאורות" (בנ"ל בפנים).

69) ראה שבועות לו, א וברש"י ד"ה בו שם. וראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ערך „אמן". וש"נ.

70) ב"ח לטור או"ח סקכ"ד ד"ה ויענו. וראה ט"ז (סק"ג) מג"א (סק"י) ושו"ע אדה"ז שם (סעיף ט).

71) ראה פרה פ"ח מ"ט. ולהעיר מסוף נזיר דעניית אמן היא בדוגמת „גבורים נוצחין".

72) בשלח טו, יז. רש"י עה"ת.

73) זח"ג רכא, א. זח"א כח, א.

[ניט נאָר מיטן פרט שבהמשנה, „בנות ירושלים יוצאות וחולות", אַזוי אויך „עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים", נאָר אויך]

מיטן ענין פון „שיבנה במהרה בימינו" (וואָס שטייט בסיום המשנה). אַז אין דעם זמן פון לעתיד („שיבנה במהרה בימינו") וועט זיין ניט נאָר דער ענין פון שמחה בכלל, „יום שמחת לבו זה בנין בית המקדש", נאָר אויך דער אופן השמחה וועט זיין, אַז „עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים כו'".

וואָס אויך אין דעם זעט מען דעם חילוק צווישן אופן לימוד הבבלי והירושלמי[74]:

די גמרא אין ירושלמי איז בלויז מפרש די משנה[75], אַז דער „שיבנה במהרה בימינו" וועט זיין אין אַן אופן פון „אמן";

משא"כ די גמרא אין בבלי איז מוסיף נייע[75] פרטים וועגן דעם זמן דלעתיד — „עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים

והוא יושב ביניהם בג"ע[76] וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמר[77] ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו וישיענו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו".

(משיחת ט"ו באב תשמ"ג)

---

74) ע"ד הנ"ל בפנים (סעיף ו) בנוגע לפירוט הסוגים בבנות ירושלים.

75) ולכן לא הובא המאמר „עתיד הקב"ה כו'" בירושלמי כאן (אף שהובא בירושלמי במק"א — מגילה פ"ב ה"ד. מו"ק פ"ג ה"ז).

76) ולהעיר: מלשון חז"ל הנ"ל (בבבלי*) „בג"ע" מוכח, שלעת"ל גם הגופים יהיו בג"ע (כפשטות הענין שהמחול לצדיקים יהי' לנשמות בגופים. — וצ"ע בלקו"ת ואתחנן ז, ב**. — ובפרט לדעת הרמב"ן (בש' הגמול. וראה לקו"ת צו טו, ג. דרמ"צ יד, ב. ובכ"מ) שזהו עיקר השכר).

[ובלאה"כ מוכרח לומר כן. כי מכיון שקודם החטא הי' גופו של אדה"ר בג"ע, עכצ"ל, שלעת"ל כשיתוקן החטא בשלימותו, ועוד יתוסף — יוכלו הגופים להיות בג"ע].

וע"פ המבואר לעיל הערה 37, דזה שבסיום המס' בבבלי מודגשות פרטי המעלות דבנות ירושלים כמר"ש בהן גופא, הוא מפני שבבבלי מודגש ענין הכלים — מובנת גם השייכות דפרט האמור (שהמחול דלעתיד יהי' בג"ע) לסיום המס' בבבלי, כי בזה מודגש הענין דבירור הגוף (כלים).

77) ישע' כה, ט.

---

*) משא"כ בירושלמי (שצויינו בהערה הקודמת) איתא „לעתיד לבא" ולא „ג"ע". וראה לקמן בפנים ההערה בסופה.

**) וראה לקו"ש חט"ו ע' 143 הערה 44. לעיל ע' 56 הערה 85.

עקב

א. אין אַנהויב פון סדר ברכת[1] הנהנין[2] שרייבט דער אַלטער רבי: „מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון שנאמר[3] ואכלת ושבעת וברכת את ה'".

אָט דער לשון, וואָס דער אַלטער רבי איז מעתיק אויך בשולחן ערוך שלו[4], איז געגנומען פון רמב"ם (ריש הל' ברכות)[5]: עס זיינען אָבער דאָ שינויים אין דעם לשון פונעם אַלטן רבין (בספריו הנ"ל) לגבי דעם לשון הרמב"ם, און אויך שינויים צווישן די לשונות אין זיין שו"ע און סדר ברכת הנהנין:

א) אין רמב"ם[6] און סדר ברכת הנהנין איז דער לשון „מצות עשה . . לברך אחר אכילת מזון כו'"; אין שו"ע איז דער אַלטער רבי מוסיף „(מצות עשה . . לברך) את ה' כו'".

ב) דער רמב"ם איז מעתיק פון פסוק אויך דעם וואָרט „(וברכת את ה') אלקיך"[7]; דער אַלטער רבי אין שו"ע איז מרמז דעם המשך הפסוק מיטן וואָרט „וגומר"; און אין סדר ברכת הנהנין שטייט נאָר „וברכת את ה'" (אָן „וגומר").

דער דיוק אין דעם (שינוי בנוגע דעם „וגו'") איז נאָך בולט'ער: אין דעם המשך הסעיף — סיי אין שו"ע און סיי אין סדר ברכת הנהנין — זאָגט דער אַלטער רבי[8] „וכל הנהנה מהעוה"ז (מן העוה"ז) בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר[9] לה' הארץ ומלואה" — און ביי דעם דין איז דאָ אָ שינוי אין אָ פאַרקערטן אופן: אין שו"ע איז ער נאָך די ווערטער פון פסוק ניט מוסיף „וגו'"[10], און דוקא אין סדר ברכת הנהנין איז ער יע מוסיף „וגומר"!

---

1) כן הוא בדפוסים שראיתי (ולא „ברכות" — ל' רבים). — ואולי אגב דברכת המזון (שמדובר בו בראשו), שהוא מ"ע (וברכה"ר) אחת מה"ת.

2) ועד"ז ב„לוח ברכת הנהנין" (הוצאה חדשה (ביחד עם סדר ברכת הנהנין) עם מ"מ וכו' — קה"ת (כפר חב"ד) תשל"ח).

3) פרשתנו ח, י.

4) או"ח סי' קסז ס"א.

5) וראה ברכות כא, א. מח, ב. תוספתא שם רפ"ו.

6) וכן במנין המצות שלו בריש ספר היד (מ"ע יט) — „לברך" (סתם). ובסהמ"צ שם „לברכו" (ובתרגום קאפח: להודות לו יתעלה). וראה לקמן בפנים סעיף ב והערה 12.

---

*) שו"ע אדה"ז או"ח סקס"ח ס"ח. שם סקצ"א ס"א (ולהעיר מהגהה על הגליון שם. דלפמ"ש אדה"ז בסידורו אתי גם לדעת הפוסקים דמנין הברכות מן התורה).

ולהעיר משו"ע אדה"ז שם סקפ"ח ס"ט שג' ברכות של בהמ"ז חשובות כברכה אחת.

7) וכ"ה במנין המצות שלו שם (וראה רמב"ם ספר המדע — ירושלים, תשכ"ד — גירסאות שונות בזה מכת"י) ובסהמ"צ שלפנינו שם (אבל בתרגום קאפח ליתא תיבת „אלקיך").

8) מברכות לה, סע"א. וברמב"ם הל' ברכות שם (הלכה ב) הובא המאמר שלפנ"ז (בברכות שם) „וכל הנהנה בלא ברכה מעל". וי"ל בפשטות: ברמב"ם שלא כתב בספרו טעמי ההלכות (ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב בקו"א) נקט ההלכה — „מעל": בשו"ע אדה"ז כתב ההלכה עם טעמה (ראה לקמן ס"ח) — „כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה" (ראה רש"י ברכות שם ד"ה מעל).

9) תהלים כד, א.

10) וכ"ה בברכות שם. אבל בריב"ף (ונוסח הכ"י בדק"ס) שם הובא גם סיום הכתוב. ועד"ז בירושלמי שם.

און אע"פ אז לכאורה זעט אויס אז דאס זיינען שינויים קלים, וויסנדיק אבער אויף וויפל ס'איז מדויק דער לשון פון רמב"ם און פון אלטן רבי'ן, ובפרט בנדו"ד וואס דער אלטער רבי איז משנה דעם לשון וואס ער איז מעתיק פון רמב"ם, ועד"ז איז דער אלטער רבי משנה פון זיין אייגענעם לשון בשולחנו — איז זיכער אז די שינויים זיינען מיט א כוונה.

ב. דעם ערשטן שינוי צווישן דעם לשון הרמב"ם און אלטן רבי'נס לשון בש"ע קען מען מסביר זיין:

דער רמב"ם זאגט „לברך" (סתם) — ניט צוגעבנדיק „את ה'" — ווייל אין דער „כותרת"[11] פון הלכות ברכות זאגט דער רמב"ם „מצוה עשה אחת, והיא לברך את השם הגדול והקדוש אחר אכילה", דעריבער דארף דער רמב"ם ניט איבער'חזר'ן און זאגן „לברך את ה'" אין גוף ההלכה[12] (ובפרט אז דאס איז די ערשטע הלכה פון הל' ברכות, זי קומט גלייך נאך דער „כותרת" הנ"ל).

משא"כ אין אלטן רבי'נס ש"ע, וואו ס'איז ניטא אזא הקדמה, זאגט ער אין דער הלכה אז די מ"ע איז „לברך את ה'".

מען דארף אבער פארשטיין: פארוואס דארף דער (רמב"ם (בהכותרת) און דער) אלטער רבי בכלל באווארענען „מצות עשה . . לברך את ה'" — דאס שטייט דאך בפירוש אין דעם פסוק (וועלכן זיי ברענגען דא) „וברכת את ה'"?

ולאידך גיסא, אויב מען דארף דאס יע באווארענען, איז שווער (כנ"ל סעיף א) — פארוואס איז דער אלטער רבי'ס משמיט אין סדר ברכת הנהנין?

ג. וועט מען דאס פארשטיין ע"פ ביאור החילוק צווישן מטרת החיבור פון (רמב"ם און) ש"ע — און סדר ברכת הנהנין:

דער רמב"ם והשו"ע זיינען נתחבר געווארן אלס אוסף ו„קיבוץ" פון פסקי הלכות: דער חילוק איז נאר, וואס דער רמב"ם איז „מקבץ לתורה שבעל פה כולה"[13] — אויך די הלכות וועלכע זיי־נען ניט נוהג בזמן הזה, און דער ש"ע אנטהאלט בלויז די הלכות וועלכע זיי־נען נוגע בזמן הזה. דער צד השווה אין זיי איז, אז דאס זיינען צוניפגעזאמלטע הלכות.

דעם סדר ברכת הנהנין האט דער אלטער רבי אריינגעשטעלט אין סי־דור[14], וואס סידור, כולל אויך די הלכות אין סידור, זיינען פארבונדן מיט הנהגות בפועל בחיי יום יום[15] (ווי מ'זעט עס אין די „הלכות נטילה שחרית", „הלכות ציצית" וכו', וועלכע פון זיי האט דער אלטער רבי אויסגעקליבן צו אריין־שטעלן אין סידור)[16].

---

11) שגם כותרות אלו הם להרמב"ם (ראה רמב"ם דפוס שולזינגער תש"ז צילום כת"י הרמב"ם דריש הל' שאלה ופקדון).

12) אבל זה שלא כתב תיבות אלו במנין המצות (כנ"ל הערה 6) לא קשה כלל, כי שם נכתבו בקיצור הכי נמרץ.

13) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר היד.

14) שקלאוו תקס"ג (שער הכולל בהקדמתו. בית רבי ח"א פכ"ז. ס' התולדות אדה"ז (גליצנשטיין תשכ"ז, תשל"ו) ע' שכג).

15) ראה לקו"ש חט"ו (ע' 374) שבכללות זהו ההפרש בין ספר היד (דהרמב"ם) להשולחן ערוך, ע"ש. אבל מובן, שלגבי ההלכות שבסידור (שבו רק ליקוט הלכות הצריכות ממש, ע"ד הרגיל) גם השו"ע ענינו „קיבוץ" פסקי הלכות.

16) ובכל אופן צ"ע למה הכניס אדה"ז בסידורו כל סדר ברכת הנהנין, שהוא חיבור שלם בפ"ע (ולא רק ליקוט של הלכות הרגילות ביותר, כהלכות נטילת שחרית, ציצית וכו' שבסידור). — וראה הגש"פ עם ביאורים (קה"ת תשמ"ו ושלאח"ז) ע' סט.

ד. ה. אַז די הלכות פון סדר ברכת הנהנין זיינען געשריבן (ניט בסגנון לימוד לשם ידיעת הלכות, נאָר) אין אַ סגנון פון — הוראות למעשה בפועל[17].

ד. איינער פון די חילוקים המס־תעפים מזה צווישן לשון — אדה״ז בהשו״ע און לשון סדר ברכת הנהנין (והלכות שבסידור בכלל):

אין סדר ברכת הנהנין, הוראות להנהגה גלייך בפועל[18], איז דער דיוק הלשון בעיקר צו באַוואָרענען אַז די הלכה זאָל קלאָר אַרויסברענגען ווי די הנהגה גלייך על אתר דאָרף זיין: ס׳איז אָבער ניט אַזוי נוגע דער דיוק הלשון צו באַוואָרענען וואָס מ׳וועט אַרויסדרינג־ען פון דעם בא אַנאַנדער הנהגה, לגבי אַן אַנדער הלכה.

משא״כ אין שו״ע, וואָס איז אַ קיבוץ פון אַלע פסקי הלכות, איז דער דיוק הלשון אין אַן אופן וואָס באַוואָרנט מ׳זאָל ניט אַרויסדרינגען דערפון קיין ענין וואָס איז ניט אויסגעהאַלטן בשו״ע (וואו ס׳זאָל ניט זיין).

עפ״ז וועט מען פאַרשטיין פאַרוואָס אין שו״ע איז דער אַלטער רבי מדייק ומוסיף „(לברך) את ה״ און אין סדר ברכת הנהנין לאָזט ער דאָס אויס:

ס׳איז אַ כלל[19], אַז דער וואָרט „את״ בתושב״כ (אָבער כלל ניט בתושבע״פ[20]) איז אַ ריבוי. ע״ד ווי מען לערנט אפ״ו[21] פון „את ה׳ אלקיך תירא״[22] — „לרבות תלמידי חכמים״. ועד״ז אין אונזער פסוק „ואכלת גו׳ וברכת את ה״א״ — איז דער וואָרט „את״ אַ ריבוי, ווי עס שטייט אין ראשונים[23]: „וברכת את — לרבות בעה״ב״, און דעריבער איז די הלכה „אורח[24] מברך (המזון) כדי שיברך לבעל הבית״.

דערפאַר מוז דער אַלטער רבי בשולחנו מדייק זיין „מצות עשה מן התורה לברך את ה״ — צו שולל זיין אַ טעות, מ׳זאָל ניט מיינען אַז די „מצות עשה מן התורה״ איז כולל אויך די ברכה לבעל הבית[25] (וואָס וועלערט אפגעלערנט פון וואָרט „את״, כנ״ל).

---

17) ועאכ״כ „לוח ברכת הנהנין״ — די״א שנק׳ כן מפני שלכתחילה הי׳ כמו לוח על כותלי ביהכנ״ס ובהמ״ד כו׳.

18) וצע״ג למה נשתנו הל׳ נט״י לסעודה ודברהנ״ז — שבאו בהסידור לאחרי ברהמ״ז (ותקח״צ וכו׳) ולא לפניהם כשאר ההלכות שבסידור.

בכל סידורי תורה אור שראיתי (כולל ההוצאה דשנת תרנ״ב „שערי תפלה״) הוא כנ״ל,

אבל בסידור עם דא״ח בהוצאה הראשונה שהו״ל ע״י אדמו״ר האמצעי (וכן בשלאחרי״) באו דיני נט״י לסעודה לפני ברהמ״ז, וסדר ברהנ״ז — לאחרי ברהמ״ז [וכ״ה גם בסידור אור המאיר (ווילנא תרנ״ה). ועוד].

בסדר תפלות לכל השנה (טשערנאוויץ תרכ״ה), וסידור המאיר לארץ (ווילנא תר״ל) ושני המאורות (ווילנא תרנ״ו) באו שניהם לפני ברהמ״ז. בסידור שלמי תודה (ווילנא תרס״ו) באו כל ההלכות (גם דנט״י וסדר ברהנ״ז) בתחלת הסידור — אבל נראה שבסידורים אלו נהגו המו״ל ע״ד עצמם בכל כיו״ב.

ולהעיר אשר בס׳ האריז״ל (דר׳ שבתי וס׳ קול יעקב) כוונת הנטילה הן לפני ברהמ״ז וכוונת ברכת הנהנין — לאחרי ברהמ״ז (אלא שבס׳ קול יעקב בא בין ברהמ״ז לכוונת ברהנ״ז „כוונת הלימוד״).

19) „בכולי הש״ס אמרי׳ אתין . . ריבויא״ (רא״ש בכורות פ״א ס״ה). וראה אנציקלופדי׳ תלמודית ערך אתין וגמין. וש״נ.

20) ומשמע בכ״מ בש״ס וכיו״ב — דאדרבא הוספת „את״ מוסיפה דיוק ושלילת הוספה אפילו טפל דטפל. ואכ״מ.

21) פסחים כב, ב. וש״נ.

22) פרשתנו י, כ.

23) סמ״ג עשין כז בשם הירושלמי. ס׳ המנהיג הל׳ סעודה סט״ו (הובא באבודרהם דיני ברכת המזון) בשם התוספתא. ועוד (ראה הנסמן באנציקלופדי׳ תלמודית ע׳ אורח הערה 72).

24) ברכות מו, א. רמב״ם הל׳ ברכות פ״ז ה״ב. טושו״ע (ודאדה״ז) או״ח סי׳ רא ס״א (ס״ד).

25) ואף שהרמב״ם שם (הלכה א) מקדים

משא"כ אין סדר ברכת הנהנין, וואו ס'איז וויכטיק (נאָר) צו אַרויסברענגען קלאָר די הנהגה על אתר, איז ניט נויטיק די הוספה „לברך את ה'", ווייל עס שטייט בהסידור „וברכת את ה"א", אויך, איז מובן מעצמו אַז ברכת המזון איז צו דעם אויבערשטן (און דערצו ברענגט ער גלייך דערנאָך אין סדר ברה"נ דעם פסוק „וברכת את ה'").

ועוד להוסיף: אין סדר ברכת הנהנין וועלט ניט געבראַכט דער דין[26] „האורח מברך כדי שיברך לבעה"ב", ובמילא דאַרף מען ניט באַווארענען אין סדר ברכת הנהנין דעם טעות הנ"ל (אַז די מ"ע מה"ת איז ניט כולל ברכה לבעה"ב): משא"כ אין (רמב"ם ו)שו"ע אדה"ז וואו דער דין וועלט יאָ גע־ braאַכט.

ה. נאָך אַ חילוק צווישן דעם אַלטן רבי'נס שו"ע וסדר ברכת הנהנין וואָס קומט אַרויס פון דעם חילוק הנ"ל (ס"ג) — איז אין דעם ענין פון טעמי הלכות:

דער חידוש פון דעם אַלטן רבי'נס שו"ע (לגבי דעם שו"ע פון ב"י) איז וואָס ער זאָגט „מילתא בטעמא", „הלכות בטעמיהן"[27]; משא"כ די הלכות אין סידור זיינען בלויז פסקי הנהגות בנוגע למעשה בפועל. און אע"פ אַז אויך אין סידור ברענגען זיך בכ"מ[28] טעמי ההלכה (בקיצור) — איז דער חילוק צווישן דעם שו"ע אדה"ז און זיין סידור:

דער אַלטער רבי האָט אַריינגע־ שטעלט טעמי ההלכות אין שו"ע כדי ס'זאָל ניט זיין ע"ד „מבלי עולם"[29], צוליב ידיעת התורה[30], וועלכע איז צו וויסן „הלכות בטעמיהן (בדרך קצרה)"[31];

משא"כ אין סידור (ועד"ז סדר ברכת הנהנין) וואָס ענינו איז פסקי הנהגות למעשה, זיינען אויך די טעמים וואָס ברענגען זיך דאָרט (ניט צוליב ידיעת הטעמים, נאָר) צוליב וויסן קלערער די הנהגה למעשה בפועל, מאַכן איר „גע־ שמאַקער" מיט מער כוונה, חיות וכו'[32]. ווי מען זעט עס בכ"מ, וואו מען ברייננט דעם טעם ההלכה (בקיצור).

ו. עפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין דעם צווייטן שינוי (הנ"ל סעיף א) צווישן לשון השו"ע ולשון סדר ברכת הנהנין:

„מנהגות רבות נהגו . . וכולן דרך ארץ", וא"כ אין מקום לטעות שהוא מ"ע מה"ת (וכן משמע בשו"ע אדה"ז שם, מדמותר לבעה"ב לזותר על ברכתו) — כותב „לברך את השם כו'", כי מכללי הרמב"ם שאינו סומך על מה שיכתוב לאח"ז בריחוק מקום (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות וא"ו).

ולהעיר מתוד"ה והא ברכות ב, סע"א (ובהנסמן שם), דרגילות של משניות לאשמעינן בקוצר אף למה שמפורש בכר.

26) ולהעיר שאין נוהגין שהמזמן יברך ברכה זו לבעה"ב, כ"א כולם (ואפילו כשאין זמון) אומרים בסוף ברהמ"ז (לאחרי (ברכת) אל יחסרנו) „הרחמן כו' בעל הבית הזה", וכמו שתמה במעדני יו"ט לרא"ש ברכות שם (פ"ז סי"א). וראה לבוש או"ח שם ס"א.

27) הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל.

28) בהתחלתו ב„השכמת הבוקר" ועוד רבות. ומודגש בכ"מ גם בהסגנון (וע"י האריכות) וכמו בהל' נטילת שחרית „לפי שבנוסח כו' אין איסור כו' אבל להזכיר כו'".

29) סוטה כב, א.

30) כמובן מהקדמה הנ"ל, ע"ש.

31) הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג. ועד"ז שם רפ"ב.

32) ואף שגם ידיעת הטעמים הוא מפני ש„אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין" (הל' ת"ת שם רפ"ב) — מובן, גודל החילוק בין הבנה „לאשורן על בוריין", להוספת ידיעה בההנהגה בפועל וכוונה הבאות ע"י טעם קצר.

אין שו״ע, וואו דער אלטער רבי ברענגט די טעמי ההלכות צוליב ידיעה (כנ״ל), ברענגט ער אויך (בכ״מ) די פסוקים פון וואנעט מען לערנט אפ די הלכות: ועד״ז בנדו״ד ברענגט דער אלטער רבי דעם פסוק אויף דער מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון[33] — „ואכלת ושבעת וברכת את ה׳״.

און דערפאר איז דער אלטער רבי דערנאך אויך מוסיף „וגומר״ — ווייל אין דער ידיעת לימוד ברכת המזון „מן התורה״ איז נוגע (ניט נאר די ווערטער „וברכת את ה׳״, נאר) אויך דער המשך הכתוב, ווי דער אלטער רבי ברענגט אראפ בשולחנו[34], אז פון די ווערטער „על הארץ הטובה״ שבפסוק לערנט מען אפ, אז מן התורה דארף ברכת המזון כולל זיין א ברכה „על הארץ ועל המקדש (ירושלים)״,

[משא״כ אין רמב״ם[35], וואו דער לימוד (אויף הלכה) הנ״ל ווערט ניט גע־בראכט[36], שטייט נאר „וברכת את ה׳ אלקיך״ — אן הוספת „וגו״ — ווייל אין דער הלכה (די „מ״ע . . לברך אחר אכילת מזון״) איז נוגע בלויז „וברכת את ה׳ אלקיך״[37].

אבער אין (סידור[38], כולל) סדר ברכת הנהנין, וואו די טעמים קומען נאר צו קלאר מאכן די (הלכה) הנהגה, איז ניט נוגע צו ברענגען די פסוקים.

אעפ״כ ברענגט דער אלטער רבי דעם פסוק בנדו״ד, ווייל דער פסוק גיט ארויס דעם גדר (וואס קומט ארויס פון דעם טעם) פון דער הלכה, די תוספת הבנה, כוונה און געשמאק אין דער הנהגה

דער גדר (וטעם) פון ברכת המזון איז — „ואכלת ושבעת וברכת את ה׳״: ווי־באלד ער איז געוואָרן זאט, מוז מען פאר דעם בענטשן (דאנקען) דעם אויבערשטן.

[און דאס איז אַ הקדמה צום המשך הסעיף (בנוגע אלע ברכות הנהנין) — „וכל הנהנה מן העוה״ז כו׳ כאלו נהנה מקדשי שמים״ — וויבאלד מ׳גייט הנאה האבן פון א זאך וואס געהערט „לה״ דארף מען אים אויף דעם מברך זיין (ע״ד ברכת המזון, וואו די שביעה איז מחייב א ברכה)].

און דערפאר לאזט ער אויס דעם „וגומר״ — ווייל אין דעם גדר פון ברכת המזון איז ניט נוגע דער המשך הכתוב, אפילו ניט דער וואָרט „אלקיך״,

ואדרבה: ניט נאר איז „אלקיך״ ניט מוכרח לידיעת גדר הברכה, נאר עס קומט ללמד אויף אַ סוג ברכה וואס איז אן ענין הפכי פון ברכת המזון (וברכת הנהנין)[39]:

---

33) נוסף לזה שהוא גם טעם ההלכה, כדלקמן בפנים. וראה הערה 39.

34) סקס״ח ס״ח, ר״ס קפז — מברכות מח, ב. תוספתא שם רפ״ו.

35) הל׳ ברכות רפ״ב.

36) להעיר מכס״מ שם (ה״ב. וכ״ה בב״י לטאו״ח סקצ״א) דלהרמב״ם הנך קראי אסמכתא בעלמא נינהו. אבל כוונתו רק בנוגע למנין הברכות (שאינו מה״ת), כי „מן התורה הי׳ די בברכה א׳ מעין שלש״ (שו״ע אדה״ז סקס״ח שם (ובקו״א). סקצ״א).

37) וצע״ק שהרמב״ם מביא גם תיבת „אלקיך״ (ואולי מפני שהיא סיום הענין) — ויש לברר בכת״ י וכו׳. וראה לעיל הערה 7.

38) אבל ראה ב„השכמת הבוקר״ שלשה פסוקים! וי״ל הטעם מפני שזהו מעין פתיחה לכל ההנהגות והתפלות (הסידור). ויתירה מזה — חלק וחלק עקרי בהו.

ועפ״ז יובן ויומתק זה שלא נקרא „הלכות השכמת הבוקר״.

39) ועפ״ז מובן ג״כ הא שלא העתיק אדה״ז

עס שטייט אין תוספתא[40] אַז פון „אלקיך" — מלשון „דיינך" — לערנט מען אַפ „שכשם שאתה מברך על הטובה כך אתה מברך על הרעה", „בכל דין שדנך בין במדת הטוב בין במדת הפורענות" — וואָס דאָס איז היפך[41] פון ברכת המזון וברה"נ וועלכע זיינען אויף שבִיעת (והנאת) הגוף (און דער פאַרגלייך צו „מברך על הטובה" איז נאָר אין דעם „לקובלינהו בשמחה"[42]).

ז. ע"פ החילוק כללי הנ"ל צווישן דעם אַלטן רבינ"ס שו"ע וסדר ברכת הנהנין קען מען אויך מסביר זיין דעם חילוק צווישן זיי אין דעם המשך הסעיף, ביים ברענגען דעם פסוק „לה' הארץ ומלואה" (כנ"ל סעיף א):

אע"פ אַז דער באַוואַרענען אַ טעות וואָס קען אַרויסקומען במק"א איז שייך אין שו"ע און ניט (אַזוי) אין סדר ברכת הנהנין (כנ"ל ס"ד) — איז אַבער בנוגע דער באַוואַרענישן אין דער הלכה והנהגה על אתר, הענין בהיפך:

אין סדר ברכת הנהנין וואָס איז הוראות למעשה, קומט אויך אַ הוספה בלשון וואָס באַוואַרנט אפילו דער המובן, אַבי די הנהגה בפועל זאָל זיכער אַרויסקומען כדבעי (משא"כ אין שו"ע איז דער לשון בקיצור, און עס שטייט ניט אַ זאַך וואָס איז מובן מעצמו).

און דערפאַר איז ער אין סדר ברכת הנהנין מוסיף (נאָך „לה' הארץ ומלואה") „וגו'": דאָס איז מוסיף ביאור בההלכה אַז „כל הנהנה מן העוה"ז כו' כאלו נהנה מקדשי שמים" (ווייל אַלץ באַלאַנגט צום אויבערשטן), וועלכע מיינט — (הנאה פון) יעדער זאַך אין עוה"ז; וואָס דאָס (אַז גאַנץ עוה"ז באַלאַנגט צום אויבערשטן) איז מפורט, אַדער געזאָגט אין דעם המשך הכתוב „תבל ויושבי בה"[43]:

„לה' הארץ ומלואה" גייט אויף ארץ ישראל[44], און אין המשך הפסוק קומט צו, אַז אויך „תבל" — די גאַנצע וועלט — איז „לה'", און נאַכמער — אויך „ויושבי בה" זיינען לה';

ובמילא איז „כל הנהנה מן העוה"ז", און אפילו וועג דער מאכל געהערט צו אַ צווייטן מענטשן[45] און אפילו צו אַ ניט־אידן, איז דאָס „באלו נהנה מקדשי שמים", און דערפאַר מוז יעדער הנאה האָבן אַ ברכה לפני.

(משיחות כ"ד טבת
ומוצאי ש"ק וארא תשל"ט)

תיבת „אלקיך" בשולחנו (דלכאורה הו"ל להעתיק „אלקיך" (כברמב"ם) ואח"כ להוסיף „וגומר") — כי זה שהביא הכתוב בשו"ע הוא (בעיקר) מפני שהוא טעם ההלכה (כנ"ל), ובטעם ברכה זו תיבת „אלקיך" מיותרת (וגם) הפכית, כבפנים (משא"כ ברמב"ם שלא כתב (ובפרט כאן) טעם ההלכה (כנ"ל הערה 8) העתיק גם תיבה זו).

40) ברכות פ"ו, ג. ברכות מח, ב.

41) נוסף לזה שהוא ממין אחר דברכות שנמנו — ראה רמב"ם הל' ברכות פ"א ה"ד.

42) ברכות ס, ב. רמב"ם שם פ"י ה"ג. טושו"ע או"ח סרכ"ב ס"ג. סדר ברכת הנהנין פי"ב ה"י.

43) וראה לעיל הערה 10.

44) רש"י תהלים עה"פ (ע"פ מדרש תהלים עה"פ בתחלתו („והעיר זה ארצו (ארץ ישראל) . . לכך נאמר לה' הארץ ומלואה")).

45) להעיר מהשקו"ט אם אורח קונה חלקו — ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך אורח (ע' שפז ואילך).

עקב ב

א. אויפן פסוק[1] „כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים גו' אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" — זאגט רש"י: „לא ישא פנים — אם תפרקו עולו'; „ולא יקח שוחד — לפייסו בממון".

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז רש"י מחדש מיט זאָגן אז „לא ישא פנים" איז „אם תפרקו עולו" — וועז דען זאָל דער אויבערשטער ניט נושא פנים זיין — בשעת מ'איז מקיים תומ"צ? ומאי קמ"ל!

זאָגן מפרשים[2], אז רש"י קומט באַוואַרענען דאָס וואָס דא שטייט „לא ישא פנים" און פריער (אין ברכת כהנים) שטייט[3] „ישא ה' פניו אליך"[4]: איז רש"י מפרש, אז דא איז אַנדערש, ווייל עס רעדט זיך „אם תפרקו עולו".

עס איז אַבער אַלץ ניט מובן — מאי קמ"ל, עס איז, לכאורה, מובן מעצמו, אז „לא ישא פנים" איז „אם תפרקו עולו"; ובפרט נאָך דער אריכות בזה פריער אין פרשת בחוקותי.

ועוד: „ישא ה' פניו אליך" — טייטשט רש"י „יכבוש כעסו", קומט אויס, אז דאַרט רעדט זיך אין א פאַל אז ס'איז דא „כעסו" ובמילא די סיבה אויף „כעסו", הנהגה היפך רצון השם, און פונדעסטוועגן איז „ישא ה' פניו" — בלייבט דאָך ווידער די סתירה האמורה?

ב. אויך דאַרף מען פאַרשטיין אין דעם צווייטן פירוש פון רש"י: „ולא יקח שוחד" — „לפייסו בממון".

בשלמא דאָס וואָס רש"י גיט צו דעם וואַרט „לפייסו" — הגם אז אין פסוק רעדט זיך ווען „שוחד" — איז, ווי דער ראי"ם איז מבאר ומובן בפשטות, אז שוחד בכל מקום (בא א דיין ב"ד) קען מיינען „לזכות את החייב" (עיוות הדין) אדער „לוותר לו ענשו", „והש' יתי לא יפול בו לזכות את החייב, רק לוותר העונש", דעריבער איז רש"י מדגיש אז דער פסוק רעדט ווען אזא שוחד וואָס תוכנו איז „לפייס", ד.ה. וויתור העונש (און ניט — „לזכות את החייב", וואַרום דאָס דאַרף מען ניט שולל זיין).

עס בלייבט אַבער ניט פאַרשטאַנדיק דער „בממון" אין פרש"י, וכקושיית הרא"ם: „לא ידעתי מה ממון נופל אצל הקב"ה. ולמה לא פירש ולא יקח שוחד המצוה בעבור העבירה"?

אויך: פאַרוואָס איז רש"י מעתיק פון פסוק אויך די וועַרטער „ולא יקח"? זיין פירוש דא איז נאָר בנוגע דעם וואַרט „שוחד" — (א) אז דאָס איז „פיוס", און (ב) אז דער פיוס באַשטייט דורך „ממון".

ג. אויף דער קשיא האמורה פון ראי"ם געפינט מען אין מפרשים[5] כמה תירוצים:

א) מיט „ממון" דא וועַרט געמיינט דאָס ברענגען א קרבן צום אויבערשטן,

---

1) פרשתנו י, יז.

2) דבק טוב, משכיל לדוד, מלאכת הקודש.

3) נשא ו, כו.

4) וראה ברכות כ, ב. ר"ה יז, סע"ב. נדה ע, ב. ספרי נשא שם. פיה"מ להרמב"ם מגילה פ"ד (הד' קורא) מ"ח. ובכ"מ.

בתוס' ר"ה ונדה שם, שע"פ פשוטו של מקרא אין זו סתירה בין הכתובים. אבל ראה חדא"ג מהרש"א נדה שם (סט, ב ד"ה וששאלו). לקו"ת נשא ד"ה כה תברכו (כו, סע"א ואילך).

5) ראה גו"א, דברי דוד (להט"ז), שפ"ח. וראה גם משכיל לדוד.

און דער פסוק לאָזט אונז דערמיט הערן, אז „זבח רשעים תועבה"[6] — כל זמן ער האָט ניט תשובה געטאָן וועלט זיין קרבן ניט אָנגענומען.

ב) דער ענין פון „לפייסו בממון" מיינט, כלשון הכתוב פריער „ויקחו לי תרומה"[7], יעדער ממון וואָס מ'איז מקדיש לי לשמי, לצרכי המשכן, המקדש וכיו"ב — און דער פסוק זאָגט אז מיט נתינת ממון לגבוה קען מען ניט אַראָפּ־נעמען דעם עונש פון אן עבירה (סיידן דורך תשובה טאָן).

ג) „ממון" מיינט יעדער מצוה וואָס איז פֿאַרבונדן מיט נתינת ממון, אזוי ווי צדקה וכיו"ב (וכנ"ל, אז דאָס איז ניט מספיק).

אָבער: די תירוצים פֿאַרענטפֿערן נאָר דעם חלק הטפל פון קושיית הרא"ם, ווי קען זיין א מציאות פון קבלת ממון ביים אויבערשטן, אָבער דער עיקר שאלה בלייבט במקומה:

וויבאָלד דער טעם וואָס (עס קען זיין א קס"ד אז) דער ממון קען האָבן א פעולה פון „שוחד" כביכול ביים אויבערשטן איז ניט ווי ממון ביי א בו"ד (וואָס דער דיין האָט א תועלת פון דעם ממון גופא), נאָר ווייל דערמיט וועלט געטאָן א מצוה, געבראָכט א קרבן או כיו"ב, איז פֿאַרוואָס טיילט רש"י אויס (מצוה) „בממון" — מאי שנא א מצוה דורך נתינת ממון פון אלע אַנדערע מצות?

ובפרט לויטן פירוש אז עס רעדט זיך וועגן א קרבן (וועלכער איז „ניחוח" — נחת רוח לפניו[8], היפך פון „כעסו"), האָט רש"י זיכער געדאַרפט זאָגן קלאָר „לפייסו בקרבן" און ניט מרמז זיין אויף דעם מיטן וואָרט „בממון",

ועוד — לויט דעם פירוש איז בכלל „העיקר חסר מן הספר" (אז כאָטש קרבן איז מכפר, דאָך מוז זיין דערביי אויך תשובה):

ועוד: בפשוטו של מקרא — ווי וועלט נרמז (עכ"פ) אין „לא יקח שוחד" אז קרבן איז מכפר נאָר מיט תשובה?

אויך — מען קען ניט זאָגן אז רש"י זאָגט „בממון" — ווייל „שוחד" בשייכות צו בנ"א מיינט ע"ד הרגיל אז מ'איז משחד מיט „ממון"[9] — וואָרום: א) אויך ביי מענטשן איז פֿאַראן „שוחד דברים"[10] וכיו"ב. ב) ועיקר: עס בלייבט די שאלה אויפן פסוק — פֿאַרוואָס זאָגט דער פסוק „שוחד" (וואָס מיינט „בממון") און ניט אַן אויסדרוק וואָס מיינט „במצות" וכיו"ב?

ד. דער ביאור בזה:

די כוונה אין פירוש רש"י דאָ איז מדויק בלשונו — „אם תפרקו עולו" (ניט איינע פון די לשונות פון פ' בחוקותי וכיו"ב):

דאָ רעדט זיך ניט וועגן סתם ניט מקיים זיין מצות, טאָן עבירות ר"ל

אין אזא פאַל בעט מען ביים אויבערשטן און כהנים בענטשן אז „ישא ה' פניו אליך", ער וועט כובש זיין כעסו און ניט מעניש זיין —

נאָר דאָ רעדט זיך וועגן פריקת עול — וועגן אזא וואָס וואָרפט אַראָפּ דעם גאַנצן יאָך פון אויבערשטן ר"ל, ער

6) משלי כא, כז.
7) תרומה כה, ב.
8) פרש"י ויקרא א, ט.
9) ראה משכיל לדוד.
10) כתובות (קה, ב), אבל רש"י עה"ת (שמות — כג, ח) לא פירש כן.

ווערט אויס עבד ה׳ ואדרבא[11] ער פילט זיך פריי צו טאָן וואָס ער וויל, ער זאָגט „בשרירות לבי אלך״[12] — אויף דעם זאָגט דער פסוק „לא ישא פנים״: דער אויבערשטער פירט זיך מיט אים בדקדוק, איז ניט מוותר.

און דער הכרח אויף דעם פירוש איז פון כללות תוכן הפרשה:

די פרשה הויבט זיך אָן[13] מיט „ועתה ישראל מה ה״א שואל מעמך כי אם ליראה גו״. איז רש״י מפרש: „אע״פ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחיבתו עליכם, ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו״.

גלייך בתחלת הפרשה איז מודגש, אז דער אויבערשטער איז יע נושא פנים צו אידן, אע״פ שעשיתם כו׳, נאָר ער מאַנט בלויז — „ליראה וגו״.

און דעריבער, ווען דער פסוק זאָגט בהמשך לזה „לא ישא פנים״, מוז מען זאָגן, אז דאָ רעדט זיך וועגן דעם היפך פון דעם ענין — אויב עס איז היפך, עס קען ניט זיין „ליראה וגו״.

דערפאַר איז רש״י מפרש „לא ישא פנים — אם תפרקו עולו״, כנ״ל.

ה. עפ״ז איז מובן פאַרוואָס רש״י קען ניט לערנען, ווי אַנדערע מפרשים[14], אז „ולא יקח שוחד״ מיינט „שוחד מצות״ — ווייל ווי רש״י לערנט דעם פסוק (אז דער מדובר איז וועגן אזא וואָס ביי אים פעלט דער „ליראה״ — „תפרקו עולו״) האָט שוין קיין אַרט ניט צו מפרש זיין (דעם „ולא יקח שוחד״) אַז דער אויבערשטער נעמט ניט אָן קיין „שוחד מצות״ פון א „פורק עול״, ווייל אזא הוה אמינא איז שוין מופרך פון „לא ישא פנים״ וואָס שטייט פריער.

מוז רש״י געפינען אַן ענין ביי וועלכן עס קען זיין א קס״ד אַז ער קען אויפ־טאָן אָן ענין פון פיוס וכפרה אויך ביי א פורק עול — און דערפאַר זאָגט רש״י „לפייסו בממון״.

פאַרוואָס וואָלט מען געמיינט אַז „ממון״ קען מכפר זיין אויף דעם ענין פון „תפרקו עולו״ — דאַרף רש״י ניט אויסטייטשן, ווייל מען האָט שוין דאָס געלערנט פריער: אויף „ולא תקחו כופר״[15] (וואָס שטייט ביי א הורג נפש) זאָגט רש״י „לא יפטר בממון״ (און עד״ז בנוגע שור שהרג אדם שטייט „ונתן פדיון נפשו״[16]) — וואָס דערפון איז מובן, אַז דער „שוחד״ פון „ממון״ האָט אין זיך א צווייענדיקע תכונה ופעולה: נוסף לזה וואָס דער מקבל הממון ווערט „משוחד״ (צוליב זיין הנאה ותועלת פון דעם ממון), דינט דער ממון אויך אלס „כופר״, אויסלייז און פאַרבייט פון דעם נותן, אַז אַנשטאָט ער זאָל אָפגעבן זיך אַליין (למיתה וכיו״ב), גיט ער אַוועק זיין ממון[17]; ביז אַז רש״י[16] ברענגט א דיעה בנוגע צו כופר פון שור שהרג אדם — אַז דער „פדיון נפשו״ מיינט גאָר „דמי מזיק״.

[און דער טעם דערויף איז מובן — מדה כנגד מדה, כמש״נ[18]: בדבר אשר זדו עליהם. און ווי דער אלטער רבי איז

---

11) ראה תולדות (כז, מ): תעבוד (והפכו) . . ופרקת עולו.

12) נצבים כט, יח.

13) פרשתנו י, יב.

14) רמב״ן וספורנו (ומפרשי רש״י הנ״ל) כאן. פיה״מ להרמב״ם אבות ספ״ד (הובא לקמן בפנים). ולגירסת המאירי (אבות שם. ועוד) כ״ה בספרי פרשתנו כאן.

15) מסעי לה, לא.

16) משפטים כא, ל.

17) ולהעיר ממכות ב, ב.

18) יתרו יח, יא.

מבאר בפרטיות אין תניא[19] בנוגע צו מצות הצדקה, אז ווייבאלד דורך דעם ממון „הי' יכול לקנות חיי נפשו", במילא „הרי נותן חיי נפשו לה'".

וע"ד ווי רש"י ברענגט מיט עטלעכע פסוקים ווייטער[20], אויף „היקום אשר ברגליהם" — „זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו"].

און דאָס איז דער פסוק שולל: ביי דעם אויבערשטן איז ניט שייך „לפייסו בממון": אַוודאי מיינט עס ניט צו באַ־וואַרענען אז מען קען דעם אויבערשטן ניט „אונטערקויפן" ח"ו מיט ממון: דאָ רעדט זיך נאָר וועגן דעם אויפטו פון דעם ממון פאַר דעם נותן: ער קען מיינען, אז כאטש ער איז אַ פורק עול און איז ניט איבערגעגעבן צום אויבערשטן, קען ער (אַנשטאָט זיך אַליין) געבן זיין ממון, און דער אויבערשטער וועט עס אַננעמען אלס „כופר נפשו".

אויף דעם זאָגט דער פסוק: „ולא יקח שוחד". דער אויבערשטער וועט ניט נעמען כופר, עפעס אַנדערש, נאָר סיידן ער גיט זיך אַליין איבער צום אויבערשטן, און ערשט דעמולט האָט אַ פעולה וועט ער גיט ממונו צו הקב"ה: בשעת אַבער ער איז אַ „פורק עול" — איז „לא יקח שוחד".

לויט דעם איז אויך מובן דער טעם וואָס דער פסוק איז מדגיש (און רש"י איז מעתיק) „לא יקח": ווייבאלד די נתינת ממון איז אַ זאַך וואָס האָט אין זיך פון דעם תוכן פון נתינת עצמו (חיי נפשו), קבלת עול; נאָר דער חסרון איז וואָס זייענדיק אַ פורק עול קען די נתינת הממון אים ניט פאַרבייטן — דערפאַר איז דאָ די הדגשה פון פסוק

19) סל"ז (מח, סע"ב).

20) פרשתנו יא, ו. וראה רש"י שמות ד, יט.

ניט אינעם שולל זיין די (נתינת ה)ממון, נאָר אין דעם ניט אַנגענומען ווערן אלס „פיוס" ו„שוחד". דער פסוק איז מדגיש „ולא יקח שוחד".

ו. יעדער ענין — ובפרט ענינים פון תומ"צ — איז בהשגחה פרטית. זעט מען, אז אט דער ענין (אז דער אויבערשטער „לא ישא פנים ולא יקח שוחד") שטייט אויך אין סוף פון דעם פערטן פרק פון מס' אבות: „שאין לפניו כו' ולא משוא פנים ולא מקח שוחד",

וואָס לויטן סדר פון די „יש נוהגין"[21] צו לערנען פרקי אבות „כל שבתות הקיץ", קומט אויס (בכמה שנים) אז דער פרק רביעי ווערט געלערנט בשבת פרשת עקב.

און דאָ זעט מען, אז דוקא לויט פירוש רש"י בפשוטו של מקרא, ווערט מוסבר ומתורץ די שאלה: וואָס טוט אויף די משנה אויפן פסוק המפורש בתורה?

דער חילוק איז מובן ע"פ הנ"ל:

אין תורה שטייט דער פסוק אין דעם ענין (ומצב) „ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך גו'", וואָס דאָס איז מכריח צו לערנען (כנ"ל), אז דער „ולא יקח שוחד" דאָ קומט אלס המשך צו כללות הענין פון קבלת עול מלכות שמים: און דערפאַר איז רש"י — וואָס פירושו איז לויט פשוטו של מקרא — מפרש „לא ישא פנים — אם תפרקו עולו, ולא יקח שוחד — לפייסו בממון".

21) סידור אדה"ז. וכן הוא דעת הרמ"א (או"ח סו"ס רצב — ולא העתיק זה אדה"ז בשולחנו שם). סידור הרמ"ק. מטה משה סי' תפו. מנהג זה הובא בס' המנהיג (מנהג צרפת), ס' המנהגים למהר"י טירנא (מנהג הגר פולין וברונא), ארחות חיים (משבועות ועד סוכות). ועוד. — ולהעיר שי"א הן בקיץ והן בחורף — טור מר"ע גאון. ועוד. וראה מחזור ויטרי.

משא"כ אין (די משניות פון) פרקי אבות, וואָס אַנטהאַלטן „מילי דחסי־דותא"[22], מוז מען לערנען אַז דאָס וואָס דאַרט ווערט געזאָגט וועגן דעם אוי־בערשטן „שאין לפניו כו' ולא משוא פנים ולא מקח שוחד", קומט אַרויס־ברענגען אַן ענין שונה, בנוגע צו אַ שומר תומ"צ, נאָר מ'פֿאַרלאַנגט פון עם אויך „מילי דחסידותא" —

און ווי דער רמב"ם זאָגט אין פירוש המשניות שלו[23]: „לא יקח שוחד הטובות כמו שיעשה אדם אלף טובות ורעה אחת שלא ימחול הש"י מעבירה ההיא לרוב טובותיו ויחסר לו מאלף טובותיו טובה אחת או יותר אבל יענש על זאת הרעה האחת ויגמלהו על הטובות ההם כולם[24]. וזהו ענין לא יקח שוחד. והוא כמו לא ישא פנים שיענש הגדול במעלות על דבר מועט כמו שנענש משה רבינו ע"ה . . וגמול עשו הרשע על כבוד אב ואם ונבוכדנאצר על כבוד הש"י . . וזהו ענין ולא משוא פנים".

ד.ה. אַז דער חשבון פון מצות און עבירות איז ניט אין אַן אופן פון מסחר וחליפין פון מצות און עבירות און עס ווערט אַראָפגערעכנט דער שכר פון איין מצוה און דערמיט ווערט פֿאַרגעבן דער עונש פֿאַר אַן עבירה — נאָר יעדער מצוה און יעדער עבירה האָבן אַ באַזונדערן שכר ועונש פֿאַר זיך.

וי"ל מהטעמים אויף דעם: דער גדר פון מצות און עבירות באַשטייט ניט (בלויז) אין זייער ווירקונג און אויפטו בנוגע דעם אדם המקיים — נאָר דער גדר המצוה איז — קיום רצון העליון, און דער גדר פון אַן עבירה איז — עובר אויף רצון העליון; ובמילא איז יעדער מצוה אַן ענין לעצמו (וכן בהפכה).

נאָר אין דעם גופא זיינען פֿאַראַן צוויי ענינים: „ולא משוא פנים ולא מקח שוחד": דער חילוק בפשטות צווישן „משוא פנים" און „מקח שוחד" איז — „משוא פנים" מיינט דער ויתור וואָס קומט מצד מעלת האדם, און „מקח שוחד" קומט מצד דער חשיבות פון דעם דבר הניתן;

וי"ל, אַז עד"ז איז אויך אין זייער פעולה אויפן דיין: „משוא פנים" טוט אויף, אַז דעם מענטשנ'ס מעלה ווערט ניט געמינערט דורך דער עוולה; ער איז ניט קיין חוטא (מל' חסרון); און „שוחד" טוט אויף, אַז זיין מעשה בלתי רצוי ווערט „אויסגעקויפט" און אָפגעמעקט.

און דאָס איז די משנה מחדש: דעם מענטשנ'ס פֿאַרבונד[25] מיט דעם אוי־בערשטן ווערט ניט „אויסגעגליכן" דורך אַ מצוה כנגד עבירה, און די עבירה ווערט ניט אָפגעמעקט דורך אַ מצוה.

דערמיט ווערט מען אויך פֿאַרשטיין[25*] וואָס דער מדרש[26] זאָגט אַז תשובה איז אַן ענין פון „שוחד" („אתה נוטל שוחד מן הרשעים בעוה"ז, תשובה ומע"ט ותפלה (ומסיים) עשו תפלה[27] ותשובה")

---

22) ראה ב"ק ל, א.

23) אלא שהוא פירש כן גם בכתוב דידן, וא"כ קשה לכאורה, כנ"ל בפנים, מהו החידוש במשנה. אבל לפרש"י מובן. ולהעיר, שבפירוש רבינו יונה שם מציין לכתוב בדברי הימים ולא לכתוב דידן.

24) להעיר ממדרש משלי רפי"א. ספרי ברכה לג, ו. האזינו לב, ד.

25) כי מצוה — ל' צוותא וחיבור (לקו"ת בחוקותי מה, ג. ובכ"מ) ועובר עבירה — בתכלית הפירוד בשעת מעשה (תניא פכ"ד).

*25) בהבא לקמן — ראה בארוכה יותר לקו"ש חלק לד ע' 59 ואילך.

26) מדרש תהלים מזמור יז, ב. יל"ש שם רמז תר"ע.

27) ובמד"ת באבער וביל"ש תהלים רמז תר"ע — ליתא תיבת תפלה.

— **ווייל דער אויפטו פון תשובה, איז** באין ערוך **העכער פון מצות, ובנדו"ד (ניט נאָר אין דעם וואָס מ'איז מוותר — דער** אדם **איז געוואָרן אַ בעל תשובה, נאָר) וואָס זי מאַכט אויך איבער דעם** מעשה **בלתי טוב:**

זי מאַכט פון זדונות — שגגות[28]; נאָך מער — זדונות כזכיות[29]; נאָך מער — זדונות כזכיות ממש**[30].**

(משיחת ש"פ עקב תש"מ)

---

28) יומא פו, ב תשובה מיראה.

29) יומא שם תשובה מאהבה.

30) ראה תניא ספי"ז. ובארוכה בביאור דרגות אלו — לקו"ש חי"ז ע' 183 ואילך. וש"נ.

ראה

א. וועגן דעם חיוב אז מ׳זאל ברענ־גען און מקריב זיין קרבנות בלויז אין ביהמ״ק דוקא, און דעם איסור ההקרבה מחוץ למקדש — וואס רעדט זיך בפרש־תנו[1] — ווערן אויסגערעכנט אין משנה[2] (ועד״ז אין ספרי[3]) די שלבים שבזה: „משהוקם המשכן נאסרו הבמות . . באו לשילה נאסרו הבמות . . באו לגלגל הותרו הבמות . . באו לירושלים נאסרו הבמות ולא הי׳ שם תקרה אלא בית אבנים . . והיא היתה מנוחה. באו לנוב וגבעון הותרו הבמות . . באו לירושלים נאסרו הבמות ולא הי׳ להן [עוד] היתר והיא היתה נחלה״.

ווי ס׳איז מובן מלשון המשנה, איז דער ענין פון „באו לשילה נאסרו הבמות״ פאַרבונדן דערמיט וואס דאַרטן איז געווען א „בית אבנים . . והיא היתה מנוחה״[4] (משא״כ בגלגל לפני זה וואס דעמולט האָט מען אויפגעשטעלט דעם אוהל מועד[5]), און ווי דער לשון הרמב״ם[6] „נקרא שילה בית״[7].

דאַרף מען פאַרשטיין: עס שטייט מפורש אין פסוק[8] „כי לא ישבתי בבית למיום העלותי את בנ״י ממצרים ועד היום הזה ואהי׳ מתהלך באוהל ובמשכן״, ד.ה. אַז אויך דער משכן שילה ווערט ניט גערעכנט ווי א „בית״ נאָר בלויז אַלס „אוהל״ (אַדער משכן)[9]?

בפשטות קען מען זאָגן, אַז עס ווענדט זיך לגבי וואס מ׳רעדט: לגבי דעם אהל מועד — דעם משכן — ווערט שילה גערעכנט אַלס בית; משא״כ לגבי דעם ביהמ״ק שבירושלים איז עס בלויז אַן אוהל[10].

אָבער פון דעם וואס מ׳פאַרבינדט דאָס מיט א דין מסוים — איסור הבמות — איז משמע[11], אַז אויך אין משכן שילה איז פאַראַן א גדר פון בית, וואס דער־פאַר „היא היתה מנוחה״.

ב. וי״ל הביאור בזה:

מ׳גלעפינט אין תורה דעמזעלבן לשון ביי שילה און דעם ביהמ״ק שבירו־שלים: אויף „המקום אשר יבחר ה״

---

1) יב, ד ואילך.

2) זבחים קיב, ב.

3) פרשתנו שם, ח.

4) וראה בגמ׳ שם (קיט, א) „באו לירושלים כו׳ ת״ר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה כו׳ זו שילה כו׳״, ושם (קיח, א) באו לשילה כו׳ מנה״מ כתוב אחד אומר (ש״א א, כד) ותביאהו בית ה׳ שילה כו׳. ואכ״מ.

5) זבחים קיח, ב. רמב״ם הל׳ בית הבחירה פ״א ה״ב.

6) בפיה״מ זבחים פי״ד מ״ו. וראה לשונו בהל׳ ביהב״ח שם.

7) וממשיך שם: וכן כתוב ותביאהו בית ה׳ שילה כו׳. ואחר שהי׳ שם בנין אז הוא מנוחה לפי שנתיישבו ולא היתה שם נסיעה וה׳ צוה שלא להקריב בבמות לכשתהי׳ שם מנוחה והוא מה שנאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ומכאן ראי׳ שבשעה שיגיעו אלי׳ שיהא אסור עליהן להקריב בבמות. וראה הלשון בתרגום קאפח שם.

8) ש״ב ז, ו.

9) ראה ת״י ורש״י שם. וראה זח״ב רמא, א. רמב״ן עה״ת קרח טז, כא.

10) וראה בארוכה ביאור הרי״פ פערלא לסהמ״צ רס״ג מ״ע פד־פה.

11) ואפילו את״ל שהנאמר בשילה ש„היא היתה מנוחה״ הוא רק סימן להזמן שאז נאסרו הבמות, הרי מובן, שהסימן שייך לתוכן הענין. וע״ד הסימן שבירושלמי דלקמן הערה 16.

שטייט אין ספרי[12] „זו שילה ובית עולמים". וואס דאס געפינט מען ניט בנוגע דעם משכן פריער (און אויך ניט בנוגע דעם „מקדש"[13] שבנוב וגבעון[14]).

און ס'איז מובן בפשטות דער חילוק שביניהם: וועז דער משכן איז גע־שטאנען במדבר, כאטש אויך דעמולט איז „נאסרו הבמות", מ'האט געדארפט מקריב זיין די קרבנות נאר אין משכן — איז דאס אבער ניט געווען דער „מקום אשר יבחר ה'", וואס ער איז דאך ניט געשטאנען אויף איין ארט, נאר געגאנ־גען ממסע למסע[15]. ופשיטא אז מ'קען דאס ניט זאגן בנוגע די י"ד שנים שכבשו וחלקו (וועז דער משכן איז גע־ווען אין גלגל, וועז ס'איז ניט געווען די מציאות פון מחנות[16]);

משא"כ בשילה, וואס דארטן איז חל די הגדרה פון „המקום אשר יבחר ה'", ס'איז געווען א מקום קבוע אויף שסט שנה[17]. ובמילא איז בזמן שילה געווען דער איסור צו מקריב זיין אין אנדער ארט (מחוץ למשכן שילה).

און דעריבער האט מען דארט אויפ־געשטעלט א בית של אבנים•[17] (און ער ווערט אנגערופן בית)[18], וואס דאס דריקט אויס אן ענין פון קביעות מקום[19].

ג. על פי זה יש לבאר דעם חילוק אין די לימודים בנוגע צו היתר הבמות „כשנכנסו לארץ" ווען „באו לגלגל", און היתר הבמות נאכדעם וואס חרב שילה, און „באו לנוב וגבעון";

ובלשון הרמב"ם[20]: „לפי שמיום שפסקו המחנות ונכנסו לארץ כו' והוא הזמן שבאו לגלגל נסתלקה מצות ל"ת זו ונשאר מותר שכל מי שרוצה להקריב בבמה מקריב כמו שהי' קודם המשכן": דער היתר ההקרבה איז בדרך ממילא,

---

12) פרשתנו יד, כה (אלא דהכתוב מדבר (לא בנוגע למקדש עצמו אלא) בנוגע לירושלים). תבוא כו, ב. וראה פרש"י ב"מ פט, א ד"ה נתחייבו. פרש"י פסחים צא, א ד"ה מנין.

13) לשון הרמב"ם הל' ביהב"ח שם: ובנו שם מקדש. אבל בדה"ב א, ג־ח וגמרא שם (קיח, סע"ב), פיה"מ שם מ"ז (שהקימו בנוב וגבעון) אה"מ שנעשה במדבר. ואכ"מ.

14) וראה רמב"ן תבוא שם. ביאור הרי"פ פערלא שם. ועוד.

15) ובלשון הרמב"ם ריש הל' ביהב"ח „והי' לפי שעה".

ועי"ש ברמב"ם שמביא ע"ז „שנאמר (פרשתנו יב, ט) כי לא באתם עד עתה וגו'". שהכתוב ממשיך „אל המנוחה ואל הנחלה" שקאי על שילה וירושלים (ספרי וגמרא שם קיט, א), והיינו שגם בנוגע להמשכן (ביחס לשילה) נאמר כי לא באתם עד עתה גו' (אבל ברש"י עה"פ פי' „כי לא באתם — כל אותם י"ד שנה"). וראה לקמן בפנים סעיף ג.

16) ראה פיה"מ להרמב"ם זבחים שם מ"ה (נעתק — חלקו — לקמן ס"ג). אבל בירושלמי מגילה פ"א הי"ב: זה סימן כל זמן שהארון בפנים הבמות אסורות יצא הבמות מותרות. וראה בארוכה מאירי מגילה ט, ב. ואכ"מ.

17) זבחים קיח, ב. רמב"ם הל' ביהב"ח שם. — משא"כ ימי נוב וגבעון (רק) נ"ז שנה (זבחים ורמב"ם שם). ובפרט שנק' „במה" (דה"א סו, לט. כא, כט. דה"ב א, ג. שם, יג), „במה גדולה" (מ"א ג, ד. תוספתא זבחים ספי"ג).

•17) אבל להעיר מדעת הרמב"ם (דלעיל הערה 13) שגם בנו"ג בנו מקדש, דמשמע בנין אבנים (ראה לקו"ש חט"ז ע' 304 הערה 47. וש"נ).

18) וראה לקו"ש שם ע' 305 ואילך, שגם בנוגע לג' מצוות שנצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ (וסדרן) למנות להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה (סנהדרין כ, ב וספרי עה"פ. רמב"ם ריש הל' מלכים) קיימו (גם) במשכן שילה (אף דהשלימות בזה היתה — בבית הבחירה בירושלים). שלכן לא הביא הרמב"ם בהל' מלכים שם הכתוב שבו מפורש בית הבחירה כ"א הכתוב „לשכנו תדרשו" (פרשתנו יב, ה), שלכמה פי' נאמר בשילה (ראה לח"מ שם). וראה לקמן הערה 32.

19) ראה מהרש"א לתוס' שבועות טו, א ד"ה אין העזרה.

20) פיה"מ זבחים שם. וראה הלשון בתרגום קאפח.

וויבאלד ס׳איז ניטא קיין מחנות און ס׳איז פונקט ווי פריער, פאר הקמת המשכן[21].

משא״כ דער היתר ההקרבה בבמה נאך דעם זמן פון משכן שילה, דארף מען דערויף האבן א לימוד מיוחד, ווי מ׳לערנט עס אפ[22] פון דעם פסוק[23] „כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה — אל המנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים, למה חלקן [הכתוב] כדי ליתן היתר בין זה לזה״: מ׳דארף האבן א היתר מיוחד אויף דעם.

און ווי ס׳איז משמע פון דעם לשון „ליתן היתר בין זה לזה״, איז די קס״ד צו אסר׳ן במות (וואס דער לימוד איז שולל) איז [ניט ווייל דער משכן איז געווען בנוב וגבעון און עס זיינען געווען מחנות, נאר] ווייל מ׳וואלט געמיינט אז „משבאו לשילה״ איז בטל געווארן כללות ענין הבמות (און דערויף איז דער פסוק מחדש און גיט א „היתר בין זה לזה״[24]. און אזוי איז אויך מובן פון לשון רש״י בפירושו על הש״ס[25]: „מנה״מ שהי׳ היתר לבמות אחר קדושת שילה משחרבה״.

ולכאורה: פארוואס זאל מען זאגן אז „משבאו לשילה״ איז אינגאנצן בטל געווארן ענין הבמות?

נאר דערפון איז מוכח, אז אין שילה האט זיך אויפגעטאן אן ענין פון קביעות מקום (וואס איז פריער ניט געווען) — „המקום אשר יבחר ה׳״[26], האט דאס מבטל געווען דעם ענין הבמות[27]. נאר דערנאך איז געקומען א לימוד מיוחד „ליתן היתר בין זה לזה״.

ד. עפ״ז דארף מען אבער פאר־שטיין: וויבאלד אז אויך בנוגע לשילה שטייט דער לשון „המקום אשר יבחר ה׳״, פארוואס ווערט דוקא דער ביהמ״ק שבירושלים אנגערופן „בית הבחירה״, און ניט דער משכן שבשילה?

מזו מען זאגן, אז כאטש אויך שילה ווערט אנגערופן „מקום אשר יבחר ה׳״, איז אבער פאראן א חילוק אין דער בחירה צווישן שילה און ירושלים.

וועט מען דאס פארשטיין בהקדים די חילוקי הלשונות בפרשתנו בנוגע דעם חיוב ההקרבה בבית.

פריער שטייט אין פסוק[28] „לא תעשון כן לה״א (וואס דאס מיינט — כפירוש רש״י: להקטיר לשמים בכל מקום), כי אם אל המקום אשר יבחר ה״א ג׳ לשכנו תדרשו ובאת שמה והבאתם שמה עולו־תיכם ג׳״: דערנאך שטייט[29] „ועברתם את הירדן ג׳ והניח לכם ג׳ והי׳ המקום אשר יבחר ה״א בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה ג׳״. און מען איז מבאר אין ספרי, און רש״י ברענגט עס בפירושו על התורה[30], אז דער ערשטער פסוק איז „אמור לענין שילה״ און דער צווייטער — „אמור לענין ירושלים״[31].

---

21) אבל ראה רש״י במשנה שם ד״ה הותרו. פרש״י פרשתנו יב, ח דלמדין היתר הבמות בגלגל מהכתוב (שם) (לא תעשון ג׳) איש כל הישר בעיניו.

22) זבחים קיט, א.

23) פרשתנו יב, ט.

24) וראה הלשון בפיה״מ להרמב״ם שם מ״ז.

25) זבחים שם.

26) להעיר מפרש״י קידושין לז, א ד״ה ללמדך.

27) ולהעיר מפירוש רבי חיים בתוס׳ ד״ה מאי קסבר זבחים (ס, ב) דלר״י דקאמר זה וזה שילה אתא לאשמעינן דשילה אין אחריו היתר.

28) יב, ד ואילך.

29) שם, יו״ד ואילך.

30) שם, יא.

31) לשון רש״י שם. בספרי זה בא בהמשך להדרשה על „מבחר נדריכם״ שבהפסוק, ובפרש״י כתבו בד״ה „שמה תביאו״. אבל מובן שגם בספרי הכוונה לעצם המצוה דהבאת קרבנות.

זעט מען נאָך אַ חילוק אין די פסוקים: אין דעם ערשטן פסוק איז די (התחלה) הדגשה אויפן מענטשן, דעם גברא, „והבאתם שמה עולותיכם גו׳", משא״כ אין צווייטן פסוק איז די (התחלה) הדגשה אויף דעם מקום „שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם גו׳".

וי״ל אַז דאָס איז פֿאַרבונדן מיט אַ חילוק כללי צווישן די פסוקים:

אין די ערשטע פסוקים הויבט אָן די תורה מיטן איסור „לא תעשון כן לה׳ אלקיכם" — „להקטיר לשמים בכל מקום", און ווי אַ המשך (און תוצאה) פון דעם איסור קומט דער חיוב: „כי אם אל המקום גו׳"[32], דאָס מיינט, אַז אַין דעם ענין הבחירה במקום מיוחד זה איז מודגש אַז דערמיט ווערט באַוואָרנט דער איסור פון מקריב זיין קרבנות „בכל מקום" — נאָר בלויז אין אַרט וואָס וועט זיין אויסגעטיילט ע״י בחירתו ית׳;

משא״כ אין דעם צווייטן פסוק איז די התחלה מיטן חיוב — „והי׳ המקום אשר יבחר ה״א בו לשכן שמו שם שמה תביאו גו׳", וואָס דאָס הייסט, אדרבה, אַז דער „שמה תביאו" איז אַ תוצאה דערפון וואָס דאָס איז דער „מקום אשר יבחר ה״א בו׳".

ה. דערפון איז מובן, אַז אין הכי נמי, אויך ביי שילה איז געווען דער ענין הבחירה: אַבער אין דעם תוכן הבחירה איז אַ חילוק עיקרי צווישן שילה און ירושלים:

ביי שילה איז געווען די בחירה אין דעם מקום, נאָר בלויז ווי אַ תוצאה פון דעם איסור „להקטיר לשמים בכל מקום", וואָס דערפאַר האָט געמוזט זיין אַ מקום מיוחד להקרבה, ד.ה. אַ בחירה (במקום) מצד אַ טעם וסיבה:

משא״כ אין ירושלים איז דאָס דער אָרט וואָס דער אויבערשטער האָט בוחר געווען (ניט מצד אַ טעם[33], נאָר) אַז דאָס זאָל זיין מקום השראת שכינתו ית׳ — ובמילא איז דאָס אויך דער מקום וואו עס דאַרף זיין הקרבת הקרבנות („שמה תביאו")[34].

בסגנון אחר: די בחירה אין שילה איז געווען צוליב אידן[35], אַז זיי זאָלן האָבן אַ

---

32) ראה גו״א בפרש״י (שם, ה) דכל הפסוק „כי אם אל המקום אשר יבחר גו׳" קאי על שילה. ועד״ז בגו״א שם, יד. אבל ראה ראֵ״ם ושפ״ח (ועוד) בפרש״י בפסוקים הנ״ל.

33) להעיר דגם כפשוטו, בזמן (דוד) שלמה בזמן שכנו בית הבחירה הי׳ מקדש ב(נוב ו)גבעון (לא רק משכן כבגלגל). אלא שאז היו הבמות מותרות. ודין במה גדולה להם (ראה מ״א ג, ד ובפרש״י שם. דה״ב א, ג־ה. מאירי מגילה ט, ב. ובכ״מ). ואכ״מ.

34) החילוק בין שילה וירושלים יש לבאר גם באופן אחר קצת:

בשילה בחירת המקום להקרבה הוא (בעיקר) שלילה דשאר המקומות, שלא יקטירו בכל מקום (לא תעשון כן גו׳ כי אם אל המקום גו׳). [היפך מבמשכן — ע״פ פשטות הכתוב בפ׳ אחרי (יז, ה) בטעם האיסור דשחוטי חוץ ומצות הבאתם במשכן — „למען אשר יביאו בנ״י את זבחיהם אשר הם זובחים על פני השדה והביאום לה׳ גו׳". ראה ראב״ע שם. פיה״מ להרמב״ם זבחים שם מ״ה. וראה רש״י זבחים קיב, ב ד״ה בעשה דמפרש העשה מהכתוב הנ״ל „והביאום לה׳ גו׳"]:

משא״כ בירושלים (כמו במשכן) בחירת המקום הוא (בעיקר) חיוב ובחירת מקום זה בשביל הקרבה.

אבל מפשטות הכתוב בנוגע להמקדש בירושלים „והי׳ המקום אשר יבחר ה׳ לשכן שמו שם" משמע, דהבחירה היא כדי שיהי׳ מקום לשכן גו׳ וכתוצאה מזה „שמה תביאו גו׳", כבפנים. וראה לקמן הערה 45.

משא״כ בשילה (אף שגם שם ממשיך „לשום את שמו שם", הרי כיון) שההתחלה היא בנוגע להקרבה — „לא תעשון כן כי אם אל המקום גו׳", משמע דהבחירה היא מצד ההקרבה, כנ״ל בפנים.

35) להעיר משפתי חכמים בפרש״י פרשתנו יב, יג.

מקום מיוחד להקרבה (און ניט — בכל מקום, ווי עס איז געווען פריער, היתר הבמות); משא"כ די בחירה אין ירושלים איז געווען מצד דעם אויבערשטן כביכול, אז הוא ית' האט כביכול בוחר געווען אן ארט לשכינתו — „זאת מנוחתי עדי עד"[36].

ו. מצד דעם אונטערשייד אין דעם אופן הבחירה צווישן שילה וירושלים — איז אויך פאראן א חילוק בשייכות דעם ענין הנבחר:

ווי‌באלד אז די בחירה בשילה איז כדי עס זאל זיין אן ארט מיוחד להקרבה, ווערט עס באוואָרנט, עס איז געניג ווען די בחירה איז אין דעם מקום (הבית) אבער ניט אין דעם בית שנבנה עליו):

משא"כ בירושלים, איז דאס א בחירה מצ"ע (אן א טעם המגביל) אין דעם ענין, איז דאס כולל סיי דעם מקום (הבית), סיי דעם בית. ואדרבא ווי‌באלד אז דאס איז א זאך וואס דער אויבערשטער, די שכינה האט בוחר געווען למנוחתו „עדי עד", איז מובן, אז די מנוחה בפועל ווערט דורך דעם בית, דער בית גופא איז א „בית הבחירה"[37].

וואס דאס איז אויך מודגש אין די שינויי הלשונות אין די פסוקים הנ"ל:

בנוגע צו שילה זאגט דער פסוק „המקום אשר יבחר ה"א גו' לשום את שמו שם", אבער בשייכות צו ירושלים איז דער לשון הכתוב „אשר יבחר ה"א בו לשכן שמו שם"[38]: ביי שילה איז די בחירה ניט „בו" (אין דעם מקום[38]) נאר אין „לשום את שמו"[39], משא"כ ביי ירושלים, איז דער „יבחר ה"א" — „בו"[39], אין דעם מקום[39].

ז. עפ"ז איז פארשטאנדיק וואס דער רמב"ם רופט די הלכות — „הלכות בית הבחירה" —

[כאטש אז אין דער התחלה — כותרת פון הלכות בית הבחירה, וואו עס ווערן אויסגערעכנט די מצוות וועלכע זיינען אין די הלכות[40], זאגט דער רמב"ם אז די ערשטע מצוה איז „לבנות בית המקדש" (און ניט „בית הבחירה"). ועד"ז אין די הלכות גופא, גלייך אין דער ערשטער הלכה, ברענגט ער דעם פסוק[41] „ועשו לי מקדש" (און ניט דעם פסוק[42] וואו עס

---

36) תהלים קלב, יד.

37) ועפכ"ז אולי יש לבאר ולתווך מה שבכ"מ מפורש דאין שילה בכלל המקום אשר יבחר ה' — ראה ספרי פרשתנו (יב, יח) לפני ה' זו שילה, במקום אשר יבחר זו ירושלים [אבל שם י"ל כיון דכל הרואה בשילה דשם נאכל קק"ל (מגילה ט, סע"ב. זבחים קיב, ב) אינו המקום אשר יבחר כירושלים שבו נאמר ענין הבחירה בפ"ע (כפרשתנו שם. ושם יד, כג ואילך. וראה זבחים קטז, סע"ב ואילך. שפת אמת שם)]. רד"ק (פ"א ח, יג) — כיון דלא הוי (גם) בהבנין א"כ אי"ז אמיתית ענין הבחירה גם בהמקום (כדלקמן הערה *38). אבל לכאו' לא משמע כן מלשון הרד"ק שם „גלגל ושילה ונוב וגבעון . . לא היו הם המקום הנבחר כו' כי אם זה המקום שהוא הר המור' כו'". וראה רמב"ן פרשתנו שז, ט. פנים יפות ס"פ פנחס.

38) ראה כלי יקר פרשתנו יב, ד „המפרשים אמרו" (אלא שלדעתו אינו כן).

*38) כי שלימות הבחירה בהמקום הוא כאשר ישנה הבחירה (גם) בהבית (שבמקום זה). ומכיון שבשילה לא היתה בחירה בהבית, מובן שאי"ז בחירה בשלימותה (גם) דהמקום. וכנ"ל הערה 37.

39) ואולי י"ל עוד חילוק: לשום — שייך גם לרגע, ארעי: לשכן — משמעותו קביעות.

40) שגם זה הוא מהרמב"ם — וראה חקדמתו לספרו.

41) תרומה כה, ח.

42) כהובא בסנהדרין שם וספרי עה"פ. וכמו שכתב הסמ"ג מ"ע קסג וברמזי מ"ע שם. וראה כס"מ ריש הל' ביהב"ח. נ"כ הרמב"ם ריש הל' מלכים. ובארוכה לקו"ש חט"ז ע' 298 ואילך.

שטייט דער לשון פון „בחירה"[43]: נאָך מער: די ווייטערדיקע הלכות בשייכות צום ביהמ"ק רופט ער טאָקע אָן מיטן נאָמען „מקדש" — „כלי המקדש", „ביאת מקדש"]

דערמיט איז מודגש אַז דער עיקר חידוש אין דעם ביהמ"ק בירושלים „בית עולמים", איז בחירת הקב"ה[44].

וואָס דאָס דריקט זיך אויס אויך אין דעם וואָס (אויך) דער בית איז אַ „בית הבחירה"[45].

ח. ע"פ כל הנ"ל קען מען אויך מבאר זיין דעם לשון הרמב"ם[46] „כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית[47] לה' כו'" — דלכאורה:

וויבאַלד אַז דער עיקר אויפטו אינעם בית עולמים איז דער ענין הבחירה, האָט דער רמב"ם געדאַרפט זאָגן „כיון שנבחר בית עולמים"? נאָכמער: אין מכילתא[48] שטייט טאָקע אַזוי דער לשון „עד שלא נבחרה ירושלים כו' עד שלא נבחר בית עולמים כו'" — און דער רמב"ם איז משנה פון לשון המכילתא און זאָגט „כיון שנבנה המקדש"?

וע"פ הנ"ל י"ל, אַז ס'זיינען דאָ צוויי פרטים אין דער בחירה במקדש שבירושלים, יעדערער אין זיין זמן:

די בחירה במקום המקדש, שבהר המורי', וואָס דאָס איז געווען[49] מימי האבות[50]

[וואָס דערפאַר איז דאָס געווען דער „מקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד

43) וכן לשונו במנין המצות בריש ספר היד מ"ע כ. סהמ"צ שם (לפנינו. אבל בתרגום העלינר וקאפח: בית עבודה).

44) ראה לקו"ש חי"ט ע' 143 ואילך. וש"נ. וראה שיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ב.

45) לכאורה י"ל שלדעת הרמב"ם פי' „בית הבחירה" היינו — בית הנבחר להקרבת הקרבנות (וראה לעיל הערה 34). ועפמש"כ בסהמ"צ מ"ע כ דהמ"ע היא „לבנות בית הבחירה לעבודה בו יהי' ההקרבה" (ראה בארוכה לקו"ש חי"א ע' 120 ואילך). וראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ט ה"ג „וירושלים נבחרת לכך".

אבל מדיוק לשונו בספר היד בריש הל' ביהב"ח בגדר המ"ע „לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו כו'" משמע, שהבית והמצוה בבנייתו אינו בשביל ההקרבה כ"א „בית לה'" (והיינו להשראת השכינה), אלא שהבית צ"ל באופן ש„מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (וראה לקו"ש חי"ד ע' 1346 הערה 34). וכן מוכח מלשונו שם ה"ג (נעתק לקמן ס"ח) „נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה'" ומביא הכתובים (דה"א כב, א. תהלים קלב, יד) „זה הוא בית לה' האלקים . . זאת מנוחתי עדי עד". כדלקמן בפנים.

*) שכתבו בלה"ק. משא"כ סהמ"צ שכתבו בערבית. ובידנו רק העתקות — וצ"ע פי' התיבה בערבית בדיוק ואין ללמוד מפי' התיבה עתה — כי כידוע דיוק פי' התיבות בכל לשון — משתנה במשך הזמן. ולהעיר מהכלל אפילו בלה"ק — ל' תורה לחוד ול' חכמים לחוד.

ועוד שספר היד הוא: א) פסקי הלכות, ב) בתראי לגבי סהמ"צ (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות כג).

46) הל' בית הבחירה פ"א ה"ג.

47) ידועה השקו"ט באחרונים „דלבנות בהן בית כו' ואין שם בי"ת משמע דלא נאסרו במות! (ראה מעשי למלך על אתר). וראה לקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12, די"ל דההמשך ברמב"ם „ולהקריב בהן קרבן" — „בהן" (בהמקומות) ולא „בו" (בהבית) — מורה שמוסיף ענין שני, איסור הקרבה (במק"א) בבמות. ע"ש.

48) בא בתחלתה.

49) ולשון המכילתא „עד שלא נבחרה ירושלים כו' עד שלא נבחרה בית עולמים כו'" היינו הבחירה בפועל למזבחות ולהשראת השכינה כההמשך במכילתא „יצאת א"י כו' יצאת ירושלים". וראה מפרשי המכילתא. וכמה גירסאות בהמכילתא שם ובפירושה.

50) וע"ד הבחירה בא"י שהיא היתה „כשברא העולם כו' בחר בא"י" (תנחומא פרשתנו ח) — ראה לקו"ש חי"ח ע' 402.

עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח כו׳״, ווי דער רמב״ם איז מבאר אין פ״ב[51]:

און די בחירה אין דעם בית גופא, וואס דאס האט זיך אויפגעטאן וועז „נבנה המקדש בירושלים״ (און דעמולט איז אויך נתוסף געווארן די שלימות הבחירה אויך פון דעם מקום), וואס דערפאר איז דוקא דאן „נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה״״.

דערמיט איז אויך מבואר פארוואס דער רמב״ם ברענגט אויף דעם ראיות פון די פסוקים[52] — „ויאמר[53] דוד זה הוא בית ה׳ האלקים וזה מזבח לעולה לישראל״, וואס דאס ברענגט ארויס ווי די בחירה איז (ניט נאר אין מקום המקדש נאר אויך) אין דעם בית גופא: „ואומר זאת מנוחתי עדי עד״, וואס אין דעם צווייטן פסוק איז מוסבר דער טעם אויף דעם וואס די בחירה איז (אויך) אין בית — היות אז דער אויבערשטער האט בוחר געווען דעם ארט (ניט צוליב א טעם ותפקיד מיוחד מקום להקרבה, נאר) אלס „זאת מנוחתי עדי עד״ — איז במילא די בחירה אין דעם בית גופא[54].

ט. עפ״ז איז אויך מובן דער חילוק הנ״ל (ס״ד) וואס בנוגע צו שילה שטייט „והבאתם (שמה)״, די תורה הויבט אן מיטן חיוב ההבאה של האדם (און דאס ברייגט אז עס איז דא א „שמה״), און באי ירושלים איז די התחלה „שמה (תביאו)״ (ובמילא דארף אהין זיין דער „תביאו״):

דער חיוב צו מקריב זיין קרבנות בשילה דוקא (בזמן משכן שילה) איז „חיוב גברא״: אזוי ווי אידן זיינען מצווה להקריב קרבנות און דערנאך איז צוגעקומען אין דעם חיוב אז עס זאל זיין אין א מקום מיוחד — האט דער אויבערשטער פאר זיי אויסגעקליבן (משכן) שילה אלס דעם מקום ההקרבה[55]. (און בדוקא — עס ווערט חל אויף זיי א איסור צו מקריב זיין מחוץ לשילה[56]):

משא״כ בירושלים, וואס דער ענין הבחירה איז מצ״ע און אין א חפצא אינעם בית — „בית הבחירה״, איז י״ל אז די מצות ההקרבה דארטן — „להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה״[57] — איז אויך מצד דעם „חפצא״ פון קרבן.

ועפ״ז יומתק דער לשון הרמב״ם אין ספר היד[58], ביי דער מצות ההקרבה בבית הבחירה, וואו ער הויבט אן די הלכות ניט מיט דעם חיוב האדם „מצות עשה להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה״, נאר מיט די קרבנות: „כל הקרבנות כולם כו׳ מצות עשה להקריבן בבית הבחירה״, וואס דערפון איז

---

51) הל׳ ביהב״ח ה״א וה״ב. וראה לקו״ש חי״ט שם.

52) ראה גם לקו״ש חי״ט שם הערה 47. לקו״ש חט״ז שם.

53) דה״א כב, א.

54) ולכן נקרא „בית עולמים״, הבית גופא (אף שהבית עצמו נחרב). ובלשון הרמב״ם (הל׳ ביהב״ח פ״ו ה״ז) „לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה והרי הוא אומר כו׳ אע״פ ששמותן בקדושתן הן עומדים״ — הבית לא רק המקום. וראה לקו״ש חי״א ע׳ 177 ואילך. חט״ז ס״ע 467 ואילך.

55) ולפי כהנ״ל י״ל שג״ז נלמד מהיתר הקרבה בבמה לאחר שילה (כנ״ל ס״ג) שאין זה מקום מנוחת השכינה בקביעות, כנ״ל בארוכה.

56) וראה לעיל הערה 34.

57) לשון הרמב״ם במנין המצות בריש ספר היד, מ״ע פד. ועד״ז בהכותרת להל׳ מעשה הקרבנות מצוה כא.

58) הל׳ מעה״ק רפי״ח.

משמע, אַז דער חיוב צו מקריב זיין די קרבנות דוקא דאָרט איז (ניט נאָר אַ תנאי אין אופן ההקרבה מצד דעם מקריב — גברא, נאָר) אויך[59] מצד די קרבנות, חפצא.

ויש לומר אַז דאָס איז מצד דעם טעם הנ"ל: ווײַאַלד אַז עס איז דאָ אַ בית הבחירה, אַ מקום השכינה, ברענגט עס אויך אַ חיוב אויף דער חפצא פון די קרבנות, אַז מ'דאַרף זיי מקריב זיין אין דעם בית.

(משיחות ש"פ מטו"מ וש"פ ראה תש"מ; ש"פ דברים תשמ"ב)

---

59) בפיה"מ להרמב"ם שם מ"ט הביא הכתוב (יא) „שמה תביאו גו"׳ שבפסוק „והי׳ המקום אשר יבחר ה"א בו גו"׳. אבל גם בהפסוק (יד) שהביא בהל׳ מעה"ק שם, ובסהמ"צ ומנין המצות שם, נאמר „שם תעלה עולותיך ושם תעשה", ולא כבשילה „והבאתם שמה גו"׳ (כנ"ל).

ראה ב

א. אויף מצות הענקה (לעבד עברי ולאמה עברי') זאָגט דער פסוק[1] דעם טעם: „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום".

שטייט אויף דעם אין ספרי[2]: „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים[3] — הענקתי לך ושניתי לך, אף אתה הענק לו ושנה לו[4]; מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד. וכן הוא אומר[5] אם תשכבון בין שפתים כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזת מצרים, ואברותי' בירקרק חרוץ זו ביזת הים: תורי'[6] זהב נעשה לך זו ביזת הים, עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים"[7].

ד.ה.[8] דער פסוק „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה'א" מיינט צו זאָגן, אַז וויבאַלד דער אויבערשטער האָט אויסגעלייזט די אידן פון מצרים און האָט זיי דערביי געגעבן אַ (צווייענדיקע) „הענקה" („ביזת מצרים" און „ביזת הים") — „על כן אנכי מצוך את הדבר הזה" — די מצוה פון הענקה צו אַן ע"ע און אמה עברי'.

לפי זה איז שוועריקייט: עיקר חסר אין פסוק? — וועגן דעם עיקר, דער הענקה ביי יצי"מ וועלט דאָך אינגאַנצן ניט דערמאָנט?

ב. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין דברי הספרי הנ"ל בפרטי ההלכה. ובהקדמה:

וויבאַלד מען לערנט אָפּ דערפון (פון אופן יצי"מ) דעם דין הענקה ובפרטיו „אף אתה הענק לו ושנה לו וכו'" איז מובן, אַז ביזת מצרים וביזת הים זיינען ענין „הענקה" ממש, און ניט סתם אַ נתינה לעבד ביציאתו מעבדות —

איז תמוה[10]:

א) דין[11] הענקה איז דוקא מיט זאָכן וואָס זיינען „בכלל ברכה" (נאָר זאָכן וואָס קענען זיך מערן וכיו"ב), אָבער ניט מיט כספים וכו'[12] — און ביזת מצרים

---

1) פרשתנו טו, טו.

2) כ"ה בדפוס ראשון. ויש כמה שינויי נוסחאות בדפוסים אחרים. ואכ"מ.

3) וצ"ע למה הובאו מהפסוק תיבות אלו דוקא (ועד"ז בפרש"), ולא העיקר — „ויפדך גו'".

4) ראה פירוש רש"י על הפסוק.

5) תהלים סח, יד.

6) שה"ש א, יא. ולהעיר שמב' פסוקים אלה מביאים רא' (מכילתא בא יב, לו. ועוד) שביזת הים גדולה מביזת מצרים.

7) בפירוש דברי הספרי — ראה ספרי דבי רב כאן. מנ"ח (מצוה תפב — והביא רק מרש"י). שו"ת צפע"נ דווינסק חי"ב ס"א (הובא בצפע"נ עה"ת כאן). צפע"נ עה"ת שמות ג, כב. וראה גם צפע"נ עה"ת וארא ו, יג. צפע"נ לסנהדרין צא, א. פנים יפות ותו"ת כאן. ולהעיר שלא הובאו דברי הספרי בפוסקים. וראה לקמן בפנים.

8) ראה גם רשב"ם וספורנו כאן.

9) ראה גם אלשיך כאן (קושיא ו). וראה הכתב והקבלה כאן.

10) ראה פרשת דרכים דרך מצרים דרוש ה. תולדות אדם ומלבי"ם לספרי כאן. צפע"נ שם.

11) קדושין יז, א. ספרי פרשתנו טו, יד.

12) ואף שהיא מחלוקת התנאים (קדושין וספרי שם. וראה צפע"נ שם. דמשמע שדעתו שדרשה זו בספרי היא למ"ד שיש הענקה מכספים). הרי נתנו

וביזת הים איז בעיקר באשטאנען פון כסף וזהב ובגדים[13] (כמפורש בכמה פסוקים[14] און מדרשי חז"ל[15]).

ב) ביי אן עבד הנמכר לעכו"ם איז בכלל ניטא קיין דין הענקה — היינט ווי קען מען זאגן אז די ביזה וואס אידן האבן באקומען פון די מצרים זאל האבן א גדר פון הענקה?

ג) דער חיוב פון הענקה איז אויפן אדון — און דא אין ספרי איז ער מדגיש, אז די הענקה ביי יצי"מ איז געווען פון דעם אויבערשטן (וואס האט געמאכט[16] אז די מצרים זאלן געבן[17] אידן די כלי כסף כו') — "הענקתי . . ושניתי . . נתתי"[18]?

ג. כשם ווי מיר געפינען, לויטן ספרי, אז אידן האבן באקומען הענקה בצאתם ממצרים, עד"ז שטייט אויך בנוגע יוסף"ן, וואס איז געווען אן עבד ביי פוטיפר, אז ארויסגייענדיק לחירות האט ער באקומען הענקה, ווי דער טאטע איז מבאר אין זיינע רשימות אויף מס' קידושין (אין דער סוגיא פון הענקה), וז"ל[19]:

"יוסף שהי' מתחלה עבד עברי כמ"ש[20] ושם אתנו נער עברי עבד, הנה כשיצא לחפשי ולחירות צריך לתת לו הענקה, וההענקה שניתן לו, מלבד זה מה שנתן לו פרעה הטבעת וריבד הזהב .. ובגדי שש[21] . . הנה עיקר ההענקה הוא מה שנתן לו הקב"ה, והוא מה ששלח את גבריאל ולמדו ע' לשון[22] . . ואל תקשי הרי הענקה צריך להיות מהאדון שהי' עבד לו . . י"ל מפוטיפר הי' ג"כ הענקה, והוא מה שניתן[23] לו בתו אסנת"[24].

להם כלים דלכו"ע אינם בכלל ברכה". ועוד, הרי מרא דשמעתא דממעטים כספים הוא ר"ש, ו"סתם ספרי ר"ש" (סנהדרין פו, א. וש"נ).

13) בפרשת דרכים שם (הובא גם במלבי"ם), שהכספים כו' היו בתור תשלום על עבודתם, וההענקה היא ה"מקנה כבד מאד", ומביא ראי' ע"ז מ"מה שאמרו בספרי" (ונראה שכוונתו למכילתא) על הפסוק (בא יב, לח) "מקנה כבד מאד — כאן נתקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". אבל במכילתא שלפנינו, לכאורה יש לדייק להיפך, ממה שמסיים "עם יציאתן ממצרים אני ממלאן כסף וזהב". וראה גם מדרש הגדול כאן: הענקתי לכם כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות אף אתה כו'. וראה גם בעה"ט כאן (טו, יד).

14) שמות ג, כב. בא יא, ב. יב, לה. וראה צפע"נ דלעיל הערה 7.

15) ראה פרש"י בשלח טו, כב. ובכ"מ.

16) כמש"נ ויתן ה' את חן גו' לקיים הבטחתו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בא יא, ג ובפרש"י שם). וציווה להים שיפלוט המצרים על שפתו (פסחים קיח, ב. ערכין טו, א).

17) כמובן מפשטות הכתובים שהי' באופן דונעלתם את מצרים (משא"כ הלוואה לזמן — ה"ז רק דדברים הנצרכים לאיזה ענין הנדרש באותו הזמן); וכמפורש ברשב"ם עה"ת (שמות ג, כב. בא יא, ב. יב, לו), ספר השרשים לר"י אבן ג'נאח (שרש שאל), בחיי בשם הר"ח, חזקוני וכלי יקר (שמות שם).

---

*) אלא שבצפע"נ שם ס"ל דכלי כסף וכלי זהב בכלל כספים הם. ע"ש.

— שהנתינה היתה במתנה.

והטענה "תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו" (סנהדרין צא, א) — ה"ז טענת המצרים, וגם מענות גביהא בן פסיסא היו שאפילו לפי שיטתם אדרבה חייבים הם לבנ"י.

וראה לקו"ש חכ"א ע' 12 ואילך.

18) ואף שלכמה דעות (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הענקה ע' תרעה. וש"נ) כופין על הענקה, מ"מ צריך ביאור מדוע מתייחסת ההענקה להקב"ה. ועוד: בביזת הים לא היתה נתינה (מהמצרים), ולקיחת הביזה היתה לאחרי מיתת המצרים מן ההפקר (שפת הים). — ואולי י"ל שזהו בגדר דביזת מלחמה, ובל' הכתוב הוי' נלחם לכם.

19) תורת לוי יצחק ע' קכ.

20) מקץ מא, יב.

21) שם מא, מב.

22) סוטה לו, סע"ב.

23) אולי יש לומר, דמה שדייק לכתוב "ניתן" ולא "נתן", הוא משום שנתינת אסנת ליוסף היתה ע"י פרעה ולא ע"י פוטיפר.

24) מקץ שם, מה.

ולכאורה תמוה:

א) יוסף איז טאקע געווען אן עבד עברי, אבער זיין אדון איז געווען א נכרי — היינט ווי קען מען זאגן אז „צריך לתת לו הענקה" (כנ"ל)?

ב) וויבאלד אז „הענקה צריך להיות מהאדון שהי' עבד לו", איז: (א) פאר־וואס „עיקר ההענקה הוא מה שנתן לו הקב"ה"? (ב) ווי איז שייך צו זאגן אז פרעה'ס נתינת הטבעת ורביד הזהב כו' איז דער ענין פון הענקה וואס יוסף דארף קריגן פאר זיין עבדות ביי פוטיפר?

ג) מיט די אלע זאכן וואס יוסף האט געקראגן (טבעת ורביד הזהב כו'; ע' לשון, אסנת[25]) איז מען ניט מקיים מצות הענקה, כנ"ל.

און כאטש די רשימה הנ"ל איז ע"ד הקבלה — איז דאך ידוע די השתדלות (בכו"כ ענינים) אויסגלייכן קבלה און נגלה, ובפרט ע"פ הידוע[26] אז קבלה און נגלה דתורה איז א „תורה אחת", ווי א גוף ונשמה זל"ז: קבלה איז מגלה דעם עומק וסוד וואס איז נסתר אין נגלה שבתורה.

ויש לומר, אז דער אויפטו אין דער רשימה (אז ביי יוסף איז דאס געווען א ענין הענקה) איז מיוסד אויפן ספרי הנ"ל, וואו מען זעט אז עס איז דא הענקה אויך אין א פאל (א) פון אן עבד עברי הנמכר לעכו"ם, און (ב) אויך ווען די הענקה באשטייט פון זאכן „שאינם בכלל ברכה", און (ג) אפילו ווען זי קומט ניט פון דעם אדון —

ועד"ז ביי יוסף'ן, אז (א) כאטש ער איז געווען אן עבד הנמכר לעכו"ם, און (ב) די הענקה איז באשטאנען פון טבעת ורביד הזהב כו', ע' לשון הזהב כו', (ג) איז געקומען ניט נאר פון זיין אדון, נאר בעיקר פון פרעה און „מה שנתן לו הקב"ה" — איז דאס אבער „הענקה".

ד. והביאור בזה י"ל:

אין הענקה זיינען דא צוויי חלקים: א) די נתינת האדון, ב) קבלת העבד — דאס וואס ווערט אויפגעטאן דורך איר אין דעם עבד.

דאס וואס דער אדון דארף געבן הענקה איז פארבונדן מיט דער (פרייער־דיקער) עבדות: די נתינה איז הכרת טובה צום עבד פאר זיין ארבעט אלס עבד [ביז אז עס איז דא א סברא, אז הענקה (איז ניט נאר בתורת צדקה, נאר עס) האט א גדר פון שכר פעולה[27]];

משא"כ די הנאה ותועלת וואס דער עבד באקומט פון דער הענקה, איז עס א פרט וחלק פון זיין שחרור: די שלימות השחרור איז אויב (ער גייט ניט ארויס ריקם, נאר) ער באקומט דעמולט א מתנה מיוחדת, וואס איז מבטל און איז היפך פון עבדות, עס ווערט און איז א מצב פון חירות, רוחב יד וכו'.

און דער צווייטער פרט אין הענקה — שלימות השחרור של העבד — איז מודגש אין דעם טעם „וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה"א על כן אנכי מצוך גו'",

וויבאלד אידן זיינען געווען עבדים און „ויפדך ה"א", דערפאר זיינען זיי מחוייב טאן אז אן עבד'ס פדי' ושחרור זאלן זיין כדבעי.

25) ולכאורה „אסנת" היא „בכלל ברכה".

26) ראה זח"ג קנב, א.

27) ראה בכ"ז לקו"ש חי"ט ע' 154. ושי"נ.

ה. עפ"ז איז מובן וואס דער ספרי זאגט אז ביזת מצרים וביזת הים איז געווען אן ענין פון הענקה:

וויבאלד אז דער פסוק רעדט (ניט וועגן דעם חיוב הנתינה שעל האדון, נאר) וועגן דער פדיית העבד, עס זאל זיין חירות בשלימות, איז אין דעם (א) קיין אונטערשייד ניט ביי וועמען ער איז פריער געווען אן עבד, און (ב) ס'איז ניט (אזוי) נוגע פון וועמען די הענקה קומט (דוקא פון דעם אדון), נאר — דאס וואס דער עבד בעבר האט די הענקה בהווה ובעתיד — מצב דחירות.

דערמיט וועלט אויך פארענטפערט פארוואס די הענקה (ביי יצי"מ) האט געקענט זיין (אויך) פון דברים שאינם בכלל ברכה:

דער תנאי אז די הענקה מוז זיין פון דברים שישנם בכלל ברכה איז שייך מצד חיוב ההענקה שעל האדון (אז ער דארף געבן אזא הענקה אז אפילו לאחר זמן זאל זיין ניכר זיין הכרת טובה וכו'),

אבער בנוגע דער פעולת ההענקה אויף דעם עבד (שלימות השחרור והחירות שלו) — אז זי וועלט ברגע נתינת המתנה, דארף'ן דערנאך ניט האבן א פעולה נמשכת, ווייל ער איז דאך א בן חורין.

ו. עפ"ז יש לומר, אז דער חידוש דין הנלמד אין ספרי — „הענקתי לך ושניתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו, מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד" — איז ניט קיין אויפטו אין דעם חיוב פון דעם אדון צו געבן הענקה, נאר דאס איז אן ענין נוסף (וואס איז נוגע צו שחרור העבד):

מצד דעם חיוב הענקה שעל האדון, איז דאך א שיעור למעלה מיט וויפל מ'איז יוצא אפילו לכתחילה דעם חיוב (וואס איז געגוג אלס אן אות פון הכרת טובה לפי גודל עבודתו):

אבער מצד דעם פרט אין הענקה וואס טוט אויף די שלימות הפדי' של העבד, איז ניטא קיין שיעור — וואס מערער מתנות ער באקומט, נכסים דעצמו (עס קען זיין במדת נכסי עני, אדער — עשיר, אדער — מרבה נכסים), אלץ מערער איז דאס מוסיף אין דעם חירות שלו — און דערפאר „הענק לו ושנה לו . . ברוחב יד".

ומהאי טעמא ווערט אין פסוק ניט דערמאנט (בפירוש) וועגן דעם „רכוש גדול" וואס דער אויבערשטער האט געגעבן אידן בצאתם ממצרים, נאר בלויז „ויפדך ה' אלקיך": דער לימוד פון יציאת מצרים איז (ניט פון דער כמות ההענקה — הענקתי ושניתי כו' — וואס איז דאן געווען, נאר) אז כשם ווי דעמולט איז די חירות פון עבדות במצרים געווען אין אן אופן פון „ויפדך" בשלימות, וואס דאס מיינט במילא מיט קבלת רכוש גדול (ביז אז אויך „הענקתי לך ושניתי לך וכו") — עד"ז דארפן אידן מקיים זיין, אז דער שחרור פון זייערע עבדים זאל זיין בשלימותו, און דערפאר דארפן זיי געבן הענקה „שניתי" און „ברוחב יד".

ז. לויט דעם וועט מען אויך פארשטיין די דערמאנטע דיוקים אין דער רשימה פון טאטן:

וויבאלד אז יוסף איז געווען אן עבד עברי שנשתחרר, איז, ניט קוקנדיק וואס זיין אדון איז געווען א נכרי, „צריך לתת לו הענקה", כדי זיין שחרור זאל זיין אין א פולקאמען אופן.

און אין דער הענקה גופא זיינען דא צוויי פרטים: די שלימות השחרור בפשטות ובפועל איז געווען דורכדעם

וואס פרעה האָט אים ממנה געווען פאר אַ משנה למלך (דער היפך וואל קצה השני פון עבדות), וואס דאס איז געווען בנתינת הטבעת ורביד הזהב כו'[28].

אבער די אפשריות וההכנה ער זאל ווערן אַ משנה למלך, וואס נעמט אראָפּ די טענה פון אצטגניני פרעה אז „עבד[22] שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילהו עלינו . . יהא יודע בשבעים לשון", איז דורך דער צווייטער הענקה, וואס „בא גבריאל ולימדו שבעים לשון".

און דערפאר איז דאס „עיקר ההענקה", וויל דאס האָט אויפגעטאָן ביי יוסף (מצדו) די הכנה און דעם שלימות המצב פון חירות: משא"כ די נתינת הטבעת ורביד הזהב כו' וואס ער האָט געקראָגן פון פרעה'ן איז געווען די תוצאה און דער בפועל פון דעם.

דערנאָך איז ער מחדש אין דער רשימה נאָך אַן ענין: „הענקה צריך להיות מהאדון שהי' עבד לו", ד.ה. אז אויך אין דער שלימות פון שחרור העבד קומט צו דורך אַ הענקה וואס דער אדון אליין איז מעניק — וואָרום ווען ער קריגט אַ מתנה פון דעם זעלבן מענטשן וואס האָט אים פריער געהאלטן אלס עבד, איז זיין מצב החירות אין אַ פיל שטאַרקערן אופן[29].

דערפאר האָט יוסף באקומען הענקה אויך פון פוטיפר (אסנת); אבער אעפ"כ איז דאס נאָר אַ טפל, און דער עיקר איז וואס ער האָט באקומען פון פרעה און די שבעים לשון — וויל די הענקות האָבן אין אים אויפגעטאָן די שלימות הפדי' והשחרור שלו, כנ"ל.

ח. דער ביאור הנ"ל (ע"ד הנגלה) אין דעם גדר ההענקה — אַז דאס איז אויך פאָרבונדן מיט דעם שחרור העבד — איז אויך מתאים מיטן ביאור פון טאָטן פון מצות הענקה ע"ד הקבלה:

אין דער רשימה הנ"ל איז ער מבאר[30], אַז „עבד עברי הוא . . רק בחי' מוחין דקטנות . . וכשנגמר עבודתו . . הוא שנעשה בן חורין, חורין הוא חו"ב . . והנה כשיוצא לחפשי . . צריך להיות ג"כ הענקה . . הכפל דהעניק תעניק י"ל שהוא לנגד חו"ב, והוא כי מה שנעשה בן חורין הוא מצד חו"ב כנ"ל, הנה מחו"ב נמשך גם ההענקה אליו".

זעט מען, אַז די הענקה ביציאתו לחירות איז ניט קיין באַזונדערער זייטיקער ענין (אלא שכר פאר דער עבדות), נאָר די הענקה האָט אין זיך דעם תוכן פון יציאה לחירות — גילוי בחי' חו"ב. וואס דאס איז מתאים עם ההסברה דלעיל (ע"ד הנגלה), אַז הענקה טוט אויף שלימות שחרור העבד.

ט. על פי האמור לעיל, י"ל (בדרך אפשר) דעם טעם (פנימי) פאָרוואס מצות הענקה איז נאָר ביי עבד עברי ואמה עברי", און ניט ביי אַן עבד כנעני:

בפשטות י"ל הטעם וויל ביי אַן עבד כנעני איז דאָ דער חיוב פון „והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם . . לעולם בהם תעבודו"[31] — מען טאָר ניט באַפרייען אַן עבד כנעני[32] (סיידן לצורך מצוה

28) וי"ל שמסעם זה גם נתינת אסנת היתה ע"י פרעה, שגם זה חלק משלימות השחרור (ראה שפי"ח לפרשי' מקץ מא, מה).

29) ע"ד ומעין דהשיאו רבו בת חורין וכו' יצא לחירות (גטין מ, א).

30) שם ע' קידושין.

31) בהר כה, מו.

32) ברכות מז, ב. ושי"נ.

וכיו"ב[33]), און וויבאלד אז „תורה על הרוב תדבר"[34] האט תורה ניט געזאגט מצות הענקה צוליב מקרים יוצאים מן הכלל, וואו מ'מעג משחרר זיין דעם עבד.

אבער על פי פנימיות הענינים איז עס נאך דורש ביאור, ואדרבה: אויב אן עבד עברי ואמה עברי', וועלכע זיינען כנגד עולם היצירה ועולם הבריאה, כידוע[35], דארפן האבן הענקה — גילוי המוחין; דארף דאך אן עבד כנעני, וואס איז כנגד עולם העשי'[36], זיכער אנקומען צו (הענקה —) גילוי המוחין?

וע"פ הנ"ל, אז דער ענין פון הענקה און דער ענין פון שחרור זיינען תלוי זה בזה (אין תוכן), און זיי ברייגען די זעלבע פעולה, איז עס פארשטאנדיק. ווייל א איד וואס עבודתו איז בבחי' עבד כנעני, בלייבט אלעמאל במהותו (הרוחנית) — אן עבד, וכדלקמן.

יו"ד. ס'איז מבואר אין חסידות[37], אז דער ענין פון עבד עברי און אמה עברי' אין עבודת האדם איז די עבודה פון בירור המדות. משא"כ עבד כנעני איז ענינו — קבלת עול, בדוגמא צו אן עבד (כנעני) כפשוטו, וואס (מצד עצמו איז) „בהפקירא ניחא לי'"[38], און ער דינט דעם אדון נאר „מחמת אימת רבו".

אבער אע"פ אז די דרגא פון אן עבד כנעני איז נידעריקער ווי די דרגא פון „עבד עברי" און „אמה עברי", וואס זייער דינען דעם אויבערשטן איז מיט א געפיל און געשמאק (מדות) — פונדעסטוועגן האט די עבודה פון „עבד כנעני" מערער (די מעלת ה)ביטול[39]:

אן „עבד עברי" און „אמה עברי", וואס עבודתם איז פארבונדן מיט מדות, איז הגם אז אויך זיי זיינען עבדים וואס דינען דעם אויבערשטן מיט קבלת עול וביטול (עבודת עבד), איז אבער אין דעם אריינגעמישט אויך א געפיל פון זייער אייגענער מציאות[40]: משא"כ אן „עבד כנעני", וואס ביי אים איז ניטא קיין הרגש הלב אין זיין עבודה, איז דאך זיין דינען דעם אויבערשטן דורכאויס מיט קבלת עול וביטול צום רצון העליון[40] (און קיין תערובת פון זייז אייגענער מציאות).

וי"ל אז דאס איז דער טעם הפנימי פארוואס אן עבד כנעני איז והתנחלתם גו' לעולם בהם תעבודו, קען ניט נשתחרר וועלן:

די עבודה פון בירור המדות ביי „עבד עברי" און „אמה עברי", היות אז זי איז פארבונדן מיט מציאות האדם, דערפאר איז (א) דאס ביי זיי אן עבודה מוגבלת, ובמילא האט זי א סוף; און (ב) נאכמער: די שלימות פון דער עבודה גופא איז, ווען מען גייט ארויס (פון איר) לחירות — ארויסגיין און אויפהויבן זיך פון דער עבודה אינעם ענין המדות, און צוקומען

---

33) ראה פסחים קיג, א. ברכות שם. וראה גם קידושין כד, א.

34) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

35) שער המצות וסעהמ"צ ר"פ משפטים. ובכ"מ.

36) ראה סהמ"צ להצ"צ פג, ב. ובכ"מ.

37) תו"ח שמות עא, ב ואילך. אוה"ת משפטים ע' א'קכז ואילך. סהמ"צ להצ"צ שם ואילך. ועוד.

38) גיטין יג, א.

39) בהבא לקמן להעיר גם מלקו"ש ח"ט ע' 73 ואילך. ושי"נ.

40) להעיר מהמבואר בהמשך תרס"ו (ד"ה ומקנה רב ושלאחריו, ע"ש). וראה שם (ע' שי. ס"ע שכו ואילך) בביטול דעבד פשוט, דהוא וכל אשר לו נקנה לאדונו, והוא רק „קנין כטפי" של האדון כשורו וכה"ג — שזה נאמר על עבד כנעני (משפטים כא, א. אמור כב, יא ובפרש"י. וראה קדושין כג, א ואילך. ועוד).

צו דער מדריגה פון עבודת השם שע"פ מוחין, טעם ודעת[41].

משא"כ די עבודה פון אַן עבד כנעני — קבלת עול — איז ביטול לגמרי. ער פאַרלירט זיין אייגענע מציאות, ער האָט ניט קיין אייגענע רצונות, תענוג ומדות, נאָר ער גיט זיך אַוועק אינגאַנצן צום אדון[42]: ובמילא איז ביי אים ניט שייך דער ענין השחרור, ווייל: (א) אַט די עבודה (בביטול לגמרי) איז אַ בלתי מוגבלת, און גיט ניט קיין אַרט אויף „שחרור"[43]. (ב) נאָכמער: אין דער עבודה זיינען מוחין (טעם ודעת של האדם) מבלבל — ומובן אַז ס'איז במילא ניט שייך אין דעם קיין „הענקה" להאדם, וואָס ענינה איז גילוי המוחין שלו, כנ"ל,

נאָר מוחין פון דעם אדון ווי באָם אדון[44] ובלשון חז"ל „שכינה מדברת מתוך גרונו", לערנען (כולל הבנה והשגה) באופן פון „איתמר"[45].

יא. טראָץ דער מעלה פון ביטול וואָס איז דאָ אין דער עבודה פון „עבד כנעני", ווערט כללות עבודת עם ישראל פאַרגליכן צו עבד עברי[46] דוקא —

ווי עס שטייט אין חסידות[47], אַז דער פסוק[48] „שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם" איז אַ רמז אויף דער „עבודה שהעבדים שהן הישראלים צריכים לעבוד הוא שית אלפי שני דהוי עלמא, ובאלף השביעי הוא אמתת קבלת השכר[49] ואז יצאו לחפשי חנם בלא מצות"[50]

[וכשם ווי דאָס איז אין כללות העבודה, עד"ז איז אויך אין דער עבודה פרטית ביי יעדער אידן: אין די ששת ימי החול דאַרף ביי אים זיין די עבודה בטורח ועמל: און דערנאָך קומט די מנוחה פון יום השבת, וועלן ער ווערט „באַפרייט" פון דער עבודה ועמל].

קען מען זאָגן[51] די הסברה בזה: טראָץ דער מעלה נפלאה וואָס איז דאָ אין דעם ביטול מוחלט פון אַן עבד כנעני, איז אַבער תכלית הכוונה עס זאָלן זיין ביידע עבודות[52]: סיי ביטול, און סיי כוחות הנפש (און דער ביטול זאָל דורכנעמען די כוחות), ער זאָל האָבן אַ געשמאַק און אַ הבנה און אַ הרגש אין זיין עבודה. און

41) ושייך לתוכן ענין החירות, כי המדות מוגבלות בציורן, משא"כ שכל ענינו חירות (בערך המדות), כי אינו נתפס בקו אחד (ראה לקו"ש ח"ו ע' 115. וש"נ).

42) המשך תרס"ו שם (ס"ע שכה ואילך).

43) ראה המשך תרס"ו שם (ע' שכא-ב): ועבודתו היא בתמידות בלי שום שינוי וחילוף . . ולא יגרע עבודתו לעולם.

44) ראה המשך תרס"ו שצויין בהערה 42.

45) ראה לקו"ת נשא כה, ב.

46) וראה המשך הנ"ל (ע' שיט): כי לי בנ"י עבדים . . בבחי' עבד נאמן (ראה לעיל הערה 40).

47) סהמ"צ להצ"צ פג, א. וראה גם תו"א משפטים עו, א. סה"מ תקס"ה ע' רפה.

48) משפטים כא, ב.

49) ראה תניא פל"ו בהגהה מל"ת להאריז"ל (משא"כ ימות המשיח ותחה"מ הם (לא שכר בלבד, כי אם) „תכלית ושלימות בריאת' עולם הזה" — תניא שם).

50) ראה תשובות וביאורים סי"א (ע' 51)* הערה 9, שבתניא שם מוכח דקאי להשיטה דאין מצות בטילות בתחה"מ (כ"א באלף הז'). וכן מוכח בסהמ"צ ובסה"מ תקס"ה שם. אבל ראה לקו"ש ח"ה ע' 244 ואילך ובהערה 33 שם.

51) מעין זה — עבודת בע"ת ועבודת צדיקים ששניהם צ"ל בכ"א וכמו שישנו במשך השנה תשרי וניסן.

52) ע"ד מ"ש בתניא פמ"א (נז, א) „שכל אדם צ"ל בשתי בחי' ומדרגות . . בחי' עבד ובחי' בן". וראה המשך תרס"ו שם.

*) לכאורה כצ"ל. וכ"ד בכמה דפוסים.

*) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ב ע' סט. המו"ל.

ס׳איז ניט גענוג אַ ביטול אַן חיות וכו׳, נאָר ער זאָל האָבן דערין אַ געשמאַק.

דעריבער דאַרף די עבודה זיין אין דער בחי׳ פון „עבד עברי״ — אַן עבדות וואָס איז פאַרבונדן מיט די מדות (והרגש) פון מענטשן; ביז מען דער־גרייכט די „יציאה לחירות״ — די עלי׳ פון דער עבודה פון מדות צו דער עבודה פון מוחין, עבודה שע״פ טעם ודעת,

ביז צו דער שלימות החירות וואָס קומט דורך „הענקה״ — אַז מען גיט אַ אידן מלמעלה גילוי המוחין, וואָס ברענגט אַריין אַ שלימות אין דער עבודה[53] שע״פ טעם ודעת.

יב. ס׳איז ידוע מאמר המדרש[54] אויף „מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל״[55] — „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות״, איז דערפון מובן אַז אַזוי איז עס אויך בנוגע דער מצות „הענקה״ וואָס דער אויבערשטער איז מקיים און גיט אַלס אַדון צו די אידן,

זיינע עבדים — איז עפ״ז י״ל אַז נוסף דערצו וואָס באלף השביעי ווערן אידן זוכה זיין צום קיום פון „ובשביעית יצא לחפשי חנם״, ווערן זיי אויך באַקומען דעם „הענק תעניק לו״, אַ הענקה נוספת פון דעם אויבערשטן.

און וויבאַלד אַז ערב שבת דאַרף מען טוען זיין „מכל תבשיל ותבשיל״[56] פון מאכלי שבת — איז מובן אויך בענינען, אַז נוסף לזה וואָס שוין איצט, ערב שבת, דאַרפ׳ן, איז מען טוען פון דער „מנוחה״ וואָס ווערט זיין באלף השביעי, דאַרף זיין אויך די „טעימה״ פון דער הענקה.

ויהי רצון, אַז נאָכדעם וואָס מ׳האָט די „טעימה״ פון דעם „שכר״ און פון דער „הענקה״ און פון דער „מנוחה״ —

זאָל מען בקרוב ממש זוכה זיין צו אכילת כל תבשיל ותבשיל (ונעשה דם ובשר כבשרו), ימות המשיח ותחיית המתים ש„הם תכלית ושלימות בריאת עולם הזה שלכך נברא מתחלתו״[57],

ביז צו דעם „עיקרו״[58] פון „קבלת שכר״ וואָס איז „באלף השביעי״[57].

(משיחות ש״פ ראה תשל״ו, תש״מ)

---

53) ע״פ המבואר בפנים יש לבאר ע״פ פנימיות הענינים מ״ש בספרי (פרשתנו טו, יד) „הענק תעניק . . אפילו מאה פעמים״ [דע״פ פשוטו תמוה (כקושיית התו״ת כאן) איך אפ״ל הענקה לעבד א׳ מאה פעמים] — כי לכל מדריגה של עבודת ה׳ יש בחי׳ המוחין שלה, ובכל עלי׳ מחיל אל חיל יש נתינת הענקה (— מוחין) לפ״ע הדרגא ההיא.

54) שמו״ר פ״ל, ט.

55) תהלים קמז, יט.

56) שו״ע אדה״ז או״ח סרנ״ג ס״ח.

57) תניא שם.

58) להעיר מענין „סוף מתן שכרו של מצות״ „סוף כל השכר כולו״ שברמב״ם הל׳ תשובה פ״ט (בתחלתו, בסופו).

אלול *

א. בנוגע תפלה בצבור — וואס איז פון די מעלות הכי חשובות אין תפלה[1] — גענפינט מען אַ פלוגתא צווישן די חכמים און רבן גמליאל[2]: די חכמים זאגן „כשם ששליח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב" — עס איז דאָ אַ חיוב אויף יעדן יחיד (פונעם ציבור) צו מתפלל זיין פאַר זיך; „רבן גמליאל אומר שליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתן".

און די גמרא[3] ברענגט אויף דעם אַ בריימתא: „אמרו לו לרבן גמליאל לדבריך למה צבור מתפללין, אמר להם כדי להסדיר שליח צבור תפלתו (דער שליח צבור זאָל האָבן צייט צוגרייטן זיין תפלה[5]), אמר להם רבן גמליאל לדבריכם למה שליח צבור יורד לפני התיבה אמרו לו כדי להוציא את שאינו בקי, אמר להם כשם שמוציא את שאינו בקי כך מוציא את הבקי".

דאָס הייסט: לויט די חכמים, איז — „צבור עיקר"[6]: דער ענין פון תפלה בצבור איז וואָס דער צבור איז מתפלל צוזאַמען[7], און דער ענין פון חזרת הש"ץ איז בלויז אַ תקנה צו מוציא זיין דעם „אינו בקי"[8]: משא"כ ר"ג האָלט, אַז „שליח צבור עיקר"[6]: דער עיקר ענין פון תפלה בצבור איז די תפלת הש"ץ, און דאָס וואָס איידער חזרת הש"ץ איז יעדער יחיד פון דעם צבור מתפלל תפלת לחש פאַר זיך, איז דאָס בלויז אַ תקנה צוליב'ן ש"ץ[9] — „כדי להסדיר שליח צבור תפלתו".

ב. אין וואָס באַשטייט דער טעם וסברת הפלוגתא, צי „צבור עיקר" אַדער „ש"ץ עיקר"?

קען מען זאָגן, אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט דער שאלה הידועה[10] — וואָס האָט מער חשיבות, ריבוי הכמות אַדער גודל

---

*) וסיום מס' ראש השנה.

וע"פ הידוע (ראה לקו"ש ח"ט ע' 299. וש"נ) ש(בהר"ת של) אלול שייך (ובהם נרמזים) כל הג' קוין דתורה תפלה וצדקה, מו"ל הדרן זה שבו מבואר „לשיטתי" של ר"ג וחכמים בג' קוין אלו.

1) ראה ברכות ח, רע"א. רמב"ם הל' תפלה רפ"ח. ובכ"מ. וראה ס' הלקוטים (דא"ח — הצ"צ) ערך צבור. וש"נ.

2) משנה סוף ר"ה (לג, ב).

3) שם לד, ב.

4) תוספתא ר"ה בסופה.

5) כהלשון בתוספתא שם: ששי"ץ מתקיז א"ע.

6) לשון הרא"ש ר"ה שם. — אבל בר"ן ר"ה (לד, ב. הובא בתוי"ט סוף ר"ה) מביא מירושלמי (ברכות פ"ג ה"ג) דבתפלה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו. ולפ"ז מה ש„כל יחיד ויחיד חייב אינו שייך להמעלה דתפלה בצבור. [והמעלה דתפלה בציבור היא ע"י השמיעה (אחי"כ) מהש"ץ (ע"ד המבואר לקמן הערה 23). וראה לקמן הערה 8].

7) להעיר מברכות (כא, סע"א) „התפלל . . ומצא צבור שמתפללין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל". וראה שם (ריש ע"ב) קס"ד הגמרא „יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי".

8) וצע"ק בלשון הרמב"ם (הל' תפלה פ"ח ה"ד) „וכיצד היא תפלת הציבור יהי' אחד מתפלל בקול רם והכל שומעים". ומשמע שעיקר ענין של תפלה בציבור הוא תפלת הש"ץ, והרי פסק הרמב"ם כחכמים (שם ה"ט).

ואולי ס"ל כנ"ל הערה 6 בדעת הר"ן. וראה דברי ירמי' על הרמב"ם שם. ולהעיר מליקוטי שו"ת חת"ס (לונדון תשכ"ה) ס"ג. ועוד. ואכ"מ.

9) אלא שלאחרי שנתקנה תקנה זו, הרי הבקיאים המתפללים בלחש יוצאים י"ח בתפלת לחש, ולא מן הש"ץ (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימאן סי' לה). וראה לקמן הערה 23.

10) ראה לקח טוב להר"י ענגל כלל טו-טז. וראה לקו"ש חי"א ע' 65 ואילך. חי"ב ע' 126 ואילך. ועוד.

האיכות — וואס מען געפינט אין דעם א פלוגתא צווישן רבן גמליאל וחבריו:

די גמרא[11] דערציילט, אז בשעת ר' גמליאל איז געווען נשיא, איז „הי' . . מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש", און דערנאך, בשעת מ'האט אים מעביר געווען פון דער נשיאות און ר' אלעזר בן עזרי' איז געווארן נשיא[12], „סלקוהו[11] לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס . . ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי".

דאס הייסט: ר' גמליאל האלט, אז דער עיקר חשיבות פון א ישיבה (בית מדרש) איז — איכות התלמידים, און דעריבער, פלעגט ער נאר ארויינלאזן די תלמידים וואס תוכם כברם (אע"פ אז דורך דעם איז געווען מיעוט הכמות פון תלמידים): משא"כ חבריו (ראב"ע, ר' יהושע און ר' עקיבא) האלטן אז ריבוי הכמות איז מכריע מעלת האיכות, און דעריבער דארף מען ארויינלאזן אין ביהמ"ד אויך תלמידים שאין תוכם כברם, ווייל דער עיקר איז עס זאל זיין מער תלמידים בישיבה — ריבוי בכמות, כאטש דאס וועט גורם זיין א מיעוט באיכות הכללי דביהמ"ד — ובמילא — גם באיכות הפרטים.

ועפ"ז יש לומר, אז אין דעם וואס ר' גמליאל האלט אז „תפלת הש"ץ עיקר", גייט ער לשיטתו אז איכות איז מכריע כמות.

ג. דער ביאור אין דעם:

אין דעם אויפטו פון א „צבור" (גופא) זיינען דא די ביידע מעלות פון „כמות" און „איכות"[13]: א) א ציבור באשטייט דוקא פון (ריבוי בכמות) עשרה (עכ"פ) מישראל[14]. ב) דער צירוף פון עשרה מישראל שאפט א מציאות חדשה, א חטיבה אחת פון אן עדה קדושה (א חשיבות באיכות).

און דאס איז דער חילוק צווישן תפלת הצבור (וואס איז כולל די תפלות פון כאו"א פונעם ציבור בפ"ע) און תפלת הש"ץ:

תפלת הצבור האט די מעלה פון ריבוי הכמות — דער ריבוי פון תפילות וואס ווערט נצטרף יחד — בשעת עשרה מישראל זיינען מתפלל צוזאמען;

דאקעגן אין תפלת הש"ץ איז פאראן די מעלה פון איכות, ווארום

[נוסף על זה וואס א ש"ץ מוז האבן געוויסע תנאים ומעלות[15], ובמילא האט זיין תפלה (אויך אלס יחיד) א גרע־סערע חשיבות באיכות לגבי די תפלות פון סתם מתפללים — איז נאכמער:]

א שליח צבור איז ענינו, וואס ער איז כולל די פיפיות עמך בית ישראל[16], וואס „הוא נעשה שליח לכולם . . שפיו כפיהם"[17], אזוי אז יעדער ווארט וואס ער איז מתפלל, איז דאס כאילו ווי די גאנצע עדה זאגט עס דורך פיו. דאס הייסט, אז אין תפלת הש"ץ איז מרוכז

11) ברכות כח, א.

12) ראה ברכות שם כז, סע"ב ואילך.

13) ראה לקח טוב שם סט"ז אות ז.

14) מגילה כג, ב (במשנה. וראה גמרא שם). וש"נ.

15) ראה תענית טז, סע"א ואילך. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סי' נג.

16) ל' ברכת התורה — (בנוסח הגמרא) ברכות יא, ב. פיוט שאומר הש"ץ אחרי „עלינו" בחזרת הש"ץ דתפלת מוסף של ר"ה ויוהכ"פ (אבל — לפי נוסח חב"ד אין אומרים זה).

17) ל' אדה"ז — שו"ע או"ח סרי"ג ס"ו (לענין ברכת המצות כשאחד מברך לכולם).

ומאוחד די תפלה פונעם צבור ווי ער ווערט איין מציאות פון אן עדה קדושה — אן אנדער גדר אין איכות התפלה אפילו לגבי די תפלות פון ריבוי המתפללים בצבור.

און דאס איז די פלוגתא פון די חכמים און ר"ג[18]: די חכמים האלטן אז ריבוי הכמות איז מכריע איכות, און דעריבער זאגן זיי אז דער עיקר פון תפלה בצבור איז — תפלת הצבור; משא"כ ר"ג האלט אז די איכות וועגט איבער די כמות, און דעריבער, אע"פ אז תפלת הש"ץ איז מעוטה בכמות — ס'איז בלויז איין תפלה — איז זי אבער מער חשוב ווי תפלת הצבור, וויבאלד זי איז פיל גרע־סער (דערהויבענער) באיכות (האבנדיק דעם כח פון גאנצן צבור כאחד)[19].

ד. מ'האט שוין אמאל געריידט[20], אז בשעת מען געפינט א פלוגתא צווישן חכמים מצד דער זעלבער סברא איז צוויי (אדער מער) ערטער — איז פא־ראן א חידוש אין יעדער פלוגתא לגבי די אנדערע פלוגתות (וואס דערפאר מוזן אראפגעבראכט ווערן בפירוש אלע פלוגתות און מען קען זיי ניט אפ־לערנען איינע פון דער צווייטער — ובלשון הש"ס „וצריכא").

ועד"ז בעניננו: אין יעדערער פון די צוויי פלוגתות הנ"ל איז פאראן א חידוש:

אין דעם ענין פון „בית המדרש", ווי־באלד דא רעדט זיך ווען א תלמיד „שאין תוכו כברו", פעלט אים די כללות ה„איכות" פון א „תלמיד", כמאמר חז"ל[21] „כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם"; משא"כ ביים ענין פון תפלה, איז ביי תפלת הצבור פאראן (ניט נאר די מעלה פון כמות, נאר) אויך די מעלה פון איכות, ווארום בשעת צען איידן דאוונען צוזאמען האט די תפלה (פון יעדערן בפ"ע אבער אלס א טייל פון צבור) א מעלה[22] לגבי תפלת היחיד; עס איז נאר, אז די איכות פון תפלת הש"ץ (אין וועלכער דער גאנצער צבור ווערט נתאחד אלס איין מציאות פון אן עדה קדושה) איז נאך ביתר שאת ועילוי.

און דעריבער, ווען עס וואלט גע־שטאנען די שיטה פון ר"ג בלויז ביים ענין פון „בית המדרש" וואלט מען גע־מיינט, אז דוקא דארט גייט ער בתר איכות: משא"כ ביים ענין התפלה איז ער מודה אז „תפלת צבור עיקר" (וויבאלד עס פארמאגט ביידע מעלות: א גרע־סערע איכות (לגבי תפלת היחיד) און אויך ריבוי כמות)[23].

---

18) להעיר גם מב' האופנים בשו"ע אדה"ז שם: אם רצו אחד מברך לכולם כדי לקיים ברב עם כו' ואם רצו כל אחד מברך לעצמו . . להרבות בברכות כו'. ע"ש. ואכ"מ.

19) ע"פ המבואר בפנים יומתק גם הטעם (בפנימיות הענינים) שהלכה כר"ג בברכות של ר"ה ושל יוה"כ (ר"ה לה, רע"א) — כי ראש השנה (וכן יוה"כ שנק' ר"ה — יחזקאל מ, א. לקו"ת ר"ה נח, א) לגבי כל השנה הוא ע"ד הש"ץ שכולל כל הציבור, נשיא שכולל כל העם (ראה לקמן בסוף השיחה) — עיין לקו"ת ר"ה שם. עטרת ראש בתחלתו בארוכה.

20) ראה לקו"ש חי"ז ס"ע 71 ואילך. חי"ז ע' 115 ואילך. חי"ח ע' 109 ואילך. חי"ט ע' 75 ואילך. ועוד.

21) יומא עב, ב. וראה המשך הגמ' שם.

22) ע"ד ענין ה„צבור" בקרבן פסח (ראה ירושלמי פסחים רפ"ו: אף פסח קרבן ציבור), שהוא מצד זה ש„אתי בכנופיא" (יומא נא, א. פרש"י פסחים סו, סע"ב), ונשחט ב(ג') כתות — קהל (פסחים סד, א־ב. ע"ש). אבל מכיון שכ"א מביא קרבן לעצמו אינו נקרבן ציבור ממש (ראה פיהמ"ש להרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים „והמין הרביעי". וראה לקו"ש חי"ז ע' 436. ובארוכה — חי"ח ע' 104 ואילך. ע' 112 ואילך).

23) ולהעיר מתשובות הרמב"ם (הנ"ל הערה 9) — שגם לר"ג התקנה היא באופן — שהבקיאים

שטייט דעריבער שיטת ר״ג אויך ביי תפלה, בכדי צו לאָזן הערן, אַז אויך אין דעם פאַל איז כדאי דער מיעוט בכמות צוליב אַ נאַך גרעסערער איכות.

ולאידך גיסא, וועָן שיטת ר״ג וואָלט געשטאַנען בלויז ביי תפלה (איז נוסף לזה וואָס מ׳וואָלט געקענט זאָגן אַז ביי בית המדרש זיינען די חכמים מודה צו ר״ג מטעם הנ״ל — איז אויך בנוגע צו שיטת ר״ג) וואָלט מען פון דאָרט ניט געקענט אָפלערנען אַז ער האָלט אַזוי אויך בנוגע צו „בית המדרש״. ווייל ביהמ״ד איז ענינו תורה וואָס נקנית בדבוק חברים ובפלפול התלמידים[24], ואדרבא מתלמידי יותר־מכולם[25] - איז וואָס מער תלמידים (כולל אויך שאין תוכם כברם) אַלץ מער פלפול[26] און אַלץ טיפער דער „נקנית״.

[וע״ד המוסר יש להוסיף: היות תורה איז מלשון הוראה[27]; ווייזן אַ מענטשן ווי ער דאַרף זיך פירן — במילא וואָלט געוען אַ מקום לומר אַז אַ ישיבה איז אויך צוליב תלמידים שאין תוכם כברם בכדי אַז זיי זאָלן וויסן ווי צו פירן זיך און נאָך מערער, אויפטאָן אַז ביי זיי זאָל ווערן „תוכם כברם״[28].

און דעריבער דאַרף שטייַן שיטת ר״ג ביי „בית המדרש״, להשמיענו, אַז אויך בנידון זה האָלט ר״ג אַז מען רעכנט זיך מיט איכות.

ה. תוכן השאלה הנ״ל — צו ריבוי הכמות איז מכריע אַדער האיכות — איז עולה בקנה אחד אַדער עכ״פ מעיין פון דער שאלה בכמה ענינים (ווי דער ראַגאַטשאָווער איז מאריך בכמה מקומות[29]: וואָס איז דער עיקר הדבר — חומר (וגשם) הדבר, אַדער זיין „צורה״ (ותוכן).

אויב מען רעכנט זיך בעיקר מיט חומר — דעמאָלט האָט ריבוי הכמות מער חשיבות ווי איכות; אויב אַבער דער עיקר איז צורת (ותוכן) הדבר — איז איכות מכריע כמות.

עפ״ז קען מען געפינען נאָך אַ „לשיטתי״ צווישן ר״ג מיט די חכמים — אין דעם דין פון „טענו חטים והודה לו בשעורים פטור, ורבן גמליאל מחייב״[30]. די חכמים (ת״ק) האָלטן אַז אַ מודה במקצת איז חייב נאָר וועָן די הודאה

מתפללים בלחש ויוצאים י״ח בתפלתם זו.

אלא שצ״ק, דכי מפני שבקיאין הם יוגרע מתפלתם (שלא תהי׳ בה מעלת האיכות דתפלת הש״ץ)? ועושין זה (מתפללין בלחש) כדי שהש״ץ יוכל להסדיר תפלתו (ע״ד שאלת השואלים בתשובת הרמב״ם שם)?!

וי״ל, דאף שכבר יצאו בתפלת לחש, מ״מ, כאשר מוסיפים על תפלתם ושומעים תפלת הש״ץ נתוספה בהם מעלת האיכות דתפלת הש״ץ (ע״ד ומעין שמצינו גבי כל תפלה, שרשאי אדם להתפלל תפלת נדבה אם מחדש בה דבר — ברכות כא, סע״א. טושו״ע (ודאדה״ז) או״ח סי׳ קז). ואכ״מ.

24) אבות פ״ו, ו.

25) תענית ז, א. מכות י, א.

26) עפ״ז יובן מה שחלשה דעתי׳ דר״ג כשראה שנתוספו ספסלים, אף שלא חזר בו משיטתו שהאיכות מכריע — כי ראה שנתוסף גם באיכות בית המדרש, דההוא יומא „לא היתה הלכה שהיתה תלוי׳ בבית המדרש שלא פירשוה״ (ברכות כח, שם), „מתוך שרבו התלמידים רב החדוד והפלפול״ (רש״י שם).

27) זח״ג נג, ב. גו״א ר״פ בראשית בשם הרד״ק.

28) עיין הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד (בקו״א סק״א בסופו): וגם הרב י״ל דצריך להכניס א״ע כו׳. ועיין שם הלכה יז. אלא שצ״ע אם הכוונה ב„אין תוכו כברו״ בברכות שם היא לתלמיד שאינו הגון ממש (כפשטות משמעות הש״ס ביומא שם. וראה חדא״ג מהרש״א ברכות שם), דא״כ איך סלקוהו לשומר הפתח — דמשמע לגמרי, בלי כל הגבלה.

29) ראה בארוכה מפענח צפונות פרק א, פרק יא (ושם גם בנוגע לכמות ואיכות). וש״נ.

30) שבועות לח, ב (במשנה).

במקצת איז „ממין הטענה", אבער ר"ג האלט, אז אויך ווען די הודאה איז שלא ממין הטענה איז מען חייב שבועה משום מודה במקצת.

וואס אויך בנוגע דער פלוגתא קען מען זאגן אז דאס איז תלוי אין דער שאלה הנ"ל — וואס איז דער עיקר פון א זאך: איר חומר (וכמות) אדער איר צורה (ואיכות), ובהקדים:

דער טעם פארוואס די הודאה פון א מודה במקצת זאל דארפן זיין ממין הטענה איז[31], ווייל אויב די הודאה איז ניט ממין הטענה קומט אויס, אז ער איז ניט קיין מודה במקצת הטענה[32]: אויף דער טענה פון חטין איז ער ניט קיין „מודה במקצת" נאר א „כופר הכל"; און אויף זיין הודאה בשעורין — איז איבער־הויפט ניטא קיין טענה פון תובע (און במילא איז ניט שייך (מודה ב)מקצת הטענה).

אבער די סברא וועגדט זיך, וואס מ'נעמט אן אלס עיקר אין א „טענה" — ווייל אין א טענה ותביעת ממון זיינען פארשן צוויי ענינים: די תביעה בפועל דריקט זיך אויס אין א דבר מסוים — חטים, שעורים וכיו"ב — וואס דאס איז דער „חומר" (כמות) פון דער תביעה: און דער תוכן („צורה") פון דער תביעה איז — ממון וואס ער מאנט ביים חבר (וואס דאס איז גלייך ביי אלע תביעות: חטים שעורים וכו').

און דאס איז די פלוגתא צווישן די חכמים מיט ר"ג ולשיטתייהו אזלי: די חכמים, לשיטתם, האלטן אז דער עיקר אין יעדער זאך איז דער חומר וכמות הדבר. ועד"ז בנדו"ד, איז דער עיקר דער „חומר" הטענה: ובמילא קומט אויס, אז אין א פאל פון „טענו חטין והודה לו בשעורים" איז ניטא קיין מודה במקצת הטענה: משא"כ ר"ג האלט אז מען רעכנט זיך מיט איכות הטענה, וואס זי איז די זעלבע סיי ביי חטים און סיי ביי שעורים — און דעריבער איז עס א הודאה במקצת, אפילו ווען דאס איז ניט „ממין הטענה" (מצד דעם „חומר" הטענה).

ו. און דער חידוש אין דער פלוגתא לגבי די פריערדיקע צוויי פלוגתות איז:

בית המדרש (תורה) און תפלה זיינען א חפצא של מצוה, וואלט מען געקענט זאגן, אז דאס וואס ר"ג רעכנט זיך ביי זיי מיט איכות הדבר איז מהאי טעמא גופא: היות דאס איז א חפצא של מצוה ודבר שבקדושה, איז חשוב ומכריע דער תוכן ואיכות פון דער זאך:

משא"כ דברי הרשות האבן ניט קיין (תורה) חשיבות [ע"ד ווי רש"י[33] זאגט בנוגע צו סעודת חול — „סעודת חול לא חשיבא ולא שייכא בה הזמנה", וואורום זייענדיק א סעודת רשות — ניט קיין תורה מציאות, האט עס ניט קיין חשיבות אז מען זאל אויף דעם דארפן א הכנה],

און דעריבער, ווען עס וואלט ניט געשטאנען בפירוש שיטת ר"ג בנוגע צו טענו חטים והודה לו בשעורים, וואלט מען ניט געקענט אפלערנען שיטתו פון תורה ותפלה,

[ועד"ז לאידך גיסא: ווען עס וואלט געשטאנען די פלוגתא פון די חכמים

31) אף שהדין דהודאה ממין הטענה נלמד מפסוק (שם לט, ב. ב"מ ה, א) — מ"מ הרי אין זה גזה"כ כ"א דבר המובן בסברא.

32) ראה שבועות שם: מה שטענו לא הודה לו ומה שהודה לו לא טענו. וראה שטמ"ק לכתובות קח, ב ד"ה ה"ג וחכמים אומרים וסד"ה גמרא ש"מ לרבנן (מרש"י במהדורא קמא).

33) ד"ה ואין יו"ט — ביצה ב, ב.

מיט ר״ג בלויז בנוגע צו הודאה ממין הטענה — וואלט מען ניט געוואוסט שיטת חכמים בנוגע צו תורה ותפלה].

ז. כשם ווי מען געפינט שיטות ר״ג וחכמים בנוגע די צוויי „עמודים״[34] פון תורה און תפלה — עד״ז געפינט מען אויך ביי דעם דריטן „עמוד״[34] פון צדקה (גמילות חסדים).

אין גמרא[35] איז פאראן א פלוגתא בפירוש הפסוק[36] „וחסד לאומים חטאת״: ר׳ אליעזר זאגט „וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות (עכו״ם) עושין חטא הוא להן שאינם עושין אלא להתגדל בו״; ר׳ יהושע זאגט „כל צדקה כו׳ חטא הוא להן שאין עושין אלא כדי שתמשך מלכותן״; און ר״ג זאגט „כל צדקה וחסד כו׳ חטא הוא להן שאין עושין אלא להתייהר בו״.

איז מסביר דער מהרש״א[37] דעם חילוק דא צווישן „להתגדל בו״ און „להתייהר בו״: „להתגדל בו״ מיינט (ניט א „לשון גדולה וחשיבות״ — ווייל דאס איז (אויך) „להתייהר״ — נאר דאס מיינט) „גדולה בשנים שיאריכו ימים״.

ד. ה. אז דער חילוק צווישן די ערשטע צוויי דרשות (פון ר״א און ר״י) און דרשת ר״ג איז: לויט זיי באשטייט די „חטאת״ פון די אומות אין דעם וואס זייער טאן צדקה וחסד איז נאר צוליב שכר: משא״כ לויט ר״ג איז זייער חטא דערין וואס זייער חסד וצדקה (איז צוליב, ובמילא —) ברענגט זיי צו דער מדה וחטא פון גאוה — „להתייהר״.

וואס איז די סברת הפלוגתא? קען מען זאגן, אז דאס איז פארבונדן מיט דער שאלה — וואס איז קובע: חומר אדער צורה.

ח. די הסברה בזה:

זאגן, אז די צדקה וחסד וואס אומות העולם טוען איז (ניט בלויז קיין מצוה ניט, נאר ס׳איז פארקערט) אן ענין פון חטאת — איז עס ווייל עס איז געטאן באופן אז עס איז דא א חסרון אין זייער חסד וצדקה, וואס דערפאר איז דאס אן ענין פון „חטאת״.

אין דער מצוה פון צדקה זיינען דא צוויי חלקים: א) די מעשה הנתינה לעני — צושטעלן דעם עני זיינע צרכים. ב) די „איכות״ פון דער נתינה — בסבר פנים יפות, ארויסווייזן בשעת הנתינה צום עני זיין מיטגעפיל, דער (בלשון חז״ל[38]) „והמפייסו בדברים״. און דאס איז אן עיקר בצדקה, און ווי דער רמב״ם[39] פסק׳נט: „כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות כו׳ אפילו נתן לו אלף זהובים אבד זכותו והפסידה״.

און אין דעם באשטייט די פלוגתא צווישן ר״ג מיט די פריערדיקע צוויי מ״ד:

ר״א און ר״י האלטן אז דער עיקר פון צדקה איז — דער „חומר״ וכמות, די פעולת הנתינה לעני. און דערפאר איז (לויט זיי) וויבאלד די אומות העולם טוען צדקה וחסד לשם שכר איז עס א „חטאת״: וויבאלד אז כל מטרתם דער־ביי איז צוליב שכר פאר זיך (ועד כדי כך — אז אויב זיי וועלן ניט באקומען דעם

34) אבות פ״א מ״ב.
35) ב״ב י׳, ב.
36) משלי יד, לד.
37) בחדא״ג ב״ב שם. וראה גם הריטב״א ועיון יעקב לע״י שם.

38) ב״ב ט, ב (אבל ראה תוד״ה והמפייסו שם).
39) הל׳ מתנות עניים פ״י ה״ד. ע״ש (ובה״ה שם). טושו״ע יו״ד סרמ״ט ס״ג־ד.

שכר זיינען זיי זיך מתחרט[40] על הצדקה) — קומט אויס אז ס׳איז דאָ אַ חסרון אין דער מעשה הנתינה, עס איז אפגעמאַסטן לויט זייער רצון בהשכר וגודל השכר — ניט לויט צרכי העני: זיי זיינען ניט פארנומען מיט געבן דעם עני זיינע צרכים, נאָר מיט באַזאָרגן זיך מיט אריכות (שימשכו ה)ימים אדער „שתימשך מלכותן״.

משא״כ ר״ג האלט, אז דער עיקר פון יעדער זאך איז זיין צורה ואיכות; ועד״ז ביי צדקה, אז דער עיקר פון צדקה איז דער „והמפייסו״. ובהתאם לזה באַשטייט דער „חטאת״ אין זייער צדקה וחסד (ניט אין זייער טאַן לשם שכר [ווייל דאָס רירט ניט אַן לשיטתו דעם עיקר אין צדקה], נאָר) אין דעם וואָס זיי טוען עס „להתייהר״ — חשיבות וגדלות הנותן, וואָס דאָס איז אַ חסרון אין דער איכות הצדקה: דער עיקר פון צדקה איז דער סבר פנים יפות, מיטפילן און מפייס זיין דעם עני, וואָס דאָס איז שייך נאָר ווען דער נותן האלט זיך ניט העכער פון דעם עני — און דאָ איז די נתינת הצדקה והחסד אין אַן אופן הפכי פון „והמפייסו״: „להתייהר״, גאוה וגסות הרוח!

ט. און אויך בנוגע צדקה איז דאָ אַ „צריכותא״ צו לאַזן הערן דעת ר״ג — אַז איכות וצורה איז מכריע — ווייל עס איז דאָ אַ חידוש אין זיין שיטה בנוגע צו צדקה לגבי דער זעלבער שיטה ביי אַנדערע דברי קדושה: תפלה און „בית המדרש״ (תורה):

ענינו ועיקרן פון תורה ותפלה איז (ניט אַזוי דער „חומר״[41], נאָר) די „איכות״ וצורה שלהן: דער עיקר ענין פון תורה[42] איז[43] — די הבנת הענין הנלמד[44] (און אַזוי אויך — אַז דאָס איז אַ לימוד עמוק המביא לידי מעשה, וואָס דאָס איז אַן ענין עיקרי אין תורה[45]: ועד״ז ביי תפלה, איז עיקרה — „עבודה שבלב״[46], כוונת דע לפני מי אתה עומד[47] וכו׳.

משא״כ ביי צדקה איז עס להיפך: עיקר ענין הצדקה איז למלאות צרכי העני, אַז ער זאָל באַקומען זיינע צרכים — און דערפאַר קען מען אַנענעמען אַז ס׳איז ניט נוגע די כוונה פונעם נותן, נאָר די קבלת העני. און ווי עס שטייט אין ספרי[48], אַז וועמען איינער איז „מאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה״.

איז אויב עס וואָלט געשטאַנען שיטת ר״ג נאָר ביי תפלה ותורה, וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז ביי צדקה איז ער מודה אַז דער עיקר איז כמות; דאַרף דערי־

---

40) פרש״י ב״ב (י, שם) ד״ה כאן בישראל.

41) אף שגם בהם צ״ל דיבור, ואדרבה — דוקא חלק הדיבור נמנה במנין המצות — ראה חידושים וביאורים בש״ס ס״ר יח.

42) נוסף על הנ״ל סוף ס״ד — בנוגע לבית המדרש.

43) בנוגע לתושבע״פ (ראה הנסמן בהערה הבאה), שממנה דוקא באים למעשה.

44) ראה הל׳ ת״ת לאדה״ז ספ״ב. שו״ע אדה״ז או״ח ס״נ ס״ב (ממג״א שם).

45) עיין הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ה״ב־ג.

46) ספרי (ופרש״י) עקב יא, יג. תענית ב, סע״א. רמב״ם ריש הל׳ תפלה.

47) שמעכבת גם בדיעבד — ראה רמב״ם הל׳ תפלה פ״ד הט״ו־טז. — וראה לקו״ש חכ״ב ע׳ 117 ואילך ובהערה 36 שם.

48) תצא כד, יט. — ולהעיר שבעל המאמר הוא ר׳ אלעזר בן עזריה, בר פלוגתי׳ דר״ג בענין „בית המדרש״ (ברכות שם), אבל אינו שייך להשקו״ט שבפנים — כי אין בזה פלוגתא.

בער שטיין בפירוש זיין שיטה ביי צדקה, להשמיענו, אז אויך דאָ האָלט ר"ג אז מען גייט בתר איכות.

ולאידך גיסא, ועוד ענין: פון שיטת ר"ג בנוגע צו צדקה וואָלט מען ניט געקענט אַרויסלערנען ווי זיין שיטה איז בנוגע תפלה ובית המדרש. וויל ביי צדקה איז בלויז נוגע וועלכער פון די צוויי איז קובע — חומר (וכמות) אָדער צורה (ואיכות) — באופן אז הכרעת האיכות מינערט ניט די כמות:

משא"כ ביי תפלה ובית המדרש זיינען זיי בניגוד: דורך הכרעת האיכות ווערט נתמעט די כמות: ביי בית המדרש — אַ כמות מועטה פון תלמידים (נאָר — שתוכם כברם), אַנשטאָט אַ בית המדרש מיט ריבוי ספסלים;

און נאָך מער ביי תפלה — וואָס דער גאַנצער תוכן ה"איכות" פון אַ ש"ץ באַשטייט אין מיעוט הכמות, אז ס'איז ניטאָ קיין ריבוי (כמות) תפלות, נאָר בלויז איין תפלה פאָר דעם גאַנצן ציבור.

און דעריבער וואָלט מען פון זיין שיטה ביי צדקה ניט אָפּגעלערנט אז אויך ביי זיי גייט עיר בתר איכות.

ומהנ"ל איז פאַרשטאַנדיק אויך דער „וצריכא" בנוגע צו די חכמים.

יו"ד. ויש לומר, אז דער חידוש אין שיטת ר"ג (וואָס מען לערנט אפ פון תפלת הש"ץ) — אז אויך אַן איכות וואָס איז ממעט הכמות איז מכריע — איז פאַרבונדן מיט ענינו של ר' גמליאל — אלס נשיא:

די נקודה עיקרית פון אַ נשיא איז, וואָס אַ נשיא איז דוקא איינער[49]. ע"ד ווי אַ מלך, וואָס עס קען זיין אַ משנה למלך, פלג קיסר[50], אָבער אַ מלך קען זיין נאָר איינער [די מציאות פון צוויי מלכים קען זיין נאָר ווען זייער מלוכה איז בשני מקומות[51], ע"ד מלכי יהודה ומלכי ישראל].

דער טעם הדבר איז — ווייל אַ נשיא (ומלך) איז אַן ענין של איכות, וכידוע[52] אז אַ נשיא ומלך איז די נקודת המצויאות פון דעם גאַנצן עם, וואָס דערפאָר איז דער ענין פון אַ נשיא ומלך ניט פאַרבונדן מיט ריבוי הכמות — נאָר להיפך: ער איז איינער, דער מועט ביותר אין כמות[53] — נאָר זיין מעלה איז דוקא אין גודל האיכות (און דערפאָר איז ער דער וואָס איז מאחד את כל העם ומנהיגו).

און דערפאָר איז זיין שיטה בנוגע לתפלה, אז איכות איז (ניט נאָר דער עיקר, נאָר עס איז) נוגע עד כ"כ — אז עס איז מכריע אפילו ווען דאָס איז ממעט בתכלית די כמות.

און דאָס איז אויך דער חילוק השיטות צווישן ר"ג מיט די חכמים, וואָס זיי

---

49) ראה הוריות יא, ריש ע"ב. ולהעיר מלקו"ש חכ"ג ע' 194, שבזה גופא יש מעלה במלך על נשיא. ע"ש.

50) סנהדרין צח, סע"ב.

51) וכשכל הדור ביחד — הרי דבר אחד לדור ולא שני דברין (סנהדרין ח, א. פרש"י וילך לא, ז).

52) ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1050 ואילך. ח"ח ע' 25. ועוד.

53) עפ"ז מובן מה שהמלך נקרא „לב כל קהל ישראל" (רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ו. וראה לקו"ש ח"י ע' 165 הערה 6) — כי גם ענינו של לב הוא — איכות חלוש הכמות, כמ"ש בזהר (ח"ג רכא, ב) שהלב הוא „רכיך וחלש". וראה בארוכה לקו"ש שם ע' 168 ואילך.

*) משא"כ „מוח", אף שענינו איכות, מ"מ אין הכמות שבו בחלישות. וראה בארוכה לקו"ש שם החילוק בין מוח ולב. ע"ש.

זיינען געווען בלויז חברי סנהדרין, וואס דער ענין פון (חברי) סנהדרין איז — ריבוי הכמות. וואָרום סנהדרין מוז האָבן דעם ריבוי פון ע"א, און אַז עס פעלט אפילו אייניער פון זיי והקטן שבהם איז דאָס ניט קיין סנהדרין[54].

און דערפאָר איז זייער פלוגתא כללית, כנ"ל — צי ריבוי הכמות איז מכריע איכות, אָדער להיפך, און ווי דאָס איז מודגש בפלוגתתם בנוגע לענין התפלה: די חכמים האָלטן אַז „(תפלת) הצבור עיקר" — (בדוגמת חברי הסנהדרין וואס האָט געמוזט זיין ע"א סנהדרין);

משא"כ ר"ג האָלט אַז „(תפלת) השי"ץ עיקר", וויבאָלד אַז דער ש"ץ איז די נקודת האיכות פון דעם גאַנצן צבור — בדוגמת הנשיא[55], וואס ער איז די נקודת האיכות פון דעם גאַנצן עם.

(משיחות ו' תשרי ויום שמח"ת תשל"ז)

54) הוריות ג, ב.

55) להעיר מקריאת המלך בהקהל, וברמב"ם הל' תגיגה פ"ג ה"ו: כיום שניתנה בו בסיני כו' ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא כו'.

שופטים

א. בנוגע צו דער מצוה פון מינוי מלך — שום תשים עליך מלך[1] — איז ידועה די שאלה[2]:

בשעת אידן האָבן געבעטן ביי שמואל הנביא „תנה לנו מלך" איז ער דערפון געווען זייער אומצופרידן[3], און אויך דער אויבערשטער האָט געזאָגט „כי אותי מאסו גו'"[4] — ולכאורה, דאָס איז דאָך אַ מצוה וואָס דער אויבערשטער האָט אַנגעזאָגט אידן? ובפרט לויטן מאמר חז"ל[5] „ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך כו'" — וואָס דערפון איז מובן, אַז דאָס איז אַ מצוה נעלית ביותר, ואפילו פון די מצות התלויות בארץ.

און ווידער, אויב זייער מאַנען אַ מלך אין יענעם זמן איז געווען אַ דבר בלתי רצוי — פאַרוואָס האָט דער אויבערשטער דאַמאָלס אַנגעזאָגט שמואל הנביא אַז ער זאָל נאָכגעבן אידן און ממנה זיין אַ מלך אויף זיי?

ב. אין חסידות[6] איז אין דעם מבואר, אַז דער מכוון פון מינוי מלך איז אויף צוויי אופנים (זה למעלה מזה):

א) אַ טעם פשוט, ווייל (בלשון המשנה[7]) „אלמלא מוראה (של מלכות) איש את רעהו חיים בלעו" — אַז דער מלך זאָל אַנפירן און אויפטאָן אַז די הנהגה פון די אנשי המדינה זאָל זיין כראוי.

אפילו ווען דער שכל פאַרשטייט אַז מ'דאַרף זיך פירן כדבעי, איז עס אָבער ניט געניג, ווייל העין רואה והלב חומד וכו'[8] — און דערפאַר דאַרף מען אַנקומען צו יראת המלך, וואָס פועלט אַז מען זאָל זיך פירן בדרך הישר.

ב) ווען דער מצב איז אַז המוח שליט על הלב בתמידיות — איז ניט נויטיק אַ מינוי מלך לענין האמור; עס זיינען אָבער דאָ אַזעלכע ענינים, וואָס דער עם האָט ניט קיין דעת צו פאַרשטיין ווי מען דאַרף זיך פירן בהם — נאָר דער מלך מצד מעלתו וואָס משכמו ומעלה גבוה מכל העם[9] פאַרשטייט זיי, און ער גיט אַרויס פקודות ווי מען זאָל זיך פירן — און די אנשי המדינה טוען אַזוי, ווייל אַזוי האָט דער מלך געהייסן.

און דאָס איז דער ענין פון מינוי מלך (בפנימיותו ובשרשו) ביי עם ישראל — וואָס זייער אדון און מלך איז דער אויבערשטער, און דער מלך בשר ודם, וואָס מ'איז ממנה, איז דער ממוצע וואָס איז מגלה מלכותו ית' צו אידן:

אידן מצד עצמם זיינען מאמינים, פאַרשטייען און פילן אַז זייער חיות נעמט זיך פון (מלכותו של) הקב"ה, וואָס דאָס דאַרף ביי זיי אַרויסרופן דעם

---

1) פרשתנו יז, טו.

2) אברבנאל פרשתנו „הספק העשירי". ושם לאחז"ז מביא תי' כו"כ מפרשים, ע"ש. כלי יקר פרשתנו עה"פ. רד"ק ש"א ח, ה. וראה סנהדרין כ, ב. רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ב. ועוד.

3) ש"א שם, ו. וראה שם יב, יב ואילך.

4) שם, ז.

5) סנהדרין שם. ספרי ראה (יב, י). ועוד. רמב"ם ריש הל' מלכים.

6) סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"א ופ"ג, ע"ש באורך (בהבא לקמן ס"ב-ג).

7) אבות פ"ג מ"ב.

8) רש"י שלח טו, לט.

9) ש"א ט, ב. ונת' באוה"ת בראשית (כרך ד) ע' 1528. שם שה"ש (כרך ב) ע' תיד-טו. ועוד.

ביטול צום אויבערשטן. בשעת אבער זיי זיינען אין א מצב און ביי זיי פעלט אט דער ביטול, דארפן זיי אנקומען צו א מלך בשר ודם, וואס דורך מורא מלכותו וכו' ווערט ביי זיי אויפגעטאן א יראה וביטול צו מלך מלכי המלכים הקב"ה.

אבער בשעת אידן זיינען ווי עס דארף צו זיין און עס איז ביי זיי פאראן דער ביטול צו אלקות מצד עצמם, דעמאלט איז דער אויפטו פון (מינוי) מלך אין א העכערן אופן: די מדריגות אין אלקות צו וועלכע אידן קענען מצד עצמם ניט צוקומען, ווייל די מדריגות זיינען העכער פון זייער השגה — איז דער מלך (וואס מצד מעלתו כנ"ל האט ער א השגה אויך אין זיי) ממשיך ומשפיע זיי צו עם ישראל — און דאס פועלט בא אידן אויך א העכערן אופן פון יראה וביטול, א ביטול וואס איז העכער פון זייער הבנה והשגה.

ג. עפ"ז ווערן פארענטפערט די שאלות הנ"ל:

שמואל הנביא האט געוואלט אז דער מצב פון אידן זאל זיין אין אן אופן אז זיי זאלן שטיין מיט א ביטול צו אלקות מצד עצמם, ניט אנקומענדיק צו א מלך — און דער מלך זאל ביי זיי פועל זיין די העכערע דרגא פון ביטול און יראה (בכלל — יראה עילאה); אידן האבן אבער געבעטן א „מלך לשפטנו ככל הגוים"[10] — א מלך וואס זאל זיי באווארענען פון „איש את רעהו חיים בלעו" — וואס דאס וויזט אז ביי זיי האט געפעלט די דרגא פון יראת שמים,

וואס אידן דארפן האבן מצד עצמם. און דערפאר האט דער אויבערשטער געזאגט „כי אותי מאסו גו'" — עס פעלט ביי זיי יראת שמים.

און ס'איז מובן, אז אפ"כ האט זיי דער אויבערשטער „נאכגעגעבן" און גהייסן ממנה זיין א מלך — ווייל ווען בא א אידן פעלט ביראה, מאיזו סיבה שתהי', איז אפ"ס אז ער דארף אליין, אן דער השפעה פון מלך, צוקומען צו דעם ביטול — דאך קען מען ניט ווארטן — און ביז דעמאלט זאל ער זיין ח"ו א איד אן עול מלכות שמים:

ער דארף אויף זיך תיכף אננעמען א מלך, וואס זאל אים באווארענען אין די ענינים: און דערנאך במשך הזמן, ווען ער מצד עצמו צוקומען צו דער דרגא פון ביטול און יראה, ביז אויך צו די דרגות פון סוג הב' דורך א מלך, כנ"ל.

ד. פון יעדן ענין דארף מען ארויס־נעמען א הוראה אין עבודת ה':

אפ"ס אז בזמן הגלות איז ניטא קיין מלך — זאגן אבער חז"ל[11] „מאן מלכי רבנן". אזוי ווי עס איז דא די מצוה פון מינוי מלך, עד"ז האט א איד אויף זיך דעם ציווי פון מלכי רבנן „עשה לך רב"[12].

און אויף דעם איז די הוראה פון ענין הנ"ל: עס זיינען פאראן אזעלכע וואס מיינען, אז בנוגע די נידעריקע ענינים קענען זיי אליין פארשטיין און מחליט זיין, ובמילא דארפן זיי וועגן דעם ניט פרעגן ביי א „רב".

די משנה זאגט „עשה לך רב", יעדער איד דארף האבן א „רב" — זיי טראכטן אבער, אז דערמיט ווערן געמיינט די

10) ש"א ח, ה. ועד"ז שם, כ. — ומש"נ בפרשתנו (שם, יד) „אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי" — ראה רמב"ן שם, דמש"נ „אשימה עלי גו'" הוא „מרמיזותיו על העתידות שכן הי' כששאלו להם כו'", אבל אי"ז מעלת ענין המלוכה כפי שצ"ל ע"פ תורה.

11) ראה גיטין ספ"ה.

12) אבות פ"א מ"ו ומט"ו.

ענינים נעלים; ווען עס קומט אַבער צו ענינים פשוטים, איז ער אַ מאמין בעצמו, ער דאַרף ניט אַנקומען צו השפעה פון אַ רב. דאָס קען ער אַליין אויפטאָן.

אי, עס גייט דורך אַ משך זמן און ער שטייט נאָך אַלץ אין זעלבן מצב נמוך — פונדעסטוועגן מיינט ער, איז ניט כדאי דערמיט צו גיין צום „רב". ער וועט וואַרטן „עד שיערה עליו רוח ממרום", ביז ער וועט נתעורר ווערן מיט יראה כדבעי און מתקן זיין אַלץ וואָס ער דאַרף מתקן זיין — בכח עצמו.

אויף דעם איז די הוראה פון מינוי מלך ברוחניות איצטער: הגם אַז (עלי' — באָ אידן) איז ענינו ופעולתו של מלך בעיקר שייך בנוגע צו העכערע מדריגות, אַבער ווען ס'איז אַ מצב פון „אותי מאסו", ח"ו, אַדער אַ חשש אויף דעם — דאַרף מען גלייך נוצן מורא המלך אויף דעם.

ה. עס זיינען פאַראַן אויך אַזעלכע וואָס זאָגן, אַז זיי געפינען ניט פאַר זיך קיין „רב". דאַרפן זיי וויסן אַז דאָס איז מעצת ופיתוי היצר. וואָרום לא אלמן ישראל[13], און ס'איז ניט שייך די מציאות, אַז צווישן אידן זאָל ניט זיין אַזייַנער וואָס האָט מער אהבת ה' ויראת ה' פון אים — און קען במילא זיין פאַר אים אַ „רב"[14]. נאָר דערויף דאַרף זיין עשה (אויך פון ל' מעשין על הצדקה[15], כפיית ישות עצמו) און יגיעה — ער דאַרף זיך מתייגע זיין און זוכן, ביז ער וועט געפינען אַ „רב".

וואָרום אויף זיך טאָר מען זיך ניט פאַרלאָזן[16] — מען מוז האָבן אַ „רב". און יגעת ומצאת[17] — אויב ער וועט האָבן רעווען און זוכן מיט אַן אמת וועט ער געפינען אַ רב.

און דער „רב" וועט מיט אים „איינלערנען" די פרשיות וואָס דער מלך פלעגט לייענען בהקהל — שמע און והי' אם שמוע[18] וכו'; פריער שמע וואָס איז קבלת עול מלכות שמים[19], און דערנאָך „והי' אם שמוע גו' (און) ואספת דגנך", ער וועט אים געבן צו פארשטיין אויך אין השגה אַז דער „ואספת דגנך" איז תלוי אין דעם „שמוע תשמעו";

און נאָכדעם ווי דער „רב" וועט ביי אים מעורר זיין די נידעריקע דרגא פון ביטול און קבלת עול, וועט ער אויף אים דערנאָך ממשיך זיין די העכערע מדריגה — יראה עילאה.

און כהנ"ל האָט אַ שייכות מיוחדת צו עקבתא דמשיחא, ערב ביאת משיח צדקנו — וואָס ענינו איז דאָך ביידע זאָכן[20]: רב (ילמד תורה אַלעמען — אפילו לאבות ומשה רבנו[21]) און מלך — מלכא משיחא.

(משיחת שמחת בית השואבה, שנת הקהל, תשי"ג)

---

13) ראה ב"ר (פנ"ו, ז) „אין דור שאין בו כמשה".

14) להעיר מפי' הרמב"ם ורבינו יונה לאבות שם.

15) ב"י לטור"ד סרמ"ח. נת' בד"ה ועבדי דוד תרצ"ט. וראה לקו"ת בחוקותי מה, א.

16) כמחז"ל (אבות פ"ב מ"ד) אל תאמין בעצמך.

17) מגילה ו, ריש ע"ב.

18) סוטה מא, א (במשנה). רמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ג. — נת' לקמן ע' 204 ואילך.

19) ברכות רפ"ב (במשנה). הובא בפרש"י סוטה שם ד"ה ושמע.

20) סהמ"צ להצ"צ שם.

21) לקו"ת צו יז, א. ש' האמונה פנ"ו ואילך. סהמ"צ שם.

שופטים ב

א. נאַך דעם ציווי (בפרשתנו[1]), אַז „כי יכרית ה״א את הגויים גו׳ וירשתם גו״ זאָל מען אויסטיילן[2] ג׳ ערי מקלט — „והי׳ לנוס שמה כל רוצח״[3] — איז דער פסוק ממשיך ומוסיף[4]: „ואם ירחיב ה״א את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך . . ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה״. שטייט אין ספרי (וירושלמי[5]) געבראַכט אין רש״י על אתר, אַז דער ציווי באַציט זיך צום זמן דלעת״ל, וועָן אידן וועלן באַקומען אויך „ארץ קני וקניזי וקדמוני״[6]: און אַזוי פסק׳נט אויך דער רמב״ם[7]: „בימי המלך המשיח מוסיפין שלש אחרות על אלו השש . . והיכן מוסיפין אותן בערי הקני והקניזי והקדמוני שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן כו״.

איז ידוע אין דעם די שאלה[8]: צו וואָס וועט מען דאַרפן (נאַך) מוסיף זיין לעת״ל נאַך ערי מקלט? — לכאורה וועלן דאַך דעמאַלט ניט זיין קיין רוצחים[9] אפילו ביי די אומות העולם — ווי דער נביא זאָגט[10] „לא ישא גוי אל גוי חרב״[11] —

און אע״פ אַז ערי מקלט זיינען בעיקר צוליב אַ הורג נפש בשגגה — איז דאַך אַבער אויך די מציאות פון הריגת נפש בשגגה ניט שייך לעת״ל, הן מצד הנהרג והן מצד ההורג:

---

1) יט, א ואילך.

2) ל׳ הכתוב בפרשתנו (יט, ב. ז): שלש ערים תבדיל לך. וברמב״ם (הלכות רוצח רפ״ח): מ״ע להפריש ערי מקלט שנאמר שלש ערים תבדיל לך. בהמצות שבהכותרת להל׳ רוצח (מצוה ט): להפריש ערי מקלט ולכוין• להם הדרך (ומשמע שג״ז „לכוין להם הדרך״ בכלל המצוה). ובסהמ״צ מ״ע קפב: להכין•• שש ערי מקלט כו׳ ושיתקן דרך אליהם כו׳. ומביא הכתוב (יט, ג) תכין לך הדרך. ובמנין המצות בריש ספר היד: להכין שש ערי מקלט שנאמר תכין לך הדרך ושלשת. ואכ״מ.

3) יט, ג.

4) שם, ח־ט.

5) מכות פ״ב ה״ז. וראה תוספתא מכות ספ״ב.

6) פרש״י כאן, ח.

7) הל׳ רוצח פ״ח ה״ד.

8) זית רענן (להמג״א) לי״ש כאן. ומסיים: ועי׳ בכוונת האר״י. וראה ל״ת, ספר הליקוטים (להאריז״ל) ושער המצות פרשתנו עה״פ. ש״ך עה״ת עה״פ. של״ה בית דוד בסופו (כד, רע״א ואילך). משכיל לדוד לפרש״י כאן. ועוד.

9) כ״ה הלשון בל״ת וספר הליקוטים ושער המצות שם „שלא יהיו רוצחים״ „שאז ירבו הרוצחים״. ולכאורה לשון זה מתאים על הורג נפש במזיד• [שגם מזיד מקדים לערי מקלט (מכות י׳, ב. רמב״ם הל׳ רוצח פ״ה ה״ז)]. אבל גם בפרשתנו נאמר (יט, ד••. ו) לשון זה (רוצח) על הורג נפש בשגגה. וכן בפ׳ מסעי (לה, יא. כה ואילך). וכ״ה במדרשי חז״ל, וברמב״ם בכ״מ (ראה רמב״ם שם ה״ב, ה״ט. ועוד). ואכ״מ.

10) ישעי׳ ב, ד.

11) כ״ה בל״ת וספר הליקוטים ושער המצות שם. ועד״ז בזית רענן שם. וראה הערה 17.

•) ובמנין המצות על סדר הלכות הרמב״ם בריש ס׳ היד: **ולהכין לו** הדרך. וראה רמב״ם ס׳ המדע (ירושלים תשכ״ד) בש״נ: ולכוין (כבפנים), לכונן.

••) בהוצאת הר״ח העליר והר״י קאפח „להבדיל״. ועד״ז הוא בחינוך מצוה תקכ.

•••) עיין רשב״ם יתרו כ, יג. ואכ״מ.

••••) הלשון בפסוק ג׳ „**כל** רוצח״. יל״פ **בדוחק** שבזה נכלל גם מזיד כיון שגם הוא מקדים בתחלה, כנ״ל. אבל מהמשך הפרשה (יט, יא) לא משמע כן. ואכ״מ.

דאָס גופא וואָס אַ מענטש וועלט גע׳־הרג׳ט איז אַ באַווייז אַז אים קומט אַ חיוב מיתה, ווי די גמרא[12] זאָגט אויפן פסוק[13] „ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו — במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד (ואין עדות וכו׳) הקב״ה מזמינן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והורגו זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה״ — און וויבאַלד אַז לעת״ל וועט ניט זיין קיין פאַל פון אַ הורג במזיד, וועט דאָך במילא ניט זיין אזא איינער וואָס זאָל זיין מחוייב מיתה, אז ער זאָל דאָרפן געהרג׳ט ווערן בשוגג.

און אַזוי אויך מצד דעם הורג נפש בשגגה — וואָרום ס׳איז דאָך ידוע[14], אַז דאָס עובר זיין אויף אַן עבירה בשוגג קומט דערפון וואָס מ׳האָט עפעס אַ שייכות (מעין עכ״פ, ווי לעיל בא „והאלקים אנה לידו״) צו דעם (רע שבה)חטא (וואָס דערפאַר „כל השוגגין צריכים כפרה״[15]) — און היות אַז לעת״ל וועט נתבטל ווערן דער רע אין וועלט[16],

וועט דאָך במילא אויך ניט זיין קיין אָרט אויף צו באַגיין אַן עבירה אפילו בשוגג[17].

ב. ס׳זיינען דאָ מפרשים[18] וואָס לערנען, אַז דאָס וואָס מ׳וועט לעת״ל מפריש זיין נאָך דריי ערי מקלט איז — „למצוה״, אַדער בלשון המנ״ח[19] „והוא גזה״כ (כי מצד הסברא לא יצטרכו לערי מקלט לע״ל כי רק שלום ואמת וטוב יהי׳ בימי המלך המקוה ב״ב רק גזה״כ לעשות המצוה הזאת וגזה״כ שיהי׳ ס״ה תשעה)״.

---

12) מכות י, ב. פרש״י משפטים כא, יג. וראה פרש״י נח ט, ה.

13) משפטים שם.

14) ראה ל״ת להאריז״ל ויקרא (טעמי המצות שם מצות על כל קרבנך תקריב מלח). אגה״ק סו״ס כח.

15) (וזהו כל ענין קרבן חטאת וכו׳) — פרש״י ריש מס׳ שבועות ד״ה תולה. פרש״י נח שם. וידוע השקו״ט בשוגג דרבנן הצריך כפרה (ראה נתה״מ סרל״ד סק״ג. שו״ת תורת חסד או״ח סל״א. אתוון דאורייתא כלל יוד. שו״ת מנחת אלעזר (מונקאטש) ח״ג ס״ב (ובמפתחות שם). ולכאורה טעם האריז״ל הנ״ל הוא גם בדרבנן).

16) כ״ה הקושיא בשל״ה שם „בודאי לא יקרה שום רע אפי׳ כי הרע יכלה מהעולם ולא יהי׳ רק טוב בהחלט״.

17) בשער המצות שם מביא בהקושיא (נוסף על הכתוב „לא ישא גוי אל גוי חרב״) „וכתיב לא ירעו ולא ישחיתו וגו׳ וכתיב בלע המות לנצח וגו׳ ואם כן איך ולמה נצטווינו לעתיד לבוא להוסיף ג׳ ערי מקלט אחרות כנראה שאז ירבו הרוצחים״.

ולכאורה משמע שהקושיא היא גם על הריגה בשוגג ועל עצם ענין המיתה. אמנם מסיים שם בהתירוץ „אך לא במזיד שהרי אז לא ישא גוי אל גוי חרב גו׳ אלא יהי׳ בשוגג ועי״כ יתרבו הרוצחים בשוגג כו׳ אבל דע לך כי לא ישפך דם נקי כו׳ ר״ל שלא יהי׳ במזיד רק בשוגג כנז׳ כי הכי כתיב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ״ (ועד״ז הוא בל״ת וספר הליקוטים שם בקיצור).

אבל בשל״ה שם משמע דהקושיא היא גם על הורג נפש בשגגה (כנ״ל הערה 16 [ושם בסוף העמוד מקשה על מה שביחזקאל מזכיר טומאת מת לאביו ולאמו יטמאו הלא כתיב בלע המות לנצח]. ולכאורה כן צריך לפרש גם בהאריז״ל שם שמחלק שם בהתירוץ שתלוי אם הקץ יהי׳ „בעתה״ או „אחישנה״ ודוקא אז (אחישנה) יהי׳ שייך הורג נפש בשגגה. וראה ספר המאמרים תקס״ה ס״ע תשצט שמביא הקושיא מל״ת להאריז״ל „איך יתכן שיצטרך ערי מקלט לרוצחים בשוגג לע״ל״.

ואולי בכהאריז״ל אין הכוונה הריגת נפש בשוגג כפשוטו, כ״א רק להענין ברוחניות (ע״ד הקבלה, ראה שם התיקון לזרעו של הבל כו׳). ודוחק. ואכ״מ. וראה תו״ח שמות ד״ה ענין קין והבל. אוה״ת מסעי ע׳ א׳תטו.

18) זית רענן בתירוץ הב׳.

19) מצוה תקכ.

עס איז אַבער לכאורה שווער אַזוי זאָגן, ווארום אין דער פרשה גופא, בהמשך צום ציווי „אם ירחיב ה״א את גבולך גו׳ ויספת לך עוד שלש ערים״ פירט אויס דער פסוק און זאָגט דעם טעם: „ולא ישפך דם נקי בקרב ארצך אשר ה״א נותן לך נחלה״[20]. אַז אויך דעמאָלט וועלן די ערי מקלט זיין פאַר־בונדן מיט אַ הורג נפש.

ג. עס זיינען פאַראַן מפרשים[21] וואָס זאָגן, אַז דער צורך פון די ערי מקלט לעת״ל וועט זיין נאָר אין דעם זמן פון תחילת ימות המשיח, וואָס דאָמאָלט איז „אין בין העוה״ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד״[22]; משא״כ אין דער שפעטערדיקער תקופה פון ימות המשיח[23] — „בהמשך זמן שתתרבה הדעה בישראל״ — „אז לא יצטרכו לערי מקלט״[24].

ועפ״ז קומט אויס, אַז פון דעם ציווי „ואם ירחיב ה״א את גבולך״ — צו מוסיף זיין ג׳ ערי מקלט לעת״ל — איז אַ ראי׳ צו דער דיעה הנ״ל און שיטת הרמב״ם[25], אַז „אין בין העוה״ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד״, (בתחלת זמן המשיח עכ״פ[23]), ווי דער רמב״ם איז מאריך בספרו[26]: „ואל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהי׳ שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג״[27]. און במילא וועט אויך זיין שייך די מציאות פון הורג נפש (בשגגה[28]).

דערמיט וואָלט מען אויך געקענט מסביר זיין אַ דיוק אין רמב״ם: נאָך דעם ווי דער רמב״ם[29] רעדט וועגן דער אמונה בביאת המשיח, אַז „כל מי שאינו מאמין בו כו׳ לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר כו׳ אף בפרשת בלעם נאמר כו׳״, איז ער ממשיך און ברענגט נאָך אַ ראי׳ אין אַ באַזונדערע הלכה[30]: „אף בערי מקלט הוא אומר ואם[31] ירחיב ה״א את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים כו׳ ומעולם לא הי׳ דבר זה ולא צוה הקב״ה לתהוו״ — ולכאורה איז ניט מובן: פאַרוואָס טיילט אויס דער רמב״ם די ראי׳ אין אַ הלכה בפ״ע?

וע״פ הנ״ל י״ל, אַז דערמיט וויל דער רמב״ם מרמז זיין[32], אַז די ראי׳ פון ערי מקלט באַציט זיך ניט נאָר צו דעם וואָס ער זאָגט אין דער הלכה שלפנ״ז (וועגן ביאת המשיח בכלל), נאָר אויך צום תוכן המדובר אין דער הלכה שלאח״ז[33] —

---

20) ודוחק גדול לומר דקאי רק אלפני פניו.

21) של״ה שם. ואולי זוהי גם הכוונה בזית רענן שם (בתירוצו הא׳) „וי״ל דמיירי לימות המשיח״. וראה ש״ת עה״ת. משכיל לדוד כאן.

22) ברכות לד, ב. וש״נ.

23) ראה לקו״ש חט״ו ע׳ 417 ואילך. וש״נ.

24) של״ה שם.

25) הל׳ תשובה ספ״ט. הל׳ מלכים פי״ב ה״ב.

26) רפי״ב שם.

27) והראב״ד פליג שם.

28) בש״ך עה״ת כאן: „אע״פ שהוא (הרמב״ם) הולך לשיטתו שכתב כו׳ עולם כמנהגו נוהג, עם כל זה אין עולה על הדעת שיהי׳ באותו הזמן רצחנים״. וצ״ע, שהרי עיקר ענין ערי מקלט הוא להורג נפש בשגגה, ולמה אין עולה על הדעת שיהי׳ הורג נפש בשגגה כשעולם כמנהגו נוהג.

29) הל׳ מלכים שם פי״א ה״א.

30) שם הלכה ב.

31) בדפוסים לפנינו „אם״. אבל בדפוס ראשון „ואם״ כבכתוב. ובכו״כ כת״י הרמב״ם „כי״ במקום „אם״.

32) הביאור בזה בפשטות — ראה לקו״ש חי״ח ע׳ 280. חל״ד ע׳ 114 ואילך.

33) הלכה ג.

„ואל[34] יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחי' מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא כו'" (און ברענגט די ראי' פון בן כוזיבא) —

אויך אויף דעם (אז עס וועט דאָן ניט זיין קיין חידוש דבר בעולם) איז דא אַ הוכחה פונעם ציווי צו מוסיף זיין ערי מקלט לעת"ל, וואָס לערנט אונז אַז אויך בימות המשיח וועט זיין „עולם כמנהגו נוהג". ובמילא איז מובן אַז ניט דאָס איז ענינו פון משיח'ן און ניט דאָס איז די בחינה אַז ער איז משיח[35].

ד. עס איז אַבער שווער אַזוי צו לערנען אין רמב"ם:

אויב דער רמב"ם מיינט צו זאָגן אַז פון דער הוספת ערי מקלט איז אַ ראי' מוכחת אַז מלך המשיח דאַרף ניט מאַכן קיין „אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם", וואָלט ער דאָס געזאָגט בפירוש (ובפרט אַז דאָס איז אַ ראי' פון אַ פסוק וציווי בתורה, און די ראי' וואָס ער ברענגט פון בן כוזיבא איז פון דברי ודרשת רז"ל).

נאָר מער: פון דעם סגנון הלשון, מיט וועלכן דער רמב"ם הויבט אָן די הלכה (ג) שלאח"ז: „ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם" (און ניט „ואין המלך המשיח צריך לעשות כו'") איז משמע, אַז אויך נאָך דער הלכה (ב) וועגן ערי מקלט לעת"ל קען זיין אַ קס"ד („יעלה על דעתך") אַז משיח „צריך לעשות אותות כו'" נאָר מען איז עס שולל ווייל ר' עקיבא כו'.

ד.ה. אַז פון דעם ציווי להוסיף ערי מקלט לעת"ל איז קיין ראי' ניט אַז משיח וועט ניט דאַרפן ווייזן קיין אותות ומופתים כו'.

ועפ"ז איז מובן, אַז ס'איז אויך קיין ראי' ניט פון דעם אַז עס וועט ניט זיין שינוי מנהגו של עולם[36].

ה. וי"ל דעם ביאור אין דעם:

פון הוספת ערי מקלט לעת"ל איז קיין ראי' ניט אַז דעמאָלט וועט זיין עולם כמנהגו נוהג, ווייל די ערי מקלט וועלן זיין צוליב אַ הורג נפש בשגגה לפני זה — בזמן הזה[37]. און זייענדיק דעמאָלט אין די ארצות קני קניזי וקדמוני[38] וועט ער דאַרפן גולה זיין אין אַן עיר מקלט[39].

ווי מען געפינט ביי חיוב חטאת, אַז ר' ישמעאל[40] כתב על פנקסו אַז „כשיבנה ביהמ"ק אביא חטאת שמינה"[41].

---

34) כ"ה בדפוסי הרמב"ם. ובכמה כת"י הגירסא „אל".

35) ראה מ"ש במאמר תחית המתים רפ"ו. וראה לקו"ש ח"ח שם ע' 280 ואילך.

36) וכדמשמע גם מלשון הרמב"ם שם רפי"ב „אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם", שיכול להיות קס"ד שיבוטל דבר ממנהגו של עולם גם לאחרי שידעינן ע"ד הוספת ערי מקלט לעת"ל (ושהבחינה על משיח אינה בזה שצריך לעשות אותות כו' או לחדש דבר בעולם). וראה בפנים.

37) ראה אלשיך כאן סוף פסוק ח.

38) ובפרט להדיעות שהן ארץ אדום עמון ומואב (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך א"י ע' רה. וש"נ), שגם לפני ביאת המשיח נמצאים שם יהודים.

39) וגם להדיעה שהובאה בריטב"א (מכות יא, ב) „דבעינן כה"ג המכפר שיהא נמצא בשעת רציחה" ואם לאו אינו יוצא משם לעולם — י"ל דזהו דוקא באם יש אפשריות שיהי' כה"ג, משא"כ בנדו"ד אין זה מעכב. ועוד דשיהי' כה"ג — הוא בשעת גמר דין (משנה מכות שם). ולהעיר מענין דלאו מינה לא מחריב בה (זבחים ג, א).

40) שבת יב, ב.

41) וראה יומא פ, א ופירש"י שם. אנציקלופדי' תלמודית ערך חטאת בסופו (ע' תקג). ואף את"ל

און אע"פ אַז דער טעם פון הבדלת ערי מקלט — „להכין לך הדרך וערי מקלט רבים[42] — איז: „פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח כי יחם לבבו והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש"[43] — כדי קענען אַנטלויפן פון דעם גואל הדם[44], און דערפאַר „אם ירחיב ה"א את גבולך גו' ויספת לך עוד שלש ערים", אַז אויך דעמאַלט זיינען די ערי מקלט אַ מקום הצלה פון גואל הדם —

ולכאורה איז יחם לבבו גו' ניט שייך לעת"ל,

זאַגט מען דאָך אַבער בספרי בפרשתנו — „מצוה ביד גואל הדם לרדוף"[45]; און וויבאַלד ס'איז אַ מצוה[46], איז מובן, אַז דאָס איז שייך אויך לעת"ל.

ובמילא דאַרפן זיין די ערי מקלט כדי צו אַנטלויפן פון דעם גואל הדם[47].

[במשנה[48] איתא אַז מצוה ביד גואל הדם צו הרג'נען דעם רוצח, נאָר אין פאַל פון אַ רוצח שיצא חוץ לתחום (ערי מקלט) ומצאו גואל הדם, אַבער ניט ווען ער האָלט ערשט ביים אַנטלויפן אין עיר מקלט,

אַבער כדי שלא לאפושי במחלוקת יש לומר[49], אַז אויך לויט דער דיעה, מיינט עס ניט אַז דוקא דעמאָלט (לאחר ווי ער איז אַריין אין עיר מקלטו און פון דאָרט אַרויס חוץ לתחום) ווערט דאָס נתחדש די מצוה פון גואל הדם[50], אַבער איידער דער רוצח קומט לעיר מקלטו איז אַן איסור אויפן גואל הדם צו הרג'נען דעם

ע"פ משנ"ת שאי"ז חיוב על כ"א, ושלימות הכפרה נעשית ע"י התשובה שבזמן הזה (ראה לקו"ש חי"ח שם ע' 416. ובארוכה בשיחת ר' תשרי תשמ"א) — יש לומר, דשאני גלות שהוא לא רק כפרה כקרבן, אלא גם גדר עונש.

ואף שחיוב קרבן חטאת הוא מצות היחיד, והמצוה דגלות היא מצות הב"ד ד„מצות עשה להגלותו" (רמב"ם רפ"ה מהל' רוצח. סהמ"צ ומנין המצות מ"ע רכה), הרי „גם המכה גם הוא בכלל מ"ע זו שנאמ' (מסעי לה, כח) עליו כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן הגדול" (חינוך מצוה תי בתחלתה). ואף שזהו לאחר גמר דין, הרי גם בתחלה חיוב עליו (משום הגנה, כדלקמן בפנים).

וראה לקמן הערה 47.

42) פרש"י פרשתנו יט, ו.

43) שם.

44) ולהעיר מחדא"ג מהרש"א מכות י, ב — דעיקר חובת גלות מפני גואל הדם שלא יהרגנו, וכשאין חשש זה אין חובת גלות. אבל כבר הקשו על דבריו שמוכח בכ"מ דכשאין גואל דם חייב לגלות. (ראה ספרי פרשתנו שם ה"ו. ועוד).

45) ראה ספרי דבי רב לספרי שם.

46) ראה בארוכה ביאור הריי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"ג פרשה יז, שגואל הדם מצותי' דגופי' הוא ולא בתור שליח ב"ד.

47) ואפילו את"ל דזה שאין דין גלות וגואל הדם בזמן הזה• הוא לא רק משום ארי' הוא דרביע עלי' אלא שמופקע בעצם••, הרי מכיון שהחטא דהורג נפש הוא „משום המתפעל והוה דבר נמשך", „החטא נמשך לעולם" (צפע"נ מכות ה, ב בגמ' ד"ה וכסבוריין), נמצא כאילו נעשה מעשה החטא אז, ובמילא ישנו החיוב גלות ומצות גואל הדם כו'.

48) מכות פ"ב מ"ז (יא, ב). ושם יב, א. וראה בכללות גדר גואל הדם (ובהבא לקמן) אנצק' תלמודית שם. וש"נ.

49) ולהעיר ממאירי מכות (יא, ב) שכתב במחלוקת ריה"ג ור"ע אי הוי מצוה או רשות „ולא סוף דבר כשיצא אלא אף מעיקרו".

50) ראה צפע"נ מהד"ת טז, א-ב. לב, ד (נעתק בכללי התומ"צ בערכו).

•) אבל ראה שו"ת צפע"נ (וואַרשא) סרט"ו בסופו: וע' בספרי פ' מסעי דמבואר דערי מקלט נוהג גם בזה"ז ע"ש אף שאין מקדשין ולא מזבח ולא סנהדרין. צפע"נ למכות ז, א (גליון ד"ה מנה"מ) — נעתק בצפע"נ עה"ת מסעי לה. כט. וראה קצוה"ח סימן ב.

••) ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך גלות וערך גואל הדם בסופן. וש"נ. וע' הלשון בראשונים שהובאו שם. וראה רמ"א חו"מ ר"ס תכ"ה.

רוצח (פונקט ווי אן אנדער מענטש)[51] —

נאר אז אויך לדעה זו איז מלכת־חילה, נאך פאר דער ניסה לערי מקלט איז שוין דא א מצוה (ע"ד ווי שיטת הספרי[52]) אויפן גואל הדם צו נוקם זיין מיתת קרובו; נאר היות אז תורה גיט דעם הורג נפש בשגגה די הגנה פון עיר מקלט, ווערט מיט דעם באוואַרנט, אז כל זמן דער רוצח איז נאך ניט אנגע־קומען לעיר מקלטו[53] איז ארי' הוא דרביע עלי' אויף דעם גואל הדם און ער קען ניט מקיים זיין מצותו[54].

ו. מען דארף נאך אבער פארשטיין (בשיטת הרמב"ם):

דער רמב"ם פסק'נט דאך[55] אז ס'איז נאר א רשות ביד גואל הדם להרגו (ווען יצא חוץ לתחומה בזדון). ולכאורה, אפילו לדעתו אז לעת"ל איז עולם כמנהגו נוהג, איז אין הכי נמי אז עס קען זיין א הורג נפש בשגגה, ווי קומט אבער דעמאלט — יחם לבבו (ובמילא) א מציאות פון גואל הדם. וויבאלד (דער רמב"ם אליין פסק'נט)[56] אז „באותו הזמן לא יהי' שם רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד": אין א מצב, פון „לא קנאה ותחרות" און זיין עסוק „לדעת את ה' בלבד", איז ווי קען זיין אז איינער זאל הרג'נען א צווייטן וואס „לו אין משפט מות", נאר מצד דעם וואס „יחם לבבו".

און מען קען ניט ענטפערן אז דאס וואס מ'וועט לעת"ל דארפן האבן ערי מקלט וועט זיין — ניט אויף צו מציל זיין דעם הורג נפש בשגגה פון דעם גואל הדם, נאר — אלס א כפרה פאר דעם חטא (ווייל ענינן פון ערי מקלט איז ניט בלויז הגנה והצלה, נאר אויך כפרה[57] על החטא) — וואַרום דער פסוק זאגט בפירוש „ולא ישפך דם גו", אז זיי וועלן זיין (אויך לעת"ל) צוליב הגנה והצלה.

נוסף לזה: אויב די ערי מקלט לעת"ל וועלן זיין נאר צוליב דעם אז א הורג נפש בשגגה זאל האבן א כפרה, איז דאך ניטא דער חשש אז „כי ירבה הדרך והכהו נפש", איז ניטא קיין הכרח אויף ערי מקלט אין ארץ קני קניזי וקדמוני דוקא — עס זיינען דאך שוין דא ערי מקלט אין א"י ועבר הירדן[58];

משא"כ וועז דער טעם איז (אויך ובעיקר) בכדי צו מציל זיין דעם הורג נפש בשגגה פון דעם גואל הדם, אין

---

51) ראה מנ"ח מצוה תי.

52) ובספרי דבי רב לספרי כאן, דמאן דאית לי' (בש"ס) מצוה אפי' בתחלה מצוה (כבספרי כאן) אלא שנשאר בצ"ע. ובביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ לרס"ג מל"ת רעד כתב בפירוש הספרי שהמצוה היא לרדפו לעיר מקלטו ולא להרגו ע"ש. ומהספרי דבי רב משמע דמפרש גם להורגו.

53) ולהעיר מצפע"נ מכות יב, א (גליון ד"ה רוצח שיצא) דאם לא גלה עדיין לכו"ע פטור אם הרגו. וי"ל ע"פ הנ"ל בפנים, דכשאינו בורח לערי מקלט אין לו ההגנה.

54) אף שיש לפרש שדוקא לאחר שנגמר דינו בב"ד להגלות וחל עליו החיוב להצטער צער גלות ששקול כמעט כצער מיתה (חינוך מצוה תי)

הרי כשיצא מעיר מקלטו, מצוה ביד גואל הדם לקיים חיוב זה.

55) הל' רוצח פ"ה ה"י.

56) סוף הלכות מלכים.

57) ראה מכות ב, ב. תוד"ה מודי שם יא, ב. ובכ"מ. וראה שו"ת צפע"נ שם. צפע"נ למכות (י, א) ד"ה הללו. ושו"נ.

58) כי אין מקור לחדש דערי מקלט קולטים ומכפרים רק על הורג נפש שבאותה מדינה.

מובן פאַרוואָס מ'דאַרף האָבן די הוספת הערים אין ארץ קני קניזי וקדמוני, היות אַז ביי „לנוס שמה" איז נוגע עס זאָל ניט זיין „ירבה הדרך".

ז. וי"ל הביאור בזה:

די הלכה פון גואל הדם מיט אַלע פרטים איז ניט אַן ענין פון „דברה תורה . . כנגד יצה"ר"[59] וועלכער וועט מסית זיין און מאַכן אַז „יחם לבבו" דערפאַר האָט תורה בלית ברירה געגעבן רשות (אַדער אַ ציווי) צו הרג'נען דעם רוצח

— וואָרום אויב אַ הורג נפש בשגגה איז ניט חייב מיתה, איז ווי איז שייך צו זאָגן אַז דער גואל הדם האָט רשות אים צו הרג'נען, וכש"כ — אַז עס איז אַ מצוה אויפן גואל הדם? —

נאָר דאָס איז אַ הנהגה מעיקרא ע"פ תורה או מצוה[60]: עס זיינען דאָ אופנים ווען די תורה הייסט ב"ד זאָל אויספירן דעם חיוב מיתה — ווען עס זיינען דאָ עדים והתראה; פאַראַן אופנים ווען עס קומט מיתה בידי שמים; און ביי אַ הורג נפש בשגגה, ויבאַלד אַז דורך אים איז געהרג'עט געווארן אַ נפש מישראל[61], האָט תורה דאָס איבערגעגעבן[62] צו דעם וואָס „ראוי ליורשו"[63] (אַ שייכות צו עם — ובמילא איז (ע"פ תורה) „יחם לבבו"[64]) צו הרג'נען דעם רוצח[65], אויף אַראָפנעמען דעם „ורצח גואל הדם את הרוצח גו' ולא תקחו כופר לנוס גו' ולא תחניפו את הארץ גו' ולארץ לא יכופר לדם גו' כ"א בדם שופכו"[66] [ובפרשתנו „והי' עליך דמים"[67]] — די מעשה החטא.

און דעריבער איז אויך לדעת הרמב"ם וואָס פסק'נט אַז „רשות לגואל הדם להרגו", דאַרף מען האָבן ערי מקלט לעת"ל אויף אַנטלויפן פון דעם גואל הדם, ויבאַלד אַז דער גואל הדם איז אַן ענין ע"פ תורה[68] (ניט (נאָר) מצד אַ טבע (יצה"ר) געפיל פון נקמה) — יחם לבבו,

ובמילא איז דאָס אויך בהזמן (לעת"ל)[69] ווען עס איז „לא קנאה ותחרות" נאָר „עסק כל העולם לדעת את ה' בלבד".

---

59) כמו באשת יפת תואר (קדושין כא, סע"ב. פרש"י תצא כא, יא).

60) וכדמוכח מהא דלכו"ע במזיד, „מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח" (רמב"ם הל' רוצח פ"א ה"ב). ואם אין לו גואל הדם ב"ד מעמידים לו גואל הדם (סנהדרין מה, ב. וראה רמב"ם וכסמ"ש שם). וראה הוספות הרמב"ן לספר המצות מ"ע יג. ובכ"מ.

61) ראה צפע"נ מכות י, ב בתחלתו מגליון.

62) ואף שהרשות לגואל הדם היא רק כשיצא חוץ לתחום (כברמב"ם שבהערה 55), משא"כ לפנ"ז גואל הדם (רק) פטור (רמב"ם שם פ"ה ה"ט) —

י"ל שאי"ז שאז נתחדש כל הגדר דרשות משא"כ לפני שבא לעיר מקלטו, כ"א שלפנ"ז ארי' הוא דרביע עלי', וכנ"ל בפנים סוס"ה לדעת המ"ד מצוה.

63) רמב"ם שם פ"ב ה"ב — לענין גואל הדם בהורג במזיד.

64) ע"ד החילוק באופן האבלות ע"פ תורה בהתאם למדת הקירוב משפחתי.

65) ע"ד הענין ד„קנאין פוגעין בו" (סנהדרין פב, א), דלכמה דיעות הוי רשות (רא"ש ויד רמ"ה שם. וראה גם רמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד).

וכן השוום במל"מ הל' רוצח ספ"א.

וי"ל שבגואל הדם הוי יתירה מזה, כי קנאי הבא לימלך אין מורין לו (סנהדרין שם), משא"כ בגואל הדם (שירי קרבן לירושלמי סנהדרין ספ"ט).

66) מסעי לה, כז. לב-לג.

67) ראה מו"ק ה, א.

68) ראה תפארת ישראל למשנה מכות שם דהוי מצוה קטנה דכל כה"ג לגבי מצוה ממש רשות קרי לה.

69) וזה שאפ"ל מציאות שאדם יהרג לעת"ל — אף שע"פ גמ' הנ"ל ס"א הוא לפי שהרג במזיד (בלי עדים) — צריך לומר (גם לדעת הרמב"ם) שהוא לפי שהרג במזיד בזמן הזה (ראה אלשיך שם).

ח. ויהי רצון אז דורך דער עבודה פון ערי מקלט בזמן הזה ברוחניות — לימוד התורה, וואס „דברי תורה . . קולטין"[70],

ובפרט אין דעם זמן וואס איז געגעבן געווארן אלס א „מקלט" — דער חודש אלול וואס ר"ת שלו איז[71] „אנה לידו ושמתי לך", „לרמוז כי הקב"ה בחסדו אנה וזמן חדש אלול לכל מי שחטא בתוך השנה שישוב אז בתשובה ויקבל־ להו"[72],

זאל מען זוכה זיין בקרוב צו דעם „ירחיב ה"א את גבולך" וכפשוטו, און עס וועט זיין דער „ויספת לך עוד שלש ערים" — די הוספת ג' ערי מקלט,

און אויך ברוחניות, די התגלות טעמי תורה לע"ל[73] דורך משיח צדקנו[74]

במהרה בימינו ממש.

(משיחות מוצש"ק פ' בלק ופנחס תשל"ח)

---

70) מכות י, א. וראה אוה"ת מסעי ע' א'תיד ואילך.

71) ל"ת ושער הפסוקים להאריז"ל פ' משפטים. פרי עץ חיים שער ר"ה פ"א.

72) שה"פ שם. ועד"ז בל"ת ופע"ח שם.

73) אוה"ת שם ס"ע א'תטו.

74) רש"י שה"ש א, ב. — וראה ד"ה אל תצר את מואב — לאדהאמ"צ.

שופטים ג

א. אויפן פסוק[1] „כי האדם עץ השדה" פרעגט די גמרא[2] „וכי אדם עץ [ה]שדה הוא" און פארענטפערט: „אלא משום דכתיב כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, וכתיב[3] אותו תשחית וכרת, הא כיצד אם תלמיד חכם הגון הוא ממנו תאכל (למוד הימנו, רש"י) ואותו לא תכרות, ואם לאו אותו תשחית (סור מעליו, רש"י) וכרת".

דארף מען פארשטיין: פון דעם וואס די גמרא פרעגט „וכי אדם עץ שדה הוא" איז מוכח, אז די גמרא נעמט אן, אז דאס וואס דער פסוק פארגלייכט אן אדם צו „עץ השדה" איז ניט בלויז ווייל עץ השדה דינט ווי א משל[4] פון וועלכן מ'קען פארשטיין איינע (אדער עט־לעכע) פון די מעלות ותכונות של האדם

[ווייל אויב דער פסוק מיינט צו פאר־גלייכן זיי נאר אין געוויסע פרטים, האט דאך דעמאלט קיין ארט ניט צו פרעגן[5] „וכי אדם עץ שדה הוא" — וויבאלד עס זיינען דא כמה פרטים אין וועלכע אן אדם קען יע פארגליכן וועלן צו „עץ השדה"[6],

נאר אז אן אדם איז עץ השדה[7]: אן „עץ" דריקט אויס (ניט בלויז טיילווייז אדער טפל'דיקע פרטים פון דעם אדם, נאר) די גאנצע זאך פון אדם — „האדם עץ השדה".

[וי"ל אן דאס איז אויך פארשטאנדיק פון דעם וואס מען זאגט ניט קיין תחנון בחמשה עשר בשבט[8] — ר"ה לאילנות[9]; ס'איז א מנהג ישראל צו עסן פירות האילן ביום זה[10] וכו' (און מען פאר־בינדט עס[11] מיטן פסוק „כי האדם עץ השדה").

אויב עץ השדה איז ניט מער ווי א משל אויף אדם — איז עס דאך ניט קיין טעם מספיק אז דער אדם זאל „פראווען" דעם עץ ס' ר"ה[12]. איז דער־פון מובן, אז „האדם עץ השדה" מיינט, כנ"ל, אז דער אדם איז עץ השדה, און דערפאר האט דער ר"ה פון דעם עץ א שייכות צו אדם].

---

1) פרשתנו כ, יט.
2) תענית ז, א.
3) שם, כ.
4) עפ"ז יומתק זה שהש"ס לא נקט כאן לשון „למה נמשל אדם לעץ השדה" (וכיו"ב) — כלשון הש"ס כמ"פ תיכף לאח"ז בנוגע לדברי תורה.
5) ברש"י (ועד"ז ברבינו גרשום) תענית שם: אלא מקיש אדם לעץ השדה מה עץ השדה כר', ומשמע שזוהי הכוונה בתירוץ הגמ', שהאדם אינו עץ השדה ורק נמשלו זל"ז. וצ"ע מהי הקס"ד מלכתחילה שהאדם הוי עץ השדה?

*) בחדא"ג מהרש"א (ועד"ז בפ' הר"ף לע"י) שם מפרש דקושיית הש"ס היא שלפי פשוטו של מקרא (שמא האדם עץ שדה — רש"י עה"פ) הול"ל „כי עץ השדה אדם", ע"ש. אבל מפשטות ל' הגמרא „וכי אדם עץ השדה הוא" משמע, שהקושיא היא אין אפ"ל שהאדם הוא עץ השדה, כבפנים.

6) ראה אבות פ"ג מי"ז. ועוד. וראה בפרטיות ס' הליקוטים (צ"צ) ע' עץ, ס' הערכים־חב"ד ח"א ע' אדם סי"א, וש"נ.
7) וראה רש"י שלח יג, כ.
8) שו"ע או"ח סקל"א ס"ז.
9) משנה ריש ר"ה (כדעת ב"ה).
10) מג"א שם סקט"ז. השלמה לשו"ע אדה"ז (לבעהמ"ס דברי נחמי') שם ס"ח. ויש מנהגים לומר ליקוטים מתנ"ך וזהר כר' (נדפסו בס' פרי עץ הדר — ויניציאה, תפ"ח. וכמ"פ לאח"ז). — ולא ראיתי במדינותינו נוהגים כן.
11) ראה לקוטי מהריי"ח ח"ג מנהגי שבט (בטעם שלובשים בגדי יו"ט). ועוד.
12) ופשוט שאינו דומה להעמדת אילנות בביהכנ"ס בעצרת (שו"ע אדה"ז או"ח סתצ"ד סט"ז).

איז ניט פֿאַרשטאַנדיק:

א) ווי אַזוי ווערט פֿאַרענטפֿערט די שאלת הגמרא „וכי אדם עץ שדה הוא" דורך דעם תירוץ „אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל כו'", וויבאַלד אַז אויך דער ענין איז, לכאורה, ניט מער ווי (א) אַ משל ונמשל פון עץ השדה, (ב) און נאָכ־מער — נאָר אין איין פרט — בלייבט דאָך די שאלה במקומה: „וכי" — צי דען קען מען צוליב דעם אַנרופן דעם אדם „עץ השדה"?

ב) ווי פֿאַסט בכלל צו מתאר זיין מעלת האדם — מין המדבר — דער־מיט וואָס ער איז „עץ השדה", ער האָט די תכונות פון „צומח"?

אמת טאָקע אַז ביי אַן אדם איז פֿאַראַן אויך דער ענין ה„צומח" (ובפרט די צמיחה פון זיינע שערות וצפרניו כו'), אָבער: (א) אויב אַזוי, איז דאָך ביי אַן אדם פֿאַראַן אַ גרעסערע מעלה — דער ענין פון „חי"[13]. (ב) ועיקר: ניט אין דעם באַשטייט מעלת האדם (מדבר) — היינט ווי איז מתאים צו זאָגן „האדם עץ השדה"?

ב. די מעלה מיוחדת — אויס־געטיילקייט פון מין הצומח (לגבי מדבר חי) באַשטייט אין דעם וואָס ער פֿאַר־דעקט ניט „באַהאַלט ניט" זיין אמת'ן חיות, ער איז שטענדיק מחובר (דורך זיינע שרשים) צו זיין מקור, צום כח הצומח שבאדמה וואָס מאַכט אים „לעבן" און וואָקסן. ווען מען רייסט אָפּ אַ צומח פון דער אדמה, ווערט עס אויס צומח.

ביי חי און מדבר געפינט מען ניט, אַז זיי זאָלן מוזן זיין צוגעבונדן לשרשם ומקורם: זיי זיינען ניט מחובר להאד־מה[14], פון וואַנעט עס איז געווען די התהוות (אויך) פון מין החי והמדבר — „הכל הי' מן העפר"[15]; נאָך דער התהוות (לידה) פון יעדער חי ומדבר — איז ער ניט באַהאָפטן צו זיין שרש ומקור (וואָס האָט אים געבוירן): אויך דער מזון פון חי ומדבר איז אין אַן אופן, אַז זיי דאַרפן ניט שטיין אין אַ חיבור מיט דעם מקור פון דעם מזון.

משא"כ ביי צומח, וואָס איז שטענדיק מחובר צו דעם כח הצומח שבאדמה.

— מען געפינט עד"ז ביי דגים, אַז זיי מוזן זיך שטענדיק געפינען אין מים, מקור חיותם, און ווען זיי זיינען פור־שים מן הים מיד הם מתים[16]; ואדרבא — מער פון צומח: זיי בלייבן מיט זייער גאַנצער מציאות אין זייער מקור — אין וואַסער:

אָבער — היא הנותנת: אין דעם גופא איז דער חידוש ביי צומח לגבי דגים, אַז אויך ווען זיי וואָקסן על פני האדמה, חוץ למקורם, ביז בוימער וואָס וואָקסן העכער פון ג' טפחים, עשר טפחים, ביז גאָר הויך — בלייבן זיי תמיד מחובר מיט זייערע שרשים וואָס זיינען בארץ, ועל ידם — מיטן כח הצומח שבאדמה.

ועוד — בא דגים איז דער דג פרטי כלל ניט פֿאַרבונדן מיט זיין מקור חיות פרטי, ער גייט אַריבער ואפילו מנהר לים (ולהיפך), משא"כ בא צומח.

ג. אין דעם גופא איז פֿאַראַן אַ יתרון מעלה אין עץ השדה — אילנות — לגבי אַנדערע צמחים[17]:

13) כידוע שהאדם כלול מדצוח"ם (ראה ס' הערכים שם סעיף ז, ושו"נ).

14) להעיר מאדני השדה (כלאים פ"ח, מ"ה). וראה ע"ח שמ"ב בתחלתו שהוא ממוצע „בין הצומח והחי".

15) קהלת ג, כ. ב"ר פי"ב, יא.

16) ראה ע"ז ג, סע"ב. וראה ברכות סא, ב.

17) נוסף לזה דשלימות גדלות הצמיחה היא באילנות כמש"נ (מ"א ה, יג) וידבר על העצים מן

אַנדערע צמחים[18] — ווי תבואה, פרי האדמה וכיו"ב — בלייבן ניט בקיומם (אַלס צומח המחובר לארץ) משנה לשנה, זיי פֿאַרלירן זייער מציאות; דאַ־קעגן אילנות זיינען מוציא פירות משנה לשנה — זיי קענען סובל זיין אַלערליי שינויים, קיץ וחורף כו', און עס ווערט ניט נפסק זייער קיום.

וואָס דאָס ווייזט אויף אַ גאַר שטאַרקן חיבור מיטן מקור חיותם, וואָס גיט אין זיי אַריין אַ תוקף גדול אויף ניט נתפעל ווערן פון שינויי הזמן, בלייבן בקיומם און אויך וואַקסן משנה לשנה.

ד. דער אדם איז אַן „עולם קטן"[19]. פונקט ווי דער „עולם גדול" איז איינ־געטיילט אין פיר סוגים: דומם, צומח, חי און מדבר, אַזוי זיינען אויך ביים אדם אויך ברוחניותו, פֿאַראַן אָט די פיר סוגים[20].

וכידוע[21], אַז די מדות פון דעם מענטשן זיינען צומח שבנפש האדם, ווייל אין די מדות איז פֿאַראַן דער ענין הצמיחה מקטנות לגדלות.

אין כח השכל איז פֿאַראַן ניט בלויז דער ענין פון צמיחה מקטנות לגדלות, נאָר אויך דער ענין פון „חי"[22], וואָס דריקט זיך אויס אין תנועה ושינוי ממקום למקום, ווי אַ בעל חי וואָס באַ־וועגט זיך ממקום למקום. און עד"ז איז שכל ניט („מחובר") מוגדר און אונ־טערגעוואַרפן צו איין טבע, שכל איז ענינו צו פֿאַרשטיין אַ זאַך (ניט ווי אים ווילט זיך, נאָר) ווי די זאַך איז, אַזוי אַז ער איז הולך און משנה מקום אַמאָל צו חסד און אַמאָל צו גבורה — ביי איין ענין איז מסקנת השכל אַז עס דאַרף זיין חסד, און ביי אַ צווייטן ענין — גבורה. וכיו"ב.

משא"כ מדות (מצד עצמן) זיינען מוגדר אין זייער טבע — מדת החסד בלייבט (מצ"ע) אין קו החסד, און אַזוי מדת הגבורה — אין קו הגבורה; עס איז נאָר וואָס זיי „וואַקסן" מקטנות לגדלות.

ה. כשם ווי צומח אין „עולם גדול" איז אויסגעטיילט, כנ"ל, מיט דער מעלה וואָס ער איז שטענדיק מחובר לשרשו, איז עד"ז ביי בחינת צומח שבאדם — מדות — אַז זיי האָבן אַ מעלה איבער שכל וואָס דוקא זיי זיינען (שטענדיק) מחובר צו שרשם — פנימיות נפש האדם.

און דאָס איז אויך דער טעם[23] פֿאַר־וואָס מדות (רגש הלב) האָבן אין זיך, ווי מיר זעען, אַ תוקף גדול, ביז אַז עס איז גאָר שוועער אַז זיי זאָלן משנה „מקום" זיין, זיך בייטן (ע"ד ווי גערעדט פריער בנוגע צו אילנות): אַן איש החסד בטבעו, איז גאָר שוועער אַז ער זאָל נשתנה ווערן צו זיין אַן איש הגבורה (ועד"ז להיפך).

[ולהעיר אַז אעפ"כ מעגליך איז עס — חאָטש עס איז ניט רגיל, ניט ע"ד הרוב: אַ מענטש קען זיך מתגבר זיין מיט זיין שכל אויף טבע מדותיו, ביז אַז ער קען זיי משנה זיין פון רע לטוב[24] — אַזוי ווי

הארז גו' האזוב (תו"ח בראשית ד"ה וייצר פי"ז).

18) ראה הדיעות בזה — ברכות מ, סע"א ואילך ובמפרשים שם. טאו"ח, רמ"א ושו"ע אדה"ז ר"ס רג. סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פ"ו ה"ו.

19) תנחומא פקודי ג. וראה אדר"נ פל"א, ג. ועוד.

20) נסמן לעיל הערה 13.

21) תו"א ד, א. ובכ"מ (נסמנו בס' הערכים שם).

22) ראה בכ"ז לקו"ש ח"ו ע' 155 (וראה שם ע' 113).

23) עיין בזה ד"ה והארץ היתה במאמרי אדה"ז — תקס"ח (כרך א) בתחלתו (ושם כרך ב בתחלתו). תו"ח בראשית יא, ד ואילך. המשך תער"ב ח"א פרק רנא־ב. ד"ה להבין ענין טענת המרגלים תשט"ז.

24) בכמה מקומות מבואר שע"י גדלות המוחין מתהפכות המדות מטבען (ראה תו"א הוספות קז,

בא אילנות איז דורך דער טירחא יתירה פון עוקר זיין זיי ממקומם און נוטע זיין במקום אחר — זיינען זיי צומח במקום החדש און אמאל — בעסער און ביתר שאת ווי אין דעם ערשטן ארט[25].

און דאס גופא איז אויך דער טעם פארוואס שכל ווערט ניט מוגדר אין טבע האדם (ווי מיר זעען, אז א מענטש קען פארשטיין ביז צו תופס זיין[26] אן ענין וואס איז היפך טבעו) — ווייל דער שכל („חי") שבאדם איז בגלוי ניט אזוי מחובר צו שרשו בנפש[27] (פונקט ווי „חי" אין דעם „עולם גדול", וועלכער האט ניט דעם חיבור (תמידי) לשרשו).

ו. דערמיט ווערט מען פארשטיין וואס דער פסוק זאגט „כי האדם עץ השדה" — די זאך פון „אדם" איז „עץ השדה" (כנ"ל סעיף א) — ווייל דוקא אין די מדות[28], בחי' „צומח" שבו, קומט ארויס בגלוי (זייער שרש ומקור ווי ער איז ב)פנימיות הנפש.

וי"ל אז דערפאר איז עיקר עבודת האדם (ניט אזוי אין ענין השכל, נאר בעיקר) אין בירור וזיכוך המדות[29], ווייל תיקון המדות רירט אן דעם פנימיות הנפש; און דעריבער דערגרייכט א אדם צו זיין שלימות דוקא דורך דער עבודה, ביז אז אויך די שלימות פון שכל האדם („וידעת"[30]) ווערט אויפגעטאן דורך זיין פועל זיין אויף די מדות האדם („והשבות אל לבבך"[30]).

און דאס איז[31] וואס די גמרא איז מסביר, אז דער ענין פון „האדם עץ השדה" גיט זיך ארויס אין דעם וואס „אם ת"ח הגון הוא ממנו תאכל": דער פירוש פון „הגון" איז, אז ביי דעם ת"ח איז פאראן ניט נאר מעלת השכל (לימוד), נאר אז זיין שכל באווירקט זיינע מדות, וואס דאס ברענגט אים צו פירן זיך אין אן אופן „הגון".

און דוקא פון אזא ת"ח „תאכל" — פון אים לערנען און מקבל זיין, ווייל „האדם עץ השדה": ווען איז מען אן „אדם" בשלימותו (פון וועמען מען קען לערנען) — ווען מ'איז אן „עץ השדה", אז בחינת הצומח שבאדם, מדות שלו, איז כדבעי[32] למהוי.

ז. כשם ווי דאס איז ביי יעדער יחיד בפרט, עד"ז איז עס בנוגע צו כללות עם ישראל:

סע"ד ואילך. דרמ"צ פד, א. אוה"ת משפטים ע' א'קלד. ד"ה ביום השמע"צ תרס"ה. המשך תער"ב ח"ג ע' א'רלא ואילך (ושם, שהוא דוקא מצד גדלות אבא, ע"ש). ולהעיר ג'כ מהפתגם שכל ענין החסידות הוא לשנות טבע מדותיו (ראה כתר ש"ט סי' כד. לקו"ד ח"א נו, א. וראה סה"מ קונטרסים ח"ב שכא, ב). וראה המשך תער"ב (ח"א) פרק רנח בסופו, שגם בחי' חכמה „פועל (רק) חלישות בהמדות ומ"מ אין זה שמשתנים המדות לגמרי בעצם מהותם".

25) וכמחז"ל בגפן (שמו"ר רפמ"ד) „בשבעלי' מבקשין שתשביח כו' עוקרין אותה ממקומה ושותלין אותה במקום אחר והיא משבחת". — ולהעיר ג'כ מב"ר רפט"ו. זח"ב קסז, ב (נת' באוה"ת בראשית מה, ב ואילך).

26) ראה תניא פ"ה.

27) וראה המשך תער"ב ח"א שם — גם בנוגע לבחי' חכמה: דהחכ' היא שבא העצמות בכח שהוא חוץ להעצמות והמדות הן התגלות העצמות.

28) וראה המשך תער"ב ח"ג (ע' א'רכא): והאדם בכלל הוא בחי' המדות וכמו כי האדם עץ השדה.

29) ראה ד"ה אל תצר לאדהאמ"צ (מאמרי אדמו"א דברים ח"א ע' ד' ואילך). מאמרי אדה"ז תקס"ה (ח"ב) ע' תתב ואילך. ועוד. וראה ד"ה אין הקב"ה בא תרפ"ה (בסה"מ קונטרסים ח"ג) פ"ב. ד"ה וישא אהרן תרצ"ד (בסה"מ קונטרסים ח"ב) פ"א. ועוד. פתגם הנ"ל הערה 24.

30) ואתחנן ד, לט.

31) בהבא לקמן ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1115 ואילך.

32) ראה כתובות סז, ב"א והובא בנוגע לצדקה (חסד, דאזיל עם כולי יומי — לקו"ת האזינו עו, ב (פע"ח ש' חה"ס פ"א. מאו"א אות יו"ד, ח. ועוד). ובכ"מ).

אלע אידן שטאמען פון די ג׳ אבות אברהם יצחק ויעקב, און דאס אין אן אופן אז זיי זיינען שטענדיק פארבונדן ומחובר מיט די אבות. און ווי רש״י זאגט אויפן פסוק[33] „כי מראש צורים אראנו״ — „אני מסתכל בראשיתם ובתחילת שרשיהם[34] ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כו׳ על ידי אבות ואמהות״.

אין וואס דריקט זיך אויס דער פארבונד פון יעדן אידן מיט די ג׳ אבות? — ניט (אזוי) אין דעם ענין השכל, נאר דוקא אין דעם ענין המדות. כידוע[35] אז די ג׳ אבות זיינען כנגד די ג׳ מדות אהבה יראה ורחמים (כללות כל המדות[36]), און זיי האבן מוריש געווען לבניהם אחריהם עד עולם אט די מדות, אזוי אז בחי׳ האבות זיינען פאראן „תמיד . . בכל זמן בכל אדם״.

וואס דער טעם דערויף איז: דער ענין הירושה איז פארבונדן מיטן עצם פון מוריש און יורש[37]. און דעריבער, דאס וואס די אבות האבן איבערגעגעבן לבניהם אחריהם אין אן אופן פון ירושה, איז ניט (אזוי) פארבונדן מיט זייער מדריגה אין שכל והשגת אלקות (לדוגמא: מדריגת אברהם — שכל הנעלם מכל רעיון[38]) — ווייל שכל האט בגלוי ניט אין זיך (כ״כ) דעם חיבור מיט דעם עצם ופנימיות וואס גיט זיך איבער בירושה; נאר דאס איז פארבונדן מיט זייער עבודה אין מדות — אהבה יראה ורחמים, וויבאלד אז די טבע המדות שלהם איז פארבונדן מיט פנימיות הנפש.

ח. איינע פון די הוראות וואס מען דארף ארויסנעמען בפשטות פון דעם ענין:

דער מקור החיות פון א אידן איז תורה, „כי הם חיינו״. אבער דער סדר החיים פון רוב בני אדם איז אויסגעשטעלט געווארן (ע״פ תורה) אין אן אופן, אז „תורתם אומנתם״ איז מועטים הם ובכלל יושבי אהל, התיישבות באהלה של תורה — ניט ווי דגים שבים וואס געפינען זיך שטענדיק בתוך מקור חיותם[39] נאר זיי גיינען ארויס אין וועלט און דארטן דארפן זיי דורכפירן די שליחות לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים.

דארף מען געדענקען, אז „האדם עץ השדה״ — א איד דארף זיין שטענדיק

---

33) בלק כג, ט.

34) ראה ישעי׳ כז, ו: הבאים ישרש יעקב גו׳.

35) ראה תו״א ר״פ וארא. ד״ה וארא בסה״מ תקס״ב ע׳ קלד. ובכ״מ. ועייג״כ תניא פי״ח ואילך.

36) ראה תניא פ״ג׳, תו״א א, סע״ב. סה״מ תקס״ב שם. אוה״ת בהעלותך ע׳ שמא. ויקרא (כרך ג) ע׳ תתסב. ובכ״מ. ומבואר גם בענין חדר ר״ת חסד דין רחמים (מאו״א בערכו (ח, ז) בי״נ. לקו״ת ויקרא ב, סע״ד. שלח מד, א. בלק עא, ב. ס׳ הליקוטים (צ״צ) בערכו, ושנ״נ).

*) בתניא שם „ושאר המדות כולן הן ענפי היראה והאהבה״ — רק חו״ג (וכן הוא בכל ס׳ התניא (ח״א)). באוה״ת ויקרא שבפנים ההערה: דנה״י הם ענפיהן של חג״ת . . כמ״ש בלק״א ח״א פ״ג וז״ל ושאר המדות הן ענפי היראה והאהבה כו׳, אבל שם נחית רק לבאר דיש עיקר וענפים במדות.

(בתניא פמ״ו (סה, סע״ב): רמ״ח אברין . . נחלקין לשלש בחי׳ ימין שמאל ואמצע שהן חסד דין רחמים תרין דרועין וגופא וכו׳. ועד״ז בכ״מ — אבל במקומות אלה (עכ״פ ברובם) הכוונה (בעיקר) לג׳ קווין (אלא שבכל קו — כבכמה ענינים — יש: ענינו, שייכותו לממעלה, שייכותו לממטה)).

37) ראה צפע״נ (שו״ת דווינסק ח״א סקי״ח. ועוד) שהיורש הוא מציאות המוריש.

38) תו״א ר״פ לך. — וי״ל יתרה מזו דאפילו כפי שהם חב״ד (אוה״ת לך לך (כרך ד) תרצ, ב. וראה תו״ח לך פד, ד ואילך, שהאבות הן בג׳ קווין חח״ן בג״ה דת״ת) הי״ז בשרשם ולא עיקר ענינם. ואכ״מ.

39) ראה לעיל הערה 16.

צוגעבונדן צום מקור חיותו: די חיות אין תורה ומצות וואס ער האט באקומען זייענדיק באהלה של תורה איידער ס'איז געקומען די צייט פון „לרדוף"[40] — דאַרף ביי אים בלייבן שטענדיק, ביז אז ער פילט אז ער איז איצט צוגעבונדן צו יענעם זמן. ד.ה. ביי אים דאַרף ניט זיין דער הרגש, אז ער האט אַמאַל געלערנט אין א חדר און ישיבה און ער גדענקט איצט וואס ער האט אַמאַל געפילט און געטאַן — נאָר ער פילט איצט דעם פאַרבונד מיט יענעם זמן, ביז ער פילט אז דאס איז זיין חיות איצט און אין דעם באשטייט זיין מציאות.

ולאידך דאַרפן די יושבי אהל וויסן, אז עס איז ניט גענוג לימוד התורה אליין, ווייל מיט שכל אליין, וואס אין אים זיינען דא שינויים, איז ניטא קיין פאַרזיכערונג אז אויך נאכדעם ווי מען גייט אַרויס פון אהלה של תורה זאל מען בלייבן צוגעבונדן כדבעי צו תורה.

דוקא ווען דער לימוד איז אין אן אופן פון „והשבות אל לבבך" ווערט תורה איינגעקריצט אין דעם מענטשן אין אן אופן פון „לא שניתי"; און אין וואס פאר א מצב ער זאל זיך נאָר געפינען בלייבט ער צוגעבונדן צו מקור מים חיים — תורה ומצוות.

(משיחות מוצאי ש"פ וארא תשל"ט, ש"פ בשלח תש"מ)

---

40) בן עשרים (אבות ספ"ה) — ראה הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג (ובקו"א שם).

שופטים ד

א. ביים סוף פון דער היינטיקער סדרה, אין דער פרשה פון עגלה ערופה, שטייט אין פסוק[1] „והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע ויערפו שם העגלה בנחל". איז רש"י מפרש אויפן וואָרט „ויערפו": קוצץ ערפה בקופיץ. אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות.

דער מקור פון פירוש רש"י זה איז אין גמרא[2]. ס'איז אַבער ידוע אַז ענינו פון פירוש רש"י על התורה איז, ווי רש"י אַליין זאָגט: אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא[3], און ער ברענגט מדרשי חז"ל נאָר דאַמאָלס ווען ס'איז מוכרח לפשוטו של מקרא[4].

איז ניט מובן בנדו"ד: צוליב וואָס דאַרף רש"י צוגעבן דעם ענין פון „אמר הקב"ה תבא עגלה כו'", וואָס איז אַ כעין נתינת טעם אויף דעם ציווי? — מצד פשוטו של מקרא איז ניטאָ קיין הכרח צו זוכן טעמים אויף (פרטי ה)מצות[5].

אויך דאַרף מען פאַרשטיין: א) פאַר־וואָס זאָגט ער דאָ דעם לשון „אמר הקב"ה", וואָס איז ניט רגיל בפירושו ביי אַנדערע ענלעכע הסברות וביאורים[6]; און ס'איז מובן בפשטות אַז רש"י דאַרף עס ניט זאָגן, ווייל אַלע ענינים פון תורה איז „אמר הקב"ה".

און אע"פ אַז דאָס איז דער לשון הגמרא[7] — איז אַבער רש"י בפי' על התורה ניט אויסן צו מעתיק זיין לשון הגמרא אַדער מדרש וכיו"ב, (ובפרט אַז ער גיט דערביי ניט צו די וועריאַנטער „דרשו רבותינו" וכיו"ב): און דאָ איז עס נאָכמער מוכח דערפון, וואָס בהתחלת פירושו דאָ איז ער משנה פון לשון הגמרא[8] — טאָ פאַרוואָס איז ער מעתיק די וועריאַנטער „אמר הקב"ה"[9]?

ב) בכל אופן: פאַרוואָס איז רש"י מצרף דעם ענין „אמר הקב"ה תבא עגלה כו'" בהמשך צו זיין פירוש אויף „ויערפו" — „קוצץ ערפה בקופיץ"?

דער טעם „תבא עגלה כו'" איז ניט אויף דעם פרט פון „ויערפו", נאָר אויף דעם ציווי בכללותו — פאַרוואָס מען נעמט (בל' רש"י) אָן „עגלה בת שנתה כו'" און מען הרג'ט עס „ב(נחל איתן —) מקום שאינו כו'" (און ווי ס'איז מפורש

---

1) כא, ד.

2) סוטה מה, ס"ב במשנה: עורפין אותה בקופיץ מאחורי'. ושם מו, ס"א: אמר הקב"ה כו' (בשינויים).

3) בראשית ג, ח. ועד"ז שם, כד. ועוד. וראה לקו"ש ח"ה ע' 1 ובהנסמן שם.

4) ראה לקו"ש שם הערה 2.

5) להעיר גם בענינו, שרש"י אינו מפרש הטעם ע"ז ד„ולקחו גו' עגלת בקר אשר לא עבד בה אשר לא משכה בעול".

6) לדוגמא פרש"י בפרשתנו: כ, ג (ראה סוטה מב, א). אחרי יז, יא. אמור כג, כד. חקת יט, כב (אלא ששם י"ל דאינו משנה כיון שמקדים העתקתי מיסודו כו'). תצא כא, יח.

7) שם מו, ס"א.

8) התחלת לשון הגמרא שם היא „מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל". וגם המשך לשון הגמרא שונה מלשון רש"י.

9) וע"ד בפסוק כא, ח „ונכפר להם הדם" שפרש"י „הכתוב מבשרם", ובמשנה שם מו, ס"א „רוח הקודש מבשרתן" (ועד"ז בספרי סוף פרשתנו „רוה"ק אומרי").

ומודגש אין גמרא: „מפני מה אמרה תורה הביא עגלה בנחל") —

רש"י האָט געדאַרפט שטעלן די צוויי ענינים אין צווי באַזונדערע דיבור־המתחילו"ס: מעתיק זיין דעם וואָרט „וערפו" און אים אָפּטייטשן — „קוצץ ערפה בקופיץ": און דערנאָך אַ באַזונדער דער ד"ה מיט די ווערטער „וערפו שם את העגלה בנחל" און מפרש זיין דעם טעם: „אמר הקב"ה תבא עגלה כו'"[10] (אָדער ברייגען דעם טעם בהתחלת פירושו אויף דעם פסוק, אין פריער־דיקן ד"ה „אל נחל איתן" וואו ער איז מפרש „קשה שלא נעבד")[11].

ב. וי"ל הביאור בזה:

ע"ד הרגיל איז ניט דרכו של רש"י (בפירושו עה"ת) צו מפרש זיין די טעמי המצוות: וועָן ער קומט אָבער צו אַזאַ מצוה וואָס איז ניט בהתאם מיט כללי וציווי התורה בכלל, דאָרט מוז רש"י זיך שטעלן און מפרש זיין דעם טעם השינוי.

ובנדו"ד: בנוגע הבאת ושחיטת בע"ח לצורך האדם געפינט מען (ביז פרשתנו) כמה סוגים: א) קרבנות וואָס ענינם איז כפרה[12], כמפורש אין פ' ויקרא און צו; ב) ענינם דאַנקען פאַר ברכות, אָדער ברייגען ברכות[13], ג) וואָס זייער ענין איז צו מטהר זיין, ווי בא מצורע — „זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות"[14]. און דער חילוק ביניהם:

קרבנות לכפר אָדער וועלכע זיינען שייך צו ברכות — ווערן געבראַכט אין משכן ובית המקדש „לפני ה"[15], „המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו לשכן שמו שם"[16], וואָס די הקרבה לפני ה' איז פועל דעם „ונרצה לו לכפר עליו"[17], אָדער „לפני ה'" — מקור הברכות.

משא"כ די שתי צפרים בא מצורע לטהרתו איז עשייתן „מחוץ[18] למחנה, חוץ לשלש מחנות (אין דעם מקום המצורע) שנשתלח שם בימי חלוטו" — ער זאָל נטהר ווערן און קענען אַריינ־קומען אין מחנה, און דעמאָלט ברענ־גען די קרבנות בביהמ"ק לכפרתו[19].

מען געפינט נאָך צוויי קרבנות וואָס אויך זייער הקרבה איז ניט בביהמ"ק — שעיר המשתלח ביום הכפורים און פרה אדומה.

שעיר המשתלח ווערט אויך אָנגע־רופן חטאת (שני שעירי עזים לחטאת[20], — און כאָטש ער ווערט ניט נקרב ע"ג המזבח, איז אָבער דער עיקר מעשה הכפרה שעל ידו[21], וואָס דאָס איז דער „וסמך . . והתודה עליו את כל עונות בני ישראל גו' ונתן גו'"[22], ווערט גע־טאָן „לפני ה'"[23] בעזרה[24]; און דאָס וואָס

---

10) או לאחרי סיום פירושו בפרטי עניני עגלה ערופה.

11) או בהתחלת הענין (בפסוק הקודם) ולקחו גו' עגלת בקר, וע"ד שפרש"י בפ' תצא (כא, יא) אבל אם . . סופו כו' — בהתחלת הפרשה.

12) דגם קרבנות נדבה (ראה פרש"י ויקרא א, ב) הם „לכפר" (שם, ד ובפרש"י).

13) קרבן תודה (צו ז, יב (פרש"י שם) ואילך). קרבן שלמים (ויקרא ג, א (פרש"י שם) ואילך). ועוד.

14) ר"פ מצורע.

15) ויקרא א, ג. ובכ"מ.

16) ראה יב, יא. ועד"ז שם, ה. יח. ועוד.

17) ויקרא שם, ד. ובכ"מ.

18) מצורע יד, ג ובפרש"י.

19) שם, יוד ואילך.

20) אחרי טז, ה.

21) שם, יוד.

22) שם, כא. ובפרש"י שם, יוד.

23) שם, ז. ושם, יוד.

24) פרש"י לפנ"ז ויקרא א, ה. וראה ע"ד ההלכה רמב"ם פי"ח מהל' מעשה הקרבנות הי"א דשעירי

ער ווערט אוועקגעשיקט „אל ארץ גזירה" איז די כוונה דערביי אַוועקשיקן כל עוונותיהם פון בנ"י (ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזירה[25]). דאָס איז אַבער (ע"פ פשוטו של מקרא) ניט קיין מעשה הקרבה[26], נאָר הפכו.

לאידך בא פרה אדומה, כאָטש אַז אויך עשייתה איז „מחוץ למחנה — חוץ לשלש מחנות"[27], איז דאָך אַבער ענינה — הכשר והקדמה צו מאָכן די מי חטאת לטהר מטומאת מת, און קענען מקריב זיין אַ קרבן במקדש. און דאָס וואָס עס ווערט אַנגערופן „חטאת", זאָגט דאָך רש"י[28] „לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים להאסר בהנאה".

ס'איז נאָר ע"פ „מדרש אגדה" וואָס רש"י איז מעתיק[29] „מיסודו של ר' משה הדרשן" די פרטי ועניני כפרה פון פרה אדומה. ווייל אע"פ אַז איר עשי' איז בחוץ, זיינען אַבער דאָ אין איר ענינים מעין קרבן: זי דאַרף זיין בכהן, און נאָכ־מער „מצותה בסגן", „ושחט אותה לפניו", „והזה אל נוכח פני אהל מועד"[30].

יו"כ ששחטן בחוץ לפני שהתודה עליהם חייב הואיל וראוין לבוא לפני ה' לוידוי (וראה ראב"ד שם). וראה כס"מ שם. ועוד. וראה גם פרש"י אחרי שם, כג ד"ה ופשט: וסדר . . ושלח את השעיר . . ויצא כו' (והוא בבגדי לבן — רמב"ם הל' עבודת יוה"כ פ"ד ה"ב).

25) אחרי טז, כב.

26) להעיר דע"ד ההלכה ישנו לימוד מיוחד „איש להכשיר את הזר (בשעיר המשתלח) מהו דתימא כפרה כתיבא בי' קמ"ל" (יומא סו, ריש ע"ב). וראה רשב"א שבועות יג, א ד"ה בירושלמי דלפי' האי כתב „ושלוחו (של השעיר) קרי קרבן". אבל מסיים שם (בסוף פי' הב'): „ואלו לפי' האי לא ניח' שאין שלוחו קרוי קרבן".

27) חקת יט, ג ובפרש"י שם.

28) שם, ט.

29) אחרי סיום כל הענין (שם, כב).

30) שם, ג־ד ואילך ובפרש"י.

ג. בפרשתנו אַבער — בא עגלה ערופה זעט מען אינגאַנצן א נייעם ענין: פון איין זייט ווערט געזאָגט אַז זי טוט אויף דעם ענין פון כפרה — „כפר לעמך ישראל גו' ונכפר להם הדם"[31], ניט אַן ענין פון טהרה מטומאה; אַבער לאידך, איז אין דעם ניטא קיין דמיון ושייכות צו קרבנות — ניט אין מקום (מען ברענגט עס ניט צום ביהמ"ק (אדער אויף אַ מזבח וכו') אפילו ניט נוכח המקדש), ניט בנוגע די עושי העבודה — זי ווערט ניט געטאָן דורך כהנים (דער ציווי[32] „ונגשו הכהנים בני לוי" באציט זיך בפשטות צום זמן פון נאָך דער עריפה „הכהנים[33] אומרים כפר לעמך ישראל")[34], און ניט אין מעשה העבודה — עס איז ניטא קיין מעשה שחיטה[35], זריקה וכו'.

---

31) פרשתנו כא, ח.

32) פרשתנו שם, ה.

33) פרש"י שם, ז.

34) ע"ד ההלכה — ראה פרש"י בגמ' (חולין קלג, ע"א) דמשמע דהעריפה צריכה להיות בכהן (כ"כ בצפע"נ לרמב"ם הל' שחיטה פי"א הי"ג. וראה צ"פ עה"ת פרשתנו כא, ג). וראה רש"ש סוטה מה, ב ד"ה ועורפין. שו"ת בית יצחק או"ח סל"ה בשולי המכתב. אבל ראה שו"ת מחזה אברהם (או"ח סקמ"ה) דכוונת רש"י רק — דהכהנים אומרים כפר כהפסוק שהובא בפרש"י. וכן יש לתרץ בכ"מ שנאמר הלשון עריפת העגלה בכהן. ושקו"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ.

35) אלא שע"ד ההלכה (תוד"ה עגלה חולין פב, א. ד"ה דחייתו יומא סד, א) עריפתה זו היא שחיטה וחייב משום אותו ואת בנו (ועריפה מטהרת מידי נבילה — זבחים ע, ב), כמו בשעיר המשתלח דחייתו לצוק זו היא שחיטתו (יומא שם)". ועי' זבחים שם ד„כפרה כתיב בה כקדשים". אבל ברמב"ם (הל' שחיטה פי"ב הי"ו) דרק בשחט העגלה חייב משום אותו ואת בנו, אף שפסק (הל' אבות

---

*) אבל בספר הישר לר"ת (חלק הענינים שונים סי' תרלב) מחלק בין שעיר המשתלח לעגלה ערופה, דבעגלה אינו חייב משום אותו ואת בנו, ושם „דדחייתו לצוק דשעיר הוי כשחיטת עולת קדשים".

[ווען מען וואָלט געלערנט אַז די פעולות ביי עגלה ערופה זיינען בלויז אַ סימן ואות — וע"ד ווי אַנדערע מפרשים[36] טייטשן אַז „כשם שהעגלה תמה ונקי' שלא עשתה שום דבר, והקרקע קרקע בתולה כך אנו נקיים מן הרציחה", ועד"ז „ירחצו את ידיהם סימן כשם שידינו נקיות כך אנו נקיים מחלל זה" — וואָלט ניט געווען קיין (שטאַרקע) קשיא, פאַרוואָאס דער אויבערשטער הייסט מאַכן אַזאַ סימן.

ע"פ פשוטו של מקרא אַבער איז משמע אַז די אַלע מעשים זיינען חלקים פון דעם מעשה הכפרה].

איז אַ שאלה לויט פשוטו של מקרא — דאָס איז ניט בהתאם צו הוראות התורה ווי אַזוי און וואו עס ווערט אויפגעטאָן כפרה — אַז עס איז דורך הקרבת הקרבנות לה' ע"י כהן בביהמ"ק!

[נאָך מער: ס'איז אַן איסור וחיוב כרת אויף שחוטי חוץ, „ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' גו' (עס מוז זיין) אשר יביאו בנ"י את זבחיהם גו' לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו גו' לה' גו' וזרק גו' על מזבח ה'"[37]].

דעריבער איז רש"י מפרש: „אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה כו' ותערף כו'", דאָ איז אַן אמירה נוספת — מיוחדת פון דעם אויבערשטן, אַן ענין של חידוש לגבי שאר התורה — אַ נייער אופן פון כפרה, וואָס איז ניט ווי קרבנות*[37] ושאר עניני כפרה אין דער תורה. דאָ קומט די כפרה דורך דעם וואָס די פעולה, און דער מקום, און דער קרבן, זיינען בהתאם צו די פרטים אין דער הריגה.

עפ"ז מובן אַז דאָס וואָס רש"י איז מפרש „אמר הקב"ה תבא עגלה כו'" בהמשך צו „קוצץ ערפה בקופיץ", איז (ניט נאָר ווייל דער שינוי פון עריפה (און ניט שחיטה) באַווייזט אַז דאָ איז עס ניט קיין פעולה פון כפרה ווי באַ קרבנות בכלל, נאָר אויך) ווייל דאָס איז אַ פרט עיקרי וואָס איז מכריח דעם פירוש פון „אמר הקב"ה כו'".

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם וואָס פריער, אין פ' בא[38] (באַ פטר חמור) איז רש"י מפרש אויף „(ואם לא תפדה) וערפתו"[39]: „עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו, הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו".

פאַרוואָאס איז רש"י דאָ משנה פון פירושו בפ' בא, וואו כאָטש אַז ער זאָגט דעם טעם „הוא הפסיד כו'" בהמשך לפירושו (ווי דאָ) אויף „וערפתו", זאָגט ער ניט דערביי „אמר הקב"ה", ווי בפרשתנו[40].

וע"פ הנ"ל איז דאָס מובן: עריפה לגבי שחיטה — איז מיתה באופן אכזרי,

---

הטומאה פ"ג הי"ג) ד„עגלה ערופה שנערפה כהלכתה טהורה כפרה כתיב בה כקדשים". ואכ"מ.

36) חזקוני (וריב"א) כאן.

37) אחרי יז, ד־ו.

*37) ולהעיר מפרש"י לך טו, ט: „רמז לג' פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה", ולכאורה בא בהמשך לסיום פרש"י לפנ"ז (שם, ז) „בזכות הקרבנות" (וראה פרש"י מגלה לא, רע"ב ד"ה קחה לי). אבל בב"ר (פמ"ד, יד) באיזו זכות א"ל בכפרות שאני נותן לפניך. ויאמר גו' קחה לי עגלה משולשת הראה לו ג' מיני פרים כו' ועגלה ערופה.

38) יג, יג.

39) ולהעיר שמפרשו עוה"פ בפ' תשא לד, כ. ובשינויים קלים. ואכ"מ.

40) ואף ש"ל בפשטות שבמכילתא עה"פ וכן בגמ' בכורות (י, ב) לא נאמר כן, משא"כ בפרשתנו שכן נאמר בסוטה, הרי רש"י מפרש פשש"מ כנ"ל. ובפרט שלשון רש"י שם אינו כהלשון במכילתא, וגם בבכורות הלשון הוא „יופסד" (וכ"ה בפרש"י תשא שם) ולא „יפסיד".

„עורפו בקופיץ מאחוריו" קומט די מיתת הבהמה דורך יסורים וצער[41]. משא"כ ביי שחיטה מן הצואר — ניטאָ קיין שבירת העצם פון צוואר וכו'[42], ווי דער בן חמש למקרא זעט.

און רש"י איז מסביר באָ פטר חמור*[42]: דאָס וואָס תורה זאָגט „אם לא תפדה וערפתו" מיינט ניט אַז דער מענטש האָט אַ ברירה פון צוויי גלייכע מצוות: „תפדה בשה", אַדער „וערפתו"[43]; די פעולה פון „עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו", איז אַן עונש: היות „הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו": כדי מדגיש זיין אַז דאָס איז אַן ענין פון הפסד, וועט דאָס געטאָן אין דעם אופן פון „וערפתו", וואָס איז אַן אכזריות (והפסד בחיי החמור, ובמילא מעין זה אויך בבעל החמור — ווי מ'זעט בפועל אַז אַ מענשען רירט אָן[44] דער צער פון זיינע בע"ח).

ער זאָגט אָבער ניט דאָרטן „אמר הקב"ה" וואָרום דאָרט איז ניטאָ קיין שינוי לגבי מצות דוגמתו — ס'איז דאָך ניט קיין קרבן כפרה, תודה, טהרה וכו'.

בפרשתנו אָבער, אָן ענין פון כפרה, איז כאָטש אַז דער פרט פון מקום וואו דאָס וועט געטאָן „נחל איתן קשה שלא נעבד"[45], איז ניט ווי באָ כפרה שע"י הקרבנות בביהמ"ק, אָבער דער פרט פון וערפתו איז — ווי ביי חטאת העוף „ומלק את ראשו ממול ערפו"[46].

דערפאַר זאָגט רש"י און איז מפרט (כאָטש ער האָט שוין מפרש געווען דעם טייטש פון עריפה פריער[47]) „קוצץ ערפה בקופיץ"[48] (און איז אויך משנה פון לשון המשנה „עורפין אותה בקופיץ מאחורי"), צו מדגיש זיין אַז דאָ איז ניטאָ קיין פעולה בדומה צו מעשה הקרבנות, ווייל אַזאָ פעולה פון „קוצץ" זיין דעם עורף של בהמה (וועלכע האָט אַ שטאַרקן עצם הצוואר, און) מיט אַ „קופיץ"[49] — „כמין סכין גדול"[50] — איז

41) ראה מאירי למשנה סוטה מה, ב: וחותכין בו בכח מאחורי. טור יו"ד סי' שכא ס"י ורמ"א שם לענין פטר חמור: מכהו בקופיץ בערפו עד שימות. ולהעיר מצרור המור פרשתנו כא, א כי זה רמז על האכזריות כו'. וראה הערה הבאה.

42) וראה כתובות (לו, ב) סנהדרין (נב, ב) הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה. אבל בשפ"ד מן הצוואר ולא כבעגלה ערופה בקופיץ ומול העורף כי צ"ל ברור לו מיתה יפה. וראה יד רמ"ה סנהדרין שם ד"ה מתני' מצות הנהרגים. ושם: לפי שפי הקופיץ עב ואינו חד כסייף וכשהוא חותך אינו חותך בלבד אלא משבר את הבשר הסמוך למקום חתך מכאן ומכאן ואין לך מיתה מנוולת מזו אבל סייף אינו כן לפי שפיו דק וחד יתר מדאי כו'. וראה שטמ"ק כתובות שם ד"ה ברור ואחד הפירושים שם: לפי שמצד הסימנין הוא ממהר למות. — אבל בן חמש למקרא לא למד עדיין כ"ז (וכן ההובא בהערה 50 ועוד) — ולכן הובא בפנים רק מה שהוא רואה בעיניו.

*42) ראה בכ"ז לקו"ש בא תנש"א.

43) כדיעה הא' במכילתא בא שם. וידועה פלוגתת הרמב"ם והראב"ד בזה (הל' בכורים רפי"ב).

44) ראה ח"ש (כד, לב): ויפתח הגמלים גו' (ואחר כך) ומים לרחוץ רגליו גו'.

45) פרשתנו שם, ד ובפרש"י שם.

46) ויקרא ה, ח ובפרש"י שם. ובסוטה (מו, ריש ע"ב) למדין עריפה דעגלה מחטאת העוף.

47) בפ' בא ותשא, אף שאינה קושיא, וכמדובר כמ"פ שדרכו של רש"י לפרש עוה"פ בקיצור מה שפי' בספר לפנ"ז (ובנדו"ד ה"ז ג' ספרים לפנ"ז), ובפרט שתיבת „וערפו" אינה תיבה רגילה בחומש.

48) קוצץ דוקא ולא סתם חותך (בניחותא).

— ועפ"ז בטלה התמי' שלא פרש"י מהו קופיץ, אף שמפרשו ובכ"מ בש"ס — כי פירושו דבר הקוצץ. ולהעיר מפרש"י ד"ה נחש הנחושת (חוקת כא, ט). „ואי"ת אין קוצץ בלא כי"ת צד"י יל כו'" — כפרש"י בארוכה (ויחי מט, יט).

ולהוסיף אשר „קופיץ" קופץ ו(לכן) קוצץ, משא"כ סכין שחותך בהולכה (הליכה) והובאה, כי ענינה אך ורק „שמכשרת בשר לאכילה" (פרש"י וירא כב, ו).

49) דרק מיעוטן משתמשין לשחיטה (רש"י פסחים ע, א ד"ה קופיץ. וראה תוד"ה השוחט בכורות כד, ב).

50) ל' רש"י במשנה סוטה מה, ב. ובפסחים שם. ביצה כח, ע"א. בכורות י, ב ד"ה בקופיץ. ועד"ז

בהיפך פון שחיטה, וואס דאס מאכט נאך שטארקער די שאלה: ווי איז דאס מכפר — בשעת ס'איז ניט בדומה, און נאכ־מער ס'איז בהיפך, פון הקרבת הקר־בנות?

און דעריבער איז רש"י אויך ממשיך ומדגיש „אמר הקב"ה תבוא עגלה כו'", דא איז געזאגט געוואָרן א נייער אופן פון כפרה: „תבוא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות", אז אלע ענינים דא זיינען דורכאויס באופן של שלילה — א) עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות, ב) תערף, ג) במקום שאינו עושה פירות, ווייל עס קומט „לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות".

ה. פון די ענינים מופלאים בפרש"י: ע"פ הנ"ל י"ל אז רש"י און דער רמב"ם לשיטתייהו אזלי אין דעם פירוש פון „נחל איתן".

רש"י איז מפרש (כנ"ל) „נחל איתן — קשה שלא נעבד", דער רמב"ם[51] אבער טייטשט „נחל ששוטף בחזקה" און דאס וואס עס שטייט „אשר לא יעבד בו ולא יזרע" איז אן איסור אויף להבא[52].

במאירי סוטה שם. ובפיה"מ סוטה שם „הוא סכין הגדול והרחב"*. ובפרש"י ביצה לא, ס"א „סתם קופיץ הוא סכין של קצבים דומה לקרדומות שלנו". ביד רמה סנהדרין שם: סכין גדול רחבו כארכו ויש בו כובד. ובפרש"י פסחים (מאירי) ויד רמה שם דהוא לחיתוך בשר ולשבירת עצמות. וביד רמה שם „ופעמים שמבקעין בו עצים כדתנן כר" — ביצה לא, ס"א. וראה גמ' שם ע"ב. פרש"י ביצה הנ"ל ופיה"מ להרמב"ם במשנה שם.

51) הל' רוצח פ"ט ה"ב.

52) הל' רוצח פ"י ה"ט. וכ"ה בחזקוני עה"פ. וראה בארוכה תוי"ט לסוטה שם. ובמפרשי המשניות

*) וליתא בפיה"מ תרגום קאפח.

וי"ל אז די מחלוקת איז ניט נאר אין פירוש הכתוב, נאר ס'איז פארבונדן אויך מיט א פלוגתא אין דעם עצם גדר הכפרה פון „עגלה ערופה":

דער רמב"ם איז מסביר אין מורה־נבוכים[53] דעם טעם אויף בריינגען אן עגלה ערופה ופרטי ענינים, אז דאס זיינען תחבולות וועלכע גיבן א מעגלעכקייט אז דער רוצח זאל נתגלה ווערן, ובלשונו[54]:

וא"א על הרוב עם החקירה ויציאת הזקנים והעומדים ולקיחת העגלה שלא ירבו דברי בני אדם, ואולי בפרסום הענין יודע ההורג, און ער איז מסיים: וחזק זה הענין בהיות המקום אשר תערף בו העגלה לא יעבד בו ולא יזרע לעולם שבעל הארץ יעשה כל תחבולה ויחקור עד שיודע ההורג כדי שלא תערף העגלה ולא תאסר ארצו עליו לעולם[55].

דער רמב"ן[56] זאגט (בנוגע צו דעם פרט פון „נחל איתן"), אז „לפי דעתי יש

והש"ס סוטה שם. וש"נ. וראה מיני תרגומא־פרשתנו כאן. מלאכת הקודש. ועוד.

53) ח"ג פ"מ — הובא גם ברמב"ן ובבחיי כאן (פסוק א). וראה גם חינוך מצוה תקל. ובארוכה אברבנאל כאן. וראה כס"מ לרמב"ם שם ה"ז דהביא טעם הנ"ל להלכה, ע"ש.

54) מו"נ שם לפנינו (ובתרגום קאפח — בשינויים קצת).

55) כ"ה במו"נ שם לפנינו (ובתרגום קאפח — בשינויים קצת). אבל ברמב"ן (ובחיי) הובא באו"א ולכן הקשה עליו. וכבר תירץ בספר הזכרון להריטב"א שנוסחא משובשת נזדמנה לו לרבינו ז"ל (הרמב"ן) — אולי מהעתקת אל־חריזי — ולשון המורה בערבי הוא כבפנים כמו שהעתיק ר' שמואל תבון. וע' המשך דבריו מה שמקשה כו' ומפרש בדעת הרמב"ם. וראה גם ריטב"א למכות כב, ב ד"ה ופרכי'. חינוך מצוה תקלא. ובהנסמן לעיל הערה 52.

56) עה"ת כאן.

*) ראה ע"ד שם הספר בלקו"ש חי"ח ע' 372 בשוה"ג להערה 14.

בו טעם כענין הקרבנות הנעשים בחוץ[57] שעיר המשתלח ופרה אדומה, ולפיכך מנו חכמים עגלה ערופה מכלל החוקים".

און אזוי געפינען מיר אין ספר היד פון רמב"ם (בסוף הל' מעילה) אז די אלע דריי — עגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח — ווערן דארט גע־רעכנט צוזאמען[58] אלס חוקים.

משא"כ לפי דער דרשה וואס רש"י ברענגט אראפ, „אמר הקב"ה תבוא עגלה כו' שלא עשתה פירות ותערף כו' לכפר כו'", קומט אויס לכאורה אז ס'איז ניט בסוג החוקים.

ו. ויש לומר, אז דאס זיינען דריי אופנים ווי מען קען לערנען דעם גדר הכפרה פון עגלה ערופה[59]: מצד דעם פועל, מצד דער פעולה בכללותה, מצד דעם נפעל (ומקומו):

א) לפי הרמב"ם במו"נ איז די כפרה מצד הפועל: בשעת די זקני העיר הקרובים אל החלל טוען די אלע פעולות בכדי צו מגלה זיין דעם רוצח, איז דאס גופא אויף זיי מכפר, עס נעמט אראפ פון זיי[60] דעם עון[61].

[זאת ועוד: די כפרה באשטייט ניט נאר אין דעם וואס זיי טוען אלע מיני פעולות אז ס'זאל נתגלה ווערן דער רוצח, נאר אויך ווייל מיט דעם זיינען זיי מפרסם בפירסום גדול אז „חפץ הזקנים ואנשי הדעת" איז געפינען דעם רוצח „לנקום ממנו נקמת הנרצח"[62] — און דאס גופא פארהיט און וואלט אויס דעם ענין פון רציחה, ובמילא איז דאס גופא מכפר].

ב) לויטן רמב"ן (וי"ל אז אזוי איז עס אויך לדעת הרמב"ם בספר היד דארט), איז דאס מצד דער פעולה, וע"ד ענין הקרבנות (וואס אויך אויף דעם זאגט דער רמב"ם דארטן „וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן"), אז די פעולה וכפרה פון קרבנות איז מצד דער מעשה ההקרבה, עד"ז איז ביי עגלה ערופה, וואס „כפרה נאמר בה כקדשים"[63], ד. ה.

---

57) ובחזקוני כאן: אשר לא יעבד ולא יזרע דוגמא אל ארץ גזרה כי לשניהם פירוש אחד.

58) במפורש — אף שמסיים (כדלקמן בפנים) שכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן.

59) פשטות הכתובים בפרשתנו (כא, ז ואילך) ובמפרשי התורה משמע שהכפרה בעיקר על יושבי העיר ולא על הרוצח. וראה פרש"י שם, ח: הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון. וראה ראב"ע שם, ז הובא ברמב"ן. וראה הלשון בבחיי ואברבנאל שם. וראה ערכין טז, א ובפרש"י שם ד"ה קשיא. ובכ"מ. וראה מאמרי אדה"ז (פרשיות ח"ב ע' תתכח). סהמ"צ להצ"צ (מצות עגלה ערופה): העגלה שאינה באה לכפר על החוטא כי אינו מתכפר בזה כלל כו' רק שהיא באה להסיר הקטרוגים מכל ישראל שהרי כל ישראל עריבים זה לזה וע"י העגלה נפטרים מן החטא המוטל על כללות ישראל מחמת הערבות. ולהעיר ממשנה סוטה מז, סע"א „כיפרה ספיקה והלכה להי" ובפרש"י שם. ובגמ' שם מז, ב ועד"ז בכתובות לז, ב מנין כו' שאין פוטרת אותו כו' (וראה פרש"י כתובות שם ד"ה שאין). רמב"ם הל' רוצח פ"י ה"ח. וראה פרש"י ויקרא ה, יח. פענח רזא ס"פ ויקרא. ואכ"מ.

60) ראה משכיל לדוד לפרש"י פרשתנו כא, ח.

61) לכאורה יוהי הכוונה במו"נ אף שלא פי' דזה ענין הכפרה. אבל פשיטא דאין כוונתו להוציא הכתוב מפשוטו, דעגלה ערופה באה לכפר. אבל להעיר מבחיי כאן: כפר לעמך ישראל כפר לשון גילוי הוא שיגלה להם הרוצח דאם היו ישראל שבאותו הדור זכאין היתה העגלה הולכת עד בית הרוצח והורגים אותו שם. זהו ונכפר להם הדם כלומר מתגלה להם הרוצח. ואם לא היו זכאין וכו' עורפין אותה שם והכהנים אומרים כפר לשון כפרה כו'.

62) חינוך שם ומסיים ע"ז „וכן מצאתי להרמב"ם ז"ל".

63) זבחים ע, ב. ושו"נ. רמב"ם הל' רוצח פ"י ה"ב. שם ה"ה. הל' אבות הטומאה פ"ג הי"ג. ועוד. ועיין גם מיני תרגומא שם ובפסוק ח. ובכ"מ.

פונקט ווי ביי אלע קרבנות איז עס גזירת המלך, אז יעדער קרבן איז מכפר אויף אן עבירה (עבירות) מסויימת, עד"ז זיינען דא פעולות (הקרבנות) מסוימות שבחוץ, שעיר המשתלח, פרה אדומה ועגלה ערופה[64], וואס גזירת המלך[65] איז, אז (אויך) די מעשה זאל מכפר זיין[66].

ג) לדעת רש"י „תבוא עגלה בת שנתה כו'" קומט אויס א דריטער אופן — אז די כפרה איז ניט מצד דעם פועל אדער דער פעולה בכלל[67] — בדוגמת הקרבנות, נאר מצד דעם נפעל (הנרצח, ועגלה הנערפת) — „תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות", ווייל די כפרה איז ניט (נאר) אויף מעשה רציחה (פון רוצח) נאר במיוחד אויף דעם „תוכן" המיוחד שבנרצח (ונפעל) „לכפר על הרגיתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות"[68].

און דעריבער זאגט מען דא „אמר הקב"ה", ס'איז געזאגט געווארן א נייער אופן פון כפרה ניט ווי בא שאר אופני כפרה דקדשים[69] (אויך ניט הנעשים בחוץ, שעיר המשתלח ופרה אדומה)[70].

ז. עפ"ז יומתק נאכמער דער חילוק אין פירוש „נחל איתן": לטעם הרמב"ם במו"נ איז מובן וואס ער טייטשט „אל נחל איתן ששוטף בחזקה", ניט קרקע קשה שלא נעבד (נאר — אז מכאן ואילך איז דא א לאו שלא יעבד בו), ווייל — לויט זיין טעם — פועל'ן אז דער בעל השדה „יעשה כל תחבולה ויחקור עד שיודע ההורג" — איז אויב עס וואלט

---

64) וראה תוד"ה ותהא (חולין כג, ב): נקט פרה ועגלה ששניהם ענין אחד דשניהם קדשים הנעשים בחוץ ודמו אהדדי כו'. ולהעיר מצפע"נ להל' שחיטה שם.

65) ראה מדרש לקח טוב פרשתנו עה"פ, שלאחרי שמפרט טעמים פרטיים בעגלה ערופה שמביאים להתגלות הרוצח, מסיים „ועוד כי גזירת מלך היתה לכפר על ישראל".

66) במאמרי אדה"ז ובסהמ"צ שם: ולכך שניהם שעיר המשתלח ועגלה ערופה לא היו קריבים ע"ג המזבח כי אינן שייכים שם כלל מאחר שאינם באים לכפרה. אבל בסהמ"צ שם בסיום המאמר: ונכפר להם לישראל. וראה הלשון בהגהה בסהמ"צ שם.

67) אבל להעיר מחדא"ג מהרש"א סוטה שם שמצרף להטעם בגמ' אמר הקב"ה תבוא עגלה כו' מש"כ הרמב"ם במו"נ.

68) וי"ל שזהו הנפק"מ גם להטעמים דלעיל על מה בא לכפר: לטעם הרמב"ם במו"נ שהעיקר הוא גילוי הרוצח, בא לכפר בעיקר ע"ז שיש רוצח השייך לעיר זו כו' — הפועל (וראה אברבנאל שם. ועוד); לאופן הב' ה"ז בא לכפר על פעולת ומעשה ההריגה; ולטעם דהגמ' ורש"י — על זה שלא הניחוהו לעשות פירות — הנפעל.

69) וכן יש לפרש הלשון במדרש לקח טוב שם „ועוד כי גזירת מלך היתה לכפר על ישראל", שהכוונה בזה (לא שזהו חק, וכדעת הרמב"ם בספר היד דהוי מכלל החוקים, והיפך מש"כ לפנ"ז „מפני מה אמרה תורה לערוף עגלה במקום כו'", שמסביר טעם ואופן איך שמביא לגלות הרוצח, שהרי לפ"ז אי"ז גזירת המלך במיוחד בעגלה, כי אם) — שנאמר כאן ענין חדש בגדר הכפרה. ואכ"מ.

70) ע"פ הנ"ל אולי יש לבאר גם פלוגתת הרמב"ם ורש"י (בפי' עה"ת): להרמב"ם (הל' רוצח רפ"ט) אפילו נמצא בצד עיר זו שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה מצוה למדוד, ולרש"י שפי' (כא, ב) „לכל צד לידע איזו קרובה" מפרש הרא"ם שבמקום שאין ספק א"צ שם מדידה (וראה גו"א שם. פנים יפות שם):

לטעם הרמב"ם שבמו"נ משום כי ה"ז חלק מהפרסום שיגלו הרוצח, ועד"ז להרמב"ם (בספר היד) והרמב"ן כיון שהכפרה היא מצד עצם המעשה הכפרה (וע"ד כמה פרטים בקרבנות) (אבל ראה צפע"נ הל' שחיטה שם דרק משעת שחיטה ועריפה יש עליו גדר מכשיר ומכפר). או בפשטות כיון דהוי מכלל החוקים מובן שאין הטעם משנה ומצוה למדוד (וראה צ"פ השלמה יא, א. מהדו"ת מא, ב). משא"כ לדעת רש"י שענינו — ענין של טעם — מובן שהוא רק בשביל לידע, ואם יודעים א"צ למדוד [אבל ראה מל"מ לרמב"ם שם שמפרש בהרא"ם שא"צ למדוד לשאר עיירות, אבל מן הקרובה צריך למדוד. וראה חי' חת"ס לב"ב כג, ב ד"ה נחזור]. ואכ"מ.

געמיינט קרקע, דאַרף דאָס זיין אדרבא אַ שדה טובה וואָס איז ראוי לזריעה ביותר[71], וואָס דאָן וועט עס מער אָנ־ריירן דעם בעל השדה און ער וועט זיך מער משתדל זיין צו געפינען דעם רוצח „שלא תאסר ארצו לעולם"*[71]: דערפאַר לערנט דער רמב"ם אַז „נחל איתן" מיינט ניט קרקע, נאָר אַ נחל של מים[72] „ששוטף בחזקה".

עד"ז איז לטעם הרמב"ם (בספרו היד): וויבאַלד דאָס איז אַ כפרה בגדר וסוג הקרבנות, איז מסתבר, אַז דער אָרט פון דער עריפה דאַרף ניט זיין (בדוקא) אַ קרקע קשה שלא נעבד, נאָר פאַרקערט — וואָס מער נבחר, אַ מקום משובח[73].

לויט רש"י אָבער, וויבאַלד אַז דאָ איז נשתנה ונתחדש „אמר הקב"ה" — ס'איז נתחדש געוואָרן אַ נייער סוג פון כפרה, כנ"ל — איז מסתבר אַז אזוי ווי די עגלה איז אַ „שלא עשתה פירות", אזוי די פעולה איז „עריפה" (עניני שלילה), דאַרף אויך דער מקום זיין פון שלילה, אזאַ „שאינו עושה פירות", „איתן, קשה שלא נעבד": אַז ניט נאָר מכאן ולהבא דאַרף עס זיין אַן אָרט שאינו עושה פירות, נאָר בעיקר — בהווה בשעת העריפה מוז עס זיין אַן „איתן קשה שלא נעבד" — „אינו עושה פירות".

ח. התורה היא נצחית. איז מובן, אַז די הוראה פון פרשת עגלה ערופה איז דאָ בכל הזמנים ובכל המקומות צו אַלע אידן [ובמיוחד אין זמן הגלות, וואָס האָט אַ שייכות צום ענין פון שפיכת דמים, וואָרום ברוחניות איז מען דורך יעדן חטא, במעשה דבור או מחשבה, גורם דעם ענין פון „שפיכת דם וחיות אדם דקדושה באדם דקליפה"*[73]] — און דאָס איז אַ הוראה נפלאָה:

מען רעדט וועגן „ימצא חלל באדמה גו' נופל בשדה"[74], וואָס אין דעם פאַל קען מען טענה'ן: וויבאַלד אַז אין מיתה בלא חטא*[74], איז דאָך זיכער אַז דאָס איז מאת ה', וע"ד מארז"ל[75] בנוגע לחטא בשוגג (אויפן פסוק[76] והאלקים אנה לידו); איז דער מכה איש איז אַ רוצח און אים קומט אַן עונש גדול, וויבאַלד אָבער אַז „לא נודע מי הכהו" — ובפרט לפי הפירוש (בגמרא ו)ברש"י כנ"ל, אַז די עגלה ערופה קומט בעיקר „על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות" און ער האָט ניט געהאַט דעם מגני ומצלי[77] פון תומ"צ*[77], איז דאָך

---

71) וראה גם רד"ק בספר השרשים שלו ע' אית (הובא בבחיי כאן) שפירש „מקום דשן ושמן . . כי לפיכך יהיו נזהרים ונשמרים כו' שלא ימצא שם חלל". עיי"ש.

*71) בקושיית הריטב"א בס' הזכרון שם (לגירסתנו במו"נ. וע"ד קושיית הרמב"ן שם לפי גירסתו במו"נ — ראה לעיל הערה 55).

72) ופרט זה אינו שייך לטעמו במו"נ שם. וראה עד"ז בס' הזכרון שם.

73) אבל מהמשך דברי הרמב"ן שם מובן, שלפי טעמו — שהוא „בענין הקרבנות הנעשים בחוץ" — אין סברא „שיעשה בשדה טוב ראוי לזריעה" (ל' הרמב"ן בקושייתו על המו"נ). ולכאורה הדיוק ברמב"ן הוא „קרבנות הנעשים בחוץ שעיר המשתלח" — ראה חזקוני (שהובא לעיל הערה 57) „אשר לא יעבד ולא יזרע דוגמא אל ארץ גזרה".

משא"כ להרמב"ם בס' היד שכותב רק שעגלה ערופה מן החוקים בכלל (ולא הזכיר דוקא קרבנות הנעשים בחוץ) משמע, שהוא כמו גדר החוק דכל הקרבנות, שהוא מצד עצם פעולה וכפרה דהקרבנות. ובמילא מסתבר שמקומו צ"ל מקום נבחר, כבפנים.

74) שבת נה, סע"א. זח"א נז, ב.

*74) פרשתנו כא, א.

75) מכות י, ב. פרש"י עה"פ (משפטים כא, יג).

76) משפטים שם.

77) ראה סוטה כא, א.

*77) ראה שם מו, סע"א: מאי פירות אלימא פרי

בנוגע דעם ניזק כבר נגזר עליו מן השמים[78] — קען מען טראכטן, אז מען האָט צו דעם קיין שייכות ניט און מען דאַרף זיך דערמיט ניט פאַרנעמען.

ועד"ז ברוחניות: בשעת מען טרעפט אַ אידן במעמד ומצב ירוד — „נופל (און וואו —) בשדה", ער האָט אַ שייכות צו „עשו . . איש שדה"[79], היפך פון דער שטאָט, מקום ישוב אדם — „ושכנתי" פון דעם אדם העליון שעל הכסא[80], אַן ארט און סביבה פון תומ"צ —

קען מען מאַכן אַ חשבון: וועמענס שולד איז עס וואָס דער איד געפינט זיך אין אזא מצב? — ער האָט זיך געדאַרפט געפינען ניט בשדה, נאָר אין אַ מקום מושב ועיר, אין אַ סביבה פון תורה ויר"ש כו'. ובמילא, דאַרפן די אידן וואָס געפינען זיך בעיר, אין אַ סביבה פון אידן שומרי תומ"צ, פון זקנים וב"ד, ניט פאַרנעמען זיך מיט אים.

אויף דעם איז די הוראה פון פרשת עגלה ערופה: דאָס האָט אַ שייכות ניט נאָר צו די תושבי העיר הקרובה אל החלל, נאָר אויך צו די זקני העיר ההיא — צום ב"ד פון דער שטאָט[81], ביז דאָס רירט אַן דעם ב"ד הגדול, „ויצאו זקניך, מיוחדים שבזקניך, אלו סנהדרי גדולה"[82].

און די זקני בית דין פון דער עיר דאַרפן מאַכן זיכער ועד כדי הכרזה אַז „ידינו לא שפכו את הדם הזה"[83], ווי רש"י טייטשט[84] „לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לוי" — אַז מען האָט דעם אידן געגעבן „צידה לדרך", דעם מזון פון תורה וכמש"נ[85] ותורתך בתוך מעי, ועד"ז — לבושים פון מצות[86] — וועלכע באַשיצן פון „קעלט" און פון קשת וחרב, „לחם ולבוש" וועלכע וועלן אים באַגלייטן אין דעם שדה עשו — חשך הגלות, אין דעם מעמד ומצב פון „שדה" וואו ער איז געגאַנגען.

און נאָכמער זאָגט מען, אַז דאָס איז פאַרבונדן אויך מיט די סנהדרי גדולה שבלשכת הגזית. דלכאורה: וואָס פאַר אַ שייכות האָבן זיי מיט דעם „חלל" וואָס מ'האָט געפונען — ניט בסמיכות צו ירושלים[87], נאָר צו אַן אַנדער וויייטער שטאָט ערגעץ וואו אין ארץ ישראל[88]? — שטייט אַבער אין תנא דבי אליהו

ורבי' אלא מעתה אזקן ואסריס ה"נ דלא ערפינן אלא מצות. ורש"י כאן סתם „פירות" ולא פירש (אף שנוגע להלכה) כי מפרש פשש"מ, ואינו ספר הלכות [ואולי י"ל שמובן הוא ע"פ פרש"י ר"פ נח „שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים" אף שהמדובר שם בצדיקים הרי"ז בנוגע לפרט דעיקר תולדותיהם . . מע"ט, אבל בשאר כל אדם גם מצות (שמחויב בהם) הם בכלל תולדותיו — פירות שלו (כדמוכח גם מזה שרש"י משנה מב"ר שם (פ"ל, ו): מה הן פירותיו של צדיק מצות ומע"ט) — ראה בהנ"ל לקו"ש ח"ה ע' 30 הערה 2].

78) אגה"ק סי' כה. וראה בארוכה אלשיך פרשתנו.

79) תולדות כה, כז. וראה בארוכה אוה"ת עה"פ (קמב, ב ואילך).

80) ראה לקו"ת ראה (אלול) לב, ב.

*) אבל בתנחומא נח ב: וכן תולדותיו של אדם אלו מעשיו הטובים.

81) ראה מדרשי התורה להקדוש אשתרוק פרשתנו כא, ו. וראה מו"נ שם. ראב"ע כאן (פסוק ז). ועוד.

82) פרשתנו כא, ב ובפרש"י (מסוטה מד, ב).

83) פרשתנו כא, ז.

84) וראה סוטה מה, סע"ב במשנה (ועה"ג שם). ספרי עה"פ.

85) תהלים מ, ט.

86) ראה תדבא"ר פכ"ז.

87) דהרי אין מודדים לירושלים שירושלים אין מביאה עגלה ערופה (רמב"ם הל' רוצח פ"ט ה"ד. וש"נ).

88) ראה רמב"ם שם רפ"י.

רבא[89]: „הי׳ להם לסנהדרי גדולה שהניח משה ויהושע כו׳ לקשור חבלים של ברזל במתניהם ולהגבי׳ בגדיהם למעלה מארכבותיהן ויחזרו בכל עיירות ישראל יום אחד ללכיש כו׳ וכן בכל מקומות ישראל וילמדו את ישראל כו׳ כדי שיתגדל ויתקדש שמו של הקב״ה בעולמות כו׳״.

ולהעיר — אז אין תנא דבא״ר ווערט דאס געזאגט בנוגע די „שבעים אלף[90] שנהרגו בגבעת בנימין״, אז „לא הרג אותן אלא הסנהדרי גדולה כו׳״, ווען זיי וואלטן ארויס בעיירי ישראל וכו׳ וואלט ניט געקומען צו מעשה פילגש בגבעה:

אאכו״כ ווען עס רעדט זיך וועגן אידן וואס געפינען זיך בשדה, א מקום אז תורה און אן מצות, אז דאס איז א חיוב ואחריות וואס ליגט אויף ב״ד ישראל.

און דאס איז די הוראה פאר יעדן אידן בימינו אלו, ובפרט אין דעם זמן פון חודש אלול, אז מ׳דארף ארויסגיין במקום מושבי בני ישראל[91], אויך אין אן ארט וואס איז ניט קיין סביבה פון תומ״צ („שדה״) און ארויסהעלפן יעדן אידן און אים מעורר זיין, אז אין דעם זמן פון אלול געפינט זיך דער מלך מלכי המלכים הקב״ה „בשדה״, און איז מקבל יעדן איינעם אין וואס פאר א מעמד ומצב ער זאל זיין „בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם״[92], און דאס גופא העלפט ארויס דעם אידן ארויסצו־גיין פון דעם מעמד ומצב פון „שדה״ אין וועלכן ער געפינט זיך.

און דעמאלט איז „בלכתו (המלך) העירה הרי הם הולכים אחריו״, אין דעם זמן פון ימים נוראים[93], ווען מ׳איז ממלא בקשת הקב״ה „שתמליכוני עליכם״[94], ביז צו דעם „כפר לעמך ישראל״[95] ביום הכיפורים, ווען עס ווערט אויפגעטאן די כפרה וסליחה ומחילה פאר יעדן אידן און פארן גאנצן כלל ישראל, און — סלחתי כדבריך,

און יעדער איינער און איינע ווערט נכתב ונחתם לאלתר בספרן של צדיקים[96] גמורים.

(משיחות ש״פ: שופטים תצא וחבוא — תשמ״א)

---

89) פי״א.

90) כ״ה בתדבא״ר שם, וביל״ש שופטים רמז סח: ע״ב אלף. ובמפרשים (זיקוקין דנורא. ישועות יעקב) שבשניהם הוא ס״ס כי לא מצינו בקרא שנהרגו כ״א ס״ה אלף ומאה ושלשים.

ולחומר הקושיא — י״ל דקים להו דנשים וטף דבנימין שנהרגו — השלימו לשבעים אלף (שבתדא״ר) והרוגי יבש גלעד — לע״ב אלף (שביל״ש), ועפ״ז גם לא הוי פלוגתא במציאות.

ועפ״ז גם מבואר צע״ג במרז״ל הנ״ל (תדא״ר ויל״ש) שמדגיש שזה שיש בידו למחות ולא מיחה הרי „הכל נעשה על ידו״ ומפרש בהדוגמא „שנהרגו בגבעת בנימין״ ותו לו!

ועפהנ״ל מובן בפשטות כי בזה נכללו גם נשים וטף דבנימין והרוגי דיבש גלעד — אלא שלתדא״ר הרוגי דיבש גלעד — אין שייך לענייננו בכלל, כי זה הי׳ מפני „השבועה הגדולה״ (שופטים כא, ה). וענין „פלגש בגבעה״ הי׳ רק סיבה דסיבה וכו׳.

91) ראה לקו״ש ח״ט ע׳ 298 ואילך. ושו״נ.

92) לקו״ת שם לב, ריש ע״ב.

93) ראה לקו״ת שם כה, ג.

94) ר״ה טז, סע״א.

95) פרשתנו כא, ה.

96) ר״ה שם, סע״ב.

תצא

א. בקשר מיטן פסוק בפרשתנו[1] „וכי יהי׳ באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ", איז ידוע[2] אז אין דעם הספד וואס דער אריז״ל האט מספיד געווען דעם רמ״ק האט ער גע־טייטשט דעם פסוק:

„וכי[3] יהי׳ באיש חטא משפט מות, פי׳ שיחסר (חטא מלשון חסרון) טעם משפט מות כי לא פעל רע ולמה ימות, ותלית אותו על עץ מחמת עץ הדעת שגזר[4] מיתה, בשביל כך מת".

פון שטחיות הלשון איז משמע[5], אז דער תוכן פון דער דרשה איז ווי דער מאמר חז״ל[6] „ד׳ מתו בעטיו של נחש" — אז כשם ווי די פיר האבן ניט געהאט קיין חטא און זייער מיתה איז געווען נאר בסיבת ה„נחש", צוליבן חטא עץ הדעת (בעצתו[7] של נחש) איז „נגזרה[8] גזירת מיתה על כל תולדותיו של אדה״ר" — עד״ז איז געווען ביים רמ״ק, אז זיין „והומת" איז געווען נאר צוליבן „עץ (הדעת)".

וי״ל, אז ס׳איז ניט נאר וואס דער אריז״ל דרשנ׳ט דעם פסוק אויף דעם ענין „מתו בעטיו של נחש", נאר דער־מיט זאגט ער און מחדש א נייעם גדר.

ב. ובהקדם דעם חילוק צווישן די צוויי ענינים הנ״ל: די גמרא זאגט „מתו בעטיו של נחש", דער אריז״ל (טייטשט און לערנט דעם פסוק) — „ותלית אותו על עץ"; וואס דאס איז א חילוק (ניט נאר אין לשון, נאר) אין תוכן:

„עטיו (עצתו) של נחש" — וואס ער האט גע׳עצה׳ט חוה צו עסן פונעם עץ הדעת — רעדט זיך וועגן רע, עצה למעשה חטא[9]; „ותלית אותו על עץ" (וואס דער אריז״ל שטעלט זיך אויף עם) רעדט וועגן דער זאך דורך וועלכער אדם איז באמאנגען דעם חטא, אבער דער „עץ" גופא איז ניט אן ענין של חסרון[10], ואדרבה, בפשוטו של מקרא — כפרש״י[11] — איז עס געווען אן עץ תאנה, פון די מינים שנשתבחה בהם

---

1) כא, כב.

2) יערות דבש ח״ב (דרשות בק״ק אה״ו דרשה ב׳ בסופה (בדפוס ווארשא — קכו, ג)). חיד״א — נחל קדומים פרשתנו עה״פ ובדברים אחדים דרוש כ (קו, סע״ד). ועיין ג״כ של״ה דרוש להספד רט, ב בשם התיקונים (ראה תקו״ז בהשמטות ת״ה (קמא, ב), הובא ביערות דבש שם). ולהעיר ג״כ משל״ה פרשתנו שפד, ב. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 167 ואילך. — ולהעיר אשר בש״ך עה״ת עה״פ פי׳ להיפך, שאין לתלות מיתת הצדיק „על העץ". ע״ש.

3) ל׳ היערות דבש. ובנחל קדומים — בשינוי לשון. וראה לקמן הערה 5.

4) אולי צ״ל: שנגזר.

5) וכן משמע בדברים אחדים שם שמוסיף (על ל׳ היע״ד) „כלומר בעטיו של נחש". וכן בנחל קדומים שם: ותלית אותו על עץ ר״ל בעטיו של נחש. — אבל ע״פ המבואר לקמן בפנים עכצ״ל שכוונתו רק בכללות ולא שזהו אותו הענין ממש. ולהעיר שגם בשל״ה שם לא הובא מחז״ל „בעטיו של נחש".

6) שבת נה, ב. ב״ב יז, א.

7) רש״י שבת וב״ב שם. רבינו גרשום ב״ב שם.

8) ל׳ רש״י ב״ב שם.

9) להעיר מר״ג לב״ב שם.

10) ובפרט ע״פ המבואר (ראה קונטרס עה״ח פ״י — מהרח״ו) „שהי׳ צריך לאכול׳ מעה״ד אחרי (או עם) עה״ח, „ואז . . אדרבא היא מברירת אותם" (החיצונים).

11) בראשית ג, ז. — ועפ״ז נאסר אדה״ר באכילת תאנה — וע״פ פשוטו ש״מ ה״ז איסור עולם!

ארץ ישראל[12]. אויך זיין נאַמען איז „עץ הדעת", אַז עס טוט אויף ענין הדעת[13]. ואפילו דער חטא צו וועלכען ער קען בריינגען — אכילה פון עץ הדעת, איז (ע"פ דרז"ל וכו' איז) עס געווען נאָר (במשך פון די דריי שעה) ביז שבת[14].

ד. ה. דער אריז"ל רעדט וועגן סיבה דסיבה כו' נאָך אַ פריערדיקע און ווייטערדיקע סיבה — ניט וועגן דעם חטא עה"ד וואָס האָט געבראַכט גזירת מיתה בפועל, נאָר וועגן דעם („עץ") וואָס האָט געגעבן די אפשריות אויף ענין המיתה (אויב מען וועט פון אים עסן (וועט ער איז טוב ורע[15]) איז „מות תמות"[16]).

בסגנון אחר (וע"פ לשון המדרש[17]): בשעת הבריאה האָט דער אויבערשטער געטראַכט אַז עס זאָל זיין מיתה בעולם[18] (וואָס דערפאַר איז „מיום הראשון ברא מלאך המות"[19]), נאָר מצד דעם „נורא עלילה על בני אדם"[20] איז אויסגעשטעלט געווארן אזוי, אַז די גזירת מיתה בפועל זאָל קומען דורכן אדם. און דערפאַר האָט דער אויבערשטער געשטעלט אדם'ען פאַר דעם גרויסן נסיון פון עץ הדעת — דורך איינפלאַנצן אין גן עדן „כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל"[21] אויך דעם עץ הדעת וכו' — וואָס דורך דעם אַלעם איז אַרויס די גזירה בפועל.

ג. און דאָס איז דער חילוק צווישן די צוויי ענינים — „מתו בעטיו של נחש" און „ותלית אותו על עץ":

דער ענין פון „מתו בעטיו של נחש" וואָס ווערט געזאָגט אין גמרא — נגלה דתורה — רעדט וועגן דעם ענין המיתה ווי דאָס איז געווארן בפועל ובגלוי („בנגלה"):

משא"כ דער ענין פון „ותלית אותו על עץ" — וועלכן דער אריז"ל האָט מגלה געווען, ובשייכות צום רמ"ק, וואָס ענינם איז[22] גילוי תורת הסוד, פנימיות התורה — רעדט ווי דאָס איז בפנימיות, וואָס מצד פנימיות הענין איז עס פאַרבונדן (ניט מיט „עטיו של נחש", נאָר) מיטן „עץ" — דער נסיון פון „עץ הדעת", וואָס דער אויבערשטער האָט צוגעשטעלט אדם'ען מצד רצונו ית' וכוונתו בהבריאה.

ד. בעומק יותר, זיינען די צוויי ענינים („עטיו של נחש" און „ותלית

---

12) עקב ח, ח. ולהעיר אשר כן הוא גם למ"ד חטה הייתה (ברכות מ, סע"א), גפן הי' (שם).

13) ת"א בראשית ב, ט. ברכות מ, סע"א. ועוד. — וראה רמב"ן בראשית (שם — ולכאורה הוא דלא כהרמב"ם מו"נ ח"א פ"ב). ואכ"מ.

14) ש"ך עה"ת קדושים יט, כג ד"ה עוד ונטעתם (מב, ב). וראה לקו"ת ר"פ קדושים. אוה"ת (ויקרא כרך א') קדושים ס"ע קמג. רח"ו (הובא לעיל הערה 10) ועוד. — ובאוה"ת בראשית מו סע"א: דלכאורה תמוה שהרי נאמר סתם ומפה"ד טו"ר לא תאכל ממנו אלא דהפי' כו' כי בשבת כו' עה"ד . . טוב לבד וע"ז לא באה האזהרה כלל. ע"י"ש.

15) ראה הערה שלפנ"ז.

16) בראשית שם, יז.

17) תנחומא וישב ד.

18) כמו שמוכיח בתנחומא שם ממש"נ (חוקת יט, יד) „זאת התורה אדם כי ימות באהל", אף ש„עד שלא בראת עולמך קודם שני אלפים שנה היתה תורה אצלך", ו„אלולי שהתקנת מות לבריות היית כותב בה כך". ועד"ז בזח"ג קנט, א.

19) תנחומא שם.

20) תהלים סו, ה. וראה בארוכה תו"ח תולדות ד"ה ויתן לך פ"י ואילך. ועוד.

21) בראשית שם, ט. וראה גם שם ג, ו.

22) להעיר מהגהות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לסידור (בהוצאת קה"ת — שיט, סע"ד): ואין הפרש בינו (הרמ"ק) לקבלת האריז"ל אלא כו' בכלל מאתיים מנה כו'. וראה שיחת ש"פ שמיני תשמ"א.

אותו על עץ") פאַרבונדן מיט צוויי סוגי צדיקים:

„מתו בעטיו של נחש" זיינען די וואָס זייַער מיתה נעמט זיך פון דעם חטא: עס איז אַבער פאַראַן אַ סוג פון צדיקים[23], וואָס זיי קען „עטיו של נחש" ניט אַנרירן, און דער ענין המיתה ביי זיי איז שייך, „ותלית אותו", נאָר מצד — „על עץ".

די הסברה אין דעם:

דער אַלטער רבי איז מבאר אין תורה אור[24], אז „מתו בעטיו של נחש" איז ווייל די פיר צדיקים, אע"פ אז זיי זיינען געווען צדיקים גמורים, איז אין זיי נאָך געבליבן „איזה שמץ מזוהמת הנחש[25] שלא יכלו להסירו מכל וכל", און ווי ער איז דאָס מבאר אין עבודת האדם, אז זוהמת הנחש איז דער ענין פון „גסות הרוח שנעשה בטבע האדם . . שרואה את עצמו ומכיר חסרונו או יודע שזה טוב לו" — מען פילט „זיך".

ד. ה. „עטיו של נחש" מיינט, אז דער חטא עה"ד האָט אויפגעטאָן אַ חסרון אין דעם צדיק, וואָס דאָס איז גורם מיתה. אַבער דעם חסרון האָט גורם געווען ניט דער צדיק עצמו ח"ו, נאָר דער נחש וואָס האָט געבראַכט „זוהמא" בעולם[25].

און דאָס איז דער יתרון פון „ותלית אותו על עץ" לגבי „מתו בעטיו של נחש":

דער פגם פון אַ חטא קען אַנרירן נאָר די חיצוניות פון אַ אידן, אַבער די פנימיות פון אַ אידן בלייבט אַלעמאָל גאַנץ, „גם בשעת החטא היתה באמנה אתו"[26], ובפרט מצד פנימיות הנשמה וואָס איז מלכתחילה העכער פון דעם גאַנצן ענין החטא[27].

דערפון איז אויך פאַרשטאַנדיק בנוגע דער „זוהמת הנחש" שע"י חטא עה"ד, אז די „זוהמא" פון נחש האָט נאָר אַנגעריירט די חיצוניות פון אידן, אַבער ניט ח"ו די פנימיות פון אַ אידן.

און דערפאַר, בשעת די פנימיות הנשמה פון אַ אידן איז ביי אים מאיר בגילוי, ביז דאָס נעמט דורך זיין חיצוניות, איז ביי אים ניט שייך דער ענין פון „מתו בעטיו של נחש".

און דאָס זאָגט דער אריז"ל: „וכי יהי' באיש חטא משפט מות, פי' שיחסר טעם משפט מות כי לא פעל רע" — שיש לומר אז דערמיט מיינט ער כולל זיין אויך דעם „טעם משפט מות" פון „עטיו — זוהמת הנחש" —

איז „ותלית אותו על עץ", אז דאָס וואָס ביי אים איז פאַראַן דער ענין המיתה, איז עס בלויז מצד דעם וואָס „נורא עלילה על בני אדם", וואָס דער אויבערשטער האָט געמאַכט (ע"י עץ הדעת) דעם ענין המיתה בעולם[28].

---

23) להעיר מחדא"ג מהר"ל ב"ב שם, שהד' שמתו בעטיו של נחש הם למטה מן המנורים בגמ' לפנ"ז שלא שלטה בהם כו'.

24) ס"פ משפטים. תו"ח שם (ד"ה לא תהי' פכ"א). ועד"ז הוא בזהר הרקיע (סט, א ואילך) לסבא דמשפטים (צו, א) — הובא גם באהבת איתן לע"י שבת שם. וראה גם יערות דבש שם דרשה ט בסופה (קמט, סע"ד).

25) ראה שבת קמו, ר"ע:א. וש"נ. זח"א נב, ב. קכו, ב. זח"ב קצג, סע"ב.

26) תניא ספכ"ד.

27) ראה זח"ג סז, א. שם יג, ב.

28) עפ"ז ר"ל שיש חילוק גם בתוכן ענין המיתה: כאשר סיבתו „עטיו של נחש" מובן שהו"ע לגרייתו; משא"כ כאשר המיתה היא רק מצד רצונו של הקב"ה שתהי' מיתה בעולם — מובן, שאצל הצדיק נרגש שכל ענין המיתה הוא רק (כמו שהוא מצד הקב"ה, היינו) העילוי הבא ע"ז, עלי' למעלה מעלה ממדריגתו עצמו, ע"ד עליית צדיקים שבבחי' שור הבר ע"י צדיקים שבבחי' לויתן (לקו"ת ר"פ שמיני). דרושי דלעת"ל עושה קניגי כר' (ראה תו"ח

ועפ״ז וועט זיין פֿאַרשטאַנדיק די שייכות פון דעם ענין צום רמ״ק וואריז״ל, וואָס ענינם איז, כנ״ל, גילוי פנימיות התורה — ווייל דער גילוי פון „סתים דאורייתא״ איז פֿאַרבונדן מיטן גילוי פון „סתים דנשמתא״[29] וואָס איז העכער פון „עטיו של נחש״. וכידוע[30], אַז פנימיות התורה איז „עץ חיים״ (אילנא דחיי) וואָס איז העכער פון „אילנא דטוב ורע״ (עץ הדעת).

ה. וויבאַלד אַז זינט דעם זמן האריז״ל איז „מצוה לגלות זאת החכמה״[31], איז אע״פ, אַז „מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו״[32] צו זאָגן אַז ער האָט אַ שייכות צו די מדריגות הנ״ל פון רמ״ק און אריז״ל — פונדעסטוועגן, היות מ׳האָט אונז דערציילט אויך וועגן דעם ענין איז מובן, אַז „אפס קצהו ושמץ מנהו״[32] איז שייך צו יעדער אידן. וע״ד ווי מ׳זאָגט בנוגע צו משה רבינו[33] אַז אע״פ אַז „מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי׳ חלק אחד מני אלף ממדרגת אהבת רעיא מהימנא מ״מ הרי אפס קצהו ושמץ מנהו כו׳ מאיר לכללות ישראל בכל דור ודור״.

ובנדו״ד, איז אדרבה: דער ענין פון „מתו בעטיו של נחש״ — אַז מ׳האָט ניט קיין אַנדער חטא וחסרון, נאָר דאָס וואָס מ׳האָט ניט געקענט אַראָפנעמען „זוהמת הנחש . . מכל וכל״ — איז שייך אין דער דרגא אין נפש וואו די „זוהמא״ קען אַנרירן. ד. ה. אין חיצוניות האדם וכחות הגלויים שלו, וואָס אַזאַ שלימות ועילוי (אויך) אין די דרגות חיצוניות איז אַנגי־מאָסטן נאָר פֿאַר יחידי סגולה און דאָס איז ניט שייך לכל אחד ואחד.

משא״כ דער ענין פון „חטא משפט מות . . שיחסר טעם משפט מות״ שמצד סתים דנשמתא (וואו דער „עטיו של נחש״ קען ניט אַנרירן) ופשיטא אין עצם נשמתו — איז דאָס אַזוי ביי יעדן אידן: וואָרום די פנימיות פון יעדער אידן, יהי׳ מי שיהי׳ און אין וואָס פֿאַר אַ מצב ער זאָל נאָר זיין, איז העכער פון יעדער זוהמא של חטא. ביז אַז עס קען אַרויס בגלוי ממש און ווירקען בפועל ממש און להלכה בפועל.

ווי מען זעט עס, אַז אַ איד וואָס זאָגט בגלוי ובכל התוקף אַז ער וועט ניט מקיים זיין פס״ד ב״ד וואָס הייסט עם בריינגען אַ קרבן — איז דער ב״ד עם כופה ביז אַז אומר רוצה אני און דאָמאָלס זאָגט תורת אמת אַז דאָס איז זיין אמת׳ער לרצונו[34].

און יעדערער בזמננו וואָס מצוה לגלות זאת החכמה קען און איז מצווה דאָס אַרויסבאַרענגען בגילוי, דורך דעם וואָס מ׳איז מגלה ביי זיך „סתים דנשמתא״, וואָס דאָס ווערט דורך דעם לימוד פון „סתים דאורייתא״ אין אַן אופן אַז דער „סתים״ זאָל ווערן „גליא״ — אַז

שם פי״ז ואילך. — ענין הקניגי בכלל — נתבאר בשני המאורות (לבוב, תרמ״ב) י, א (מאמרי אדה״ז על מארז״ל ע׳ קמא). ד״ה ויתן לך וביאורו — מאמרי אדה״ז — תקס״ב ובתו״ח תולדות שם. ד״ה ומשה נגש — מאמרי אדה״ז — פרשיות ח״א ובאוה״ת יתרו פ״ה). וראה ד״ה זאת התורה תרע״ט.

29) ראה זח״ג עג, א.

30) רע״מ נשא (קכד, ב) הובא ונת׳ באגה״ק סכ״ו. וראה תו״ח שם (פכ״ב־ג) איך שביטול תערובת הרע דחטא עה״ד (עטיו של נחש) הוא ע״י עץ החיים דתורה. וראה בארוכה קונטרס עה״ח פ״ג ואילך. ועוד.

31) אגה״ק שם (קמב, ב).

32) לשון התניא דלקמן בפנים.

33) תניא פמ״ד (סג, א).

34) רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.

יתפרנסון מיני'[35] מען פאַרשטייט עס אין חב"ד שבנפש, ביז עס נעמט דורך דעם מענטשן אינגאַנצן.

און בשעת די „מעינות" הנשמה נעמען דורך אויך דעם „חוצה" שבאדם, ווערט ער אין אַ מצב אַז ער איז ניט שייך צו אַ חטא.

ו. די הוראה בפועל מכל הנ"ל:

עס דאַרף זיין — „יפוצו מעינותיך חוצה": מען דאַרף מפיץ זיין די מעינות פון פנימיות התורה, אַז זיי זאָלן אַרויס־קומען בגילוי ביז אין חוצה, צו יעדער איד. און ביז צום חוצה פון אַ איד־ן התחתון ביותר (ברוחניות). וואַרום יעדער איד, מצד פנימיות נשמתו, איז פאַרבונדן מיט פנימיות (מעינות) התורה.

און דורך דעם גופא וואָס מען לערנט מיט אים פנימיות התורה — אע"פ אַז כדי לערנען מיט אים דאַרף מען דאָס איבערזעצן אויף אַן אַנדער שפראַך און געבן אים צו פאַרשטיין אין אַ סגנון וואָס ער קען פאַרשטיין במצבו בהווה — איז דאָס מעורר זיין פנימיות הנשמה און הויבט אים אויף ממעמדו ומצבו.

און דורך דער הנהגה איז מען מבטל דעם „חטאינו" (כולל — חטא עץ הדעת) — וואָס דאָס איז די איינציקע סיבה אויף דעם גלות, מפני „חטאינו גלינו", און עס ווערט בדרך ממילא בטל דער מסובב („גלינו"), און עס קומט די גאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ מטות תשמ"א)

---

35) תקו"ז (ת"ז בסופו). וכפי' המק"מ (הקדמה לזהר): יתפרנסון . . כשיפורש להם אמיתות מאמריו כו'. ובכסא מלך (לתקו"ז שם): בדרא בתראה דוקא קרוב לימות המשיח כו' (אף אשר) זה כמה מאות שנים שנתגלה כו' (כי הלימוד צ"ל דוקא באופן של) יתפרנסון כו' יפורשו מאמריו העמוקים בהקדמות שגילה האר"י זלה"ה כו' שיבינו כו' כי הלומד גירסא בעלמא הגם שיש לו שכר טוב כו' עכ"ז הסגולה דבגינ' וקראתם דרור היא כשיתפרנסון וילמדו פירושי המאמרים כו'. — ראה גם כן הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות.

תצא ב

א. אויפן פסוק[1] „כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך" שטייט אין ספרי[2]: „בית — לרבות היכל",

אז די מעקה אויפן גג פון היכל המקדש[3] איז געווען (ניט נאר „לנוי"[4] וכיו"ב, נאר) א חיוב, מצות מעקה.

איז ידוע די שאלה[5]: דער דין איז, אז בתי כנסיות ובתי מדרשות זיינען פטור פון א מעקה, ווי די גמרא[6] דרש'נט „גגך . . למעוטי בתי כנסיות ובתי מדרשות" — איז פארוואס איז דער היכל המקדש מחוייב במעקה?

ב. דער ראגאטשאווער[7] ענטפערט אויף דעם, אז דער חיוב מעקה איז חל (ווי עס שטייט אין ספרי[8]) „משעת חידושו"[9] — גלייך ווען דער בית ווערט געבויט (נאר איידער מ'הויבט אן אים נוצן[10]): און וויבאלד אז ביים מקדש איז דער דין[11] „בונין בחול ואח"כ מקדישין", קומט אויס, אז „בשעת חידושו" (ווען דער מקדש ווערט געבויט), האט ער נאך ניט קיין קדושה ובמילא איז ער דאן חייב במעקה.

דער תירוץ איז אבער צע"ג[12]:

א) דאס וואס בתי כנסיות ובתי מדרשות זיינען פטור ממעקה איז (ניט ווייל זיי זיינען „קודש"[13], נאר) ווייל זיי זיינען ניט „גגך" — זיי האבן ניט קיין בעלים[14]; וא"כ האט אויך היכל המקדש געדארפט זיין פטור ממעקה, ווארום כאטש ער ווערט נבנה בחול, ווערט ער אבער ניט דערמיט „גגך".

---

1) פרשתנו כב, ח.

2) אף שיש מוחקים זה — הרי נוסף ע"ז שכן הוא בדפוס ויניציא וכו' — כן הוא גם בכת"י הסיפרי (ראה הוצאות ר"מ א"ש, האראוויץ — הובאו באנצ' תלמודית מע' היכל ע' מח).

3) מדות פ"ד מ"ו. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"ד ה"ג.

4) כמו שפי' בספרי דבי רב לספרי שם.

5) ספרי דבי רב שם. מנ"ח מצוה תקמו. ועוד.

6) חולין קלו, א.

7) ראה הנעתק בצפע"נ עה"ת פרשתנו שם. צפע"נ להל' בית הבחירה שם (ירושלים תשל"ט) ובהנסמן שם.

8) פרשתנו שם.

9) כ"ה בילש"ס פרשתנו שם. ועוד. ובספרי לפנינו: חדשתו.

10) כן מפרש גם ברבינו הלל וספרי דבי רב לספרי שם. אבל בתולדות אדם שם: כשהוא חדש לו ויכנוס לדור בו.

11) מעילה יד, א.

12) נוסף על העיקר, שדין הנ"ל בספרי דחייב „משעת חידושו" הוא דעת יחיד, ולא הובא ברמב"ם כו' (ראה ספרי דבי רב שם. וראה מגדל עוז להל' רוצח ושמירת נפש פי"א ה"ג).

13) גבי מזוזה כתב הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ו) ש„פטורין לפי שהן קדש", אבל [נוסף לזה שגם בזה פירש בחת"ס (שו"ת יו"ד סרפ"א) שהטעם הוא לפי שאינם דירת הדיוט, ודוקא דירת הדיוט חייבת במזוזה ע"ש. ועיין ל' החינוך מצוה תכג — הרי] גבי מעקה לא הובא טעם זה (אבל ראה הערה הבאה). וברמב"ם (הל' רוצח כו' שם ה"ב) מפורש שנתמעטו מגגך „לפי שאינו עשויים לדירה", כדלקמן בפנים.

14) כפרש"י חולין שם — נעתק לקמן בפנים (ר"ס ג).

ואולי י"ל (בדעת הצפע"נ), ע"פ מ"ש במ"א (צפע"נ שו"ת וארשא סי' קיב. וראה שו"ת דווינסק ח"ב סי"ב) בביאור פרש"י זה, ד„דבר שבקדושה אין בו קנין עצם" — שזהו מחמת הקדושה שבו. וא"כ במקדש קודם שמקדישין אותו אין שייך טעם זה.

ולהעיר ממנ"ח שם: שאינן בית דירה מכש"כ היכל וגם הוא לגבוה ולא קרי גגך כי הוא של גבוה כמו שדרשינן בכל מקום שלך ולא של גבוה (אבל כותב זה רק בנוגע להיכל, ולא לביהכנ"ס כו' שאינם „של גבוה" כ"א דבני העיר. וראה לקמן סעיף ג).

מען קען ניט ענטפערן אַז תירוצו איז לויטן טעם הרמב״ם[15] — אַז דאָס וואָס בתי כנסיות ובתי מדרשות זיינען פטור ממעקה איז (ניט ווייל זיי באַלאַנגען ניט צו יחידים, נאָר) „לפי שאינן עשויים לדירה״; משא״כ דער היכל וואָס בשעת בנינו איז ער נאָך „חול״, קען ער דעמאָלט גענוצט ווערן לדירה, און דערפאַר איז ער מחויב במעקה,

ווייל[16] אע״פ אַז „בונין בחול ואח״כ מקדישין״, וויבאַלד אָבער אַז עס ווערט געבויט לשם מקדש, איז מסתבר, אַז מען האָט זיך ניט משתמש געווען (אָדער — מען טאָר ניט משתמש זיין זיך) מיטן בית לצרכי הדיוט[17].

ב) אַ בית המחויב במעקה — אַז מ׳האָט אים דערנאָך געמאַכט פאַר אַ ביהכנ״ס (וכיו״ב — בית הפטור ממעקה), ווערט במילא בטל חיוב המצוה דמעקה[18].

ג. ויש לומר הביאור בזה:

רש״י[19] איז מסביר, אַז דאָס וואָס בתי כנסיות ובתי מדרשות זיינען ניט בכלל „גגך״ איז ווייל „אין חלק לאחד מהן בו שאף לבני עבר הים הוא״. דערמיט באַ־וואָרנט רש״י פאַרוואָס בתי כנסיות כו׳ זיינען אַנדערש פון אַ בית של שותפין:

דער דין איז, אַז בית של שותפין איז חייב במעקה, ווי די גמרא[6] זאָגט, אַז כאָטש פון וואָרט „גגך״ איז משמע „דידך אין דשותפות לא״, פונדעסט־וועגן, וויבאַלד דער פסוק טייטשט אויס דעם טעם פון מעקה — „כי יפול הנופל ממנו״, און מצד דעם חשש איז ניט קיין נפק״מ צי ס׳איז אַ בית של יחיד אָדער של שותפין, דעריבער איז אַ בית של שותפין מחוייב במעקה[20] —

ווערט דאָך לפ״ז קשה: מיט וואָס זיינען אַנדערש בתי כנסיות ובתי מדרשות וואָס ווערן יע נתמעט פון וואָרט „גגך״? אפילו אַז ס׳איז ניט „גגך״, מוז מען דאָך אָבער באַוואָרענען דעם חשש פון „כי יפול הנופל ממנו״.

איז רש״י מסביר, אַז ביי בתי כנסיות ובתי מדרשות איז ניטאָ וועמען צו מחייב זיין: דער חיוב מעקה איז אויף די בעלים פון דעם בית (און ביי בית של שותפין — איז דער חיוב מעקה אויף יעדערן און אַלע שותפים), אָבער די בני העיר (וועלכע האָבן געבויט דעם ביהכנ״ס אָדער ביהמ״ד) אין חלק לאחד מהן אין ביהכנ״ס וביהמ״ד, ווייל „אף לבני עבר הים הוא״[21], איז במילא ניט שייך אַרויפצולייגן אויף זיי דעם חיוב צו מאַכן אַ מעקה.

ס׳איז קיין סתירה ניט פון דעם וואָס מען געפינט, אַז לגבי אַנדערע דינים[22] ווערן די בני העיר יאָ פאַררעכנט ווי די

---

15) הל׳ רוצח כו׳ שם. וכ״ה בשו״ע חו״מ סתכ״ז ס״ג.

16) נוסף לזה שאא״פ לפרש כן בצפע״נ, שלא הביא שם דברי הרמב״ם.

17) ולהעיר מהאיסור לבנות בית בתבנית היכל (ע״ז מג, א. וש״נ. רמב״ם הל׳ ביהב״ח פ״ז ה״י).

18) דבפטור ביהכנ״ס וכו׳ אין תנאי בזה שצ״ל נבנה מתחלתו לשם זה, ולא כשקנו בית (דירה) ועשאוהו ביהכנ״ס כו׳ — ומעשה רב.

19) חולין שם (בטעם הראשון. בטעם השני — ראה לקמן סעיף ה).

20) ובל׳ הרמב״ם הל׳ רוצח כו׳ שם: לא תלה אלא בנופל.

21) ובמילא אין חלק מבורר, או אינו שווה פרוטה ועוד. וראה לקמן הערה 31. ועצ״ע.

22) כמו גבי מזוזה ונגעים (אם יש בו בית דירה) — ראה יומא יא, ב ואילך (ועיין פרש״י שם יב, רע״א החילוק בין דכפרים לדכרכים. וראה אנציקלופדי׳ תלמודית ע׳ בית הכנסת ע׳ רא. וש״נ). וראה גם משנה נדרים (מח, רע״א) „ואסורים בדבר של אותה

בעלים פון דעם ביהכנ"ס כו' — ווייל לגבי חיוב מעקה איז נוגע (ניט נאָר דער קנין הגוף פון ביהכנ"ס כו', וואָס גע־ הערט בלויז צו די בני העיר, נאָר אויך) אַז דאָס איז זיינער אַ מקום לדור[23],

משא"כ בביהכנ"ס וואָס כל ישראל האָבן רעכט צו אַריינגיין און משתמש זיין זיך מיט יעדן בית הכנסת שבכל עיירות שבעולם[24]; ובלשון פון ראַגא־ טשאָוער[25]: „גבי מעקה . . תלי' בדירה ודירת בהכ"נ שייך לכל"[26].

ד. עפ"ז ווערט אויך רעכט פאר־ וואָס דער היכל המקדש איז חייב במעקה:

אין דעם מקדש האָבן אַלע אידן גע־ האָט אַ חלק, (כעין) שותפות: סיי אין דעם מקום המקדש, וואָס דוד המלך האָט געקויפט פון ארונה היבוסי מיטן געלט וואָס ער האָט געגומען פון אַלע שבטים[27]; און עד"ז דער מקדש גופא ווערט דאָך געבויט פון נדבות הצבור (און פונקט ווי אַלע אידן האָבן זיך משתתף געווען אין נדבת המשכן, איז מסתבר, אַז אַלע אידן האָבן זיך משתתף געווען אויך אין דער קופה ולשכה פון ווועלכער מ'האָט געבויט (אָדער בדק בית ה)מקדש):

23) שבזה תלוי הענין ד„יפול הנופל ממנו". וראה לקמן הערה 39.

24) ראה גם נמוק"י נדרים שם. וראה המובא באנציקלופדי' תלמודית שם.

25) צפע"נ מהד"ת פז, א. ועי"ג שו"ת צפע"נ דווינסק ח"ב סי"ג.

26) ומסיים „ואין נ"מ בין של כפרים לשל כרכים" (ראה הנסמן לעיל הערה 22).

ולהעיר מהשקו"ט אם שוכר חייב במעקה מה"ת (שד"ח כללים מע' המ"ם כלל קצה. ושו"נ). ואכ"מ.

27) ספרי (ורש"י) ראה יב, יד. זבחים קטז, ב. פרש"י יומא שם ד"ה אלא.

און אע"פ אַז בשעת דער יחיד גיט זיין נדבה אין דער קופה, איז עס באופן פון „ימסרם לצבור יפה יפה"[28] (ניט ווי ממון וואָס געהערט צו כמה יחידים בתור שותפות) — פונדעסטוועגן ווערט דורך דעם ניט נתבטל (לגמרי) דער חלק היחיד[29] (כידוע די ראי' אויף דעם פון בקשת משה (בקשר צו קורח ועדתו): „חלקם (בתמידי צבור) לא יקובל"[30]; און דערפאַר איז דער מקדש (עכ"פ) מעין שותפות דכל ישראל[31].

און וויבאַלד אַז יעדער איד האָט אַ חלק אין ביהמ"ק — כנ"ל (ובמכש"כ — פון תמיד), דעריבער זיינען די אידן[32]

28) ר"ה ז, ריש ע"ב. ושו"נ.

29) האריך בזה בצפע"נ בכ"מ (ראה מפענח צפונות פ"ד ס"ב וס"ד, ושו"נ. אבל ראה השקו"ט בזה (שו"ת שם סי"ב־יג. ועוד) גם גבי ביהכנ"ס, דאף ששייך לכל (בני) העיר, נשאר בו חלק היחיד). וראה גם לקו"ש חי"ח ע' 112 ואילך.

30) פרש"י קרח טז, טו. מבמדב"ר פי"ח, י'.

31) כן מוכח ג"כ ממ"ש בפיה"מ נדרים שם גבי דבר של עולי בבל מותר: „דבר של עולי בבל הוא הדבר המשותף לכל עולי הרגל . . שבונין אותן . . מממון כל ישראל ויש לכל אחד מהם בהן קנין אלא שהוא מועט מאד אין חוששין לו" (כ"ה הלשון בתרגום קאפח. ועד"ז הובא במאירי שם (וכ"כ בפירושו הוא). ובפיה"מ לפנינו (הובא בתוי"ט): אין זה כ"א זכות מעט מאוד שאין לאחד מהם שום רשות). וגם להטעם (תוס', ר"ן, פי' הרא"ש, רע"ב ועוד שם) משום דהפקר הוי ולא דשותפין — היינו משום ד„לא נתנוהו להם להיות שותפין בו לענין שיוכל האחד לאסור חלק חבירו" (תוס' שם).

— ומכיון שכל בנ"י משתתפים בממונם בבנין המקדש, לכם, חלקם במקדש (לענין חיוב מעקה) הוא יותר מהחלק שיש לכל ישראל בביהכנ"ס מחמת זה ש„דירת בהכנ"ס שייך לכל" (כנ"ל ס"ג מפרש"י והצפע"נ) — ראה לעיל הערה 21.

32) ואף שישראל מותר להכנס רק בעזרות ולא בהיכל שעליו המעקה* — ה"ז רק משום אור" דרבי"ע

*) אבל ראה לקמן הערה 39 — בנוגע לעליית וגג ההיכל.

נתחייב געווארן צו מאכן א מעקה וועז זיי האבן געבויט דעם ביהמ"ק[33].

און צו זיין מחוייב במעקה מוז ניט זיין „גגך" בשלימות ממש (וכנ"ל סעיף ג', אז אויך א בית של שותפים איז ניט קיין אמת'ער „גגך") און מען מוז באַווארענען דעם „כי יפול הנופל ממנו"[34].

ה. מען קען נאך אבער פרעגן:

דער חיוב מעקה איז דוקא בא א „בית דירה"[35] (ווייל אנדערש איז דאך „אינו זקוק לו"[36]; וואס (אויך) מטעם זה זיינען בתי כנסיות ובתי מדרשות פטור ממעקה, ווייל ביהכנ"ס „אינו בית דירה"[37] [ובפרט לדעת הרמב"ם וואס ברענגט נאך דעם טעם — „לפי שאינן עשויים לדירה"[38] — כנ"ל סעיף ב] —

און דער היכל איז דאך ניט א בית דירה?

ויש לומר בזה[39]: דער ענין הדירה איז פארבונדן בעיקר מיט אכילה, ווי דער דין ביי סוכה, וואו עס דארף זיין „תשבו

עלי' איסור התורה, ולא מצד חסרון בבעלות שלהם (ולהעיר מתוי"ט למשנה נדרים שם). ולכן יש לומר דגם ישראל מצ"ע מחויב במעקה כדי ש„לא יפול הנופל ממנו", ולא רק מפני שצריכים להשתתף בבנית כל ביהמ"ק.

33) משא"כ בביהכנ"ס כו' (שלא נבנה מקופת ציבור דכל ישראל) אין לחייב (רק) בני העיר בענין ששייך לכל ישראל. וצ"ע.

34) עוד י"ל — את"ל דמאמר חז"ל (שמו"ר פ"ל, ט) „מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות" (שהקב"ה מקיים מצוות התורה) הוא גם גדר בהלכה: ביהמ"ק הוא דירת הקב"ה• [ונק' „בית לה'" (הובא בהלכה — רמב"ם ריש הל' ביהב"ח), ואומר עליו „זאת מנוחתי" (תהלים קלב, יד. רמב"ם שם פ"א ה"ג), דירת קבע — לאחרי ואתהלך באוהל]: ולכן יש חיוב כביכול על הקב"ה לעשות מעקה על גג דירתו, ובנ"א עשאוה בשליחותו של הקב"ה.

[ויש לחלק בין זה למ"ש בשו"ת חת"ס (הנ"ל הערה 13) דאין חיוב מזוזה על ביהכנ"ס כי הוא דירה של קדש, „דירת גבוה", ודוקא דירת הדיוט חייבת במזוזה (ולא אמרינן בזה „מה שהוא עושה כו'") —

כי ענין המזוזה הוא קביעות שם ה' על פתח הבית, ואין צורך בזה ב„דירת גבוה ה' אלקי ישראל" (ל' החת"ס שם), משא"כ מעקה שענינו שמירת הבית ש„לא יפול הנופל ממנו", צ"ל גם בדירת הקב"ה (אם בנ"א משתמשים בו. וראה לקמן סעיף ה)].

•) ומ"ש בחת"ס (שבפנים ההערה) דגם ביהכנ"ס הוא „דירת גבוה" — היינו רק לענין „דירה" שצ"ל במזוזה, דדירת גבוה לא נק' דירה; משא"כ מעקה — תלוי ב„גגך" וביפול הנופל — כבפנים.

---

35) ספרי פרשתנו שם. רמב"ם הל' רוצח כו' רפי"א. שו"ע חו"מ ר"ס תכז. שו"ע אדה"ז חלק חו"מ הל' שמירת גוף ונפש כו' סעיף א.

36) רמב"ם שם (וראה הערה 38). שו"ע שם. וראה שו"ע אדה"ז שם.

37) רש"י חולין (הנ"ל הערה 19).

38) וצ"ע, לכאורה, דא"כ למה צריכים מיעוט מיוחד ד„גגך" — והרי „אינו זקוק לו" מכיון שאינו עשוי לדירה; ועכ"פ נלמד זה מ„בית" (כבספרי שם. וראה הגמ' שם). וראה סמ"ע שם סק"ה.

ויש לומר, דהו"א דביהכנ"ס וביהמ"ד נק' בית דירה, מכיון שמשתמש בו היחיד בקביעות לתפלה ותורה•, ולכן צ"ל מיעוט מיוחד (שגם הם בכלל „אינם עשויין לדירה").

39) גם י"ל להמ"ד דגגין של היכל לא נתקדשו (ראה אנציקלופדי' תלמודית ע' גגין ועליות (ע' קלג) וש"נ), וא"כ מותרת ההשתמשות בם — והרי הפטור דאינו בית דירה הוא מפני שאין משתמשין על הגג (ראה שו"ע אדה"ז שם). ולהעיר משו"ת מבי"ט סק"י. שד"ח כללים מע' המ"ם כלל קצה (תקנה, ב).

ולהעיר דאת"ל שעליית ההיכל לא הייתה פתוחה להיכל צ"ע אם קדושתה כהיכל או כעזרה (ראה צל"ח פסחים פו, א. אנצ' תל' שם).

כן להעיר ממלכים (ב יא, ב ואילך) שהסתירו את יואש בחדר המטות — עליית בית קדש הקדשים (רש"י שם) — שש שנים.

•) להעיר דמדינא תדורו דסוכה — הוא גם בנוגע לת"ת (מקומות שנסמנו בהערה 40).

כעין תדורו״[40], אַז „עיקר מצות הישיבה בסוכה״ איז די אכילה בסוכה[41].

און דערפאַר איז מקדש אַ „בית דירה״, ווייל דאָס איז דער מקום קבוע אויף אכילת קדשים[42]; און אע״פ אַז אכילת קדשים איז נאָר בעזרה און ניט אין היכל (אויף וועלכן ס׳איז געווען די מעקה (על גגו)) — איז אַבער דער דין[43], אַז מען מעג

ויותר מזה — מען דאַרף און מען מוז (בשעת הדחק) עסן קדשי קדשים בהיכל.

[ס׳איז קיין קשיא ניט פון דעם וואָס בשעת הדחק מעג אַ ת״ח עסן אויך אין אַ ביהכנ״ס[44] (וכש״כ אין אַ ביהמ״ד[45]) און אעפ״כ ווערן זיי ניט אַנגערופן „בית דירה״ כנ״ל — ווייל דאָרטן איז דער היתר מצד דעם וואָס אזא אכילה ושתי׳ (ושינה) איז דרך עראי, און דערפאַר הייסט עס ניט אַ „בית דירה״ אויף נתחייב ווערן במעקה, ווייל ס׳איז נאָר ע״ד ווי אַ דירת עראי (סוכה[46]; בית בחו״ל פחות מל׳ יום וואָס איז פטור ממזוזה[47]);

משא״כ אכילת קדשי קדשים, וואָס די אכילה איז אַ מצוה וואָס מצוותי׳ אחשבי׳[48] ובפרט אַז עס דאַרף זיין אין אַן אופן פון „למשחה — לגדולה״[49], איז דאָס אַן ענין של קביעות. תורה האָט געהייסן עסן ק״ק בהיכל (עכ״פ בשעת הדחק), איז עס אַ „בית דירה״[50].

ו. דער ביאור החילוק צווישן ביהכנ״ס כו׳ און ביהמ״ק (לגבי חיוב מעקה) בפנימיות הענינים — ווערט זיין פאַרשטאַנדיק לויטן ביאור ענין המעקה בעבודה רוחנית:

דער פירוש פנימי אין „ועשית מעקה לגגך גו׳ כי יפול הנופל ממנו״ איז: „גגך״ וויזיט אויף הגבהה וגאוה[51], און „ועשית מעקה לגגך״ מיינט, אַז מען מוז פאַרצאָמען און מגביל זיין די גאוה[52]; „כי יפול הנופל ממנו״ — ווייל מדת הגאוה איז דער שרש פון יעדער נפילה רוחנית, כידוע[53] אַז מדות רעות ביים אדם נעמען זיך פון זיין ישות וגאוה.

און דאָס איז אויך די הוראה כללית פון דעם וואָס אויך דער היכל דאַרף האָבן אַ מעקה:

---

40) סוכה כח, ב. וש״נ. טושו״ע (ודאה״ז) או״ח ר״ס תרלט.

41) שו״ע אדה״ז שם סי״ב. וראה טור שם. נ״כ השו״ע שם בסוף הסימן.

42) להעיר דישיבת מלכי בית דוד היא בעזרה (רמב״ם הל׳ ביהב״ח פ״ו ה״ו).

43) זבחים סג, א. ספרי קרח יח, י. רמב״ם הל׳ מעה״ק פ״י ה״ג. וראה מנ״ח מצוה קפד.

44) רמב״ם הל׳ תפלה פי״א ה״ו (וראה כס״מ שם). טושו״ע או״ח ר״ס קנא ונ״כ. וראה אנציקלופדי׳ תלמודית ע׳ בית הכנסת ע׳ קצה. וש״נ.

45) ראה רמ״א שם. וראה פרטי החילוקים בביהמ״ד לגבי ביהכנ״ס — אנציקלופדי׳ תלמודית ע׳ בית המדרש ע׳ ריא. וש״נ.

46) סוכה בתחלתה.

47) מנחות מד, א. טושו״ע יו״ד סרפ״ו סכ״ב. ב״י לטור שם. ש״ך שם.

48) ראה בכורות י׳, א. רש״י ד״ה חלה (ביצה כז, ב).

49) קרח יח, ח. זבחים צא, א (וש״נ).

50) והא דהיכל פטור ממזוזה, ה״ז מפני שהוא קודש (יומא יא, ב. רמב״ם הל׳ מזוזה פ״ו ה״ו). וגם לפמ״ש בחת״ס (כנ״ל הערה 13) שתלוי רק בענין דירה (של הדיוט) — יש לחלק בין שם „דירה״ לענין חיוב מזוזה, לשם „דירה״ גבי מעקה (שענינו השמירה שלא „יפול הנופל״). ולהעיר מסמ״ע חו״מ שם סק״ב. וי״ל שלכן צריך ריבוי מיוחד לחייבו במעקה — „בית לרבות היכל״ — כי לולא זה הו״א דאין זה בכלל „עשויין לדירה״.

51) להעיר ממחז״ל בנוגע לגג ביהכנ״ס ודבתי העיר (שבת יא, רע״א).

52) של״ה חלק תושב״כ סוף פרשתנו. וראה או״ת להה״מ פרשתנו עה״פ. ועוד.

53) ראה דרושים עה״פ ראשית גוים עמלק.

מען קען מיינען, אז די באַוואַרענישׂ פון אַ מעקה איז נויטיק נאָר אין די ענינים פון „בית של חול", וואָס זיין „גג" (גבהות וגאוה) איז פשוט'ע גאוה, היפך הקדושה:

בשעת עס רעדט זיך אָבער וועגן מקדש, וואָס איז כולו קודש — איז דאָך אויך דער גג המקדש אַן עבודה דקדושה: „ויגבה לבו בדרכי ה'"[54], וכמחז"ל[55] אַז אַ „ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה שבשמינית" — וואָס דאַרף מען דאָ באַוואַרענען — שזהו ענין המעקה?

איז די הוראה, אַז אפילו דער גג המקדש דאַרף האָבן אַ מעקה; און נאָכמער: אין מקדש גופא, איז די מעקה געוואָרענט און אויפן גג ההיכל, און אויך פון דעם קודש הקדשים[56].

וואָרום אפילו וועו מ'האַלט שוין בתכלית העלי', מוז מען זיין געוואָרנט און געצאַמט דורך דעם הרגש הביטול; ואדרבה — „כלים הנגמרים בטהרה צריכין טבילה לקודש"[57]: אפילו בשעת מ'האַלט ביי אַ דרגא וואָס גיט אַן אָרט צו מיינען אַז מ'איז שוין אַ „פאַרטיקע" כלי, אַזאַ וואָס איז נגמר געוואָרן בטהרה — דאַרף מען דאָן ערשט[58] האָבן „טבילה — אותיות ביטול[59] — לקודש".

ז. מעקה כפשוטה איז דאָך ניט (אַזוי) אויף פאַרהיטן זיך, נאָר (בעיקר) צו באַוואָרענען אַז אַ צווייטער זאָל ניט פאַלן פון „גגך".

ועד"ז איז אין ענין המעקה ברוחניות: די „מעקה לגגך" איז ענינה ניט נאָר צו אויסהיטן זיך אַליין פון אַ נפילה רוחנית, נאָר אויך צוליב אַ צווייטן אידן, אַז „גגך" — דיין גבהות וגאוה — זאָל ניט גורם זיין אַ נפילה רוחנית ביי אַ צווייטן.

בשעת אַ איד פאַרנעמט זיך מיט הפצת היהדות און מקרב זיין אידן לאביהם שבשמים —

וואָס דאָס איז אויך נכלל[60] אין „כי תבנה בית חדש" (לויט פנימיות הענין), אַז אַ איד זאָל זיך ניט באַגנוגענען מיט עבודת עצמו, נאָר ער דאַרף „אויסבויען" אַ בית לה', אויפשטעלן אַ גאַנצן שלימות'דיקן „בית", אַ סביבה וואָס זאָל זיין דורכגענומען מיט אידישקייט[61] —

און דערביי האָט ער גאוה, איז עס ניט נאָר אַ חסרון אין זיין עבודה (פרטית), נאָר עס קען גורם זיין אַ נפילה ביים צווייטן אויף וועמען ער דאַרף משפיע זיין. בשעת ער איז משפיע אויף דעם זולת מיט דברים היוצאים מן הלב, אַן קיין אייגענע פניות כו', איז מען בטוח אַז די דברים וועלן אויך זיין נכנסים אל הלב און פועל זיין פעולתם;

אויב אָבער אין זיינע רייד איז דאָ אַן אַרייַנמישונג פון ישות וגאוה, איז לבד זאת וואָס דאָס איז אַ שטערונג אין דער השפעה והצלחה פון זיינע רייד צו מקרב זיין דעם זולת, איז עס עלול צו

54) דה"ב יז, ו. תו"א צא, ב. קיט, ג ואילך. לקו"ת במדבר טו, ג. ועוד.

55) סוטה ה, א. וראה תו"א שם.

56) כמובן ממקומות שנסמנו בהערה 3.

57) משנה חגיגה כ, ב. וראה אוה"ת ויקרא (כרך ב) דרושים לפסח ע' תנה.

58) להעיר מתו"א שם (קכ, א) דשמינית שבשמינית צ"ל רק בתחלת העבודה אבל אח"כ צ"ל בביטול לגמרי. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שה. לקו"ש חכ"ב ע' 162 הערה 32.

59) אלא שנתחלף הוי' בה"א (סידור עם דא"ח כוונת המקוה בסופה — קנט, סע"ד).

60) גם בפשטות: הכנסת אורחים, יהי ביתך בית ועד לחכמים (אבות פ"א, מ"ד).

61) ראה בארוכה בזה — לקו"ש חי"ט ע' 210, 212.

גורם זיין דעם היפך דערפון — די גאוה אין זיינע רייד קענען נאָר מרחק זיין דעם שומע, ר״ל.

ועוד זאת באָוואָרנט דער פסוק — „כי יפול הנופל ממנו״, וכפי׳ חז״ל[62] „ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית . . אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב״:

א איד קען טענה״ן, אז די נפילה פון צווייטן איז ניט זיין שולד, נאָר ווייל יענער איז „ראוי . . ליפול״, אַדער נאָך מער — „נופל״ כפשוטו, ער איז שוין א נופל[63]:

ווען דער צווייטער וואָלט געווען אַן איש ישר הולך, וואָלט ער מבחין געווען צווישן די אמת׳קייט פון זיינע רייד (וואָס זיינען ווערטער פון תורה) און די ישות כו׳ (של האדם) וואָס איז אין זיי אריינגעמישט, ע״ד מחז״ל[64] „תוכו אכל קליפתו זרק״[65]:

נאָר ווייל יענער איז שוין א נופל, דעריבער, ווען ער דערהערט אַן ענין פון ישות כו׳ פועל׳ט עס אויף אים א ירידה יתירה — היינט וואָס איז ער שולדיק אין דעם, אז ער זאָל דאַרפן באַוואָרענען זיין „גג״, אז דער וואָס איז שוין א „נופל״ זאָל ניט האָבן נאָך א גרעסערע נפילה?

זאָגט מען אים, אז ניט קוקנדיק וואָס יענער איז א נופל, ליגט אַבער אויף אים א חיוב צו פאַרהיטן, אז פון „גגן״ — פון דיין גג — זאָל ניט אַרויסקומען אויך די נפילה פון א נופל[66]; דו דאַרפסט ניט זיין פון די וואָס אויף זיי ווערט געזאָגט „מגלגלין . . חובה על ידי חייב״ — דער גורם צום צווייטנס נפילה.

ח. אויף דעם קען מען האָבן א טענה: וויבאַלד ער ווייס אַז ער האָט ישות, איז צו וואָס זאָל ער זיך אַריינ־לאָזן אין א ספק — צי ער וועט יע קענען אַדער ניט קענען מאַכן א „מעקה״ כדבעי, וואָס זאָל באַוואָרענען (זיינע און) דעם צווייטנס נפילה — ער וועט אינגאַנצן ניט פאַרנעמען זיך מיט „בנין הבית״, ובפרט — מיט אויפבויען און מקרב זיין א צווייטן אידן!

איז דער פסוק מקדים און אַלס א ברכה[67] „כי תבנה בית חדש״: א איד דאַרף בויען א בית לה׳ דורך אויפ־שטעלן אַרום זיך א סביבה פון אידיש־קייט, כנ״ל: און ער קען זיך ניט פאַר־לאָזן אויף אַנדערע, נאָר עס דאַרף זיין „בית חדש״: פאַר יעדן אידן איז צוגע־טיילט געוואָרן א חלק בעולם[68] וואָס ער דאַרף מברר זיין און ער דאַרף אין עם מחדש זיין — דערפון מאַכן א דירה לו ית׳. ער קען זיך ניט פאַרלאָזן אויף דער עבודה פון אַלע פריערדיקע דורות, אַדער אויף דער עבודה פון אַנדערע אידן שבדורו — נאָר עס ליגט אויף אים א חיוב גברא צו אויפבויען זיין חלק בעולם, וואָס דאָס איז זיין חידוש (און ניט א צווייטנס).

און דערפאַר, ווען ער טרעפט א צווייטן אידן — וואָס דאָס גופא איז

---

62) שבת לב, א. פרש״י עה״פ.

63) ראה פענח רזא כאן: הנפל חסר ו׳ . . לשון עבר. צרור המור כאן.

64) חגיגה טו, ב.

65) וע״ד קבל את האמת ממי שאמרו (פיה״מ להרמב״ם הקדמה לאבות. רמ״א בהקדמתו למחיר

66) כמו מעקה כפשוטו, דאף שראוי ליפול משי״ב, „עונש גדול למי שמסבב״ (בחיי כאן. וראה אלשיך כאן. מו״ז ח״ג פ״כ). ולהעיר מאגה״ק ר״ס כה (קלה, ב).

67) תנחומא הובא בפרש״י עה״פ.

(בהשגחה פרטית, ובמילא) אַ הוכחה אַז יענעם'ס בירור איז פאַרבונדן מיט אים — מוז ער זיך פאַרנעמען מיט אים.

אויב אפילו דער צווייטער איז אַ „נופל", און ביי עם איז דאָ „גגך" וואָס קען גורם זיין אַ (תוספת) נפילה ביים צווייטן — איז צי דערפאַר וואָס ביי עם איז דאָ ישות וגאוה, דאַרף פעלן ביי אַ צווייטן, ביי דעם וואָס זיין תיקון איז פאַרבונדן מיט עם? מאַך אַ מעקה און פאַרצאַם דיין ישות! ולא אתה בן חורין להבטל ממנה — פון פאַרנעמען זיך מיט אַ צווייטן אידן.

וכידוע דער סיפור פון חסידים בשם פון מיטעלן רבי'ן:

דער מיטעלער רבי האָט געמאַכט אַ תקנה אַז די חסידים וואָס פלעגן קומען קיין ליובאַוויטש זאָלן אויף זייער וועג צוריק אַהיים חזר'ן חסידות אין די שטעטלעך וואָס זיי גייען פאַרביי. האָט איינער אַ יונגערמאַן אַ חסיד — וואָס פלעגט חזר'ן חסידות בטוב טעם — זיך פאַרקלאַגט פאַרן מיטעלן רבי'ן, אַז ביים חזר'ן חסידות דערפילט ער אַ רגש גאוה, וויל ער אויפהערן צו חזר'ן חסידות. האָט אים דער מיטעלער רבי געענטפערט: „אַ ציבעלע[69] זאָל פון דיר ווערן, אָבער חסידות זאָלסטו חזר'ן"!

ט. ע"פ כל הנ"ל וועט מען אויך פאַרשטיין דעם חילוק צווישן ביהכנ"ס כו' און בית המקדש:

דער ענין פון בית הכנסת ובית המדרש איז — עבודת התפלה ולימוד התורה, וואָס דאָס איז די עבודה רוחנית פון דעם מענטשן אין זיך און מיט זיך: משא"כ ביהמ"ק דריקט אויס כללות עבודת האדם[70] — ניט נאָר די עבודה מיט זיך, נאָר אויך (ואדרבה — בעיקר) די עבודה פון „דירה בתחתונים", צו מאַכן פון ענינים גשמיים און וועלט בכלל אַ דירה לו ית'.

וואָס דערפאַר איז איינע פון די עבודות עיקריות אין מקדש — די עבודת הקרבנות[71], מעלה זיין די בהמה וכו' גשמית להי, און עס איז דאָ אכילת כהנים ואכילת בעלים, וואָס איז אַן ענין פון עבודת הבירורים.

ועד"ז איז כללות ענין המקדש צו משפיע זיין אויף דער וועלט אַרום, וואָס דערפאַר זיינען די חלונות המקדש גע־ווען „שקופים אטומים" כדי אַז „אורה" זאָל לייכטן און באַלייכטן דעם חוץ און זיין אַן עדות „לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל"[72].

און וויבאַלד אַז דער תפקיד עיקרי פון מעקה איז צו באַוואָרענען דעם „יפול הנופל ממנו" — אַ צווייטן וואָס איז אין אַ דרגא פון „נופל", ועד"ז ביי זיך, וועט מ'איז פאַרנומען מיט דער עבודה וואָס איז פאַרבונדן מיט יורד זיין פון דער אייגענער מדריגה און פאַרנעמען זיך מיט בירור העולם („תבנה בית חדש")[73] —

דעריבער מוז אַ ביהכנ"ס וביהמ"ד, ביי וועלכע דער מענטש איז אויס־

---

69) להעיר שטעמו בפ"ע מר, אבל מתבל המאכל.

70) ראה גם לקו"ש חט"ז (ע' 293) לענין ג' תרומות המשכן, שבהן נרמזו ג' סוגי עבודה דתורה עבודה וגמ"ח. וראה שם ע' 297.

71) ויתרה מזה ברמב"ם הל' ביהב"ח בתחלתו: מ"ע לעשות בית לד' מוכן להיות מקריבין בו הקרבנות וחוגגין אליו כו'. — ראה גם לקו"ש שם ע' 479 ובהנסמן שם.

72) מנחות פו, ב.

73) ראה בארוכה בזה — לקו"ש חי"ט שם (ע' 210 ואילך).

געטאָן פון עניני העולם, ניט האָבן קיין מעקה.

משא"כ ביהמ"ק וואָס טוט אויף אין גשמיות העולם — און אין עבודה רוחנית איז דאָס די עבודה פון בויען אַ בית לה', מאָכן פון דער סביבה אַ דירה לו יתּ' — ביי דעם פאַדערט זיך די באַ־ווארעניש פון מעקה[74].

אעפ"כ איז דער תכלית השלימות פאַרבונדן מיט בית המקדש דוקא, ווייל דורך דער עבודה דוקא פירט זיך אויס די כוונת הבריאה, אַז ס'וועט „תבנה בית חדש" — מען שטעלט אויף אַ דירה לו יתּ' בתחתונים,

און דורך דעם איז מען אויך זוכה צום בנין בית המקדש השלישי, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ מטות תשמ"א)

---

74) להעיר מבעה"ט, צרור המור ואלשיך כאן — שמפרשים „כי תבנה בית חדש" על הביהמ"ק. ע"ש.

תצא ג

א. בשייכות צום פסוק[1] „לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", שטייט אין משנה (מס' בבא קמא[2]): „אחד שור ואחד כל בהמה . . א"כ למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתוב בהוה", און די גמרא[3] איז מסביר אז „כלאים דחרישה יליף שור שור משבת"[4] (דכתיב[5] שורך וחמורך וכל בהמתך, רש"י).

בפרטי הדין געפינט מען א מחלוקת הראשונים:

דער רמב"ם פסק'נט[6] „אחד שור וחמור ואחד כל שני מינין שאחד טמא ואחד טהור . . לוקה מן התורה" (און פירט אויס, „אבל מדברי סופרים שני מינין שהן כלאים בהרבעה (ד.ה. יעדע צוויי מינים (טהורים אדער טמאים)) אסורים לחרוש בהם כאחד ולמשכן ולהנהיגם"):

דער ראש שרייבט אויף דעם[7] „ואין דבריו נראין", און ער פסק'נט, אז אפילו אויב שניהם טהורים אדער שניהם טמאים, איז מען אויך עובר מן התורה.

און יסוד המחלוקת איז אין דעם פירוש פון דער משנה אין כלאים[8]:

די משנה זאגט[9] „כלאי בהמה מותרים לגדל ולקיים ואינם אסורים אלא מלהרביע . . (און די משנה שלאח"ז איז ממשיך) בהמה עם בהמה וחי' עם חי' . . טמאה[10] עם טמאה וטהורה עם טהורה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש כו'".

לערנט דער ראש, אז „מתניתין (די צווייטע משנה) כוללת יחד טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה טהורה עם טמאה וטמאה עם טהורה", ד. ה. אז דער איסור פון „כלאים דחרישה"[11] איז אויך דא ביי טמאה עם טמאה און טהורה עם טהורה.

דער רמב"ם אבער לערנט (אין פירוש המשניות), אז די ערשטע עטלעכע פאלן (פון דער צווייטער משנה) קומען בהמ־שך צו איסור הרבעה פון דער ער־שטער משנה, און בלויז די פאלן „טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה" באציען זיך צום אויספיר פון „אסורין לחרוש כו'".

און דער פשט לויטן רמב"ם איז — ובפרט לויט זיין גירסא במשנה זו[12] אז זי הייבט זיך אן „במה דברים אמורים" (אז זיי זיינען אסורים נאר „מלהרביע") „בהמה עם בהמה כו', אבל טמאה עם טהורה . . אסורין (אויך) לחרוש כו'".

---

1) פרשתנו כב, יד.
2) ספ"ה (נד, ב).
3) שם.
4) וכן הובא בראש ב"ק שם ובהלכות קטנות הלכות כלאים ס"ה. רדב"ז על הרמב"ם הל' כלאים פ"ט ה"ח בתחלתו. אבל ראה תוי"ט ב"ק שם. וראה לקמן הערה 30.
5) ואתחנן ה, יד.
6) הל' כלאים פ"ט ה"ח. וראה פיה"מ ב"ק שם. כלאים פ"ח מ"ב. סהמ"צ מל"ת ריח.
7) בהל' קטנות שם. הובא בכס"מ לרמב"ם שם. ב"י לטור"ד סרצ"ז ד"ה כל העושה.
8) ראה רדב"ז לרמב"ם שם ובפירושי ר' חיים פלטיאל עה"ת כאן (ירושלים תשמ"א).
9) פ"ח מ"א-ב.
10) במשניות דהרמב"ם (קאפח — משא"כ בפיה"מ שלפנינו) מכאן ואילך — הסדר מהופך וטהורה קודם, וצ"ע.
11) ל' הגמ' ב"ק שם.
12) ובמלאכת שלמה (כלאים שם) ובברכ"י (יו"ד סי' רצו סי"ד) הובאה ג"כ גירסא זו, ושם גם הגי' במשניות „אבל טמאה עם טהורה כר'". וכ"ה בכמה כת"י דמשניות — ראה משניות זרעים עם שינוי נוסחאות (ירושלים, תשל"ב). וש"נ.

ויש לומר, אז אויך סברא ישנה בדבר און די סיבת המחלוקת איז ניט (נאר) מצד פירוש המשנה, נאר מצד הסברא, ואדרבה — מצד זייער מחלוקת בסברא קומט ארויס די מחלוקת אין פירוש המשנה (וקביעות הגירסא במשנה).

ב. לכאורה וואלט מען געקענט לערנען, אז די מחלוקת באשטייט אין דעם פירוש פון דעם כלל „דבר הכתוב בהוה" וואס די משנה זאגט אין ב"ק (אויך) בנוגע צו כלאי בהמה:

לויטן רא"ש, ווען מ'זאגט „דבר הכתוב בהוה", מיינט עס לגמרי, נאר דערפאר וואס עס איז „הווה". ד. ה. מ'קען גארניט ממעט זיין, שולל זיין דערפון וואס תורה זאגט „בשור ובחמור", דער איסור איז חל אויף אלע בע"ח.

דאקעגן לדעת הרמב"ם, איז כאטש אז מ'זאגט „דבר הכתוב בהוה", איז ניט מסתבר צו זאגן אז ס'איז ניטא קיין שום לימוד פון דעם וואס דער פסוק איז מפרט און זאגט ניט סתם „כלאים" וכיו"ב. דעריבער זאגט דער רמב"ם, אז מ'לערנט דערפון אפי'[13] בנוגע דעם סוג כללי, אז עס מוז זיין אחד טהור ואחד טמא.

[און הגם אז בנוגע די אנדערע זאכן אין דער משנה אין ב"ק (ווי „נפילת הבור" און „תשלומי כפל" וכיו"ב) האלטן אלע אז דאס מיינט כל בהמה וחי' ועוף, און דאס וואס תורה ברענגט שור וחמור איז בלויז מצד „דבר הכתוב בהוה", איז אבער כלאים אנדערש:

ביי „נפילת הבור" וכיו"ב, איז דער (עיקר ה)ענין — תשלומים פאר נזק וכיו"ב פון דעם בעה"ב[14] איז ניטא קיין סברא צו מחלק זיין צווישן סוגי בע"ח וואס מ'האט מזיק געווען[15]:

משא"כ ביי כלאים (דחרישה), וואו דער תוכן האיסור איז דער חיבור פון די צוויי מינים יחדיו, און תורה איז מדייק צו שרייבן (ניט „בהמתך" סתם, ווי ביי כלאים דהרבעה[16], נאר) „בשור ובחמור" — לערנט מען דערפון, אז דאס איז נאר במין טהור וטמא].

אבער כד דייקת קען מען אזוי ניט לערנען, ווייל ס'איז היפך המשמעות הפשוטה פון „דבר הכתוב בהוה", צו זאגן אז עס איז דא א דיוק.

ונוסף על זה: דער רמב"ם איז מפרש די משנה אין ב"ק, בנוגע צו כלאים דחרישה[17] אז דאס מיינט כל שני מיני בהמות (אויך טהור וטהור און טמא וטמא), נאר ער לייגט צו „וזה מדרבנן אבל מן התורה אינו אסור . . אלא בהמה טהורה וטמאה בלבד דומיא דשור וחמור"; במילא איז מובן, אז אויך לדעת הרמב"ם גייט דער כלל „דבר הכתוב בהוה" אין משנה אויף אלע מינים[18]. קען

---

13) ראה לשונו בפיה"מ כלאים וב"ק שם. רדב"ז שם בתחלתו.

14) ראה בגמרא ב"ק שם „כל דאית לי' בעלים". וכיו"ב. וראה ב"י לטור חו"מ ר"ס שפט ד"ה ומ"ש רבינו.

15) ושאני זה דלמדין (ב"ק כח, ב. וש"נ) „שור ולא אדם חמור ולא כלים" כפרש"י שם (נד, א) „שאינו מין בהמה". וראה פרש"י שם נג, סע"ב ד"ה שור. וראה לקו"ש ח"ו ע' 138.

16) קדושים יט, יט.

17) וצ"ע ברדב"ז לרמב"ם שם דכ' „והך דס' הפרה נמי בכלאים דהרבעה היא ולא בכלאים דהנהגה דומיא דשור וחמור". ואולי מדייק בלשון הרמב"ם בפיה"מ (ב"ק) „אלא מאמרו לכלאים שהוא רומז למה שאמר לא תחרוש כר', ואינו מפרש בכלל כלאים דהרבעה, לפי שזהו הפי' הפשוט במשנה. אבל ראה פיה"מ כלאים שם. וצ"ע.

18) וכן מוכח גם בפיה"מ כלאים שם (בסופו). וצ"ע כיצד יפרש הלשון „דבר הכתוב בהוה" על ענין

מען ניט תולה זיין די הסברה פון שיטת הרמב"ם אין דעם פירוש פון „דבר הכתוב בהוה"[19].

ג. אין דעם טעם האיסור פון כלאים דחרישה געפינט מען דעות שונות:

יש אומרים[20], אז דער איסור איז „משורש איסור הרבעת הבהמה כל־אים"[21], ווייל „דרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת וירכיב אותן"[22].

ויש אומרים[23], אז „מטעמי מצוה זו ענין צער בעלי חיים".

ועפ"ז אפשר לומר, אז אין דעם באַ־שטייט די מחלוקת פון רמב"ם מיטן ר"ש:

לדעת הר"ש איז דאס „משורש איסור הרבעת בהמה", ווייל סו"ס ברענגט די חרישה יחדיו צו הרבעה; ובמילא איז דער איסור גילטיק ביי אַלע צוויי מינים צוזאַמען, פונקט ווי ביי כלאים דהרבעה.

אָבער לדעת הרמב"ם איז דאס מצד צער בע"ח —

און דעריבער איז דער איסור (מה"ת)

נאָר ביי טהורה עם טמאה, בדוגמת שור וחמור, ווייל דוקא דעמולט איז דאָ דער־ביי דער טעם „שזה מעלה גרה וזה לא יגר וחושב שהלה אוכל ויש לו צער בע"ח"[24]. אָדער, ווי דער חינוך איז מסביר, אז דער טעם פון דעם צער איז „שיש למיני הבהמה והעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינן מינן וכל שכן לעשות עמהם מלאכה", און דער עיקר צער איז „בשני מינין שהם כגון שור וחמור שהאחד טהור והשני טמא שטבעם רחוק מאד זה מזה".

עס איז אָבער שווער צו לערנען אז דער גאַנצער איסור פון כלאים דחרישה איז נאָר משום צעב"ח, וויבאַלד אז אין תורה שטייט דער פסוק „לא תחרוש גו'" צווישן די פסוקים פון כלאים[25] (כלאי הכרם און כלאי בגדים)[26], און אויך אין משנה[27] זיינען די דינים (פון כלאים דחרישה) אין מס' כלאים און בחדא מחתא מיט „כלאים דהרבעה"[11].

ובפרט אז דער רמב"ם אליין איז מבאר אין מו"נ[28], אז דער טעם פון כלאים דחרישה איז „כי אם יקבץ בין

שהוא מדרבנן. וכ"כ במרי"ח ג"ג פמ"ט. וי"ל שהוא ע"ד אסמכתא. וראה לקמן הערה 29.

19) ועוד: הרי בגמ' (ב"ק שם) ילפינן מכתובים „שור שור משבת" „בהמתך בהמתך משבת". וראה הנסמן לעיל הערה 4. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך דבר הכתוב בהוה. ב"ח חו"מ שם. לקו"ש שם ע' 131 וע' 138.

20) רמב"ן ובחיי כאן ובקדושים יט, יט. מו"נ שם. פענח רזא כאן. חינוך מצוה תקנ.

21) ל' החינוך שם.

22) ל' הרמב"ן שם ושם. ולהעיר דעפ"ז מצינו עוד מצוה דאורייתא מטעם סייג — ראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ח.

23) חינוך שם. בעה"ת ובעה"ט ופענח רזא ופי' א' בחזקוני כאן. ועוד. וראה פי' ר' חיים פלטיאל שם. וראה ראב"ע כאן (ופי' הג' בחזקוני). אבל ראה מ"ש עליו הבחיי.

24) ל' הפענח רזא שם. ועד"ז הוא בבעה"ת ובעה"ט וחזקוני שם.

ואף שגם במינין טמאין יש מעלי גרה (הגמל וכו'), י"ל, דכיון שע"ד הרגיל הוא בטהורים דוקא, לכן כל האיסור נאמר מלכתחלה בטהור וטמא. וע"ד (ולא ממש) שמבאר במרי"ג (ח"ג פל"ד) שהתורה על הרוב תדבר כו'. ועצ"ע.

25) ראה בחיי כאן.

26) אבל י"ל שנאמר בתורה בסמיכות אף שאינו מאותו הטעם כיון שהפעולה יש בה דמיון לכלאים. וראה ראב"ע כאן וחזקוני כאן: ונסמכה כאן לפי שדבר לעיל בענין זריעה, ובשביל הזריעה סמך כאן שעטנז.

27) וכן ביד החזקה להרמב"ם (כנ"ל).

28) שם. ובחינוך שם: שרש המצוה כתב הרמב"ם שהוא משורש איסור הרבעת הבהמה כלאים כי דרך כו' (ומביא הלשון כברמב"ן פרשתנו כאן וקדושים שם).

שניהם פעמים ירכיב אחד מהם על חבירו"[29].

ד. ויש לומר, אז זייער מחלוקת איז צי דער ענין פון כלאים דחרישה איז אַ חלק פון כלאים דהרבעה, אַדער דאָס איז אַ דין בפ"ע*[29]:

דער ראי"ש האָלט אַז כלאים דחרישה איז דער זעלבער ענין ווי כלאים דהרבעה, און דער רמב"ם האָלט אַז עס איז אַ ענין בפני עצמו[30].

און הסברת הפלוגתא (צי כלאים דחרישה איז דער זעלבער ענין ווי כלאים דהרבעה): כלאים איז תוכנו — „עירוב", „תערובת"[31]:

לדעת הרמב"ם איז דער איסור כלאים דהרבעה פאַרבונדן מיט אַ תערובת וועלכע איז ניכר וגלוי — אַלס תוצאה פון פעולת ההרבעה וועלכע נוצר אַ ולד מיט אַ מראה מיוחד ותכונות גופו וכו' אַ מין חדש וועלכער קומט פון הרכבת שני מינין דוקא[32]; משא"כ ביי כלאים דחרישה איז דער ענין התערובת ניט משפיע וניכר אין דער חרישה וכו'.

און דערפאַר איז לדעת הרמב"ם — זייענדיק כל אחד אַן ענין בפ"ע — אַ חילוק צווישן כלאים דהרבעה (אַז זיי זיינען ביי אַלע שני מינין), און כלאים דחרישה (דוקא מין טהור ומין טמא).

אָבער דער ראי"ש האָלט, אַז ביי ביידן, סיי ביי כלאים דהרבעה סיי ביי כלאים דחרישה, איז דער איסור די פעולה פון מחבר זיין צוויי מינים — ובמילא איז ביי ביידן דער זעלבער דין.

ה. דער ביאור הנ"ל איז אָבער ניט אינגאַנצן גלאַטיק לדעת הרמב"ם:

---

29) ואף שאין הכרח שיתאים טעם המצוה במו"נ שם עם שיטתו להלכה בספר היד (ובסהמ"צ ופיה"מ), ובפרט בנדו"ד שבמו"נ שם מפורש „והראי' ע"ז היות הדין הזה כולל זולת שור וחמור אחד שור וחמור ואחד כל שני מינין אלא שדבר הכתוב בהוה" (ועד"ז הוא בהעתקת קאפח), דלא כדעתו בהלכה• (ודוחק לומר שבמו"נ כתב הטעם והדין כפי שהוא מדרבנן, ומה"ת הוא מטעם צער בע"ח כנ"ל).

— מ"מ באם דעתו להלכה ביד מיוסדת בטעם האיסור, מסתבר שמתאים למ"ש במו"נ (ששם ביאר טעמי המצות) — משא"כ לפי הביאורים דלקמן ס"ד וה' (שאין יסודם בטעמי המצוה).

•29) בהבא לקמן ראה גם לקו"ש חל"ד ע' 125-6.

30) להעיר שבתוי"ט ב"ק שם פליג על דעת הרע"ב שם, דכלאים דהנהגה ילפינן שור שור משבת, וס"ל דלמסקנת הגמ' כלאים מכלאים ילפינן ולא צריכא קרא לחודא כו' דלמסקנא כלאים חד שמא ואין צריך אלא לאגמורי בחד והוא הדין לאידך דמשום הכי מתניתין נמי לא תנן אלא כלאים חדא וכללא לתרתי כו'•.

והרי דעת הרע"ב שם היא כדעת הרמב"ם דמה"ת אינו חייב אלא בשני מינים שאחד טמא ואחד טהור (וראה רש"ש לתוי"ט שם). ובתוי"ט כלאים שם מ"ב, אף שהביא גם דעת הרמב"ם, מ"מ הביא ראי' לדעת הרא"ש. וראה קול הרמ"ז לתוי"ט ב"ק שם.

31) ת"א ותיב"ע עה"פ פרשתנו כב, ט. קדושים יט, יט. ועוד.

32) ראה בחיי פרשתנו עה"פ. רמב"ן קדושים יט, יט.

•) אבל ראה חמדת ישראל על סהמ"צ להרמב"ם מל"ת ריח, דמדייק מל' הרמב"ם „אמנם מן התורה אינו חייב מלקות כו'" דמשמע דס"ל להרמב"ם דכל שני מינין אסורים מן התורה רק מלקות אינו חייב מה"ת אלא בכלאים דטומאה וטהרה. ולהעיר, דלשון הרמב"ם בהל' כלאים שם הוא „אבל **מדברי סופרים**", וידועה דעת הרמב"ם (סהמ"צ שורש ב'. פיהמ"ש כלים פ"ז מי"ב) שכל דבר הנלמד באחת מי"ג מדות נק' דברי סופרים, אף שלכמה מפרשים גם לדעתו הם מן התורה אלא שלא נמנו במנין המצות (מפרשי סהמ"צ שם (מג"א ומרגניתא טבא), מ"מ וכ"מ הל' אישות פ"א ה"ב. ועוד).

•) ולהעיר, דבפיה"מ ב"ק שם: אלא מאמרו

פון דעם וואָס דער רמב"ם פסק'נט אַז א) „מותר להכניס שני מינין לסהר אחד ואם ראה אותם רובעים זה את זה אינו זקוק להפרישן"[33], ב) „מי שעבר והרכיב בהמתו הרי הנולד מהם מותר בהנ־אה"[34], ג) דער איסור מה"ת איז דוקא ווען ער טוט די מעשה בידיו[35] — איז משמע, אַז באַ כלאים דהרבעה איז דער גדר האיסור ניט פֿאַרבונדן דערמיט וואָס דערפון ווערן נולד תולדות איז וועלכע ס'איז ניכר וגלוי דער ענין ההרכבה, נאָר די עצם מעשה ההרכבה (ההרבעה) איז אסור[36].

ועפ"ז איז כלאים דחרישה אין גדר פון כלאים דהרבעה, ס'איז „משם אחד", ווי ס'איז משמע אויך דערפון וואָס דער רמב"ם איז זיי כולל אין איין פרק (איז הלכות כלאים[37]) — וואָרום ביי ביידן איז דער זעלבער גדר האיסור — די פעולת החיבור.

ויש לומר טעם החילוק ביניהם:

דער תוכן פון איסור כלאים איז, וואָס מ'איז מחבר צוויי זאָכען וועלכע זיינען בניגוד זה לזה, דורך דער פעולת האדם ווערט עס אַ חפצא פון כלאים[38];

אָבער דער אופן העירוב שלהם, איז ניט גלייך אין אַלע פאַלן, ס'איז תלוי אין אופן החיבור:

ביי הרבעה, וואו דער חיבור איז בתכלית ובלשון הכתוב[39] והיו לבשר אחד, ווערט באַ יעדערע צוויי מינים אַ חפצא של כלאים — תערובות, ווייל דער חיבור פון יעדן מין האָט דער אויבערשטער איינגעשטעלט דוקא „למינהו": אָבער ביי כלאים דחרישה, וויבאַלד אַז זייער חיבור איז נאָר אין אַן ענין וואָס איז מחוץ להם, זיינען זיי ניט כלאים, סיידן די מלאכה וכו' ווערט גע־טאָן מיט צוויי סוגים[40] פון טהור וטמא, וועלכע זיינען הפכים אויך בענינים שמחוץ להם (בנוגע לאכילת האדם וכו')[41] — דעמולט ווערט עס אַ תערו־בות[42] — כלאים[43].

ו. דער ביאור הפלוגתא בפנימיות הענינים:

מ'געפינט אין חסידות[44] צוויי ביאורי האיסור פון „לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו":

א) „ענין הלאו דלא תחרוש בשור

---

33) הל' כלאים פ"ט ה"ב.

34) שם ה"ג.

35) שם ה"א. ועד"ז בסהמ"צ מל"ת ריז.

36) וכ"מ במור"נ שם בטעם איסור כלאי בהמה: „ומאסה התורה שישפיל איש מישראל מעלתו לזה המעשה כו'", ע"ש.

37) בפ"ט שם.
ולהעיר מפיה"מ להרמב"ם כלאים שם (הובא בכסמ"ם לרמב"ם שם): אבל בהמה טמאה עם טהורה יש בה תוספת על איסור ההרבעה והוא שהם אסורים לחרוש כו'.

38) להעיר מצפע"נ מהד"ת עו, סע"ד ואילך.

39) בראשית ב, כד.

40) ועפ"ז אולי יש לבאר טעם הדעות (ראה שעה"מ לרמב"ם הל' כלאים שם ה"ה קרוב לסופו. ועוד. וכ"כ בפי' ר' חיים פלטיאל שם) דלדעת הרמב"ם בהמה וחי' אפילו שניהם טהורים לוקה מן התורה, כיון דהוי שני שמות (שני סוגים), ע"ש.

41) ולהעיר מלשון החינוך שם (הובא לעיל ס"ג) שטהור וטמא „טבעם רחוק מאד זה מזה". וראה בארוכה במפרשי התורה בטעם מאכלות אסורות.

42) להעיר מדעת ולשון הרמב"ם הי"א שם ב„בהמת פסוהמ"ק . . עשאה הכתוב כשני גופין מפני שהיתה קודש ונעשית כקדש וכחול מעורבין זה בזה ונמצאת בהמה זו כבהמה טמאה עם הטהורה המעורבין כאחד כו'". וראה בארוכה בנוב"כ שם.

43) להעיר מרשב"ם קדושים יט, יט.

44) בהבא לקמן ראה אוה"ת נ"ך ע' קלב ואילך. פרשתנו ע' תתקסא. ד"ה לא תחרוש תרכ"ז. ד"ה לא תלבש שעטנז תרע"ח. לקוטי לוי"צ משפטים ע' פט. ובהנסמן בכהנ"ל.

ובחמור יחדיו היינו להרחיק קליפת החמור שלא תקבל מבחי' הקדושה"[45].

ב) דער איסור איז ווייל „שור" איז בחי' גבורות און „חמור" איז בחי' חסדים — און „אסור לערבם יחד"[46].

ואלו ואלו דברי אלקים חיים[47], ויש לומר, אז די צוויי ביאורים זיינען בהתאם צו דער פלוגתא פון רמב"ם מיטן ראי"ש:

לויט שיטת הרמב"ם, אז דער לאו פון „לא תחרוש" איז דוקא ביי מין טהור עם מין טמא, איז דער טעם האיסור אז „קליפה" זאל ניט מקבל זיין פון קדושה [וואָרום אַ מין טהור איז שרשו פון ק"נ וואס קען נתעלה ווערן לקדושה, און אַ מין טמא איז שרשו פון גקה"ט[48]; איז בשעת מען טוט אַ מלאכה מיט אַ מין טהור צוזאַמען מיט אַ מין טמא — קען דער מין טמא „מקבל זיין" פון דעם מין טהור].

לויט שיטת הרא"ש, אז דער איסור איז גילטיק ביי אַלע מינים, אפילו טהור עם טהור און טמא עם טמא, איז דער טעם האיסור ווייל עס טאָר ניט זיין דער עירוב פון מדות וואָס דער אויבערשטער האָט זיי באַשאַפן — הפכיות.

ז. ע"פ הנ"ל יומתק נאַך אַן ענין: מובן אַז אַ מצוה, קדושה, תוספת אור — קען מאַכן שלום צווישן הפכים, ע"ד מש"נ עושה שלום במרומיו מיכאל שר של מים וגבריאל שר של אש ואין מכבין זה את זה[49], אַבער — ניט ח"ו (תוספת יניקה) קבלה בקליפה, וואָס דערפאַר איז ציצית, בגדי כהונה וכו' — מתיר נאַר כלאי שעטנז — וואָס צמר ופשתים זיינען היפך זמ"ז, אַבער ביידע היתר,

און דאַמאָלס קען ווערן נאַכמער — אַ יתרון, בדוגמת בגדי כהונה „לכבוד ולתפארת" דוקא דורך צמר ופשתים יחדין[50].

(משיחת ש"פ תצא תשמ"א)

---

45) סה"מ תרכ"ז ע' שעז. וראה זח"ג פו, ב. ת"ז תי"ד (ל, א).

46) לקולוי"צ שם. וראה אוה"ת שם.

47) עירובין יג, ב.

48) ראה תניא פ"ו ופ"ז.

49) כ"ה באגה"ק סי"ב. וראה תנחומא ויגש, ו. דב"ר פ"ה, יוד. ספר הבהיר (הובא בזח"א רסג, א). ועוד. וראה אגה"ק שם. אוה"ת נ"ך שם.

50) ולהעיר דתפארת הוא דוקא בחיבור חו"ג וכו' (אגה"ק שם).

תצא ד

א. מ׳האָט שוין פּיל מאָל געזעדט, אַז רש״י בפירושו על התורה פאַר־ענטפערט יעדע שאלה וואָס קען זיך שטעלן אין לימוד פשוטו של מקרא, און דאָרט וואו רש״י געפינט ניט קיין ביאור (לויטן דרך הפשט) אין אַ פסוק (אָדער אַ וואָרט) — זאָגט ער „לא ידעתי״ וכיו״ב[1].

און דערפאַר, וועז מען קומט צו אַ פסוק וואו עס איז לכאורה דאָ אַ שווערישקייט און רש״י שטעלט זיך ניט אויף דעם, איז דערפון גופא אַ הוכחה, אַז ע״ד הפשט איז עס מלכתחילה קיין שאלה ניט: אָדער, אַז די שאלה וועט פאַרענטפערט לויט אַ פירוש רש״י לפני זה.

דאָרף מען לפ״ז האָבן אַ ביאור בפרשתנו, וואו די תורה זאָגט[2] „כי יהי׳ ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והי׳ אם בן הכות הרשע והפילו גו״ — וואָס די וועט „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע״ זיינען לכאורה איבעריק[3] (ס׳איז דאָך אַ מילתא דפשיטא אַז „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע״) — עס האָט געדאַרפט שטיין „כי יהי׳ ריב גו׳ ושפטום והי׳ אם בן הכות הרשע גו״!? — פאַרוואָס באַוואָרנט ניט רש״י דעם יתור לשון?

בנוגע די וועט „והרשיעו את הרשע״ וואָלט מען געקענט איינ־לערנען (בדוחק עכ״פ), אַז זיי זיינען אַ הקדמה און אריינפיר צו „והי׳ אם בן הכות הרשע״. ד.ה. דער פסוק זאָגט: „כי יהי׳ ריבֿ גו׳ והרשיעו את הרשע (איז אויב ער איז אַ רשע וועמען עס קומט מלקות[4] —) והי׳ אם בן הכות הרשע — (איז) והפילו גו״:

אָבער [נוסף לזה, וואָס דאָס איז אַ דוחק גדול: סוף סוף איז איבעריק צו זאָגן „והרשיעו את הרשע״, וויל פון „והי׳ אם בן הכות הרשע״ וויי׳ס מען במילא אַז דאָ איז געווען „והרשיעו את הרשע״: ואדרבה: די וועט „והרשיעו את הרשע״ גיבן אַ מקום לטעות (ווי רש״י[5] זאָגט) אַז „(יכול) כל המתחייבין בדין לוקין (ת״ל כו׳)״]

עס בלייבט דאָך ניט מובן: די וועטער „והצדיקו גו״ — (לפשוטו של מקרא) צוליב וואָס זיי שטייען?

און מען קען ניט זאָגן (בפשוטו של מקרא) אַז דאָ איז (נאָך[6]) אַ ציווי ומ״ע אַז מען זאָל דן זיין אַ דין אמת[7] (ע״ד ווי

1) ע״ד פרש״י תולדות כח, ה. ובכ״מ (נסמנו בלקו״ש ח״ה ע׳ 1 בשוה״ג).

2) כה, א־ב.

3) ראה פרש״י בפרשתנו לפני זה כב, ח. — וצע״ק לעיל (כד, יט) „קצירך״ מאי קמ״ל.

בספרי עה״פ מפרשו „פרט לשקצרוהו גוים״. אבל רש״י לא הביאו כי בפשש״מ ידעינן זה מ„בשדך״ (אבל ראה סוטה מה, א בשדך „לרבות שכחת קמה״).

ובדוחק (?) י״ל דתרווייהו בעינן (קציר שלך ושדה שלך)

ובדלקמן (כד, כ־כא) כי תחבוט זיתך (וראה ספרי שם) כי תבצור כרמך — אין הדין כן (אף שהוא היפך הסברא), או דילפינן מכאן — ואכ״מ

— ורש״י אינו כותב כהנ״ל בפירוש, כי ה״ז פשטות הלשון.

4) ראה פרש״י כאן ד״ה והרשיעו.

5) שבהערה הקודמת.

6) נוסף על הציווי (מ״ע) — דברים א, טז. ר״פ שופטים.

7) בפירוש הרלב״ג עה״פ.

מען גענפינט כמה לאווין בענין פון לא תטה משפט[8] — ווייל פון דער אריכות הלשון אין פסוק („כי יהי' ריב גו' ונגשו גו' ושפטום") איז משמע, אז די תורה איז דא אויסן א נייעם ענין.

ב. אין ספרי[9] איז פאראן א מ"ד וואס לערנט אפ פון די ווערטער „והצדיקו את הצדיק" — „צדקהו כדי שלא ילקה", און ווי מפרשים[10] זיינען דאס מפרש אז מען דארף פותח זיין בזכות — אז צום אלעם ערשטן דארף מען זוכן אויפן בעל דין א זכות „כדי שלא ילקה" און ערשט דערנאך — א זאך פון רשעות — ע"ד ווי בא דיני נפשות וואס דער דין איז אז „פותחין בזכות"[11].

אבער מען קען ניט זאגן אז רש"י נעמט אן דעם פירוש, ווייל אויב אזוי האט עס רש"י געדארפט זאגן בפירוש, וויבאלד ס'איז ניט בגדר אז א „בן חמש למקרא" וועט זיך אליין כאפן אויף דעם פירוש (ובמכש"כ דערפון וואס דער ספרי איז עס מפרש).

ובפרט אז דער פירוש איז ניט אזוי גלאטיק אין לשון הכתוב: די צוויי ענינים אין פסוק — „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" — ריידן בפשטות וועגן באזונדערע מענטשן (די צוויי בעלי ריב, וואס איינער איז א צדיק און דער צווייטער — א רשע); משא"כ לפירוש הנ"ל רעדט דער גאנצער פסוק וועגן דעם זעלבן מענטש: פריער דארף מען אויף אים זוכן א זכות — והצדיקו (את הצדיק), און אויב מען קען ניט גע־פינען, איז דאן — והרשיעו (את הרשע).

[ועאכו"כ אז מען קען ניט זאגן אז רש"י נעמט אן בפשוטו של מקרא ווי די דרשה אין גמרא[12], אז דער פסוק רעדט וועגן א פאל וואס „עדים זוממין" „הרשיעו את הצדיק" און דערנאך „אתו עדים אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים" (איז זייער דין — „והי' אם) בן הכות רשע", אז זיי זיינען חייב מלקות); וביותר איז מופרך צו זאגן אז דאס איז אזוי פשוט אז רש"י דארף עס גארניט זאגן בפירוש!].

ג. ויש לומר, אז דאס וואס רש"י דארף ניט באוואנען די שאלה (צוליב וואס שטייט „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע"), איז ווייל דאס איז מובן פון פרש"י אויף התחלת הכתוב „כי יהי' ריב" — „סופם להיות נגשים אל המשפט, אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה, מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה".

שטעלט זיך אין דעם די שאלה (ווי מפרשים פרעגן[13]): וואס איז דא דער חסרון אז „סופם להיות נגשים אל המשפט"? ואדרבה: דורך זייער „נגשים אל המשפט" וועט ביי זיי ווערן שלום[14], וכמש"נ[15] „ושפטו את העם גו' וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום"[16].

8) משפטים כג, ו (וראה שם, ב ובפרש"י שם בפ' „כפשוטו". שם, ג ובפרש"י). שופטים טז, יט. פרשתנו כד, יז (וראה רש"י שם). וראה דברים א, יז.

9) פרשתנו עה"פ.

10) ספרי דבי רב ופ' הב' בתולדות אדם לספרי.

11) סנהדרין רפ"ד (לב, א — במשנה. שם, ב ואילך). פרש"י נשא ה, יט. וראה מסעי (לה, כד־כה) ושפטו העדה גו' והצילו העדה גו'.

12) מכות ב, ב. וש"נ (וכפרש"י מכות שם שבא לתרץ „ל"ל והצדיקו כו'") — הובא גם ברמב"ן כאן.

13) גו"א. ועד"ז במשכיל לדוד (וספרי דבי רב לספרי). וראה הערה 16 ובשוה"ג שם.

14) משכיל לדוד (וספרי דבי רב).

15) יתרו יח, כב־כג. — כן הובא במשכיל לדוד (וספרי דבי רב), אבל בפרש"י יתרו שם ד,כל העם" קאי על „אהרן כו' הנלוים עתה עמך". אלא שמ"מ זה שמשפט מביא שלום הו"ע המובן בסברא ובפשטות.

16) ראה גם גו"א כאן: לא יוכלו להתפשר יחד מעצמם כ"א ע"י דין . . הריב . . לא תוכל להשקיט

די תמי׳ איז נאָך גרעסער: דער מקור פון דעם פרש״י איז פון ספרי׳[9], אָבער דאָרט איז דער לשון: „אין שלום יוצא מתוך מריבה . . מי גרם לזה ללקות הוי אומר זו מריבה״ (ד.ה. אַז די מריבה איז גורם אַז איינער זאָל לוקה זיין); רש״י איז אָבער משנה פון ספרי, און אַנשטאָט „גרם לזה ללקות״ זאָגט ער „סופם להיות נגשים אל המשפט״!

איז דער ביאור בזה:

רש״י בפירושו קומט פאַרענטפערן (אויך[17]) וואָס דער פסוק נוצט דאָ דעם לשון ריב. מען געפינט בכמה מקומות, אַז אָ סכסוך צווישן צוויי מענטשן (וואָס וועלכע געבראַכט פאַר אָ שופט) וועלכע באַצייכנט אין תורה מיטן וואָרט „דבר״[18], ע״ד: „כי[19] יהי׳ להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו״, „מי[20] בעל דברים יגש אליהם״. משא״כ דער לשון „ריב״ וועלכע געניצט (ע״פ רוב[21]) בשייכות מיט אָ קריגעריי וועלכע די בעלי ריב ברענגען ניט למשפט, כמו: ויהי[22] ריב בין רועי מקנה אברם גו׳, ויריבו[23] רועי גרר גו׳, וכי[24] יריבון אנשים והכה איש גו׳[25].

לפ״ז וואָלט מער געפאַסט אַז דאָ זאָל שטיין „כי יהי׳ דבר״ [און ווי מ׳זעט, אַז אונקלוס[26] איז מתרגם דעם וואָרט „ריב״ פון אונזער פסוק[27] — ניט „מצותא״ (ווי ברוב המקומות[28]) — נאָר „דין״[29]. פאַר־וואָס־זשע נוצט דער פסוק דאָ דוקא דעם וואָרט „ריב״ און ניט „דבר״?

איז רש״י מפרש: „כי יהי׳ ריב — סופם להיות נגשים אל המשפט אמור

אותו כי אם ע״י משפטי — היינו, דע״י משפט יתפשרו וישלימו.

במשכיל לדוד (וספרי דבי רב) תי׳ ד״ר״ל סופם להיות נגשים אל המשפט שיתבע זה ויביא עדים שהכהו ויחוייב הלה מלקות כו׳ (וראה גם רמב״ן כאן „ויתכן כו״) סופם לבא לידי קטטה ולחבול זב״ז״ (ע״ד פרש״י לקמן כה, יא).

אבל צע״ג, שהרי לא נרמז זה כלל בלשון רש״י „נגשים אל המשפט״, ובפרט שמשנה מלשון הספרי „מי גרם לזה ללקות״ (כדלקמן בפנים) וגם מפירושו לקמן שם. וראה לקמן הערה 30.

17) נוסף על השאלה „כי יהי׳ ריב ל״ל, לכתוב כי יגשו אנשים למשפט״ (גו״א. ועד״ז בר״ם. באר מים חיים (לאחי המהר״ל). ועוד).

*) בגו״א שם מבאר, שזוהי כוונת רש״י להדגיש גודל חסרון הריב, ד„סוף שיהי׳ גדול״ שרק ע״י משפט אפשר להשקיטו. אבל מלשון רש״י „סופם להיות נגשים אל המשפט״ משמע ש„נגשים אל המשפט״ גופא הו״ע של חסרון (ועוד גרוע מהריב) (ובהלשון „סופם . .״ בכ״מ (בענין של חסרון), ולדוגמא בפרש״י **פרשתנו**: כא, יא. כב, יד. כה, יא). נוסף שלפ״ז הרא״ם מלוט אינה דוגמא מתאימה לנדו״ד ש„נגשים אל המשפט״ (**ומתבטל** הריב).

18) בהבא לקמן — ע״ד החילוק בין „דבר״ ל„ריב״ — ראה בארוכה מלבי״ם כאן.

19) יתרו יח, טז. וראה שם, יט (וברש״י שם). שם, כב. כו.

20) משפטים כד, יד (וראה רש״י שם).

21) כי במקומות אחדים — גם לפני פרשתנו — נאמר כן גם בנוגע לבעלי דינים: משפטים כג, ב־ג. שם, ו. וכן בפ׳ שופטים יז, ח. יט, יז. כא, ה.

22) לך יג, ז. — ובזה קאי רש״י בפרשתנו כאן.

23) תולדות כו, כ.

24) משפטים כא, יח.

25) ראה גם לך שם, ח. תולדות שם, כא־כב. ויצא לא, לו. בשלח יז, ב. שם, ז. ועוד.

26) משא״כ בתיב״ע כאן שמתרגם „תיגרא״.

27) וכן במקומות שבהערה 21 (אלא שבשופטים (יז, ח) מתרגם ריבות — פלוגתי דינא).

28) ראה ת״א במקומות שבהערות 25־22.

29) כתרגומו תיבת „דבר״ ביתרו יח, טז. משפטים כד, יד.

*) בכמה דפוסים „פלגתא״. וכן הובא בפי׳ נתינה לגר ביאור על תרגום אונקלוס (מהר״נ אדלר). וכן הוא בחומש נתינה לגר. אבל בספר כתר תורה הנקי תאג׳ (ירושלים תרנ״ה), ועוד הוא „פלוגתי״ כבפנים.

מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה" — דאָ רעדט זיך וועגן אַ סכסוך אין אַן אופן פון ריב, און פון דעם איז „אין שלום יוצא", אפילו ניט דורך „משפט"[30]:

בכלל, וועז צוויי מענטשן האָבן צווישן זיך אַ סכסוך וואָס איז ניט בגדר מריבה, קען דער סכסוך אויסגעגליכן ווערן און בריינגט שלום — אָדער זיי קומען דורך צווישן זיך אַליין, אָדער ב"ד געפינט אַ פשרה; און אפילו אין אַ פאַל וועז ב"ד איז מחליט אַז איין צד איז אינגאַנצן געראַטן, איז וויבאַלד זיי האָבן ניט קיין „ריב" צווישן זיך אוז זיי זוכן דעם אמת, וועט זיי אויך דער פסק דין צוברענגען צו שלום.

בשעת אָבער עס איז דאָ אַ ריב — אַז דער סכסוך ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ קריגעריי, קען דאָן קיין שלום ניט ווערן. זיי וועלן קומען למשפט און דער ב"ד וועט אַרויסגעבן אַ פסק דין חתוך, ווער איז געראַטן און ווער איז אומגעראַטן, אָבער אויך נאָכן פסק דין איז „אין שלום יוצא"[31].

און אויף דעם ברענגט רש"י אַ ראי' ודוגמא פון לוט — „מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה": דלכאורה — דער ריב דאָרט איז דאָך געווען (ניט צווישן לוט ו(אברהם) הצדיק, נאָר) בלויז צווישן רועי אברהם ורועי לוט. אברהם ולוט מצד עצמם זיינען געווען „אנשים אחים"[32]. וויבאַלד אָבער אַז דערביי האָט זיך געשאָפן אַ „ריב", האָבן זיי ניט געקענט בלייבן בשלום אין איין אָרט, און לוט האָט גע־מוזט פורש זיין „מן הצדיק".

ד. עפ"ז ווערט פאַרענטפערט בדרך ממילא פאַרוואָס דער פסוק זאָגט „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע" — ווייל לויט פרש"י, איז דאָס די כוונה פון פסוק[33], אַז „כי יהי' ריב", איז „אין שלום יוצא" — עס וועט קיין שלום ניט ווערן, אפילו דורכן משפט, ווייל דאָ איז דער משפט אין אָן אופן פון „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע":

דאָ רעדט זיך ניט וועגן בעלי דינים וואָס זוכן דעם אמת ובמילא — אַ משפט וועלכער ברענגט שלום צווישן זיי, נאָר — איינער איז אַ צדיק און דער צווי־טער אַ רשע, און דער צווען פונעם פסק דין איז בלויז צו אויסגעפינען און מצדיק זיין דעם צדיק והרשיעו את הרשע.

ה. ויש להוסיף עוד, אַז דער פסוק באַוואָרנט דאָ נאָך אָן ענין:

מען קען מיינען אַז וויבאַלד דאָס איז אַ „ריב", אַז זיי פירן אַ מחלוקת, אַז איינער פון זיי, אָדער זיי ביידע זיינען בעלי מחלוקת (רשעים[34]) — דאַרף מען זיי ניט משפט'ען אין זייער דין ודברים, נאָר מעניש זיין זיי פאַר מחלוקת און

30) ולכן משנה רש"י מלשון הספרי „גרם לזה ללקות" — כי כאן הכוונה להמחלוקת ולא מה שאחד ילקה [משא"כ בפרש"י לקמן כה, יא שכוונתו בספרי שם. ועפ"ז מתורץ בפשטות תרתי ל"ל — כי הם ב' ענינים שונים, וא"צ לדחוק כתי' המשכיל לדוד לקמן שם].

31) להעיר גם מפי' תולדות אדם לספרי כאן.

32) לך שם, ח. וראה רש"י שם.

33) ע"פ המבואר בפנים מתורצת ג"כ קושיית הרמב"ן כאן — מה ענין המלקות בריב בין שני אנשים — כי ע"ד הפשט פסוק זה הו"ע לעצמו, ואינו הקדמה לפסוק שלאח"ז „והי' אם בן הכות הרשע גו'" (ומה שפרש"י בד"ה והרשיעו „יכול כל המתחייבין בדין לוקין כו'" — הוא לימוד נוסף מצד סמיכות הפסוקים. ואכ"מ).

34) להעיר מאבות פ"א מ"ח: בעלי הדין כו' כרשעים.

דערנאָך וועט מען זען: ביטול המחלוקת קען ברענגען צו שלום, מודה זיין על האמת א.ז.ו. — זאָגט תורה: „כי יהי' ריב גו' ושפטום": ניט קוקנדיק אויף זייער „ריב" ליגט אַ חיוב אויף ב"ד צו משפט'ן זיי, זיך אַרייניגיגן אין דעם סכסוך, פאַנאַנדערקלייבן זיך אין די פרטי הדבר און אַרויסגעבן אַ פסק־דין.

אויך נאָכדעם — איז דאָ אַן אָרט צו דענקען, אַז וויבאַלד זיי פירן צווישן זיך אַ ריב, איז ניט מעגלעך אַז איינער זאָל זיין אינגאַנצן גערעכט, אַריינגייענדיק אין מחלוקת וועלן סו"ס ביידע מגזם זיין אין זייערע טענות וכו'[35]; ובמילא קומט מען לידי מסקנא, אַז וועז דער שופט איז איינעם פון זיי מצדיק (כפשוטו ש"מ — אינגאַנצן), איז דאָס אַ פס"ד בטעות —

איז די תורה ממשיך: „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע": עס קען טאָקע זיין אַז אין דעם פרט פון „ריב" זיינען ביידע שולדיק, אָבער בנוגע דעם עצם דין איז „והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע": אין דעם זיינען די שופטים גערעכט אַז איינער איז אינ־גאַנצן גערעכט, און דער צווייטער — אינגאַנצן אומגערעכט.

וי"ל — אַז (ע"ד לימוד הגמרא) דער־ביי באַוואַרנט מען נאָכמער — „והצדיקו את הצדיק, דמעיקרא"[36]: בשעת אַ ב"ד צדק איז איינעם מצדיק לגמרי, וועט מען זען אַז בנוגע דעם „ריב" ומחלוקת, איז ער אויך אַ צדיק, איז אינגאַנצן ניט שולדיק אין דעם[37]; דער „ריב" איז גע־וואָרן מצד דעם רשע, און געבליבן דעם רשע'ס[38] אָבער ער איז אַ צדיק — „והצדיקו את הצדיק דמעיקרא".

(משיחת ש"פ תצא תשמ"א)

---

35) ע"ד שמות (ב, יג): שני גו' נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך ופרש"י רשע כמותך — דעפ"ז (בפנים) מובן בפשט"מ — מנ"ל דהוא רשע.

36) ל' הגמרא — מכות שם.

37) עיין פרש"י יתרו יח, כא ד"ה שונאי בצע, ואכ"מ.

38) להעיר מאבות (פ"ה, מי"ז): מחלוקת קורח וכל עדתו.

תבא

א. אויף דעם פסוק[1] „וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך" שטעלט זיך רש"י אויף די וועריטער „כאשר דבר לך" און איז מפרש: „והייתם לי סגולה"[2]. דערנאך שטעלט זיך רש"י אין צווייטן פסוק אויף די וועריטער „ולהיותך עם קדוש כאשר דבר" און איז מפרש: „והייתם[3] לי קדושים"[4].

דאַרף מען פאַרשטיין: אויב רש"י דאַרף ניט מעתיק זיין פון פסוק וואָס דער „דבר" איז (ווייל דאָס שטייט דאָך אין פסוק מפורש: „להיות לו לעם סגולה")[5], נאָר — וואו געפינט מען דעם „דבר" פריער — פאַרוואָס איז ער עס מעתיק ביים צווייטן מאָל[6]? און אויב ס'איז יע נויטיק צו מעתיק זיין אויך וואָס דער „דבר" איז — האָט ער דאָס גע־דאַרפט מעתיק זיין אויך ביים ערשטן מאָל[7]?

ב. אויך דאַרף מען פאַרשטיין וואָס רש"י טייטשט (אין צווייטן דיבור) אַז „כאשר דבר" מיינט „והייתם לי קדושים" פון פ' קדושים:

נאָך „והייתם לי סגולה" וואָס רש"י ברייגט (פון פ' יתרו), איז ער ממשיך דאַרט[8]: „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" — איז פאַרוואָס לערנט רש"י אַז דער „כאשר דבר" (אין צווייטן פסוק) מיינט אַן אַנדער דיבור פון דעם אויבערשטן („והייתם לי קדושים"), ניט דעם וואָס שטייט צוזאַמען מיט „והייתם לי סגולה" — וואָס אַזוי לערנען טאַקע כמה מפרשי התורה[9]?

נאָך מער: לויט די מפרשים איז גלאַט דער המשך דאָ אין פסוק[10]: אויף די וועריטער „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" וואָס שטייט אין פ' יתרו, טייטשט רש"י „שרים" — עפ"ז קומט במילא אויס, אַז די אַלע פרטים דאָ אין די פסוקים

---

1) כו, יח.
2) יתרו יט, ה.
3) קדושים כ, כו.
4) כמה מפרשים מגיהים במכילתא (בא יב, כה) וביל"ש (שם רמז רז בתחלתו) ע"פ פרש"י כאן — ראה מכילתא הוצאת האראוויטץ (וש"נ). ואכ"מ.
5) בדפוס ראשון וכת"י רש"י (שתח"י) ליתא בפרש"י כו, יז הסיום „ומצאתי להם עד כר", והתיבות דפרש"י יז „להיות לו לעם סגולה" — נסמכים לריש ד"ה זה „כאשר דבר לך" ומתורץ הנ"ל.
6) וכ"ה גם בדפוס ראשון ושני, וכת"י רש"י (שתח"י).
7) ואין לומר, עכ"פ בדוחק גדול — שהעתיק רש"י גם „ולהיותך עם קדוש" להקל על הלומד שידע איזה „כאשר דבר" מפרש, ולא נטעה שמפרש עוה"פ „כאשר דבר" שבפסוק שלפנ"ז — שהרי מפירושו „והייתם לי קדושים", פשוט שקאי על „כאשר דבר" שבפסוק יט (נוסף ע"ז שלזה די שיעתיק רק תיבות ה' אלקיך שלפנ"ז).
ועד"ז מובן גם שדוחק לומר שהעתיק רש"י „ולהיותך עם קדוש" כיון שבפסוק זה ישנם ב' ענינים „ולתתך עליון גו' ולהיותך עם קדוש", ומעתיק „ולהיותך עם קדוש", להדגיש דתיבות „כאשר דבר" קאי רק על „ולהיותך עם קדוש" (משא"כ בפסוק יח שלפני כאשר דבר לך נאמר רק ענין אחד „להיות לו לעם סגולה"), שהרי זה מובן מפירושו „והייתם לי קדושים" (נוסף ע"ז שלזה די שיכתוב: „ולהיותך גו' כאשר דבר").
8) שם יט, ו.
9) אלשיך, ש"ך (עה"ת) וספורנו כאן. אוה"ח בסופו (פסוק יח). ועוד. וכ"ה במדרש הגדול כאן: היכן דבר, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש.
10) ראה גם אלשיך. ספורנו. ועוד.

*) בדפוס שני הגירסא בפרש"י: . . להיות לו לעם סגולה כאשר דבר לך והייתם לי סגולה ומצאתי להם עד כו'.

„להיות לו לעם סגולה ולתתך עליון על כל הגוים, ולהיותך עם קדוש" זיינען בהתאם צו די דריי פרטים אין דעם „דבר" פון אויבערשטן דאָרטן בפ' יתרו: להיות לו לעם סגולה — והייתם לי סגולה מכל העמים; ולתתך עליון על כל הגוים — ואתם תהיו לי ממלכת כהנים (שרים); און „ולהיותך עם קדוש" — „וגוי קדוש".

ג. לכאורה יש לומר, אז דער טעם וואָס רש"י ברענגט ניט דעם פסוק „וגוי קדוש" אויף „ולהיותך עם קדוש גו' כאשר דבר", איז ווייל דעמאָלט איז דאָך דאָס דער זעלבער „כאשר דבר", און דער פסוק וואָלט דאָ ביי „ולהיותך עם קדוש" ניט געדאָרפט איבער'חזר'ן נאָכ־אמאָל „כאשר דבר".

ס'איז אָבער אָ דוחק, ווייבאָלד ס'איז דאָ אָ הפסק „ולשמור כל מצותיו".

ועוד — לויט דעם איז דער פסוק וורש ביאור (און רש"י האָט עס גע־דאָרפט באַווּאָרענען): פאָרוואָס מיינט דער פסוק אָ צווייטן דיבור, און דער־פאַר חזר"ט ער איבער נאָכאמאָל „כאשר דבר", און ניט דעם „גוי קדוש" בפ' יתרו, וואָס קומט בהמשך צו „והייתם לי סגולה"?

אויך דאָרפן פאָרשטיין:

דער פסוק וואָס רש"י ברענגט שטייט בסיום פ' קדושים — און מען געפינט שוין פריער דעם לשון: „קדושים תהיו" (בר"פ קדושים) און נאָך פריער „והתקדשתם והייתם קדושים" (בס"פ שמיני[11]). פאָרוואָס ברענגט רש"י דעם שפעטערדיקן פסוק[12]?

ס'איז שווער צו פאָרענטפערן אַז ווי־באַלד אין דעם פסוק (בפרשתנו) שטייט „ולהיותך עם קדוש לה' אלקיך", דערי־בער ברענגט ער אָ פסוק וואו עס איז אויך מפורש „והייתם לי קדושים", משא"כ די אַנדערע פסוקים הנ"ל וואו דער לשון איז „קדושים" סתם, און ס'איז ניט מודגש אַז די קדושה איז „לי" —

ווייל לפ"ז וואָלט רש"י געדאָרפט מעתיק זיין פון פסוק דאָ אויך די ווער־טער „לה' אלקיך".

ווייבאָלד רש"י איז מעתיק בלויז „ולהיותך עם קדוש כאשר דבר" (און לאַזט אויס די ווערטער („לה' אלקיך") וועלכע שטייען צווישן זיי — און ער איז אפילו זיי ניט מרמז מיט „וגו'"[13]) — איז מוכח, אַז דער „כאשר דבר" באַציט זיך צום „ולהיותך עם קדוש" און איז דער־ביי ניט אויסן צו מדגיש זיין דעם פרט פון „לה' אלקיך".

ד. וי"ל הביאור בזה:

בהשקפה ראשונה איז דאָ אין פסוק ניט גלאַט: „ולהיותך עם קדוש גו'" איז בתוכנו די זעלבע זאַך ווי „להיות לו לעם סגולה", זיי זיינען מתאר ווי דער „עם ישראל" איז אויסגעטיילט פון אַלע פעלקער: „עם סגולה" — „עם קד־וש" —

האָבן זיי געדאָרפט שטיין צוזאַמען גלייך איינער נאָכן צווייטן[14]:

פון דעם וואָס „ולהיותך עם קדוש" שטייט אין אָ צווייטן פסוק, ובסיומו —

---

11) יא, מד.

12) בכמה כת"י רש"י (שתח"י) „והייתם קדושים". אבל בדפוסים ושאר כת"י (שתח"י) הלשון „והייתם לי קדושים".

13) בכמה דפוסים (חדשים) נתוספה תיבת „וגו'" לאחרי „ולהיותך עם קדוש". אבל ליתא בדפוסים הראשונים וכת"י רש"י (שתח"י).

14) להעיר מואתחנן (ז, ו) ראה (יד, ב) שבאים זה אחר זה: כי עם קדוש אתה . . לעם סגולה מכל העמים.

נאכדעם ווי ער איז מפסיק מיט „ולשמור כל מצותיו", וואס רעדט וועגן דער פעולה פון אידן מפני הציווי[15] (און ניט אן ענין של תואר ומעלה ביחס צו כל הגוים)[16], איז מובן אז „עם סגולה" און „עם קדוש" דא — זיינען צוויי גאר באזונדערע ענינים:

ובמילא קען מען ניט לערנען אז „ולהיותך עם קדוש גו' כאשר דבר" מיינט דעם „גוי קדוש" וואס שטייט בפ' יתרו, ווארום דארטן איז דאס אן ענין וואס קומט בהמשך ותוכן אחד מיט „והייתם לי סגולה מכל העמים".

ה. אין וואס באשטייט דער חילוק צווישן „ולהיותך עם קדוש" און „והייתם לי סגולה מכל העמים" — נעמט עס רש"י ארויס פון דעם וואס אין ערשטן פסוק שטייט „כאשר דבר לך", און בא „ולהיותך עם קדוש" שטייט „כאשר דבר" (בלי דעם ווארט „לך").

די הסברה בזה: רש"י האט שוין מפרש געווען פריער אין פ' ויצא[17]: „דברתי לך — לצרכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתי וכו' וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון עלי"[18].

דערפון איז מובן בנדו"ד, אז דער פירוש „כאשר דבר לך" מיינט ניט „אזוי ווי ער האט געערעדט צו דיר", צו אידן [ובפרט אז לפ"ז קען מען פרעגן: מאי קמ"ל? כל התורה איז געזאגט געווארן צו אידן!], נאר „לצרכך ועליך", „ווי ער האט געערעדט וועגן דיר" — אז צוזאג, אז הבטחה פאר דיר, „אויף דיר".

און דאס איז דער המשך הכתוב: „וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה", וואס מיינט אז „הוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה"[19], איז דער אויפטו געווען „כאשר דבר לך" — ווי דער אויבערשטער האט דאס מבטיח געווען, געזאגט וועגן אידן[20].

און דעריבער איז רש"י מפרש אז „כאשר דבר לך" מיינט דער דיבור „והייתם לי סגולה", וואס דארטן איז געווען דער „דבר" וועגן אידן[21].

אין צווייטן פסוק „ולהיותך עם קדוש גו' כאשר דבר" וואס שטייט ניט „לך", איז מובן, אז „כאשר דבר" מיינט ניט דעם דיבור פון דעם אויבערשטן וועגן אידן, א הבטחה וועגן דעם וואס וועט זיין מיט דיר, נאר כפשוטו, ווי ער האט

15) ראה רמב"ן עה"פ. ספורנו. אוה"ח. ועוד.

16) וגם, „ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה" אין זה תואר ומעלה של ישראל גופא כעם סגולה ועם קדוש.

17) כח, טו.

18) ולפנ"ז בפ' ח"ש (כד, ז): ואשר דבר לי, לצרכי כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בלשון על. ע"ש. וכ"כ בשמות (ד, טז): ודבר הוא לך, בשבילך ידבר אל העם, וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם. וכן בפי' רש"י קרח יז, ה.

19) לשון רש"י עה"פ כו, יז.

20) ומ"ש הרא"ם (ח"ש שם) שבכ"מ (שמהן מקשה הרמב"ן שם על פרש"י) שנאמר ל' לך ב„דבר" שצ"ל פי' לך (לא עליך), „פירושם מלשון אמירה" — הי"ז היפך פשטות לשון רש"י בכל מקומות הנ"ל ,וכן כל לי ולך כו' הסמוכים אצל דבור כו' (וראה באר יצחק ח"ש שם. ועוד).

21) והא דלא כתב רש"י הלשון „והיכן דבר"• כמ"ש בכ"מ (ואתחנן ו, יט. עקב יא, כה. ראה טו, ו. ועוד) — וכלשון המכילתא וילי"ש בא שם — י"ל שכתב כן רק כאשר המקום בו דבר (לראשונה) אינו בדיוק כהלשון שאומר „כאשר דבר", או כשהדבור הי' אח"כ (כבפ' ראה שם). ועוד י"ל.

•) כ"ה ברוב הדפוסים וכת"י רש"י (שתח"י). ובדפוס ראשון דרש"י אי' „והיכן דבר".

(געריעדט און) אַנגעזאגט (ובמילא — צו אידן)[22], וואָס דאָס מיינט אַ ציווי אויף אַ פעולה פון אידן.

ולכן איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס מיינט ניט דעם דיבור „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", וואָס איז אַזוי ווי דער דיבור „והייתם לי סגולה" — „לצרכך ועליך", אַ דיבור פון אויבערשטן וועגן (זיין פעולה מיט) אידן*[22]: נאָר אַ דיבור פון דעם אויבערשטנ'ס אַ ציווי אויף „להיותך עם קדוש".

דעריבער זאָגט רש"י אַז דאָס מיינט דעם פסוק „והייתם לי קדושים", וואָס דאָס איז דעם אויבערשטנ'ס אַ ציווי אַז אידן זאָלן זיין קדושים[23].

ומהאי טעמא איז רש"י מעתיק דאָ אויך התחלת הלשון „ולהיותך (עם קדוש)" — ניט ווי עס שטייט פריער „להיות לו לעם סגולה" — ווייל אויך פון דעם שינוי הלשון (להיותך — צו דיין זיין, מיט אַ הדגשה אויף דער קדושה מצד די אידן) פאַרשטייט מען אַז דאָס זיין אַן עם קדוש איז ניט דוקא אַ פעולה מצד דעם אויבערשטן (ווי אין פריערדיקן פסוק), נאָר דער תוכן פון די אידן'ס פעולה מפני הציווי.

---

22) ואף אתי כפי המובן ממפרשים הנ"ל לפרש"י, שבכלל „אין בתנאי המדבר שיהי' לו מקבל זולתו כמו האומר" (ל' הרא"ם שם), ולפ"ז אין נפק"מ אם נאמר ל' „לו לך" או לא — שאני בנדר"ד, שמשנה בפסוק א' לגבי פסוק שלפנ"ז (משמיט „לך") יל"פ „כאשר דבר" קרוב ללשון „ציוה". ולהעיר שבכלל אמירה היא רכה ל' תחנונים ודיבור בכל מקום ל' קשה (פרש"י בהעלותך יב, א. וראה פרש"י יתרו יט, ג).

*22) אלא שביתרו שם מקדים הסיבה „ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי" להבטחת ה' „והייתם לי סגולה גו'".

23) להעיר מבעה"ט כאן סוף פסוק יט.

ו. עס איז אַבער די שאלה, כנ"ל: אַ ציווי אויף קדושה געפינט מען שוין פריער „קדושים תהיו" און נאָך פריער „והתקדשתם והייתם קדושים"?

דעריבער איז רש"י מעתיק בפירוש (ניט — מרמז דורך „גו'") פון פסוק אויך „(ולהיותך) עם קדוש": די פסוקים דאָ זיינען אויסן אַרויסצובערענגען די אויסגעטיילטקייט פון אידן אַלס „עם", ווי התחלת הכתוב שלפנ"ז „וה' האמירך היום („והוא הפרישך אליו מעמי הארץ") להיות לו לעם סגולה". און אויך דער ציווי אויף קדושה בפרשתנו איז ניט אויף יעדער אידן אַלס יחיד, נאָר אויף דעם גאַנצן עם, זיי זאָלן זיין אַן „עם קדוש".

און דעריבער איז אויף דעם מתאים זאָגן אַז דאָס איז דער דבור „והייתם לי קדושים" פון ס"פ קדושים, וואָס דאָרטן איז דער ציווי (אויך) אויף אַזאַ קדושה וואָס טיילט זיי אַפ אַלס אַן עם פון אַלע אומות, ווי דער פסוק איז ממשיך „והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי".

משא"כ דער פסוק בס"פ שמיני „והתקדשתם והייתם קדושים"[24], ועד"ז „קדושים תהיו" בר"פ קדושים, וואָס דאָרטן איז ניט מודגש אַז דאָס זיינען ציווים אויף דער קדושה פון כלל עם ישראל והבדלתם פון אַלע אומות, נאָר ציווים צו יעדער אידן אַלס יחיד, אַזוי ווי די אַנדערע ציווי התורה.

ז. מען דאַרף נאָך אַבער פאַרשטיין (בפנימיות הענינים): אין הכי נמי אַז

---

24) נוסף לזה דע"פ פרש"י שם „והייתם קדושים לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא" משמע קצת ד„והייתם קדושים" אינו ציווי על פעולת ישראל.

„ולהיותך עם קדוש" איז בנוגע דער קדושה וועלכע איז דער תוכן פון אידן'ס פעולה, מפני הציווי, ניט ווי „להיות לו לעם סגולה" וואָס ווערט אויפגעטאָן דורך דעם אויבערשטן, וואָס איז אַבער די שייכות פון „ולהיותך עם קדוש" צום ענין פון „ולתתך עליון על כל הגוים" וואָס איז אין זעלבן פסוק בהתחלתו?

ולכאורה איז „ולהיותך עם קדוש" מער שייך צו „ולשמור כל מצותיו" (וואָס שטייט גאָר אין פריערדיקן פסוק) היות אז דאָרט רעדט זיך וועגן דער מעלה פון אידן אין זייער אויספירן[25] די ציווים „לשמור כל מצותיו", בעת אַז „ולתתך עליון וגו'" איז אַ חשיבות ומעלה וואָס ווערט געגעבן פון דעם אויבערשטן (בדומה צו „להיות לו לעם סגולה")[26].

ווען מען דאָס פאָרשטייט בהקדים דאָס וואָס אין דער היינטיקער[27] הפטורה[28] ווערן ארויסגעבראַכט באריכות די יעודים פון לעת"ל — „והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך . . בניך מרחוק יבאו ובנתיך על צד תאמנה וגו'" ועוד — אז די אומות העולם וועלן באַדינען און טאָן אלץ לטובתם פון די אידן, ביז, ווי ער פירט אויס אין פסוק, אז „הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו"[29].

דאָרף מען פאָרשטיין: בשלמא בנוגע די שבע מצות בני נח, וואָס גוים זיינען אויף זיי נצטווה געווארן און זיינען זיי ניט מקיים, קומט זיי דערפאָר דער עונש מיתה[30]; מען געפינט אַבער ניט לכאורה קיין חיוב וציווי אז גוים דאַרפן באַ־דינען די אידן, ובפרט אז פאָר ניט מקיים זיין דאָס זאָל זיי קומען דער עונש — „יאבדו", „יחרבו".

ח. דער ביאור בזה: מ'האָט גע־רעדט כמה פעמים[31], אז די גאַנצע בריאה, אויך אומות העולם, זיינען ניט קיין תכלית ומציאות פאָר זיך, נאָר בלויז אַלס אמצעי צוליב אידן, כמחז"ל[32] „בראשית — בשביל ישראל שנקראו ראשית", וואָס זיי זיינען די מטרה ותכלית פון בריאת העולם ומלואה, און לעת"ל, ווען עס וועט נתגלה ווערן די אמיתית המציאות פון יעדן נברא, וועט זיך דעמאָלט אויספירן און אַנטון בגלוי דער תכלית צוליב וועלכן די וועלט, כולל אומות העולם, זיינען באשאפן גע־ווארן — בשביל ישראל.

---

25) או שהובדלו בזה שנצטוו „לשמור כל מצותיו" (ראה רמב"ן, ספורנו ואוה"ח).

26) בראב"ע כאן, ש„ולתתך עליון" „זה הוא שכר האמירי", והוא לפי פירוש רבי יהודה הלוי שהביא בפסוק שלפנ"ז דהאמרת והאמירך מגזרת ויאמר, ולכן בשכר זה שישראל אומרים להיות לו לעם סגולה ולשמור כל מצותיו בא השכר בפסוק יט, ולתתך עליון. ולפירושו נמצא לכאורה, דגם „ולהיותך עם קדוש" הוא שכר האמירה.

אבל לפרש"י שהוא לשון הפרשה והבדלה, בב' הפסוקים מדובר במעלת ישראל בזה שהפרישם מעמי הארץ, אלא שמפרט בזה כמה פרטים.

27) דהפטורה הוא „מעניינה של פרשה" (טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח ר"ס רפד). ואף שזהו דוקא „מבראשית עד י"ז בתמוז (שאז) מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע כו'" (טוא"ח סתכ"ח קרוב לסופו מפסיקתא. ועד"ז בשו"ע ורמ"א שם ס"ח. וראה תוס' מגילה לא, ריש ע"ב. רמב"ם הל' תפלה פי"ג הי"ט) — כבר נתבאר כמ"פ, דמכיון שכל עניני התורה הם בתכלית הדיוק, מובן שהם שייכים גם להפרשיות (ראה לקו"ש ח"ט ע' 61. ושם גם הרמז בלשון הטור סתכ"ח שם).

28) ישע' ס, ג־ד.

29) שם, יב.

30) ראה סנהדרין נח, ב. רמב"ם הל' מלכים ספ"ט. רמב"ן עה"ת וישלח לד, יג.

31) ראה לקו"ש ח"ה ע' 159 ואילך. חט"ו ע' 150. ועוד.

32) פרש"י ר"פ בראשית. וראה ויק"ר פל"ו, ד.

דעריבער איז דאָס מכריח, אַז „הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך", אַז די וואָס פירן ניט דורך מטרת בריאתם (אַלס אַז אמצעי) — „יאבדו", זיי פאַרלירן זייער מציאות בדרך ממילא.

[וי"ל אַז דאָס איז דער טעם פאַרוואָס אַ בן נח קומט מיתה פאַר עובר זיין אויף יעדער איינער פון די ז' מצות ב"נ — ניט ווי די עונשים וואָס זיינען ביי אידן וועלכע זיינען פאַרשידן לויט דער פאַר־שידנקייט פון די מצות: די ז' מצות פון בני נח איז ענינם — סיבת מציאות פון ב"נ, וכ"ז — בשביל ישראל ובשביל התורה: און בשעת זיי פירן ניט דורך כוונת בריאתם, פאַרלירן זיי בדרך ממילא די סיבה און דעם יסוד פון זייער קיום[31].

און דאָס איז דער פירוש פנימי פון „ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה", ווי עס שטייט אין ש"ך על התורה: „כאילו לא עשאום אלא בשבילך כמו שאמר בן עזאי לא נבראו כולם אלא לשמשני כו'"[33].

ד. ה. אַז דער ענין פון „ולתתך עליון על כל הגוים" איז דער אויספירן בפועל די מטרה פון זייער באשאפן ווערן, וואָס דאָס איז אַ מעין פונעם גילוי דלעתיד, כנ"ל.

עפ"ז קומט אויס, אַז דער תוכן פון די צוויי פסוקים הנ"ל בפרשתנו ברענגט אַרויס דעם יתרון ומעלה אין דער מצי־אות פון אידן לגבי דער מציאות פון אומות העולם — „והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה", אַז די אידן זיינען אויסגעטיילט פון די „עמי הארץ" דערמיט וואָס זייער מטרה ותכלית איז אין זייער מציאות עצמה, זיי זיינען ניט ווי אַן אמצעי צו אַ צווייטער מציאות, וכדלקמן.

ט. דער ביאור בזה: דער טייטש פון „(וה' האמירך היום) להיות לו לעם סגולה" איז (ווי רש"י טייטשט אויף „והייתם לי סגולה"[34], וואָס ער ברענגט דאָ), „אוצר חביב כמו וסגולת מלכים[35] כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות" —

און וויבאַלד אַז דאָס איז אַ משל וואָס תורה גיט אויף אידן איז מובן, אַז ער איז בתכלית הדיוק.

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז די תועלת פון די „כלי יקר ואבנים טובות" בשעת „גונזים אותם", זיי זיינען באַ־האַלטן און פאַרבאָרגן?

וועט מען נעמט, לדוגמא, אבנים טובות און מ'איז זיי קובע אין דעם טבעת המלך אָדער אין כתר המלך, גיבן זיי צו, כמובן, אין דעם הוד והדרת המלך[36]: משא"כ וועט זיי זיינען באַ־האַלטן, אוצר גנוז פון עיני רואים — טוען זיי לכאורה גאָרניט אויף, קיינער האָט ניט קיין תועלת והנאה פון זייער טייערקייט און פון זייער יופי.

נאָר וועט מ'נעמט זיי אַרויס פון אוצר גנוז — צוליבן צורך גדול פון ניצוח המלחמה, ווי דער רבי זאָגט אין דעם המשך ההילולא[37], אַז צוליב ניצוח

---

33) במשנה ובברייתא בסוף קידושין לפנינו „והלא (והם) לא נבראו אלא לשמשני". והוא מאמר ר"ש בן אלעזר. וכ"ה בילש"י ירמי' רמז רעו.

34) בפי' יתרו שם.

35) קהלת ב, ח.

36) להעיר מהל' במשל אדה"ז (התמים ח"ב ע' מט [עב]) באבן יקרה שהיתה (רק) בכתר המלך (שלא נמצא אפילו באוצר המלך) ש„היא נזר העטרה המכתירה".

37) באתי לגני ה'ש"ת פי"א. וראה שם פי"ז. פי"ט.

המנגד איז דער מלך „מבזבז כל סגולות האוצרות דהון יקר הנאסף והנקבץ במשך כמה שנים מדור אחר דור ואשר מעולם לא השתמש מזה לשום דבר, וכמוס וחתום מעין כל רואה" — איז דאָ א תועלת פון זיי

און אויך דעמאָלס ווערט עס אָנגע־ רופן „בזבוז", מ'איז זיי מבזבז צוליב נצחון המלחמה ניט א רגיל'דיקער נוצען זיי, נאָר א יוצא מן הכלל לגמרי.

יו"ד. די הסברה בזה: דאָס וואָס די אוצרות בלייבן גנוז, כמוס וחתום מעין כל רואה — איז ווייל די אוצרות זיינען נוגע (ובערך פון) דעם מלך אַליין, אין זיין עצם מציאות ווי ער איז פאָר זיך.

עס זיינען פאַראַן אוצרות המלך וואָס תפקידם איז, אַז מיט זיי ווערן דורכגע־ פירט עניני המלכות — דורך אויסגעבן זיי אויף צרכי המדינה וכיו"ב[38], אַדער דאָס וואָס מ'איז זיי קובע איז כתר המלך (וכיו"ב) כדי צו מוסיף זיין אין הוד והדרת המלך, וואָס דאָס איז אַן ענין עיקרי אין הנהגת המלכות — „מלך ביפיו תחזינה עיניך"[39].

אָבער די אוצרות הגנוזים של המלך, איז (ניט כדי צו דורכפירן אַן ענין של מלוכה, נאָר עס איז) פאַרבונדן מיט דעם מלך אַליין. זיין עצם מציאות אָלס מלך איז פאַרבונדן דערמיט וואָס ער האָט אוצרות גנוזים פון אבנים טובות ומרגליות מיט וועלכע ער איז זיך משתעשע און האָט דערפון תענוג[40].

38) ראה רמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ד.

39) ישעי' לג, יז. רמב"ם שם פ"ב ה"ה.

40) וצ"ק ברמב"ם פ"ג שם: ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגנזיו ולהתגאות בו או להתגאות בו כו' ואם הרבה לוקה. ואולי י"ל שלכן הוסיף הרמב"ם „להתגאות בו או להתגאות בו", שזהאיסור הוא שאי"ז ענין בשביל שלימות המלוכה והרוממות שלו, כ"א להתגאות (או „להתגאות בו") כלפי העם. ולהעיר

וואָס דאָס איז מוסיף אין זיין אמת'דיקע רוממות (התנשאות עצמית)[41].

און דאָס איז אויך וואָס אידן זיינען „לי סגולה" — אַן „אוצר חביב"[42]: די עצם מציאות פון אַ אידן איז העכער אפילו פון דעם וואָס דורך זיי ווערט נתגלה מלכותו ית' בעולם (דורך עבודתם בתומ"צ), זייער תכלית איז — דער עצם פאַראַנענקייט זייערע[43]: אידן זיינען איין זאָך, כביכול, מיט עצמותו ומהותו ית', און דער אויבערשטער איז זיך „משתעשע" מיט אידן (ווי אַ מלך וואָס האָט תענוג פון זיינע אוצרות הגנוזים און נאָך מער).

קומט אויס, אַז דער חילוק פון אידן און אַנדערע אומות איז אין זייער עצם בריאה (באַשאַף): די מציאות פון אומות העולם איז ניט צוליב זיי אַליין, נאָר צוליב (אַ צווייטער זאָך — צו) אויס־ פירן דעם תפקיד וואָס איז זיי צוגע־ טיילט געוואָרן: משא"כ אידן, איז דער תכלית פון זייער באַשאַף אין זייער עצם פאַראַנענקייט[44] (נאָך איידער זיי פירן

מר"ן סנהדרין כא, ב: „דמאי דאסר רחמנא על המלך שלא ירבה לו כסף וזהב היינו שלא יבקש מס גדול כדי להתעשר אלא כדי הוצאות שכר חיילותיו אבל אם הקנה לו מן השמים ממון הרבה לא קאי בלאו".

41) ראה המשך תער"ב בתחלתו (ספ"א).

42) להעיר מאוה"ת יתרו (ע' תתד ואילך). ד"ה ואתם תהיו לי תר"ס — בביאור ג' הענינים דבפסוקים שם. ושם (ע' תתז) ד„סגולה" „זהו מעלתה מצד מהותה ועצמותה כו'", „הוא מצד נש"י בעצמן" (סד"ה ואתם תהיו לי שם). וראה גם לקו"ש חי"ח ע' 21 ואילך. ואכ"מ.

43) ראה המשך תרס"ו ע' תע ואילך. סה"מ תש"א ס"ע 109 ואילך — בביאור החילוק בין נשמות ומלאכים. ובסה"מ תש"א שם (ע' 110) „בעצם ענין ירידת הנשמות והיותן למטה הנה מאיר אור פנימי בעולם".

44) ואי"ז סתירה לזה דאני נבראתי לשמש את קוני (משנה סוף קידושין), כי אמתית מציאות בנ"י היא למעלה מעולם הבריאה („נבראתי") ואפילו דעולם האצילות („קוני") ואדרבא במי נמלך (בנוגע

דורך תפקידם בעולם)[45].

און דאָס מיינט „וה' האמירך היום — הפרישך אליו מעמי הארץ — להיות לו לעם סגולה", אז אידן זיינען אינגאַנצן אויסגעטיילט פון עמי הארץ[46], ווייל זיי זיינען אַן „עם סגולה", אַן „אוצר חביב" כנ"ל.

יא. דערמיט וועט מען אויך פאַרשטיין די שייכות פון די פסוקים צו ראש השנה [וכידוע[47] אַז „את ה' האמרת היום גו' וה' האמירך היום" מיינט דעם טאָג פון ר"ה]:

„את ה' האמרת היום" איז דאָס וואָס אידן זיינען ממליך[48] דעם אויבערשטן בר"ה — „אמרו לפני .. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם"[49], און „וה' האמירך היום" איז דאָס וואָס דער אויבערשטער נעמט אַן די הכתרה פון אידן[50], וואָס דאָס ווערט נמשך און אויפגעטאָן אין דער בריאה וסדר השתלשלות, ע"ד ווי בתחלת הבריאה וואָס „במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים"[51].

ולכאורה, פון דעם גופא וואָס אידן זיינען ממליך דעם אויבערשטן איז מובן אַז זיי זיינען דאָ איידער זיי זיינען אים ממליך: ועד"ז בתחלת הבריאה: פון דעם וואָס מ'זאָגט „במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים" איז מובן אַז זיי זיינען דאָ פאַר דער מלכה — אין וואָס באַשטייט דאָן זייער תפקיד?

דאָס איז דער פירוש פון „עם סגולה" — אַן „אוצר חביב" וואָס מ'איז גונז; ד. ה. אַז די אמת'ע מציאות פון אידן איז דאָס וואָס זיי זיינען „נעלמה מעין כל חי" און „שעשועים לפניו", ווי זיי זיינען איין זאַך בכיכול מיט עצמותו ית', און זיינען בדוגמת עצמותו ומהותו ית', וואָס אויף אים איז דאָך ניט שייך צו זאָגן אַז ער איז ח'ו צוליב וועלכן ס'איז ענין.

און ווי דער מגיד[52] זאָגט אַף „אף קודם שנבראו ישראל הי' נחקק צורתם במחשבה, כמ"ש רז"ל[53] ישראל עלו במחשבה".

יב. און דאָס איז דער חילוק צוויש די צוויי פסוקים „וה' האמירך גו' להיות לו לעם סגולה גו'" און „ולתתך עליון גו'":

להתהוות אבי"ע) בנשמותיהן של צדיקים, אלא שבירידתה לבריאה (אתה בראת) — ה"ז לשמש את קוני. ועד"ז הוא בברה"ע שהוא מפני שנתאווה להיות לו דירה בתחתונים ולמטה מזה — בכל עולם לפי דרגתו (ראה המשך תרס"ו ע' תמו).

אבל גם בהיות בנ"י בעוה"ז הגשמי יש בכאו"א עצם נשמתו („נשמה שנתת בי").

— וראה לקו"ש ח"ה ע' 246. ח"ו ע' 236 ובהערות שם. — והל' שם צריך תיקון. ואכ"מ.

45) וגם השלמת הכוונה דדירה בתחתונים שע"י נשמות ישראל, אין זה שתפקידם הוא לפעול דבר שמחוץ להם, כי זה „שתכלית הבריאה הי' בשביל להיות לו ית' דירה בתחתונים (ו)היינו לשכון שכינתו בישראל" (תו"א עו, ד. וראה המשך תרס"ו ס"ע תסח ואילך. ועוד), והיינו שיתגלה גם במציאותם למטה שרשם בעצמותו, שישראל וקוב"ה כולא חד (ראה לקו"ש חט"ז ע' 477 ואילך. וש"נ).

46) ומ"ש רש"י „מעמי הארץ" (דמשמע מזה שיש איזו שייכות ביניהם. וראה לקו"ש ח"ט ע' 169) — היינו כמו שפירש רש"י לעיל בפ' יתרו שם עה"פ „והייתם לי סגולה מכל העמים", דזהו רק כדי ש„תהא חבתכם נכרת", אבל (אין להם שום חשיבות וערך לבנ"י כי) „הם בעיני ולפני לכלום".

47) אוה"ת פרשתנו ע' תתרסט. בהוספות (לאחרי פ' ברכה) ס"ע א'תתקטז ואילך. ועוד. וראה לקמן ע' 191.

48) ראה תרגום ירושלמי כאן פסוק יח: ומימרא דה' אמליך עליכון כו' (הובא בפי' בעלי התוס' כאן. ועוד).

49) ר"ה טז, א. לד, ב.

50) ראה אוה"ת פרשתנו שם. שם ס"ע תתרנט ואילך. ס"ע תתרעה ואילך.

51) כן הובא בכמה מקומות. וראה ב"ר פ"ח, ז. רות רבה פ"ב, ג.

52) אוה"ת ב, ג. וראה המשך תער"ב ח"ב ס"ע תתקב ואילך. לקו"ש חט"ז ע' 487.

53) ב"ר בתחלתה.

אין דעם ערשטן פסוק רעדט זיך וועגן דער מעלה פון אידן מיט וועל־כער זיי זיינען אינגאַנצן אויסגעטיילט פון אומות העולם: „לעם סגולה" — „אוצר חביב", אז אידן זיינען „גנוז" בעצמותו ית', זיי זיינען כולא חד מיט קוב"ה.

און מצד דעם קומט ארויס, אז זייער עבודה איז אין אן אופן פון „ולשמור כל מצותיו": דאָס וואָס אידן היטן תרי"ג מצות — ניט נאָר ז' מצות ווי בני נח — איז ניט נאָר א חילוק אין כמות, אז אידן פירן דורך מער מצות (ותפקידם) ווי ב"נ, נאָר דאָס איז אן אַנדער איכות „ולשמור":

ביי אומות העולם, וועלכע זיינען באַ־שאַפן געוואָרן צוליב א תפקיד, איז זייער שמירת המצות מיט א מדידה והגבלה — וויפל ציווים (ותפקידים) זיי איז מלכתחילה צוגעטיילט געוואָרן;

ביי אידן אָבער, וואָס זיי זיינען איין זאַך כביכול, מיט עצמותו ומהותו ית' (כנ"ל), איז ביי זיי דער ענין פון „ולשמור כל מצותיו" — אַן קיין מדידה והגבלה; וויבאַלד אַז „הוא ורצונו אחד"[54], איז וואָס פאַר א מצוה (ורצון) עס זאָל נאָר זיין, איז אידן, וועלכע זיינען איין זאַך מיט עצמות, זיינען מסור ונתון אויף דורכצופירן דעם רצון.

און אין צווייטן פסוק — „ולתתך עליון גו'" — ברענגט זיך ארויס די מעלה פון אידן אויך ווי זיי (ווערן נבדל ממקורם און) קומען אַראָפּ למטה אין וועלט, אז אויך דעמאָלט זיינען זיי „עליון על כל הגוים": זיי זיינען דער תכלית פון דער גאַנצער בריאה, און

54) דכל המצות מתייחסים אל העצמות — ראה בארוכה ס' השיחות תורת שלום ס"ע 190 ואילך.

אַלע נבראים (כולל „כל הגוים") זיינען צוליב זיי, כנ"ל.

וואָס דאָס איז אַזאַ יתרון ומעלה פון אידן וועלכע איז בערך אַז גוים זאָלן קענען משיג זיין און דערהערן ווי עם ישראל איז „עליון על כל הגוים", וואָס דערפאַר זיינען זיי מהלל ומשבח די אידן (זיי זיינען, ווי דער פסוק איז מסיים, „לתהלה ולשם ולתפארת")[55].

און דאָס דריקט זיך אויס בגלוי דורך „ולהיותך עם קדוש לה"א כאשר דבר" — „והייתם לי קדושים", אַז אויך אין ענינים גשמיים פון אידן, אין וועלכע זיי זיינען בחיצוניות גלייך צו אוה"ע[56], זיינען זיי באמת אַן עם קדוש לה"א, ווי ס'איז מודגש אין דעם המשך הכתוב וואָס רש"י ברענגט דא אַראָפּ („והייתם לי קדושים גו') ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי".

און דאָס ווערט נאָכמער ארויס־געבראַכט אין פירוש רש"י דאָרטן: „מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר כו' אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים". ד. ה. א איד האָט כאילו די זעלבע אפשריות ווי א ניט־איד[57], און אפע"כ איז ער פורש ומקבל עליו עול מלכות שמים.

יג. פון כהנ"ל קען מען ארויס־נעמען א הוראה מיוחדת אין גודל הזהירות והזריזות פון אהבת ישראל און אויף וויפל מ'דארף זיין איבערגעגעבן

55) ראה ש"ך עה"ת כאן: לתהלה שיהללום כל גוים כמו שהם מהללים להקב"ה . . וכן יהיו לשם שיכירו כולם ששם יהודי הוא שמו של הקב"ה כו'.

56) ראה תניא פמ"ט (סט סע"ב ואילך).

57) ראה תניא רפ"ח.

צו טאָן מיט אַ צווייטן אידן — וואָרום אַט די מעלה פון „להיות לו לעם סגולה" איז דאָ בא יעדער אידן.

אין וועלכן מצב אַ איד געפינט זיך בכחותיו הגלוים, איז ער אַלעמאָל מצד עצם מציאותו לגמרי מופרש מעמי הארץ, זייענדיק „נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" פון דעם אויבערשטן (ווי מ'זאָגט בסיום ההפטורה[58]);

וואָס דערפאָר איז יעדער איד אַ מצי־אות נצחית (כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב[59]) און אַ מציאות פון „(עלה ב)מחשבה" וואָס איז לעצמו (ניט ווי כל הבריאה[60] וואָס בדבר ה' שמים נעשו[61], וואָס ענין הדיבור איז בשביל הזולת)[62]; נאָר מען דאַרף די מעלה עצמית אַרויס־ברענגען מן ההעלם אל הגילוי.

ובפרט אין דער וואָך ווען מ'לייענט בתורה פ' תבא און די הפטורה הנ"ל, ובמיוחד ווען דער טאָג פון ח"י אלול — דער יום הולדת פון די „שני המאורות הגדולים"[63], פון דעם בעש"ט און דעם אַלטן רבי'ן — פאַלט אויס (ווי די קביעות פון שנה זו) אין דער וואָך פון פ' תבא, וואָס פון די יסודות העיקריים פון תורת החסידות פון בעש"ט און אַלטן רבי'ן איז — אהבת ישראל[64],

האָט מען אַ באַזונדערע נתינת כח צו פועל'ן אויף אַ אידן, יעדער אידן, אַז זיין מעלה עצמית פון „וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה" זאָל ביי אים נתגלה ווערן אין דעם אופן פון „לשמור כל מצותיו" בפועל; און אויך אַרויס־ברענגען ביי אים בגילוי דעם ענין פון „ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה" ביז „ולהיותך עם קדוש לה' אלקיך", צו זיין לגמרי העכער און מובדל פון יעדן ענין פון גויאישקייט, כולל דעם „גוי אשר בקרבך"[65];

און דורך דעם טוט מען אויף ביתר שאת דעם ענין פון „תמליכוני עליכם", אַז עס ווערט ניכר לעין כל ווי „ה' אלקי ישראל מלך", אַז אויך גוים זען אַז אידן זיינען אַן עם סגולה,

און פון דעם — צום קיום היעוד אין נבואת ישעי' בהפטורת פרשתנו, ביז צום סיום: „אני ה' בעתה אחישנה" — במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ תבוא תש"מ)

58) ישעי' שם, כא.
59) סנהדרין ר"פ חלק.
60) ראה תניא רפ"ב. אגה"ת פ"ד. ובכ"מ.
61) תהלים לג, ו.
62) וראה המשך תרס"ו — ד"ה בשעה שהקדימו תרס"ז ואילך.
63) לשון כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (ס' השיחות תש"ג ע' 141).
64) ראה לקו"ש ח"ט ע' 156 ואילך (ושם, שזהו תוכן התחלת סדרה זו — מצות ביכורים). קונטרס אהבת ישראל.
65) לקו"ת פרשתנו מב, ב.

תבא ב

א. אין מפרשי התורה[1] איז מבואר, אַז די ענינים פון היפך הברכה אין דער „תוכחה" שבפרשתנו, זיינען ניט בלויז תוכחות און ווארענונגען, וואס וועלן קומען „אם לא תשמעו בקול ה״א גו״[2], נאר דאס זיינען עניני נבואה וועלכע זיינען מקויים געווארן, ובלשון האבר־בנאל[3]: „ראוי שנדע שהקללות שנזכרו בפרשה הזאת לא באו על דרך איום וגזום להפחיד לבב האנשים, אבל באו ברוח אלקין קדישין להגיד מה שיהיה באחריתם כי הנה כולם נתקיימו כו״.

די פסוקים פון פרשת התוכחה רעדן בכלל וועגן דעם עונש הגלות — „והפיצך ה׳ בכל העמים גו״[4], און מפרשים זיינען מבאר בפרטיות ווי די אלע ענינים פון היפך הברכה זיינען מקויים געווארן נאכן חורבן בית שני (גלות הרביעי)[5], אדער אויך נאכן חורבן בית ראשון (גלות בבל וכו׳)[6].

עס איז מובן, אַז די כוונה ותכלית פון די יסורי הגלות וכו׳ פון דער תוכחה איז ניט[7] צוליב, ח״ו, נקמה אין אידן אדער סתם צוליב מענש זיין זיי, נאר דאס איז לטובתם[8], ובלשון רש״י[9]: „והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבים אתכם לפניו״[10].

דארף מען פארשטיין: די גמרא[11] זאגט, אַז „ארבעה מתחרט עליהן הקב״ה שבראם[12] ואלו הן גלות כשדים וישמעאלים[13] ויצר הרע[14]״. פון דעם איז משמע, אַז גלות איז ניט קיין טובה פאר אידן — ווארום אויב גלות וואלט מיט זיך געבראכט א תועלת טובה, וואס לולא דעם גלות וואלט מען ניט געהאט

---

1) ראה רמב״ן פרשתנו כח, מב. אברבנאל כח, טו ואילך. עקידה פרשתנו שער צח. ועוד.

2) פרשתנו כח, טו.

3) שם בתחלתו.

4) כח, סד ואילך. וכן שם לו ואילך.

5) לדעת הרמב״ן (פרשתנו שם. בחוקותי כו, טז) שהתוכחה שבפ׳ בחוקותי מתייחסת לימי חורבן בית שני, והתוכחה שבפרשתנו לימי חורבן בית שני, „על זמן גלותנו היום ביד החי׳ הרביעית״ (רמב״ן פרשתנו שם), „לגלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו״ (ל׳ הרמב״ן בחוקותי שם בפי׳ הכתוב (פרשתנו שם) והפיצך ה׳ בכל העמים), ע״י״ש באריכות.

6) ראה באריכות אברבנאל ועקידה שם. ומפרטים בפרטיות גלות בנ״י כל משך הזמן.

7) ולהעיר מברכות (ה, סע״א. וש״נ): שלש מתנות טובות נתן הקב״ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע״י יסורין כו׳. וראה שם בהסוגיא לפנ״ז.

8) ראה באריכות לקו״ש חכ״ג ע׳ 98 ואילך שכ״ה גם ע״ד הפשט.

9) נצבים כט, יב.

10) וראה ברכות שם: נאמר ברית במלח . . ונאמר ברית ביסורין דכתיב (פרשתנו כח, סט) אלה דברי הברית מה ברית כו׳ ממתקת כו׳ אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כו׳. וכיו״ב בכ״מ.

11) סוכה נב, ב.

12) כ״ה הגירסא בש״ס. ובע״י: ארבעה הקב״ה מתחרט עליהם על שבראם. ובדק״ס „הקב״ה בכל יום שבראם״.

13) להעיר שכשדים הוא (בעיקר) גלות בבל כידוע (וראה יומא י, א), וישמעאלים בימי גלות הרביעי (ראה רמב״ן הובא ברקנטי (בחוקותי שם): אויבך ושונאך רמז לשני האומות. ופי׳ בלבוש שם: ר״ל עשו וישמעאל).

14) כ״ה הסדר בש״ס לפנינו, ובע״י: כשדים ויצה״ר ישמעאל וגלות. ובדק״ס הביא ב׳ גירסאות: (כשדים וישמעאלים ו)יצה״ר וגלות; גלות ויצה״ר. וכ״ה גירסת הר״ח בטוכה שם (כשדים וישמעאלים גלות ויצה״ר). ונראה שכ״ה גם גירסת רש״י בסוכה שם, כדמוכח מסדר הפי׳ בפרש״י. וכן מפורש במהרש״ל שם. ומסיים: וכן מצאתי בספרים מדויקים. וראה לקמן בפנים ס״ה.

די תועלת טובה, פֿאַרוואָס איז מען זיך „מתחרט" על זה?

אין ירושלמי[15] געפינט מען טאָקע, אַז עס ווערן געריכטן בלויז „שלשה דברים", און „גלות" ווערט ניט דערמאָנט,

אָבער עס איז זייער שווער צו זאָגן אַז משום קושיא הנ"ל דערמאָנט ניט דער ירושלמי גלות, און אַז אין דעם איז אַ מחלוקת צווישן דעם בבלי מיטן ירושלמי — צי דער ענין הגלות האָט אין זיך אַ תועלת טובה אַדער ניט —

וואָרום די שאלה הנ"ל איז ניט נאָר בנוגע גלות, נאָר אויך בנוגע די אַנדערע דריי פרטים „כשדים ישמעאלים ויצה"ר".

וביותר — וויבאַלד אַז „כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו"[16], אָלץ וואָס דער אויבערשטער האָט באַשאַפן — כולל אויך „כשדים ישמעאלים ויצה"ר", זיינען „לכבודו" ובמילא לתכלית טובה, היינט ווי איז שייך צו זאָגן אויך בנוגע די דריי ענינים (אין ירושלמי) אַז הקב"ה מתחרט עליהם (בלשון הירושלמי „תהא שבראן")?

ב. וי"ל ובהקדים דעם כלל אַז אפושי מחלוקת לא מפשינן — אויב ס'איז נאָר דאָ אַן אפשריות איינצולערנען (אפילו בדוחק) אַז דאָס איז ניט קיין פלוגתא[17]. ולפי"ז איז מסתבר בנדו"ד, איינלערנען אַז ס'איז ניטאָ קיין מחלוקת צווישן דעם בבלי מיטן ירושלמי, צי דער אויבערשטער שטער איז מתחרט אויך אויף גלות[18]:

גלות איז ניט אָ זאָך וואָס קומט מצד עצמו, נאָר — אָלס מסובב פון יצה"ר: אַז מ'לאָזט זיך איינרײדן פון יצה"ר און מ'פֿאָלט דורך אין חטאים בריינגט עס גלות: מפני חטאינו גלינו.

ועפ"ז איז אויך לדעת הירושלמי, וויבאַלד אַז דער אויבערשטער איז „תהא" אויף יצה"ר, איז אין דעם נכלל דער ענין הגלות, וועלכער איז אָ תוצאה פון יצה"ר:

און ווייל דער ירושלמי רעדט ענינים מער בכללות לגבי בבלי — איז אַזוי אויך בנדו"ד — טיילט ער ניט אויס דעם מסובב (גלות) — און דערמאָנט נאָר די סיבה (יצה"ר).

משא"כ בבלי, וואָס רעדט בפרטיות, איז מונה יצה"ר בפ"ע און גלות בפני עצמה.

און דאָס איז פֿאַרבונדן מיט'ן כללות־דיקן חילוק צווישן דעם דרך הלימוד פון תלמוד בבלי און דעם תלמוד ירושלמי:

בכו"כ ענינים — רעדן זיי זיך אין תלמוד ירושלמי בקיצור ובכללות, און זיי ווערן נתבאר בפרטיות יותר ובאריכות אין תלמוד בבלי[19].

ובפשטות איז דער טעם פון דעם חילוק — לימוד הגמרא שבבבל האָט זיך געצויגן אָ לענגערע צייט נאָך חתימת תלמוד ירושלמי — דער חיבור וחתימה פון תלמוד בבלי איז געווען „אחר שחיבר ר' יוחנן הגמרא ירושלמית בכמו מאה שנה"[20],

15) תענית פ"ג סה"ד.

16) אבות ספ"ו. הובא בכ"מ גם על היצה"ר — ראה לדוגמא של"ה סח, א (מזח"ב (קסב, א) ופרדס (שער התמורות פ"ג)).

17) תד"ה והאמר — יומא פז, ב. יד מלאכי כללי שני התלמודים סי' יוד. שד"ח (כ"ט) כללי הפוסקים ס"ב אות א. דרכי שלום (בשד"ח קה"ת) כללי הש"ס אות ל' סרנ"ז.

18) וכמ"ש במראה הפנים לירושלמי שם. ועוד 19) ראה חינוך בהקדמתו סוף קטע הא'.

20) ל' הרמב"ם בהקדמתו לספר היד.

אזוי אז תלמוד בבלי איז אין גדר פון „בתראי" לגבי תלמוד ירושלמי, וואס דאס איז איינער פון די טעמים[21] פאר־וואס הלכה כבבלי לגבי ירושלמי — ווייל די חכמים פון תלמוד בבלי, זייענ־דיק „בתראי", האבן געווואוסט וואס עס שטייט אין ירושלמי, וואס חתימתו איז געווען פריער, כנ"ל, איז דאך א כלל אז הלכה כבתראי.

און דער חילוק צווישן קדמאי און בתראי באשטייט אויך אין דעם, וואס די בתראי זיינען מער מפרט ומפרש ווי די קדמאי[22]; וכשם ווי מ'געפינט דעם אונטערשייד צווישן לשון המשנה (וואס איז א „דיבור קצר וכולל ענינים רבים"[23]) און לשון הגמרא אין א שפעטערדיקן זמן[24], עד"ז איז דער חילוק אין גמרא גופא צווישן דעם (פריערדיקן) תלמוד ירושלמי און דעם (שפעטערדיקן) תלמוד בבלי, ומהאי טעמא זאגט דער ירושלמי נאר ג' דברים (— בכללות) און דער בבלי רעכנט ד' דברים (— בפרטיות)[25].

ג. מ'קען אבער פרעגן אויפן עצם כלל:

די גמרא זאגט אין מס' תענית[26]: „א"ר יוחנן ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חי' ומפתח של תחיית המתים", און „במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה".

זעט מען דא, אז אדרבה — אין מערבא, אין א"י, איז מען מפרט ומוסיף א פערטן ענין (פרנסה), בעת אז אין בבלי איז מען כולל ומקצר — ווארום פרנסה איז ניט קיין באזונדער ענין, נאר א פרט המסובב פון גשמים, ווי די גמרא פירט דארט אויס „ור' יוחנן מאי טעמא לא קחשיב להא, אמר לך גשמים היינו פרנסה", פרנסה איז א תוצאה פון גשמים „שזרעים ופירות גדלים מהם לפרנסת העולם"[27].

והתירוץ פשוט: דער כלל הנ"ל (סעיף ב') בנוגע תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי, איז ווייל בבלי איז בתראי (אין זמן) לגבי ירושלמי; די דעה הנ"ל (במס' תענית) פון „מערבא" איז אבער ניט גע־זאגט געווארן אין א זמן קדום לגבי „אמר ר"י", נאר אדרבא „אמרי אף", (אין דעם זעלבן זמן נאר) שפעטער[28].

ולהעיר — דער מרא דשמעתתא אין בבלי וועלכער זאגט „ג' מפתחות כו'", איז ר' יוחנן וואס „חיבר הגמרא ירו־שלמית" — וואס לפי"ז איז עס בסדר: די מימרא פון ר' יוחנן איז (על דרך תלמוד ירושלמי) — קדמאי (קיצור וכלל) און דערנאך במערבא אמרי אף — בתראי לגבי ר"י — און דערפאר מער בפרטיות וכו'[29].

---

21) רי"ף סוף עירובין. ועוד. וראה אנציק' תלמודית ערך הלכה ע' רנ ואילך.

22) ראה ספרי הכללים (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות כד ועוד) — ע"פ ב"י לטוויד סר"א ד"ה ומ"ש ואף אם תטבול: דבתראה הוא . . הוה לי' לפרש. ובכ"מ. וראה בהנסמן לקמן הערה 55.

23) הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות ד"ה אחר כן ראה להסתפק.

24) וראה לקו"ש ח"כ ע' 87 ואילך.

25) להעיר שבירושלמי בעל המאמר הוא רבי פנחס בן יאיר — תנא, ובבבלי בעל המאמר הוא — אמורא (אמר רב חנא בר אחא אמרי בי רב). אמנם מזה שבירושלמי גופא אינו מוסיף „גלות", משמע ששייך לא רק להחילוק דתנאים ואמוראים — בתראי דאמוראי לגבי תנאי, כ"א (גם) לבתראי דבבלי לגבי ירושלמי.

26) ב, א ואילך.

27) לשון (פי' המיוחס ל)רש"י בע"י תענית שם. וכ"ה בהגהות הב"ח לרש"י בש"ס שם.

28) ראה סנהדרין יז, ב: אמרי במערבא רבי ירמי'. וראה תוד"ה נראין (קדושין מו, ריע"א).

29) דברי הגמרא הנ"ל נתבארו בארוכה בלקו"ש תבא תנש"א.

ד. מ׳דארף אבער פארשטיין בעצם הענין בנדו״ד:

וויבאלד אז ס׳איז דא חרטה און די שלילה פון העיקר והסיבה (יצה״ר) האט לכאורה קיין ארט ניט צו מפרט זיין דעם מסובב (גלות), וואס איז שוין מושלל בדרך ממילא דורך דער חרטה אויף זיין סיבה[30].

לכאורה וואלט מען געקענט דאס מבאר זיין דורך באווארענען נאך א שאלה — ניט גלאטקייט עכ״פ: ווי פאסט אריין גלות צווישן די זאכן וואס הקב״ה „מתחרט שבראם״? — גלות איז דאך ניט קיין בריאה וואס דער אויבער־שטער האט באשאפן ווי א מציאות פאר זיך, אזוי ווי יצה״ר און די איבעריקע, נאר איר גאנצע מציאות איז אפהענגיק און פארבונדן מיט הנהגת האדם (וועז דער יצה״ר רעדט זיי איין צו טאן עבירות און זיי זיינען דערנאך ניט חוזר בתשובה), קומט אויס אז די גאנצע מצי־אות פון גלות איז תלוי אין דער הנהגה של בנ״י.

ומשום זה וואלט מען לכאורה גע־דארפט זאגן, אז חרטה אויף דער בריאה פון גלות מיינט ניט — אויף בריאת העונש סתם אויף זייערע חטאים, נאר דאס וואס דער אויבערשטער האט באַ־שאפן (א דבר חדש) לעונש — גלות, עס זיינען דאך „הרבה דרכים למקום״ ווי אזוי צו מעניש זיין פאר חטאים ועוונות, און ווי מ׳געפינט אין דער תוכחה גופא כמה עונשים ויסורים ר״ל, וואס קומען אויף העדר קיום התורה ומצות[31].

ה. ועפ״ז י״ל אז דאס איז דער פירוש פון „ארבעה מתחרט עליהן הקב״ה שבראם״ (אין בבלי) וואו גלות ווערט געראכנט באזונדער, וואס אע״פ אז גלות איז א מסובב פון יצה״ר (ער קומט אלס עונש אויף חטאים וואס סיבתם איז דער יצה״ר): אבער גלות איז ניט דבר המוכרח דורך (הסתת) היצה״ר, נאר ס׳איז א בריאה וחידוש בפ״ע[32] וואס דער אויבערשטער האט באשאפן אלס נאך אן עונש, און אויף דעם איז די חרטה בפ״ע.

ועפ״ז ווערט אויך פארענטפערט וואס דער בבלי איז מקדים (לגירסת הש״ס) גלות פאר יצה״ר[14] — אע״פ אז בפועל קומט גלות נאך דעם ווי דער יצה״ר איז פועל פעולתו — להדגיש, אז דאס וואס הקב״ה מתחרט אויף גלות, מיינט ניט (בלויז) אויף דעם גלות בפועל (אלס עונש פאר חטאים נאך דער שליטת היצה״ר, נאר בעיקר) אויף דעם עצם בריאה פון גלות (אלס עונש), כנ״ל[33].

ו. עפ״ז קומט אבער לכאורה אויס אז דער הפרש צווישן בבלי און ירו־שלמי איז (ניט נאר אין אופן הלימוד — בכלל אדער בפרטיות, נאר) אן ענין של פלוגתא: לדעת הירושלמי איז די חרטה בלויז אויף גלות בפועל — ווייל דאס איז נכלל אין דער חרטה („תהא״) אויפן

---

30) ראה חדושי אגדות מהרש״א סוכה שם, דמפרש הרא״ם ע״ז שמתחרט על יצה״ר מהכתוב (מיכה ד, ו) אשר הרעותי „דכתיב ברישא דקרא והנדחה אקבצה ואמר דלכך אקבצם מהגלות כי אני מתחרט על שבראתי יצה״ר שעל ידו באו לגלות״.

31) להעיר ממרז״ל (שמו״ר פנ״א, ז. ועד״ז בב״ר פמ״ד, כא. וש״נ) „במה אתה מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או בגליות״.

32) להעיר ממה שנתבאר (לקו״ש חי״ח ע׳ 403 ואילך) במאמר הגמרא (כתובות קי, ס״ע״ב), ובדעת הרמב״ם (הלכות מלכים פ״ה הי״ב) „כשם שאסור לצאת מהארץ לחו״ל כך אסור לצאת מבבל לשאר הארצות כו״, שהקב״ה בחר בבבל כהמקום לזמן הגלות ע״ד בחירת א״י לזמן הגאולה, עי״ש בארוכה.

33) וי״ל ע״ד שתשובה קדמה לעולם (פסחים נד, א. תנא דבי אליהו רבה פל״א. ב״ר פ״א, ד. ועוד).

יצה"ר, אבער ניט אויף עצם הבריאה פון גלות (וויבאלד דער ירושלמי ברענגט ניט גלות), משא"כ לדעת הבבלי, וכנ"ל.

אויך איז נאך אלץ ניט מוסבר דער סדר העניינים שבבבלי: ס'איז דאָ א טעם, כנ"ל, פארוואס ער איז מקדים גלות פאר יצה"ר — עס איז אבער ניט מובן פארוואס מוז מען שטעלן גלות אלס ערשטן פון אלע ד' דברים[34] (און אזוי אויך אין די ראיות פון די פסוקים).

ז. וי"ל הביאור בכל זה:

דער בבלי און דער ירושלמי טיילן זיך פאנאנדער ניט בלויז אין מספר הדברים (אין בבלי ווערן געברענט פיר זאכן און אין ירושלמי — דריי), נאר ס'איז דאָ אויך א חילוק ביניהם אין לשון ובמילא אויך אין ענין ותוכן:

דער לשון הבבלי איז: „ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראם כו'", און דער לשון הירושלמי איז „שלשה ברא הקב"ה ותהא שבראן":

ד.ה. אין בבלי איז עס געבראכט אלס איין ענין: דער אויבערשטער האט „חרטה" (וואס ער האט זיי באשאפן); און אין ירושלמי זיינען מודגש צוויי ענינים: א) דאס וואס „בראם הקב"ה", און ב) דאס וואס „תהא שבראן".

און דאס איז א חילוק בתוכן: מובן ופשוט, אז חרטה למעלה איז ניט כפשוטה, ח"ו, אז ער איז משנה דעתו ומתחרט ח"ו אויף א זאך וואס ער האט געטאן[35], נאר מיט דעם וועלט ארויס־געבראכט אז עס איז דאָ אן ענין שלילי בזה: לאידך, איז מובן, אז דערמיט וואס מ'זאגט אז דאס איז א זאך וואס „ברא הקב"ה"[36] איז מען מדגיש דעם צד הטוב שבזה.

קומט אויס, אז אין בבלי רעדט זיך נאר וועגן דעם צד השלילי, וועגן דעם היפך הטוב, וואס איז דאָ אין די פיר ענינים, און אין ירושלמי איז צוזאמען מיט דעם אויך מודגש דער צד הטוב שבהן.

אט דער ענין (ווי יעדער ענין) וואס שטייט אין תורה (אין תורה שבכתב צי אין תורה שבע"פ), איז דאס ניט (נאר) געזאגט געווארן סתם צו דערציילן דעם אויבערשטנ'ס הנהגה און יחס (וכ"ש — שלילי) צו די נבראים וואס ער האט בא־שאפן, נאר עס איז (נוגע צו וויסן די מציאות פון די נבראים בכדי ארויס־נעמען פון דעם) א הוראה[37] אין עבודת האדם לקונו.

און אין דעם באשטייט דער אונטער־שייד צי ס'ווערט בלויז געזאגט אז „ארבעה מתחרט עליהן הקב"ה שבראם", אדער מ'איז מקדים אז „שלשה ברא הקב"ה":

„מתחרט עליהן" ותו לא — ברענגט ארויס אז די ד' דברים זיינען ניט קיין אמת'ע מציאות, אז זיי וועלן סו"ס בטל ווערן, ווייל „מתחרט" — אין זיי איז ניט דער רצון פנימי פון אויבערשטן.

אבער בשעת מען זאגט אלס הקדמה להענין „ברא הקב"ה", איז דאס מדגיש אז אין זיי איז פאראן די בריאה — ובמילא דער רצון — ה', ובמילא האבן זיי אין זיך אן ענין פון נצחיות (מצד דעם ניצוץ אלקי שבהם) ווי ביי אלע ענינים וואס „ברא הקב"ה"; נאר צוזא־

---

34) והרי לכמה גירסאות בא גלות אחר כשדים וישמעאלים ולפני יצה"ר (כנ"ל הערה 14).

35) ענין הנחמה וחרטה אצל הקב"ה ע"ד הפשט — ראה לקו"ש חט"ו ע' 27 ואילך. וש"נ.

36) ובפרט ע"פ הנ"ל (ס"א) שכל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו.

37) דתורה מלשון הוראה (זח"ג נג, ב).

מען דערמיט איז מען מוסיף אַז זיי אַנט־האַלטן אין זיך אויך אַ צד שלילי,

ואדרבא — דער ענין אין זיי איז ניט קיין מציאות אמתית און וועט בטל ווערן.

ח. עפ״ז איז מובן דער טעם השינוי צווישן בבלי און ירושלמי:

אין ירושלמי רעדט זיך וועגן דברים וואָס האָבן אין זיך אַ נצחיות, ווייל דער אויבערשטער האָט זיי באַשאַפן („ברא הקב״ה״), און דערפאַר וועלן זיי האָבן אַ קיום אויך לעת״ל, ס׳איז נאָר וואָס דער צד הלא־טוב שבהם, דער ענין שלילי וועט בטל ווערן — „ותהא שבראן״.

און דעריבער איז דער ירושלמי משמיט דעם פרט פון גלות, היות אַז גלות בפועל איז כולו אַן ענין שלילי און וועט אינגאַנצן בטל ווערן לעת״ל: און ער רעכנט נאָר ג׳ דברים: „כשדים ויש־מאלים ויצה״ר״, ווייל אויך לעת״ל וועלן זיין אוה״ע; זיי וועלן אָבער דאָן זיין אין אופן וואָס ניט נאָר זיי וועלן ניט מזיק זיין אידן ח״ו, נאָר אדרבא, זיי וועלן נתהפך ווערן לטוב, און וועלן נאָך אַרויסהעלפן די אידן, כמ״ש[38] „ועמדו זרים ורעו צאנכם״, וכמ״ש[39] „אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה׳ לעבדו שכם אחד״,

און אַזוי איז אויך בנוגע יצה״ר, אַז לעת״ל, וועט בטל ווערן דער ענין הרע פון יצה״ר, אָבער זיין כח וחיות וועט נתהפך ווערן לטוב און וועט זיין לעת״ל.

וע״ד ווי ס׳געווען קודם החטא — שמש גדול[40]. —ועוד יותר, בדוגמת היתרון שבא ע״י תשובה.

ד.ה. אַז דאָס איז ניט (נאָר) צוליב דער תועלת ומעלה אין יצה״ר וואָס דורך (מתגבר זיין זיך אויף) אים קומט אַ אידן צו אַ העכערע מעלה ומדריגה (וואָרום כעין זה איז אויך דאָ אין גלות), נאָר צוליב דעם וואָס דער יצה״ר עצמו וועט זיין קיים לעת״ל ווייל ער וועט נתהפך ווערן לטוב[41], און ע״ד ווי עס שטייט אין ירושלמי[42] בנוגע צו אאע״ה „ומצאת את לבבו נאמן לפניך״[43], אַז אברהם אבינו „עשה יצר הרע טוב״[44]. ועד״ז באַ יעדן אידן בנוגע לפועל ולפי שעה: בכל לבבך — בשני יצריך[45].

אין בבלי אָבער איז ער מדגיש דעם ענין השלילי שבהם — „מתחרט עליהן״ — וואָס וועט סו״ס בטל ווערן, ד.ה. ער רעדט וועגן דעם לא־טוב שבהם וואָס וועט בטל ווערן:

דעריבער איז דער בבלי מוסיף אויך דעם פערטן פרט, גלות, און מהאי טעמא גופא שטעלט ער אים אַלס ערשטן — ווייל דער ענין השלילה וביטול איז ביי גלות באופן יותר מוחלט ווי ביי די אַנ־דערע פרטים: אע״פ אַז גלות ברענגט אידן צו אַ העכערע מעלה ושלימות (וואָס לולי הגלות וואָלטן זיי ניט גע־קענט דערגרייכן צו אַזאַ גילוי פון כח המס״נ וכו׳, כמבואר בכ״מ[46]) — איז

---

38) ישע׳ סא, ה.

39) צפנ׳ ג, ט. רמב״ם ספי״א מהל׳ מלכים.

40) סנהדרין נט, ב.

41) ראה בהנסמן בהערה 16. ד״ה חייב אדם לברך תרל״ח פל״א (ושם הובא גם מאמר הגמ׳ שבסוכה — ראה לקמן הערה 48). ובכ״מ.

42) ברכות פ״ט, ה״ה.

43) נחמ׳ ט, ח.

44) ראה תניא פ״ט־י״ד. פכ״ז (לד, סע״א ואילך). ובכ״מ.

45) ואתחנן ו, ה. ברכות נד, א. ספרי ופרש״י שם.

46) ראה בארוכה ספר המאמרים אידיש בתחלתו. ד״ה אין הקב״ה בא בטרוניא תרפ״ה (סה״מ קונטרסים (ח״ג) ע׳ קיט ואילך). ד״ה אני ישנה תש״ט. ובכ״מ.

דאָס אַבער אַ תועלת וואָס קומט אַלס תוצאה פון גלות, אַבער דער גלות גופא, די מציאות הגלות וועט אינגאַנצן בטל ווערן לעת"ל עס איז אַ גאולה נצחית שאין אחרי' גלות[47].

און מיט דער הקדמת הגלות איז דער בבלי בא ללמד אויף די איבעריקע ג' דברים[48], אַז דאָ רעדט זיך ניט וועגן ענין הטוב שבהם, דאָס וואָס "הקב"ה בראם" (וואָס מצד דעם האָבן זיי אין זיך אַן ענין של נצחיות), נאָר וועגן דעם חלק השלילי שבהם[49], דאָס וואָס האָט ניט קיין מציאות אמיתית און וועט אינ־גאַנצן בטל ווערן[50].

ט. וי"ל אַז אויך דער ביאור איז פאַרבונדן מיטן כללות'דיקן חילוק וואָס מ'גיעפינט בכ"מ צווישן שיטת בבלי און שיטת הירושלמי:

שוין געריידט כמה פעמים[51] אַז לשיטת הבבלי רעכנט מען זיך בעיקר מיט'ן מצב ווי ער איז בהווה, און לשיטת הירושלמי קוקט מען (בעיקר) אויפן מצב שבעתיד (און דאָס איז מכריע און גובר אויפן מצב שבהווה).

און דערמיט איז אויך פאַרבונדן דער חילוק הנ"ל, צי מ'רעדט בלויז וועגן "מתחרט עליהן" וואָס ברענגט אַרויס דעם ביטול (פון דעם צד השלילי) שלהם, אַדער מ'רעדט אויך (ובהדגשה) וועגן דעם צד הטוב שבהם, דאָס וואָס "ברא הקב"ה", וואָס דערפאַר וועלן זיי

---

47) ראה מכילתא בשלח טו, א. שמו"ר פכ"ג יא (וביפ"ת שם). תוד"ה ונאמר פסחים קטז, ב.

48) להעיר מהלשון בד"ה חייב אדם לברך שם: והן אמת שארז"ל כו' ארבעה הקב"ה מתחרט כו' (ראה הערה 12) ואחד מהן הוא היצה"ר כו', מאמר זה צריך פירוש, אבל עכ"פ נראה שנברא כדי לבחון בו האדם כו'. ולאח"ז מבאר "או שאדרבא ע"ז יהי' בירור כו' יצה"ר לאחר הבירור".

49) ומתאים לכללות המשך הסוגיא שלפנ"ז בבבלי שם, שמתחיל (נב, רע"א) "רמה לעת"ל . . שאין יצה"ר שולט בהם (כדקאמר קרא (יחזקאל לו, כו) והסירותי את לב האבן — פרש"י שם) . . יצה"ר שנהרג . . לעת"ל . . ליצה"ר ושוחטו כו'" ומאריך בהגמרא בפרטיות בהרעה שהיצה"ר גורם להאדם וכו' עיי"ש בארוכה, משא"כ בירושלמי תענית שם.

[ולהעיר שבירושלמי שם לפני מאמר זה אי' ש"אילולי שאמרו ישראל בהר הכרמל (מ"א יח, לט) ה' הוא האלקים ה' הוא האלקים לא ירדה האש כו'" (ראה קה"ע שם), והרי ה' הוא האלקים ב"פ דאליהו ענינו — אתהפכא ועבודת התשובה כידוע (ראה אוה"ת מ"א שם)].

ועפ"ז י"ל שהחילוק בין דעת הבבלי והירושלמי הוא לא רק שבבבלי מדובר רק בחלק השלילי שבהם, ובירושלמי הוא גם בצד הטוב, אלא שלדעת הבבלי "כשדים וישמעאלים ויצה"ר" יתבטלו לגמרי לעת"ל בדוגמת הגלות (כי אף שבנוגע לכללות האומות נאמר "אז אהפוך אל עמים גו'" כנ"ל, האומות שכל כולם רע ע"ד עמלק שאחריתו עדי אובד (בלק כד, כ. ונתבאר בד"ה ראשית גוים עמלק תר"פ. ד"ה זכור תרצ"ד (בסה"מ קונטרסים

•) אבל מה שנתבאר בלקו"ש חכ"ג (שם ע' 100) בפי' ענין "וישחטם", אי"ז ביטול המציאות, עיי"ש.

ח"ב). ובכ"מ. וראה ס' הליקוטים (צ"צ) ע' עמלק. וש"נ) יתבטלו כהיצה"ר), ולדעת הירושלמי גם ג' אלו יתהפכו לטוב כנ"ל.

או י"ל (כדי שלא לאפושי במחלוקת, ובפרט במציאות), דגם לדעת הבבלי יהי' אנשי כשדים וישמעאלים קיימים לעת"ל, אבל לא יהיו קיימים בתור אומות, ועצ"ע. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ג ע' 172 ואילך.

50) וי"ל דהחילוק בין הבבלי והירושלמי הוא גם (בסגנון תורת החסידות) חילוק באופן הגילוי דאחדות הוי', אין עוד מלבדו, שע"י הקליפות "כשדים כו' יצה"ר" (ראה לקו"ש ח"ה ע' 67, וש"נ):

בבבלי (בחי' או"ח מלמטה למעלה — ראה בהנסמן לקמן הערה 54) מבואר שהרע אין לו שום מציאות, בחי' "העדר", ובמילא אינו בסתירה לאחדות הוי', וזהו שמתחרטים עליהם, שסו"ס מתבטלים; ובירושלמי (בחי' אור ישר מלמעלה למטה — ראה בהערה שם) מבואר שגילוי האחדות הוא (לא רק בזה שכאשר מתבטל חלק הרע נראה דאין עוד מלבדו, כ"א שהגלוי הוא) בהם גופא שהם עצמם (מצד הנצוצי קדושה שבהם) נהפכים לטוב. וראה לקו"ש חט"ז ע' 413 ואילך. ואכ"מ.

51) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1338, חט"ז ע' 453 ואילך. וש"נ. לקמן ע' 243.

לעת"ל נתהפך ווערן לטוב:

אן ענין וואס וועט בטל ווערן לעתיד איז ניט קיין מציאות אמיתית אויך בשעת קיומו בהווה [וואס דערפאר גע־פינט מען אז נהרות וואס ווערן אויסגע־טריקנט איינמאל אין זיבן יאר וועלן אנגערופן „נהרות המכזבין" (און זיי זיינען פסול לקידוש מי חטאת, ווייל זיי זיינען ניט קיין „מים חיים")[52], וויבאלד אז זיי וועלן זיכער נפסק ווערן בעתיד, נאך שבע שנים, ווערן זיי אויך ברגע הראשון פון זייער קיום ניט געראטענט אלס א מציאות אמיתית].

קומט אויס, אז דער העדר המציאות שבהם איז זייער מציאות ומצב בהווה (אידער זיי ווערן בטל), משא"כ דער צד הטוב, דאס וואס זיי וועלן נתהפך ווערן לטוב איז א חידוש, היפך טבע מציאותן בזה"ז, וועט זיך ערשט אויפטאן לעת"ל — א מצב שבעתיד.

און דערפאר איז דער בבלי מדגיש דעם צד השלילי פון די ד' דברים, ווייל ער גייט לשיטתו אז מ'רעכנט זיך מיטן הווה.

יוד. און דאס אלץ איז עולה בקנה אחד מיטן חילוק כללי צווישן בבלי און ירושלמי:

וועגן תלמוד בבלי ווערט געזאגט: „במחשכים הושבני . . זה תלמודה של בבל"[53], אז אין „בבל" איז א מצב פון העלם והסתר, וואו מ'דארף מברר זיין דעם אור מן החושך; און ירושלמי איז בחי' אור [און ווי ס'איז מבואר בכ"מ[54], איז דאס גופא דער טעם וואס אין ירושלמי רעדן זיך די ענינים בקיצור ובכללות, אן ריבוי פלפולים ושקו"ט, און אין תלמוד בבלי רעדן זיי זיך בפרטיות ובאריכות השקו"ט וקושיות וכו': ועי"ד דוגמא[55], בשעת מען געפינט זיך אין אן ארט וואו עס איז ליכטיג, דערזעט מען גלייך די זאך וואס מען זוכט, משא"כ בשעת מען געפינט זיך בחושך, דארף מען טאפן און זוכן וכו' און ס'נעמט אריכות זמן ביז מ'געפינט וואס מ'זוכט — און אזוי איז דאס אויך אין זוכן בירור סברא, דין וכו' דורך שכל][56].

און דעריבער, ווען ס'איז א מצב פון אור — תלמוד ירושלמי, באלייכט דאס און מען זעט בקלות (לפ"ע) די פנימיות און דעם אמת פון דער זאך וואס דאס איז ווי זי ווערט זיין (לעת"ל) לנצח, וואס דעמאלט ווערט עס נתהפך ווערן לטוב, עס ווערט נתגלה ווערן דאס וואס „ברא הקב"ה":

בשעת אבער ס'איז אין מצב פון במחשכים בשכל האדם דארפן האבן אופן הלימוד פון תלמוד בבלי — מען זעט ניט פנימיות הענינים, דאס וואס ווערט ארויסקומען לאחר זמן, נאר ווי דער מצב בהווה, דעם ענין השלילי בזה און אין עם דארפן הארעווען (אין א דבר חשוך היפך הטוב, וואס איז ניט קיין אמת'ע מציאות) ביז צו אויסגעפינען אז ער איז ניט א מציאות אמתי וכו'.

יא. די הוראה וואס מ'נעמט ארויס פון כל הנ"ל:

לכל לראש דארף מען שטענדיק וויסן און געדענקען אז דער ענין הגלות איז

52) פרה פ"ח מ"ט.

53) סנהדרין כד, א.

54) ראה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. המשך תרס"ו ד"ה ויתן לך. סה"מ תש"ח ע' 121 ואילך.

55) ראה מכ' הנדפס לקמן בהוספות (ע' 367) לענין החילוק דראשונים ואחרונים.

56) במקומות שבהערה 54 מבואר מעלת תלמוד בבלי בזה שדוקא ע"י העלמות וקושיות באים לאור האמת לאמיתתו, אבל ה"ז ע"י יתרון האור מן החושך. ועצ"ע.

פון די זאַכן וואָס דער אויבערשטער איז „מתחרט" אויף זיי: גלות איז ניט דער אמת'ער מעמד ומצב וואָס דער אויבערשטער וויל, ח"ו, אַז אידן זאָלן זיך דאָרט געפינען. און מען זאָגט דאָס אידן וויל ביי זיי דאָרף זיין „ניט־צופרידן־קייט" מיט גלות: גלות איז אַן עונש (מפני חטאינו). וועט אַ איד פילט, ר"ל, אַנדערש און זאָגט אַז דאָס איז אַ פאַסי־קער מצב פאַר אידן, זאָגט ער היפך פון דעם רצון ה', וואָס הקב"ה מתחרט — און די חרטה איז בכל יום — אפילו בתשעה באב וכיו"ב — און ס'איז פאַר־שטאַנדיק די גרויסע פינסטערניש פון זיין גלות בתוך גלות.

לאידך אַבער, טאָר דאָס ניט זיין אין אַן אופן אַז מ'זאָל אַריינפאַלן אין אַ מרה שחורה ח"ו, און מען דאָרף ניט נתפעל ווערן פאַרן גלות, וויסנדיק אַז דאָס איז ניט קיין אמת'ע מציאות, אַז ער וועט סו"ס, בקרוב ממש, בטל ווערן. ובפרט אַז מען האָלט שוין בעיקבתא דמשיחא און עס פאַדערט זיך מ'זאָל מער מזרז זיין — אחישנה — פון דעם קץ הגלות דורך מוסיף זיין אין נר מצוה ותורה אור, און דערמיט פאַרטרייבן נאָך שנעלער די פינסטערקייט פון גלות.

ועד"ז קען מען דערפון אויך אַרויסלערנען די הוראה ווי אַזוי מען דאָרף זיך פירן מיט אוה"ע (כשדים וישמעאלים): מען דאָרף פאַר זיי ניט נתפעל ווערן, זיי האָבן ניט קיין תוקף ומציאות בנוגע זייער התנגדות צו אידישקייט, און דערפאַר דאָרף מען אויך בזמן הגלות בכל ענייני יהדות „ריידן" צו זיי מיטן תוקף המתאים[57],

57) ראה דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר ג' תמוז, תרפ"ז (נדפס בלקו"ד ח"ד תרצב, א. סה"מ תרפ"ז ע' קצו. ועוד).

וע"ד ווי דערציילט אין גמרא[58] וועגן דעם אופן ווי גביהה בן פסיסא האָט מיט זיי געריידט.

און דאָס ברייגט אַז נאָך בזמן הגלות ווערט די הנהגה פון אוה"ע באופן פון „והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך"[59], און ווי עס איז שוין געווען בפועל כמה פעמים — ביז אַ מעשה רב בפועל, וואָס דער אויבערשטער האָט עס אריינגעשטעלט אין תורה[60] — עס זאָל זיין אַ הוראה פון תורת חיים, הוראה בחיים:

אמר רב אשי א"ל הונא בר נתן זימנא חדא הוה קאימנא קמי' דאיזגדר מלכא (מלך פרס הי', רש"י) והוה מדלי לי המיינאי ותייתיה ניהלי' (זיין גאָרטל איז געווען אָנגעטאָן צו הויך, איז „הפשילו (המלך) למטה כדי לנאותו", רש"י) ואמר לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כתיב בכו (וצריכין אתם לנהוג בתפארת של כהנים, דכתיב בהו לא יחגרו ביזע — רש"י) כי אתאי קמי' דאמימר א"ל אקיים בך והיו מלכים אומניך — אַז אַ איד פירט זיך אַז מ'זעט אַז ער געהערט צו ממלכת כהנים וגוי קדוש — זאָגן כל מלכי ארץ אַז ער דאָרף זיין בתפארת[61], און זיי קומען פון זיך אַליין העלפן אין דעם און טאָן אין דעם, און עס ווערט מפורסם בכל קצווי תבל

והתורה היא נצחיית, און אַלס אַ ליכטיגער וועגווייזער און הוראה[62] פאַר יעדער אידן, וועלכער איז דאָך שטאַלץ

58) סנהדרין צא, א.
59) ישעי' מט, כג.
60) ראה רש"י שם.
62) עפ"ז יומתק מה שלא הפשיל הונא עצמו את אבנטו — כי הוא ע"ד מחז"ל (סנה' פב, ס"א) שנעלמה הלכה ממשה בכדי שפנחס יבוא ויטול את הראוי לו (תנחומא בלק כ).

מיט תורה מורשה קהלת יעקב, ופשיטא אז ער בוקט זיך ניט פאר גוי׳שקייט און פאר גוים

וביחד מיט דער עבודה פון משנה זיין און מהפך זיין דעם יצה״ר, ביז צו דער מדרי׳ פון „בכל לבבך בשני יצריך״[45], אז שוין איצט בזמן פון „ערב שבת״ איז מען טועם מכל תבשיל ותבשיל[63] וואס וועט זיין לעת״ל.

63) מג״א או״ח סר״נ סוסק״א. שו״ע אדה״ז שם ס״ח (מפע״ח שי״ח רפ״ג. שעה״כ ענין טבילת ע״ש).

און דאס איז מזרז דעם יעוד קץ שם (השם) לחושך[64], ביטול הגלות, און עס קומט „מיד״ די גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו.

(משיחות ש״פ חוקת וש״פ בלק ה׳תשמ״א)

64) איוב כח, ג. ונתבאר בשערי אורה ש׳ הפורים ד״ה יביאו לבוש מלכות פצ״ד. אוה״ת מקץ (כרך ה) תתקעד, ב. ד״ה ראשית גוים עמלק תר״פ.

בתור הקדמה צו הבא לקמן:

מובן ופשוט, אז ברוב הענינים ככולם, איז דאָ כללות הענין און זיין תוכן ונקודה פנימית, און זיינע פרטים ופרטי פרטים,

ובמיוחד אין אזאָ ענין עקרי ווי ח"י אלול,

ולכל לראש — אויך בהתבוננות אין אַ פרט, קומט דער זכרון עכ"פ פון זיין תוכן ונקודה הפנימית ביז צו אַראָפבריינגען דאָס אין אַ "בכן" ובמעשה, וואָס המעשה הוא העיקר

אזוי אויך בענין ח"י אלול — וואָס לקמן* קומט אַ שקו"ט בתורת הבעש"ט ווועלכע איז געזאגט געווארן אין איינעם פון די ח"י אלול'ס,

איז דאָס לאחר ווי ישים לנגד עיניו ויתבונן אין דער נקודה הפנימית שבזה, ווועלכע דריקט זיך אויס ב"שמו אשר יקראו לו בלה"ק" א — ח"י אלול, ובלשון הרב נשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר ב:

א) ח"י אלול איז דער טאָג וואָס האָט געבראַכט און ברענגט אַ לעבן אין אלול.
ב) ח"י אלול גיט אַ חיות אין דער עבודה פון אני ג לדודי ודודי לי ד.

און מען קען מוסיף זיין בדרך אפשר, אז די עבודה כללית פון אני לדודי (ווועלכע בריינגט דעם כללות הענין פון ודודי לי) טיילט זיך אין די פרטים, ווועלכע זיינען אויך מרומז בר"ת פון אלול:

אלול — ר"ת: אנה לידו ושמתי לך ה, ענין ערי מקלט. ובעבודת האדם זהו קו התורה, כי דברי תורה קולטין הן ו.

אלול — ר"ת: אני לדודי ודודי לי ז, קו העבודה היא התפלה ח, ובפרט בימינו אלו שאין לנו אלא עבודה שבלב זו תפלה ט, שתופל י ומחבר את ישראל לאביהם שבשמים.

אלול — ר"ת: איש לרעהו ומתנות לאביונים יא, קו דגמילות חסדים.

ובתור הקדמת ויסוד לכל קוין אלו

אלול — ר"ת: (ומל ה' אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך) יב — ענין התשובה.

---

*) ס"ה ואילך.
א) שער היחוד והאמונה פ"א.
ב) לקוטי דיבורים ח"ג ע' 946. ס' השיחות תש"ה ע' 122.
ג) שה"ש ו, ג. — ר"ת אלול (אבודרהם סדר תפלת ר"ה. פע"ח שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים עה"פ. ועוד).
ד) וראה לקו"ש ח"ד ע' 1351 ואילך. ח"ט ע' 337 ואילך. ח"י ע' 347 ואילך. ח"ט ע' 250 ואילך. ועיי"ש שהב' נוסחאות הם בהתאם להב' ענינים שביום זה: יום הולדת דהבעש"ט — מייסד תורת החסידות הכללית ויום הולדת דאדה"ז — מייסד תורת חסידות חב"ד.
ה) פרי עץ חיים שם. שער הפסוקים שמות כא, יג. ראה ג"כ לקו"ש ח"ב ע' 623.
ו) מכות י, א.
ז) ראה לעיל הערה ג.
ח) ראה ספר המצות להרמב"ם מ"ע ה'. ובכ"מ.
ט) תענית ב, א.
י) ראה רש"י בראשית ל, ח, ובאור התורה שם.
יא) בס' ערוגת הבושם בשם ס' אמרכל.
יב) בעל הטורים דברים ל, ו.

ח״י אלול

א. ח״י אלול איז דער יום הולדת פון די שני המאורות הגדולים: מאַנטאָג ח״י אלול תנ״ח איז דער יום ההולדת פון דעם בעל שם טוב, און מיטוואָך ח״י אלול תק״ה איז דער יום ההולדת פון רבינו הזקן[1].

דער ענין, אַז אין יום הולדת פון אַ צדיק איז אַ זמן פון שמחה, שטייט בכמה מקומות בחז״ל — בפרט לגבי יצחק אבינו[2] און משה רבינו[3], ביז אַז דאָס האָט אויפגעטאָן בפועל במעשה רב, ווי עס שטייט אין מדרש אַז דער טעם וואָס מ׳האָט דעם משכן אויפגעשטעלט שפּע־טער, און ניט גלייך נאָך דעם ווי ער איז פאַרטיק געוואָרן — „מפני[4] שחשב הקב״ה לערב שמחת המשכן בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו לפי שבאחד בניסן[5] נולד יצחק אמר הקב״ה הריני מערב[6] שמחתכם שמחה בשמחה״.

נאָך מער: מ׳גענפינט אַז דער יום הולדת פון משה רבינו, ז׳ אדר, האָט גע׳פּוּנקט׳ט דעם ביטול גזירת המן וואָס איז אויסגעפאַלן אויף חדש אדר — „ולא הי׳ יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד״[7].

אעפּ״כ גענפינט מען ניט, אַז דער יום הולדת[8] זאָל ווערן אַ יום טוב ויום שמחה בגלוי ובפרסום, איז הנהגה במעשה בפועל לכל ישראל[9] [ובנוגע לז׳ אדר איז, ע״פּ שו״ע[10], ז׳ אדר אַ יום תענית מצד שמת בו משה].

בנוגע אַבער דעם יום הולדת פון בעש״ט און דעם אַלטן רבי׳ן בח״י אלול איז נתגלה געוואָרן ע״י נשיא דורנו בשם אביו כ״ק אדמו״ר מהורש״ב נ״ע, אַז דאָס איז אַ יום שמחה ביז באמירת „גוט יום טוב״[11], און דער רבי דער שוועער האָט דעם יום טוב מגלה געווען צו אַלע אידן[12].

און וויבאַלד אַז ענינים פאַרבונדן מיט תורה זיינען בדיוק, איז מובן, אַז די

---

1) שיחת כ״ק מו״ח אדמו״ר (סה״ש תש״ג ע׳ 141) — בשם אביו.

2) תנחומא ס״פ פקודי. שמו״ר פנ״ב, ב.

3) מגילה יג, ב. וראה ר״ה (יא, א) בנוגע לחודש שנולדו בו האבות. וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 86 בהערות ושוה״ג (וש״נ) בנוגע ליום הולדת דכל אחד מישראל. וראה סה״ש תשמ״ח ח״א ע׳ 331 ואילך. ח״ב ע׳ 398 ואילך.

4) תנחומא שם. וראה גם שמו״ר שם.

5) ראה עץ יוסף שם. ובשמו״ר שם נזכר רק החודש (וראה יפ״ת שם).

6) ראה יפ״ת לשמו״ר שם, דאי״ז סתירה להכלל דאין מערבין שמחה בשמחה.

7) מגילה שם. וראה בארוכה לקו״ש חט״ז ע׳ 343 ואילך.

8) יום הולדת סתם, משא״כ כשנעשה בר מצוה (זהר חדש טו, ד כביום החופה), בר ששים (מו״ק כח, א) ועוד. — וראה שיחת יא ניסן תשכ״ב (בלקו״ש ח״ה ע׳ 132 ואילך).

9) ולהעיר מנזיר יד, א ובתוד״ה אמר כמשה שם „או כיום הוולדו קאמר ושמחה קבל עליי״ (ועד״ז בפי׳ הרא״ש ותוס׳ הרא״ש בשטמ״ק שם), הרי לא מצינו מפורש ברז״ל שהי׳ יום שמחה אחר מיתת משה. וראה בארוכה לקו״ש חט״ז שם.

10) טושו״ע או״ח סי׳ תקפ ס״ב. וראה לקו״ש שם ע׳ 342 הערה 5.

11) סה״ש שם ע׳ 140 ואילך.
ולהעיר שבשנה זו (ח״י אלול — תשמ״ג) נתמלאו ארבעין שנין משנה ההיא (ח״י אלול — תש״ג). וראה פרש״י סוף פרשתנו (תבא) — מע״ז ה, ב.

12) ראה סה״ש שם ע׳ 142. וראה גם שם ע׳ 89 ואילך. ס״ע 185 ואילך. סה״ש תש״ה ע׳ 122 ואילך. ועוד.

שמחה ועילוי פון דעם יום הולדת בח"י אלול, איז ניט נאָר ווייל דורך דעם בעש"ט און אַלטן רבי'ן האָט זיך אויפגעטאָן אַ נייער גילוי אין תורה ועבודת ה' — דער גילוי פון תורת החסידות הכללית ותורת חסידות חב"ד צו כלל ישראל — נאָר אויך ווייל דער חידוש ענין השמחה ביום הולדת איז פאָרבונדן במיוחד מיטן בעש"ט און דעם אַלטן רבי'ן און תורת החסידות שנתגלתה על ידם.

און נאָך מער: די שייכות איז צו זיי ביידע צוזאַמען. וכלשון אדמו"ר נ"ע וועגן ח"י אלול „היינט איז דער יום הולדת פון אונזערע שני המאורות הגדולים", ד.ה. אַז די נקודת הענין פון אַט דעם יום הולדת דריקט זיך אויס דורך ביידע „מאורות הגדולים" צוזאַמען, דעם בעש"ט און רבינו הזקן.

ב. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור בפשטות אין וואָס עס באַשטייט די שמחה ביום הולדת:

אייגער דער קינד ווערט געבאָרן, ווען ער געפינט זיך נאָך במעי אמו, האָט ער אַלע איברים ביז אויך שערות וציפרנים[13]. נאָך מער: ביי אים איז אויך פאַראַן תנועות האברים, „אוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה"[14], א.ז.וו.

ואדרבה: בשעת ער איז במעי אמו איז ער אין געוויסע זאַכן „שטאַרקער" ווי לאחרי שנולד: במעי אמו איז ער שמור[15] פון עניני היזק כו' בדרך ממילא ע"י אמו, משא"כ נאָך דעם ווי ער ווערט געבאָרן, דאַרף מען האָבן פאַרשידענע השתדלות'ן וטרחא אַז ער זאָל זיין בריא ושלם; (כנ"ל) אוכל מאכילת אמו בדרך ממילא, ועד"ז בנוגע שתי' — משא"כ לאחרי שנולד איז דאָס פאַרבונדן מיט טירחא, וכמה פעמים מיט צער פאַר דעם תינוק וכו'.

ועאכו"כ בנוגע לרוחניות (בא אַ אידן): דער תינוק במעי אמו איז „נר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו" און „מלמדין אותו כל התורה כולה"[14], אַבער „כיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה"[14], און דערנאָך און ערשט „משיתחיל לדבר", איז „(אביו) מלמדו תורה צוה כו'"[16] און שפעטער „בן חמש למקרא בן עשר למשנה כו'" ביז ער קען צוקומען צו דער שלימות לימוד התורה פון „בן ארבעים לבינה"[17] — און נאָר אַ מיעוט קומט צו „למד כל התורה כולה"[18].

איז דאָך דער יום הולדת אַ געוואַלדיקע ירידה[19] לגבי דעם מצב ווי ער איז אַלס עובר במעי אמו — טאָ וואָס איז די שמחה פון אַ יום הולדת?

איז דער ביאור אין דעם[20] מובן פון דעם חילוק צווישן אַן עובר און אַ נולד

---

13) ראה נדה ל, סע"א — במשנה. ובגמ' שם, ב. יבמות פ, רע"ב.

14) נדה ל, ב.

15) להעיר מתנחומא תזריע ג.

16) ל' אדה"ז בריש הלכות ת"ת שלו — מסוכה מב, א.

17) אבות ספ"ה.

18) ובל' המורה על חידוש (מנחות צט, סע"ב): שאל בן דמה כו' כגון אני שלמדתי כל התורה כולה. — וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד-ה. פ"ב ס"ב ואילך.

19) ולהעיר מהמובא בדרישה יו"ד סו"ס רסד: מה שנוהגין בשבת לבקר אצל תינוק הנולד משום שהוא אבל על תורתו ששכח כו' ונראה משום הכי ניתנה מילה לח' ימים אחר שעברו ימי אבילות.

20) בכל הנ"ל ובהבא לקמן — ראה באריכות לקו"ש ח"ב ע' 601 ואילך.

אין הלכה, ובלשון רש״י[21]: „כל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להרגו ולהציל את אמו (המקשה לילד ומסוכנת)״ און דוקא כש„יצא ראשו״ ווערט ער אנגערופן „נפש״, און דערי־ בער „אין נוגעים בו להורגו דהוה לי׳ כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש״•[21].

דאס הייסט: כאטש אז אן עובר האט אלע רמ״ח אברים ומתנענע וכו׳, איז „לאו נפש הוא״, ווייל דער גדר פון א (לעבעדיקן) נפש איז — אז עס זיינען ניט קיין צוויי באזונדערע זאכן (א) א מציאות פון א גוף, וואס (ב) אין אים גע־ פינט זיך א נפש און — חיות הנפש, ווי א חפץ וואס ליגט אין א כלי.

נאר[22] דאס איז איין לעבעדיקע מצי־ אות. משא״כ אן עובר איז זיין נפש־חיות ניט זיינער•[22] נאר של אמו[23], און דערי־ בער ווערט ער ניט אנגערופן נפש, „לאו נפש הוא״.

און דאס איז די שמחה ביום הולדת בכל שנה ושנה, ווייל דאס איז דער טאג ווען ער איז געווארן א זעלבסטשטענ־ דיקע לעבעדיקע מציאות, „נפש״.

ג. עפ״ז מובן וואס דער ענין פון יום הולדת אלס יום טוב איז מודגש באַ דעם בעש״ט און דעם אלטן רבי׳ן, ווייל דאס איז די נקודת החידוש פון תורת החסידות — חסידות הכללית פון בעש״ט צוזאמען מיט חסידות חב״ד וואס איז נתגלה געווארן ע״י רבינו הזקן:

ס׳איז ידוע[24] אז גלות איז „נמשל לעיבור״ און „גאולת ימי המשיח שיהי׳ במהרה בימינו נמשל ללידה״[25]. און ווי־ באלד אז תורת החסידות איז („טועמי׳ חיים זכו״ פון דער גאולה[26]) א הכנה והקדמה צו דער גאולה, און דורך יפוצו מעיינותיך חוצה — הפצת החסידות חוצה — איז אתי מר דא מלכא משיחא (ווי משיח האט געענטפערט דעם בעש״ט)[27], איז מובן, אז חידוש תורת החסידות איז מעין דעם (גילוי שבזמן הגאולה —) ענין הלידה.

קיום התומ״צ קען זיין אויף צוויי אופנים:

א) דער לימוד התורה וקיום המצות אין אן אופן אז דער איד און די תומ״צ זיינען צוויי זאכן, ער איז א פרומער איד, איז ארויסגעטאן אין לימוד התורה און איז מדקדק במצוה קלה כבחמורה, ער איז אבער מרגיש אז ס׳איז דא אן „ער״, א מציאות בפ״ע (פון תומ״צ), און ער לערנט תורה ומקיים מצות, ביז אז זיי זיינען ממשיך אין עם חיים, זיי ווערן

---

21) סנהדרין עב, ב ד״ה יצא ראשו. ועד״ז במאירי שם. סמ״ע חו״מ סי׳ תכה סק״ז (וראה גו״א משפטים כא, כב). וראה רמב״ן נדה מד, ב. ועוד.

•21) במשנה אהלות ספ״ז. סנהדרין שם. וראה גם בית האוצר מערכת א כלל יו״ד אם עובר נק׳ אדם.

22) ראה המשך תרס״ו (דלקמן הערה 61). המשך תער״ב ח״א פר״ו. ועוד.

•22) כי נפשו עדיין אינה מיוחדת עם גופו (אף שנמצאת בו — ראה סנהדרין צא, ב). וראה לקו״ש ח״י ע׳ 45 בנוגע ל„תחילת כניסת נפש זו הקדושה כו״ (שו״ע אדה״ז או״ח מהדו״ת סוס״ד).

23) להעיר מרמב״ן שבת קז, ב ד״ה הא דאמרינן: אע״ג דהאי עובר לית בי׳ בדידי׳ נשמה כיון דגידולו תלוי בנשמת אמו העוקרו משם נוטל נשמתו ממנו. וראה מאירי שבת שם: שכל שלא נולד אינו ראוי לומר בו נטילת נשמה כדכתיב כו׳.

24) ראה דרושי וארא — תו״א נה, א ואילך. סה״מ תקס״ב ע׳ קלד ואילך. תו״ח שמות צו, ב ואילך. אוה״ת שמות כרך א׳ ע׳ קלט ואילך. כרך ז — ע׳ ב׳תקפד־ה (ע״פ מו״נ).

25) ל׳ התו״א שם.

26) ראה לקו״ש ח״כ ע׳ 173. ושו״נ.

27) כמ״ש הבעש״ט באגרתו הידועה — נדפסה בראש ס׳ כתר שם טוב. ובכ״מ.

„חיינו ואורך ימינו", ווייטער זיי זיינען חכמתו ורצונו פון דעם אויבערשטן מקור החיים,

דאָס איז מעין פון עיבור, אַ תינוק במעי אמו, וואָס דער עובר עצמו, כאָטש ער האָט אַלע אברים וכו', ס'איז דאָ אַ לעבעדיקע[28] מציאות, איז אָבער דער חיות, דער לעבן, ניט זיינער נאָר של אמו, זיינע אברים עצמם „הם כמתים"[29].

ב) דער בעש"ט האָט מגלה ומדגיש געווען[30] דעם פנימיות ואמתית ענין פון „אין עוד מלבדו"[31] — אַז ס'איז ניטאָ קיין מציאות זולתו ית', ובמילא זיינען ניטאָ צוויי זאַכן — אַ מציאות (דער מענטש) וועלכע איז מקיים תומ"צ — וואָרום עס איז ניטאָ אַ מציאות אויסער דעם אויבערשטן; נאָר עס איז פֿאַראַן נאָר איין זאַך[32]: דער אויבערשטער תורתו ומצותיו (שהוא וחכמתו ורצונו אחד),

ובמילא איז דאָ איין מציאות, זיין לעבן איז תורה ומצות.

בדוגמת ענין הלידה, עס ווערן געבאָרן ניט צוויי זאַכן, אַ גוף מיט אַ נפש אין עם, נאָר איין לעבעדיקע זאַך[33].

און דאָס איז מודגש בלשון חז"ל[34] „אני לא נבראתי (ס'איז ניטאָ קיין בריאה פון מציאות האדם) אלא (נאָר — וואָס איז באַשאַפֿן געווארן) לשמש את קוני (זיין מציאות איז וואָס ער איז משמש את קוני)" —

ווייל בכדי עס זאָל זיך אויספירן רצונו וחכמתו של הקב"ה — תורתו ומצוותיו — דאַרף זיין אַ איד בעוה"ז הגשמי וואָס זאָל דאָס דורכפירן. קומט אויס, אַז ס'איז מלכתחילה ניט באַשאַפֿן געווארן אַ נברא — אַ מציאות — בפ"ע, נאָר בלויז אַ פרט אין (אופן קיום) רצון השם, וואָס דורך אים פירט זיך אויס רצונו ית'[35].

ולדוגמא מהלכה בפועל — „המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפילה לו"[36]. ד.ה. כאָטש אַז די כלי האָט אַ שיעור און אויב מ'וואָלט עס אַרויסגעטראָגן פאָר זיך וואָלט מען געווען חייב אויף דער הוצאה — וויבאַלד אַבער זי איז געווארן אַ כלי צו די אוכלין שבתוכה איז זי ניט קיין תורה־מציאות בפ"ע, נאָר „טפילה לו" — און די אוכלין זיינען פחות מכשיעורן, איז די הוצאה (כולל אויך הוצאת הכלי) ניט קיין הוצאה. וואָרום וויבאַלד אַז די כוונה פון זיין אַרויסטראָגן די כלי איז צוליב די אוכלין, איז דאָס די מציאות הכלי לאמיתתה, די כלי ווערט אַ „טייל" — פון די אוכלין.

ד. אין דעם זעט זיך אויך דער קשר צווישן דעם יום הולדת פון בעש"ט און דעם יום הולדת פון אַלטן רבי'ן:

דער חידוש פון אַ נולד וואָס ער ווערט אַ „נפש'דיקע" מציאות, איז ניט

28) להעיר ד.עובר ירך אמו הוא" (גיטין כג, ב. ובכ"מ. וראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ב ע' 60 הערה 41) — ירך חי.

29) ראה תו"א שם „משא"כ ראשו עם כל אברי הנשימה אין משמשין כלום והרי הם כמתים".

30) ראה סהמ"צ להצ"צ — מצות אחדות הוי' פ"ג: וע"פ עומק יסוד הבעש"ט כו'.

31) ואתחנן ד, לה.

32) ראה סהמ"צ שם: וזהו אמיתית החסידות.

33) ראה גם לקו"ש חי"ט ע' 247 ואילך.

34) משנה סוף קידושין — כגי' המלאכת שלמה ועוד שם.

35) וראה בכהנ"ל גם לקו"ש חלק יו"ד ע' 102 ואילך.

36) משנה שבת צג, סע"ב. רמב"ם הל' שבת ספי"ח.

(נאָר) מצד דעם כללות ענין החיות, נאָר (בעיקר) פֿאַרבונדן מיט די פרטים:

דאָס וואָס אַן עובר איז ניט קיין „נפש" און איז נאָר אַ טפל און פרט (ירך) אין אמו, זעט זיך דאָס אַן (בעיקר) אין דעם אַז ס'זיינען ניטאָ די פעולות פון די חושים ואברים, ווי די גמרא זאָגט[14] דאָרטן „ולמה[37] הולד דומה במעי אמו לפינקס מקופל ראשו בין ברכיו כו' ואוכל ממה שאמו אוכלת כו'", ד.ה. אז כאָטש דער עובר האָט דעם חיתוך כל האברים, ראש עינים ואזנים, איז „ראשו מקופל ומונח בין ברכיו, שאינו משמש כלום שאינו מחשב ומהרהר", און אויך „עינים לו ולא יראה ואזנים ולא ישמע כו'"[38].

און אין דעם באַשטייט דער אויפטו פון אַ נולד וואָס ער ווערט אַ נפש בפ"ע, ניט נאָר בכללות חיות הגוף, נאָר עס הויבט זיך אַן די פֿעולה פון זיינע חושים ואברים, יעדערער בפ"ע.

און דערפאַר (בנמשל) זאָגט מען אַז ח"י אלול איז דער „יום הולדת" פון „שני המאורות הגדולים" בחדא מחתא — ווייל, כידוע[39], באַשטייט „דער חידוש" פון רבינו הזקן מיט זיין תורת החסידות — חסידות חב"ד — אויף תורת חסידות הכללית פון בעש"ט אין דעם וואָס דער בעש"ט האָט אויפגעטאָן אַ חיות כללי אין תומ"צ, דורכן גילוי הנשמה פון יעדן אידן, וואָס בכללות האָט זיך דאָס אויסגעדריקט אין דעם ענין פון אמונה. הגם אַז דער כח האמונה נעמט דורך אַלע כחות הנפש און פועל'ט אויף זיי אין אַן אופן פון חיות, וואָס נעמט זיי דורך, וכמש"נ[41] „וצדיק באמונתו יחי" — איז עס אַבער ניט מכריח אַז דער חיות האמונה נעמט דורך יעדן כח אויך אין ענינו הפרטי, נאָר דעם ענין הכללי פון יעדן כח, וואָס איז פֿאַרבונדן מיט דער נקודת האמונה פון דער נשמה.

ולדוגמא: די אמונה קען זיין ניט נאָר באופן מקיף, וואָס גנבא אפום מחתרתא רחמנא קריא[42], נאָר עס נעמט אים דורך אויך אין הנהגה בפועל, ביז אַז עס פועל'ט אויך אויף זיין ראית העין, אַז תמורת זה וואָס מצד עצמו זעט זיך די וועלט אַלס אַ מציאות גשמיית בפ"ע (וואָס איז בסתירה צו רוחניות ועאכו"כ צו אלקות), פועל'ט זיין אמונה אַז ער זעט ניט (בראית עין לא בשרי) וועלט אַלס אַ סתירה צו אלקות. די אמונה פועל'ט אַבער ניט אַז ער זאָל זען[43] דעם כח הפועל בנפעל[44].

---

37) הלשון כאן הוא בתו"א שם. ובגמרא הוא בשינוי לשון וסדר. ואכ"מ.

38) תו"א שם. וראה בשאר מקומות שבהערה 24. ובתו"ח שם (ע"ב): ואבריו כדומם ממש בלתי פועלים שום פעולה כלל. ובתו"א שם: אין משמשין כלום והרי הם כמתים (כנ"ל).

39) ראה גם לקו"ש חי"ט שם. ובכ"מ.

40) סה"ש תש"ג ע' 142.

41) חבקוק ב, ד. וראה מכות בסופה (כד, א). תניא פל"ג (מב, ב).

42) ברכות סג, א (גי' הע"י).

43) להעיר ממאמר הצ"צ לפני הסתלקותו (סה"ש תש"ב ע' 103) „אז ער זעט ניט דעם גוף נאָר אור הנשמה". ולהעיר ממה שאמר ה"מ (סה"ש תש"ג ע' 155) „אין די ג' ימים אחרונים פון מסירת הפקדון — הסתלקות — זעט מען נאָר דעם דבר הוי' וואָס אין יעדער גשמי וואָס דער דבר הוי' איז דער מהות פון דעם גשמי", וכן מהמובא בבית רבי ח"א פכ"ב (מו, א) הערה א שאיזה ימים לפני הסתלקותו שאל אדה"ז להצ"צ „האתה רואה את הקורה ונתפלא נכדו מהו"ע השאלה, וא"ל רבינו תאמין לי שאינני רואה עתה כ"א את האין האלקי המחי' כו'".

44) ע"ד שהה"מ הכיר פרטי כח האומן הפועל שה' סומא בעין אחת (שער האמונה ספכ"ז. ובכ"מ). ובשער האמונה שם: „שא"א להיות זה כ"א במי שיכול להכיר בכל רוחני שבגשם עד כללו' אור החיות האלקי הרוחני שהוא כח ומקור לכל פעולה".

[ע"ד ווי דער חיות כללי, דאָס וואָס דער מענטש לעבט: דאָס נעמט דורך אַלע אברים און דאָס ווערט פאַר־איינציקט מיט זיי — דאָס איז אַבער ניט פאַרבונדן מיטן ענין פרטי פון יעדן אבר, נאָר מיט דער נקודה כללית פון אַלע אברים (וואָס זיי זיינען אַ טייל פון גוף האדם)[45]].

דער אַלטער רבי האָט אַבער ממשיך געווען אַ חיות אין יעדן כח פון דער נשמה (און אין יעדער עבודה אין תומ"צ) אויך מצד דעם תוכן פרטי פון דעם כח (ע"ד ווי דער חיות פרטי וואָס איז אויסגעמאַסטן לויטן ענין פרטי פון יעדן אבר): אַז די אמונה קומט אַראָפ און נעמט דורך אויך שכל האדם, ביז — אַז זיין שכל גופא פאַרשטייט און איז מכריח אלקות,

ביז יעדער פרט פון דעם איד איז גע־ווארן אַ נפש־דיקער מצד ענינו: אַנ־הויבנדיק פון חב"ד שבנפשו, דער גילוי אלקות בשכל איז באופן אַז אין אים ווערט דערהערט אַז כל מציאותו איז אויף צו פאַרשטיין אלקות: און פון די מוחין קומען די מדות ולפי אופן המוחין[46], עס איז נרגש אַז כל מציאותה פון מדת האהבה איז כדי עס זאָל זיין אהבת ה'. ועד"ז במדת היראה ושאר מדות. און דעמאָלט איז יעדער כח מצד ענינו אַ נפש־דיקער, זיין לעבן איז אלקות.

און דעריבער האָט דער רבי נ"ע גע־זאָגט „היינט איז דער יום הולדת פון אונזערע שני המאורות הגדולים" בחדא מחתא (און ערשט דערנאָך מפרש גע־ווען יעדן איינעם בפ"ע) — ווייל דער יום הולדת ווי ער איז נוגע צו יעדן איינעם באופן גלוי ביז אַז ער זאָגט באמתית „גוט יום טוב" צו אידן, איז בשעת ס'איז דאָ דער גילוי און פעולה פון תורת החסידות הכללית פון בעש"ט דורך און צוזאַמען מיט תורת חסידות חב"ד ע"י רבינו הזקן. ווייל דעמאָלט טוט זיך אויף אַז אַ איד ווערט אַ פול־שטענדיקע „נפש"־מציאות מיט אַלע פרטים.

ה. יעדער ענין שנתגלה ע"י צדיקים ווערט דאָס געזאָגט לכל לראש בתו־רתם. איז אויך דער ענין הנ"ל אין דער שייכות פון דעם בעש"ט מיטן אַלטן רבי'ן זעט זיך בגלוי און בהדגשה אין דער תורה וואָס דער בעש"ט האָט גע־זאָגט בש"פ כי תבוא ח"י אלול[47] בשנת תרנ"ב [ווי דער רבי דער שווער האָט דערציילט[48] וועגן זיין פאַטער, דער רבי נ"ע, ווי ער האָט געהערט די ד' תורות וואָס דער בעש"ט האָט געזאָגט יענעם ח"י אלול אין גן עדן[49]]:

די ערשטע תורה האָט דער בעש"ט געזאָגט אחר קבלת שבת אויפן פסוק[50] „והי' כי תבוא אל הארץ גו'". ופי' ארץ ל' מרוצה, כי בתיבת ארץ יש ב' פי' כדאיתא במדרש[51] למה נק' שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה וארץ ל' מרוצה[52].

---

45) ראה ספר הערכים חב"ד ח"א ערך אברים ס"א. וש"נ.

46) משא"כ בחסידות חג"ת — שבאין מן האמונה או שהמוחין רק דרך מעבר. ואכ"מ.

47) כהקביעות דשנה זו (תשמ"ג).

48) שמע"צ תרצ"ז אטוואצק, מרשימת השומעים (נעתק בס' שבהערה הבאה).

49) היום יום — ח"י אלול (בקיצור קצת). כתר שם טוב בהוספות ס"ג. וש"נ. וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 338 ואילך.

50) ריש פרשתנו (כו, א).

51) ב"ר פ"ה, ח.

52) תו"א ד"ה כי כאשר (א, סע"ג ואילך). סה"מ תקס"ה ח"ב ע' תשיב. אוה"ת בראשית ח"ג תפא, ב ואילך. ח"י תתרמג, א ואילך. וראה גם סה"מ עטר"ת ע' תקכג. ועוד.

והי׳ כי תבוא אל הארץ — אז דו וועסט צוקומען צו דעם רצון ומרוצה — אשר ה״א נותן לך נחלה וירשתה — וואס דאס איז א מתנה מלמעלה בירושה[53] בכל אחד מישראל, דארף זיין די עבודה אין דעם — וישבת בה — דאס זאל זיין בהתיישבות — ולקחת גו׳[54] ושמת בטנא — מלביש זיין די אורות אין כלים — והלכת אל המקום — הוא ענין השגחה פרטית — אשר יבחר ה׳ אלקיך — אז א איד גייט אין אן ארט, איז דאס ניט וואס ער גייט נאר מי פירט עם, די השגחה העליונה. איז אז ער קומט אין אן ארט איז די כוונה — לשכן שמו שם — לפרסם אלקות בעולם.

וויבאלד אז די תורה איז געזאגט געווארן ע״י הבעש״ט ביום ח״י אלול און דאס איז געהערט געווארן ע״י נשיאי חב״ד[55], איז מובן[56], אז אין דעם איז מודגש די נקודה און חידוש פון דעם טאג פון ח״י אלול — ענינו פון בעש״ט און דעם אלטן רבין.

ויש לומר (בדרך אפשר) אז דא זיינען צוויי ענינים וואס דער בעש״ט זאגט:

א) „והי׳ כי תבוא אל הארץ — דו וועסט צוקומען צו דעם רצון ומרוצה אשר ה״א נותן לך נחלה וירשתה וואס דאס איז א מתנה מלמעלה בירושה בכל אחד מישראל״ — דאס איז בכללות דער גילוי פון תורת החסידות הכללית וואס דער בעש״ט האט אויפגעטאן, גילוי רצון עצמי שבנשמה וואס איז פארען בא יעדער אידן,

ב) און די עבודה וואס דארף אין דעם זיין — „וישבת בה — דאס זאל זיין בהתיישבות, ולקחת גו׳ ושמת בטנא — מלביש זיין די אורות אין כלים״ — איז ענין חסידות חב״ד, אז דעם רצון ומרוצה פון דער נשמה טראגט מען ארא״פ בפרטיות, אורות בכלים. דאס ווערט דערהערט און אויפגעטאן אין יעדן כח פרטי פון דעם אדם, וכנ״ל.

און אין דעם איז דער בעש״ט מדגיש אז דאס זיינען ניט קיין צוויי עבודות וענינים — „דו זאלסט צוקומען צו דעם רצון ומרוצה כו׳ און (א צווייטע זאך) עס דארף זיין די עבודה צו ארא״פטראגן דאס בהתיישבות״,

נאר דאס איז געזאגט געווארן אלס איין ענין: „אז דו וועסט צוקומען כו״ — ד.ה. אז בא דיר איז געווארן די לידה, עס האט זיך אין דיין מציאות גופא אנגעהערט און נתגלה געווארן די „מתנה מלמעלה בירושה בכל אחד מישראל״, דער „רצון ומרוצה״ של הנשמה, דארף זיין די עבודה אין דעם — „מלביש זיין די אורות אין כלים״ — עס זאל ארא״פקומען אין חב״ד, ועל ידיהם — בכל כחות נפשו כנ״ל, און דעמאלט איז דאס שלימות הלידה[57].

ו. עפ״ז יש לבאר דעם המשך אין דער תורה „והלכת אל המקום הוא ענין

---

53) ראה ב״ב (קכט, ב. קלג, א) בענין מתנה במי שראוי ליורשו. ונת׳ באוה״ת בראשית ח״א טז, ב ואילך.

54) פרשתנו שם, ב: ולקחת . . לשכן שמו שם.

55) היינו — גם בעלמא דין, כי בג״ע היו כל החסידים ג״כ (וראה הערה הבאה).

56) ומובן ג״כ ששייך ענין זה לכאו״א, מכיון שבעת אמירת התורה הנ״ל (והתורה הב׳ דלקמן, משא״כ שאר התורות) היו שם גם תלמידי הבעש״ט ותלמידיהם וחסידים (בכלל) וגם נשים (ראה בהמשך הרשימה בכתר ש״ט שם. וראה לקו״ש שם).

57) ע״פ הנ״ל בפנים תומתק ההקדמה של כ״ק מו״ח אדמו״ר לתורות הנ״ל שבלקו״ד ח״ב (שמא, א ואילך) שאינו מספיק הענין דאמונה בה׳ אלא שצריך להתייגע שאלקות יבא גם בהשגה, וע״י ההשגה באלקות נעשה אמונה טהורה כו׳. ע״ש.

השגחה פרטית . . אַז ער קומט אין אַן אָרט איז די כוונה לשכן שמו שם — לפרסם אלקות בעולם״.

דלכאורה: אין הכי נמי, דאָס איז אויך פאַרבונדן מיט די יסודות פון שיטת הבעש״ט, דער ענין פון השגחה פרטית און מפרסם זיין אלקות וואו אַ איד קומט[58] —

וואָס איז אַבער דער קשר מיט התחלת התורה „והי׳ כי תבוא אל הארץ . . ולקחת . . ושמת בטנא — מלביש זיין די אורות אין כלים״?

אין דער רשימה[59] ווערט דערציילט וועגן דער צווייטער תורה וואָס איז גע־ווען אחר תפלת ערבית, אַז „אמר עוד הפעם התורה הקודמת והוסיף: והי׳ כי תבוא — בכדי אויף צוקומען צו דעם רצון וואָס איז במתנה באַ יעדערן, הוא ע״י — לשכן שמו שם — מוסר נפש זיין זיך לפרסם אלקותו בעולם. וואָס איז דער מסירת נפש אין דעם — מיט אַ ברכה ופסוק תהלים״.

דאָס איז אַבער ניט מספיק לבאר די שייכות פון די צוויי ענינים אין דער תורה הא׳, וואָרום פון המשך הלשון „אמר עוד הפעם התורה הקודמת והוסיף״ איז משמע, אַז די הוספה בתורה שני׳ איז אַן ענין ותורה בפ״ע, אַ הוספה, ניט (נאָר) אַ הסבר אויף דער תורה הראשונה.

אויך: עפ״ז איז בלויז מובנת די שייכות פון „לשכן שמו שם״ מוסר נפש זיין לפרסם אלקותו בעולם, מיט „והי׳ כי תבוא״, דער רצון וואָס איז במתנה באַ יעדערן וואָס איז כללות החידוש פון תורת הבעש״ט, ניט מיטן עיקר פרט אין דער ערשטער תורה, דעם ענין וואָס עס דאַרף זיין בהתיישבות ולקחת גו׳ ושמת בטנא מלביש זיין די אורות אין כלים — דער ענין פון אַראָפּטראָגן אין פרטים — חב״ד?

וי״ל דעם ביאור בזה:

דער חילוק צווישן אַן עובר און אַ נולד (ניט נאָר אין מציאותו לגבי עצמו, נאָר אויך ובעיקר כלפי הזולת), אַז אַן עובר זיינען ענינין ופעולותיו לעצמו, און זיי האָבן ניט קיין שייכות והשפעה צו דעם עולם שמחוץ. משא״כ ווען דער קינד ווערט געבאָרן, איז יעדער פעולה במציאות אויך חוץ ממנו, אַנהויבנדיק פון דעם רגע הראשון שנולד, ווען זיין צעקה הערט זיך בחוץ[60] און זיין פעולה בידים ורגלים ווערט געזען און געפילט פון אַנדערע.

און דערפאַר, איז אַלס המשך צו דער „לידה״ פון אַ אידן, דאָס וואָס זיין תומ״צ און זיין חיות ונפש — דער רצון ומרוצה של הנפש קומט אַראָפּ ביז אין אורות און כלים — ברענגט דאָס במילא אויך דער פרסום אלקות, אַז וואו ער קומט דערהערט ער אַז די כוונה איז אויף מפרסם זיין אלקות בעולם.

דער טעם דערפון ברוחניות: דער חילוק פון אַ זאַך וואָס ווערט באַלעבט פון אַ צווייטער זאַך און אַ חיות עצמי איז[61]: אַ זאַך וואָס ווערט באַלעבט פון אַ צווייטן קען ניט מחי׳ זיין אַנדערע, דוקא חי בעצם קען פון אים זיין חיות להחיות, עס קומט צו אַ צווייטע זאַך נעמט עס

58) ראה כתר שם טוב בהוספות סקכ״ג ואילך.

59) הנ״ל הערה 48, 49.

60) ראה תו״א (ועד״ז בשאר המקומות שבהערה 24), „שאז מוציא הקול כמ״ש רז״ל (נדה מב, ב. טושו״ע יו״ד סקצ״ד סי״ב) שהוא סימן הלידה דשמעי׳ לולד דצויץ״.

61) המשך תרס״ו ע׳ [illegible]

דורך און מאכט דאָס לעבן. און ווי־באַלד אַז אלקות ותומ״צ איז אַ חיות עצמי, איז בשעת דאָס ווערט די מצי־אות פון אַ אידן, דאָס איז זיין נפש, במילא[62], וואו אַ איד גייט פועל׳ט ער און איז מפרסם אלקות בעולם[63].

ז. אע״פ אַז דער ענין פון פרסום אלקות בעולם האָט זיך אַנגעהויבן דורכן בעש״ט נאָך אייידער דעם גילוי תורת חסידות חב״ד דורך דעם אַלטן רבי׳ן — קומט צו אין דעם פרסום אלקות ווי דאָס איז לאחרי גילוי תורת חב״ד, אַז „די אורות״ קומען אַראָפּ „אין כלים״.

די הסברה בזה:

דער אויפטו פון דעם אַלטן רבי׳ן מיט תורת חסידות חב״ד איז ניט נאָר מצד דער אויסגעטיילטקייט פון חב״ד של האדם פון אַנדערע כחות הנפש [און דערפאַר איז נוגע אַז תורת החסידות — אלקות — זאָל דערהערט ווערן אויך אין שכלו של האדם],

נאָר ווייל די כוונה איז — לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים, עס זאָל דערהערט ווערן אַז אין עוד מלבדו, אין מציאות העולם ומצד העולם, און ווי־באַלד אַז התחלת המציאות וואָס איז נבדל כביכול פון אלקות איז שכל[64], איז לכל לראש נוגע צו מסביר זיין הנ״ל אין שכל, ביז אין שכל אנושי. און דורך דעם וואָס אויך שכל האדם דערהערט און אַנער־קענט אחדות ה׳ הנ״ל, ביז באופן אַז עס ווערט כל מציאותו פון דעם שכל צו פאַרשטיין אלקות, קומט דאָס אַראָפּ אין „והשבות אל לבבך״[65], אין מדות שבלב, וואָס די פעולה בשלימות אין מדות שבלב איז ווען דאָס קומט דורך שכל האדם [ווי דער רמב״ם פסק׳נט אַזוי להלכה[66] „והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן כו״], ועי״ז אין די כחות התחתונים, ביז עס ווערט דער־הערט אחדות ה׳ אין דער גאַנצער־וועלט ובכל ענייני העולם[67].

און דעריבער זעט מען אַז ווי דער ענין פון „לפרסם אלקות בעולם״ קומט אַלס המשך און אַ פרט אין דעם אויפטו פון חב״ד אין תורת החסידות הכללית „ולקחת גו׳ ושמת בטנא, מלביש זיין די אורות אין כלים״ — קומט צו אין דעם אַ חידוש,

ווייל נוסף ע״ז וואָס ווען זעט מען אַז דאָס איז רצון ומרוצה פון עצם הנפש, וואָס קומט אַראָפּ אין חב״ד — ניט אַן ענין וואָס איז פאַרבונדן מיט זיין מצי־אות ותענוג — דוקא ווען מ׳זעט אַז דער מענטש פאַרבויגט אויף דער עבודה מיט זיך (זיין השכלה אין אלקות, עבודתו

---

62) ראה שם ע׳ קעז־ח (ובכ״מ) הגוף חי ממנו שלא ע״י התעסקות דכאשר הנפש הוא שייך להגוף הרי הגוף ממילא חי ממנו.

63) להעיר מד׳ הענינים (סה״מ תש״ח ע׳ 295 ואילך — ענין ו־ט) שמבאר כ״ק מו״ח אדמו״ר בדברי אביו ע״ד תורת החסידות „חיות עצמי דתורת החסידות הוא חי בעצם. חי בעצם הוא חי להחיות. תורת החסידות מחי׳ נפשות. רבינו במסירת נפשו הק׳ על תורת החסידות פעל למעלה, אשר בכל זמן ובכל מקום שילמדו תורת החסידות בספר או בעל פה, יפעל על השומעים״. וע״פ הנ״ל בפנים תומתק השייכות ביניהם. ואכ״מ.

64) כי הרצון — הוא תנועה בנפש ו(גילוי) מציאותו הוא בשכל ומדות ומחדו״מ.

65) ואתחנן ד, לט.

66) הל׳ יסוה״ת פ״ב ה״ב.

67) ראה ד״ה פדה בשלום תרפ״ה בסופו „וכוונה העצמית שהטבע ממש יהי׳ אלקות והענינים שלמטה יהיו כלים לאלקות דזה בא ע״י רבינו בהתלבשות בהשגה דוקא כו׳״.

באהבה ויראה) און גייט מפרסם זיין אלקות בעולם שמחוץ הימנו[68],

איז אויך בנוגע דער עבודה גופא, כשם ווי ס׳איז נוגע אַז דער פרסום אלקות מצד האדם זאָל געטאָן ווערן בכל כחות נפשו, ער זאָל מפרסם זיין אלקות בהבנה והשגה, וע״י מדותיו ושאר כחות נפשו, ביז צו כח העשי׳ שלו — לייגן תפילין מיט אַ אידן, אַנקלאָפן אַ מזוזה בפתח ביתו, ועד״ז בשאר מצוות,

איז עד״ז נוגע אויסנוצן יעדער מיטל ואופן אויף מפרסם זיין אלקות לויט דעם מצב המיוחד שבכל זמן ובכל מקום, וואָס דורכדעם איז מען מברר ומעלה אויך דעם מכשיר וענין מסוים[69] אין וועלט לעבודתו ית׳[70]. וואָרעם יעדער מכשיר ודבר בעולם איז „לא בראו אלא לכבודו״[71].

ח. עפ״ז איז אויך מובן וואָס די תורת הבעש״ט הנ״ל איז נתגלה גע־ וואָרן דורך כ״ק מו״ח אדמו״ר, ווייל באַ כ״ק מו״ח אדמו״ר האָט מען געזען בפועל ווי די השגחה העליונה האָט אים געפירט בכל מקום „לשכן שמו שם — לפרסם אלקות בעולם״, כפשוטו איז דער גאַנצער וועלט — ובפרט דורך זיינע שלוחים כו׳ בכל קצוי תבל.

און אויך דער פרסום איז געווען בכל האופנים: סיי דורך מגלה זיין די טיפסטע ענינים אין תורת החסידות, סיי דורך מפרסם זיין ענייני תורה, נגלה און חסידות, אין פאָרשידענע שפראַכן — ביז למטה ביותר פאַר תינוקות שנשבו כו׳, ביז פועל׳ן אויף אַ אידן צו היטן שבת, טהרת המשפחה, לייגן תפילין וכיו״ב.

וואָס דורך דעם פועל׳ט מען אויף דעם אידן אַז ביי אים זאָל זיך דערהערן דער „אני היום ילדתיך״[72], ער ווערט געבאָרן אַלס איד, אַ לעבעדיקער „נפש״, אַז זיין גאַנצע מציאות איז תורה און אידישקייט,

און דאָס איז נאָך מער ממהר די גאולה בפועל במהרה בימינו, דורך משיח צדקנו, ווען עס וועט זיין בגלוי די לידת עם ישראל — „חלה גם ילדה ציון את בניו״[73], במהרה בימינו ממש.

(משיחות ח״י אלול תשמ״א, תשמ״ב)

---

68) להעיר ממכתב כ״ק מו״ח אדמו״ר שנדפס בספר השיחות תש״ה בסופו. אג״ק שלו ח״ח ע׳ תצז ואילך.

69) ראה לקו״ש חט״ו ע׳ 43 ואילך.

70) וע״י הבפועל שבזה — הן מצד האדם (שפירסום אלקות הוא בכל כחות נפשו) והן בעניני עולם (שהוא לפי אופן הזמן והמקום כו׳ שע״ז מברר ומעלה כל עניני העולם כו׳), עשיית דירה לו ית׳ בתחתונים, בפועל, נתוסף בגילוי העצמות ובגילוי הרצון שבנשמה, ובמילא בהחדרתו בחב״ד כו׳.

71) אבות ספ״ו.

72) תהלים ב, ז. וראה לקו״ש ח״ב ע׳ 605 ואילך.

73) ישעי׳ סו, ח.

נצבים

א. אין אַנהויב סדרה וועט דער־ציילט וועגן דער כריתת ברית פון דעם אויבערשטן מיט אידן — „לעברך בברית ה״א גו׳ למען הקים אותך היום לו לעם גו״[1]. שטעלט זיך רש״י אויף „למען הקים אותך היום לו לעם״ און איז מפרש: כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם.

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז דאָ רש״י מחדש אין דעם פירוש פון די וועלטער „למען הקים גו״ (ווי מ׳וואָלט זיי געלערנט אַן פירוש רש״י)?

מפרשים[2] לערנען, אַז רש״י׳ן איז שוועך: דער צורך פון דער כריתת ברית איז דאָך געווען (ניט „למען הקים גו׳ לו לעם״, נאָר) „כדי שיפחדו מהם ויקיימו את התורה״[3], אַ כריתת ברית אויף שמירת המצות — איז וואָס זאָגט דער פסוק „לעברך בברית גו׳ למען הקים גו׳ לו לעם״?

פאַרענטפערט רש״י, אַז דער פסוק קומט ניט זאָגן דעם צווועק פון דער כריתת ברית, נאָר דאָס איז אַ טעם פאַר־וואָס „כל כך הוא נכנס לטרוח״ (אויף דעם אויבערשטנ׳ס טרחא צו כורת ברית זיין מיט אידן): היות אַז „דבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת״ (ווי רש״י איז מבאר גלייך אין דעם דיבור־המתחיל שלאח״ז[4]), האָט דער אויבערשטער געמוזט כביכול כורת זיין אַ ברית מיט אידן אַז זיי זאָלן ניט עובר זיין אויף תומ״צ, וועט ער זיי ניט דאַרפן מרחק זיין פון זיך (היפך פון זיין שבועה לאבותיך).

דאָס הייסט, אַז דער „למען הקים גו״ באַציט זיך ניט צום „לעברך בברית גו״ (אַז „הקים גו״ איז די מטרה פון דער כריתת ברית), נאָר (אַ טעם) אויף „כל כך הוא נכנס לטרוח״ — די טרחא של הקב״ה איז „למען״, כדי צו פאַרזיכערן אַז אידן וועלן בלייבן „לו לעם . . כאשר דבר לך גו״״[5].

דער פירוש איז אַבער ניט פאַר־שטאַנדיק: דער ענין פון „הקים אותך גו׳ לו לעם והוא יהי׳ לך לאלקים״ און שמירת המצוות זיינען דאָך תלוי זה בזה, כמפורש בכמה פסוקים[6] — און ווי די מפרשים הנ״ל זאָגן אַליין דאָ גופא (כנ״ל), אַז אויב אידן וועלן ח״ו עובר זיין אויף תומ״צ, וועט דער אויבערשטער זיי דאַרפן מרחק זיין (היפך השבועה ש„אינו יכול להבדל מכם״[7]) —

איז פאַרוואָס דאַרף מען מחדש זיין און לערנען אַז דער „למען הקים גו״ באַציט זיך (ניט אויף המפורש בכתוב „לעברך בברית גו״, נאָר) אויף „כל כך הוא נכנס לטרוח כו״, וואָס שטייט ניט אין פסוק — בשעת מען קען לערנען כפשוטו (און במילא דאַרף עס רש״י גאָרניט זאָגן), אַז די מטרה פון „לעברך בברית גו״ — די כריתת ברית אויף שמירת המצוות — איז „למען הקים

---

1) כט, יא־יב.
2) ראַ״ם, גור״א ושפ״ח.
3) לשון הראַ״ם.
4) ובראַ״ם כאן משמע שכל זה הוא דיבור אחד. וכן משמע בדפוס ראשון ושני.
5) וכן משמע בתנחומא פרשתנו ג (כמו שציין בס׳ זכרון כאן שזהו מקורו דפרש״י זה).
6) ראה יתרו יט, ה־ו. ר״פ בחוקותי (כו, ג. שם, יב). ועוד.
7) ל׳ רש״י בד״ה שלאח״ז.

אותך גו' לו לעם והוא יהי' לך לאלקים" (אז דורך קיום התומ"צ, זאלן אידן וועלן „לו לעם" און דער אויבערשטער — „לך לאלקים")[8].

ב. נאך א זאך איז ניט גלאטיק לויטן פירוש הנ"ל: לפירוש זה קומט אויס, אז דער חידוש פון רש"י איז ניט אין די וועלטער „הקים אותך היום לו לעם", נאר בלויז אין וואס „למען".

— אז דאס באציט זיך ניט צום „לעברך בברית גו'" וואס שטייט אין פריערדיקן פסוק, נאר אויף „כל כך הוא נכנס לטרוח" [אדער, אז דער „למען" דא מיינט ניט „בשביל" (די מטרה ותכלית בעתיד), נאר „לפי" — ס'איז א נתינת טעם אויפ'ן עבר, פארוואס „כל כך הוא נכנס לטרוח"[9] —

עפ"ז אבער — צ"ע פארוואס דארף רש"י מעתיק זיין פון פסוק אין זיין ד"ה, און דערנאך בגוף פירושו די אלע וועלטער „(למען) קיים אותך לפניו לעם"?

נאך מער: רש"י איז משנה פון לשון הכתוב: (א) אין פסוק שטייט „הקים", און רש"י זאגט „קיים"[10]. (ב) דער פסוק זאגט „לו לעם", און רש"י איז משנה — „לפניו לעם". (ג) רש"י איז משמיט דעם וואס „היום".

פון דעם איז מוכח, אז דער חידוש אין פירוש רש"י דא, איז ניט אין די וועלטער „כל כך הוא נכנס לטרוח" (מיט וועלכע ער הויבט אן פירושו), נאר טאקע אין די וועלטער „(למען) קיים אותך לפניו לעם": ער מיינט ניט מעתיק זיין דעם פסוק[11], נאר — צו מפרש זיין דעם פשט אין פסוק, אז דער טייטש פון „הקים" אין דעם פסוק איז — „קיים", און „לו לעם" מיינט — „לפניו לעם".

ג. דער ביאור בזה: רש"י'ן ארט דא א קשיא פשוטה:

ווי קען מען זאגן אז די כריתת ברית איז „למען הקים אותך היום לו לעם" — אז אידן וועלן „היום" (אין דעם טאג וועלן „כינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו"[12]) אויפגעשטעלט אלס אן עם להקב"ה — בעת אידן זיינען שוין פון לאנג, ביי מתן תורה, געווארן אן עם, כמפורש בכמה פסוקים[13]?

[וואס דערפאר, וועלן דער פסוק[14] זאגט „היום הזה נהיית לעם", באוואנרנט גלייך רש"י אז דאס מיינט ניט אז אין יענעם טאג „נהיית לעם", נאר — „בכל יום יהיו בעיניך כאילו היום באת עמו בברית"; ועד"ז אויפן פסוק[15] „היום הזה ה"א מצוך גו'" איז רש"י מפרש „בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם" (און דערפון איז פאר-שטאנדיק, אז דאס איז אויך דער טייטש אין „את ה' האמרת היום גו' וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה"[16], וואס

---

8) ועפ"ז לא קשה ג"כ קושיית המשכיל לדוד, דאם כוונת הכתוב היא „ומהו הברית להקים אותך גו'", „א"כ אין ל' למען נופל' (ומציין לפרש"י וירא יח, יט) —

כי הכריתת ברית עצמה היא על שמירת המצות, ותכליתה הוא — „למען הקים גו' לו לעם והוא יהי' לך לאלקים".

9) כן משמע קצת במפרשים הנ"ל הערה 2. וראה משכיל לדוד.

10) בדפוס ראשון דרש"י „הקים". אבל בדפוס שני, ריוב כת"י רש"י (שתח"י) ודפוסי רש"י שלפנינו — הוא כבפנים.

11) שלכן משמיט תיבת „היום".

12) רש"י ריש פרשתנו.

13) ראה גם באר יצחק לפרש"י כאן.

14) תבא כו, ט.

15) שם, כו, יז.

16) שם, יז-יח.

קומט בהמשך[17] צו „היום הזה ה״א מצוך גו״].

פֿאַרענטפֿערט רש״י, אז „למען הקים גו״ מיינט ניט צו „אויפשטעלן״, נאָר — „קיים״, צו אויפהאַלטן אידן אלס אַז „עם״ (וואָס איז פֿאַרבונדן מיט א פעולה פון דעם אויבערשטן):

די כריתת ברית פון מ״ת האָט אויפגעטאָן אז אידן זיינען געוואָרן אַן עם פֿאַרבונדן מיטן אויבערשטן, אַבער עס איז דאָך מעגלעך אז דערנאָך — אויב די הנהגה פון אידן שפּעטער (אַדער אין שפּעטערדיקע דורות) וועט ניט זיין כדבעי ח״ו — זאָל ווערן אין דעם א שינוי[18];

איז דער אויפטו פון דעם ברית — „למען קיים אותך כו׳ לעם״: עס האָט אַריינגעבראַכט א קיום[19] אין דעם ברית בין ישראל להקב״ה לעד ולעולמי עולמים[19].

עפ״ז ווערט אויך פֿאַרשטאַנדיק פֿאַרוואָס דוקא ביי דעם ברית איז מודגש אז ער איז (ניט נאָר מיט „את אשר ישנו פה״[20], נאָר) אויך מיט „את אשר איננו פה״[20] — „עם דורות העתידים להיות״[21].

ד. פרעגט אַבער א בן חמש למקרא: וויבאַלד אז אין דעם ערשטן ברית האָט יא געקענט זיין א שינוי — איז מאי אולמי׳ האי מהאי, מיט וואָס איז דער ברית אַנדערש און שטאַרקער — אז אין אים קען ניט ווערן קיין שינוי?

איז רש״י מקדים „כל כך הוא נכנס לטרוח״: ביי דעם ברית איז דער אויבערשטער אַריינגעגאַנגען אין א טרחא מיוחדת, ער האָט זיך ספּעציעל אַריינגעלייגט, כביכול, אין דער כריתת ברית

— ווי דער פסוק זאָגט „לעברך בברית״, וכפרש״י „דרך העברה״, אז (אויך) דער אויבערשטער[22] איז, כביכול, „דורכגעגאַנגען״. צווישן די „מחיצה מכאן ומחיצה מכאן״;

און אויך אז דעם ברית האָט ער פֿאַרבונדן אויך מיט „אלתו״ —

ובמילא האָט עס גהאָט א פעולה מוחלטת (אויך) אויף אידן (וואָס דערער איז אין דעם ניט שייך קיין שינוי מצדם).

און דעם אויפטו אין אידן דורך דעם ברית איז רש״י מדגיש דערמיט וואָס ער איז (משנה פון לשון הכתוב „לו לעם״, און איז) מדייק (אז דאָס מיינט) „למען גו׳ לפניו לעם״:

דער חילוק צווישן „לו לעם״ און „לפניו לעם״: „לו לעם״ מיינט, אז דער „עם״ גהערט צום אויבערשטן, ס׳איז זיינער אַן עם; „לפניו לעם״ מיינט, אז דער „עם״ איז ניט נאָר זיינער (אַבער ער קען זיין בריחוק פון אים), נאָר זיי זיינען

---

17) ראה גם לקו״ש ח״ט ע׳ 166.

18) ראה גם תנחומא פרשתנו שם. ועוד.

19) וזהו גם ההמשך לפרש״י שלאח״ז „לפי שדיבר כו׳ שלא להחליף את זרעם באומה אחרת כו״ (ראה לעיל הערה 4).

וע״פ המבואר בפנים מתורצת בפשטות שיטת רש״י (ע״ד הפשט) בחידוש דכריתת ברית זו לגבי שלפני׳, דשקו״ט בזה בארוכה במפרשים (ראה תנחומא שם. רמב״ן כט, יז. בחיי שם, ט. אברבנאל ואלשיך פרשתנו. ועוד. וראה לקו״ש ח״ט ע׳ 270 הערה 28 בשיטת רש״י).

20) פרשתנו כט, יד.

21) רש״י שם. וראה בארוכה לקו״ש שם, שהפירוש בזה הוא, שהכריתת ברית היא באופן ישר „עם דורות העתידים להיות״ (ולא שנכנסים לברית ע״י האבות וכיו״ב), ע״ש.

22) אף שבפסוק נאמר רק „לעברך״ — הרי מלשון רש״י „כך היו כורתי בריתות עושין״ מוכח, שגם הקב״ה „עבר״ כביכול בברית. וראה רש״י לך טו, י׳.

און שטייען „לפניו" — זיי זיינען און שטייען פאר אים (— צוזאמען מיט אים). ע"ד ווי עס שטייט אין התחלת הסדרה „אתם נצבים היום כולכם לפני ה"א גו'".

און דערפאר זיינען ניט שייך קיין שינויים אין דעם ברית: וועז מען איז בלויז „לו לעם", אבער זיי קענען זיין אויך בריחוק פון דעם אויבערשטן, גיט עס אן ארט אז זיי זאלן ניט פילן ווי זיי זיינען אן עם וואס דער אויבערשטער האט אויסגעקליבן, ובמילא קענען פאר־קומען דערינען שינויים: אבער דורך דעם וואס דער אויבערשטער מאכט „קיים" אז אידן זאלן (אלעמאל) זיין און שטייען „לפניו לעם", צוזאמען מיט אים — איז מען פארזיכערט אז עס וועט ניט זיין קיין שום חלישות אין דער כריתת ברית.

ה. אין דעם פירוש רש"י זעט מען בולט, ווי רש"י בפירושו על התורה, צו־זאמען דערמיט וואס „אני לא באתי אלא לפשוטו"[23], און יעדער ווארט איז נויטיק צוליב הבנת פשוטו של מקרא — האט ער אין די זעלבע ווערטער אויך מרמז געווען ענינים פון „יינה של תורה"[24].

דער ענין אין פרש"י ע"ד הפשט, אז דער אויפטו פון דעם ברית באשטייט אין דעם וואס אידן זיינען געווארן „לפניו לעם" — ווערט מבואר נאכמער און איז מתאים מיטן פירוש פון אלטן רבי"ן (אין לקוטי תורה פון היינטיקער סדרה[25]), אין דעם ווארט „עם", אז דאס מיינט

[ניט ווי דער טייטש פון „עם" בכמה מקומות — „מלשון עוממות שהם דברים נפרדים וזרים ורחוקים ממעלת המלך"[26] — נאר פארקערט]

„עמו שהם אנשים כמותו ומתייחסים אליו", און „למען הקים אותך גו' לו לעם" איז דאס וואס דער אויבערשטער הויבט אויף אידן „עד בחי' מחשבה העל־יונה".

ו. נאך אן ענין פון יינה של תורה שבפירוש רש"י:

אויף „אתם נצבים היום" זאגט דער אלטער רבי[27], אז „היום קאי על ראש השנה", און איז מבאר אז יעדער ראש השנה דארף זיין דער (זכרון ה)ברית צווישן אידן מיטן אויבערשטן.

עד"ז איז ער מבאר[28] די פסוקים הנ"ל (אין פ' תבא) „היום הזה ה"א מצוך גו' את ה' האמרת היום גו' וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה גו'" — אז דאס גייט אויף דער כריתת ברית וואס ווערט אויפגעטאן בראש השנה.

וע"פ האמור לעיל, אז די צוויי פסוקים זיינען צוויי אופנים אין דער כריתת ברית צווישן אידן מיטן אויבערשטן — „להיות לו לעם" און „הקים (קיים) אותך גו' לו (לפניו) לעם" — קומט אויס, אז בר"ה ווערן אויפגע־טאן ביידע ענינים הנ"ל[29].

וועט מען דאס פארשטיין בהקדים הביאור אין די הערות פון טאטן אויף

23) רש"י בראשית ג, ח. שם, כד. ועוד.
24) ראה היום יום ע' כד.
25) מד, ז.
26) שער היחוד והאמונה רפ"ז. ובכ"מ.
27) לקו"ת שם מד, א ואילך. ועד"ז שם פ' תבא מב, א.
28) לקו"ת תבא מא, ג. שם מב, ג. וראה אוה"ת עה"פ. לעיל ע' 164.
29) להעיר מהשינוי בלקו"ת שם, דבפ' תבא שם (שבה נאמר „מצוך גו' להיות לו לעם") כותב ד„בכל שנה קודם ראש השנה צריך כריתת ברית מחדש"; ובפ' נצבים (שנאמר „להקים גו' לו לעם") מבאר זה שבר"ה ישנו „זכרון הברית". וראה הערה 33.

זהר[30], וואו ער איז מפרש אז (אויך) דער פסוק[14] „היום הזה נהיית לעם" גייט אויף ראש השנה, וז"ל:

ודע שהפסוק הזה יל"פ שקאי על ר"ה. זהו היום הזה שקאי על היום דר"ה (שנק' זה כמ"ש[31] זה היום תחלת מעשיך והוא למעלה מן בכ"ה באלול נבה"ע..) ואז נהיית לעם כמ"ש למען הקים אותך היום להיות[32] לו לעם שקאי על ר"ה ועיין בלקו"ת בד"ה אתם נצבים היום ע"ש.

דאַרף מען פאַרשטיין: דער עצם צו־שטעל פון די צוויי פסוקים — „נהיית לעם" און „למען הקים אותך גו'" — קען מען פאַרשטיין, ווייל דאָ איז מען נאָר אויסן אַ ראי' אויף כללות הענין, אַז דער „היום הזה נהיית לעם" האָט אַ שייכות מיטן טאָג פון ר"ה, און דאָס (אַז „היום" גייט אויף ר"ה) געפינט מען בפירוש (אין לקו"ת) אויף דעם פסוק „למען הקים אותך היום לו לעם"[33].

מען דאַרף אָבער פאַרשטיין די ראי' אַז „היום הזה" גייט אויף ר"ה ווייל ר"ה „נק' זה": דאָס וואָס „היום" גייט אויף ר"ה איז דאָך ניט ווייל ר"ה „נק' זה", נאָר ווייל דעמ־ וואַרט „היום" גופא איז מרמז אויף ר"ה (בלשון פון אַלטן רבינ[34]: בכל מקום שנאמר היום הוא ראש השנה) — און ווי דער רמ"ז[35]

(וואָס וועלכע אַנגעצייכנט אין לקו"ת[36]) איז מבאר, אַז „נקרא היום לפי שהוא יום הששי שבו נברא אדה"ר היום הידוע" —

אָבער דער טאָטע זאָגט אַז „היום הזה נהיית לעם" גייט אויף ר"ה ווייל „נק' זה", און ניט (נאָר) מצד דעם וואָרט „היום"?

די תמי' איז נאָך שטאַרקער: אין דער הערה גופא ברענגט ער גלייך דערנאָך (כנ"ל) דעם פסוק „למען הקים אותך היום לו לעם" — „שקאי על ר"ה" — און דאָרט[37] שטייט ניט „(היום) הזה" (ועד"ז שטייט ניט „הזה" אין פסוק „אתם נצבים היום" וואָס — „קאי על ר"ה")!

נאָר — אין ראש השנה עצמו זיינען דאָ צוויי בחינות: איין בחינה וואָס וועלכע אַנגערופן „זה" — און אין פסוק „היום הזה נהיית לעם" (אויף וועלכן דער טאָטע שטעלט זיך) איז נוגע די בחינה אין ר"ה: און אַ צווייטע בחינה וואָס וועלכע אַנגערופן „היום" (סתם), ווי אין פסוק „אתם נצבים היום . . למען הקים אותך היום לו לעם".

ז. דער ביאור בזה:

אע"פ אַז (אויך) „היום" (סתם, אָבער) בה"א הידיעה, ווייזט אויף אַ „יום הידוע" — קומט עס אָבער ניט צו דעם ענין פון „היום הזה", וואָס ווייזט אַז ניט נאָר איז ער אַ „יום הידוע" (בשכל וכו'), נאָר

30) לקוטי לוי"צ לזהר כרך ב ע' שפח.

31) בתפלת מוסף דר"ה (ר"ה כו, א).

32) ראה הערה הבאה.

33) ע"פ המבואר בפנים מובן ג"כ דיוק לשון ההערה „למען הקים . . להיות לו לעם" (אף שבכתוב ליתא תיבה זו), כי בכללות הוא אותו הענין ד„נהיית לעם". וראה לקמן בפנים. ולהעיר שגם בלקו"ת שם הלשון „למען הקים . . להיות לו לעם".

34) לקו"ת תבא מב, א.

35) לזוה"ב לב, ב. הועתק בנצוצי אורות לזהר שם. וראה גם אור החמה שם. — ובזוח"ג (רלא, א) „בכל אתר דכתיב ויהי איהו צער . . ויהי היום דאית בי' צער ודא הוא ראש השנה יומא דאית בי' דינא קשיא כו'". וראה אוה"ח לזוה"ב שם ד"ה ר' אלעזר.

36) שם מא, ג.

37) וזה שלא נאמר „הזה" בפסוקים „את ה' האמרת היום גו' האמירך היום גו'" לא קשה, כי מכיון שבאים בהמשך ל„היום הזה ה'א מצוך גו'" מובן שה"ז אותו היום (ראה לעיל ס"ג ובהנסמן בהערה 17).

„זה" — מ'קען אַנווייזן אויף אים (מראין . . באצבע[38]).

וואָס דאָס איז אויך דער ביאור אין דעם שינוי לשון אין פירוש רש"י על התורה:

אויפן פסוק (בפ' ואתחנן[39]) „אשר אנכי מצוך היום" איז רש"י מפרש: „לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה . . אלא כחדשה" (מיט אַ כ"ף הדמיון); משא"כ אויפן פסוק אין פ' תבא (הנ"ל) „היום הזה ה"א מצוך" זאָגט ער: „בכל יום יהיו בעיניך חדשים" — אַן אַ כ"ף הדמיון[40]: ועד"ז אין פסוק (בפ' יתרו[41]) „ביום הזה באו מדבר סיני" זאָגט רש"י „שיהיו דברי תורה חדשים עליך".

וע"פ הנ"ל י"ל הטעם: אין פ' יתרו ותבא, וואו אין פסוק שטייט „היום הזה", „ביום הזה" — איז דאָס מדגיש, אַז דער טאָג פון מ"ת איז ביי אים מאיר בגלוי — ער איז „מראה באצבע" (ער זעט עס פאָר זיינע אויגן), ובמילא זיינען ביי אים די דברי תורה (פון מ"ת) „חדשים" ממש;

משא"כ אין פ' ואתחנן וואו עס שטייט ניט „הזה", פירושו אַז דער טאָג פון מ"ת איז פאָראַן (און „ידוע") בכל יום, ווי־באַלד אַבער עס איז ניט אין אַן אופן פון „זה" (מראה באצבע), איז עס נאָר „כחדשה", מיט אַ כ"ף הדמיון[42].

ח. עד"ז זיינען דאָ די צוויי בחינות אין ראש השנה, ווי מען זאָגט[31] אויף ראש השנה (א) „זה היום תחלת מעשיך", (ב) „זכרון ליום ראשון"[43]:

„זה היום תחלת מעשיך" גייט אויף יום ששי למעשה בראשית, יום בריאת האדם, וואָס דעמאָלט האָט זיך אויפ־געטאָן דער ענין פון „זה"[44] — אלקות זאָל זיין בגילוי דאָ למטה, ווייל גילוי אלקות אין אַן אופן פון „זה" — איז דאָ דוקא ביי (נשמת ה)אדם.

„(זכרון ל)יום ראשון" גייט אויף כ"ה אלול (יום ראשון דמעשה בראשית), וואָס איז בחי' „כה": אין דעם טאָג האָט זיך אויפגעטאָן דער (עיקר) חידוש העולם, עס איז אַבער געווען אין אַן אופן פון „כה" („כחדשה") — וואָס ווייזט אַז מ'זעט ניט די זאָך אַלייַן, מ'זעט בלויז אַ „דמות" (אַן אַפשפיגלונג פון דער זאָך) — אין וועלט האָט זיך ניט געזען דער חידוש באופן פון מראין באצבע; דער כח אלקי וואָס האָט באַ־שאפן, מחדש געווען די מציאות העולם איז (מצ"ע) בהעלם אין וועלט.

---

38) רש"י בשלח טו, ב. ובכ"מ.

39) ו, ו. והוא מספרי עה"פ.

40) ואף שרש"י ממשיך „כאלו בו ביום נצטוית", וכן בפרש"י יתרו (שהובא בפנים) ממשיך „כאלו היום נתנו" — הרי מזה שרש"י משנה מלשונו בואתחנן שם („כחדשה" וכותב „חדשים"), ויתירה מזו — גם ממקורות דפרש"י הנ"ל (תנחומא תבא א. פסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי. תנחומא (באבער) יתרו יג) שבהם לא נאמר „חדשים", מוכח, ש(ע"ד הפשט) יש בזה הענין ד„חדשים" (בלי כ"ף הדמיון). ויש לומר, כי ה„כאילו" קאי רק ע"ז ש„בו ביום נצטוית" (או „נתנו"), שבזה שייך לומר רק „כאילו": אבל הד"ת הם אצלו „חדשים" (ממש).

41) יט, א.

42) וזה שעה"פ (עקב יא, יג) „אשר אנכי מצוה אתכם היום" כותב רש"י „שיהיו עליכם חדשים" (אף שלא נאמר „הזה") — כי שם הרי נאמר לפנ"ז „שמוע תשמעו", שפירושו (כפרש"י שם) „אם תשמע בישן תשמע בחדש" (שזה כולל הענין שיהיו עליכם כחדשים), ועכצ"ל שתיבת „היום" מוסיפה עוד ענין, והיינו „שיהיו עליכם חדשים" (ממש).

43) בהבא לקמן ראה ד"ה זה היום באוה"ת (דרושים לר"ה ע' א'תלב ואילך), בסה"מ תרס"ט. ועוד. וראה לקו"ת פרשתנו מז, ב־ג.

44) ע"ד זה א־לי, נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע (בשלח טו, ב. ובפרש"י שם).

---

*) ועד"ז בפרש"י עקב (שהובא בהערה 42) — „חדשים כאלו שמעתם בו ביום".

אבער איצט ווערט אויך דער ענין, דער חידוש פון „יום ראשון" — בריאת העולם (וואס האט זיך אויפגעטאן בפעם הראשונה בכ"ה אלול), אויפגעטאן ביום ראש השנה — ווייל איצט זיינען אלע המשכות תלויות במעשה האדם, אויך די בריאת העולם ווערט נתחדש בראש השנה — יום בריאת האדם.

ט. דאס וואס ראש השנה האט אויך דעם ענין, אז דעמאלט ווערט נתחדש בריאת העולם („כה"), איז ניט א זייטיקער, צוגעגעבענער ענין (צו מהותו העיקרי (יום ששי למע"ב, יום בריאת האדם)) — נאר דאס קומט אלס תוצאה דערפון וואס בר"ה ווערט נתחדש דער ענין פון „זה תחלת מעשיך", דער גילוי אלקות וואס איז שייך צום אדם.

ווי עס ווערט געבראכט[45] דערויף א משל פון „אדם שעושה מלאכה מצד איזה תענוג ורצון שיש לו בה", איז ווען ער ווערט פארמאטערט פון דער מלאכה, דארף מען מעורר זיין מחדש זיין תענוג אין דער מלאכה, און דורך דעם וואס ער באקומט נאכאמאל א תענוג אין דער מלאכה, ווערט בדרך ממילא א חיזוק אין דער עשיית המלאכה, אז זי זאל ניט זיין „ברפיון ידים".

ועד"ז איז בראש השנה: בר"ה איז „תמליכוני", מען איז ממשיך דעם תענוג דלמעלה אין ענין המלוכה, וואס דאס איז די השפעה פנימית[46] מלמעלה (מהות אלקות — „זה") וואס איז פארבונדן מיט אידן (אדם) דוקא; און דורך דעם ווערט אויך אויפגעטאן בדרך ממילא דער חידוש פון בריאת וחיות העולם (די עשי').

ומובן, וויבאלד אז דער חידוש פון בריאת וחיות העולם בראש השנה קומט (ניט אלס א זאך מצד עצמו, ווי בכ"ה באלול, נאר) אלס תוצאה פון דער התחדשות השפעה פנימית צו אידן, איז דאס לגמרי העכער[47] פון דעם חידוש העולם ווי ער איז געווען בכ"ה אלול:

דער ענין פון חידוש העולם וואס טוט זיך אויף בראש השנה, איז ניט נאר אז עס זאל זיין א וועלט, נאר אז אין וועלט זאל זיין גילוי אלקות[48] (דער „זה" פון ר"ה ווערט נמשך אין דעם „כה"). ע"ד ווי ביום ששי למעשה בראשית, וואס אדם הראשון האט ניט נאר אליין ממליך געווען דעם אויבערשטן אלס מלך, נאר ער האט פועל געווען אויף אלע נבראים אז „בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו"[49].

[אעפ"כ איז דא א חילוק גדול צווישן דעם גילוי אלקות שבהאדם און דעם גילוי אלקות אין וועלט. ביי דער נשמה פון א אידן איז דא ראיית מהות אלקות, „זה"; משא"כ אין וועלט, איז אויך ווען ס'איז מאיר אלקות, איז דער אור ניט בגילוי כ"כ, און ער איז מאיר בלויז אין אן אופן פון „דמות", כנ"ל].

יו"ד. אט די שלימות וואס ר"ה (יום בריאת האדם, „זה") טוט אויף אין דעם ענין פון חידוש העולם (אז אויך אין וועלט זאל אלקות זיין בגילוי), איז ניט נאר א בדרך־ממילא'דיקע תוצאה פון

---

45) סידור ד"ה להבין ענין תק"ש (רמו, סע"א ואילך).

46) ראה באריכה סידור שם (רמד, סע"ג ואילך) ע"ד ב' ההשפעות, ההשפעה חיצונית לצורך העולמות, וההשפעה פנימית לצורך הנשמות. ע"ש.

47) ראה סידור שם (רמו, ג) „שע"י הארת הפנימית יומשך תוספת עוז וכח לחיצוניות".

48) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 123. ועד.

49) תהלים צה, ו. זח"ג ס"ם אמור. וראה פרקי דר"א פי"א.

ענין העיקרי דר״ה, נאָר דאָס אַליין איז אַן ענין עיקרי אין ראש השנה

[ביז אַז דער עיקר הדין פון ר״ה איז „על הגופות״[50], אויף ענינים גשמיים — וואָס איז פאַרבונדן דערמיט וואָס די התגלות פון „פנימיות רצון העליון״ דאַרף נמשך ווערן „למטה להתלבש בגשמיות״[51]].

ווייל אע״פ אַז דער גילוי אלקות איז אַן אופן פון „זה״ (ווי דאָס איז אין דעם אדם), איז פיל העכער פון דעם גילוי וואָס ווערט אויפגעטאָן אין וועלט, כנ״ל — פונדעסטוועגן, איז די שלימות ענין הגילוי ווען עס נעמט דורך אַלע ענינים, אויך די נידעריקע מדריגות אין וועלכע עס איז ניט אַ ראיית מהות אלקות, נאָר בלויז אַ גילוי אין אַן אופן פון „כה״[52].

וע״ד מ״ש הרמב״ם[53], אַז „כשם שהחכם ניכר בחכמתו כו׳ כך צריך שיהי׳ ניכר במעשיו במאכלו כו׳״: דער סימן פון אַן אמת׳ן חכם, איז ווען זיין חכמה איז ניכר (ניט נאָר דאַרטן וואו זיין מהות חכמה איז בגילוי, בלימודו, נאָר) אויך אין די ענינים תחתונים שבו,

50) לקו״ת ר״ה נט, ב. ושנ״ל.

51) לקו״ת שם. וראה שם (והובא באוה״ת ד״ה זה היום הנ״ל), שלכן התקיעה, שענינה הצעקה דפנימיות הלב, צ״ל ע״י שופר גשמי דוקא.

52) ע״פ המבואר בפנים יובן ג״כ מה שארז״ל (ספרי ורש״י ר״פ מטות — הובא בלקו״ת ואוה״ת שצויינו לעיל הערה 43) לענין בחי׳ „זה״ ו„כה״ דר״ה וכ״ה אלול). שכשם שנתנבא משה בכה אמר (בא יא, ד) כך נתנבאו נביאים בכה אמר, מוסף עליהם משה שנאמר בו (ר״פ מטות) זה הדבר״ — דלכאורה אינו מובן: מכיון דמשה נתנבא ב„זה״ (שלמעלה מ„כה״), מהי ההדגשה במחז״ל זה, דגם משה נתנבא בכה אמר ככל הנביאים?

ויל הביאור מפני שהשלימות דבחי׳ „זה״ היא כאשר נמשכת גם בבחי׳ „כה״. וראה לקו״ת שם (מז, ג) שיש מעלה גם בבחי׳ „כה״ (עצמה), שלכן צ״ל „התחברות ב׳ הבחי׳ יחד״.

53) הל׳ דעות רפ״ה.

וואָס האָבן לכאורה קיין שייכות ניט מיט „חכמתו״ — אַז זיי ווערן געטאָן בהתאם צו חכמתו.

יא. ע״פ כל הנ״ל וועט מען אויך פאַרשטיין די שייכות צווישן דער כריתת ברית „להיות לו לעם״, „נהיית לעם״ — מיט „היום הזה״ (בחי׳ זה), און צווישן דער כריתת ברית „למען הקים גו׳ לו לעם״ מיט „היום״ (סתם, בחי׳ כה):

די צוויי בחינות פון „זה״ און „כה״ אין דעם אדם עצמו, זיינען נשמתו וגופו (אַדער — עצם נשמתו, און חלק הנשמה המתלבש בגוף).

ביי מ״ת האָט זיך אויפגעטאָן דער עצם הברית צווישן אידן מיטן אויבערשטן („נהיית לעם״), וואָס דאָס איז בעיקר מצד הנשמה — וואָס ביי איר איז אלקות מאיר בגילוי אין אַן אופן פון „זה״; און כל זמן אידן זיינען געוועזן אין מדבר אויסגעטאָן פון גשמיות העולם, איז דער ברית פאַר זיי געווען מספיק צו אַנהאַלטן די התקשרות מיט הקב״ה:

בשעת אָבער זיי האָבן געדאַרפט אַריינגיין אין א״י, אַן ארץ נושבת, איז ניט גענוג די כריתת ברית שמצד הנשמה (עצמה). כדי זי זאָל האָבן אַ קיום אויך ווען אַ איד לאָזט זיך אַראָפּ אין ענינים גשמיים כו׳, איז דאָס דורך דעם וואָס די כריתת ברית שמצד הנשמה ווערט אויפגעטאָן אויך אין דער נשמה המלובשת אין גוף, ועי״ז — מיטן גוף עצמו, אַז אויך אין דעם מצב זאָלן זיי זיין „לפנין לעם״[54] (ע״ד הנ״ל, ווי

54) משא״כ הכריתת ברית שלפנ״ז ענינה רק „לו לעם״ (ולא „לפניו״), כנ״ל — כי מכיון שהיא בהנשמה (מצ״ע), הרי כשהאדם הוא למטה, בגוף הוא „רחוק״ מאלקות (וראה לקו״ת פרשתנו (נעתק לעיל סוס״ה) „להקים ולרומם אותך כו׳״).

בסגנון אחר קצת: „לו לעם״ היינו הבחי׳ בהאדם

בחי' „זה" ווערט נמשך און טוט אויף אין בחי' „כה").

און דאָס איז גורם אַז די כריתת ברית זאָל האָבן אַ קיום[55] נצחי, אין אַלערלײ מצבים וואָס אידן געפינען זיך.

און דעריבער, בכל שנה ושנה ווען עס קומט די צײַט פון ראש השנה און די כריתת ברית ווערט נתעורר מחדש,

זיינען אידן בטוח (און שוין פון ערב ראש השנה)[56] אַז זיי וועלן זוכה זיין בדין, און נוסף אויף די ענינים רוחניים (שמצד הנשמה), אויך אין ענינים גשמיים, כפשוטם (וואָס זיינען פאַר־בונדן מיטן גוף),

אַז עס ווערט נמשך לכל אחד ואחת מישראל אַ כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, סיי אין ענינים גשמיים — בני חיי ומזוני רוויחי כפשוטם, סיי אין ענינים רוחניים,

ובגשמיות וברוחניות גם יחד, ובטוב הנראה והנגלה.

(משיחות מוצש"ק פ' נצבים תשל"ח, ש"פ תבוא תש"מ)

שהיא (מצ"ע) לא בקירוב לפניו ית' (עם מלשון עוממות), לא עצם נשמתו המיוחדת בו ית'; והחידוש דהכריתת ברית דפרשתנו הוא שגם בחי' זו נעשה „לפניו לעם" (וכן „עם" בפירושו הב' — „אנשים כמותו", כנ"ל סעיף ה). ועצ"ע.

55) ע"ד בענין יחו"ע ויחו"ת, שהקיום בהעבודה דיחו"ת הוא ע"י הארת יחו"ע בה (ראה לקו"ת עקב יד, ג ואילך. סידור קת, סע"ג ואילך (הובא באוה"ת ד"ה זה היום הנ"ל. ע"ש). קונטרס עה"ח פ"ז ואילך).

56) טור או"ח סו"ס תקפא.

וילך

א. אין דעם ציווי אויף מצות הקהל איז די התחלה „מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות"[1]. איז רש"י מעתיק פון פסוק די ווערטער „מקץ שבע שנים" און איז מפרש: בשנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית[2] ולמה קורא[3] אותה שנת השמיטה[4] שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית[5].

ווי מען לערנט בפשטות[6], איז די שאלה וואס רש"י קומט פאר‌ענטפערן: לשון הכתוב איז „מקץ שבע שנים" דער סוף פון די זיבן יאר, פון דעם זיבעטן יאר[7], און אזוי איז אויך מובן פון לשון „במועד שנת השמיטה" אז דאס איז דער יאר פון שמיטה, און דערנאך איז דער פסוק מסיים „בחג הסוכות" וואס איז ניט אין (סוף פון) זיבעטן יאר:

איז רש"י מפרש אז „מקץ שבע שנים" דא מיינט „שנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית", דאס הייסט, אז „מקץ" מיינט טאקע „סוף", ווי רש"י טייטשט בר"פ מקץ „כל לשון קץ סוף הוא"[8], אבער עס מיינט נאכן סוף[9], נאך דעם ווי ס'ענדיקן זיך די ז' שנים, „שהיא שנה שמינית".

וויבאלד אבער אז פון דעם המשך הכתוב „במועד שנת השמיטה" איז משמע אז דאס מיינט אין שנת השמיטה, איז רש"י ממשיך „ולמה קורא אותה שנת השמיטה"? און פאר‌ענטפערט „שעדיין שביעית נוהגת בה כו'".

לפ"ז איז אבער ניט פארשטאנדיק:

א) רש"י האט געדארפט מעתיק זיין אויך די ווערטער „בחג הסוכות" (אדער עכ"פ זיי מרמז זיין מיט „וגו'"), וואס דאס איז דאך מעורר די שווע‌ריקייט אין פסוק?

ב) אויב רש"י קומט מחדש זיין אז „מקץ שבע שנים" מיינט דא נאכדעם ווי ס'ענדיקן זיך די שבע שנים (ניט ווי מ'וואלט געלערנט בפשטות אז דאס מיינט בסוף שנת השבע), האט ער בלויז געדארפט זאגן „שהיא שנה שמינית" — פארוואס דארף ער מקדים זיין „בשנה ראשונה של שמיטה"[10], וואס האט קיין שייכות ניט צו מפרש זיין דעם לשון „מקץ", און גיט בכלל גארניט צו אין הבנת הכתוב[11], לכאורה?

---

1) לא, יו"ד.

2) כ"ה בדפוסים לפנינו ובדפוס ראשון „היא בשמינית". ובדפוס ב' ובב' כת"י רש"י (שתח"י) „בשמינית". וברוב כת"י רש"י (שתח"י) הוא „בשנה (ה)ראשונה של שמיטה" והשאר ליתא.

3) בדפוס שני „קרא".

4) בדפוס ראשון מוסיף כאן „והיא שמינית ולא (אלא?) לפי שעדיין כו'".

5) תיבות „היוצא למוצאי שביעית" ליתא בדפוס שני.

6) ראה דבק טוב, באר יצחק.

7) ראה טוטה מא, סע"א: ואי כתב רחמנא שמיטה ה"א בסוף שמיטה, ובפרש"י (ד"ה בסוף שמיטה): קודם ר"ה של שמינית דהא מקץ שבע בסוף שנה משמע.

8) ראה רא"ם כאן.

9) ראה באורוכה רמב"ן ראה טו, א.

10) ובדפוס ראשון התחלת פרש"י היא „מקץ שבע שנים של שנת השמיטה בשנה הראשונה של שמיטה".

11) ברע"ב ר"פ מקץ: וכן מה שאמר בפ' וילך מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות ר"ל בסוף השביעית . . לי' יום אחר השמיטה נחשב מן השמיטה. אבל לשון רש"י בתחלת לשונו „בשנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית" מדגיש להיפך. וראה לקמן בפנים סעיף ב.

און ווי מען געפינט טאקע אין משנה וגמרא[12], אז מ'רופט דעם זמן פון הקהל „בשמיני", „בשמינית", עס ווערט אבער ניט געזאגט אויף דעם אז דאס איז „שנה ראשונה של שמיטה".

ב. לכאורה וואלט מען געקענט פארענטפערן (עכ"פ די צווייטע שאלה הנ"ל), אז רש"י קומט דא מחדש זיין אז אנדער פירוש סיי אין „מקץ" סיי אין „שבע שנים" (ובדרך ממילא — אויך שולל נאך א פירוש וואס מ'וואלט גע־קענט לערנען אין פסוק):

קס"ד צו זאגן — „מקץ" פירושו „סוף", און דאס מיינט דעם (גאנצן) זיבעטן יאר, וועלכער איז דער „מקץ" פון דער תקופה פון שבע שנים[13], אז צום סוף פון „זיבן יאר תקופה" (היינו — דער גאנצער זיבעטער יאר), וואס איז „מועד שנת השמיטה", אין דעם זמן פון חג הסוכות פון זיבעטן יאר זאל זיין „הקהל גו'".

איז רש"י שולל דאס ומפרש אז „מקץ שבע שנים" דא איז א יוצא מן הכלל, דא מיינט עס ניט „סוף", נאר — „התחלה"[14] (ע"ד ווי מען געפינט בכמה מפרשי התורה[15] — בפי' מקץ) „שנה ראשונה של שמיטה" — דער אנפאנג פון זיבן יאר הבאות[16].

לפ"ז איז אבער ניט פארשטאנדיק לאידך: וואס רש"י איז מוסיף „שהיא שנה שמינית" — זי איז א המשך פון דער פריערדיקער שמיטה.

ועוד ועיקר: אויב רש"י קומט מחדש זיין אין די ווערטער „מקץ שבע שנים", אז עס איז אנדערש ווי פירושו בכל מקום, וואלט ער עס געדארפט זאגן א) בלשון חידוש אז ס'איז ניט ווי דער כלל וואס ער אליין זאגט „כל לשון קץ סוף הוא", און ברענגען א ראי' צו דעם פירוש. ב) עס האט געדארפט שטיין אלס טייטש פון די ווערטער „מקץ שבע שנים — שנה ראשונה של שמיטה".

פון לשון רש"י „בשנה ראשונה של שמיטה"[17] איז משמע, אז ניט ער קומט אפטייטשן דעם ווארט „מקץ (שבע שנים)", נאר — זאגן און מפרט זיין אין וועלכן זמן דאס איז — „בשנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית"[18].

---

12) סוטה שם.

13) ע"ד פרש"י בא י', כב.

14) כי ל' מקץ הוא מלשון קצה שיתכן גם על התחלה שהוא קצה הראשון. או „כי גם לפעמים הקץ הראשון מהענין יקרא קץ כי הוא סופו מהקצה ההוא" (חידושי ופירושי מהריי"ק ר"פ מקץ). וראה בכ"ז בהנסמן בהערה הבאה.

15) ראב"ע כאן, ובפ' ראה טו, א'. אלא שלדעתו פירושו — תחלת שנת השמיטה. ראה גם פירושו בשמות כ, ח ופירושו כאן בפסוק יב. וכן מפורש באברבנאל כאן. וראה רמב"ן פ' ראה שם בארוכה. ראים (וגו"א) ר"פ מקץ. וראה פסיקתא זוטרתא כאן.

16) והטעם שאינו מפרש ש„מקץ שבע שנים" קאי על כל השנה — י"ל כי אינו מסתבר שהכתוב יקרא כן את כל השנה משום פעולה חד פעמית שבתחלת השנה. משא"כ ב„מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" להפי' שקאי על כל השנה, שמדובר בשמיטת קרקעות שזהו בכל השנה, ראה רמב"ן שם.

ואי"ז שייך למ"ש רש"י (בהר כה, יו"ד): יובל הוא, שנה זו מובדלת משאר שני' בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר (אף שגם זה הוא פעולה א' בתחילת השנה), כי שם הרי"ז בנוגע לנקיבת שם• (ובשעת התקיעה נקרא, ובמילא — נשאר כן ונקבע השם), משא"כ בנדו"ד שהמדובר בפי' הכתוב „מקץ שבע שנים". ועצ"ע.

17) ופשיטא לפי הגירסא בדפוס ראשון שמפרש „מקץ שבע שנים של שנת השמיטה" ורק אח"כ כותב „בשנה ראשונה של שמיטה".

18) לכאורה יש לומר שרש"י מפרש הכתוב ע"ד

•) וכ"פ הרד"ק (בספר השרשים ערך קצץ) ב„מקץ שבע שנים" דראה שם. וברמב"ן ראה שם „וכן אמרו המדקדקים כולם". וראה ספר זכרון ר"פ מקץ.

•) ועד"ז נתבאר טעם שיש לקרות את כל השנה „שנת הקהל" — ראה שיחת ש"פ ואתחנן תשמ"א (לקו"ש חל"ד ע' 329 בהערה).

אויך דאַרף מען פֿאַרשטיין בכלל: וואָס איז דאָ נוגע אַז דאָס איז „(מועד) שנת השמיטה, שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית" —

דעם איסור בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ווייס מען שוין (לויט איין דיעה) פון פריער בפרש"י אויף „בחריש ובקציר תשבות"[19]; ובכל אופן האָט דאָך דאָס קיין שייכות ניט לציווי פון הקהל צו זאַגן דיני שביעית, אַז דער מאַלט זיינען נאָך נוהג כמה דינים פון שביעית.

ג. דער ביאור בזה:

רש"י דאַרף ניט מפרש זיין דעם טייטש פון „מקץ", ווייל ער האָט שוין מפרש געווען, כנ"ל, אַז „כל לשון קץ סוף הוא", ובמילא מובן, אַז בכל מקום איז פירושו ווי דאָרטן ביי „ויהי מקץ"[20], אַז אויך דאָ איז דער פירוש — לאחר[21] די שבע שנים[22].

רש"י קומט אָבער מבאר זיין דאָ אַ שאלה כללית אין דעם זמן פון מצות הקהל

[וכמדובר כמה פעמים, אַז בכ"מ פאַר־ענטפערט רש"י אַן ענין כללי אין דער פרשה גלייך בתחלת הענין. כאָטש די שאלה ווערט ערשט לויט די ווייטער־דיקע פסוקים — וויבאַלד אַז דאָס איז די פסוקים פון דער פרשה, און דאָס איז אַן ענין כללי (נוגע צו אַלע פסוקים), איז ער דאָס מסביר תיכף בתחלת הענין].

ובהקדים: אויך בפשוטו של מקרא — זעט מען אַז אין מצות התורה זיינען פאַראַן מצות וואָס האָבן אַ טעם און עס זיינען דאָ חוקים וואָס האָבן ניט קיין טעם: צווישן די מצות וואָס האָבן אַ טעם (צי תורה איז מפרש זייער טעם, אָדער דער טעם איז מובן מעצמו), זיינען פאַראַן מצות וואָס אויך זייערע פרטים האָבן אַ טעם, און מצות וואָס זייערע פרטים האָבן (ע"ד הפשט) ניט קיין טעם[23].

במצות הקהל איז מפורש בפסוק דער טעם ומכוון המצוה — „למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה"א גו"[24] [און אַזוי זיינען אויך מובן די טעמי הפרטים וואָס די תורה זאָגט: בבוא כל ישראל לראות את פני ה"א במקום אשר יבחר[25] — דעמאָלט איז גרינגער מקהיל זיין אַלע אידן, און אַזוי אויך דער „מקום אשר יבחר", איז מער מתאים אויף פועל'ן „למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו גו"].

מ"ש בגמרא („דאי כתב רחמנא מקץ הוה אמינא נימנו מהשתא ואע"ג דלא מתרמי בשמיטה" — ראה פרש"י שם), והיינו שהי' אפשר לפרש שהציווי דמשה הי' דמקץ שבע שנים לכניסתם לארץ אז יעשו הקהל, ואי"ז מצוה לדורות (ראה עד"ז בלקו"ש חי"ט ע' 323 בביאור פרש"י בפסוק יא). ולשלול זה מפרש רש"י „בשנה ראשונה של שמיטה שהיא שנה שמינית" (ובפרט לפי הגירסא בדפוס ראשון כנ"ל). והיינו שהוא מצוה לדורות, בשנה ראשונה של שמיטה. אבל לפי"ז: א) אינו מובן האריכות בפרש"י ב) הוצרך רש"י להעתיק מהכתוב גם התיבות „שנת השמיטה".

19) תשא לד, כא.

20) ראה גם גו"א ודקדוקי רש"י (מירא דכיא) שם. ובכמה מפרשי רש"י שם. לקו"ש חי"ה ע' 196 ואילך. ובהערות שם.

21) ראה פרש"י בכתוב דלפני „ויהי מקץ" — „אסור שתי שנים".

22) ראה רמב"ן ראה שם. בחיי כאן. וגם בראה שם „מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" לא פרש"י אם הסוף מכלל השבע כי מובן הוא מפירושו שצ"ל שבע שנים שלימות. ולשון „מקצה שלש שנים" (שם יד, כח) — ראה פרש"י תבוא כו, יב.

23) ראה גם ע"ד החקירה והחסידות מו"נ חי"ג פכ"ו. אגה"ק סי"ט (קכח, א).

24) לא, יב.

25) לא, יא.

לפ"ז פאדערט זיך א ביאור וואס די תורה זאגט אז דער זמן (המתאים) איז „מקץ שבע שנים": צו מעורר זיין אויף טאן א זאך, ובפרט אויף יראת ה', וואס דאס איז דער מכוון אין מצות הקהל, דארף עס זיין ניט בסיום פון א תקופה, נאר אין דער התחלה פון א תקופה.

איז רש"י מפרש אז אין הכי נמי — דאס מיינט טאקע „בשנה ראשונה של שמיטה".

לפ"ז איז אבער ניט מובן פארוואס שטייט אין פסוק „מקץ שבע שנים", וואס דאס איז מדגיש אז דאס קומט אלס א סוף (והמשך) פון די שבע שנים — זאגט רש"י „שהיא שנה שמינית": דא איז נוגע אויך דער ענין וואס זי איז די שנה השמינית, דער יאר וואס קומט נאך שנה שביעית וועלכע איז א שנת שמיטה.

ד. די הסברה בזה:

בשנת השמיטה, ווען „שבת שבתון יהי' לארץ . . שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור"[26], איז פאר־שטאנדיק אויך אין פשוטו של מקרא, אז דעמאלט, זייענדיק פנוי פון עבודת האדמה וואס דאס איז געווען (דער עיקר פון) זייער באשעפטיגונג[27], האבן אידן (מער — ובעיקר) זיך אפגעגעבן מיט לימוד התורה, וואס האט גע־בראכט צו יראת ה' ושמירת המצות[28].

ועפ"ז איז מובן דער קשר צווישן מצות הקהל (וואס איז „בשנה ראשונה של שמיטה") און שנת השמיטה (שלפנ"ז): ווען מ'דארף אנהויבן די „שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמור כרמך"[29] איז דעם ערשטן יאר פון שמיטה, דארף מען האבן א ספעציעלע התעוררות וואס זאל פועל זיין אויף די וויטערדיקע זעקס יאר, אז (אויך) דעמאלט זאל זיין „ויראו את ה"א ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת"[30] —

און דאס פועל'ט מען דורך דער־מאנען זיך אויף דער שנת השמיטה, ווען מ'האט זיך אפגעגעבן אין לימוד התורה כו' און זיך אנגעוואפט מיט יראת ה'. דער תוכן פון מצות הקהל איז, צו פארזעצן און שטארקן די התעוררות פון דעם שמיטה־יאר אויך אין די זעקס נאך־קומענדיקע יאר, ווען מ'איז פארנומען אין עבודת האדמה.

און דאס דייטעט אן רש"י מיט זיין אנ־רופן דעם יאר — „שהיא שנה שמינית": דער ערשטער פון די זעקס יאר, דארף זיין (ניט בלויז א התחלה פון דער נייער שמיטה „שנה ראשונה של שמיטה", נאר אויך) א המשך פון דעם פריערדיקן יאר. דאס איז אן אכטער יאר וואס קומט נאך דעם שנה השביעית.

ה. עפ"ז ווערט מען אויך פארשטיין דעם ענין פון „קורא אותה שנת השמיטה שעדיין שביעית נוהגת בה כו'", — וואס איז, כנ"ל, לכאורה ניט מובן פארוואס דער פסוק (אין פ' הקהל) דארף מודיע זיין ש„עדיין שביעית כו'" — דאס איז ניט סתם א (זייטיקער) סימן אויפן יאר (וואס האט אבער קיין שייכות ניט צום תוכן פון מצות הקהל):

צו פארזעצן די התעוררות פון דעם פריערדיקן שמיטה יאר, איז דער פסוק מדגיש, אז אויך דער אכטער יאר איז

26) בהר כה, ד־ה.

27) כמובן בכ"מ בפשוטו של מקרא — ראה ר"פ בחוקותי ועוד.

28) ראה ספורנו שם, ד. אברבנאל כאן — לפירושו דהקהל היא בתחלת שנה השביעית. ראב"ע שמות שם. ועוד.

29) בהר שם, ג.

30) פרשתנו לא, יב.

„שנת השמיטה", ווייל „עדיין שביעית נוהגת בה": ניט נאָר איז אין דער התחלה פון „שנה ראשונה של שמיטה" דאָ דער זכרון און די התעוררות פון דעם פריערדיקן שמיטה יאָר, נאָר מ'האָט אויך שמיטה בפועל (אין דעם „קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית"), ובמילא — נאָך פרייע צייט אויף לימוד התורה וכו'.

ו. מענינים מופלאים ע"ד ההלכה וואָס מ'קען אַרויסנעמען פון דעם פרש"י:

אין דעם וואָס די מצוה פון הקהל איז „מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה", אַז דאָס איז דער יאָר נאָך שמיטה, קען מען קלערן צי דאָס איז בלויז אַ סימן אין וועלכן יאָר מ'דאַרף מקיים זיין מצות הקהל — בשמינית, אין דעם יאָר נאָך שמיטה[31], אָדער — ס'איז תלוי אין (דעם קיום פון) מצות שמיטה.

די נפק"מ דערפון[32] בפועל קומט אַרויס בזמן בית שני, לויט די דיעות אַז דעמאָלט איז מצות שמיטה געווען נאָר מדרבנן: לויט דער ערשטער סברא, אַז ס'איז בלויז אַ סימן ווען מ'דאַרף מקיים זיין מצות הקהל, איז מובן, אַז אויך דעמאָלט איז מען געווען מחוייב במצות הקהל מה"ת: און לויט דער צווייטער סברא, איז מען דעמאָלט געווען פטור מה"ת.

ע"פ הנ"ל אין הסברת לשון רש"י (ובפרט סיום לשונו „ולמה קורא אותה שנת השמיטה שעדיין שביעית נוהגת בה כו'"), אַז דאָס איז אַ המשך פון דעם קיום מצות שמיטה בשנת השביעית, קומט אויס, אַז מצות הקהל איז תלוי אין דעם קיום מצות שמיטה מה"ת.

[דאָס איז אָבער ניט מוכרח. מ'קען זאָגן, אַז אויב נאָר מ'איז מקיים מצות שמיטה בשנת השבע, אפילו נאָר מדרבנן, וויבאַלד אַז לפועל איז מען שובת מעבודת האדמה, הייסט עס לגבי מצות הקהל מה"ת — אַ שנת השמיטה ער אַקערט ניט וכו', און מ'איז אויך דעמאָלט מחוייב אין מצות הקהל[33].

וע"ד ווי מ'געפינט אַז אַ קנין מדרבנן העלפט אויף ענינים מה"ת[34]].

ז. מען דאַרף נאָך אָבער פאַרשטיין (בפנימיות הענינים):

דער תוכן פון שנת השמיטה, וועלכער איז מפורש בתורה (שבכתב), איז (ניט דאָס וואָס אידן וועלן במשך דעם יאָר (ווען מ'איז פנוי פון עבודת האדמה) זיך פאַרנעמען מערער מיט לימוד התורה כו', נאָר) — „שבת שבתון יהי' לארץ גו' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור";

און דאָס פועל'ט אויך אין די שפּעטערדיקע „שש שנים" ווען „תזרע שדך" און „תזמור כרמך", ווייל מיט קיום מצות שמיטה ווייס אַ איד און באַווייזט בפועל אַז „אין דבר מיוחד ברשותו רק שהכל ברשות אדון הכל"[35], אַז דער אויבערשטער איז דער בעה"ב

31) כדמשמע לכאורה מפשטות לשון רש"י סוטה שם „כל הסימנין הללו מקץ שנת השמיטה כו'".

32) ראה בכ"ז אנציקלופדי' תלמודית ערך הקהל. וש"נ.

33) ראה עד"ז לקו"ש ח"א ע' 271 ואילך די"ל דספה"ע דרבנן בתחלת ימי הספירה מהני לחייבו בספה"ע מדאורייתא לאחרי זה, כי לאחר שישנה למציאות הספירה מצד המצוה דרבנן, הרי"ז מועיל לדאורייתא. וראה לקו"ש ח"ח ע' 54 ואילך. לקו"ש חה"ש תנש"א. סה"ש תנש"א ח"א ע' 452 ואילך.

34) ראה הדעות בזה: פס"ד להצ"צ חאו"ח סתמ"ח ס"ג, בספרים שנסמנו בשד"ח כללים מערכת הקו"ף כלל ח"י. ועוד.

35) חינוך מצוה שכח. וראה חינוך מצוה פד.

אויף זיין שדה און אויף אלץ וואס איז דא אין וועלט (כמבואר בארוכה אין מפרשי טעמי המצות[36]), און דערפאר איז זיין „תזרע" און „תזמור" אין די „שש שנים" בהתאם צום רצון השם, דער רצון פונעם בעה"ב פון דער וועלט.

און וויבאלד די תורה איז מדגיש אז מצות הקהל איז „במועד שנת השמיטה" — וכנ"ל, אז הקהל איז א פארזעצונג פון (דער התעוררות פון) שנת השמיטה, ווי דאס קומט אין „שנה שמינית" — דארף מען זאגן, אז אויך די התעוררות פון שמיטה ווערט נמשך אין די שש שנים דורך דער התעוררות פון הקהל —

דארף מען פארשטיין: וואו געפינט מען אין הקהל א התעוררות אויף דעם ענין?

ויש לומר, אז דאס איז פארבונדן מיט די פרשיות בתורה וואס דער מלך לייענט בהקהל, ווי די משנה[37] רעכנט זיי אויס (לגירסת רש"י[38]): מתחלת אלה הדברים עד שמע ושמע[39] והי' אם שמוע[40] עשר תעשר[41] כי תכלה לעשר[42] ברכות וקללות[43] און פרשת המלך אשימה עלי מלך[44].

ח. דער ביאור בזה:

מצות שמיטה טיילט זיך, בכללות, אין דריי ענינים:

א) שביתת האדם[45] — דער איסור אויפן אדם צו פארנעמען זיך מיט עבודת האדמה[46] אפגעבן זיך אינגאנצן מיט לימוד וכו', כנ"ל.

ב) שביתת הארץ — „ושבתה הארץ שבת לה'"[47]: וויבאלד די ארץ איז דאן שובת פון אלע עבודות, עס ווערט דעם יאר ניט געטאן קיין עבודת האדמה, איז עס בא ארץ גופא אן ענין פון „שבת לה'".

ג) די פירות וואס וואקסן אויס בשנת השמיטה זיינען הפקר לכל, דער בעה"ב פון שדה טאר זיי ניט האלטן אלס א זאך וואס באלאנגט צו אים[48].

דער מכוון כללי ועיקרי פון מצות שמיטה איז, כנ"ל, צו באווייזן ווי „הכל ברשות אדון הכל" — איז י"ל אז אין יעדער פון די דריי ענינים הנ"ל דריקט זיך אויס א באזונדער פרט אין דער „בעלות" פון אויבערשטן[49], כדלקמן.

ט. דער ענין פון שביתת האדם איז מדגיש די „בעלות" ואדנות פון דעם אויבערשטן אויפן אדם — „אני נבראתי

---

36) ראה גם רמב"ן בהר כה, ב. אברבנאל ר"פ בהר.

37) סוטה שם.

38) סוטה שם. וראה גירסת הירושלמי במשנה שם. רמב"ם בפיה"מ שם. הל' חגיגה פ"ג ה"ג. לח"מ שם.

39) ואתחנן ו, ד־ט.

40) עקב יא, יג־כא.

41) ראה יד, כב־כז.

42) תבוא כו, יב־טו.

43) שם כח, א־סט.

44) שופטים יז, יד־כ.

45) המ"ע „בחריש ובקציר תשבות" „לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן" (לשון הרמב"ם ריש הל' שמיטה ויובל. ועד"ז בסהמ"צ ובמנין המצות מ"ע קלה).

46) הלאוין שבו „שדך לא תזרע גו'" „שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו" (לשון הרמב"ם בהכותרת להל' שמיטה ויובל מצוה ב. וראה סהמ"צ ומנין המצות מל"ת רכ ואילך).

47) בהר כה, ב. „שבת שבתון יהי' לארץ", „שנת שבתון יהי' לארץ" (שם, ד־ה). ובלשון הרמב"ם (בהכותרת להל' שמיטה ויובל מ"ע א) „שתשבות הארץ בשביעית". וראה השקו"ט בכל הנ"ל לקו"ש חי"ז ע' 286. וש"נ.

48) וראה לקו"ש שם ע' 287 ואילך. וש"נ.

49) ראה לקו"ש ח"ט ע' 476 ואילך.

לשמש את קוני"[50]:

אז א איד פארנעמט זיך מיט עניני העולם איז ער עלול בשעת מעשה צו פארגעסן אויף תכלית בריאתו, אז ער איז אן עבד ה', און זיין רצון און עבודה דארף זיין צו ווערן דבוק צום אויבערשטן.

האט דער אויבערשטער נאך יעדע זעקס יאר געגעבן איין יאר, וועלכער עס איז ניכר בגלוי זיין דביקות בה'); און דאס גיט א איד כח, אז ווען עס קומט דערנאך "שש שנים תזרע שדך גו'" זאל ער פילן, אז אויך די התעסקות איז אן ענין פון עבודת ה', "לשמש את קוני" — ער טוט עס לשם שמים[51], ביז "בכל דרכיך דעהו"[52].

שביתת הארץ איז מדגיש די בעלות פון אויבערשטן — אויף דער ארץ כולל — איר טבע (וחוקי הטבע בכלל), ווי דער פסוק זאגט[53] "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו, וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים":

ע"פ חוקי הטבע איז די צמיחה און וואוקס פון דער תבואה תלוי אין דעם פריערדיקן אקערן און זייען; באווייזט דער אויבערשטער אין שנת השמיטה, אז דאס וואס די ערד מאכט וואקסן תבואה און פירות איז עס "לא בכחה וסגולתה"[54], און עפ"ז איז עס אפ"ה

50) קדושין בסופה.

51) אבות פ"ב מי"ב.

52) משלי ג, ו. רמב"ם הל' דעות ספ"ג. טושו"ע או"ח סרל"א.

53) בהר כה, כ-כא.

54) חינוך מצוה סד. בחינוך כתב זה בהמצוה העגיק אין חרישה וזריעה, נאר "הוא הנותן לך כח לעשות חיל": און ווען דער אויבערשטער וויל, וואקסט תבואה שלא ע"פ חוקי הטבע, ביז אז די זריעה פון איין יאר, שנה הששית, ווערט (למעלה מהטבע) געניג אויף דריי יאר — "ועשת את התבואה לשלש השנים".

און פון דעם נעמט מען די הכרה און הרגש אויך אין די שש שנים ווען מ'איז חורש וזורע, אז די תבואה וואס וואקסט בא אים אין שדה איז באמת ניט מצד דער חרישה וזריעה, נאר מצד ברכת ה'[55].

יו"ד. דער דריטער ענין אין שמיטה — וואס פירות שביעית זיינען הפקר — ברענגט ארויס ווי דער אויבערשטער איז דער בעה"ב אויף נכסי האדם. אויך נאך דעם וואס דער אויבערשטער בענטשט א איד מיט נכסים, פארבלייבן זיי אין דעם אויבערשטנ'ס בעלות ורשות.

מ'קען דאך טראכטן: הן אמת אז נאר דער אויבערשטער גיט די ברכה און כח אז די תבואה זאל וואקסן (און ניט זיין חרישה וזריעה, אדער "סגולת" הארץ), אבער נאך דעם ווי דער אויבערשטער האט אים געגעבן די ברכה, און די תבואה איז אויסגעוואקסן און איז ביי

"והשביעית תשמטנה" — "להפקיר כל מה שתוציא הארץ", "לכן ציוה ב"ה להפקיר כ"מ שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה לא בכחה וסגולתה כי יש להם אדון על אדונים". אבל ע"י"ש לפנ"ז: ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותי ומצוה אחרת שציונו הא-ל לשבות בה כו' קשר אחד להם. ובמצוה שכו "שמיטת קרקעות" כ' "שורש מצוה זו כו' כתוב בס' אם כסף תלוה מצוה סד וקחנו משם".

55) להעיר ממשנ"ת כמ"ם (לקו"ש ח"א ע' 216. ועוד) בפי' הירושלמי (הובא בתוד"ה אמונת שבת לא, א) שמאמין בחיי העולמים וזורע.

אים, האָט דאָך דער אויבערשטער אָפּגעגעבן די תבואה לרשותו.

אמת טאָקע, אז ווי‌באַלד „אני (לא[56]) נבראתי (אלא[56]) לשמש את קוני", און דעריבער איז קלאָר, אז אויך אלץ וואָס א איד פֿארמאַגט דאַרף אויסגענוצט ווערן „לשמש את קוני" (דורך נוצן עס אין עניני קדושה, אדער „(כל מעשיך) לשם שמים" כנ"ל) — אעפ"כ איז פֿאַרט דאָ אַן אָרט פֿאַר א הרגש, אז די נכסים באלאַנגען צו אים, נאָר ער איז מחליט און נוצט זיי בהתאם צום רצון השם.

לערנט דער דריטער ענין פון שביעית, אז א איד האָט ניט קיין (אייגענע) בעלות אויף זיינע נכסים — און דאָס דריקט זיך אויס אין דעם וואָס איין מאָל אין זיבן יאָר זאָגט אַן תורה, אז אלע פירות וועלכע זיינען אויסגע־וואקסן ביי אים אין פעלד, זיינען הפקר לכל[49]:

דאָס דערמאָנט, אז אויך אין די שש שנים ווען ער מעג האַלטן די פירות פֿאַר זיך, איז עס ניט ווייל זיי געהערן אים (צו טאָן מיט זיי וואָס ער וויל), נאָר זיי זיינען דעם אויבערשטנ'ס נכסים וועלכע זיינען אים געגעבן געווארן (בפקדון.?), אז ער זאָל זיין דעם אויבערשטנ'ס שליח צו דורכפירן מיט זיי דאָס וואָס דער אויבערשטער ווייל.

יא. עפ"ז וועט מען פֿארשטיין די שייכות פון מצות הקהל אויך צו פרטי מצות שמיטה[57] —

דער תוכן פון די דריי ענינים הנ"ל

[שביתת האדם, שביתת הארץ און דאָס וואָס פירות שביעית זיינען הפקר לכל — וואָס דריקן אויס די „בעלות" של הקב"ה אויפן אדם, ארץ (וחוקי הטבע) און נכסי האדם]

איז דער (חלק ה)תוכן פון די פרשיות וועלכע מען לייענט בהקהל: פרשת שמע[58], והי' אם שמוע, און „עשר תעשר" „כי תכלה לעשר":

אין פרשת שמע רעדט זיך וועגן דער עבודה רוחנית פון א איד — קבלת עול מלכות שמים[53], לימוד התורה, קיום המצות (תפלין ומזוזה), וואָס דאָס איז בהתאם צום ערשטן ענין הנ"ל אין שמיטה — שביתת האדם, כדי ער זאָל קענען זיין פנוי אויף צו אָפּגעבן זיך מיט ענינים רוחניים, כנ"ל.

אין פרשת והי' אם שמוע רעדט זיך ווי דורך „שמוע תשמעו גו'" איז — „ונתתי מטר ארצכם בעתו גו' ואספת דגנך גו'" (און אויב ח"ו „וסרתם גו'", איז — „ולא יהי' גו' והאדמה לא תתן גו'"). דאָס איז מדגיש ווי דער אויבערשטער איז דער בעל הבית אויף חוקי הטבע, און דערפאַר איז די גשמיות פון א איד, „ואספת דגנך גו'", אָפּהענגיק (ניט אין חרישה וזריעה של האדם, נאָר) אין „שמוע תשמעו אל מצותי", אין אויס־

---

56) כ"ה בילק"ש ירמי' רמז רעו.

57) וי"ל שזהו גם טעם נוסף ע"ז שמצות הקהל נאמרה בסוף זמן היותם במדבר ולפני כניסתם לא"י, כי החילוק דשנת השמיטה (שבת להי') להשש שנים שלאחרי', הוא בדוגמת החילוק בין מצב בנ"י במדבר שהי' להם להם מן השמים בלי שום עבודה ויגיעה (ולא הי' מקום לטעות הנ"ל), למצב בנ"י בא"י שהותחל הסדר דעבודת אדמה כו'. וראה לקו"ש חט"ז ע' 176 ואילך.

58) אלא שקורא „מתחילת אלה הדברים" — דברי תוכחה שהוא כעין הקדמה כללית שיוקבע בלבם תוכן הפרשיות שקורא לאחי"ז. ולהעיר שלדעת רבי (תוספתא סוטה פ"ז, ט) לא הי' צריך להתחיל מראש הספר אלא שמע והי' אם שמוע עשר תעשר וכי תכלה לעשר ופרשת המלך עד שגומר את כולה.

59) פרש"י סוטה שם.

פאלגן דעם אויבערשטנ׳ס רצון[60].

און די פרשיות „עשר תעשר", „כי תכלה לעשר" זיינען מדגיש, ווי די נכסים פון א אידן זיינען ביי אים ווי א פקדון פון דעם אויבערשטן[61] און דער אדם איז אויף זיי ניט קיין בעה״ב: וואס דאס דריקט זיך אויס אין דעם וואס א חלק פון זיינע נכסים מוז ער אוועק־געבן (א צווייטן אידן)[62] — „מתנות עניים" און „הפרשת תרומות ומעש־רות"[59]: בדוגמא צו פירות שביעית וועלכע זיינען הפקר לכל[63].

און דערפאר איז מען דערנאך מסיים מיט דער קריאה פון פרשת המלך[64] (און אויך די קריאה פון אלע פרשיות הנ״ל איז דורכן מלך) — ווייל די אמת׳ע הכרה ווי דער אדם וכל אשר לו און די גאנצע בריאה זיינען ניט קיין מציאות פאר זיך, נאר אלץ געהערט צו דעם אויבערשטן, ווערט אויפגעטאן דורך דעם מלך. וואס תפקידו העיקרי פונעם מלך איז צו ממשיך זיין צו (און — איז) אידן דעם ענין פון קבלת עול מלכות שמים און יראת ה׳, ביז צום הרגש פון אמת׳ן ביטול (וואס גיט ניט קיין ארט פאר א מציאות חוץ פון

60) בפרש״י שם „והי׳ אם שמוע קבלת עול מצות".

61) ראה ד״ה א״ר שמואל בר נחמני תר״ץ פ״ב. לקו״ש חי״ז ס״ע 229 ואילך. וש״נ.

62) ראה חינוך מצוה סו: שנעשינו שלוחים לו לזכותינו.

63) ולכן לאח״ז דוקא קורא „ברכות וקללות קבלת בריתות של תורה" (ל׳ רש״י סוטה שם), כי לאחרי שנקבע בדעת האדם דהוא וכל אשר לו שייך להקב״ה, אז מקבל התורה באופן של ברית, שנעשו דבר אחד.

64) ועפ״ז מובן הסדר לגירסת ופי׳ רש״י (סוטה שם) דקורא פרשת המלך לבסוף.

אויבערשטן), ווי דער צ״צ איז דאס מבאר בארוכה[65].

יב. דאס איז אויך דער ביאור פנימי וואס דער דין פון „עדיין שביעית נוהגת בה" (אין שנה שמינית) איז דוקא אין דעם „קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית":

די הכרה (וואס מ׳נעמט ארויס פון שביתת הארץ) אז דער אויבערשטער איז בעה״ב אויף ארץ (וחוקי הטבע), איז סיי ווי דא אין „שנה השמינית", ווייל מ׳עסט נאך (און דער חיות האוכל איז) פון דער תבואה וואס איז געזייט געוואקסן בשנה הששית ווי דער פסוק זאגט[66] „וזרעתם את השנה השמינית ואכלתם מן התבואה ישן עד השנה התשיעית" — מען זעט אין איר בגלוי ברכת השם (לויט טבע הארץ קען זי ניט זיין בשנה השמינית),

כדי אז מ׳זאל אויך האבן (אין דער שנה השמינית גופא) די הכרה, אז דער אדם וכל אשר לו געהערט צום אויבערשטן, איז דא דער צווייטער ענין אין שנה השמינית, אז „עדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית" — אז אויך אין שנה השמינית איז דער אדם ניט קיין בעה״ב אויף דעם קציר (וואס איז פון זיין שדה), ובמילא איז ער מרגיש ומכיר ווי דאס געהערט דעם אויבערשטן.

ובמילא, בשעת ס׳איז דער זמן ווען עס פילט זיך א מעין פון תוכן ענין השמיטה, הן אין דעם וואס מ׳זעט אז אויך דאן שפייזט דער אויבערשטער דעם מענטשן, הן אין דעם וואס דער מענטש פילט אז ער איז ניט א מציאות

65) סהמ״צ מצות מינוי מלך. ועי״ש פ״ג.

66) בהר כה, כב.

פאר זיך, ווייל אין זיין אייגענעם שדה איז אים ניט דערלויבט געוואָרן צו פירן זיך ווי א בעה"ב —

איז דעמאָלט די פאסיקע צייט אז די קריאת הפרשיות פון הקהל דורכן מלך זאל האבן א פנימית'דיקע ווירקונג אויף די וויטערדיקע שש שנים,

ביז אז — „ולמדו ליראה את ה"א כל הימים אשר אתם חיים על האדמה"[67].

(משיחות ש"פ (נצבים) וילך תשל"ב ותש"מ, שמחת בית השואבה תשי"ג)

---

67) פרשתנו לא, יג. וראה לקו"ש חי"ט ע' 369.

וילך ב

א. איינע פון די מצוות וואָס אידן זיינען נצטווה געווארן ביים סוף פון די ארבעים שנה, וסמוך ממש (עכ"פ ליום) פטירת משה, איז די מצוה פון כתיבת ספר תורה. ווי מען לערנט אַפ פון דעם פסוקי „ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", אז „מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו"[2].

וויבאלד אז דער ציווי „ועתה כתבו לכם את השירה גו'" איז געקומען אלס אַ הכנה צו דער כניסה לארץ — „כי אביאנו אל האדמה גו' וענתה השירה הזאת גו'"[3] — איז מובן, אז יעדער איד האָט גלייך (ועתה) געדאַרפט מקיים זיין אַט־דעם ציווי און שרייבן אַ ספר תורה לעצמו.

איז תמוה: דער ציווי „ועתה כתבו גו'" איז געווען און געזאָגט געווארן צו אידן ביום פטירת משה (ז' אדר)[4] — און מען געפינט ניט אז עס זאָל דערמאָנט ווערן בשום מקום, אז אין איין טאָג זאָלן מער ווי ששים ריבוא אידן זיך משתדל זיין צו מעבד זיין עורות וכו' און שרייבן (עכ"פ אַנהייבן[4*] בכתיבת מה שהוא פון) אַ ס"ת! [וואָס אזא זאָך איז דאָך אַ גרעסערער חידוש פון „ויחן שם ישראל — בלב אחד"[5] — דאָ איז עס אַן עשי' אחת].

נוסף אויף דעם וואָס אידן זיינען געווען פאַרנומען מיט אבלו של משה שלשים יום[6]; און דערנאָך, בעשירי בניסן[7], זיינען די אידן אַריבער (און בהקדמת כמה הכנות לזה[8]) דעם ירדן —

ולהעיר, אז כדי צו שרייבן אַזויפיל ספרי־תורה (מער ווי ששים ריבוא!) מוז מען האָבן אַ ריבוי עצום פון יריעות של קלף (וואָס מוזן זיין „מן המותר בפיד"[9]), דיו וכו', וואָס די צוגרייטונג פון די אַלע זאַכן איז פאַרבונדן מיט גאָר אַ סך צייט, התעסקות וכו'. און דערצו איז אויך ניט מסתבר צו זאָגן, אז יעדער איינער האָט געקענט אַליין שרייבן אַ ספר־תורה[10] (ווי מיר זעען היינט במוחש, אז בלויז אַ מיעוט זיינען מוכשר און זיינען אומן־סופר צו שרייבן אַ ס"ת). ובפרט באופן „התנאה לפניו" — בקלף, דיו, קולמוס וכתב נאה[11] — איז דאָך מלכתחילה ובנוגע — ריבוי אנשים — געמיינט נאָר ע"י שליח[12].

ב. על דרך הנ"ל איז אויך די שאלה

---

1) פרשתנו לא, יט.

2) ל' הרמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"א. ועד"ז בסהמ"צ מ"ע יח. והוא ע"פ סנה' כא, ב.

3) לא, כ־כא. ולהעיר מאשכול ריש הל' ס"ת (וראה תוס' ור"ן נדרים לח, א. שו"ת חת"ס יו"ד סרנ"ד. ועוד) שהלימוד מפסוק דילן שמצוה לכתוב ס"ת, הוא מזה שהשירה היא „לעד". ע"ש.

4) כהתחלת הפרשה (לא, ב) ובפרש"י שם.

4*) כי אף את"ל שאין הכרח (מצד הציווי דועתה כתבו גו') לסיים כתיבת ס"ת קודם כניסתם לארץ (משא"כ ס"ת שכתב משה דלקמן ס"ב) — מ"מ, הרי לא מצינו מוזכר אשר ששים ריבוא אנשים התחילו בכתיבת ספרי תורה (עכ"פ בהכנות לזה—) תומי'.

5) פרש"י יתרו יט, ב (ממכילתא שם).

6) ברכה לד, ח.

7) יהושע ד, יט.

8) ראה יהושע א, יא. שם ג, ג ואילך.

9) ראה שבת קח, א. מס' סופרים בתחלתה. טושו"ע יו"ד ר"ס רעא.

10) להעיר מראב"ע פרשתנו כאן.

11) שבת קלג, ב.

12) ראה לקו"ש חכ"ג ע' 17, ושו"נ.

אין דעם וואס חז"ל[13] זאגן, אז ביום פטירתו האט משה רבינו געשריבן „י"ג תורות, י"ב לי"ב שבטים, ואחת הניח בארון" — דלכאורה: ווי איז עס מעג־לעך[14] צו שרייבן י"ג ספרי תורה ביום אחד?!

זיינען מפרשים[15] מסביר דעם פשט אין דעם, אז משה האט יענעם טאג נאר פאַרענדיקט צו שרייבן די ספרי תורה*[15]. וואָרום בכלל איז „כל מה ששמע ביום אחד כתב וכן בכל יום ולא הי' חסר בכל התורה רק הסיום מפר־שיות אחרונות".

בהמשך לזה קען מען מוסיף זיין אפילו בנוגע די סדרות נצבים ואילך — אז כשם ווי מען געפינט אז משה האט געשריבן „וימת משה" (ע"ש העתיד?)[16] האט ער כמו"כ געקענט שרייבן די סדרות הנ"ל (עכ"פ רובם) אין די ימים שלפני הסתלקותו [כאטש עס איז פאר־שטאנדיק, אז מען קען ניט זאגן אז ער האט זיי געוואלט צו אידן לפני יום הסתלקותו].

ועד"ז וואלט מען לכאורה געקענט פאַרענטפערן אויך בנוגע אלע אידן — לויט ווי דער רמב"ם[17] איז מתאר דעם סדר הלימוד פון אידן אין מדבר, אז נאך דעם ווי זיי האבן געהערט די מצוה והלכותי' פון משה ואהרן כו', האבן זיי פאַרשריבן „המצוה ההיא במגלות" (פון וועלכע זיי פלעגן דערנאך לערנען):

קומט אויס, אז במשך די מ' שנה במדבר זיינען (אויך) ביי אידן געווען פאַרשריבן רובן ככולן פון די פרשיות התורה, „ולא הי' חסר . . רק הסיום מפרשיות אחרונות".

קען מען במילא זאגן, אז נאכן ציווי „ועתה כתבו לכם גו'" האט יעדער איד נאר מסיים געווען די כתיבה פון זיין ספר תורה[18].

ג. עס איז אבער א דוחק אזוי צו פאַרענטפערן, ווייל:

א) דער תירוץ קען מען זאגן נאר לויטן מ"ד[19] אז „תורה מגילה מגילה ניתנה", אדער אפילו כמ"ד[19] „תורה חתומה ניתנה" — כפירוש התוספות[20], אז דאס מיינט „שעל הסדר נכתבה"

[דאס הייסט, „על הסדר" ווי זיי קומען אין תורה: וויבאלד אז „אין מוקדם ומאוחר בתורה" און עס זיינען פאראן פרשיות וועלכע זיינען געזאגט געווארן „לפני אותם הכתובים לפניהם", האט מען זיך אפגעהאלטן צו פארשרייבן את די פרשיות ביז עס זיינען געזאגט גע־ווארן די פרשיות וועלכע זיינען „כתובים לפניהם", און דעמאלט האט

---

13) דב"ר פרשתנו פ"ט, ט. פסיקתא דר"כ פ' וזאת הברכה. מדרש תהלים עה"פ צ, א. ועוד. הובא בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ (ולפ' היד). ועוד.

14) להעיר מב"ב יד, א ובפרש"י ד"ה דילמא שם.

15) פי' מהרז"ו לדב"ר שם. — ובשו"ת חת"ס (ח"ו סכ"ט) בשם השל"ה כתב (לתרץ איך כתב משה ביום פטירתו שה' בשבת), שמשה כתב הס"ת בהשבעת הקולמוס. וראה גם צרור המור ס"פ עה"פ עד תומם. וצע"ג שעפ"ז — ס"ת הכתובה בנס כשרה ולכתחילה. — ולהעיר מדברי הצ"צ בנוגע למהירות כתיבת אדמו"ר האמצעי (פ' השיחות תש"ב ע' 122. התמים ח"ב ע' עח־ט) ואכ"מ.

*15) אבל להעיר שבהקדמת הרמב"ם לס' היד מפורש: כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו. וכן בהקדמתו לפיה"מ שם: וכשה' לפני מותו החל לכתוב התורה בספרים (וראה תרגום קאפח שם).

16) ראה ב"ב טו, א. פרש"י ברכה לד, ה.

17) בהקדמתו לפיה"מ בתחלתה ד"ה דע (וראה תרגום קאפח שם).

18) עד"ז תי' בחשק שלמה לגיטין ס, א (שו"ת בנין שלמה בהקדמתו השני').

19) גיטין שם.

20) ד"ה תורה חתומה גיטין שם.

מען געשריבן די אלע פרשיות פאר־בונדן מיט דער פרשה על הסדר]

— אבער ניט לויט רש"י[21], וואס איז מפרש אז „חתומה ניתנה" מיינט — „לא נכתבה עד סוף מ' לאחר שנאמרו כל הפרשיות כולן".

ב) בכלל צ"ע צי דער רמב"ם מיינט צו זאגן, אז כל אחד ואחד מישראל — יעדער בר חיובא — פלעגט אליין שרייבן במגילות אלע פרשיות התורה[22] במשך די ארבעים שנה (ובפרט אז א חלק גדול פון די וועלכע זיינען איריין אין א"י זיינען געבארן געווארן אין מדבר).

ג) ועיקר: בדברי חז"ל[23] געפינט מען נאר, כנ"ל, אז משה האט געשריבן י"ג ס"ת.

אויב יעדער בר חיובא שבאותו דור האט (נאכן ציווי ועתה כתבו לכם גו') געשריבן א „ספר תורה לעצמו" — וואלט עס, לכאורה, געדארפט דער־מאנט ווערן אין דברי חז"ל, כנ"ל. פון דעם וואס חז"ל רעדן נאר ווען די י"ג ספרי תורה איז משמע, אז עס איז ניט געווען דער חידוש הכי גדול — אז דא־מאלס זיינען פארענדיקט געווארן מער ווי ס' ריבוא ס"ת (אדער אפילו — אנגעהייבן געשריבן ווערן)[24].

ד. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים התמי' המפורסמת: ווי באלד ס'איז א מ"ע על כל איש ואיש מישראל לכתוב ס"ת לעצמו — פארוואס זעט מען ניט אז אידן בכלל, און כו"כ פון גדולי ישראל בפרט, זאלן דאס מקיים זיין בפועל? און בסמוך צום זמן החיוב במצות אנהייבנדיג פון דער מצוה־טעם פון מצות כתבו לכם ולמדה.

לכאורה י"ל דעם טעם דערויף: עס שטייט אין רא"ש[25] (און אזוי איז די הלכה[26]) אז „האידנא שכותבין ס"ת ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים מ"ע היא על כל איש מישראל . . לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושי' להגות בהן הוא ובניו כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה . . הם הם הספרים שאדם מצוה לכותבם" — וכפסק הש"ך[27], אז „האידנא" איז די „מ"ע נאמר דוקא באלו, ולא בס"ת".

און בנוגע סתם (געשריבענע אדער געדרוקטע) ספרים, איז דאך כו"כ — אפילו פון די וואס זיינען ערשט אריין אין גיל פון בר מצוה — קויפן ספרים אויף צו לערנען אין זיי, און אזוי ארום איז ער דערמיט יוצא די מצוה פון „כתבו לכם"[28].

און אע"פ אז דער רמ"א[29] פסק'נט אז „לקחו כך ולא הגיהו בו דבר הוי כחושף מצוה מן השוק ואינו יוצא בזה" (ולכל הדיעות[30] איז עס ניט קיין קיום מצוה כדבעי ולכתחילה) —

---

21) ד"ה חתומה גיטין שם. וכ"כ ברמב"ן בהקדמתו לפירושו עה"ת, דלמ"ד זה „נכתב הכל בשנת הארבעים כשנצטווה כתבו לכם גו". וראה לעיל הערה 15.

22) ובכל התנאים הדרושים שתהי' ס"ת כשרה.

23) ראה ג"כ רש"י פרשתנו לא, ט (ובגו"א וכו' שם). שם לא, כב. כד־כו.

24) ראה ביאור הריי"ס פערלא לסהמ"צ לרס"ג מניו הפרשיות פרשה ס (ריג, ג) — שלדעת הרס"ג משמעות הכתוב היא שלא צוה הכתוב אלא לכתוב ס"ת אחת לכל ישראל. ע"ש.

25) הל' קטנות ריש הל' ס"ת.

26) טושו"ע יו"ד סי' ער ס"ב.

27) יו"ד שם סק"ה.

28) ראה לקו"ש חכ"ג שם (ע' 5-24) שלדיעה זו י"ל שאי"צ ספרים מכל הסוגים שמנה הרא"ש (ודו אולי בספר אחד?).

29) יו"ד שם ס"א.

30) גם להדיעות שקיים המצוה — רש"י מנחות ל, א ד"ה כחושף. נמוק"י להלכות קטנות שם. וכן

איז דער דין הנ"ל (אין רמ"א) גע־זאגט געווארן נאר בנוגע צו אַ ס"ת, וואס ביי ס"ת איז פאראן אַ חיוב פון כתיבה: משא"כ „האידנא", וועו מ'איז מקיים די מצוה מיט סתם ספרים, איז אויך דער רמ"א מודה אז מ'איז יוצא די מצוה דורך קויפן ספרים, וכמשנ"ת במקום אחר באורך[31].

ה. אבער אין אמת'ן איז דאס ניט קיין תירוץ (מספיק). ווארום לא מצינו בשום מקום, מען זעט עס ניט בפועל אז יעדער בר מצוה זאל תיכף ווי ער ווערט בר מצוה שרייבן (אדער עכ"פ — מגי' זיין: אדער לקנות ספרים — עפמשנ"ת בסוף סעיף הקודם) און במילא האבן ספרים ביז אַ שולחן ערוך[32] — תיכף ווען ער ווערט מחויב אין ולמדה.

אויך לויט כו"כ פוסקים [כולל דעם בית יוסף (ב"ח) און דעם ט"ז[33]; ועד"ז כו"כ פוסקים נאכן ש"ך[34]] איז דער ראי"ש ניט אויסן צו מבטל זיין די מצוה פון כתיבת ס"ת כפשוטה, נאר ער מיינט צו מוסיף זיין, אז „האידנא" איז צוגע־קומען (נאך) אַ חיוב „לכתוב חומשי תורה ומשנה וגמרא ופירושי".

און ווייאלד אזוי, איז די תמי' הנ"ל במקומה עומדת: ווי קומט עס וואס אויך כו"כ פון גדולי ישראל — וועלכע האבן זיכער מהדר געווען אין מצות, זיי צו מקיים זיין באופן דלכתחילה ולכל הדעות — האבן זיך ניט משתדל גע־ווען צו שרייבן אַ ס"ת (ניט בעצמם און אפילו ניט ע"י שליח) בכדי צו יוצא זיין אויך לדעת הפוסקים הנ"ל, אז ס'איז דאָ אַ מצוה פון שרייבן אַ ס"ת כפשוטה?

נאך מער: אפילו די גדולי ישראל וועלכע האבן געשריבן אַ ס"ת — האבן זיי עס געטאן ניט באלד נאך דעם ווי זיי זיינען מחוייב געווארן במצות, און אפילו ניט באלד ביי דער ערשטער אפשריות (פון אמצעים כספיים וכו') אויף צו דורכפירן דעם ענין — נאר לאחר כו"כ שנים[35]!

איז מן ההכרח צו זאגן, אז אויך איידער זיי האבן געשריבן די ס"ת, האבן זיי מקיים געווען די מצוה און — כהנהגתם אפילו בדין דאחרונים וכיו"ב — אין אז אופן פון לכתחילה און בהידור: און זייער שפעטערדיקע השתדלות אין כתיבת ס"ת, איז געווען (ניט דערפאר וואס פריער האט גע־פעלט, ח"ו, קיום מצות עשה מן התורה, נאר) אלס אן ענין של תוספת, הידור וכו'[36].

ו. ויש לומר הביאור בזה:

ס'איז נהוג ביי אידן בכל תפוצות ישראל, אז אין יעדער קהילה איז פאראן

פסק הגר"א יו"ד שם. וכן משמע בט"ז שם סוסק"א. ועוד.

31) לקו"ש חכ"ג שם (ע' 21 ואילך). ע"ש באורך שהוא ע"ד „דון מינה ואוקי באתרא" (יבמות עח, ב. וש"נ).

32) שע"י „תהי' לעד" בשלימות, כי יודע המצות על בוריו ובמילא — יודע אשר „והפר". — אבל לא מצאתי לע"ע מי שידגיש בנדו"ד ס' היד, השו"ע וכיו"ב.

33) ליו"ד שם.

34) ראה שאגת ארי' סי' לו. ברכי יוסף ליו"ד שם. שו"ת חת"ס יו"ד סרנ"ד. ועוד.

35) במנ"ח מצוה תריג (קרוב לסופה) שלהסברא שהמצוה היא כתיבה לחוד (ולא — ללמוד בה), לא נקרא ביטול מ"ע עד שימות ולא יכתוב ס"ת (וראה דעת קדושים לסי' ער סק"ד). אבל [נוסף לזה שנפסק הדין בשו"ע כדעת הרא"ש שהמצוה היא ללמוד בה (שלכן חייבים האידנא בכתיבת חומשי תורה כו'), כנ"ל — הרי] גם לדידי' לא קיים המצוה עד שיכתוב.

36) את"ל שזהו ע"ד אבוך במאי הוי זהיר טפי (שבת קיח, ב) וכיו"ב — יתורץ מה שכו"כ גדולי ישראל לא נזכר בהם (לא ראינו) שיכתבו ס"ת.

אַ ספר תורה וואָס באַלאַנגט צום ציבור[37].

— אין צוגאַב צו דעם וואָס יחידים שרייבן ספרי־תורה און זיינען זיי מוסר צו בתי־כנסיות (כו"כ זיינען זיי מוסר יפה יפה[38] ובכמה איז פאַראַן אַ שקו"ט[39] צי זיי בלייבן קנינו של היחיד, אַדער זיי ווערן קנינו של הציבור), איז מנהג ישראל אַז דער ציבור נעמט־דינגט צו־זאַמען אַ סופר אויף דער כתיבה (אַדער קני') פון אַ ספר תורה, וואָס די ספרי תורה זיינען זיכער קנין הציבור, ובמילא האָט יעדער איד[40] אַ חלק אין דער מצוה פון „כתבו לכם גו'".

איז אַבער בנוגע אַ זאַך וואָס באַלאַנגט צו אַ ציבור איז דאָ אַ שקו"ט[41] צי מען קען אויף דעם זאָגן אַז דער יחיד (אַלס פרט) האָט אַן אייגענעם חלק אין דעם [וואָרום אַ ציבור (קהל) מיינט ניט נאָר אַ צירוף פון אַ ריבוי יחידים, נאָר דאָס איז אַ מציאות חדשה; וואָס דער־פאַר דאָרף זיין די זהירות פון מוסרו לציבור יפה יפה];

נאָך מער: אפילו מ'זאָל זאָגן אַז עס ווערט פאַרריעכנט ווי אַ ס"ת של שותפין — האַלטן אַבער אַ סך אחרונים[42] אַז מ'איז ניט יוצא מיט אַ ס"ת של שותפין, נאָר יעדערער מוז שרייבן אַ ס"ת לעצמו —

איז דאָך הדרא קושיא לדוכתא: ווי קען מען יוצא זיין די מצוה פון כתיבת ס"ת מיט האָבן אַ חלק אין אַ ס"ת של קהל?

ז. איז דער ביאור בזה: ביי אתרוג (ומיניו) איז דער דין[43] אַז מ'איז ניט יוצא בשותפות, נאָר עס דאַרף זיין „כולו שלו"[44], און אעפ"כ איז „נוהגים במקום שאין אתרוג מצוי שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות . . מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם"[45].

ועד"ז יש לומר בנדו"ד: וויבאַלד אַז צוליב דעם מצב פון ניט עשירות וכו' האָט ניט יעדער איינער די מעגלעכ־קייט צו שרייבן אַ ס"ת לעצמו, איז ער יוצא דערמיט וואָס דער קהל שרייבט אַ ספר תורה צוזאַמען ווייל „מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם" צו יעדן איינעם פון קהל („על מנת שיח־זירוהו להם") כדי אַז די ס"ת (וכתיבתה) זאָל אינגאַנצן געהערן צו אים און קענען יוצא זיין די מצוה פון „כתבו גו' ולמדה גו'"[46].

---

37) וכופין בני העיר לקנות להם ס"ת (רמב"ם הל' תפלה רפי"א. הל' שכנים רפ"ז. טושו"ע או"ח ר"ס קנ. חו"מ ר"ס קסג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד הי"ג).

38) ר"ה ז, ריש ע"ב. ושו"נ.

39) ראה המובא בפתחי תשובה ליו"ד שם סק"ג. יסודי ישורון ח"ב ע' צ. ע' קמו. לקמן הערה 49. וכבר דשו בו רבים.

40) אפילו שלא מאותו הציבור, כי הכוונה גם לאורחים וכו'.

41) ראה מפענח צפונות פ"ד ס"ב וס"ד. ועוד. לקו"ש חי"ח ע' 112. חל"ג ע' 110. ועי"ג"כ בנוגע לנדו"ד — ס"ת — מפענח צפונות (פ"א ס"ה. וש"נ) שלהרגצובי לא שייך בי' קנין ליחיד מכיון שהוא דבר שבקדושה. ע"ש.

42) ראה חי' רעק"א ופתחי תשובה (סק"א) ליו"ד שם. יסודי ישורון שם ע' צב. וש"נ.

43) שו"ע או"ח סתרנ"ח ס"ז.

44) לשון הרשב"ם ב"ב קלז, ב ד"ה יצא.

45) או"ח שם ס"ט (ע"פ רשב"ם ב"ב שם). וראה שד"ח כללים מע' הלמ"ד כלל קמא אות נא.

46) ועד"ז בנוגע לספרים כו' (לדעת הש"ך — הובאה לעיל סעיף ד — שהאידנא המצוה „דוקא באלו") — שמכיון שכופין בני העיר „לקנות גם תורה שבע"פ כולה" (הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד הי"ג ובקו"א שם, וש"נ), הרי „כל הקהל נותנים חלקם" לכאו"א מהקהל בשעה שלומד בהם כדי שיוכל לקיים מצותו, או בלב ב"ד מתנה.

ויתרה מזה — דאָס איז ניט אַ ס"ת של שותפות, נאָר עס איז (בזמן הדרוש) אינ־גאַנצן זיינע מלכתחילה, כדלקמן.

ח. לכאורה איז דאָס אַבער ניט קיין תירוץ, ווארום ס"ת איז ניט גלייך צו אתרוג:

ביי אתרוג איז געניג אַז דער אתרוג איז קנוי צו אים — „שלו", און דערי־בער העלפט וואָס דער קהל איז אים מקנה דעם אתרוג (לשעת נטילתו);

משא"כ ביי ס"ת איז ניט גענוג אַז ער זאָל האָבן אַ ס"ת, נאָר יעדערער מוז איר שרייבן (צי אַליין אַדער ע"י שלוחו). וואָס דערפאָר איז דער דין[47], אַז „אפילו הניחו לו אבותיו ס"ת, מצוה לכתוב משלו"; און נאָך מער: לויטן רמ"א[29], איז אפילו ווען איינער קויפט אַ ס"ת „ולא הגי' בו דבר, הוי כחוטף מצוה מן השוק ואינו יוצא בזה" —

היינט וואָס וועט אויפטאָן אַז „כל הקהל נותנים חלקם" צו יעדן איינעם פון קהל — סו"ס איז דאָס נאָך אַלץ ניט בעסער ווי קויפן (אַליין) אַ ס"ת?!

איז די הסברה בזה: דאָ רעדט זיך דאָך וועגן אַ ס"ת של ציבור, וואָס באַ־לאַנגט צום ציבור; ובמילא איז דאָ אויף דעם דער כלל[48] אַז „לב ב"ד מתנה עליהן". ד.ה. אַז די הקנאת הס"ת לכאו"א איז (ניט מצד יעדן יחיד בפרט, נאָר) ווייל „לב ב"ד מתנה" און איז מקנה הס"ת לכאו"א.

ועפ"ז קען מען זאָגן אַז דער „מתנה" פון „לב ב"ד" בנדו"ד איז[49], ניט נאָר אַז די ס"ת זאָל זיין „שלו", נאָר נאַכמער, אַז אויך די כתיבת התורה איז פאָר אים[50] — גלייך בשעת כתיבת התורה איז „לב ב"ד מתנה" אַז די כתיבה איז בשליחות פון יעדן איינעם פון דעם קהל[51], און

---

47) סנהדרין שם. רמב"ם הל' ס"ת שם. שו"ע יו"ד שם ס"א.

48) כתובות קו, ב. וש"נ. וראה שד"ח שצויין בהערה 45, דמה שיוצאים באתרוג הקהל הוא ג"כ מטעם זה.

49) ראה רש"י שבועות יא, א ד"ה לב: וכל מידי דציבור נותנין ב"ד לב. ולהעיר, שבס' „קובץ" לרמב"ם הל' ס"ת שם כתב, שמטעם זה יחיד המקדיש ס"ת לציבור לא אבד מצותו כי לב ב"ד מתנה שלא מסרו לציבור אלא לקרות בה. וראה גם בני יונה להל' ס"ת סי' ער ס"א.

50) ראה גם שו"ת קנאת סופרים (למהרש"ק) תשובה ה, להסברא שיוצאין בס"ת של שותפין כי אמרינן יש ברירה*, דבשעה זו דשותף א' נוטלו הוי כשלו כולו . . ואף דאח"כ נתנו לחבירו הוי רק כמכרו לו . . והשני לא הוי כקונה מן השוק כיון דס"ל יש ברירה א"כ הוברר הדבר בשעה דהוי בידו כאלו הוא כתבו מתחלה.

51) ואף שלהסברא שאין יוצאין בשל שותפות ה"ז משום שצ"ל „כולו שלו" (כבאתרוג, כנ"ל ס"ז) — יש לומר* בכמה אופנים, ומהם:

א) מצד „לב ב"ד מתנה" ה"ז כאילו נכתבה עבור כאו"א מהציבור בפ"ע. ולהעיר מהחילוק בין ירושה לשותפות (בכורות נו, ב ובפרש"י ד"ה וכשחייביז).

ב) עוד מקום לומר חידוש אבל בסברא חזקה: „כתבו" ה"ז בדוגמת „ולמדה". וכשם ש„ולמדה", הרי החיוב הוא על כאו"א, אבל אפשר ואדרבא משובח בדיבוק חברים, עד"ז גם כשרבים (ברוב עם — הדרת הס"ת) עושים שליח אחד לכתיבה. ועכ"פ מקויים באופן דלכתחילה.

וי"ל רמז לכ"ז — מ"ת הי' באופן כזה: תיכף

---

*) והרי זהו הטעם לפס"ד הרמ"א שהובא לקמן סעיף יו"ד, דבאתרוג של שותפין אמרינן „אדעתא דהכי קנאוהו". כמ"ש במג"א שם סקי"ב (והוא מתשובות הרשב"א סי' תו. וראה ר"ן בנדרים (מה, ב) דבאין בו דין חלוקה (בכה"ג שעיקרו של דבר נתברר כבר משעה ראשונה) לכו"ע אמרינן יש ברירה).

*) גם להדיעות שלא אמרינן בזה יש ברירה (ראה מג"א שצויין בשוה"ג להערה הקודמת ש„טוב להכריז שיתן כל אחד חלקו לחבירו במתנה", ולא לסמוך על הדיעות דיש ברירה).

בשעת ער וועט דאַרפן מקיים זיין דעם „ולמדה" אין דער ס"ת — בעת עלייתו לתורה — איז עס אין אָ ספר תורה וועלכע איז געשריבן געוואָרן (בלויז) פאַר אים[52].

און ב"ד דאַרף אָט דעם תנאי ניט זאָגן בפירוש דעם סופר וואָס שרייבט די ס"ת, ווייל דער ענין פון „לב ב"ד מתנה" איז[53] אפילו ווען יענער ווייס ניט פון דעם און טראַכט ניט ווען דעם. ווי מען גענפינט עס בריבוי מקומות: ולדוגמא: ביים דין[54] פון „לשם ששה דברים הזבח נזבח", וואָס „אף מי שלא הי' בלבו לשם אחת מכל אלו כשר שתנאי ב"ד היא".

ט. עפ"ז יש לומר יתירה מזו:

אויך די וועלכע זיינען געבאָרן געוואָרן נאָך דעם ווי דער קהל האָט געשריבן די ס"ת (וואָס דער „לב ב"ד מתנה" פון שעת הכתיבה איז לכאורה ניט חל (ויש לשקו"ט בזה) אויף זיי), ווי־באַלד אָבער אָז מען מוז מגי' זיין אָ ס"ת מזמן לזמן, און „כל המגי' ס"ת ואפילו אות אחת הרי הוא כאילו כתבו כולו"[55], איז יש לומר, אָז לכל הדעות — איז „לב ב"ד מתנה" אָז די הגהת הספר תורה זאָל פאַררעכנט ווערן ווי כתיבת התורה פאַר די אַלע וועלכע זיינען געבאָרן געוואָרן (והגיעו לעול מצות) צווישן כתיבת התורה און דער הגהה, ועד"ז בין הגהה להגהה.

און לויט דער הסברה וועט אויסקומען אָז אפילו די קהילות וואָס האָבן בלויז געקויפט אָ ס"ת, איז „לב ב"ד מתנה" אָז בשעת דער הגהה פון ס"ת (מזמן לזמן) איז דאָס בשליחות פון יעדער בר חיובא פון דעם קהל, איז ער במילא דערמיט מקיים מצות כתיבת ספר תורה.

יו"ד. מען דאַרף נאָך אָבער פאַרשטיין:

לכאורה איז פאַראַן נאָך אָ חילוק צווישן אתרוג הקהל און ס"ת הקהל

— ווי אחרונים[56] זיינען מחלק צווישן ס"ת של שותפין און אתרוג של שותפין [וואָס אויך ביי אתרוג של שותפין פסק'נט דער רמ"א[43] אָז „אם קנו לצורך מצוה יוצאים בו מסתמא (און מען דאַרף ניט אויסרעכענען בפירוש אָז מען גיט עס צום צוויטן שותף במתנה על מנת להחזיר) דאדעתא דהכי קנאוהו"]:

ביי אתרוג העלפט מתנה ע"מ להחזיר, היות אָז דער אתרוג דאַרף זיין „שלו" בלויז בשעת נטילתו; משא"כ ביי ס"ת וואָס מען דאַרף דאָס האָבן אויף צו לערנען אין עס[57], העלפט דאָ ניט קיין

נעשית התורה „מאורסה" של כאו"א בפ"ע (שלכן מותר ללמדה, משא"כ עכו"ם — סנהדרין נט, רע"א), נוסף על שניתנה „מורשה קהלת יעקב".

[ועד"ז מצינו בסוכה: כל ישראל ראוין לישב בסוכה אחת (סוכה כז, ב), ולכאו"א — ג' דפנות כו' בפ"ע,

(משא"כ בקרבן תמיד, דחלק כאו"א נפרד — ראה מפענח צפונות ולקו"ש שצויינו בהערה 41, וש"נ)].

52) ואף שהטעם שהלוקח ס"ת הוי כחוטף מן השוק הוא משום דלא טרח בה (נמוק"י להלכות קטנות שם, ועוד), והרי גם כאן לא טרח בה [ובמשנת חכמים (קונטרס על מ"ע שבספר אהבה) כתב מטעם זה שהכותב ס"ת לחבירו בלי ידיעתו אין חבירו יוצא בה מכיון שלא טרח בה כלל] —

— שאני בנדו"ד, שע"י „לב ב"ד מתנה" ה"ז כאילו הוא „שכר לו סופר לכתוב לו ס"ת", שיוצא בזה לכל הדיעות, כפסק הרמ"א יו"ד שם.

53) ראה ריטב"א שבועות יא, א. רמ"א או"ח סקנ"ד ס"ח, יו"ד סרנ"ט ס"ב. ועוד.

54) זבחים ב, ב.

55) מנחות שם. רמב"ם הל' ס"ת שם.

56) ראה פתחי תשובה שבהערה 42. שו"ת קנאת סופרים תשובה ב, ד"ו. ועוד.

57) ראה לשון החינוך מצוה תריג: ס"ת מוכן אצלו שיוכל לקרות בה תמיד ושיוד

מתנה ע״מ להחזיר, וואָרום אין דער רגע וואָס ער גיט עס צום צווייטן, האָט ער ניט קיין ס״ת ללמוד בה.

אָבער דאָס איז ניט אָזוי. ווייל דער חילוק צווישן ס״ת און אתרוג, האָט אָן אָרט בלויז בדורות הראשונים ווען דער עיקר הלימוד איז געווען אין אָ ס״ת[58];

משא״כ בנוגע צו אָ ס״ת האידנא, באָ־שטייט דער „ולמדה״ אין אָ ס״ת (לויטן מנהג ישראל בפועל) בעיקר[59] אין דעם וואָס קורין בה ברבים[60]. איז במילא פאַרשטאַנדיק, אַז אפילו לויט די דיעות אַז מ׳איז ניט יוצא (גם להרא״ש) די מצוה בלויז מיט ספרים, נאָר מען מוז אויך שרייבן אָ ס״ת, איז אָבער ניט קיין חיוב אַז די ס״ת זאָל זיין תחת ידו בכל עת ובכל שעה[61]: ס׳איז גענוג וועז מ׳האָט אָן אייגענע ס״ת בשעת מ׳איז מקיים דעם „ולמדה״ — וועז מ׳איז עולה לתורה אוז מען לייענט אין איר.

יא. נאָך אָ פרט אין דעם: אָ ס״ת של קהל איז אָנדערש ווי אָ ס״ת של שותפין:

בייַ אָ ס״ת של שותפין איז די חלוקת הס״ת צווישן זיי תלוי אין דעת השותפין. אוז וויבאָלד אַז דער „ולמדה״ האָט ניט קיין זמן מוגבל (ניט ווי אַז אתרוג וואָס נטילתו איז בזמן מסוים), קען מען ניט זאָגן אַז „יוצאים בו מסתמא״ ווייל „אדעתא דהכי״ האָבן די שותפים געשריבן די ס״ת (צו געבן דעם צווייטן במתנה ע״מ להחזיר וועז ער וויל נאָר מקיים זיין דעם „ולמדה״), ובפרט אַז עס קען זיין אַז ביידע וועלן וועלן לערנען אין דער ס״ת אין דעם זעלבן זמן.

משא״כ בנוגע צו אָ ס״ת של קהל, איז עס דאָך קנוי להציבור אויף לייענען אין איר ברבים, אוז מען דאַרף דעריבער ניט אָפּריידן קיין תנאי וכו׳, נאָר „לב בי״ד מתנה״ אַז בשעת יעדערער איז עולה לתורה איז די ס״ת זיינע, „שלו״, אוז נאָך מער — אַז די כתיבת התורה איז געווען פאַר אים, כדי צו קענען מקיים זיין דורכדעם מצות כתיבת ס״ת.

---

58) ע״פ המבואר בפנים מובן ג״כ שאין קושיא (על הביאור שבפנים) מסוגיות הגמרא בנדרים (מח, א ובפרש״י), ב״ב (מג, א) דמשמע שם שס״ת של עיר אינה בשביל לצאות בה כתיבת ס״ת כ״א רק „לשמיעה קאי״ (ב״ב שם), ולכן אפשר לכתוב חלקו לנשיא (נדרים שם) [וכמו שהביאו אחרונים ראי׳ משם שאין יוצאין בס״ת של שותפות] —

כי (נוסף לזה שבכמה אחרונים דחו הראי׳ מסוגיות הנ״ל, הרי) בדורות הראשונים שלמדו בס״ת לא יצאו בשל שותפות מכיון שצ״ל תח״י תמיד (להדיעות הנ״ל הערה 56). וראה גם יומא (ע, א) סוטה (מא, א) — „כל אחד ואחד מביא ס״ת מביתו כו׳״.

59) אף שגם האידנא יש לימוד (לכאו״א) בס״ת — ט״ז (סק״ב) ומג״א (סק״א) או״ח סרפ״ה. שו״ע אדה״ז שם ס״ד. — וצע״ג (שלמרות השו״ע) לא ראינו זה רק בעלי׳ לתורה (רק באריז״ל וכו׳ — שהי׳ מעביר הסדרה בס״ת — ש׳ הכוונות סדר שבת ענין ליל ר׳. פע״ח ש׳ הנהגת הלימוד. שי״ח פ״ג). ובדבר הרגיל כיד״ב בכל ע״ש גם לא ראינו ראי׳ (שד״ח כללים מע׳ ל כלל עז. ושו״ע).

60) בב״י לטיד״ד שם (בסופו) „אבל לכתוב ס״ת לקרות בו הוא ובניו (ולא — רק בבית הכנסת) פשיטא דגם האידנא זהו עיקר קיום מ״ע שהרי הוא נוהג בו כמו שהיו נוהגים בדורות הראשונים״. אבל נוסף לזה שגם לדבריו כתיבת ס״ת כדי לקרות בה ברבים היא ג״כ קיום מצוה, הרי מכיון שכבר נהגו ישראל שלא ללמוד בס״ת (וראה פרישה שם (סק״ח) שלא „לזלזל בכבוד ס״ת״), א״כ האידנא קריית׳ה ברבים זהי עיקר מצותה. וראה לברש יד״ד שם ס״ב: וחייבים לכותבה לקרות בה ברבים (אבל ראה הערה הקודמת).

61) ראה עד״ז שו״ת נפש חי׳ יד״ד סי׳ עה (אלא שהוא כתב שמשו״ז האידנא לא הי׳ המצוה שכ״א יכתוב ס״ת לעצמו, ומספיק זה שיש להציבור ס״ת אי׳ לקרות בה).

יב. ע"פ כל הנ"ל קען מען זאגן, אז עד"ז האבן אידן מקיים געווען די מצוה פון כתיבת ס"ת בפעם הראשונה[62]:

וויבאלד אז עס איז געווען א זמן וואס איז געווען מן הנמנע אז יעדער איד זאל קענען אנשרייבן א ס"ת לעצמו*[62] ובפרט אז ולמדה ווי מקיים זיין מצות הייבט זיך אן פון החודש הזה גו', האט משה רבינו געשריבן פאר זיי י"ג ספרי תורה — א ספר תורה פאר יעדן שבט — זיינען זיי געווען ספרי תורה של קהל, ובמילא "לב ב"ד מתנה עליהן" אז בשעת יעדערער וועט לערנען פון דער ס"ת האט מלכתחילה משה רבינו פאר אים געשריבן די ס"ת[63].

ויש לומר אז דאס גופא איז דער טעם פארוואס דער ציווי אויף כתיבת ס"ת איז געזאגט געווארן במצב כזה — אז אין יענעם זמן איז ניט געווען קיין אפשריות אז יעדער איד זאל מקיים זיין מצות הכתיבה נאר סיידן מיט א ס"ת של קהל —

דאס קומט ללמד אויף דורות הבאים, אז בשעת א מצב וועלכער איז בריבוי שנים אז ניט יעדער איד קען שרייבן א ס"ת לעצמו, איז די מצוה מלכתחילה אז מ'איז איר מקיים מיט א ס"ת של קהל.

יג. מכל האמור לעיל איז אויך פאר־שטאנדיק דער גודל הענין פון קונה זיין אן אות אין א ס"ת של קהל:

דעמאלט איז מען יוצא די מצוה ניט נאר מצד "לב ב"ד מתנה" (וואס דאס איז מועיל, כנ"ל, אפילו וועו מ'איז זיך ניט משתתף אין כתיבת הספר דורך קויפן אן אות), נאר מ'האט דערביי אויך די מעלה פון א מעשה בפועל (בממונו) אין כתיבת התורה,

וואס דעמאלט איז דאס זיכער ניט קיין "חוטף מצוה מן השוק", נאר "כאילו קבלו מהר סיני"[64].

און דורך דעם וואס אלע אידן וועלן האבן אן אות אין א ס"ת — וואס מצות כתיבת ס"ת איז דער "סיום" פון אלע תרי"ג מצות[65] — וועט מען בקרוב ממש זוכה זיין צום סיום הגלות[66], גלותינו וואס אלע אידן ג'יען ארויס פון עם, בביאת משיח צדקנו,

וואס ער וועט שרייבן "משנה התורה"[67] "לשם המלך", וועלכער "יהי' עמו תמיד כו' שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו"[68].

(משיחות י"ט כסלו
והתוועדויות שלאח"ז, תשמ"ב)

---

62) ראה גם אור שמח להל' ס"ת שם. אבל שם מוכיח מזה דיוצאין בס"ת של שותפין, אבל ע"פ המבואר בפנים אין מזה ראי', כי שם היו ס"ת של קהל דלב ב"ד מתנה עליהן.

*62) ועצ"ע בנוגע לי"ג ס"ת שכתבן משה למ"ד תורה חתומה ניתנה. וראה לעיל הערה 15 בסופה.

63) אבל ראה לעיל הערה 58 (להדיעות הנ"ל שהס"ת צ"ל תחי' תמיד). ואולי יש לחלק כי מכיון שאז לא הי' אפשר באופן אחר, יוצאין בזה. ועצ"ע.

64) ל' הגמרא מנחות שם. וראה נמוק"י ריש הל' ס"ת (הובא בב"י לטיו"ד שם בתחלתו) דגם כששכר סופר לכתבו כו' הוי ג"כ כאילו קיבלו מסיני.

גם י"ל שע"י ברכות התורה בעת העלי' הי' כמו שמעיד על כשרות התורה, והוי ע"ד הגי' בה אות אחת (ואולי גם יתירה מזה), כמשנ"ת בההתועדות.

65) ראה ס' החינוך שם. ועוד.

66) ראה בן איש חי פ' בראשית (ע' ז).

67) שופטים יז, יח.

68) רמב"ם הל' ס"ת שם ה"ב.

וילך ג

א. בסיום פרשתנו[1] ווערט דער־ציילט, אַז משה רבינו האָט אָנגעזאָגט די „לוים נושאי ארון ברית ה׳״: „לקוח את ספר התורה הזה גו׳ הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם ואדברה באז־ניהם גו׳״.

שטעלט זיך רש״י אויף „הקהילו אלי״[2] און איז מפרש: „ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל[3], לפי שנאמר[4] עשה לך ולא השליט יהושע עליהם, ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו[5] לקיים מה שנאמר[6] ואין שלטון ביום המות״.

בפשטות לערנט מען[7], אַז די שאלה אין פסוק וואָס רש״י קומט פאַרענט־פערן איז (ווי רש״י אַליין זאָגט — „ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל״): פאַרוואָס האָט מען ניט מקהיל געווען דעם קהל דורך די חצוצרות (ווי עס שטייט אין פרשת בהעלותך[4] „עשה לך שתי חצוצרות גו׳ למקרא העדה״)?

— און דער הכרח צו זאָגן אַז „הקהילו״ מיינט ניט מקהיל זיין „כמשפט הידוע והיינו בחצוצרות״[8] — איז פון דעם[9] וואָס דער ציווי (של משה) „הקהילו״ איז געווען צו די לויים, און די תקיעה בחצוצרות האָט געמוזט זיין דוקא דורך די כהנים, „בני אהרן הכהנים״[10] —

עס איז אָבער ניט פאַרשטאַנדיק וואָס רש״י זאָגט „לפי שנאמר עשה לך ולא השליט יהושע עליהם״ — יהושע מאן דכר שמי׳?!

רש״י קומט דאָך פאַרענטפערן פאַר־וואָס האָט משה ניט מקהיל געווען דעם קהל ע״י החצוצרות — האָט רש״י גע־דאַרפט זאָגן (בקיצור) „ולא תקעו כו׳ להקהיל את הקהל לקיים מה שנאמר ואין שלטון ביום המות״!

נאָך מער: דער מקור פון דעם פירוש רש״י איז אין תנחומא[11] (ומדרש רבה[12]) אויפן פסוק[4] „עשה לך״[13] — אָבער דאָרט ווערט טאַקע דער ענין פון „לא השליט יהושע עליהם״ ניט געבראַכט בנוגע דער הקהלה פון „אותו היום״ (שמת משה)[14], נאָר אַז אין אַלגעמיין „לא

1) לא, כה ואילך.
2) שם, כח.
3) כמש״נ בסיום הסדרה „כל קהל ישראל״. וראה רמב״ן כאן (פסוק כד).
4) בהעלותך י, ב.
5) ראה לקמן הערה 16 ובשוה״ג הא׳ שם.
6) קהלת ח, ח.
7) שפ״ח כאן. וראה גם במדרשים שצויינו לקמן הערות 13־11.
8) ל׳ המשכיל לדוד כאן.
9) משכיל לדוד. ועד״ז מפרש במלאכת הקודש. וראה גם באר יצחק.
10) בהעלותך שם, ח.
11) בהעלותך י (וכן בתנחומא באבער שם יח).
12) שם פט״ו, טו.
13) וראה ג״כ ב״ר פצ״ו, ג. תנחומא ויחי ב (ובתנחומא באבער שם ג). — אבל במקומות הנ״ל לא הובא הענין ד„עשה לך״ (ולא ליהושע) כ״א רק ש„גנזם הקב״ה שלא יהא אחר תוקע בהן והן באים אצלו (למשה ביום מותו בלי חצוצרות) . . לקיים מש״נ ואין שלטון ביום המות״. וראה קה״ר פ״ח, ח. וראה הערה הבאה.
14) ביפה תואר (השלם) לב״ר שם (בפי׳ הב׳. וכ״כ בנזר הקודש (השלם) שם) מפרש שהכוונה בב״ר שם (ועד״ז הוא בתנחומא ויחי שם) „שלא יהא אחר תוקע בהן״ היא לשלול יהושע (ובנזר הקודש מסתייע מפרש״י כאן. וראה דעת ר״א בקה״ר שם).
אבל [נוסף לזה שאפשר לפרש שקאי על משה (כפי׳ הא׳ ביפ״ת (וראה ביפ״ת הקצר). וכ״פ רש״י

נשתמש בהן" — ווייל דער פסוק זאגט „עשה לך . . אתה משתמש בהן ואין אחר משתמש בהן, תדע לך שהרי יהושע תלמידו של משה לא נשתמש בהן . . כשבא להלחם בירימו"; און ערשט דער־נאך, אלס חידוש בפ"ע, איז דער מדרש מוסיף: „ולא תאמר יהושע בלבד אלא משה רבינו עצמו עד שהוא בחיים נגנזו . . הקהילו אלי . . והיכן היו החצוצרות . . אלא . . נגנזו . . לקיים מה שנאמר אין שלטון ביום המות".

איז תמוה: ווי קומט עס, אז דוקא רש"י, וועלכער איז מפרש פשוטו של מקרא, זאל ברענגען די אריכות פון „לפי שנאמר . . ולא השליט יהושע עליהם" בקשר צו דער הקהלה שע"י משה („הקהילו אלי")!

[מפרשים[15] זיינען מבאר, אז „אם הי' יהושע שולט בהם אחרי מות משה היו תוקעים בהם אף אותו יום שמת משה", און דערפאר באוואַרנט רש"י אז „לא השליט יהושע עליהם".

אבער דאס פאַרענטפערט ניט לשון רש"י. וואַרום רש"י האט געדארפט לכל לראש ענטפערן פארוואס משה האט זיך ניט באנוצט מיט די חצוצרות (— מצד „אין שלטון ביום המות"), און דערנאך מוסיף זיין, אז דאס וואס מען האט זיי ניט גענוצט (עכ"פ) מצד יהושע, איז ווייל „ולא השליט יהושע עליהם" — אבער ניט אנהויבן מיטן ענין פון „לפי שנאמר . . ולא השליט יהושע עליהם"].

ב. אויך זיינען פאראן כמה דיוקים אין לשון רש"י בזה, ובהם[16]:

א) ווי פאסט דער לשון „שליטה" — „ולא השליט (יהושע עליהם)" — בנוגע די חצוצרות; רש"י האט געדארפט זאגן (ע"ד לשון המדרש הנ"ל) „ולא נשתמש בהן יהושע" וכיו"ב, ובפרט אז לויט כמה גירסאות שטייט (אויך) אין פרש"י אויף „עשה לך"[*] — „אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר".

ב) פארוואס איז רש"י מעתיק אין דעם דיבור המתחיל דעם וואַרט „אלי" — רש"י איז דאך נאר מפרש, לכאורה, דעם

שם. וראה רד"ל שם), הרי בכל אופן]: כדי לתרץ מדוע לא הקהיל משה את הקהל ע"י חצוצרות — שרק זה בא רש"י לתרץ (משא"כ במדרש שם שקאי על גניזת החצוצרות בכלל) — מספיק הטעם דאין שלטון ביום המות.

15) שפ"ח כאן. ועד"ז בנזר הקודש שם. וראה ג"כ באר יצחק.

— ומ"ש בנזר הקודש שם („יותר נ"ל") דכוונת רש"י ב„ולא השליט יהושע עליהם" היא רק להוכיח ש„תקיעת החצוצרות הוא סימן שולטונות של מלכות" [ולא בא לשלול שיהושע לא השתמש בהן ביום ההוא, כי „יהושע עדיין לא נהג מנהג גדולה בחיי משה"] — הוא דוחק, ולא משמע כן מפשטות לשון רש"י, ונוסף לזה: מפשטות לשון רש"י מוכח שיהושע כבר נעשה מלך באותו היום (כדלקמן סעיף ד).

16) הטעם שרש"י מדייק לומר שנגנזו „קודם יום מותו" ולא ביום מותו עצמו (כקושיית המשכיל לדוד), ובפרט שבמדרשים הנ"ל נאמר רק „עד שהוא בחיים", „בשעה שנטה למות" וכיו"ב — יש לומר:

הטעם בפשטות שטעונים גניזה הוא שלא להכשיל אחרים שאסורים להשתמש בהם", וע"ד פרש"י לעיל (אחרי טז, כג) בנוגע לבגדי כה"ג דיוהכ"פ. ומכיון שביום מותו כבר לא היו ראויים לשימוש (מצד אין שלטון ביום המות), הוצרך לגונזם „קודם יום מותו" — לפני חלות האיסור, שלא יהא מכשול אף למקצת היום.

---

*) ב־ס"א ברש"י שלפנינו „ביום מותו". ובכת"י רש"י אחדים (שתח"י) „קודם מותו". אבל בדפוס ראשון, דפוס שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י) הוא כבפנים.

**) וכפשטות לשון הב"ר ותנחומא ויחי שם. ועד"ז בקה"ר שם (וראה פי' מהרז"ו שם). ואין צורך לדחוק כבשפ"ח כאן.

וואָרט „הקהילו", אַז דער אופן ההקהלה איז ניט געווען ע"י חצוצרות.

ג. **איז דער ביאור בזה, ובהקדים:**

ס'איז ידוע, אַז ע"ד הרגיל איז דרכו של רש"י בפירושו על התורה (ועל הש"ס) ניט צו מפרט זיין די שאלה וואָס ער קומט פאַרענטפערן, נאָר ער זאָגט גלייך דעם פירוש אין פסוק און בדרך ממילא פאַלט אַפ די שאלה (אַדער שאלות).

נאָכמער: אין פיל ערטער וואו ער הויבט אָן זיין פירוש מיט אַ שאלה, איז עס ניט דערפאַר וואָס דאָס איז די שאלה עיקרית אין פסוק וועלכע ער קומט פאַרענטפערן, נאָר אַז פון דעם תירוץ אויף דער שאלה וועט בדרך ממילא פאַרענטפערט די שאלה עיקרית אין פסוק (וועלכע רש"י איז ניט מפרט)[17].

ועד"ז בנדו"ד: דאָס וואָס רש"י הויבט אָן זיין פירוש מיט „ולא תקעו אותו היום בחצוצרות" איז דאָס ניט די שאלה עיקרית אין פסוק

— ואדרבה: כמה פשטנים[18] לערנען אַז מיט „(ויצו משה את) הלוים גו' לקוח את ספר התורה הזה גו'" וועלן געמיינט די כהנים (**ווי עס שטייט פריער**[19] „ויתנה (די ספר תורה) אל הכהנים בני לוי גו'"), ולפי"ז קען מען דאָך לערנען (עכ"פ — ע"ד הפשט) אַז דער „הקהילו" מיינט „כמשפט הידוע והיינו בחצוצרות" —

נאָר רש"י איז דאָך אויסן (בעיקר) אַ שאלה (כללית) אין די (ביידע) וועלטער „הקהילו אלי" (כדלקמן), און אויף צו פאַרענטפערן די שאלה, איז רש"י מפרש (אַז דער „הקהילו" דאָ איז געווען אין אַן אופן פון) „ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל", און דורך דעם ביאור פאַרוואָס די הקהלה איז ניט געווען בחצוצרות, וועט בדרך ממילא פאַרענטפערט די שאלה כללית.

ד. **די שאלה (אין די וועלטער „הקהילו אלי") וואָס רש"י קומט באַוואָרענען איז:**

גלייך בתחילת הסדרה[20] האָט שוין רש"י מפרש געווען: „לא אוכל עוד לצאת ולבוא . . לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושע", און מיט עטלעכע פסוקים ווייטער[21] זאָגט רש"י אַ כלל: „דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור". קומט אויס, אַז יהושע איז שוין געווען[22] דער „דבר (אחד) לדור".

איז מוקשה: ווי קומט עס אַז די הקהלה פון אידן איז געווען דורך משה?

---

17) ראה משכיל לדוד בהקדמתו ד"ה בא. וראה ג'כ „כללים ברש"י" שנדפסו בסוף מס' ברכות (ש"ס ווילנא).

ולכן מביא רש"י לפעמים סתירה מפסוק שטרם למדו התלמיד — כי אין כוונתו שזוהי הקושיא בהפסוק, כ"א שע"י תירוץ הסתירה תתורץ בדרך ממילא הקושיא בהפסוק (שאין רש"י מפרטה) — ראה לדוגמא: פרש"י בפרשתנו לא, ז (נת' בלקו"ש חי"ט ע' 307 ואילך). פרש"י וישב לח, יג (נת' בלקו"ש ח"י ע' 122 ואילך). ועוד.

18) ראב"ע וחזקוני פרשתנו לא, כה. רמב"ן שם, כד (וממשיך שהם הקהילו כו'). — אבל מדסתים רש"י, מוכח שמפרש דקאי על הלוים.

19) שם, ט. — בפרש"י שם „נתנה לבני שבטו". אבל ראה בארוכה לקו"ש חי"ט (ע' 316 ואילך) שגם לרש"י הנתינה בפועל היתה רק להכהנים. ע"ש.

20) לא, ב.

21) שם, ז.

22) ראה לקו"ש חכ"ט (ע' 198 ואילך) ביאור באופן אחר.

אמת טאַקע, אַז משה רבינו האָט גע־וואָלט אַליין ריידן צו אידן, „ואעידה בם את השמים ואת הארץ גו׳"[23] — אָבער דאָס מקהיל זיין דעם קהל איז דאָך שייך בלויז צום נשיא, צום מנהיג הדור; און וויבאַלד אַז יהושע איז שוין געוואָרן דער „דבר (אחד) לדור"[24], האָט ער גע־דאַרפט מקהיל זיין אידן און משה וואָלט צו זיי גערעדט.

[ועכ״פ האָט די הקהלה געדאַרפט זיין דורך ביידע צוזאַמען — ע״ד ווי דער דיבור (ביי דער הקהלה) צו אידן איז געווען דורך ביידן: „הוא והושע בן נון"[25] — אָבער ניט „הקהילו אלי", דער אלי (משה) זאָגט הקהילו, וואָס איז שולל יהושע].

און כדי צו פאַרענטפערן די שאלה, איז רש״י מקדים „ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל (און איז גלייך מבאר בנוגע צו יהושע) לפי שנאמר עשה לך (און איז דערביי מדייק) ולא השליט יהושע עליהם", וואָס דאָס (אַז „לא השליט יהושע עליהם") איז מבאר בדרך ממילא פאַרוואָס די הקהלה איז געווען דורך משה, כדלקמן.

ה. אין דעם ענין פון „עשה לך, ולא השליט יהושע עליהם" איז לכאורה ניט פאַרשטאַנדיק:

דער דיוק „עשה לך" — „אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר"[26] — איז לכאורה נאָר שולל דעם שימוש מיט זיי דורך אַן איש אחר סתם; ווען עס רעדט זיך אָבער וועגן יהושע, וועלכן „יפקוד ה׳ איש על העדה אשר יצא לפניהם גו׳"[27] דער מנהיג פון אידן, רועה פון עדת ה׳ אַלס ממלא מקום פון משה רבינו — פאַרוואָס זאָלן די חצוצרות ניט איבערגיין צו יהושע׳ן (אויף באַנוצן זיך מיט זיי „למקרא העדה") פונקט ווי די שליטה של משה איז אַריבער צו יהושע׳ן?

איז דערפון גופא געדרונגען[28] אַז ניט אַלע עניני משה זיינען אַריבער צו יהושע׳ן, ווייל משה׳ס שליטה אויף אידן איז געווען אַ העכערע ווי יהושע׳ס (ע״ד ווי רש״י האָט שוין פריער[29] געזאָגט: פני משה כחמה פני יהושע כלבנה). און דאָס איז דער דיוק לשון רש״י „לא השליט יהושע עליהם" — יהושע האָט אויף זיי קיין שליטה ניט געהאַט, ווייל ניט דער גאַנצער ענין השליטה פון משה איז איבערגעגעבן געוואָרן צו יהושע[30].

עפ״ז איז פאַרשטאַנדיק, אַז כל־זמן משה רבינו האָט געלעבט, אפילו נאָכ־דעם ווי „נטלה ממני הרשות ונתנה

---

23) שם, כח ובפרש״י שם. וראה לעיל שם, יט (ובפרש״י שם).

24) ומ״ש רש״י (האזינו לב, מד) „שבת של דיוזגי היתה" — הרי (נוסף ע״ז שענין זה כותב רק לקמן, הרי) שם גופא ממשיך רש״י „נטלה רשות מזה ונתנה לזה", ו„דיוזגי" פירושו (בפשטות*) — „בהתחלת היום למשה וסופו ליהושע" (פרש״י ד״ה דיו זוגי סוטה יג, סע״ב).

25) האזינו שם. וראה הערה הקודמת.

*) אבל ראה לקמן הערה 30. — אבל בכל אופן עכצ״ל שיהושע נעשה העיקר, כלשון רש״י שם „נטלה רשות מזה ונתנה לזה".

26) ל׳ רש״י בהעלותך (הנ״ל סעיף ב). והוא מתנחומא ובמדב״ר בהעלותך שם.

27) פנחס כז, טז־יז.

28) ראה גם נזר הקודש שם. ולהעיר גם מבחיי בהעלותך שם („ועל דרך האמת").

29) פנחס כז, כ.

30) ועפ״ז יל״פ ל׳ רש״י (האזינו שם) „דיוזגי" — ששניהם היו „מלך" לאותו היום. וראה לקו״ש שם.

ליהושע", האָט ניט קיין אָרט אַז יהושע זאָל זיין דער מקהיל פון אידן (בפני משה רבינו)[31], וויבאַלד עס זיינען געווען ענינים וועלכע זיינען ניט אַריבער ליהושע, וואָס אין זיי איז נאָר משה געווען דער איינציקער שליט.

— אוֹן ערשט נאָכדעם ווי רש"י פאָרענטפערט די שאלה עיקרית ובההקהלה בכלל „הקהילו אלי", (פאַרוואָס איז די הקהלה געווען „אלי", דורך משה), איז רש"י מפרש דעם פרט — האופן פון „הקהילו" — וואָס משה האָט זיך ניט באַנוצט מיט די חצוצרות? און פאָרענטפערט „ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו לקיים מה שנאמר ואין שלטון ביום המות".

ו. פון יענה של תורה אין דעם פירוש רש"י:

לכאורה איז ניט פאַרשטאַנדיק: אמת טאָקע אַז די הקהלה האָט ניט געקענט זיין דורך די חצוצרות (וואָס ווייזט אויף אַז ענין של שלטון) — פאַרוואָס האָט אַבער געדאַרפט זיין נאָך אַ שינוי, אַז אַנשטאָט אַז די כהנים זאָלן מקהיל זיין אידן, איז עס געטאָן געווארן דורך די לויים?

וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור הפנימי אין דעם ענין פון „אין שלטון ביום המות" — דלכאורה: ווי קומט עס אַז ביום המיתה זאָל ביי משה רבינו זיין אַן ענין של ירידה („אין שלטון")? ביי צדיקים איז דאָך אדרבה: ילכו מחיל אל חיל[32], אַז זיי ווערן נתעלה מיום ליום, ומכ"ש אינעם יום האחרון בחיים חיותו בעלמא דין[33] איז דאָך זיכער אַז משה רבינו איז געווען בתכלית העילוי; ובפרט ע"פ הידוע[34] אַז ביום מיתתו האָט ער דערגרייכט (אויך) דעם שער הנו"ן (פון די חמשים שערי בינה שניתנו בעולם און ביז דעם טאָג איז ניתנו למשה חסר אחד[35] — שער הנו"ן).

וי"ל דעם ביאור אין דעם, אַז דאָס וואָס „אין שלטון ביום המות" איז (באַ צדיקים) מצד דער מעלה פון יום המיתה, אַז דאָן שטייט מען העכער פון ענין השלטון:

שליטה ווייזט אַז מען האָט אַ שייכות צו די אויף וועמען מ'איז שולט. אַ מלך איז טאָקע „משכמו ומעלה גבוה מכל העם"[36] — אפילו זיין „שכם" איז „גבוה מכל העם", ועאכו"כ אַז „ראשו" איז העכער מכל העם — אַבער פונדעסטוועגן, איז דאָס אַ הגבהה והתנשאות וועלכע האָט אַ שייכות און איז בערך צום עם, און אין דעם באַשטייט ענין השליטה.

משא"כ ביום המיתה ווערט מען נתעלה באופן אַז מ'איז אינגאַנצן העכער פון דעם עם, ובמילא איז מען דעמאָלט ניט שייך צום ענין פון „שלטון" אפי'ן עם.

קען מען מיינען, אַז ווייבאַלד משה רבינו איז נתעלה געווארן אין אַ דרגא וואו ער איז אינגאַנצן העכער פון שליטה על ישראל, איז ניטאָ ח"ו קיין שייכות וקשר צווישן משה און ישראל — זאָגט דער פסוק אַז אפילו ווי משה

31) ובפרט ע"פ הגירסא בדפוס ראשון דרש"י כאן „ולא השליט הקב"ה את יהושע עליהם בחייו של משה". וראה גם לקו"ש שם הערה 23 בשוה"ג.

32) תהלים פד, ח. ברכות בסופה.

33) ראה אגה"ק סי' זך וביאורו וסי' כח.

34) של"ה שסט, א-ב. לקו"ת במדבר יב, א (בשם ההי"מ). ובכ"מ.

35) ראש השנה כא, ב.

36) ש"א ט, ב.

רבינו שטייט אין דער דרגא (ווי ער איז ביום מותו) זאגט משה „הקהילו אלי", צו משה'ן. ווייל אידן זיינען (בעצם) איין זאך מיט (דעם עצם פון) משה רבינו. ובלשון רש"י[37]: משה הוא ישראל וישראל הם משה.

און דאס איז דער טעם (פנימי) פאר-וואס די הקהלה איז געווען בלי חצוצרות: הקהלה בחצוצרות (ווייזט אז דאס) איז פארבונדן מיט יגיעה וטירחא; אבער אין דער הקהלה פון אידן צו משה'ן ווי ער שטייט ביום מותו (ווען עס ווערט נתגלה זיין עצם) — ווערט נתגלה די עצמיות'דיקע שייכות פון אידן צו משה'ן, נתגלה און פועל'ט.

[און ווי חז"ל[38] זאגן אז ביי יעדן אידן איז „יראה[39] מילתא זוטרתי היא" דער-פאר וואס „לגבי משה מילתא זוטרתי היא", און ווי דער אלטער רבי איז דאס מבאר[40] אז יעדער איד האט אין זיך „מבחינת משה רבינו ע"ה". ווארום אע"פ אז ניט יעדערער איז מרגיש בחי' משה שבנפשו, וויבאלד אבער אז „משה הוא ישראל וישראל הם משה", פועל'ט די בחינת משה אויף און אין יעדער אידן בדרך ממילא אז „יראה מילתא זוטרתי היא"].

ועפ"ז יובן פארוואס די הקהלה איז געווען דוקא דורך די לוים: דער חילוק צווישן כהנים און לויים איז[41]: כהנים זיינען בחי' חסד, המשכה מלמעלה למטה, און לויים זיינען בחי' גבורה, העלאה מלמטה למעלה.

און דעריבער, כדי צו מקהיל זיין אידן „אלי" — צו משה'ן ווי ער שטייט אין א העלאה ביום מותו, העכער פון „שלטון" — איז עס דורך די לויים, וואס טוען אויף ביי אידן אויך די העלאה לדרגתו של משה.

(משיחת ש"פ נצו"י תשמ"ב)

---

37) חקת כא, כא.
38) ברכות לג, ב.
39) כ"ה בע"י שם. וכן נעתק בתניא שבהערה הבאה.
40) תניא רפמ"ב.
41) ראה זח"ג מח, סע"ב. לקו"ת סוכות פ, א. ובכ"מ. ס' הליקוטים (ממאמרי כו' דהצ"צ) ערך כהנים (ע' לח ואילך), ערך לוים (ע' תעב ואילך). וש"נ.

ראש השנה

א. איינער פון די טעמים פאַרוואָס מ'איז ניט מזכיר ראש חודש בתפלות ר"ה איז[1]: „לערבב השטן, שלא ידע שהיום הוא ר"ח תשרי (ולא יבא לקטרג[2])".

דער זעלבער ענין (לערבב כו') ווערט געברַאכט[3] אויך אַלס טעם אויפן מנהג וואָס מ'איז ניט מזכיר (מברך) חודש תשרי בשבת שלפניו (ווי מ'טוט עס בכל שבת שלפני ר"ח — שבת מברכים).

איז לכאורה ניט מובן[3*]:

דער „שטן" איז דאָך א מלאך און קומט בב"ד של מעלה וכו', וכמפורש בספר איוב (בתחלתו[4]), אַז דער שטן איז געקומען ביום הדין (בראש השנה[5]) בתוך בני האלקים „להתייצב על ה'" — איז ווי קען מען זאָגן אַז מ'קען אים „מערבב זיין", און „מטעה זיין" אין אַזאַ דבר הפשוט[6], ער זאָל ניט וויסן (צוליב די מנהגים) אַז ס'איז ר"ה — דבר הכי מפורסם, נדפס בלוחות וכו' וכו'.

ב. אין לבוש[7] ברענגט זיך אויך דער טעם — „כדי לערבב את השטן שלא ידע יום שהוא ר"ה", נאָר ער איז מוסיף: „כיון שלא קדשוהו".

ועפ"ז וואָלט מען דאָס געקענט מבאר זיין, ע"פ הידוע[8], אַז די קביעות החדשים וכו' איז תלוי אין דעת ב"ד: ר"ח האָט זיין קביעות נאָר דורכן קידוש פון אידן: דורך דעם וואָס ב"ד (אידן) זיינען קובע דעם טאָג אַלס ר"ח, ווערט דער טאָג ר"ח.

ביז אַז „כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה ואימתי יום הכיפורים, הקב"ה אומר להם לי אתם שואלים, אני ואתם נלך אצל ב"ד של מטה"[9].

במילא איז דורך ניט דערמאָנען ר"ח בתפלות ר"ה און דורך העדר ההזכרה בשבת שלפניו[10] — איז דער טאָג טאָקע כאילו[11] ניט נקבע געווארן אַלס ר"ח תשרי, במילא וויים ניט דער שטן (מיט זיכערקייט?) „יום שהוא ר"ה".

אַבער דער תירוץ איז ניט מספיק, ווייל:

---

1) שו"ע אדמו"ר הזקן או"ח סתקצ"א ס"ו. והוא מלבוש (סתקפ"א ס"א. וראה גם סתקפ"ב ס"ו). מנהגים למהר"א טירנא חודש אלול. מנהגים להר"א קלויזנר (רבו של מהרי"ל) מנהגי ראש השנה אות א הגהה א.

2) כ"ה (בחצע"ג) בשו"ע אדה"ז שם. וראה מבוא לקונטרס השלחן (להרא"ח נאה) ס"ח.

3) מנהגי מהרא"ק, הר"א טירנא ולבוש (סתקפ"א) שם.

3*) ראה גם אמת ליעקב מערכת ז' אות צה.

4) א, ו ואילך. ולהעיר ממרז"ח ח"ג פכ"ב. רמב"ן לאיוב ב, א. וראה צפע"נ למרז"ח שם (צפע"נ עה"ת דברים ע' תטז). שו"ת צפע"נ דוינסק ח"א סק"א. ואכ"מ.

5) ראה מפרשים לאיוב שם.

6) להעיר מחגיגה (ד, סע"ב) וכתובות (עז, ב) בענין הטעיית (שלוחו של) מלאך המות. וראה גם תוד"ה תורה — שבת פט, א. אבל שם הכוונה לא להמשל אלא ל-טירדה".

7) רסתקפ"א שם.

8) ראה לקו"ש חט"ז ע' 98 ואילך. ושו"נ.

9) דב"ר פ"ב, יד (ובהנסמן ברד"ל שם). וראה (בעניננו) פירוש אחר בחכמת שלמה (למהרש"ק) לשו"ע או"ח סתקפ"א ס"ג.

10) וראה לקו"ש חי"ט ע' 187 ואילך.

11) אבל לא ממש, שהרי כל החדשים וכו' כבר נקבעו ע"י הלל הנשיא (נסמן בלקו"ש חט"ז ע' 94 הערה 10).

א) בראש השנה טוט מען כו"כ ענינים אין וועלכע עס איז ניכר ובהדגשה אז דאס איז דער טאג פון ר"ה (ר"ח תשרי) — איז ווי קען מען זאגן, אז צוליב דעם וואס „לא קדשוהו" (ר"ח) וועט דער שטן ניט וויסן אז עס איז ראש השנה?

ב) ועיקר: דער טעם פון „ערבוב השטן" וועלט געבראכט[12] בנוגע נאך צוויי מנהגים, וועלכע האבן ניט קיין שייכות מיט ענין פון ראש חודש:

(א) „ומטעם זה נמי אין תוקעין בערב ראש השנה[13], כי אז יהי' סבור השטן שעבר יום הדין"[14], (ב) „וכן מכח זה מתחילין לקרות בראשית בשמחת תורה כדי שלא יבין את ראשית שנה או אחרית שנה"[14].

איז הדרא קושיא לדוכתא: ווי איז שייך צו זאגן, אז דורך ניט תוקע זיין בערב ראש השנה און דורך ניט אנ־הויבן לייענען בראשית בראש השנה איז מען מערבב דעם שטן, אז ער זאל מיינען אז „עבר יום הדין" וכו', ובפרט אז פון כמה ענינים איז מוכח אז ס'איז ראש השנה (והחודש)?

ג. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים וואס דער ענין פון ערבוב השטן וועלט געבראכט[15] אויך אלס טעם אויפן מנהג צו בלאזן שופר במשך חודש אלול — מ'איז דערמיט מערבב דעם שטן „שלא יבין מתי יהי' ר"ה"[16].

וואס אויך אין דעם איז ניט מובן, כנ"ל: ווי קען מען „אפנארן" דעם שטן, אז ער זאל ניט וויסן „מתי יהי' ר"ה"?

וי"ל הביאור בזה:

דעם ענין פון ערבוב השטן געפינט מען (בשייכות צו ר"ה) אין גמרא[17], ביי דער מצוה פון תקיעת שופר ברר"ה בכלל: א"ר יצחק . . למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. איז רש"י מפרש דערויף[18]: „שלא ישטין, כשישמע ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו". דאס הייסט, וויבאלד די אידן באנוגענען זיך ניט מיט תקיעות ותרועות פעם אחת, נאר זיי זיינען תוקעין ומריעין נאך אמאל, באווייזט עס אז זיי זיינען מחבב את המצות — און דאס איז סותם דברי השטן המקטרג.

על דרך זה קען מען אויך מפרש זיין דעם ענין פון ערבוב השטן בנוגע די תקיעות פון חודש אלול:

די תקיעות פון חודש אלול איז דאך ענינן (כידוע[19]) „כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר[20] אם יתקע שופר בעיר גו'"; און דערפאר, דורך דעם גופא וואס אידן בלאזן שופר און ווערן נתעורר בתשובה, וועלט דער שטן מעורבב[21], אננעמענדיק, אז אידן האבן

---

12) מנהגים שבהערה 3. מהרי"ל מנהגי ימים נוראים הגהה הב' (לו, א). מטה משה סתשע"ח. וראה לבוש ואלי' רבה רסתקפ"א. לבוש רסתרס"ט. ועוד.

13) וטעם זה הובא להלכה במג"א סתקפ"א סקי"ד. הוספות לשו"ע אדה"ז סו"ס תקפא.

14) לשון מהרא"ק שם.

15) רא"ש (ראש השנה בסופה) ראבי"ה (שם סתקמ"ב) וטור (רסתקפ"א) בשם פדר"א (וראה ביאור הרד"ל לפדר"א פמ"ו אות כ) ועוד — אבל בלי ההסברה, שערבוב השטן היינו „שלא יבין כו'".

16) לשון מהרא"ק שם. ועד"ז הוא במנהגים טירנא, מטה משה, מהרי"ל ולבוש שם.

17) ר"ה טז, סע"א ואילך.

18) ועד"ז ברי"ח שם. מאירי שם. ערוך ערך ערב. ולהעיר מתיב"ע פינחס כט, א. שו"ע אדה"ז סתקפ"ה ס"ו.

19) ראה בהמסומן בהערה 15 בשם פרקי דר"א (פמ"ו).

20) עמוס ג, ו.

21) ולפירוש הר"ן ר"ה שם ועוד, דערבוב השטן פירושו הכנעת היצר (כמאמר ר"ל ב"ב טז, א) הוא

דורך זייער תשובה בחודש אלול שוין באלול זוכה געווען בדין[22], און דער־פאָר איז קיין תועלת ניט, ער האָט ניט וואָס צו מקטרג זין בראש השנה — „מסתתמין דבריו".

ד. עפ"ז וועט מען אויך פארשטיין וואָס מען זאָגט, אַז ערבוב השטן (דורך די תקיעות פון אלול) טוט אויף „שלא יבין מתי יהי' ר"ה":

דער פשט פון „לא יבין מתי יהי' ר"ה" איז[23] (ניט אַז ער ווייס ניט (וואָס עס שטייט אין לוח) ווען עס איז דער טאָג (זמן) פון ר"ה, נאָר) אַז ער ווייס ניט ווען עס איז די אויסגעטיילקייט, דער תוכן פון ר"ה, דער דין ומשפט פון ר"ה (וואָס דעמולט איז זמנו לקטרג) [ווי עס שטייט בפירוש אין מהרי"ל[24]: ואין יודע מתי הדין ויקטרג]:

בשעת אַ איד טוט תשובה כדבעי איידער עס קומט ר"ה, איז ער שוין פאַרזיכערט שיכתב ויחתם בספרן של צדיקים — זיין „דין" איז שוין אָפגע־פסקנט געוואָרן לטובה אין חודש אלול,

[ובפרט ווי מען געפינט בכמה מקומות, אַז אויך אין אַלע טעג פון יאָר (לאו דוקא בראש השנה) קען מען דורך תשובה ותפלה כדבעי זוכה זיין צו אַ פסק דין בהחלט לטוב; לדוגמא: חזקיהו המלך[25] וואָס האָט דורך תפלה ותשובה פועל געווען „והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה"[26], ומשמע פון דעם סיפור אַז עס איז געווען ניט אין אַ זמן מיוחד ווי ראש השנה וכיו"ב[27]].

און דערפאָר איז דער שטן מעורבב פון די תקיעות פון חודש אלול: ער טראַכט אַז אידן האָבן דורך דער התעוררות תשובה דחודש אלול שוין זוכה געווען בדין (און זיין קטרוג קען שוין גאָרניט אויפטאָן).

אַזוי, אַז זיין קטרוג בראש השנה איז עכ"פ נאָר על הספק, ובמילא ניט מיט אַ תוקף וכו'.

און לויט דער הסברה וועט אויך מובן דאָס וואָס „אין תוקעין בערב ראש השנה, כי אז יהי' סבור השטן שעבר יום הדין":

כדי צו נאָך מער מערבב זיין דעם שטן, אַז ער זאָל מיינען אַז אידן האָבן שוין זוכה געווען בדין בחודש אלול (דורך דער התעוררות התשובה פון די תקיעות דחודש אלול) איז מען מבטל (ער"ה) די תקיעות דחודש אלול: מען דאַרף שוין ניט אָנקומען צו דער התעוררות פון די תקיעות.

שטן הוא יצה"ר הוא מה"מ) — א"כ הוא הוא ענין התשובה הבאה ע"י תק"ש.

22) ולהעיר, שהלשון (במקומות שבהערה 15) הוא „וכדי לערבב את השטן" ולא „ועוד כדי כו'" (כבלבוש שם. וראה מט"מ שם). ומשמע קצת שאי"ז טעם שני כ"א המשך למ"ש לפנ"ז „להזהיר ישראל שיעשו תשובה".

23) ועד"ז יש לפרש דברי הירושלמי (שהובא בערוך (שם), תוס' ורי"ז ר"ה שם. מאו"ח סתקפ"ה. ועוד) ש„ערבוב השטן" ע"י תקיעות דר"ה הוא מחמת שחושב שתקיעה זו היא התקיעה בשופר גדול דלע"ל כשיגיע זמנו להתבלע — דהיינו, לא שטועה שהוא הזמן דלעתיד, אלא שתוכן ופעולת תקיעה זו הוא אותו התוכן ופעולה שבתקיעה דלעתיד ולכן יתבלע תיכף. — ולהעיר מהמבואר בכ"מ בדא"ח (לקו"ת ר"ה נט, ג ואילך. עט"ר ש' ר"ה כב, א ואילך. ועוד) ההפרש בין השופר דר"ה להשופר גדול דלעתיד. ושם (לקו"ת ס, ע"ג. עט"ר ש' יוהכ"פ בתחלתו) שהתקיעה ביוהכ"פ אחר נעילה עתה — היא מבחי' שופר גדול.

24) שבהערה 12.

---

*) ובסמ"ג הלכות שופר (הובא בב"י לטור או"ח סתקפ"ה ד"ה ומ"ש כו' כדי שיתערבב) מפרש שהוא ע"ד „אדם שרואה מת שזוכר יום המיתה ומעורבב בזה ואינו יכול לקטרג".

25) מלכים ב כ, א ואילך. ישעי' לח, א ואילך.

26) מלכים שם כ, ו. ועד"ז בישעי' שם, ה.

27) ראה עטרת ראש ד, א. ולהעיר מטורי אבן לר"ה (יז, ב).

[און אע"פ אז דער שטן ווייס, אז דאס וואס מ'בלאזט ניט בשופר בער"ה איז א מנהג קבוע מאז, און אז טעמו ונימוקו איז טאקע צוליב דעם גופא, כדי לערבב את השטן — איז דאך דאס א מנהג וואס (מנהג ישראל) תורה הוא[28], תורת אמת ובמילא אילו זכו — וועט דאס (די זכי' מוחלטת בדין) באמת זיין אזוי, מ'האט שוין אפגעטאן די עבודה פון ר"ה ו„עבר יום הדין"; און דערפאר איז זיין קטרוג על הספק, מיט א חלישות, כנ"ל].

ה. עד"ז וואלט מען לכאורה געקענט פארענטפערן בנוגע צו די אנדערע אויבנגעבראכטע ענינים וואס מען האלט זיך אפ פון צו טאן בר"ה „לערבב השטן" אז ער זאל ניט וויסן אז ס'איז ראש השנה:

דאס וואס ר"ה איז גלייכצייטיק דער טאג פון ר"ח תשרי איז ניט נאר אן ענין אין סדר הזמן (אז התחלת השנה איז במילא התחלת החודש), נאר ס'איז אויך נוגע (ובלשון הש"ס[29] — „אהנאי") צו ענינו ותוכנו של ר"ה: די התעוררות וואס ווערט מצד דעם וואס דאס איז ר"ח[30], איז מוסיף אין דער התעוררות און עבודת היום פון ר"ה, ובמילא אויך בתוצאתה — לזכות בדין.

ועד"ז אויך דאס וואס „הי' ראוי לקרות פ' בראשית בר"ה"[31], וואס י"ל אז דאס איז ניט נאר דערפאר וואס ר"ה איז התחלת השנה (אין זמן), נאר אויך צוליב דעם וואס דער ענין פון „גמרה של תורה"[32] און „התחלת התורה" איז מוסיף אין די זכיות פון אידן —

וכמובן, אז סיי א גרעסערע התעוררות און סיי א תוספת אין די זכיות פון אידן זיינען א תועלת רבה אין דער עבודה והשתדלות פון ר"ה, צו זוכה זיין בדין,

און דאס איז דער מכוון פונעם טעם וואס מ'איז ניט מזכיר ר"ח בר"ה „לערבב השטן שלא ידע שהיום הוא ר"ח תשרי" (וואס דאס מיינט ניט העדר הידיעה בנוגע דעם זמן פון ר"ח בר"ה, נאר בנוגע — ענינו ועבודתו):

וויבאלד אידן דערמאנען ניט ר"ח בר"ה, וועט דער שטן ניט מרגיש זיין בר"ה די התעוררות און עבודה פון ר"ח — „לא ידע שהיום הוא ר"ח"[33];

ועד"ז בנוגע דעם ענין פון „מתחילין לקרות בראשית בשמח"ת כדי שלא יבין את ראשית שנה וכו'" — היות אז אידן הויבן ניט אן בפועל „לקרות בראשית" בר"ה, וועט ער אנגעמען אז אין דער עבודה פון ראשית השנה פעלט דער ענין ופעולה וועלכע זיינען פארבונדן מיט סיום והתחלת התורה — „לא יבין את ראשית שנה כו'" —

וועט דאס מערבב זיין דעם שטן „ולא יבא לקטרג", וויל אילו זכו, כנ"ל — איז זייער עיקר עבודה אזוי בשלימות ובעילוי, אז זיי דארפן ניט אנקומען צו דער תוספת התעוררות פון ר"ח און „גמרה של תורה" והתחלתה; זיי האבן שוין (בלאו הכי) זוכה געווען בדין.

ו. דער ביאור איז אבער ניט אינגאנצן גלאטיק:

---

28) תוד"ה נפסל — מנחות כ, ב. ובכ"מ.

29) זבחים צא, ריש"א.

30) ולהעיר, דר"ח הוא יום כפרה (ראה פינחס כח, טו ובפרש"י). וכנוסח מוסף דר"ח: זמן כפרה לכל תולדותם.

31) ל' הלבוש ר"ס תקפא.

32) דאם היו מתחילין בראשית בר"ה היו גם מסיימין אז את התורה, שהרי „מתכיפין התחלה להשלמה" (ב„רשות" לחתן בראשית).

33) אבל להעיר של' הלבוש שם הוא: שלא ידע יום שהוא ר"ה.

לויט דעם ביאור קומט אויס, אז דורך ניט דערמאָנען ר"ח (און דורך ניט מתחיל זיין לקרות בראשית) ווערט נאָר אויפגעטאָן ערבוב השטן: אָבער די סיבה פון זיין העדר (אָדער חלישות) הקטרוג („ולא יבא לקטרג") באַשטייט בעיקר אין דעם וואָס ער מיינט אַז די עבודה פון ר"ה איז שוין בשלימות און מ'דאַרף כלל ניט אַנקומען להנ"ל —

האָט לפי זה געדאַרפט זיין מודגש (ניט בלויז דער צד השלילי, דער „לא ידע" פון ר"ח וכו', נאָר לכה"פ אויך) דער פרט חיובי (די עבודה — בדוגמת עבודת ר"ה) אין דעם ענין.

פון סתימת הלשון[34] „אין נוהגין להזכיר ר"ח בפי' בר"ה . . לערבב השטן שלא ידע שהיום הוא ר"ח תשרי (ולא יבא לקטרג)" איז משמע, אז אויך די סיבה פון „לא יבא לקטרג" איז מצד דעם וואָס „לא ידע שהיום הוא ר"ח תשרי".

[און ס'איז ניט גלייך צום ענין פון „אין תוקעין בערב ר"ה כי אז יהי' סבור השטן שעבר יום הדין" — ווייל דער לשון גופא („אין תוקעין בערב ר"ה") איז מדגיש אַז פריער איז מען יע תוקע[35], וואָס מצד דעם (די תקיעות פון חודש אלול) איז „עבר יום הדין"].

ז. ויש לומר, אַז בייַ די צוויי ענינים (ניט דערמאָנען ר"ח בקשר מיט ר"ה און „מתחילין לקרות בראשית בשמח"ת") איז דער תוכן פון „לערבב השטן":

ווען דער שטן זעט, אַז אין דעם טאָג פון ר"ה פעלט בייַ אידן דער דער-מאָנען ובמילא די התעוררות פון ר"ח און עד"ז — די מעלה פון גמרה של תורה והתחלתה, רופט עס אַרויס אַ חלישות בקטרוגו — מיינענדיק, אַז ס'פעלט בעבודה בייַ אידן, ובמילא דאַרף ער ניט זיך מתאמץ זיין צו זוכן נאָך חסרונות בייַ אידן.

און אע"פ אַז דער שטן ווייס דאָס גופא — מען טוט עס דערפאָר ווייל מ'איז אויסן אים צו מערבב זיין — איז דאָך אָבער — לפועל פעלט די התעוררות וזכות (מיט אַלע תוצאות וואָס דאָס ברענגט): מ'האָט ניט די התעוררות כו' של ר"ח און מ'האָט ניט גמרה של תורה והתחלת התורה!

ח. עפ"ז ווערט אָבער די שאלה לאידך גיסא:

ווי קומט עס אַז מ'זאָל טאָקע צו-נעמען דאָס אַלעס בייַ אידן? אמת טאָקע ס'איז פאַראַן דערביי די כוונה „לערבב השטן" — אָבער, כנ"ל: סוף-סוף פעלן דאָך בייַ אידן אין דעם טאָג די עבודות: די התעוררות פון תקיעת שופר בער"ה, די התעוררות פון ראש חודש און דער ענין פון גמרה של תורה והתחלת התורה?!

איז דער ביאור בזה:

דאָס גופא, וואָס מען איז זיך מונע פון די זאָכן כדי „לערבב השטן", דאַרף און ברענגט צו נאָך אַ טיפערער התעוררות תשובה, ווי די וואָס וואָלט אויפגעטאָן געווארן ע"י ענינים הנ"ל.

די התעוררות תשובה אין אַן אופן פון „קול היוצא מפנימיות הלב" ווערט אַרויסגערופן „ע"י המרירות שבנפשו על ריחוקו מה' אשר רחוק ממנו בתכלית"[36];

34) לשון אדה"ז בשו"ע שם.

35) ובפרט לפי ל' המהראי"ק שהובא במהרי"ל (וכן הוא במטה משה שם) — שב' המנהגים באים בהמשך זל"ז: מנהג כשר לתקוע מר"ח אלול . . לערבב השטן . . ויקטרג לכן אין תוקעין (מפסיקין) בער"ה כי אז הי' סבור השטן שיום הדין עבר.

36) ל' הלקו"ת נצבים (מד, ג. מה, א) — בביאור מעלת תקיעת שופר על העבודה בתוס"צ בכלל.

און אַט די מרירות „על ריחוקו מה״ דערהערט זיך ביי אַ אידן אין אַ גאָר שטאַרקן אופן — דורך זיין התבוננות אין דעם וואָס מען איז פון אים מונע די ענינים טובים הנ״ל כדי „לערבב השטן״. ער דערהערט זיין מצב, אַז דער שטן האָט כלפי אים אַזאַ כח, ביז אַז מען מוז צוליב דעם ביי אים צונעמען אַן ענין פון תק״ש, הזכרת ר״ח וקריאת פ׳ בראשית (בראש השנה).

און נאָך אין אַ פרט איז די התעוררות תשובה נאָך אַ טיפערע ווי די וואָס קומט דורך בלאָזן שופר וכו׳: די התעוררות תשובה פון תקיעת שופר קומט פון אַ דבר שמחוץ הימנו (ועד״ז קריאת פ׳ בראשית און הזכרת ראש חודש);

משא״כ די התעוררות תשובה וואָס קומט פון דעם „ניט״ — וואָס מ׳איז פון אים מונע אַן ענין פון תק״ש כו׳ — נעמט זיך עס פון אים גופא, פון זיין מצב וכו׳[37].

— וי״ל אַז ס׳איז ע״ד[38] הסיפור פון חסידים וועגן כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע (אין דעם זמן פון תחלת נשיאותו):

אַ איד איז אַריין אויף יחידות צום רבי׳ן נ״ע און האָט געבעטן אַ ברכה אין אַן ערנסטן ענין, ביי וועלכן ער האָט זיך געוויטיקט אין גרויס התעוררות רחמים. אָבער דער רבי נ״ע האָט אים געענט־פערט, אַז ער קען אים ניט העלפן אין דעם.

נאָכן הערן אַזאַ ענטפער, איז דער איד אַרויס פון רבי׳נס חדר און האָט זיך פאַנאַנדערגעווויינט מיט ביטערע טרערן. גייענדיק אַ פאַרווויינטער האָט ער באַגעגענט דעם רז״א (דער ברודער פון רבי׳ן נ״ע), און אויף זיין שאלה פאַר־וואָס ער וויינט אַזוי שטאַרק, האָט דער איד אים דערציילט וואָס ס׳איז געשעהן און וואָס דער רבי האָט אים גע־ענטפערט.

דער רז״א איז אַריין צו זיין ברודער דעם רבי׳ן (ווי דערמאָנט, איז עס געווען בתחלת ימי נשיאותו) און האָט אים גע־זאָגט היתכן — אַז ווען מ׳קומט אַריין בעטן דיין ברכה, זאָגסטו אַז דו קענסט אים ניט העלפן, ביז אַז המבקש וויינט בדמעות שליש פון גרויס צער!

האָט דער רבי נ״ע אַנגעטאָן דעם גאָרטל און איבערגעגעבן, אַז דער איד זאָל צו אים אַריינקומען נאָכאַמאָל — און ווען ער איז אַריין האָט דער רבי נ״ע אים געבענטשט און די ברכה איז מקויים געוואָרן בפועל.

לכאורה דאַרף מען פאַרשטיין: וויבאַלד אַז דער רבי נ״ע האָט אים גע־קענט העלפן (כנראה פון דעם סיום המאורע), פאַרוואָס האָט ער לכתחלה דאָס ניט געטאָן און נאָך אָפגעזאָגט אין אַזאַ אופן אַז עס האָט אים געבראַכט לדמעות כו׳?

נאָר די הסברה בזה (בדרך אפשר) איז ע״ד הנ״ל:

---

37) ועפ״ז אולי יש לתוך טעם זה דערבוב השטן ע״י העדר ברכת החודש בשבת שלפני ר״ה עם הטעם שהובא בשם הבעש״ט (היום יום כ״ה אלול. ועוד) שהקב״ה בעצמו מברך את החודש* —

כי התעוררות התשובה העמוקה הלזו היא „כלי״ (בחי׳ „אתר שלים״) לברכתו של הקב״ה (וראה בארוכה לקו״ש חי״ט ע׳ 184 ואילך, דגם לביאור הבעש״ט הברכה היא ע״י עבודת האדם). ועד״ז י״ל להביאור דלקמן בפנים סעיף ט.

38) ראה גם לקו״ש חט״ו ע׳ 126. אלא ששם נתבאר שפעולת ה„שבירה״ היא גם במי שהוא בדרגא הכי נמוכה (וגם בגוים). וכאן הכוונה לאידך גיסא, שיש מעלה בענין זה על העבודה דוע״ט. ולהעיר מהמשך תער״ב פרכ״ב (ריש ע׳ תנ) „דצער ומרירות הנפש מגיע למעלה מעונג הנפש״.

---

*) ולהעיר ממ״ש באלי׳ רבה (סתקפ״א סק״ה) „כי הוא מבורך ועומד שבו אירע כמה דברים״.

דער איד, וואס האט געבעטן דעם רבי'נס ברכה, איז דעמולט, צוליב זיין מצב הרוחני, געווען ניט מוכשר, האט ניט געקענט באקומען אזא גרויסע ברכה ווי דער מצב האט געפאדערט — ער איז ניט געווען א כלי דערצו. און דער־פאר קען מען אים ניט העלפן.

אבער דער ענטפער פון רבי'ן, האט ביים אידן געפועלט א צעבראכנקייט און ער האט אויסגעגאסן זיין הארץ פארן אויבערשטן — דאס האט אויפ־געטאן אז ער איז געווארן ווי א נייע מציאות, א כלי צו ברכתו של הקב"ה דורך דעם רבי'ן נ"ע.

ט. א טיפערער ענין אין דעם:

ניט נאר איז דאס אן ענין וואס רופט ארויס א טיפערע התעוררות תשובה, נאר בעומק הענין פעלט אויך ניט דער־ביי דער עילוי פון דעם בפועל:

דאס וואס מ'איז זיך מונע פון די ענינים, איז מנהג ישראל וואס „תורה היא"[28] — עס ווערט אן ענין של קיום (פועל) התורה[39], וואס ער טוט מתוך שמחה רבה.

ווען קיום התומ"צ איז נאר מצד טעם ודעת, אדער ווייל ער האט אין דעם א געשמאק — דאן איז דא אן ארט צו דעם חילוק אז מען קען ניט האבן אזא חיות אין (א מנהג ווי) „שלילה" — ווי אין אן ענין של פועל.

[און דאס איז דער חשבון פון דעם שטן — אז סו"ס פעלט בעבודת בנ"י בפועל — ובפרט אז י"ל אז פון קלא פנימאה ווייס ער ניט, ואפילו בנוגע מחשבה — איז דאך אויך דא דרגות במחשבה[40]].

אבער באמתית הענין, מצד רצון המלך, איז ניטא קיין חילוק צווישן איין עבודה מיט א צווייטער[41],

ווען א איד איז מקיים מצוות דער־פאר וואס „קדשנו במצותיו וציונו" — איז בא אים קיין נפק"מ ניט,

אפילו ווען עס קוקט אויס אז ער פארלירט אן ענין טוב, וויבאלד אבער אז ער ווייס אז דאס גופא איז „תורה היא", טוט ער דאס מתוך שמחה רבה ושוב לבב[42].

און דאס גופא ברענגט די כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה למטה מעשרה טפחים, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

(משיחות יום שמח"ת
ומוצאי ש"פ בראשית, תשל"ט)

---

39) ע"ד סברת המד"א שבעשה"ד גם על „לאו" ענו „הן" (מכילתא יתרו כ, א — נתבאר בלקו"ש ח"ו ע' 119 ואילך. הדרן על מס' פסחים — נדפס בהגש"פ (קה"ת, ברוקלין — בהוצאות תשמ"ו ושלאח"ז — ע' תסה ואילך).

40) ראה תוד"ה שאין (שבת יב, ב), ובהמצויין בהגהות רעק"א שם. ועוד. ואכ"מ.

41) ובלשון הידוע (צוואת הריב"ש אות ג. וש"נ): שהכל הוא צורך גבוה, מפני שהשי"ת רוצה שיעבדו אותו בכל האופנים.

42) ובלשון הידוע (שם): כי לפעמים אדם הולך ומדבר עם בני אדם ואז אינו יכול ללמוד . . ואל יצער את עצמו בזה, כי השי"ת רוצה שיעבדוהו בכל האופנים.

האזינו
— שבת (ת)שובה —

א. שירת האזינו[1] איז פון די שירות וואס די לויים פלעגן זאגן אין בית המקדש אלס שירה על הקרבן[2], וז"ל הרמב"ם (אין הל' תמידין ומוספין[3]): „במוספי שבת אומרים שירת האזינו וחולקין אותה לששה פרקים הזי"ו ל"ך כדרך שקוראין אותה ששה בבית הכנסת".

דאַרף מען פאַרשטיין:

שירת האזינו איז דאָך תוכנה — דברי תוכחה, ביז אַז דאָס ברייגט זיך אויך להלכה (אלס אַ חידוש) ווי דער רמב"ם זאָגט אין הל' תפלה[4]: כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב, אבל פרשת האזינו קורא הראשון עד זכור ימות עולם כו', און ער רעכנט אויס בפרטיות וועלכן חלק מ'לייענט פאַר שני שלישי רביעי חמישי ששי, און איז מסיים: ולמה פוסקין בה בענינות אלו מפני שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה.

ולכאורה: „תוכחה" און „שירה" זיינען צוויי באַזונדערע, און נאַכמער: היפכי־דיקע ענינים*)!

ב. דאָס וואָס די תורה רופט אַן „האזינו" מיטן נאָמען „השירה הזאת"[5], איז מבאר דער רמב"ן[6]: „ויקראוה שירה כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה, וכן נכתבה כשירה, כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות הנעימה"[7].

ס'איז אַבער מובן, אַז ס'איז שווער צו זאָגן אַז (נאָר) צוליב אַט די טעמים איז האזינו נקבע געוואָרן אלס שירת הלויים (במוספי שבת), ווי מ'זעט עס פון די אַנדערע פסוקים, וועלכע מ'האָט קובע געווען אלס שירה[8] על הקרבנות[9] (כאָטש אַז רובם זיינען ניט געשריבן

1) כן נקראת ברמב"ם הל' ס"ת פ"ז ה"י. פ"ח (בספר אלה הדברים). הל' תמידין ומוספין דלקמן בפנים. ועוד.

2) ר"ה לא, א.

3) פי"ז ה"ט.

4) פי"ג ה"ה.

*) לכאורה יש להוכיח שהם ב' ענינים הפכיים ממ"ש הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ג ה"י: אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהם הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה יתירה [דאף שכותב זה בנוגע להלל — הרי הלשון בגמ' ר"ה (לב, ב) וערכין (י, ב) — מקורו של הרמב"ם (מ"מ הל' חנוכה שם) — דאין ישראל אומרים שירה. וכ"כ בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תקפד: א"א הלל כו' ואין יאמרו שירה. ומפורש בלבוש שם ס"א לענין כמה פזמונים שאין אומרים בר"ה „שכל אלו הם שירות וא"א שירה בר"ה ויוהכ"פ". וראה גם מאירי ר"ה שם: וטעם הדבר מפני שהוא זמן הכנעת הלב ולא זמן שירה] —

אבל אינו נדו"ד — כי שם מדובר ע"ד תשובה ויראה של האדם ושירתו, ולא אמירת תוכחה (מוסר) ושירה — להאדם.

5) וילך לא, יט (ראה פרש"י ובמפרשי התורה). שם, כא. כב. ל. פרשתנו לב, מד.

6) וילך לא, יט.

7) וראה בארוכה מעשי ה' כאן (מעשי תורה פרק לח) בפי' ענין שירה.

8) ולהעיר דבירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) ובמס' סופרים (פי"ב ה"ח) נק' שירת האזינו „שירת הלוים" סתם.

9) ר"ה שם. רמב"ם הל' תמידין ומוספין שם. וראה לח"מ שם.

*) וכן משמע בחדא"ג ערכין שם: אבל שירת אז ישיר אומרים בר"ה וביה"כ דאינו אלא סיפור דברים שירה שאמרו משה וישראל. ומשמע ששירה (שאינה סיפור דברים) אין אומרים.

באופן של שירה[7] נאר) דערפאר וואס זייער תוכן איז שירה צום אויבערשטן — אנהויבנדיק פונעם שיר שהיו הלויים אומרים ביום הראשון „לה׳ הארץ ומלואה[10] (על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו[11])", ביז צום שיר ביום השבת „מזמור שיר ליום השבת"[12] („ליום שכולו שבת" אדער „ע"ש ששבת"[13]), ועד"ז דער שיר „במנחתא דשבתא[9] כו׳ אז ישיר ומי כמוכה" וכו׳.

און אויך בנוגע צום לשון „השירה הזאת" (אין תורה) טייטשט דאך דער תרגום[14] אז דאס איז „תושבחתא", ביז אז דאס וועלט געפינט[15] אלס איינע פון די עשר שירות וואס „אתאמרו בעלמא הדין", וואס די אנדערע שירות זיינען אלע אויף טובות וחסדים גלויים פון אויבערשטן; אנהויבנדיק פון „מזמור שיר ליום השבת" וואס אדה״ר האט גע־זאגט ווען „אתא יומא דשבתא ואגין עלוי", ביז צו דער צענטער שירה וואס מ׳וועט זאגן בקרוב ממש ארויס־גייענדיק פון גלות.

ג. דאס וואס כללות הפרשה וועלט אנגערופן „שירה" קען מען פארשטיין, ווייל „השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה"[16], ווי מבואר בסוף השירה (ועד"ז בתחלתה).

וויבאלד אבער מ׳האט ניט קובע גע־ווען צו זאגן גאנץ שירת האזינו באם קרבן מוסף פון יעדן שבת, נאר יעדער חלק (פרק) אין אן אנדער שבת, „ששה פרקים כו׳ פרק בכל שבת", איז ניט מובן:

בשלמא ביי די ערשטע פרקים פון דער שירה מיט זייער תוכן פון דעם אויבערשטנס טובות און חסדים צו אידן, און אזוי אויך די לעצטע פרקים, וואו דער אויבערשטער איז מבטיח אז ער וועט זיי ניט מכלה זיין און אז סו״ס וועלן זיי זוכה זיין צו דער גאולה — איז מובן דער ענין ה„שירה" שבהם: אבער די חלקים שבינתיים, וואס רעדן וועגן דער יריד גדולה פון אידן און די עניני עונש וכו׳[17] — ווי קען מען די פרקים בפני עצמם[18] אנגענעמען אלס שירה אין זייער באשטימטן שבת[19]?!

ד. בנוגע דער חלוקה לויט די סימנים פון „הזי״ו לי״ך" זיינען פארן כמה דעות[20]. ומהם:

לפי פירוש רש״י[21] האט מען דעם פערטן שבת גאנצט (סי׳ ו׳ פון „הזי״ו")

---

10) תהלים מזמור כד.

11) ר״ה שם.

12) תהלים מזמור צב.

13) כנ׳ הדיעות בר״ה שם.

14) ת״א ותיב״ע במקומות שבהערה 5.

15) תרגום לשה״ש בתחלתו. וראה אוה״ת ריש שה״ש.

16) רמב״ן סוף פרשתנו. וראה בחיי פרשתנו שם, מא. ובהנסמן בהערה הבאה.

17) ראה בארוכה תוכן החלוקה דשירת האזינו — אברבנאל ריש פרשתנו (אמנם מבאר אופן החלוקה לא כהחלוקה ד„הזי״ו לי״ך" שבגמ׳ (לפרש״י ועוד) ולא כהרמב״ם). ספורנו פרשתנו לב, ז. ועוד.

18) ולהעיר שלפי פרש״י פרשתנו פסוק יב: ואני אומר דברי תוכחה הם כו׳ — גם תחילת השירה הוי דברי תוכחה.

19) להעיר שבגמ׳ שם „איבעי׳ להו הני כולהו בחד שבתא אמרי להו או דילמא כל שבתא ושבתא אמרי חד", ולכאורה י״ל שזוהי הסברא דצד האי של האיבעי׳, כיון דכל פרק בפ״ע אין בו תוכן של שירה (אבל ראה לקמן הערה 35). ובס׳ יום תרועה לר״ה שם כתב דמלשון הטור (או״ח סתכ״ח) משמע דס״ל דכל פרשת האזינו היו משוררים אותה בכל שבת במקדש. וראה לקמן שהה״ג להערה 27.

20) ראה בפרטיות אנציקלופדי׳ תלמודית ע׳ הזי״ו לי״ך. ושו״נ.

21) ברי״ה שם. ובתוס׳ שם: כ״כ בספרים . . וכן המנהג. הגמ״י לרמב״ם הל׳ תפלה שם. ובכ״מ.

פון „וירא ה' וינאץ וגו'"[22] ביז (סי' ל' פון „ל"ך") „לולי כעס אויב"[23]: וואס דער פרק רעדט בלויז וועגן דעם עונש וכו' פון אידן[24]: און כעין זה איז אויך דער פינפטער פרק לויט פירש"י — פון (ל') „לולי כעס אויב וגו'" ביז (כ') „כי ידין ה' עמו"[25] — וואס ביז דאַרטן „העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבוא עליהם הפורענות כו'"[26].

לויטן סדר החלוקה פון רמב"ם[27], איז „הרביעי מן וירא ה' וינאץ עד לו חכמו"[28], וואס איז כולל דעם פסוק „לולי כעס אויב אגור" — די סיבה אויף שלילת הכלי', „והחמישי מן לו חכמו עד כי אשא אל שמים ידי"[29], וואס אין דעם זיינען איינגעשלאסן די פסוקים „כי ידין גו' ועל עבדיו יתנחם" ביז „כי אשא אל שמים ידי", וועלכע זיינען שוין בכלל „דברי תנחומין"[30] און ישועת ה' —

קומט אויס, אז לויט חלוקת הרמב"ם איז ניטא קיין פרק (פון די ו' פרקים) וואס זאל אנטהאלטן בלויז דברי פור־ענויות, ווייל אויך די צוויי מיטלסטע פרקים האבן אין זיך פון דברי תנחומים.

אעפ"כ איז מובן, אז אויך לדעת הרמב"ם איז עס ניט מספיק אז מ'זאל דעם תוכן פון די צוויי פרקים אנרופן שירה לה' — אפילו ניט דעם פרק חמישי, וויבאלד אז דער גרעסטער טייל פון די פסוקים בהפרק[31] זיינען דברי תוכחה, פון „לו חכמו גו'" און ווייטער, און אוודאי ניט דעם פרק רביעי וואס כולו „דברי תוכחה", וואס „לולי כעס אויב גו'" איז דאך באמת א „תוכחה" כמובן (— אז בלויז צוליב „כעס אויב" האט דער אויבערשטער ניט אויס־געפירט דעם „אשביתה מאנוש זכרם"[32], רחמנא ליצלן)[33].

---

22) לב, יט.

23) שם, כז.

24) ועד"ז ע"פ החלוקה שבאשכול (הלכות סדר פרשיות והפטרות סכ"א) בשם רב האי גאון.

25) פסוק לו.

26) פרש"י פסוק לה ד"ה (האחרון) וחש. ופשיטא לפי החלוקה שבאברבנאל (שבהערה 17), דחלק הג' והד' והה' הוי רק תוכחה.

27) בהל' תפלה שם. וכ"ה דעת הריי"ף והרא"ש מגילה פ"ג (פ"ד) ס"ב. מאירי ר"ה שם. מגילה כה, ב. טושו"ע או"ח שם. ועוד (נסמנו באנציק' שם הערה 25).

28) פסוק כט.

29) פסוק מ.

30) פרש"י הנ"ל (הערה 26) „מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין כו'".

31) להעיר שמפשטות לשון הרמב"ם בהל' תפלה שם „כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב אבל פרשת האזינו קורא כו' והשלישי מרכיבהו עד וירא ה' וינאץ והרביעי מן וירא ה' וינאץ עד לו חכמו כו'" (שמפרט רק התחלות הפרשיות ולא סיומן ואף שעי"ז כופל ההתחלה) משמע, דזה שפוסקין בה בעניות אלו מפני שהן תוכחה, היינו דפתיחת הפרשיות הוי תוכחה (ולא „דבר טוב").

32) פסוק כו.

33) באברבנאל וילך (לא, יט ואילך) כתב: וגם נקרא שירה מגזרת אשורנו ולא קרוב להיות הגדת העתידות לא איום ולא דבר נאמר בתנאי כתוכחו' ואלות הברית (וראה גם רמב"ן פרשתנו לב, מ. מעשי ה' שם פ"מ. ועוד). ועפ"ז לכאורה י"ל שלכן גם כל פרק בפ"ע נחשב כ„שיר", כי שרים לה' כאשר רואים איך שכל חלק מנבואת ה' מתקיים. אבל (נוסף על הדוחק שבזה, שכאשר רואים וכו' הקיום דפורענויות כו' יעורר זה שיר לה' (רק) מצד זה

*) משא"כ בלבוש שם ס"ה: ואע"ג דבשאר שבתות השנה אין מסיימין בדברי תוכחות כו' בשבת זו מסיימין באלו הפרשיות כו'.

*) ושם דהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע. וראה דרישה שם. רש"ש לר"ה שם. וראה יום תרועה הנ"ל.

ה. וי״ל אז דער רמב״ם אליין באַ־ווארנט דאָס בדיוק לשונו:

דער לשון הגמרא בענין זה איז „במוספי דשבתא מה היו אומרים אמר רב חנן כו׳ אמר רב הזי״ו ל״ך, ואמר רב חנן כו׳ אמר רב כדרך שחלוקין כאן כך חלוקין בבית הכנסת״. אין רמב״ם איז אַבער דער לשון „במוספי שבת אומרים שירת האזינו וחולקין אותה לששה פרקים הזי״ו ל״ך כדרך שקוראין אותה ששה בבית הכנסת ואומרין פרק בכל שבת. גמרו השירה בששה שבתות חוזרין לראש״.

א) דער רמב״ם איז משנה —

(א) דעם סדר הענינים: אין גמרא „כדרך שחלוקים כאן כך חלוקים בבית הכנסת״, אַז די חלוקה „בבית הכנסת״ איז „כדרך״ ווי די חלוקה „כאן״: און דער רמב״ם זאָגט פאַרקערט, אַז די חלוקה דאָ איז „כדרך שקוראין אותה בבית הכנסת״.

(ב) דעם לשון פון גמרא „שחלוקים״ — וברמב״ם „שקוראים (אותה ששה בבית הכנסת)״.

ב) ער איז מוסיף —

(א) בתחלת לשונו (במוספי שבת) „אומרים שירת האזינו כו׳ הזי״ו ל״ך״, משא״כ אין גמרא שטייט בלויז „הזי״ו ל״ך״;

(ב) בסיום לשונו — „גמרו השירה בששה שבתות חוזרין לראש״.

וי״ל אז דער רמב״ם איז מבאר בכהנ״ל דעם גדר פון שירת האזינו במוספי שבת:

די שירת הפרק בכל שבת איז ניט אַ שירה בפ״ע, אַ באַזונדער שירה פרק בייַ דעם מוסף פרטי, נאָר אין יעדערן פון די „במוספי שבת אומרים שירת האזינו״, יעדער פרק איז „שירת האזינו״, אַלע פרקים זיינען איין „חפצא״ — שירת האזינו.

נאָר דער דין שירה במוספי שבת אויפן „גברא״ (די לוים) איז איין פרק.

ויתירה מזה — עס איז איין ציווי[34] אויף אַלע ששה שבתות[35].

און דעריבער איז דער רמב״ם דאָ מוסיף (ומדגיש) „וחולקים אותה לששה פרקים הזי״ו ל״ך כדרך שקוראין אותה ששה בבית הכנסת״, דערמיט איז ער

שנתקיימה נבואה״), הרי הרמב״ם כתב בפירוש „מפני שהן תוכחה״.

גם אין לתרץ שתלוי (אי הוי תוכחה או שירה) בהדיעות בספרי (הובא בפרש״י בסוף פסוק מג): ור״י דורש כולה כנגד ישראל ור״נ דורש את כולה כנגד העובדי כוכבים — כי גם לדעת ר״נ כמה פסוקים בהתחלת דברי התוכחה הוי נגד ישראל.

---

*) ובדוחק י״ל שהשירה בזה היא, כי כאשר רואים קיום נבואה זו, הי״ז מוכיח שגם הנבואה ע״ד הנחמה והגאולה תתקיים (ראה רמב״ן שם. אברבנאל בפרשתנו), וע״ד הסיום במס׳ מכות שרע״ק משחק. אבל קשה לומר שזה תהי׳ הוראה לכל אחד, היינו שכן צ״ל הנהגה והרגש אצל כ״א בכל הזמנים. ובמכש״כ מזה שגם שם רוב התנאים היו בוכין מחחלה.

34) היינו העבודה שעל כללות שבט לוי „לשורר על הקרבן״ (ראה רמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״ג ה״ב וג׳). אבל לא על הלוים הפרטיים הללו שהתחילו השירה, דהרי בכל שבת עובד משמר אחר (רמב״ם שם ה״ט).

35) וי״ל דמקורו דהרמב״ם הוא מר״ה שם, מזה דאיבעי׳ להו „הני כולהו בחד שבתא אמרי להו או דלמא כו״, דלכאורה בהשיר דכל יום (גם דשבת) אומרים רק פרק אחד כבגמ׳ שם לפנ״ז, ומכיון דרב ענן (חנן) אמר רב מפרש „הזי״ו ל״ך״, שמודגש דהוי ששה פרקים, מהיכא תיתי דיאמר ששה פרקים בחד שבתא. ומובן דלהש״ס מוכח ד„הזי״ו ל״ך״ הוי הכל שירה אחת, ולכן ס״ד דכולהו בחד שבתא אמרי להו.

מדגיש ניט (אַזוי) דעם מקום החלוקה נאָר (בעיקר) אַז דאָס איז איין ציווי קריאה: פונקט ווי אין ביהכנ"ס איז „קוראין אותה ששה", אַז מ'לייענט די זעקס פרקים אַלס איין קריאה[36], עד"ז איז די אמירה במוספי שבת בבית המקדש איין אמירת שירה[37] — שירת האזינו, ס'איז נאָר וואָס „אומרים פרק בכל שבת"[38].

און דעריבער: וועו הייסט עס אַז מ'האָט מקיים געווען אמירת השירה במוספי שבת — וועו „גמרו השירה בששה שבתות".

און וויבאַלד אַז דער דין שירה מיינט דאָ ניט דעם זאָגן „בכל שבת" אַ באַזונ־דער פרק פון „הזי"ו ל"ך", אַלס אַ בא־זונדער זאָך (וואָס דעמולט וואָלט גע־קענט זיין אַ קס"ד, אַז מ'קען זאָגן וועלכן פרק עס זאָל זיין, אַדער עכ"פ לאו דוקא חוזרין לראש[39]), נאָר „אומרים שירת האזינו" כולה אַלס איין חטיבה, דערפאָר, פירט אויס דער רמב"ם, אַז „גמרו השירה בששה שבתות חוזרין לראש" (דוקא).

ו. די נקודה פון גאַנץ פ' האזינו אַלס איין שירה איז מובנת:

אַלע פרטי השירה, אויך די דברי תוכחה שבה (וואו עס רעדט זיך וועגן די חטאים ועונשים), זיינען מבאר און ברענגען אַרויס ניט נאָר אַז „הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א־ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא"[40] וואָס ווערט געזאָגט בתחלת השירה [וואָס דאָס רופט נאָך ניט אַרויס אַ שמחה גלוי' בשירה והודי'], נאָר[41] אַז אַלע מאורעות פון אידן, אפילו די וואָס זעען אויס ווי היפך הטוב, טוט זיי דער אויבערשטער צוליב איין תכלית — די גאולה האמיתית והשלימה באחרית הימים. ד. ה., די אַלע ענינים זיינען שלבים אין סדר העליות וואָס ברענגען די שלימות הטוב פאַר אידן, וואָס דורך דעם ווערט נתגלה לעת"ל מלכותו של הקב"ה בשלימות.

ז. לכאורה פאַדערט זיך נאָך ביאור: וואָס איז די שייכות און דער טעם וואָס די חלוקה לששה שבתות טוט אויף דעם ענין השירה?

ויש לומר (ע"פ פנימיות הענינים) אַז די שירה ב(מוספי) שבת איז בהתאם צו דער שירה בששת ימי השבוע[42].

די הסברה בזה:

די מזמורי השירה אין די ששת ימי השבוע — יום ראשון לה' הארץ ומלואה בשני גדול ה' ומהולל מאד וכו' — ריידן וועגן ענינים און פעולות וועלכע ברענ־גען אַרויס, זיינען מגלה אלקות אין דער

---

36) להעיר שלולא גזירת הבאים והיוצאים היו מברכים רק ברכה א' בתחלת הד' קרואים ואחת בסיומם (מגילה כא, ס"ב). וראה מג"א או"ח ר"ס רפב: דכולהו ד' גברי כחד חשיבי דהא בזמן התלמוד הראשון מברך לפני' והאחרון לאחרי' (וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג).

37) ולהעיר דכל השירה הוי חדא פרשה. וראה טורי אבן ר"ה שם ד"ה עד שהראשונה.

38) וזה שכתב „ר"ח שחל בשבת שירה של ראש חודש דוחה את שירה של שבת" (רמב"ם הל' תו"מ שם ה"י) — ראה מג"ח מצוה שיב קרוב לסופו, דמסיק דלא היו דוחין אותה לגמרי משבת זו אלא שהיו קורין אותה במנחה.

39) להעיר מהמנהג בכ"מ בשמח"ת — כשחוזרין וכופלין ומשלשין וכו' בקרה"ת חוזרין לא לראש הסדרה (כתר שם טוב (גאגין) ח"א מנהגי עלית התורה ס"ז. וראה גם רמ"א או"ח סתרס"ט).

40) פסוק ד.

41) ראה גם לשון הספורנו שם בתחלתו. וראה חזקוני ס"פ וילך. אברבנאל פרשתנו. ועוד.

42) ואולי י"ל עד"ז ובהמשך לזה שחלק ד„שביעי" דהאזינו (השלמות דהסה"כ דהזי"ו ל"ך ו„עלה גו' ומת בהר גו") הוא בדוגמת „ויכולו השמים גו' וישבות גו'" דיום השביעי דמע"ב.

בריאה (בעולמו)[43]; בשבת אבער, וועז „שבת מכל מלאכתו", אלקות איז העכער פון מלאכתו — פון דער בריאה, איז גילוי אלקות דעמאלט פארבונדן מיט תורה וישראל ווי זיי זיינען העכער פאר דער בריאה.

וכשם ווי אין דער שירה צום אויבערשטן בנוגע עניני הבריאה זיינען דא זעקס מזמורים בששת ימי השבוע, עד"ז ובעין זה[44] זיינען דא די זעקס פרקים אין די עניני התגלות פון אוי־בערשטן ביחס צו אידן און זייער שייכות צו תורה (וואס דאס איז כל תוכן השירה, ובלשון הכתוב „למען תהי' לי השירה הזאת — לעד בבני ישראל", „וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו גו"):

„ביום[45] הראשון היו אומרין לה' הארץ ומלואה"[46] — „שקנה והקנה ושליט בעולמו"[47], וואס דער תוכן איז אז די וועלט איז דעם אויבערשטנ'ס „קניי" און ער איז דער שליט וכו' — אזוי אין דעם ערשטן פרק פון האזינו וואס רעדט עד"ז בנוגע צו ישראל ותורה („יערוף כמטר לקחי", „שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל שהיא חיים לעולם כו'"[48], און) ווי ס'איז מפורש בסיום הפרק „הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך"[49], ווי די מציאות פון אידן איז פארבונדן מיטן אויבערשטן.

„בשני היו אומרין גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו הר קדשו וגו'"[50] — „שחילק מעשיו ומלך עליהם"[51], וואס ווייזט אויף דער פעולה והתגלות פון אלקות אין דער בריאה; לנגד זה זאגט מען בפרק שני פון שירת האזינו „בהנחל עליון גוים גו' יצב גבולות עמים למספר בני ישראל כי חלק ה' עמו גו'"[52] — ווי אידן זיינען אויסגעטיילט פון אלע אומות דערמיט וואס „קבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו"[53], און אויך וועגן דעם ריבוי החסדים והטובות וואס דער אויבערשטער האט מיט אידן געטאן, וואס ברענגט נאכמער ארויס דעם „גדול ה' ומהולל מאד גו'".

„בשלישי היו אומרין אלקים נצב בעדת א־ל בקרב אלקים ישפוט"[54], וואס ווייזט אויף אן ענין פון גבורה והעלם

[וואס נוסף ע"ז וואס שם אלקים בכלל איז א מגן ונרתק אויף שם הוי' כמ"ש[55] כי שמש ומגן ה' אלקים (וואס

---

43) ראה בפרטיות בגמ' ר"ה שם.

44) עפ"ז אולי יש לפרש ל' הטושו"ע שם שהוא לנגד ששת ימי השבוע. אבל דוחק הוא בהלשון. ובלבוש שם מוסיף: והיו מחלקין אותה לששת ימי המעשה.

45) ל' הרמב"ם הל' תר"מ שם (ועד"ז בשאר הימים כדלקמן בפנים). וכלשון המשנה סוף תמיד. ברי"ה שם: בראשון מה היו אומרים כו'. וכן ביום השני. ובע"י בכל הימים „מהו אומר".

46) כן הובא ברמב"ם שם. ובכרי"ה שם. ובסוף תמיד וע"י ר"ה שם מוסיף „תבל וישבי בה".

47) ר"ה שם לב' המ"ד ר"י משום רע"ק ור"נ. אלא שבלשון ר"י מוסיף (וכן בשאר הימים, לבד שבת) ע"ש שקנה כו'. וראה שו"ת כנסת יחזקאל סי' קט.

48) פסוק ב ובפרש"י עה"פ.

49) פסוק ו.

50) כ"ה ברמב"ם שם. והוא ע"פ המשנה דסוף מס' תמיד (בלי „וגו'". וצ"ק ברמב"ם שהרי קדשו הוא סוף פסוק). וברי"ה הובאה רק התחלת הכתוב „גדול ה' ומהולל מאד" (ובע"י שם מוסיף „וגו'").

51) כ"ה בגמ' לפנינו (בב' המ"ד). ובע"י (והגהות הב"ח) מוסיף (בב' המ"ד) „נתעלה וישב במרום".

52) פסוק ח ואילך.

53) פרש"י שם י"ד.

54) כ"ה בתמיד ורמב"ם שם. וברי"ה ליתא „בקרב אלקים ישפוט".

55) תהלים פד, יב. ראה שער היחוד והאמונה פ"ד. שם פ"ז.

דערפאר איז אלקים בגימטריא־הטבע[56], ער איז מסתיר אויף דעם אור פון שם הוי' שלמעלה מהטבע)[57], איז דאס מודגש אין דעם פסוק, ווי די גמרא זאגט אז מ'זאגט „אלקים נצב גו'" „ע"ש שגילה ארץ בחכמתו והכין תבל לעדתו", אז ס'איז געווען דער גילוי — עלמא דאתגליא, פון דעם העלם וכיסוי שבעלמא דאתכסיא (וואס נבראין שבעלמא דאתכסיא זיינען בטל במקורם בדוגמת דגים שבים)[58], ובמילא איז נתגלה געווארן בחי' „ארץ", ארציות[59]]

בדוגמא לזה זאגט מען בפרק שלישי (פון האזינו) די פסוקים ווי ביי אידן איז געווען דער העלם פון אלקות, ביז צום סיום „ותשכח אל מחוללך"[60].

„ברביעי היו אומרין א־ל נקמות ה' א־ל נקמות הופיע"[61], „שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן"[62] — בהתאם לזה זאגט מען בפרק רביעי פון שירת האזינו די עונשים ופורעניות פון אידן[63].

„בחמישי היו אומרים הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב"[64], זאגט מען אין פרק חמישי די „דברי תנחומין שיבואו עליהם", וואס דאס ברענגט צו „הרנינו גו'".

„בששי היו אומרין ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר וגו'"[65], און לנגד זה זאגט מען בפרק ששי וועגן דער גאולה באחרית הימים וואס דעמולט וועט מלכותו של הקב"ה נתגלה וועלן מיטן גאנצן תוקף ועוז.

ועפ"ז יש לומר, אז „בא ללמד ונמצא למד": כשם ווי די ששה פרקים פון שירת האזינו שטעלן צוזאמען איין (גאנצע) שירה, כנ"ל — עד"ז זיינען די עניני שירה פון די ששת (שבעת[66]) ימי השבוע (ימי המעשה) ניט (נאר) באזונדערע שירות (מזמורים), א שיר מיוחד פאר יעדן טאג, נאר זיי אלע שטעלן צוזאמען איין (גאנצע) שירה[67].

---

56) פרדס שער יב פ"ב. ובשל"ה (פס, א) משמע קצת שכן הוא בזוהר. שעהיהו"א שם.

57) ראה שער היחוד והאמונה שם באורוכה.

58) ראה לקו"ת צו יד, ב ואילך. ובכ"מ.

59) וראה פרש"י (ר"ה שם): מקום מצב עדתו שנאמר ותראה היבשה. ולהעיר שכללות ענין החטאים (גם אצל אוה"ע בנוגע לשבע מצות) הוא מצד שנתגלה ונרגש מציאות העולם בפ"ע „תבל לעדתו". וראה חדא"ג מהרש"א שם. ובהפירוש לסוף מס' תמיד: ובשלישי שבו נראית הארץ שעלי' יהי' הדין והדיינין אומר אלקים נצב בעדת א־ל.

60) פסוק יח.

61) כ"ה ברמב"ם תמיד וע"י ר"ה שם. ובגמ' ר"ה ליתא סיום הכתוב „א־ל נקמות הופיע".

62) ר"ה שם.

63) ראה חדא"ג מהרש"א ר"ה שם, שלכן ישראל אמרו מזמור זה בשעת חורבן הבית (ערכין יא, סע"ב).

64) כ"ה בתמיד, ע"י ר"ה ורמב"ם שם. וברי"ה לפנינו ליתא סיום הכתוב „הריעו לאלקי יעקב".

65) רמב"ם שם. וברי"ה שם ליתא הסיום „לבש . . התאזר וגו'". ובתמיד: לבש לבש וגו'.

66) וי"ל דתלוי בהמחלוקת בר"ה שם אם מזמור שיר ליום השבת הוא „ליום שכולו שבת" ע"ש להבא (רש"י שם), כדעת ר"י משום ר"ע: או ש(גם) „בשביעי ע"ש ששבת", כדעת ר"נ: לר"י משום ר"ע, השיר דיום השבת הוא שיר (גדר) בפ"ע — „ע"ש להבא", וששת ימי השבוע הם שירה (גדר) בפ"ע — „על שם שעברו": ולר"נ דאומר „מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו", וגם השיר דשבת הוא באותו הסוג — ע"ש שעבר, כולם — גם דיום השבת — הם בכלל שירה (גדר) אחד. ואכ"מ.

67) ולהעיר דכל השבוע עובד משמר אחד, אלא ד„כל יום מימי השבת עובדים בו אנשים ידועים" (מאותו משמר) — רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג ה"ט.

---

*) ביאור מחלוקת הנ"ל — ראה לקו"ש חי"ז ע' 192 ואילך.

לפי זה דאַרף אויסקומען בנוגע דעם שיר שביום הרביעי „א־ל נקמות ה״ — „שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעוב־דיהן״ — אַז אויך דאָס איז ניט קיין שיר מיוחד אויף דעם וואָס „עתיד ליפרע מעובדיהן״, נאָר אַז דאָס איז אַ חלק ופרט פון די שירות שבו׳ (ז׳) ימי השבוע, דהיינו דורכדעם ווערט נתגלה ביום הששי די מלוכה פון אויבערשטן[68] — „ה׳ מלך גאות לבש״.

ח. פ׳ האזינו לייענט מען בכו״כ שנים, ווי בשנה זו, בשבת (ת)שובה. עפ״ז י״ל, אַז אין פרשת האזינו איז מרומז ניט בלויז די עצם שייכות צו עשי״ת, וואָס „פוסקים בה בענינות אלו מפני שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה״[69], נאָר אויך די עבודה ותשובה מיוחדת פון שבת תשובה (ועשי״ת בכלל).

דער חילוק צווישן דער תשובה שבכל ימות השבוע צו דער תשובה שביום השבת איז אין דעם, וואָס בימות החול איז די עבודה פון „תשובה תתאה״, און ביום השבת („שב״ת אותיות תש״ב״[70]) איז די עבודה פון „תשובה עילאה״[70].

און אע״פ אַז בכללות איז דאָס דער חילוק צווישן דער תשובה בעשי״ת און דער תשובה שבכל ימות השנה (אַז בכל ימות השנה איז בכללות די עבודה פון תשובה תתאה, און בעשי״ת איז דער עיקר ענין התשובה פון תשובה עילאה)[71], איז אַבער ידוע (ווי גערעדט כמ״פ[72]) אַז דער עיקר ושלימות העבודה פון תשובה עילאה בעשי״ת איז בשבת תשובה.

און דער אונטערשייד כללי צווישן תשובה תתאה און תשובה עילאה בנפש האדם איז — אַז תשובה תתאה קומט ע״י לב נשבר ונדכה, פאַרבונדן מיט מרירות[73], און תשובה עילאה איז „בשמחה רבה״[74].

און דאָס איז מרומז אין שירת האזינו:

זי איז כולל „ענינות . . שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה״, אַבער לאידך גיסא ווערט זי אַנגערופן בשם „שירה״, און די לויים זאָגן איר אַלס שיר על הקרבן (צוזאַמען מיטן ניגון בכלי שיר) — אַן ענין פון שמחה (וואָס דער־פאַר איז „אין אומרים שירה אלא על היין שנאמר כו׳ המשמח אלקים ואנשים״[75]). ביז אַז (לחד מ״ד[76]) לערנט מען אַפ „עיקר השירה מן התורה״ פון דעם פסוק[77] „תחת אשר לא עבדת את ה״א בשמחה ובטוב לבב — איזו היא עבודה שבלב שבשמחה ובטוב לבב הוי אומר זה שירה״.

ט. דער ביאור הנ״ל, אַז שירת האזינו איז ענינה תשובה עילאה, איז בהתאם מיטן תוכן פון פרשת האזינו כפשוטה:

---

68) וכמו שהוא כפשוטו, שגם ע״י הנקמה באלו שאינם מודים באחדותו ית׳, נתגלה מלכותו בארץ.

69) ובלבוש או״ח שם ס״ה מפורש „מפני שברוב פעמים קורין פרשה זו בשבת שבין ר״ה ליו״כ שהם ימי תשובה כדי לעורר את העם שיחזרו בתשובה״. ובשבלי הלקט השלם סי׳ שו (ועוד) מפרשים הטימן „הזיין ל״ך״ שכל אות מרמז על איזה ענין ופעולה בשייכות לר״ה עשי״ת ויוהכ״פ.

70) אגה״ת פ״י. וראה לקו״ת שי״ש סו, ג. ובכ״מ.

71) ראה לקו״ת שם. ושם סז, ד.

72) ראה גם לקו״ש חי״ד ע׳ 143 ואילך.

73) אגה״ת פ״ז. וראה שם פ״י.

74) אגה״ת ספי״א (קיא, רע״א).

75) ברכות לה, א. ערכין יא, א.

76) ערכין שם.

77) תבוא כח, מז.

דער ציווי לכתוב „את השירה הזאת" כפשוטו איז געווען „למען תהיה לי השירה הזאת לעד" — אַן עדות אויף תורה ומצות, ד. ה. אַז די שירה טוט אויף ביי אידן דעם קיום וחיות אין גאַנץ תורה ומצוות[78],

און ווי ס'איז אויך מודגש אין דעם, וואָס אע"פ אַז פון דעם פסוק „ועתה כתבו לכם את השירה גו'" לערנען אַרויס חז"ל[79] אַז ס'איז דאָ אַ מ"ע על כל ישראל אויף צו שרייבן די גאַנצע תורה, אַ ספר תורה — פונדעסטוועגן דריקט דאָס אויס תורה מיטן לשון „השירה הזאת", וואָס בפשוטו של מקרא[80] גייט עס אויף שירת האזינו, ווייל די שירה איז די „עדות" וואָס גיט דעם קיום וחיות אין דער גאַנצער תורה[81].

[ויש לומר אַז דאָס איז אויך אַנגע־דייטעט אין דעם וואָס גאַנץ שירת האזינו איז אויסגעשטעלט אין איין „פרשה", און אין איין קאַפּיטל[82] — קאַפּיטל „לב"[83], וואָס איז מרמז אויף גאַנץ תורה: כידוע[84] אַז תורה הויבט זיך אַן מיט א ב"ת (בראשית) און ענדיקט זיך מיט א למ"ד („לעיני כל ישראל") — לב: זאת ועוד, אַז דער אויפטו פון דער שירה איז אויך בדוגמת ענין הלב כפשוטו, וואָס כשם ווי דער קיום וחיות פון גאַנצן גוף איז אַפהענגיק אין לב[85], אַזוי איז גאַנץ תורה אַפהענגיק אין (עדות) שירת האזינו[86]. דאָס איז דער „לב" פון דער גאַנצער תורה[87]][88].

---

78) כפשוטו של מקרא. ובארוכה באברבנאל וילך שם וכמה מפרשי התורה.

79) סנהדרין כא, ב. רמב"ם רפ"ז מהל' ס"ת.

80) כפרש"י עה"פ ושאר מפרשי התורה. וגם הרמב"ם שם אינו מוציא פ' הכתוב מפשוטו, אלא ממשיך „כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות". וראה רלב"ג וילך שם. שו"ת חת"ס יו"ד סרנ"ד. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג פרשיות פרשה ס (ריג, ג ואילך).

81) וראה אברבנאל וילך שם שהציווי הי' שכ"א מישראל יעתיק השירה ותהי' שגורה בפי כל אדם. וזהו פ' הפסוק „למען תהי' לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" — „רוצה לומר שימצא בפי כל בני ישראל ולא יצטרכו לבקש ספר התורה אבל בפיהם תמצא השירה הזאת".

ואולי י"ל דמכאן מקור להידוע בענין גודל לימוד האזינו ע"י כל אחד (ראה ס' השיחות תש"א ס"ע 56. ס' התולדות מהר"ש ע' 74. ס' הזכרונות פכ"ט ממהר"ל מפראג בזה).

82) גם החלק שלאחר השירה, אבל בא בהמשך להשירה „ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת גו'".

83) ידועה השקו"ט בנוגע לחלוקה זו לקאפיטלאך ומקורה — אבל בכל אופן הרי נתפשטה חלוקה זו בהספרים דכל תפוצות ישראל (וגדולי ישראל) ומאז כו"כ דורות, ומנהג ישראל תורה היא. ולהעיר מרמב"ם הל' ממרים (פ"א ה"ב־ג. פ"ב ה"ב) בנוגע למנהגות ומנהג שפשט בכל ישראל. — וראה לקו"ש ח"ה (ע' 57 ואילך. ע' 337 ואילך) בענין שמות הסדרות.

84) ראה אותיות דר' עקיבא אות ב בסופו.

85) ראה וח"ג רכא, ב. אגה"ק סי' לא. שו"ת חכם צבי סע"ד, עו־עז (אבל בפסקי דינים להצ"צ חיו"ד סוס"מ הכריע כדעת החולקים עליו). ונסמן בדרכי תשובה ובניצוצי זהר שם. וראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 165 ואילך.

86) ולהעיר מסיום וחותם פ' האזינו, אשר לאחרי ש„ויכל משה לדבר את כל הדברים גו' ויאמר אליהם שימו לבבכם גו'".

87) ולהעיר גם ממשנ"ת (לקו"ש ח"ט ע' 156 הערה 23) דהפרק בתניא שמדובר בו הענין דאהבת ישראל הוא פרק לב, והרי אהבת ישראל היא „כל התורה כולה" (שבת לא, א).

88) וראה צרור המור ס"פ וילך: ואמר את דברי השירה הזאת עד תומם להורות ג"כ כו' והיא כלל כל התורה כולה ובה כלולים כל דברי הנביאים כולם, וכל מה שעתיד לבא על ישראל בגלותם ובגאולתם. וראה רמב"ן סוף פרשתנו.

און דאָס איז דער תוכן הענין פון תשובה, ובפרט תשובה עילאה[89], וואָס מיינט ניט „תשובה גשמיות מעבירות"[90], נאָר אַ דרך אין עבודת ה', אַז זיין עבודה איז „להשיב את הנפש למקורה ושרשה ולדבקה בו"[90], וואָס תשובה גיט דעם קיום וחיות אין דער עבודה פון תורה ומצות, באופן אַז זיינע מעשים ווערן (דורך תשובה) „מעשים טובים ומאירים"[91].

און דורכדעם וואָס ישראל עושין תשובה איז מיד הן נגאלין[92], די גאולה הפרטית פון יעדן אידן[93], און יעדער איינער איז זוכה צו דער (שלימות) גמר חתימה טובה ביום הכיפורים.

און עי"ז צו דער גאולה הכללית, די גאולה האמתית והשלימה, וואָס דעמולט ווערט זיין „שיר חדש" ל' זכר, אַ גאולה נצחית שאין אחרי' גלות[94], במהרה בימינו ממש.

(משיחות ש"פ האזינו תשמ"א ותשמ"ב)

---

89) נוסף ע"ז דתשו"ע ענינה הוא דיתעסק באורייתא (אגה"ת פ"ח (מר"מ פ' נשא). וראה המשך וככה תרל"ז לאדמו"ר מהר"ש• פס"ט) — ומודגש בשירה האזינו שהיא יסוד וכללות התורה (ראה הנסמן בהערה שלפנ"ז).

90) לקו"ת שמע"צ פה, א. וראה בארוכה לקו"ת ריש פרשתנו. דרושים לש"ש שם. ועוד.

•) להעיר שהשנה — י"ג תשרי תשמ"ג — יתמלאו מאה שנה להסתלקות הילולא שלו. ולהעיר דכללות הוראתו והנהגתו הי' באופן דמלכתחילה אריבער — והרי זהו"ע דתשו"ע, תורה. וכמשנ"ת כמ"פ.

91) לקו"ת שמע"צ שם.

92) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

93) ראה אגה"ק ס"ד.

94) ראה תוד"ה ונאמר פסחים קטז, ב. הובא בבחיי וילך (לא, ל) לענין שירת האזינו.

יום הכפורים*

א. ביים סוף פון מס׳ יומא איז ירו־שלמי ווערט געבראכט א פלוגתא[1] בנוגע צו וידוי יום הכיפורים: תני צריך לפרוט את מעשיו (בשעת׳ן וידוי דארף מען מפרט זיין די חטאים וועלכע מ׳איז באגאנגען) דברי ר׳ יהודה בן בתירה [אין בבלי[2] איז די גירסא: בן בבא], ר׳ עקיבא אומר אין צריך לפרוט את מעשיו.

דערנאך[3] איז דער ירושלמי ממשיך (און איז דערמיט מסיים די מסכת): כתיב[4] מקוה ישראל ה׳ וגו׳[5] מה המקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל וכן (הוא) אומר[6] וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם.

דארף מען פארשטיין: וואס איז די שייכות צווישן די צוויי ענינים — די פלוגתא צי „צריך לפרוט את מעשיו״ און די דרשה שלאח״ז „כתיב מקוה ישראל . . מה המקוה מטהר . . וכן (הוא) אומר וזרקתי . . אטהר אתכם״ —

וועלכע דער ירושלמי ברענגט בהמשך זל״ז?

בפשטות לערנט מען אז דער סיום המס׳ „כתיב מקוה כו׳״ איז בקשר צו דער משנה און קומט דא כדי לסיים בדבר טוב (אבער דאס האט ניט קיין קשר צו דער סוגיא שבסמיכות ממש לפנ״ז) — אבער, ווי גערעדט שוין פיל מאל[7]: וויבאלד אז יעדער ענין איז תורה איז בדיוק, איז גלאטער צו זאגן, אז דאס וואס די גמרא איז דא מסיים דווקא מיט דעם „דבר טוב״, איז עס דערפאר וואס עס האט א שייכות וקשר צו הסמוך לזה[8].

אין דעם סיום גופא דארף מען פאר־שטיין:

די דרשה „כתיב מקוה ישראל כו׳״ ווערט, כנ״ל, געבראכט אין דער משנה[9], וז״ל המשנה: אר״ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וגו׳[10] ואומר מקוה ישראל ה׳ מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב״ה מטהר את ישראל — נאר עס זיינען דא צוויי שינויים (עיקריים) אין לשון הגמרא לגבי דעם לשון המשנה:

---

* וסיום מס׳ יומא.

1) הובאה ג״כ (בשינויים) בבבלי יומא פו, ב. תוספתא שם פ״ד, יד. ירושלמי נדרים פ״ה ה״ד. וראה בפרטיות ע״ד פירוט החטא — אנציקלופדי׳ תלמודית ערך ודוי (ע׳ תלט ואילך). וש״נ.

2) יומא שם. ובתוספתא יומא וירושלמי נדרים שם — „בן בתירה״ (כבירושלמי יומא).

3) לאחרי שמביא טעמא דר״י — „דכתיב אנא חטא העם הזה וגו׳״ (תשא לב, לא), ו„מה עבד לה ר״ע כו׳״.

4) ירמ׳ יז, יג. וראה נוסח המשנה בבבלי (יומא פה, ב) ובהנסמן על גליון הש״ס שם. שינוי׳ נוסחאות למשניות שם. תוי״ט שם.

5) כ״ה בירושלמי שם (אבל במשנה בירושלמי (וכן בבבלי) — ליתא „וגו׳״). וצע״ק מה מוסיף.

6) יחזקאל לו, כה.

7) ראה לקו״ש חי״ד ע׳ 26 — סיום מס׳ נדה (ע״פ חדא״ג מהרש״א שם).

8) ולכאורה זוהי כוונת הקרבן העדה כאן (ד״ה אטהר אתכם): הקב״ה מכפר להן על כל גילוליהם שלא התוודו עליהן כו׳ — לרמז השייכות להסוגיא שלפנ״ז (ע״ד וידוי).

9) ובקושיית המראה הפנים לירושלמי כאן.

10) כ״ה בירושלמי. ובמשנה שבבבלי הועתקה גם תיבת „וטהרתם״, ולאידך — ליתא „וגו׳״. וראה לקמן בפנים סו״ס ו ובהערה 51.

(א) אין גמרא ברענגען זיך די צוויי פסוקים אין א פאַרקערטן סדר ווי אין משנה[11].

(ב) אין משנה וועט געבראַכט נאָר התחלת הכתוב „וזרקתי עליכם מים טהורים" (און דער סיום הכתוב וועט נרמז אין א „וגו'"), משא"כ אין גמרא וועט נעתק דער גאַנצער פסוק.

דערפון וואָס די גמרא איז משנה פון לשון המשנה איז מובן, אז אין דרש הגמרא איז פאַראַן א כוונה שונה ווי אין משנה — דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז דער חילוק אין דעם צווישן דער משנה און דער גמרא?

ויש לומר, אז דער טעם השינוי אין דער דרשה פון דער גמרא איז פאַר־בונדן דערמיט וואָס אין גמרא קומט עס בהמשך צו דער פלוגתא צי „צריך לפרוט את מעשיו".

ב. ובהקדים הביאור אין דעם טעם המחלוקת, צי „צריך לפרוט את מעשיו" אדער „אין צריך לפרוט את מעשיו":

די גמרא ברענגט אויף דעם פסוקים: דער מ"ד וואָס זאָגט „צריך לפרוט את מעשיו" לערנט עס אפ[12] פון פסוק[13] „אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב", און ר' עקיבא זאָגט „אין צריך שנאמר*[13] אשרי נשוי פשע כסוי חטאה"[14].

אַבער ע"ד הרוב איז עס ניט א גזירת הכתוב; ועוד י"ל, אז ווי בכו"כ מקומות כיו"ב, איז די פלוגתא בדרשת הפסוקים פאַרבונדן מיט א פלוגתא אין סברא.

11) ראה מה שתי' ע"ז במראה הפנים שם.

12) גמרא יומא שם (בבבלי וירושלמי). תוספתא יומא שם.

13) תשא לב, לא.

13*) תהלים לב, א.

14) יומא (בבלי) שם.

תוס'[15] איז מבאר זייער פלוגתא (לויט א ירושלמי[16]): דער טעם פון דעם מ"ד „צריך לפרוט את מעשיו" איז „מפני הבושה . . כדי שיתבייש מחטאיו"[17]; און דער וואָס זאָגט „אין צריך" איז כדי „שלא יחשדוהו בשאר עבירות".

ויש לומר, אז די סברת הפלוגתא אין דעם גופא — צי ס'איז מכריע דער טעם הבושה אדער דער טעם פון חשד — איז:

דער ענין פון „יתבייש מחטאיו" איז נוגע בהווה צו דער תשובה גופא: בשעת ביי אים איז דאָ דער הרגש הבושה ביותר אניף זיין חטא, איז זיין חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא טיפער און אמת'ער.

משא"כ דער „הפסד" וואָס קומט אַרויס פון חשד — „שלא יחשדוהו בשאר עבירות" — איז נוגע בעיקר בעתיד, הפסד הנאמנות[18] וכיו"ב (ואולי

15) ד"ה ליחוש — גיטין לה, ב. וראה גם מפרשי הירושלמי נדרים שם.

16) נדרים שם. ולהעיר שבשירי הקרבן שם (ועוד) מפרש הירושלמי באו"א, שאין הטעמים „מפני הבושה" ו„מפני החשד" שייכים כלל לפלוגתת ר"י ור"ע אם צריך לפרוט החטא. ע"ש.

17) וכ"כ במאירי בחבור התשובה מאמר א פ"ח (ושם: והוא אמרם ז"ל צריך לפרוט . . כדי שיתבייש). יפה מראה לירושלמי יומא שם. וראה רש"י יומא שם ד"ה בחטא מפורסם. ראב"ד הל' תשובה פ"ב ה"ה. מג"א או"ח סתר"ז סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. ועוד.

18) אף שהוא איסור (בהווה) — לעשות דבר המביא לידי חשד (בפרטיות — אנציקלופדי' תלמודית (כרך יז) ערך חשד: מראית העין) — הרי ה„הפסד" שבזה (הפסד הנאמנות) נוגע בעיקר בעתיד, שאינו נאמן בשלו או גם בשל חברו בנוגע ל„שאר עבירות" (משנה בכורות ספ"ד. שם פ"ה מ"ד. — ולהעיר אשר לר' מאיר גם על של חבירו אינו נאמן ולהראב"ד (הל' מעשר ספי"ב, הובא בתוי"ט לבכורות פ"ה שם) הלכה כר"מ חוץ במטיל מום

י״ל אז בשעת מ׳איז אים חושד אין שאר עבירות, קען זיין, אז מ׳וועט דאס אים אמאל אויפווארפן, וע״ד דער איסור צו זאגן א בעל תשובה „זכור מעשיך הרא־שונים״[19].

ועפ״ז איז זייער פלוגתא תלוי אין דער שאלה הידועה[20] — צי דארף מען זיך רעכענען און מכריע זיין בהווה מיט א מצב וואס וועט (אדער קען) זיין בעתיד:

דער מ״ד אז „צריך לפרוט את מעשיו״ האלט, אז וויבאלד דער פירוט החטא איז נוגע צו דער תשובה גופא (בהווה), אז זי זאל זיין טיפער און אמת׳ער — רעכנט מען זיך ניט מיטן חשש שבעתיד:

משא״כ שיטת ר׳ עקיבא איז (ווי גע־רעדט אמאל בארוכה[21]), אז מען דארף זיך רעכענען מיטן עתיד (ער האט אין יעדן ענין געזען גלייך (בהווה) די תו־צאות שבעתיד[22]) — און דעריבער, אע״פ אז מצד דעם מצב בהווה וואלט דער פירוט החטא געבראכט צו א טיפערער תשובה, דארף מען חושש זיין אויף דעם הפסד וואס וועט דערפון ארויסקומען בעתיד.

ג. לויט דער הסברה אין שיטת רע״ק קומט ארויס א נפק״מ בפועל, אז דאס וואס אין צריך לפרוט את מעשיו איז דוקא בקול (ווען א צווייטער קען הערן), משא״כ בלחש איז אויך רע״ק מודה אז צריך לפרוט את מעשיו[23].

אבער פון סתימת לשון רע״ק איז משמע אז אפילו בלחש דארף מען ניט מפרט זיין מעשיו[24].

ויש לומר נאך א הסברה אין שיטת רע״ק — וואס אויך זי איז פארבונדן מיט שיטת רע״ק אז עתיד איז מכריע את ההווה:

עס זיינען פארען כמה דרגות אין תשובה, וואס בכללות טיילן זיי זיך אין צוויי מדריגות (בלשון הש״ס[25]) — תשובה מיראה ותשובה מאהבה.

ויש לומר, אז דער ענין הנ״ל, צי עס דארף זיין פירוט החטא, איז תלוי איינעם חילוק צווישן די צוויי אופני התשובה:

ביי תשובה מיראה לייגט זיך צו זאגן, אז צריך לפרוט את מעשיו. ווארום ווי־באלד אז זיין תשובה איז „מיראה״ — כדי צו פארהיטן זיך פון אן ענוש (אדער צוליב קבלת שכר)[26] — איז דאך א נפק״מ אויף וועלכער עבירה ער טוט תשובה: ס׳איז אינו דומה די יראה פון אן עבירה חמורה פאר וועלכער עס קומט א גרויסער ענוש צו דער יראה פון אן עבירה קלה וואס פאר איר קומט א

בבכור. אף שאינו נוגע לנדו״ד שהרי מפסיד פרנסתו ע״י שאין קונין משלו).

19) ב״מ נח, ב (במשנה). רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ז. הל׳ מכירה פ״ד הי״ג. טושו״ע חו״מ סרכ״ח ס״ד. שו״ע אדה״ז חלק חו״מ הל׳ אונאה סכ״ח.

20) ראה שד״ח כללים מע׳ זיין כלל א. אסיפת דינים מע׳ יוהכ״פ ס״א סק״י (ולהעיר מלקח טוב — להרי״ע ענגל — כלל ו אות ג. ועוד). וראה לקו״ש חט״ו ס״ע 453 ואילך. חט״ז ע׳ 398 ואילך. חי״ט ע׳ 70, 73 ואילך.

21) לקו״ש חי״ט שם — בביאור ב׳ הסיפורים בסיום מס׳ מכות.

22) וע״ד הוראתו (והנהגתו) „לעולם . . כל דעביד רחמנא לטב עביד״ בפועל (ברכות ס, סע״ב. וראה לקו״ש שם). וראה לקמן בפנים סעי״ה בנוגע לשיטת הירושלמי בזה.

23) וכ״כ בב״י לטאו״ח סתר״ז. וראה פר״ח או״ח סתר״ז סק״ב.

24) כמ״ש המאירי בחבור התשובה שם ס״י (אלא שהוא כתב שרק בשפתיו לא יפרט כי די „שיזכרהו בלבו ושיכללהו בדעתו״, משא״כ ע״פ המבואר לקמן בפנים). וראה פר״ח שם.

25) יומא פו, א־ב.

26) ראה רמב״ם הל׳ תשובה פ״י ה״א בפירוש „עובד מיראה״.

קלענערער ענש. און דערפאר „צריך לפרוט את מעשיו" — וואָרום אויב ער איז ניט מפרט דעם חטא, פעלט אין דער יראה דער הרגש אינעם חומר החטא, ובמילא איז זיין חרטה ניט בשלימות.

משא"כ ביי תשובה מאהבה — וואָס אין דעם טראַכט ער ניט וועגן זיין ענש, נאָר אים איז נוגע זיין אהבה און צוגע־בונדנקייט צום אויבערשטן[27] — איז ניט (אזוי) א נפק"מ וועגן וועלכער עבירה עס רעדט זיך. וואָרום אין דער נקודה זיינען אלע עבירות גלייך, קלות כח־מורות: דורך יעדער עבירה, אפילו א קלה שבקלה, ווערט מען נפרד (היפך האהבה) פון דעם אויבערשטן[28]. און דערפאר איז „אין צריך לפרוט את מעשיו" — ווייל אין דעם[29] איז ניטא קיין תועלת[30] פון מפרט זיין דעם חטא.

ד. עפ"ז קען מען מבאר זיין די פלוגתא צווישן ר' יהודה בן בתירה מיט ר' עקיבא, ובהקדים:

ווי גערעדט אמאל בארוכה[31], איז אין אלע אופני התשובה איז די זעלבע נקודת התוכן[32]. אפילו דער נידעריקס־טער אופן אין תשובה, איז ענינה (כשמה) — וואָס דער מענטש קערט זיך צום אויבערשטן. און דאָס איז דער ענין הגלוי אין תשובה מאהבה וואָס א איד טוט תשובה כדי צו זיין דבוק צום אויבערשטן. בא תשובה בלויז מצד דעם מורא צו נענש ווערן, איז עס מצד דעם פאַרשטעל פון יצר הרע, „יצרו הוא שתקפו"[33] און זיין ביטול, אבער די פנימיות אויך פון דער תשובה — איז וואָס זיין נשמה קערט זיך צום אויבערשטן.

און דעריבער: לשיטת ר' עקיבא, אז עתיד איז מכריע את ההווה — ר' עקיבא „זעט" אינעם הווה זיין פנימיות, וואָס וועט ארויסקומען בעתיד[22] — זעט ער אויך די פנימיות פון ענין התשובה, אז אע"פ אז מ'האלט ערשט ביי דער דרגא הנמוכה פון תשובה (— מיראה), איז עס „בכח" ובפנימיות שוין אן ענין פון תשובה מאהבה (אין וועלכער ס'איז ניט (אזוי) נוגע וועגן וועלכער עבירה עס רעדט זיך*[33], כנ"ל). און דעריבער האלט ער אז אין צריך לפרוט את מעשיו, כנ"ל.

ה. לויט דעם ביאור אין שיטת ר' עקיבא — אז דאָס וואָס ער האלט אז „אין צריך לפרוט את מעשיו" איז פאַר־בונדן מיט זיין שיטה אז עתיד איז מכריע את ההווה — קען מען מבאר זיין נאָך אן ענין בנדו"ז:

דער רמב"ם[34] פסק'נט „וצריך לפרוט את החטא", וואָס דאָס איז ניט ווי שיטת ר' עקיבא. פרעגן מפרשים[35]: ס'איז דאָך א כלל[36] אז הלכה כר' עקיבא מחבירו — פאַרוואָס פסק'נט ניט דער רמב"ם ווי ר' עקיבא?

---

27) ראה רמב"ם שם (ה"ה. וראה שם ה"ב) שהעובד מאהבה הוא העושה לשמה.

28) ראה בארוכה תניא פ"כ ואילך.

29) ולהעיר ממשנ"ת (לקו"ש ח"ד ע' 1360) שענין הוידוי הוא רק בתשו"ת ולא בתשו"ע שבבחי' זו אין מלכתחילה מקום לפגם כו' (שלכן א"א וידוי בשבת שענינה תשו"ע (אגה"ת פ"י)).

30) וי"ל שאדרבה — פירוט החטא, המדגיש ענין הפרטי שבהעבירה, „מעלים" על ענין הכללי שבה, מה שעל ידה נעשה האדם נפרד מהקב"ה.

31) נדפס בלקוטי ביאורים לתניא ח"ב ע' קיב ואילך.

32) להעיר ממרז"ל דכל הגאולות — „שם גאולה עלה" (רש"י ד"ה אתחלתא — מגילה יז, ב).

33) לשון הרמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

*33) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש ח"ז ע' 125. ועוד) בשיטת רע"ק (מכילתא יתרו כ, א) שהיו אומרים על הן הן ועל לאו הן. ע"ש.

34) הל' תשובה פ"ב ה"ג. וראה הגהמי"ט שם.

35) כסף משנה, לחם משנה ועוד.

36) עירובין מו, ב.

ענטפערט דער כסף משנה[37]: ווי־באלד אז אין גמרא (אין בבלי[38]) ווערט געבראכט א מימרא פון רב יהודה בשם רב: „כתיב[39] אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב[40] מכסה פשעיו לא יצליח, לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם" — וואס די מימרא קען שטימען נאר לפי שיטת ר' יהודה ב"ב (אז צריך לפרוט את החטא), וואס „אילו לר"ע אפילו מפורסם נמי לא" — איז „כיון דסבר רב כוותי' הכי נקטינן".

וואס לויט דעם ביאור קומט אויס, אז לשיטת הירושלמי — וואו עס ווערט ניט געבראכט דער מאמר הנ"ל פון רב — איז די הלכה ווי ר' עקיבא (דהלכה כר' עקיבא מחבירו)[41].

וע"פ הנ"ל איז מובן דער טעם הפלוגתא צווישן בבלי און ירושלמי, צי די הלכה איז ווי ר' עקיבא אדער ניט — ווייל, ווי גערעדט כמה פעמים[42]: מען געפינט בכמה מקומות אז שיטת הבבלי איז אז הווה איז מכריע את העתיד, און לויט שיטת הירושלמי רעכנט מען זיך שוין בהווה מיטן מצב וואס ווען זיין בעתיד.

[וואס דאס איז פארבונדן מיטן חילוק צווישן דעם דרך הלימוד פון בבלי און דעם ירושלמי:

תלמוד בבלי ווערט אנגערופן „במח־שכים"[43] — ווייל דער סדר הלימוד אין בבלי איז ווי איינער וואס גיפינט זיך אין חושך. און מען קומט צו דער מסקנא דורך א שקו"ט וקושיות וכו', וואס פאר־שטעלן אויף דעם אמת: משא"כ אין ירו־שלמי איז אזוי ווי איינער וואס געפינט זיך אין א מצב פון „אור" — ס'איז ניטא קיין ריבוי שקו"ט, מען זעט גלייך די ריכטיקע מסקנא.

און דערפאר[44]: אין בבלי — א מצב פון „מחשכים" — רעכנט מען זיך בעיקר מיטן מצב בהווה און ניט מיטן עתיד, ווייל דער עתיד איז פארשטעלט, ער זעט זיך ניט אין (דעם „חושך" פון) הווה; משא"כ אין ירושלמי וואו אלץ איז „ליכטיק" — זעט מען שוין בהווה אויך דעם עתיד, ובמילא איז דער עתיד מכריע את ההווה].

ועד"ז בעניננו: לויטן בבלי, אז הווה איז מכריע, פסק'נט מען די הלכה ווי ר' יהודה בן בבא אז צריך לפרוט את החטא; משא"כ לויט שיטת הירושלמי, אז עתיד מכריע את ההווה, איז די הלכה כר' עקיבא אז „אין צריך לפרוט את מעשיו".

ו. ע"פ כל הנ"ל וועט מען אויך פארשטיין דעם סיום פון מס' יומא (אין ירושלמי) — „כתיב מקוה ישראל ה' כו' וכן (הוא) אומר וזרקתי גו' אטהר אתכם" (און זיין שייכות צו דער פלוגתא צי צריך לפרוט את מעשיו):

דער חילוק צווישן די צוויי פסוקים — „מקוה ישראל ה'" און „וזרקתי

---

37) הל' תשובה שם. וכ"כ בב"י לטאו"ח שם. — אבל בב"ח שם ועוד מפרשים תירצו שיטת הרמב"ם בא"א (וכן, שמימרא דרב יהודה אמר רב אחיא גם כרע"ק). ועפ"ז אין זו פלוגתא בין הבבלי והירושלמי. ואכ"מ.

38) יומא פו, ב.

39) תהלים לב, א.

40) משלי כח, יג.

41) ומ"מ לא פסק הרמב"ם כרע"ק כי הלכה כבבלי לגבי ירושלמי.

42) לקו"ש ח"ד ע' 1337-8. לקו"ש חט"ו ס"ע 453 ואילך. לעיל ע' 173 ואילך.

43) סנהדרין כד, א. וראה בארוכה שערי אורה ד"ה בכ"ה בכסלו פנ"ד ואילך. ועוד.

44) ראה גם לעיל שם. ובסגנון אחר קצת — לקו"ש ח"ד שם.

עליכם גו״ — יש לפרש (מיוסד אויף פירוש כמה מפרשים[45]):

„וזרקתי עליכם״ איז דער סיוע מל־מעלה צו א אידן אז ער זאל תשובה טאן — „הקב״ה מעורר לבן לתשובה״[46]; „מקוה ישראל ה״ ווייזט אויף דער תשובה וואס דער איד טוט (פונקט ווי די טהרה במקוה, יבוא במים, מען גייט זיך טובל זיין אין מקוה[47]).

ועפ״ז איז פארשטאנדיק דער סדר אין משנה — פריער ברענגט ער דעם פסוק „וזרקתי עליכם גו״ און דערנאך „מקוה ישראל ה״ — ווייל דאס איז דער סדר פון תשובה:

איידער ער טוט תשובה איז ער מרוחק פון אויבערשטן עונותיכם מבדי־לים[48] זיינע עוונות זיינען מבדיל צווישן אים מיטן אויבערשטן — אין אזא מצב איז ער ניט אזוי שייך אז ער זאל אליין נתעורר וועלן בתשובה. איז דער סדר בזה, אז דאס הייבט זיך אן מצד הסיוע מלמעלה — „וזרקתי עליכם מים טהורים״: דער אויבערשטער וואלט אריין א אידן מלמעלה הרהורי תשובה[49].

אבער די כוונה אין דעם איז ניט אז ער זאל בלייבן בלויז ביי דער תשובה וואס קומט צו אים מלמעלה, נאר אז דאס זאל אים ברענגען צו האלטן אליין אויף זיין טהרה. און דאס איז וואס די משנה איז ממשיך „ואומר מקוה ישראל ה״, וואס דאס איז די טהרה שע״י מקוה וואס קומט דורך עבודת עצמו.

ועפ״ז איז פארשטאנדיק פארוואס די משנה איז מעתיק (אין ערשטן פסוק) בלויז די ווערטער „וזרקתי עליכם מים טהורים״ און ניט די ווערטער „וטהרתם גו״ — ווייל די הדגשה אין ערשטן פסוק איז אויף דער התעוררות מל־מעלה („וזרקתי״), און ניט אזוי אויף „וטהרתם גו״[50], וואס באציט זיך בעיקר צו דער טהרה פון אידן[51]. דער ענין — אז ער דארף אליין זיך מטהר זיין — שטייט אין דעם „ואומר מקוה ישראל ה״.

ז. דערפון איז פארשטאנדיק, אז דאס וואס די גמרא איז מהפך דעם סדר הפסוקים, איז דאס א שינוי אין תוכן:

---

45) תו״ט למשנה יומא (פה, ב). וראה חדא״ג מהרש״א שם. יפה מראה וקרבן העדה לירושלמי כאן. וראה לקו״ש חי״ז ע׳ 179.

46) לשון הקרבן העדה כאן.

47) ראה חדא״ג ותו״ט שם. — אלא שמ״מ גם בזה יש הסיוע מלמעלה, כהמשך לי׳ המשנה „מקוה ישראל ה׳ . . הקב״ה מטהר כו״ (ראה עד״ז תו״ט שם. יפה מראה לירושלמי כאן. וראה לקו״ש שם ע׳ 180).

48) ישעי׳ נט, ב.

49) ע״ד מארז״ל (תגיגה טו, א) „יצתה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים״ (וראה ברכות ג, א. אבות פ״ו, ב). וראה לקו״ת (תצא לו, ד. שלח מו, ב. שה״ש כד, א. וראה שם במדבר ו, ג. ר״פ האזינו) ביאור הבעש״ט.

50) בסגנון אחר קצת: מ״ש „וטהרתם גו״ אינה פעולת האדם כ״א רק תוצאה מההתעוררות שמלמעלה• (ע״ד המבואר בלקו״ת תזריע (כ, סע״ב) ד״אין נק׳ ההולדה על שמה ולכן נק׳ עקרה״), ולכן מוכרח אח״כ ה„ואומר מקוה גו״ — אתעדל״ת (מצ״ע).

51) במשנה שבבבלי הובאה גם תיבת „וטהרתם״ (כנ״ל הערה 10). ויש לומר שלכן מפרשים בחדא״ג ותו״ט שבזה נכללת גם עבודת התשובה של האדם [אלא שג״ז הוא רק האתעדל״ת שמצד ה„וזרקתי״, כבהערה הקודמת]. משא״כ בירושלמי שלא הובאה תיבה זו — יש לפרש בפשטות כבפנים.

•) וי״ל שזה נרמז בתיבת „וגומר״ — שכל הפרטים שבאים אח״כ בהפסוק („וטהרתם . . אתכם״) הוא „גמר״ ותוצאה של ה„וזרקתי״.

אין משנה רעדט זיך וועגן דעם „וזרקתי" וואס קומט נאך איידער דער מענטש הויבט אן תשובה טאן: אבער אין גמרא, וואו דער פסוק „וזרקתי גו" ווערט געבראכט נאכן פסוק פון „מקוה ישראל ה'" און זיין פעולה, דארף מען זאגן, אז דער „וזרקתי" איז אויך אן ענין אין דער עבודת התשובה של האדם [וואס דערפאר ברענגט די גמרא דעם גאנצן פסוק, אויך „וטהרתם גו'" וואס איז מדגיש די עבודת התשובה פון דעם אידן]. ואדרבה — דאס איז נאך א העכערע תשובה ווי די תשובה פון „מקוה ישראל" פאר זיך, וואס דערפאר ווערט עס געבראכט נאך „מקוה ישראל".

ויש לומר הביאור בזה: „וזרקתי" מיינט דאך די טהרה שע"י הזאה[52], וועלכע איז פארבונדן מיט מים חיים דוקא — דער העכסטער ענין הטהרה (וועלכער איז בכחו לטהר מטומאת מת).

און דאס איז די גמרא מרמז: נאך דעם ווי א איד טוט זיין עבודה וויפל ער קען טאן בעבודת עצמו (תשובה בדוגמת טבילה במקוה) — הויבט אויף דער אויבערשטער א אידן צו דער העכסטער שלימות אין תשובה (וואס איז בדוגמת הטהרה פון „וזרקתי", מים חיים).

און דאס איז דער קשר פון דעם ענין צו דער פלוגתא שלפנ"ז: פריער ברענגט די גמרא די פלוגתא צווישן ר' יהודה בן בתירה מיט ר' עקיבא צי צריך לפרוט את מעשיו — וואס סברת ר' עקיבא בזה איז (כנ"ל ס"ד), אז ווייאלד אז אין יעדער תשובה, אויך אין דעם נידעריקסטן אופן פון תשובה, איז דא בכח די העכסטע דרגא פון תשובה, תשובה מאהבה, דארף ניט זיין קיין פירוט החטא.

און צו ארויסברענגען דעם ענין ברענגט די גמרא די דרשה „כתיב מקוה ישראל כו' וכן (הוא) אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם", וואס פון דעם זעט מען, אז פון התחלת עבודת התשובה, דערגרייכט מען צו שלימות התשובה — „וזרקתי גו'".

ווייל בפנימיות זיינען אלע אופנים אין תשובה איין ענין — לָשׁוּב עד ה'.

(משיחות ו' תשרי, י"ג תשרי תשמ"ב)

---

52) ראה חדא"ג (ועוד) שם. צפע"נ לרמב"ם הל' תשובה שם ה"ב. וראה לקו"ש שם ע' 179 ואילך.

חג הסוכות

א. בנוגע צו דער שמחה שבחג הסוכות געפינען מיר, אז נוסף אויף דעם חיוב שמחה וואס איז דעמולט פאראן מצד היותו יו"ט[1] (יו"ט בכלל, און „זמן שמחתנו" במיוחד), זיינען אויך דא שמחות וועלכע זיינען פארבונדן מיט פעולות מסוימות וואס מ'טוט בחג הסוכות:

די שמחה וואס איז פארבונדן מיט מצות נטילת ד' מינים בחג זה, כמ"ש[2] „ולקחתם לכם ביום הראשון גו' ושמחתם לפני הוי' אלקיכם שבעת ימים" — שמחת לולב[3]; און די שמחה וואס איז פארבונדן מיט ניסוך המים. די שאיבת המים (וואס מ'האט מנסך געווען בסוכות ע"ג המזבח, און מ'האט עס שואב געווען אין דער נאכט פארן ניסוך) איז געווען בשמחה[4] — „ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה"[5].

דער סדר פון די צוויי שמחות, וועל־כע פון זיי קומט פריער, איז פארבונדן און היינגט אפ פון דער מחלוקת תנאים[6] וועז ס'האט זיך אנגעהויבן ניסוך המים: לויט איין דיעה האט דער ניסוך המים זיך אנגעהויבן דעם צווייטן טאג סוכות (בשחרית), ולפי זה, איז די שאיבת המים בפעם הראשונה געווען בלילה השני, נאך דעם זמן פון נטילת ד' מינים וואס איז געווען ביום הראשון; אבער די הלכה איז כדעה השני[7] אז „ניסוך המים כל שבעה"[8] (אויך ביום הראשון), במילא איז די שאיבת המים (פארן ערשטן ניסוך) געווען בלילה[9] הראשון של חג — פאר נטילת ד' מינים, וואס מצותה איז ביום[10].

ב. תורה זאגט דעם כלל אז „אלו ואלו דברי אלקים חיים"[11]. דערפון איז פארשטאנדיק, אז ביידע דיעות האבן אן ארט ברוחניות — אויך די דיעה אז שאיבת המים הויבט זיך אן בליל ב' של חג.

נאך מער: אויך לויט דער הלכה, אז די שאיבת המים איז געווען אויך בליל ראשון של חג, איז אבער די (שלימות

---

1) כולל חוה"מ (ראה שו"ע אדה"ז חאו"ח סתקכ"ט ס"ו. מ"מ בשו"ע שלו שם ר"ס רמ"ב).

2) אמור כג, מ. ולהעיר, שהרמב"ם (הל' לולב פ"ח ה"ב) מביא פסוק זה לענין „שמחה יתירה" שבחג הסוכות. וראה בארוכה לקו"ש חי"ז ע' 267 ואילך. ואכ"מ.

3) ראה ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ג. סוכה פ"ג ה"א. פרש"י סוכה מג, ב ד"ה לולב. ולהעיר מלשון הרמב"ם בספר המצות (מ"ע קסט): „ולשמוח".

4) סוכה מח, ב וברש"י שם ד"ה מנה"מ (ושם ע"א ד"ה תקעו). (אבל ראה תוד"ה מנה"מ שם. וראה רשב"א שם. ואכ"מ).

5) ישע' יב, ג.

6) תענית ג, א (ובפרש"י ד"ה אלא ר' יהושע

---

*) ראה שד"ח כללי הפוסקים סימן ח' אות ג. (כרך ט א'תתיד, א) אם פירוש זה הוא לרש"י.

היא). ולדעת ר"ע שם מתחיל ניסוך המים ביום ר' דסוכות. ואכ"מ.

7) רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"י ה"ו.

8) תענית שם.

9) ראה תוד"ה קרא (סוכה נא, ב). — ובכל אופן השמחה הקשורה עם השאיבה התחילה בלילה (ראה משנה סוכה שם). ולהעיר מירושלמי סוכה (פ"ד ה"ז) שגם הניסוך כשר בדיעבד בלילה (גם בליל ראשון). וראה בארוכה לקו"ש חי"ב ע' 425 ואילך.

10) סוכה מג, א. רמב"ם הל' לולב פ"ז ה"י. — בלקו"ש שם ששמחת לולב מתחילה בלילה משקידש היום (ע"פ פרש"י סוכה לג, ב ד"ה ה"ג דאז „מטא זמן מצוה"). אבל מובן שעיקר שמחת לולב הוא בזמן קיום המצוה שהוא ביום דוקא.

11) עירובין יג, ב. וש"נ.

ה)שמחה פון שמחת בית השואבה, די „שמחה יתירה"[12], וואָס האָט זיך אויפ־געטאָן דורכן „חליל" (וכלי שיר), האָט זיך ערשט אָנגעהויבן במוצאי יו"ט הראשון[13].

און אע"פ אַז דאָס איז לכאורה צוליב אַ זייטיקער סיבה, ארי' הוא דרביע עלי'[14], וואָס „החליל . . אינו דוחה לא את השבת ולא את היום טוב"[15]

— וואָס דערפאַר איז בזמן הזה, וועו שמחת בית השואבה איז ניט פאַרבונדן מיט „חליל", איז י"ל (ווי געוויסע כמה פעמים) „קלקלתנו זוהי תקנתנו"[16] — די שמחת בית השואבה הויבט זיך אָן בכמה ענינים גלייך מיט אַ שטורעם שוין פון דער ערשטער נאַכט פון סוכות[17] —

אעפ"כ, ווייאַלד אַז יעדער ענין אין תורה איז בדיוק, איז מובן אַז דאָס וואָס די „שמחה יתירה" (אין מקדש) האָט זיך בפועל אָנגעהויבן „במוצאי יו"ט הראשון", איז עס דערפאַר וואָס אַזוי איז מער מתאים צו דעם תוכן פון דער שמחה — אַז די „שמחה יתירה" (ווי זי איז געווען במקדש) קען ערשט זיין לאמיתתה „במוצאי יו"ט הראשון" ולאחריו.

ג. וועט מען עס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין דער שייכות (בפנימיות הענינים) פון ניסוך המים (דוקא) צו חג הסוכות:

איינער פון די חילוקים[18] צווישן דער שמחה פון ניסוך היין (דאין אומרים שירה אלא על היין[19]) און די שמחה פון ניסוך המים איז:

די שמחה פון ניסוך היין איז פאַרבונדן אויך מיט טבע האדם, בדוגמא צו דער שמחה וואָס קומט פון יין סתם, דערפאַר וואָס יין איז בטבע אַ דבר המשמח[20]. ד. ה., אע"פ אַז ביי ניסוך היין איז עס אַ שמחה קדושה, איז פאַרבונדן מיט עבודת המקדש, דאָך האָט זי אַ שייכות מיט טבע האדם.

[וע"ד ווי ביי דער מצוה פון שמחת יו"ט, וואָס דאַרף זיין פאַרבונדען מיט יין כפשוטו — „אין שמחה אלא ביין"[21] — איז דאָך די שתיית היין פון אַ אידן ניט לשם תאוה ח"ו, נאָר צוליבן קיום המצוה: ובמילא, איז אויך די שמחה וואָס קומט דורך דעם, ניט מצד דעם יין עצמו (ווי ביי אַ ניט־אידן), נאָר מצד דער מצוה שבזה, שמחה של מצוה און נאַכמער — שתיית היין איז די מצוה.

אידן זיינען „גוי אחד בארץ", ד.ה. אַז אויך מצד דעם גוף הגשמי (ארץ) זיינען זיי אַ „גוי אחד" און אַ „גוי קדוש", וואָס דערפון איז מובן, אַז אויך די שמחה וואָס דער אידישער גוף דערפילט דאָן נעמט זיך באמת פון דער קדושה ומצוה שביין.

---

12) סוכה נ, ב (לפי גירסת רש"י שם ד"ה דברי הכל. תוס' שם סע"א ד"ה שאינו דוחה. דק"ס שם). רמב"ם שבהערה 2.

13) ראה רמב"ם שם: ומתחילין לשמוח ממוצאי יו"ט הראשון כו'.

14) ע"ד עירובין עח, ב.

15) סוכה ריש פרק ה' (נ, א).

16) ע"ד שבת פ, ב (ועוד): קילקולו זהו תיקונו.

17) ועד"ז קודם הגזירה דשבות דחליל ביו"ט (ש(רוב) הגזירות היו בבית שני — לקו"ת ר"ה נז, ג). ואכ"מ. וראה לקמן הערה 43.

18) ראה בכ"ז לקו"ת דרושים לסוכות ד"ה ושאבתם הב' (עט, ד ואילך). סידור ד"ה הנ"ל (רסח, א ואילך). המשך וככה תרל"ז פצ"ז ואילך. ד"ה ושאבתם תרס"ט, ועוד. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 420 ואילך.

19) ברכות לה, א. וש"נ.

20) ראה מנחות כ, א ובפרש"י ד"ה אדרבה.

אעפ״כ, ווי‌באלד אז די שמחה איז פאַרבונדן דוקא מיט יין („אין שמחה אלא ביין״[21]), והטעם בפשט התורה איז ווייל ער איז בטבעו מעורר שמחה[22], איז מובן, אז די שמחה מצד המצוה האט אַ שייכות צו טבע ומציאות העולם (טבע היין[23]).

משא״כ די שמחה וואס איז פאַרבונדן מיט ניסוך מים ע״ג המזבח — וואס מים זיינען בטבעם ניט קיין דבר המשמח — באַווייזט, אז די שמחה ביי שאיבת המים האט ניט קיין שייכות צו עניני טבע, זי קומט אינגאַנצן מצד ציווי הקב״ה „ושאבתם מים בששון״.

און דאס איז די מעלה פון ניסוך המים אויף ניסוך היין: ביי ניסוך היין, ווי־באלד די שמחה האט אן אחיזה אין טבע הבריאה, איז זי מדוד ומוגבל אין די הגבלות פון טבע הבריאה: משא״כ ביי ניסוך המים, וואס די שמחה קומט כולה מצד ציווי הקב״ה, וואס איז אין־סוף, איז אויך די שמחה למעלה ממדידה והגבלה.

ד. ס׳איז מבואר וידוע, אז ביי יעדער אידן איז פאַראן אַ „מזבח רוחני״[24] — איז מובן, אז די צוויי אופני שמחה פון ניסוך היין און ניסוך המים ע״ג המזבח, זיינען אויך פאַראן בעבודה רוחנית ביי יעדער אידן:

די שמחה פון ניסוך היין מיינט בעבודת האדם — אַ שמחה של מצוה ווועלכע קומט דורך התבוננות בשכל:

בשעת אַ איד איז זיך מתבונן איז דעם גודל הזכות, וואס דער אויבערשטער האט אים געגעבן די מעגלעכקייט צו מקיים זיין אַ מצוה, און אין גודל העילוי וואס טוט זיך אויף דורך זיין קיום המצות (אז ער וועט דורך דער מצוה בצוותא און דבוק מיטן אויבערשטן) — רופט עס ביי אים אַרויס אַ שמחה גדולה.

וויבאלד אבער אז די שמחה איז פאַר־בונדן מיט שכל והתבוננות, איז זי אין אן אופן אז אין איר הערט זיך, נוסף אויף דער מצוה, אויך די מציאות פון דעם אדם המקיים את המצוה (בדוגמת השמחה וואס וועט דורך יין, כנ״ל).

און היות אז די שמחה איז „מורכבת בהשגה״ איז דאס אַ שמחה „מוגבלת לפי אופן ההשגה״[25].

משא״כ די שמחה פון ניסוך המים איז אַ דוגמא פון אַ שמחה של מצוה וואס איז העכער פון שכל והתבוננות: בשעת אַ איד שטייט אין אַ תנועה פון מס״נ, ער גיט זיך אינגאַנצן אַוועק צום אויבערשטן — דאַרף ער ניט אַנקומען צו הסברה בשכל (אין דעם גודל העילוי פון מצות); גלייך ווי ער דערהערט אז דאס איז אַ ציווי פון אויבערשטן („וציונו״), רופט עס ביי אים אַרויס אַ שמחה גדולה.

און די שמחה איז אַ „שמחה אמיתית״, וואס האט ניט קיין הגבלה (ווייל זי איז „מגיע בעצם הנפש למעלה מהכחות הגלוים״[25]); און דערפאר איז דוקא וועגן דער שמחה (פון ניסוך המים) זאגן חז״ל[26] „מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו״.

---

21) פסחים קט, א. וראה שו״ע אדה״ז תאו״ח סתכ״ט ס״ז.

22) ראה חינוך מצוה לא – לענין קידוש דשבת.

23) ראה סידור קלו, ד. ובכ״מ.

24) ראה לקו״ת דרושים לסוכות ד״ה ושאבתם הא׳ (עח ריש ע״ד). סהמ״צ להצ״צ מצות בנין מקדש פ״ב. ובכ״מ. ולהעיר מתורת העולה לרמ״א ח״א פכ״ד.

25) ראה ד״ה שמח תשמח תרנ״ז ע׳ 49-48 (סה״מ תרנ״ז ע׳ רכב־ג).

26) סוכה נא, א (במשנה).

ה. און דאָס איז אויך די כללות׳דיקע שייכות פן שמחת בית השואבה צו חג הסוכות:

די שמחה פון סוכות, זמן שמחתנו, קומט פון דער עבודה ועניינים וואָס האָבן זיך אויפגעטאָן בר״ה ובעשי״ת ובפרט ביוהכ״פ. וכידוע[27], אַז דער ענין פון סכך הסוכה (וועלכער קומט פון ענני הכבוד[28]) ווערט נמשך פון דער תשובה און ענן הקטורת פון יוהכ״פ.

די עבודה פון יום הכיפורים — „אחת בשנה״ — איז מצד יחידה[29] שבנפש, די התקשרות פון עצם הנשמה מיט עצמותו ית׳, „יחידה ליחדך״[30]; און דער אויפטו פון סוכות איז, אַז אַט־די התקשרות צום אויבערשטן זאָל נמשך ווערן בגלוי ביז צו אַרומנעמען דעם אידן אינגאַנצן מיט אַלע זיינע ענינים.

און דאָס דריקט זיך אויס אויך אין מצות סוכה כפשוטה — „בסוכות תשבו שבעת ימים[31] — תשבו כעין תדורו״[32]: אַלע ענינים וועלכע ער טוט בביתו (אכילה שתי׳ וכו׳) ווערן אַרומגענומען מיט דער מצוה פון סוכה [וואָס דאָס איז די הוספה ומעלה פון סוכה אויף טלית: טלית נעמט אַרום דעם אידן ראשו ורובו; סוכה נעמט אַרום אויך אַלע ענינים פון אידן, אַן קיינע הגבלות].

און דערפאַר איז חג הסוכות דער זמן פון ניסוך המים און שמחת בית השואבה, וואָס איז אַ שמחה וועלכע איז למעלה מטעם ודעת, כנ״ל, ווייל סוכות רופט אַרויס די שמחה שלמעלה ממדידה והגבלה.

ו. ס׳איז ידוע[33], אַז די מצוה פון לולב איז בתוכנה ניט קיין באַזונדערע מצוה וואָס דאַרף געטאָן ווערן אין דעם זמן פון ז׳ ימי הסוכות, נאָר זי האָט אַ שייכות און קומט אַלס המשך צו מצות סוכה [ווי מובן אויך פונעם דין[34] אַז „מצות נטילתו (דלולב) בסוכה הוא מצוה מן המובחר״]:

סוכה נעמט אַריין אין זיך דעם אידן מיט אַלע זיינע ענינים באופן אַז זי רינגלט זיי אַרום מבחוץ, ובלשון החסידות — מקיף, און דער אויפטו פון מצות נטילת ד׳ מינים איז — „ולקחתם לכם״: דער מקיף פון סוכה ווערט גענומען „לכם״, ער ווערט אייערער, עס ווערט נמשך אין אַ פנימיות.

[וואָס דאָס איז דער טעם וואָס ביי דער נטילה פון ד׳ מינים דאַרף מען זיי צולייגן צום האַרץ[35], כדי אַז ענינהם זאָלן נמשך ווערן אויך אין (הרגש ה)לב, און „לבא פליג לכל שייפין״[36] — אין אַלע (כחות שבכל ה)אברים, כולל דעם שכל שבראש].

און דוקא דורך דעם איז דער ענין פון סוכות (גילוי המקיף) בשלימות: כאָטש

---

27) ראה עטרת ראש שער יוהכ״פ לו, סע״א ואילך. אוה״ת סוכות ע׳ א׳תשכב ואילך. המשך וככה הנ״ל פפ״ד. ד״ה והוא כחתן תרנ״ז פי״א ואילך. ד״ה בסוכות תשבו תשל״ח (סה״מ מלוקט ח״א ע׳ רמז־ח). ועוד.

28) סוכה יא, סע״ב. שו״ע או״ח סי׳ תרכה ודאדה״ז שם.

29) ראה תוד״ה עד אחת — מנחות יח, א.

30) ראה בכ״ז לקו״ש ח״ד ע׳ 1151 ואילך.

31) אמור כג, מב.

32) סוכה כח, ב.

33) ראה סידור רסג, סע״ג ואילך. המשך וככה שם. תרס״ו ע׳ לב. ובכ״מ. הביאור ע״פ נגלה — ראה לקו״ש חכ״ב ע׳ 124 ואילך.

34) „דיני הלולב״ בסידור אדמו״ר הזקן (לפני הלל). וראה הנסמן בלקו״ש שם הערות 21-19 ובשוה״ג.

35) „דיני הלולב״ שם.

36) ראה זח״ג הסא, ב. ברא, ב.

אז די עבודה מצד כחות פנימיים איז במדידה והגבלה, וואס דערפאר פאדערט זיך עבודה פון מס"נ שלמעלה ממדידת השכל (ווי דערמאנט פריער די מעלה פון ניסוך המים אויף ניסוך היין) — אעפ"כ איז די שלימות העבודה פון מס"נ וועו דער ביטול ומס"נ נעמט דורך די כחות פנימיים, שכל און מדות, אז אויך זיי זאלן מחייב זיין דעם ענין המס"נ; וואס דורכדעם ווערט די תנועה פון מס"נ נקלט אין דעם אדם אין א פנימיות, ובמילא האט זי א קיום: און (ב) דאס איז א באוויזן אויף דעם העדר ההגבלה פון דעם ביטול ומס"נ, אז עס איז ניטא קיין ארט אין נפש וואו זיי האבן ניט דערגרייכט און דורכגענומען[37].

ז. ע"פ כל הנ"ל וועט מען אויך פארשטיין דעם טעם פנימי פון דער דיעה אז שאיבת המים (מיט שמחת בית השואבה) הויבט זיך אן (די צווייטע נאכט פון סוכות), לאחרי נטילת ד' מינים[38]:

כשם ווי די שלימות העבודה פון מס"נ בכלל טוט זיך אויף דורכדעם וואס די תנועה פון מס"נ נעמט דורך די כחות פנימיים, איז אכ"ע אז דאס איז אזוי בנוגע דער שמחה וואס דארף זיין פון דער עבודה — היות (א) אז התעוררות השמחה איז דוקא פון א זאך וואס ווערט נרגש בגלוי[39], און (ב) שמחה אמיתית איז וועו זי האט ניט קיין הגבלות — די שלימות השמחה פון אן ענין שלמעלה מהשגת השכל שלו איז וועו דער ענין ווערט געגומען ניט נאר בבח' מקיף, נאר דוקא וועו ער קומט ארא אין א פנימיות.

דערמיט איז מובן וואס די שמחה פון שאיבת המים (וועלכע איז בתוכנה דער תוכן פון דער שמחה וואס קומט פון ענין הסוכה כנ"ל ס"ה) הויבט זיך אן (די צווייטע נאכט פון סוכות,) נאר דער עבודה פון „ולקחתם לכם ביום הראשון" — לאחרי זה וואס א איד האט אויפגעטאן „ביום הראשון" דורך די ד' מינים, אז דער מקיף פון סוכה איז נמשך געווארן „לכם", אין א פנימיות, דעמולט ווערט ביי אים (בליל ב' דסוכות) „ושאבתם מים בששון (שלמעלה מהשכל)"; די עבודה דמס"נ שלמעלה מהשכל נעמט דורך אלע זיינע כחות פנימיים און מעורר א שמחה אמיתית וגלוי.

ח. אבער אעפ"כ איז די הלכה, אז אויך ביום הראשון דסוכות איז געווען ניסוך המים ובמילא איז פארדעם געווען שאיבת המים[40] — און וויבאלד עס דארף זיין „ושאבתם מים בששון", איז

37) ראה בכ"ז גם לקו"ש ח"ח ע' 131 ואילך. ועוד.

38) ראה גם המשך וככה שנסמן לעיל הערה 18. — ולהעיר דמבאר שם הדיעה דניסוך המים התחיל מיום שני, דלא כהלכתא [ובלקו"ש שהובא בהערה הנ"ל: ניסוך המים ע"ג המזבח כל שבעת ימי החג]. ויש כזה בכ"מ בדא"ח (ראה לקו"ת נצבים (מה, סע"א) בענין שופר של ר"ה יעל פשוט. לקוטי לוי"צ אגרות ד' שה, ושו"ד). שהרי אלו ואלו דא"ח.

39) כ"ה בכ"מ, ובהמשך שמח תשמח תרנ"ז בתחלתו בארוכה. ובתו"א (ח, ג): וענין ומהות השמחה שיכול להיות על הטוב אף כשהוא נעלם ומכוסה מעיניו (משא"כ תענוג). ואכ"מ.

40) ראה באופן השאיבה אז — תוס' סוכה (נ, ב ד"ה ורבנן. נד, ב ד"ה כגון) שלא היו תוקעין בי"ט בעת מילוי המים. ובשבת שאבו לפני כניסת השבת (סוכה מח, ב במשנה. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"י ה"ט). וראה שיחת ליל ש"ק ג' דסוכות — למחרת אמירת שיחה זו — תשמ"א.

מובן אז אויך די שאיבה איז געווען מיט א שמחה (המותרת[41]).

וואָרום היות אז אויך פאַרן קיום „ולקחתם", פון ערשטן רגע פון לילה הראשון איז שוין דאָ דער אויפטו פון סכך הסוכה בבחי' מקיף, וואָס דאָס איז די סיבה צו דער שמחת יו"ט פון דער ערשטער נאַכט[42] סוכות — דעריבער, איז אויך דעמולט שייך דער ענין פון שמחת בית השואבה, עס זאל זיין שמחה פון שאיבת ובחי' מים, שלמעלה מהשגת השכל.

נאָר ווייל דער ענין הסוכה איז נאָר בבחינת מקיף, דערפאַר איז אויך די דעמולטיקע שמחה ניט קיין שלימות־דיקע, און ניט אזוי בגלוי[43].

דוקא נאָך דער עבודה פון נטילת ד' מינים — „ולקחתם לכם", המשכת המקיף בפנימיות — איז די שמחת בית השואבה מיטן גאַנצן שטורעם, מיטן „חליל" (און אַנדערע כלי שיר[44]).

ט. דערמיט וועט מען פאַרשטיין וואָס איצט, בזמן הגלות, איז כמנהג ישראל בכ"מ די התחלה פון שמחת בית השואבה אין דער ערשטער נאַכט פון סוכות:

דער עיקר ענין פון המשכת המקיף בפנימיות איז געווען בזמן הבית, ווען אלקות האָט מאיר געווען בגלוי ובפנימיות, און די עבודה איז געווען (בעיקר) מצד די כחות פנימיים:

משא"כ בזמן הגלות[45], ווען „אותותינו לא ראינו גו'"[46], איז די התחלת והקדמת העבודה ניט (אויף אזוי פיל) מיט די כחות פנימיים; דער עיקר עבודה והתחלתה איז מצד מס"נ (וכחות מקיפים) ובפשטות — אל[47] יבוש מפני המלעיגין, הוי עז כנמר כו' כנשר כו' כצבי כו' כארי (מער ווי שכל האדם) — ובמילא, הערט זיך ניט איצט אָן (אזוי פיל) דער עילוי ויתרון פון דער צווייטער נאַכט סוכות (ווען ס'איז שוין דאָ די המשכת המקיף בפנימיות, דורך „ולקחתם לכם גו'"[48]) לגבי דער ערשטער נאַכט.

[נאָר היות אז אָלע ענינים פון תורה זיינען נצחיים, דערפאַר דריקט זיך אויס דער עילוי פון שמחת בית השואבה דליל ב' אויך בזמן הזה — אין דעם גודל השמחה גופא — מען פאַר־גרעסערט די שמחה פון ליל ב', ביז — גרעסער פון דער שמחה פון ליל א'; ביז

41) להעיר שברמב"ם הל' תמידין ומוסיפין שם לא כתב שהתקיעות בעת מילוי המים לא דחי יו"ט. ובהל' כלי המקדש (פ"ז ה"ו) סתם „ואין תוקעין למלוי המים בשבת". ובחי' שפת אמת לסוכה (נד, א), דמשמע מזה ש(להרמב"ם) תקעו גם ביו"ט — והרי התקיעות בעת מילוי המים הן משום שמחה (רש"י סוכה מח, א ד"ה תקעו).

42) ע"ד שמחה בליל א' דיו"ט קודם הקרבת שלמי שמחה — ראה שאגת ארי' סי' סח. ועוד.

43) וי"ל הביאור (באת"ל שקודם הגזירה דשבות דחליל ביו"ט הייתה שמחת בית השואבה גם בליל ראשון (ראה לעיל הערה 17)) — כי אז האירו המקיפים דסוכות בבחי' קירוב (ראה לקו"ת סוכות פ, ד. ועוד), ע"ד המבואר בלקו"ת (ר"ה נז, ד. ועוד) בענין תק"ש בר"ה שחל בשבת קודם גזירה דרבה.

44) ע"פ המבואר בפנים יש לומר, דעיקר החידוש בשמחת בית השואבה הי' בזה שהיתה בכלי שיר (שאינם דוחים יו"ט) — כי שמחה בכלי שיר מורה על התלבשות בכלי (ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 143. וראה בארוכה שיחת י"ג תמוז תשכ"ט), ע"ד המשכת המקיף בפנימיות.

45) ראה ד"ה קול דודי ודו"ה אני ישנה תש"ט. ובכ"מ. לקו"ש ח"ט ע' 73. ועוד.

46) תהלים עד, ט.

47) שכ"ז נצטווינו בהתחלת והקדמת כל דיני דכל חלקי השו"ע — בחלק א' ר"ס א'.

48) ראה סידור רמד, סע"ב ואילך: המשך תרס"ו סד"ה לולב וערבה — שבזמן הזה ההמשכה דלולב אינה כמן בזמן הבית, ולכן אינו דוחה שבת

אין אן אופן, אז כאילו ווי דער ענין פון שמחת ביה"ש הויבט זיך אן בליל ב'].

אבער מהאי טעמא גופא קומט אויס, אז ס'איז דא אן עילוי אין שמחת בית השואבה בזמן הזה לגבי שמחת בית השואבה בזמן הבית:

כשם ווי ס'איז מבואר בנוגע צו ענין המס"נ עצמו, אז בזמן הגלות, ווען ס'איז ניטא (אויף אזוי פיל) דער גילוי פון כחות פנימיים, איז דער כח המס"נ מער בגלוי ווי בזמן הבית[49]: עד"ז בנוגע דער שמחה שמצד עבודה זו — וואס איז די שמחה פון ניסוך המים, כנ"ל — איז בזמן הגלות איז דאס א העכערע שמחה, מצד עצם הנפש.

(משיחת ליל ב' דחג הסוכות — אחרי תפלת ערבית — תשמ"א)

---

49) ראה מקומות שבהערה 45. מאמרי ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא (סה"מ קונטרסים ח"ג ע' קיט ואילך. סה"מ אידיש בתחלתו).

ברכה

א. בנוגע דעם חילוק צווישן דער „בכי״ פון אידן אויף משה רבינו און דער בכי׳ אויף אהרן הכהן לאחרי הסתלקותם — ביי אהרן שטייט[1] „ויבכו גו׳ כל בית ישראל״, און ביי משה׳ן שטייט[2] „ויבכו בני ישראל״ — זיינען פאראן צוויי פירושים[3]:

א) בשעת[4] אהרן איז נסתלק געווארן, איז „מפני בכיית משה (אויף אהרן׳ען) בכו כולם לכבודו ויראתו״[5], משא״כ נאך מיתת משה וואס „לא[6] הי׳ גדול כמשה שבכה לא בכו אלא האנשים״[6].

ב) באַ משה׳ן[7] האָבן בלויז די „זכרים״ געווייזט[8], משא״כ ביי אהרן „שהי׳ רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות״[9].

לויטן ערשטן פירוש קומט אויס, אז די הדגשה פון „ויבכו בני ישראל״ (בלויז אנשים) — ניט „כל בית ישראל״ ווי ביי אהרן׳ען — ברענגט אַרויס מעלתו המיוחדת של משה, אז לא הניח גדול כמותו וואס (זיין בכי׳) זאָל גורם זיין צו „ויבכו גו׳ כל בית ישראל״:

משא״כ לויטן צווייטן פירוש, איז אדרבה, די זעלבע הדגשה („ויבכו בני ישראל את משה״ — האנשים ולא הנשים) ברענגט אַרויס אז ביי משה איז דער ענין פון הבאת שלום ניט געווען בתכלית השלימות ווי ביי אהרן.

איז תמוה: ס׳איז מובן, אז דאָרט וואו עס רעדט זיך וועגן מיתת משה, איז מתאים צו דערציילן זיינע מעלות[10]; אוּן ווי מען זעט טאקע דאָ אין די פסוקים גופא[11]: „ומשה גו׳ לא כהתה עינו גו׳ ולא קם נביא גו׳ לכל האותות גו׳ ולכל

---

1) חוקת כ, כט.

2) פרשתנו לד, ח.

3) ראה אדר״נ פי״ב, ד. מפרשים שנסמנו בהערה 4, 7.

4) דיעה הב׳ באדר״נ שם. ראב״ע, פענח רזא וחזקוני פרשתנו עה״פ. וראה אוה״ח עה״פ.

5) ל׳ הפענח רזא.

6) כ״כ בפענח רזא. והיינו שגם לפירוש זה מ״ש גבי משה „ויבכו בני ישראל״ הכוונה בזה — (רק) זכרים. וצ״ע לכאורה, מהו החילוק בענין זה בין אנשים לנשים (משא״כ לפירוש הב׳ שבפנים). ובאדר״נ, ראב״ע וחזקוני הנ״ל, לא פירשו הכוונה ב„ויבכו בני ישראל״ דפרשתנו, רק כתבו הטעם על זה שגבי אהרן נאמר „כל בית ישראל״.

ואולי מטעם זה לא הביא רש״י פירוש זה (רק פירוש השני שבפנים) — כי פירוש זה אינו מתרץ השינוי ד„בית״ ((גם) נשים) ו„בני״ (זכרים). וראה הערה 8.

7) פדר״א פי״ז (וראה דיעה הא׳ באדר״נ שם). כלה רבתי פ״ג. תנחומא באבער הוספות לפ׳ חקת ב. רש״י פרשתנו עה״פ (וראה גם תיב״ע ופרש״י חוקת שם).

8) ולכאורה, גם בזה — לא כל הזכרים כבאהרן, שנאמר בו „כל בית ישראל״ (ולהעיר מזוהמ״ג קפג, א: גוברין ונשין וטף). ועפ״ז מובן הטעם שרש״י מביא (בפרשתנו, וכן בפ׳ חוקת) גם זה שאהרן הי׳ „נותן שלום בין איש לרעהו״ — דלכאורה, אם החידוש באהרן הוא רק בזה שגם הנשים בכו, למאי נפקא״מ נתינת השלום בין איש לרעהו? ומוכח מזה, שגם בנוגע להאנשים הי׳ חידוש באהרן לגבי משה (גם לפי׳ זה).

ומה שלא פירש רש״י גם פרט זה, הוא מפני שזה מובן מעצמו מדלא נאמר „כל בני ישראל״ (כמו גבי אהרן). ורש״י מפרש רק החידוש, ד„בני ישראל״ שבפסוק זה פירושו „זכרים״.

9) ל׳ רש״י פרשתנו עה״פ. ועד״ז בפרש״י חוקת שם (וראה הערה 13).

10) עפ״ז תומתק הדגשת רש״י (פינחס כז, יג) דמה ש„בכ״מ שכתב מיתתם כתב סרחונם״, הוא רק כדי „להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד״ — כי לולא זה, אין זה המקום להזכיר סרחונם.

11) פרשתנו שם, ז. שם, י ואילך.

היד החזקה גו״ — טאָ ווי פֿאַסט דאָ די הדגשה, אַז ביי משה״ן איז ניט געווען די שלימות המעלה פון הבאת שלום ווי ביי אהרן?

ב. די תמי׳ ווערט נאָך גרעסער בשים לב צום סדר הלשון אין פירוש רש״י:

רש״י זאָגט „בני ישראל — הזכרים, אבל באהרן מתוך שהי׳ רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית ישראל זכרים ונקבות״.

ולכאורה: אויב רש״י איז בלויז אויסן צו פֿאַרענטפֿערן פֿאַרוואָס ביי אהרן שטייט „כל בית ישראל״, און ביי משה״ן — „בני ישראל״, האָט רש״י דערמיט געדאַרפט אַנהויבן דעם ענין[12]: „(בני ישראל, הזכרים) ובאהרן נאמר כל בית ישראל וכרים ונקבות (און דערנאָך זאָגן דעם טעם) לפי שהי׳ רודף שלום כו׳״.

פון דעם וואָס רש״י הויבט אָן מיטן ענין פון הבאת שלום של אהרן — און דערצו נאָך מיט אַן אריכות (ובפרט אַז רש״י האָט דאָס שוין געזאָגט פֿריער[13] ביי הסתלקות אהרן) — איז משמע, אַז רש״י איז אויסן (ניט נאָר צו מבאר זיין דעם טעם והכרח אַז „ויבכו בני ישראל״ (פון אונזער פסוק) מיינט „הזכרים״, נאָר אויך) צו אַרויסבאַרענגען די מעלה פון אהרן לגבי משה (אין דעם ענין פון הבאת שלום).

איז תמוה אַז דאָ, ביים ענין פון הסתלקות משה, זאָל מען גאָר אַרויס־ברענגען און מאַריך זיין אין היפֿך מעלתו של משה (לגבי אהרן).

און מען קען ניט פֿאַרענטפֿערן אַז אדרבה: מצד דעם יתרון וגודל המעלה פון משה רבינו בכלל, דאַרף תורה באַ־וואַרענען, אַז בנוגע דעם ענין (אהבת ישראל והבאת שלום) דאַרף מען זיך ניט באַגנוגענען מיט אַ הנהגה ווי ס׳איז געווען באָ משה״ן, נאָר מען דאַרף זיך לערנען פון הנהגת אהרן —

ווייל, לכאורה, איז ניט דאָ דער אָרט אויף דעם.

איז דערפון מובן, אַז בשעת מען לערנט דעם ענין פון הסתלקות משה, איז דערביי נוגע צו וויסן דעם חילוק צווישן משה און אהרן, כולל מעלת אהרן לגבי משה:

און דערפאַר איז דער פסוק דאָ מדגיש „ויבכו בני ישראל את משה״, און רש״י איז מבאר (מגלה), אַז דערמיט וויל דער פסוק אַנדייטן אויף מעלתו של אהרן (לגבי משה), אַז ביי אים איז געווען „רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה״.

ג. וועט מען דאָס פֿאַרשטיין בהקדים הטעם וואָס ביי משה״ן געפינט מען ניט במחז״ל וועגן זיין הנהגה אין הבאת שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה ווי מ׳געפינט ביי אהרן:

ס׳איז מובן ופשוט אַז דאָס איז ניט דערפאַר וואָס ביי משה״ן האָט חי״ר געפעלט אין אהבת ישראל, ואדרבה: משה רבינו אוהב ישראל הי׳[14], ער איז געווען

12) וע״ד סגנון המפרשים שבהערה 4.

13) בפ׳ חוקת שם. — אלא ששם הוא בשינוי לשון: (א) „ומטיל אהבה״ (במקום „ונותן שלום״). (ב) „בעלי מריבה״ (במקום „איש לרעהו״). (ג) „איש לאשתו״ (במקום „אשה לבעלה״). ואכ״מ.

*) אלא שבנוגע לשינוי זה יש לומר, דבפרשתנו מקדים רש״י „אשה״, כי כאן מבאר רש״י החידוש באהרן לגבי משה שגם הנשים בכו (ולא רק הזכרים); משא״כ בחוקת שם, שמבאר רק למה בכו „כל בית ישראל״.

14) מנחות סה, א. נת׳ באריכות בלקו״ש חי״ט ע׳ 2 ואילך. וראה גו״א חוקת שם.

דער רועה נאמן פון אלע און יעדער אידן וואס האט זיי באזארגט מיט זייערע צרכים:

סיי צרכיהם הרוחניים — ער האט (אליין) געלערנט תורה מיט „כל העם"[15], און ניט נאר די הלכות התורה (וועלכע אידן מוזן וויסן, לידע את המעשה אשר יעשון ואלה אשר לא תיעשנה), נאר אויך פלפולא דאורייתא וואס „לא ניתנה . . אלא למשה ולזרעו", איז „נהג בה טובת עין ונתנה לישראל"[16];

און סיי כל צרכיהם הגשמיים, אנהויבנדיק פון דעם מן וואס איז בזכות משה, און ביז אז אויך די (אנדערע) צרכים וואס זיינען געווען בזכות אהרן ומרים, איז נאך זייער פטירה (ווען נסתלק הבאר און נסתלקו ענני הכבוד) — חזרו בזכות משה[17],

נאר דער פשט דערפון איז, אז מצד ענינו ושליחותו של משה האט זיך ביי אים געפאדערט אן אנדער אופן הנהגה אין אהבת ישראל (והבאת שלום) ווי הנהגת אהרן.

ד. די הסברה בזה:

וועגן דעם אופן הבאת שלום פון אהרן, דערציילן חז"ל[18], אז כדי לעשות שלום בין איש לרעהו כו' האט ער „משנה" געווען פון דעם אמת, וואס דאס איז, כמובן, א דבר המותר (ורצוי) על פי תורה, כמאמר חז"ל[19] „מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום";

ביי משה רבינו אבער, וויבאלד אז מדתו איז מדת האמת[20], דעריבער, האט ביי אים ניט געקענט זיין דער אופן פון הבאת שלום[21].

און אע"פ אז דער ענין פון „מותר כו' לשנות בדבר השלום" איז, כנ"ל, א הוראה פון תורה, וואס זי איז תורת אמת

[און ווי ס'ווערט ארומגערעדט במק"א[22] בדיוק לשון חז"ל „מותר . . לשנות" — אז דאס איז בלויז אן ענין פון „שינוי", אבער ניט קיין שקר ח"ו (היפך תורת אמת)],

איז אבער אזא אופן הנהגה פארט פארבונדן מיט א „העלם" אויף מדת האמת, און דערפאר איז דאס ניט מתאים צו דער שליחות פון דעם וואס מדתו (ומדרגתו) המיוחדת איז מדת האמת[23]. דער אופן ההנהגה איז שייך צו אהרן, וואס מדתו איז מדת החסד[24].

---

15) עירובין נד, א. פרש"י ס"פ תשא.

16) נדרים לח, א.

17) תענית ט, א.

18) אדר"נ שם, ג. כלה רבתי שם. דרך ארץ זוטא פרק השלום. וראה מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תיד.

19) יבמות סה, ב. וראה אנציקלופדיא תלמודית ע' הבאת שלום ס"ג, וש"נ.

20) שמו"ר פ"ה, י. וראה סנהדרין קיא, א. ובכ"מ.

21) ראה בכ"ז בנין יהושע לאדר"נ שם. וראה גם תנחומא חקת הנ"ל. משכיל לדוד פרשתנו עה"פ. ועוד.

22) שיחות כ"ף מנ"א וש"פ עקב תשמ"א. וראה חסדי עולם (מרגליות) לס' חסידים סי' תתרסא. ולהעיר משו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ו ס"ב. וראה הערה 24.

23) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש חי"ז ע' 113 ואילך. וראה ס' הערכים חב"ד ע' אהרן ע' מט ואילך, שם ע' אהרן — ביחס למשה ע' קסג ואילך. וש"נ) בטעם שמשה לא חילק בין קדשי שעה לקדשי דורות (רש"י שמיני י, יט).

24) שמו"ר שם. ובכ"מ. וראה בנין יהושע שם, שמביא דברי המדרש (ב"ר פ"ח, ה) ד„חסד אמר יברא" אף שהעולם „כולו שקרים". ולהעיר ממשנ"ת (לקו"ש חט"ז ע' 43 ואילך) דיל בפירוש מחז"ל זה, דמה ש„חסד אמר יברא" הוא מצד „אמיתת המצאר" שלמעלה ממדת האמת. ע"ש.

— בכללות החילוק בין מדתו של משה (אמת) ומדתו של אהרן (חסד ושלום) ראה בפרטיות ס' הערכים חב"ד ע' אהרן סעיף ז"ח. וש"נ.

— ווען משה לערנט תורה מיט אידן, גיט ער זיי איבער אלע ענינים פון תורה, אויך די הוראה פון „מותר . . לשנות בדבר השלום״; אבער ווען עס קומט צו זיין אויגענע הנהגה, וואס איז פאר־בונדן מיט זיין מדריגה ו(במילא —) שליחות בעלמא דין[25], איז ביי אים ניט שייך אט דער אופן —

ואולי יש להוסיף עוד ענין: ניט שייך אראפצולאזן זיך אויך צו אזעלכע וואס זיינען אין א מצב ירוד, ביז אז דער איינ־ציקער ווערג צו מאכן שלום ביניהם איז דורך משנה זיין מן האמת.

ה. וויבאלד אז ביידע אופני הנהגה זיינען ע״פ תורה — איז מובן, אז יש בזה מה שאין בזה:

די מעלה פון הנהגת משה איז, וואס אין דעם איז ניטא קיין שום נטי׳ פון מדת האמת: לאידך גיסא, איז דא א מעלה אין הנהגת אהרן, וואס דוקא דורך איר דערגרייכט מען ביז צום „תחתון״ ביותר (פאר וועמען מען מוז „משנה״ זיין).

און דערמיט ווערט אויך מוסבר דער טעם וואס דוקא ביי פטירת משה איז מודגש מעלתו של אהרן:

במשך ימי חייו של משה, ווען ער איז געווען פארנומען מיט דורכפירן זיין שליחות בעלמא דין, איז ער געווען כל כולו עסוק אין זיין אופן העבודה, און זיין שליחות בעולם איז צו „טאן״ אלעס באופן מדת האמת;

בשעת אבער עס איז געקומען דער זמן פון „ויעל משה גו׳ אל הר נבו״[26] — ער האט שוין משלים געווען זיין שליחות דא למטה, און האט געהאלטן ביי עולה זיין למעלה — דעמאלט איז ביי אים געווען דער זמן צו דערהערן די מעלה אין הנהגת אהרן, וואס ברענגט שלום צו יעדן אידן.

— ע״ד דעם ביאור אין דעם מאמר הידוע[27] פון ר׳ יוחנן בן זכאי סמוך למיתתו: איני יודע באיזו (דרך) מוליכים אותי. איז ידועה די קשיא: ווי קומט עס, אז ריב״ז, וואס ער איז געווען פון די גדולי התנאים — און ווי חז״ל זיינען בכמה־מקומות[28] מפליג אין דער גדלות פון ריב״ז, און ער איז דאך געווייס געווען נזהר בתכלית אין סור מרע ועשה טוב — זאל ביי אים זיין א ספק צי ער גייט אין גן עדן אדער אין גיהנם?!

שטייט דערויף די הסברה[29]: כאטש ער איז געווען זיכער, אז בנוגע זיינע כחות הגלויים איז זיין עבודה געווען בתכלית השלימות, איז ער אבער געווען מסופק צי ער האט אויך אויפגעטאן וואס ער דארף אויפטאן בנוגע זיין עצם הנפש (שלמעלה מגילוי).

עס בלייבט אבער ניט מובן: אויב ביי אים איז געווען א ספק וועגן דעם מצב פון עצם נפשו — צי עס געפינט זיך אין א מצב פון קדושה אדער ח״ו להיפך —

---

25) להעיר ממשנ״ת (לקו״ש ח״ו ע׳ 38 ואילך) בטעם שמשה טען „למה הרעותה גו׳״ (שמות ה, כב) — כי שליחותו של משה (לגאול את ישראל) קשורה עם בחינתו — חכמה דקדושה, שמצד זה הי׳ צריך משה להבין הדבר בשכלו (אף שע״ז חסר לכאורה בהביטול שלמעלה מטו״ד). ע״ש.

26) פרשתנו לד, א.

27) ברכות כח, ב.

28) ראה לדוגמא: סוכה כח, א. ר״ה לא, סע״ב. ספרי ס״פ ברכה.

29) לקו״ת ויקרא בהוספות נ, סע״ד. מאמרי אדה״ז הקצרים ע׳ שט — נעתק (עם הגהות) באוה״ת ר״פ פינחס ורד״ה אך בגורל תרכ״ו. רד״ה אשרנו תפר״ח ותרצ״ו (בסה״מ קונטרסים ח״ב). וראה לקו״ת מסעי צ, ב. סה״מ תקס״ח ע׳ שסג. ד״ה על תצר לאדהאמ״צ (מאמרי אדהאמ״צ דברים ח״א ע׳ עט) (וש״נ). ועוד.

פֿאַרוואָס האָט ער זיך אויף דעם מצטער געווען ערשט סמוך למיתתו, און ניט פֿריִער, במשך פון זיין גאַנצן לעבן?

איז איינער פון די ביאורים בזה[30]:

במשך כל ימי חייו איז ריב"ז געווען אינגאַנצן פֿאַרנומען און אַריינגעטאָן אין זיין שליחות בעלמא דין — לימוד התורה לעצמו און מיט אַנדערע וכו' וכו' — און האָט ניט געהאַט קיין צייט צו אָפּשטעלן זיך און טראַכטן וועגן זיינע „מדריגות", וואו האָלט ער מיט עצם נפשו;

דוקא סמוך לפטירתו, וועו ער האָט געהאַלטן ביי פֿאַרענדיקן זיין שליחות בעלמא דין, האָט ער געקענט זיך מתבונן זיין וואָס עס טוט זיך מיט עצם נפשו.

ועד"ז בענינו: דוקא סמוך לפטירתו, וועו משה האָט שוין פֿאַרענדיקט שליחותו בעלמא דין, איז דאָן ביי אים געווען דער זמן צו אַריינטראַכטן זיך אין די חילוקי מדריגות צווישן זיין עבודה און עבודת אהרן, און האָט דער־מאָלט דערהערט מעלת אהרן.

און דעריבער איז אויך אַזוי פֿאַרשריבן אין תורת משה, דוקא אין די פסוקים וועגן מיתת משה וועלט אַרויס־געבראַכט די מעלה פון עבודת אהרן לגבי עבודת משה.

ו. דער ביאור איז אַבער ניט אינ־גאַנצן מספיק:

וויבאַלד אַז מדתו של משה איז מדת האמת, איז דאָך אין דעם קיין נפק"מ, לכאורה, צי דאָס איז בעת ער געפינט זיך למטה (און איז זיך עוסק בשליחותו בעלמא דין), אַדער אין דער צייט וועו ער האָלט ביי עליית נשמתו למעלה: בכל מקום ומקום איז ענינו של משה — מדת האמת: פֿאַרוואָס זאָגט מען, אַז בעת הסתלקותו וועלט ביי אים נרגש דער אמת פון דער מעלה פון עבודת אהרן?

וי"ל דעם ביאור בזה (ע"ד החסידות):

דער ענין פון הסתלקות משה מיינט ניט (נאָר) הסתלקות במובן גשמי — אַז נשמתו איז נסתלק גאַווארן פון זיין גוף — נאָר ס'איז (אויך ובעיקר) אַ הסתלקות ועלי' רוחנית, אַז זיין נשמה האָט עולה געווען צו אַ סך[31] אַ העכערע מדריגה, ווי די צו וועלכער ער האָט דערגרייכט במשך חייו בעלמא דין[32].

וכידוע דער טייטש (ביאור)[33] אין פסוק[26] „ויעל משה גו' אל הר נבו" — „נו"ן בו": במשך חיים חיותו בעלמא דין האָט משה דערגרייכט די מ"ט שערי בינה — ביום פטירתו האָט ער זוכה ועולה געווען צום שער הנון (נו"ן בו).

וי"ל אַז דאָס איז אויך דער ביאור פֿנימי אין דעם ענין פון „ויעל משה גו":

משה איז ענינו — המשכה מלמעלה למטה (שושבינא דמלכא[34]); וואָס דער־פֿאַר האָט ער אַראָפּגעבראַכט תורה

---

30) ראה עד"ז קיצורים והערות לתניא ע' מר"ז. וראה בארוכה בזה לקו"ש חט"ז ע' 272.

*) אבל שם, שמלכתחילה ניתן לו שער הנו"ן אלא שע"י חטא העגל ניטל ממנו.

31) אף שכל ימי חייו הי' באופן דהציווי דמעלין בקודש.

32) ראה גם ש"ך עה"ת פרשתנו עה"פ. וראה אוה"ת ואתחנן ע' עח. ועוד.

33) ס' הליקוטים להאריז"ל ואתחנן (ג, כו) — הובא בשל"ה חלק תושב"כ פ' ואתחנן (שסט, א) בשם הרח"ו. ש"ך עה"ת עה"פ (בשם מצאתי כתוב). וראה בארוכה לקו"ת במדבר יב, א ואילך (בשם המגיד). ועוד.

34) ראה ס' הערכים חב"ד ח"ב ע' אהרן סעיף ד, וש"נ.

למטה — משה קיבל תורה מסיני ומסרה כו'[35];

משא"כ אהרן איז „שושבינא דמט־רוניתא"[34] — ער איז מדליק (ומעלה) די נרות המנורה — „בהעלותך את הנרות", „עד שתהא שלהבת עולה מאליה"[36], וואָס ברוחניות מיינט עס[37], אז ער הויבט אויף נשמות ישראל (נר ה' נשמת אדם) אז זיי זאָלן שטיין אין אַן עלי' לשרשם ומקורם.

און ביום פטירתו איז משה נתעלה געווארן העכער פון זיין מדריגה, דורך דעם וואָס ביי אים האָט זיך אויפגעטאָן אויך די מעלה פון (אהרן —) „ויעל גו" — העלאה מלמטה למעלה[38].

[און דאָס איז פארבונדן מיט דעם וואָס ער האָט דאָן זוכה געווען צום שער הנו"ן:

במשך ימי חייו, ווען עבודת משה איז געווען מוגדר לויט מדתו ומדריגתו של משה, האָבן ביי אים מאיר געווען אלע (אבער בלויז) מ"ט שערי בינה, וואָס מספר מ"ט ווייזט אויף דער הגבלה פון וועלט (ז' פעמים ז' — שבעת ימי הבנין)[39];

בשעת אבער ביי אים האָט זיך אויפ־געטאָן דער ענין פון „ויעל גו", עלי' ויציאה פון זיינע גדרים — אז זיין עבודה איז ניט באגרענעצט אפילו ניט מטבעו בקדושה (מדת האמת), בלויז אין קו פון „המשכה מלמעלה למטה", נאר ביי אים איז אויך[40] געווען די „העלאה מלמטה למעלה" — איז דערמיט פאר־בונדן וואָס צו אים איז ניתן געווארן דער שער הנו"ן, שלמעלה מהגבלה].

ועפ"ז וועט מען אויך פארשטיין בנוגע דעם ענין פון אהבת ישראל און הבאת שלום:

וויבאלד אז ביום פטירתו איז ביי משה"ן געווען די עבודה פון „ויעל גו" — מדריגת אהרן — האָט ער דעריבער דעמאָלט דערהערט די מעלה פון הבאת שלום של אהרן (וואָס האָט דערגרייכט אלע אידן, כנ"ל).

ז. וי"ל אז פון דעם אלעם זעט מען נאָך אן ענין בגודל האהבת ישראל פון משה רבינו:

אין די פסוקים וואָס רעדן וועגן זיין הסתלקות, איז אומר מפי עצמו (וברוה"ק)[41] ומדגיש מעלתו של אהרן, כדי אז אידן זאָלן דערפון אָפלערנען אויף ווי בריית און טיף עס מוז זיין דער ענין פון אהבת ישראל,

אז ניט קוקנדיק אויפן גודל העילוי פון זיין אהבת ישראל, וואָס זיכער האָט ער עולה געווען (מעלין בקודש) במשך ימי חייו מדרגא לדרגא אין זיין אהבת ישראל (פונקט ווי ער האָט מעלה געווען בקודש בכל עניני קודש) —

אעפ"כ איז דאָס ניט מספיק, און מען מוז זיך פירן ווי אהרן — „רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעלה".

(משיחות ליל שבת חוה"מ סוכות
ויום שמח"ת תשמ"ב)

35) אבות בתחלתה.

36) ל' רש"י ר"פ בהעלותך.

37) לקו"ת ר"פ בהעלותך. וראה ג"כ בפרטיות ס' הערכים שם סעיף ד־ו. וש"נ.

38) משא"כ עליית משה להר סיני שאין ענינה „העלאה", כ"א אדרבה — (בשביל) הורדת התורה למטה.

39) ראה לקו"ת במדבר שם.

40) נוסף על ענין ההמשכה מלמעלה למטה שהי' גם לאחרי הסתלקותו, דאף כאן עומד ומשמש במרום — סוטה יג, סע"ב.

41) תוד"ה משה מעצמו — מגילה לא, ב.

הוספות

•

א) שיחות ה׳תשל״ט – ה׳תשמ״א

ב) שיחות ומכתבים

ג) מכתבים כלליים לר״ה

ה׳תשמ״ב – ה׳תשמ״ה

הוספות

•

שיחות תשל"ט-תשמ"א

אור לר"ח מנ"א תש"מ 263
ב' עקב, י"ג מנ"א תשל"ט 271
ב' תצא, ד' אלול תשל"ט 280
ד' תצא, ו' אלול תשל"ט 290
ג' תבוא, י"ד אלול תש"מ 301
ח"י אלול תשל"ט 313
ד' כ"ח תשרי תשמ"א 318

שיחת אור לר"ח מנחם־אב ה'תש"מ
— בבית הכנסת, אחרי תפלת ערבית —

א. משנכנס אב ממעטין כו'[1] — היפך הנהגה הרגילה

וואָרום דער סדר הרגיל בא אידן איז — „עבדו את ה' בשמחה"[2], און ווי־באַלד אז עבודת ה' דאַרף זיין בשלימות, דאַרף אויך די שמחה זיין במילואה ובשלימותה. איז בשעת עס קומט א צייט וואָס „ממעטין בשמחה", איז דאָך דאָס היפך הנהגה הרגילה,

איז, ע"פ הידוע אז ירידה איז צורך עליי[3], פֿאַרשטאַנדיק בפשטות, אז די הנהגה הנ"ל („ממעטין בשמחה"), וואָס איז א ירידה גדולה ביותר (וויבאַלד זי איז היפך הנהגה התמידית), איז עס בכדי אז פון דעם זאָל אַרויסקומען אַן עליי גדולה ביותר.

ב. כשם ווי די ירידה דכללות ענין הגלות, איז דאָך ידוע[4] אז דער „ירוד ירדנו"[5] איז געווען צוליב „ואנכי אעלך גם עלה"[6] — צוליב דעם „אעלך" וואָס איז געווען ביציאת מצרים, און דעם „גם עלה" וואָס וועט זיין אין דער גאולה העתידה[4]

— און אפילו אויב מען איז אין א מצב פון „לא זכו" ח"ו, און מען דאַרף אַנקומען צו „בעתה"[7] — איז דאָך די גמרא[8] מודיע אַז ס'איז שוין „כלו כל הקיצין", ובמילא איז דאָך זיכער אַז ס'איז שוין נאָך דעם „בעתה",

און וויבאַלד אַז לכל הדעות איז שוין נאָך דעם זמן וואָס „הגיע הקץ" — וועט דאָך זיכער דער אויבערשטער ניט פאַר־האַלטן אפילו כהרף עין (ווי עס שטייט בנוגע צו דער גאולה פון יציאת מצרים[9], וואָס דערפון איז פאַרשטאַנ־דיק אויך בנוגע צו דער גאולה העתי־דה, וואָס וועט זיין כימי צאתך מארץ מצרים[10]) —

עד"ז איז אויך בנוגע צו דער ירידה פון „משנכנס אב ממעטין בשמחה" (וואָס זי איז א תוצאה פון דער ירידה דגלות) — אַז דאָס איז צוליב דער עליי וואָס וועט זיין לע"ל, וואָס דעמולט וועט דער חודש נהפך ווערן לשמחה.

ג. ענין הנ"ל איז מודגש נאָך קלערער, און אין בולט־ע ווערטער, אין ילקוט שמעוני אויף ספר ירמי'[11] (וואָס רעדט ווענן „חורבנא"[12]), און אין ספר ירמי' גופא — גלייך בראשו ותחלתו[13], אויף די ווערטער „בחודש החמישי" (דער חודש אין וועלכן „ממעטין בשמחה"):

אַז דאָס וואָס „עלה ארי' [„זה נבוכדנאצר"] במזל ארי' [„בחודש החמי־שי"] והחריב אריאל" [וואָס „אריאל"

---

1) תענית כו, ב במשנה.
2) תהלים ק, ב. וראה רמב"ם סוף הל' לולב.
3) בנשמות, בעולם וכו' (לקו"ת כמטומן במפתחות. ועוד).
4) תו"א ר"ש שמות.
5) ל' הכתוב — מקץ מג, יט.
6) ל' הכתוב — ויגש מו, ד.
7) ישע' ס, כב. סנהדרין צח, א.
8) שם צז, ב.
9) מכילתא עה"פ בא יב, מא. שם, מב. הובא בפרש"י עה"פ שם, מא.
10) מיכה ז, טו.
11) רמז רנט. וראה רשימות הצ"צ לאיכה — אוה"ת נ"ך כרך ב ע' א'נו ואילך.
12) ב"ב יד, ב.
13) א, ג.

גייט אויף ירושלים, בית המקדש בכלל, אדער אויפן מזבח שבביהמ״ק[14], איז דאס געווען „על מנת (בכדי) שיבוא ארי׳ [„זה הקב״ה דכתיב ביי[15] ארי׳ שאג מי לא ייראי״] במזל ארי׳ ויבנה אריאל״, און ער איז מפרש אז „יבוא ארי׳ במזל ארי׳ (וועט אויפטאן) והפכתי אבלם לששון״[16],

דער „עלה ארי׳ במזל ארי׳ והחריב אריאל״, איז דאס „על מנת״: ומזה — אז דאס וואס ס׳איז געווארן דער סדר פון „משנכנס אב ממעטין בשמחה״, איז דאס מלכתחלה על מנת — בכדי עס זאל זיין „והפכתי אבלם לששון״.

ד. באַ יעדער ענין וואס מען גיט מלמעלה דאַרף מען מאַכן כלים וואס זיינען צוגעפאַסט צו דעם ענין.

און וויבאַלד אז די כלים זיינען ענינים פון תורה און מצוות — זיינען זיי ניט נאָר כלים צו מקבל זיין דעם ענין הנמשך, נאָר זיי זיינען אויך ממשיך[17] און ממהר די המשכה פון דעם ענין הנמשך.

ובנוגע לעניננו: מאַכן כלים וואס זאלן ממשיך זיין און ממהר זיין נאָך מערער, אז דער במהרה בימינו פון „יבוא ארי׳ במזל ארי׳ ויבנה אריאל״ זאל זיין וואס שנעלער.

ה. די כלים המתאימים צו דעם, איז — ווי מען זאגט אין דעם סיום ההפטורה פון שבת חזון[18]

[וואס התחלתו איז (ווי די התחלה פון יעדער שבת) פון יום הראשון בשבת[19]. וואס איצטער, אור ליום שני, איז דער סיום וחותם פון יום ראשון]

„ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה״. און ווי דער אלטער רבי איז מפרש[20]: במשפט היינו הלכות, און בצדקה — צדקה כפשוטה.

[ואע״פ אז „בצדקה״ מיינט (אויך) „כללות המצוות שנקראו צדקה״[21] — איז בעיקר — אין מקרא יוצא מידי פשוטו — צדקה כפשוטה.

וי״ל — ע״ד ווי „במשפט״ איז תורה בכלל[22], פונדעסטוועגן איז דא נוגע בעיקר דער חלק ההלכות[23] פון תורה].

און בכדי אז די ענינים („במשפט״ און „בצדקה״) זאלן געטאַן ווערן כדבעי, און זיי זאלן עולה זיין למעלה כדבעי — דאַרף מען דאס פארבינדן מיטן דריטן קו, עבודת התפלה[24],

---

14) ראה ישע׳ כט בתחלתו. יחזקאל מג, טו־טז. ובמפרשים שם.

15) עמוס ג, ח.

16) ירמי׳ לא, יב.

17) ראה תו״א צז, ב. קיד, ב. לקו״ת ראה כב, סע״ד. ובכ״מ.

18) ישעי׳ א, כז.

19) ראה רמב״ן עה״פ יתרו (כ, ח): וישראל מונים כל הימים לשם שבת אחד• בשבת שני בשבת כו׳, עי״ש.

20) לקו״ת ריש פרשתנו (א, סע״ב ואילך) — ע״פ ת״א עה״פ וישב מ, יג.

21) לקו״ת שם, ד.

22) כמובן גם על אתר באוה״ת דברים (ד״ה ציון במשפט) ע׳ לו ואילך. וגם בלקו״ת שמפרש שמשפט קאי על הלכות התורה — מבאר שם (ריש ע״ב) הטעם על זה, „כי התורה אור״.

23) וכההמשך באוה״ת להצ״צ דברים (כרך ה׳ בתחלתו): כהלכתא קדמייתא וארז״ל משחרב ביהמ״ק אין לו להקב״ה אלא ד״א של הלכה.

24) נוסף על מה שלענין הגאולה נוגע כל הג׳ קוין — כולל קו העבודה (תפלה) מצד עצמו — ראה ברכות ח, א. אוה״ת לתהלים עה״פ פדה בשלום נפשי. וראה גם לקמן סי״ג.

•) וצע״ק ששינה מלשון המשנה סוף תמיד ביום הראשון היו אומרים. ולהעיר דבגט וכיו״ב כותבים באחד בשבת (שו״ע אה״ע סקכ״ו ס״ג).

וואס נוסף אויף דעם וואס תפלה איז דער „סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה״[25], וואס דורך אים זיינען עולה אלע עבודות האדם (תורה און צדקה) למעלה,

איז דורך תפלה בעט מען און מען פועל'ט, אז עס זאל נמשך ווערן די סייעתא דשמיא און ברכתו של הקב״ה אז דער „במשפט״ און „בצדקה״ זאלן זיין בהצלחה בכל הפרטים (סיי בנוגע דעם עסק התורה והצדקה גופא, סיי בנוגע זייער עלי' למעלה, און אויך בנוגע צו זייער המשכה און פעולה (דערנאך) דא למטה).

ו. ובנוגע לפועל — אז בכל יום ויום פון די נייען טעג זאל יעדער איינער מוסיף זיין אין די אלע דריי קוין: תורה, עבודה און גמ״ח:

אין תורה: צו מוסיף זיין בכל יום דימים אלו אויף די שיעורים הקבועים, ובעיקר — אין לימוד הלכות[26].

אויך אין לימוד ספר הזהר, וואס אויף דעם האט געזאגט משה רבינו רעיא מהימנא[27] „בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזהר כו' יפקון בי' מן גלותא ברחמים״.

ומה טוב — בכדי אז דאס זאל זיין אין אז אופן פון „יתפרנסון״[28] — צו לער־נען אויך א ביאור אויף דעם ענין וואס מען וועט לערנען אין ספר הזהר (אדער — אז ענין בפני עצמו) אין תורת החסידות, וואס ברענגט די רזי תורה פון ספר הזהר אין הבנה והשגה.

[ומובן בפשטות, אז אין דעם טאג פון תשעה באב[29] — זאל די הוספה אין לימוד התורה זיין אין די ענינים וואס מען מעג לערנען בת״ב, וואס אין דעם איז דא אויך הלכות („במשפט״), ווי הלכות ת״ב וכיו״ב].

אין תפלה: צו מוסיף זיין בכל יום דימים אלו אין עבודת התפלה באיכות [וואס דאס, די הוספה באיכות, קען מען טאן אויך אין דעם טאג פון תשעה באב גופא],

און אויך בכמות — מוסיף זיין בכל יום אין אמירת תהלים[30], עכ״פ א מזמור אחד.

וואס דאס האט אויך א שייכות מיוחדת לעניננו, וואס „דוד מלך ישראל״ — נעים זמירות ישראל[31] — איז „חי וקיים״[32] אויך איצטער און אלס „מלך ישראל״,

ביז אז „יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו״ און ילחם מלחמות ה' וינצח ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל[33].

אין צדקה: נוסף צו די נתינת הצדקה קודם התפלה וואס עס דארף זיין בכל ימי השנה, ווי עס שטייט אין גמרא[34] און ברענגט זיך אויך אין שו״ע[35] להלכה — זאל מען בכל יום דימים אלו מוסיף זיין אין דעם.

---

25) ויצא כח, יב. זח״א רסו, ב. ח״ג שו, ב. תקו״ז תי' מה.

26) כולל, כמובן, הלכות בית הבחירה. וראה בארוכה לקו״ש חי״ח ע' 411 ואילך. ועוד.

27) זח״ג קכד, ב. נתבאר באגה״ק סכ״ו.

28) לשון התקו״ז (ת״ו בסופו). וראה הקדמת

29) בנוגע עת״ב אחר חצות — ראה נ״כ שו״ע או״ח סו״ס תקנג.

30) וכמה מזמורים בתהלים המדברים בחורבן.

31) ש״ב כג, א. וראה שהש״ר פ״ד, ד (בתחלתו). — שאמר ה„זמירות (בשם כל) ישראל״.

32) ר״ה כה, א.

33) רמב״ם הל' מלכים ספי״א.

34) ב״ב י, א.

35) [illegible]

ומה טוב, אז די הוספה אין נתינת הצדקה זאל זיין פעמיים בכל יום: לפני תפלת שחרית, און אויך לפני תפלת מנחה.

וואס דאס האט א שייכות מיוחדת לעניננו[36]. וואהרום „אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה״[37], און אליהו איז דאך דער וואס וועט בקרוב ממש אנזאגן די בשורת הגאולה.

און בנוגע צו יום השבת, ווי באלד אז די נתינת הצדקה בשבת דארף זיין אין אז אופן שונה (נתינת מאכל לעני וכיו״ב), וואס דאס איז ניט אזוי לייכט צו אויספירן[38] — זאל מען ביום הששי גיבן „משנה״, סיי פאר יום הששי סיי פאר יום השבת.

ז. מובן בפשטות אז כל הנ״ל איז שייך אויך צו נשי ובנות ישראל.

בנוגע צו תורה — איז דאך דער פס״ד ברור אין הלכות תלמוד תורה, ובארוכה אין הלכות תלמוד תורה פון דעם אלטן רבי״ן בחותם פרק ראשון[39], אז נשים דארפן לערנען די „הלכות הצריכות להן״.

בנוגע צו תפלה — זאגט דאך די גמרא[40] אז „נשי בעי חיי״, און זיי דארפן „רחמי״[41], תפלה.

און בנוגע צו צדקה — איז דאך אדרבה, די צדקה וואס פרויען גיבן, טוט אויף נאך ביתר שאת. ווי באלד אז די צדקה וואס זיי גיבן איז „מקרבה הגייתי״[42], זי טוט אויף פריער דא למטה — דערביבער טוט עס אויף פריער אויך למעלה, וואהרום „במדה שאדם מודד בה מודדין לו״[43].

ח. ומובן בפשטות, אז מצד אהבת ישראל[44]

— וואס אהבת ישראל פארבינדט אלע אידן צוזאמען, און (במילא) פארשטארקט אויך דעם פארבונד צווישן אידן מיטן אויבערשטן,

וכידוע די תורה פון דעם אלטן רבי״ן[45], אז „ואהבת לרעך כמוך״[46] און „ואהבת את ה׳ אלקיך״[47] זיינען כולא חד —

וועט יעדער איינער און איינע זיך משתדל זיין בכל המיני השתדלות צו מזכה זיין בענין הנ״ל אויך זיינע (אירע) באקאנטע, ביז — בכל מקום שידו (שידה) מגעת.

און אויך דאס (דער ענין פון אהבת ישראל) איז פארבונדן באופן ישיר מיט „והפכתי אבלם לששון״ — וואהרום בשעת אז עס קומט צו א הוספה אין „כולנו כאחד״ וועלט נתוסף אין „ברכנו אבינו״[48]

---

36) אף דבכלל עיקר נתינת הצדקה היא בבוקר (ראה סי׳ האריז״ל בויברך דוד. ועוד).

37) ברכות ו, ב.

38) ראה לקו״ש חי״ג ע׳ 282 הע׳ 19-18 ובשוה״ג שם.

39) כל מ״ע שאין הזמ״ג וכל מל״ת של תורה ושל דברי סופרים כו׳, ע״י״ש. וראה שו״ע או״ח סרי״ס מז.

40) קדושין לד, א.

41) ברכות כ, ב. טושו״ע או״ח סקי״ג.

42) תענית כג, ב. וראה גם כתובות סז, ב. וגם בנתינת ממון לצדקה — הרי במדינה זו רגיל החילוק, שהגברים נותנים (במשרדם) המחאה (טשעק) שחסר גובייגא בבנק, והנשים — (בביתם) מזומן.

43) סוטה ח, ב במשנה.

44) דמוכרחת ביתר שאת וביתר עז בימים אלו דוהפכתי אבלם לששון — היפך השנאת חנם שגרם חורבן זה (יומא ט, ב).

45) ספר השיחות ה׳ש״ת ע׳ 3. וראה קונטרס אהבת ישראל.

46) קדושים יט, יח.

47) ואתחנן ו, ה.

48) תוא״ה [illegible]

ובפרט אין דער ברכה „ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים״ וואָס יעדער איד און אַלע אידן זיינען מתפלל בכל יום, און אויך אין דער ברכה „בונה ירושלים״ וואָס מען איז מתפלל בכל יום דימי החול[49].

* * *

ט. נאָך אַן ענין עיקרי בכל הנ״ל:

עס שטייט אין מדרש[50], אַז אין ירושלים זיינען געווען ת״פ — פיר הונדערט און אַכציג — בתי כנסיות, און אין יעדער בית הכנסת איז געווען אַ „בית ספר״ און אַ „בית תלמוד״ וואו מען האָט געלערנט מיט קינדער.

איז מבאר כ״ק אדמו״ר הצ״צ[51] דעם מספר פון ת״פ: אַז אין שם הוי׳ [ווי־באַלד אַז צוויי אותיות זיינען גלייכע — ה] זיינען פאַראַן י״ב צירופים,

און אין יעדער צירוף זיינען דאָ פיר אותיות — זיינען אין אַלע צירופים צו־זאַמען דאָ מ״ח אותיות. און „כל בחינה כלולה מיו״ד״ — איז עס ת״פ.

וואָס דער אָפטייטש דערפון אין איינ־פאַכע אותיות איז — דער לימוד התורה מיט די קינדער אין ירושלים[52] איז געווען אין אַזאַ אופן, אַז עס האָט זיי פאַרבונדן מיט שם הוי׳, וואָס איז נאָך העכער פון שם אלקים בגימטריא הטבע[53], ביז אַז ער (שם הוי׳) איז דער שם המפורש, שם המיוחד[54], און שם העצם[55].

י. דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז משנכנס אב און מען דאַרף ממשיך זיין דעם „יבוא ארי׳ במזל ארי׳ ויבנה אריאל״ — וואָס „ויבנה אריאל״ איז (כולל אויך) בנין ירושלים, ווי ער זאָגט אין ילקוט „ויבנה אריאל — בונה ירושלים ה״[56] —

דאַרף מען עס פאַרבינדן מיט דעם ענין פון ת״פ בתי כנסיות וואָס זיינען געווען אין ירושלים,

און בפרט אַז עתידה ירושלים שתת־פשט בכל ארץ ישראל ועתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות[57], איז בכל מקום ומקום וואו עס געפינען זיך אידישע קינדער און לערנען תורה — דאַרף עס זיין בדוגמת די ת״פ בתי כנסיות וואָס זיינען געווען אין ירושלים.

יא. דערפון איז מובן בפשטות, אַז די הוספה וואָס עס דאַרף זיין בימים אלו אין די ג׳ קוין תורה תפלה און צדקה — דאַרף מען לייגן די גרעסטע השתדלות, אַז אין דעם זאָלן זיך משתתף זיין אויך יעדער און אַלע אידישע קינדער וואָס זיינען פאַר בר־מצוה און פאַר בת־מצוה[58].

---

49) ואולי יש לומר, דבקשת „בונה ירושלים״ בתפלת העמידה אומרים רק בחול — כי בשבת בנין אסור. משא״כ „ותחזינה כו׳ המחזיר שכינתו לציון״ שקאי על ביהמ״ק — אומרים גם בשבת, מכיון שהוא כבר „בנוי ומשוכלל יגלה ויבוא משמים״ (פרש״י ותוספות סוכה מא, סע״א. ובכ״מ).

50) איכ״ר פ״ב, ד. וראה גם שם פתיחתא יב.

51) ברשימותיו לאיכה — אוה״ת נ״ך שם ס״ע א׳עה.

•) שהרי „המחזיר שכינתו לציון״ הוא ע״ש הכתוב ושכנתי בתוכם (אבודרהם). דקאי על המשכן (מקדש). וכן מוכח גם מזה שזהו חתימת ברכת

52) תיבות יראה שלם — שלימות היראה (לקו״ת ר״ה ס, ב. וש״נ).

53) פרדס שי״ב פ״ב. שעהיוה״א רפ״ו.

54) סוטה לח, א. ועוד.

55) כ״מ הל׳ עכו״ם פ״ה ה״ז. ועוד.

56) תהלים קמז, ב.

57) יל״ש ישעי׳ רמז תקג.

ועאכו"כ, אין די ערטער וואו עס גיפינען זיך אַ סך קינדער צוזאַמען (ווי אין מחנות קיץ און אין מחנות קיץ יומיים), וואָס דאָרט קומט נאָך צו די מעלה פון זכות הרבים

און — וג"ז עיקר — די התלהבות — ובפרט בא קינדער — ווען זיי טוען אַ זאַך כו"כ ביחד.

אַז מען זאָל צוזאַמענקלייבן אַלע קינדער צוזאַמען צו טאָן אין די אַלע דריי ענינים הנ"ל. און דאָס וועט מוסיף זיין אין ברכת ה' בכל המצטרך בכלל אין די מחנות,

נוסף אויף דער ברכה העיקרית — אַראָפּבערענגען די גאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

וכמובן, אַז די קינדער דאַרפן באַאייניגפלוסן אויך די קינדער (די אינגעלעך — זייערע חברים, און די מיידעלעך — זייערע חבר'טעס) וואָס גיפינען זיך אין אַנדערע ערטער, אַז אויך זיי זאָלן טאָן בכל יום דימים אלו אין די אַלע דריי ענינים הנ"ל.

יב. נוסף לזה אין ארץ ישראל — זאָל מען מאַכן אַ כינוס פון קינדער, סיי פון אינגעלעך סיי פון מיידעלעך (כמובן — באַזונדער), בא דעם כותל מערבי, און אויך אין מערת המכפלה וואו עס ליגן אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה ולאה, און אויך אין קבר רחל — די פערטע פון די אמהות, וואָס איז משלים די ד' רגלי המרכבה[59].

ונכון במאד, אַז די כינוסים במקומות אלה זאָלן זיין עכ"פ שתי פעמים (במשך די נייַען טעג), ומה טוב — שלש פעמים.

* * *

יג. כל האמור לעיל — סיי בנוגע צו מוסיף זיין אַליין אין די ג' קוין בימים אלה, סיי בנוגע צו פועל'ן עס אויף נאָך אידן — אין נוגע און שייך צו יעדער אידן, פון ראשיכם שבטיכם ביז חוטב עציך און שואב מימיך[60] [וואָס צווישן אין מען מפרט „טפכם (ילדים און ילדות) נשיכם"].

ויהי רצון, אַז די הוספה אין די ג' קוין הנ"ל [וואָס יעדער איינער און איינע וועט טאָן אין דעם] זאָל פועל זיין פעולתה — צו אַראָפּבערענגען די גאולה שלימה — בקרוב ממש,

ובפרט נאָך אַז ס'איז שוין „כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה"[3], און די אַלע דריי ענינים הנ"ל (תורה, תפלה און צדקה) זיינען פאַרבונדן מיט תשובה

— תורה און תפלה זיינען דאָך פאַרבונדן מיט תשובה (ובפרט תשובה) עילאה[61], און אויך צדקה איז פאַרבונדן מיט תשובה — השבת הניצוצות למקורם ושרשם, וואָרום השבת הניצוצות שבנפשו הבהמית וחלקו בעולם טוט זיך אויף בעיקר דורך צדקה[62].

נוסף צו דעם וואָס צדקה איז פאַרבונדן אויך מיט תשובה כפשוטה, כמ"ש[63] „וחטאך בצדקה פרוק".

און הגם אַז „ועמך כולם צדיקים"[64]

בתפלה וצדקה) שלהם יש המעלה דהבל שאין בו חטא (שבת קיט, ב).

59) מאורי אור א, סד. ועוד. וראה ב"ש לשו"ע אדמו"ר הזקן או"ח סי' תרפה ס"ב.

60) ר"פ נצבים.

61) אגה"ת ספ"ט ורפ"י. אגה"ק ס"ח (קיג, ר"ע"א) — בנוגע תפלה.

62) תניא פל"ז (מה, ב ואילך).

63) דניאל ד, כד. וראה אגה"ת פ"ג (צב, ב).

און כל ישראל בחזקת כשרות[65] — איז דאָך אָבער פאַראַן[66] דער חטא מלשון חסרון[67], און אויך בנוגע צו דעם ענין אין חטא איז „וחטאך בצדקה פרוק", אז דורך צדקה ווערט אַראָפגענומען דער חסרון און מען קומט צו צו שלימות, ביז צו תכלית השלימות —

איז דאָך זיכער, אז די הוספה אין די ג' קוין הנ"ל וואָס ענינם איז תשובה, וועט צוהיילן נאָך מער די גאולה.

יד. ובתור הקדמה צו דעם — איז דער ענין וואָס עס שטייט אין דעם סיום וחותם פון דעם שיעור חומש פון ר"ח מנחם־אב (בשנה זו)[68]: „ראה נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ עלה רש גו' אל תירא ואל תחת" — אז אידן דאַרפן מחליט זיין בתוקף אז עס דאַרף זיין „עלה רש",

און וויבאַלד אז „נתן ה' אלקיך לפניך את הארץ", אתן אין כתיב — (ווייל) כבר נתן[69], דער אויבערשטער האָט עס שוין אָפגעגעבן צו אידן — איז „אל תירא ואל תחת", ס'איז ניטאָ וואָס צו מורא האָבן אז מען וועט עס ניט קענען דורכ־פירן ח"ו. עס דאַרף נאָר זיין דער „עלה רש". און דאָן איז מען זיכער אז עס וועלן בטל ווערן די אַלע און אַלעס וואָס שטערן וכו', און דאָס וועט זיין בדרכי נועם ובדרכי שלום.

דורך דעם וואָס מען וועט טאָן און מוסיף זיין אין די ג' ענינים הנ"ל,

האָט מען די הבטחה[70] „אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם", וואָס דאָס גייט אויף לימוד התורה[71] און קיום המצוות, וואָס צדקה איז כללות כל המצוות,

כולל תפלה, וואָס דורך איר זיינען די תורה און צדקה ומצוות עולה למעלה,

וועט זיין „ונתתי גשמיכם בעתם וגו'[72] ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד"[73], און כל הברכות המנויות בפרשה ביז „ואולך אתכם קוממיות"[74],

און דאָס אַלץ — נאָך זייענדיג אין (די לעצטע רגעים פון) גלות[75].

און דאָס וועט ממהר זיין נאָכמער דעם „והפכתי אבלם לששון"

— אַ הבטחה פון דעם אויבערשטן, ובפרט נאָך אַז מען איז ממלא רצונו של הקב"ה אין דעם „חוט המשולש" פון תורה עבודה און גמ"ח. ובפרט נאָך אַז מען טוט עס בשמחה ובטוב לבב —

אַז דער אויבערשטער וועט מקיים זיין דעם „ואתם תלוקטו לאחד אחד"[76], אַז ער (דער אויבערשטער) אַליין וועט אַרויסנעמען יעדער אידן באַזונדער[77] פון דעם גלות הפנימי און פון דעם גלות כפשוטו,

און דער אויבערשטער וועט אַרויס־גיין פון גלות מיט יעדער אידן צוזאַמען

---

65) רמב"ם הל' קדה"ח פ"ב ה"ב.

66) כמש"נ כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ).

67) ראה מ"א א, כא ובפרש"י. לקו"ת מטות פב, א.

68) דברים א, כא.

69) ראה ירושלמי תלה פ"ב ה"א

70) בחוקותי כו, ג.

71) תו"כ ופרש"י עה"פ.

72) בחוקותי שם, ד.

73) שם, ו.

74) שם, יג.

75) ע"ד כמו שהי' בימי צאתך מארץ מצרים, אשר לכל בני ישראל הי' אור במושבותם (בא י, כג) קודם יצי"מ.

76) ישעי' כז, יב.

77) רש"י נצבים ל, ג.

[ווארום כל זמן אידן זיינען אין גלות איז אויך דער אויבערשטער כביכול אין גלות][78],

אז בקרוב ממש וועט דער אויבערשטער גיין צוזאמען מיט יעדער אידן לקבל פני משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, במהרה בימינו ממש.

78) מגילה כט, א. רש״י נצבים שם. וראה שיחת ל״ג בעומר תש״מ.

שיחה לילדי מחנות קיץ יומיים שיחיו — בבית הכנסת, אחרי תפלת מנחה — יום ב' פ' עקב, י"ג מנחם־אב ה'תשל"ט.

א. [אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרז"ל[1]].

ב. מ'האָט געריידט אַמאָל בארוכה[2] ווען דעם פתגם[3] פון דעם אַלטן רבי'ן[4] אַז וועט אידן קלייבן זיך צוזאַמען, ובפרט וועט אידישע קינדער[5] קלייבן זיך צוזאַמען, איז עס פאַר דעם אויבערשטן אַ גרויסע שמחה און פאַרגעניגן,

וואָרום וועט אַ טאַטע זעט אַז זיינע קינדער[6] קלייבן זיך צוזאַמען און זיינען באַחדות, פאַרשאַפט דאָס אים אַ גרויסן פאַרגעניגן.

און וועט דער צוזאַמענקלייבן זיך איז פאַרבונדן דערמיט וואָס מ'דאַוונט צוזאַמען, און דערנאָך זאָגט מען דברי תורה צוזאַמען (און אַלץ איז אין אַן אופן פון שלום און אחדות) — פאַר־גרעסערט דאָס נאַכמער דעם אויבערשטנ'ס פאַרגעניגן[7].

און וויבאַלד אַז דאָס פאַרגרעסערט דעם אויבערשטנ'ס פאַרגעניגן, איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס פאַרגרעסערט אויך דעם אויבערשטנ'ס ברכות[8] פאַר די קינדער וועלכע קלייבן זיך צוזאַמען, פאַר זייערע עלטערן, און פאַר זייערע מלמדים, מדריכים און מדריכות, וואָס (זיינען אַליין געקומען, און) האָבן גע־בראַכט[9] די קינדער אַז זיי זאָלן זיך צוזאַמענקלייבן אין אַ מקום קדוש[10] — וואו אידן דאַוונען און לערנען תורה[11] אַ גאַנץ יאָר.

ג. אַזוי ווי מ'געפינט זיך אין דער צייט וואָס איז נאָענט צום אַנהויבס פון דעם נייעם יאָר[12], איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס איז אויך די פאָסענדע צוגרייטונג אויף צו מקבל זיין די פאַרגרעסערטע מאָס פון דעם אויבערשטנ'ס ברכות אין אַלעם וואָס מ'נויטיגט זיך,

און ספעציעל באַ קינדער — אַז זיי זאָלן האָבן אַ סאָך הצלחה אין זייער לערנען, און אין זייער אַלגעמיינער אויפפירונג, אַזוי אַז זייערע עלטערן, זייערע מלמדים, און זייערע מדריכים

---

1) נדפסו בחוברת „י"ב פסוקים ומאמרז"ל" (ברוקלין, תשל"ו).

2) בהשיחה לתלמידי כתות הראשונות דהישיבות שיחיו — י"ב אדר תשל"ט (נדפסה בלקו"ש חכ"א ע' 319 ואילך).

3) להעיר מפרש"י קהלת (ח, יא) פתגם משפט, ובתרגום (אסתר א, כ) פתגם המלך, פתגם גזירת מלכא.

4) קובץ מכתבים (שבסו"ס תהלים) ע' 199. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' תיג. וראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 157.

5) שאין בהם חטא — שבת קיט, סע"ב.

6) כמו שנאמר „בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב), „בנים אתם להי' אלקיכם" (ראה יד, א). ולהעיר ממאמר הבעש"ט (כש"ט — הוצאת קה"ת — הוספות אות קלג. וש"נ): יעדער איד איז טייער בייַ דעם אויבערשטן ווי אַ בן יחיד וואָס איז געבאָרן נע־וואָרן בייַ עלטערן לעת זקנותם, און נאָך טייערער.

7) ראה אגה"ק סכ"ג גודל המעלה ד„עסק התורה והמצוות בעשרה דוקא".

8) נוסף ע"ז שעצם היותם באחדות ממשיכה ברכת ה', כמ"ש „ברכנו אבינו כולנו כאחד" (תניא פל"ב).

9) בפועל, או ע"י חינוכם והדרכתם.

10) „מקדש מעט" — מגילה כט, א.

11) „בית גדול" (מ"ב כה, ט), „מקום שמגדלין בו תורה, מקום שמגדלין בו תפלה" (מגילה כז, א). וראה לקמן הערה 62.

12) ובנוגע לתלמידים/ות וכפי מנהג מדינות אלו — עוד קודם לזה התחלת שנת לימודים חדשה.

ומדריכות, זאלן האָבן פון זיי אַ סאָך נחת,

און דאָס אַלץ זאָל זיין אין אַ גרעסערע מאָס לגבי ווי ס'איז געווען פריער, לויטן אַנזאָג[13] „מעלין בקודש".

ד. דערפון איז פאַרשטאַנדיק אַז פון דעם צוזאַמענקלייבן זיך דאַרף מען מיטנעמען אַ נייעם כח, און אַ נייע חיות און פריילעכקייט, אין דעם טאָג טעג־ליכן לעבן: אין לערנען תורה און מקיים זיין מצוות, און אין דער אַלגעמיינער אויפפירונג ווי עס דאַרף זיך פירן אַ אידיש קינד,

וואָס יעדער אידישער זון ווערט דאָך אַנגערופן[14] „בן אברהם יצחק ויעקב" — עס איז פונקט ווי ער וואָלט געווען אַן אייגענער זון בא אונזערע אבות, אברהם יצחק ויעקב,

און יעדע אידישע טאָכטער איז דאָך[15] „בת שרה רבקה רחל ולאה" — עס איז פונקט ווי זי וואָלט געווען אַן אייגענע טאָכטער בא אונזערע אמהות, שרה רבקה רחל ולאה.

ה. און וויבאַלד אַז דער אויבער־שטער גיט יעדן אידישן קינד דעם כח[16] ער זאָל זיך אויפפירן ווי עס דאַרף זיך אויפפירן בן אברהם יצחק ויעקב, און בת שרה רבקה רחל ולאה — איז אַ זיכערע זאַך אַז זייענדיק אידישע וואויל קינדער, וועלן זיי זיך אַזוי אויפ־פירן אַ גאַנץ יאָר,

און גרייטן זיך צו מקבל זיין פני משיח צדקנו בקרוב ממש, און גיין צוזאַמען מיט אים לארצנו הקדושה (אין אונזער הייליקער לאַנד),

און דאָרטן — לערנען תורה פון משיחן[17], און מקיים זיין אַלע מצוות, כולל אויך די מצוות וואָס זיינען פאָר־בונדן מיט דער ספעציעלער הייליקייט פון ארץ ישראל[18].

* * *

ו. דער צוזאַמענקלייבן זיך קומט דאָך פאָר אין די טעג וואָס זיינען גאָר נאָענט צו „חמשה עשר באב", וואָס בזמן שביהמ"ק הי' קיים איז עס געווען אַ יו"ט־דיקער טאָג[19] ביי אידן[20], און ס'איז געבליבן אַ יו"ט אויך ביז אין אונזערע צייטן, וואָס דערפאָר זאָגט מען ניט קיין תחנון[21] (מיט נאָך מנהגים וועלכע זיינען פאָרבונדן מיט חמשה עשר באב).

דערביי איז אויך דאָ אַ ספעציעלער אַנזאָג, אַז פון חמשה עשר באב דאַרף מען נאָכמער מוסיף זיין אין לימוד התורה, ווי די גמרא[22] זאָגט „מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", און רש"י[23] טייטשט אַפּ: „מחמשה עשר באב ואילך

---

13) ברכות כח, א. ושנ"נ.

14) ב"מ פג, א.

15) ברכות טז, ב.

16) שהרי הקב"ה אינו מבקש אלא לפי כוחן (במדב"ר פי"ב, ג).

17) שהוא ילמד תורה את כל העם כולו — לקו"ת צו יז, א. שער האמונה פנ"ו.

18) וגם המצוות שאינם תלויות בארץ — עיקר שלימותם תהי' בימות המשיח — ראה תו"ח ויחי צה, א. צו, ג־ד. המשך וככה תרל"ז פי"ז ואילך.

19) ראה ד"ה נחמו עת"ר (סה"מ עת"ר ע' רכא), שחמשה עשר באב הוא „יו"ט ביותר משאר מועדים, דהיינו אפילו מפסח וסוכות".

20) תענית כו, ב במשנה. וראה בגמרא שם ל, ב ואילך. ב"ב קכא, א ואילך. ובחד"ג מהרש"א לתענית שם (כו, ב) שטעמי שמחתו תלוים בבניז המקדש. ובהשלמה לשו"ע רו"ל (או"ח סקל"א ס"ח): ס"ז באב שבזמן בית המקדש הי' יו"ט גדול כו'.

21) שו"ע או"ח סקל"א ס"ו. אדה"ז בסידורו קודם „ובא לציון". השלמה לשו"ע רו"ל שם.

22) תענית לא, א. ב"ב קכא, ב. וראה הלי' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ח.

23) ד"ה מכאן — תענית שם.

דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו״.

וואס בפשטות איז דער טעם בזה[24] — דערפאר וואס פון חמשה עשר באב איז „הלילות מאריכין[25] והימים מתקצרין, צריך לעסוק בלימודו גם בלילה״[26],

וי״ל עוד: וויבאלד אז דער ארבעטס־טאג[27] איז קלענער, האט מען מערער צייט אויף לימוד התורה.

ז. דערפון האט מען א געוואלדיקע און א וואונדערליכע אפלערנונג פאר יעדן אידן, כולל אויך גאר קליינע אידישע קינדער:

דאס וואס פון חמשה עשר באב אן איז „הלילות מאריכין והימים מתקצרין״, היינגט אפ אין דעם יחס (אויפפירונג) פון דעם שמש מיט דער ארץ — לויט ווי די זון באווועגט זיך ביחס צו דער ערד.

זאגט תורה אז דאס וואס די זון באווועגט זיך ארום דער ערד (וואס פון דעם היינגט אפ די ענדערונג אין דער לענג פון די נעכט), איז עס דערפאר וואס דער אויבערשטער וויל אז א איד זאל דערפון אפלערנען אז ער דארף מוסיף זיין אין לימוד התורה — אז דערפאר וואס „הלילות מאריכין והימים מתקצרין״, דארף ער מוסיף זיין „לילות על הימים לעסוק בתורה״.

ח. און אז מ׳טראכט זיך ארײַן אין דעם, זעט מען ווי טייער איז ביים אויבערשטן יעדער איד, ביז אויך גאר קליינע קינדער:

ווען מ׳טראכט זיך ארײַן אין דער גרויסקייט פון דער ערד[28] און פון דער זון[29] אפילו אין גאר איינפאכן זין (דער שטח וואס זיי פארנעמען),

און מ׳טראכט זיך ארײַן אין די כחות וואס געפינען זיך אין דער זון, און אין די טייערע זאכן וואס געפינען זיך אין דער ערד און אויף דער ערד,

ביז — אז אויף דער ערד געפינען זיך אזויפיל פעלקער, אזויפיל בעלי־חיים, אזויפיל צמחים און אזויפיל דו־ממים[30] —

פארשטייט מען דאך די גרויסקייט פון דער זון, און די גרויסקייט פון דער ערד.

זאגט אונז „תורת חיים״ (די תורה

24) רשב״ם ד״ה מט״ו באב — ב״ב שם.

25) ראה ב״ח לטור או״ח סרל״ח: „האחרונים קבלו לומר משכבי כו׳ ומקומי עד שכבי קומי . . מט׳ באב שאומרים קומי („קומי רוני בלילה לראש אשמורות״ (איכה ב, יט)) עד חג השבועות שאומרים שכבי, קומי, חייב לקום קודם אור הבוקר כו׳ ללמוד, כיון דהלילות ארוכים״. ועפ״ז ה״ז מט׳ באב.

וי״ל שהוא ע״ד שבהטעם דבטלה גזירת מתי מדבר קבעו היו״ט, כמו שהי׳ בפעם הראשונה, ביום שנתברר — ט״ו באב (תענית ל, ב וברש״י ותוס׳ שם. איכ״ר פתיחה לג), אף שנתברר שבטלה בט׳ באב שלפניו (ראה מת״כ לאיכ״ר שם). ולהעיר משתי הדעות דון מינה ואוקי באתרה או מינה ומינה (ב״ק כה, ב).

26) ובפרט ש„לא איברא לילי׳ אלא לגירסא׳ (עירובין סה, א). וראה טושו״ע או״ח סרל״ח, שו״ע אדה״ז מהדו״ב ס״א ס״ג, הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ח — גודל המעלה דלימוד התורה בלילה.

27) כמש״נ והי׳ לנו הלילה משמר והיום מלאכה (נחמי׳ ד, טז. וראה ברכות ב, ב).

28) ראה פסחים צד, א. וברמב״ם בהקדמתו לפיהמ״ש (ד״ה אחר כן): כדור הארץ . . הוא כדור שיש בהקיפו ארבעה ועשרים אלף מיל.

29) ש„השמש גדולה מן הארץ כמו מאה ושבעים פעמים׳ (רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ג ה״ח). וראה שעהיוה״א פ״ז (פד, א) שהשמש היא „כמו קס״ז פעמים כגודל כדור הארץ״. ובהקדמת הרמב״ם לפיהמ״ש (שם) — „מאה ושמים ושמה פעם וג׳ שמיני פעם״. וראה לקוטי ביאורים לתניא ח״א ע׳ שנה. ליקוט פירושים כו׳ שם (קה״ת) ע׳ קפא. לקו״ש ח״י ע׳ 180.

30) כמ״ש (תהלים קד, כד) „מה רבו מעשיך ה׳״.

וואס איז אן אנווייזונג[31] אין לעבן, דעם טאג טעגליכן לעבן) — וואס צוזאמען דערמיט איז זי אויך „תורת אמת״ (די זאכן וואס תורה זאגט — זיינען אלע־מאל און אומעטום[32] „אמת״) — אז דאס וואס די גרויסע זון באוועגט זיך ארום דער גרויסער ערד, און אין א באשטימטן אופן,

[וואס דערפון קומען ארויס די ענדע־רונגען אין דער לענג פון די נעכט, כולל — אז פון חמשה עשר באב אן איז „הלילות מאריכין והימים מתקצרין״],

איז עס ניט א זאך וואס פאסירט סתם אזוי, נאר דאס איז דערפאר וואס דער אויבערשטער האט געוואלט אז א איד זאל דערפון אפלערנען אז דער אויבער־שטער בעט אים[33] און ערוואַרט פון אים, און גיט אים דעם כח, אז פון חמשה עשר באב אן (וואס „הלילות מאריכין״) זאל ער מוסיף זיין „לילות על הימים לעסוק בתורה״.

ובפרט וועו ער טראכט זיך אריין איז דעם וואס די גאנצע וועלט (כולל אויך די זון און די ערד) איז באשאפן גע־ווארן צוליב אים, ווי די משנה[34] זאגט „כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם״,

ד.ה. אז דאס וואס די וועלט איז באשאפן געווארן דורך דעם אויבערשטן, וואס דאס איז אויך כולל דעם באשטימטן אופן אין וועלכן דער אויבערשטער האט איר באשאפן, ובנדו״ד — דאס וואס פון חמשה עשר באב אן איז „הלילות מאריכין״,

איז עס כדי אז א קליין אידיש קינד, א אינגעלע אדער א מיידעלע, זאל באַ־שליסן (און דערנאך טאן אזוי) אז פון חמשה עשר באב אן וועט ער לערנען מערער און לעבעדיקער, און וועט ארויסנעמען פון דעם לערנען דאס וואס מ׳דארף ארויסנעמען[35], און וועט זיך אזוי פירן אין דעם טאג טעגליכן לעבן.

ט. און אין דעם זכות וואס דער קינד (און ערוואקסענער) נוצט אויס די ערשיינונגען וואס זיינען פארבונדן מיט דער זון און דער ערד, נוצט דאס אויס אויף א גוטן אופן — אויף צו גיין אין דער וועג וואס דער אויבערשטער וויל — אין דעם זכות האלטן זיך אויף די זון און די ערד[36], און אין דעם זכות האלט זיך אויף די באוועגונג פון דער זון ארום דער ערד.

און דאס איז אויך מוסיף אין די ברכות וואס זיינען פארבונדן מיטן שמש,

[וואס די שמש וואַרעמט, און זי מאכט וואקסן פירות[37] און פארשידענע זאכן, און גיט כח „ענערגיע״, וואס דערנאך נוצט דאס יעדערער אין זיין לעבן],

אז זיי ווערן ערפילט מיט מער לעבעדיקייט און שטארקייט — ווי־באלד אז אידישע קינדער האבן אויסגע־

---

31) ראה זח״ג נג, ב.

32) דאמת — היינו שאין בו שינויים (ראה תניא פי״ג (יט, א). לקו״ש חט״ו ע׳ 427 ובהנסמן שם בהערה 25).

33) כמחז״ל: אם בחוקותי תלכו אין אם אלא לשון תחנונים (ע״ז ה, ס״ע״א).

34) סנהדרין לז, ס״ע״א. וראה פיהמ״ש להרמב״ם בהקדמתו ד״ה דע כי הקדמונים חקרו.

35) כי לימוד מביא לידי מעשה — קידושין מ, ב.

36) ראה פסחים סח, ס״ע״ב: אילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (ירמי׳ לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי.

37) כמ״ש (ברכה לג, יד) „ממגד תבואות שמש״, ובפרש״י: שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות.

נוצט די ענינים וואס זיינען פאַרבונדן מיטן שמש אויפן בעסטן אופן.

און אַזוי אויך בנוגע דער ערד.

יו״ד. און דערמיט גרייט מען אויך צו זיך און די גאַנצע וועלט צו דער צייט ווען משיח צדקנו וועט קומען,

וואס דעמולט איז וואו מ׳וועט נאָר אַ קוק טאָן, וועט מען זען ווי אַלע זאַכן זיינען פאַרבונדן מיטן באַשאַפער[38], תורה און אידישקייט[39],

מ׳וועט זען ווי אַלע זאַכן ווערן געבענטשט פון דעם אויבערשטן[40], ווי־באַלד אַז מ׳נוצט זיי ווי דער אויבער־שטער וויל — ווי אַנגעוויזן אין אונזער תורה.

* * *

יא. ווען א אידיש קינד וועט זיך אריינטראַכטן אין דאָס אויבן־געזאַגטע, וועט אים זיין אַ סאָך לייכטער צו אויפ־פירן זיך ווי א אידישער קינד דאַרף זיך אויפפירן:

דער קינד קען זיך פאַרשטעלן[41] אַז ווען דער פרעזידענט פון „יונייטעד־סטייטס״ וואָלט אים געוויס צו זיך, און וואָלט אים געבעטן אַז ער זאָל זיך פירן לויט ווי ער וויזט אים אַז,

און דערפאַר וועט ער אים אינלאַדן אין זיין פאַלאַץ אויף זיינע א שמחה, און וועט אים זעצן אויבן־אַן, און וועט אייַ־שטעלן און אינאַרדענען דעם גאַנצן פאַלאַץ וואָס איז אַרום אים לויט ווי עס וועט בעסער געפעלן און אויסנעמען ביים קינד, אַז דער קינד זאָל זיך פילן גוט און בעסער —

וויייס דאָך דער קינד ווי ער וואָלט געטאָן:

ער וואָלט זיך געהיט צו פירן זיך לויט ווי מ׳פאַרלאַנגט פון אים, און ער וואָלט ניט געטאָן קיין שום זאָך וואָס איז אפשר געשמאַק, עס איז אַבער אַנטקעגן דעם ווילן פון דעם פרעזידענט וואָס האָט אים אייַנגעלאַדן אין פאַלאַץ וכו׳, און עס וואָלט אים גאָר ניט געווען שווער צו איינהאַלטן זיך און פירן זיך לויט ווי דער פרעזידענט האָט אים געבעטן צו פירן זיך.

כל שכן וועט עס רעדט זיך כביכול וועגן דעם אויבערשטן,

ובמכ״ש וק״ו וועט תורה דערציילט אונז אַז דאָס וואָס דער אויבערשטער האָט באַשאַפן „את השמים ואת הארץ״ (ווי מ׳האָט ערשט געזאָגט אין די י״ב פסוקים ומאמרז״ל דעם פסוק[42] „בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״), איז עס „בשביל ישראל .. ובשביל התורה״[43], ד.ה. אַז די גאַנצע וועלט (דער הימל און די ערד, און אַלץ וואָס געפינט זיך אין זיי[44]) איז באַשאַפן געווארן כדי אַז אידן זאָלן לערנען תורה, און פאַרבינדן זיך מיט תורה, און פירן זיך ע״פ התורה —

איז א זיכערע זאַך אַז ווען א אידיש קינד וועט זיך אין דערויף אַריינ־טראַכטן, וועט אים זיין לייכט צו מקיים

38) ראה תניא פל״ו.

39) כי יתגלה האמת ותכלית הבריאה, שהיא „בשביל התורה״ ו„בשביל ישראל״ (פרש״י ר״פ בראשית).

40) כמחז״ל דלעת״ל קורות ביתו כו׳ מעידים (תענית יא, א).

41) ראה טושו״ע (ושו״ע אדה״ז) או״ח בתחלתו.

42) בראשית א, א.

43) פרש״י עה״פ.

44) כמ״ש „את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיו״ (פרש״י עה״פ שם, יד).

זיין דעם אויבערשטנ'ס בקשה — אז ער זאל זיך פירן ווי א אידישער קינד דאַרף זיך אויפפירן.

ובפרט וועז ער באַטראַכט זיך אז זיין אויפפירונג איז אן ענין וואס איז פאַר־בונדן ניט נאר מיט אים, מיט זיינע עלטערן, און מיט זיינע מדריכים, נאר דאס איז פאַרבונדן און איז נוגע צום גאַנצן אידישן פאַלק, און ס'איז נוגע צו דער גאַנצער וועלט[45], און נאַכמער: דער אויבערשטער האט אים געבעטן ער זאל זיך אזוי אויפפירן.

יב. דערפון איז אויך פאַרשטאַנדיק, אז וועז עס וועלן צו אים קומען ניט־אידישע קינדער, און וועלן אים אנ־הייבן איינרעדן אז ער זאל עסן אזוינע מאכלים וואס א איד טאר ניט עסן, און ער זאל זיך אויפפירן אין דעם שבת־דיקן טאג אזוי ווי ער פירט זיך אין א וואכעדיקן טאג (וואס א איד דארף זיך אויפפירן אין דעם שבת'דיקן טאג גאר אנדערש ווי ער פירט זיך אויף אין א וואכעדיקן טאג) א.ז.ו. —

וועט אים אנקומען גאר לייכט צו מקיים זיין דאס וואס דער אויבער־שטער וויל, אויפפירן זיך אזוי ווי א אידיש קינד דארף זיך אויפפירן,

ובפרט אז ער ווייסט אז „ה' נצב עליו . . ומביט עליו כו'"[46] (ווי מ'האט ערשט גיזאגט אין די י"ב פסוקים ומאמרז"ל), דער אויבערשטער שטייט לעבן אים און קוקט זיך צו ווי ער פירט זיך אויף,

און ער העלפט אים אז ער זאל זיך קענען אויפפירן ווי עס דארף צו זיין,

און טאן דאס מתוך שמחה[47] — ווי מ'האט ערשט גיזאגט אין די י"ב פסוקים ומאמרז"ל[48] „ישמח[49] ישראל בעושיו"[50].

און צוזאמען דערמיט וועט ער אויך ווירקן אויף זיינע חברים (און די מיידעלעך אויף זייערע חבר'טעס) אז זיי זאלן זיך אויך אויפפירן אין דעם אופן — וואס מ'איז אנגעזאגט געווארן (ווי מ'האט ערשט גיזאגט אין די י"ב פסוקים ומאמרז"ל) אז ס'זאל זיין „ואהבת לרעך כמוך"[51], מ'זאל ליב האבן דעם חבר אזוי ווי מ'האט זיך ליב.

און דעמולט שטעלט מען אויף צוזא־מען אלע אידישע קינדער, און צוזאמען מיט זייערע עלטערן, זייערע מדריכים ומדריכות, און אלע אידן[52] — גייט מען מקבל זיין פני משיח צדקנו, וואס ער וועט אונז ארויסנעמען פון גלות.

יג. מ'גרייט זיך צו מקבל זיין דעם אויבערשטנ'ס ברכות אין אלגעמיין, כולל אויך דעם אויבערשטנ'ס ברכות אויף א כתיבה וחתימה טובה — אז צו־זאמען מיט די ברידער און שוועסטער, עלטערן, זיידעס און באבעס, מיטן גאַנצן אידישן פאַלק, זאל מען פאר־

---

45) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד: עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות וגרם לו ולהם תשועה והצלה.

46) תניא רפמ"א.

47) כמ"ש (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה. וראה רמב"ם סוף הל' לולב: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה כו' עבודה גדולה היא.

48) מתניא ספל"ג.

49) ל' הכתוב — תהלים קמט, ב.

50) ושמחה זו קשורה בהשמחה ד„ישמח ה' במעשיו" (תהלים קד, לא. וראה לקו"ת שמע"צ פח, ד ואילך), שהרי השמחה היא „בשמחת ה' אשר שש ושמח בדירתו בתחתונים" (תניא שם).

51) קדושים יט, יח. וראה תו"כ וספרי"ז עה"פ.

52) כמחז"ל (פרש"י עה"פ יתרו יט, ב) ויחן שם ישראל — כאיש אחד בלב אחד — נגד ההר (ע"י ענין ההר, משה קיבל תורה מסיני).

שריבן ווערן און געחתמ׳ט ווערן אויף א שנה טובה ומתוקה.

און נאך פאר דערויף זאל מען האבן ברכה והצלחה אין אלע זאכן, און מתוך שלום ואחדות וועט מען זיך פארנעמען מיט לימוד התורה וקיום המצוות, אין אן אופן פון שמחה וטוב לבב,

און אין אן אופן פון „מעלין בקודש״ — שטייגן אלץ העכער און בעסער, שענער און ליכטיקער.

* * *

יד. עס איז דא נאך אן ענין וואס איז פארבונדן ספעציעל מיט דעם איצטיקן זמן:

מ׳האט גערעדט פריער (ס״ח) וועגן די גרויסע וויכטיקייט וואס יעדער איד און יעדער אידיש קינד האט אין די אויגן פון דעם אויבערשטן, אז („בשבילי נברא העולם״) צוליב אים איז באשאפן געווארן די גאנצע וועלט, און זיין אויפפירונג פארגרעסערט דעם אויפן בערשטנ׳ס ברכות צום גאנצן אידישן פאלק.

וואס איצטער דארפן אידן האבן א ספעציעלע ברכה — ווארום עס זיינען דא אזוינע וואס ווילן ניט צולאזן דעם ענין פון „שלימות העם״:

זיי ווילן ניט צולאזן אז יעדער אידיש קינד זאל באקומען א אידישע ערציאונג, זיי טראכטן אז טאמער עס וועלן זיין איין קינד אדער צוויי קינדער א.ז.ו. וואס וועלן ניט באקומען א אידישע ערציאונג, איז עס ניט אזוי וויכטיק.

זאגט אבער תורה אז יעדער איינציקער אידיש קינד איז טייער ביים אויבערשטן, ביז וואנעט אז צוליב אים אליין איז באשאפן געווארן די זון און די ערד און די גאנצע וועלט — איז דער־פון פארשטאנדיק אויף וויפל ס׳איז נוגע אז יעדער אידישער קינד״ זאל באקומען א אידישן חינוך.

אזוי זיינען אויך דא אזוינע וואס ווילן ניט צולאזן דעם ענין פון „שלימות התורה״:

זיי זאגן אז ס׳איז גענוג דער אופן פון לימוד התורה וואס איז געווען מיט א טאג פריער, און ס׳איז ניט אזוי וויכטיק אז פון חמשה עשר באב זאל מען מוסיף זיין אין לימוד התורה.

און אזוי ווי אידן און אידישקייט און תורה זיינען פארבונדן מיט ארץ ישראל (ווי דערמאנט פריער אז גאר אין גיכן וועט מען גיין צוזאמען מיט משיח צדקנו אין אונזער הייליקער לאנד),

ווי געזאגט (בתורה — ובפרט) אין היינטיקער סדרה: כי אם שמור תשמרון את כל המצוה גו׳ ללכת בכל דרכיו גו׳ והוריש ה׳ את כל הגוים האלה מלפניכם גו׳ כל המקום גו׳ לכם יהי׳ גו׳ פחדכם ומוראכם יתן ה׳ אלקיכם על פני כל הארץ אשר תדרכו בה גו׳ —

זיינען דא אזוינע וואס ווילן ניט צו־לאזן דעם ענין פון „שלימות הארץ״:

זיי זאגן אז ס׳איז ניט אזוי וויכטיק אז גאנץ ארץ ישראל זאל געהערן צו אידן און זיין באזעצט מיט אידן, עס מאכט ניט אויס אז א טייל פון ארץ ישראל וועט, ח״ו, ניט זיין ביי אידן.

זאגט אבער תורה אז די אלע זאכן זיינען פארבונדן זה בזה:

כדי אז א איד, אן ערוואקסענער אדער א אידיש קינד, זאל זיין א גאנ־צער און געזונטער („שלימות העם״),

---

53) שהוא „עולם מלא״ — סנהדרין לז, א במשנה.

דאַרף ער זיך אויפפירן אין דעם גאַנצן טעגליכן לעבן (ווי מ׳האָט ערשט גע־זאָגט אין די י״ב פסוקים ומאמרז״ל — „בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך״[54]) לויט ווי תורה — „ודברת בם בשבתך גו׳״[55] — פֿאַרלאַנגט פון אים („שלימות התורה״),

און דורך דערויף גיט אים דער אויבערשטער די ברכה אז ער זאָל האָבן „שלימות הארץ״ — אז די גאַנצע אידישע לאַנד זאָל האָבן א שייכות צו אים, ער זאָל זיין דאָרטן בעה״ב.

טו. אָזוי ווי ס׳איז אַבער דא דער יצר וואָס איז מבלבל און לאָזט ניט צו אז מ׳זאָל דאָס דורכפירן בשמחה (אדער — ער לאָזט אינגאַנצן ניט צו אז מ׳זאָל דאָס דורכפירן), זאָגדיק אז דאָס איז א שווערע זאַך א.ז.ו. —

האָט דער אויבערשטער מבטיח גע־ווען, אז בשעת א איד, און א אידיש קינד, וועט באַשליסן אז א גאַנצן טאָג וויל ער זיך פירן אין א גאַנצער אויפ־פירונג, ווי א איד דארף זיך פירן לויט „שלימות התורה״,

וועט אים דער אויבערשטער געבן גאַנץ ארץ ישראל („שלימות הארץ״) נאָך זייענדיק אין זמן הגלות, מקיים זיין דאָרטן תרומות ומעשרות ושמיטה, און אָפּגעבן גאָר אינגאַנצן ווען עס וועט קומען משיח צדקנו און וועט אים, אונז און ארץ ישראל[56] אַרויסנעמען פון גלות, און וועט אַלעמען בריינגען אין ארץ ישראל.

און בשעת דער קינד פרעגט: ווי אַזוי וועט ער זיך קענען איינקערן מיטן יצר — דער יצר איז דאָך שטאַרקער[57], און ס׳איז שווער צו איינקערן זיך מיט אים?!

זאָגט מען אים „עוצו עצה ותופר״[58]: די אַלע עצות פון דעם יצר, און די אַלע עצות פון די מענטשן וואָס פאַלגן דעם יצר — ווערן זיי אַלע בטל,

און דער טעם אויף דערויף איז — „כי עמנו א־ל״[58]: דער אויבער־שטער געפינט זיך מיט יעדער איינצעל־נעם אידישן קינד (מ׳דארף ניט ציילן וויפל קינדער זיינען שוין פרומע, און וויפל זיינען דערווייַלע נאָך ניט אין דעם מעמד ומצב), און ער העלפט אים צו אויספירן זיינע באַשלוסן בנוגע צו זיין גאַנצקייט („שלימות העם״), די גאַנצ־קייט פון תורה („שלימות התורה״), און די גאַנצקייט פון ארץ ישראל („שלימות הארץ״), און ער העלפט אים טאָן דאָס בשמחה.

* * *

טז. עס איז א פאַסיקע זאָך אז מ׳זאָל פאַרענדיקן דעם צוזאַמענקלייבן זיך דורך דערויף וואָס מ׳וועט געבן יעדערן די חוברת וואו ס׳איז אָפּגעדרוקט די שיחה וואָס מ׳האָט גערעדט פאַרא־יאַרן[59], וואָס דאָרטן זיינען געבראַכט געוואָרן נאָך עניני תורה בשייכות צו דעם אויבענגערעדטע,

---

54) ואתחנן ו, ז. פרשתנו יא, יט.

55) דבדברי תורה הכתוב מדבר (ספרי ופרש״י עה״פ ואתחנן שם. יומא יט, ב. הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ג ס״ב) ולימוד מביא לידי מעשה בשבתך גו׳.

56) שאז דוקא תהיינה כל המצוות התלויות בארץ ומן התורה

57) ו„אקדמי׳ טעניתי״ — ראה זח״א קעט, סע״א ואילך. קה״ר פ״ד, יג. וע״ד בפרשתנו: וכי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם גו׳.

58) ישע׳ ח, י.

59) שיחת י״א מנחם־אב תשל״ח — לילדי מחנות קיץ יומיים שיחיו (נדפסה בלקו״ש חי״ד ע׳ 186 ואילך).

און אויך געבן יעדערן מטבעות אויף צו געבן אויף „צדקה", וואס מצות הצדקה איז כללות כל המצוות[60].

און פאר דעם זאל מען זינגען דעם ניגון אויפן פסוק[58] „עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו א־ל".

און וויבאלד אז דער אויבערשטער איז „שומע קול תפלות עמו ישראל", ער הערט זיך צו צו די בקשות פון אידן, ובפרט בקשות פון אידישע קינדער[61], ובפרט ווען זיי קלייבן זיך צוזאמען אין בית־הכנסת און בית־המדרש[62] — וועט ער זיכער מקיים זיין, גאר אין גיכן, דעם „עוצו עצה ותופר גו",

און ס'וועט קומען די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

[ניגנו את הניגון „עוצו עצה ותופר גו' כי עמנו א־ל".

כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן להמדריכים שיחיו חוברות דהשיחה ומטבעות ובקש שיחלקו לכל אחד ואחת מהילדים והילדות שיחיו: חוברת השיחה (לילדי מחנות קיץ יומיים שיחיו דיום ב' פ' ואתחנן, י"א מנחם־אב תשל"ח (בתרגום אנגלי)), שתי מטבעות של עשר סענט: א' לתת לצדקה, והב' — לעשות בה כטוב בעיניהם. וכן עשו].

---

60) וע"ד ש"בכל תלמוד ירושלמי היא נק' בשם מצוה סתם" — תניא פל"ז (מח, ב).

61) שיש מעלה בתפלתם שהיא „הבל שאין בו חטא" (שבת קיט, סע"ב). וראה אסת"ר פ"ט, ד.

62) שאמחז"ל שתפלה צ"ל בביהכנ"ס ואוהב ה' שערי ציון כו' המצויינים בהלכה, ביה"מ (ברכות ח, א. שו"ע או"ח ס"צ סי"ח).

שיחה לילדי מחנה קיץ "גן ישראל" שיחיו — בבית הכנסת, אחרי תפלת מנחה — יום ב' פ' תצא, ד' אלול ה'תשל"ט.

א. [אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי רז"ל[1]].

ב. מען טרעפט זיך יעדער יאָר צום סיום פון דעם זיין אין דעם מחנה קיץ „גן ישראל" —

און די כוונה דערביי איז אויך — צו כולל זיין (איינשליסן) אין דעם די אַלע וועלכע געפינען זיך אין מחנות קיץ „גן ישראל" אין פאַרשידענע מדינות און ערטער — דורך דעם וואָס מ'האָט זיי אין זינען בא דעם צוזאַמענקלייבן זיך.

און ווי די מחנכים פון דער מחנה האָבן פריער דערמאָנט (בשם דער גאָנצער הנהלה) אַז בשעת אַלע געדיינקען[2] אַן ענין אין תורה וואָס מ'האָט געלערנט בעל־פה (אויסנווייניק) — פאַראייניקט די תורה[3] אַלעמען צוזאַמען, ביז אַז זיי ווערן איין זאָך.

ד.ה. אַז ניט קוקנדיק אויף דעם אונטערשייד און אויף דער ווייטקייט, וואָס מ'איז ווייט איינער פון דעם צווייטן אין מקום — איז מען אַבער פאַראייניקט אַלע צוזאַמען.

וואָרום דער אונטערשייד פון מקום איז נאָר לגבי דעם גוף, אַבער לגבי דער נשמה, וואָס זי איז העכער פון (זמן און) מקום — האָט אויף איר ניט קיין (עיקר־דיקע) ווירקונג דער אונטערשייד פון (זמן און) מקום.

דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז ווען מ'פאַרבינדט זיך מיט תורה[4], וואָס דורך דערויף באַווייזט מען אַז די „נשמה" איז דער „עיקר" און דער „גוף" איז אַ „טפל" — איז מען פאַראייניקט אַלע צוזאַמען (ניט קוקנדיק אויפן אונטערשייד פון מקום)[5].

און ווי דער אַלטער רבי ערקלערט[6] אַז בשעת די „נשמה" איז דער „עיקר" און דער „גוף" איז אַ „טפל", קען זיין דער ענין פון „ואהבת לרעך כמוך"[7] (וואָס מ'האָט ערשט דערמאָנט אין די י"ב פסוקים ומאמרז"ל) מיט אַן אמת[8] — וויבאַלד אַז די נשמות פון אַלע איידן (וואָס בא יעדערן איז די „נשמה" דער „עיקר") זיינען פאַראייניקט דורך דעם אויבערשטן, וואָס ער איז „אב אחד לכולנה".

ועד"ז איז פאַרשטאַנדיק אַז מ'וועט פאַראייניקט מיט די אַלע וואָס געפינען זיך אין אַלע מחנות קיץ „גן ישראל" אין אַלע ערטער — אויך אַז צו

---

1) נדפסו בחוברת „י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל" (ברוקלין, תשל"ו).

2) ראה לקו"ת ס"פ קדושים ד"ה והדרת.

3) „תורה אחת", שניתנה מ„ה' אחד", ל„גוי אחד".

4) שכל ענייני התורה ומצוותי' הם „למעלה מגדר המקום והזמן" — ראה שו"ע אדה"ז או"ח מהדו"ב ס"א ס"ח. וראה תניא פכ"ה: ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד.

5) ראה שיחת מוצאי שמח"ת תשל"ח ס"א־ב (נדפסה בלקו"ש ח"כ ע' 266 ואילך).

6) תניא פל"ב.

7) קדושים יט, יח.

8) „אהבה ואחוה אמיתית" — לשון התניא שם.

זיי וועט אויך דערגרייכן און אויף זיי וועט אויך האָבן א ווירקונג דאָס וואָס מ׳האָט דא געדעדט פריער, וואָס מ׳וועט רעדן איצטער, און דאָס וואָס מ׳וועט רעדן שפעטער.

ג. און דורך דעם וועט מען זיין „כולנו כאחד״ — אַלע צוזאַמען ווי איין זאַך,

וואָס דאָס וועט נאָכמער פאַר־גרעסערן דעם „ברכנו אבינו״ — אז דעם אויבערשטנ׳ס ברכות זאָלן זיין אין א נאַך גרעסערער מאָס ווי זיי וואָלטן געווען בלאה״כ (אָן דעם).

וואָרום אזוי ווי יעדער איד איז דאַך „נצר מטעי מעשה ידי להתפאר״[9] (ווי מ׳האָט ערשט דערמאָנט אין די י״ב פסוקים ומאמרז״ל), דער אויבערשטער באַרימט זיך און באַשיינט זיך מיט יעדער אידן — איז דאַך פאַרשטאַנדיק אז דער אויבערשטער בענטשט יעדער אידן און אַלע אידן, בכל עת ובכל רגע —

קומט נאַך צו אין דערויף דער „ברכנו אבינו (דערפאַר וואָס) כולנו כאחד״ — אז דעם אויבערשטנ׳ס ברכות ווערן נאָכמער פאַרגרעסערט.

ד. און די ברכות פון דעם אויבערשטן וועלן נמשך ווערן אין אָן אופן אז „צייט״ האָט אויף דערויף ניט קיין ווירקונג[10] (ווי געזאָגט פריער (ס״ב)) —

אז די ברכות והשפעות וועלן האָבן א ווירקונג אויפן גאַנצן יאָר, שנת תשל״ט,

און וועלן אויך האָבן א ווירקונג אויפן קומענדיקן יאָר — ווי רבותינו נשיאינו האָבן ערקלערט פילע מאָל אז חודש אלול איז דער חודש אין וועלכן מ׳גרייט זיך צו צום קומענדיקן יאָר[11], אז ער זאָל זיין א געבענטשטער יאָר און א אידי־שער יאָר.

ד.ה. אז די צוגרייטונג פון דעם „כולנו כאחד״ וועט אויפטאָן דעם „ברכנו אבינו״ סיי אויף היינטיקן יאָר, און סיי אויפן יאָר וואָס הויבט זיך אָן פון ראש השנה הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה.

* * *

ה. דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אז דאָס וואָס מ׳האָט געדעדט באַ דעם סיום פון מחנה „גן ישראל״ פאַראיאַרן (אויך אין חודש אלול)[12], האָט אויך א ווירקונג אויפן סיום פון מחנה „גן ישראל״ פון היינטיקן יאָר, און אויך אויף די קומענדיקע יאָרן —

וואָס דערפאַר וועט מען ניט איבער־חזרן נאַכאַמאָל דאָס וואָס מ׳האָט געדעדט פאַראיאַרן [נאָר — אויף צו פאַרשטאַרקן דעם זכרון, אז מ׳זאָל געדינקען דאָס וואָס האָט זיך דעמולט געדעדט — וועט מען געבן יעדערן די חוברת („פאַמפלעט״) וואו דאָס איז גע־דרוקט געוואָרן], נאָר מ׳וועט מוסיף זיין נאָך עטליכע ענינים,

וואָרום ס׳איז דא דער אַנזאָג פון „מעלין בקודש״[13] — אז בשעת מ׳וועט עלטער, דאַרף צוקומען ניט נאָר אין די ענינים וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן גוף,

9) ישעי׳ ס, כא.

10) כולל גם שנמשך באופן ד„עד מהרה ירוץ דברו״ — ראה לקו״ת ס״פ קרח.

11) ראה לקוטי מהריי״ל במקומו. ל״ת להאריז״ל עה״פ (פרשתנו כא, יג) ובכתה גו׳ ירח ימים (וראה גם אוה״ת נ״ך כרך ב ס״ע אנ ובשוה״ג שם). טוא״ח ר״ס תקפא. סה״מ אידיש ע׳ 75. ובכ״מ.

12) יום א׳ פ׳ שופטים, בדר״ח אלול (נדפס בלקו״ש חי״ד ע׳ 284 ואילך).

13) ברכות כח, א. וש״נ.

נאָר דער עיקר איז גאָר אַז ס׳זאָל צו־קומען אין די ענינים וואָס זיינען פאָר־בונדן מיט דער נשמה, און דורך דערויף וועט אויך צוקומען אין די ענינים וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן גוף —

ווי מ׳האָט אויך געשריבן אין דעם בריוו[14] (וועלכן מ׳האָט פריער דער־מאָנט[15]) ווי די נשמה מיטן גוף זיינען פאַרבונדן אייניג מיט די צווייטע, און ביי א אידן איז די „נשמה״ דער „עיקר״.

ו. און דאָס געזאָגטע פריער אַז די אַלע ענינים וועגן וועלכע מ׳האָט גע־רעדט פאַראַיאַרן זיינען גילטיק אויך איצטער — איז די כוונה בזה, אַז ס׳זאָל אַראָפקומען אין מעשה בפועל (וואָס „המעשה הוא העיקר״[16]), אַז ס׳זאָל ווירקן אויף אייער טאָג טעגליכע אויפ־פירונג אין מעשה בפועל.

און דורך אייך — זאָל דאָס אויך ווירקן אויף אַלע אידישע קינדער, אַזוי אַז ס׳זאָל זיין דער „כולנו (ממש) כאחד״ —

דורך דערויף וואָס מ׳נעמט אַריין אין דערויף אַלע קינדער וואָס געפינען זיך אין מחנות „גן ישראל״ אין אַלע ערטער, און דורך זיי נעמט מען אַריין יעדן אידיש קינד און אַלע אידישע קינדער,

און דורך די קינדער האָט דאָס א ווירקונג אויך אויף זייערע עלטערן[17] און משפחות — וואָס דעמולט וועלן דער „כולנו כאחד״ אין דער פולסטער מאָס.

---

14) דכ״ף מנחם אב תשל״ט — לכל החונים/ות במחנה גן ישראל בכל מקום שהם שיחיו (נדפס בלקו״ש חי״ח ע׳ 492).

15) מדריכי המחנה שיחיו.

16) אבות ס״א מי״ז.

17) כמ״ש (מלאכי ג, כד) „והשיב לב אבות על בנים״ — ע״י בנים״ (פרש״י שם).

און דאָס ברענגט אויך דעם „ברכנו אבינו״ — אַז דעם אויבערשטנ׳ס ברכות זאָלן אויך אַראָפקומען אין דער פולסטער מאָס.

* * *

ז. די אָפּלערנונג פון איצטיגן חודש[18]:

יעדן טאָג פון די טעג פון חודש אלול[19] זאָגט מען צוויי מאָל [סיי אין תפלת שחרית, וועו מ׳הויבט אָן דעם טאָג, און סיי אין תפלת מנחה, וועו מ׳שליסט אָפּ דעם טאָג[20]] דעם מזמור[21] „לדוד ה׳ אורי וישעי וגו׳״[22], וואָס דאָס איז א תפלה וואָס דוד המלך (נעים זמירות ישראל[23]) האָט געזאָגט אין דעם נאָמען פון יעדער אידן במשך פון אַלע דורות און אין אַלע ערטער.

וואָס די תפלה הויבט זיך אָן מיט „ה׳ אורי וישעי״ — אַז דער אויבערשטער באַלייכט דעם טאָג טעגליכן לעבן פון יעדער אידן („אורי״)[24], און העלפט אים אַרויס („ישעי״) אַז ער זאָל קענען אייג־אַרדענען זיין לעבן ווי עס דאַרף צו זיין

---

18) כתורת הבעש״ט שבכל דבר שיהודי רואה או שומע ישנה הוראה בעבודת השם (היום יום ע׳ נב. כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות אות קכז-קכט. וש״נ).

19) משא״כ בחודש תשרי שאמירתו רק עד אחר הושענא רבה.

20) דהרי „תפלות כנגד תמידין תקנום״ (ברכות כו, ב) — ותמיד של שחר הי׳ התחלת העבודה בביהמ״ק, ותמיד של בין הערבים — סיום העבודה (פסחים נח, ב. וש״נ).

21) תהלים כז. וראה יהל אור להצ״צ עה״פ.

22) מסה אפרים או״ח סתקפ״א ס״ק.

23) ש״ב כג, א. וראה שהש״ר פ״ד, ד (בתחלתו).

24) כדי שיראה איזוהי דרך החיים והטוב — כמ״ש (נצבים ל, טו) „נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב גו׳״, „ובחרת בחיים״ (שם, יט), ובפרש״ שם: אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כו׳ ומעמידו על חלק היפה.

(ניט קוקנדיק אויף דערויף וואָס אמאל איז עס ניט אזוי לייכט)[25],

און דערנאָך איז מען ממשיך אין דער תפלה — „לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו״[26] — אז מ׳זאָל זען די זיסקייט און גוטסקייט פון ג־טליכקייט, ביז אז מ׳זאָל פילן אז מ׳באַזוכט דעם אויבערשטן אין זיין היכל,

ביז צום סיום המזמור — „קוה אל ה״[27] — אז אויך אין די צייטן און רגעים וואָס מ׳טראַכט וועגן אַנדערע זאַכן, זאָל שטענדיק זיין דער „קוה אל ה״, אז מ׳האָפט צום אויבערשטן און מ׳פֿאַר־לאָזט זיך אויפן אויבערשטן אז ער וועט זיין „אורי וישעי״ — די ליכטיקייט און די הילף אין דעם טאָג טעגליכן לעבן, יעדער טאָג, אלע טעג און אלע יאָרן,

אז די ברכות און די הילף פון דעם אויבערשטן, וועלן נמשך ווערן במשך פון דעם גאַנצן לעבן פון יעדן אידן.

ח. און דעמולט טוט ער זיין עבודה בשמחה[28], ווארום ער ווייסט אז „ה׳ אורי וישעי״ — אז דער אויבערשטער לייכט אים און העלפט אים אין דעם טאָג טעגליכן לעבן.

ובפרט ווען ער באַטראַכט זיך אז „בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״[29] (ווי מ׳האָט ערשט געזאָגט אין די י״ב פסוקים ומאמרז״ל), אז דער אויבערשטער האָט באַשאַפן די הימלען און די ערד און אלץ וואָס עס געפינט זיך אין זיי[30] — איז דאָך פֿאַרשטאַנדיק אז ער איז דער בעה״ב וואָס פירט אן מיט זיי,

און דערפאַר איז „ישמח ישראל בעושיו״[31] (ווי מ׳האָט ערשט געזאָגט אין די י״ב פסוקים ומאמרז״ל[32]) — אידן פרייען זיך מיטן אויבערשטן, וואָס ער האָט זיי באַשאַפן, און האָט באַשאַפן „את השמים ואת הארץ״,

און דעמולט ווערט אויך „ישמח ה׳ במעשיו״[33] — אז דער אויבערשטער פריידט זיך מיט די זאַכן וועלכע ער האָט באַשאַפן — מיט אידן, און אויך מיט שמים וארץ.

און וויבאַלד אז דער אויבערשטער איז בשמחה, איז פֿאַרשטאַנדיק, אז עס קומט צו א הוספה, אין דעם אויבערשטנ׳ס ברכות, און די ברכות קומען אַראָפּ אין אן אופן פון שמחה.

ט. און מ׳גרייט זיך צו א פריילעכן יאָר — אַנהויבנדיק פון די לעצטע טעג פון דעם יאָר וואָס גייט אַוועק (די טעג פון חודש אלול), און דערנאָך ווערט דאָס נמשך אויף און אין אלע טעג פון דעם קומענדיקן יאָר.

ובפרט אז דער קומענדיקער יאָר (צו וועלכן מ׳גרייט זיך) איז די שנה

---

25) כיון אשר ישנם כמה מכשולים ונסיונות בדרכו של אדם, כמרז״ל „יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום״, וצ״ל „הקב״ה עוזרו״ (סוכה נב, ריש ע״ב. קידושין ל, ב).

26) תהלים שם, ד.

27) שם, יד.

28) כמ״ש (תהלים ק, ב) „עבדו את ה׳ בשמחה״. וראה רמב״ם סוף הל׳ לולב. תניא פכ״ו.

29) בראשית א, א.

30) כמ״ש „את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותי״ (פרש״י עה״פ שם, יד).

31) תהלים קמט, ב.

32) מתניא ספל״ג.

33) תהלים קד, לא. וראה לקו״ת שמע״צ פח, ד ואילך, שהשמחה ד„ישמח ה׳ במעשיו״ קשורה עם השמחה ד„ישמח ישראל בעושיו״.

וראה תניא שם: ישמח ישראל בעושיו פי׳ שכל מי שהוא מזרע ישראל יש לו לשמוח בשמחת ה׳ אשר שש ושמח בדירתו בתחתונים (אחד מהי״ב פסוקים ומאמרז״ל).

השביעית, שנת השמיטה, וואָס זי ווערט אָנגערופן „שבת לה׳״[34]:

דעמולט שטייט אָ איד אין אָ מעמד ומצב וועלכער איז אַזוי ווי אין דעם שבת׳דיקן טאָג[35] — ער איז באַפרייט פון אַלע וואַכעדיקע זאָכן[36], און ביי אים ווערט דער מצב פון שבת, „וקראת לשבת עונג״[37], ער פֿאַרנעמט זיך, ער האָט נאָר פֿאַרגעניגענדיקע זאָכן — זאָכן וואָס זיינען פֿאַרבונדן מיטן אויבערשטן, מיט זיין תורה, און מיט אידישקייט[38].

און די צוגרייטונגען דערצו הויבן זיך שוין אָן פון חודש אלול[39] — דורך דערויף וואָס יעדערער פון אייך וועט באַשליסן אָז ער דאַרף זיך פירן ווי גע־זאָגט פריער (כולל — דאָס געזאָגטע אין דער חוברת תשל״ח, כנ״ל), און וועט משפיע זיין אויף די אַלע וואָס געפינען זיך אַרום אים, אָז זיי זאָלן זיך אויך פירן אין דעם אופן.

יו״ד. די אַפּלערנונג פון היינטיקען טאָג:

מ׳האָט געדעדט פילע מאָל אָן פון דעם טעגליכן שיעור חומש דאַרף מען אַרויסנעמען אַן אָנווייזונג אין דעם טאָג טעגליכן לעבן[40]:

אין דעם שיעור חומש פון יום שני פון פ׳ כי תצא, זיינען דאָ כמה פסוקים אָון דינים וועלכע זיינען מדגיש דעם ענין פון „אהבת ישראל״:

„לא תראה את שור אחיך גו׳ נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך״[41] — בשעת ער דערזעט אָז אַ צווייטער איד האָט עפּעס פאַרלאָרן, טאָר ניט זיין דער „והתעלמת מהם״, נאָר „השב תשיבם לאחיך״.

און נאָכמער: אפילו „אם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו״[42], יענער איז ניט לעבן אים, ער קען אים גאָר ניט — זאָגט מען אים אָן, אָז וויבאַלד צו אים איז דערמאָנען אַ ידיעה אָז יענער האָט עפּעס פאַרלאָרן, איז „ואספתו אל תוך ביתך והי׳ עמך עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו״[42], און „לא תוכל להתעלם״[43] — דו טאָרסט זיך ניט באַ־האַלטן און ניט העלפן אַ צווייטן אידן!

יא. אין דעם איז אויך דאָ דער פנימיות׳דיקער (נשמה׳דיקער) אַפּ־טייטש:

וועז עס רעדט זיך וועגן אידן, כולל — אידישע קינדער, אָז זיי דערהערן אָז ס׳איז דאָ אַן איד, אַן אידיש קינד וואָס האָט עפּעס פאַרלאָרן[44], ביי אים פעלט

---

34) בהר כה, ב־ד.

35) ראה לקו״ש ח״א ע׳ 275. ח״ז ס״ע 356 ואילך. ועוד.

36) שהרי בשבת צריך אדם לראות כאילו כל מלאכתו עשוי״ — מכילתא ופרש״י עה״פ יתרו כ, ט. טושו״ע (או״ח סש״ו ס״ח (כ״א).

37) ישע׳ נח, יג.

38) ראה ספורנו עה״פ בהר שם, ד: כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה׳.

39) להעיר שכמה דינים דשנת השמיטה מתחילים שלשים יום לפני ר״ה — ראה שביעית פ״ב מ״ו: אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל׳ יום לפני ר״ה.

40) כתורת אדה״ז (היום יום ע׳ קא. סה״ש תש״ב ע׳ 29 ואילך): מען בעדאַרף לעבן מיט דער צייט .. מיט דער פרשת השבוע און פרשת היום פון דער סדרה פון דער וואָך.

41) פרשתנו כב, א.

42) שם, ב.

43) שם, ג.

44) ראה לקו״ת ד״ה אני לדודי ודודי לי (ראה לב, ב ואילך): בחי׳ הארת פנימיות רצונו ית׳ יש בכל אחד ואחד מישראל כו׳ אך יש מי שהוא בבחי׳ אבידה אצלו, ע״ד איזהו שוטה המאבד מה שנותנין לו.

ולהעיר שזוהי כללות העבודה דחודש אלול, עבודת התשובה — „ובקשתם משם את ה׳ אלקיך

נאָך אין זיין הנהגה אַז זיין טאָג טעג־ליכער לעבן זאָל זיין אַ אידישער לעבן —

דערציילט מען אים — „לא תוכל להתעלם״: זייענדיג אַ איד וועסט דו ניט קענען זיך באַהאַלטן און ניט העלפן דעם צווייטן אידן (דאָס איז קעגען דער נאַטור פון אַן אידן), אפילו ווען עס רעדט זיך וועגן אַ אידן וואָס „לא קרוב גו׳ ולא ידעתו״[45] — נאָר „ואספתו אל תוך ביתך והי׳ עמך עד דרוש אחיך אותו והשבותו לו״, אַז ער וועט אים אומ־קערן דאָס וואָס ער האָט (אויף אַ קורצע וויילע) פאַרלאָרן, ביז אַז (דרוש אחיך — ער וועט פאַדערן זיין אבדה) זיין הנהגה וועט זיין אין אַזאַ אופן אַז ביי אים וועט מען זען בגלוי אַז ער איז „נצר מטעי מעשה ידי להתפאר״.

יב. און דורך דעם וועירט „כולנו כאחד״ ניט נאָר מצד דער נשמה, נאָר אויך מצד הגוף — ווײַל אַלד אַז מ׳פועל׳ט אויף יעדער אידן אַז זיין הנהגה זאָל זיין ווי עס דאַרף צו זיין.

און דאָס פאַרגרעסערט נאָכמער דעם אויבערשטן׳ס ברכות — „ברכנו אבינו כולנו כאחד״,

ביז צו דער הויפט־ברכה — אַז די נשמה מיטן גוף וועלן אַרויסגענומען ווערן פון גלות, דורך משיח צדקנו,

וועלכער „ילחם מלחמות ה׳ וינצח״[46]

— ער וועט פירן אידישע מלחמות, וואָס זיי זיינען דעם אויבערשטן׳ס מלחמות, און דורך דעם אויבערשטן׳ס הילף וועט זיין „וינצח״, ער וועט האָבן אַ פולן נצחון,

ובקרוב ממש וועט זיין די גאולה האמיתית והשלימה, דורך משיח צדקנו — עס וועט זיין אַ שנת גאולה, ביז אין אינפאַכסטן זין — גאולה ממש.

* * *

יג. אַזוי ווי דערווייל׳ע געפינט מען זיך נאָך אין גלות, אין דעם חושך כפול ומכופל פון גלות, אפילו נאָך פאַר „אתחלתא דגאולה״[47] —

איז פאַרשטאַנדיק, אַז ס׳איז דאָ דער יצר וואָס וויל שטערן, ח״ו, אַז ס׳זאָל ניט זיין „כולנו כאחד״:

ער שטעלט זיך אַנטקעגן „שלימות העם״, די גאַנצקייט פון דעם אידישן פאָלק, אַז קיין איין און אייניציקער איד זאָל ניט פעלן,

דורך דעם וואָס ער שטעלט זיך אַנט־קעגן „שלימות התורה״ — אַז יעדער איד און אַלע אידן, ובפרט אידישע קינדער, זאָלן לעבן לויט דער פול־קאַמענהייט און גאַנצקייט פון תורה,

און ער שטעלט זיך אויך אַנטקעגן און וויל אַנרירן „שלימות הארץ״, די גאַנצ־קייט פון אונזער הייליקע לאַנד —

און דורך דעם אַלעם וויל ער פאַר־ליינגערן דעם גלות, הילי״ת!

עס זיינען דאָ אידן וואָס האָבן אַ ביטערן טעות, און רעכענען אַז מען קען אַנרירן ח״ו די גאַנצקייט פון ארץ ישראל!

גר״ (ואתחנן ד, כט), „שתבקש ותחפש ואין חיפוש אלא אחר אבידה כו׳ שהוא בחי׳ ניצוץ אלקות הנ״ל, ע״ד מ״ש נחפשה דרכינו כו׳ שיפשפש במעשיו כו״ (לקו״ת שם).

45) ראה היום יום ע׳ קיג: רבינו הזקן סיפר לבנו אדמו״ר האמצעי: דער זיידע (הבעש״ט) זאגט אַז מ׳דאַרף האָבן מס״נ אויף אהבת ישראל אפילו צו אַ איד וועלכן מ׳האָט קיינמאָל ניט געזען.

46) רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א.

47) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 149 הע׳ 51.

כאטש אז דאס איז דער היפך (אין פולסטן געגנזאץ) פון אז אפענעם און א קלארן דין אין שו״ע הל׳ שבת סימן שכ״ט!

— לויט ווי מ׳האט דערמאנט פריער (ס״ט) אז מ׳גרייט זיך צו א יאר וואס איז „שבת לה״ (אינגאנצן שבת׳דיק) — איז נאכמער וויכטיק צו אונטערשטרייכן די הלכות וואס זיינען פארבונדן מיט שבת,

ובפרט די הלכות וואס זיינען פארבונדן מיט פקוח נפשות, „שלימות העם״ — מ׳זאל פארהיטן א סכנה און פקו״נ פון יעדן איינציקן אידן, ועאכו״כ וועו עס רעדט זיך וועגן א סכנה און פקו״נ פון מערערע אידן, הילׄ״ת.

און פונדעסטוועגן זיינען דא אזוינע וואס האבן פארשידענע ניט־ריכטיקע ניט־תורה׳דיקע ערקלערונגען, אז מ׳דארף אנרירן „שלימות הארץ״,

דורך דערויף וואס מ׳רירט אן אין „שלימות התורה״, די גאנצקייט פון יעדער דין אין תורה (עאכו״כ א דין וואס איז פארבונדן מיט פקו״נ), וואס אין דערויף היינגט אפ די שלימות פון אלע דינים פון תורה,

וואס דאס איז אויך פארבונדן מיט „שלימות העם״, וויבאלד אז עס רעדט זיך וועגן פקו״נ.

יד. און דערפאר בשעת עס קלייבן זיך צוזאמען אידן, ובפרט אידישע קינדער וואס זיינען פאר בר־מצוה, וואס זייער „הבל״ איז „הבל שאין בו חטא״[48], און מ׳קלייבט זיך צוזאמען אין א מקום קדוש[49], א בית־הכנסת און א בית־המדרש[50], אן ארט וואו מ׳דאוונט און מ׳לערנט תורה[51],

און זיי זיינען מכריז און ערקלערן בגלוי אז „עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו א־ל״[52]:

די אלע עצות וואס זיינען אנטקעגן דעם פס״ד אין שו״ע הל׳ שבת (ועד״ז די אלע עצות אנטקעגן אנדערע פסקי דינים) וועלן זיכער בטל ווערן און ניט האבן קיין קיום,

וואראום „כי עמנו א־ל״ — אזוי האט דער אויבערשטער אפגעפסק׳נט אין תורה, און האט געהייסן אז מ׳זאל דאס מפרסם זיין,

ער האט אויך ערקלערט אין תורה אז וועו עס רעדט זיך וועגן פקו״נ טאר מען ניט שווייגן, און מ׳טאר ניט ווארטן ביז מ׳וועט קומען פרעגן דעם דין[53], נאר מ׳דארף גיין און מכריז זיין אז מ׳טאר ניט אפגעבן קיין זאך וואס קען אנרירן ח״ו פקו״נ פון אידן!

האבן אידישע קינדער א ספעציעלן כח צו אויפטאן[54] אז דאס זאל מקוים ווערן בקרוב ממש און בעגלא דידן (גאר אינגיכן) —

אז מ׳וועט זען ווי אזוי עס ווערן בטל אלע עצות און רייד וואס ווילן אנרירן „שלימות הארץ״ — דורך דעם וואס

48) שבת קיט, ב. וראה אסת״ר פ״ט, ד.

49) „מקדש מעט״ — מגילה כט, א.

50) „בית גדול״ (מ״ב כה, ט), „מקום שמגדלין בו תורה, מקום שמגדלין בו תפלה״ (מגילה כז, א).

51) שתפלה צ״ל בביהכ״נ — מקום רינה, ואוהב ה׳ שערי ציון כו׳ המצויינים בהלכה — ביהמ״ד (ברכות ו, א. ח, א. טושו״ע (ואדה״ז) או״ח ס״צ סי״ח (ס״י)).

52) ישעי׳ ח, י.

53) ד„הנשאל ה״ז מגונה שהי׳ לו לדרוש ברבים״ — שו״ע אדה״ז או״ח סשכ״ח ס״ב. וש״נ.

54) ראה אסת״ר שם, שע״י תשב״ר בטלה הגזירה.

מ׳גיט עפעס אפ צו א ניט־אידן; דאס וואס מ׳וויל אנרירן „שלימות העם״ — דורך דעם ענין פון „מיהו יהודי״; און דאס וואס מ׳וויל אנרירן „שלימות התורה״ — דורך פארשידענע ניט־תורה׳דיקע צוגאנגען, וואס מ׳וויל אימעצן איינרעדן אז דאס מיינט תורה, וויסנדיק אז דאס איז היפך התורה.

איז וועז אידישע קינדער זיינען מכריז אז „עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו א־ל״, ובפרט אז זיי זיינען דאס מכריז אין בית־הכנסת און בית־המדרש, און זיינען דאס מכריז נאכן דאוונען און נאכן זאגן פסוקים און מאמרז״ל (לימוד התורה) —

היילט דאס צו דעם אויבערשטנ׳ס הבטחה אז „(עוצו עצה) ותופר״, אז די אלע עצות וועלן בטל ווערן, און אין אן אופן פון „ותופר״, אז זיי וועלן בטל ווערן מעיקרא[55],

און ס׳וועט זיין דער „ילחם מלחמות ה׳ וינצח״: דעם אויבערשטנ׳ס שו״ע, כולל סימן שכ״ט פון הל׳ שבת, וועט מנצח זיין.

ביז אז אלע פעלקער וואס זיינען ארום אידן וועלן מודה זיין אז עס דארף ניט זיין קיין מלחמה, עס וועט זיין „ונתתי שלום בארץ״[56], דערפאר וואס מ׳גייט אויפן וועג וואס פירט צו שלום —

דורך „ואולך אתכם קוממיות״[57] — אז

---

55) דלשון הפרה פירושו „עקירת הנדר מעיקרו״ (רמב״ם הל׳ נדרים פי״ג ה״ב. שו״ע יו״ד סרל״ד סל״ז. וראה לקו״ש חכ״א ע׳ 325 בהערות).

56) בחוקותי כו, ו.

57) שם, יג.

מ׳האלט זיך שטארק און פעסט[58] בא תורה, וואס תורה האט געזאגט אז דער אויבערשטער האט אפגעגעבן ארץ ישראל צו יעדער אידן און צו אלע איידן עד סוף כל הדורות,

און אז ארץ ישראל איז אן „ארץ חמדה״[59] — ס׳איז א טייערע לאנד, א לאנד וואס דער אויבערשטער גלוסט צו איר,

ועד״ז איז אויך ביי אידן — מ׳קען זיך ניט באגנוגענען ח״ו דערמיט וואס מ׳געפינט זיך אין גלות און מ׳האט אנדערע ברכות (אפילו גאר גרויסע) פון דעם אויבערשטן, נאר ווי יעדער איד און אלע אידן בעטן דעם אויבערשטן אין דאוונען דריי מאל א טאג, יעדער טאג — „ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים״, אז מ׳האפט יעדן טאג אז אט קומט די גאולה דורך „מלך המשיח״,

וואס דעמולט וועט מען האבן גאנץ א״י בתכלית[60], „שלימות הארץ״, און מ׳וועט לערנען תורה בשלימות[61], מיט א טיפערן פארשטאנד און א טיפערע אמת׳קייט[62], אמת לאמיתו, „שלימות התורה״[63], און מ׳וועט אויך האבן

---

58) ראה פרש״י עה״פ: קוממיות — בקומה זקופה.

59) ירמ״י ג, יט. וראה תנחומא (באבער) משפטים י׳: ארץ שחמדו לה גדולי עולם כו׳ וכל מלכי עולם נתאוו לה. תנחומא ראה ח.

60) כולל ארץ קני קניזי וקדמוני (ספרי ופרש״י עה״פ שופטים יט, ח. ועוד).

61) להעיר מתיק״ו — תשבי יתרץ קושיות ואבעיות (מוסף הערוך ערך תק. תויו״ט סוף מס׳ עדיות), משה ואהרן עמהם (ראה יומא ה, ב. תוד״ה אחד — פסחים קיד, ב), וכיו״ב.

62) שהרי אז ילמדו טעמי תורה „סוד טעמי ומסתר צפונותיו״ (פרש״י שה״ש א, ב).

63) כולל שלימות המצוות — שאז דוקא תהיינה כל המצוות התלויות בארץ ומן התורה. וגם המצוות שאינן תלויות בארץ, עיקר שלימותם תהי׳ בימות

„שלימות (כולל עשרת השבטים) העם״[64].

טו. און דערפאַר — (בהמשך צום געזאָגטן) — איז צוגעפּאַסט אַז מ׳זאָל זינגען נאָכאַמאָל[65] דעם פסוק „עוצו עצה ותופר גו״, און זינגען דאָס בשמחה.

און פאַרבינדן דאָס מיט אַ מעשה בפועל — מען וועט געבן יעדערן צוויי מטבעות (יעדער מטבע פון צען[66] (פרוטות)), על מנת אַז איין מטבע זאָל מען אָפּגעבן אויף צדקה, און די צווייטע מטבע — טאָן מיט איר לויט ווי ביי אים וועט אויסקומען, אין זיין אידישן טאָג טעגליכן לעבן,

און מ׳וועט אויך געבן יעדערן די חוברת וואו ס׳איז געדרוקט דאָס וואָס מ׳האָט גערעדט פאַראַיאָרן, וואָס דאָרטן זיינען געבראַכט כמה דברי תורה.

טז. עס איז אויך כדאי אַז מ׳זאָל נאָכאַמאָל באַשליסן (און מקיים זיין בפועל) וועגן דעם וואָס מ׳האָט גע־רעדט בארוכה אין די פריערדיקע יאָרן[67], אַז ס׳איז אַ גוטע זאַך און אַ נויטיקע זאַך אַז יעדער אידיש קינד זאָל האָבן אַן אייגענעם סידור, און אַן אייגע־נע צדקה־פּושקע,

וואָס דורך דערויף וועלן ביי אים זיין די אַלע דריי קוין (זאַכן) — תורה, עבודה, און גמ״ח:

אין דעם סידור זיינען דאָך די תפלות וואָס מ׳דאַוונט אין בית־הכנסת — דער ענין פון תפלה, קו העבודה[68], און דאָרטן זיינען דאָ ענינים פון תורה, וואָס מ׳לערנט אין בית־המדרש — דער קו פון תורה, צוזאַמען מיט דער צדקה־פּושקע וואו ער וועט לייגן אָפט מטבעות אויף צדקה — דער קו פון גמ״ח.

וואָס דאָס זיינען דאָך די דריי זאַכן אויף וועלכע „העולם עומד״[69] און „העולם קיים״[70] — דורך דערויף האַלט זיך שטאַרק סיי דער „עולם קטן זה האדם״[71], און סיי די גאַנצע וועלט — אַז זי זאָל זיך פירן לויט ווי תורה הייסט אַז מ׳זאָל זיך פירן,

כולל — אַז ניט נאָר מ׳שטערט ניט אידן אין ענינים פון אידישקייט, נאָר אדרבה, מ׳העלפט זיי אין אידישקייט[72],

אַזוי אויך בנוגע צו „שלימות הארץ״ — אַז מ׳זאָל זיך ניט טשעפּען מיט ארץ ישראל, און ניט מיט אַלע זאַכן וואָס זיינען פאַרבונדן מיט אַן אמת׳ן רצון (ארץ) פון אַן אידן (ישראל)[73], אַן אידישער אויפפירונג בכל מקום ומקום.

המשיח (ראה תו״ח ויחי צה, א. צו, ג־ד. המשך וככה תרל״ז פי״ז ואילך).

64) שהרי הגאולה העתידה תהי׳ באופן שכל בנ״י יצאו מהגלות (ראה לקו״ש חי״א בתחלתו).

65) לאחרי שכבר ניגנו פסוק זה באמירת „אל תירא גו׳ עוצו עצה ותופר גו״ בסיום תפלת מנחה, אחרי אמירת „עלינו״.

66) מספר שלם (פרדס ש״ב).

67) בהשיחה לילדי מחנות קיץ שיחיו דיום ג׳ פ׳ שופטים, ב׳ אלול תשל״ז ס״ה (לקו״ש חי״ד ע׳ 279 ואילך).

68) שהרי „תפלות כנגד תמידין תקנום״. וראה תענית ב, א: עבודה שבלב כו׳ זו תפלה.

69) אבות פ״א מ״ב.

70) שם מי״ח.

71) ראה תנחומא פקודי ג. תקו״ז תס״ט קרוב לתחלתו. ועוד.

72) כמש״נ (ישעי׳ מט, כג) „והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך גו״.

73) כדרז״ל (ב״ר פ״ה, ח) ארץ ע״ש שרצתה לעשות רצון קונה — וכאו״א מבנ״י אע״פ (ואפילו

ולפועל:

די וואָס האָבן שוין אַ סידור מיט אַ צדקה־פושקע, זאָלן זיי זען צי דער סידור מיט די צדקה־פושקע זיינען גאָנץ, און זען צי אין דער צדקה־פושקע זיינען דאָ מטבעות, און צוגעבן אין דעם,

און די וואָס מאיזה סיבה שתהי' האָבן זיי נאָך ניט אַ סידור און אַ צדקה־פושקע — זאָלן זיי דאָס באַקומען וואָס פריער.

יז. נאָך דעם וואָס מ'וועט זינגען דעם (ניגון —) פסוק „עוצו עצה ותופר", זאָל מען בלאָזן שופר — לויטן „מנהג ישראל" אַז בכל יום פון חודש אלול איז מען תוקע בשופר[74].

און אע"פ אַז מ'האָט דאָס שוין געטאָן אינדערפרי — קען זיין אַז עס זיינען דאָ אַזוינע וואָס האָבן נאָך היינט ניט גע־הערט תקיעת שופר.

און אפילו די וואָס האָבן שוין גע־הערט תקיעת שופר, וועלן זיי הערן נאָכאַמאָל, און דאָס וועט באַ זיי פאָר־שטאַרקן דעם ענין וואָס תקיעת שופר טוט אויף — אַז מ'טוט תשובה[75], און אויך — מ'דערמאָנט זיך אויפן שופר פון מ"ת[76], וואָס דאָס פאַרשטאַרקט נאָכ־מער די צוגעבונדנקייט צו תורה ומצוותי'.

און נאָך תקיעת שופר זאָל מען מכריז זיין „לשנה טובה תכתב ותחתם"[77] — יעדער איד צוזאַמען מיט אַלע אידן, בתוך כלל ישראל.

און גרייטן זיך צו שנה הבאה, וואָס זי איז „שבת לה'", מתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

יח. ניגנו את הניגון „עוצו עצה ותופר גו' כי עמנו א־ל".

כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן להמדריכים שיחיו חוברות דהשיחה ומטבעות, ובקש שיחלקו לכאו"א מהילדים שיחיו: חוברת השיחה (לתלמידי מחנה קיץ „גן ישראל" שיחיו, יום א' פ' שופטים, בדר"ח אלול תשל"ח (בתרגום אנגלי)), שתי מטבעות של עשר סענט: א' לתת לצדקה, והב' — לעשות בה כטוב בעיניהם. וכן עשו.

תקעו — תשר"ת תש"ת תר"ת.

אח"כ אמרו בקול רם „לשנה טובה תכתב ותחתם".

ואח"כ — ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א — „לשנה הבאה בירושלים".

טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן וכל הנאספים שי' עמו: עוצו עצה ותופר גו' כי עמנו א־ל.

זה —) שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד, רע"א). וראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב — וראה ג"כ אוה"ת בראשית ח"ג ע' 962 ואילך.

74) טור או"ח ר"ס תקפא. רמ"א או"ח שם. השלמה לשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תקפא.

75) כמ"ש (עמוס ג, ו) „אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". וראה טור שם. השלמה לשו"ע אדה"ז שם.

76) דא' הטעמים שמונה הרס"ג בהענין דתק"ש דר"ה הוא „להזכירנו מעמד הר סיני, שנאמר בו (יתרו יט, טז) וקול שופר חזק מאד" (הובא באבודרהם במקומו).

77) ראה מט"א שם ס"ט (מלקוטי מהרי"ל): נוהגין כשכותב אדם לחבירו אגרת .. מן ר"ח אלול .. רומז לו .. שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים.

שיחה להתלמידות דמחנה קיץ "אמונה" שתחיינה — בבית הכנסת, אחרי תפלת מנחה — יום ד' פ' תצא, ו' אלול ה'תשל"ט.

א. [אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי רז"ל [1]].

ב. מ'האָט געריעדט פריער [2] וועגן דער גרויסקייט פון „אהבת ישראל" — מיוסד אויף דעם וואָס שטייט אין חומש [3] „ואהבת לרעך כמוך", און דער־נאָך אויך אין תושבע"פ [4] — „אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה", אַז דאָס איז אַ גרויסער (וויכטיקער) כלל אין תורה [5] (ווי מ'האָט ערשט געזאָגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל), ווי דער אַלטער רבי ערקלערט דאָס בארוכה אין תניא פרק לב [6] (דער 32'טן פרק) [7].

און כדי צו פֿאַרשטאַרקן דאָס און באַ־ווייזן ווי עס דאַרף זיין דער בפועל — האָט מען זיך ניט באַנוגנט דערמיט וואָס מ'האָט דערציילט אַז אַזוי האָט משה רבינו [8] איבערגעגעבן צו אידן וואָס ער האָט געהערט פון דעם אויבערשטן, און אַז אַזוי און אַזוי [9] האָט געזאָגט רבי עקיבא — נאָר מ'האָט געבראַכט בייי־שפילן ווי אַזוי עס האָבן זיך געפירט און

1) נדפסו בחוברת „י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל" (ברוקלין, תשל"ו).

2) מנהלי המחנה שיחיו.

3) קדושים יט, יח.

4) תו"כ ופרש"י עה"פ. ועוד.

5) ויתירה מזו: זו היא כל התורה כולה — שבת לא, א.

6) ראה לקו"ש ח"ט ע' 156 הע' 23.

7) ראה גם קונטרס אהבת ישראל.

8) להעיר ממנחות סה, סע"א: משה רבינו אוהב ישראל הי'. וראה שמו"ר פ"ב, ב.

9) שזהו כלל גדול בתורה.

געטאָן בפועל גדולי ישראל אין פאַר־שידענע דורות,

אַנהויבנדיק מיט אַ ביישפיל פון דעם בעש"ט, דערנאָך — פון די נשיאים וואָס נאָך אים, ביז צו נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר [10] — וואָס זיי האָבן באַוויזן די וועג און דעם ביישפיל ווי אַזוי מ'דאַרף זיך פירן אין „אהבת ישראל",

און וויבאַלד אַז מען האָט ביישפילן — וויים מען ענינו ווי צו טאָן, און דאָס אונטערשטרייכט נאָכמער ווי די הנהגה פון יעדן אידן דאַרף זיין אין דעם.

ג. עס וועלט אַבער גלייך די פראַגע:

די אַלע ערציילונגען וואָס מ'האָט דערציילט וועגן די גדולי ישראל זיינען זייער גוטע און זייער שיינע ביישפילן — ווי קען מען זיך אַבער גלייכן צו גדולי ישראל, ווי זיי האָבן מקיים געווען דעם אַנזאָג פון משה רבינו [11] און ר"ע, אַפֿלערנען זיך פון זייער הנהגה, אַז אַזוי ווי זייער הנהגה איז געווען אין אַ באַשטימטן אופן, דאַרף אַזוי אויך זיין די הנהגה פון יעדער אידן, אפילו ווען מ'רעדט וועגן גאָר אַן איינפאָכן איד ?!

10) ראה ד"ה באתי לגני תשי"א (סה"מ מלוקט ח"א. סה"מ באתי לגני ח"א) פ"ו — סיפורים מבאו"א מנשיאי חב"ד בענין אהבת ישראל.

11) ראה תניא פמ"ד (סג, א): מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפילו חלק אחד מני אלף ממדריגת אהבת רעיא מהימנא. וראה שו"ע יו"ד סו"ס רמב: האומר לחבירו אם היית כמשה מלקין אותו משום בזיון (שהוא אומר אילו הי' אדם אחר כמותו, והוא בלתי אפשרי שהרי כתיב לא קם כמשה — ט"ז שם סק"כ).

ובפרט וועו מ'רעדט וועגן קליינע קינדער, קליינע אינגעלעך פאר בר־מצוה, און קליינע מיידעלעך פאר בת־מצוה — און מ'דערציילט זיי אז זיי דאַרפן זיך אפלערנען פון דער הנהגה פון גדולי ישראל!

ד. די ערקלערונג דערפון איז פאר־בונדן מיט דעם ענין פון אמונה[12]:

אידן זיינען „מאמינים[13] בני מאמי־נים"[14], וואס דאס איז געוואגט גע־וואָרן אויף יעדער אידן און אלע אידן, אפילו אויף אַ איד וואס איז גאָר ניט צו פאַרגלייכן מיט דער גרויסקייט פון דעם בעש"ט אדער פון זיינע תלמידים, און אפילו אַן איד וואס ער איז נאָך גאָר קליין אין יאָרן[15].

12) להעיר ששם המחנה הוא — „אמונה", ו„שמא גרים" (ראה תשובות וביאורים ע' 4*. וש"נ).

13) שבת צז, א.

14) ע"ד מ"ש (בשלח טו, ב) „זה א־לי ואנוהו („מאמינים" מצ"ע) אלקי אבי וארוממנהו" („בני מאמינים").

15) ואדרבה: מאחר שכח השכל מעלים על פשיטות הנפש (אמונה), י"ל שבקטנים כח האמונה בגלוי יותר, מאחר ששכלם אינו בגלוי כ"כ, ואינו מעלים על כח האמונה — ע"ד המבואר בכ"מ (ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא תרפ"ה (סה"מ קונטרסים ח"ג ע' קיט ואילך). אני ישנה תש"ט (סה"מ תש"ט ע' 118 ואילך). ובכ"מ) שפעולת הרצון היא בעקב יותר מבראש; כח המס"נ הוא בגלוי יותר בזמן הגלות מאשר בזמן הבית.

ויתירה מזו: לא רק שאצלם אין ההעלם שמצד השכל, אלא משו"ז ה"ה כלי (יותר) לכח האמונה (ראה לקו"ש ח"ט ע' 75 הע' 30. ח"ז ע' 7-96. וש"נ).

ולכן: אף שגם שכל (דקדושה) מחייב ענין האמונה, ועד ש„תכלית הידיעה שלא נדעך" (ראה בחינות עולם ח"פ פ"ב. עיקרים מ"ב פ"ל. של"ה קצא, ב) — הרי"ז כדבר שני שמכריח את האמונה, ובמילא מעלים עליו (במקצת ע"כ), משא"כ בקטן שמצ"ע ה"ה כלי לענין האמונה, כנ"ל.

*) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' רפח ואילך. המו"ל.

דער ענין פון אמונה באַשטייט אין דעם אַז מ'גלויבט אין דעם אויבערשטן, מ'גלויבט אין דעם אויבערשטנ'ס תורה, און מ'גלויבט אין דעם אויבערשטנ'ס שלוחים[16] — אַנהויבנדיק פון משה רבינו[17], און דערנאָך דער „משה רבינו" פון יעדן דור[18], וואס דאס זיינען די „שיאי ישראל פון יעדן דור[19], אַזוי ווי „ער בעש"ט אין זיין דור, און כ"ק מו"ח אדמו"ר — אין אונזער דור.

און ווי באַלד אַז בא יעדער אידן און ביי אַלע אידן (אויך באַ גאָר קליינע קינ־דער) איז די זעלבע אמונה[20], און אמונה איז ניט באַגרעניצט אין זמן און אין מקום (ס'איז שטאַרקער און „שפרינגט אַריבער" די באַגרענעצונגען) — פאַר־בינדט דאס אַלע אידן צוזאַמען, פון די גדולי ישראל ביז די גאָר קליינע קינדער, אינגעלעך און מיידעלעך, ווי־באַלד אַז בא זיי אַלע איז די זעלבע אמונה.

נאַכמער: דורך דער אמונה פאַר־בינדט מען זיך מיט אַלע אידן פון אַלע (אויך — פריערדיקע) דורות (כולל —

16) ד„שלוחו של אדם כמותו" (ברכות לד, ב. וש"נ), ועד"ז שלוחו של אדם העליון — כמותו (לקו"ת ויקרא א, ג). וראה זח"ב לח, א: מאן פני האדון הוי' דא רשב"י. וכעין זה בנגלה דתורה — ראה ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג: והוי' בהיכל קדשו דא ר' יצחק בר' לעזר בכנישתא מדרשא דקיסרין. וראה בחיי תשא לג, ז.

17) ראה מכילתא עה"פ בשלח יד, לא: ויאמינו בה' ובמשה עבדו .. שכל מי שמאמין ברועה נאמן כאילו מאמין במאמר מי שאמר והי' העולם. ולהעיר מאבות (פ"ד מ"ב) מורא רבך כמורא שמים.

18) ד„אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא" (תקו"ז תס"ט (קיב, א. קיד, א)), ו„אין דור שאין בו כמשה" (ב"ר פנ"ו, ז). וראה לקו"ש ח"ו ע' 255.

19) ראה תקו"ז שם (קיד, א): בכל צדיק וצדיק.

20) ראה תו"א ויירא יד, ב: אפילו תינוקות יודעים שיש שם אלוקה מצוי כו'.

די גדולי ישראל פון יענע דורות) — וואָרום די נשמה איז אַ נצחית (אַן אייביקע), און זי וועט אויך אַראָפקומען נאָכאַמאָל אין גוף אין דער וועלט, ווי מ'האָט ערשט געזאָגט (אין די י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל [21]) אַז „כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב [22], שנאמר [23] ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר".

ה. דערפון איז פאַרשטאַנדיק אַז אפילו ווען מ'רעדט וועגן קליינע קינדער, אינגעלעך און מיידעלעך, אַדער וועגן אַזוינע ערוואַקסענע אידן וועלכע מ'קען כלל ניט פאַרגלייכן צו גדולי ישראל אין אונזער דור אַדער אין די פריערדיקע דורות —

וויבאַלד אַבער אַז בא יעדערן פון זיי איז דאָ די אמונה — פאַרבינדט דאָס זיי מיט די גדולי ישראל פון אונזער דור און פון די פריערדיקע דורות.

ווען אַ קליינע מיידעלע שטייט אויף אינדערפרי פון שלאָף [24], און זי הויבט אָן דעם טאָג, איר טאָג, מיט „מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך" — זי גלויבט און דיינקט דעם אויבערשטן, און מיט דער אמונה גייט זי דורך דעם גאַנצן טאָג [25], אַלע אירע אויפפירונגען פון דעם גאַנצן טאָג, סיי אין איר טאָן, סיי אין איר רעדן און אפילו אין איר טראַכטן —

פאַרבינדט זי זיך דורך דעם מיט אַלע אידן פון אַלע דורות וואָס האָבן זיך געפירט אין דעם אופן, כולל אויך — מיט די גדולי ישראל און די אַנפירער פון דעם אידישן פאָלק אין אַלע דורות [26].

און דערפאַר איז גאָר ניט קיין וואונדער אַז מ'זאָגט אַז יעדע אידישע מיידעלע דאַרף זיך אַפּלערנען פון די ביישפילן וואָס האָבן באַווייזן גדולי ישראל —

וויבאַלד אַז בא יעדע אידישע מיידעלע איז דאָ די אמונה — און די אמונה ווערט אַריינגעגעבן [27] אין איר טאָג טעגליכן לעבן דורך אונזער תורה, וואָס זי איז „תורת חיים", און „חיינו ואורך ימינו" — דערמיט לעבט יעדער איד און אַלע אידן יעדן טאָג און אַלע טעג, במשך פון אַלע יאָרן.

ו. און ווען אַ אידישע מיידעלע באַשליסט אַז זי וועט זיך פירן לויט ווי געזאָגט פריער — איז אַ זיכערע זאַך אַז „יגעת ומצאת" [28] (ווי מ'האָט ערשט געזאָגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל),

---

21) מסנהדרין צ, א. וראה בארוכה תשובות וביאורים סי' חי (קה"ת, ברוקלין, תשל"ד).

22) שקאי בתחה"מ בעוה"ז (רמב"ן בשער הגמול — הובא בתו"א עג, ב. ובכ"מ). וכדמוכח גם מהמשך המשנה שם: ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחה"מ מה"ת, ובגמרא שם: הוא כפר בתחה"מ לפיכך לא יהי' לו חלק בתחה"מ .. מדה כנגד מדה.

23) ישעי' ס, כא.

24) „מיד כשניעור משנתו' אפילו קודם נט"י — שו"ע אדה"ז או"ח ס"א ס"ה (ובמהדו"ת — שם ס"ו). סידור אדה"ז בתחלתו.

25) להעיר מפתגם אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע,

---

*) אג"ק כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' קמא ואילך. המו"ל.

אשר ה„נקודה" (שאחרי תיבת בחמלה) שב„מודה אני" צריכים לפושטה (פאַנאַנדערשפריטן) על כל היום כולו (קונטרס ענינה של תורת החסידות סוס"ט).

26) ומכיון שהנשיאים סללו כבר את הדרך, נעשה זה נקל יותר להבאים אחריהם, וכידוע בהענין ד„פתח" — ראה סה"מ תרע"ח ע' רפג. תרפ"ח ע' קב. ועוד.

27) שהרי האמונה צריכה להאיר בפנימיות (כדי שלא יהי' „גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרייא" (ברכות סג, א (ע"פ גירסת העין יעקב)) — „ודעה אמונה", שזה נפעל ע"י משה רבינו (ראה תניא רפמ"ב. תו"א קיא, א ואילך. ובארוכה ד"ה וקבל היהודים תרפ"ז (סה"מ תשי"א ע' 183 ואילך)).

28) מגילה ו, ב.

און מ'זאָגט „יגעת ומצאת תאמין" — מ'גלויבט איר אין דעם, וואָרום זי האָט דעם כח צו וויסן וואָס צו טאָן און וויַ אַזוי צו טאָן, און אַראָפטראָגן דעם כח אין מעשה, וואָס „המעשה הוא העיקר"[29].

און דעמולט באַווייזט זי אַ לעבעדיקן און אַ פריילעכן און אַ לייכטענדן בייַ־שפיל פאַר אַלע קינדער וואָס געפינען זיך אַרום איר, פאַר אירע עלטערן, לערער, מדריכים און מדריכות, און פאַרן גאַנצן אידישן פאָלק — אַז זיי זאָלן זען וואָס עס קען אויפטאָן אַן איין און אייניציקע אידישע מיידעלע[30], ניט קוקנדיק אויף דעם וואָס זי איז גאָר אַ קליינע מיידעלע,

וויבאַלד אַז דורך איר אמונה — וואָס זי וועט אַנטפלעקט דורך דעם וואָס זי פירט זיך לויט דער תורה — פאַר־בינדט זי זיך מיט אַלע אידן פון אַלע דורות[31].

ז. און דאָס אַלץ וועט געטאָן מיט שמחה[32] — ווי געזאָגט (אין די י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל[33]) „ישמח[34] ישראל בעושיו כו'",

וויסנדיק אַז „כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו"[35] (ווי מ'האָט ערשט געזאָגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל) — סיי וועט עס רעדט זיך וועגן זאָכן וואָס זיינען פאַר־בונדן מיטן רעדן — „בפיך" (דיבור), סיי וועט עס רעדט זיך וועגן זאָכן וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן טראַכטן — „בלבבך" (מחשבה), און סיי וועט עס רעדט זיך וועגן זאָכן וואָס זיינען פאַר־בונדן מיטן טאָן — „לעשותו" (מע־שה)[36],

איז עס איז ניט קיין ווייטע זאַך צו דערגרייכן[37], נאָר אדרבה: „קרוב אליך הדבר", און נאָכמער: „קרוב אליך הדבר מאד", דאָס איז גאָר נאָענט צו דיר, און דערפאַר איז אַ זיכערע זאַך אַז מ'וועט דאָס קענען טאָן און מצליח זיין אין דערויף.

און דורך דעם אַלעם ערפילט מען דעם אויבערשטנ'ס בקשה — ווי גע־זאָגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי רז"ל[38] — „והנה ה' נצב עליו כו' ובוחן כליות ולב אם עובדו כראוי": דער אויבער־שטער שטייט לעבן יעדן אידיש קינד, אַן אינגעלע אַדער אַ מיידעלע, און קוקט זיך צו און האָט הנאה[39] דערפון וואָס ער פירט זיך ווי עס דאַרף צו זיין.

און דאָס פאַרגרעסערט נאָכמער דעם אויבערשטנ'ס ברכות אין אַלעם וואָס מ'נוטיקט זיך, און סעפעציעל — די ברכות וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן איצטיקן חודש, חודש אלול[40] (דער

---

29) אבות פ"א מי"ז.

30) שהיא „עולם מלא" — ראה סנהדרין לז, א במשנה.

31) בכהנ"ל — ראה בארוכה ד"ה וקבל היהודים הנ"ל.

32) כמ"ש (תהלים ק, ב) עבדו את ה' בשמחה. וראה רמב"ם סוף הל' לולב: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה כו' עבודה גדולה היא.

33) מתניא ספל"ג.

34) ל' הכתוב — תהלים קמט, ב.

35) ל' הכתוב — נצבים ל, יד.

36) בפיך ובלבבך לעשותו הם ג' בח"י דיבור מחשבה ומעשה — ראה ליקוט פירושים וכו' לתניא פי"ז אות א־ב. וש"נ.

37) כמ"ש (נצבים שם, יא) „לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא".

38) מתניא רפמ"א.

39) כמ"ש (תהלים קד, לא) „ישמח ה' במעשיו".

40) ראה מט"א סתקפ"א ס"ט (מלקוטי מהריי"ל): נוהגין כשכותב אדם לחבירו אגרת .. מן ר"ח אלול .. רומז לו .. שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים.

חודש אין וועלכן מ'גרייט זיך צום נייעם יאָר [41]) — אז מ'זאָל האָבן א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

* * *

ח. מ'האָט געריידט פריער אז יעדער איינצעלנער איד, אפילו א גאָר קליין קינד, קען אויפטאָן די גרעסטע זאכן.

און ווי דער רמב"ם [42] פסק'נט אז דורך אן איין און איינציקע מצוה (במעשה, בדיבור אדער במחשבה) קען א איד איבערוועגן „את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות", און אראָפ־ברענגען „תשועה והצלה".

וואָס דאָס איז אן אלגעמיינע אָנ־ווייזונג וואָס איז נוגע צו דער הנהגה פון א איד יעדן טאָג און אלע טעג פון דעם גאַנצן יאָר.

דערצו קומט נאָך צו א ספעציעלע אָנווייזונג און אָפלערנונג [43] פון דעם חודש, און אויך א ספעציעלע אָנווייזונג און אָפלערנונג פון דעם טאָג, וואָס יעדער טאָג האָט דאָך א באָזונדער עבודה [44] און א באָזונדער אויפטו.

ט. די אָפלערנונג פון דעם איצטיקן חודש — חודש אלול:

חודש אלול איז, כנ"ל, דער חודש אין וועלכן מ'גרייט זיך צום קומענדיקן יאָר — און דעמולט פאַרריכט מען און מ'ערגענצט און מ'ברענגט אריין שלימות אין אלע מעשים [45] וואָס מ'האָט געטאָן במשך פון אלע טעג פון דעם יאָר וואָס גייט אַוועק.

וואָס דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז די עבודה פון חודש אלול איז וויכטיקער און איז מער נוגע ווי די עבודה פון אלע אַנדערע חדשים.

יו"ד. אין דערויף קומט צו נאָך אן ענין:

דער אלטער רבי ערקלערט אין לקו"ת [46] דעם ענין פון חודש אלול „משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה, ואז רשאין [47] כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות, ומראה פנים שוחקות לכולם".

די ערקלערונג דערפון:

ווען א איד געפינט זיך אין א וואַכע־דיקן טאָג, אין א וואַכעדיקן מעמד ומצב, און געפינט זיך (ניט אין שטאָט, נאָר) אין פעלד,

וואָס זייענדיק אין פעלד איז מען אין אן אַנדער מעמד ומצב ווי מ'איז זייענדיק אין שטאָט:

זייענדיק אין פעלד איז מען פאַר־נומען (בעיקר) מיט איינפאַכע ארבעט (אָקערן און זייען א. ד. ג.), וואָס אויף דערויף דאַרף מען ניט האָבן קיין ספעצ־יעלן שכל און חכמה;

---

41) ראה לקוטי מהריי"ל במקומו. ל"ת להאריז"ל עה"פ (פרשתנו כא, יג) ובכתה גו' ירח ימים (וראה גם אוה"ת נ"ך כרך ב ס"ע אי"ג ובשוה"ג שם). טוראי"ח ר"ס תקפא. סה"מ אידיש ע' 75. ובכ"מ.

42) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

43) כתורת הבעש"ט שבכל דבר שיהודי רואה או שומע ישנה הוראה בעבודת השם (היום יום ע' נב. כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות אות קכד־קכט. ושי"נ).

44) ראה זח"ג צד, ריש ע"ב: כל יומא ויומא עביד עבידתיה.

45) כי ע"י התשובה (שזוהי עבודת חודש אלול — ראה במקומות שנסמנו לעיל הע' 41) נעשים המעשים „טובים ומאירים" (לקו"ת שמע"צ פה, א).

46) ד"ה אני לדודי ודודי לי — ראה לב, ריש ע"ב.

47) ומוסיף ומבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר — רשאים ויכולים (סד"ה לך אמר לבי תשי"ט (סה"מ תשי"ט ע' 285)).

ווען מ׳געפינט זיך אָבער אין שטאָט, צווישן אַ סאַך פאַרשידענע מענטשן, איז מען אַנדערש אָנגעטאָן, מער אויסגע־רעכנט א. ז. וו. — ווער רעדט נאָך אויב מ׳געפינט זיך אין דער הויפּט־שטאָט, די שטאָט וואו עס געפינט זיך דער מלך,

איז געפינענדיק זיך אין פעלד, דאַרף מען האָבן אַ ספּעציעלע שטאַרקייט אַז מ׳זאָל ניט פאַרגעסן אַז כאָטש מ׳גע־פינט זיך אין פעלד געהערט מען אָבער צום מלך, ובפרט — צום מלך פון דער גאַנצער וועלט —

וואָס יעדער איד איז דאָך דעם אויבערשטנ׳ס אַ קינד, ווי עס שטייט [48] „בנים אתם לה׳ אלקיכם״ — גלייך ווען אַ איד ווערט געבאָרן, ווייס מען שוין אַז ער איז דעם אויבערשטנ׳ס אַ קינד, און נאָכמער: ווי דער בעש״ט [49] זאָגט אַז יעדער איד איז טייער ביי דעם אויבערשטן ווי אַן איינציקער קינד [50],

איז דערפאַר — כאָטש ער געפינט זיך אין פעלד, און פאַרנעמט זיך מיט אַן אַרבעט וואָס איז ניט פּאַסיג פאַר אַ קינד פון דעם מלך [51] — טאָר ער ניט פאַר־געסן אַז ער איז בנו של מלך מלכי המלכים הקב״ה [52].

יא. און כדי אַז ער זאָל ניט פאַר־געסן אַז ער איז בנו של מלך מלכי המלכים הקב״ה — איז דאָ אַ צייט ווען דער מלך גייט אַרויס פון זיין פּאַלאַץ, און גייט אַרויס פון זיין הויפּט־שטאָט, און קומט אַראָפּ אין פעלד, און געפינט זיך צוזאַמען מיט זיינע קינדער, ווי זיי געפינען זיך אין זייער מעמד ומצב זייענדיק אין פעלד — די צייט איז חודש אלול.

און כדי אַז דער שטענדיקער געדיינ־קען אַז מ׳איז אַ קינד פון דעם מלך זאָל אָנקומען לייכטער — איז דער מלך „מראה פנים שוחקות לכולם״, ער באַ־ווייזט אַלעמען ווי זיין פּנים איז באַ־לויכטן [53], און ער שמייכלט צו יעדערן — ביז אַז „ישמח ה׳ במעשיו״.

און נאָכמער: ער וואַרט און בעט [54] באַ יעדערן אַז מען זאָל זיין „רוצים לקבל פניו״, מען זאָל צו אים צוגיין און בעטן ביי אים וואָס מען דאַרף האָבן, און ער איז „מקבל את כולם בסבר פנים יפות״, און (כמובן פון דעם) ערפילט ער זייערע בקשות.

יב. און דאָס איז די ספּעציעלע אָנ־ווייזונג וואָס מ׳נעמט אַרויס פון חודש אלול:

אפילו ווען מ׳געפינט זיך אין אַ וואָכעדיקן טאָג [55], האָט מען זיך ניט וואָס צו שרעקן פאַר אַן עבודה, אפילו פאַר דער עבודה פון חודש אלול, אַז זי איז צו אַ גרויסע און צו אַ שווערע —

וואָרום זייענדיק אַ קינד פון דעם מלך, און געפינענדיק זיך צוזאַמען מיטן

---

48) ראה יד, א.

49) כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות אות קלג. וש״נ.

50) ויתירה מזו — ווי אַ בן יחיד וואָס איז געבאָרן געוואָרן ביי עלטערן לעת זקנותם, און נאָך טייערער (כש״ט שם).

51) דלאו אורחא דמלכא לאשתעי במילין דהדיוטא (לקו״ת שם, ב).

52) ראה לקו״ת שם לב, ג: כי אינו דומה מעלת השר עם היותו בשבי׳ למעלת הדיוט וכו׳.

53) ראה לקו״ת שם, ב: להקביל אור פניו ית׳ כו׳ יאר ה׳ פניו אליך.

54) כמש״נ אם בחוקותי תלכו — לשון תחנונים (ע״ז ה, סע״א). ובפרט בנדו״ד שחידש ושינה ויצא מהיכלו ומעיר כו׳ לשדה ומקבל את כולם וכו׳.

55) ראה לקו״ת שם לב, א, שימי חודש אלול הם „ימות החול״ — נתבאר בלקו״ש ח״ד ע׳ 1343.

מלך, און אין אן אופן אז דער מלך באַ־ווייזט „סבר פנים יפות" און „פנים שוחקות", און ערפילט זיינע בקשות —

איז עס פאַר אים גאָר ניט קיין שווערע עבודה, און ער וועט דאָס זיכער דורכפירן בהצלחה — וואָס דער־פאַר קען ער און טוט די עבודה בשמחה ובטוב לבב.

יג. אין צוגאָב צו דער אַלגעמיינער אָפּלערנונג וואָס מ'לערנט אָפּ פון חודש אלול, איז אויך דאָ אַ ספעציעלע אָפּ־לערנונג וואָס איז פאַרבונדן מיט דעם טאָג — ווי געזאָגט פריער (ס"ח) אַז יעדער טאָג האָט זיין באַזונדער עבודה.

און די אָפּלערנונג קען מען געפינען אין דעם טעגליכן שיעור חומש וואָס איז פאַרבונדן מיט דעם טאָג — ווי באַ־וואוסט דער וואָרט פון דעם אַלטן רבי'ן[56] אַז מען דאַרף לעבן מיט דער צייט . . מיט דער פרשת השבוע און פרשת היום פון דער סדרה פון דער וואָך.

יד. דער שיעור־חומש פון היינטיקן טאָג (יום רביעי פ' כי תצא) ענדיקט און שליסט זיך מיטן פסוק „מוצא שפתיך תשמור ועשית גו"[57] — מ'דאַרף אָפּ־היטן און מקיים זיין דאָס וואָס מ'רעדט אַרויס מיט די ליפן, וויבאַלד אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט „נדרת להי אלקיך".[57]

וואָס דער „מוצא שפתיך" פון יעדער אידן, אפילו גאָר קליינע קינדער, הויבט זיך אָן מיט „מודה אני לפניך כו"[58] — גלייך ווי ער כאַפט זיך אויף פון שלאָף זאָגט ער „מודה אני לפניך[59] כו".

זאָגט מען אים — „מוצא שפתיך תשמור ועשית": במשך פון דעם גאַנצן טאָג דאַרף ער געדיינקען און אָפּהיטן דאָס וואָס ער האָט געזאָגט „מודה אני לפניך כו", אַזוי אַז דאָס זאָל ווירקן אויף אים אַז במשך פון דעם גאַנצן טאָג[60] זאָל ער זיך פירן ווי עס דאַרף צו זיין,

און ער ווירקט אויך אויף די וואָס גע־פינען זיך אַרום אים[61], אַז זיי זאָלן אויך געדיינקען דעם „מודה אני לפניך כו" במשך פון דעם גאַנצן טאָג.

און דאָס וואָס ער געדיינקט דעם „מודה אני לפניך" — גיט אים דעם כח און די שמחה און די הצלחה אַז ער זאָל זיך אויפפירן אין זיין טאָג טעגליכן לעבן ווי עס דאַרף צו זיין.

און דורך דער הנהגה איז „כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'"[62] — יעדערער וואָס זעט זיי דערקענט אַז זיי זיינען קינדער וועלכע דער אויבער־שטער בענטשט יעדערן פון זיי, צוזאַמען מיט אַלע אידישע קינדער, אין אַלעם וואָס מ'נויטיקט זיך,

און דורך זיי — בענטשט ער אויך זייערע עלטערן, און דעם גאַנצן אידישן פאָלק, בענטשט בגשמיות וברוחניות גם יחד.

* * *

טו. דאָס וואָס מ'האָט געערעדט פריער איז די אָפּלערנונג פון חודש אלול און פון יום הרביעי פ' כי תצא[63] יעדן יאָר — מ'דאַרף דאָך אַבער לערנען

56) היום יום ע' קא. סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.
57) פרשתנו כג, כד.
58) ראה לעיל הערה 24.
59) כנ"ל — „נדרת להי אלקיך".
60) הן במצות ל"ת (תשמור), הן במ"ע (ועשית) — ראה תיב"ע (וצע"ק שתרגם בסדר הפוך. ואין לומר שמפרש כברי"ה (ו, א) — כי לפ"ז חסר תרגום „ועשית").
61) שע"י מקיים המ"ע דהוכח תוכיח, ואהבת לרעך כמוך.
62) ישע' סא, ט.
63) שהוא תמיד בחודש אלול.

און נעמען אַן אַנווייזונג פון אַלע איינצלהייטן —

איז אויך דאָ אַ ספעציעלע אַנווייזונג און אַפלערנונג וואָס איז פֿאַרבונדן מיט דעם איצטיקן יאָר און מיט דעם איצטיקן צוזאַמענקלייבן זיך פון אידישע מיידעלעך, וואָס יעדערע פון זיי האָט דעם טיטול „בת שרה רבקה רחל ולאה" [64]:

דער איצטיקער חודש אלול (תשל"ט), וואָס דעמולט איז די צוגרייטונג צום נייעם יאָר וואָס הויבט זיך אָן פון ראש [65] השנה — וואָס דער ראש השנה, פון דעם קומענדיקן יאָר הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, איז אויסגעטיילט פון אַ סאַך אַנדערע יאָרן, דערמיט וואָס ער קומט אין דעם טאָג פון שבת.

בנוגע צו דער צוגרייטונג צום שבת־דיקן טאָג — איז דאָ אַ ספעציעלע שליחות און אַ ספעציעלע מצוה וואָס איז איבערגעגעבן געוואָרן צו אידישע טעכטער [66], פרויען און מיידעלעך, אפילו קליינע מיידעלעך (שהגיעו לחינוך [67] — ובמילא האָבן זיי שוין דעם כח מלמעלה צו ערפילן דעם איבערשטנ'ס שליחות) — די מצוה פון הדלקה בערב שבת פון די נרות שבת קודש [68],

וואָס דורך דעם וואָס מ'צינדט אָן די ליכט בערב [69] שבת — גרייט מען צו דעם שבת־דיקן טאָג, אָן עס זאָל זיין אַ ליכטיקער שבת.

טז. אין דעם קומענדיקן יאָר אָן דער ערשטער טאָג פון יאָר (ראש השנה) איז אין דעם טאָג פון שבת (ועונג [70]),

וועט יעדע אידישע מיידעלע אָנצינדן די ליכט בערב ראש השנה, צוזאַמען מיט אירע שוועסטער און מוטער, צוזאַמען מיט אַלע אידישע פרויען און טעכטער איבער דער גאַנצער וועלט — וועט דאָס זיין „נר של שבת ושל יום הזכרון" (ווי מ'זאָגט [71] אין דער ברכה פון הדלקת הנרות),

און גלייך נאָך דערויף וועט זי מאַכן די ברכה פון „שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

און זיכער האָט יעדערע פון אייך אָנגעצונדן ליכט יעדן ערב שבת און ערב יו"ט (אין די שבתות וימים טובים וואָס זיינען געווען ביז איצטער), און וועט דאָס טאָן אויך אין די וויטער־דיקע שבתים, אין אָן אופן פון „מעלין בקודש" [72] —

אַזוי אָן וועט עס וועט קומען ערב ראש השנה, וואָס ער איז אויך ערב שבת, וועט זי דאָס טאָן מיט נאָכמער שמחה און מיט נאָכמער לעבעדיקייט [73].

---

64) ראה ברכות טז, ב.

65) שהוא ראש לכל האיברים — כל ימות השנה (עט"ר בתחלתו).

66) ב"ר ספי"ז. תנחומא ר"פ נח. ס"פ מצורע.

67) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סשמ"ג ס"ג: ושיעור החינוך במ"ע הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניניו כו'.

68) ראה בארוכה — לקו"ש חי"ד ע' 197 ואילך ובהנסמן שם בהע' 11.

69) משא"כ בנרות ר"ה שחל בימות השבוע — שכשלא הדליקה בערב ר"ה — מדליקה בר"ה.

70) וכל מלאכתך עשוי'. — וידועה השקו"ט האם חיוב נש"ק וגר יו"ט שווה, כיון דכמה טעמים דנאמרו בנש"ק אינם שייכים ביו"ט וכו'. וראה נועם ח"ז ע' שעח ואילך. וש"נ.

71) כהוראת ומעשה רב דרבותינו נשיאינו. וראה לקו"ש חי"ד ע' 378.

72) ברכות כח, א. וש"נ.

73) ראה זח"א מח, ב: ואתתא בעיא בחדוה דלבא ורעותא לאדלקא בוצינא דשבת כו'.

און אזוי ווי דורך דעם וואס מ'צינדט אן ליכט אין ערב שבת און ערב יו"ט, מאכט מען ליכטיק דעם שבת און דעם יו"ט — איז אזוי אויך ווען מ'צינדט אן נרות ראש השנה (דער „קאפ" פון דעם יאר) — מאכט מען ליכטיק דעם גאנצן יאר וואס קומט נאך ראש השנה,

אזוי אז עס וועט זיין נאכמער ליכטיקער ווי עס איז געווען איידער די קלייניע מיידעלע האט אנגעצונדן איר ליכטל, מאכנדיק פריער די ברכה „להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון", צוזאמען מיט ברכת „שהחיינו",

ובפרט ווען זי האט אויך מקיים געווען דעם „מנהג ישראל" [74] — געבן צדקה אידער מ'צינדט אן די ליכט [75].

יז. דערביי איז דא א ספעציעלע בקשה צו יעדע אידישע מיידעלע וואס געפינט זיך דא:

יעדערע פון אייך זאל בעטן און באקומען אירע קרובות און גוטע פריינט און באקאנטע, און דורך זיי אויך אלע אידישע מיידעלעך און אידישע טעכטער און פרויען, אין דער גאנצער וועלט — אז זיי זאלן אויך מקיים זיין די מצוה פון הדלקת נרות שבת ויו"ט,

אנהויבנדיק פון די שבתות פון דעם חודש אלול, און דערנאך בערב ר"ה וואס איז אויך ערב שבת, און אין די שבתות וימים טובים וואס וועלן זיין נאך דערויף,

און טאן דאס מיט נאכמער לעבעדיקייט און מיט נאכמער שמחה, אין אן אופן פון „ישמח ישראל בעושיו".

* * *

יח. מ'האט גערעדט פילע מאל אז „המעשה הוא העיקר" — דארף מען פארבינדן יעדן ענין מיט א מעשה בפועל [76] —

וועלן די מדריכות געבן יעדערע פון אייך צוויי מטבעות (וואס יעדערע איז — פון צען [77]): איין מטבע אפגעבן אויף צדקה, און די צווייטע מטבע — טאן מיט איר לויט ווי בא יעדערע פון אייך וועט אויסקומען, אין אן אידישן אופן און אין א הצלחה'דיקן אופן,

און מ'וועט אויך געבן יעדערע פון אייך די חוברת וואו ס'איז דא (גע־דרוקט) דאס וואס מ'האט גערעדט פאראיארן [78].

וואס דערפאר וועט מען ניט איבער־חזר'ן נאכאמאל דאס וואס מ'האט גע־רעדט דאמאלט [נאר — פארשטארקן דעם זכרון דערפון, דורך דעם וואס מ'וועט געבן די חוברת] — מ'וועט נאר דערמאנען די נקודה דערפון:

יעדערע פון אייך זאל מקיים זיין אלע מצוות אין וועלכע זי איז מחוייב, ובמיוחד — די מצוה פון הדלקת נרות

---

74) קיצור שו"ע סע"ה ס"ב. כף החיים או"ח סרס"ג סקל"ד בתחלתו.

75) מובן ופשוט – שצריך להזהיר וככל הדרוש את הנשים וחבנות חמדליקות שלא לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי החדלקה.
ואולי זהו הטעם שלא נתפשט כ"כ מנהג נתינת הצדקה לפני הדת"נ מפני חשש האמור. ומפני גודל ענין השבת הנת גם לספק חששו. ועוד וג"ז עיקר שהחשש הוא בנוגע לקדושת שבת (ושמירתה) – וה"ז סתירה מיני' ובי' להכנס לחשש כזה ע"י הוספה במצות נש"ק שכל ענינה קדושת שבת. וצ"ע בכ"ז.

76) להעיר מרמב"ן עה"ת לך יב, ו. וראה לבוש על הרקנטי לך שם. דרשות הר"ן דרוש ב.

77) מספר שלם (פרדס ש"ב).

78) יום ד' פ' ראה, ד"ה מנחם־אב תשל"ח (נדפס בלקו"ש חי"ד ע' 195).

שבת ויו"ט, וואס איז איבערגעגעבן גע־ווארן צו אידישע פרויען, טעכטער און — גאר קליינע מיידעלעך.

און כדי אז דער קיום המצוה זאל זיין מיט מער לעבעדיקייט — זאל יעדערע האבן אז אייגענעם לייכטער, און אויך אז אייגענע צדקה־פושקע,

אין צוגאב דערצו וואס זי האט אז אייגענעם סידור — ווי געוויינטלעך ביי א פריערדיקע געלעגנהייט[79] מער בפר־טיות.

גרייטן זיך צום קיום המצוה פון הדלקת נרות שבת קודש — וואס די צוגרייטונג דערצו הויבט זיך שוין אן פון מיטוואך (היינטיקן טאג), ווי די גמרא[80] זאגט אז אנהויבנדיק פון יום הרביעי — די דריי טעג פאר שבת ווערן אנגערופן „קמי שבתא".

און ווי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו האט געזאגט[81] דעם רמז אויף דעם אז אין דעם „שיר של יום" פון יום הרביעי זאגט מען „דעם קליינעם לכו נרננה" (די ערשטע דריי פסוקים פון „לכו נרננה") — וואס דעם גאנצן מזמור זאגט מען אין ליל שבת, וואס אין דעם איז מרומז אז די צוגרייטונג צו שבת הויבט זיך שוין אן פון יום הרביעי.

און טאן די מצוה פון הדלקת נרות שבת קודש — צו וועלכע מ'גרייט זיך צו פון היינט אן — אין אן אופן פון „לכו נרננה": לאמיר אלע צוזאמען זינגען און לויבן דעם אויבערשטן — מיט שמחה און פריילעכקייט, וואס איז איבערגעגעבן גע־ווארן צו אידישע פרויען, טעכטער און — גאר קליינע מיידעלעך.

* * *

יט. אידער מ'פארענדיקט דעם צוזאמענקלייבן זיך — וויל מען נאכ־אמאל דערמאנען, אז מ'זאל אננעמען דעם פעסטן באשלוס אז אויך וועט מ'גע־פינט זיך „בשדה" (אין פעלד) און מ'איז פארנומען מיט די ארבעט וואס איז דערמיט פארבונדן — דארף זיין דער „מוצא שפתיך תשמור ועשית":

מ'דארף געדיינקען אז מ'האט אנגע־הויבן דעם טאג זאגנדיק „מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך" — אז מ'דאנקט דעם אויבערשטן אויף דעם וואס ער האט אומגעקערט די נשמה, וואס דאס איז פארבונדן מיט „רבה אמונתך"[82].

און כדאי מ'זאל אויך בלאזן שופר — לויטן „מנהג ישראל"[83] אז אין יעדן וואכעדיקן טאג פון חודש אלול (ווען דער מלך געפינט זיך בשדה) בלאזט מען שופר [וואס דאס דערמאנט דעם ענין פון ראש השנה, וואס „מצות היום בשופר"[84]] — וואס דאס ברענגט דעם ענין התשובה[85], און עס דערמאנט אויך אויף דעם שופר פון מ"ת[86].

---

79) שיחה לילדי מחנות קיץ שיחיו יום ג' פ' שופטים, ב' אלול תשל"ז ס"ה (לקו"ש שם ע' 279 ואילך).

80) פסחים קו, סע"א. וש"נ. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ט ס"ח.

81) היום יום ע' ה ואילך.

82) ראה איכ"ר עה"פ (ג, ח) חדשים לבקרים רבה אמונתך — „על שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחיית המתים".

83) טור או"ח ר"ס תקפא. רמ"א או"ח שם. השלמה לשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תקפא.

84) ר"ה כו, ב במשנה.

85) כמ"ש (עמוס ג, ו) „אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". וראה טור שם. השלמה לשו"ע אדה"ז שם.

86) דא' הטעמים שמונה הרס"ג בהענין דתק"ש דר"ה הוא „להזכירנו מעמד הר סיני, שנאמר בו (יתרו יט, טז) וקול שופר חזק מאד" (הובא באבודרהם במקומו).

איבער'חזר'ן נאָכאָמאָל „ישמח ישראל בעושיו וכו'", און — „כי קרוב אליך הדבר מאד וגו'".

און דערנאָך זאָל מען מכריז זיין די ברכה וואָס איז פאַרבונדן מיט חודש אלול [87] — „לשנה טובה תכתבי ותחתמי", אז יעדע אידישע מיידעלע, צוזאָמען מיט אַלע אידישע מיידעלעך, צוזאָמען מיט אַלע אידישע טעכטער און פרויען, און צוזאָמען מיטן גאַנצן אידישן פאָלק, זאָל האָבן א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

כולל אויך אז נאָך זייענדיק אין די טעג פון דעם יאָר וואָס גייט אַוועק, זאָל מען זען ווי דער גאַנצער אידישער פאָלק איז אין אופן פון שלימות — „שלימות העם",

צוזאָמען מיט „שלימות התורה" — אז מ'פירט זיך ע"פ התורה ווי זי איז בשלימותה, מיט אַלע אירע איינצל־הייטן,

און דאָס ברענגט אויך „שלימות הארץ" — אז גאַנץ ארץ ישראל איז גאַנץ און אידיש, און אינגאַנצן — מיט אַלע אירע טיילן געהערט זי צום גאַנצן אידישן פאָלק, וואָס פירט זיך לויט דער גאַנצער תורה.

און דאָס וועט זיין די צוגרייטונג צו דער גאולה האמיתית והשלימה, דורך משיח צדקנו, בקרוב ממש.

און מ'זאָל אויך מכריז זיין „לשנה הבאה בירושלים" — דורך דעם [88] וואָס משיח צדקנו וועט קומען גאָר אינגיכן, וועט מען זיין „לשנה הבאה [שנה השביעית, א שבת'דיקער יאָר, „שבת לה"] [89] בירושלים", במהרה בימינו ממש.

* * *

כ. תקעו — תשר"ת תש"ת תר"ת.

אמרו (עוה"פ): „ישמח ישראל בעושיו.. בתחתונים", „כי קרוב אליך הדבר מאד.. לעשותו".

ואח"כ — „לשנה טובה תכתבי ותחתמי", „לשנה הבאה בירושלים".

כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן להמדריכות תי' חוברות דהשיחה ומטבעות, ובקש שיחלקו לכאו"א מהילדות תי': חוברת השיחה (להתלמידות דמחנה קיץ „אמונה" תי' דיום ד' פ' ראה, ז"ך מנחם־אב תשל"ח (בתרגום אנגלי)), ושתי מטבעות של עשר סענט: א' לתת לצדקה, והב' — לעשות בה כטוב בעיניהן. וכן עשו.

---

87) ראה לעיל הערה 40.

88) ראה פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בלקו"ש ח"ב ע' 543.

89) בהר כה, ב.

שיחה לילדי מחנות קיץ "גן ישראל" ו"אמונה" שיחיו
— בבית הכנסת, אחרי תפלת מנחה —
יום ג' פ' תבוא, י"ד אלול ה'תש"מ.

א. [אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי חז"ל[1]].

ב. מ'וועט אנהויבן מיט אן ענין אין תורה, און אין תורה גופא — מיט דעם חלק אין תורה וואס איז במיוחד פאר־בונדן מיט היינטיקן טאג,

וואס דאס איז — דער שיעור חומש פון פרשת השבוע וואס מ'לערנט היינטיקן טאג, ווי דער אלטער רבי

[וואס זיין יום הולדת (און אויך דער יום הולדת פון דעם בעש"ט) איז דעם קומענדיקן שבת, ח"י אלול[2],

וואס מ'הויבט זיך שוין אן גרייטן צו דעם שבת (ח"י אלול) פון מיטוואך אן[3], אדער נאך פון פריער — פון דינסטאג נאך תפלת מנחה, דעם איצטיקן זמן]

האט געזאגט*[3] אז יעדן טאג פון דער וואך זאל מען לערנען דעם שיעור חומש פון פרשת השבוע פון דעם טאג, זונטאג — פון אנהויבס סדרה ביז שני וכו'.

ג. דער שיעור חומש וואס מ'לערנט היינטיקן טאג, יום השלישי שהוכפל בו כי טובי[4], דעם דינסטאג פון דער וואך פון פ' תבוא, איז — דער טייל פון דער סדרה פון שלישי ביז רביעי.

הויבט זיך גלייך אן דער שיעור חומש[5], אז דער אויבערשטער האט איבערגעגעבן צו די אידן דורך משה רבינו

— און דורך משה רבינו איז דאס דערנאך אנגעקומען צו אלע אידן, אנ־הויבנדיק פון די זקנים, צו די רביים און רבנים וואס זיינען אין יעדער דור און אין יעדער שטאט, ביז צו כ"ק מו"ח אדמו"ר —

אז „היום הזה ה' אלקיך מצוך (יעדער איד און אלע אידן) לעשות את החוקים האלה גו'", מ'זאל לערנען תורה און מקיים זיין מצוות.

און דאס איז אנגעזאגט געווארן מיטן לשון „היום הזה ה' אלקיך מצוך" — ווי רש"י טייטשט אפ: „בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם": די ציוויים זיינען ניט נאר „כחדשים"[6] מיט א כ"ף הדמיון, כאילו ווי דאס וואלט געווען ניי, נאר — „חדשים", דאס איז ממש ניי.

ד.ה. אז „היום הזה", היינט ממש, „ה' אלקיך מצוך לעשות את החוקים האלה גו'", דער אויבערשטער קומט צו יעדער אידן, פון קליין ביז גרויס, און זאגט אים, און בעט ביי אים און גיט אים כח — ער זאל אפהיטן אלץ וואס דער אויבערשטער האט איבערגעגעבן אין זיין

---

1) נדפסו בחוברת „ב' פסוקים ומאמרי חז"ל" (ברוקלין, ה'תשל"ז).

2) ספר השיחות תש"ג ע' 141 ואילך.

3) ראה פסחים קו, סע"א. שו"ע אדה"ז או"ח סרצ"ט ס"ח. וראה היום יום ס"ע ה.

*) „היום יום" ע' יג.

4) ראה פרש"י עה"פ בראשית א, ז.

5) פרשתנו כו, טז.

6) ראה ספרי ופרש"י עה"פ ואתחנן ו, ו. וראה שו"ע (אדה"ז) או"ח סס"א ס"ב.

תורה און דאָס מקיים זיין אין טאָג־טעגלעכן לעבן, וויסנדיק אז ער האָט עס באַקומען פון־דאָס־ניי אלס א נייע זאַך דעם טאָג ממש.

ד. דערנאָך איז מען ממשיך אין דעם שיעור חומש: „את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים גו״ און „וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגולה גו״:

„היום״, אין דעם זעלבן טאָג ווי „היום הזה״ (וואָרום „האמרת היום״ און „האמירך היום״ קומט אלס פאַרזעצונג צו „היום הזה״ אין דעם פריערדיקן פסוק[7], ד.ה. היינט ממש — קלייבט אויס יעדער איד, נאָכאַמאָל פון־דאָס־ניי ממש („חדשים״), דעם אויבערשטן אלס „אלקים״, אז ער זאָל זיין זיין ג־ט און זיין אַנפירער („ללכת בדרכיו״) אויף אלע טעג פון דעם יאָר און פון די קומענדיקע יאָרן.

„וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגולה גו״: „היום״, אין דעם טאָג ממש, קלייבט אויס דער אויבערשטער פון־דאָס־ניי ממש („חדשים״), דעם אידישן פאָלק און יעדערן פון דעם אידישן פאָלק, אז זיי זאָלן זיין אַן „עם סגולה״ — אַן אויסגעקליבענער פאָלק פון צווישן אלע פעלקער,

און „לתהלה ולשם ולתפארת . . עם קדוש לה׳ אלקיך״[9]: א פאָלק וואָס איז אַפגעטיילט און הייליק געמאַכט, און געמאַכט פאַר א „תפארת״, מ׳באַרימט זיך און מ׳באַשיינט זיך מיט אים. דער אויבערשטער אליין זאָגט אז כל ישראל, יעדער איד, איז „מעשה ידי להתפאר״[10]

(ווי מ׳האָט ערשט געזאָגט אין די י״ב פסוקים ומאמרי חז״ל), ער באַרימט זיך און ער שענערט זיך דורך יעדער איד און אלע אידן.

און ווי געזאָגט, אונטערשטרייכט מען אז דאָס איז „היום״ („את ה׳ האמרת היום גו״ און „ה׳ האמירך היום גו״) — דאָס ווערט אויפגעטאָן דעם טאָג ממש, „היום״, פון־דאָס־ניי, „חדשים״, פונקט ווי ס׳איז געווען דעם ערשטן מאָל בא מתן תורה בסיני.

ה. דער ענין (וואָס שטייט אין דעם שיעור חומש פון היינטיקן טאָג) פון „את ה׳ האמרת היום גו״ און „וה׳ האמירך היום גו״ — איז נאָכמער בהדגשה איצטער, ויבאלד אז מ׳געפינט זיך אין חודש אלול [וואָס פ׳ תבוא, כולל די פסוקים „את ה׳ האמרת היום״ און „וה׳ האמירך היום״, לייענט מען אלעמאָל אין דעם חודש]:

דער אלטער רבי זאָגט[11] אז אין חודש אלול איז דער אויבערשטער אזוי ווי א מלך וואָס גייט זיך בשדה, וואָס „אז רשאין[12] כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו״.

ד.ה. אז אין חודש אלול דאַרף מען זיך ניט אַנשטרענגען און מאַכן צוגרייטונגען כדי צו טרעפן זיך מיט דעם אויבערשטן (און קרוינען אים אלס א מלך און „אלקים״, „להיות לך לאלקים״) — וואָרום ער איז ניט אַפגעשלאָסן בא זיך אין „היכל מלכותו״, און נאָכמער — ער גייט זיך מיט יעדער איד אין פעלד, אויסער דער הויפט שטאָט.

---

7) שם, יז־יח.

8) ראה לקו״ש ח״ט ע׳ 166.

9) פרשתנו שם, יט.

10) ישעי׳ ס, כא.

11) בלקו״ת ד״ה אני לדודי ודודי לי — ראה לב, ריש ע״ב.

12) ומוסיף ומבאר כ״ק מו״ח אדמו״ר — רשאים ויכולים (סד״ה לך אמר לבי ה׳שי״ת (סה״מ תש״י ע׳ 285)).

און ווי דער אלטער רבי שטרייכט אונטער אז בשעת דער אויבערשטער געפינט זיך (אין חודש אלול) ווי א מלך בשדה, איז ער „מקבל את כולם בסבר פנים יפות, ומראה פנים שוחקות לכולם״ — ער באווייזט אידן א פריילעכן פנים, און ער נעמט־אויף יעדערן פון זיי מיט א לייכטענדן פנים[13] און מיט א שיינעם פנים, און וואַרט אז מ׳זאל אים בעטן בקשות, וואס ער וועט זיי ממלא זיין.

ו. וואס דערפאר איז אין חודש אלול נאכמער בהדגשה דער ענין פון „את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים״ און „ה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגולה״, און — אז דאס איז „היום״ און „חדשים״, דאס איז ערשט געגעבן געווארן צו יעדן אידן פון־דאס־ניי, צוזאמען מיט דעם כח אז מ׳זאל דאס קענען טאן.

און אויפטאן איז אן אופן פון „לתהלה ולשם ולתפארת״, אז דערנאך ווערט מען געלויבט און מ׳באקומט א גוטן נאמען און מ׳ווערט א שיינע זאך אויף אלע יארן.

ביז „להיות לו לעם סגולה״, דער גאנצער אידישער פאלק, און יעדער יחיד פון זיי, האנשים והנשים והטף[14], די מאנסביל און די פרויען, ביז די קינדער אויך די גאר קליינע קינדער (וואס ווערן אנגערופן בשם „טף״[15]), ווערן א „סגולה״, אן אויסגעקליבענע און טייערע זאך פון מלך מלכי המלכים הקב״ה.

און אידן טוען דאס אויף מיט „פנים יפות״ און „פנים שוחקות״, מיט פריילעכקייט און ליכטיקייט — אזוי ווי דער מלך איז דעמולט[16].

וואס דאס גיט נאך מער צו אז מ׳זאל מצליח זיין אין די אלע זאכן.

* * *

ז. דאס פריער געזאגטע קומט אויך אין פארבינדונג דערמיט וואס בכל יום פון חודש אלול ווען דער מלך געפינט זיך בשדה בלאזט מען שופר[17] (חוץ פון שבת און ערב ר״ה),

און ווי מ׳האט אויך געבלאזן דא איצטער נאך דער תפלה [אין צוגאב צו דעם וואס מ׳האט געבלאזן שופר אין אנהויבס טאג נאך תפלת שחרית, וואס אפשר איז דא איימיצער וואס האט עס ניט געהערט].

דער טעם וואס מ׳בלאזט שופר בחודש אלול, איז[18] — כמ״ש[19] „אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו״, בכדי צו פועל׳ן אויף אידן דעם „יחרדו״, יראה, יראת ה׳ וואס זיי דארפן האבן,

דער „יחרדו״, די יראת ה׳ (וואס קומט דורך תק״ש) איז ניט נאר א זאך פאר־זיך — נאר כדי אז דאס זאל דערנאך ברענגען צו דעם עיקר תכלית[20] — צו לערנען תורה און מקיים זיין די מצוות

---

13) ראה לקו״ת שם: להקביל אור פניו ית׳ כו׳ יאר ה׳ פניו אליך.

14) להעיר שהשנה הבעל״ט היא שנת הקהל, שאז צ״ל „הקהל את העם האנשים והנשים והטף״ (וילך לא, יב).

15) ראה אוה״ח עה״פ שם, יג. כלי יקר עה״פ שם, יב. ובמג״ח מצוה תריי״ב: שיעור השנים של טף נראה דתיכף שיצאו מכלל נפל. וראה גם רמב״ן עה״פ שם, יג. גו״א (לפרש״י עה״ת) עה״פ שם, יב. — וראה לקו״ש חי״ט ע׳ 363 ואילך. שם ע׳ 612 בהערה.

16) כמים הפנים לפנים גו׳ — ראה תניא פמ״ז.

17) טור או״ח ר״ס תקפא. רמ״א או״ח שם. השלמה לשו״ע אדה״ז או״ח ר״ס תקפא.

18) רס״ג הובא באבודרהם בטעמי התקיעות. טור שם. השלמה לשו״ע אדה״ז שם. וראה אוה״ת נצבים ע׳ א׳רפ ואילך.

19) עמוס ג, ו.

20) ראה תניא ספ״מ.

וואס שטייען אין תורה, „לעשות את החוקים האלה גו״, ווי געזאגט פריער (ס״ג).

און וויבאלד אז מ׳בלאזט שופר יעדן טאג פון חודש אלול, כולל אויך היינטיקן טאג — דערוועקט דאס „היום הזה״ יעדן טאג פון־דאס־ניי יראת ה׳ פון דעם מלך (בשדה), וועלכע ברענגט לימוד תורתו און קיום מצוותיו.

ח. אין דערויף קומט צו נאך א נקודה:

ע״ד ווי דער ערשטער טעם וואס דער רס״ג[21] זאגט אויף תק״ש בראש השנה, אז דאס איז ווי מ׳פירט זיך אז בשעת מ׳קרוינט א מלך בלאזט מען שופר, מודיע ומפרסם זיין אז מ׳האט מכתיר געווען דעם מלך, ווי ער איז דארטן מבאר בארוכה, און מ׳זעט דאך די שמחה[22] פון פאלק בשעת מ׳קרוינט א מלך —

עד״ז י״ל אויך בנוגע צו תק״ש פון חודש אלול, כולל אויך תק״ש פון היינט — אז דאס איז ניט נאר צוליב „יחרדו״, יראת ה׳, נאר אויך — דערוועקן הכתרת המלך,

ובפרט אז תכלית היראה איז דאך, כנ״ל, לערנען תורה און מקיים זיין מצוות, כולל דאס געזאגטע אין דעם שיעור חומש פון היינטיקן טאג, די מצוה פון „את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים״, אז מ׳נעמט אן דעם אויבערשטן אלס א מלך, „היום הזה״, דעם טאג ממש.

ט. בשעת מ׳קרוינט א מלך איז דאך דער מנהג (ווי געבראכט אויך אין תורה[23]), אז דער מלך גיט מתנות צו די וואס האבן אים מכתיר געווען אלס א מלך.

און וויבאלד „את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים״, „היום״, היינט ממש נעמט מען אן דעם אויבערשטן אלס א מלך — באקומט מען פון אים מתנות.

ובפרט אז (ווי מ׳האט פריער דערמאנט[24]) איז יעדערער פון אייך, און זיכער נאך א סאך אידישע קינדער און ערוואקסענע — האבן געגעבן מתנות פון פסוקי תורה און מאמרי חז״ל און פון קיום המצוות, און געגעבן א סאך מתנות, און דאס געגעבן מיט א „פנים שוחקות״ און „בסבר פנים יפות״ —

פארגרעסערט דאס נאך מערער די מתנות וואס דער מלך, דער אויבערשטער, מלך מלכי המלכים הקב״ה, גיט יעדערן פון אייך און יעדערן פון דעם אידישן פאלק, יעדער אידן וואו ער געפינט זיך.

אנהויבנדיק פון דער מתנה עיקרית, אז מ׳זאל זיך גרייטן בהצלחה צו דעם יאר וואס קומט אן, און עס זאל זיין א

---

21) הובא באבודרהם שם.

22) אף „שימים אלו לא ניתנו לשמחה״ (שו״ע אדה״ז סתקפ״ב ס״י) — הרי עליהם נאמר (נחמי׳ ח, יו״ד. וראה שו״ע שם סתקפ״ג ס״ד) אכלו משמנים וגו׳ אל תעצבו כי חדות הוי׳ היא מעוזכם. וממשיך וילכו כל העם לאכול וגו׳ ולעשות שמחה גדולה. וענין ר״ה הוא „וגילו ברעדה, תגל הארץ, בני ציון יגילו במלכם״ (לקו״ת נצבים מז, רע״א). וברה״ אדה״ר „שר את דברי השירה הזאת ה׳ מלך גאות לבש״ (לקו״ת תבוא מא, ד. וראה שם מב, א). ובד״ה יו״ט של ר״ה תש״ג רפ״ב: וההכתרה באה בשמחה גדולה כו׳ יבקשוהו להיות מלך וענין הבקשה הוא כו׳ והשמחה.

23) ראה אסתר ב, יח (בנוגע להכתרת אסתר המלכה): ויעש המלך משתה גדול . . והנחה למדינות עשה ויתן משאות כיד המלך. וראה סה״מ השי״ת ע׳ 234, שביום שמחת לבו נותן המלך מתנות.

24) מנהלי המחנה שיחיו.

כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, צו יעדערן און יעדערע אין וואס ער נויטיקט זיך,

צוזאמען מיט דער ברכה עיקרית — די גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, בקרוב בימינו ממש.

* * *

י. ווי געזאגט פריער איז היינט אויך דאָ דער ענין פון „וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגולה״, אז „היום״ ממש האָט דער אויבערשטער אויסגעקליבן פון־דאָס־ניי יעדער איד און אלע אידן „להיות לו לעם סגולה״.

וואס ס׳איז דאך זעלבסטפאר־שטענדליך אז דאָס איז ניט ח״ו כדי אידן זאלן זיין בגאוה — נאר כדי אידן זאלן וויסן און פילן אז דער אויבערשטער האָט אויסגעקליבן יעדער אידן, פון קינד־וויי אויף, ער זאל זיין זיינער א שליח און זיין „סגולה״ אויף מאכן ליכטיק אין וועלט, דורך „נר מצוה ותורה אור״[25], דורך דעם וואס ער לערנט תורה און איז מקיים מצוות,

איינגעשלאָסן, כפשוט, די מצוה פון „ואהבת לרעך כמוך״[26] (ווי מ׳האָט ערשט דערמאנט אין די י״ב פסוקים און מאמרי חז״ל) — אז אן אינגעלע ווירקט אויף אן אינגעלע ארום אים און א מיידעלע אויף א מיידעלע ארום איר, אז אויך זיי זאלן זיך פירן אין דעם וועג פון תורה ומצוות.

און דורך דעם אלעם באווייזט ער אז ער איז בארעכטיקט צו טראגן אויף זיך דעם נאמען „סגולה״, און אז ער איז א „בן אברהם יצחק ויעקב״[27] און „בת שרה רבקה רחל ולאה״[28].

און אויך באווייזט ער אז ער איז א „סגולה״ דורך דערויף וואס ביי אים איז דאָ דער „את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים״, ער נעמט אן דעם אויבערשטן אלס א מלך פון־דאָס־ניי, מיט נייע כחות און מיט א נייעם שטורעם,

וואס דאָס באנייט און שטארקט דעם „וה׳ האמירך היום להיות לו לעם סגולה״, אז דער אויבערשטער קלייבט אים אויס אז ער זאל זיין „לתהלה ולשם ולתפארת״.

יא. ענין הנ״ל, אז דער אויבערשטער זאל אויסקלייבן אידן אז זיי זאלן זיין „לתהלה ולשם ולתפארת״, טוט מען אויף (אויך) דורך דערויף וואס א איד בעבודתו פועל׳ט אז די זאכן וואס זיינען פארבונדן מיט „תפארת״ זאלן זיין בתכלית השלימות[29]:

עס זאל זיין „תפארת בחורים״[30] — מ׳זאל פועל זיין אויף זיך פון קינד־וויי אויף[31], און אויך פועל זיין אויף די אלע צו וועלכע מ׳קען דערגרייכן, צו מוסיף זיין אין „והתפארת זו מ״ת״[32] — מוסיף זיין אין ענינים פון תורה, לערנען תורה און מקיים זיין אירע מצוות:

איינווירקן אויך אויף די פאטערס און זיידעס אז זיי זאלן מוסיף זיין אין

---

25) משלי ו, כג.

26) קדושים יט, יח.

27) ראה ב״מ פג, א.

28) ראה ברכות טז, ב.

29) בהבא לקמן — ראה ג״כ שיחות ש״פ ומוצאי ש״פ עקב, כ״ף מנחם־אב, ש״פ ראה, מבה״ח אלול ור״ח אלול תש״מ (לקו״ש חכ״ט ע׳ 263 ואילך).

30) ע״פ ל׳ הכתוב משלי כ, כט. וראה אבות פ״ו מ״ח.

31) כי כל אחד ואחת מישראל תיכף משנולד — עליו נאמר בנו בחרת מכל עם ולשון.

32) ברכות נח, סע״א.

„תפארת זקנים״[33] — מוסיף זיין אין לערנען תורה און מקיים זיין אירע מצוות,

און אזוי אויך אויף די מוטערס און באבעס, אז בא זיי זאל זיין „תפארת חכמות נשים״[34] — אז זיי זאלן זיך צוזאמענקלייבן און מוסיף זיין אין דער שיינקייט פון יעדער אידן און אלע אידן, וואס דאס איז דורך דערויף וואס מ׳לעבט דעם טאג־טעגלעכן לעבן לויט דער תורה,

ווי אזוי וויים מען ווי עס דארף זיין דער לעבן לויט דער תורה — איז דאס דורך דערויף וואס מ׳לערנט תורה, אין אן אופן פון „חדשים״, „היום הזה״ — ווייל דאס איז נוגע צום אופן לעבן היינט, היום הזה ממש.

יב. מען באווייזט (אויך) אז מ׳איז א „סגולה״ פון דעם אויבערשטן, דורך דערויף וואס אין צוגאב צו די מתנות וואס מען האט פריער געדעדט, איז אויך דא די מתנה וואס מ׳האט געגעבן היינט, איצט ממש:

דאס וואס מ׳האט זיך צוזאמענגעקליבן „היום הזה״ ממש אין אן אופן פון „הקהל״, האנשים והנשים והטף, און מ׳האט געלערנט פסוקים און מאמרי חז״ל, און מ׳האט דאס פארבונדן מיט א תפלה, און דערנאך וועט מען אויך טאן גמילות חסדים, צדקה.

וואס דאס זיינען די שלשה דברים שעליהם העולם עומד[35], די דריי עמודים „פילארס״ אויף וועלכע די גאנצע וועלט האלט זיך, דורך דערויף וואס יעדער איד און אלע אידן, האנשים והנשים והטף, טוען די דריי זאכן.

און דורך דערויף וואס מ׳טוט די אלע דריי זאכן „היום הזה״ ממש — טוט מען אויף דעם „את ה׳ האמרת היום להיות לך לאלקים״, מ׳קרוינט דעם אויבערשטן אלס א מלך פון־דאס־ניי, מיט א נייע באגייסטערונג און מיט א נייעם חיות און מיט א נייעם קבלת עול [וואס דאס איז פארבונדן מיט בלאזן שופר וואס איז איצטער געווען, דער ענין פון „יחרדו״, כנ״ל].

יג. וויבאלד אז דער „ה׳ האמרת . . להיות לך לאלקים״ איז געווען „היום הזה״ ממש — איז פארשטאנדיק, אז דאס וואס דער מלך, דער אויבערשטער, גיט מתנות אין דעם טאג וואס מ׳קרוינט אים (כנ״ל ס״ט), גיט ער זיי אויך היינט, „היום הזה״ ממש.

וואס די מתנות זיינען בפשטות אין די ענינים אין וועלכע מ׳נויטיקט זיך, אנהויבנדיק פון החזרת בי נשמתי — געזונט בגשמיות און געזונט ברוחניות.

ובפרט אז היינט איז דער אפשלוס פון אייער זיין אין די מחנות קיץ, וואס אייגער פון די ענינים אויף וועלכע מ׳נוצט אויס דעם זיין אין די מחנות קיץ איז — אויף שטארקן דעם געזונט פון גוף, און צוזאמען דערמיט און דורכ־דעם[36] קומט מען צו דעם עיקר אויף וואס מ׳נוצט דעם געזונט פון גוף — אז די נשמה זאל זיין נאך שטארקער ווי זי איז געווען פריער —

גיט דער אויבערשטער א מתנה, אז אין דעם אלעם זאל זיין א הצלחה לויט

33) ע״פ ל׳ הכתוב שם יז, ו: עטרת זקנים בני בנים. וראה אבות שם. וראה לקו״ש שם.

34) ע״פ ל׳ הכתוב שם יד, א: חכמות נשים בנתה ביתה.

35) אבות פ״א מ״ב.

36) ראה רמב״ם הל׳ דעות רפ״ד: והיות הגוף בריא ושלם מדרכי כו׳.

ברכתו של הקב״ה, לויט די ברכה וואס דער אויבערשטער גיט אין דעם.

יד. און ווײַאלד אַז עס דאַרף זיין „ואהבת לרעך כמוך״ — העלפט דער אויבערשטער אַז יעדערער פון אייך זאָל ווירקן אויף אַלע אידישע קינדער וואו נאָר ער קען זיי געפינען, אַז זיי זאָלן טאָן אין ענינים פון אידישקייט, פון תורה תפלה און צדקה,

דורך דערויף וואָס מ׳איז אַליין אַ לעבעדיקער ביישפיל, און אויף די מיט וועלכע מ׳רעדט — דורך דערמאָנען וועגן דערויף אין דעם רעדן, און אויף די מיט וועלכע מ׳שרייבט זיך דורך — דורך דערמאָנען וועגן דערויף אין די בריוו.

טו. און דורך דערויף וואָס מ׳פֿאַר־בינדט זיך דורך תומ״צ מיט אַנדערע אידן — ווערט מען אויך פֿאַרבונדן מיט אַלע אידן פון אַלע דורות וואָס זיינען געווען און וואָס וועלן זיין.

וואָס דאָס איז דער אמת׳ער ענין פון „שלימות העם״, די גאַנצקייט פון דעם גאַנצן אידישן פֿאָלק.

און דאָס גיט יעדער אידישן קינד אַ שטאַרקייט אַז ער זאָל זיך פירן אין דעם וועג ווי דער אויבערשטער האָט אים אַנגעוויזן, ניט רעכענעדיק זיך מיט קיינע שוועריקייטן,

אפילו ווען ער לעבט אין אַ שכונה וואו ער איז אַ מיעוט, ווערט ער דער־פון ניט נתפעל און ער פירט זיך אין דעם וועג,

ער ווייס אַז ער איז ניט איינער, ער איז איין זאָך צוזאַמען מיט אַלע אידישע קינדער, און מיט אַלע אידן פון אַלע דורות,

וואָס זיי ווערן איין זאָך כביכול מיט דעם אויבערשטן, דורך דערויף וואָס ער האָט „שלימות התורה״: ווײַאלד ער האָט באַשלאָסן „היום הזה״, דעם טאָג ממש, אַז ער נעמט אויף זיך אַן דעם אויבערשטן אַלס אַ מלך, איז זעלבסטפֿאַר־שטענדליך אַז ער נעמט אויף זיך אַן (דורך דעם) דעם אויבערשטנ׳ס תורה בשלימותה.

און דאָס ברענגט אויך אין דעם אויבערשטן׳ס מתנות, אַז עס זאָל זיין „שלימות הארץ״, אַז גאַנץ ארץ ישראל, ארץ הקודש, זאָל זיין בשלימות, וואָרום ארץ הקודש האָט דער אויבערשטער, דער מלך (בשדה) אַפּגעגעבן צו אידן, דעם „גוי קדוש״[37], אויף אייביק, און „היום הזה״, היינט, ווערט באַנייט די נחלת עולם, די אמת׳ע און אייביקע נחלה, אין אַן אופן פון „שלימות הארץ״.

וואָס דאָס האָט אויך אַ פאַרבונד מיט דער סדרה פון היום הזה, וואָס הויבט זיך אָן „והי׳ כי תבוא אל הארץ אשר ה׳ אלקיך נותן לך נחלה וירשתה[38] וישבת בה״ — אַז בקרוב ממש[39] גייט יעדערער פון אונז און אַלע צוזאַמען, האנשים והנשים והטף, אין „שלימות הארץ״, אין דער גאַנצער לאַנד פון ארץ ישראל, ארץ ישראל לגבולותי׳,

און אין אַן אופן פון „ונתתי שלום בארץ״[40], אַז אמת׳ער שלום, וואָרום ס׳איז ונתתי — לויט דער תורה, לויט דעם שולחן ערוך.

טז. דובר אודות המצב באה״ק.

---

37) יתרו יט, ו.

38) דירושה אין לה הפסק (ב״כ קכט, ב). בעבודה — ראה אוה״ת תבוא (ע׳ ב׳סא).

39) ד״אין והי׳ אלא מיד״ — ספרי ריש פרשתנו. וראה מכתב ח״י אלול ה׳תשל״ט בסופו בהערה (נדפס בלקו״ש חי״ט ע׳ 603).

40) בחוקותי כו, ו.

יז. בהמשך להאמור לעיל וועגן דעם ענין פון „ואהבת לרעך כמוך", און וועגן דעם ענין שהזמן גרמא, וואס מ׳דארף איצטער ספעציעל אונטערשטרייכן, אז מ׳מוז באשיצן אידן בכל מקום שהם, סיי אין חו״ל און סיי אין ארץ ישראל, ווי אפגעפסק׳נט אין שו״ע אורח חיים הלכות שבת סימן שכ״ט[41] —

וועט מען מסיים זיין דעם צוזאמענ־קלייבן זיך (פאר דער נתינת הצדקה) דורך מכריז זיין בקול רם: א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, צו יעדער איד און צו אלע אידן, פון „ראשיכם שבטיכם" ביז „חוטב עציך" און „שואב מימיך",

און ח״ו אויסשליסן א אידן און זאגן אויף אים א שווער ווארט, נאר יעדער אידן בענטשט מען מיט א כתיבה וחתימה טובה.

וואס דאס איז אן עיקר גדול בתורה[42], ביז אז דאס איז „כל התורה כולה"[43] — די מצוה פון „ואהבת לרעך כמוך".

יח. די וואס טראכטן ח״ו זאגן א שווער ווארט אויף א אידן — דארפן וויסן אז א שווער ווארט אויף א אידן איז דאס א שווער ווארט אויף בנו יחידו פון דעם מלך, וואס יעדער איד איז טייער בא דעם אויבערשטן ווי א בן יחיד[44].

דער מלך בעט און זאגט אז מ׳זאל טאן וואס מ׳קען אז דער איד זאל גיין אין דער ריכטיקער וועג, וואס דאס קען מען אויפטאן דורך דערויף וואס מ׳באווייזט דעם אידן א „פנים שוחקות" און מ׳איז אים מקבל „בסבר פנים יפות" [אזוי ווי דער מלך טוט עס בחודש אלול מיט יעדער אידן], און אז מ׳העלפט א אידן ארויס בגשמיות

[ווי דער בעש״ט האט געטאן[45], און האט דורכגעטראטן די וועג פאר אלע אידן און געבעטן און געפאדערט אז יעדערער זאל אזוי טאן וככל יכולתו]

מען באפרייט אים פון פארקוועטש־קייט — עפענט זיך אויך אויף זיין הארץ און מ׳קען אים העלפן און העלפן שנע־לער און בעסער ברוחניות.

יט. אפילו ישעי׳ הנביא, וואס השם האט אים אויסגעקליבן צו זיין א נביא ה׳, ארויפפירן אידן אויפ׳ן דרך השם, האט ער אבער אנגעהויבן[46] פון בודק זיין זיך, ווי איז זיין מעמד ומצב, און ערשט דערנאך האט ער געפרואווט זאגן אויף אידן ניט קיין לייכטן ווארט — און אויך דאס האט מען גלייך שולל געווען,

און ישעי׳ האט דאס פארשריבן בספרו אלס א נבואה וויל דאס איז א „נבואה שהוצרכה לדורות"[47] —

אויף אידן דארף מען זאגן גוטע ווערטער.

ובפרט אז מ׳גיט זיך אין חודש אלול מיט דעם מלך בשדה, וואס ער איז „נצב עליו ומלוא כל הארץ כבודו ומביט עליו ובוחן כליות ולב אם עובדו כראוי"[48]: דער אויבערשטער שטייט לעבן יעדער אידן, און זעט ווי אזוי ער

41) סעיף ו.
42) תו״כ ופרש״י עה״פ קדושים שם.
43) שבת לא, א. וראה תניא פל״ב.
44) כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות אות קלג. וש״נ. ויתירה מזו — „ווי א בן יחיד וואס איז געבארן געווארן ביי עלטערן לעת זקנותם, און נאר טייערער" (כש״ט שם).
45) ראה „התמים" חוברת ב ע׳ מד. וראה לקו״ש ח״א ע׳ 261.
46) ישעי׳ ו, ה ואילך.
47) מגילה יד, א.
48) תניא רפמ״א (מהי״ב פסוקים ומאמרי חז״ל).

רעדט וועגן א צווייטן אידן, און ער איז בוחן דעם זאגער „כליות ולב", אם עובדו כראוי, ובנוגע דעם זאגער — כראוי פאר א זאגער וועגן בנו יחידו פון דעם מלך בפני המלך, צי איז דער זאגער אזוי ריין און שלם וראוי און באר־עכטיקט, ניט פרעגנדיק בא דעם אויבערשטן, ערלויבן זיך זאגן א שווער וואָרט וועגן בנו יחידו של מלך מלכי המלכים הקב"ה! ובפני המלך מלכי המלכים הקב"ה!

כ. און בשעת מ'טראכט זיך אריין אין דעם, איז זיכער אז בא יעדערן וועט נתעורר ווערן כראוי פחד ה' הרואה כל מעשיו[49], און ער וועט זיך פירן ווי דער אויבערשטער וויל, וועט מלמד זכות זיין אויף יעדער אידן און אויף אלע אידן,

א איד באווייזט א לעבעדיקן ביי־שפיל, מדה שאדם מודד — ער באווייזט דעם אויבערשטן כביכול א ביישפיל —

איז אויב ער וויל, אז ניט קוקנדיק אויף די אלע זאכן וואס ער דארף נאך פאריכטן בא זיך, זאל ער האבן פון דעם אויבערשטן א „פנים שוחקות" און א „פנים יפות", וויבאלד ער זאגט צו אז ער וועט דאס פאריכטן —

באווייזט ער אז אזוי פירט ער זיך מיט אלע אידן וואס זיינען ארום אים.

און דאס איז דער וועג וואס דער אוי־בערשטער האט באווייזן יעדער אידן, און אלע אידן אין אלע דורות, און האט געזאגט אז דאס איז דער דרך החיים,

און גיט כח וסיוע אז עס זאל זיין „ובחרת בחיים"[50], אז מ'זאל אויסקלייבן דעם לעבעדיקן און ליכטיקן וועג — פון תורה בכלל און פון כלל גדול בתורה במיוחד, צו פירן זיך מיט יעדער אידן אין אן אופן פון „ואהבת לרעך כמוך",

כולל — ווינטשן יעדער איד און אלע אידן א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה.

כא. וויבאלד אז מ'האט היינט געמוטמעט אויף זיך, אין אן אופן פון „חדשים" — „את ה' האמרת היום להיות לך לאלקים", אז מ'האט אנגענומען דעם אויבערשטן פון־דאס־ניי אלס א מלך —

גיט דער אויבערשטער היום, נאך זיי־ענדיק אין די לעצטע טעג פון גלות, מתנות און הנחות, ער גיט היום בני חיי ומזוני רויחי, אלע זאכן אין וואס מ'נויטיקט זיך.

און מ'גייט בשמחה וטוב לבב, „בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו"[51], יעדער איד און אלע אידן, און מיט זיי גייען מיט אלע דורות פון אידן וואס זיינען געווען ביז איצטער — מקבל זיין פני משיח צדקנו,

און צוזאמען מיט משיח צדקנו גיין מקיים זיין פון־דאס־ניי, „חדשים", „כי תבוא אל הארץ גו' וירשתה וישבת בה", מ'באזעצט זיך אין ארץ ישראל אויף אייביק, גאולה שאין אחרי גלות[52].

און יבנה בית המקדש (השלישי, וואס ער וועט זיין אייביק א בית נצחי[53]), און מקיים זיין דארטן בחג הסוכות הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה די מצוה פון „הקהל את העם האנשים והנשים והטף",

---

49) תניא ס"ל ע"י"ש היטב.

50) נצבים ל, יט.

51) בא י, ט.

52) ראה תוד"ה ה"ג ונאמר — מסחים קטז, ב.

53) ראה זח"א כח, א. ח"ג רכא, א.

און מלך המשיח[54] וועט לייענען די פרשיות בתורה וואָס זיי זיינען מזרז אידן אין מצוות און אין דת האמת[55].

וואָס דאָס וועט זיין אין שנת הקהל הבאה עלינו לטובה — דורך די גאולה האמיתית והשלימה — אחכה לו בכל יום שיבוא — נאָך אין דער שנה השביעית. „שבת לה"[56] (וועט בדרך ממילא „במוצאי שביעית" זיין דער מצב פון גאולה האמיתית והשלימה, ווי די גמרא[57] פסק'נט אפ[58]).

און פון די „כלים" אויף דערויף איז די הכרזה פון יעדערן פון אייך, אַנהויבנדיק פון פי עוללים ויונקים[59], און אַלע צוזאַמען ובקול רם: א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה צו יעדער איד און צו אַלע אידן וואו נאָר זיי געפינען זיך,

און גרייטן זיך מקבל זיין פני משיח צדקנו,

אמן כן יהי רצון.

* * *

כב. מיין הצעה און בקשה, בקשה כפולה ובכל לשון של בקשה — אז מ'זאָל מסדר זיין כינוסים, קליינע „הקהל'ס" פון קינדער, סיי אינגעלעך און סיי מיידעלעך (בנפרד), אַמוויניקסטן'ס דריי מאָל במשך פון די קומענדיקע טעג,

[באַגרינדעט אויף דעם וואָס תורת אמת און תורת חיים פסק'נט, אז „בתלת זימני הוי חזקה"[60], בשעת מ'טוט א זאַך דריי מאָל בלייבט דאָס דערנאָך אויף אייביק]:

איין מאָל פאַר ראש השנה;

דעם צווייטן מאָל אין די עשרת ימי תשובה (פון דער שנה וואָס קומט נאָך שנת השמיטה — השבת[61]), די „עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ"[62], וואָס אויף זיי זאָגט דער אויבערשטער „דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב"[63], דעמולט איז דער אויבערשטער נאָענט צו יעדער אידן אפילו צו א יחיד[64];

און דעם דריטן מאָל בחג הסוכות, זמן שמחתנו, אין די טעג פון חול המועד.

בא די כינוסים זאָלן די קינדער (סיי אינגעלעך און סיי מיידעלעך) טאָן (אויך) אין די אַלע דריי זאָכן, דער „חוט המשולש"[65]: מ'זאָל זאָגן לערנען אַן ענין אין תורה, מ'זאָל דאָס פאַרבינדן מיט א תפלה, און מ'זאָל דעמולט אויך געבן צדקה.

כג. ההצעה והבקשה — אז די כינוסים זאָל מען מאָכן סיי אין חוץ לארץ און סיי אין ארץ הקודש.

---

54) שהרי המלך הוא הקורא את הפרשיות — סוטה מא, א. הובא בפרש"י עה"פ וילך שם, יא. רמב"ם הל' חגיגה פ"ג ה"ג.

55) רמב"ם שם ה"א (וראה גם שם ה"ו).

56) בהר כה, ב-ד.

57) סנהדרין צז, א. — דיל הפי' במוצאי שביעית ד"בן דוד בא" שבת"ר — שלימות ביאתו: אז אהפוך אל עמים גו' כולם גו' ולעבדו שכם אחד.

58) כיון דשקו"ט אמוראי בת"ר זה.

59) טף — ובפרט ש"מפי עוללים ויונקים יסדת עוז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם" (תהלים ח, ג).

60) ב"מ קו, ב.

61) אותיות תשב — ראה אגה"ת ספ"י. ד"ה לך הוי' הצדקה לאדמו"ר הזקן (נדפס בסליחות — קה"ת תשכ"ג. מאמרי אדה"ז אתהלך לאוניא).

62) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1144 ואילך.

63) ישע' נה, ו. ר"ה יח, א. וש"נ. וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ו.

64) ר"ה שם.

65) ל' הכתוב — קהלת ד, יב.

אין ארץ הקודש במיוחד, זאל מען מאכן דריי אזעלכע כינוסים אויך באם כותל המערבי, וואס „לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי״[66];

בא מערת המכפלה, אין חברון, עיר האבות, וואס די מערה והשדה איז געווארן א נחלת עולם צום עם עולם, נאך פון אברהם אבינו אן, וואס ער האט דאס אפגעקויפט און ער האט דאס אויפגעהויבן, ווי עס שטייט[67] „ויקם שדה עפרון אשר במכפלה גו״, און מקדש געווען:

און אויך בא קבר רחל, וואס זי געפינט זיך אויפן וועג, וואס בשעת אידן וועלן ארויסגיין בקרוב פון גלות וועלן זיי דארטן פארבייגיין, ווי דערציילט אין מדרשי חז״ל[68].

און די כינוסים אין די מקומות המיוחדים הנ״ל אין ארץ הקודש זאלן זיין נוסף אויף די כינוסים וואס וועלן זיין אין יעדער ארט באה״ק וואו מ׳קען דאס נאר מסדר זיין.

כד. די החלטה בנוגע לכל הנ״ל זאל מען מאכן איצטער, „היום הזה״, עכ״פ וואס פריער —

מען בעט אז די אלע וואס האבן זיך משתתף געווען אין היינטיקן כינוס, אדער די וואס וועלן הערן, יעדערער במקומו ובזמנו — זאלן מאכן בהקדם די התחלה בזה, דורך דעם וואס זיי וועלן שוין מחליט זיין וועגן די כינוסים וואס מ׳וועט מאכן לכל הפחות דריי מאל, מיט די פרטים שבדבר, ווי אויס־גערעכנט פריער, וכל המוסיף מוסיפים לו.

און דער דין התורה איז[69], אז בשעת מ׳מאכט א החלטה טובה, א פעסטן און גוטן באשלוס, באקומט מען שוין דע־מאלט (בשעת די החלטה) די תוצאות טובות וואס דאס־פון דערפון ארויס־קומען.

מ׳האפט דאך און מ׳ווארט אויף משיח צדקנו בכל יום, „אחכה לו בכל יום שיבוא״ — וועט מען אים (משיח) בעטן וכו׳ און זיכער וועט ער מסכים זיין מ׳זאל ממשיך זיין בזה, ובחול המועד סוכות וועט ער דאך זיין דער קורא בתורה פאר כל העם — כולל הטף, הילדים והילדות — וועט זיין אלעס נאכ־מער און העכער און שלא בערך כלל וכלל — וויבאלד אז משיח וועט דאס טאן.

כה. כדאי פארענדיקן דעם היינ־טיקן צוזאמענקלייבן זיך מיט דער הכרזה, אז מ׳בענטשט יעדער אידן און אלע אידן מיט א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה (ווי דערמאנט פריער).

נאך דערויף נאכאמאל איבער׳חזר׳ן[70] דעם פסוק[71] „שמע ישראל ה׳ אלקינו ה׳ אחד״, און דעם פסוק[72] „תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב״.

---

66) שמו״ר פ״ב, ב. תנחומא באבער שמות י. מדרש תהלים עה״פ יא, ד.

67) חיי שרה כג, יז. ובפרש״י שם: תקומה היתה לה כו׳.

68) זח״א קעה, סע״א.

69) דניאל י, יב. תענית ח, ב. שו״ע או״ח סו״ס תקעא.

70) שהרי זהו בהפסק כו״כ ענינים ביניהם (שו״ע אדה״ז או״ח סס״א סוס״ח — ממג״א שם סק״ז).

71) ואתחנן ו, ד.

72) ברכה לג, ד.

און דערנאך — מסיים וחותם זיין מיט דער מצוה פון צדקה — כל אחד ואחת בתוככי כלל ישראל.

[הכריזו: א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה לנו ולכל ישראל.

אמרו (עוה"פ) את הפסוקים: שמע ישראל גו', תורה צוה גו'.

כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן להמנהלים דהמחנות שיחיו מטבעות של עשר סענט לחלק לכל אחד ואחת מהילדים והילדות שתי מטבעות: א' לתת לצדקה, והב' — לעשות בה כטוב בעיניהם.

טרם צאתו צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ופרצת].

משיחות ח״י אלול ה׳תשל״ט.

א. דער ענין פון ח״י אלול איז — אריינגערעכנט חיות אין כללות העבודה פון חודש אלול [1],

וואָס די עבודה פון חודש אלול איז [2] — דער חשבון הנפש און תיקון פון דער עבודה פון כל השנה כולה,

[ובפרט אַנהויבנדיק פון ח״י אלול אָן, וואָס די י״ב ימים פון ח״י אלול ביז ר״ה זיינען כנגד י״ב חדשי השנה, יום לחודש, יום לחודש, און בכל יום פון די י״ב ימים דאַרף זיין בפרט דער חשבון הנפש און תיקון פון דעם חודש שכנגדו [3]],

און אויך די הכנה צו דער עבודה פון דעם קומענדיקן יאָר הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה.

ב. דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז בחודש אלול, ובפרט אַנהויבנדיק פון ח״י אלול אָן, דאַרף זיין אַ הדגשה מיוחדת און אַ הוספה אין די ג׳ קוין [4] שעליהם העולם עומד, תורה, עבודה און גמ״ח [5] — וויבאַלד אַז אין דעם באַשטייט די עבודה פון כל השנה כולה [6].

וכמדובר כמ״פ [7] אַז אין „אלול״ זיינען מרומז די ר״ת [8] פון אַלע ג׳ קוין שעליהם העולם עומד:

„אלול״ איז ר״ת [9] „אנה לידו ושמתי לך״ [10] — וואָס דאָס איז דער קו פון תורה, „דברי [11] תורה קולטין״ [12].

„אלול״ איז ר״ת [13] „אני לדודי ודודי

---

1) לקו״ד כרך א לד, א. כרך ג תעג, ב.

2) ראה לקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים. ל״ת להאריז״ל עה״פ (תצא כא, יג) ובכתה גו׳ ירח ימים (וראה גם אוה״ת נ״ך כרך ב ס״ע א׳נ ובשוה״ג שם). טואו״ח ר״ס תקפא. סה״מ אידיש ע׳ 75. ובכ״מ.

3) סה״ש תש״ג ע׳ 177.

4) כולל — עבודת התשובה, שע״י התשובה המעשים דהג׳ קוין הם בשלימות — „טובים ומאירים״ (לקו״ת שמע״צ פה, א).

וכללות עבודה הנ״ל צ״ל חדורה בהמחשבה והרצון ותשוקה וכו׳ לענין הגאולה — דמאחר ש„במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא״, הרי ע״ז עבודתו היא בתכלית השלימות, מעין השלימות דלע״ל — „כמצות רצונך״ (ראה תו״ח ויחי צה, א. צו, ג״ד. וכנ״ל פי״ז ואילך).

5) אבות פ״א מ״ב.

6) ובפרט שבר״ה נתוסף בהענין דברה״ע (ועד ש„יורד אור חדש עליון יותר שלא ה׳ מאיר עדיין מימי עולם״ (אגה״ק סוסי״ד)) — ולכן ההכנה לזה הוא ע״י הוספה בהעניגים שעליהם „העולם עומד״ (נוסף על התיקון והשלימות בעמידת העולם דשנה העברה).

7) לקו״ש ח״ט ע׳ 297 ואילך. לעיל ע׳ 177. ועוד.

8) וגם עבודת התשובה וענין הגאולה (כנ״ל בהע׳ 4) מרומזים בהר״ת ד„אלול״:

„אלול״ ר״ת „(ומל ה׳ אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך)״ (בעה״ט עה״פ נצבים ל, ו. ב״ח או״ח סתקפ״א ד״ה והעבירו) — עבודת התשובה, ו„אלול״ ר״ת „להי ויאמרו לאמר אשירה״ (פע״ח שער ר״ה פ״א), שזה כולל ה„שיר חדש״ דלע״ל, כמרז״ל (סנהדרין צא, ב. מכילתא עה״פ בשלח טו, א) „שר לא נאמר אלא ישיר כו״.

9) ל״ת ושעה״פ להאריז״ל עה״פ משפטים כא, יג. פע״ח שער ר״ה פ״א.

10) משפטים שם.

11) מכות י׳, א.

12) ובפרט שבר״ח אלול „עלה (משה) להר לקבל לוחות אחרונות״ (טור שם — מפרדר״א פמ״ו), שמזה מובן שבחודש אלול צ״ל הוספה מיוחדת בלימוד התורה (וראה שיחת מוצאי ש״פ ראה, מבה״ח אלול תשל״ט).

13) אבודרהם סדר תפלת ר״ה. פע״ח שם.

לי״[14], וואס דאס איז דער ענין פון תפלה, קו העבודה[15].

און „אלול״ איז ר״ת[16] „איש לרעהו ומתנות לאביונים״[17], וואס דאס איז דער קו פון גמ״ח[18].

ג. נוסף לזה — דאַרף זיין אין דעם אלעם א הדגשה מיוחדת וואס איז פאַרבונדן מיט דער אויסגעטיילטקייט פון דעם אלול פון היינטיקן יאָר — סיום שנה הששית, און הכנה צו שנת השמיטה:

שנת השמיטה ווערט אנגערופן „שבת לה״[19], וואס ענינה איז — „שתהי׳ כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו .. שגם עובדי האדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה״[20].

דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אז אין שנת השמיטה דאַרף מען מוסיף זיין אין לימוד התורה — וויבאַלד אז דעמאַלט איז מען פנוי פון עבודת האדמה, ווערט באַפרייט כו״כ זמן, גיט מען אפ די צייט אויף לימוד התורה[21].

ובפרט אז כללות ענין השבת (וואס שנת השמיטה איז „שבת לה״, בדוגמת „שבת בראשית״[22]) איז פאַרבונדן מיט דער הוספה אין לימוד התורה — ווי עס שטייט אין מדרש[23], און געבראַכט אויך לפסק הלכה[24], אז דער אויבערשטער האָט געזאָגט צו משה רבינו „עשה לי קהילות גדולות בשבת כדי שילמדו הדורות הבאים אחריך להקהיל קהילות בכל שבת .. ללמוד בהם תורה לרבים״.

און די הוספה אין לימוד התורה וואס דאַרף זיין אין שנת השמיטה, דאַרף זיך אנהויבן פון חודש אלול — וויבאַלד אז „ל׳ יום לפני ר״ה״ הויבן זיך שוין אן כמה דינים וואס זיינען פאַרבונדן מיט שנת השמיטה[25].

וואס דאס איז די הדגשה מיוחדת וואס דאַרף זיין אין קו התורה.

ד. עד״ז בנוגע צו קו העבודה — עבודת התפלה:

עיקר העבודה פון שבת איז — עבודת התפלה, ביז אז „בקושי התירו לדבר דברי תורה בשבת״[26].

וואס דערפאַר דאַרף זיין אין שנת השמיטה א הדגשה מיוחדת אויף עבודת התפלה — וויבאַלד אז שנת השמיטה איז „שבת לה״.

און אויך: ענינה פון שנת השמיטה איז כנ״ל — „כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש את ה״, וואס „לדרוש את ה״ איז מודגש אין עבודת התפלה מער ווי אין לימוד התורה:

---

14) שה״ש שם.

15) ראה ברכי יוסף או״ח סתקפ״א ס״ו (הובא באלף למטה למט״א סתקפ״א סקט״ו), שגם אלו שתמיד עסוקים בגופי הלכות וחיבורים, הנה בחודש אלול היו מניחים קצת לימודם, ומוסיפים בתפלה ובתחנונים.

16) ספר ערוגת הבושם בשם ס׳ אמרכל.

17) אסתר ט, כב.

18) ראה פר״ח סר״ס תקמא: ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ר״ה כדכתיב .. ושלחו מנות לאין נכון לו. וראה באורוכה לקר״ש חי״ד ע׳ 369 ואילך.

19) בהר כה, ב״ד.

20) ספורנו עה״פ שם.

21) ראה מנהגי אדמו״ר מוהריי״צ ח״א תוש״פ ע׳ 273 ואילך.

22) פרש״י עה״פ שם, ב. וראה לקר״ש ח״א ע׳ 273 ואילך.

23) יל״ש ר״פ ויקהל.

24) שו״ע אדה״ז או״ח סר״צ ס״ג.

25) שביעית פ״ב מ״ו. רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פ״ג הי״א.

26) ראה ירושלמי שבת פט״ו ה״ג. הובא בספר היראה לרבינו יונה אות שיט. וראה תו״א הוספות קיג, א־ב. סידור רצו, ד. ובכ״מ.

אין לימוד התורה איז טאקע דא און עס מוז זיין דער ענין פון „ברכו בתורה תחלה" [27], וואס דעמולט טראכט ער ומתקשר ומתאחד מיטן „נותן התורה" [28] — דאס איז אבער קודם הלימוד אבער באמצע הלימוד איז ער אריינגעטאן אין דער הבנה והשגה שבתורה.

משא"כ אין עבודת התפלה, וואס כל ענינה איז התקשרות וחיבור מיטן אויבערשטן („לדרוש את ה'") — וויבאלד אז „תפלה הוא ל' חיבור כמו נפתולי אלקים נפתלתי" [29], ובלשון המשנה [30] התופל כלי חרס" [31].

וואס דאס איז די הדגשה מיוחדת אין קו העבודה וואס דארף זיין אין שנת השמיטה — און אויך „ל' יום קודם ר"ה", וויבאלד אז דעמולט הויבן זיך שוין אן כמה דינים פון שנת השמיטה (כנ"ל ס"ג).

ה. עד"ז בנוגע צום קו פון גמ"ח:

אויף שנה הששית זאגט דער אויבערשטער „וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים" [32].

און וויבאלד אז „אתם קרויין אדם" [33], ע"ש אדמה לעליון [34], איז פארשטאנדיק אז ווען אידן טוען אין דעם קו פון גמ"ח בשנה הששית, ובפרט בסיומה — אלס הכנה צו שנת השמיטה,

[און דא איז דער ארט דערמאנען נאך אמאל ווען המדובר כמ"פ בארוכה [35] אז אזוי ווי קודם חגה"פ דארף זיין דער ענין פון „מעות חטים" צו די וואס דארפן אנקומען דערצו [36], עד"ז דארף אויך זיין קודם חודש תשרי, צוליב דעם מיעוט אין ימי המעשה והמלאכה, און בעיקר צוליב די הוצאות מרובות וואס זיינען פארבונדן מיט די ימים טובים פון חודש תשרי].

דארפן זיי טאן אין דעם קו וביתר שאת וביתר עוז [37] — בדוגמת ברכתו של הקב"ה וואס איז אין אן אופן פון „ועשת את התבואה לשלש השנים".

ו. האמור לעיל איז אויך שייך צו נשי ובנות ישראל [38] — אז זיי דארפן אויך מוסיף זיין אין די דריי קוין שעלי-הם העולם עומד:

אין קו התורה — ווי דער אלטער רבי ברענגט אין הל' ת"ת [39] די ענינים אין תורה וואס נשים זיינען „חייבות ללמוד",

אין קו העבודה (תפלה) — ווי ס'איז נתפשט און נתקבל געווארן בכל מקום אז נשים ובנות זיינען מתפלל (חאטש בהפרטים אין דעם — זיינען דא חילוקי מנהגים),

און אויך אין דעם קו פון גמ"ח — ואדרבא ווי די גמרא [40] איז מבאר אז עס קומט צו בא זיי, מצד דעם וואס „איתתא שכיחא בביתא" איז „מקרבא הנייתה".

---

27) נדרים פא, א. ב"מ פה, ריש ע"ב.
28) ראה ר"י — הובא ברז"ן לנדרים שם. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס מז. ב"ח או"ח סמ"ז.
29) ויצא ל, ח. וראה פרש"י עה"פ.
30) כלים פ"ג מ"ה. וראה סה"מ תש"ט ע' 79 בהערה.
31) תו"א תרומה עט, סע"ד.
32) בהר שם, כא.
33) יבמות סא, ע"א.
34) של"ה כ, ב. שא, ב. ובכ"מ.
35) לקו"ש חי"ד שם.
36) רמ"א או"ח ר"ס תכט. שו"ע אדה"ז שם ס"ה.
37) כי „מדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה" (פס"ז עה"פ שמות ג, ו. וראה סוטה ח, ב. ט, ב).
38) להעיר מהשייכות המיוחדת דנשי ובנות ישראל לר"ה, שעניני בנין המלכות (ולשבת ולשמיטה — ספרי המלכות).
39) ספ"א.
40) תענית כג, ב. כתובות סז, ב.

ז. ויה״ר אז דורך דער עבודה האמורה (די הוספה אין די ג׳ קוין שליהם העולם עומד) וואס וועט געטאן ווערן ע״י כל אחד ואחת מבנ״י, „איש וביתו״ [41], וועט מען זוכה זיין אז בקרוב ממש וועט זיין די יציאה פון דעם גלות און — „איש וביתו״,

און מ׳וועט גיין מקבל זיין פני משיח צדקנו „בנערינו ובזקנינו בבניו ובבנו־תינו״ [42], „ושמחת עולם על ראשם״ [43].

און פראַוען די הכתרה פון מלך מלכי המלכים הקב״ה בר״ה אין א״י, „ארץ אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה״ [44] — א״י בשלי־מותה, צוזאַמען מיט כל ישראל בשלי־מותם, און צוזאַמען מיט שלימות התורה.

און האבן אַ כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוח־ניות גם יחד, ביז צו — שנת גאולה, גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו.

* * *

ח. אַזוי ווי ס׳איז קרבה שנת השמיטה, איז מצוה לפרסם דעם פסק דין פון אַלטן רבי׳ן בשולחנו [45], אז „זמן הפרוזבול הוא לכתחילה בסוף הששית לפני ר״ה של שביעית״. און אע״פ אז „עכשיו לא נהגו בפרוזבול במדינות אלו״ [46] — זאַגט דאַך אַבער דער אַלטער רבי, אַז „כל י״ש יחמיר לעצמו לעשות פרוזבול״ [46],

[ויתירה מזו יש לומר, אַז דאַס וואַס ער איז ממשיך אין דעם סעיף שלאח״ז: „וזמן הפרוזבול הוא לכתחלה בסוף הששית כו״ — קען מען פון דעם „לכתחלה״ אַפלערנען ניט נאָר אויף זמן הפרוזבול (אַז לכתחילה איז עס „בסוף הששית לפני ר״ה של שביעית שאף כו״), נאָר אויך אויף כללות הענין פון פרוזבול, אַז אע״פ אַז ער ברענגט פריער ד„עכשיו לא נהגו בפרוזבול״, דאַרף מען לכתחלה [47] מאַכן אַ פרוזבול],

וואַס דאַס איז אַ דבר קל לתקן — מקבץ זיין „ג׳ אנשים כשרים שהם ב״ד ולומר להם הריני מוסר לכם כל החובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה״ [46].

און כדי צו מאַכן דעם ענין קל יותר — איז כדאי, ווי געוויסע שוין אַמאָל בארוכה [48], צו מאַכן דעם פרוזבול גלייך נאָך התרת נדרים, ווען מ׳האַט פאָר זיך (בלה״כ) „ג׳ אנשים כשרים״.

ט. כדי צו נאָך מער פאַרלייכטערן די זאַך — וואַלט געווען אַ דבר נכון, אַז יעדער רב, ראש ישיבה וכיו״ב, זאָל צו זיך מצרף זיין נאָך צוויי אנשים כשרים און אַנשרייבן דעם נוסח הפרוזבול אויף אַ שטר — וואַס דאַן, קען יעדערער זיך מצרף זיין צום פרוזבול דורך בלויז חתמ׳נען זיין נאָמען אויפן שטר פרוזבול; אַדער נאָכמער — ער קען אפילו מאַכן אַ שליח צו חתמ׳נען פאָר אים (אַדער בעטן אַ צווייטן דורכן טלפון).

[נאָך אַ מעלה איז דאַ אין עשיית פרוזבול כנ״ל (לגבי אמירת נוסח הפרוזבול לפני ג׳ אנשים): דער דין [46]

---

41) להעיר מאוה״ת עה״פ שמות א, א (עמוד א, ד, ה).

42) בא י, ט.

43) ישעי׳ לה, י. נא, יא.

44) עקב יא, יב.

45) חו״מ הל׳ הלואה סעיף לו.

46) שם סעיף לה.

47) ולא רק (ש״י״ש יחמיר) לעצמו״.

איז, אז „אין פרוזבול מועיל אא"כ יש קרקע כ"ש ללוה או דבר המחובר לקרקע .. ואם אין לו מזכה לו המלוה קרקע כ"ש" — בשעת דאס ווערט געטאן דורך דעם רב, וואס ער (אדער איינער פון די „אנשים כשרים" וועלכע ער איז מצרף צו זיך) האט אן אייגענע הויז, איז גרינג צו באווארענען אז דער לוה זאל האבן קרקע — דורך דעם וואס דער רב וועט מקנה זיין די חתומים אויפ'ן שטר „קרקע כ"ש").

און בשעת יעדער רב וראש ישיבה וכו' וועט מודיע זיין וועגן דעם מיט א פרסום הכי גדול, וועט מען זיכער קענען מזכה זיין כל אחב"י אין עשיית פרוזבול.

יוד. אפילו די וואס זיינען זיכער אז זיי האבן ניט קיין חובות וואס זיי דארפן איבערגעבן צו ב"ד, אדער זיי ווילן מוחל זיין דעם חוב וכיו"ב —

איז אזוי ווי ס'איז דאך דא די חביבות פון אן ענין של דברי סופרים — בנדו"ד תקנת פרוזבול — וואס „ערבים עלי דברי סופרים יותר מדברי תורה"[49],

און ס'איז דא די חביבות אין דעם וואס ער ווייזט אז ער איז הולך בדרכיו און איז מקיים דעם פס"ד פון דעם אלטן רבי'ן [וואס אזוי ווי למעלה איז „הוא וחכמתו אחד", איז אזוי אויך בנוגע צו דער תורה הוראה פון דעם אלטן רבי'ן

49) ע"ז לה, א וברש"י שם.

און דעם אלטן רבי'ן], אז „כל י"ש יחמיר לעצמו לעשות פרוזבול", און „לכתחלה" דארף מען מאכן א פרוזבול בסוף הששית (כנ"ל סעיף ח),

איז כדאי אז מ'זאל (האבן א חוב[50], כדי אז מ'זאל קענען) מקיים זיין דעם ענין פון פרוזבול.

און דורך דער הנהגה וועט מען זוכה זיין בקרוב צום קיום היעוד פון „לא יהי' בך אביון"[51], וי"ל אז בכל זה וועט דער ענין פון גמ"ח[52] אויך דאן זיין

[ניט ווייל דער עשיר וועט מוזן אנקומען צום גמ"ח — וואס דעמאלט איז ער דאך אן עני (אביון) באותה שעה — נאר]

בכדי צו האבן דעם „עמוד" פון גמ"ח[53] (וואס איז פון די ג' עמודים שעליהם העולם עומד[5]),

ובעגלא דידן.

50) דיש לחלק מבדיקת חמץ — דכאן הנוסח „הריני מוסר .. החובות". ובפרט שגם בבדיקת חמץ נתפשט המנהג להניח פתיתי חמץ (שו"ע או"ח סו"ס תלב).

51) ראה טו, ד.

52) שהוא גם לעשירים (סוכה מט, ב).

53) ע"ד מ"ש במדרש (תנחומא משפטים טו) ד„תלוה את עמי" הוא בכדי לתרץ „חסד ואמת מן ינצרוהו". וראה סה"מ תרכ"ז ע' שצט ואילך. סה"מ קונטרסים ח"א קיח, א ואילך.

שיחה להתלמידים ולהתלמידות שיחיו
— בבית הכנסת, אחרי תפלת מנחה —
יום ד', כ"ח תשרי ה'תשמ"א.

א. [לפני התפלה ניגנו הניגון „נאפאליאנ'ס מארש"[1].

אחרי התפלה ניגנו כמה ניגונים, ואח"כ אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי חז"ל[2].

ב. אזוי ווי איר, אידישע קינדער, זייט „צבאות השם"[3], איר זייט „סאל־דושער'ס" אין דעם אויבערשטנ'ס ארמיי, איז דעריבער דער רעדן איצטער צו אייך אין דעם דרך ווי מען רעדט צו אן ארמיי.

הגם אז אייגנטליך זיינען אלע אידן, אפילו די וואס זיינען שוין אלט אין יארן, דעם אויבערשטנ'ס „קינדער", ווי עס שטייט (אין פארבינדונג מיט שמח"ת) „כי נער ישראל ואוהבהו"[4], און „הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים"[5] — ד.ה. אז דער אויבערשטער באטראכט און קוקט אויף יעדער אידן אז ער איז זיינער א קינד, און נאכמער — א „ילד שעשועים", א קינד וואס פארשאפט אים גרויס פרייד און פארגעניגן — ובמילא מובן אז אלע אידן זיינען אין דעם אויבערשטנ'ס ארמיי —

פונדעסטוועגן, איז דאס בהדגשה יתירה בנוגע צו אידישע קינדער.

און ווי דערמאנט שוין ביי פריער־דיקע געלעגנהייטן, בנוגע צו די „צבאות השם" וואס זיינען געווען אין מצרים, אין דעם ערשטן גלות, אז צווישן זיי (צווישן די זיבעציק מיטגלידער פון „צבאות השם" וואס זיינען אריין אין מצרים) ווערט גערעכנט[5] יעקב אבינו אלס איינער, און א קליינע אידישע מיידעלע וואס איז געבארן געווארן מיט א רגע לפני זה (אדער — באותו הרגע) — יוכבד[6] — אלס איינע[6], און זיי שטעלן צוזאמען דעם מספר פון „שבעים נפש"[7], וואס דאמאלס זיינען דאס געווען די „צבאות השם".

וואס דער מספר פון „שבעים נפש" איז דאך דער מספר היסודי פון „צבאות השם" — ווי עס שטייט[8] „יצב גבולות עמים למספר בני ישראל", אז דאס וואס דער מספר פון די הויפט־אומות איז „שבעים", איז דאס דערפאר וואס דער מספר פון די „הויפט־אידן", די אידן אריינגייענדיק אין מצרים, איז געווען „שבעים"[9].

וכאמור, איז דער מספר פון „שבעים נפש" שטעלט זיך צוזאמען אריינ־נעמענדיק — א קליינע אידישע מיידעלע און[9] — יעקב אבינו, דער

---

1) ס' הניגונים ח"א ע' 142 (ניגון מס' 170). תקליט „ניח"ח" מס' 2 (ניגון 7).

2) נדפסו בחוברת „י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל" (ברוקלין, ה'תשל"ו).

3) בא יב, מא.

4) הושע יא, א. עיין ד"ה זה, שמח"ת תרס"ו (נדפס בהמשך תרס"ו ע' תקנ ואילך).

5) ירמי' לא, ב.

•5) לדיעה אחת — ב"ר פצ"ד, ט. וכ"ה בכמה מפרשי התורה (רשב"ם ויגש מו, כו. ועוד).

6) טוטה יב, א. ב"ב קכ, רע"א. קכג, ריש ע"ב. פרש"י עה"פ ויגש מו, טו. פינחס כו, נט. ובכ"מ.

•6) לדיעה שני' — ב"ב וב"ר שם. פרש"י עה"ת ויגש מו, כו. במדבר ג, טו. פינחס שם.

7) שמות א, ה.

8) האזינו לב, ח.

9) פרש"י שם.

גרעסטער צווישן די אבות[10], און דער גרעסטער צווישן אידן (וואס דערפאר ווערט דאך יעדער איד אנגערופן מיטן נאמען „יעקב", „ישראל").

און אזוי ווי עס איז געווען אין מצרים, אז דארטן איז געווען בהדגשה די מעלה פון קליינע קינדער אלס מיטגלידער פון „צבאות השם", „הם הכירוהו תחלה"[11], אזוי וועט אויך זיין בקרוב ממש, וואס „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[12], ווען מיר וועלן ארויסגיין פון דעם איצטיקן גלות — גאר אינגיכן, דורך משיח צדקנו.

ג. האמור לעיל איז אויך די סיבה פארוואס מען שטעלט אויס א „פאריידד" פון „צבאות השם", און אין „פראנט" גייען אידישע קליינע אינגעלעך און קליינע מיידעלעך, ווארום יעדערער פון זיי שטעלט צוזאמען דעם אויבערשטנ'ס ארמיי, און איז זייער[13] וויכטיג כדי דעם אויבערשטנ'ס ארמיי זאל זיין ווי עס דארף־צו־זיין.

און וויבאלד אז מען רעדט צו אייך, כאמור, אלס מיטגלידער פון „צבאות השם", און דער דיבור איז אין אן ארט וואו אידן דאוונען[14] צום אויבערשטן השם צבאות, און וואו אידן לערנען דעם אויבערשטנ'ס תורה[15] — איז פאר־שטאנדיק, אז מען דארף רעדן צו אייך אין דעם דרך און לויט די מנהגים וואס זיינען איינגעפירט אין אן ארמיי.

ד. איינער פון די מנהגים וואס זיינען איינגעפירט אין אלע ארמייען, וואס מזה מובן אז אזוי איז דאס להבדיל אין דעם אויבערשטנ'ס ארמיי [און אדרבה — וויבאלד דאס איז אזוי אין דעם אויבערשטנ'ס ארמיי — דערפאר איז דאס אויך אזוי אין ארמייען במלכותא דארעא], איז — אז עס זיינען פאראן געוויסע טעג אין יאר וואס דעמולט זיינען די „סדרים" ניט אזוי שטרענג.

ד.ה. אז כאטש א „סאלדזשער" (איש צבא) איז אלע מאל א „סאלדזשער" — האט אבער דער „קאמענדער־אין־טשיף" (דער הויפט־אנפירער פון דער ארמיי) איינגעארדענט אז אין געוויסע טעג זיינען די סדרי הצבא ניט אזוי שטרענג.

אזוי איז אויך אין דעם אויבערשטנ'ס ארמיי, אז דער אויבערשטער (דער „קאמענדער־אין־טשיף") זאגט, אז עס זיינען פאראן שעות און טעג פון שבת ויום טוב וחול המועד — וואס דעמולט איז ניט אזוי שטרענג דער גיין אין חדר אדער אין בית־הספר, און דער לערנען א סאך שעות אין טאג[16]; מ'גיט אפ דעם „סאלדזשער" (דעם אידישן קינד) א טייל פון טאג אויף אפרוהען זיך און שפילן זיך אין א כשר'ן און א גוטן אופן, אויף טרעפן זיך מיט חברים (אדער מיידעלעך — מיט חבר'טעס), וכיו"ב.

און נאך די טעג אין וועלכע מען רוהט זיך אפ, לערנט מען (וואס דאס איז, כאמור, די מטרה פון דעם אויבערשטנ'ס ארמיי) מיט נאך מערער חשק ווי פריער.

---

10) ראה ב"ר פע"ו, א. זח"א קיט, ב. קמז, ב. ובכ"מ.

11) סוטה יא, ב. שמו"ר פ"א, יב.

12) מיכה ז, טו.

13) כנלמד מהסיפור אודות יוכבד — שהיא השלימה ע' נפש (מקומות שבהערה 6*).

14) דשעת צלותא שעת קרבא (לקו"ת ר"פ תצא בשם הזהר).

15) שהיא תבלין ליצה"ר (קידושין ל, ב). — החילוק דמלחמה ע"י תפלה או תורה — ראה סה"מ תרנ"ט ע' קנב ואילך. תש"ד ע' 83 ואילך. ובכ"מ.

16) הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"י. ושו"נ.

ה. בכללות, אין די טעג פון דעם גאַנצן יאָר — זיינען די טעג פון אַפֿרוה פֿאַר קינדער — במשך חודש תשרי.

במשך חודש תשרי, איז כאָטש אַז אויך דעמולט דאַרף מען זיך, כפשוט, אויפֿ־פירן ווי דעם אויבערשטנ'ס א „סאַלדזשער" דאַרף זיך אויפֿפירן, לערנען זיין תורה און מקיים זיין זיינע מצוות, עסן נאָר כשר'ע זאַכן, און מאַכן אויף זיי א ברכה א. ז. וו., און נאָך פֿאַר־דעם — גלייך ווען מ'כאַפּט זיך אויף פון שלאָף[17] דערמאָנען זיך אַז מ'איז א „סאַלדזשער" פון דעם אויבערשטן, פון דעם „מלך חי וקיים", און דאַנקען אים („מודה אני").

אַזוי אויך באַם אָפּשלוס פון טאָג, פֿאַרן גיין שלאָפן — זאָגט מען „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד"[18], אַז דער אויבערשטער איז דער אָנפֿירער פון יעדער אידן, כולל — דעם אינגעלע און מיידעלע וואָס זאָגט די קריאת שמע;

פונדעסטוועגן, זיינען דאָך דעמולט דאָ די טעג פון ראש השנה, צום גדלי', ערב יום כיפור, יום כיפור, מחרת יום כיפור[19], די טעג פון סוכות און שמיני עצרת און שמח"ת, און אסרו חג,

די טעג ווען אידישע קינדער זיינען פֿאַרנומען מיט העלפֿן מאַכן א סוכה, צוגרייטן די ד' מינים (אתרוג לולב הדסים און ערבות), און העלפֿן אין די צוגרייטונגען צו שבת ויו"ט בכלל,

ובמילא איז דער לערנען (און — דער חזר'ן פון דעם לערנען) במשך די טעג פון חודש תשרי ניט אויף אַזויפיל שטרענג — וואָרום מ'איז פֿאַרנומען מיט אַנדערע אַרבעטן וואָס דאַרפן אויך געטאָן ווערן דורך „צבאות השם".

ו. דער סדר ווי עס פירט זיך אין יעדער אַרמיי איז, אַז נאָך דעם וואָס עס גייען דורך די צייטן ווען מ'איז ניט אויף אַזויפיל אַנגעשטרענגט, און עס קומט די צייט ווען מ'דאַרף טאָן אין די „אַרבעטן" פון דער אַרמיי מיט דעם גאַנצן שטורעם — קלייבט מען צוזאַמען א סאָך, אָלע „סאַלדזשער'ס", מ'שטעלט זיי אויס אין א „פאַרייד", און זיי זינגען א מאַרש של נצחון[20] —

כדי אַריינגיין אין דער נייער אַרבעט מיטן גאַנצן שטורעם און — מיט דער זיכערקייט אַז מ'וועט געווינען אין דער מלחמה.

דערפון איז אויך מובן בנוגע צו „צבאות השם" — אַז בא דער ענדע פון חודש תשרי, ווען מען דאַרף זיך צוגרייטן צו די טעג וואָס קומען נאָך דעם, צו לערנען (און חזר'ן וואָס מ'לערנט) און איינווירקן אויף חברים (און מיידעלעך — אויף חבר'טעס), זיי זאָלן זיך מתנדב זיין (וואָלאָנטירן) און אַריינגיין אין „צבאות השם" — מיט דער גאַנצער שטאַרקייט און לעבעדיקייט —

איז דעמולט די צייט אויף מאַכן א „פאַרייד" פון א סאָך „סאַלדזשער'ס" צוזאַמען, און — זינגען א ניגון של נצחון.

ס'איז א זיכערע זאַך אַז זיי וועלן מלחמה האָבן דעם אויבערשטנ'ס מלחמה, די מלחמה מיטן יצר, און וועלן זיכער געווינען, וואָרום מען האָט די זכטחה (ווי ערשט געזאָגט אין די י"ב

17) כלשון אדה"ז „מיד כשניעור משנתו" (שו"ע אדה"ז או"ח ס"א ס"ה (ובמהדו"ב שם ס"ו). סידור אדה"ז לפני „מודה אני").

18) ואתחנן ו, ד.

19) ראה ספר המנהגים חב"ד ע' 59 הע' 12.

20) ראה ס' השיחות תש"ה ע' 59.

פסוקים ומאמרי חז"ל[21]), אז „יגעת ומצאת" — וויבאלד זיי וועלן זיכער מלחמה האבן ווי עס דארף־צו־זיין, וועלן זיי זיכער מנצח זיין דעם יצר,

וואס דערפאר זינגט מען שוין פון פריער א מארש של נצחון — ווי איר האט דא געטאן.

ז. דער „פארייד" דא איצטער איז א חינוך („טריינינג") און א חגיגה („פעסטיוואל"), וואס מען מאכט נאר אין די טעג פון חודש תשרי —

אלס צוגרייטונג צו דער שנת הלימודים (צום לערן־יאר) וואס קומט יעצט אן,

מען זאל מנצח זיין אין דער מלחמה מיטן יצר דורך לערנען תורה,

און מען זאל זען בגלוי אין דער גאנצער וועלט אז „מלא כל הארץ כבודו" (ווי ערשט געזאגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל, פון תניא[22]), אז דער אויבערשטער איז פול אומעטום — וואס דאס טוט מען אויף דורך קיום המצוות.

איז יעצט די צייט אויף אננעמען דעם באשלוס, מען זאל לערנען תורה במשך דער שנת הלימודים הבאה (אנהויבנדיק פון חודש חשון) מיט א חיות און מיט א שטורעם,

און מען זאל מקיים זיין די מצוות פון דעם אויבערשטן וויי עס דארף־צו־זיין.

און וויבאלד אז דורך דעם וועט מען פארשאפן דעם גרעסטן פארגעניגן דעם „קאמענדער־אין־טשיף" (דעם אויבער־שטן) — וועט ער זיכער געבן פרסים (באלוינונגען) און מעדאלן צו יעדערן פון אייך, וואס יעדערער וועט זיך זיכער אויסצייכענען אין דער מלחמת השם — אין דער מלחמה מיטן יצר.

און וויבאלד אז מען טוט דאס קומענדיק פון שמחת תורה — זאל די עבודה זיין מיט א שמחה ענליך ווי זי איז געווען בשמח"ת, ווי איר האט געזונגען און געטאנצט בשמח"ת, און אויך אין דעם שבת שלאח"ז.

און טאן אין כל האמור אלץ מערער און מערער, וואס דורך דערויף וועט מען גאר אינגיכן (ווי איר האט ערשט געזונגען) ברענגען די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

ח. אזוי ווי עס פירט זיך אין אלע ארמייען, אז עס זיינען פארן פארשי־דענע אפטיילונגען אין יעדער ארמיי, וואס יעדער אפטיילונג האט אויף זיך א געווייסע פליכט און א ספעציעלע ארבעט — איז פארשטאנדיק אז אזוי איז דאס אין „צבאות השם".

מיר ווייסן דאך, אז מען דארף זען עס זאל זיין בגלוי „מלא כל הארץ כבודו" (ווי געזאגט פריער אין די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל, פון תניא), וואס דאס ווערט דורך דעם וואס „ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[23] (ווי איר האט געזונגען שמח"ת), ד.ה. אויפטאן אין אלע פיר זייטן פון דער וועלט.

געפינען מיר, אז די „צבאות השם" ווערן געטיילט אויף פיר, כנגד די פיר זייטן פון דער וועלט[24]:

דאס איז פארבונדן מיט אברהם, יצחק, יעקב און דוד, וואס יעדערער פון זיי איז פארבונדן מיט א באזונדער רוח פון דער וועלט: אברהם מיט דרום;

---

21) ממגילה ו, ב.

22) רפמ"א.

23) ויצא כח, יד.

24) ד' דגלים לד' רוחות העולם (במדבר ב, ב ואילך).

יצחק מיט צפון; יעקב מיט מזרח און דוד מיט מערב[25].

איז פֿאַרשטאַנדיק, אז לויט דעם קען מען טיילן די אָפּטיילונגען אין „צבאות השם" — צי מ'טוט אין מלחמת היצר לויט די „אַנווייזונגען" (מעשים) פון אברהם, פֿאַרבונדן מיט גמילת חסדים, און אַזוי אויך בנוגע צו די אַנדערע דריי, יעדערער אין זיין זאַך.

אַזוי אויך בנוגע מיידעלעך, וואָס זיינען פֿאַרבונדן במיוחד מיט די אמהות — פיר אמהות: שרה, רבקה, רחל און לאה, וואָס אויך זיי זיינען כנגד די ד' רוחות „ימה[26] וקדמה וצפונה ונגבה".

ט. על פי האמור לעיל, איז אַ גוטע זאַך, אז בשעת איר וועט זיך צוזאַמענקלייבן פון צייט צו צייט און מאכן אַ תכנית („פלען") ווי אַזוי אַנגיין אין מלחמת היצר —

זאל די „הויפּט־אָפּטאָפּע", די הויפּט־אנשטרענגונג, אַמאָל זיין אין די מעשים טובים וואס תורה דערציילט וועגן אברהם אבינו און וועגן שרה אמנו,

אַמאָל זאָל דאָס זיין אין די מעשים טובים פון יצחק ורבקה,

און אַזוי אויך בנוגע צו יעקב ולאה, און דוד ורחל[27].

---

25) כידוע שחסד גבורה ת"ת מלכות הם כנגד דרום צפון מזרח ומערב (פרדס שער ערה"כ בערכם. ביאורי הזהר לאדהאמ"צ פה, א. פו, א ואילך. אמרי בינה פתח השער פ"ב. ובכ"מ).

26) רחל היא במערב, ר"ת רחל מבכה על בני" (ל"ת להאריז"ל ירמי' לא, טו).

27) להעיר שלאה נקברה ביחד עם יעקב במערת המכפלה (ויחי מט, לא) ורחל בבית לחם (שם מח, ז) עיר ישי ודוד (ש"א טז, א. שם, יח. ובכ"מ); רחל ודוד — שניהם רגל הד' של המרכבה — מאורי אור א, פד. זח"א רמח, ב. ובכ"מ. וראה לקו"ש ח"ז ע' 301. ושנ"ל.

און ווי עס וועט דערציילט אין חומש און אין מדרשים וועגן די ספּעציעלע מעשים וואָס יעדערער פון זיי האָט געטאָן.

יוד. אין דעם אופן ווי אָפּטיילונגען פון אַ צבא פירן אַ מלחמה, זעט מען, אז אפילו ווען מ'פירט אַן אַטאַקע אויף איין „פראָנט" — פֿאַרלאָזט מען ניט די אַנדערע זייטן זיי זאָלן בלייבן אָפן ח"ו, נאָר אויך דאָרטן באשיצט מען: נאָר דער חילוק איז — וואָס די הויפּט־אָנשטרענגונג, די אַטאַקע, איז אין איין רוח, דרום אָדער צפון א. ז. וו.

דערפון איז מובן אויך בנוגע צו „צבאות השם", אז אויך ווען מען מאַכט די אָנשטרענגונג אין די מעשים פון אברהם ושרה (לדוגמא), אויך דעמולט באשיצט מען זיך פון דעם יצר אויך אין די זאכן וואָס זיינען פֿאַרבונדן מיט די אַנדערע אבות און דוד המלך, ועד"ז מיט די אַנדערע אמהות.

יא. און איר וועט זיך צוזאַמענרעדן מיט די אַנפירער (די „דזשענעראַל'ס") פון „צבאות השם", וואָס דאָס זיינען די מדריכים און מדריכות — ווי אַזוי מען זאָל צוטיילן די תכניות — אופני המלחמה: אָדער אויף יעדער וואָך אין חודש (וואָס אַ חודש האָט אין זיך בערך פיר וואָכן), אַז יעדער וואָך זאָל זיין אַ באַזונדערער „פלען" אין דער „אַטאַקע"; אָדער פאַנאַנדערטיילן דאס אויף חדשים, וכיו"ב.

יב. און אַזוי ווי אין יעדער אַרמיי זעט מען, אז אלץ וואָס דער „סאַלדזשער" דאַרף האָבן, עסן און טרינקען און קליידער און אַ הויז אויף שלאָפן און לעבן, שטעלט אים צו די אַרמיי, לויט די אַנווייזונגען פון דעם „קאַמענדער־אין־טשיף" —

אזוי אויך אין „צבאות השם", אז דורך דערויף וואס איר וועט מלחמה האבן מיטן יצר, און אין אן אופן פון „יגעת" — וועט דער אויבערשטער בענטשן אייך און בענטשן אייערע עלטערן, אז איר זאלט האבן אלץ וואס איר דארפט האבן, געזונט און פריילעכקייט און שטארקייט, און עסן און טרינקען און א ליכטיקע הויז — כדי צו קענען נאך בעסער און נאך שנעלער מנצח זיין די מלחמה.

יג. איינע פון די וועגן צו מנצח זיין אין דער מלחמה האמורה, איז ווי געריעדט כמה פעמים, בשעת מען פארבינדט דאס מיט דריי זאכן: תורה, לערנען תורה; תפלה, דאוונען צום אויבערשטן און אים בעטן הצלחה אין אלץ; און אויך דער ענין פון מצוות בכלל, אנהויבנדיק פון מצות הצדקה[28].

דעריבער איז כדאי א הוספה — אז איין מאל א חודש (לפחות) זאל יעדע־רער פון אייך געבן אין א פושקע של צדקה אדער גמ"ח פון זיין פלוגה (אפטיילונג), אין א מספר פון צען, דערמאנען אויף וואס עס שטייט אין חומש[29] במצות „מחצית השקל" אז דאס איז געווען „עשר גרה".

זאל מען געבן אין „יונייטעד־סטייט'ס" א „דיים", אין ארץ ישראל — עשר אגורות, ועד"ז בכל מדינה ומדינה לויט מטבע שלה —

און דאס וועט אויך דערמאנען אויף צוויי זאכן (צווישן מערערע זאכן):

ערשטנ'ס, אז בשעת א איד טוט א גוטע זאך, פארבינדט ער זיך דורך דעם מיט אלע אידן, מיט אלע סארטן אידן, וואס ווערן געטיילט אויף צען — פון „ראשיכם" ביז „שואב מימיך"[30]:

און צווייטנ'ס, וויבאלד אז דאס איז די צאל פון „מחצית השקל", דערמאנט דאס יעדן אידן אז ער איז נאר ווי א „מחצית", א האלבע זאך, און נאר דורך דעם וואס ער וועט זיך צוזאמענרעדן מיט „רעך" און אין אן אופן פון „כמור"[31] — דעמולט וועט ער ווערן א גאנצע זאך, א גאנצער שקל, שקל הקודש,

וואס דעמולט ווערט ער אויך א „סאלדזשער" ווי עס דארף־צו־זיין, ווי מ'זעט דאס אויך אין יעדער ארמיי, אז כדי צו זיין זיכער אין דעם נצחון, דארף יעדער „סאלדזשער" האבן אמ־וויניקסטנס נאך איינעם ער זאל אים ארויסהעלפן און קוקן וואס טוט זיך הינטער אים,

און אזוי אין דעם אויבערשטנ'ס ארמיי, אז איין „סאלדזשער" העלפט ארויס דעם צווייטן, ובפרט בשעת ער אטאקירט דעם יצר מיט תורה ומצוות,

וואס דאס איז דער אמת'ער נשק (וואפן) פון יעדערן פון אייך (אינגע־לעך און מיידעלעך) אין מלחמת היצר,

און דאס אלץ פארזיכערט א נצחון גמור, א פולשטענדיקן נצחון.

* * *

יד. דאס וואס מ'האט פריער דער־מאנט די צוויי דוגמאות אויף די פיר אפטיילונגען אין „צבאות השם", פון אברהם יצחק יעקב ודוד, און פון שרה רבקה רחל ולאה —

איז זעלבסטפארשטענדליך, אז דאס מיינט ניט ח"ו אז אינגעלעך זיינען ניט

28) ששקולה כנגד כל המצוות (ב"ב ט, א).
29) תשא ל, יג.
30) ר"פ נצבים. וראה לקו"ת שם (מז"ב סב, א).
31) קדושים יט, יח.

אזויפיל מחוייב אין די מעשים טובים וואס זיינען פארבונדן מיט שרה רבקה רחל ולאה, אדער מיידעלעך זיינען ח"ו ניט אזויפיל מחוייב אין די מעשים טובים פון אברהם יצחק יעקב ודוד:

אדרבה, תורה זאגט אן[32], „כבד את אביך ואת אמך", „איש אמו ואביו תיראו" — מען דארף און מוז אפגעבן כבוד און פאלגן סיי דעם פאטער און סיי דער מוטער.

ומזה פשוט, אז אינגעלעך דארפן טאן אלע מעשים טובים, סיי פון אברהם יצחק יעקב ודוד, סיי פון שרה רבקה רחל ולאה; ועד"ז מיידעלעך דארפן טאן סיי אלע מעשים טובים פון שרה רבקה רחל ולאה, סיי אלע מעשים טובים פון אברהם יצחק יעקב ודוד.

טו. וכאמור לעיל, אז פון צייט צו צייט זאל זיין די הויפט־אטאקע אין איין ענין (פון די אבות אדער אמהות), און א באשיצונג אין די אלע אנדערע זאכן.

צום ביישפיל: בשעת עס קומט צוגיין אן ארעמאן, און דער יצר וויל איינרעדן ער זאל אים ניט געבן קיין צדקה ח"ו — דארף דעמולט זיין די הויפט־אטאקע לויט די אנווייזונגען פון אברהם אבינו, גמילת חסדים, און די באשיצונג אין די ענינים וואס זיינען פארבונדן מיט די אנדערע אבות ואמהות.

נאך א ביישפיל: ווען עס קומט די צייט פון דעם סדר הלימודים אין חדר אדער אין ישיבה (סיי ביי אינגעלעך סיי ביי מיידעלעך) — קומט צוגיין דער יצר און וויל איינרעדן מען זאל דאס אפלייגן אויף שפעטער —

איז דעמולט די הויפט־אטאקע לויט די אנווייזונגען פון יעקב, מען זאל זיך אפלערנען פון זיין אויפפירונג, אז ער איז געווען א „יושב אוהלים"[33] (בשעת עשו איז ארומגעלאפן אין די פעלדער און פארנומען זיך מיט ציד („האנטינג"), ווי עס שטייט „איש יודע ציד איש שדה"[34]),

און די באשיצונג אויף די אלע אנדערע פראנטן וואס זיינען אנגעווויזן געווארן דורך אברהם יצחק ודוד און שרה רבקה רחל ולאה.

און אזוי איז אויך בנוגע די אנדערע אבות ואמהות, וואס יעדערער פון אייך וועט קענען געפינען דעם ביישפיל (און ביישפילן) וואס איז פארבונדן מיט דער עבודה פון יעדערן פון זיי.

טז. מ'האט געדעדט מערערע מאל, אז בשעת מען געפינט זיך אין א געוויסן טאג אין וואך, קען מען אפלערנען א הוראה פון דער בריאה וואס איז געווען ביום זה (בששת ימי בראשית), ד.ה. מען לערנט זיך אפ פון דעם ביישפיל וואס דער אויבערשטער כביכול האט באווויזן בשעת ער האט באשאפן די וועלט.

היינט איז דאך יום הרביעי בשבוע — שטייט אין פסוק[35] אז ביום הרביעי איז געווען „ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים, את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה", דעמולט האט דער אויבער־שטער באשאפן די זון און די לבנה.

לערנט אונז תורה, אז אין דערויף איז פאראן אן אפלערנונג פאר יעדן אידן,

32) יתרו כ, יב. קדושים שם, ג. וראה פרש"י עה"פ קדושים שם.

33) תולדות כה, כז. וראה פרש"י עה"פ. מב"ר פס"ג, י.

34) תולדות שם.

35) בראשית א, טז.

ספּעציעל פאַר די וואָס געפינען זיך און דינען אין „צבאות השם״, וואָס באַ זיי איז דאָך העכסט־וויכטיק צו וויסן וואָס דער „קאָמענדער־אין־טשיף״, דער אויבערשטער, האָט געהייסן טאָן, און געלערנט (— ל׳ תורה) און באַוויזן די וועג, אין דעם באַשטימטן טאָג.

חז״ל[36] זאָגן, אז אידן ווערן געגליכן צו דער לבנה, „המאור הקטן״.

אַזוי ווי די לבנה איז אַ „מאור הקטן״, אַזוי זיינען אַלע אידן אין אַן אופן פון „קטן״, און ווי דערמאָנט פריער אז יעדער איד ווערט באַטראַכט ביים אויבערשטן ווי אַ „ילד שעשועים״, ווי אַ קליין קינד מיט וועמען ער האָט זיין גרעסטן פאַרגעניגן און זיין הויפּט־פאַר־געניגן.

דערפון איז פאַרשטאַנדיק דער לימוד פון דער בריאה פון דער לבנה „לממשלת הלילה״, אז פונקט ווי די לבנה באַלייכט די וועלט בלילה, אין דער פינצטערניש,

אַזוי דאַרף אַ איד באַלייכטן די וועלט אין דער נאַכט פון גלות, אין אַ ווינקל וואו עס איז נאָך ניט צוגעקומען אור — מיט „תורה אור״[37], מיט ליכטיקייט פון אידישקייט און תורה.

און אַזוי ווי די לבנה באַלייכט די וועלט דורך דעם וואָס זי באַקומט פריער איר ליכטיקייט פון דער זון —

אַזוי אויך יעדער איד, אָנהויבנדיק פון גאָר קליינע קינדער, באַלייכט זיין הויז און זיינע חברים (אַ מיידעלע — אירע חבר׳טעס), דורך דער ליכטיקייט וואָס ער באַקומט פון דעם אויבערשטן וואָס איז געגליכן צו דער „זון״, ווי עס שטייט[38] „כי שמש ומגן ה׳ אלקים״ — וואָס ער האָט געגעבן[39] פון זיין ליכטי־קייט צו אידן דורך זיין תורה, „תורה אור״.

יז. אין פשוט׳ע ווערטער:

דורך דעם וואָס יעדערער פון אייך לערנט „תורה אור״, מיט לעבעדיקייט און מיט ליכטיקייט, ווייס ער ווי אַזוי צו ווערן אַ „מאור הקטן״, אויף באַלייכטן די פינצטערניש פון גלות, און באַלייכטן די פינצטערניש פון וועלט,

און צו מקיים זיין מצוות לויט די הוראות פון דער ליכטיקייט פון תורה, עסן נאָר כשר׳ע מאכלים, אין אַ כשר׳ן אופן, מיט אַ ברכה; אויפשטיין פון שלאָף מיט זאָגן „מודה אני״, און פאַר־ענדיקן דעם טאָג, לייגן זיך שלאָפן, מיט זאָגן „שמע ישראל״,

און אויך במשך דעם גאַנצן טאָג פירן זיך ווי עס דאַרף זיך פירן אַ „סאָל־דזשער״ אין דעם אויבערשטנ׳ס ארמיי.

וואָס דורך דעם וואָס יעדער אידישער אינגעלע און יעדע אידישע מיידעלע באַלייכטן די וועלט — ווערט די וועלט אַ ליכטיקע וועלט, ווי זי איז געווען ביום הרביעי, אין דעם טאָג וואָס דער אויבערשטער האָט באַוויזן אז דאָס איז דער טאָג וואָס לערנט, אז אויך אַ „קטן״, אפילו אַ קליין קינד, קען באַלייכטן די נאַכט פון דער גאַנצער וועלט, דורך דערויף וואָס ער באַקומט די ליכט פון דער זון, ד.ה. פון דעם אויבערשטן.

און מ׳באַשיינט די וועלט, און מ׳שפיגלט אָפּ אין וועלט דעם אור פון

36) ראה חולין ס, ב. חדא״ג מהרש״א שם.

37) משלי ו, כג.

38) תהלים פד, יב.

39) „ונתן לנו את תורתו״ — וכל הנותן בעין יפה נותן (ב״ב נג, א).

דעם אויבערשטן, אַנהויבנדיק אז מען ברענגט אריין דעם אור בייַ זיך אין הויז און בייַ זיך אין הארצן, און אויך בא די חברים אדער חבר'טעס.

יח. און דער אויבערשטער זאל בענטשן יעדערן פון אייך, און יעדערן פון אונז, און דעם גאַנצן אידישן פאָלק צוזאמען —

אז גאָר אינגיכן זאלט איר פאַרענדיקן אייער באַלייכטן די וועלט, און יעדער איד — זייַן חלק אין וועלט, וואָס דעמולט וועט די וועלט ווערן א ליכטיקע, און עס וועט קומען משיח צדקנו, און עס וועט זיין „והי' לך ה' לאור עולם"[40], אז אַלע וועלן זען ווי דער אויבערשטער באַלייכט די וועלט און זי ווערט אן אמת ליכטיקע וועלט.

און מ'וועט ארויסגיין פון דער פינצטערניש פון גלות, און גיין אין ארץ הקודש, אין דער ליכטיקער לאַנד[41], אין ארץ ישראל, און מיט־ברענגען אהינצו די מעשים טובים אין „נר מצוה ותורה אור"[37], א ליכטיקע תורה און ליכטיקע מצוות, וואָס דאָס ווערט געבראַכט דורך „נר ה' נשמת אדם"[42], דורך ריינע און ליכטיקע אידישע נשמות וואָס זיינען דא בא יעדערן פון אייך.

וואָס דורך דעם וואָס מ'גייט אַלע צוזאמען, האָט מען „שלימות העם", דעם גאַנצן אידישן פאָלק, מיט די קינדער בראש:

מיט „שלימות התורה", מיט דער גאַנצער תורה — וואַרום מ'האָט מקיים געווען „את כל דברי התורה הזאת"[43], אַלע מצוות וואָס שטייַען אין תורה:

און מ'געפינט דאָרטן „שלימות הארץ", א גאַנצע און א ליכטיקע ארץ הקודש, ארץ ישראל,

און מיד נגאלין[44] — מ'האָט גלייך די ליכטיקייט פון דער גאולה האמיתית והשלימה, פון דער אמת'ער און גאַנצער גאולה וקיבוץ גליות, וואָס הויבט זיך אָן — דער „קיבוץ — גליות" נאָך זייַענדיק אין ארצות הגלות, דורך משיח צדקנו[45] ובקרוב ממש.

און מ'קומט גלייך אין ארץ הקודש, ובשמחה ובטוב לבב, מיט אַן אמת'ע פריילעכקייט און מיט אַלע גוטע זאכן, וואַרום מ'פירט זיך אויף לויט דער אַנווייזונג פון די טעג פון שמחת תורה (פון וועלכע מיר קומען איצטער),

במהרה בימינו ממש, גאָר אינגיכן, אין די איצטיקע טעג ממש.

* * *

יט*. אַזוי ווי עס זיינען פאַראַן אידישע קינדער, אינגעלעך אַדער מיידעלעך, וועלכע פאַרשטייַען (דער־ווייל) נאָר רוסיש, אייניקע פון זיי דא, ובמיוחד די וועלכע לעבן אין אַזעלכע מדינות ווי י.ס.ס.ר. (רוסלאַנד) וכדומה,

איז נעמענדיק אין אַכט, אַז מיר גפֿיענען זיך יעצט אין א זמן פון איבערגאַנג פון חודש תשרי אין חודש חשון —

---

40) ישע' ס, יט.

41) תהלים נו, יד (כפרש"י — ממדרש תילים שם).

42) משלי כ, כז.

43) ל' הכתוב — וילך לא, יב (בקשר למצות הקהל).

44) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

45) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

*) מכאן עד סי"ם כב — הוא תרגום מרוסית.

וועט מען רעדן צו זיי עכ"פ בקיצור, עטליכע ווערטער, אויף רוסיש.

און איך האָף, אז דאָס וועט דערגיין צו זיי, ובעיקר, אז זיי וועלן דאָס אויס־נוצן ווי מען דאַרף עס אויסנוצן,

אויסנוצן דאָס אַלס מיטגלידער פון דעם אויבערשטנ'ס אַרמיי, פון „צבאות השם".

וואָס דערביבער געפינען זיי זיך אונטער דער פירערשאַפט פון דעם „הויפט קאַמאַנדיר", פון דעם אויבערשטן, וועלכער האָט געגעבן יעדערן פון אייך און יעדערן פון אונז זיינע הוראות אין זיין הייליקער תורה — אין וועלכן אופן מען זאָל מלחמה האָבן און מנצח זיין דעם יצר, ד. ה. די רצונות און אויספירונגען וועלכע פאַסטן ניט פאַר דער אידישער נאַטור און פאַרן אידישן כאַראַקטער, ובמילא — זיי פאַסטן ניט פאַר א אידישן אינגעלע אַדער אידישע מיידעלע, וואו זיי זאָלן זיך נאָר געפינען.

און עס איז פאַראַן א הבטחה און ברכה פון דעם אויבערשטן (פון דעם „הויפט־קאַמאַנדיר"), אז „יגעת ומצאת".

אז אויב נאָר מען וועט האָבן אן אמת'ן רצון צו גיין לויט די אַנווייזונגען פון דעם אויבערשטן אין זיין תורה, וועט מען מנצח זיין אין דער מלחמה מיטן יצר,

און מען וועט קענען לעבן דעם טאָג־טעגליכן לעבן, אַנהויבנדיק דעם טאָג מיט זאָגן „מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך", און ענדיקן דעם טאָג זאָגנ־דיק: „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", און אין משך פון דעם גאַנצן טאָג זאָל די אויספירונג זיין אין אַלע פרטים לויט די הוראות פון דעם אויבערשטן.

כ. דער ענין האמור באַקומט א ספּעציעלן חיזוק אין די איצטיקע טעג, וועו מיר קומען פון חודש תשרי.

במשך דעם חודש זיינען אַלע אידן, איר צוזאַמען מיטן גאַנצן אידישן פאַלק אומעטום, געשטאַנען אין א פאַר־אייניקונג אין אַלע ספּעציעלע ענינים פון חודש תשרי.

ראש השנה, אין אַנהויב פון יאָר, אין מקיים זיין השם'ס בקשה „שתמליכוני עליכם"[46], אַננעמען אויף זיך די הער־שאַפט און די פירערשאַפט פון דעם אויבערשטן,

וואָס דערפון באַקומט מען א חיזוק מיוחד אין דער עבודה פון „צבאות השם", וואָרום דורך „תמליכוני עליכם", ווערט מען א טייל פון דער ארמיי פון דעם אויבערשטן, „מלך ישראל", דער פירער און מלך פון אַלע אידן וואו נאָר זיי געפינען זיך.

דערנאָך, יום כפור, האָט יעדערער פון אייך און פון אונז זיך אומגעקערט אינעריליך צו זיין מקור, און דעם מקור פון אַלץ וואָס מיר האָבן, וואָס דאָס איז דער אויבערשטער,

וואָס דעמולט האָט דער אויבערשטער פאַרגעבן אַלץ וואָס איז געטאָן גענוואָרן ניט ווי עס דאַרף־צו־זיין —

וויייל ער האָט געזען אין האַרצן פון יעדער אידן, אַנהויבנדיק פון גאָר קליינע אינגעלעך און מיידעלער, אז זיי נעמען אויף זיך (פון דעם טאָג און פון דעם מאַמענט אָן) די התחייבות אויף דעם גאַנצן יאָר, צו אויספילן אַלע זיינע הוראות.

---

46) ר"ה טז, סע"א.

דערנאָך, בחג הסוכות, זמן שמחתנו, איז אונטערגעשטראָכן געווארן, אז יעדער איד פאָלגט נאָך די הוראות פון תורה מיט אַן אמת'ער שמחה,

און דערנאָך דער סיום בשמחת תורה, וועט אַלע אידן טאָנצן אומעטום, אפילו אין די גאַסן,

אין די גאַסן פון מאָסקווע און לענינ־גראַד, אין די גאַסן פון אַנדערע שטעט אין דער וועלט, כולל די גאַסן פון ניו־יאָרק און ירושלים.

וואָס פון דער שמחה נעמט יעדערער פון אייך און איר אַלע צוזאַמען מיט אונז, די שמחה אין מקיים זיין די הוראות פון תורה במשך פונעם גאַנצן יאָר,

און ווי ערקלערט פריער[47] באריכות (אין אידיש), נעמט אויף זיך דער אויבערשטער (דער „הויפט־קאָמאַנדיר") די התחייבות צו באַזאָרגן יעדערן פון זיינע „סאָלדאָטן", אַנהויבנדיק פון די אידישע קינדער, אינגעלעך אַדער מיידעלעך, וואו זיי זאָלן זיך נאָר געפינען.

כא. און ווי שוין דערמאָנט אַ סאָך מאָל[48], איז עס גאָראָנטירט דורך דער קאָנסטיטוציע פון אַלע מדינות פון דער וועלט, כולל פון די „וניייטעד־סטייט'ס", פון יו. ס. ס. ר. (דער פאָרבאָנד פון די סאָוועטישע רעפובליקעס בכלל, כולל די אוקראַינער סאָוועטישע רעפובליק, און אַלע אַנדערע רעפובליקעס וועלכע שטעלן צוזאַמען דעם פאָרבאָנד) — אז יעדערער האָט די פולע פרייהייט און רעכט צו פירן זיין פריוואָטן לעבן לויט ווי זיין האָרץ דיקטירט אים,

ד. ה. אַז יעדער אידישער אינגעלע אַדער אידישע מיידעלע (און אויך — ערוואַקסענע) האָבן די פולע רעכט צו לעבן לויט ווי זייער אידישע האָרץ דיקטירט זיי, צו לעבן דעם טאָג־טעג־ליכן לעבן לויט די אַנווייזונגען פון דעם אויבערשטן אין זיין תורה.

און נאָכמער: די קאָנסטיטוציע הייסט און זאָגט אַן צו אַלע פאָרשטייער פון דער מאַכט, ומסתמא וועלן זיי דאָס דורכפירן בפועל, זיי זאָלן טאָן אַלץ, אַז יעדערער פון אייך און איר אַלע צוזאַמען זאָלט קענען יעדן טאָג פון יאָר לערנען תורה און מקיים זיין מצוות (די הוראות פון תורה), אַן קיינע שטערונגען.

און מען זאָל טאָן אין דעם אַלעם בשמחה ובטוב לבב, מיט אמת'ע שמחה,

און דאָס וועט ברענגען מיט זיך די ברכות פון דעם אויבערשטן, אין כל המצטרך.

כב. ובקרוב ממש אין גיכן ממש וועט קומען די באַפרייאונג פון דעם גלות, די גאולה האמיתית והשלימה,

ווען מיר אַלע צוזאַמען וועלן גיין אין ארץ ישראל, אין אונזער הייליקער לאַנד, וועלכע איז געגעבן געווארן פון דעם אויבערשטן צום גאַנצן אידישן פאָלק און צו יעדער אידן, אַנהויבנדיק פון גאָר קליינע אידישע אינגעלעך און מיידעלעך, אויף אייביק,

מיט דער הבטחה, אַז סוף כל סוף וועט ער — יעדער איד — זיך אהינצו אומקערן, און וועט זיך אומקערן מיט אַ געזונטער נשמה און מיט אַ געזונטן גוף, צוזאַמען מיט זיינע בריידער און שוועסטער, פאָטער און מוטער, און אַלע קרובים,

47) סעיף י"ב.

48) שיחת ל"ג בעומר: יום ה' פ' במדבר, ער"ח סיון (נדפסה בלקו"ש חכ"ג ע' 253-4): יום א' פ' נשא ג' סיון — ה'תש"מ.

וואָס דאָס וועט זיין בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, אַז בראש וועט גיין משיח צדקנו, און נאָך אים — יעדערער פון אייך און יעדערער פון אונז,

און ווי געזאָגט, מיט אַן אמת'ער האר־ציקער שמחה, במהרה בימינו ממש, אמן.

* * *

כג. ווי געדעדט מערערע מאָל, וויל מען באָם פאַרענדיקן מצרף זיין אויך אַן ענין של צדקה וגמ"ח, נוסף צו תורה ותפלה וואָס איז געווען דאָ (תפלת מנחה, און דער לימוד פון די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל) —

וועט מען איצטער אויסטיילן צוויי מטבעות, וואָס יעדערע פון זיי האָט דעם צאָל פון צען (ווי געדעדט פריער די מעלה שבדבר) — איר זאָלט אָפגעבן איינע אויף צדקה, און מיט דער צווייטער זאָלט איר טאָן ווי איר ווילט לטובה.

פאַר דערויף — זאָל מען נאָכאָמאָל איבער'חזר'ן דעם פסוק „שמע ישראל" און דעם פסוק[49] „בראשית" — מ'זאָל דערמאָנען און וויסן, אַז די גאַנצע וועלט איז באַשאַפן געווארן און וועלט אַנגעפירט פון דעם אויבערשטן בכל מקום ובכל זמן.

און דערנאָך, פאַרן ארויסגיין, פאַרענדיקן מיט „ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה",

און גיין יעדערער אין זיין אָפטיילונג אין „צבאות השם", און מנצח זיין אין מלחמת השם, און מנצח זיין מתוך שמחה אמיתית,

ובקרוב ממש גיין מקבל זיין פני משיח צדקנו, און מיט אים צוזאַמען און מיטן אויבערשטן גיין (ווי דערמאָנט פריער) במהרה בימינו ממש, אין „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[50], אין ארץ ישראל, ובשמחה ובטוב לבב.

[אמרו (עוה"פ) את הפסוקים שמע ישראל גו', בראשית ברא גו'.

כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן להמדריכים ולהמדריכות שיחיו מטבעות של עשר סענט לחלק לכל אחד ואחת מהילדים והילדות שיחיו שתי מטבעות: א' לתת לצדקה, והב' — לעשות בה כטוב בעיניהם.

ניגנו הניגון „ופרצת"].

---

49) בראשית א, א.

50) עקב יא, יב.

הוספות

•

שיחות ומכתבים

דברים 333
מנחם אב 334
ואתחנן 341
ט״ו באב 377
עקב 379
כ״ף מנ״א 422
ראה 423
אלול 439
שופטים 447
תצא 453
ט״ו־ח״י אלול 470
ח״י אלול 518
תבוא 521
נצבים 528
ערב ר״ה 533
וילך 536
תשרי 541
הברכות דער״ה 545
ראש השנה 550
ו׳ תשרי 554
האזינו 555
הברכות דערב יוהכ״פ 562
יום הכפורים 582
מחרת יוהכ״פ 583
הברכות דערב חגה״ס 586
חג הסוכות 589
שמע״צ ושמח״ת 593
ברכה 598

דברים

איך האָב ערהאַלטן אייער בריוו פון יום ב׳ לחודש כסלו, צוזאַמען מיט אייער ספר „שטערן אין דער נאַכט", און איך דאַנק פאַר אייער אויפמערקזאַמקייט,

בפרט אַז דער ספר דערציילט פון אידן, וועמען איר באַצייכנט מיט דעם זייער צוגעפאַסטן נאָמען „שטערן אין דער נאַכט". און זיכער האָט איר געהאַט אין זינען דעם לשון הכתוב אַז אידן זיינען פאַרגליכן „ככוכבי השמים", און נאַכמער „ככוכבים בלילה".

אודאי זייט איר געוועכט, אַז מ׳טאָר ניט ח״ו פאַרגעסן אונזערע קדושים הי״ד. און די בעסטע דערמאָנונג און לעבעדיקע דערמאָנונג איז, ווי אונזערע חכמים זכרונם לברכה דריקן זיך אויס „מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" — אַז מ׳זאָל פאַרמערן די צאָל אידישע קינדער און אידן בכלל, וואָס יעדערער וואָס טרעפט זיי קען באַלד דערקענען אַז זיי זיינען „שטערן" אין דער נאַכט פון גלות, בניו של אבינו שבשמים...

(ממכתב ד׳ כסלו תשמ״א)

מנחם אב

ב"ה, ר"ח מנחם אב,
יום מיתת אהרן כהן גדול, ה'תשמ"ג.
ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

ידועה תורת הבעש"ט, אשר בכל דבר אשר האדם רואה או שומע הוא הוראת הנהגה בעבודת השם, וזהו ענין העבודה, להבין ולהשכיל מכל דרך בעבודת השם,

ידועה תורת הרב המגיד ותורת רבנו הזקן — פירושם בדברי חכמים במשנתם: דע מה למעלה ממך — דע אשר כל מה שלמעלה הכל הוא ממך,

ידועה תורת אדמו"ר האמצעי, המובנת גם בפשטות מספרי הח"ן, אשר השם „הוא עצם הטוב ומטבע הטוב להיטיב",

שמכל זה מובנת ג"כ פרשת ימים אלה, ימי בין המצרים ובתוכם וסיומם — תשעת הימים, אשר חותמם — יום התשיעי במנ"א, ימי אבל,

---

ר"ח: שכולל כל ימי החודש (ראה עט"ר בתחלתו).

יום מיתת אהרן: מסעי לג, לח.

מיתת . . כה"ג: אשר אז ישוב מעיר מקלטו אל אחוזתו (מסעי לה, כח), ור' מאיר אומר אף לשררותו (ספרי עה"פ), ואלו ואלו דא"ח. ולכל הדעות — ישוב אל כבוד אבותיו (פרש"י בהר כה, מא).

תורת הבעש"ט: היום יום ע' נב. כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סקכ"ח ואילך.

תורת הרב המגיד: או"ת על אגדות חז"ל ד"ה דע (או"ת (הוצאת קה"ת) ע' קיב, ב).

תורת רבנו הזקן: היום יום ע' נג.

במשנתם: אבות פ"ב, מ"א.

תורת אדמו"ר האמצעי: ד"ה אתה אחד (קה"ת תשכ"ה) ע' ד.

מספרי הח"ן: בד"ה אתה אחד שזהו מאמר הע"ח. לע"ע לא מצאתיו בע"ח — ואולי הדיוק „בענין", ולא הל' ממש. אבל ג"ז צ"ע ממש"כ בהמשך תרס"ו (בתחלתו ובד"ה אם בחוקותי). אין לתרץ ע"פ מש"כ בד"ה יו"ט של ר"ה, תרנ"ט בתחלתו, ובד"ה איתא במדרש תהלים, תרנ"ג (נדפס בספר המאמרים ה'תש"ח ע' 273) — כי בשני מקומות הנ"ל המדובר במדות שלמטה ממוחין (תורה), וכאן המדובר בענין כל יכול. — נמצא בעמה"מ ש' שעשועי המלך רפ"א. ש' היחוד והאמונה פ"ד. שומר אמונים ויכוח ב' ס' יד. ולהעיר משו"ת חת"ס סי"ח.

בין המצרים: דעקא מי"ז תמוז עד ט"ב (איכ"ר עה"פ א, ג. ועד"ז בפע"ח וכו' במקומו. וראה פר' הבעש"ט (כש"ט קרוב לסופו) לפי שהיו בספק כו').

וכביאור הרמב"ם בספרו, שהוא „הלכות הלכות", אשר אבלות מדרכי התשובה, ובלשונו: יפשפש במעשיו ויחזור בתשובה,

ובפרט כשמצטרף עם תענית — ימי תעניות שבהם, ראשם וסופם, י"ז בתמוז וט' באב — שמדרכי „התשובה הוא",

והתחלת ט' הימים הרי היא באחד בחדש החמישי, המזכיר, ובלשון הכתוב: וימת שם (אהרן) בחדש החמישי באחד לחדש,

ומובן אשר כוונת ומטרת הזכרון (ובפרט — זכרון הקשור ונכתב בתורתנו תורת חיים, הוראה בחיים אשר נצחיית היא (גם) בתור הוראה) שיהיו ימים אלה נזכרים ונעשים, התשובה שתבוא ע"י ההתבוננות בתוכן ימים אלה תביא למעשים טובים בהתאם לזה, באותם הימים ובפעולה נמשכת בכל הימים שלאחרי זה, מעשים אשר הורה אהרן הכהן.

מעלות אהרן כה"ג, מעשים ופעולות שלו — הרי מבוארים הם בתוה"ק, תושב"כ ותושבע"פ, בריבוי מקומות

ומהם קבעו חכמים במשנתם, מה היא הדרך להיות מתלמידיו של אהרן ונצטווינו ע"ז וכלשונם: הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה,

ששייכות בזה לימים אלה במיוחד — התבוננות בענין החורבן והגלות וסבתם — שנאת חנם ותשובה ע"ז ע"י אהבת ישראל ועד לדרגת אהבת חנם, ופדי' מן הגלות ובטולו ע"ז, וע"י (הוספה עוד יותר ב)לימוד התורה ובצדקה, וכמש"נ בנבואת ישעי', שנקרא כן ע"ש הישועה והגאולה: ציון — אלה ישראל — במשפט (תורה) תפדה ושבי' בצדקה (וה"ה באה ומביאה אהבה מזה לזה, של העשיר והעני)

וכביאור הרמב"ם: הל' אבילות פי"ג, הי"ב.

הלכות הלכות: רמב"ם בהקדמתו ליד החזקה.

התשובה . . יפשפש: רמב"ם הל' תעניות בתחלתן.

תורתנו . . הוראה: זח"ג נג, ב.

תורתנו . . נצחיית: תניא רפי"ז.

נזכרים ונעשים: ל' הכתוב — מג"א ט, כח. וראה לב דוד (להחיד"א) פכ"ט (ע"פ מש"כ הרמ"ז בס' תיקון שובבים). ולהעיר ממשנה ספ"ג דגיטין. שו"ת הר"י אירגס (בסו"ס מבוא פתחים) ס"ה בארוכה.

במשנתם . . הוי: אבות פ"א, מי"ב. וראה תניא פ' לב.

וסבתם — שנאת חנם: יומא ט, ב.

אהבת ישראל: ראה קונטרס אהבת ישראל. וראה גם ספר מאמרי אדה"ז — על פרשיות התורה ומועדים (ח"ב) דרושים לל"ג בעומר ד"ה להבין ענין ל"ג בעומר (ע' תקצא, וראה ע' תקצב ואילך).

נבואת ישעי': ישעי' א, כז.

ישעי' . . הישועה והגאולה: פרש"י ומצו"ד ישעי' מט, טו. ובזהר תצוה (קעט, ב): ישעי' שמא גרים לפורקנא. וראה רשימות הצ"צ לאיכה (אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'נט) ישעי' מלשון וישע ה' כו' (ובאגה"ק ס"ג: ישועה היא מלשון וישע ה'). וראה ב"ב יד, ב.

ציון — אלה ישראל: ע"פ ירושלמי תענית פ"ד סה"ב. מגילה פ"ג סה"ו. וכ"ה בזח"ג לה, א. וראה ד"ה ציון במשפט תפדה, לקו"ת ר"פ דברים, אוה"ת דברים כרך ה' ע' א'תתקפט, סה"מ תרס"ט ע' רכב ואילך. אוה"ת לישעי' עה"פ.

במשפט (תורה): לקו"ת שם סעיף ג' בתחלתו.

בצדקה . . אהבה מזה לזה: ישעי' לב, יז. וראה אגה"ק סי"ב.

— ועפי"ז גם טעם נוסף להבקשה וההתעוררות לעריכת ועשיית סיום־מסכת בט' הימים, ומה טוב בכל יום (ובט' באב — בלימוד המותר) בהשתתפות שומעים רבים ולהזכיר בכל פעם ופעם גם ע"ד אהבת ישראל וצדקה.

ומיתת אהרן כה"ג אוהב „כל בית ישראל", כאו"א מבני ישראל שבכל דור ודור, ועד שהוא ובניו — מברכים את בנ"י: יברכך גו' יאר גו' ישא גו' וישם לך שלום — פועלת „ישועות בקרב הארץ" ועד לישועה הכללית והאמתית — גאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ויקוים היעוד: אתה (השם) תנחל בכל הגוים,

וגדולה צדקה שמקרבת את הגאולה עוד יותר ויותר — באופן דאחישנה וארו עם ענני שמיא.

בכבוד ובברכה להצלחה בכהנ"ל
ואשר במהרה בימינו ממש יהפכו
ימים אלה להיות ימים טובים וימי
ששון ושמחה

סיום־מסכת: להעיר מהנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע שהי' נוהג „לעשות סיומים" בט' ימים שבין ר"ח לט' באב, אף שלא הי' סועד אח"כ בבשר ויין (מסיפורי כ"ק מו"ח אדמו"ר — ס' המנהגים — מנהגי חב"ד ע' 46).

כל בית ישראל: חקת כ, כט. וראה פרש"י עה"פ.

ישועות בקרב הארץ: תהלים עד, יב. וראה אגה"ק סכ"ח.

משיח: ראה לקוטי לוי"צ לפסחים (ע' קו) אשר ד' אותיות של השם משיח כנגד ד' מינים, שהם כל סוגי בנ"י.

אתה . . הגוים: תהלים פב, ח.

וגדולה צדקה . . הגאולה: ב"ב י, א. וראה תניא פל"ז (מח, ב). אגה"ק ס"ד.

דאחישנה: סנהדרין צח, א. ירושלמי תענית פ"א ה"א. זח"א קטז, ב ואילך. שערי אורה ד"ה יביאו לבוש פצ"ו.

דאחישנה . . ענני: ע"ד פתגם הידוע דאדמו"ר מהר"ש — שהשנה מאה שנה להסתלקותו — מלכתחילה אריבער.

וארו . . שמיא: דניאל ז, יג. סנהדרין שם.

יהפכו . . ושמחה: רמב"ם סוף הל' תעניות, וחותם: והאמת והשלום אהבו.

במענה למכתבו מתפארת שבתפארת.

א) לבנו... שי' ימלאו שלש שנים ביום חמישי במנחם הבע"ל. ושואל מתי לעשות התספורת.

ע"פ המשמעות מדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בזמנים שונים, נראה שאין לספור השערות של הבן קודם מלאת שלש שנים. מאידך גיסא — כיון שיום ההולדת הוא בתחלת חדש מנחם אב הנה באם ח"ו עד אז יתעכב ביאת משיח צדקנו, יעשו התספורת לאחרי תשעה באב. ותהי' בשעה טובה ומוצלחת.

(ממכתב ו' אייר תשי"ט)

בהזדמנות זו הנני בזה לברר מנהגנו, במענה על שאלת רבים*:

ראש חודש מנחם־אב שחל בשבת — כמו בשנה זו — אם מפטירין השמים כסאי או שמעו דבר ה'.

הנני מעתיק בזה קטע מרשימות שנת תר"ץ, שגם אז חל ר"ח מנ"א בשבת, וז"ל: מוצש"ק, ט' מנ"א ר"ץ יהפך לשמחה, ברלין.

הייתי אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א, שכב על הספה, סיפר ע"ד מנהג אמירת ההפטרה בשבת ר"ח מנ"א: אאמו"ר אמר פעם השמים כסאי. כעבור שנים אחדות וחל עוד הפעם ר"ח מנ"א בשבת אמר שמעו דבר ה'. ואמר אז שמתחרט על אשר אמר לפני איזה שנים השמים כסאי.

ויעוין השקו"ט בזה, בשו"ע או"ח סתכ"ה ובנ"כ. שערי אפרים ש"ט סכ"ב.

(מרשימת תמוז השי"ת)

*) ראה בזה גם לקו"ש חי"ג ע' 278. המו"ל.

ב"ה, יום ועש"ק פ' חזון,
ה' מנחם אב, יום הסתלקות האר"י ז"ל,
ה'תשמ"ג. ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מכתבו נתקבל, ות"ח. ואבינו שבשמים ימלא משאלות לבבו לטובה בגו"ר,

בתוך בקשות ותפלות כאחבנ"י שליט"א בכ"מ שהם, בחו"ל ובאה"ק, אשר נשבע ה' לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם, ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה,

כאחבנ"י כולנו כאחד, שהרי הקדמת התפלה היא, כהוראת האר"י, קבלת מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך,

ובפרט ובמיוחד התפלה שלש פעמים בכל יום: את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח כו' (אשר לזה) קווינו כל היום, ובהמשך אלי':

רצה ה' אלקנו בעמך ישראל כו' והשב העבודה לדביר ביתך כו' ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים —

ויהפכו ימים אלה „להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה".

וזריזות במעשינו (תורה ומצות — ובזה גמ"ח) ועבודתנו (תפלה) בכלל,

---

ועש"ק: שהוכפל בו כי טוב, ועוד יותר, בפעם הב' — טוב מאד (בראשית א, כה. לא).

פ' חזון: ראה אוה"ת להצ"צ לאיכה בסופו „ומחזון ותחזינה עינינו כו'": ושם בהערה תורת הגה"צ וכו' הרב מברדיטשוב נבג"מ בענין שבת חזון.

חזון: ראה תקו"ז תל"ט בסופו (ובתניא פי"ד מהקדמת תקו"ז דילג חוזים). ולהעיר מל"ת להאריז"ל לך עה"פ ותרדמה.

ה' . . האר"י ז"ל: בשנת של"ב (שה"ג להחיד"א. ובכ"מ). וראה תענית (כו, א): בה' באב בני פרעוש בן יודא.

— ראה ג"כ מכתב מוצש"ק חזון, אור ליום ה' מנ"א, ה'תשל"ב (לקו"ש כרך ט' ע' 251 ואילך).

אשר . . אחריהם: פרשתנו דברים א, ח.

לתת להם: מכאן לתחה"מ מן התורה (סנה' צ, ב. ובפרש"י שם). וי"ל דכיון שממשיך „ולזרעם אחריהם" — מוכח שע"י הנתינה להם לעת"ל איגלאי מילתא למפרע שקבלוה קודם לזרעם.

ארץ . . שנה: עקב יא, יב. ראה או"ת להה"מ עה"פ (בהוצאת קה"ת — סי' קסד־קסה).

הקדמת התפלה . . כמוך: מג"א ואדה"ז שו"ע או"ח רסמ"ו (סי"א) בשם ס' הכוונות. אדה"ז בסידורו. נתבאר בס' מאמרי אדה"ז — על פרשיות התורה ומועדים (כרך ב') ע' תקצא ואילך. סה"ש ת"ש ע' 157. וראה מקומות המצויינים בסו"ס מאמרי אדה"ז הנ"ל (ע' תתקמא טור ב' ד"ה קודם).

ואהבת לרעך כמוך: קדושים יט, יח.

להיות . . ושמחה: רמב"ם סוף הל' תעניות. וחותם: והאמת והשלום אהבו.

ימים טובים: כן הוא ברמב"ם דפוס רומי וכו' (מתאים להמשך: וימי ששון), ולא כבדפוסים הרגילים „יום טוב".

במעשינו . . ועבודתנו: תניא רפל"ז. וראה הערות לקוטי לוי"צ שם.

תורה . . גמ"ח . . תפלה: ג' דברים שעליהם העולם עומד (אבות פ"א, מ"ב).

ומצות — ובזה גמ"ח: ראה מפרשי המשנה לאבות שם. ובירוש' פאה פ"א ה"א דצדקה וגמ"ח שקולות כנגד כל מצותי' של תורה. תניא פל"ז.

ובלימוד פנימיות התורה: זוה"ק כו' כתבי האריז"ל וכו' בפרט (וכפי שהאריך תלמידו הרח"ו),

תזרז ותביא הגאולה האמתית והשלימה — גאולת העם בשלימותו, הארץ בשלימותה והתומ"צ בשלימותן — באופן דאחישנה וארו עם ענני שמיא,

ותקויים אמירת השם: אלקים אתם ובני עליון כולכם.

ותחזינה עינינו — עם הנבחר — בבית הבחירה, מקדש אד־ני כוננו ידיך, ביהמ"ק הנצחי.

בברכה

נ. ב.

מובן וגם פשוט אשר הנ"ל השייך במיוחד ליום ההסתלקות דהאריז"ל, בתקפו הוא בכל ימות השנה, אלא שיום סגולה הוא, ראש ומוסיף כח בהם וכו' — ובדוגמת זכר ליצי"מ בחה"פ וחיובו הוא בכל ימות השנה.

ובלימוד פנימיות התורה . . הגאולה: להעיר ממענת משיח להבעש"ט על שאלתו אימת אתי מר, בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה כו' (אגה"ק הבעש"ט — נדפסה בס' בן פורת יוסף. התחלת כש"ט).

ובלימוד . . זוה"ק: ובאופן דמינ' יתפרנסון בהבנה והשגה (תקו"ז ת"ז בסופו. ובהקדמת מקדש מלך לזהר: יתפרנסון . . כשיפורש להם אמיתות מאמריו כו'. בכסא מלך לתקו"ז שם).

שהאריך: בהקדמתו על שער ההקדמות (נדפסה גם בע"ח וואורשא תרנ"א. בקונטרס עץ החיים לכ"ק אדנ"ע בסופו. ועוד). — וראה תניא אגה"ק סכ"ז (קמב, ב). וראה קונ' עה"ח הנ"ל ע' 49 ואילך.

והתומ"צ בשלימותן: כי אז דוקא יהי' הלימוד והקיום בשלימות (רמב"ם בסופו. תו"ח ר"פ ויחי. וככה, תרל"ז פי"ז ואילך. ועוד).

דאחישנה: סנהדרין צח, א. ירושלמי תענית פ"א ה"א. זח"א קטז, ב ואילך. שערי אורה ד"ה יביאו לבוש פצ"ו.

דאחישנה . . ענני שמיא: ע"ד פתגם הידוע דאדמו"ר מהר"ש — שהשנה מאה שנה להסתלקותו — מלכתחילה אריבער.

וארו . . שמיא: דניאל ז, יג. סנה' שם.

אלקים . . כולכם: תהלים פב, ו.

מקדש . . ידיך: בשלח טו, יז. וראה פרש"י סוכה מא, סע"א. ועוד. יל"ש תהלים רמז תתמ"ח בסופו.

במיוחד ליום ההסתלקות: ראה אגה"ק סכ"ז — כ"ח.

... ויה"ר אשר כמ"ד בשני פעמים הוי חזקה הנה כמו שנדחו צומות החורבן זה שתי פעמים אשתקד והשתא, כן ידחו לגמרי ולא לבד שיותרו לגמרי וכיומא ו, סע"ב דאפילו באותו בית אב כן (ולהעיר מאגה"ק סכ"ו שתיבת גמור מוקפת) אלא שיהפכו לששון ולשמחה בב"א.

(ממכתב י"א מנחם אב תש"ח)

נת'* ות"ח.

כן יוסיפו בכהנ"ל, ובמילא „ימעטו" בעניני צום ד„אב" ויוסיפו בעניני מנחם (ל' מהפך — רש"י ס"פ בראשית) דאב — ולמועדים וליו"ט.

(ממכתב ג' מנ"א תשד"מ)

---

*) מענה על הודעה אודות סעודת סיום על ספר נשים דהרמב"ם שהתקיימה ביום כ"ד תמוז. המו"ל.

ואתחנן

... ובמענה על מה דשאילנא קדמיכון בשו"ע אדה"ז חאו"ח סש"ח ספ"ג שכתוב שם: אסור לשחוק בכדור בשויו"ט כו' ויש מתירים לטלטלו ולשחוק בו ברה"ר. ותמה דהול"ל ולפרש דדוקא ביו"ט מתירין, ולא לסמוך על המבין.

והנה עוד ק"ק ישנם כאן:

א. הול"ל אפילו ברה"ר, וכשיגרא דלישנא בכ"מ בכגון דא, וכ"ה ברמ"א סתקי"ח ס"א: ומותר לשחוק בכדור אפילו ברה"ר. וראה ג"כ כאן גופא ספ"א: האשה מדדה את בנה אפילו ברה"ר כו'.

ב. כיון דקאי בהל' שבת ולא יו"ט, הו"ל לפרש דין שבת ולסתום דין יו"ט (אם רצונו לקצר ולסמוך על המבין), ולא להיפך.

והנה נלפענ"ד ברור שיש כאן טה"ד. ומתחלה אמרתי שאולי נשמטה כאן תיבה אחת וצ"ל: ולשחוק בו ביו"ט ברה"ר, שהוא כל' התוס' שעליו צוין במ"מ שעל הגליון.

אבל עדיין אין מתורצים בזה שני דיוקים הנ"ל. שוב מצאתי שו"ע רבנו דפוס הראשון וכתוב שם: ולשחוק בו בר"ה — בלא ריי"ש בסוף ר"ת זה.

ולכן נ"ל שבגכתי"ק הי' כתוב „ברה"י" — ביו"ד לבסוף. והמעתיק השמיטו בטעות. ונדפס בדפוס הראשון „בר"ה". ובאו ו„תקנו" בדפוסים שלאח"ז באמרם שפי' הר"ת הוא „ברשות הרבים" והוסיפו ריי"ש לבסוף. ובאו בדפוס ווילנא ושלאחריו והוסיפו „תיקון על תיקון" ופירשו הר"ת ונדפס ברשות הרבים.

ראיתי מי שרצה להגי' בשו"ע סש"ח ספ"ג: ולשחוק בו בשבת ברה"י וביו"ט אפי' ברה"ר.

ואין נ"ל, כי אין בנדו"ד הכרח לומר שיוצא מדרך הרגיל נשמטו כמה תיבות. וכנ"ל, די בהשמטת יו"ד, נקודת משהו, בלבד.

* * *

ומדי דברי בטה"ד שבשו"ע רבנו אעתיק מה ששאלוני בשו"ע רבנו חיו"ד סל"ג סק"ב, שפי' המראה שיכולה להחזיר והלעטה שא"י להחזיר. והוא היפך כל המפרשים וש"ס הערוך בשבת קנה, ב. ומנ"ל לאדה"ז חדוש זה.

ואמרתי שאין כאן חדוש אדה"ז, כי אם טה"ד של המעתיק. וגם אדה"ז ס"ל שהלעטה היא כשיכולה להחזיר והמראה שא"י להחזיר. וע"פ ג' עדים יקום דבר: אדה"ז בהל' שבת סשכ"ד ס"ו. הצ"צ בפס"ד כאן חיו"ד סל"ג מהד"ב ס"א וס"ב. הצ"צ

שם סל"ג השני מהד"ק ס"ב. — דפשיטא שאם הי' זה היפך דעת אדה"ז לא הי' הצ"צ עובר ע"ז בשתיקה.

(ממכתב נר ה' דחנוכה תש"ט)

...מ"ש שאחדים מהתימנים מפריעים בידם לערוך מסיבות שבת לילדים וילדות, כי לדעתם זהו אסור בשבת, ואינו מבאר טעמם בזה. ואפשר הטעם הוא מפני השירה ורקוד אז, ע"פ שו"ע או"ח סי' שלט ס"ג. ואם כן הוא — הי' עליו להתדבר עם הרבנים דהתימנים ולבאר להם, שזה מכבר התירו פרושים את הדבר בשמחה של מצוה. ומנהג ישראל תורה היא. ותא חזי מאי עמא דבר. ואפילו הספרדים עצמם, בטח נוהגים כן בשמחת תורה, וכמדומה לי גם בפסח בשעת הסדר, והרי טעם הנמנעים בכל הנ"ל אחד הוא בשבת ויום טוב כו' [ושאני שמחת בית השואבה במקדש, וכמ"ש בתוס' ד"ה ורבנן (סוכה נ' ע"ב)]. ויסביר להם שהענין דמסיבת שבת נתייסד ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל. והאריך בההיתר בזה בשו"ת מנחת אלעזר חלק א' סי' כ"ט ובסוף חלק השני לו ואפילו לדעת הב"י. וכשיתירו הרבנים שלהם את הענין הרי בטח יתוסף ע"ז בהמסיבות שבת ובזמ"ז אין לעשות פלוגתא בין הבית יוסף והרמ"א, (יעויין בשו"ע ובנ"כ או"ח סי' של"ט סעיף ג') ובמילא אין גם חילוק בין אשכנזים לספרדים. ותקותי שיסדר הדבר בהקדם, כדי שלא יחשדו אותם שרוצים לכוף את בני התימנים הספרדים במנהגי האשכנזים...

(ממכתב כ"ג שבט תשט"ו)

בשאלתו הוראה: א) בזמן קריאת שמו"ת — וראה שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ה ס"ו: יש נוהגין כו' וי"נ כו'. והנה בס' כללי הפוסקים — ג' דעות בכגון דא הכרעה כמי (נקבצו בשדי חמד כללי הפוסקים סי"ג, יד). אבל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) — במודעתו הידועה ע"ד קרה"ת* — אחז כדעת אלו דנקטינן כסברא שני'. אבל בהנוגע לפועל — ראה „היום יום" ד' טבת תש"ג (וסברא דלגמור שלא ביום ההתחלה — נמצאת גם במג"א סרפ"ה סק"ו. ומובן שצריך להתחיל עוה"פ — בעת הסיום לדעת המקפידים שלא להפסיק בקשמו"ת).

ב) זמן קציצת צפרנים בע"ש: במג"א סרפ"ה בשם השל"ה — קודם שמו"ת ובפע"ח שער השבת פ"ג — לאחר הקריאה. ולכאורה פשוט שצ"ל קודם הטבילה, עפמש"כ בש"ך (יו"ד סקצ"ח סקכ"ה). וע"פ המובא מהאריז"ל צ"ל קודם חצות, שהרי כתב בשם האריז"ל לגלח שערות קודם חצות היום משום לא תחסום שור בדישו, וגם

---

*) נדפסה בסידור עם דא"ח בהוספות יב [שכב], א. אגרות קודש אדמו"ר מהורש"ב ח"א ע' קעז. המו"ל.

בקציצת צפרנים יש ענין זה דהרי בשערוהי ובטופרהי אחידן (וכן משמע גם ממגיד מישרים משלי הועתק בסי' הר"ש מרשקוב בענין נטילת צפורני ידיו ורגליו ביום א'. אף ששלילת נטילה זו עצמה לא ס"ל להאריז"ל כמש"כ בשע"ת סר"ס). אבל בפי' כתב בש' הכוונות ש"ו: אחר תפלת מנחה הי' מקיים מורי (הוא האריז"ל) כו' וקוצץ צפרניו כו'. ומסדר הענינים במשנת חסידים משמע לא כן. ואכ"מ. הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעתי.

(ממכתב שנת תשי"ח־ט?)

משום טעמים של חילול השם, מראית העין, לזות שפתים וכו' וכו' אין נראית בעינינו כלל וכלל שיטת חלוקת כרטיסי הכניסה ליום השבת קודש.

(ממכתב א' סיון תשג"ה)

...לשאלותיו בדין — יעשה כהוראת הרב בעירו שליט"א.

בנוגע לצבע בגדי שבת (ויו"ט) — מפורסם שיש לובשים לבנים, ויש — הפכם, ויש — צבעונים (ומפורש בס' הטעמים השונים טעמי כאו"א),

ואנו אין לנו אלא מנהג נשיא דורנו הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר.

(ממכתב ד' סיון תשמ"ב)

ב"ה, ערב שבת קודש פ' זכור ה'תשכ"ו,
שנת השבע, אשר שבת היא לה'
ברוקלין, נ. י.

תושבי כפר חב"ד מיסודו ובהנהלתו
של כ"ק מו"ח אדמו"ר,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

שמחתי במאד להתעוררות כו"כ (כן ירבו) מתושבי כחב"ד — בתוככי כל תושבי כחב"ד — שליט"א, לתקן ג'ענעראטור בשביל כל צרכי כחב"ד בימי ש"ק וכו'.

ובלי נדר אשתף קופת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיאנו — מייסד כפר חב"ד ומנהלו — לסלק חלק העשירי מכל ההוצאות הקשורות בזה.

ויה"ר שיעשו בכ"ז בזריזות הכי גדולה, ויפה שבת אחת קודם, וזכות הרבים מסייעתם, וברכת כ"ק מו"ח אדמו"ר תלוום ותצליחם בזה ובכלל.

המצפה ומשתוקק לבשו"ט בזה
ובכל כיו"ב וחותם בברכת פורים שמח.

מאשר הנני קבלת מכ' מיום ד' פ' חיי שרה,

ות"ח על ההערה היפה וההארה מדברי הרמב"ם הל' תשובה פ"י ה"ה.

ולהעיר מרמב"ם הל' יסוה"ת (פ"א ה"ו) וידיעת דבר זה מ"ע כו' (שם פ"ב ה"ב) והיאך היא הדרך לאהוי"ר בשעה שיתבונן כו'.

ובסוף אגרת המחבר ס' החנוך: מצות שחיובן תמידי לא יפסק מעל האדם אפילו רגע בכל ימיו כו'.

(ממכתב כ"ו מ"ח תשמ"ב)

שמחתי לקבל מכתבו מי"ב אדר א' (אף שנתקבל באיחור זמן רב), שנמצא בישיבת הכתל בירושלים העתיקה, וכמו שרואני מרוח מכתבו — ותקותי חזקה שכן הוא בפועל — לומד שם בהתמדה ושקידה תורתנו, הנקראת תורת־אמת, שכל ענינ' אמת לאמתו, וביחד עם זה תורת־חיים — הוראה בחיי היום־יום גם בעולמנו זה הגשמי.

ובמיוחד נהניתי לקרוא בו שלומד גם תורת החסידות, שהיא כלשון הזהר, נשמתא דאורייתא (פ' בהעלותך קנב, א), ולומד בעיון ובהתעמקות. והשי"ת יצליחו, שהרי הובטחנו — יגעת ומצאת.

לשאלה הפרטית שכותב בהבנת המושג „אני הו' לא שניתי", איך אפשר להבין זה שהרי עוה"ז נברא וקיים וכו',

בטח יודע אשר בביאור ענין זה מדובר בארוכה בכ"מ בספרי חב"ד, ולאחדים מהם מצויין בשולי המכתב מ"מ*, אשר שם ימצא ביאור רבותינו נשיאינו בענין זה, וגם בזה בודאי יקויים יגעת ומצאת.

מובן אשר צדק בכתבו אשר שאלה האמורה וכיו"ב „כל אדם דתי מוכרח להגיע להם", שהרי „אני הו' לא שניתי" מקרא מלא הוא, וקודם לכן נאמר „שמע ישראל

*) תניא פ"כ ואילך. שם ח"ב (סב, ב). ספר המצות להצ"צ מצות האמנת אלקות פ"ח.

ה"א ה' אחד" ועוד כזה רבים בענין אחדות ה', ואין זו שאלה דוקא בתורת החסידות והלומדים בה. ואחדות האמתית היא כלשון הכתוב „אתה הראת לדעת גו' אין עוד", שאמתיות הפירוש ד„אין עוד" הוא אין כל מציאות אמתית בלעדי ה', כמבואר גם זה בכמה מקומות ומהם בשער היחוד והאמונה לרבנו הזקן מייסד שיטת חב"ד.

על פי המבואר בתורת החסידות בארוכה, ויסוד הוא בתורתנו תורת אמת בכלל, אשר המעשה הוא העיקר, כלשון חכמינו ז"ל במשנתם, ועד שאמרו „גדול לימוד שמביא לידי מעשה", בודאי אשר לימודו בתורה בכלל, ובפרט ביחד עם לימודו בתורת החסידות, משפיעים על המעשה ומתבטאים בהנהגה היום־יומית, להתנהג על פי דין, ועוד ועיקר — לפנים משורת הדין, בקיום המצוות, ונוסף על ההידור בעשי', הידור ג"כ בחיות והתלהבות ושמחה בקיום המצוות.

ויהי רצון שילך מחיל אל חיל בכל האמור, ובפרט שנכנסים לחודש ניסן, חודש הגאולה, כולל גאולה מכל הענינים המבלבלים.

(ממכתב כ"ה אדר ב', ה'תשל"ח)

...ב) שם* באות נ"ה, השיטה דלית אתר פנוי מיני' ואפילו בדברים הנמוכים וכו', זוהי שיטת הרמ"ק ז"ל. ומקשה, שהרי בודאי זוהי שיטת האריז"ל ג"כ, וכמבואר באגרה"ק לרבינו הזקן סי' כ"ה.

י"ל בזה: ידוע שענין הצמצום אינו בקבלת הרמ"ק, כ"א בקבלת האריז"ל, וענין הצמצום נתן מקום לשגגת מקצת חכמים בעיניהם להבין ענין הצמצום כפשוטו (עיין שער היחוד והאמונה פרק ז'). משא"כ לפי קבלת הרמ"ק שמלכתחילה אין מקום לטעות האמור. וכיון שהמכתב (דסי' נ"ה הנ"ל) נכתב לתרץ קושיות בפשיטות הכי גדולה, נזכרה קבלת הרמ"ק, שעפ"ז כולי עלמא מודי דאפילו בדברים הנמוכים לית אתר פנוי מיני'.

תקותי חזקה שיש לו קביעות עיתים בהרחבה — בלימוד תורת החסידות, ורק לפעמים רחוקות בא לידי קושיות וכו'. וכיון שנצטוינו להעלות בקודש, בטח קביעות האמורה מוסיף עלי' מזמן לזמן, ויהי רצון שכפתגם רבינו הזקן יהי' זה קביעות לא רק בזמן אלא גם (והוא העיקר) קביעות בנפש.

נ. ב.

בטח שומר על שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

(ממכ' ח' כסלו תש"כ)

---

*) ספר גנזי נסתרות ח"א. וכן ב„התמים" חוברת ה (רכז, א). המו"ל.

במ"ש בגליון המצורף למכתבו בביאור ענין ה„אהבות" המובאים בתניא – הנה ענין זה מסובך ביותר.

ובשאלתו בה מתחיל, האם יש הרבה אהבות בלב האדם, אינו מובן מה „מעיק" לו, שהרי רואים זה במוחש שישנם – אף שבכולם, צד השוה – שהם תנועה של אהבה וקירוב.

כן שאלתו – שהנפש כלולה מעשר ואם מקור המדות – חב"ד הרי אינם כלולים בנפש, – הרי מלבד הענין שכיון שחב"ד עצמם כלולים בנפש, הרי גם העלולים שלהם ג"כ כלולים בנפש, ומובן שהם ענין בפני עצמם אף שהעלול כלול בעילתו, וכמבואר בכ"מ החילוקים העיקרים שבין מוחין למדות. והוא נוסף על העיקר – שבנפש עצמה הרי כל כח עומד בפ"ע, ושם הם עשר כחות.

בכלל במדריגות ובבחינות אהבה יעויין במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הנדפס בסוף קונטרס העבודה (הוצאת קה"ת ברוקלין)*, בהמקומות שנסמנו בהערתי לקונטרס עץ החיים פ"ב, אשר ע"י העיון בהם יבוארו ספקות שלו – רובם ככולם –, וכן בביאור תניא שכנראה הוא להר"ש גרונם ז"ל שהו"ל בקופיר ע"י הרה"ח מוהר"א שי' פאריז זה מכמה שנים.

בענין אהבה הבאה ע"י התעוררות רחמים יעויין לקו"ת שה"ש רד"ה מה יפו, ובארוכה בס' בונה ירושלים סי' ק"ח**.

מובן מעצמו כי בהתקונים בדרך אפשר שנתוספו בתניא דהוצאת ברוקלין ניתן מקום לפלפל, להקשות וכו'.

ובמה שהעיר שם על ההערה לדף נ"ה א' שורה הכוונה שהי' צריך עיון לדידי, מה מוסיף בתיבת כו', ורוצה לפרש ששולל אהבה שנשארה בהעלם בלב שאינה מעלה כלל. אבל לפי פירוש זה אין הכו' מתאים למה שכתב לפני זה, דקאי בדו"ר שמעלים ולא שאינם מעלים.

ומה שנ"ל לומר, שבתיבת כו' מרמז ומוסיף הכוונה והעלי' לעולם האצילות (נג, א). ובזה מתורץ בפשיטות א) איך הושמטה עלי' זו לגמרי. ב) מפני מה מרמז הענין בתיבת כו' ואינו מביאו בפירוש. ועפהנ"ל מובן, כי אין לנו עסק בנסתרות כו' – כנ"ל, שם נג, א.

(ממכתב ד' ניסן תש"ד)

---

*) אג"ק שלו ח"ב ע' שי. המו"ל.

**) מאמרי אדה"ז נביאים ע' קז. המו"ל.

...כי ידוע אשר מלאכה זו מלאכת שמים היא. ושננתם לבניך הוא אחד היסודות דקיום בני ישראל, וכמארז"ל שישנם תיישים כשישנם גדיים. ויה"ר שבקרוב נזכה לקיום היעוד הקטן יהי' לאלף והצעיר לגוי גדול.

(ממכתב ח"י סיון תשט"ז)

...נהניתי לקרות בסיום מכתבו אודות התעסקותו בלימודים השונים עם התלמידים הגדולים והקטנים. ובודאי תקוים הבטחת רבינו הזקן בפירושו על הפסוק וצדקה תרומם גוי שנעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, שהפירוש בזה הוא אלף ממש. ובמילא בהענינים שלומד לעצמו ומתפלל ומתבונן קודם התפלה ובשעת התפלה ולאחרי׳ — יהי׳ זה בהצלחה אלף פעמים ככה.

בברכה שבקרוב ממש ימצא זיווגו המתאים לפניו בגשמיות וב־רוחניות גם יחד

(ממכתב יו״ד אדר ב׳, תשי״ד)

...ואשרי חלקם שהשגחה העליונה העמידתם על חלק היפה, חנוך המקרב לב בנ״י לאבינו שבשמים, אשר גודל השכר אין די באר, נוסף על עיקר ותכלית השכר, שכר מצוה מצוה, ועוד זאת, אשר הנ״ל הוא מהדברים עליהם נאמר שאדם אוכל פירותיהם בעוה״ז והקרן קיימת לעוה״ב, שהרי כולל בתוכו ת״ת וגמ״ח, אשר ת״ת כנגד כולם, וגמ״ח הגדולה גם מצדקה, ה״ה עיקר עבודת ה׳ בעתים הללו בעקבות משיחא, והיא הדרך לדבקה בה באמת ולהפכא חשוכא לנהורא דילה, וכסיום רבנו הזקן באגה״ק (סוף סי׳ ט׳), יזכו לראות עין בעין בשוב ה׳ ציון וכו׳.

(ממכתב ז״ך במנחם, תשי״ח)

בנועם קבלתי הידיעה במכתבו מזאת חנוכה, אשר נבחר להיות היו״ר של ועד ה„כולל אברכים״ שעל יד ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש במאנטרעאל.

ובודאי לדכותי׳ לא נצרך להדגיש שכל ענין בהשגחה פרטית, ובפרט בענין שתכליתו להגדיל תורה ולהאדירה, הן בכמות והן באיכות, הן בין חברי הכולל והן בין תלמידי הישיבה בכלל. זאת אומרת, דניתנו לו הכוחות למלא תפקידו הנעלה ככל הדרוש.

ויהי רצון שינצל כוחותיו במילואם, וזכות הרבים מסייעת וזכות התורה מסייעת שיהי׳ בהצלחה רבה, מתוך פרנסה בהרחבה ובריאות נכונה, בשמחה ובטוב לבב.

(ממכתב ח׳ טבת, תשמ״א)

ב"ה, יום ג' שהוכפל בו כי טוב,
ז' אדר ה'תשל"ה
ברוקלין, נ. י.

הנהלת ה„כולל להוראה מעשית
— קראון הייטס"

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה מרובה!

בנועם קבלתי הידיעה ע"ד מסיבה השנתית להחזקת הכולל, העומדת להתקיים ביום ראשון פ' ויק"פ הבע"ל,

ותקותי חזקה שתהי' ברוב עם ובהצלחה רבה בהשגת המטרה — הטבת המצב הכספי של הכולל, נוסף על סילוק החובות,

שהרי, בכל מקום ובכל זמן, גדול לימוד המביא לידי הוראה למעשה, שאז הוא טוב לשמים (מצות ת"ת) וטוב לבריות (שנבראו לשמש את קונם — ע"י מעשה התוהמ"צ),

וכמובן גם משמה שנקראת בה בלה"ק תורה דוקא — בגין דאורי, ונרמז ג"כ בגימט' דתורה — תרי"א מצוות — ציוה לנו משה,

שגם ענינו, כמש"נ: והזהרתה גו' והודעת גו' ואת המעשה אשר יעשון.

ובפרט בזמן ומדינה אשר נתמעטו ביותר הלומדים הוראה למעשה ומתקיים מש"נ: ישוטטו לבקש דבר הוי' זו הלכה ברורה כו',

אשר יקר (תרתי משמע) הלימוד דהלכה למעשה ומוכרח הוא ביותר ובגדר דא"א לעשותו ע"י אחרים.

יום . . טוב: וראה פרש"י עה"ת (בראשית א, ז) דמשלים גם העבר. — והוא ע"פ ב"ר פ"ד, ו (ומקשה על דחז"ל דבפסחים נד, א). ז"ח ט, א.

שהוכפל בו כי טוב: ראה קדושין מ, א. פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה.

ז' אדר: בו נולד משה ובו מת — כפס"ד בטושו"ע או"ח סוסתק"ף; אבל באסת"ר (ז, יא) גירסתנו (ודלא כניסה ענף שם) באחד באדר, ועפ"ז מובנת השייכות לכל החודש.

לשמש את קונם: קידושין בסופה. ולהעיר מכתבי האריז"ל בכוונות קידוש לבנה דקונך הוא באצילות. ובתורה אור לרבנו הזקן ר"פ משפטים דע"י משה כן הוא בכאו"א, וכנאמר למשה כי תקנה.

משמה שנקראת בה בלה"ק: שהוא השורש והחיות — כתורת הבעש"ט והרב המגיד (אור תורה ס"פ בראשית. שער היחוד והאמונה פ"א). ולהעיר מצפע"נ להרגצובי עה"פ (בראשית ב, יט).

בגין דאורי: זח"ג נג, ב.

תרי"א מצות: כי אנכי ולא יהי' לך הם כללות כל התורה כולה (תניא רפ"ד).

ישוטטו . . הקץ: שבת קלה, סע"ב. עי"ש.

דא"א לעשותו ע"י אחרים: שאז אא"פ לדחותו כלל (מו"ק ט, סע"א. ולהעיר מהל' ת"ת לאדה"ז פ"ד).

וענין מיוחד בכהנ"ל — בנוגע להמקום והשכונה, שגם ע"י הכולל מיתוסף בברכת השם בגשמיות וברוחניות בטוב הנראה והנגלה — בכל השכונה: בבית גדול שבה — אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות — ובבתי בנ"י שבה בכלל, עליהם נאמר ושכנתי בתוכם בתוך כאו"א —

וגדולה הצדקה שמביאה דבר הו' זה הקץ

בביאת גואל אחרון (שהוא גואל ראשון) משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה
להצלחה ולבשו"ט

בבית גדול: כפיחז"ל מגילה כז, א.
בתוכם בתוך כאו"א: מרז"ל הובא בכ"מ. וראה של"ה ר"פ תרומה.
שהוא גואל ראשון: עיין שה"פ להאריז"ל ויחי (מט, יו"ד). וראה דב"ר ס"פ וילך משה.

~

... הנה לפלא שאין מזכיר שלומדים עם התלמידים הלכות הצריכות בחיי היום יומים מתאים להשגתם. ומובן שיש להתחיל באותן ההלכות שפוגעים בהם לעתים תכופות ביותר ולפני החג בהלכות החג, ובטח אין זה אלא חסרון בכתיבה אבל לא בפועל.

(ממכתב ח"י כסלו, תשט"ו)

~

... נהניתי ממה שכותב אודות פעולותיהם הטובות בהחזקת לימוד התורה והפצתה ובפרט בין הנוער אשר בדורנו זה הוא אחד הענינים הכי חיונים ונוגע לקיום כללות אומתנו ובודאי יסדרו לימוד הלכות הצריכות לדעתם בחיי היום יומים בכל השיעורים שנתיסדו על ידם לימוד עכ"פ זמן קצר בכל פעם אבל שיהי' בקביעות, כי הרי זה כל האדם את האלקים ירא ואת מצותיו שמור ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה עיקר, נוסף על מה שרואים בחוש שעל ידי הקביעות נחקקו הידיעות בנפש הלומד ושומע והשי"ת יצליחם...

והשי"ת יעזור אותו וחבריו בעבודה בקדש להחדיר בשומעי לקחם והמושפעים שלהם את התורה ואת המצוה תורת אלקים חיים ומצותיו לעשותם בפועל ולהמשיך על ידם תוספת ברכה בגשם וברוח.

(ממכתב כ"ב טבת, תשט"ו)

נעם לי לקבל מכתבו מח' כסלו, בו כותב אודות סדר הלימוד ומהות התלמידים בכתות השונות. והשי"ת יצליחו למלאות תפקידו לקרב לבם של בנ"י לאבינו שבשמים ע"י החינוך הנכון. וכבר ידוע פס"ד של רבנו הזקן אשר ע"ז נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה.

מ"ש אודות הלימוד בליל שבת, הרי, אם יש מקום, צריך הי' לסדר שאז ילמדו פרשת השבוע עם פירוש רש"י, וקיצור שו"ע הלכות שבת, ודא"ח המתאים לפי השגת התלמידים. וכבר ידועה הצעתי לכמה מוסדות חינוך — שיקבעו שיעור בהלכות הצריכות בחיי היום יומים, ולהתחיל באותם הענינים התכופים ביותר וכמו ברכות הנהנין וכו', שהרי סו"ס זהו כל האדם את האלקים ירא ואת מצותיו שמור.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש
מתוך בריאות הנכונה

(ממכתב ח"י כסלו, תשט"ו)

מאשר הנני קבלת מכתבו מח' אד"ש, בו כותב אודות מצב התלמידים שליט"א ועניניהם, ובודאי גם להבא ימשיך במנהג טוב זה, והעיקר בהשגחה פקיחא על כאו"א מהם, שנוסף על נחיצות הדבר מצד עצמו, הנה זה גופא מעורר אצל התלמידים להפיק רצון המשגיח עליהם, וכטבע בנ"א אפילו דנה"ב, ועאכו"כ כפי שנאמר כמים הפנים לפנים. וע"פ פתגם אדמו"ר האמצעי בהענין של שני נפה"א על נה"ב אחת, וק"ל, ותקותי חזקה אשר ע"י כל הנ"ל תתרבנה ברכות השי"ת בהמצטרך לו ולזוגתו תי' וביחוד למילוי משאלות לבבם לטובה בזחו"ק בקרוב ממש.

(ממכתב י"ט אד"ש, תשי"ז)

...בהנוגע להתלמידים הבאים מבתים שאין ההורים חרדים כ״כ לע״ע, מובן שיש להשתדל לקרבם ככל האפשרי. ואינו מובן מקום לשאלה בזה...

(ממכתב י״א כסלו, תשט״ו)

...מובן, שיכול ללמוד עם התלמידים גם ע״י כתיבה על לוח וכיו״ב. וכבר פשט הלימוד באופן כזה בכ״מ.

(ממכתב י״ב אייר, תשי״ז)

...מבהיל במאד מה ... לא המשיכו בלימוד עכ״פ שבוע ושבוע לאחר זמן הרישמי, כיון שזהו עיקרון ופרינציפ — נוסף על ענין הבל של תשב״ר. והטעמים שכותב מובן שאינם מספיקים, כיון שבקל אפשר הי׳ לתקן המניעות שמזכיר, ויה״ר שבזמן לימודים הבא ימלאו את החסר בנוגע לעבר ויוסיפו, וכפסק רז״ל מעלין בקדש וכל המוסיף מוסיפין לו...

(ממכתב ח׳ אלול, תשט״ו)

...ג) בהנוגע לשיעורי ערב לנוער עובד, הנה כבר כתבתי לכמה מאנ״ש, שאין מענין עסקני חב״ד — הפצת לימודי חול, ואין ענינם לתת הכשרים על בתי ספר בכלל, ובפרט כהנ״ל. אלא שאם יש אפשריות שגם אלו הלומדים לימודי חול יוכלו להפיץ ביניהם לימודי יהדות בכלל ועניני תורת החסידות בפרט, יש להשתדל בזה וביותר, אבל באופן שלא ישמש זה הכשר על בית ספר שאינו רצוי. ואפשר הדבר — אם עושים זה שלא בתכנית הלימודים של בית הספר וכו׳, וכיו״ב עניני זהירות התלוים בתנאי המקום והזמן. ואין כדאי שאחד יעמיד על עצמו — כ״א שיתייעץ בזה עם אנ״ש מאלו הנמצאים על אתר, ויבארם נקודות הדורשות זהירות, כמבואר לעיל.

ד) מבאר במכתבו מפני מה לא התקיימה פגישה בין המורים־ות והתלמידים בימי חג הפסח, והנה מובן שתירוץ זה אינו מספיק. ועאכו״כ שאינו מובן כלל מפני מה לא התקיימה פגישה בין המורים עצמם בימי החופש, ולא רק פגישה ידידותית אלא גם ימי עיון וכיו״ב.

ה) לפלא שאינו מזכיר דבר מהתקדמות עבודת הרישום, ורק שכותב שחלק חשוב בזה נפל לחלקו.

ו) נהניתי ממ״ש שתתקיים פגישה בין נשי חב״ד והאמהות של תלמידים־ות וישתדל לעשות כזה גם בשאר בתי ספר הרשת, ויה״ר שתהי׳ בהצלחה ותומשך ההתעוררות בבתי ההורים בענינים של פועל.

ז) מ״ש שעדיין לא בא ענין הגדר סביב בית הספר לפועל, הנה לפלא קצת, שהרי באמצע החורף כתבו שהתחילו להתעסק בזה, ויה״ר שיבשר טוב גם בנקודה זו.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש
ולבשו״ט בכל זה

(ממכתב ד׳ אייר, חשט״ו)

. . . דוקא• כשם ספרו של אדמוה״ז, האומנם לדעת מי שהוא מתאים ללימוד מוגבל מפני ששאר היום שייך לחכ׳ חיצוניו׳ וכו׳ אף שיוקר הענין ביותר דלהוציא יקר וגו׳...

כמובן צ״ל כהנ״ל באופן שלא יוכל ל... שליובאוויטש מעודדים על הלימוד בקאלעדזש או שמכשירים אותו...

(ממכתב שנת תשכ״ה לערך)

•) מענה לא׳ שרצה לקרוא שם המוסד שלו „תורה אור״. המו״ל.

לאחרי הפסק הכי ארוך, נתקבל מכתבו מעש״ק עם הפ״נ, שיקרא בעת רצון על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

ולשאלתו אודות משרה בישיבה תיכונית — בודאי ידועים לו החילוקי דיעות שמסביב לענין זה, חילוקי דיעות מן הקצה אל הקצה, ומובן שאין לו לסייע לצד

וכו'. והרי כו"כ מאברכים יראי ה' מסתדרים באה"ק ת"ו באהלה של תורה, מבלי לעשות כהנ"ל, וק"ל...

(ממכתב כ"א שבט תשכ"ה)

מאשר הנני קבלת מכתבו ... בו כותב אודות סדר השיעורים בימי הקיץ והשינוים שנהיו בזה. ובודאי מזמן לזמן יוסיפו. וכבר ידועה ההוראה אשר אין לך דבר העומד בפני הרצון ואשר כל התחלות קשות. ומ"ש שמרגיש נמיכת רוח מזה ששומעי השיעור בבית הכנסת פלוני אין ניכרת בהם פעולה ושינוי, הנה בודאי רק נדמה לו כן, כי אי אפשר שדברי תורה בכלל ודברי חסידות בפרט לא יפעלו, הן בסו"מ והן בוע"ט, עד שסו"ס אפילו האדם שהוא רק רואה לעינים מכיר בהשינוי, אלא שלא תמיד בא זה בזמן קצר, ואין כל המשפיעים והמקבלים שוים בזה והנה באמת זהו שני ענינים נפרדים, כי על איש הישראלי לעשות המוטל עליו — והפעולה בהמקבל זהו עוד ענין, ויש בזה שביעת רצון שהוא גם מעין קבלת שכר — אלא שמובטחים אנו, שחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ובמילא — ימשיך בפעולותיו הטובות בהפצת המעינות בכל מקום עד שיבואו גם חוצה, ויראה פרי טוב בעמלו בשומעי השיעורים, ונחת חסידותי מב"ב שיחיו.

מוסג"פ המשך רשימת המאמר ובטח יזכה בתוכנו את הרבים באופן המתאים.

בברכה

נ. ב.

בודאי למותר לעוררו לנצל את ימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל ככל האפשרי, אבל באופן שגם אנשי ... יביטו עליו שזהו דרכי נועם.

(ממכתב א' תמוז, תשט"ו)

בעתו קבלתי מכתבו מ..., ונהניתי לקרות בו ע"ד שהתחיל להתעסק אודות ת"ת לנערים בביהכ"נ שהולך ללמוד שם, וידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר שחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם. ואף שלפעמים אין רואים הפירות על אתר, הנה סו"ס יהי' דידן נצח. וכידוע סיפור כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע אשר בגלל המס"נ של כ"ק

אביו רבינו הזקן פסקו בבי״ד של מעלה, אשר בכל ענין של תורה יראת שמים ומדות טובות תהי׳ יד מקושריו והולכי בעקבותיו על העליונה (עיין קיצורים והערות לתניא ע׳ קכ״ב).

(ממכתב כ״ז שבט, תשי״ג)

במש״כ אדות בנו שי׳ ובריאותו — לדעתי, צריכים לעשות כהוראת הרופאים בעניני אש״ל מנוחה ואפילו מנוחה משקידה בלימוד. ולא להחמיר בזה כלל וכלל, וכבר פסק הרמב״ם (הל׳ דעות רפ״ד) היות הגוף בריא מדרכי השם הוא. ועייג״כ אגה״ת פ״ג. ובפרט — שמוטב שיבטל שעה אחת ועי״ז יוסיף, כשיחזור לבוריו לגמרי, כמה וכמה שעות, ובשמחה. והאריכות בזה אך למותר.

(ממכתב כ״ו שבט, תשי״א)

במענה למכתבה ממוצש״ק מברכים חודש אדר, בו שואלת ע״ד התעסקותה בעתיד הקרוב,

כיון שנמצאת בקירוב והכנה לכל משך ימי החיים, ז. א. לעשיריות שנים, ורואים במוחש אשר הוספת יום וחודש ושנה להכנה מוסיפה פי כמה וכמה בביסוס המעמד וההסתדרות בחיים בעתיד, יש לעשות כל האפשריות שביכולתה שתמשיך לימודי בשנה הבע״ל, למען תשתלם ככל הדרוש.

ובטח, מיוסד על אהבת הורים לילדים, שהורי׳ שי׳ ישבעו רצון מההחלטה האמורה, ואשר גם עוד יעודדוה ויעזרוה ככל התלוי בהם, וההוספה ונח״ר שתגרום להם ע״י השלמה בהכנה — תשלם פי כמה העזר וההשתדלות ואפילו היגיעה של הורי׳ בהנ״ל.

מן הסתם עוסקת בהפצת תורתנו תורת חיים ומצותי׳ עליהן נאמר וחי בהם.

בברכה לבשורות טובות

(ממכתב ג׳ אדר, תשכ״א)

... במש"כ ע"ד זמן החינוך — יעוין הל' ת"ת לאדה"ז (א, ו) שפוסק מט"ז ועד כ"ד!

(ממכתב כ"ו מ"ח תשי"ח)

... בהמשך למה שדיברנו בעת שהותם כאן בנוגע למקום לימוד יו"ח שי', הנה באמצע שנת הלימודים מנעתי עצמי מלכתוב בזה לכ' או לבנו שי', ומכמה טעמים, ומהם, פשיטא שא"א לכתוב היפך מפס"ד הש"ע שילמוד הבן דוקא במקום שלבו חפץ, ולא עוד אלא שהכניס הוראה זו לא בהל' ת"ת אלא בהל' כבוד או"א! מאידך גיסא לא רציתי להחריף היחסים שבבית בתקותי שיסתדר הענין מעצמו, ובהצדיקי את העדר מענתי בזה שזהו אמצע שנה"ל.

עתה בהתקרב זמן הרישום לשנת הלימודים הבעל"ט, ארשה לעצמי להביע תקותי חזקה אשר שניהם כב' וזוג' תחי' ירשו בנם שי' ללמוד במקום שלבו חפץ ומשתוקק מזה כמה זמן, והרי טוב ביותר שיעשה כל זה בהסכמתם המלאה. ועוד להעיר — רצון בנם שי' בזה חזק הוא מאד ואינו כלל זמני ועובר (כפי שנוכחו בודאי במשך כו"כ חדשים שעברו), ז.א. שההכרח שיעשה אחרת יפגע בו יום יום, ותוצאותיו — מתח העצבים, פגיעה ביחסים, העדר התמדה בלימודים, יחס עוין להמוסד בו מוכרח יהי' ללמוד ועוד ועוד — תופעות כאלו אשר הורים בכלל וביחוד אלו אשר חוננם ה' בילדים יר"ש ובעלי כשרון ורגישים, בטח שעליהם לעשות כל התלוי בהם למנען ולעשות זה בשמחה, שהרי טובת יו"ח הוא בגשם וברוח.

לתכיפות הענין שולח הנני מכתבי זה מהיר דחוף, ות"ח מראש אם בהקדם יבשרוני טוב בכל זה.

(ממכתב כ"ד תמוז, תשכ"ג)

... הל' "שלבו חפץ" במחז"ל הוא בנוגע לאיזה מסכת וכו' ללמוד (ע"ז יט, א); בנוגע למקום הלימוד — הל' "שרוצה" (שו"ע יו"ד סו"ס ר"מ).

(ממכתב זאת חנוכה, ה'תשכ"ו)

●

---

*) במענה לשאלה בלשון חז"ל "אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ" — דהרי חפץ הוא פנימיות הרצון, כמבואר בכ"מ, ולא כ"א זוכה לדעת אמיתית פנימיות רצונו, וא"כ איך אפשר לדעת בעצמו מקום הלימוד. המו"ל.

... פס"ד** (בבחירת כולל וכיו"ב) — צ"ל ע"פ השו"ע, ולשונו „רוצה" (ובפרט ששינה בזה מהש"ס). וההוראה בשו"ע הוא להתלמיד, משא"כ בהמדובר בשיחת ויצא תשכ"ה שמצטטה. וק"ל.

(ממכתב עש"ק אחר חצות, כ"ד טבת, ה'תשכ"ז)

**) במענה לשאלה (בהמשך למכתב הקודם) דבמס' ע"ז (שם) איתא פעם „ממקום שלבו חפץ" ופעם „במקום שלבו חפץ" ופי' המהרש"א דא' קאי על מסכת וא' קאי על מקום הלימוד, ומה שבשו"ע כותב לשון „רוצה" אולי הוא מפני שהיא הוראה לאחרים שאי אפשר לדעת רק חיצוניות רצונם, וע"ד המבואר בלקו"ש ח"ה ע' 379. המו"ל.

בנועם קבלתי מכתבך עם הציור שעשית — בו הנך מקשר כמה ענינים עם המבצעים.

ויהי רצון שתוכל לבשר טוב בכל עניניך, ובנוסח הידוע להיות בן חי"ל — חסיד ירא־שמים למדן, ושהוריך ומוריך שיחיו ישבעו רב נחת ממך.

ביחד עם התודה בעד הציור: בודאי עשית אותו באופן שלא גרע מהתמדה ושקידה בלימוד התורה, ובפרט על פי פסק אדמו"ר הזקן שהכניס בהתחלת הלכות תלמוד תורה: מצות־עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה כו' ומאימתי אביו חייב ללמדו — משיתחיל לדבר כו'. הרי מובן עד היכן צריך להגיע בחור בגיל עשר כמוך.

ובפרט בימי ספירה אלה שהם הכנה לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות.

(ממכתב ימי הספירה, ה'תשל"ה)

במענה למכתבו מכ"ז מנ"א, בו כותב אודות הצעת הנהלת ישיבת תומכי תמימים להיות מדריך והתחיל בזה והצליח.

ובודאי אף שאינו מזכיר עד"ז, לומד הוא גם לעצמו הן נגלה והן חסידות, ובאופן זה ימשיך להדריך בני ישראל.

וכידוע פתגם מורנו הבעש"ט, אשר אהבת השי"ת לישראל היא עוד יותר מאהבת הורים לבן יחידם שנולד להם לעת זקנותם,

ולחנכם על טהרת הקדש, וידועה תורת רבנו הזקן שנעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה (עיין תורה אור בתחלתו).

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וזכות הנ"ל תעמוד לו למילוי משאלות לבו לטובה.

(ממכתב א' אלול, חשכ"א)

במענה על מכתביו מח' ו"ב טבת, ובינתים בטח קבל מכתבי מענה על מכתבו הקודם שלו, נהניתי ממ"ש אודות התוספת בכמות התלמידים. ובודאי ישתדלו בזה ביותר וביותר. ותקותי שתתרבה ג"כ האיכות.

מ"ש אודות האברך ... שי' ... הנה אף שבדרך ארעי לאיזה ימים אפשר לנצל אותו באיזה ענין בעבודת החינוך, עדיין מוקדם הוא שיתעסק בזה בקביעות, כיון שעל כאו"א להביא בחשבון לא רק העתיד הכי קרוב וימים ספורים, אלא לחשב ג"כ התועלת בחדשים ושנים יבואו ולמשך זמן ארוך הרבה יותר, וכשישקוד הנ"ל בלימוד התורה וכו' בישיבה, הרי תביא זה פירות ותועלת גדולה, לא רק לו לעצמו אלא, ועוד יותר, בעבודת חינוך הכשר. וע"ד ביאור החילוק שבין זריעה לנטיעה, שזריעת תבואה מצמחת לזמן קצר יותר ואז אין הריבוי כ"כ — משא"כ בנטיעה שהטרחה גדולה יותר והזמן לאסוף הפירות מתארך יותר אבל הברכה היא שלא לפי ערך. וכיון שאין הנ"ל מוכרח להיות בזה לטעם פרנסה — יש לנצלו באופן זה דנטיעה.

המחכה לבשו"ט בכל הנ"ל
ובברכת הצלחה מופלגה לו ולכל
חבריו שי'

(ממכתב כ' טבת, תשט"ו)

בנועם קבלתי פרישת שלום מכם על ידי המורה מרת..., ביחד עם בקשת ברכה לשנה הבאה.

והשם יתברך אשר אמר על ידי נביאיו „כי נער ישראל ואוהבהו" יברך את כל אחד ואחת מכם בשנה טובה ומתוקה להצליח בלימודים ובהנהגה שלכם, בריאים שמחים וטובי לב, מתאים לתקות כ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר על שמו נקרא הגן והבי"ס, ובפרט שזכיתם להיות בארצנו הקדושה, תבנה ותכונן על ידי משיח צדקנו, ארץ אשר עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה. ויהי רצון שהוריכם ומוריכם שיחיו ישבעו מכם רוב נחת יהודי מסורתי.

(ממכתב ימי הסליחות, ה'תשכ"ז)

מאשר אני קבלת מכתבך מיום ששי, י"ט אלול, ורב תודות לך ולחבריך שי' בעד מיטב האיחולים לקראת השנה החדשה. וכבר מלתי' אמורה על פי מאמר חכמינו ז"ל כל המברך מתברך בברכתו של הקב"ה שתוספתה מרובה על העיקר. ובכלל זה, כמובן, כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בעונג ובשמחה קראתי הבשורה הטובה על דבר השעורים בתורה שאתה וחבריך מקיימים בכלא בכל שבוע. ובודאי מתאים לכלל גדול שבתורה, ואהבת לרעך כמוך, תמשיכו לזה עוד כמה וכמה חברים הנמצאים שם, לקחת חלק בקביעות עתים לתורה.

והרי בכל עת ובכל מקום אין לו ליהודי אלא התורה הזאת, שהיא חיינו ואורך ימינו. על אחת כמה מי שנמצא, מאיזו סיבה שהיא, במצב בלתי רצוי וזקוק לתוספת עידוד, כמודגש במכתבך. הרי לכל לראש זה בא על ידי התקשרות עם בורא העולם ומנהיגו, שהתקשרות זו בפועל היא — על ידי לימוד תורתו, תורה אור, והנהגה על פי התורה, שהיא תורת חיים, הוראה בחיים, לחיים ראויים לשמם.

והנהגה זו מביאה גם כן לנשיאת חן בעיני אלקים ואדם, ומגדילה עוד יותר הסיכוי שבאפשריות ראשונה תתקבל חנינה, על כל פנים — קיצור זמן המאסר, ויהיו בני חורין לנהל אורח חיים תקינים, מתוך חירות אמתית, חירות כפשוטה וגם חירות רוחנית, חירות מכל השפעות ונטיות בלתי רצויות, ומתוך שמחה וטוב לבב.

ובפרט שבאים אנו מחודש תשרי, חודש השביעי, המושבע (מלשון שובע) חגים וימים טובים, שסיומם זמן שמחתנו ושמחת־תורה (שמחה כפולה והדדית: שמחת היהודי עם התורה ושמחת התורה עם היהודי, ובלשון הכתוב, ישמח ישראל בעושיו וישמח ה' במעשיו),

הרי אין לך עידוד גדול יותר משמחה זו, המדריכה את היהודי בדרכו בחיים, בחיי היום־יום של כל ימות השנה.

ויהי רצון שימשיך לבשר טוב בכל האמור, בנוגע לעצמו ובנוגע לחבריו. וה' יצליחם.

בברכה להצלחה ולבשורות טובות

(ממכתב ה' מרחשון, ה'תשמ"ב)

במענה על מכתבו בקשת ברכה בעד אמו תחי' הנה כשאהי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בעת רצון אזכירה להמצטרך לה. וצריך היה לכתוב לה שצריכה להתחזק בבטחון בהשי"ת, שהוא המפליא לעשות ועצם הטוב והחסד, שיברכה בהמצטרך לה ולב"ב שיחיו, ואינה צריכה כלל לחשוש וכו' אבל צריכים לבדוק המזוזות בדירתם וכן את התפילין שמניחם, ואת הצריכים חילוף להחליפם בכשרים.

ידוע מרז"ל אשר ברא מזכא אבא (וגם אמא), ובמילא גם מצדו עליו להוסיף אומץ בלימוד תורת הנגלה ותורת החסידות, מתוך מסירה ונתינה וביטול רצונות עצמיים, אשר בלימוד התורה שהיא חיינו וגם לימוד התורה בטהרה, ממשיכים ע"י זה ברכה והצלחה בהמצטרך לאדם ולב"ב, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לתלמוד תורה
ביראת שמים

(ממכתב כ"ה אדר ב', תשי"ד)

במענה למכתבו מיום 10/12,

לפלא שחסר בו העיקר, כוונתי מתאים להוראת חז"ל בתכלית בריאת האדם, שהוא לשמש את קונו (מסכת קדושין בסופה) ע"י לימוד התורה וקיום מצותיו, בחיי היום יומים. ואף שמתחיל במכתבו שמציג את עצמו, אינו כותב כלום מקביעות עתים שלו בתורתנו תורת חיים ובהנוגע לקיום מצותי' עליהן נאמר וחי בהם, ובטח ימלא בהזדמנות הבאה.

ותקותי שלמותר להוסיף, אשר אחת המצות היא ואהבת לרעך כמוך, ז.א. להשפיע גם על חבריו שי' וסביבתו שגם הם יתנהגו באופן האמור, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

(ממכתב י"ב כסלו, תשכ"ב)

במענה על מכתבו מי״א אייר, בו כותב אשר מתקשה בהבנת לימוד הנגלה ולדעתו זהו מפני שמגיד השיעור לא התרגל כ״כ להסביר בלשון הקדש, והנה ידוע פסק רז״ל, לא יגעת ומצאת אל תאמין יגעת ולא מצאת אל תאמין.

ולדעתי גם בנוגע אליו כן הוא, כי כשיש הרצון לאיש ישראלי ללמוד תורה, ובפרט אם הלימוד הוא ביראת שמים, הרי היצר הרע מתקומם נגד זה בתחבולות שונות ומשונות, ומובן אשר משתדל להסביר להאדם שאין הענינים תלוים בו כלל אלא בזולתו, ובמילא אי אפשר לעשות דבר בזה, כיון שהוא מצדו כבר עשה המוטל עליו, ואם ח״ו פיתוי זה מתקבל הרי זה עלול להביא היזק גדול ולא רק בלימוד התורה אלא גם בקיום המצות ואפי׳ בקיום מצות מעשיות כי כנ״ל בא היצר הרע ומוכיח בראיות שונות ומשונות, איך שגם בהנוגע לקיום המצות המצב הוא כנ״ל, וכמו שבכל מלחמה, הרי קל יותר לנצחה בתחילתה מאשר לאחרי זה שכבר נתחזק השונא. ובלשון הזוהר הקדוש (ח״ג דפ״ז ב׳) על הפסוק מפני שיבה תקום שמזדקן בו היצר הרע ולכן עצת התורה מפני שיבה תקום, הרי גם בנידון דידיה כן הוא, היינו שבהקדם היותר אפשרי עליו לבטל טענות יצר הרע הנ״ל ולבטשו, כמבואר הדברים בזה בתניא קדישא בפירוש מאמר רז״ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, ואז יצליח הן בלימוד התורה והן בקיום המצות וביראת שמים שהיא היא אוצרו.

אפשר שמפני אי התרגלות דהראש ישיבה והתלמידים — ישנם איזה קישויים בההבנה ההדדית, אבל כלא וכאין נחשב הוא, נגד האושר שבא לאיש הישראלי ע״י לימוד תורתינו הקדושה, חכמתו ורצונו של הקב״ה, ולפום צערא אגרא.

אפשר הדבר שגם בין חביריו נמצאים כאלה שנדמה להם ג״כ שהמניעה בלימוד התורה ושקידה הדרושה היא מפני טעם הנ״ל וכיו״ב, הרי מטובו להסביר גם כן אותם כל הכתוב בזה, ובודאי ימצא אותיות המתאימות הדרושות.

(ממכתב י״ד אייר, תשי״ד)

נעם לי לקבל מכתבו מערב חג הפסח — במצב רוח טוב בהרבה יותר מאשר במכתביו הקודמים. ויה״ר מהשי״ת שלא רק שישאר במצב רוח כזה, אלא אדרבה עוד יוסיף בבטחונו בהשי״ת, ובמילא במנוחת הנפש ובשמחה, שעי״ז יתוסף גם המרץ בעבודתו בקדש.

בודאי אקבל ימים אלו ידיעות מפעולת הרישום, וההשקפות לשנת לימודים הבע״ל.

מ״ש שמרגיש הוא שבמקצוע ההוראה עדיין חלוש הוא, הרי מקרא ישן נושן הוא ומדבר בכאו״א ממין האדם, אשר עיר פרא אדם יולד, וממילא מובן שאך צעד אחר צעד הולכים בדרך ובמסילה העולה בית א־ל להיות אדם הממלא את תפקידו

לשמש את קונו בכל כחותיו ובכל יכולתו. וכיון שהמטרה היא התאחדות במהות ועצמות א"ס ב"ה — מובן שגם הדרך אין סופית היא. וכמו שכל אחד מבני ובנות ישראל כבר צעד לפנים מהנקודה הראשונה שבדרכו — הרי, מצד השני, עדיין אפשר לו להשתלם עוד יותר ויותר. וע"פ מרז"ל רגלי החיות כנגד כולם וכמבואר בתניא סוף פרק י"ג, הנה כל המעלות ומדריגות שלמטה — הם כאין לגבי מעלת ומדריגת — היינו לגבי הנקודה — שיבוא אלי' לאחר שישתלם עוד מעט ועוד מעט להגיע לשלימות, שלכן מתאים לזה גם אופן הסייעתא דשמיא — שהיא ג"כ באופן כזה וכמבואר באגה"ק סי' י"ד אשר בכל יום ויום נמשכין מוחין עליונים מבחינה עליונה יותר שלא הי' מאיר עדיין מעולם עי"ש, וכמו שהוא בכללות ובדברים עיקרים כן הוא גם בכל מקצוע וענין. ובמילא הרגש הנ"ל צריך לעורר תוספת כח ויגיעה ובמילא תהי' גם תוספת בההצלחה ובהמצאת.

בברכת הצלחה בכל הנ"ל,
ולבשו"ט גם בעניניהם הפרטים
שלו ושל כב"ב — שיחיו

(ממכתב י"א אייר, תשט"ו)

במענה על מכתבה מי"א תמוז, במה שכותבת אודות חבר לבעלה שי' בלימוד תורת החסידות, מהנכון הי' שתדבר בזה עם עסקני צעירי אגודת חב"ד, שענינים אלו הם ממטרת אגודתם ובטח ישתדלו בזה כפי האפשרי. אבל זאת להעיר, שאף שאחד מהענינים שהתורה נקנית הוא הלימוד בדבוק חברים, בכ"ז מובן ופשוט, שגם באם אי אפשר באיזה תקופה ומאיזה סיבה שתהי' להשיג חבר או גם מורה דרך בזה, אין זה פוטר מן הלימוד כלל וכלל, לא מלימוד חלק תורה זה, כמו שאין פוטר מלימוד חלק תורה אחר. ובפרט שלמי שיש לו ידיעה בנגלה דתורה ובלימוד המוסר — בלי ספק שיכול ללמוד גם בפני עצמו, ובפרט לאחר שמשך זמן קבל לקח מהרגילים בלימודים אלו, ומובן ופשוט שגם על לימוד חלק תורה זה, אמרו רז"ל יגעת ומצאת. ויגיעה היינו כפשוטה — שצריך לייגע את כח שכלו וההתבוננות שלו, ולכן אין להתרשם אם הידיעה וקליטת הענינים באים בגישה הראשונה — לא כדי כל צרכם, וכן אין להתרשם אם אין — עדיין — מבינים כל דיוקי הלשונות ועוד ועוד.

בטח יש להשיג את הקונטרס לימוד החסידות לכ"ק מו"ח אדמו"ר — שממנו יבואר האמור לעיל בפרטית ובהסברה יותר, ובפרט בפרק י"א שם.

בטח השתתפו היא וגם בעלה שיחיו בהתועדות דימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז — כ"א מתאים לענינו. ויה"ר שיהי' בהצלחה, היינו שישפיע על הימים שבועות וחדשים שלאח"ז.

כיון שאין מזכירה ע"ד בריאותה — תקותי שמתאים למכתבי מאז הסיחה דעתה מזה, כי בריאה היא.

(ממכתב כ' תמוז, תשט"ז)

במענה למכתבו מה' שבט. במ"ש אודות כח הזכרון, מובן שלכל לראש יש לחזור על לימודו כמה וכמה פעמים ומבפנים גם כן, ולהתנהג בצניעות. ולהוסיף בסייעתא דשמיא בהאמור — הנה בכל יום חול קודם תפלת הבקר יפריש איזה פרוטות לצדקה, וישמור על שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים...

(ממכתב ט' שבט, תשי"ח)

במענה למכתבו בו כותב ע"ד טבעו ושאינו יודע איך לשנותו כי כלשונו במכתבו, דבר זה מושרש בו כ"כ וכו'.

הנה ידועה הוראת תוה"ק לעולם ילמד אדם תורה שלא לשמה שמתוך כו' בא לשמה (אף שכמובן אין זה כלל וכלל ענין של הידור, ולא עוד אלא „שלא לשמה" כמה דרגות בזה, ואפשר לצאת ידי חובתו דמרז"ל הנ"ל גם בדרגא דקה מן הדקה).

ומה שפשוט — הוא שצריך להתמיד ולשקוד בלימודו, וכן עד"ז בנוגע לקיום המצוות, וכלשון רז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה כו', ומהמצות ומהעקרים שבהן ה"ז עבודת התפלה, שמביאה רפואה לכל עניני האדם כשעובד עבודתו צעד אחר צעד, וכמ"ש מעט מעט אגרשנו. וכמובן גם בתניא באיזהו מקומן.

המורם מהאמור, שעליו ללמוד בהתמדה ושקידה, וכלשון הידוע לימוד בשופי הן בנגלה והן בחסידות ולהדר בקיום המצות, ופשוט שכל זה אפשרי להעשות מבלי לנגוע בעניני בריאות הגוף (שגם זה מפיתויי היצה"ר לנגוע בבריאות, בכדי להחליש אח"כ העבודה), ויסיח דעתו לע"ע מהענין אודותו כותב, שלפעמים ההתבוננות בזה גם היא באה ממקור בלתי טהור, וק"ל.

(ממכתב י"א אדר, תשי"ח)

...ובהנוגע ללימודו, כבר ידועה הודעת חז"ל יגעת ומצאת, שמזה מובן שהצלחת הלימוד בידו הוא, אלא שבכדי להרבות בסייעתא דשמיא, הנה — יזהר בטבילת עזרא, ובכל יום חול קודם התפלה יפריש איזה מטבע לצדקה, ובכל יום אחר התפלה גם בשבת ויום טוב יאמר השיעור תהלים חדשי — כפי שנחלק התהלים לימי החדש —

במ"ש אודות המיחוש שלו, בטח נמצא בטפול רופא מומחה במקצוע וממלא הוראותיו, וידוע אשר מנוחת הנפש וחיזוק הבטחון מהרפואות הכי מעולות למיחושים כמו אלו.

בודאי יש לו קביעות עתים בלימוד תורת החסידות, ומוסיף בזה מזמן לזמן, שהרי, ככל ענין של תורה ומצוות, נצטווינו בזה מעלין בקדש.

(ממכתב ז' ניסן, תשי"ח

בשביעת רצון קבלתי מכתבו מכ"ז תמוז, שכותב מהחלטתו טובה בהנוגע לסדרו לשנה הבע"ל. והשי"ת יעזור שתראה רוב הצלחה בלימוד תורתנו הק' שנקראת גם כן תורת חיים, הכוונה שעל ידה יודעים איך לחיות ועל ידה השי"ת מצליח שהחיים יהיו מאושרים בגשמיות וברוחניות, והלימוד יהי' כמאמר חז"ל — תלמוד המביא לידי מעשה, ויהי' באופן דמוסיף והולך, וברכות השי"ת — ג"כ באופן דמוסיף והולך, ואקוה שדוגמתך יפעול על חבריך להוסיף בתורה ומצות, שאז גם זכות הרבים מסייעתו, וגם בענינים הפרטים.

(ממכתב א' מנ"א, תשי"ח)

מאשר הנני קבלת מכתבו מכ' סיון, ובשולי הגליון ימצא בהנוגע למה שמעיר במכתבו.

ולפלא שאינו מזכיר אודות קביעות עתים בלימוד תורת החסידות, והרי בודאי הוסיף בזה גם מעת מכתבו האחרון, כיון שציווי מפורש הוא — מעלין בקדש,

ובפרט בהנוגע לת"ת, שכלשון זוהר הק'* צ"ל לאפשא לה. ובטח ימלא עד"ז בהזדמנות הבאה.

בברכה לבשו"ט

בהערותיו: א־ב): בתניא פל"ט ורפ"מ ובשו"ע שלו הל' ת"ת פ"ד ס"ג — כשהקליפה מורדת ת"ת שלו אזי צ"ל תשובה להשיבה ולהעלותה. ואז אין צריך ללמוד עוה"פ, כי ה"ז ענין התשובה להעלות העינים והניצוצות...

(ממכתב כ"ד סיון תשי"ח)

*) ח"א יב, ב. וראה תורה אור לרבנו הזקן ד"ה מי כה' אלקינו וביאורו.

...לרצונו להוסיף על לימוד התניא לימוד שלא מספרי חב"ד (במובן המצומצם) אבל שייך לזה — ילמוד בס' של"ה (ומובן שלאו דוקא על הסדר ויכול לדלג וכיו"ב).

(ממכתב יו"ד ניסן, תשכ"א)

...במש"כ ע"ד שמו"ת ולימוד חסידות — הנה כיון דלימוד זה אפשר דאתי לאימשוכא ובכלל אין לו קצבה, ונוסף ע"ז שמו"ת זמנה קבוע — נ"ל דלומדין חסידות לאחרי שמו"ת. כמובן — באם המדובר בלימוד דיחיד ולא כשמתקבצים ביחד כו'. ולמדין בכ"ז משו"ע או"ח סו"ס תל"א.

(ממכתב כ"ג תמוז, תשכ"ו)

... לקו"ת* כדאי ללמוד על הסדר שאז תקוה שסו"ס וועט מען אניאגן, משא"כ „חוב ישן"...

(ממכתב י"א ניסן, ה'תשכ"ה)

*) בשנת תשכ"ה הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א ללמוד לקו"ת על הפרשה בכל שבוע, ושאל א' כשאינו מספיק ללמוד הכל בשבוע א', האם ילמד בשבוע ב' השייך לאותו שבוע וישלים החסר בזמן הפנוי, או שימשיך ללמוד על הסדר. המו"ל.

במענה על מכתבו משילהי שבט, בצירוף עם המחברת חידושיו בש"ס, ושאמרו לו שכדאי להדפיס לטובת לומדי הדף יומי וכו'

והנה יש להתייעץ בזה עם אותם היודעים אופן לימוד זה — שבהתאם לזה יוכל להחליט ע"ד הנ"ל. ואף שבטח גם בזה חילוקים ישנם — בכ"ז ישנו הצד השוה בשיעור זה, כיון שמוגבל הוא, לימוד הדף גמרא ליום דף גמרא ליום, הגבלות למעלה והגבלות גם למטה, שמזה ג"כ הוראות לאופן החידושים והביאורים המתאימים ללימוד כזה.

ויה"ר שמתוך הרחבת הדעת ובריאות הנכונה יוסיף חילים להגדיל תורה ולהאדירה, לימוד הנגלה ולימוד החסידות, ובאופן שילמוד ע"מ לעשות, שגם זה תנאי הן בלימוד הנגלה והן בלימוד החסידות שהרי נשיאינו הק' דורשים שמכל ענין יהי' בכן.

(ממכתב ה' אד"ר, תש"ז)

מרחוק במקום וקרוב ברוח הנני משתתף בשמחתם־שמחתנו להופעת כרך העשירי*, שגודל הענין מובן לכל, בפרט בתקופתנו, להוציא מלבו של מקלו יגיד לו ולהוכיח שכל פסק־דין יש לו יסוד חזק ברבותינו ז"ל הראשונים כמלאכים**, שלאורם נלך בנר מצוה ותורה אור, בדרך מלכו של עולם, דרך החיים לכל אחד ואחת, חיים הראויים לשמם, בחיי הפרט והציבור והכלל.

*) ד'אוצר הפוסקים'. המו"ל.

**) בכ"ף הדמיון, כי תורה (ופס"ד) לא בשמים היא, ואך רבותינו הם עמודי הוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל.

בחתימה שימשיכו בפעלם הנעלה ועד שיברכו על המוגמר, ונותן התורה אבן ישראל יהי' בעזרם ובעזרתנו ובקרוב יקיים היעוד וארשתיך לי לעולם גו' ומארוסין לנשואין••• כביכול בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

(מברק — אור ליום ג' כ"ה אד"א ה'תשכ"ז)

•••) מארוסין לנשואין: נ"כ עיין שמות רבה, סוף פ' טו. נתבאר ע"פ דא"ח בלקו"ת שה"ש מח, א. ובכ"מ.

...ומה אגן הסהר שהוא כחצי גורן עגולה ופני' למעלה לכסות ולהעלים כו' מן החיצונים והיא, העיקר והעצם, נקודה באמצע — הרי יהי' ג"כ „אגן הסהר" שבל יחסר המזג לכוון לנקודת ההלכה מבלי נטיות מפני יניקת ענינים חיצוניים (ויעויין מאורי אור מערכת אגן הסהר ושם נסמן ביאיר נתיב לזהר הק' וזהר חדש, ועיין ג"כ פע"ח שער התפלה פרק ה').

עיין תרגום שה"ש ז, ב.

(ממכתב כ' מ"ח, תשט"ו)

...בתחלתו•. בתחלת הקדמת היד. לפלא קצת שלא הביא (עכ"פ ציין) הרגצובי לדברי הרמב"ם עצמו בתחלת פיהמ"ש שלו. ובפרט ששם מאריך, ובכ"ז — כולל בפירושה רק פרטי דינים ולא סברות וטעמים כלל.

וראה קו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב (דמשם מובן לנד"ד דהרמב"ם לשיטתי').

פסקא זו דהרגצובי — הובאה וצוינה וכו' בהצפע"נ למס' הוריות בתחלתה.

כמה גירסות בדרז"ל עה"פ ואתנה גו' להורותם — הובאו בתו"ש עה"פ שם...

(ממכתב ימי הגבלה תשל"ז)

•) צפע"נ עם פי' העמק עיון (ירושלים תשל"ח). המו"ל.

נעם לי לקבל מכתבו בצירוף גליוני ההגהה של הספר פירוש ופסקי רי"ד על מסכת שבת, אשר זכה להתעסק בעבודת הכתבי־יד ובעריכתם להו"ל.

ואשרי חלקו להיות עוסק בתורתן של ראשונים, ראשונים כמלאכים, בעלי התוספת אשר מפיהם אנו חיים.

ואשר לפעמים רבות בסגנונם הזך והקצר, מאירים דרך בים התלמוד ובאופן אשר מלכתחלה אין מקום לקושיות, פירכות וכו'.

וכידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר בזה, בשם אבותיו רבותינו נשיאינו, בחילוק סגנונם של ראשונים, אשר בשורות ספורות מבארים דבר הקשה, פוסקין דין להלכה למעשה וכו', והדברים מאירים. משא"כ סגנונם של אחרונים, המאריכים בפלפולא דאורייתא שקו"ט ומו"מ במלחמתה של תורה עד שבאים לידי מסקנא ופס"ד, וגם אז — אינה באותה הפשיטות והאור כמו בספרי הראשונים.

ואמרו דוגמא לזה — איש הנמצא בהיכל גדול ומלא ההיכל כולו אורה, הנה תומ"י מוצא את הדרוש לו, באם זהו דלת, חלון וכיו"ב: משא"כ בדורות האחרונים, אשר נתגבר החשך עד אשר ימש חשך ונתמעטו הלבבות וכו' — הרי האיש הנמצא בהיכל ורוצה למצוא הפתח, מגשש עד שמוצא חלל, מתחיל לחפש ראיות האם זהו הפתח המוליך חוצה או אינו אלא חלון פתוח ואולי גם חלון אטום, ראיות מן הצד ומסביב. ואינה דומה שמיעה הבנה והשגה, לראי': אשר גם בהשכלה נמצאות דרגות אלו, מסקנא ע"י שקו"ט ושלילת ענינים סותרים וכו', או ראי' בעין השכל, שרואה את הענין ברור, עד שכל קושיות ופירכות לא יוכלו לסתור המסקנא ואפילו לא להחלישה,

וכידוע הדוגמא בזה מהענין דשתק רב, ואף שהקשו לו קושיות על פסק הדין, בכל זה לא הדר בו•, בידעו ברור בשכלו אשר כן הוא הפסק למרות הקושיא והפירכא.

ויהי רצון אשר ירבה חיילים בלימוד התורה, הנגלה והפנימית גם יחד, שהרי תורה אחת היא, לימוד — כהוראת חז"ל — המביא לידי מעשה, שגם הו"ל דספרים כהנ"ל בכלל זה, ולכוון אל האמת בפירוש הדברים והענינים, ע"י לימוד מתוך יראת ה' וביטול אליו ית' דוקא, שזוהי הדרך לכוון אל האמת, וכהוראת חז"ל, עה"פ וה' עמו — (סנה' צג, ב) שאפשר לדעת להשיב לישא וליתן במלחמתה של תורה להבין דבר מתוך דבר ולהראות פנים בהלכה, אבל לכוון אל האמת שהלכה כמותו, הוא דוקא, כשהוי' עמו, אשר רק את דכא ושפל רוח ישכון (עיין מאמר וידבר גו' אנכי — תרכ"ז, ושלאחריו).

בברכה להצלחה בכל הנ"ל ולכוח"ט

נ. ב.

לחביבותא דמילתא באתי עכ"פ באיזו הערות, אף שמיוחד הזמן בימי חדש

•) (ביצה ו, א) דרוב הפוסקים פסקו כרב. ועיי"ש ר"ן, רא"ש, השגות הראב"ד על הרז"ה בסוכה (ז, א), קונטרס הרמ"ע, שברי לוחות ועוד. וא"כ פליגי אתוד"ה ומודה (ב"ב סב, א).

אלול, ימי הרחמים והרצון, שאכו"כ בימי הסליחות, לעסוק בתפלה ובתחנונים ולהשתתף עם הצבור השופכים לב כמים לפני אבינו שבשמים מלך חפץ בחיים.

הערה כללית — בכ"מ בספר זה — מעתיק ל' הש"ס כמו שהוא, מבלי כל הוספה ופי'. ואפילו — כשאינו פס"ד ואינו נוגע להלכה. וכמו: א"ר אלעזר כו' כאגמון ראשו (בס' ע' קנו).

ואולי היו לפני המחבר שינויי גרסאות במקומות אלה ובהעתקתו בא לקבוע גירסא הנכונה.

— כמעט ולא נמצא בכל הספר פי' על חלק האגדה שבמסכתא.

ע' א'. יציאות השבת ב' שהן ד' בחוץ כו' בפנים. ובהערה שכן גירסת משניות קעמברידז תרס"ב (בחוץ ואח"כ בפנים).

והנה, כמש"כ בשינויי נוסחאות שבמשניות דפוס ראם, לא מצינו לנוסח זה חבר. ואינו מובן איך זה לא נמצא כל זכר לנוסח אשר הרי"ד בחר בו.

אבל כד דייקת, עכצ"ל שגם המחבר — הרי"ד — גריס בפנים ואח"כ בחוץ, וכמוש"כ תיכף בפירושו: פי' יציאות השבת ב' הן מה"ת בפנים כו' וב' כו' מה"ת בחוץ כו'.

ואפילו את"ל שגם במפרשים נוהג דפתח במה דסליק מינ' — כאן אאל"פ כן, כיון שמתחיל הפי' בהתיבות „יציאות השבת" שבהתחלת משנתנו.

גם לקמן משמע דגירסת המחבר בפנים ואח"כ בחוץ, וכמוש"כ (סע"ב): זהו פירוש ב' בפנים כו' וב' בחוץ כו'. ובסע"ג: הרי פירש כו' נמצאו עכשיו ב' הכנסות בפנים כו' וב' הוצאות בחוץ וכו'.

וכדי ליישב הסתירה בין העתקת ל' המשנה והפי' — י"ל,

דהנה כמה ראשונים בפי' לש"ס — אין מעתיקים מהש"ס, בתחלת ד"ה של פירושם, אלא ב"ג תיבות, או שכתבו הפי' על הגליון דהש"ס. וכן עשה הרי"ד כאן. והמעתיק שלא הי' דייקן (שהרי לא הבחין בסתירה הנ"ל) לא דייק גם בהעתקת ל' המשנה, או שנזדמן לו משניות קעמברידז. אבל לאו גברא רבא כהרי"ד חתום על נוסח זה, ולכן לא מצינו לו חבר כנ"ל, אף שרבים שתו ממימי הרי"ד.

שם: בפנים דהיינו כו' הכנסות. — כאן מקום להעיר שזהו כפירש"י בשבועות (ה, א) ודלא כרש"י תוס' וכו' כאן.

שם. שהן ארבע — אין זה התחלת פיסקא חדשה, כ"א המשך פיסקא הראשונה. וסיומה „ואצל העני" — כי ע"כ הוא פי' הבבא שהתחיל לפרשה. ולאחר זה „ומקשה בגמרא" — מתחיל ענין חדש...••

(ממכתב כ"ג אלול תשכ"א)

••) המשך המכתב נדפס בלקו"ש חי"א ע' 280. המו"ל.

ב"ה, יום ד' פ' ושבתם איש אל אחוזתו,
בשבעה באייר, חנוכת שור (חומת) ירושלים*
ה'תשד"מ. ברוקלין, נ. י.

כבוד המשתתפים בכינוס „לרגל סיום הש"ס תלמוד ירושלמי"
ובראשם — הנהלת ועד להפצת דף היומי והנהלת מכון תלמוד הירושלמי
שליט"א

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתב המבש"ט — ואין טוב אלא תורה —

סיום הש"ס תלמוד ירושלמי ביום הראשון לפ' בחוקותי,

ודבר בעתו, כמחז"ל: בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, ואמחז"ל אין תורה כתורת ארץ ישראל,

סיום מס' נדה בסדר טהרות,

וכינוס כגון זה הרי הוא, כמחז"ל: הנאה להן והנאה לעולם,

שהרי גדול לימוד שמביא לידי מעשה — לימוד הירושלמי שיביא גם למעשה (ולהנהגה) כהנהגת מארי דתלמוד ירושלמי — שמנעימין זה לזה, וב"ש וב"ה אע"פ שאלה מחייבים בקרבן ואלה פוטרין כו' (סיום מסכת נדה) — חיבה ורעות נוהגים זב"ז לקיים מש"נ האמת והשלום אהבו,

ויש לקשר זה — ע"ד הרמז עכ"פ — עם התחלת ש"ס הירושלמי: קרובין דבריהן להיות שווין — אע"פ שהמדובר הוא להשוות דרך בנ"א באכילת פתן ודרך כהנים באכילת תרומתן —

ומעין זה במשנה שלפני', שהתחלתה בדברי ר' אליעזר שהוא מב"ש (ירושלמי שביעית ספ"ט ועוד), וסיומה דברי ר"ג מב"ה ומיוצאי חלציו וממלא מקומו — ותוכנם דדברי ר"ג אשר קרובין דבריהן (דר"ג ודחכמים) להיות שווין.

וממעלות תלמוד ירושלמי (כביאור אדמו"ר מהורש"ב ואדמו"ר האמצעי) ש„מאיר בה החכמה ברורה כמו שהיא למעלה בגילוי, ואין זקוקים (כ"כ) לקושיות, בלי פלפול ארוך, וביאור טעמי ההלכות על בוריין היו מקובלים בזה איש מפי איש", שבזה אין שייך ומלכתחילה אין מקום למחלוקת.

ויה"ר אשר ע"י העמל בתורה — בחוקותי תלכו מחיל אל חיל ובנועם — נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור (סנהדרין כד, א ובפרש"י) — יהי' — כהמשך הכתובים בתורה — ונתתי גשמיכם גו' ונתתי שלום

---

*) מגלת תענית רפ"ב.

גו', ונשב פנוים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה — וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ט, ה"א).

„ומיד הן נגאלין" ותקויים תאוות „כל ישראל נביאיהם וחכמיהם" ותרבה הדיעה והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' (רמב"ם שם בסיומו).

בכבוד רב ולהצלחה רבה

ולהעיר על ההדגשה המפורשת בהנ"ל — בסיום כל סדר טהרות כולו: א"ר שמעון בן חלפתא לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום —

ואין עוז אלא תורה וניתנה (וכל הנותן — בעין יפה נותן) לעשות שלום בעולם (— כולל עולם קטן זה האדם, וכל ישראל עמו, עזין שבאומות) שנאמר (עיין פי' הכתוב בזח"א קצז, א) דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום.

נוהגים* לאחרונה (מנהג שהביא למח' טובות ולפעמים תכופות — למע"ט מתחיל מעיון יותר בהחדו"ת) — לצרף** צילום כת"י המחבר, תמונתו, דביהמ"ד שלו (וכיו"ב). אין כוונתי בנוגע „על העבר" שהרי אפשר לצרף לכל טופס גם עתה קונטרס מכל הנ"ל.

(ממכתב אד"ר תשמ"א)

*) נכתב לא' שהדפיס ספר שמחברו נספה בשואה, הי"ד. המו"ל.

**) ראה גם לקמן ע' 599. המו"ל.

בהנוגע לתפילין לא שמעתי בזה הוראות, ואפשר ידוע מה לזקני אנ"ש באה"ק ת"ו, — נוהג אני, שגובה התפילין יהי' כארכן ורחבן — עיין ס' האשכול ובד"מ ועוד . . .

(ממכתב כ"א אד"ש, תש"ז)

במענה למכתבו מיום כ״ט סיון בקשת ברכה־פ״נ,

כיון שהובטחנו יגעת ומצאת, הנה ילמוד בהתמדה ושקידה נגלה וחסידות ועד לאופן שהתורה קוראה לזה יגיעה והלימוד יביא לידי מעשה קיום המצות בהידור. ואז תקוים ההבטחה — ומצאת. וה״ז הצינור והכלי לקבלת ברכות ה׳ בהמצטרך.

בברכה לבשו״ט בהאמור

לכתבו ע״ד מה שקרהו בענין התפלין — יהי׳ בקי׳ בהל׳ תפלין הצריכות לו (לא — לסופר וכיו״ב) ויניח מכאן ולהבא גם תפלין דר״ת.

(ממכתב ה׳ תמוז, תשכ״ה)

~

... ת״ח על הבשו״ט שבנו שי׳ יניח ב׳ זוגות תפלין מלכתחילה. וראה ס׳ אות חיים ושלום (מונקאטש) סל״ד סוסק״ג.

(ממכתב ה׳ שבט, תש״מ)

~

ב״ה, כ״ף מנחם אב ה׳תשל״ו

לכל אחד ואחד מהברי־מצוה
יתומי המלחמה והחבלנות
בארצנו הקדושה — שליט״א

שלום רב וברכה!

בימי הנחמה שלאחרי ימי החורבן, אשר „מפני חטאינו גלינו מארצנו",

משתתף הנני בשמחתך לרגל הגיעך לגיל בר מצוה,

ויהי רצון שתקבל עליך ובשמחה עול תורתנו תורת חיים ומצותי׳, ותקיימם מתוך בריאות ומנוחה,

כי ירום השם קרן עמו ישראל ויתן שלום בארצנו, וגדול זכות התורה והמצות להגן על הארץ ועל עמנו בכל מקום שהם ולהפיל אימתה ופחד על כל אויב ומתנקם,

וסגולה מיוחדת במצות תפלין אשר, כהודעת חז"ל, ע"י קיומה כל עמי הארץ יראו ממך,

וע"י כל זה תגרום נחת רוח אמתי לאביך, השם יקום דמו, אשר מעולם האמת בו הוא נמצא משגיח בהנעשה אתך, מתענג עונג רב בהנהגתך הטובה ושמח שמחה גדולה בראותו אשר הולך אתה מחיל אל חיל בתורתנו תורת אמת ומצותי'.

בברכת מזל טוב
ולכל המשפחה — שליט"א

ב"ה, מוצאי שבת קודש,
כף מנחם אב, פרשת בנים אתם להשם אלקיכם
שנת השמיטה שבת להשם, ה'תש"מ
ברוקלין נ. י.

לכל אחד ואחד מהברי מצוה
בתוככי כל המשתתפים
בחגיגה המשותפת בכפר חב"ד
בארצנו הקדושה — שליט"א

שלום וברכה!

בימי השבוע שאנו קוראים בתורתנו: הארץ אשר השם אלקיכם נותן לכם וירשתם אותה וישבתם בה,

משתתף הנני בשמחתך לרגל הגיעך לגיל בר מצוה,

ויהי רצון שתקבל עליך ובשמחה עול תורתנו תורת חיים ומצוותי' ותקיימם מתוך בריאות ושלום אמתי,

וגדול זכות התורה והמצות להגן ולתת שלום בארץ בשלמותה,

ועל עמינו בשלמותו — בכל מקום שהם, כי הם עמו וצאן מרעיתו,

ולהפיל אימתה ופחד על כל אויב ומתנקם, וסגולה מיוחדת למצות תפילין, אשר, כהודעת חז"ל, ע"י קיומה כל עמי הארץ יראו ממך,

וללכת מחיל אל חיל בתורתנו ובמצותי', המביאים שלום בארץ — בשלמותו.

בברכת מזל טוב
לך ולכל המשפחה — שליט"א

ב"ה, כ"ף במנחם אב, ה'תשמ"ב
ברוקלין, נ. י.

לכל אחד ואחד מהברי מצוה
בתוככי כל המשתתפים
בחגיגה המשותפת בכפר חב"ד
בארצנו הקדושה — שליט"א

שלום וברכה!

בהשבוע שאנו קוראים בתורתנו תורת אמת: והי' כי יביאך השם אלוקיך אל הארץ גו' וירשתם אותה וישבתם בה, ושמרתם לעשות את כל החוקים גו' אשר אנכי נותן לפניכם גו' כל הימים אשר אתם חיים על האדמה,

ביום השלישי בו — שהוכפל בו כי טוב, טוב כפשוט, הקשור — כמאמר חכמינו ז"ל: אין טוב אלא תורה — בחיים עפ"י התורה,

הנני משתתף בשמחתך לרגל הגיעך לגיל בר מצוה,

ויהי רצון שתקבל עליך ובשמחה עול תורתנו תורת חיים ומצוותי', ולקיימם במעשה, שהוא העיקר

וגדול זכות התורה והמצוות להגן ולתת שלום בארץ בשלמותה, שלום אמתי ובר קיימא,

ולהגן על עמנו בשלמותו — בכל מקום שהם, וסגולה מיוחדת למצות תפלין, אשר, כהודעת חז"ל, ע"י קיומה כל עמי הארץ יראו ממך,

וללכת מחיל אל חיל בלימוד תורתנו ובקיום כל מצוותי'

ועל־ידי כל זה תקרב ותמהר גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,

וביחד עם כל ישראל תקיים היעוד בספר דוד מלך ישראל: הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב.

בברכת מזל טוב
לך ולכל המשפחה — שליט"א.

במענה על מכתבו, בו כותב שבדקו המזוזות ונמצאו כשרות. והנה אם ודאי הדבר, אז בטח לא נקבעו עפ"י דין, במקום הראוי בגובה הראוי וכו', ובכ"א שיהי' משהו בהמזוזות לא בסדר — עפ"י כתבו מצב הסבתא תחי'.

ומה שנוגע לבריאות עיניה, מובן שיש לעשות כהוראת רופא מומחה במקצוע, ויתייעצו עם הנמצאים על אתר באיזה מהמקומות והאופנים — אודותם כותב לעשות. ובכל אופן אין לפחוד, שהרי התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, ומהנכון שהוא מצדו יוסיף בהתמדה ושקידה ויתוסף עי"ז בברכות השי"ת בעניניו בכלל שגם מילוי בקשתו האמורה כלולה בזה.

(ממכתב ה' אלול, תשי"ז)

...ת"ח* על הודיעני סיפור המזוזה, ובעיקר — על שצירף פירושו דהקשר — וה"ז מיסודי אמונתינו — אשר הכל הוא בהשגחה פרטית מהשם בורא עולם ומנהיגו, אלא שאיש חכם מבין ורואה זה ומי שאינו וכו'.

(ממכתב ג' כסלו, תשד"מ)

*) מענה לא' שהיו בעיות לפני לידת בנו, ובדקו המזוזות ומצאו שאחת הייתה הפוכה, ולאחר שסדרו את זה — הכל הסתדר. הוא כתב הסיפור לכ"ק אדמו"ר שליט"א, והוסיף שחושב שיש קשר בין שני הענינים. המו"ל.

...רגיל לעשות ה"ש" שעל התיק נגד (לערך) השם שבהמזוזה — היינו באמצע.

(ממכתב אייר תש"מ)

יש* להתחשב בהכניסה צדדית בהיכר ציר.

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

*) מענה לשאלה: למנהגנו שהולכים במזוזה בתר היכר ציר מלבד הדלתות היוצאות לחצר או לרה"ר — איך מתנהגים כשיש ב' דלתות לכניסה מהחוץ, דלת צדדית ודלת ראשית. המו"ל.

... בכלל בהנוגע לתמונת האותיות וכיו"ב, הרי זה ענין שמקבלים אותו מפה אל פה ועל ידי ציורים, אבל קשה לבאר הפרטים שבכתב, ולכן יחפש באה"ק ת"ו מבין אנ"ש הבקיאים בהנ"ל. ואפשר גם אלו שכותב אודותם יש לסמוך עליהם — אם קבלו זה במסורה ממומחים וסופרים מובהקים, שבודאי יכול לברר זה, ומהם יוודע הפרטים ...

(ממכתב ד' אלול, תשט"ו)

... לכאורה צ"ע אם רצוי להשתמש באותיות מתוייגות, לבר בסת"ם — ובפרט בגליון שאינו נשמר,

אף שבנוגע לכתב מרובע פשט עתה ההיתר — אף שמקודם העדיפו כתב רש"י וכיו"ב.

(ממכתב י"ד כסלו, תשל"ח)

במענה למכתבו מכ"ד אלול עם הפ"נ המוסגר בו, שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע,

בו כותב אודות סברתו, ללמוד מלאכת סת"ם,

ונכון הדבר במאד, ומכמה טעמים.

ובודאי למותר לעוררו אשר סופר סת"ם צריך להרבות ביר"ש שלו, אלא שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ונותן מראש היכולת והכחות על זה, ואין הדבר תלוי אלא בהאדם, ואדרבה מוסיפין בסיוע שלו, וכמרז"ל הבא לטהר מסייעין לו. ועיין לקו"ת דברים פט, ד.

(ממכתב ז' תשרי, תשי"ט)

נישואי תערובות — זהו 1) **אסון בפועל** — לשניהם. **ובאם יש** איזה **יחס הגון מזו לזה (ולא רק חש** זמני — שבוודאי יחלוף) **לא ימשיך את השני לחיי** אסון **תמיד כל הימים (אפילו באם השני רוצה לאבד עצמו לדעת).** 2) **זהו סיוע ישיר למטרת היטלער ימ"ש לחסל את עם בנ"י (אלא שנעשה ב„כפיפת משי"). ע"פ הנ"ל מובנת דעתי — שעליהם (בתור הורים ובתור בנ"י בכלל) לעשות** כל התלוי בהם **שלא להניח בתם תי'** להרוס, ר"ל את חיי', ולהזיק את כל עם בנ"י ג"כ.

אולי כדאי שתסע לאה"ק תו"ת.

לדבר אתי פנים אל פנים אין כל צורך כלל.

(ממכתב שנת תשל"ה)

ט״ו באב

ב״ה, כ״ט מנ״א תש״מ
ברוקלין

הנהלת „כולל בית מנחם״
— חברי הכולל
תומכי הכולל
שליט״א

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכ׳־דו״ח, ות״ח.

ודבר בעתו —

בסמיכות לחמשה עשר באב

— קיימא סיהרא באשלמותא —

ולא היו יו״ט לישראל כטו באב כו׳.

הפ״נ שבמכ׳ יקראו בעת רצון על הציון הק׳

בכבוד ובברכה שהיותנו בשנה השביעית שבת להשם — תוסיף עוד יותר בלימודם בתורת ה׳ ובתמיכת הלימוד (שלכו״ע בשבת ניתנה תורה, כי תוכנם שווה כמבואר בתו״א ובכ״מ) ות״ח נקרא שבת —
ומתוך שמחה וט״ל

ב״ה, יום השלישי, שהוכפל בו כי טוב, פ׳ והי׳ עקב תשמעון,

ערב חמשה עשר באב, ה׳תשמ״ב

ברוקלין, נ. י.

לכל המשתתפות בכנס הארצי של נשי
ובנות חב״ד בארצנו הקדושה תובב״א

השם עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

בנועם קבלתי הידיעה על דבר הכנס הארצי שתתקיים בארצינו הקדושה תובב״א, בצירוף מסיבת „מלוה מלכא״ סעודת מלכא משיחא במוצאי ש״ק פרשת והיה עקב תשמעון גו׳ ושמר ה׳ אלוקיך לך גו׳,

ודבר בעתו, הוא נושא הכנס הקשור באהבת ישראל, כלל גדול בתורה, תורת אמת ותורת חיים, אהבת ישראל המבטלת סיבת גלותנו זה (שהיתה הנהגה הפכית מזו).

ויהי רצון שזה עוד יקדים ויחיש גאולתנו האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, בנעריו ובזקנו בבנינו ובבנותנו — שלימות העם המאוחד באהבת ישראל, חדורים באהבת התורה בשלימותה — יעלו ברינה וישכנו בארצנו הקדושה בגבולותיה — שלימות הארץ — לבטח ובשלום.

בברכה להצלחה מרובה
בפעולותיהן הברוכות ובאופן
דמוסיף והולך ואור

באהבת ישראל: שייכות מיוחדת לט״ו באב שאז בנות ישראל יוצאות כו׳ בלבושים שאולים דווקא (תענית בסיומה).

דמוסיף והולך: שייכות מיוחדת לט״ו באב שמאז מוסיף בתורה (שם).

עקב

במענה על מכתבו מעש"ק, עם הפתקא המוסגרה בו עבור ... שי',

בעת רצון אזכירם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע כאו"א להמצטרך לו. ובטח שאל את מר ד"ר ... שי' בהנוגע להמיחוש שלו, אם אין לזה שייכות להילוך הדמים ברגל, כוונתי — שלפעמים בגידים הדקים הרחוקים יותר מהלב אינו במהירות כ"כ ככל הדרוש הילוך הדמים.

וע"פ הנ"ל, באדם התחתון בגופו, מובן יותר דיוק לשון רז"ל, עוונות שאדם דש בעקביו*, שבהן דרושה השגחה מיוחדת שתורגש בהם פעולת הלב, לב ישראל, אשר אפילו בגלותא ער הוא לתורה ומצותי' וק"ל.

בטח יעשו תכנית מפורטת לימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל, והרי בשנה זו הוא — בלשון הכתוב — ויהי בשלשים שנה, וראה בזה בהקדמת קונטרס ע"ו**.

בברכה לבשו"ט בכל האמור
מתוך בריאות הנכונה

נ. ב.

בטח ישתתף גם הוא בפתיחת המקוה והחגיגה. וכוונתי בלשון ישתתף, הוא ג"כ לפי דעת אלה מהאחרונים המבארים ענין השותפות, אשר על כל נקודה חלה הבעלות שלו, ואין נקודה שלא יהי' בעל עלי' כמו שאר השותפים, ז. א. שהשותפות תהי' ניכרת בכל הענינים אשר בה. ויהי רצון שגם בזה יבשר טוב.

(ממכתב י"ט סיון תשי"ז)

---

*) ע"פ פי' הראשון דרש"י ע"ז יח, א.

**) נדפסה גם בלקו"ש ח"י ע' 146. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 591 ואילך. ח"ד ע' 1323. המו"ל.

. . . במש"כ* בענין הסדר בברהמ"ז – יעויין משנה וש"ס שלהי הוריות.

(ממכתב ערב חג השבועות, ה'תשי"ז)

---

*) מענה לשאלה איפה אומרים בברהמ"ז „הרחמן הוא יברך את אדוננו כו'". המו"ל.

בין* הפרקים ובסוף ברכה זו (השלישית).

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

---

*) במענה לשאלה: אימתי עונים אמן ביעלה ויבוא בברהמ"ז על זכרנו וכו' ופקדנו וכו' והושיענו וכו'. המו"ל.

. . . במ"ש אם יש לענות אמן בברהמ"ז אחר „אל יחסרנו", הנה שאלתי פעם את כ"ק מו"ח אדמו"ר, וענה שהוא אינו עונה, ולא עוד אלא שאחד ממקורבי כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) הי' עונה בפיו — אמן, אחר אל יחסרנו — בקול רם, ואדמו"ר חייך ולא אמר מאומה. ואולי — שסומכים על סוף הברכה „ונאמר אמן", אף שגם בזה לא ראיתי שהשומעים ידייקו לענות אז אמן.

וכאן מקום אתי להעיר בכלל, שפלא הוא מה שבכמה תפלות מסיימים „ונאמר אמן", ואין השומעים עושים כן. וצ"ע.

(ממכתב כ"ז ניסן, תשי"ג)

...ונוהגים כאן שסמוך לסיום ההתועדות מכריזים שכל אלו שאכלו כשיעור, בטח יברכו ברכה שנתחייבו בה וכו', וכמדומה שמובא כן בספרים שהרמ"א וגדולי ישראל נהגו להכריז בכגון דא*.

(ממכתב כ"ז מ"ח, תשי"ח)

---

*) הערת המו"ל: זה לשון ה„הוספה" שנדפסה בסוף לקו"ש פ' בהו"ב תשל"ז:
לתועלת הרבים מועתקת בזה הוראת בעהמ"ס שאילת שלום (לשאילתות פ' יתרו ס"ק סו) — עלי' דובר ג"כ בהתועדות דל"ג בעומר ה'תשל"ז. וז"ל בהנוגע לנדו"ד:
...המון העם מקילים, ואנן בעונותינו ראינו כי גם מקצת בעלי תורה ויראי ה' נכשלים, כשיושבים בסעודה שהכלה יוצאת בהינומא וכן בסעודת ליל שבת שנולד זכר וכיו"ב ואוכלים מיני תרגומא ולביבות ופת בכיסנין וכה"ג, הולכים לביתם בלתי לברך במקומם ברכה הראוי' לאחריו, ואני בחיבורי קטן שהגיע לחינוך ערכתי בכלי קרב להוכיח אותם במישור ומצוה על כל אחד מהמסובין להיות כזריז ומזכיר לחבירו טרם ישכח ויקל לו. ואין כאן מקום להאריך בתוכחת על און איש. [החיד"א (שה"ג מע' רב אחאי בסופו) כותב על הנ"ל „הוא הרב הגאון זה סיני". והי' אב"ד דברעסלוי והמדינה וכו'].

...להערתו בשו"ע אדה"ז הסתירה* לכאורה — בין מש"כ בסקצ"ב ס"ב למש"כ בסקצ"ח סוס"א בחצע"ג — מש"כ בסקצ"ב „ולא ... של המברך" קאי אדלעיל מיני' זה השומע מן המסובין. ועפ"ז מובן: א) אריכות הל' שם. דע"פ פי' כת"ר הול"ל „שלא אמר כו' אלא של המסובין". וע"פ הנ"ל מובן דקמ"ל דישנם ב' טעמים דלא יענו המסובין אמן: 1) שלא אמרו אלא בנכנס מן השוק (כי המסובין צריכין לכוון. ונפק"מ דא' המסובין שסיים קודם לחבריו אינו עונה אמן אחריהם). 2) דעיקר בר' הזימון הוא דהמסובין. ולכן העונה (היינו — הנכנס מן השוק) שבירידה בידו — צ"ל אחרי המסובין ולא אחרי המברך.

ב) המ"מ בסקצ"ב „לבוש" — שהוא מארי דהפס"ד בסקצ"ח. — ויל"ע בלבוש ואינו תח"י.

מוסג"פ מש"כ לא' בנוגע לנוסח אדה"ז בואנחנו — כיון שראיתי מש"כ בזה כת"ר...

(ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ט)

---

*) בדבר עניית אמן כשמזדמנים למקום סעודה ושומעים שהמזמן חוזר ואומר ברוך שאכלנו כו'. המו"ל.

... בענין מערין חיין — יעויין ברה"נ פ"ו סי"א: שאין רגילין רוב כו'. ונסמן בש' הציון למשנ"ב סר"ה סק"ג.

(ממכתב י"ב אדר, תשי"ג)

... ואם בכלל יקר הזמן, כי ימים יוצרו ולא — ולו קרי — אחד בהם, הרי גדל ערכו ביותר בדורותינו דעקבתא דמשיחא, אשר כפי פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הנה זה עומד אחר כתלינו ממש, ובפרטי פרטיות בארצנו הקדושה ת"ו, אשר 'עיני הוי' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, וכמבואר באגה"ק סי' יד, שיורד ומאיר מח"ע אור חדש ומחודש שלא הי' מאיר עדיין מעולם כו' מבחי' עליונה יותר כו' ובפרטי פרטיות כן הוא בכל יום ויום כו' ...

(ממכתב כ"ד סיון, ה'תש"א)

בנועם קבלתי מכתבו מכ"ז טבת והקודמו.

ופותחין בברכה בקשר עם ההודעה שנבחר לראש העיר, ובמיוחד עיר ואם בישראל ובארץ ישראל, „ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה",

שתהא בחירתו לתפקידו האחראי בהצלחה ובברכה למר ולכל תושבי העיר, על ידי שינצל כל האפשרויות שלו לטובתם האמתית, מתוך שמחה וטוב לבב. שזה עוד מוסיף בהצלחת התפקיד כנראה במוחש. נוסף על העיקר שהוא ציווי תורתנו, תורת חיים, הוראה בחיים, ותורת אמת, שכל דבר טוב, בפרט לטובת הרבים של עיר שלמה צריך להיות בשמחה ובטוב לבב דוקא.

ובפרט שזכה ונמצאים בעיר כמה מוסדות חינוך על טהרת הקודש של עם קדוש בארץ הקדש. ובודאי לדכותי' אין צורך באריכות יתר. וזכות הרבים מסייעתו.

והשי"ת יצליחו לנהל כל עניני העיר על הצד היותר טוב מתוך בריאות הנכונה, ובאופן דמוסיף והולך ואור, ביחד עם הצלחה בעניניו הפרטיים שלו ושל בני ביתו שיחיו.

ובמיוחד שמכתב זה נכתב למחרת יום ההילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר, שעל הציון שלו יזכירוהו למילוי משאלות לבבו לטובה, ובנקודה העקרית שביחד עם רעיתו תחי' יגדלו ילידיהם לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה בגשמיות וברוחניות גם יחד. והרי על פי ידיעותי מסייע מר להתפתחות המוסדות של כ"ק מו"ח אדמו"ר בעירו, אשר בודאי יוסיף בזה כהנה וכהנה.

ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

(ממכתב י"א שבט, תשד"מ)

ת"ח עבור שימת לבו לשלוח לי העתק מאמרו „יהודי בלתי מזדהה", וכן קיצורו ב„דז'ואיש פאַרום".

ואחרי בקשת סליחתו, אף שחושבני שדברי לא יפתיעו את כ', מוכרחני להביע דעתי שאיננה בדיעה אחת עם כ'. וטעמי ונימוקי נובעים מתוך ההכרה בגודל ההכרח לשמור על אחדות עמנו, שבזה גם כ' יסכים אתי כמובן. שאם בכל הזמנים הי' צורך חיוני להגן על אחדות האומה, על אחת כמה וכמה בתקופתנו אנו, שהיא לכל הדיעות תקופה של משבר, וממילא תקופה של בלבול המוחות וטשטוש ערכין, ולעת כזאת סכנת פשרות ודוגמתן גדולה פי כמה, מה שמודגש ג"כ על ידי רבוי הדיעות והשיטות שצצו ופרחו בין לילה.

— וכמו בכל ענין, אם רצונך לעמוד על טיבה של איזו שיטה, תא חזי את בטויי' הקיצוניים, ואף אם קיצוניותה נתקבלה רק ע"י המיעוט שלכאורה אינו תופס מקום, אף על פי כן יש בתופעה קיצונית להבליט הכיוון והמגמה של השיטה, על כל פנים התוצאות האפשריות הכרוכות בה אם לא תעלה ארוכה בעוד מועד.

כוונתי לסיסמה שהיתה רווחת בחוגים ידועים והיא — שיהדות א"י ויהדות התפוצות הן שני עולמות שונים, שהקיצוניות שבהשקפה זו הובלטה בתנועת הכנענים. —

מתוך גישה זו, הנה לדעתי ההצעה להעמיד את התואר „יהודי" (באיזה שם לויי שיהי') לרשותם של בני אומות העולם, שמסורתנו מסורת אלפי שנים זיהתה אותם בהחלט בתור בני נכר [ועד שמותרים לעבור על כל התורה כולה (לבד ז' מצוות בני נח) ואין מוחה בידם, וקידושיהן אין תופסים וכו' וכו'], הרי עושים בזה פרצה לתהום וקרע שאין לשער התוצאות, ואף אם להגביל את התואר „יהודי" בתוספת כינוי „בלתי מזדה"', הרי יש מי שידגיש את התואר ויש מי שידגיש את הכינוי, אבל הצד השוה שבזה הוא שהתואר „יהודי" יצא מרשות היחיד של עמנו לרשות הרבים, ובעליו אין עמו כו'.

יתר על כן, אפילו אם תמורת התואר „יהודי" ישתמשו בתואר חילוני מקביל, גם כן יש סכנה זו מטעם האמור, שכשהענין נעשה רכושו של רבים מפקיעים הבעלות עליו.

היוצא מהנ"ל: כל מי שאחדות בני ישראל יקרה לו, אפילו בחוגים שאין להם ענין לדת, מוכרחים להגן בכל תוקף עלי' בלי נתינת מקום לחלישות ופשרה בזה. ובפרט שכל המתבונן באמתו של דבר, מוכרח להודות שכל ענין של פשרה בשיטות אינו דרך לקירוב שלום ואחדות, אלא אדרבה, מייסד מצב לחיכוכים תמידיים בלתי פוסקים והולכים וגדלים.

ודרך אגב, לדעתי נעשה עוול גדול בזה שבחרו בתואר „ישראל" ו„ישראלים" ובמילא נכללו בזה הערבים והנוצרים וכו' בתור נתיני „ישראל" ו„ישראלים", וטעמי מובן מהאמור לעיל.

ועוד נקודה להדגיש, שלא כדעת הטועים שענין הדת הוא נוגע לשמירת הקיום דווקא בתפוצות, משא"כ המשתקעים בארץ ישראל די להם בשפה, תרבות והארץ וכו'. ולדעתי אדרבה ואדרבה, שההכרח בדת בארץ ישראל עוד גדול מזה שבתפוצות, שאם בחו"ל יש סכנת התבוללות וטמיעה עד ויאבדו מתוך הקהל ח"ו, הרי בארץ ישראל אפשר להיות סברה, כנ"ל, שנוצרים ומושלמים וכו' יזדהו בתור בני עם ישראל ר"ל, כיון שדרים בארץ, מדברים עברית, מתחנכים באותם בתי הספר, חיים בתרבותה וכו', וכמו שהראה הנסיון אפילו בזמן שבית המקדש ה' קיים, שמהרסייך ומחריביך באו מבפנים.

בודאי אם יש לכ' איזו הערות בכהנ"ל, אשמח לקבלן.

ויהי רצון אשר סוף סוף יקויים היעוד ולא יטמאו עוד בגילוליהם ובשיקוציהם ובכל פשעיהם גו' והיו לי לעם ואני אהי' להם לאלקים גו' ובמשפטי ילכו וחוקותי ישמורו ועשו אותם, שזהו הקדמה לפסוק הבא לאחרי זה — וישבו על הארץ גו' המה ובניהם ובני בניהם עד עולם, עד — וידעו הגויים כי אני הוי' מקדש את ישראל (יחזקאל, סי' ל"ז).

בהזדמנות זו אביע לו תודתי שנתן לי האפשרות לעבור על הכת"י „בוך ויקרא", ומצורף בגליון בפ"ע רשימת המאמרים שבו שכבר נדפסו וכו' — להכרת תודה.

(ממכתב כ"ח אד"ר, ה'תשי"ט)

במ"ש אודות התכנית לבקר אצל קרובי' בחו"ל, ובטח זהו בהסכמת בעלה שליט"א,

בודאי תקשר זה עם איזה דבר מצוה, המתיר היציאה מאה"ק ת"ו. ויהי רצון שתהי' נסיעתה בשעה טובה ומוצלחת ובאופן טוב ומתוך בריאות הנכונה.

(ממכתב כ"ט אדר, תש"כ)

~

... השי"ת זאל העלפן, אז אייער פלאן עולה צו זיין אין ארץ הקודש זאל פאר־ווירקלעכט ווערן אלס אן עלי־ה אין אלע הינזיכטן, בפרט ווי עס איז אפט געוועדט געוואָרן, אז לויט מנהג העולם איידער מ'פארט אריין אין א ניי לאנד באקומט מען א וויזע וכו', און א „וויזע" קיין ארץ ישראל, ארץ הקודש, וואס די תורה באצייכנט אלס „ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה", איז פאר־שטייט זיך פארבונדן מיט קדושה — נאכמער צוגעבן אין עניני קדושה, פאר־שטארקן און פארשפרייטן אידישקייט, אנהייבנדיק מיט אמונה בה', וואס דריקט זיך אויס אין קיום מצוות בפועל, אשר קדשנו במצוותיו, אין אייגענעם לעבן און אין דעם גאנצן ארום, דורך א לעבעדיקן ביישפיל און דברים היוצאים מן הלב,

און טאן דאס בשמחה וטוב לבב און אין גייסט און לויט די הוראות פון ימי חנוכה הממשמשים ובאים — אין אן אופן פון מוסיף והולך מוסיף ואור.

מיט וואונש צו א ליכטיקן חנוכה
און א ליכטיקן תמיד און גוטע
בשורות בכל האמור,

(ממכתב ח' כסלו, ה'תשמ"ג)

~

בטח הגיע צלחה לאה"ק ת"ו, והרי בכל פעם שמגיעים לשם נקרא — עלי'. והנני שולח לו בתוככי כלל ישראל איחולי הלבביים לעלות מעלה מעלה — בקיום דברי חכמינו ז"ל אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני, והחביב חביב לנו אנ"ש — הפצת תורת החסידות והדרכותי'. וכיון שתורתנו תורת חיים מקשרת הענינים הרוחניים והגשמיים ועד לאחדות ביחוד גמור, מובן שבהנ"ל כלולה גם תודתי חמה ולבבית על הסיוע שלו לכפר חב"ד, שיכון החב"די בירושלים ת"ו ושאר מוסדות

חב"ד באה"ק ת"ו. ועל פי מאמר רז"ל מצוה גוררת מצוה, תקותי חזקה שיהי' כן גם בנוגע לכפר חב"ד החדש (אף שבתור סניף לכפר חב"ד האמור), למנינו כפר חב"ד שלישי ולמניני כפר חב"ד שני, ויעשה בזה מתוך מנוחה ושמחה וטוב לבב, ובאופן דמוסיף והולך בפעילות ובהצלחה מופלגה.

(ממכתב י"א ניסן, ה'תש"כ)

במענה על מכתבו מר"ה לאילנות הרי לפלא ולתמי' שכל אחד בפ"ע שואל לחוות דעתי בהנוגע להתיישבות בכפר־חב"ד, וישנם המהדרים ושואלים איזה פעמים.

והרי ברור אמרתי שכפי הנראה לי הרי הצנור והכלי והמקום לברכת השי"ת והצלחתו, אשר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מעורר ר"ר להמשכתם לאנ"ש פליטי מדינתינו לפנים הנמצאים עתה באה"ק ת"ו הוא כפר־חב"ד, אם בכפר דעתה או בחלקו ההולך ונבנה. ולכן על כל אחד ואחת מהם להשתדל להתישב שם בקביעות באופן המתאים ומבלי לרמות ולחוב עי"ז לאחרים, ואפילו אלה שמאיזה סיבה נזקקים עתה לפרנסה או לחלק מפרנסתם לעבודה במקום אחר באה"ק ת"ו, עליהם לחפש דרכים וגם תחבולות אשר לאט לאט תסתדר כל פרנסתם בכפר.

ורואים במוחש אשר מתרבים מקור הפרנסה בכפר ע"י הבנינים והמוסדות החדשים. ותקותי חזקה ובטוחה, שילכו הלוך וגדול בהתפתחותם. ולא זו בלבד אלא שגם הצעירים מהפעילים מבין אנ"ש אשר באה"ק ת"ו בכללותה, יש להם להתבונן ע"ד אפשרות התישבות גם הם בכפר הזה. ומובן שזהו לבד הקשורים למקומות אחרים מפני מקצוע עבודתם בכרם חב"ד שנוכחותם נדרשת במקום אחר ובמילא גם פרנסתם שם.

ובטח יעבור זמן קצר וירבו אלה הרוצים להתישב דוקא בכפר, ומובן שדין קדימה יהי' לאלו שעסקו בבנינו ובהתפתחותו, משא"כ אלו שעמדו מן הצד, ומי יאמר לאלו שכבר היו שם והעתיקו למקום אחר מפני ענינים מדומים וסיבות שאינם במציאות, ושבאמת אין זה אלא הסתת היצר שבחיצוניותו עושה הכל בכדי לבלבל את האדם מעבודת השי"ת ולהפריע בזה ככל יכלתו, ונוסף לזה שעינו רעה גם בטובתם הגשמית אפילו, ובמילא גם בזה משתדל לבלבלה ולמעטה. ומתאים להנ"ל הרי דעתי, גם אלו שלע"ע העתיקו מהכפר למקומות אחרים, עליהם לחפש דרכים ואופנים לחזור למקומם ולהתעסק בהכנת צינורות וכלים לברכה והצלחה הנ"ל.

ומטובו לפרסם חוות דעתי זו בין אנ"ש והרי חסה התורה על ממונם של ישראל, לכתוב אלי שאלות בענינים שמראש מובן המענה שלי. ויה"ר שיתמעטו אצל כל אחד ואחת ההעלמות וההסתרים גם בענין זה עד שיתבטלו כליל ויראו מקום אֶשרם הרוחני והגשמי במקום הם נמצאים ולא יחפשו במקומות שאינם . . .

(ממכתב כ"ה שבט, תשט"ו)

במענה על מכתבו מעש"ק

תמוה ומצער איך שכל המכתבים מ... אשר באה"ק ת"ו, תוכנם — ניסה מן המערכה, וגם מכתבו זה הוא כנ"ל, ויתאר בעצמו באיזה מצב היו עתה עניני תורה בכלל ועניני חסידות בפרט, אם היו אוחזין בשיטה זו, בדור שלפנינו ובדור האחרון, וכבר הודעתי דעתי ברורה במברק, שאדרבה צריך להרחיב כל העניינים בכפר חב"ד, ואם בכל מקום ומקום, הנה לא ינום ולא יישן שומר כל אחד ואחת מישראל, עאכו"כ בכפר חב"ד שנתייסד ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל ומנהלו גם עתה, והוא הדין לישיבת תומכי תמימים בלוד, ומובן שהירוס הישיבה בלוד ע"מ לבנותה במקום אחר, ה"ז הירוס. ולא זו הדרך להגנה ולשמירה על התלמידים, ולפלא, שכל בני ישראל מאמינים בני מאמינים, ואנ"ש החסידים והתמימים הרי נוסף בהם הענין דאמונת צדיקים, ובפרט ע"פ המבואר במכילתא עה"פ ויאמינו בה' ובמשה עבדו יעו"ש, אבל כשבא ונוגע הדבר לפועל ובהנוגע לעצמו, הנה לפתע פתאום נשמטות מזכרונם כל הוראות רבותינו הק' בזה, הוראות רבינו הזקן, הוראת רבנו האמצעי, הוראת הצמח צדק וכו' אשר דוקא במקום זה אשר כו' מתגלית מדת הרחמים שהיא גדולה ממדת החסד שלפני' נחלה בלי מצרים ומבריח מן הקצה אל הקצה.

והנה אין מעניני להפחיד ח"ו, אבל המקום המשומר עתה ביותר באה"ק ת"ו, הוא כפר חב"ד והרשות בידו לפרסם דעתי זה ברורה לכל שימצא לנכון, וגם אנ"ש בכלל.

בברכה לבריאות ולמנוחת הנפש
ולבשר טוב בכל האמור

(ממכתב ה' אייר, תשט"ז)

~

בהמשך למכתבי מאז, מענה על מכתב כ' — שבודאי נתקבל בעתו, הנה הגיעתני הידיעה אשר הסוכנות החליטה להחזיר להכפר סכום נכון (בקשר למה שהוציאו בעניני החשמל), וראיתי גם בזה הוראה באצבע להצלחת עניני הכפר, כי זה רבות חשבתי בקשר עם התכנית, שלדעתי הכרחית היא, שדברתי וגם כתבתי לכ' מאז, שמוכרח הכפר להתפתח ולהתרחב לא רק באיכות אלא גם בכמות. ובפרט שזה בזה תלוי, ובכמות בענין זה ה"ה מספר התושבים. וכפי מצב הכפר העכשוי וחוסר הדירות ובפרט דירות מתאימות, וחוסר גם באמצעים די גדולים, מוכרחים היו לבנות בית בית, והרי רואים בכגון דא, שאז אין תכנית לכללות הבתים, אין בית אחד דומה לחבירו, מקום הבתים הנבנים בשטח הכפר אינם מכוונים לתכנית אחידה וכו', אשר כל החסרונות האלו אפשר למונעם רק באופן אחד, והוא על ידי גישה לבנין בבת אחת של כמה וכמה בתים, שבהתנאים השוררים — דורשים על אתר סכום די גדול. ועד עתה לא היתה אפשריות זו,

וכשהגיעתני הידיעה האמורה כתבתי תיכף דעתי בזה לועד הכפר, שזוהי האפשריות שניתנה — להתפתחות הכפר באופן מתוכנן, עכ"פ מתוכנן הרבה יותר מאשר באופן אחר, ולכן ישקיעו כל הסכום בבנין שיכון, וכמובן יחפשו על זה עזר גם משכנתות והלואות וכו' הנתנים במקרים כאלו, בכדי שיהי' מספר דירות הנבנות בשכון זה מקסימלי כפי האפשריות, ויבואו בדברים עם המומחים במקצוע ע"ד עבוד תכנית בני' מתאימה וכו'.

ובידעי התעניינותו של כ' בכל עניני הכפר ובפרט בצעד כהנ"ל, אשר לדעתי יוצא מן הכלל לטובת התרחבות הכפר בכמות ובאיכות, כותב הנני לכ' את זה, בבטחוני חזק, אשר לא רק מתאים הוא גם להשקפת כ', אלא שעוד יוסיף בזה בעצתו ועזרתו לועד הכפר בשכלול תכנית בנין השכון ככל האפשרי, שהרי נמצא כ' על אתר ויודע התנאים.

ודאי, אשר ישנם כמה ענינים בכפר, ומהם גם נחוצים — הדורשים עזר כספי, ויש מקום לומר שתהיינה הצעות לנצל בשביל ענינים אלו גם מכספים האמורים, אבל לדעתי אין לזה מקום כלל. כי ענינים הנ"ל זקוקים לסכומים כאלו שאין דורשים מאורע יוצא מן הכלל וסכומים חשובים כהנ"ל, ובטח במשך הזמן תהינה אפשריות אחרות שיוכלו למלאות צרכים אלו. (והראי' — שהמתעסקים בהם לא ידעו בעבר מהחזרת כספים האמורים בתחלת המכתב), ובנין השכון הרי רואים במוחש שמתעכב זה כמה זמן, והביא להתופעה הבלתי רצוי', שכמה אנשים פנו לועד הכפר שרצונם להתיישב בו, והשיבו פניהם ריקם, מאפס דירה ושכון, והתיישבו במקומות אחרים. ומי יודע אם עתה ירצו, או אפילו אם ירצו, יוכלו לשנות עוד הפעם את דירתם ולהתיישב בכפר חב"ד. ובודאי כשיוודע דבר השכון, יוודעו ג"כ ע"ד כמה וכמה הרוצים להתיישב בכפר, ומתאימים אליו מכל המובנים, ושרק העדר השכון מונע אותם מעשות זאת...

(ממכתב י"ז אלול, תשי"ז)

...וכאן מקום אתי להביע לכ' תודתי עוד הפעם על התעניינותו האישית בעניני כפר חב"ד, בעניני הגשמיים, ובעניני הרוחניים שבגשמיים, ובעניני הרוחניים עצמם. ואף שתקותי שגם במצב העכשוי יש מקום לקורת רוח מהכפר ועניניו, אבל עניני טוב וקדושה — אשר באמת היינו הך — אין־סופיים הם, שהרי מקורם הוא אין־סוף האמתי, הבורא ית', ולכן ככל שיהי' המצב טוב הרי תמיד יש שטח בלי גבולי להוספה, ובמדה זו הוספה גם בנחת רוח, ויהי רצון שיהי' כן במדה גדולה ומתמדת.

ומהכפר אשר בארצנו הק' לכללות ארצנו הק', יהי רצון שגם בזה יקבל נחת רוח הלוך והוסיף הלוך ואור, על ידי הגברת הצורה על החומר. כי הרי ככל שלא

יהי' החומר גם הוא קדוש, ובדוגמת דברי רבינו הזקן בסוף התניא (פ' מ"ט) „ובנו בחרת מכל עם ולשון הוא הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם", אשר בודאי שבחירת אלקים באיזה דבר שיהי' הרי זו מקדשת את הדבר מבררה מזככה ומעלה אותו, בכל זה אין קדושתו דומה לקדושת הנשמה והצורה. וכן הוא בחומר וצורה שבכל דבר ודבר.

ובודאי שבכדי שיהיו הנחת רוח והתענוג אמתיים ופנימיים, ישפיע לו הקב"ה בריאות ומנוחת הנפש, שכל הנותן בעין יפה נותן...

(ממכתב י"א אדר א', ה'תשי"ט)

תיכף לשבת חי אלול, יום הולדת הבעש"ט ואדה"ז, איחולי שיצליח לגשם תיכף במקומו המתאים הכפר החב"די החדש כי יקוים בו מאזשעש וכאטשעש', ויגלה האוצרות הצפונים בהארץ חפץ דמשתתפי האסיפה, וכדברי הבעש"ט*.

בברכת הצלחה וכתיבה וחתימה טובה לכל אחד

(ממברק י"ט אלול, תש"כ)

---

1) = יכול ורוצה. המו"ל.

*) היום יום ע' נד.

ב"ה מחרת שבת הגדול,
יא ניסן, ה'תשכ"ט.
ברוקלין, נ. י.

כבוד אחינו בני ישראל המתנחלים ב„נחלת הר חב"ד" — בתוככי כללות העולים המתיישבים בארצנו הקדושה תבנה ותכונן במהרה בימינו

ה' עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

בודאי הגיעו כבר ונתקבלו שני ה„ספר־תורה" שנשלחו מכאן.

וכבר מלתי ומלתייהו אמורה — במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר*, אשר כתבו ב„יום הששי ערב שבת קדש אחר חצות, לסדר כי תבואו אל הארץ וגו' ושבתה הארץ שבת להוי' — תש"ט",

בעת שלחו ספר תורה „אל ידידינו אנ"ש ותלמידי התמימים המתישבים כעת בארץ הקדושה תבנה ותכונן". וז"ל:

„בראשית התישבותכם בארץ הקדושה תבנה ותכונן. עליכם להתבונן היטב ולדעת, בהכרה הרגשה והתקשרות פנימית, כי ההשגחה העליונה הביאה אתכם ואת בני ביתכם יחיו, לארץ אשר עיני ה' אלקינו שמה מראשית שנה ועד אחרית שנה. ובפלטין של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אתם נמצאים בכל עת ובכל שעה.

והיתה קבלת ספר התורה אשר אני שולח לכם, לאות זכרון תמיד במוחכם ובלבבכם, לסדר את כל חייכם הפרטיים והכלליים, על פי התורה, וכפי שהורונו אבותינו רבותינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, לחנך את בניכם ובנותיכם יחיו בדרכה, בלי כל פשרות, ולהאציל מרוחה, רוח ישראל סבא, על שאר אחינו בני ישראל יחיו, הקרובים והרחוקים לעת עתה, בהשפיעכם עליהם לנחותם הדרך העולה בית אל, היא דרך לימוד התורה ביראת שמים וקיום המצות בהידור, מתוך קירוב אמיתי, הנובע מאהבת ישראל ומדות חסידות אשר על פי תורת דברי אלקים חיים.

והי' כל אחד ואחת מכם, נר להאיר את חושך הגלות, אשר אתם ואנו נמצאים בו, באור הוי', עדי יקיים ה' את יעודו, על ידי נביאיו הקדושים, להשמיענו קול מבשר משמיע ישועה, כי נחם הוי' עמו, והולך לפנינו הוי' לקבץ גליותנו ולגאלנו גאולת עולם.

השם יתברך יהי' בעזרכם ויברך אתכם ואת בני ביתכם יחיו בכל הצריך לכם בבני חיי ומזוני רוויחי בגשמיות וברוחניות, ויגאלנו כולנו על ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו, אמן.

נא ונא למסור תוכן מכתבי זה, לנשיכם בניכם ובנותיכם יחיו לכל אחד ואחת בפרט".

ויהי רצון אשר יקיימו ככל הכתוב למעלה בשמחה וטוב לבב ומתוך הרחבה ובאופן דמוסיף והולך ואור,

עדי קיום היעוד כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות — בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

בכבוד ובברכה להסתדרות טובה
בגשמיות וברוחניות
ובברכת חג הפסח כשר ושמח

---

*) נדפס באג"ק שלו ח"י ע' קסז. המו"ל.

ב"ה, ראש־חודש שבט, ה'תשל"ט
ברוקלין, נ. י.

אל השלוחים אשר באה"ק ת"ו

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

במענה לשאלות כמה מהם — כיון שאין הזמן גרמא לענות לכאו"א בנפרד, וגם אין צורך בזה — באתי בשורות הבאות. ואף שאפשר להאריך בזה עוד כהנה וכהנה, בטח לדכוותייהו אין צורך, ובודאי יקויים בהם תן לחכם ויחכם עוד. ובהקדים:

נאמר בעת התחלת השליחות אשר כמה מטרות ותועליות בנסיעתם ובשליחותם, נוסף על הכוונה העקרית — ביסוס המצב באה"ק ת"ו, לא רק על ידי דיבור ומעשה סתם ועזר גשמי ורוחני בכללות, כי אם בתור שלוחים, ששלוחו של אדם כמותו, להראות דוגמא חי' לאחרים, שמהם יראו וכן יעשו.

בהאמור ג"כ נקודות מסוימות, והן:

(א) בירושלים העתיקה ת"ו (אשר היא היא ירושלים סתם, ועיקר ירושלים, כמדובר כמה פעמים, והלכה פסוקה היא): יסוד וביסוס מוסדות חינוך (כולל ישיבה ושעורים ברבים, הן בנגלה והן בחסידות), ופשיטא ביסוס ביהכ"נ וביהמ"ד "צמח צדק" וכו'.

(ב) בצפת: יסוד או נכון יותר חידוש הישוב החב"די ועד להקמת קרי' חב"דית עם כל השייך לזה (כמובן בהוספה על העיקר, ביסוס ביהכ"נ על שם הצמח צדק הקיים מכבר), ולהבדיל, מקוה טהרה, וכל המנגנון של מוסדות חינוך מכולל ועד גן ילדים.

(ג) עזר בפיתוח מושבי חב"ד אשר באה"ק ת"ו הקיימים מכבר, ובפרט כפר חב"ד (א' וב') ונחלת הר חב"ד.

(ד) עזר כפי הדרוש והאפשרי למוסדות חב"ד אשר באה"ק ת"ו הקיימים מכבר (מתחיל מאגו"ח, צאגו"ח, נשי ובנות חב"ד, והכוללים והישיבות וכו'), ויסוד מוסדות חב"ד חדשים במקומות המתאימים, על אכו"כ במקומות הזקוקים לזה.

(ה) מובן וגם פשוט אשר להצלחת כל האמור דרושה השתלמות של השלוחים גם בחייהם הפרטיים ובעניניהם הפרטיים, מתחיל אשר כל אלה הראויים ומתאימים לזה ילמדו ויקבלו סמיכת־חכמים, יורה יורה וגם ידין ידין; השתלמות בנוגע למעשה בשטח החינוך ועסקנות צבורית וכו', כולל ג"כ אשר הראויים לזה ישתדלו בנוגע למשרות רבנות ודיינות במקומות המתאימים באה"ק ת"ו.

(ו) למותר להדגיש אשר כל האמור לעיל (כמובן לבד רבנות ודיינות וכו') שייך ג"כ להשלוחות שתליט"א, כמובן ופשוט באופן שלא יגע בהנהלת הבית בתור עקרת הבית וחינוך הילדים וכו'.

(ז) מובן וגם פשוט (ומקומו של ענין זה בראשונה, אף שבא לאחרונה, כיון שאינו מוגבל בזמן ומקום) הוא ענין הפעולה דהפצת המעיינות חוצה, בתוכני הפצת התורה ומצותי' בכלל, מתחיל מעשרת המבצעים הידועים, וק"ל.

* * *

לאחרי התקופה שעברה מאז בוא השלוחים הראשונים, שהיא כשלושת שנות חזקה, התקוה חזקה אשר כל אחד ואחת מהם יתבוננו בעצמם ובהסביבה ובהאפשרויות והדרישות אשר מצאו באה"ק ת"ו, באיזה אופן יכולים לנצל הכשרונות שחוננו בהם והנתינת־כח והברכות של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו — להצלחה בהאמור במדה הכי מלאה. ואפילו אם עד עתה התעסקו במילוי השליחות בכללות, מבלי להכנס לתוכניות פרטיות לכל משפחה ולכאו"א במיוחד, הרי לאחרי תקופה האמורה כבר בא הזמן להשתדל ג"כ בנוגע לתכנית פרטית מסויימת ומפורטת של כל משפחה וכל או"א. ואבוא עכ"פ בנקודות אחדות, בהוספה על האמור לעיל:

א. כל המתאימים לזה, עכ"פ באם ישתדלו בזה ביגיעה המתאימה, בטח כבר עשו לקבל סמיכה יורה יורה ידין, ועכ"פ יעשו וימשיכו בזה ועד לגמר טוב בזריזות מהיום והלאה.

ב. בהמשך להאמור, המתאימים ואלה שברצונם להשתדל בזה, ישתדלו בנוגע לרבנות ודיינות כו', אשר לזה קדימה לגבי הבא לקמן.

ג. לאחרי זה, הקדימה להשתדלות במוסדות חב"ד באה"ק ת"ו הקיימים וביסוד חדשים במקומות המתאימים וזקוקים לזה כנ"ל.

ד. הסתדרות בשטח החינוך על טהרת הקדש במוסדות המתאימים, מוסדות סתם אף שאינם מחב"ד.

ה. הסתדרות כהנ"ל במוסדות שאינם של חינוך ובלבד שהם על טהרת הקדש.

ו. אלה שמאיזה טעמים יחליטו אשר לאחרי תקופת השליחות באה"ק ת"ו רצונם והחלטתם להסתדר בחו"ל, בהסכם איש וביתו שי' יחד, יתעניינו בזה באופן המתאים, ומובן אשר עדיפויות האמורות בתקפם גם בנוגע להסתדרות בחו"ל.

ואין בזה סתירה ח"ו להשליחות, שהרי בכל ענין של מצוה ידוע פס"ד רבנו הזקן (תניא פ' כ"ה, ע"ש) „יחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד". וגם בנוגע ביסוס הישוב באה"ק ת"ו ועניני', הרי תקותי חזקה, ובודאי, אשר פעולותיהם שפעלו במשך זמן השליחות היא, בסגנון הידוע, באופן דפעולה נמשכת, ובלשון התניא הנ"ל ועד לאופן דנצח סלה ועד.

ז. מובן וגם פשוט אשר אם בכל הענינים חשובה הזריזות ונחוצה וטובה היא ויפה (עיין אגה"ק לרבנו הזקן סי' כ"א), על אכו"כ בהחלטה אודות הכיוון בפעולותיהם של כל אחד ואחת מהם, כנ"ל, אף שאין לעשות בזה בחפזון כלל וכלל, ואין כל צורך בדבר, ואדרבה ישוב הדעת נכון ונחוץ.

ותה' ההתבוננות שלהם במתינות הדרושה ומתאימה, אבל בלי שום עצלות כלל ח"ו. ובל"נ ישתדלו לעזור לכאו"א מהם, ובפרט אשר נמשכת השליחות גם עתה, ועוד ועיקר אשר סו"ס גם תועלת הרבים בזה וזכות הרבים מסייעת,

וברכות כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו — אשר עומדים אנו בראש חודש האחד עשר, שהעשירי בו קודש הוא — קיימות לעד ופועלות פעולתן. ובודאי עומדים כאו"א וכולם יחד הכן לקבל הברכות ולקלוט אותן, ובאופן דנרות להאיר וטופח על מנת להטפיח ופירות ופירי־פירות עד סוף העולם, ההעלם וההסתר, ובמיוחד באה"ק ת"ו — ארץ אשר תמיד עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון שיעשו בכל הנ"ל מתוך שמחה אמתית וטוב לבב ויבשרו טוב.

בברכה להצלחה מופלגה
ולבשורות טובות

ב"ה, טו במנ"א,
חודש דמזלו ארי', ארי' שאג מי לא ייראַ,
ה'תשמ"ג.
ברוקלין, נ.י.

לכל המשתתפים בכינוס השלוחים הרביעי,
בירושלים עיה"ק תובב"א

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי ההודעה ע"ד קביעות זמן כינוס השלוחים הרביעי בירושלים עיה"ק, קרית מלך רב,

---

טו במנ"א: ראה משנה סוף תענית וגמרא שם. זח"ב (קלה, א). פע"ח דרוש סוד ט"ו באב (הובא ונתבאר בד"ה נחמו, עת"ר). ליקוטי לורי יצחק אגרות ע' תיג.

דמזלו . . ייראַ: ראה יל"ש ירמי' בראשו ובתחלתו רמז נטר.

ביום הראשון, „פרשת כי תעשה הטוב והישר, מחרת כ״ף מנחם אב — בהמשך ליום ההילולא של הרב הגאון החסיד והמקובל מוהר״ר לוי יצחק זצ״ל, בבית הכנסת „בית חנה״ — ע״ש הרבנית הצדקנית חנה ע״ה״.

ויה״ר שיהא בהצלחה רבה בכל — באופן דקביעות, דקבוע לא בטיל, ובפרט קבוע דבנ״א וכיו״ב, שבמשך כל השנה, שכוללת כל שינוים האפשריים, בטח פעלו בהתאם לחזקת החלטות שלשת הכינוסים הקודמים,

ובאופן דכינוס — דיש בזה זכות ותוקף דרבים, ויתרה מזה — דציבור, שהרי בודאי יתאחדו כולם למציאות (חדשה) אחת בלב אחד,

ובתור שלוחים של אחד ומיוחד, כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו, שהנשיא הוא הכל —

כינוס הרביעי — אשר בל׳ הכתוב: יהי׳ כל פריו קודש הילולים להוי׳,

בירושלים — עיר שחוברה לה יחדיו, שהיא עושה כל ישראל לחברים,

בירת אה״ק — דשם דוקא מציאות ציבור אמתי,

ביום הראשון — שהוא בדוגמת יום אחד דמע״ב, שהקב״ה יחיד בעולמו,

פ׳ כי תעשה הטוב והישר — כוונת ומטרת השליחות.

פרשת . . חנה ע״ה: ל׳ ההזמנה השלוחה להשלוחים ש״ — ובמילא חלה על זה אריכות הביאור בתורת הה״מ (לקו״א סרי״ג) „שכל המקריות שיקרה לאדם זהו כמשל מי שרואה במראה שרואה כנגדו פרצופו וכו״ — בכל תיבה.

דקבוע לא בטיל: ראה כתובות טו, א. וראה תוס׳ זבחים (עג, ב ד״ה אלא) דמצד חשיבותו לא בטל. ושזהו הטעם דהדין (זבחים שם. ועוד) דכל קבוע כמחצה על מחצה. וראה עט סופר (להרא״ז סופר) על סוגיות הש״ס כלל קבוע. וש״נ.

כל השנה . . האפשריים: ראה ביאורי מעלת אתרוג הדר באילנו כו׳ (סידור ש׳ הלולב (רסה, א). אוה״ת סוכות (ע׳ א׳תשלט). המשך וככה, תרל״ז פצ״ד ואילך).

באופן דכינוס: מתורת הבעש״ט בתכלית פגישת שני אנשים (כש״ט הוספות סקכ״ו) מובן גודל התכלית דפגישת בכינוס.

זכות ותוקף דרבים: ראה ברכות ח, ב. רע״א. שו״ע אדה״ז תאו״ח סי׳ צ׳ סעיף י׳. וראה ד״ה פדה בשלום לאדמו״ר האמצעי פ״ב׳. ד״ה עשרה שיושבים, תרפ״ח.

דציבור . . (חדשה): ראה צפע״נ — כללי התורה והמצוה ערך צבור.

יתאחדו . . בלב אחד: כלשון המכילתא עה״פ ויחן שם ישראל (יתרו יט, ב). פרש״י שם. וראה תו״א ס״פ נח. מאמרי אדה״ז — ענינים ע׳ פו ואילך.

שהנשיא הוא הכל: פרש״י חוקת (כא, כא) מהתנחומא. וראה רמב״ם הל׳ מלכים (פ״ג, ה״ו): לבו (של מלך) הוא לב כל קהל ישראל.

בל׳ הכתוב: קדושים יט, כד. וראה לקו״ת ר״פ קדושים.

בירושלים . . לחברים: תהלים קכב, ג. ירושלמי חגיגה פ״ג, ה״ו. וראה יהל אור להצ״צ עה״פ.

אה״ק . . ציבור אמתי: משא״כ בחו״ל „דלית נשייא עמן״ שיגזור עליהם (ירושלמי תענית רפ״ב. הובא במג״א סתקע״ה סק״י (ובמ״מ לרמב״ם תעניות ספ״ג מהרמב״ן — משא״כ לרש״י פסחים נד, ב. תוד״ה אין תענית יא, ב. מאירי שם. הגר״א לאו״ח סתקע״ו סי״ד. ואכ״מ)).

שהוא . . בעולמו: פרש״י בראשית (א, ה).

כי . . והישר: ראה יב, כח. וראה ספרי ופרש״י עה״פ.

---

*) בשערי תשובה ח״א ע׳ 112. המו״ל.

ויה"ר שיקיימו שליחותם בשלימות המתאימה לפעולות הבאות לאחרי החלטות הכוללות ומוסיפות (כהציווי להעלות בקודש) על ההחלטות שלש פעמים — שלשה אופני שליחות (שיש בזה מה שאין בזה): מעשה השליח הוא דהמשלח, כללות כח המעשה דהשליח היא דהמשלח, — כל מציאות השליח היא מציאות המשלח, אבל אז אין כאן מציאות דשליח,

ובודאי תבואנה ברכות ה' לכאו"א וב"ב שי' — בשלימותן, ובאופן דאלקים נצב בעדת א־ל, דקדים ואתי ומברך כו' — שהרי כאו"א פועל בכח ויכולת הכינוס דכו"כ עשרה מישראל (עדת א־ל), ובאופן דנצב מלך, מלכתחילה אריבער.

ובמהרה בימינו ממש — נזכה לברכה העיקרית: וישבתם בארץ אשר ה' אלקיכם מנחיל אתכם גו' וישבתם בטח והי' המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו לשכן שמו שם — בנין בית הבחירה, מקדש אד־ני כוננו ידיך, בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בברכת הצלחה ולבשו"ט בכל הנ"ל

להעלות בקודש: ברכות (כח, א). וש"נ.

שלשה אופני שליחות: ראה לקח טוב (להר"י ענגיל). וראה גם שו"ע אדה"ז סי' רסג סע"י כה בקו"א: כעושה בעצמו ממש וכו' וה"ז כאלו אוחז בידו של חברו שנעשית כידו אריכתא.

כל מציאות השליח . . המשלח: עיין המשך רס"ו ע' שכו־ז.

אין . . דשליח: מעלת אתכפיא על אתהפכא (תו"א ויקהל פח, ג. אוה"ת בלק ע' תתקל בסופו. ובכ"מ). — ובטח ישלימו גם את זה.

נצב . . דקדים: תהלים פב, א. ברכות ו, א.

דנצב מלך: ע"ד מלכים א' כב, מח. וראה אוה"ת ויצא (תתלט, ב).

מלכתחילה אריבער: פתגם הידוע דאדמו"ר מהר"ש — שהשנה מאה שנה להסתלקותו. — הובא באגרות־קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"א מכתב שמ.

וישבתם . . הבחירה: חותם שיעור החומש דיום הכינוס. והתחלת השיעור דמחרתו (ראה יב, י־יא. פרש"י שם). וידועה תורת אדה"ז לחיות בשיעור היומי (סה"ש תש"ב ע' כט ואילך).

מקדש . . ידיך: בשלח טו, יז. וראה פרש"י סוכה מא, סע"א. ועוד. יל"ש תהלים רמז תתמח בסופו. וראה תקו"ז תי' יב. אוה"ת בשלח ע' תקסד ואילך.

ב"ה, ב' ניסן, הילולא דכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע, ה'תשכ"ח
ברוקלין, נ. י.

כבוד אנ"ש — והתמימים בפרט —
אשר באה"ק תובב"א
ארץ אשר עיני ה"א בה
מרשית השנה ועד אחרית שנה —

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בקשר עם שחרור בית הכנסת ובית המדרש אשר נתיסד על ידי כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא רבי מנחם מענדל, ה"צמח צדק", אשר בירושלים מוקפת חומה — תובב"א,

והרי זה נכס כללי, אחוזת כללות אנ"ש בכל מקום שהם וחלקם בירושלים עיה"ק,

בית גדול, כשני פירושי חז"ל: מקום שמגדלין בו תפילה ומקום שמגדלין בו תורה (תלמוד תורה דרבים בכלל, ובתורת אדמו"ר הצ"צ — בנגלה ובחסידות — במיוחד),

אביע הצעתי לייסד ועד הנהלה מבאי־כח של כללות אנ"ש והתמימים ומוסדות חב"ד באה"ק ת"ו ובירושלים בפרט:

בא־כח כולל חב"ד באה"ק, אשר נתיסד על ידי כ"ק אדמו"ר הזקן;

בא־כח ישוב אנ"ש אשר ה' בעיה"ק חברון תובב"א — שנתיסד על ידי כ"ק אדמו"ר האמצעי — והישיבה אשר בה, ישיבת „תורת אמת", אשר מסיבות ידועות העתיקה מושבה ונמצאת עתה בירושלים, — שיוקבע על ידי הנהלת „תורת אמת";

בא־כח ישיבת „תומכי תמימים", אשר נוסדה על ידי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע;

בא־כח כפר חב"ד, אשר נוסד על ידי כ"ק מו"ח אדמו"ר ממלא מקומם.

בא־כח אגודת חב"ד, צעירי אגודת חב"ד ואגודת נשי ובנות חב"ד.

ובודאי ועד הנהלה זה יגש תיכף בזריזות הכי אפשרית לשכלול בנין בית הכנסת ובית המדרש האמור בכל פרטיו,

ויהי רצון שתשרה הברכה וההצלחה במפעל הכי נעלה הזה, ויהי' הבית גדול בכל המובנים ובגשמיות וברוחניות גם יחד,

ותפלות בני ישראל בכל מקום שהם,

שהיא — בלשון כ"ק אדמו"ר הזקן: — פניו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל ה' דרך השיר אשר בחרת ויכוין גם כנגד ביהמ"ק וכנגד בית קדה"ק,

ולימודם תורת ה' נגלה וחסידות, לימוד המביא לידי מעשה — קיום המצוות בהידור,

בודאי יחיש קיום היעוד אשר תושע יהודה וישראל ישכון לבטח, ובלשון הכתוב וכביאור חז"ל — יקים ה' בית הוי' זה בית המקדש ובית המלך אלו פלטרין של מלך — דא מלכא משיחא יבוא ויגאלנו בגאולה האמתית והשלימה בקרוב ממש.

בכבוד ובברכת הצלחה רבה בכל
האמור מתוך שמחה וטוב לבב
ולבשורות טובות בכל האמור

לזרז הדבר וכיון שקשה הדבר עתה לעשות אסיפה משותפת של אגו"ח, צאגו"ח ונשי ובנות חב"ד, בטח יסכימו כולם אשר נציגם בועד האמור יהי' — הרה"ח וכו' הרב...

בודאי בזריזות יבשרו טוב בתוכן זה — ע"ד הקמת הועד ופעולתו בכיוון הנ"ל (ובל' רבנו הזקן) בזריזות נפלאה להראות שמחתו וחפצו למלאות רצון קונו ולעשות נחת רוח ליוצרו,

והרי הקמת בית הכנסת ובית המדרש בכל מקום שהוא, ובפרט לקומם חורבת ביהכ"נ וביה"מ שנתיסד על ידי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בירושלים עיה"ק — בודאי ובודאי שהוא חפץ ורצון קונו אבינו שבשמים.

מצו"ב השתתפות אנ"ש אשר בחו"ל, כולל גם השתתפותי אני — בפעולה ועבודה האמורה.

ב"ה, ט"ו תמוז, ה'תש"ל
ברוקלין, נ. י.

מר...
מושב אביבים
מרום הגליל

שלום וברכה:

קבלתי מכתבך מאסרו חג השבועות, זמן מתן תורתינו.

ואתחיל באיחולים לבביים לך ולכל שאר התושבים שליט"א, תושבי המקום מושב אביבים בארצנו הקדושה תבנה ותכונן במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו.

ולאחרי המאורע המבהיל שקרה לא עתה ולא עלינו (וה' ינקום דמי הנרצחים וכו' ותהא נשמתם צרורה בצרור החיים),

יקויים בכל אחד ואחת, ובפרט ההורים, בתוככי כל התושבים שליט"א מאמר קדושי עליון צדיקי עם בני ישראל בדורות שלפנינו, אשר התפללו לשלום כל אחד ואחת מישראל בכל מקום שהם וזכותם מגינה גם עתה, ובפרט זכות פעולותיהם באהבת ה', אהבת התורה ואהבת ישראל,

אשר מי שמדת הדין פגעה בו רחמנא ליצלן, הנה לאחרי זה מתעוררת מדת הרחמים, רחמיו של הקב"ה, שהיא בלי גבול, ובלשון הכתוב נחלה בלי מצרים מבריח מן הקצה אל הקצה, להשפיע להם ברכה ישועה והצלחה בהמצטרך להם ולבני ביתם שיחיו.

וביחוד בנוגע לתושבי ארצנו הקדושה, אשר זכות ארץ הקודש מגינה ומצילה.

במטותא למסור איחולי וברכתי לכל תושבי אביבים שיחיו, ויהי רצון שכל אחד ואחת יבשרו אך טוב.

בכבוד ובברכה
לבשורות טובות

נ. ב.

בעת רצון אזכירך ואת זוגתך תחי' בתפילה מתאים לתוכן מכתבך, ומהנכון שעל כל דלתות ביתכם תהינה מזוזות בדוקות ותהדרו בהנחת תפילין שגם הן תהינה בדוקות, וסגולה מיוחדת בדיוק מצוות אלה — כמבואר בתורתינו הקדושה.

...על של עתה באתי להדגיש (כיון שנראה לדאבוננו שיהיו בחירות ובעתיד הקרוב), על החוב והזכות קדוש, אשר כל אחד מהחרדים ויראים לדבר ה' צריך להשתתף בבחירות, הן בעצמו והן בהשפעה על זולתו, להצביע בעד הרשימות החרדיות ביותר, שלא ילך לאיבוד אפילו קול אחד.

והנני מוסר בזה רשות ויפוי כח לפרסם את דעתי בכל התוקף ובכל החוזק, אשר על כל אחד ואחת מיראי ה' וחושבי שמו לעשות ככל יכלתו להרבות מספר המצביעים בעד הרשימות החרדיות ביותר...

הערה: מובן מעצמו, אשר בנוגע לבחירות, צריכה להיות התעמולה גם בין הנשים ובין הצעירים, אבל אין לחכות על אירגון מחלקה הנ"ל, כי הזמן קצר, ובטח הנסיון שבתעמולת הבחירות יעזור בהכנת ההצעות בנוגע לאירגונם...

(ממכתב כ"ד סיון ה'תש"א)

בקשר עם הידיעות שקבלתי ממקורות שונים אודות המצב בנוגע לחזית דתית מאוחדת*, שלחתי היום מברקות ומכתבים כפי המוסג"פ, שתכנם אין צריך ביאור.

לפי דעתי כדאי שיתדברו כת"ר ושני חבריו לבקר את כל אלו ששלחתי להם מברקות ומכתבים, ולהדגיש שהפרת האחדות ביהדות הדתית בארצה"ק ת"ו מלבד הנזק הרב שתגרום לישוב, תגרום גם הפרת האחדות כאן באה"ב והפסד מרובה בכספים, וקשה להעריך כל התקלה ח"ו שתצא מזה לעתיד.

אם לפי דעתם צריכים לצרף אליהם עוד מי, הנני סומך עליהם בזה. — כמובן לא באתי בכל הנ"ל אלא בתור הצעה, כי לכת"ר שיחיו יותר ברור המצב על אתר.

הנני מקוה כי יבואו לידי החלטה ישרה בזה, והשי"ת יצליח כל אחד מאתנו לעשות את כל המוטל עליו בחיזוק התורה והיהדות בכל אתר ואתר.

בטח יודיעו לי מקבלת מכתבי זה ומאשר עשו בזה ות"ח מראש.

(ממכתב ט' סיון, ה'תש"א)

---

*) ראה לקו"ש חכ"א ע' 419 ואילך. המו"ל.

...נ.ב. בטח קבל מכתבי בנוגע להבחירות והחזית הדתית המאוחדה, ואקוה לידיעות מפורטות מהו המצב על אתר בכלל, ומהנעשה בהחזית המאוחדה בפרט, כי השמועות כאן סותרות אחת לחברתה, ואולי הי' מהראוי להשתדל שיסע מכאן שליח מיוחד (אולי יוכל להשפיע שם על אלו שבהם תלוי הדבר), אבל זה עתה הגיעה ידיעה שהגשת הרשימות יום האחרון הוא יום א' העבר, וגם בזה אי אפשר לברר הדבר על בוריו.

(ממכתב כ"ב סיון תש"א)

מאשר הנני קבלת מכתבו מכ"ד תמוז, ולפלא על ההפסק הארוך בין מכתב אחד שלו לחבירו, וכן על שאין מזכיר במכתבו זה דבר אודות השתתפותו בהתועדויות דימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז גאולתינו ופדות נפשינו, אשר בודאי השתתף בזה. והרי ע"ז הוא הפסק דלמעלה אשר מה שהתועדות חסידותית יכולה לפעול הנה אפילו מלאך מיכאל אין יכול לפעול, וכמובא בשיחות כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע – וכבר נדפס בקונטרס תהלים* ועוד באיזהו מקומן.

ת"ח על מ"ש בהנוגע לפירוק החזית הדתית המאוחדת, ולמותר להאריך בגודל הצער וההיזק היו"ל ע"י פירוקה זה. ובצדק כתב אשר הי' גודל רצוני ושאיפתי

---

*) קובץ מכתבים בתהלים אהלי י"י ע' 198. המו"ל.

להקימה, וכמדומה שעשיתי בזה מה שהי' ביכולתי לעשות בזה בדרכי נועם — כי מכמה טעמים לא רציתי לעשות בזה בדרכים אחרים. אבל מה שכותב ששאיפתי היתה לחזית דתית מאוחדת לפחות לבחירות, הנה הדגשתי כ״פ שדעתי היא לא כנ״ל אלא אך ורק לקראת הבחירות, כי כערך גודל התועלת בהקמת חזית דתית זו בהנוגע לבחירות — גדול ההיזק מבלאָק לא טכני אלא של ההשקפות, כי לדאבוננו ולצערנו ראינו במוחש אשר במיזוג כזה תתאה גבר. וכשנדבר בנדון מיזוג ד' המפלגות — הי' חשש גדול וקרוב לודאי שתתאה הנ״ל יהי' פירושו תתאה שבתתאה, שהשקפותיהם היו גוברות במיזוג זה. ודי' הירידה בהשקפות של כל המפלגות בערך השקפותיהם לפני עשר שנים אפילו בערך עצמם. והדברים אמורים בהנוגע לכל המפלגות הדתיות ועאכו״כ בהנוגע למיזוג של מפלגות.

אחת השאלות שהיתה תומ״י על סדר היום לאחרי הבחירות והיא שאלת הכניסה בקאָאַליציע, הנה השערתי ודאית שאם הי' מיזוג או חזית דתית — (לא טכנית בלבד) — בודאי יכריעו להשתתף בקאָאַליציע, בה בשעה שלדעתי אסור ע״פ תורה. ופשוט החילוק: בהשתתפות בבחירות, של זה שקבל תעודת זהות וכו' היינו שמכיר בהמשרדים — בהשתתפותו בהבחירות נותן תוספות כח בהמצב הדתי ואינו נושא אחריות בהחוקים והגזירות כו', כי הרי בידו למחות בכל תוקף נגד פגיעה קלה בדת ישראל ואפילו מנהג וכו', משא״כ כשנכנס בקאָאַליציע הרי נושא באחריות — בהשתתפותו — בכל החוקים והגזירות וכו'. ואין להאריך בדבר הפשוט*.

מ״ש שלא קבל מענה על כמה ממכתביו, הנה במכתבים ההם לא היו ענינים למענה אלא בקשות להזכיר את בני המשפחה להמצטרך להם וקיימתי הבקשה והזכרתים על הציון הק' של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

לפלא ששוב הפעם נפסקו שילוחי העניני דפוס מהמקומות שהשפעת כבודו מגעת, ואינה מובנת הסיבה, ובטח יברר.

בברכה לבשו״ט בענינים הפרטים והכללים

(ממכתב כ״ח תמוז תשט״ו)

---

*) ראה לקו״ש חכ״א ע' 417 ואילך. המו״ל.

... בתניא ספמ״ב כ' דענין ההשתחואות שבתפילת י״ח אחר קבעמ״ש בדבור בק״ש לחזור ולקבל בפו״מ במעשה, ומקשה דבברכות (כא, א) אמרז״ל דתפלה לית בה ממל' שמים.

וי״ל בזה, דהנה בכל מצוה יש ענינים עקריים וענינים טפלים. ובמצות התפלה בפרט עקרה הדבור (ולהעיר מתניא פל״ח). שני' לו מחשבה (עיין קו״א שם ד״ה להבין מ״ש בשה״י). ומעשה שבה הוא רק טפל דטפל. ולכן אמרז״ל דאין בה, בדבור, שהוא ענינה, מל' שמים. וביותר יומתק — דבש״ס מדבר בשייכות לתקנת עזרא.

ותקנתו היתה בענינים שבדבור דוקא, כמרז"ל שם (כ, ב) כדאשכחן בסיני עיי"ש בתוס'. ובזה תומתק ג"כ פשיטות תמיהת הש"ס (סוכה כז, ב) לימא קסבר ר"י בעל קרי אסור להניח תפילין. וא"כ — מה שהשתחואה דשמו"ע ענינה קבעמ"ש אין לזה שייכות כלל לתקנת עזרא.

פנימיות הטעם דאין תקנת עזרא אלא בענינים שבדבור, י"ל ע"פ מרז"ל דקדושת הלשון וקדושת המעור מכוונים זל"ז (בארוכה בר"ח ש' הקדושה פי"א ופי"ז. של"ה ש' האותיות אות ש' ועוד).

(ממכתב ט"ז אייר, תש"ח)

... עמוד ל"ד בסופו*:

יסוד התפלה כו' התאחדות עם הרצון הכללי העולמי כו' שהוא החפץ האלקי וכו',

לכאורה יש למצוא סמוכים לזה בציווי חז"ל, לומר התפלה בלשון רבים, אבל יותר נכון לומר שענין התפלה הוא להכלל ברצון וחפץ האלקי (מלמטה למעלה), ועי"ז בכח התפלה להשפיע בענינים שבעולם (מלמעלה למטה) — לאחר זה — וגם על הרצון הכללי, ובלשונו בהחוברת, לעשות מהפכה...

(ממכתב נר ראשון דחנוכה, תשכ"א)

---

*) הערות לתדפיס מערכות מוסר הקדש שנדפס ב„סיני" חוב' מז-ח ואח"כ בסדרת אורות הקודש ח"ג.

... בנוגע להדבור בעת התפלה — מהראוי הוא שידביקו בכותל ביהמ"ד אגה"ק סכ"ד והעתקת המודעה רבה של כ"ק אדנ"ע ע"ד שמיעת קריאת התורה, בטח ישנה אצל אנ"ש בת"א או בירות"ו (נעתקה ג"כ בקובץ מכתבי אדנ"ע קובץ ראשון, שהו"ל מוהרר"א שי' פאריז)*...

(ממכתב כ"א סיון ה'שי"ת)

---

*) נדפסה בסידור עם דא"ח בהוספות יב [שכב], א. אגרות-קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"א ע' קעז. המו"ל.

... במה שכותב אשר יורד לפני התיבה בישיבה בשלש התפלות וזה מעורר חילוקי דיעות בין התלמידים המתפללים אז,

הנה בכגון דא ידועה הוראת רבנו הזקן באגה"ק שלו — קו"א (קסב, ע"ב) שהיורד לפני התיבה יתפלל בדרך המיצוע ולא יאריך יותר מדאי ולא מקצרים וחוטפים ח"ו, והרי בישיבה צריך להתחשב ג"כ עם סדרי הישיבה, זמני התפלה וזמני התורה. והשי"ת יצליחו.

(ממכתב ט"ו תמוז תשט"ו)

... ותקותי חזקה אשר בקבלתו מכתבי זה, הנה לא ירעיב את עצמו עד כמה וכמה שעות על היום, אלא ישתה דבר המחזק את הגוף וגם יאכל מיני מזונות בבקר ואפילו קודם התפלה. וכבר ידוע פתגם רבוה"ק והוראתם, אז מען דארף עסין צוליב דאוונען ניט דאוונען צוליב עסען. וכוונתם היתה ג"כ בפשטות, שאם הוא רעב בשעת התפלה, הרי אי אפשר, לאנשים כערכנו — שלא תהי' לזה נגיעה בהתבוננות בתפלה והאריכות בה, משא"כ כשיאכל לפני התפלה יסולק בלבול זה, וביכולתו — אם רק ברצונו — לעבוד עבודתו ביותר טוב ובאופן נעלה...

(ממכתב י"ח שבט תשט"ו)

... במש"כ ע"ד הוראת הרופאים לאכול לעתים תכופות ויסתור זה לאריכות בתפלת הבוקר, כי ע"ע נזהר מלטעום לפני התפלה ע"פ הוראה — הנה האכילה הנ"ל במיחוש שכותבו הוא ענין רפואי (למנוע אסיפת מיץ החומצי במעים) ולא מפני הרעבון ואפילו לא לחיזוק הגוף. ועפ"ז — ההיתר מפורש (בשו"ע אדה"ז ספ"ט ס"ה. וראה דברי הפר"ח הובאו במחצה"ש שם) ולהעיר מהכלל הידוע בט"ז יו"ד ר"ס קי"ז. וקרוב לומר שבודאי מעיקרא לא על כגון זה היתה ההוראה. וליתר שאת — יתיר בשלשה הנהגתו הנ"ל...

(ממכתב י"א מ"ח תש"כ)

... מסיים במכתבו, אשר מפני כמה סיבות מתחיל להתפלל בשבת קרוב לשעה ב' ולא טובה בעיני שמועה זו בכלל כי אין לעשות קביעות מהנהגות כמו אלו. ומובן החילוק בין אם מתחיל בשעה מוקדמת ומסיים בשעה מאוחרת או שמתחיל מלכתחלה בשעה ב'. ויתייעץ עם זקני אנ"ש במקומו, אשר יתנו לו הוראות בזה איך לתקן שלא יוצרך לקצר בההכנה הנחוצה לעבודת התפלה ועניני התפלה עצמה ובכל אופן לא יתחיל תפלתו אחרי חצות...

(ממכתב כ"ב אלול, תש"ב)

במענה על מכתבו מכ"ו טבת, ותקותי שאף שאין מזכיר אודות זה — הסבירו להתלמידים ענין יום ההילולא דכ"ד טבת, והרי זהו ג"כ הכנה להסבירם יום ההילולא יו"ד שבט הבע"ל.

ובמ"ש שישנה טענה שהשפיע על איזה מהתלמידים שנעשו חסידים קודם זמנם כו', ושואל לבאר לו הענין.

והנה בכגון דא, כיון שכבר השפיע עליהם, אין כ"כ נפק"מ איך הי' צריך להיות הסדר מקודם, וצריך לנצל ההתעוררות שלהם עכ"פ בענינים שלהם שייכים, שיהי' בתוספת חיות וכיו"ב, ובזה ג"כ מילוי רצונם שרוצים להאריך קצת בתפלת יום השבת. אלא שצריך להורותם, וגם להשגיח שימלאו ההוראה, שתהי' המחשבה בענינים המתאימים ולא מחשבה שוטטת, לכאן ולכאן. ואף שאין אדם יודע מחשבתו של חבירו, אפשרית ההשגחה גם בזה, ע"י השאלה מקודם (בערב שבת או בשבת לפני התפלה) במה יחשוב וכו', או ההוראה מקודם (שיתאים לפרשת השבוע, או לפירוש המלות) שמהנכון שיחשוב בענין פלוני...

(ממכתב כ"ט טבת תש"ז)

במענה על מכתבו מיום ה' שכותב בו ע"ד מחשבה המשוטטת ויקרה גם שלא בזמנים המתאימים,

ידוע מה שכותב בתניא בכמה מקומות, ובפרט בפרק כ"ח עיין שם. וכן באגרת הקדש סוף סימן כ"ה (קמא, ע"א) ואחד הענינים שמקבלים בזה הוא להתפלל וללמוד

מתוך הספר ושאפילו אם לצורך עיון — צריך לחשוב בעל פה — להחזיק פתוח הספר שנמצא בו הענין שלומד. וכאשר מרגיש המחשבה משוטטת להסתכל בהאותיות ואותיות אוחזות ומסבירות.

(ממכתב כ"ח מנ"א תשט"ז)

במענה למכתבו, בו כותב אשר מחשבות מבלבלות אותו וכו' וכו'.

וכבר כתבתי כ"פ לכמה מאנ"ש, אף שדבר פשוט וידוע הוא, שהגזמת בלבול דמ"ז — גם זה מפיתויי היצה"ר, המשתדל בכל האופנים והתחבולות לבלבל את האדם מעבודת השי"ת בשמחה ובטוב לבב. שמזה מובן, שככל שלא יגזימו בדבר, ולא עוד אלא גם על ידי היסח הדעת מלא (ולא בדרך מלחמה עם המ"ז), ילך המצב הלוך והשתפר. אלא — כיון שהמחשבה משוטטת תמיד (וכמבואר גם במאמרי דחג הפסח*, דמני' אזלינן, שלכן נקראת המחשבה בשם נהר) הנה הדחי' היא ע"י מחשבה בענין אחר. ומובן שכשהענין יהי' בתורה ומצותי' — הרי מעט אור דוחה הרבה חשך, ועאכו"כ הרבה אור.

מהענינים והסגולות למהר ביטול בלבול הנ"ל הוא הלימוד מבפנים, לימוד תורה בטהרה, נתינה לצדקה לפני תפלת הבקר בימות החול. וכיון שכפי מכתבו ראה הטבה בשאר ענייניו — הרי גם זה צריך להוכיח לו ברור, שגם בענין המ"ז הוטב, אלא שהצד שכנגד מסתיר הטבה זו וכו'.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

(ממכתב כ"ז ניסן תשי"ז)

---

*) ד"ה הנה ישכיל עבדי. המו"ל.

במענה למכתבו מכ"ח שבט ושאלותיו:

א) מהי העצה למחשבות המבלבלות ומחשבות בלתי רצויות,

לכל לראש צריך להיות בקי בעל פה כמה ענינים בתורה ולחזור עליהם, גם בזמנים הפנוים מסדרי הישיבה. ומובן שזה נוסף על העיקר החלטה חזקה שתיכף שמרגיש שמחשבתו עסוקה בענין בלתי רצוי יפסיקה.

ב) איזו תרופה לחשק ללימוד וכן להתפלל בכוונה.

העצה עד"ז היא כמאמר חז"ל יגעת ולא מצאת אל תאמין, ואם כן בו הדבר תלוי, וכשירצה להתפלל בכוונה וללמוד בהתמדה, סוף סוף יצליח. וה"ה בהנוגע לכל הנסיונות בדרך האדם שאין להתרשם מהם ולהתגבר עליהם, וכשרוצים באמת מצליחים.

ילמוד בהענינים האמורים לעיל בספר תניא קדישא וכנדפס במפתח ענינים בסוף הספר.

ובטח יודע מהתקנה לומר שיעור תהלים חדשי כמו שנחלק התהלים לימי החודש, בכל יום אחר תפלת הבקר, וישמור ע"ז עכ"פ מכאן ולהבא. וכן אשר יבדקו את התפלין שלו שתהיינה כשרות כדין.

(ממכתב ד' אד"ר תשי"ט)

במענה למכתבו מכ"ז טבת — שנתקבל באיחור זמן רב —

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, מתאים לתוכן כתבו.

לכתבו אודות מחשבות זרות בשעת הלימוד ותפלה, ידועה העצה לזה, אשר יהי' הספר או הסידור פתוח לפניו בעת הלימוד והתפלה, והאותיות אוחזות את המחשבה ותופסות אותה.

ומאחר שהובטחנו יגעת ומצאת, וזכה ללמוד בישיבה הק' תומכי תמימים, מיסודם ובהנהלתם של רבותינו נשיאינו, בודאי כשילמוד בהתמדה ושקידה ימשיך זה ברכת השי"ת בכל המצטרך לו.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

(ממכתב י"א אד"ר, תשכ"ב)

ב"ה, ערב שבת קדש ערב חג השבועות, זמן מתן תורתנו — ה'תשכ"ה
ברוקלין, נ. י.

כבוד המשתתפים בחגיגת סיום אגרת
הקדש לרבנו הזקן,
בעל התניא — פוסק בנסתר דתורה —
והשו"ע — פוסק בנגלה דתורה —

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי הידיעה ע"ד סיום ספר התניא לרבנו הזקן — חלק אגרת הקדש,

אשר אף שנצטרף להתניא — לאחרי הסתלקות רבנו הזקן, הרי ה' הצירוף ע"י „בני הגאון המחבר זי"ע", והבא על החתום לראשונה, ה"ה בנו אדמו"ר האמצעי, ממלא מקומו,

וידוע דיוק הלשון — ממלא מקומו — שכל המקום מלא כבתחילה.

ותוכן סיום אגה"ק (סימן לב), ה"ה במעלת צדקה הניתנת ע"י התעוררות האדם מעצמו (שהיא באה) ע"י התעוררות אהבת ה' בקריאת שמע ולדבקה בו ולמסור נפשו באחד ובכל מאדך כפשוטו וכו' —

שבזה הרי נעוץ סופו בתחלתו (אגה"ק סי' אלף) שגם בה מדובר מענין כוונת התפלה מעומקא דליבא כו' עד מיצוי הנפש כו', אלא שבתחלתו מדבר אודות התחלת פעולת התפלה שהיא בנוגע לענינים רוחנים, חיזוק ואימוץ השכל המתבונן בגדולת א"ס ב"ה והמדות דו"ר לה' — ולאחרי זה משתלשל עד לענינים הגשמים — צדקה בפועל בעוה"ז הגשמי,

מתאים לפס"ד בשו"ע ע"ד סדר היום של כאו"א, שמבית הכנסת (תפלה) ילך לבית המדרש (תורה) ואחרי כן ילך לעסקיו, ושהעסק במו"מ וכיו"ב צ"ל באופן כזה שיהי' מכון לשבתו ית' בנתינת הצדקה שיתן מיגיעו, וצדקה זו מעלה עמה כל מה שהרויח, וכביאור רבנו הזקן.

ויש לרמז כל סדר זה גם בדרשת חז"ל על הכתוב, ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון, דרשה אשר הביאה רבנו הזקן להלכה למעשה וז"ל: כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש והולך ללמוד זוכה ומקבל פני השכינה.

בני . . נ"ע: ראה ההסכמה לס' התניא.
האדם . . כפשוטו וכו': אגה"ק סי"ס לב. הסיום שם במכתב דאשתקד — ראה אגה"ק סי"ז.
מענין . . הנפש כו': אגה"ק סי"א.
לפס"ד בשו"ע: או"ח סי' קנה־קנו.
וכביאור רבנו הזקן: תניא ספל"ד.
בדרשת חז"ל: מועד קטן בסיומה.
וז"ל: רבנו הזקן בשו"ע או"ח ר"ס קנה.

והדרך והכלי לקבלת פני השכינה — הרי מקרא מלא דבר הכתוב: אני בצדק אחזה פניך,

וכסיום אגה"ק כאן צדק לפניו יהלך, שמוליך וממשיך פנים העליונים כו' עד עולם העשי',

וסדר זה הוא באופן שאין להם מנוחה, בלי הפסק, כי יום יום בשעת רחמים ועת רצון דהתפלה, נפשם תשתפך כמים נוכח פני ה', ע"י עבודת התפלה, כנ"ל, מעומקא דליבא עד מיצוי הנפש,

בדוגמת שדה שהיא עומדת בהר (בהר ה' יראה) וצריך להשקותה תמיד,

שלכן הורונו חז"ל שכל ששת ימים, שית אלפי שנין דהוו עלמא, משקין אותה עד אשר יבוא יום השביעי, יום השבת שכולו שבת ומנוחה לחי העולמים.

בכבוד ובברכה בנוסח המסורתי, שכשם שסיימו את הנ"ל כן יתחילו מסכתות וספרים אחרים ולסיימם ללמוד וללמד לשמור לעשות ולקיים,
ובברכה — בלשון הרב הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר — לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות

אני בצדק: ראה אגה"ק ס"ח. הקדמת רבנו הזקן לסידורו.
יום . . הנפש: אגה"ק ס"א.
שדה . . ימים: ראה מועד קטן בתחלתו ובפרש"י שם.
בהר ה' יראה: ביהמ"ק (ברכות סב, ב), ביתי בית תפלה.

ב"ה, כ' אדר ה'תשח"י
ברוקלין, נ. י.

לכבוד המתפללים
בבית הכנסת עדת ישראל
במאנשסתר,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

עס האָט מיר געפרייט צו באַקומען די ידיעה, אַז אייער שול האָט זיך איינגעאָרדענט אין איר נייער היים בשעה טובה ומוצלחת, און אַזוי ווי מיר זיינען איצט אין דער צייט צווישן פורים און פסח, אין די חדשים פון שמחה און גאולה, ווינש איך אייך, אַז עס זאָל זיין באַ אייך עבודת ה' בשמחה, עבודה זו תפלה, וואָס דער ענין פון תפלה איז אויך יציאת מצרים וגאולה, ווי עס ווערט דערקלערט אין תורת החסידות און האָפענטלעך וועט אייער בית הכנסת זיין אויך אַ בית המדרש צו לערנען תורה וחסידות, ניט נאָר שבת און יום־טוב נאָר לכל הפחות עטלעכע מאל אין דער וואָך אויך, כדי אַריינצוברענגען פון דער קדושה אויך אין די וואָכעדיקע טעג און אַלע ענינים פון טאָג־טעגלעכן לעבן.

ספעציעל וויל איך אייך ווינשן דאָס וואָס האָט זיך געערעט היינטיקן פורים* אויף דעם ענין פון „ורבים מעמי הארץ מתיהדים", וואָס אויסער דעם ענין כפשוטו, איז פאָראַן אַ טיפערע באַדייטונג אין דעם פאַר יעדן אידן. וואָרום וויבאַלד אַז דאָס לעבן איז אַ נשמה בגוף, זיינען פאָראַן ענינים מצד הגוף וואָס אין זיי דריקט זיך אויס דער ענין פון „עמי הארץ", דאָס זיינען ענינים פון אכילה ושתי', מסחר און בכלל צרכי הגוף. פאַדערט די תורה אַז אַ איד זאָל זיך אויסטיילן ניט נאָר בשעת ער לערנט תורה, דאַוונט און איז מקיים מצוות, נאָר אויך אין דער צייט פון מסחר, אכילה ושתי' וכו': דער מסחר זאָל זיין על פי תורה, בכשרות, אַז השגת גבול, אַז לשון־הרע אויף אַ קאָמפּעטיטאָר וכדומה, און דאָס עסן און טרינקען זאָל אויך זיין על פי תורה, אין דער ריכטיקער מאָס און מיט דער ריכטיקער כוונה, נוסף אויף כשרות פאַרשטייט זיך. און דאָס איז בכלל דער ענין פון „בכל דרכיך דעהו", ווי עס ווערט דערקלערט אין רמב"ם און טור שו"ע או"ח סי' רל"א.

הויבט זיך אַן דער טאָג באַ אַ אידן מיטן דאַוונען — מיט די ברכות השחר אין דערהיים און תפלה בציבור אין בית־הכנסת, און נאָך דער תפלה אַ שיעור אין תורה און דערנאָך הויבן זיך אַן די ענינים פון בכל דרכיך (טור שו"ע או"ח סי' קנ"ה, קנ"ז). דערפון איז פאַרשטאַנדיק אַז דער בית הכנסת דאַרף זיין אַזוי איינגעשטעלט, אַז די השפעה זאָל אַרײַנדרינגען און באַלויכטן די הנהגה אַ גאַנצן טאָג.

---

*) נדפס בלקו"ש ח"ד ע' 1281 ואילך. המו"ל.

ויהי רצון אז בקרוב זאלט איר — פון דער נייער שול, וואס דאס איז א מקדש מעט, זוכה זיין בתוך כלל ישראל, גיין צום מקדש השלישי שיבנה — בגאולה האמתית והשלמה על ידי משיח צדקנו.

בברכת כל טוב

ב"ה, ג' אייר תשכ"ד
ברוקלין

קהל המתפללים בבית הכנסת
עדת ישראל, נוסח האר"י,
במנשסתר,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת המכתב מיום הרביעי, כתוב ע"י הפרנסים הוו"ח אי"א נו"נ רב פעלים וכו' מר ... שי' ... ומר ... שי'.

ובעת רצון יקרא על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל,

להתעוררות רחמים רבים על כל אחד ואחד ומשפחותיהם שליט"א.

ויהי רצון שחפץ ה' בידם יצליח לגמור ההוספה בבנין דבית הכנסת שלהם, אודותו כותבים.

ועוד ועיקר שיתוספו ספסלי הן הבאים לעבודת התפלה והן הבאים לשמוע בלימודי תורתנו הקדושה,

אשר בודאי עי"ז יתוסף ג"כ בברכת השם, שהוא הזן ומפרנס לכל בטובו בחן בחסד וברחמים, פרנסה בכל המצטרך הן ברוחניות והן בגשמיות, והוא נותן התורה ומצותי' אשר תלמוד תורה כנגד כולם,

ובפרט אשר נמצאים אנו בימי הספירה, אשר תיכף לברכה לספירה מבקשים הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה, במהרה בימינו, אשר אז יקוים גם היעוד, בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגליות יקבעו בארץ ישראל, כיון שקוראים ומרביצים בהם תורה.

בכבוד ובברכה לבשו"ט בכל האמור

... **אין• שמים לב לענין עקרי במצב** ההוה המציאות היא **שכו"כ** אומרים רק התירגום.

באמירת תיבת „השם" אין בזה שם כלל, **באמירת תיבת „לאֲרד" עאכו"כ** G-D פס"ד **אדה"ז** שיש בזה קדושה **ויותר מזה.**

(ממכתב י"ז אד"ש, תשד"מ)

•) מענה לאי שתרגם הגדה, וכתב „השם" כתרגום לשמות הקדושים. המו"ל.

~

... **אמירת• למנצח יענך וכו' תפלה לדוד וכו' — לפי מנהג חב"ד תלוי באמירת תחנון ...**

(ממכתב ב' ניסן, תש"ז)

•) מקודם היתה שאלה: אם אומרים תחנון כשמתפללים במנין שא"א תחנון ביום שלפי מנהגנו צריכים לאומרו (כגון יא"צ וכו') — והשיב כ"ק אדמו"ר שליט"א שאם א"א לאמרו בצנעה, אין לאמרו.
וע"ז באה השאלה: האם באופן זה אומרים „למנצח" ו„תפלה לדוד", שלפי מנהגם אומרים אותם אפילו ביום שאין אומרים תחנון, וע"ז בא המענה שבפנים. המו"ל.

~

במענה לשאלותיהם ... בשינוי נוסח התפלה לנשים• — כמנהג המקום בזה.

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

•) אם נשים אומרות מודה אני בקמ"ץ. וכן אם הן אומרות שלא עשני שפחה. המו"ל.

~

... **בענין נוסח המי־שברך — הנה במקום שנוהגין לאומרו (כי, כמדומה, בליובאוויטש לא נהגו כן) הנוסח היותר מדויק שראיתי הוא בסידור תו"א ...**

(ממכתב י"ג ניסן, תש"ז)

~

... מנהגנו בדבר ניקוד תיבת „הגשם" בתפלה — וכן דתיבת „הטל" — מבואר הוא בשער הכולל במקומו מילתא בטעמי', אף שהקשה כת"ר ע"ז בספרו, ושערי תירוצים לא ננעלו. והעיקר — מעשה רב דמנהגנו מדור דור ...

(ממכתב ח' אד"ר, תשמ"א)

... בנוסח „בברכה המשולשת בתורה" — הבי"ת של בתורה מוכיח — דהפי' שהשילוש הוא בתורה. וראה ג"כ בכתר ש"ט — בנוגע להערותיו הוא בזה.

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

... בענין ברכת שפטרני מעונש הלזה אם לברך בשם ומלכות, הנה כמדומה שכבר נדפס*, לברך בלא שם ומלכות, ולכן נדפס כן בסידור תהלת ה' רוסטוב, המדויק, ומה שברכו הנשיאים בשם ומלכות, וכמובא בשיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר, הנה אין זה הוראה לרבים. כן שמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר ..

(ממכתב כ"ז ניסן, תשי"ג)

*) „היום יום" י"ב כסלו. וכ"כ בשם: שו"ת יד יצחק ח"ג סי' שג. יעב"ץ. מהרש"ם מברעזאן ושכן נוהגין (נ"כ השערי אפרים).

... אמירת העולה לתורה חזק חו"נ — לא חשיב הפסק כי הוא שייך לקריאת הסיום (ראה שו"ע אדה"ז סקס"ז ס"ט). וגם הוא אומר, כי נוסחא שלנו היא ונתחזק ...

(ממכתב בין כסא לעשור, תשי"א)

... במ״ש אודות אמירת הלל לפני התפלה — הוראה מפורשת לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחרי גמר הצבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הצבור ולאמר הלל עמהם...

(ממכתב שנת תשי״ח-ט ?)

... בסופו*. בדברי המרחשת דכיון דנשים פטורות מהלל, הרי למ״ד דקריאת המגילה היינו הלילא — גם ממגילה פטורין. וזהו טעמי׳ דבה״ג.

וא״כ צ״ל דפליג הבה״ג על תוד״ה מי (סוכה לח, א). ולדידי׳ לא תהיינה נשים חייבות בהלל בלילי פסח, ודלא כפשטות ל׳ השו״ע שלא הביא חולק בזה — וראה שו״ע רבנו הזקן סתע״ב סעי׳ כה. ואין ס׳ המרחשת תח״י.

(ממכתב יו״ד אייר, תשכ״ד)

*) הע׳ לס׳ חלקת מאיר. המו״ל.

... מנהגי׳ לומר ברכו לפני ערבית של ש״ק. ובמילא אומרים ולומר כו׳ אם מתפללים ביחידות. ואין נוגע אם שמעו ברכו מקודם. וראה זח״ב קלה, ב: ולומר ברכו כו׳ בגין למיפתח לגבה בברכה כו׳.

(ממכתב ער״ח סיון, השי״ת)

... בשעה״כ שם*: ומהדרין לאומרו בצבור — ולא ראיתי מקפידין בזה.

(מרשימת חורף, תשכ״ד)

*) פי״ז ס״ב — בנוגע לאמירת הודו בע״ש קודם מנחה. המו״ל.

לכאורה*), על פי מ״ש שבת (יו״ד רע״א) אדרבה חמורה תפלת ערבית ממנחה בזה. — וכנראה הכוונה כאן, דיש להקל במעריב מבמנחה שלא להפסיק. כיון דיש שהות להתפלל יותר מבמנחה, ולהתיר ולהתחיל בסמוך שיעור קטן לפני הזמן עפמש״כ הט״ז (או״ח סרל״ה סק״ג) — אבל רבנו הזקן משמע דס״ל דהאיסור מתחיל חצי שעה קודם זמן תפלת ערבית (שו״ע או״ח סתל״א ס״ה). — ואולי יש לצרף בתור סניף להיתר, כי פאַרבריינגען קודם מעריב הוא עתה — (משא״כ בזמן הש״ס והשו״ע) — דבר שאינו מצוי, אלא שעושין כן בל״ג בעומר (ובפורים) כי בלילה כבר עבר זמנו. ולכן אין לגזור בזה, וכמ״ש בשו״ע או״ח ספ״ט ס״ז.

ואף את״ל דגזירה שבטל טעמה לא בטלה הגזירה (נסמן בשדי חמד כללים ג׳ אות לד) יש לחלק דשאני גזירה דידן דלכתחילה חלקו בין דבר המצוי לדבר שאינו מצוי.

יעויין בכהנ״ל שו״ע או״ח סרל״ב וסרל״ה ובנ״כ שם, וחידושי משניות להצ״צ שבת פ״א מ״ב. ואכמ״ל.

(מרשימת אייר, ה׳שי״ת)

---

*) קאי על המובא בשיחת ל״ג בעומר תש״א (סה״ש תש״א ע׳ 120) בשם הרה״ח ר״ה מפאַריטש — בענין התועדות ל״ג בעומר קודם מעריב — „אז עס איז דאָ אַ חילוק צווישן תפלת מנחה און תפלת מעריב. הגם אין שו״ע ווערט ניט דערמאָנט אַזוי פיעל ווערן דעם, אַבער ער האָט געזאָגט ווי אַ הלכה פסוקה אז מען מעג זיך זעצן פאַרבריינגען פאַר מעריב״. המו״ל.

מאשר הנני קבלת מכתבו מא׳ וארא עם המצורף אליו, ובודאי בינתים קבל מכתבי הקודם, אשר כנראה כוונתי בסגנונו להצעתו במכתבו האחרון.

בהכתוב במכתב האמור בהנוגע לק״ש, בהשלמת מספר רמ״ח תיבות, ובפרט בסיום במ״ש בענין זה בק״ש שעה״מ, שכנראה הי׳ בזה אי־דיוק, ממהר הנני לתקן זה, ע״פ מה שמצאתי ברשימותי והועתק גם ב„היום יום״, יום כ״ח אד״ר. וז״ל: בק״ש שעה״מ, בסיום הג׳ פרשיות אומרים תיבת „אמת״. ושם ביום י״ז אייר: בק״ש שיש אומרים בבקר — קודם התפלה — כדי לצאת חובת ק״ש בזמנה, ג״כ כופלים ג׳ התיבות ומסיימים בתיבת אמת. בק״ש דתפילין דר״ת ושמ״ר אין כופלים אבל אומרים „אמת״ עכ״ל. — ובמ״ש בהנוגע לק״ש שעהמ״ט שאומרים גם תיבת אמת, בא זה בשלילת מה שיש מפרשים בהכתוב בסידור אדמו״ר הזקן בקשעה״מ „שמע ישראל עד סוף כל ג׳ הפרשיות״, שבא לשלול תיבת „אמת״ — שאין הפירוש כך, אלא כוונתו שיאמרו כל הג׳ פרשיות, ובהנוגע להשלמת רמ״ח תיבות בקשעהמ״ט,

לא שמעתי בפירוש, אבל כמדומה אנ"ש נוהגים כמ"ש בשער הכולל על הסידור פרק ל"ו ס"ק ד' — לחזור התיבות אני ה' אלקיכם.

ב) במ"ש בענין יושב בסתר בקשעה"מ, ושינוי המנהגים אשר בזה, לפלא קצת שאינו מזכיר שהשינוי הוא לא רק בהנוגע להסיום, אלא גם בהנוגע להתחלה — שלדעת כמה מתחילים מויהי נועם. ומה שיש להעיר בהמקורות שציין:

א) להספר חסידים דיעה בפ"ע בזה, כי לדעתו שיר של פגעים כולל ומתחיל ה' מה רבו צרי, ובהגהות ברית עולם על ספר חסידים — שהוא ע"פ הירושלמי דשבת וסוף עירובין.

ב) בכלל — תמוה, וכמדומה לא נמצא בשום מקום, שיאמרו על קפיטל בתנ"ך איזה תואר ותהי' הכוונה רק לחלק ממנו ולא על כולו, וכהנ"ל שבשיר של פגעים הכוונה רק על חלק המזמור ולא על כולו. — ובעטרת זקנים — סי' רצה — מס' צרור המור ויקרא — משמע בפי' דכל המזמור הוא שיר של פגעים (וגם הפסוק ויהי נועם?!).

ג) בטעם כל אלו האומרים לסיים עד מעונך, י"ל שגם לדעתם המוכרח הוא עד מחסי, אלא שמתאים למרז"ל כל פסוקי דלא פסקי וכו' מסיימים הפסוק. ולא מפשינן במחלוקת.

ד) בכל אופן, יש לעיין מהנוהג במוצש"ק — לכל הדיעות — לאמר כל המזמור יושב בסתר עד גמירא, ולדעת הזהר חלק א' יד, ב, — וראה מטה משה — הטעם מפני שאז הזמן לאמר שיר של פגעים, ומאי שנא מקשעה"מ. אף שכמובן י"ל שבמוצש"ק עוד טעמים לאמירת מזמור זה — נוסף על טעם הזהר, ומפני טעמים האמורים אומרים המזמור עד גמירא. וכבר ידוע מ"ש בטור — הביאו מג"א — סי' רצ"ה ובמחה"ש שם שהמזמור כולו שהוא קל"ו תיבות מסוגל לברכה ומטעם זה גם כופלים הפסוק אורך ימים, אלא שאז צ"ל גם כתוב ויהי נועם כמבואר שם. אבל בעט"ז הנ"ל שהוא מפני שיר של פגעים.

(ממכתב כ"א שבט, תשי"ח)

...בהנוגע לאמירת תחנון בקשעה"מ במוצש"ק, מובנת ההוראה מאמירת תחנון בסליחות במוצש"ק — שהוא לאחר חצות לילה, שמזה נלמד בשאלתו שתלוי בזמן קריאת הק"ש — לפני חצות או לאחריו.

(ממכתב ו' אייר, תש"כ)

במענה על מכתבו מז' ניסן. בו כותב שמזדמן לו להתפלל בבתכ"נ שונים ויש מהם שאינם מסכימים לזה שלומד משניות ואומר קדיש שלאחריו, בטענה שאין להרבות בקדישים. ופליאה גדולה על התאוננות זו, כי הרי זה מנהג ידוע בכל תפוצות ישראל. ופשיטא שאין זה נכנס בגדר דלהרבות בקדישים, ואמרו רז"ל (סוטה מ"ט ע"א) איהא שמי' רבא דאגדתא (שלימוד משניות בכלל זה — כמבואר בפוסקים) קאים עלמא, ושרק זה מצילנו ומגין עלינו בחשך כפול ומכופל בדרא דעקבתא דמשיחא. ובודאי יסביר להם את כל הנ"ל...

(ממכתב א' חוהמ"פ, תשט"ו)

~

...ע"פ המבואר בכ"מ בנוגע לקורת רוח דנשמת הנפטרים, מובן שאין לעשות ענינים שיגרעו ח"ו בחינוך על טהרת הקדש של כו"כ מבני ובנות ישראל. ואדרבה — להוסיף בהשתדלות בזה, ויתוסף בהקורת רוח ועליית נשמתם, שעפי"ז מובן בהנוגע לעבודתו בקדש, במוסד הק' אשר על שם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל, ובהענינים לז"נ שלא יגעו בהנ"ל הרי יש לכלול לימוד משניות ברבים, עכ"פ סיום הלימוד ברבים, בתוספת איזה ביאור מתאים להבנת השומעים, ומה טוב בתוספת ענין חסידותי מתאים להבנתם. ובודאי יהי' בידו לאמר אחרי כן קדיש דרבנן. ולימוד זה הרי אפשר לסדרו קודם התפלה ולאחרי התפלה, כנדון דידי', בכדי למלאות מספר הקדישים.

כן מהנכון בלאה"כ בכל יום חול קודם תפלת הבקר, לתת איזה פרוטות לצדקה לזכות הנשמה, וכן לפני תפלת המנחה (אף שפחות מסכום הנ"ל). ומובן שכל הנ"ל צ"ל בלי נדר...

(ממכתב כ"ה ניסן, תש"כ)

~

באיחור רב הגיעני מכתבו בו כותב אודות ההתרשמות שלו בימי חג הפסח וההתועדות וכו'

ויהי רצון, שכמטרת כל התועדות, יהי' רישומה ניכר במשך כל השנה, ועד לחיי היום יומים במחשבה דבור ומעשה.

לכתבו האם יקבל מענה לכתבו והאם תהי' קורבה ורצון וכו',

לפלא גדול גם הספק ושאלה בזה, והרי זהו מטבע בני ישראל בתולדותם (עיין בספר תניא קדישא סוף פרק א', ואגרת הקדש סי' י"ב — שכן הוא מצד נפש"א ומצד נה"ב). ובפרט ע"פ המבואר בתורת החסידות, מתחיל ממיסדה מורנו הבעל שם טוב ז"ל שהשנה היא שנת המאתים להסתלקות הילולא שלו,

ויהי רצון שיהי' כמים הפנים לפנים כן וגו', וההתקשרות אודותה כותב באופן הידוע, ז. א. ע"י שלומדים אותם ענינים בתורתנו תורת חיים — שעי"ז מתאחדים בני ישראל זע"ז ועם הקב"ה וכו', וכדברי הזהר הק' — ישראל (ע"י ועם) אורייתא וקוב"ה כולא חד.

תקותי שמוסיף בשיעוריו בתורת החסידות, נוסף על שיעוריו בנגלה דתורה, וגם בזה מקיים מרז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה.

(ממכתב ג' מנ"א, תש"כ)

. . . בנוגע להמכתב ע"ד התמונות, הנה המכתב הי' מוסגר במכתבי (אני להרח"ה שי') ואם לא הי' אמת הנכתב בו שזהו ע"פ ההוראה פשיטא שלא הייתי שולחו ואם הי' מכיר את הרב . . . לא הי' כלל ספק אצלו שאינו שייך לדברי שקר וגוזמא.

ד) בנוגע לגוף הדבר, תמהני על הרעש שלו. המכתב פונה אל המקושרים, היינו לאלו הפונים מזמן לזמן בבקשת עצה וברכה בעדם ובעד נשותיהם בניהם ובנותיהם, ומפרקים לפרקים גם פרטי מצב כ"א ואחת מהנ"ל והתנהגות זו דבר ידוע הוא לכל, ואדרבה הערכה רווחת שמי שחסר זה אצלו — ה"ז סימן שחסר גם בהתקשרותו.

ה) אולי כוונתו למה מכניסין ענין פוטוגרפיא לגבול ליובאוויטש. — ונזכר הנני במה ששמעתי מספרים שלפנים העבירו שו"ב ממשמרתו ובצדק על שלבש קאלאשן, ועתה גם זקני החסידים משתמשים בקאלאשן וג"כ בצדק*.

ו) בנוגע להטענה מה יאמרו חסידי פולין וכו', — בטח גם בעיניו פשוט שאלו חסידי פולין ואונגארין שיהרהרו אחרי כו' (כותב הנני „כו'" כי כולם מהרהרים אבל לא אחר ענין אחד) בקול רם ע"י הנ"ל מדברים בנוסח זה גם בלאו הכי כי קנאת תלמידי סופרים בהם, ולביאור שכלי עליו אין נזקקים כ"כ.

ואיני נכנס בזה כלל בענין פוטו, הן לדינא הן לפנים משורת הדין ורק רצוני לומר שמכל מכיריי איני יודע אף אחד שאין אצלו פוטו שלו או מב"ב וברצון ולא ע"י כפית המלכות ורובא דרובא — גם בתענוג.

*) ראה לקו"ש חי"ח ע' 460. המו"ל.

ז) עוד אחת יכולני לטעון עבורו, והוא מה התועלת בס' התמונות שבשביל זה כדאי לכנוס לכל שקו"ט הנ"ל, אלא שכמדומני שאין נצרך ביאור ע"ז דנראה גם באנשים כערכינו שלא לבד שזה מחזק רגש הידידות או ההתקשרות אצל מי שנמצא אצלו התמונה, אלא שגם אצל המשלח את התמונה פועל התקרבות כשנזכר שתמונתו נמצאת אצל חבירו פלוני ועאכו"כ בנדו"ז.

וכבר נראה כאן הרגש שפעלה בחוגי מקושרים שונים הידיעה אשר הרבי מליובאוויטש מעונין שתמונתם למשפחותיהם תהא אצלו לזכרון (כ"ז הוא השערתי, כי לא שאלתי לטעם ההוראה).

ח) גם אם הי' צדק בחששות שלו שאיש המעולה מהחסידים יפגם ע"י ידיעה והוראה הנ"ל, — הנה ידועות ב' השיטות א) כשיאות לא' מעולה ולא יאות לעשרת אלפים סכלים ... לא ארגיש בגנות העם הרב ההוא וארצה להציל המעולה האחד (פתיחה למו"נ), ב) משכיל ועובד כדאי הוא שיהי' בעל עגלה משך שנים כדי לעשות טובה פרטית לאיש אחד כמסופר במבוא לפוקח עורים הנדפס כאן, ומכש"כ שכנ"ל בס"ז פעל ופועל בכמה וכמה אנשים ובפרט שגם בשיטה א' הנ"ל מקדים תנאי שלא ימצא תחבולה כ"א באופן הנ"ל.

ט) אחרי שהארכתי בכל הנ"ל וכבקשתו לענות לו בהקדם, אבוא גם אני מצדי בשורותיים געוואלד ..., וויפיל אַ שיעור מיט קריטיקע, והעיקר וויפיל אַ שיעור אין פּראָצענטן היילע קריטיקע, הלא גם אם הצדק אתו בכל מכתביו ותביעותיו ה"ז אינו אלא שלילה, מפני מה אינו משקיע כחותיו בחיוב, בבנין ענייני חב"ד בסביבתו, ביה"כ שלו, עירו וכו'. וכלל כללו עשה דוחה לא תעשה וככל הפי' שיש לומר בזה.

משער הנני שיש לו טענות תרעומות וכו' וכו', — אבל הרי גם זה שלילה היא עדיין, ואפילו אונס דרחמנא פטרי' אונס כמאן דעביד לא אמרינן, ואפילו את"ל דאמרינן — ה"ז לגבי', אבל אותו שהי' יכול לקבל ממנו — הרי אין אצלו כלום.

י) וזאת להודיע שלמרות כתבי הנ"ל — הנה גם עתה כמו שהי' בעת שנפגשנו יחד איני מתענג בעסקנות ציבורית ופשיטא שאיני יכול לעורר כח התענוג של אחר לעסקנות, אבל הלא אצלו נהפוך הוא! והאומנם מסתפק בנטירת כרמי אחרים, ובטח גם הוא מודה שכרמינו אינו גרוע כלל וכלל מכרמים שלהם ואדרבה ואדרבה ... והרי מובטחים אנו שסו"ס יהי' דידן נצח ויפוצו המעינות חוצה, וכ"ז יעשה על ידי בנ"א דוקא ומדורותינו אלו דימה"ג דוקא.

באיחולי כט"ס ופ"ש כב"ב שי'

(ממכתב כ"ה תמוז, תש"ט)

...איני יודע בפרטיות מצב ... אבל תמי' היא בעיני, שאף אם התנה מראש שפטור הוא מזה, אבל בשביל מה ולמה עזב את משמרתו, שכנראה כר נרחב הוא והצליח בזה, ועתה הלוך ילך לחפש ולגשש בארץ אחרת ובעבודה אחרת, ועוזב כלי מחזיק וממשיך ברכות כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ, אשר גם עתה מטה האלקים בידו להמשיך מן באר ועניני הכבוד, הן בגשמיות והן ברוחניות, לכל אלו המחזקים התקשרותם וההליכה בדרכיו אשר הורה ביתר שאת ויתר עז.

(ממכתב כ"ד אדר, תש"י)

קבלתי ג' מכתביו והעיקר מכתבו השני ממוצש"ק פ' מקץ, בו כותב שנשאר על משמרתו משמרת הקדש, בכרמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר בלי שום ספק שזה טובתו, הן בגשמיות והן ברוחניות, וטובת ב"ב שיחיו. ונכון יהי' לבו בטוח בהשי"ת, אשר בודאי יראה זה גם בעיני בשר, והשי"ת יזכהו שיהי' זה בהקדם. וידוע סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר חסיד כדבעי צריך להיות חדור (דורכגעדרונגען) בהרעיון שהוא בהמתו של הקב"ה (להעיר מתניא ס"פ מ"ו ושם פי"ח), אשר במילא עליו למלאות את עניניו והוא „נתינת חלב" וכיו"ב — ומזונותיו וכל צרכיו הרי הם על בעה"ב שלו, הוא ממה"מ הקב"ה.

בברכה להצלחה בכל עניניו, וביחוד בעבודתו בקדש בקירוב לבן של ישראל לאביהם שבשמים — המחכה לבשו"ט

(ממכתב ט"ו טבת, תש"ג)

...מה שכותב במכתבו, אשר לכשאפנה אשנה — הנה כל הבא ליהודי בכלל, ולחסיד המחזיק בשיטת הבעש"ט ע"ד השגחה"פ בפרט, וכשבא מהרבי שלו בפרטי פרטיות — ה"ז בטח מכוון דוקא לזמן שבאה ההצעה ולכל המאורעות דזמן ההוא, וכמעשה הידוע דרי"ח לעפלער בער"פ בוקר קודם התפלה.

(ממכתב ימי הגבלה דחגה"ש, תש"ט)

...מהראוי ונכון במאד שישתמש בהזמן שבין י"ב תמוז וח"י אלול בפרט להוסיף השתדלות בענין המעמד מכל השייכים לזה (וכדיוק לשון רז"ל כל שדרכו ולא את) וכן להתאמץ בהמצאת עזר להמל"ח (ע"י מס חבר נדבות להדפסה וכיו"ב) וגודל הנחיצות בזה אין די באר ובודאי יעשה בזה ככל יכלתו.

(ממכתב ט' תמוז, תש"ח)

ב"ה, ח"י אלול ה'תשכ"א
ברוקלין, נ. י.

אל המארגנים קבוצת הנסיעה לכאן, בימי הרחמים והרצון, ולימי הרחמים והרצון,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

על יסוד מאמר חז"ל אין מזרזין אלא למזורזין, באתי בזה להעיר, אשר הכתוב אשתקד*, בעניני התעוררות תורה ומצוה, בקשר לנסיעה לכאן, והסדרים שלה, בתקפו גם בשנה זו.

ואדרבה — עפ"י הציווי להעלות בקדש, בטח יוסיפו בזה, כאו"א לפום שיעורא דילי',

והרי הובטחנו — כל המוסיף מוסיפין לו.

והרי בעניני טוב וקדושה, שגם עניני הגוף של ישראל עם קדוש, נצטוה האדם לעשותם קדושה,

ככל שיהי' המצב טוב, יש להוסיף, הלוך והוסיף הלוך ואור.

ובודאי למותר להעיר, אשר בהנ"ל הם גם הענינים הקשורים בהשפעה על הזולת, ואדרבה, כיון שואהבת לרעך כמוך — כלל גדול בתורה.

וידועה תורת רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע, אשר ואהבת את ה"א — ואהבת לרעך כמוך, חד הוא. וק"ל...

---

*) נדפס בלקו"ש חי"ד ע' 246 ואילך. המו"ל.

לאחרי שתיקתו הכי ארוכה, הנה סו"ס נתקבל מכתבו ... ובודאי נתפרסמו בתוככי התמימים וגם אנ"ש דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בעל ההילולא, בהנוגע צו „צער חסידים", וביאר את דבריו, שישנם כאלו שבאים בכתובים רק, ר"ל, כאשר אירע איזה צער ועגמ"נ ח"ו, עכ"ל. ותמי' שכנראה גם הוא רצונו להכנס בסוג זה. ובמילא כשרצו שיודיע ע"ד קביעות שיעור — לא הי' כביכול אופן אחר אלא שיהי' ענין של עגמ"נ, ר"ל, ובמילא שולח מכתב ובמילא גם מודיע ע"ד שיעורים. והרי טוב הי' לכל הצדדים, אם היו אנ"ש מתרגלים לכתוב ולהודיע על כל ענין של שמחה, ובמילא הי' הרגל נעשה טבע, שגם בדרכי הטבע יהי' נרגש שינוי בכיוון זה, שתתרבה השמחה בעניניהם. ועיין ג"כ זהר חלק ב' קפ"ד ע"ב ד"ה תא חזי. ויה"ר שיהי' שליח טוב להחדיר מנהג זה הטוב, לא רק בהנוגע לעצמו אלא לכל סביבתו ...

(ממכתב י"א שבט, תשט"ו)

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מד' אלול עם הפ"נ המצורף שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ויהי רצון שכשם שהביא הבקשה כן יבשר טוב בזה.

ולפלא על אנ"ש וביחוד התמימים, שלמרות שכמה פעמים העירותי שלולי התרגלו לכתוב בשו"ט בטוב הנראה והנגלה, אשר כו"כ הזדמנויות ישנם בזה, בודאי שזה הי' ממעט בההזדמנויות לכתוב מענינים שהם מחסדים המכוסים. ולע"ע לא ניכרת הזזה בזה.

ובהמצאנו בימי רחמים ורצון אלו, יהי רצון שגם בזה ישתנה הדבר מן הקצה אל הקצה, ז. א. שחסדים המכוסים יתגלו, ואך טוב בטוב הנראה יבשרו איש לרעהו.

בברכת כתיבה וחתימה טובה

(ממכתב ט' אלול, תשכ"א)

במ"ש שבא אליו לבקש רחמים עבור קרובים וכו' ומה יעשה.

בהזדמנויות כאלו מובן שנכון הדבר שינצל הענין לעורר ע"ד הוספה ביראת שמים, ובודאי גם להבא יתנהג באופן כזה, ויציע לפניהם שיזכרו על הציון של כ"ק

מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע וההוספה בעניני תורה ומצות היא תשמש צנור וכלי לקבלת התפלה.

בעת רצון אזכיר את כל אלו שכותב אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר, ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

ולקראת השנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, הנני בזה להביע ברכתי לו ולכל אשר לו, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

(ממכתב י"ג אלול, תשי"ז)

כ״ף מנחם אב

זה עתה נתקבל מכתבו, בו מודיע אשר נולד לו בן למזל טוב ונקרא שמו בישראל ע״ש אאמו״ר ז״ל, לאורך ימים ושנים טובות.

והנני בזה להביע ברכתי, אשר הוא וזוגתו שיחיו יגדלוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה ומנוחת הנפש ומנוחת הגוף.

כשאהי׳ על הציון של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אזכירו ואת זוגתו ואת הרך הנמול שיחיו לבריאות הנכונה ולטוב גשמי ורוחני, ויהי רצון מהשי״ת, אשר כשם שגרם לי קורת רוח ביותר במה שקרא שם בנו בשם אאמו״ר ז״ל, הרי יזכהו השי״ת להיות בקורת רוח ונחת רוח מכל בני ביתו וגם מעצמו שיחי׳, הן ממצבם בגשמיות והן ממצבם ברוחניות, ויזכה לבשר תמיד אך טוב וחסד.

בברכת מזל טוב

(ממכתב י״ב סיון, תש״ב)

ראה

דוד המלך אומר: „מפי עוללים ויונקים יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם". כוונתו היא שבזכות לימוד תורה של ילדים שלפני גיל המצוות, בזכות „הבל פיהם של תינוקות של בית רבן", יושבת האויב והמתנקם.

בפסוק זה התכוון דוד המלך ברוח הקודש גם לענין בנין בית המקדש. כיצד?

— כידוע, נבנה בית המקדש הראשון על ידי שלמה המלך, בנו של דוד המלך, אך שלמה בנה את הבית על (יסודות שהכין דוד אביו, ועל) פי תכנית שקבע דוד שמיד הוי' עליו השכיל. גם כשהשלים שלמה את בנין הבית — נפתחו שעריו, לאחר שהזכיר לפני ה' את זכותו של דוד.

בפסוק זה הבטיח דוד מראש את הצלחת בנין בית המקדש וקיומו: בנין בית המקדש זמנו, כמחז"ל, כשישנה מנוחה ושלום ושלוה. הרי פסוק מפורש הוא: „והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח..." — אז יש לבנות את בית המקדש.

מה היא הדרך לשלום ומנוחה? — רק כשהאויב והמתנקם מושבת. ואיך משביתים את האויב? — „מפי עוללים ויונקים". כלומר, דוד הודיע וגילה את הדרך להשגת מנוחה ועל ידי כך לאפשר את בניית בית המקדש, וזאת על ידי כך שילדי ישראל ילמדו תורה.

ואכן, כשבנה שלמה המלך את בית המקדש היתה תקופה של שלום ומנוחה, כפי שהדבר מבואר בתנ"ך, ובלשון חז"ל שאז: „קיימא סיהרא באשלמותא" — הירח מופיע ומתקיים בשלמותו...

* * *

כשאמר דוד המלך ברוח הקודש: „מפי עוללים ויונקים ... להשבית אויב ומתנקם" — התכוון גם לתקופה שלאחר חורבן בית המקדש.

כשחרב בית המקדש „ומפני חטאינו גלינו מארצנו" — ומאז ועד היום הזה — אנו זקוקים, יותר מלפני כן, להשבתת האויבים והמתנקמים והמתנכלים לנו, ולכן בוודאי שיש להגביר את „מפי עוללים", כלומר את לימוד התורה של ילדי ישראל. כבר אמרו חז"ל: „הקול קול יעקב", כשקולם של ילדי ישראל נשמע בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, בישיבות ובמוסדות החינוך האמתי, אז אין „הידים ידי עשו" שולטות לפגוע ח"ו בישראל.

יתר על כן: גם כשחרב בית המקדש — יש בקרב כל יהודי „בית מקדש" רוחני. כל יהודי, גדול וקטן, משכין ומשרה את קדושת הקב"ה על עצמו ועל נפשו ובכך

הוא בונה „בית מקדש" רוחני. גם „בית מקדש" רוחני זה זקוק, לצורך קיומו, להשבתת האויב ומתנקם ולכן יש צורך ב„מפי עוללים", וביתר שאת.

* * *

לפי המוסבר ע"ד חשיבות לימוד התורה של ילדי ישראל לצורך בנין בית המקדש, נבין ענין נוסף:

הלכה היא ש„אין מבטלים תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש". כלומר, למרות שהכל, גם אנשים וגם נשים, חייבים לעסוק בהקמת בית המקדש ובדאגה לקיומו — הרי ילדי ישראל הלומדים תורה צריכים להמשיך וללמוד תורה ולא לעסוק בכך.

— ונשאלת השאלה: מדוע?

— הרי אין דבר גדול ונשגב יותר מבנין בית המקדש. על בית המקדש נאמר כי „משם יוצאת אורה", וכן נאמר עליו כי יש בו „עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל". מדוע, אם כן, לא יועסקו גם ילדי ישראל בבנינו?

התשובה היא פשוטה: ילדי ישראל אכן עוסקים בבנינו, בעצם לימוד התורה שלהם. הרי רק בהבל פיהם הם משביתים אויב ומתנקם, ובכך הם מאפשרים את המנוחה ואת השלום כדי שיהי' אפשר לבנות בית המקדש (כפי האמור לעיל שאפשר לבנות את בית המקדש רק כאשר „והניח לכם מכל אויביכם מסביב").

ברור, אם כן, שלימוד התורה על־ידי ילדי ישראל חשוב מן הכל, והוא שמאפשר את השבתת האויבים, ועל־ידי כך זוכים לבנין וקיום בית המקדש.

השבתת האויב כוונתה לא רק להשמיד ולבטל את קיום האויבים והמזיקים אלא אף הפיכת האויבים עצמם לידידים ומסייעים, כמו שכתוב: „ברצות ה' דרכי איש — גם אויביו ישלים עמו", הפיכת החושך לאור והמר למתוק.

התפקיד העיקרי המוטל, אם כן, על דורנו הוא — החינוך. כל אחד ואחת מישראל, לא רק הגדולים אלא גם הקטנים והקטנות, חייבים לעסוק בחינוך. הרי על דורנו, שהוא הדור שלפני המשיח יש בו „חושך כפול ומכופל". לכן על כל אחד לעשות בכל מאמציו להפיכת החושך לאור, ולכל לראש על־ידי חינוך ילדי ישראל לתורה.

כל אחד ואחת, גדול וקטן, לא רק שהוא חייב לעסוק בחינוך, אלא אף מסוגל לכך:

אמנם דורנו הוא „דור נגס" בהשוואה לדורות הקודמים: אך הקודמים, רבותינו הקדושים, העניקו לכל אחד מאתנו, גם לקטנים שבתוכנו, כוחות והוראות והדרכות להצלחה בעבודת הקודש של החינוך.

שנו חכמים במשנה: „איזהו חכם? — הלומד מכל אדם", הרי שכל אדם מסוגל ללמד משהו, ונאמר „מכל מלמדי השכלתי".

* * *

יש לנצל את התקופה הקצרה שנותרה עד להתחלת הלימודים, וגם את הזמן שלאחר מכן, כדי להשתדל בכל הכוחות והמאמצים שכל ילד וילדה בישראל יימצאו באוהל של תורה ושל יראת שמים, כלומר במסגרת חינוכית־תורנית, עד שכל ילד מישראל יעסוק בתורה, באופן של „ושננתם", „בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", ויכריז בקול: „תורה צוה לנו משה — מורשה קהלת יעקב". זה יביא להשבתת האויבים והמתנקמים, וכל אחד ייגאל מגלותו הפרטית, וכל עם ישראל ייגאל מן הגלות בגאולה השלמה והאמיתית.

יש להדגיש, גם לילדים וגם לילדות, את הזכות הגדולה והאחריות שלהם, שלמרות שהם עצמם זקוקים למדריכים ומורים — הם מסוגלים להקים ולקיים את בית המקדש על־ידי לימוד עם עצמם וגם לימוד עם אחרים.

הילדים בהבל פיהם, בלימוד תורתם, מסוגלים להועיל יותר ממה שמסוגלים אביי ורב פפא — כך אמרו חז"ל — הם מסוגלים להוציא את השכינה מן הגלות, את כל עם ישראל כולו ואת הוריהם מן הגלות, ולהביא את המלך המשיח.

בקול התורה שלהם הם יביאו למצב של „ותבקע הארץ לקולם", כמו שהי' בתחלת כיבוש ארץ הקודש בפעם הראשונה, כשיהושע ובני ישראל כבשו את יריחו, שהיתה, כלשון חז"ל, „מנעולה של ארץ ישראל". כך גם עתה יחל כיבוש ארץ ישראל הרוחנית ולאחר מכן כיבוש כל הארץ כפשוטה לגבולותיה ועד לאופן „כי ירחיב ה' את גבולך", ע"י משיח צדקנו.

מובן שילדי ישראל יערכו את ה„כיבוש" לא בצורה של מלחמה גשמית, כי הרי קטנים אינם יוצאים למלחמה, עובדה שגם במלחמת החיים היום־יומיים אינם משתתפים. תפקיד הוריהם הוא, כידוע, לנהל את „מאבק החיים" להביא מזון לבית. הילד והילדה אוכלים מן המוכן אבל מחוייבים הם לברך על המזון לפניו ולאחריו. תוכן הברכות מתבטא, בין השאר, במלים של הברכה הכללית: „שהכל נהי' בדברו". הילד מכריז ומצהיר שכל מה שמסביב לו — הכל, בכל, נהי' ונעשה בדבר ה'. כשהכרזה זו באה בתוקף ובתמימות של ילד — הרי הוא מכין את עצמו, וגם את כל משפחתו ואת כל סביבתו, לגאולה השלמה.

...ואז — בבנינו ובבנותינו, בנערינו ובזקנינו, נקביל את פני המלך המשיח, כשהילדים הם הראשונים,

כמו שהי' בגאולה הראשונה, ביציאת מצרים, ש„הם הכירוהו תחלה". אף עתה — אלה שנולדו בתוך החושך, בשיאה וסופה של הגלות, הם יצליחו „רגע אחד" לפני התגלות האור האלוקי של הגאולה, להתקרב אל ה' בתורתם ובמצוותיהם, בסיוע מדריכיהם ומוריהם אשר יחנכו אותם כראוי ויהוו בשבילם דוגמא חי'.

„אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר". ואז „ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו". וכבר הובטחנו ש„ישראל עושים תשובה ומיד הם נגאלים", ויוכלו המורים והמחנכים להצביע ולומר „ראו גידולים שגידלנו" זרע בית ישראל „זרע ברך ה'", בקבלת פני משיח צדקנו בגאולה האמיתית והשלמה בקרוב ממש.

(משיחת כ"ף מנ"א, תשל"ו)

נתקבל מכתבו מב' חשון עם הפ"נ המוסגרים בו, וכבקשתו יקראו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. וכיון שכל ישראל ערבים זה בזה, ונוספה על זה גם השייכות המשפחתית, הנה ככל שיוסיף הוא בלימוד בהתמדה ובשקידה בעבודת התפלה ובקיום המצות בהידור יתוסף בברכת השי"ת בענינים אודותם כותב בהפ"נ הנ"ל, ויזכהו השי"ת ויצליחו לבשר טוב בזה...

זה עתה נתקבל מכתבו מט"ז מ"ח עם ד' פ"נ שיקראו בעת רצון על הציון הק'. ומה שכותב במכתבו ע"ד מצב רוחו — כבר מילתו אמורה, ובביאור, בתניא קדישא פכ"ו כ"ז ואילך. והרי רואה במוחש, אשר מחשבותיו ע"ד עצמו מביאות אותו לביטול תורה ולקס"ד מופרך שיעזוב את הישיבה, שמזה ברור אשר מהיצה"ר באות מחשבות אלו, אשר כל ענינו להלחם נגד אשרו של האדם הרוחני והגשמי בהסברות שאין להם יסוד בשכל הבריא, וכל מציאותן הוא כי מנסה הוי' אתכם וגו', וכשמתאמץ ועומד בנסיון — רואה גם האדם עצמו איך שבטלה כל מציאותן המדומה. — ויסיח דעתו מכל מח' אלו — (מבלי להכנס אפילו בשקו"ט עד"ז, כ"א ע"י מח' אור, שאפילו מעט אור דוחה הרבה חושך) — ויבקש את הר"מ ור"י שלו לסדר לימודיו כדבעי וכהוראתם יעשה, והשי"ת יצליחו.

(ממכתב כ"ב מ"ח, תשט"ז)

•

במענה על מכתבו עם הפ"נ המוסגר בו.

במה שכותב אודות מצבו ואשר לפי דעתו אינו מצליח בלימוד ואין לו חבר מתאים וכו', כבר כתבתי, ודעתי ברורה בכל זה, ולפלא שאינו רואה האמת, שהטענות הם מתחבולות היצר הרע לבלבלו מלכת בדרך הטובה לפניו בגשמיות וברוחניות גם יחד.

ובמה שכותב אודות בריאות קרובתו ... תחי' — הנה אם קיימו את הכתוב במכתבי הקודם, הרי ברור בודאי שחלה הטבה בבריאותה.

ויזכהו השי"ת לערות עליו רוח ממרום לראות השגחה פרטית בחסד וברחמים בכל האמור למעלה.

(ממכתב כ"א שבט, תשט"ז)

במענה למכתבו מכ"ב חשון.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בכל העניינים שכותב.

לשאלתו איזוהי הדרך להקל הנסיונות והבלבולים שבדרך החיים של בני ישראל בעולמנו זה, חיים ע"פ תורתנו תורת חיים ובקיום מצותי' עליהן נאמר וחי בהם.

ידועים בזה דברי רבינו הזקן בעל התניא והשו"ע, אשר מזה גופא צריך להתעורר בתוספת אומץ לחיות חיים על פי הוראת אלקים חיים, מבלי להביט על נסיון קושי וסבל, והוא בהתבוננו אשר בודאי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואינו מבקש אלא לפי כחן, ובאם נתוסף בנסיון בודאי ובודאי שמקודם לזה הוסיפו בכחות פנימיים של העומד בנסיון, אלא שכמו בנצחון בדברים גשמים, אם האחד הוא בכבדות, מטיל ספק בכחות שלו ובנפילת רוח, עלול שינצחוהו ויפול גם אם הוא גבור יותר מהמנגד שלו, שלכן הרי הודגש בכ"מ על ההכרח לעבוד את האלקים מתוך שמחה וטוב לבב ובטחון חזק בנצחון הטוב והקדוש. ולא תמיד הוא הזמן לעשיית חשבון קר ויבש [ובפרט חשבון ע"פ הוראת נפש הבהמית].

ובהכירי את אביו שי' מקודם לכן מתוך מכתבים ועתה גם נפגשנו פא"פ, תקותי חזקה אשר שורות אלו המעטות — תספיקנה, ובסגנון הכתוב, תן לחכם ויחכם עוד.

ברצוני להוסיף עוד נקודה, וע"פ מה שמודגש בכ"מ בנוגע לצבא, ששם צריכה להיות תוספת קדושה, כיון שזקוקים להכתוב אשר ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך וגו' (שהוא ע"י) והי' מחנך קדוש (דברים כ"ג ט"ו). ובזה תלוי בטחון כל הקבוצה והפלוגה.

ע"פ האמור בודאי שגם עתה יהי' לו שיעור בכל יום בלימוד תורתנו הק' ובהוספה ביום השבת אשר קדש הוא לה'.

ודאי יבשרני טוב בכל האמור, ויהי רצון שיהי' זה בקרוב ממש.

בברכה לבשו"ט

(ממכתב כ"ה מ"ח, תשכ"ג)

לפלא אז מ׳רעט און מ׳רעט וכשמגיע לפועל — כאו״א חושב שהכוונה למי שהוא אחר לא אליו!

כו״כ פעמים מובא פתגם־הוראת רבותינו נשיאנו טראַכט גוט, וועט זיין גוט (שהכוונה שהמח׳ תועיל בזה) — ובהיפך מזה „ממציא״ מחשבות באופן הפכי, ולמרות שנמצאים בחודש אדר שנצטווינו להרבות בשמחה, שרוי בעצבות (עיין תניא בזה) וכו׳

וחותמים בדבר מלכות: טראַכט גוט וועט זיין גוט — בנראה ובנגלה.

(ממכתב אדר תשכ״א)

...ומענין לענין, בענין ימי הפורים, אשר ביטול הגזירה היתה על ידי זה שמרדכי היהודי קיבץ אלפי תנוקות של בית רבן ולימדם תורת ה׳ ועד שאמרו אתך אנו לחיים או כו׳ — הנני נוגע בזה עוד הפעם בבעי׳ התעובה של המיסיון, ובהמשך לשיחתנו הטלפונית, כיון שקבלתי ידיעה שהיתה החלטה להשליט גם עליהם חוק חינוך חובה ורישום רשמי, שעל ידי זה תוגבל פעולתם וכו׳, ושמסרו הענין לועידה מיוחדת שתחקור המצב ותגיש דו״ח וכו׳.

מובן ופשוט שעמדתי בהאמור אין ברשותי שלא לפרטה בפירוש, והיא: אשר אין עצה אחרת לנגע זה, עבודה זרה ואביזרייהו, כי אם — ביעור. ומה שלא תהיינה התחבולות הזמניות, מוכרח ללכת בדרך התרופה היחידה לנגע האמור, ולהזהר שלא להטעות את דעת הצבור שההחלטה האמורה (דכניסתם תחת חוק חנוך חובה) היא תרופה לעצם הבעי׳ ועל ידי כך להסיח דעת הצבור מזה ולהרדימו. שהרי החלטה הנ״ל הוא ענין פשוט מלכתחילה, שלא יהא חוטא מסית ומדיח — נשכר, ובנוסח כ׳ בשיחתנו, שחוק כל זמן ששורר הוא מוכרח על כל אחד לקיימו, ודוקא המסיתים והמדיחים פטרו מזה. ממילא אין זו החלטה חדשה, כי אם הפעלת חוק ישן, ועדיין לא התחילו בנוגע לנגע המיסיון.

לטענה הידועה האם אפשר לבער נגע המיסיון בתקופתנו, תקופת הדימוקרטי׳ וכו׳ ומה יאמרו אומות העולם, הרי בכמה מדינות יש חוק כזה מכמה שנים, כגון באוסטרי׳ ובנורבגי׳ ובכמה מדינות אחרות, באין פוצה פה ומצפצף שכאילו יש בזה נדנוד קל של כפי׳ או שלילת חופש מצפון, וכדומה.

כפי ידיעתי, עיקר הקושי מקורו בצרפת, שכנראה לה מסיון הכי גדול באה״ק, ועוד ועיקר, שכיון שקיימים יחסים מיוחדים עם צרפת, תובעים הם זכויות מיוחדות ובתקיפות יתר, עד שכפי השמועה הי׳ הראשון שהתחיל צורח כקוזק הנגזל — שגריר צרפת, המסתמך כנראה על אותם היחסים. וגם שמעתי ששגריר צרפת הוא אדוק קיצוני ביותר, והוא מנצל יחסים אלו בענין זה הקרוב ללבו. ויש סוברים שיש

גם הסכם סודי בנוגע זכויות מיוחדות לצרפת, ולפיכך הרשו להם ג"כ גידול החזיר, ואף שהנימוק הרשמי הוא שזהו רק לצורך עצמם וכולי, אבל הנימוק הפנימי, על פי האמור, הוא שלא לקפח זכויותיהם של הצרפתים.

והלא מכל נקודת ראות צודקת הטענה והדרישה: מה לזכויות של צרפת באה"ק ולהעברת בני ובנות ישראל על דתם? והאם בכלל אפשר שתהיינה „זכויות" כאלו? וגם מה להם כי נזעקו, שהרי הפצת הנצרות אינו ענין מדיני של צרפת אלא של הוואטיקאן! ובודאי יש עוד הסברים דיפלומטיים להשפיע על הצרפתים, וכולי.

(ממכתב ימי הפורים, תשכ"ד)

אולי צ"ל הוראת רב בנוגע ל' מודעה ע"ד המסיתים כו' המתאים בהזכרת שם אותו האיש כ"פ, פרסום פעולותיהם וכו'.

(ממכתב שבט, תשמ"א)

צ"ל* הוראת רב מאנ"ש שי' מורה הוראה ועסקן האפשר וכדאי להכשירם. ספיקו לחומרא.

(ממכתב אד"ר, תשמ"א)

*) מענה לשאלה האם לעשות תקליט עם ניגונים על פסוקים בניגוני אר"ה. המו"ל.

צ"ל חוו"ד רב מורה הוראה המותר לקנות וליתן ממון לגורו.

(ממכתב אד"ר, תשמ"א)

לדבר על לבם האמת כמו שהיא — שדרישת הורי׳ לעשות הפלה היא כפשוטה — שהבת תי׳ תהרוג ר״ל את ילדה.

והם — יהרגו את הנכד שלהם ר״ל

ועד סוף ימי חייהם יוחקק בנשמת כאו״א מהם שעשו זה.

ובודאי ישללו הנ״ל בהחלט.

אזכיר עה״צ.

(ממכתב ט׳ אייר, תשד״מ)

•

יאמר לו אותם הדברים ובהוספה שע״פ הנ״ל הוא המסירת ר״ל עוד כו״כ לרצוח כו׳.

ומסיימים בטוב.

אזכיר עה״צ.

(ממכתב י״ג אייר, תשד״מ)

... בטח זוכר כת״ר על אשר ערערתי על הענין דמשלוח בשר קפוא קודם המליחה* לאה״ק ת״ו שעורר תמיהתו וכו׳ — ומה שחששתי בא עתה, שאף שרק איזה חדשים עושים הנ״ל מכאן באופן רשמי. כבר נפרצה הפירצה כאן ועושים זה ביהמט״ב במסחר ארצה״ב בטענה שרבנות ראשית מתרת. ומובן שכאן אין נוגע כ״כ לבריאות הגוף ההקפאה בתכלית וכו׳ (וה״ה באה״ק ת״ו לאחר קבלת הבשר שם)...

(ממרתב ה׳ מ״ח, תשי״ז)

*) ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 469. המו״ל.

... כפי השמועה שהגיעה כאן, הנה באם יתערב יותר בענין החלב ישראל יהי' הענין בר קיימא ובהידור יותר, והרי אמרו רז"ל אין אדם נחשד אא"כ יש בו. ובפרט שרגלים לדבר עוד מקודם לזה.

(ממכתב ט' תמוז, תשי"ז)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון י"ג טבת, אין וועלכן איר פרעגט מיין מיינונג, אויב צוטיילן די געלט אויף צדקה, אדער מאכן א שטענדיקען קרן.

בכלל איז גלייכער און בעסער צוטיילען, וואס דענסטמאל ווערט די גאנצע געלט פארנוצט בפועל, לויט די הוראת חז"ל, אז הקב"ה גיט א מעגליכקייט צו מקיים זיין א מצוה, דארפמען דאס ניט אפליגען אויף שפעטער (אין אייער פאל, אז דאס זאל זיין נאר א קרן און באנוצען זאל מען זיך נאר מיט די פירות פון דעם).

אין איינקלאנג מיט דער הוראה פון דעם אויבען געזאגטען מאמר רז"ל, איז אויך פארשטענדליך, אז א גרעסערען טייל פון די געלט און וואס גרעסער, וואלט איר באדארפט צוטיילען אליין איצטער, און וואס וועט זיכער פארטיילט ווערן לויט אייער ווילען, אויך איז, א מצוה וואס מ'קען טאן אליין, דארפמען דאס ניט טאן דורך א שליח, און אלס צוגאב צו דאס אויבען געזאגטע, איז דאס אליין צוטיילען א סגולה צו אריכות ימים ושנים טובות.

אויך איז מיין חוב (וזכות) צו אנדייטען, אז פון די געלט וואלט געווען זייער א גלייכע זאך און מער ווי גוט, א טייל זאל געגעבען ווערען אויף דרוקען די ספרים פון רבותינו נשיאינו זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, וואס דאס איז א אייביקער זכות, וואס יעדער מאל וואס עס ווערט געלערנט אין די ספרים, איז די וועלכע האבען ערמעגליכט אין דעם אפדרוקן די ספרים, האבען דאך א זכות און א חלק אין דעם לערנען, און אויב עס ווערט נאר דערמאנט די אידישע נעמען מיטן צוגאב פון די עלטערנס נעמען אויף א בלאט צום ענדע פון ספר (עס טרעפט, אז אייניגע ווילען ניט אנגעבען זייערע פאמיליע נעמען, ניט צוברייענגען צו עין הרע ח"ו און ענליכעס, אבער דאס האט ניט קיין שייכות צו דעם דערמאנען די נעמען בלשון הקדש, וואס דאס זאגט דאך ניט ווער דאס איז) איז דאך דער לערנער אין דעם ספר, דערמאנט די נעמען.

און השם יתברך המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית זאל פירן אין דאס אלץ אויבען געזאגט ווי גוט ס'איז באמת, טוב אמיתי, און לארך ימים ושנים טובות, זאל יעדערער פון אייך טאן פאר אידישע זאכען תורה ומצוה מתוך מנוחה שמחה וטוב לבב.

(ממכתב כ' טבת, תשכ"א)

... די גמרא (ב"ב ט, א) זאגט, גדול המעשה יותר מן העושה, דאס הייסט, ווי גרויס די פארדינסטן פון די וועלכע שטיצן מיט זייער געלט זיינען, נאך גרעסער זיינען די פארדינסטן פון דעם וועלכער האט זיי מקרב געווען און געבראכט צו דעם אז זיי זאלן טאן אט די גוטע טהאטען.

און יעדעס מאל ווען מיר טראכטן וועגן דער וויכטיגער הילף וועלכע אונזערע פריינד האבן געלייסטעט צום מרכז לעניני חינוך דורך אייער מיטהילף, און פילן א דאנקבארקייט צו זיי, פיל גרעסער איז אונזער דאנקבארקייט צו אייך, אלס מעשה, וועלכער האט זיי מקרב געווען צו אידישקייט בכלל און צו דער ארבעט פון מל"ח בפרט.

איך האף, אז איר וועט אייער גוטע ארבעט פארזעצן און זען צו משפיע זיין אויף אונזערע גוטע פריינד צו מאכן נאך גרעסערע אנשטרענגונגען צו העלפן דורכפירן די פראגראם פון מל"ח, וועלכע האלט זיך אין פארגרעסערן, און מוז כסדר פארגרעסערן זיך, און שוין היינט זיינען די מינימאלסטע באדערפנישן פון מל"ח פיל גרעסער ווי די מאקסימאלע באדערפנישן מיט א פאר יאר צוריק.

מיט א הערצליכן גרוס און די בעסטע וואונשן לפורים שמח וטוב לב צו אייך און אלע אייערע יחיו.

(ממכתב י"א אדר שני, תש"ח)

מכתבו בצירוף המחאת דודתו נתקבל לנכון וכפי הצעתו כתבו לה מכ' תודה וברכה וכו'.

וחמרא למרא טיבותא לשקייא (וכמשנ"ת בס' טעהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ג) ובפרט שהי' כבתרי עברי נהרא שברור שזכות הרבים תלוי בכת"ר. וזה בטח יוסיף אומץ בלבו שיכול לפעול כהנה וכהנה ואין זה אצלו אלא שהכח חסר פועל...

(ממכתב ד' תמוז, תש"ח)

איך האב מיט פארגעניגען באקומען די ידיעה פון הרב וו"ח אי"א עוסק בצרכי ציבור וכו' מוה"ר ... אז איר האט זיך אונטערגענומען בייצושטייערן די סומע פון 1000$ פאר אזא וויכטיקן צוועק ווי שיקן געוויסע פעקלעך צו אונזערע ברידער אין געוויסע לענדער, וואו אידיש לעבן איז באזונדערס שווער, ווי הרב ... האט אייך זיכער דערקלערט.

די מצוה פון צדקה איז שטענדיק גרויס, ווי אונזערע חכמים זכרונם לברכה זאגן, אז די מצוה פון צדקה וועגט וויפל אנדערע מצוות צוזאמען. קען מען פארשטיין, ווי גרויס עס איז אזא צדקה ווי די פאר וועלכע איר האט זיך בייגעשטייערט, וואס איז הצלת נפשות אין ניט נאר מאטעריעלען זין נאר אויך אין גייסטיקען זין.

אזוי ווי מיר האבן אקארשט געהאט דעם ליכטיקן יום־טוב חנוכה, וועט מען האט געצונדן די חנוכה־ליכט יעדע נאכט אין א גרעסערע צאל, זאל דער אויבערשטער העלפן, אז דער זכות פון דער גרויסער צדקה וואס איר האט בייגעשטייערט זאל אייך ביישטיין און אריינברענגען ליכטיקייט און פריילעכקייט און נחת אין אייער היים און אייער משפחה, אין א וואקסענדער מאס, איר זאלט אויך ווייטער קענען טאן צדקה און מעשים טובים אין א וואקסענדער מאס, מיט א פריילעכער הארץ און אין גוטען געזונד.

איך וועל אייך דערמאנען בתפילה, ווי אויך די אנדערע מיטגלידער פון דער משפחה, לויט די פרטים וועלכע הרב ... האט מיר איבערגעגעבען, און איך האף צו הערען גוטע נייעס פון אייך שטענדיג.

(ממכתב ד' טבת, ה'תשכ"ב)

... במש"כ ע"ד הסכום שנתנו לו וכבר כתב להנותן שלא יקחם וכו' — כיון שכבר עשה מעשה, יחלקם — ע"ד מרז"ל ב"ב קלג, סע"ב — שליש לבית ליובאוויטש שבלונדון, שליש לקופת בקו"ח אשר כאן במחנה ישראל ושליש — לצרכיו הוא, און פארניצען פריליכערהייט.

(ממכתב י"א מ"ח, תש"כ)

במענה לשאלתה — צדקת המעשר תפריש מחציתה לביה"ס הרשת*), ומחציתה — לשאר צדקות (בעצמה, או ע"י אבי' שי').

(ממכתב י"א מנ"א, תשכ"א)

---

*) מקום עבודתה של השואלת. המו"ל.

לאחרי• הפסק ארוך, נתקבל מכתבו ממוצש"ק כ' מרחשון, יום הולדת של כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע.

בו כותב אודות בקשת עזר מאחד המוסדות החבדי"ם אשר באה"ק ת"ו.

וידועה ההוראה, אשר אין משנים מצדקה לצדקה, אבל ביחד עם זה — כיון שקבל בקשה חדשה נוספת, בודאי שנתוסף ביכולת שלו למצוא מקור נוסף לצדקה, שהרי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ובפרט ע"פ ענין ההשגחה פרטית המבואר בתורת הבעש"ט שהוא בפרטי פרטיות ועאכו"כ בעניני תורה ומצותי', וק"ל. ולכן יוסיף בפעולותיו ע"מ לעזור גם למוסד המבקש.

(ממכתב כ"ד מ"ח, תשכ"ג)

•) במענה לשאלת אחד שהי' שולח סכום למוסד מסוים, וכיון שקיבל בקשות מעוד מוסדות רצה להפחית מהסכום הנ"ל ולחלקו גם לשאר המוסדות. המו"ל.

...בשאלתו ע"ד המעשר שמפריש (ובודאי מפריש מעט יותר ממעשר — וכידוע מרז"ל שאין לדקדק בצדקה), הנה יכול לתת מזה גם הפרשות יו"ד שבט, פורים, י"ב תמוז וכו'.

בברכה לבשו"ט בכל הנ"ל.

(ממכתב י"ט שבט, תשט"ו)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו פ"נ עבור ... שליט"א,

ובעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרך לו מתאים לתוכן כתבו,

ויהי רצון שזכות הצדקה (שימצא בזה הקבלה) וזכות הוספה שלו בעניני תורה ומצות בכלל, יעמוד לו להטבת מצב בריאותו ולהמצטרך לו ולב"ב שי' בכלל.

ויהי רצון שבכל העניינים אודותם כותב ימשיך בבשו"ט, בהנוגע לרבים ובפרט בהנוגע לעצמו, טוב לשמים וטוב לבריות.

(ממכתב כ"ח ניסן, תשי"ט)

הגיעני מכתבם בו כותבים שבזמן האחרון אירע להם היזקות שלא כדרך הטבע בהבנין שלהם. וכשאהי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אזכירם להצלחה, ושיוסיף להם השי"ת ברכתו בגשמיות, והם יעשו מהגשמיות רוחניות — כפתגם רבינו הזקן ששמענו כמה פעמים מכ"ק מו"ח אדמו"ר, אז השי"ת גיט אידען גשמיות און זיי מאכען פון גשמיות רוחניות. ומהנכון הי' שירבו בנתינתם לצדקה מהקופה המשותפת שלהם, כיון שכפי שכותבים הבנין זהו בשותפות, ויתנו הצדקה בעין יפה ובמדה רחבה, שעל ידי זה יגדילו צנורות הברכה וההצלחה מהשי"ת. כן נכון הי', שבאם אוכלים ושותים באיזה מהחדרים בהבנין הנ"ל, שתהיינה שם מזוזות כשרות, וכן ימצאו שם איזה מספרי קדש, וכמו — סידור חומש תהלים ותניא, ובכל יום שהבנין פתוח, הרי מהאנשים הנמצאים שם, היינו בעלי בתים או פקידים, יאמרו איזה דבר שבקדושה מאחד הספרים הנ"ל או שיתפללו שם. והשי"ת יצליחם לבשר טוב בכל הנ"ל. און וואס בריי־טער זיי וועלען זיך שטעלען — אלץ בעסער לויענט דאס פאר זיי.

המחאתם נמסרה לקופת חשאין, שממנה נתמכים ענינים כללים ואנשים פרטים שאין לפרסם שהם המקבלים, שזהו אחת המעלות היותר נעלות במצות הצדקה, ומצילה ביחוד בהנוגע שלא תשלוט עין כו', וידגו לרוב בקרב הארץ.

המחכה לבשו"ט

(ממכתב ג' כסלו, תשי"ד)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון אור ליום א', און דערנאך די טעלעפאנישע ידיעה דורך הרב חדקוב שי', אז אין קורצסטען שליסט זיך דער געשעפט און עס בלייבט נאר דער פארשלאג פון דעם שוחט עופות.

איך נעם אן, אז אין דעם ענין וואס איר שרייבט, איז ניט פראן אין דעם קיין ענין פון השגת גבול, און אויב דאס איז אזוי, זאל דאס זיין בשעה טובה ומוצלחת, און עס וואלט געווען א גלייכע זאך, אז איר זאלט אריינגעבען אין א קופה של צדקה אויף דעם חשבון פון די פארדינסטען די קומענדע א געוויסען סכום, און דאס זאל

פון אַנהויב אַן אַוועקשטעלען די נייע אונטערנעמונג ע"פ השי"ת עשר תעשר, וכמ"ש ובחנוני נא בזאת וגו'.

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותב אודותם על הציון של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע כאו"א להנחון לו, והשי"ת יעזור שגם בזה יבשר טוב.

געווייס אויך במחנם הט', מאַכט מען הכנות צו דעם יום הבהיר י"ט כסלו יום הגאולה של רבנו הזקן תורת החסידות ענינ' והדרכותי', און דער זכות פון דעם בעל השמחה רבנו הזקן יעמוד לכאו"א בתכ"י בהמצטרך לו בגשמיות וברוחניות.

בברכה לבשו"ט ולהתועדות שמחה ופעילה

(ממכתב יו"ד כסלו, תשי"ח)

... ב) במ"ש שם באגה"ק סי' ט', בפירוש מאמר רז"ל, תלמוד תורה שקול כנגד גמ"ח, משא"כ בעקבות משיחא, — ושואל היאך נשתנה עצם החשיבות,

הנה הוא ע"ד החילוק בענין מצוה שזמנה עוברת ומצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, שמובן שכשהזמן קרוב לסיומו או כשאין אחרים — משתנה חשיבות המצוה.

אף שאין מזכיר עד"ז — תקותי שיש לו קביעות עתים בלימוד תורת החסידות לעתים קרובות, ויהי רצון שתהי' הקביעות מתאים לפתגם רבנו הזקן, בעל התניא (פוסק בנסתר דתורה) והשולחן ערוך (פוסק בנגלה דתורה) — לא רק קביעות בזמן אלא גם קביעות בנפש, והוא העיקר ...

(ממכתב כ"ה אייר תשי"ח)

מאשרים קבלת הפ"נ שלו עם המצורף אליו, ויהי רצון שעוד רבות בשנים ימשיך בעניני תורה ומצות בכלל ובמצות הצדקה ביחוד, ובפרט ע"פ דברי רבנו הזקן בעל התניא (פוסק בנסתר דתורה) והשולחן ערוך (פוסק בנגלה דתורה) איך היות כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה כו', ולא אמרו רז"ל ת"ת כנגד גמ"ח אלא בימיהם כו' (אגה"ק ס"ט).

ומובן שגם ע"פ נגלה אין קושיא ממרז"ל ת"ת שקול כנגד גמ"ח, כי הרי מצוה שזמנה עוברת וכן זו שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים דוחה תורה (מו"ק ט' ע"ב). ובעקבתא דמשיחא הרי היוקר יאמיר כו' ואין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס (עיין אגה"ק סוף סי' יו"ד).

ויהי רצון שפירות הנ"ל שאוכלין אותם בעוה"ז יומשכו ויפעלו בהנוגע לאברים בכלל ובחי' רגלים בפרט (אגה"ק סי' ט') של בנו הגדול ... שליט"א. ויבשר טוב גם אודותו.

בברכה לבריאות הנכונה ולבשורות טובות בכל האמור

(ממכתב י"ח תמוז, תשי"ח)

לפלא שאין ממנו כל ידיעות בהנוגע להסתדרותו בעניני פרנסה, והרי גם זה מציווי תורתנו תורת חיים, אשר על האדם להתעסק בעניני פרנסה בעשי' בפועל, ולא עוד אלא שאמרו במכילתא שהציווי הוא מעין מצות עשה, ועיין קונטרס ומעין פרק כ"ה איך שמוכרח עשי' דוקא בעולמנו, עולם העשי'. וכיון שמוכרח הדבר בודאי שניתנו הכחות והאפשריות על זה [שזהו עוד מגדיל יותר הכרח העשי' בפועל, שלא ישארו אפשריות אלו לבטלה ח"ו], ותקותי ששורותי אלה תספיקנה לעוררו על דבר כל האמור, ושיעשה בזה במרץ הדרוש. ואקצר ואחכה לבשו"ט בזה, ויהי רצון שתהיינה בהקדם.

ובודאי למותר להאריך, שבהאמור לעיל ובכלל בחיי האדם הישראלי — צריכים להיות בסדר מסודר, שזהו דוקא הנהגה דקדושה [משא"כ בלעומת זה שאין סדר וחשבון וכו'], כוונתי סדר בכל העניינים, בקימה מהשינה, לימודים בתורה נגלה וחסידות, אכילה ושתי' וכו'. ובזה כמובן ועיקר בעניני היחסים בבית, שהרי גדול השלום שבין איש לאשתו, שאז שכינה שרוי' ביניהם.

(ממכתב כ"ד מנ"א, תשכ"א)

•

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מו' מ"ח, בו כותב אודות העניינים בהם עסק בקשר לפרנסתו, וכותב שקשה למצוא עבודה מתאימה.

ומובן הפלא בדבר, שהרי אמרו חז"ל מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ומבואר בקונטרס ומעין, שצריך להיות זה על ידי עבודה ומלאכה כמה שכתוב וברכך ה'

אלקיך בכל אשר תעשה, שמזה מובן שבודאי ישנה עבודה מתאימה לפניו, אלא שככל ענייני עולם הזה אולי קשור זה ביגיעה והשתדלות, וכיון שכן הוא מנהגו של עולם מובן שאין להתרשם מזה, וכבר נאמר אדם לעמל יולד, ואומר הכתוב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וגו'

תקותי שתיכף לקבלת מכתבי זה יתייעץ עם ידידיו שי' אנ"ש אשר במקום, לפניהם יפרט ענייניו עד עתה, והאם התעסק בהם בהשתדלות הדרושה אלא שלא מצא, או שעדיין לא השתדל כדבעי, וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ.

(ממכתב ח' מ"ח, תשכ"ב)

במענה למכתבו — בלי הוראת זמן הכתיבה — לאחרי הפסק ארוך, בו כותב אודות מצב פרנסתו עתה.

בכלל ידועה השקפתי, שכדאית השתדלות להסתדר בענין פרנסה שאין בה דאגה יתירה, וכמובן באר היטב מהמבואר בדא"ח בהענין שפרנסה צ"ל בלא לב ולב. לכן כדאי להתבונן ולהשתדל לשנות פרנסתו לאט לאט לענינים שלא תהי' בהם דאגה האמורה, ותקותי שבהתבוננות ובחיפוש, הנה סו"ס ימצא את זה, והשי"ת יצליחו שיהי' בלי חיפוש יתר...

(ממכתב ט"ו טבת, תש"כ)

... ע"פ תורה (וגם ע"פ שכל הפשוט) צ"ל תנאי העיקרי בנוגע לעסקו בעתיד — שיוכל לפרנס ב"ב שי' בכשרות וכדי הצורך (וכמובן בהשתדלות בדרכי הטבע בזה וכמנהג בנ"י בזה) ואם זה דורש התאמצות או שאין הצינור לפרנסה ענין של תענוג בפ"ע ג"ז רגיל הוא וסו"ס העסק עצמו אינו אלא צינור וכלי ולא עיקר בפ"ע ואם כמה אפשריות מתאימות להנ"ל כעצת ידידים מבינים.

(ממכתב תמוז, תשל"ז)

אלול

ב"ה, יום השלישי פ' עקב תשמעון,
ערב ט"ו באב, ה'תשמ"ב.
ברוקלין, נ. י.

כל החונים/ות במחנה גן ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

שמחתי לשמוע שעונת הקייטנה עוברת עליכם בטוב, בחיזוק בריאות הגוף ובריאות הנשמה גם יחד.

ובודאי אין צורך להסביר לכם שבכל אדם בכלל — בריאות הגוף קשורה בבריאות הנפש, ובנוגע ליהודי בפרט — חיי הנשמה הרי הם קיום התורה ומצותי', עליהן נאמר „כי הם חיינו ואורך ימינו".

וכיון שהנכם בני עם — עליו התורה מעידה כי הוא „עם חכם ונבון" בטח מבינים אתם שמאחר שהנשמה מחי' את הגוף, הרי צרכי הנשמה — לימוד התורה וקיום מצותי' — קודמים לכל דבר,

ועל ידי כך היהודי בריא ושלם בנשמתו ובגופו גם יחד.

ויהי רצון שתמשיכו בהנהגה האמורה, ויתירה מזו — באופן דמוסיף והולך במשך כל הימים הבאים עליכם ועלינו לטובה,

והבטיחו חכמינו זכרונם לברכה שאין לך דבר העומד בפני הרצון, זאת אומרת — שאין הדבר תלוי אלא ברצונכם.

יום השלישי . . בריאות הגוף ובריאות הנשמה: שהוכפל בו כי טוב, טוב לשמים וטוב לבריות. — ראה קידושין מ, א. פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה. ס' המאמרים תש"ט (ע' יח ואילך). וראה רש"י עה"ת (בראשית א, ז) ובשלישי כו' אחד לגמר כו'.

עקב תשמעון: להתורה ועשיתם מצותי' — ואהבך וברכך גו' ה' אלקיך (עקב ז, יב-יג).

ט"ו באב: שמאז מוסיפין עוד יותר בלימוד התורה (תענית בסופה) וכדלקמן במכתב.

בריאות הגוף: ראה רמב"ם הל' דעות רפ"ד. תורת הבעש"ט עה"פ כי תראה (כש"ט הוספות סט"ז).

כי . . ימינו: ברכת ק"ש דערבית (האזינו לב, מז).

עם חכם ונבון: ואתחנן ד, ו.

והבטיחו . . הרצון: מגילה ו, ב. וראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ה.

ובפרט שאחרי עונת הקייטנה בא חודש אלול, שחז"ל אומרים כי אלו"ל ראשי תיבות — אני לדודי ודודי לי. ו„דודי" זה הקדוש ברוך הוא, אוהב עמו ישראל, הקטנים עם הגדולים, ורוצה בטובתם בכל.

ובודאי תנצלו במילואם ימים אלה, שהם ימי הכנה לשנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה, להתחזק בהנהגה של „אני לדודי", כלומר הנהגה חדורה אהבת ה' וחפץ ורצון ותשוקה למלא רצונו,

ומובטח לכם ש„דודי לי" — שהשם יתברך מצליח אתכם ומברך אתכם וכל הקרוב ויקר לכם בכל המצטרך בגשמיות וברוחניות גם יחד.

ויקויים בקרוב ממש: הרנינו לאלקים עוזנו הריעו לאלקי יעקב — בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בברכה להצלחה בכל האמור

אלו"ל . . לי: אבודרהם סדר תפלת ר"ה. פע"ח שער ר"ה פ"א. לקו"ת ראה (לב, א: משל למלך כו').
„דודי" זה הקדוש ברוך הוא: ירוש' ברכות פ"ב, ה"ח. שהש"ר פ"ו, ב.
הרנינו . . יעקב: תהלים פא, ב.

ב"ה, יום השלישי, שהוכפל בו כי טוב,
פ' שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך,
שלשים לחודש מנחם אב,
ראש חודש אלול, ה'תשמ"ג.
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מכתבו נתקבל, ות"ח.

ובעמדנו בהתחלת ימי רצון אלה, ובלשון חז"ל מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון — ונצטווינו בפרשתנו, פרשת שופטים ושוטרים תתן לך: תמים תהי' עם ה' אלקיך — כולל הפירוש נפש האלקית ונפה"ב, הגוף והנפש גם יחד, ע"י הגברת הנפש על הגוף, ועד שתהי' הנפש עיקר והגוף טפל,

ופשיטא בהנוגע לחיי הנפש, שהם קיום התורה ומצותי', עליהן נאמר כי הם חיינו ואורך ימינו,

הרי עת רצון דלמעלה מוסיפה בתוקף רצון האדם למטה — למלאות רצון השם בהאמור — בתורה עבודה (תפלה) וגמ"ח (— מצות) כדבעי,

---

יום השלישי, שהוכפל בו כי טוב: טוב לשמים וטוב לבריות. ראה קידושין מ, א. פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתו. ס' המאמרים תש"ט (ע' יח ואילך — מכ' אדנ"ע. וגם מכ"ק מו"ח אדמו"ר). וראה רש"י עה"ת בראשית (א, ז): ובשלישי כו' אחד לגמר כו'.

שופטים . . בכל שעריך: בכל — רמז שגם „בשערי" הגוף, כדלקמן במכתב. וראה אוה"ת להצ"צ עה"פ (ע' תתכב. תתלב משי"ך עה"ת).

שלשים . . אב: סיום חודש אב דמזלו ארי', ארי' שאג מי לא ייירא זה הקב"ה, שזהו „סיומו" של עלה ארי' מסובכו, שרק על מנת זה עלה (יל"ש ירמי' בראשו ובתחלתו רמז נטר).

שלשים . . אלול: ראה שו"ע אה"ע סקכ"ו ס"ו.

מנחם אב . . אלול: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' תי.

ראש חודש אלול: די"א שבא' דר"ח עלה משה להר (פדר"א פמ"ו. הובא בטור או"ח ר"ס תקפא. וראה פרש"י עה"ת תשא לג, יא. עקב ט, יח. מג"א לסתקפ"א סק"ב), וי"א בשני דר"ח (הובא בסה"ד ב"א תמ"ח. וראה הוספות לשו"ע אדה"ז סתקפ"א הערות להרר"נ מדובראוונא בקו"א).

מה . . ברצון: פרש"י עה"ת שם.

שופטים . . עם ה' אלקיך: ראה ד"ה שופטים תרכ"ט (או"ת להה"מ ר"פ שופטים).

תמים . . אלקיך: שופטים יח, יג. שיעור חומש דיום ב' דר"ח.

תמים . . כולל הפירוש: להעיר מזח"ג רל, סע"א: בכל איברין פנימאין וחצונין כו' תמים תהי' עם ה' אלקיך תוכו כברו. וראה לקו"ת נצבים מה, ג. אוה"ת שופטים ע' תתמב ואילך.

הנפש . . טפל: ראה תניא פ' לב.

כי . . ימינו: ברכת ק"ש דערבית (האזינו לב, מז).

רצון האדם למטה: ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב. ולהעיר מתורת הבעש"ט שבמקום שמחשבתו, שרצונו של האדם שם הוא נמצא (כש"ט — הוספות סי' לח, ושי"נ).

בתורה . . וגמ"ח: אבות פ"א, מ"ב.

וגמ"ח (— מצות): ראה מפרשי המשנה לאבות שם. ובירוש' פאה פ"א, ה"א דצדקה וגמ"ח שקולות כנגד כל מצותי' של תורה. תניא פל"ז.

כדבעי: כתובות סז, ב.

ובכדי לקיימן כדבעי — צריך כל אחד „לתת" בהנהגתו יום יומית „שופטים" — חב"ד דנפשו האלקית שיפסקו הדין ויורוהו ברור איך עליו להתנהג וגם „שוטרים" — הרצון והתענוג דנפשו האלקית, שאז ודאי שיקיים פסקי השופטים האמורים,

ובאופן דמוסיף והולך במשך כל ימי החודש,

ובפרט שאמרו חז"ל אשר אלו"ל ראשי תיבות — אני לדודי ודודי לי. „דודי" זה הקדוש ברוך הוא, אוהב עמו ישראל, הקטנים עם הגדולים, ורוצה בטובתם בכל.

ונמצא הוא „בשדה" — עם כאו"א תיכף בתחלת עבודת היום, עוד קודם שנכנס ונעשה (גם בגלוי) בן עיר, עיר אלקינו,

ובלשון הכתוב: אלקים נצב בעדת א־ל, דקדים ואתי,

ומברך את כאו"א בברכה תמימה, בגשמיות וברוחניות גם יחד, ועד אשר בלשון הכתוב: נחלתו (— מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה) יאכלון, השם הוא נחלתו כאשר דבר לו,

ועד לקיום הברכה העיקרית, אשר לה מצפים ומקוים כל היום בכל יום,

גאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו במהרה בימינו ממש.

בברכת כתיבה וחתימה טובה

„שופטים" — חב"ד: אוה"ת שופטים ע' תתכב. ולהעיר מתניא רפי"ג: השופט השני שהוא הנפש האלקית שבמוח כו'.

הרצון והתענוג: הבאים (ונתגלים) ע"י השכל, דאית רצון ואית רצון (תו"א פז, ד. לקו"ת ר"פ במדבר. אוה"ת שופטים ע' תתכו ואילך).

כל ימי החודש: עטרת ראש בתחלתו.

אלו"ל . . לי: אבודרהם סדר תפלת ר"ה. פע"ח שער ר"ה פ"א. לקו"ת ראה לב, א: משל למלך כו'.

„דודי" זה הקדוש ברוך הוא, אוהב עמו: ירוש' ברכות פ"ב, ה"ח. שהש"ר פ"ו, ב. וראה ב"ח לטוא"ח סתקפ"א סד"ה והעבירו: תשובה מאהבה.

ונמצא הוא „בשדה": לקו"ת שם.

אלקים . . א־ל: תהלים פב, א.

דקדים ואתי: ברכות ו, א.

את כאו"א . . לו: ראה רמב"ם סוף הל' שמיטין ויובל: כל איש ואיש כו'.

נחלתו . . לו: שופטים יח, א־ב. שיעור חומש דל' מנ"א.

מידו . . והרחבה: נוסח ברהמ"ז.

הברכה . . כל היום: ברכת צמח דוד בתפלת שמו"ע.

...ובקרבנו לחודש אלול חדש החשבון דכל השנה, ומחשבה טובה הרי הקב"ה מצרפה למעשה, הרי מחשבה טובה בהכנה דאלול, הן בהסוג דאדם למקום — אני לדודי ודודי לי, הן בסוג דאדם לחברו — איש לרעהו ומתנות לאביונים, תהי' התחלה טובה להמעשה אף שתבוא אח"כ ואשר הקב"ה יצרפם יחד ועי"ז יתעלו ממקום טהור לקדוש יותר, וכמבואר בתניא דבאתערותא דלתתא אתערותא דלעילא, למקום נעלה ועליון יותר, ובמילא באות ההשפעות מבלי מניעות ועכובים ע"ד המבואר בלקו"ת סוף פ' קרח.

(ממכתב כ' מנחם אב, ה'תשי"ד)

...וכיון שנכנסנו להימים אשר עליהם אמרו רז"ל שכל המוסיף מוסיפין לו, הנה יה"ר שיוסיף כאו"א בעניני תורה ומצוה מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות, ויוסיף השי"ת בברכותיו בכל המצטרך לאדם וביתו.

והרי גם מתקרבים אנו לימי חדש הרחמים, הוא חדש אלול, אלו"ל ר"ת איש לרעהו ומתנות לאביונים, וידוע דרז"ל איש זה הקב"ה שנאמר ה' איש וגו' וקורא הוא לבני ישראל בשם אחיי ורעיי, ואפילו אלו שאין בהם — בגלוי — עניני הסוג דאח ורע, נכנסים הם ודאי בסוג השני דמתנות לאביונים, אביון — התאב לכל דבר, כי חסר הוא כל דבר —

אשר — בלשון רבנו הזקן — בסבר פנים יפות ובפנים שוחקות ימלא השי"ת משאלות לבב כאו"א לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות.

(ממכתב מוצש"ק כ' מנחם אב, תשי"ז)

...בודאי למותר לעוררו, אשר ימי רצון דאלול ותשרי מסוגלים ביותר לקרב הניצוצות אל המאור. ויש ממוצע המחבר, אנכי עומד ביניכם ובין ה' אלקיכם גו', ועליו זכותו זה...

(ממכתב י"ג אלול, תש"ט)

ב"ה, כ"ז אלול ה'תשי"ז
ברוקלין

אגודת נשי ובנות חב"ד
סניף:

ה' עליהם יחיו

ברכה ושלום!

איך בין געווען צופריידען צו באקומען אמווייניגסטען א קורצען איבערבליק ווען אייער ארבעט אין דער פארגאנגענהייט, און איך האף אז מער ווי געשריבן איז געטאן געוואָרען, און דער עיקר אז אין דער צוקונפט זאל מען אויסברייטערען די ארבעט אין אלע מעגליכע אופנים.

איך האף אויך, חאטש איר דערמאנט ניט וועגען דעם אז צווישן די ענינים וואס ווערען געלערנט, איז אויך דא דער לערנען פון חוקי ודיני טהרת המשפחה, מיט די פארהייראטע פרויען אדער כלות וועלכע גייען חתונה האבען, און אויך די דינים וועלכע זיינען פארבונדען מיט די כשרות פון עסען זאכן, וועלכע דאס לעצטע קען מען לערנען אויך מיט מיידלער. און אויף וויפיל איך געדיינק, זיינען די דינים פראן אויך צונויפגעקליבען אין דעם סידור קרבן מנחה, וואס האפענטליך האבען ווער פון די פרויען אזא סידור, און ווען ניט וועט מען דאס אייך צושיקען.

און אזוי ווי מיר געפינען זיך איצטער אין חודש אלול, וואס לויט ווי ערקלערט פון כ"ק מו"ח אדמו"ר באורוכה, איז דאס דער חדש פון חשבון הנפש פון דעם אווענקגייענדען יאהר, און אויך א גוטע צוגרייטונג צום קומענדען יאהר, אז עס זאל זיין א גוטער זיסער יאהר, סיי בגשמיות און סיי ברוחניות,

דארף דער חשבון און די הכנה פארמאגען אין זיך אויך די באטיילינונג פון יעדער חברה פון נשי ובנות חב"ד פון יעדער סניף און אויך די גוטע החלטה און פעסטקייט אויף צו טאן נאך מער אין דעם אין די קומענדע טעג וואכען און חדשים,

און השם יתברך זאל העלפען אז געזונטערהייט אין גוטער שטימונג זאל מען פארווירקליכען אלע גוטע החלטות אין דער פולסטער מאס און אויך מיט א הוספה.

בברכה צו גוטע בשורות אין דאס אויבן געזאגטע און צו א כתיבה וחתימה טובה צו יעדערע פון די חבירות מיט זייערע בני בית שיחיו

ב"ה, ימי אלול, תשל"ט
ברוקלין, נ. י.

לכל המשתתפים בכנס
לכבוד עולים החדשים

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

בנועם ובשמחה קבלתי הידיעה על דבר הכנס לכבוד עולים החדשים, ובפרט אלה שנכנסו לבריתו של אברהם אבינו בזמן האחרון.

ובודאי תקויים בכל אחד מהם הברכה המקודשת מדורות אין־ספור: כשם שנכנסו לברית כן יכנסו לתורה ולחופה ולמעשים טובים, והוריהם וקרוביהם וכל בית ישראל שי' ירוו מהם רוב נחת אמתי, נחת יהודי, תמיד כל הימים.

בהזדמנות זו אביע רגשי לבבי, מעומקא דלבא — אשר בודאי גם כל אחינו בני ישראל רוחשים אותם — רגשי גאון וחדוה אשר למרות היותם עשיריות בשנים במצב של אי־יכולת לקיים בפועל סדר חיים על פי התורה ככל הדרוש, ולא רק משום מניעות ועכובים שגרתיים, אלא — שהיו קשורים ברדיפות ובמסירות נפש (ולא כאן המקום לעמוד עליהם באריכות), עם כל זה שמרו על הגחלת בכל תוקף נשמתם, והלהיבו אותה לאבוקה שהאירה חייהם ונתנה להם הכח והעוז להתגבר על כל הקושיים והנסיונות.

והרי זה מאמת עוד הפעם דבר תורה, תורת אמת ותורה אור (המאירה כל דבר לאמתתו): אני ישנה ולבי ער, כלומר, שאפילו כשיהודי נמצא במצב שיהדותו היא בכמה פרטים בבחינת „ישנה" ואין ביכולתה זמנית לבוא לבטוי, הרי הלב היהודי תמיד „ער" ופועל; וכשהלב בריא ושלם, הרי משפיע הוא חיות (על־ידי „הדם הוא הנפש") לכל הגוף, וסוף סוף באה חיות זו לבטוי מלא בכל חלקי הגוף.

ומכאן התקוה החזקה, אשר בבואם ובהמצאם בתנאי חיים חדשים המאפשרים לחיות חיי היום־יום על פי התורה ומצותי' ככל הדרוש, בלי כל מניעות ועכובים מהחוץ, תתבטא השפעת „לבי ער" בכל מלוא המדה להשתלט ולנהל כל פרטי החיים היומיומיים, ועד שכל רואיהם יכירו ויפליאו עוצם העוז היהודי שהטביע הקדוש ברוך הוא בנפש כל איש ואשה הישראליים, לעמוד איתן ללא כל כניעה ופשרה בכל הנוגע לעניני הנשמה, ועניינים עקריים בכלל, מבלי להתחשב עם כל הפרעה איזו שתהי', ולחנך בניהם בדרך זו, במעשה בפועל לדוגמא ולמופת.

ויהי רצון שתקויים בכל או"א מהם הבטחת הקב"ה: אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גו' — כל הברכות האמורות בפרשה, ועד לכל המצטרך בפשטות — הסתדרות טובה בפרנסה ובנחת מילדיהם ויוצאי חלציהם, ויזכו, בתוך כלל אחינו בני ישראל, לגאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

ורואים השגחה פרטית גם בזה שהכנס נועד בימי חודש אלול (אני לדודי ודודי לי), חודש של התקרבות מיוחדת והידוק קשר האהבה והדבקות בין יהודים לאביהם בשמים, חודש הרחמים והברכות בכלל (כמבואר ענינו על פי משל הידוע ד"מלך בשדה" בס' לקוטי תורה לרבינו הזקן פ' ראה דף ל"ב), ובפרט חודש ההכנה לברכה הכוללת, אשר כל אחד ואחת מהם ביחד עמנו ועם כל אחינו בני ישראל באשר הם שם יכתבו ויחתמו לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה
ולבשורות טובות בכל האמור

שופטים

במענה על מכ' מכ"ג כסלו, בו כותב, אשר ראה ס' סגולות ובו כותב ע"ד חכמת היד כו' —

הנה כלך מדרך זו, ואם רצונו דוקא בס' סגולות, הרי ישנה סגולה בדוקה ומנוסה, והיא תורתנו הק', וישנה ג"כ חכ' בדוקה ומנוסה, והיא חכ' ית', אשר יכולים להתאחד עמה ע"י לימוד התורה, וביחוד נפלא וכמבואר בתניא פ"ה, עיי"ש.

וכבר נאמר תמים תהי' עם ה' אלוקיך, וי"א (רמב"ן) שהוא ג"כ ממספר תרי"ג מצות התורה.

(ממכתב א' דר"ח טבת, תשט"ז)

...בתמהון קראתי במכתבו האריכות ע"ד ענינים השייכים לרופא, וכלך מכל חקירות אלו. וזמן זה יקדישו לת"ת ביר"ש הנגלה והחסידות, ומתוך הנהגה עפמש"כ תמים תהי' עם ה"א.

(ממכתב כ"ג שבט, תש"כ)

במענה לשאלותיו:

מקרא מלא דיבר הכתוב: תמים תהי' עם ה"א. ואל יתענין בעניני חזיונות, ופשיטא שלא זהו ענינו לחשוב חשבונו של השם — שלדעתו צ"ל הנהגת השם עם פ' באופן כך ועם פ' באופן כך, ולהיות בתמי' — היתכן שההנהגה היא שלא כפי שהחליט בשכלו הוא!

ובפרט שכל רגע שנותן ע"ז — יכול לנצלו בת"ת שהיא „כנגד כולם".

(ממכתב י"ט אייר, תשמ"ב)

במענה למכתבו מכ״ח מנחם אב, השואל האם מחויב בן ישיבה באה״ק ת״ו להתגייס שם לצבא — לפלא הספק בעיניו ועד שצריך לשאול במכתב, והרי ידוע וגם מפורסם פס״ד הברור של רבני ישראל.

וכמובן — מבוסס הוא בתורתנו תורת חיים. אשר בני ישיבות אין לגייסם ולא יצאו בצבא, ולימודם תורתנו הקדושה בהתמדה ושקידה מגין ומציל על ארצנו הקדושה ת״ו ועל הדרים עלי׳.

(ממכתב ד״ח אלול, תשכ״א)

בנועם קבלתי סמל פקוד הצפון שהואיל מר לשלוח על ידי אנ״ש שי׳ בצפת, והנני מודה לו וגם לאלה שבשמם שלח מזכרת האמורה בעד שימת לבבם.

וכדרך יהודי שמחפש בכל דבר הוראה ולימוד, מיוסד על הפתגם הידוע של הבעל שם טוב מייסד תורת החסידות הכללית, שממנה נשתלשלה תורת חב״ד על ידי ממלא מקומו ותלמידיו, משמעות מיוחדת בסמל זה המוטבע בצורת צבי, שזה שם ארצנו הקדושה, ארץ הצבי. וביארו חכמינו ז״ל שמתכונות הצבי שאין עורו מחזיק את בשרו, כלומר שעורו לא מגביל את גידולו, אלא להיפך, שהעור מושפע ממנו. והוראה כללית בזה, שהעור הוא סמל החיצוניות והטפל לענינים הפנימיים העקרים. וכן בכל דבר בחיי האדם צריך ללכת אחרי העיקר, ובלשון הידוע — הגברת האיכות על הכמות.

והרי זה גם כן נקודה עיקרית בצבא, שאף על פי שלעיני בשר נראה שהצלחת הצבא תלוי׳ בנשק מתוחכם ובאנשי צבא מתוחכמים בהפעלת הנשק וכו׳, אבל כל הבקי בעניני צבא יודע שההצלחה תלוי׳ בעיקר בתוקפם הרוחני של אנשי הצבא והפקידות, ועד שזה פועל שמלכתחלה לא יהי׳ צורך בניצול הנשק, ובלשון הכתוב תפול עליהם אימתה ופחד, שלא יהינו להתגרות מלחמה.

וזהו גם כן סוד קיומו של עמנו, שאף על פי שהוא המעט מכל העמים, אבל כיון שהוא עם הנבחר, עם הספר והרוח, וקשור ביהדותו, אין כח גשמי בעולם שיסכן נצחיותו. וזהו גם סוד תקיפותו וגבורתו של צה״ל, ומקרא מלא דבר הכתוב „ישראל בטח בה׳ (ומובטח לו) עזרם ומגינם הוא״. ואף שכמובן צריך לעשות כל הדרוש בדרך הטבע, אבל סוף סוף תוקף הבטחון בה׳ וביחודו של עמנו, עם ה׳, הוא שעושה חיל. וזה פועל עד כדי כך, אשר, כנ״ל, תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן, ולא ירים איש את ידו ואת רגלו, כי נפל פחד היהודים עליהם — על ידי זה שהיהודים קשורים ביהדותם.

מסרו לי שכ' עוזר לצעירי חב"ד במבצעים להרמת רוחם של אנשי צה"ל ולקרבם לתורה ולמצוותי'. ובודאי כמו בכל עניני טוב ימשיך בזה באופן דמוסיף והולך. וה' עוז לעמו יתן, ה' יברך את עמו בשלום.

בברכה להצלחה בכל האמור,
ולקראת חג השבועות, זמן מתן תורתנו,
ברכה בנוסח המסורתי — לקבלת התורה
בשמחה ובפנימיות

(ממכתב ימי ספירת העומר, ה'תשל"ט)

במענה לכתבו,

יהי רצון אשר בקרוב ממש יבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בכל הענינים שכותב, ובענין העקרי שימלא השי"ת, בורא העולם ומנהיגו, משאלות לבבו ולבב כל או"א לטובה, בלשון הכתוב בתורתנו תורת חיים ותורת אמת: ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד גו' וחרב לא תעבור בארצכם, ונתתי משכני בתוככם גו' והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם, ואולך אתכם קוממיות (פ' בחוקותי תלכו, ו־יג).

וגדול זכות כל אחד המגין על ארצנו הק' ועל עמנו הק' הדר בה למהר קיום ברכה זו ובאופן הכי טוב, וכמו שנאמר כי הוי' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויביך לפניך והי' מחניך קדוש (תצא כג, טו).

ובפרט על ידי גודל בטחונם בהוי' מקוה ישראל ומושיעו כו' ולא ייראו ולא יפחד כו' שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם (רמב"ם הלכות מלכים סוף פ"ז, עי"ש באריכות),

וכמדובר כמה פעמים, סגולה מיוחדת בזה למצות תפלין, תפלין של יד (כנגד הלב) ותפלין של ראש, שתוכנם הרוחני לשעבד לבו (הרגש שלו) ו(שכלו שב)ראשו לה' מצוה המצוות בכלל ומצות תפלין בפרט, וזה ממשיך ברכת ה' במעשה ידיו ובשכלו (בראשו) ובנוגע לאנשי מלחמה במיוחד — נצחון במלחמה (כמבואר בזה בהלכות קטנות הל' תפלין להרא"ש סי' ט"ו).

בברכה להצלחה ולבשורות טובות
בכל האמור

(ממכתב ל' תשרי, ה'תשל"ד)

תקותי שלא רק מהדר בעצמו בקיום המצות אלא שגם על חבריו משפיע בזה ודלא כהטועים טעות מבהילה אשר כשנמצאים בצבא, אי אפשר ח"ו לקיים התורה והמצוה. והרי גם זה מתחבולות היצר הרע הרוצה לצוד את האדם ברשתו, ומקרא מלא דבר הכתוב, שאדרבה — על האדם הנמצא בצבא להוסיף בעניני תורה ומצות, ובזה תלוי' הצלחת היחיד, ולא עוד אלא שבזה תלוי' גם הצלחת הרבים וכללות הצבא. וכמה שנאמר כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויבך לפניך והי' מחנך קדוש, ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו) שמזה מובן שיכולה להיות ההצלה ונתינת האויב — דוקא כאשר ה' אלקיך מתהלך בקרב מחנך. ובאם לאו ה"ז גורם שיהי' ח"ו ושב מאחריך שמביא לתוצאות הפכיות ח"ו, ואם פוגש איזה קשיים בעניני תורה ומצות, תקותי חזקה שכאשר יפנה להרב הצבאי, בודאי יסודר הדבר ובפרט שכאמור זה נוגע לכל הצבא. ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לבשו"ט

(ממכתב ח' אדר תש"ח)

כ"ק מו"ח אדמו"ר הרבי מליובאוויטש (שליט"א) פנה במכתב מעסדזש לחילים היהודים לר"ה הבע"ל.

ובשים לב לתועלת המרובה מקריאת מעסדזש גם ליהודים שבצבא האנגלי, וביחוד לאלה הנמצאים במדינות הכבושות תחת ידי החיל האנגלי, כדי שיתעוררו להשתדל בעזרה רוחנית לאחב"י המתגוללים שם,

מצאנו לנכון לשלח לכת"ר מספר מסוים של עקז. מהמעסעדזש הזה, כדי שיוכל באם ימצא לנכון להפיצם ע"י אויר בין החילים הנ"ל.

גם שלחנו מספר מסוים של עקז. מהמכתב של כ"ק מו"ח אדמו"ר (שליט"א) ליהודי יוראפ, באשר ע"י לשכת הדתית אשר על ידו יוכלו מכתבים אלו להגיע למקומות שונים בארצות המשוחררות, אשר באופן אחר א"א לבוא בקשור עמהם. ומגלגלין זכות ע"י כת"ר ועו"ר הזכאים.

מובן מאליו אשר אם יוצרכו עוד מספר עקז. משני מכתבים אלו נמציאם תיכף כפי הוראתו ע"פ האדריסה אשר יורנו.

אסיים בברכת השנה לר"ה הבע"ל שחל להיות ביום השבת, ברכת שנה טובה ומתוקה, אשר היא כולה תהי' יום שכולו שבת ומנוחה.

(ממכתב כ"ד אלול, תש"ה)

אחרי ההפסק, נעם לי לקבל מכתבו מג' חשון, בו כותב אף כי בקיצור נמרץ ביותר, אודות הפעולות בין אנשי הצבא בשבועות שעברו, ובודאי בעתיד יכתוב בפרטיות יותר. (אולי יש מקום לאמר, לאחרי הרצאותיו — שהרוצים יכולים לבוא בקישור מכתבים לכאן לבירור איזה שאלה המבלבלת כו'. ומובן שעל אתר צריך ג"כ להבטיח (באַוואַרענען) שאין בזה מקום למגבית כספים וכו'. מובן ג"כ שכל זה צר"ך להעשות על דעת עצמו, ולא בתורת שליחות מכאן, ורק לאמר שיודע מכמה אנשים שמתנהגים בזה, ואף שלפעמים מתעכב המענה, אבל מקבלים המענה וכן) אם ימצא לנכון, לתת תניא לאיזה המצטיינים באיזה ענין של יהדות וכו' מבין אנשי הצבא, נוסף על נתינות תניא במחנה למועדונים או להספרי' של אנשי הצבא, אם יש מוסדות כאלו במקום המתאים...

(ממכתב י"ב מ"ח, תשט"ו)

בנועם קראתי כתבו על דבר התרשמותו מביקור אנשי חב"ד בשליחות מצוה.

ובודאי יבין שתקותי שהתרשמות זו תמצא ביטוי' הנכון במעשה בפועל, כלומר שהדברים שנשמעו בעניני יהדות יביאו הוספה בענינים של יהדות בחיי היום־יום. והרי תמיד יש מקום להוסיף בזה, כיון שענינים הקשורים בה' ותורתו ומצותיו אין־סופיים הם.

וכמדובר כמה פעמים, שנקודה מיוחדת בזה לאנשי צבא, שלא נצרכים להסברה מיוחדת שמעשה הוא העיקר, שהרי זהו יסוד כל קיום הצבא, שלכל לראש צריך למלא הפקודות בפועל.

ובעמדנו בסיום ימי החנוכה, שנקודתם שמוסיפים באור ונר מיום ליום, יהי רצון שיה' כן אצלו ברוחניות ובגשמיות גם יחד, כולל גם כן שהגוף יהי' בריא ושלם, ובריא ושלם גם בפרט שהוא מסייע לבריאות הנשמה.

(ממכתב זאת חנוכה, ה'תשל"ד)

...בקשתי והפצרתי נפשית בסיום „מלחמת יוהכ"פ" — לסיים ולהשלים הנצחון דצה"ל או ע"י כיבוש לשעות אחדות של דמשק — באה לאחרי שבאו לידי ידיעות ברורות — ע"ד המצב הפרוע בחזית ההיא וע"ד הטעמים של המחייבים והשוללים את זה — ומיוסדת אך ורק ע"פ ההלכה (עד רדתה אפילו בשבת, אומרת תורה הבא להרגך השכם כו'. ועוד).

לאחרי בקשת סליחה רבה — ארשה לעצמי להוסיף הערה, שלדעתי עקרית היא ועיקר: ח"ו וח"ו לאמר על רע"ק — דכולהו (— יסודי תושבע"פ) אליבי' — דהורה (ציווה) לרבבות בנ"י לסכן נפשם ובפועל מפני טעמים כו'!

הוראה כזו יכולה לבוא אפילו מרב פשוט, ואצ"ל כלל וכלל בנוגע לרע"ק — כ"א אך ורק כשהתורה, הלכה ברורה — מכריחה אותו להורות כן. אלא — של „חכמי המשנה" ו„חכמי הגמרא" התוקף לפס"ד מהי מלחמת מצוה (או עוד יותר מזה), ואין לו לדיין ופשיטא לסנהדרין ועוד יותר מזה „כל חכמי דורו" — אלא מה שעיניו רואות (בל' הרמב"ם שם „ודימה הוא וכל חכמי דורו") — שאז ההלכה מכריחה אותם להכריז שזוהי מלחמת מצוה (ומצוה המיוסדת על ביטול פקו"נ) ולהיות „נושא כליו" וכו'. ואכ"מ.

ולהעיר: רע"ק הוא הוא הפס"ד דואהבת לרעך כמוך הוא כלל גדול בתורה.

(ממכתב זאת חנוכה, תשמ"א)

תצא

במענה להערתו:

מורגל בפי העולם לומר אלקים אחרים (בקו"ף אף שמדובר בע"ז). ואולי יש לקשר עם פי' הרמב"ן דברים (כא, כב) כנען כו' שחשש כו'.

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

במענה למכתבו ממוצש"ק תצוה, בו כותב אודות החילופי דירות ואשר אי"ה חוזר לדירתו בכפר החדש, ומה שקס"ד בזה, ממ"ש בספר חסידים* וכו'.

והנה אין זה שייך לנדון דידי', שהרי גם באמצע גר שם בנו שי', דברא כרעא דאבוה, וגם בזה הי' תנאי שיחזור הוא (הכותב) לאחרי זמן קצר, ועוד ונוסף על כולם — שכל הכפר מיסודו ובהנהלתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל וברשותו.

ובכלל בענינים כגון דא, דיֵ לן חידושו. ואין להוסיף אלא — כיון שהעיר בהענין, מהנכון שקודם שיחזור הוא לדירתו ילמדו שם ברבים ג' ימים, עכ"פ פעם ליום ז. א. חזקה בפעמים וחזקה בימים, ולאחרי זה ידור שם במנוחה שמחה וטוב לבב.

בודאי שומר שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו ואת המזוזות של עכשיו ושיקבעו בדירתו הנ"ל.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

(ממכתב י"ז אדר תשכ"א)

---

*) ראה ב.אזהרות נוספות לצוואת ר"י החסיד" אות ט': "הדר בבית אחד ויצא ממנו לא יחזור לדור בתוכו עד אחר שבע שנים שלימים" ובהערת מקור חסד (להר"ר מרגלית) שם. המו"ל.

... בענין פצוע דכא באל"ף. הנה נוסף על מה שכתוב באוצה"פ [ח"א דף ק"ד ע"ב], ובהערות דף קס"ח סוף טור ב', מועתק להלן ממה שנמצא באוצר הספרים וכתבי יד של מר ששון בלונדון.

א) תנ"ך הרשב"א, על ידי סופר אחד שכתב את התנ"ך לנכדו של הרשב"א דהיינו אשתרוק בן יצחק בן הרשב"א. בכתב יד זה דכא כתיב באל"ף.

ב) בכתב יד תנ"ך שנכתב בכתב ידו ממש של תלמידו של הרשב"א, ר' שם טוב בן גאון מחבר ספר „מגדל עוז" על הרמב"ם, הי' כתוב דכה בה"א, ואחר כך מחק אותו ר' שם טוב בעצמו ותיקן בידו דכא באל"ף.

ג) בתנ"ך עתיק מאד מאד, חומש דמשק, שנכתב לפני אלף ומאה שנה, המתואר באהל דוד צד 22-23 ושם כתוב דכא באל"ף.

ד) בחומש כתב יד — נכתב לפני חמש מאות שנה (מספרו 516) ראה אהל דוד צד 21 — כתוב דכא באל"ף.

ה) בכתב יד תנ"ך (מספרו 499) נכתב לפני חמש מאות שנה, עי' אהל דוד צד 15, כתוב דכא באל"ף.

ו) בכתב יד חומש תימני, נכתב לפני חמש מאות שנה (מס' 942), עי' אהל דוד צד 607, כתוב דכא באל"ף.

ז) בדפוס פלאנטין ובומבירגי שנת שכ"ו דכא באל"ף...

(ממכתב ג' סיון תשי"ב)

•

... במ"ש אשר בס"ת המיוחס וכו' ניכר ששינו מאל"ף לה"א — פשוט שצריך בירור מי ומתי שינו זה, שהרי באה"ק ת"ו ידוע שמלפני איזה שנים שלוחיו של פלוני עשו כהנ"ל. וכנראה שבכמה מקומות עשו במחשך מעשה זה, וגם לי נודע הדבר רק בשנים האחרונות. ויעיין בס' משנת אברהם סי' ל"ב מונה הס"ת של קדושי עליון — ולאו דוקא מחב"ד — שדייקו לכתוב באל"ף, וכן במכתבי שנדפס באוצר הפוסקים סוף חלק א'*...

(ממכתב י"ד סיון תשי"ז)

---

*) נדפס לפני מכתב זה. וראה גם לקו"ש חכ"ט ע' 444. המו"ל.

... לשאלתו בשם מר ... אודות קניית שערס, לכל לראש יש לברר האם אין בזה איסור רבית, כיון שכנראה מכתבו, החברה היא אך ורק של בני ישראל, ובפרט ע"פ דברי רז"ל שרבית מושכת אחרי' גם הקרן וכו' ...

(ממכתב כ"א שבט תשכ"א)

במענה על מכתבו, הרי כבקשתו אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לזיווג טוב בגשמיות וברוחניות גם יחד בקרוב. וע"פ מרז"ל (קדושין למד ע"ב) ראה חיים עם אשה, שמדבר בלימוד התורה וגם אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הרי כשיוסיף בלימוד התורה תקרב הוספה זו ענין הזיווג גם כן. ואף שקיום המצות בכלל ולימוד התורה בפרט צריך להיות בקבלת עול, מפני שזהו רצונו של ממה"מ הקב"ה, בכל זה ידוע שיש לכל אחת ואחת ממצות התורה סגולה מיוחדת. ובפרט זה, השייכות דלימוד התורה להנ"ל ע"פ האמור במס' קדושין שם.

(ממכתב ט"ו מ"ח תשט"ו)

במענה על מכתבו מער"ח ניסן, בו כותב אודות בנו האברך ... שי', שמציעים לו נכבדות אבל כפי כתבו אינו רוצה להתענין בנוגע שידוך, בטענה שרוצה להקדיש עוד איזה זמן ללימוד התורה מבלי שיהי' ריחים על צווארו וכו'.

והנה מובן שאין מקום להכריח את מי שהוא לקבל הצעה מסוימה בהנוגע לשידוכין. ומאידך גיסא יש מקום לומר שטענת בנו האמורה, היא מפני שההצעות שמציעים לו, לפ"ד בנו, אינן מתאימות, ובאם יציעו לו דבר המתאים — תשתנה גם השקפת בנו על כללות הדבר,

בכ"א ע"פ המבואר בהלכות ת"ת לרבנו הזקן ובפרט ע"פ מנהג ירושלים ומשפחתם, מהנכון אשר יתענינו במרץ הדרוש למצוא הצעות מתאימות בשביל בנו שי' ויציעום לו. ויה"ר שיהי' בהצלחה, וילמוד תורה בטהרה, תורת הנגלה ותורת החסידות, גם לאחר חתונתו ויצליח.

בברכה לנחת חסידותי מכל יו"ח שיחיו
ולחג פסח כשר ושמח

(ממכתב י"ג ניסן תשי"ז)

... מצערני סיום מכתבו, אשר אתו אין עדיין כל חדש. וחוששני אשר אם בענין דבר מושלל בפשיטות אמרו עבר ושנה כהיתר נעשה לו, הנה ק"ו בענינו — מתעסק לצאת ידי חובתו בלבד, מפני ההרגל וכו'. ובודאי שאין נחיצות להעתיק ולפרט מאמרי רז"ל המדברים בענין זה וערכו, שהרי ידועים הם ומפורסמים. ויה"ר שכיון שבכלל כל ענין שידוך וזיווג הוא למעלה מדרך הטבע, וכמרז"ל המדמה זה לקרי"ס, וכמ"ש ומה' אשה משכלת. הנה יה"ר שאפילו אם אינו עושה כלים בטבע — יעשה הדבר בדרך נס.

(ממכתב י"א שבט תשי"ז)

... כן אתענין לדעת מהנעשה ע"ד שידוך המתאים בשביל בנו שי'. ועתה אשר ראה כבודו בעיני בשר, יכולת השי"ת בענין זיווגים, אף שנראה לו שזהו דבר קשה, וגם רז"ל אמרו שקשה כקריעת ים סוף, בטח הרי יוקל הענין גם אצל בנו שי'. ובלבד שישתדל כדרשת חז"ל, דרכו של איש וכו'. וידוע ג"כ העצה הוגנת של חז"ל שאין צריך להיות — בגיל — חילוק גדול ביניהם.

(ממכתב ט' אדר תשי"ג)

... ובודאי כאשר נפגשו, דברו בעניני יהדות תורה ומצותי' ואורח חיים בכלל ובנוגע להנהגת בית בפרט.

ואם יראת ה' היא בחיי היום יומים, ובהשקפותיהם מתאימים לפי"ע, אזי ידבר ... ועל מנת לגמור בשעה טובה ומוצלחת.

(ממכתב כ"ט כסלו תשכ"ד)

אין ענטפער אויף דיין בריף פון ט״ז כסלו, אין וועלכען דו שרייבסט, וועגן שידוכים, פֿאַרשלאָגען.

אויף וויפיל איך קען די תלמידי התמימים, און ווי איך האָב אויך געזאָגט צו דיין פֿאָטער שליט״א, איז צווישען די תלמידים פֿראַן פּילע, וועגען וועלכע מען קען טראָכטען און אינטערעסירען זיך אין דעם. און דעריבער פֿאַרשטיי איך ניט, צו וואָס דאַרפֿמען גיין זוכען אין אַ אַנדער אָרט.

פֿאַרשטענדליך איז, אַזוי ווי אַלע מענשן זיינען ניט קיין שלמים בתכלית, וואָרום אַ שלם בתכלית איז נאָר אייגער, זהו הקדוש ברוך הוא, אַזוי אויך אין די תלמידים, קענען מענשן געפינען, וואָס עס פעלט צו שלימות. אָבער ווי געזאָגט — אַלע מענשן זיינען אַזוי, און דאָך האָט מען חתונה און מ׳איז דערנאָך גליקליך באושר אמיתי. און אויב אין אַלע זאָכען קוקט מען פריער אויף דעם עיקר און דערנאָך אויפן טפל, גלויב איך ניט, אַז אין אַ ענין פון אַ שידוך וועלכעס איז נוגע אויף זיין גאַנצען לעבען, זאָל מען גאָר פֿאַרקוקען אויף דעם עיקר, און אַנהויבען די בחינה (טעסט) פון דעם טפל דטפל און אפשר נאָך ווייניגער אויף פון דעם.

בהנוגע דעם געדאַנק, צו פֿאַרען דעם יאָהר לארץ הקדושה ת״ו. — איז ניט אַריינגייענדיק אין דעם עצם געדאַנק, איז דוקא אין דעם יאָהר ווען די פרייַע ווילען מאַכען פון אַזאַ נסיעה, אַ ענין פון כחי ועוצם ידי עשה לי, איז אויב מ׳איז ביז איצטער ניט געפֿאַרען, גלויב איך ניט אַז מ׳דאַרף צוגעבען שטאַרקייט אין דעם, דורך פֿאַרען גראַדע איצטער.

און צו דיין געבורטס־טאָג ש״ק הבע״ל, זאָל השי״ת דיר העלפען אַז דו זאָלסט האָבען אַ שנת הצלחה אין אַלע ענינים, און מיט אַ אמת גוטען שידוך אין דער פֿאַסענדער צייט.

איך האָף, אַז אויך די נשי ובנות חב״ד פון... וועלען אויסניצען דעם יום הבהיר י״ט כסלו אויף אַ פֿאַסענדען אופן, אין דעם זעלבען טאָג אַדער אין די נאָהענטע טעג, והשי״ת יצליחן.

(ממכתב י״ז כסלו, תשי״ח)

•

אין ענטפער אויף דיין בריוו פון כ״ב שבט, אין וועלכן דו שרייבסט אַז „דער קאָפּ זאָגט, אַז קיין בעסערע הצעה קאָן ניט זיין, אָבער די האָרץ זאָגט אויף ניט". דו שרייבסט אָבער ניט דעם טעם, פֿאַרוואָס (די האָרץ זאָגט אויף) ניט.

בנוגע לפועל, איז בכלל אין עניני שידוכים פֿאַרנעמט די האָרץ אַן אָרט מער ווי טפל. דערפֿאַר דאַרף מען האָבן וויניקסטנס אַ התחלה פון אַ המשכה צו דער זאָך, אַדער לכל הפחות אַ פֿאַרשטעלונג אַז דאָס וועט קומען. אויב אָבער דאָס פעלט, און די האָרץ זאָגט אויף ניט, דאַרף מען זיך דערמיט רעכענען.

וואס עס איז מיר ניט קלאר אין דיין בריוו איז וואס דו שרייבסט אז אויב די ארץ איז ניט טפל וכו' „ועל איך דארפן נאך ווארטן". — צי די כוונה איז צו ווארטן אויף אן אנדער הצעה, אדער אויף אן ענדערונג אין דער הצעה גופא, ובהתאם צו דעם וואס די מיינונג דערפון איז — דארף מען ענטשיידן וואס צו טאן ווייטער.

ויהי רצון אז דער אויבערשטער, וואס איז משגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית, זאל דיר פירן אין וועג ווי עס איז גוט באמת, ובטוב הנראה והנגלה.

(ממכתב א' דר"ח אדר, תשח"י)

•

אין ענטפער אויף דיין בריוו פון ד' אדר, אין וועלכען דו שרייבסט, אז דו קענסט ניט אויך איצטער זאגען באשטימט אבער וכו',

וויבאלד אז עס איז דא א מעגליכקייט אז איר זאלט זיך נאך אמאל טרעפען, דארפמען זען — וואס פאר א ווירקונג וועט דאס האבען. וואס דענסטמאל וועסט דו קענען קלאהר מאכען דיינע געפילען, און נאכדעם באשליסען. און ווי גשריבען אין מיין פריערדיקען בריף — השם יתברך זאל דיר פירען אין דער וועג וואס גוט פאר דיר איז בגשמיות וברוחניות בטוב הנראה והנגלה.

(ממכתב ו' אדר, תשי"ח)

במענה על מכתבו מיום השלישי, בו כותב אשר הציעו נכבדות לפב"פ וכבר קרוב הדבר לפועל, אלא שבינתים בא מי שהוא והטיל ספק בהנוגע להנהגת המדוברת בעבר, אף שבהנוגע לההווה, הנה אמרה בפירוש שרוצה להנשא דוקא לשומר תורה ומצוה ולהתנהג כדת משה וישראל וכו'.

והנה כיון שההווה בטוב, ובנוגע להעבר הרי, בכלל, מידי ספק לא יצא, ומובן שע"פ שו"ע צריך עיון גדול אם עדות זו מהימנא, ובפרט שתשובה מועלת, ולכן לדעתי — אין להם לחשוש, והשי"ת יצליח השתדלותם שתהי' לטוב ובשעה טובה...

(ממכתב ו' ניסן, תשט"ז)

במענה על מכתבו, בו כותב אודות הצעת הנכבדות לבנו ... ומעורר השאלה בקשר עם בריאות האם, שלפני זמן לא היתה כדבעי.

והנה הענין מצד עצמו — אין מקום לחשש, שהרי יש לה כמה ילדים וכולם בריאים ופקחים. וכדי לעקור השאלה מעיקרא, מהנכון הי' שיושיב שלשה אנשים מידידיו ויציע לפניהם הענין, והם יאמרו בכח הרבים — שאין מקום להנ"ל וטובה ההצעה. ויה"ר שיוסיף בנו בקביעות עתים בלימוד החסידות והליכה בהדרכותי' ומנהגי', שזה יוסיף בברכות השי"ת והצלחתו בעניניו.

(ממכתב כ"ז כסלו, תשט"ז)

במענה על מכתבו המודיע אשר מציעים לו שידוך ושם אבי המדוברת הוא אברהם — ושואל דעתי בענין השמות*.

יעויין בהגהות מקור חסד לצוואת ר"י החסיד שמציין להמצדדים להיתר בזה: חת"ס יו"ד סקל"ח ואה"ע ח"א סקט"ז. השיב משה סס"ט. דברי חיים אה"ע ס"ח. אמרי אש יו"ד ס"ס. טוטו"ד תליתאי סרס"ג. קנאת סופרים בהשמטות סכ"ו. יד שאול ח"ב סר"מ ס"ד. פ"ת אהע"ז ס"ב סק"ז וס"נ סקי"ד ועוד.

ואנו אין לנו אלא פס"ד כ"ק אדמו"ר הצ"צ (שו"ת אהע"ז ח"א סקמ"ג, פסק"ד ליו"ד סקט"ז) שכיוון ש„אין השמות שווין ממש אין שום חשש כלל וכלל". עיי"ש.

אלא שיקבע שיעלה לתורה ויחתום וכו' לא רק בשם אברהם לבד, כ"א גם בשאר השמות שלו — השנים או אחד מהם עכ"פ.

(ממכתב כ"ו שבט, תשי"א)

•

...ומ"ש שגיל ב"ג תחי' הנה עולה בערך כשנה ממנו, וכן שמה הוא לאה רייזל אבל קוראים לה רק רייזל, ושם אמו הוא מרים לאה, הנה בלשון כ"ק אדמו"ר הצ"צ (שו"ת צ"צ אה"ע סקמ"ג. ועייג"כ פס"ד ליו"ד סקט"ז, מש"כ בנדון דידי'), אין בזה מקום לחשש כלל וכלל.

---

*) שם השואל הי' אברהם מרדכי שמואל. המו"ל.

ומ"ש אם צריך הוא להקרא בפי האנשים בשם אברהם מרדכי או שמספיק שיקראוהו בשני השמות רק בעלי' לתורה או בחתימה, הנה אין בזה כללים וכן לא שמעתי בזה הוראות. ובמילא — יתנהג כמו שנהג עד עתה.

(ממכתב ג' אייר, תש"ב)

...יוסיפו לאחת מהן* — המדוברת או אם המדובר — שם לפני הגמר (הפרסום), וידוע פס"ד אדה"ז והצ"צ שאין „שום חשש בעולם כלל" (שו"ת צ"צ חאה"ע סו"ס קמג).

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

...תוסיף שם ... וכך תחתום וה' יצליחה.

(ממכתב י' אדר ראשון, תשל"ח)

...להוסיף** שם לאחת מהן קודם גמר הטוב בשעטו"מ.

(ממכתב ט"ו אדר ראשון, תשל"ח)

...ועיין פס"ד כ"ק אדמו"ר הצ"צ (שו"ת אה"ע סקמ"ג, ועד"ז בפס"ד שלו ליו"ד סקט"ז) שבנדו"ד אין מקום לחשש כלל וכלל כששם החתן וחמיו שוין.

(ממכתב כ"ג תמוז, תש"כ)

---

*) כשכלה וחמותה שמותיהן שוין. המו"ל.

**) על השאלה כשאם החתן יש לה כמה שמות, ושמה הרגיל כשם כלתה. המו"ל.

כיון שיש בהנ"ל — צירוף ענינים:

שם הסבתא, האם, המדוברת תי' אח מבוגר וכו'.

יושיבו ג' רבנים. שבודאי שקו"ט עפ"י שו"ת הצ"צ תאה"ע סקמ"ג דבר המשנה שבן ח"י לחופה כו', פי' חז"ל במ"ע דלדבקה כו', לישא בת ת"ח ולהשיא בתו לת"ח (הלכות דעות ו' ב') ועשית ע"פ אשר יורוך — בשעטומ"צ.

(ממכתב אלול תשכ"ז)

במענה למכתבו מז' חנוכה, וכפי בקשתו נשלח המענה מבלי לחכות על התור —

בו שואל שמזדמן — הצעות טובות וגם מצוינות בהנוגע לעניני שידוכין, והאם יש להתחשב במה שמצא באיזה ספרים בהנוגע לחשבון השמות וכו'.

הנה אנו אין לנו אלא דברי רבותינו בכגון דא. ומיוסד על מה שנאמר תמים תהי' עם ה' אלקיך. ובעניני שידוכין ביחוד — עליהם נאמר ומה' אשה משכלת, הרי צריך להוסיף בעניני תורה ומצוות ולדון בההצעה בהנוגע לשמירת הדת ועניני' שתהי' אשה משכלת יראת ה', ומאן דלא קפיד בכל האמור בספרים שמזכיר פשיטא ופשיטא דלא קפדינן עמי'. ובפרט שבהנוגע לספרים כאותם שמזכיר במכתבו, הנה צ"ע רב אם הם בר סמכא, ואפשר שלא נאמרו אלא למקומם ועדתם וכו' וכו'. ובמכש"כ מאזהרות רבי יהודה החסיד שבכמה מסעיפיו אומרים כהנ"ל, שלא נאמרו אלא לזרעו, אף שר"י החסיד סמכו אבות הקבלה ידיהם עליו. ואם אפילו בשנים קדמוניות אמור כל הנ"ל — עאכו"כ עתה שכמה העלמות והסתרים בעניני שידוכין — שמלבד הציווים המיוחדים של ר"י החסיד וכיו"ב, אין להקפיד כלל*. ובאם ההצעה טובה ומצוינת ע"פ תורה ויראת שמים יגמור, ויה"ר שיהי' בשעה טובה ומוצלחת.

(ממכתב ד' טבת, תשי"ח)

---

*) ולהקפיד על דבר משנה בן י"ח לחופה ומרז"ל הידועים (קדושין כט, ב. פסחים קיג, א. ועוד), שבודאי בר סמכא הם, ולכל העדות נאמרו וכו'.

יהא• בקי בתוכן (ולא בתיבות) מסכת א' (הקטנות).

(ממכתב חשון תשמ"א)

•) מענה לחתן שכלתו בת כהן. וראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 509. המו"ל.

או• במנ"א בימי יא־טו בו או באלול (במשך כל החודש).

(ממכתב קיץ תשכ"ז)

•) מענה לא' שרצה לקבוע זמן החתונה בחודש מנ"א משום שלא יכלו לקבוע בחודש תמוז או תחילת אלול (מצד סיבות שונות). המו"ל.

במענה לשאלתו —

בחדש אלול שעה טובה ומוצלחת לנישואין במשך כל החודש, כי חודש הרחמים ורצון (כימים הראשונים) הוא ומזלו בתולה. וכמובא באחרונים.

(ממכתב י"א מנ"א, תשכ"א)

לכתבו ע"ד קב"ע חתונה בחדש אלול — ע"פ מנהג בכו"כ מקומות ישראל (ומנהג ישראל תורה הוא) מסוגל אלול לזה ביתר שאת — ועוד שאפילו בחצי השני דהחדש קובעים (ראה שד"ח אסיפת דינים מע' חו"כ סכ"א). ולהערתו שאז הוא ת"ת דרבים — ראה שד"ח שם, די"ל דאדרבא היא הנותנת, מילתא בטעמא. ולהעיר במש"כ בברכ"י (הובא במט"א תקפ"א — באלף למטה סקט"ו) שאדרבא בחדש אלול עוסקים בתפלה ותחנונים ומניחים קצת הלימודים והעיקר — מעשה (מנהג) רב, כנ"ל.

(ממכתב ד' אלול תשכ"ב)

... על פירושו למה שלא קבל עדיין מענה על מכתבו הקודם ... — אינו נכון כלל [ולפלא, לאחרי שכבר הודעתי שעכוב המענה הוא מפני רוב הטרדות, הרי כל אחד בא לפרש רמזים ורמזי רמזים שונים ומשונים]. ובכלל אין מקום כלל ללשונו „בדוחק לסדר חתונה" שהרי זהו שני הפכים, חתונה צ"ל בשמחה ושמחה פורץ גדר עד למרחב העצמי — והרי הוא היפך המוחלט מעניני דוחק, כן מובן שאין מקום על חצי השני של חדש תשרי, שלא ראיתי נוהגים בזה.

(ממכתב ט"ו מנ"א, תשי"ח)

בשמחה קבלתי מכתבו מאדר"ח תמוז המודיע אשר בתו הבכירה מרת ... תחי' תבוא בקשו"ת ימים אלו עם ב"ג שי'. ויה"ר שיהי' הקשו"ת בשעה טובה ומוצלחת בגשמיות וברוחניות גם יחד. ובטח לא ימשיכו בההפסק שבין התנאים להחתונה בשעטומ"צ, ויבשרני בשו"ט גם מזה.

כפי שכותב במכ', הנה המדובר הוא מילידי פולין, ובטח ימצא כת"ר הדרכים המתאימים לקרבו ולהדריכו למאור שבתורה זו היא תורת החסידות והנהגה בדרכי החסידים ויקבל מהם ומשאר ילידיו וב"ב שי' אידישן נחת חסידישן נחת.

מטובו לפרוש בשלום כל החבורה שתחי' ואחתום מעין הפתיחה

בברכת מזל טוב מזל טוב

(ממכתב ה' תמוז, תשי"א)

במענה על שאלתו מאז, בהנוגע למקום סידור הקדושין ושמחת הנשואין של ... בשעה טובה ומוצלחת.

הנה לדעתי, כדאי שיעשו את זה במקום המתאים, היינו שתהי' החופה וגם סעודת שבע ברכות שבסמיכות לה במקום אחד במרכז העיר. ודלא כמו שנהגו אחדים לטלטל החו"כ והקרואים למקום אחד ומשנהו, וכו'. ויה"ר שיהי' בנינם בנין עדי עד על יסודי התורה והמצוה כפי שהם מוארים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות.

(ממכתב כ"ד ניסן, תשט"ז)

... במ"ש אודות מקום החתונה, המנהג — ברובו — הוא שנעשה במקום צד הכלה, ז.א. במקום שהם רוצים בו, ויהי רצון שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ולבנין בית חסידותי בכל הפרטים.

(ממכתב ח"י מנחם, תשי"ז)

אין ענטפער אויף אייער בריף פון יום ה', אין וועלכען איר שרייבט וועגען דער סברא צו פאַרען אויף דער חתונה פון אייער זון שי' בשעה טובה ומוצלחת.

ולכאורה איז ניט פאַרשטענדליך: מאַכען אַזאַ נסיעה וועלכע איז פאַרבונדן מיט אַזוינע גרעלט־הוצאות (אַלס צוגאַב אויך די צייט), וואַס אויב אפילו מ'האַט די גרעלט במזומן, איז לויט דעם מצב פון חתן וכלה, קען מען פאַרניצען די גרעלט אויף זייער איינאַרדענען זיך, וואַס זיכער קען זיי צוניץ קומען אפילו גרעסערע סומעס.

און השם יתברך זאַל העלפען, איר זאַלט באַשליסען ווי ס'איז גוט באמת. ולאריכות ימים ושנים טובות זאַלט איר האָבען אמת'ן אידישען נחת, און חסידות'שן נחת פון אַלע אייערע קינדער שיחיו.

(ממכתב כ"ד שבט, תשי"ט)

... בהנוגע לשאלתו שכותב אודות קדושת כו' הנה כמה נוהגים בימים שלפני הנשואין ללמוד בראשית חכמה שער הקדושה שני פרקים האחרונים. וה"ה בנוגע לשאלתו.

(ממכתב ד' ניסן, תשט"ו)

... לסיומה במכתבה שהיתה סברתה שהחתונה תהי' דוקא ביום שמותר לצום בו,

ידוע הכתוב ופי' חכמינו ז"ל, ניתנו מרועה אחד, ז.א. שגם הענין דתענית ביום החופה, גם ההוראה שביום ראש חדש אין להתענות, כי אם ביום שלפני זה, ותקפו כמו שמתענה ביום החופה, מרועה אחד ניתנו, והיינו הך, שזהו שולל בהחלט הביטוי שבמכתבה, אשר לצערי לא עלה הדבר בידי.

באשר מדפיסים את ההמשך ד"ה שמח תשמח תרנ"ז, הנה אפשר יודע ושמע פרטים ע"ד ימי החתונה וההנהגות בעת ההיא, ובכלל מהנעשה ונדבר אז. ואם הן — בבקשה להודיע וכן המקור ממי שמע ועד כמה שהוא בר סמכא. ואפשר יודע כ' עוד ממי שיודע וזוכר בענין זה, אשר תועלת הרבים בזה, ות"ח מראש.

(ממכתב כ"ח תשרי, תשי"ח)

ת"ח על מכתבו מששי באלול, בו כותב אף כי בקיצור נמרץ, ממהלך חתונתו בשעה טובה ומוצלחת, ויה"ר שתהי' זה התחלה טובה לבנין בית חסידותי מתאים לרצון רבותינו נשיאינו הק',

ועבודתו בקדש עם תלמידי המכינה דישיבת תורת אמת תעמוד להרבות הברכה והצלחה גם בזה. ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור...

לפלא מה שכותב שחזר קטע ממאמר לכה דודי, מהו הפירוש — קטע. ובפרט שבענין זה הנה מבואר ע"ד מאמר זה ונדבר גם בארוכה בהתועדות דחג השבועות בשנים שעברו, שבו נמצא מתורתם של כל רבותינו נשיאינו הק'. ובאם חוזרים רק חלק המאמר, הרי להחוזר אין ידוע מה נכלל ומה וכו'.

ושולח הנני מכתבי מהיר דחוף, בכדי שעכ"פ בתוך חדש החופה יחזור עוד הפעם המאמר בשלימות. ויפרסם ויעורר את כל אלו שבמצב דומה הם, שעכ"פ מכאן ולהבא יעשה הנ"ל כדרוש...

(ממכתב י"ב אלול, תשי"ז)

...במש"כ ע"ד המנהג להפסיק החתן וכיו"ב באמירת חד"ת ומאמר (וי"ל שהתחלתו הי' — מפני שלא לבייש מי שאין לו) ידוע מענה כ"ק מו"ח אדמו"ר על כגון דא, שלאחרי שיאמר המאמר כולו יתחיל עוה"פ ואז יפסיקוהו*.

(ממכתב כ"ו מ"ח, תשי"ח)

---

*) ראה לקו"ש ח"י ע' 208. חכ"ג ע' 521. המו"ל.

...פשוט שאין שאלת דירה מעכבת בעניני שידוכין.

(ממכתב י"א שבט, ה'תשכ"ו)

במענה על הודעתו מתקופת יום חתונת הוריו שיחיו.

הנה יה"ר מהשי"ת שעוד רבות בשנים יחוגו יום זה מתוך בריאות הנכונה והרחבת הדעת,

אשר שתיהם גם יחד תלויות, במדה גדולה, בקבלת נחת אמיתי נחת יהודי חסידותי מכל יו"ח שיחיו.

וכיון שבחירה חפשית ניתנה לכאו"א מישראל, הרי במדה גדולה תלוי זה ברצונו הטוב של כל אחד מהבנים והבנות. והשי"ת יזכהו לעשות בזה ככל יכולתו*, ולהשפיע גם על אחיו ואחיותיו בזה**.

בברכה לתלמוד תורה ביראת שמים וקיום המצות בהידור, ולבשר טוב בהנוגע אליו ולכל בני משפחתו שיחיו

(ממכתב י"ג סיון, תשט"ו)

*) כמבואר בשו"ע.

**) כמבואר בשו"ע בחסידות ובמוסר בענין השפעה על חבירו ואהבת חבירו.

לכאו"א שיחי'*

כל הענינים הבלתי רצויים שכותבים עליהם — קורים בכו"כ נישואים בימים הראשונים (עד שמסתגלים ומתרגלים זל"ז) והולכים ופוחתים ועד שמתבטלים כליל כשיש רצון טוב משני הצדדים, ועוד ועיקר — אינם בערך כלל לגבי גודל ערך שלום בית בישראל דאיש ואשה זכו שכינה שורה ביניהם כהוראות רז"ל — בהתבוננותם בהנ"ל ובהנהגתם מתאימה להנ"ל ב ט ח יראו תיכף שיפור המצב וילך הלוך וטוב ויאריכו ביחד יו"ש טובות. אלא כדי לזרז ההטבה ושתהי' בנקל יותר וכו'

*) מענה לזוג צעיר שכתבו מספר שבועות אחרי חתונתם בנוגע לבעיות שונות בקשר לנשואיהם, עד שנהי' אצלם ספק אם להמשיך הנישואין. המו"ל.

כדאי שנוסף על ההתדברות ביניהם יבחרו מבני משפחותיהם או רב ידיד (או כל אלה יחד) שיתווכו ביניהם, ידונו ויתייעצו ביחד ע"ד מקום דירתם, פרטי הסתדרותם וכו',

אזכיר עה"צ.

(ממכתב שנת תש"מ)

ענין שלום בית והפכו, חשיבותו מובנת ממרז"ל: 1) שהקב"ה מצוה למחות שמו (המפורש) על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו.

2) שעל הפכו — מזבח מוריד ע"ז דמעות, היינו שזה נוגע למקום שבו מכפרים ומתפללים לשלום של כל עם ישראל, ואין זה רק ענין פרטי של שני אישים.

ביחד עם זה אמחז"ל שאין דעות בנ"א שוות — ז.א. שאעפ"כ אפשרי וצ"ל שלום אמיתי בין כאו"א מבנ"י, ועאכו"כ בין איש ואשתו שבהנהגתם ע"פ התוהמ"צ — אמחז"ל ששכינה שרוי' ביניהם.

החשש שאין דעותיהם שוות בנוגע לחינוך (לימוד) יו"ח — ה"ז נוגע לאחרי שיתברכו בזחו"ק ויגיעו לגיל חינוך, היינו לאחרי כו"כ שנים, שודאי הדבר שבמשך זמן כזה חל שינוי בדעות כאו"א, כן ודאי שילדים מביאים קירוב לבבות ביותר בין הוריהם,

ואין לדעת מראש תוכן השינוי וגודל הקירוב וע"פ אמונתנו — צ"ל תקוה חזקה שכ"ז יהי' בריבוי, ואם אפילו ישארו חילוקי דעות — בהנוגע לפועל ולמעשה יתפשרו ביניהם ותקויים הברכה שיהי' ביתם „בנין עדי עד".

בסיכום — פשוט שצ"ל התחזקות והוספה בהשלום בית שלהם, שכאו"א מבנ"י צ"ל השתדלותו לחזק את המשותף בינו ובין שאר בנ"י,

ועאכו"כ בנוגע לאיש ואשתו —

ולא לחטט ולהתבונן במה שאינם משתווים ביניהם ושיהי' נוגע למעשה אולי לאחר כו"כ שנים...

(ממכתב שנת תשל"ח)

...ואיני יודע אם עד אז תנצח את היצה"ר ופיתויו שאינו מרוצה מזה שכהודעת חז"ל שכינה שרוי' ביניהם, ורוצה ח"ו לקחת אושרה ממנה ולא להניחה, ח"ו, להמשיך בבנין עדי עד ודור ישרים יבורך ביחד עם בעלה שי'

...הקב"ה נותן להם כל טוב בזה, והברירה נשארה בידה: לראותו, או לקבל פיתוי היצה"ר האומר לטוב רע וגו',

...כי עשיית עבירה אחת (אפילו גדולה כהנ"ל) אינה מצדקת עשיית עבירה אחרת או העדר קיום מצוה.

...אזכירה עה"צ להחלטה טובה, ובפרט שעתה המלך בשדה וכו'.

(ממכתב אלול תשל"ח)

•

...באם הקב"ה נותן נסיון גדול (ואמרז"ל שאינו מבקש אלא לפי כוחן) ה"ז הוכחה שנתן מקודם כחות גדולים להתגבר עליו.

...איני מכריח (בכלל — ואותה בפרט) לקבל דעתי והצעותי וביאורי, כ"א רק עונה דעתי במה ששואלים אותי,

ופשוט שההחלטה בזה (בנוגע לנישואי' ... וכו') תלוי' אך בה...

(ממכתב שנת תשל"ח)

לא• כדאי לנסוע בשנה הראשונה לאחר הנישואין.

(ממכתב אדר שני, תשמ"א)

•) מענה לא' שמיד אחר חתונתו רצה לנסוע מביתו לחג הפסח. המו"ל.

...ומבהיל המכתב הראשון במענה לריקודי תערובות*, והאומנם לא היתה כל תגובה על מכתב זה? וכדאי הי' להעתיק הקטעים מספר יערות דבש וכו' כצורתם בהוראת המקור והדף. ולבקש את העורך להדפיס בצירוף שאלה פשוטה — איך לאחרי דברים ברורים כאלו מגדולי האחרונים, שנתקבלו לפוסקים בתוככי כל בני ישראל, יש עדיין מפקפקים ורוצים לאמר אחרת, אם אפילו לא היו יודעים מהתוצאות בפועל מריקוד תערובות הידועות לכל וכו'.

(ממכתב ו' אלול, תשט"ו)

---

*) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 332-3. ח"ד ע' 305. המו"ל.

...במ"ש אודות פ' העורך תיקונים של מלקות לכל מאן דבעי כו' מובנת האחריות שבזה. ופלא גדול מי זה בדורנו שיכול לקחת ע"ע אחריות זו. ואפילו בההוספה „לכל מאן דבעי", אעפ"כ נשאר מקום לעיון גדול. ויעויין בשו"ע לרבנו הזקן הלכות נזקי גוף ונפש וביחוד סעיף ד' שם...

(ממכתב י"ד טבת, תשי"ח)

ט״ו־ח״י אלול

ב״ה, י״ב אדר שני, ה׳תיש״א
ברוקלין

לחברי ההנהלה דהישיבה והת״ת
עולי רוסיא, לוד,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

בנועם קבלתי מכתבם דכ״ג אדר א׳ עם הדו״ח מפורט מהנעשה בהישיבה בגשמיות וברוחניות. כן נהניתי לראות רשימת התלמידים בצירוף שמות האם, אשר בל״נ אקרא ביום מחר על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

מפני הטרדות וההכנות לפורים הבע״ל אין הזמן גרמא לבוא בארוכה במענה על שאלתם לחוות דעתי ביחס למכתבם והדו״ח הנ״ל. ואסתפק כאן בהערות כלליות אחדות, ובהקדם —

בימים מקדם הנה מתפקידי הישיבות והתלמוד תורות הי׳ בעיקר לימוד התורה והשגשוג בה. וקיום המצוות בפועל ושמירת מנהגי ישראל הי׳ מובן בדרך ממילא לכל בן ובת בישראל על ידי החינוך שנתחנכו בביתם ובהסביבה ששם היו באותן השעות שלא היו בין כתלי בית המדרש והישיבה.

נשתנו העתים בימינו אלה, אשר מתפקידי הישיבה והתלמוד תורה כעת גם כן, ובעיקר, לעשות את התלמיד ראשית הכל לירא שמים ליהודי שומר תורה ומצוה ואח״כ ללמדן, ובהישיבות מיסודן של נשיאינו — לחסיד ג״כ.

לית דין צריך בשש, אשר העיקר הוא קיום התורה והמצוה בפועל, כי עשי׳ לעילא, ותכלית הכל הוא ענין היראת שמים כמו שנאמר ויצונו ה׳ לעשות את כל החוקים האלה (כדי) ליראה את ה״א.

בתור פועל יוצא מהדברים האלה, הנה על כל תלמוד תורה וישיבה בכלל, והישיבות מיסודן של נשיאינו נשיאי חב״ד בפרט, לרכז את כל הענינים כדי להשיג קודם לכל את המטרה העיקרית — די תלמידים זאלן זיין פרומע ערליכע אידן, ווארימע אידן, חסידישע אידן. ומתוך השקפה זו, הנה במענה על שאלתם לחוות דעתי ע״ד סדר הלימודים של הישיבה והתלמוד תורה, אבוא בהערות אלו:

(א) בסדר הלימודים של כל המחלקות צריך להכניס לימוד דינים ומנהגי ישראל, הן בכתות הנמוכות והן בהגבוהות, ומובן — בכל אחת לפי ענינה.

(ב) להשתדל ביותר ע״ד סידור השבתות, ימים טובים וחוה״מ וכו׳ בחיי התלמידים באופן כזה, שישתרשו בתוכם דיני ישראל ומנהגיו בדרך ממילא ע״י

השתתפותם בסדר ומנהגי ימי השבת, חגיגת פורים, עריכת סדר של פסח וכו' וכו'. וידוע אשר מה שאפשר ללמוד מ„מעשה רב" בדרך ממילא הוא לפעמים הרבה יותר ממה שאפשר ללמד לתלמידים על ידי דיבור והוראה.

(ג) לכאורה לימוד הגמרא וכיו"ב צריך להיות בבקר בתחילת זמן הלימוד, ולימוד החומש וכו' שאינו דורש התרכזות המחשבה כ"כ יכול להיות בשעות שאחרי הצהרים, ולא להיפך.

(ד) מהנכון להנהיג לימוד הדא"ח קודם התפילה, ונפלאתי שלא נעשה כן ע"ע, ואולי בטעות נשמט זה מהדו"ח שלהם, וכידוע שזה הי' מנהג מימים קדמונים בכל ישיבותינו, ואפילו מנהג בע"ב בבתיהם.

(ה) בטח ישנם אצלם כתות תלמידים השייכים ג"כ ללימוד הפוסקים.

(ו) לימוד חומש עם פרש"י בעצמם — אצל התלמידים שאין לומדים זה בסדר הישיבה.

(ז) להנהיג אמירת תהלים אחר התפילה.

ועלינו ללמוד מוסר השכל, בהלכה למעשה, מענינא דיומא, ועפ"י מש"נ בקונטרס פורים דהאי שתאי, והוא

למרות הנסיונות והטרדות והבלבולים — לעמוד חזק בקיום התורה והמצוה בפועל, וביחוד להוסיף אומץ, ובהשתדלות יתרה, בעבודת החינוך הכשר ללמד את בני ובנות ישראל את מצוות הו' ותורתו.

ואם ישנם מקומות אשר על ידי גזירות בגלוי או בתחבולות מרמה רוצים „לאחוז בתי כנסיות ובתי מדרשות" להשכיח ח"ו את בני ישראל את תורת הו' ומצותיו ולהדיחם ח"ו מאלקות, הנה צריך לדעת אשר בזמן הגזירה דוקא, כאשר רבו ההעלמות וההסתרים, עד אשר שמים אור לחושך (ענינים שצריכים היו להוסיף אור הקדושה משתמשים בהם להרבות חשך הקליפות וסטרא אחרא) — „אז דוקא נותנים כח מלמעלה להפוך את החושך לאור כי טוב".

וכאשר נשמור — עד למסירת נפש — על הקטנים והקטנות, הרי, על פי לשון המדרש, כשיש קטנים יש גדולים, יש חכמים, יש זקנים, יש תורה, יש בתי כנסיות ובתי מדרשות — ותכלית הכל — הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בעולם, בעולם זה התחתון הגשמי, כי אתכפיא סטרא אחרא ואתהפכא חשוכא לנהורא, שיאיר אור אין סוף ברוך הוא.

בברכת שמחת פורים
ופ"ש כל החבורה תי'

---

*) נדפס בסה"מ תרפ"ז. המו"ל.

ב"ה, ערב ראש חדש כסלו, תשי"ב
ברוקלין, נ. י.

אל כל אחינו בני ישראל
חובבי תורה ומצוה

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

עין בעין הננו רואים את ההצלחה הרוחנית האלקית השורה, ת"ל, על הישיבות „תומכי תמימים-ליובאוויטש" מאז הווסדן, זה ה"ן שנים מלפנים, על ידי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע וכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע — ועד עתה.

הישיבות „תומכי תמימים — ליובאוויטש" הצליחו להעמיד, בעזר השי"ת, אלפי תלמידים, כן ירבו, מופלגי תורה ויראה. חלק גדול מהם כיהנו ומכהנים פאר בתור רבנים, ראשי מתיבתות וראשי ישיבות, שובי"ם וכיו"ב משרות קדש בתוככי קהלות חשובות בישראל, ורוב התלמידים ומחונכי הישיבות תת"ל ככולם עומדים בשורה ראשונה של עבודה ופועל טוב בשדה הרבצת תורה ויראת שמים וחיזוק עניני היהדות בכל מקומות מושבותיהם.

אמנם למרות ההצלחה הרוחנית, הנה המצב החמרי של מרכז הישיבות „תומכי תמימים-ליובאוויטש" בעת הזאת קשה וחמור במאד. החובות עלו למעלה ראש ומזעזעים הם את קיומו של המוסד הענקי הק' הלזה.

ביום ראשון לפרשת וארא אל האבות, עשרים ושנים בחדש טבת תשי"ב הבע"ל תתקיים, אי"ה, החגיגה השנתית של מרכז הישיבות „תומכי תמימים-ליובאוויטש", אשר צריכה לשמש מקור הכנסה חשובה בכדי להסיר את עול החובות מהעבר, ולאפשר קיומן של הישיבות הק' על להבא.

ובזה הנני פונה לכל חובבי ומוקירי תורה ומצוה בקריאה ובקשה, בקשה כפולה ומשולשת, לסייע ולהשתתף בהפעולות להכנת חגיגה שנתית זו, לבוא בהמונים להחגיגה ולהתנדב בעין יפה וביד פתוחה לטובת „מרכז הישיבות — תומכי תמימים-ליובאוויטש", ולתת לו עי"ז את האפשריות להמשיך את עבודתו הק' להעמיד דור ישרים יבורך עוסקים בתורה ובמצות, ביראת שמים טהורה, ובזיכוך המדות על פי תורת החסידות.

ואני תפלה, אשר, במהרה ממש, נזכה כולנו לקיום ברכת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע במכתבו האחרון* להמשתתפים בחגיגת הישיבות „תומכי תמימים-ליובאוויטש", והיא:

יחזק השי"ת את בריאות כולכם ויתן לכולכם פרנסה טובה בהרחבה ונזכה כולנו וב"ב יחיו בהרמת קרן התורה וקרן ישראל סבא ולגאולה קרובה על ידי משיח צדקנו ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה, במהרה בימינו, אמן.

בברכת טוב גשמי ורוחני

ב״ה, חנוכה, נר חמישי, ה׳תשי״ב
ברוקלין, נ. י.

לאחינו בני ישראל
חובבי תורה ומצוה
בארצנו הקדושה ת״ו
ובכל אתר ואתר

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

נודע ומפורסם בתוככי בני ישראל היכל התורה, היא ישיבת „תורת אמת", אשר בירושלים עיר הקדש תבנה ותכונן.

לפני ארבעים שנה נוסדה על ידי כ״ק אדמו״ר (מהרש״ב) זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע ומני אז עמדה תחת נשיאותו, ואח״כ תחת נשיאות כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אשר רבות השתדלו בעזר הישיבה ופיתוחה.

בזמן האחרון, בקשר עם העלי׳ לאה״ק ת״ו, הנה למרות מצבה הכספי החמור ביותר, הרחיבה ישיבה זו את גבולה ועסקה והתאמצה בקליטת תלמידים מן הנוער העולה, היכולים על ידי זה לנַשֵּׁם בחיים את שאיפתם ותשוקתם להיות באהלה של תורה ספוגה יראת שמים, להדבק בהוי׳ אלקינו על ידי ד׳ברי א׳לקים ח׳יים.

מובן, אשר כל זה גרם להגדלת ההוצאה ביותר, והישיבה נמצאת עתה במצב גשמי רציני וקשה.

ובזה הנני פונה אל כל חובבי תורה ומצוה די בכל אתר ואתר:

תמכו בעין יפה וביד נדיבה בישיבת „תורת אמת — ירושלים ת״ו" תנו לה את האפשריות להמשיך בעבודתה הק׳ ולהגדילה — מתאים לדרישת השעה.

ובזכות מצוה רבה זו ישפיע השי״ת ברכה והצלחה עליכם, על ביתכם וזרעכם, בכל מילי דמיטב, מנפש ועד בשר.

ועיניכם ועינינו תחזינה בהרמת קרן התורה ביראת שמים וקרן ישראל סבא, דישראל אורייתא וקוב״ה כולא חד.

בברכת טוב והצלחה
בגשמיות וברוחניות

ב״ה, טו״ב טבת, ה׳תשי״ב
ברוקלין, נ. י.

צו די אַנטיילנעמער אין דער צוועלפטער יערליכער חגיגה פון ישיבות תומכי־תמימים ליובאוויטש בארצות הברית

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

בנועם באַגריס איך און גיב א ברכה מקרב ולב צו אלע אַנטיילנעמער אין דער חגיגת ישיבות תומכי־תמימים ליובאוויטש בארצות הברית וואָס שוין מיט אייער אַנווועזנהייט דאָ אַליין — דריקט איר אויס אייער וואונש און רצון צו האָבן דעם גרויסן זכות פון געבן און פאַרזעצן אייער הילף צום מרכז הישיבות תומכי־תמימים.

אַלע אַמעריקאַנער אידן, וועלכע קוקן מיט אַפענע אויגן און וואַרעמען אינטערעס אויף דעם אידישן מצב אין לאַנד, אַנערקענען דעם אומבאַשרייבליכן גרויסן אויפטו וואָס כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע האָט געלייסטעט אין אַמעריקע מיט זיין אַרבעט בכלל, און דורך זיינע ישיבות בפרט.

די שטאַרקע און טיפע ווירקונג וועלכע די ישיבות תומכי־תמימים איבן אויס אויף דעם אַמעריקאַנער אידישן לעבן, און דער מוסטער פון מסירת נפש פאַר אידישקייט וואָס די מחונכים פון דיזע ישיבות ווייזן אַרויס — איז אַן אַלגעמיין אַנערקענטער פאַקט.

דער מרכז הישיבות לעבט איבער א שווערן מאַטעריעלן קריזיס וועלכער, ניט נאָר באַשווערליקט ער די העכסט נויטיקע אויסברייטערונג פון די ישיבות, נאָר ער שטעלט אויך, חלילה, אין געפאַר די שוין עקזיסטירנדע מוסדות.

ס׳איז באַוואוסט די גרויסקייט פון דער מצוה פון צדקה. אַפט מאָל אַבער מאַכט מען חשבונות אויף באַגרענצן די נתינת הצדקה מצד פאַרשידענע טעמים.

די ישיבות תומכי תמימים מוז אַנערקענט ווערן אַז זיי זיינען פון די וויכטיקסטע פאַקטאָרן, פון וועלכע ס׳איז אַפהענגיק דער קיום ניט נאָר פון לימוד התורה ביראת שמים אַליין — וואָס דאָס פאַר זיך איז א עיקר און יסוד פון קיום עם ישראל — נאָר אויך פון אידישן פרטיות׳דיקן און געזעלשאַפטליכן לעבן, וועלכע מוזן באַאיינפלוסט ווערן פון רוח היהדות והתורה. בא פראַבלעמען פון אַזא לעבנסוויכטיקייט פאַלן אַפ די טעמים פון באַגרענצונגען און אויסרעכנונגען אין דער הילף וועלכע מוז אומ־באַדינגט געגעבן ווערן.

איך האָף און וויל זיכער זיין, אַז איר אַלע, פריינט פון די ישיבות תומכי תמימים, וועט מאַכן די גרעסטע אַנשטרענגונג און געבן די מאַקסימום הילף, כדי צו דעקן די דעפיציטן פון מרכז הישיבות תומכי־תמימים און געבן די מעגליכקייט אַנצוגיין ווייטער מיט זייער אַרבעט.

דער אויבערשטער בלייבט ניט קיין בעל־חוב, און זיכער וועט ער אַלעמען, וועלכע וועלן ערפילן זייער חוב, העלפן אין אַלעס וואָס זיי דאַרפן.

איך פאַרענדיק מיין וועכנדונג מיט דברי הרב, הוא כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אין זיין לעצטן בריוו* צו די אָנטיילנעמער פון דעם יערליכן דינער פון ישיבות תומכי־תמימים ליובאוויטש אין יאָר השי״ת, וזה לשונו (איבערזעצט אין אידיש):

השי״ת זאָל שטארקן אייער אַלעמענס געזונט און געבן אייך אַלעמען גוטע פרנסה בהרחבה, און מיר אַלע און אונזערע בני בית יחיו זאָלן זוכה זיין בהרמת קרן התורה וקרן ישראל סבא ולגאולה קרובה דורך משיח צדקנו, ער זאָל אונז פירן קוממיות לארצנו הקדושה בב״א.

בברכה

---

*) אג״ק שלו ח״י ע׳ שס. המו״ל.

~

ב״ה, תשיעי בכסלו, ה׳תשי״ג
ברוקלין, נ. י.

אל כל קהל עדת ישורון
חובבי ומחזיקי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

שנה זו היא שנת השלש עשרה לקיומו, בארצות הברית דאמריקה, של „מרכז הישיבות תומכי תמימים־ליובאוויטש״, אשר עבודתו והתפתחותו כאן התחילה על ידיו ובפקודתו של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע תיכף להתישבותו באמריקה בשנת ה׳ש״ת.

ת״ל, ובזכות הוד כ״ק אבותינו הק׳ זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, הנה הזריעה והנטיעה של שדה וכרם זה עשו פרי בהצלחה אלקית מופלגה, וכהיום הרי הרבה מאות תלמידים, כן ירבו, מישיבות אלו מכהנים פאר בתור רבנים, ראשי מתיבתות וראשי ישיבות, שוב״ם ושאר משרות קודש בקהלות חשובות בישראל; וגם אלו מהתלמידים ומחונכי ישיבות תומכי־תמימים המתפרנסים באופן אחר — על

תשיעי בכסלו: יום הלולא של אדמו״ר האמצעי.
ישורון: ראה לקו״ת נצבים מה, א.
הזריעה והנטיעה: ראה לקו״ת בחוקותי מט, ד.

משמרתם במשמרת הקודש הם עומדים, לעבוד, כל אחד לפי מעמדו ומצבו, בשדה הרבצת תורה ויראת שמים ולקחת חלק בראש בהעסקנות של חיזוק היהדות בכל מקומות מושבותיהם.

יחד עם הפרחת והגדלת המוסד גדלו ג"כ ההוצאות הכרוכות בכלכלתו לכל סעיפיו, ובעת האחרונה נתרבו החובות ועלו למעלה ראש עד שמזעזעים את קיומו של המוסד ומכבידים במאד את הנהלתו והתפתחותו.

עזרה ממשית נחוצה בהקדם האפשרי.

ביום ראשון לפרשת בא, שני בשבט הבע"ל, תתקיים אי"ה החגיגה השנתית של „מרכז הישיבות תומכי תמימים־ליובאוויטש", ואלי' עיני ההנהלה נשואות שתביא הכנסה חשובה ומסוימה בכדי להקל, על כל פנים במדה ידועה, את עול החובות ולתת את האפשריות לנהל עבודת המוסד להבא, בעזה"י.

והנני פונה בזה לכל חובבי ומוקירי תורה ומצוה בבקשה ודרישה לסייע ולעזור בכל האפשריות בהכנות להחגיגה השנתית, לבוא ולהשתתף בחגיגה זו ולתרום תרומת הקודש בלב נדיב וביד פתוחה, ולהשפיע גם על ידידיהם ומכיריהם בכיוון זה,

וכבר מובטחים אנו מחז"ל, אשר גדולה זכות החזקת לומדי תורת חיים, דברי אלקים חיים, מקור חיים — להגן על כל העושים והמעשים ושיתברכו בכל מילי דמיטב, בבני חיי ומזוני רויחי.

ברכה שימלאו משאלות לבבם
לטובה ונזכה כולנו לראות
בהרמת קרן התורה וקרן ישראל
סבא ולגאולה קרובה אמתית
ושלימה ע"י משיח צדקנו

מקור חיים: ראה הקדמת תו"ח. מאמר כי עמך מקו"ח ה"ש"ת.

ב״ה, עשרה בשבט, הילולא דכ״ק מו״ח
אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, תשי״ד
ברוקלין, נ. י.

צו אלע פארזאמלטע און אנטיילנעמער אין
דער פערצנטער יערלעכער ארצות־הברית־
חגיגה פון מרכז הישיבות תומכי תמימים
ליובאוויטש

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

די היינטיגע יערלעכע חגיגה פון מרכז הישיבות תומכי־תמימים ליובאוויטש קומט פאר עטלעכע טעג נאך דעם יארצייט פון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, דער גרינדער פון די ליובאוויטשער ישיבות אין אמעריקא, און אונטערן איינדרוק פון די גייסטיקע התעוררות וואס די דאזיגע טעג ברענגען צו אלעמען וועלכע האבן דעם זכות צו זיין פארבונדען מיט די גרויסע און אייביקע טעטיקייטען פון דעם צדיק ומנהיג הדור, זכותו יגן עלינו.

אין דעם יום ההילולא פון כ״ק מו״ח אדמו״ר שיק איך די דאזיקע באגריסונג, אויפפאדערונגען און ברכה, צו אלע פארזאמלטע און אנטיילנעמער אין דער יערלעכער חגיגה פון די ליובאוויטשער ישיבות. —

די ווערטער און פעולות פון א צדיק זיינען אייביק.

די ליובאוויטשער ישיבות זיינען א טייל פון דער אייביקער און גרויסער ירושה וואס דער בעל ההילולא האט אונז איבערגעלאזן — איבערגעלאזן כדי צו היטן, פארגרעסערן און פארברייטערן זי.

ווי יעדע לעבעדיקע זאך, וואס חיות זעט זיך אן אין וואוקס און אנטוויקלונג, ווי יעדער דבר שבקדושה וואס — מעלין בקודש, לעבן און וואקסן די ליובאוויטשער ישיבות בעזר השם יתברך, פארשפרייטן תורה ויראת שמים, און דערציען א דור וואס איז דורכגעדרונגען מיט מסירת נפש פאר תורה וקיום המצוות בפועל, ניט נאר אין זייער אייגענעם לעבן, נאר אויך אין דעם גאנצען אידישען לעבן אין אמעריקא און איבעראל.

די ישיבות מוזן אויך ווייטער באקומען יעדע מעגליכקייט צו וואקסן און פארגרעסערן זיך.

דעריבער וועגד איך זיך צו אייך אלעמען מיט דער דרינגענדער און הארציקער בקשה, צו שטארקען זיך און שטארקען איינער דעם צווייטן, צו געבן און שאפן די מאקסימאלע הילף צו די ליובאוויטשער ישיבות, כדי זיי זאלן קענען אנגיין מיט זייער הייליקער ארבעט אן מניעות ועיכובים מצד דער שווערער פינאנציעלער לאסט, און מיט דער פולסטער מעגליכקייט וואקסן און שטייגן בכמות ואיכות.

כ״ק מו״ח אדמו״ר בחיים חיותו בעלמא דין — האָט ער משפיע געווען ברכה והצלחה צו אַלע וועלכע האָבן זיך געווענדעט צו אים, ובפרט צו די וועלכע האָבן געזומען אַן אַנטייל אין זיין הייליקער ארבעט.

אויך איצט איז ער עומד במרום ומשמש ומעורר רחמים רבים אויף משפיע זיין ברכה והצלחה צו אַלעמען וועלכע האַלטן אָפן די צנורות מקבל צו זיין זיינע ברכות — בכלל, ובפרט — דורך השתתפות אין זיינע מוסדות און הליכות באורחותיו.

און זיכער וועט ער ממשיך זיין און ברענגען צו די אַנטיילנעמער, הם ביתם ובני ביתם שיחיו, ברכה והצלחה בהמצטרך לכל אחד ואחד — בבני חיי ומזוני רויחי.

בכבוד וברכה רבה

~

ב״ה, ט״ז אדר, ה׳תשט״ו
ברוקלין, נ. י.

צו די טשערלייט, עסקנים און אַנטייל־נעמער אין דער 13־יעריקער קאַמפּיין אונטערנעמונג פאַר ישיבות תומכי תמימים ליובאַוויטש אין מאַנטרעאַל

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

איך האָב מיט פאַרגעניגען באַקומען די ידיעה וועגן דעם קאַמפּיין וואָס וועט אַנגעהויבן די נייע וואָך צו שאַפן די נויטיקע פינאַנציעלע הילף פאַר דער ישיבה תומכי־תמימים ליובאַוויטש אין מאַנטרעאַל. און דערמיט דריק איך אויס מיין האַר־ציקע באַגריסונג צו אַלעמען, בכלל ובפרט, וועלכע נעמען אַ חלק אין דער דאָזיקער יערלעכער אונטערנעמונג, און שיק מיין אינערלעכן וואונש אַז השי״ת זאָל מצליח זיין בהצלחה גדולה.

באַ יעדער אונטערנעמונג און בפרט ווען עס האַנדלט זיך וועגן דער צוקונפט פון אַזאַ לעבנסוויכטיקן מוסד ווי די ליובאַוויטשער ישיבה אין מאַנטרעאַל, איז כדאי אַרייַנצוטראַכטן זיך וואָס דער דאָזיקער מוסד באַדייט ניט נאָר פאַר די הונדערטע תלמידים, כן ירבו, נאָר אויך פאַר מאַנטרעאַלער און קאַנאַדער אידנטום.

אויב אין אַמאַליקע צייטן איז אַ ישיבה געווען ניט נאָר אַ בית־אולפנא צו לערנען תורה, נאָר אויך אַ מוסד חינוך, וואו דער תלמיד וועט דורכגעדרונגען

מיט דעם גייסט פון תורה, איז אין אונזערע צייטן נאך וויכטיקער אז נוסף אויף די ידיעות אין תורה ויהדות זאל זיך דער תלמיד אנזאפן מיט דער ליכטיקייט פון תורת־חיים, נר מצוה ותורה אור, און מיט א געפיל פון מסירות נפש און אחריות פאר דער גייסטיקער ירושה פון אונזער פאלק. דאס איז דער אינערלעכער כאראקטער פון דער ליובאוויטשער ישיבה תומכי־תמימים, און אירע תלמידים צייכנען זיך אויס דערמיט וואס ארויסגייענדיק פון די פיר וועגט פון דער ישיבה, ווייסן זיי אז זיי דארפן זיין „נרות להאיר״ צו פארשפרייטן די ליכטיקייט פון תורה און מצוות אין טאג־טעגלעכן לעבן ארום זיך.

גרויס איז דער זכות פון די עסקנים, אנשי מעשה און אלע אנטיילנעמער אין דעם קאמפיין פאר דער ליובאוויטשער ישיבה אין מאנטרעאל. עס איז ניט גענוג צו העלפן דער ישיבה אנצוהאלטן איר עקזיסטענץ; מען דארף איר אויך געבן די מעגלעכקייט צו וואקסן און אנטוויקלען זיך, ווי יעדע לעבעדיקע זאך וואס דער סימן פון לעבן איז צו זען אין וואוקס און אנטוויקלונג.

איך האף, אז יעדער איינער וועט טאן מיט דער פאסנדער איבערגעבנהייט און ענערגיע, במילא וועט עס זיכער זיין מיט הצלחה, און וועט ברענגען ברכה והצלחה יעדן איינעם ובני־ביתו שי׳ אין וואס זיי נויטיקן זיך בגשמיות וברוחניות.

בברכה

ב״ה, ט״ו מ״ח, ה׳תשט״ז
ברוקלין, נ. י.

אל אחינו בני ישראל
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

דערמיט שיק איך מיין ברכה צו אלע עסקני הישיבה, מיטהעלפער און אנטייל־נעמער אין דער צוגרייטונג פון דער יערלעכער פייערונג פון מרכז הישיבות „תומכי תמימים״ ליובאוויטש, וואס דארף פארקומען אי״ה ביום א׳ ויגש, ג׳ טבת הבע״ל.

איך באגריס די פריינט פון די ליובאוויטשער ישיבות אין צוזאמענהאנג מיט דעם זכות וואס זיי האבן זוכה געווען צו האבן א חלק אין דער אונטערשטיצונג פון איינער פון די גרעסטע פעסטונגען פון תורה ביראת־שמים פון אונזער צייט.

צוזאמען דערמיט שיק איך מיין אויפרוף — לויט דעם מאמר רז״ל אין מזרזין אלא למזורזין — און אונטערשטרייך דעם באַזונדערן חוב וואָס עס ליגט אויף די אַלע וועלכע פאַרשטייען די לעבנס־וויכטיקייט פון אַ ישיבה בכלל, און די ליובאַוויטשער ישיבות בפרט.

ווי אַלע ענינים פון תורה און מצוות, דאַרף זייער אַרבעט פאַר די ליובאַוויטשער ישיבות זיין בזריזות, און ווי עס איז באַוואוסט די מעלה פון זריזות וואָס אברהם אבינו האָט איינגעפלאַנצט אין אַלע אידן עד סוף כל הדורות; און זי דאַרף זיין אין אַ שטייגענדער מאָס, ווי יעדע לעבעדיקע זאַך, וואָס דער סימן פון חיות איז אין וואַקסן און אַנטוויקלען זיך.

וכמרז״ל — מעלין בקדש.

בפרט ליגט אַ באַזונדערער זכות און חוב אויף די ראשי־העסקנים, די טאַן־געבער און וועג־ווייזער, די עושים ומעשים, וואָס פון זיי הענגט אָפּ, אין אַ גרויסער מאָס, די הצלחה פון אַ ישיבה־אונטערנעמונג.

זיי דאַרפן און מוזן שאַפן די נויטיקע תנועה פון איבערגעבענהייט און מסירות נפש, אַז יעדער איינער זאָל טאַן זיין פליכט לויט זיינע כחות, די אַפּענע כחות און די באַהאַלטענע כחות, און אַזוי אַרום פאַרזיכערן די ווייטערדיקע עקזיסטענץ און אויס־בריייטונג פון מרכז הישיבות תומכי תמימים ליובאַוויטש.

אַנערקענענדיק דעם גרויסן זכות און דערפילנדיק דעם הייליקן חוב, וועט יעדער איינער זוכה זיין צו דער ברכה פון כ״ק רבותינו הקדושים, די גרינדער פון דער ישיבה תומכי תמימים ליובאַוויטש, וועלכע זיינען שטענדיק מעורר רחמים רבים פאַר די שטיצער פון דער ישיבה.

לברכה המשולשת בבני חיי ומזונא רויחא, נוסף אויף דער ברכה פון — ותומכי מאושר.

בברכת הצלחה בכל הנ״ל

ב״ה, ז׳ אדר, ה׳תשט״ז
ברוקלין, נ.י.

לכל חובבי תורה ומצות ואנ״ש בפרט,
בכל אתר ואתר,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

הישיבה תומכי תמימים בלוד באה״ק ת״ו, כולל עולי רוסיא ועולי אחינו הספרדים, וסניפי׳ — שנוסדו על ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע,

ת״ל גדלה ופרחה בכמות — במספר התלמידים, כ״י — ובאיכות — לימוד התורה והמאור שבה ביראת שמים טהורה ובחינוך התלמידים שי׳ מתאים לרצון מייסדה.

וככל מילי דקדושה, אשר כפסק תורתנו תורת חיים — מעלין בקודש, הנה עולה הישיבה ומתרחבת, ובפרט בתקופה האחרונה — לרגלי הצורך החיוני לפתוח דלתות הישיבה לרחבה בשביל העולים החדשים, בשביל עולי מארוקו וכו׳, שהכנסתם לתוך הישיבה הוא ענין של הצלת נפשות ממש שלא ישארו בחוץ ח״ו. וצו השעה ופקודתה היא — להרחיב מקום אהל הישיבה, אהלה של תורה ואהלה של תפלה, ולחזק יסודותיו.

ולמותר להאריך בצוק העתים, אשר, בעוה״ר, הנה דוקא בהיכלי התורה והתפלה שורר הדוחק ביתר שאת וביתר עז. ואם בצער הראשונים אנו מצטערים — על אחת כמה וכמה בצערם של האחרונים, אלה הדופקים על דלתות הישיבה,

אי לזאת נאלצה הנהלת הישיבה תומכי תמימים דלוד לשלוח שד״ר לעורר את אחב״י לבוא לעזרת הישיבה בשעת מצוקה זו,

ונשען על מאמר חז״ל אין מזרזין אלא למזורזין, אלו אחינו בני ישראל אשר לבם ער הוא לתורה ומצותי׳,

באתי אליהם בשורותי אלו בבקשה כפולה ובזירוז — לקבל את שד״ר הישיבה בסבר פנים הראוי ולהתנדב כיד ה׳ הטובה עליהם, בעושה ובמעשה, בממונם ובטרחתם, להרים עזרה ממשית ומהירה לישיבת תומכי תמימים בלוד.

וידוע גודל הזכות דהחזקת תורה דרבים, ובפרט החזקת ישיבות ות״ת כ״ק מו״ח אדמו״ר, העומד ומשמש במרום ונושא רינה ותפלה בעד כל אחד ואחת מהמשתתפים בעבודתו הק׳,

אשר השתתפות זו היא צנור וכלי להמשכת וקבלת ברכות השי״ת בכל המצטרך מנפש ועד בשר. והכל לפי רוב המעשה — בריבוי הכלים ריבוי הברכה וההצלחה.

בברכת כל טוב

ב״ה, י״ג אלול, התשט״ז
ברוקלין, נ. י.

לאחינו בני ובנות ישראל

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

דער פינאַנציעלער מצב פון די ישיבות תומכי־תמימים ליובאַוויטש איז מכריח צו אַרויסקומען אין דער עפֿענטלעכקייט מיט אַ ספּעציעלען הילפֿס־רוף.

צענדליגער און צענדליגער יאָרען ווי די ליובאַוויטשער ישיבות דינען אַלס גרעסטע פּעסטונגען פון תורה תמימה בירושת שמים. ס׳איז אויך גוט באַקאַנט וואָס פֿאַרַא אויפלעבונג און לעבענס גייסט די ליובאַוויטשער ישיבות אין אַמעריקע האָבען אַריינגעבראַכט אין דעם אידישען לעבען אין אַמעריקע זינט זייער איבער־פלאַנצונג דאָ אין יאָר ה׳ת״ש — דורך כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

און אין דער צייט ווען יעדע מעגלעכקייט דאַרף גענוצט ווערען — אַז די ישיבות תומכי־תמימים זאָלען אַנהאַלטען זייער אַנטוויקלונג און אויסברייטערונג — ראַנגלען זיי זיך מיט דעם אַלץ־וואָקסענדעם דעפּיציט אין צוגאַב צו דעם שאָפען פון דעם לויפענדען ביודזשעט.

איך וועלט זיך מיט אַ האַרציגען רוף צו אַלעמען וועמען תורה איז טייער און וועלכע אַנערקענען די לעבענס־נויטוועלדיקייט פון אמת׳ע אידישקייט אין אַמעריקע:

רופט זיך אָפּ מיט אַ בריטער האַנד און שיקט באַלד אַריין אייער גרעסט־מעגלעכע באַשטייַערונג פֿאַר די ליובאַוויטשער ישיבות תומכי־תמימים. אייער הילף אין דעם מאַמענט וועט זיין אַ דבר בעתו!

און דער זכות פון דער תורה צדקה אין די טעג פון רחמים ורצון וועט ברענגען אַז דער אויבערשטער — נותן התורה — וועט געבען אייך און אייערע בני־בית שיחיו אַ כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה.

בברכת כתיבה וחתימה טובה

ב"ה, עש"ק אחר חצות — פ' כי יפלא
ממך דבר גו' וקמת ועלית. ה'תשי"ז
ברוקלין, נ. י.

אל כל משתתפי כינוס השנתי הראשון של
התאחדות תלמידי הישיבות תומכי תמימים
ליובאוויטש דארצות הברית*

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם נתקבלה בשורתם הטובה על דבר הכינוס הראשון של התאחדות תלמידי ישיבות תומכי תמימים ליובאוויטש דארצות הברית, וקביעות זמנו לש"ק פ' שופטים ושוטרים ויום שלפניו ושלאחריו.

דבר משנה בסנהדרין, אשר כנוס לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם. ואמר הכתוב ועמך כולם צדיקים.

ואף שכמה חיבין אית בהו בישראל, וכקושית הזהר — לך לך — בכתוב זה,

הנה כל אדם מישראל מלא מצות הוא, וכהודעת חז"ל, ומבואר בתורת דא"ח, אשר צדיק הוא ע"ש צדקה, וכל המצות נקראו צדקה וכמש"נ כי כל מצותיך צדק,

כי ענין הצדקה הוא להחיות רוח שפלים, העני דלית לי' מגרמי' כלום,

— כן הארת גילוי אלקותו ית' למטה בשפלים, שזהו בחי' דירה בתחתונים, צדקה היא.

והדירה בתחתונים נעשית על ידי המצות.

וזכאין אינון צדיקייא דקורבא דילהון איהו שלמא בעלמא ג"כ, והנאה לעולם,

דהרי מטרת כינוס מקיימי מצות היא להועץ ולסייע זה את זה בעניני תורה, עבודה וגמ"ח שעליהם העולם עומד, אשר הכינוס וההתיעצות בזה יסוד ועיקר גדול הוא,

וכמבואר ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר בד"ה איתא כו' מאן דאיהו זעיר איהו רב,

ואיך שהסכם הרבים יש לזה חיזוק הרבה כו' והתחברות הרבים הוא אתדל"ת שמגיעה למעלה מעלה עד רום המעלות,

---

*) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 343 ואילך. המו"ל.

בסנהדרין: עא, ב.
לך לך: צג, א.
וכהודעת חז"ל: עירובין יט, א. — ולהעיר מתו"א פ, ג וברכות נז, א וז"ח רות פג, ב.
בתורת דא"ח: בכ"מ. ומהם בד"ה כל ישראל בס' המאמרים — תרכ"ו. וראה תו"א סג, ג.
וזכאין אינון: זח"א רח, א.
בד"ה איתא: נדפס בהוספה לקונטרס החלצו. וראה ג"כ ד"ה החלצו שם*.

---

*) נדפסו בסה"מ תרנ"ט ובהוספות שם. המו"ל.

ובלשון רבנו הזקן:

ע״י ההתכללות והחיבור נמשך ממקום עליון ביותר, ממקום הכולל לכל ההשתלשלות בשוה.

ולכן לא יבצר מהם ולא יפלא מהם — מכינוס שכזה — דבר,

כי, כנ״ל, אתדל״ת זו מגיעה למעלה מעלה, וקמת ועלית, הילוך אמתי — בלי גבולי — שע״ז מגיעים אל המקום אשר יבחר, מקום בחירה האמתית, שאין מעכב על ידו.

ויה״ר אשר החלטות הכינוס והתוצאות שלו ירבו התורה והמצות בתחתונים, הנגלה והפנימיות שלהם, על ידי הפצת המעינות חוצה,

וכאו״א מאתנו וכל ב״ב, בתוך כלל ישראל — שליט״א — יכתב ויחתם לשנה טובה ומתוקה,

כי יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלה.

בברכת הצלחה בעבודה בפועל

ובלשון רבנו הזקן: תו״א ס״פ נח. וראה ג״כ תורת חיים שם.
מקום בחירה: ראה לקו״ת אמור לח, ב.

~

ב״ה, ט״ו אלול, ה׳תשי״ז
ברוקלין, נ. י.

לכבוד עסקני הציבור,
חובבי תורה ונדיבי עם ה׳

ה׳ עליהם יחיו

שלום רב וברכה!

הייאר, דעם אכצנטן טאג (ח״י) אלול, ווערט זעכציק יאר זינט עס איז געגרינדעט געוואָרן די ישיבה „תומכי־תמימים״־ליובאוויטש, דורך כ״ק אדמו״ר הרש״ב, דער פאטער פון כ״ק מו״ח אדמו״ר — זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, —

די ישיבה איז געגרינדעט געוואָרן אין דעם ליכטיקען טאג ח״י אלול, דעם געבורטסטאג פון די צוויי מאורות הגדולים, דער בעל שם טוב און דער אלטער רבי

דער בעל התניא והשלחן ערוך. דורכדעם איז אויך אַנגעצייכנט געוואָרען די אייגנ־ארטיקייט פון די ישיבות תומכי תמימים: צו פֿאַרשפּרייטען תורה תמימה, נגלה און פנימיות, דורכגעדרונגען מיט יראת השם און אהבת השם, מסירות־נפש און אהבת־ישראל, מיט אַן אינערלעכען אחריות געפיל פֿאַרן כלל און פֿאַרן פרט.

גולה אחר גולה, איין גלות נאָכן צווייטען, האָבען די ישיבות תומכי תמימים דורכגעמאַכט, אין מערערע ערטער אין רוסלאַנד אַליין, ארץ ישראל ת״ו, פולין, לעטלאַנד, ביז די השגחה עליונה האָט איבערגעפלאַנצט די צענטראַלע ישיבה אין אַמעריקא מיט זיבעצען יאָר צוריק.

אַבער — שם ביתו. אומעטום האָט מען אויפגעשטעלט די תומכי־תמימים׳דיקע ד׳ אמות של תורה און ד׳ אמות של תפלה. איבעראל האָט די ישיבה אַפּגעהיט איר אייגנאַרטיקייט און דערפילט איר צווועק און אויפגאַבע מיט מסירות־נפש.

די טיפּע וואָרצלען וואָס זי האָט פֿאַרפלאַנצט האָבען געבראַכט פירות און פירי־פירות און אויפגעהאַלטען אידישקייט וואו זיי האָבען זיך נאָר געפונען, אין סאָוויעטן רוסלאַנד ווי אין אַנדערע טיילען פון דער וועלט. און די תלמידים פון די ליובאַ־וויטשער ישיבות, די „תמימים״ זיינען היינט צו טאָג פון די גרעסטע שעפערישע כוחות אויפן געביט פון החזקת התורה וקיום המצוות בכלל, און אין חינוך הכשר בפרט: אין אַמעריקא, ארץ ישראל, קאַנאַדא, אירופּא, מאַראָקאָ, אויסטראַליע א. א. וו.

ליידער און צום גרעסטן באַדויערן איז די ווייטערע אַנטוויקלונג און אויס־שפּרייטונג פון די ליובאַוויטשער ישיבות און זייער לעבנס־וויכטיקע אַרבעט שטאַרק באַשוואָרט פון אַ לאַנג חובות און דעפיציטען. און דאָרום וועלדט זיך הנהלת „תומכי תמימים״ מיט אַ הילף׳ס רוף צו אחינו בני ישראל נאָך זייער דרינגענדע שטיצע, און זיכער וועט זיך דער בריטער אַמעריקאַנער אידישער עולם האָרציק אַפּרופען אויף דער הילפס רוף, בפרט אין די איצטיקע טעג פון רחמים, און העלפען ניט נאָר אַפּוויישען די אַלטע דעפיציטען, נאָר אויך שאַפען אַ פינאַנציעלען באַזיס פאַר איר וואַקסענדער אַרבעט אין דער צוקונפט.

און גרויס איז דער זכות פון נעמען אַן אַנטייל און ווערן אַ שותף אין דער אויפ־האַלטונג און פֿאַרבריטערונג פון „תומכי תמימים״ אויף צו באַקומען די ברכות פון אויבערשטן אין אַלעם וואָס מען נויטיגט זיך, בגשמיות וברוחניות.

בברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה

ב״ה, יו״ד כסלו, ה׳תשי״ח
ברוקלין, נ. י.

אל אחינו בני ישראל
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

די יערלעכע חגיגה פון מרכז ישיבת „תומכי־תמימים״ ליובאוויטש וואס וועט פאַרקומען אי״ה כ׳ טבת ה׳תשי״ח, פאַרצייכנט היי־יאָר דעם זעכציק־יעריגען יובילעאום זינט די גרינדונג פון דער ישיבה „תומכי־תמימים״ אין ליובאוויטש.

א לאַנגען וועג האָבן די ליובאוויטשער ישיבות דורכגעמאַכט, א וועג פול מיט גרויסע אויפטרייסלונגען און איבערלעבונגען. במשך פון די זעכציק שטורמישע יאָרן פון אויפטרייסלונג און גלות, האָבן אירע גרינדער און אָנפירער, כ״ק אדמו״ר (הרש״ב) און כ״ק מו״ח אדמו״ר — זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, די הנהלה, משפיעים, ראשי־ישיבות און תלמידים, מיט דער גרעסטער מסירות־נפש געטראָגן דעם נר מצוה ותורה אור און מאור שבתורה און פאַרשפרייט די ליכטיקייט פון תורה און מצוות אין אַלע וועגן, שטעט און לענדער וואו די השגחה עליונה האָט זיי געפירט.

היי יאָר פייערט די צענטראַלע ישיבה „תומכי־תמימים״, אין צוגאָב צום זעכציק יעריגען יובילעאום פון איר גרינדונג אין ליובאוויטש, אויך איר אָכצן־יעריגען יובילעאום דאָ אין לאַנד — א גאַלדענע קייט פון ניט־אונטערבראָכענער טעטיקייט פאַר תורה ויראת שמים.

א יובילעאום איז ניט סתם צו פאַרצייכנען א דאַטום. ס׳איז אַן ארויספאַדערונג צו מאַכן א סך־הכל פון די דערגרייכונגען אין דער פאַרגאַנגענער צייט — מיטן צווועק צו פאַרגרעסערן די דערגרייכונגען אין די קומענדיקע יאָרן.

אויב אין א תקופה פון הרת־עולם־דיקע געשעענישן, מיט אויסערגעווינלעכע שוועריקייטן און שטערונגען, האָבן די ליובאוויטשער ישיבות ניט נאָר געקענט עקזיסטירן, נאָר אויך אויסברייטערן, אויסשפרייטען און פאַרצוויגען זיך, אין כמות און אין איכות, קען מען זיך פאַרשטעלן וואָס מען וועט קענען דערגרייכן, אונטער בעסערע אומשטענדען.

אין דעם באַשטייט טאַקע די ארויספאַדערונג און חשבון־הנפש וואָס יעדער איינער, וועמען תורה אידישקייט איז טייער, דאַרף זיך אָפגעבן אין צוזאַמענהאַנג מיט דער היי־יאָהריגער חגיגה און דאָפלטען יובילעאום.

אמת, אין פאַרלויף פון די לעצטע אַכצן יאָר האָט די צענטראַלע ישיבה „תומכי־תמימים״ ליובאוויטש ב״ה שטאַרק אויפגעבליט און האָט געלעגט איר שטעמפל אויפן אַמעריקאַנער אידישן לעבן. עס מוז אָבער זיין מעלין בקודש, מוסיף והולך. מען טאָר זיך ניט באַפרידיגען מיט די דערגרייכונגען אין די פאַרגאַנגענע יאָרן. מען

מוז שטייגען און צוגעבען און ווידער אמאל צוגעבען און פארברייטערן. דאס איז אבער אפהענגיק און פאדערט די ברייטע באטייליקונג פון יעדען איינעם, וואס מוז אויך מעלה בקודש זיין מוסיף והולך. פארגרעסערן זיין שטיצע — איז געלט, און איז מיטארבעט פאר די ישיבות תומכי תמימים בכלל.

און דער אויבערשטער זאגט דאך צו: כל המוסיף מוסיפין לו — איז וואס מען נויטיגט זיך בגשמיות וברוחניות.

בברכת כל טוב בגו״ר

ב״ה, כ״ז אדר ב׳ ה׳תשי״ט
ברוקלין, נ. י.

הנהלת ישיבת קרית גת
מסונפת לישיבת תו״ת בלוד

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

הנני מאשר קבלת מכתבם מי״ט אדר שני והקודמו עם המצו״ב,

ואני תפלה, אשר חפץ ה׳ בידם יצליח לבסס הישיבה ולהרחיבה, הן בכמות (מספר התלמידים) והן באיכות (רמת הלימודים),

אשר בכל עת ובכל מקום נצטוינו על תלמוד תורה ביראת שמים ו(גדול) תלמוד שמביא לידי מעשה, לימוד על מנת ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים כו׳, ועל אחת כמה וכמה בדורנו זה דעקבתא דמשיחא חושך כפול ומכופל, שזה עוד מגדיל ביותר וביותר ההכרח דנר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זו פנימיות התורה, ואף כי בארצנו הק׳ ארץ אשר עיני הוי׳ אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה,

והבטיחונו חז״ל לפום גמלא שיחנא, אשר נותן התורה ומצוה המצוה הוא המשגיח על כל אחד ואחד בהשגחה פרטית, ונותן היכולת הכח והאפשריות למלא צוויו, ולא עוד אלא גם בשמחה ובטוב לבב, וכדברי חז״ל וכן לדבר הלכה (שבת ל, ב).

ויהי רצון אשר, כתחילת התוספתא שם, תשרה שכינה במעשה ידיהם מתוך שמחה של מצוה זו, ותתרבה ברכת ה׳ והצלחתו בכל עניני הישיבה האמורה, וזה

ישמש ג״כ צנור וכלי לברכת השי״ת והצלחתו בכל העניגים, גם הפרטיים, של התלמידים הר״מים הר״י ההנהלה והתמכין דאורייתא, הם ובני ביתם שיחיו.

בכבוד ובברכה לבשורות טובות
מהצלחתם מופלגה בכל האמור

נעם לי לקרות בהפרטי־כל ע״ד ראשית פעולות משרד ישיבת תומכי־תמימים דלוד בעניני סניף זה דישיבת קרית גת, ובטוחני בהצלחתה. ומוסג״ב המחאה מהמשרד דכאן — בתור השתתפות ראשונה.

ב״ה, א׳ כסלו, ה׳תש״כ
ברוקלין, נ. י.

אל קהל עדת ישורון
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

הייאר ווערט 200 יאר זינט דער הסתלקות־הילולא פון בעל שם טוב, דער גרינ־דער פון תורת החסידות הכללית. עס איז באַוואוסט, אַז דער בעל שם טוב האָט אַנגעהויבן זיין הייליקע אַרבעט — אלס אַ דערציער פון קליינע קינדערלעך. ער איז געווען אַ באַהעלפער, און ער פלעגט די קליינע קינדערלעך טראַגן אויף די הענט און ברענגען זיי אין חדר, לערנען מיט זיי אלף־בית, ברכות, קריאת־שמע, אד״ג, מיט אַ ליבשאַפט און איבערגעבנהייט וואָס האָט ניט געווואוסט קיין ברעג.

די נשיאי חב״ד, פון אַלטן רבי׳ן בעל התניא — וואָס האָט געגרינדעט די שיטה חסידות חב״ד אויף די יסודות וואָס זיין „זיידע״ דער בעל שם טוב האָט געלעגט — ביז דעם מייסד פון דער ישיבה תומכי־תמימים אין ליובאַוויטש, אדמו״ר מהרש״ב, און זיין זון כ״ק מו״ח אדמו״ר, וואָס האָט די ישיבה איבערגעפלאַנצט אין אַמעריקע, האָבן, ווי באַוואוסט, מיט גרויס מסירות־נפש פאַרשפרייט תורה ביראת שמים און פנימיות התורה, אַזוי אַז היינט־צו־טאָג זיינען די פאַרצווייגטע ישיבות תומכי־תמימים, מיט דער צענטראַלער ישיבה אין ברוקלין בראש, די גרעסטע שעפערישע כוחות אויפן געביט פון חינוך הכשר על טהרת הקדש, וואו יעדער תלמיד ווערט דורכגעדרונגען מיט אהבת השם, אהבת התורה און אהבת ישראל, און ווערט אַ קוואַל פון ליכטיקער און לעבעדיקער השפעה אין זיין גאַנצער סביבה.

אין דעם היינטיקן טאָג פון ראש־חודש כסלו, א׳ כסלו, דער ליכטיקער סגולה חודש מיט דעם יום הגאולה פון אַלטן רבי׳ן און מיט דער מצוה פון נר חנוכה וואָס איז אין אַן אופן פון מוסיף והולך, וועגד איך זיך צו אַלע פריינד פון די ליובאַוויטשער ישיבות, און חובבי תורה ומצוה בכלל, מיט אַ האַרציקן רוף צו שטיצן די יערלעכע אונטערנעמונג פון מרכז הישיבות תומכי־תמימים ליובאַוויטש, וואָס באַצוועקט צו שאַפן אַ ממשות׳דיקע הילף, אַ רעטונגס הילף, צו פאַרזיכערן זייער עקזיסטענץ.

דער זכות פון דער מצוה, וואָס איז פאַרבונדן מיט זכות הרבים, און דער זכות פון די קומענדיקע סגולה־טעג, וועלן זיכער ביישטיין יעדן איינעם און איינער, מיט זייערע בני בית, שיחיו, צו געניסן פון דעם אויבערשטנ׳ס ברכות אין אַן אופן פון מוסיף והולך, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה

ב״ה, ט״ו תמוז תש״כ
ברוקלין, נ. י.

הנהלת ישיבת קישינוב קרית גת סניף
ישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש בלוד,

ה׳ עליהם יחיו.

שלום וברכה:

מאשר הנני קבלת מכתבם מט׳ תמוז, פ״כ מהאסיפה לעניני הישיבה.

ויהי רצון שיצליחו בעבודת הקדש, ביסוס הישיבה התפתחותה והתרחבותה, הן בכמות והן באיכות, מתאים לרצון רבותינו נשיאינו זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, באיחוד ויחוד תורת הנגלה ותורת החסידות, חדורי אור וחיות חסידותיים,

ויקימו תלמידים ראוים לשמם, תלמידי חכמים, וכמבואר בלקוטי תורה לרבנו הזקן (במדבר כד, א), אשר יהיו לשם ולתהלה ולתפארת לכל בני ישראל.

ובימיהם ובימינו יזכו התלמידים ההנהלה המשתדלים וכל המסייעים לקבל פני משיח צדקנו ולומר, ראו גידולים שגידלנו.

בכבוד ובברכת הצלחה
בעבודתם בקדש ולבשו״ט

ב״ה, כ׳ חשון, ה׳תשכ״א
מאת שנה להולדת כ״ק אדמו״ר מהורש״ב נ״ע
ברוקלין, נ. י׳.

אל קהל עדת ישורון
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

היינט, וועז דער דאזיגער בריוו ווערט געשריבן, ווערט הונדערט יאר פון דעם געבורטסטאג פון כ״ק אדמו״ר מהורש״ב נ״ע, דער גרינדער פון ישיבת תומכי־תמימים ליובאוויטש, מיט 64 יאר צוריק.

מיט 60 יאר צוריק, אנהויבס פערטן יאר פון דער ישיבה אין ליובאוויטש, האָט כ״ק אדמו״ר מהורש״ב נ״ע, באַ דער סעודה פון שמחת תורה, געזאגט*:

איך בין מובטח — עס איז פאַראַן בטוח און מובטח, איך רעכן אז אַלע ווייסן דעם חילוק פון בטוח ביז מובטח — איך בין מובטח, אַז די תלמידים פון תומכי תמימים וואו זיי ווען זיין — און זיין וועלן זיי בארבע פינות העולם — וועלן זיי מיט מסירת נפש דורכפירן די כוונה העליונה פון נתאוה הקב״ה להיות לו דירה בתחתונים.

צו שאַפן פאַר דעם אויבערשטן אַ „דירה״ אויף דער וועלט מיינט צו פאַר־שפרייטן די ג־טלעכע ליכטיקייט פון תורה און מצוות און אריינברענגען קדושה אין טאָג־טעגלעכן לעבן באַ זיך און אין דעם גאַנצן אָרום.

עס קען באַ קיינעם קיין צווייפל ניט זיין, אַז די הייליגע וועלט פון דעם גרינדער פון די ליובאַוויטשער ישיבות זיינען פולשטענדיק מקויים געווארן. די תלמידים תמימים האָבן דורכגעפירט און פירן דורך זייער שליחות מיט דער גרעסטער מסירת נפש, ניט קוקנדיג אויף די שווערע איבערלעבונגען, גזירות און נסיונות וואָס אידן בכלל און די תלמידים תמימים בפרט האָבן דורכגעמאַכט אין פאַרלויף פון די אַלע דערשיטערנדיגע און אויפטרייסלענדיגע יאָרן. אין אַלע טיילן פון דער וועלט האָבן זיי געבראַכט אַ גרויסע אויפלעבונג, אידישקייט און חינוך על טהרת הקדש, און אומעטום געשאַפן אַ „דירה״ פאַר דעם אויבערשטן.

און גראַדע היינט, וועז די אומזיכערע און געשאַפענע לאָגע אין דער וועלט וואַרפט אַן אַ גרויסע שרעק פון די געפערלעכע פאַרניכטונגס מיטלען וואָס די צעריסנקייט און צעשפליטערונג פון די פעלקער קען חלילה ארויסרופן — גראַדע היינט מער ווי פריער איז עס אַ לעבנס־פראָגע צו שאַפן אַ „דירה״ פאַר דעם אויבערשטן, מלך שהשלום שלו, דער אמת׳ער הערשער פון דער וועלט, דער בעל־

*) נדפס בסה״ש תש״ב ע׳ 137. המו״ל.

די אלע וועלכע נעמען אן אנטייל אין דער אונטערשטיצונג און אויס־ברייטערונג פון מרכז הישיבות תומכי־תמימים ליובאוויטש, א גאנץ יאר, און בפרט צו דער געלעגנהייט פון דער יערלעכער אונטערנעמונג, האבן אן אייביקן זכות און שאפן די צנורות וכלים פאר דעם אויבערשטנ׳ס ברכות, בפרט די ברכה פון אמת׳ן שלום, וואס איז די כלי פאר אלע ברכות, בגשמיות וברוחניות, פאר זיך און זייערע בני בית שיחיו.

בכבוד ובברכה

ב״ה, א׳ מנ״א תשכ״א
ברוקלין

הנהלת ישיבת אחי תמימים
ליובאוויטש אשר ב...

ד׳ עליהם יחיו.

שלום וברכה!

נעם לי לקבל מכתבם מודיע מהטבת המצב בהישיבה הק׳ אחי תמימים ליובאוויטש אשר ב... ואף שבפירוש כותבים ע״ד הטבה בגשמיות, תקותי חזקה אשר כן הוא גם בנוגע למצב הרוחני.

ובפרט אשר עניני בני ישראל, הגשם והרוח יחדיו יהלכו, שהרי גוי אחד הם בארץ, וידוע פירוש רבנו הזקן בעל התניא והשו״ע, שממשיכים האחדות בארץ הלזו התחתונה, וק״ל.

וכיון שבעניני קדושה נצטוינו להוסיף ולהעלות בקדש יהי רצון שיתוסף בהאמור כהנה וכהנה, והרי זכות הרבים מסייעתם.

בברכת הצלחה בעבודתם הקדושה, ויהי רצון שיעשו בזה מתוך מנוחה שמחה וטוב לבב ויבש״ט

ב"ה, יום ראשון פ' יצוה את בניו גו'
ושמרו דרך ה', ה'תשכ"ג.
ברוקלין, נ. י.

אל כל אחינו בני ישראל
חובבי תורה ומצוה

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעזר השי"ת תתקיים חנוכת בנינים המרכזיים של הישיבה „תומכי תמימים" אשר באה"ק ת"ו — בכפר חב"ד, בחדש כסלו, הוא חדש הנסים והגאולה, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

והנני שולח ברכתי ברכת מזל טוב לכל המשתתפים בחגיגה גדולה של בית גדול זה,

ביחד עם פני' לבבית לכל ידידי ותומכי הישיבה בפרט ולאחב"י חובבי תורה ומצוה בכלל, אשר חנוכת בנינים אלה תעוררם ביתר שאת וביתר עוז להוסיף במאמצים נמרצים כדי לסיים כל הבני' בהקדם הכי אפשרי, לסלק החובות הקשורים בכל שלבי הבני' ולאפשר להישיבה להתגדל ולהתרחב בכמות ובאיכות, מתאים לדרישת וגם הכרח השעה.

ואם בכל עת ובכל מקום הי' צורך חיוני להרחיב אהלי תורה, על אחת כמה וכמה בארצנו, אשר ארץ הקדש יקרא לה ובימינו אלה — ימי הרת עולם.

ובפרט — הרחבת ישיבת „תומכי תמימים" — אשר נצטוו מאת רבותינו נשיאינו מייסדי ישיבות אלו — לחנך את התלמידים באופן שיהיו „גרות להאיר" עיניהם ולבם של בני ישראל למען ילכו בדרך התורה והמצוה כל ימי חייהם.

וחלילה להעלים אוזן לרוחתם ושועתם של בנים הרעבים ללחם — לחמה של תורה, והצמאים למים — מים חיים של תורת חיים ודופקים על דלתי הישיבה בבקשה פנימית-נפשית לקבלם ולהכניסם לתורה (ולאהבת התורה), לעבודה (זו תפלה — ולאהבת השם) ולגמ"ח (ולאהבת ישראל).

יצוה את בניו גו': (מכאן אשר) אברהם הי' מלמד לבניו תורה (ב"ר ותנחומא ס"פ ויגש). ושמרו דרך — זהו עסק התורה (אור התורה לאדמו"ר הצ"צ עה"פ. ע"ש).
בחגיגה גדולה: ראה מדרז"ל עה"פ משתה גדול (וירא כא, ח).
בית גדול: ראה מגילה כז, רע"א.
ארץ הקדש: ואורייתא קדושה אתקרי (זח"ג פ, סע"ב).
לתורה (ולאהבת התורה): עירובין נד, רע"ב. וראה ג"כ ע"ז יט, א.
תפלה — ולאהבת השם: ראה קונטרס העבודה פ' א'ג.
ולגמ"ח (ולאהבת ישראל): ראה רמב"ם הל' אבל רפי"ד.

ובודאי שהזכרון אשר בשנה זו ימלאו מאה וחמישים שנה להסתלקות רבנו הזקן, בעל התניא והשלחן ערוך,

יוסיף אומץ ומרץ בכל האמור, בתוככי כל פעולה טובה להפצת התורה (הנגלה והפנימית), בלימוד המביא לידי מעשה, עבודת ה׳ בשמחה ובטוב לבב.

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויברך את כל המעשים והעושים, אותם ואת ביתם ואת כל אשר להם, שליט״א, בכל המצטרך בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכת הצלחה
בכל הנ״ל

מאה וחמישים שנה: להעיר גם ממחז״ל: חמישים שנה נקרא עולם — (תדבא״ר פ״ז). וראה בחיי וציוני למשפטים (כא, ו).

להסתלקות רבנו הזקן: אחר שהתפלל תפלת ערבית והבדלה בחונן הדעת בדעה צלולה ומיושבת ובדבקות נפלאה (כחצות שעה י״א) במוצש״ק (דשמות) כ״ד טבת תקע״ג (הקדמת השו״ע דאדה״ז).

ב״ה, יו״ד כסלו, יום הגאולה של אדמו״ר האמצעי, תשכ״ג
ברוקלין, נ.י.

אל קהל עדת ישורון
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

אין צוזאמענהאנג מיט דער פאַרשטייענדער יערלעכער אונטערנעמונג פון מרכז הישיבות תומכי תמימים ליובאוויטש, כ״ד טבת הבע״ל, האָף איך אַז חובבי תורה בכלל ועסקני הישיבה בפרט וועלן אויסניצן די פאַרבליבענע געציילטע וואָכן צו פאַרזיכערן אַז די אונטערנעמונג זאָל האָבן דעם געוואונטשענעם דערפאָלג.

עס איז באַקאַנט דער סיפור וואָס מיר האָבן געהערט פון כ״ק מו״ח אדמו״ר וועגן דעם מיטעלען רבי״ן, ווי אַזוי ער פלעגט זיך שטאַרק פאַרטיפן אין לערנען, און ווי אַזוי, אַלס יונגערמאַן, איז ער אַמאָל געווען אַזוי פאַרטיפט, אַז ער האָט ניט געהערט ווי זיין קינד איז אַרויסגעפאַלן פון וויגעלע וואָס איז געשטאַנען דערביי און האָט זיך שטאַרק פאַנאַנדערגעווינט. זיין פאַטער, דער אַלטער רבי, וועלכער

האָט זיך געפונען אין אַן אויבערשטע דירה און איז אויך געווען פאַרטיפט אין לערנען, האָט יע דערהערט דעם קינד'ס געוויין, און איז אַראָפגעגאַנגען אונטן, אויפגעהויבן דאָס קינד, באַרואיקט און צוריק פאַרוויגט. דערנאָך האָט דער אַלטער רבי אויסגערעדט זיין זון, אַז ווי טיף מען זאָל זיין אַריינגעטאָן אין די העכסטע ענינים, דאַרף מען אַבער שטענדיק דערהערן דעם געווין פון אַ אידיש קינד.

וויבאַלד מען האָט אונז דעם סיפור דערציילט, איז אַ ראי' אַז דאָס האָט אַ ספעציעלע אַנווייזונג פאַר יעדן איינעם פון אונז*.

די אַנווייזונג איז: עס זיינען ליידער פאַראַן היינט־צו־טאָג פיל אידישע קינדער וועלכע זיינען אַרויסגעפאַלן פון זייערע „וויגעלעך" פון תורה און תורה־דערציאונג, וועמענס נשמות וויינען און פאַדערן מען זאָל זיי געבן אַ תורה ומצוות חינוך על טהרת הקדש. און ווי פאַרנומען און פאַרטיפט יעדער איינער זאָל ניט זיין אין זיינע ענינים, און ווי הויך די ענינים זאָלן ניט זיין, מוז מען דערהערן דעם געווין און די פאַדערונג פון די קינדער, און מען מוז איבערריסן און אָפשטעלן אַנדערע זאָכן און פאַרנעמען זיך מיט זיי, ווייל קיין העכערע און וויכטיקערע זאַך ווי חינוך על טהרת הקדש איז ניטאָ.

די ליובאַוויטשער ישיבות און מוסדות חינוך הערן און דערהערן דעם דאָזיגען רוף פון די אידישע קינדער, אַבער ליידער, צוליב מאַנגל אין געלט, איז ניט מעגלעך אַלעמען אויפצוהויבן און אַריינענעמען אין די וויגעלעך פון תורה ומצוות. עס איז די העכסטע פליכט פון יעדן איינעם און יעדער איינער צו העלפן שאָפן די נויטיגע מאַטעריעלע הילף כדי אויסצובריייטערן די אויפנאַמספייאיקייטן פון די ליובאַוויטשער ישיבות און מוסדות חינוך. די פאַרשטייענדע יערלעכע אונטערנעמונג איז די געלעגנהייט דאָס צו טאָן: און דער אויבערשטער זאָל העלפן מען זאָל דאָס טאָן מיט דעם גאַנצן האַרצן און מיט אַ בריייטער האָנט און מיט שמחה. און דער אויבערשטער וועט באַגליקן מידה כנגד מידה, כמה פעמים ככה, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכת הצלחה

---

*) ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 802 ואילך. ח"י ע' 264 ואילך. המו"ל.

ב"ה, מוצש"ק שמות, ה'תשכ"ד
ברוקלין,

תלמידי הישיבה הק' תומכי תמימים
אשר באה"ק ת"ו

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך להפ"ש, כוונתי — מסירת תוכנם (עכ"פ) של המאמרים והשיחות שנדברו כאן בימי חדש השביעי, שהוא המשובע בכל טוב ומשביע טוב לכל השנה, אשר בקשתי את האורחים שי' מאה"ק ת"ו — למסור להם במיוחד,

ושתקותי אשר נמסרו כדבעי, ז.א. בדברים היוצאים מן הלב —

בא הנני בזה גם בכתובים (עכ"פ בקיצור) — ובטח לא נצרכה אלא להעדפה וזריזות יתירה ולהיות זהיר טפי —

לזרז בנקודת המאמרים והשיחות בנוגע לפועל שלכם וה„בכן", והיא:

הוספה בהתמדה ושקידה בלימוד התורה נגלה וחסידות,

הוספה ביראת ה' ובאהבת ה',

— שזהו דורש הוספה בהתבוננות בעניני תורת החסידות, מתאים לפס"ד הרמב"ם (יסודי התורה רפ"ב): הא־ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבה וליראה אותו וכו' והאיך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וכו' ויראה מהן חכמתו וכו' ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול וכו' מיד הוא וכו' —

ובכדי שתבוא האהבה והיראה בפועל ועד למעשה בפועל — הרי זוהי עבודת התפלה, וכמבואר בארוכה (והאופנים בזה לכאו"א) בקונטרס התפלה, בקונטרס העבודה ובכ"מ.

ועוד וגם זה עיקר — לעשות כל מה שביכולתם ובאפשריותם, שיתרבו תלמידים בהישיבות, לכל לראש — ע"י היותם דוגמא חי', שירצה כאו"א להיות כמותם,

---

השביעי, שהוא המשובע: ויק"ר פכ"ט, ח.
לא נצרכה כו': ראה אגה"ק ס"ז.
זהיר טפי: ראה ס' השיחות קיץ ה'ש"ת ע' כב.
ביראת ה' ובאהבת ה': שהן שרש לשס"ה מל"ת ורמ"ח מ"ע (תניא פ"ד).
הא־ל הנכבד . . הזה: ל' הכתוב (דברים כח, נח) השם הנכבד. ועיין תמורה ג, ב. וצ"ע.

---

*) וראה לקו"ש חלק לד ע' 36 ואילך. המו"ל.

וגם ע"י דבור בדברים היוצאים מן הלב, לפעול על ידידיהם ומכיריהם להכנס בד' אמות של תורה וד' אמות של תפלה גם יחד, ע"ד דרז"ל: אוהב ה' שערי ציון שערים המצוינים בהלכה, לימוד התורה ו(לימוד עבודת התפלה, המביא ל)עבודת התפלה. ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב וסו"ס פועלים פעולתם.

והרי כל זה — הפעולות על הזולת — מעיקרי העבודה, דלית פולחנא כפולחנא דרחימותא, וכדרז"ל: ואהבת את ה"א, אהבהו על כל הבריות וכו' בכל נפשך אהבהו עד מיצוי הנפש.

וראה אגרת הקודש לרבנו הזקן (בתחילתו) שהביא דיעה זו לפסק הלכה למעשה.

והרי פעולה זו מוסיפה גם בהצלחה בלימוד הנגלה והחסידות ובעבודת התפלה, וכמאמר רז"ל ע"פ מאיר עיני שניהם ה' כי יאר ה' פניו אליהם אור פני מלך חיים.

ואם בכל המצות ידוע גודל מעלת הזריזות, כנאמר ונשנה בדברי רז"ל, עאכו"כ בהנ"ל — לימוד התורה ועבודת התפלה וצדקה (רוחנית עם רעהו, להכניסו לד' אמות של תפלה ותורה), שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא.

בברכת הצלחה בעבודת הקודש, לימוד תורתנו הקדושה ועבודת התפלה (שהיא במקום קרבן), ועבודת הצדקה (ששקולה כנגד כל הקרבנות) — ובמיוחד כשנעשה כ"ז בארץ ישראל, ארץ הקודש.
— המצפה לבשו"ט מפעולות כאו"א מהם בכל האמור, ומהצלחתו בזה
ובפרט ע"פ דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר: יעדער

בד' אמות של תורה: ברכות (ח, א) — נגלה ופנימיות התורה, וכמש"כ בפיה"מ להרמב"ם (בהקדמתו) שהכוונה ל„הדעת והמעשה" (ושם לפני זה בנוגע לדעת) „והנכבד שבמושכלות לצייר לנפשו אחדות הקב"ה וכל הנלוה לענין ההוא כו' לדעת האלקי".

וד' אמות של תפלה: ברכות (לא, ב). ועיין כתהאריז"ל שער מרז"ל לברכות (ח, א).

ע"ד דרז"ל: ברכות ח, א.

דלית פולחנא כו': הובא בכ"מ וראה זח"ג רסז, א.

וכדרז"ל: בספרי עה"פ.

וכמאמר רז"ל: תמורה טז, א. וראה הקדמת התניא בסופה.

ידוע גודל: ראה אגה"ק סכ"א.

שאדם אוכל: שבת קכז, סע"א.

במקום קרבן: טושו"ע או"ח סצ"ח.

ועבודת הצדקה: ראה אגה"ק סוס"ב. ובקו"א ד"ה וצדקה דפעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן, ח"ע.

ששקולה כנגד: תניא פל"ד. וראה סוכה (מט, ב). וצ"ע.

ובמיוחד כשנעשה כו': דאין תורה כתורת א"י (ב"ר פט"ו, ד) ונאמר והתפללו אליך דרך ארצם (טושו"ע ר"ס צ"ד) וצדקה כשזורעין באה"ק התחתונה כו' תומ"י כו' (אגה"ק סו"ס ח).

ע"פ דברי: ס' המאמרים השי"ת ע' קץ.

יחיד איז א רבים,
— והרי עומדים אנו לפני כ״ק רבנו הזקן, בעל התניא — פוסק בנסתר דתורה — והשלחן ערוך — פוסק בנגלה דתורה — נשיאינו, וגופא בתר רישא אזיל —
וחותם בברכה ללכת מחיל אל חיל להעלות בקודש

ב״ה*), עש״ק בראשית ברא
— בשביל התורה ובשביל ישראל —
ה׳תשכ״ג. ברוקלין, נ. י.

כבוד הנהלת ישיבת תורת אמת
בירושלים עיה״ק ת״ו

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה לההודעה על דבר קביעת יום הנחת אבן הפנה לבניני הישיבה הק׳ תורת אמת,

יהי רצון שתהי׳ ההנחה בשעה טובה ומוצלחת בכל הפרטים, בניני בית גדול אשר יגדלו בו תורת אמת, הנגלה והפנימית גם יחד, וגם יגדלו בו תפלה.

אשר היא המביאה שיהי׳ הלימוד אמת ובר קיימא, ומביא לידי מעשה, כי על ידה יראת ה׳ היא אוצרו של הלומד.

ובפרט בדורנו דרא דעקבתא דמשיחא, אשר תפקיד הישיבה הוא לא רק לימוד התורה כי אם — ועיקר — חינוך על יסודי התורה והמצוה, חינוך פנימי ואמיתי, אשר לא יחת מפני כל רוחות שבעולם (ל׳ העלם והסתר) ויעמוד בפני כל נסיונות.

---

*) מכתב זה כבר נדפס בלקו״ש חי״ט ע׳ 453 וע״פ טעות נכנס גם כאן. המו״ל.
בשביל התורה . . ישראל: ראה תורה אור ד״ה כי כאשר השמים.
בית גדול . . תורת . . תפלה: מגילה כז, א.
אמת. הנגלה והפנימית: עיין יומא עב, ב.
יראת . . אוצרו: שבת לא, א. ושם. ועיין לקו״ת ביאור לד״ה תורה ציווה ספ״ד.

ואם בכל מקום הדברים אמורים, עאכו"כ בארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, וביחוד בירושלים עיה"ק, אשר שמא מילתא היא, יראה שלם — שלימות היראה — וכפירוש רבנו הזקן — בעל התניא (פוסק בנסתר דתורה) והשלחן ערוך (פוסק בנגלה דתורה).

והרי הוראת תורתנו תורת חיים היא גם נתינת כח וסיוע מלמעלה לקיים הציווי.

ויהי רצון שיתקדם הבנין בזריזות הדרושה ועד לגמרו בפועל, והעיקר — שיתמלא הבית כולו אורה זו תורה, תלמידים מקשיבים מתאימים לרצון רבותינו נשיאינו, מיסדי הישיבה, זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ואשרי חלקו של כל אחד ואחד המשתתף במפעל הנעלה האמור, השתתפות בממונו וכן בגופו (ע"י השפעה על ידידים שגם הם יעשו ככה),

וע"פ האמור הרי זה ענין הכולל שלשת העמודים תורה, עבודה (תפלה) וגמ"ח — גם יחד.

בכבוד ובברכה לכל המשתתפים בהחגיגה, בתוככי כל המסייעים להמפעל בעבר הווה ובעתיד
שליט"א

יראה שלם: תוד"ה הר תענית טז, א. (בראשית רבה פנ"ו, י).
וכפירוש רבנו הזקן: לקו"ת ראה ד"ה וכל בניך.

...ורבותינו נשיאינו, שהם גם נשיאי ישיבות תומכי-תמימים לסניפיהם בכל מקום ובכל זמן, ועומדים במרום ומעוררים רחמים רבים בעד הצלחת מוסדות אלו, הן בכמות והן באיכות, ימשיכו הברכה וההצלחה בסניף אחי תמימים אשר בראשון לציון בתוככי מסגרת ישיבה המרכזית אשר באה"ק ת"ו,

ואשרי חלקם של כל אחד ואחת מאנ"ש שיחיו על אתר ובכל מקום אשר יסייעו בזה ככל יכלתם, ומתוך שמחה וטוב לבב, ומתוך קירוב הלבבות, כמבואר בארוכה בקונטרס החלצו לכ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) וכ"ק מו"ח אדמו"ר בהוספה שם*, מיסדי ומנהלי ישיבות אלו, ויתברכו בכל טוב, ובמדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה וכמה פעמים ככה — לרוות רב נחת חסידותי אמתי מכל יוצאי חלציהם שיחיו, הבנים והבנות גם יחד, — מתאים לתכניות ישיבות תומכי תמימים ומוסדות בית רבקה.

בברכת הצלחה בכל האמור
ולבשורות טובות

(ממכתב י"א אייר ה'תשכ"ה)

---

*) נדפסו בסה"מ תרנ"ט. המו"ל.

ב"ה, ט"ו טבת, ה'תשכ"ח
ברוקלין, נ. י.

צו אַלע אַנטיילנעמער אין דעם 28'טן
יערלעכן דינער פון מרכז הישיבות תומכי־
תמימים ליובאַוויטש

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

די היי־יאָרדיגע פייערונג פון דער צענטראַלער ישיבה תומכי־תמימים ליובאַוויטש פאַרצייכנט אויך דעם זיבעציג־יאָריגען יובילעאום זינט דער גרינדונג פון דער ערשטער ישיבה תומכי־תמימים אין ליובאַוויטש.

עס שטייט געשריבן: זאת התורה — אדם, וואָס אין דעם ווערט אָנגעדייטעט, אַז אַ איד און תורה זיינען איין זאַך. אַזוי אויך איז אַ מוסד־תורה אין פיל הינזיכטן געגליכן צו אַ אידן: ביידע מאַכן דורך דעם זעלבן גלות, די זעלבע וואַנדערונגען און איבערלעבענישן, ביז עס ווערט דורכגעפירט די כוונה פון דער השגחה עליונה.

זיבעציג יאָר איז אַ תקופה אין מענטשלעכן לעבן — ימי שנותינו בהם שבעים שנה, אַזוי אַז נאָכדעם הויבט זיך אָן אַ נייע תקופה, די תקופה פון „גבורות" שמונים שנה.

די ליובאַוויטשער ישיבה האָט דורכגעמאַכט די תקופה פון 70 יאָר, און דאָס איז געווען איינע פון די שווערסטע און אויפטרייסלענדסטע תקופות אין אידישן גלות. אָבער בחסדי השם יתברך, שטייט היינט די ליובאַוויטשער ישיבה אין צענטער פון אַ קייט ליובאַוויטשער ישיבות אין פיל טיילן פון דער וועלט, אויף אַ הויכפונקט פון אַנטוויקלונג און שעפערישקייט, און מ'זעט באַשיינפערלעך, אַז זיי פירן דורך זייער אויפגאַבע און כוונה לויט דער פאַרויסזעאונג און פאַרזיכערונג פון די גרויסע און הייליקע גרינדער — די אויפגאַבע צו דערציען תלמידים תמימים, אין תורת ה' תמימה (גאַנצע אידן, אין אַ גאַנצער תורה), צו זיין נרות להאיר (ליכט וועלכע לייכטן און באַלייכטן) מיט דער ליכטיקייט פון נר מצוה ותורה אור, סיי פון נגלה דתורה און סיי — פנימיות התורה, באַלייכטענדיג דעם וועג לקראת משיח צדקנו.

איצט גייט די ישיבה תומכי־תמימים אַריין אין אַ נייע תקופה, און ווי אַלע ענינים פון תורה און קדושה מיינט דאָס אַ דערהויבונג צו נאָך אַ העכערע מדריגה, מעלין בקודש.

עס איז צו האָפן, אַז אַלע פריינט פון ישיבת תומכי־תמימים ליובאַוויטש וועלן וויסן ווי אָפּצושאַצן דעם היסטאָרישן מאָמענט פון אַזאַ סיום און התחלה אין דער גלענצענדער געשיכטע פון דעם דאָזיגען אייגנאַרטיקן מוסד תורה, וואָס איז איינע פון די שטאַרקסטע זיילן אין אידישן לעבן.

עס איז אויך צו האָפן, אַז אַלע פריינט און שטיצער, און בפרט די עסקני הישיבה, וועלן וויסן ווי אַפּצושאַצן דעם גרויסן זכות וואָס זיי האָבן אַלס שותפים אין די דערגרייכונגען פון ישיבת תומכי־תמימים ליובאָוויטש, און וועלן די דאָזיגע שותפות — די היסטאָרישע שותפות פון ישכר און זבולון — פאַרשטאַרקען און אויסברייטערן אין דער העכסטער מאָס, אין דער נייער תקופה פון גבורות אין וועלכע די ליובאָוויטשער ישיבה טרעט איצט אַריין.

דער אויבערשטער זאָל אייך אַלעמען צוזאַמען און יעדן באַזונדער מצליח זיין אין דער דערמאָנטער שותפות און דורכדעם באַגליקן אין אַלץ וואָס מען נויטיגט זיך מאַטעריעל און גייסטיג.

בכבוד ובברכה להצלחה מופלגה
ולבשורות טובות

ב״ה, כ׳ מרחשון, ה׳תשל״ב
ברוקלין, נ. י.

אל קהל עדת ישורון
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פאַרשטייענדער יערלעכער חגיגה פון מרכז הישיבות תומכי־תמימים ליובאָוויטש, און אין דעם דאָזיגען טאָג — כ׳ חשון — יום הולדת פון כ״ק אדמו״ר הרש״ב נבג״מ זי״ע, דער מייסד פון תומכי־תמימים אין ליובאָוויטש,

קום איך מיט א דערמאָנונג און בקשה צו חובבי ותומכי תורה שי׳ בכלל און צו אנ״ש שי׳ בפרט, צו שטעלן זיך אין די ערשטע רייען פון עסקני ותומכי הישיבה, מיטן צווועק צו פאַרזיכערן בעזר השי״ת די הצלחה פון דער אונטערנעמונג.

א בעל עסק, א ביזנעסמאַן, פאַרשטייט א גוטן געשעפט און וויס ווי אַפּצושאַצן א גוטע „אינוועסטמענט״. די בעסטע אינוועסטמענט איז ניט נאָר ווען דער קאַפּיטאַל ברענגט אַריין די העכסטע דיווידענדן, נאָר ווען אויך די דיווידענדן דינען אַלס וויטערדיגער קאַפּיטאַל פאַר וויטערדיגע דיווידענדן, און אַזוי כסדר, אַן אויפהער.

אזא „אינוועסטמענט" איז חינוך על טהרת הקודש, ווען די מחונכים ווערן מחנכים און די מושפעים ווערן משפיעים, און עס ווערט געשאפן אן אומענדלעכער המשך פון פירות און פירי־פירות אין א כסדר וואקסנדער מאס.

דאס איז דאך געווען די כוונה פון דעם מייסד פון תומכי־תמימים מיט איבער 71 יאר צוריק, ווען ער האט געשטעלט דעם טראפ אויף דעם אז די תלמידים תמימים זאלן זיין נרות להאיר — ליכט וועלכע לייכטן און באלייכטן דעם ארום — מיט דער ליכטיקייט פון תורה און מצוות אין טאג־טעגלעכן לעבן, צווישן אלע שיכטן און קרייזן. און אויף ווי ווייט די דאזיגע כוונה איז דורכגעפירט געווארן און ווערט דורכגעפירט אין לעבן, און די ב"ה גאר גרויסע הצלחה אין דעם — דאס איז דאך ידוע ומפורסם. עס איז פשוט ניט אפצושאצן די גרויסע און פארצווייגטע הפצת־התורה־והיהדות־טעטיקייט פון די תלמידים תמימים שי', ניט נאר דא אין לאנד נאר אויך אין פארשידענע טיילן פון דער וועלט.

דעריבער האף איך און בין זיכער, אז יעדער איינער און איינע ווען ווועלן האבן א וואס גרעסערן חלק אין דער דאזיגער „אינוועסטמענט" און ווען טאן אין דער פולסטער מאס צו פארזיכערן דעם דערפאלג פון דער יערלעכער אונטערנעמונג, צו שאפן די פולע פינאנציעלע און מאראלישע שטיצע וואס די ישיבה נויטיגט זיך כדי אנצוגיין מיט איר הייליגער ארבעט, און אין אן אופן פון מוסיף והולך מוסיף ואור.

דערמיט שאפט מען אויך בריייטע צנורות וכלים צו באקומען דעם אויבערשטנ'ס ברכות, פאר זיך און די בני־בית שיחיו, אין אלץ וואס מ'נויטיגט זיך, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה
ולבשורות טובות

ב״ה, מוצש״ק וירא, כ׳ מרחשון, ה׳תשל״ג
ברוקלין, נ. י.

אל קהל עדת ישורון
חובבי ומוקירי תורה ומצוה

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

עס איז שוין אויסגעקומען צו באמערקן, אז די קביעות פון ראש־השנה היינטיגס יאר, וועלכן ראש־השנה איז אויסגעפאלן שבת, אונטערשטרייכט די ספעציעלע אנווייזונג, אז הייאר, בפרט, דארף מען אריינברענגען מער „שבת־דיקייט״ אין אלע טעג פונם יאר, אזוי ווי ראש־השנה איז דאך דער „קאפ״ (ראש) פון דעם גאנצן יאר.

אין איינפאכן זין — ווי קען מען אריינברענגען שבת־דיקייט אין א וואכענ־דיגען טאג וועלכן מ׳איז פארנומען מיט וואכעדיגע ענינים — איז דאס פשוט, אז מ׳טוט די עובדין דחול, די וואכעדיגע זאכן, מיט א „שבת־דיגען״ צוועק, און אין אן אופן אז דער צוועק נעמט דורך און איז דער עיקר, אין געדאנק און אין געפיל, פון דעם מעשה בפועל.

אזוי איז דאס אויך אין דעם ענין פרנסה גשמית, וועלכן די גאנצע הארעוואניע איז דורכגעדרונגען מיט א שבת־קודש־דיגען צוועק: ניט סתם לשם פרנסה, נאר כדי צו קענען דערציען די קינדער און זיך אליין — אזוי ווי דער אויבערשטער האט אנגע־וויזען אין דער תורה, תורת חיים — געמיינט פשוט און בוכשטעבלעך, אנווייזונגען אין טאג־טעגלעכן לעבן, און ניט נאר שבת און יום־טוב.

דער דאזיגער צוגאנג און דרך־חיים בפועל איז דער תכלית פון חינוך הכשר בכלל, און איז פון די עצם יסודות פון ישיבת תומכי־תמימים בפרט, וואס „תמים״ מיינט דאך צו זיין א גאנצער איד אין זיין אויפפירונג און אין זיינע שטרעבונגען, סיי אין די וואכעדיגע טעג און סיי שבת און יום־טוב. די דאזיגע הדגשה איז איינגע־פלאנצט געווארן אין דער ישיבה וועלכן זי איז געגרינדעט געווארן דורך כ״ק אדמו״ר מוהרש״ב, וואס היינט — כ׳ חשון — האבן מיר פארצייכנט זיין יום הולדת (געבורטס־טאג): די זעלבע הדגשה איז איבערגעפלאנצט געווארן צוזאמען מיט דער ישיבה תומכי־תמימים — אין אמעריקא, דורך בנו יחידו וממלא מקומו, כ״ק מו״ח אדמו״ר; און אזוי ווערט דאס אויך ווייטער פארגעזעצט אין דעם זעלבן גייסט.

איצט, אז עס דערנעענטערט זיך די יערלעכע אונטערנעמונג פון דער צענ־טראלע ישיבת תומכי־תמימים, וויל איך האפן, אז אלע חובבי תורה, ובפרט אנ״ש, שיחיו, וועלן אויסניצן די געלעגנהייט אריינצובערענגען מער „שבת־דיקייט״ בגופם ובממונם — אין דעם אויבנדערמאנטן זין, כדי צו פארזיכערן דעם דערפאלג פון דער יערלעכער אונטערנעמונג און מעגלעך מאכן פאר דער ישיבה אנצוגיין מיט

איר הייליגער ארבעט צו דערציען וואס מער תלמידים „תמימים", און אין אן אופן פון מוסיף והולך מוסיף ואור.

ותבוא עליהם ועל בני ביתם שיחיו ברכת ה' בכל המצטרך בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה
ולבשורות טובות

ב"ה, כ"ף במנחם אב, ה'תשמ"ב
ברוקלין, נ. י.

כבוד המשתתפים בחגיגת מלאת שבעים שנה ליסוד ישיבת „תורת אמת"

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

לרגל חגיגה מיוחדת זו, ושמחת התורה בשמחת אכסניא שלה — ישיבת תורת אמת בירושלים עיר הקודש,

הנני מתכבד להשתתף בשמחה האמורה, שמחתכם שמחתנו ושמחת כל תומכי תורה בכל מקום שהם, תומכי' בממון בגוף ובנפש.

תמיכה ע"פ התורה — שהיא באופן דמעלין בקודש, הלוך והוסיף.

ופותחין בדבר מלכות בזה, מאן מלכי רבנן — מייסדי ישיבה זו ומנהלי' —

ח"ל כ"ק אדמו"ר מיסדה הראשון — בעידוד תומכי' „לבוא לעזרת המוסד הנעלה ישיבת תורת אמת, אשר יסודתה בהררי קדש, וכל המשתדל בענין הגדול הזה יתברך מהש"י בכל הטוב, וימלא משאלות לבבם לטוב להצליח בכל הענינים בגו"ר".

ואחריו בנו יחידו ממלא מקומו כ"ק מו"ח אדמו"ר „הבו יד עזרה להחזיק ידי לומדי־תורה, האצילו ברכה מפרי עבודתכם ברוח ובפועל עבור המוסד הנשגב, הישיבה והת"ת תורת אמת בעיה"ק ת"ו.

אנא אחינו הנכבדים חושו מהרו בעזרתכם ושלחו נדבת לבבכם הטובה, ובגלל זאת יברך השם יתברך אתכם, ביתכם וזרעיכם בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר".

ובמיוחד אשר חגיגת שבעים שנה היא, וידוע תוכן מחז״ל (הוריות יג, ב) אשר לימוד של שבעים שנה — לימוד בשלימות הוא,

ובודאי, מדה כנגד מדה, גם ברכות השם, כדברי רבותינו נשיאינו מייסדי הישיבה — בשלימותן תבואנה.

וזה גם יקרב ויחיש קיום חזון ישעיהו, נביא הישועה והגאולה, אשר חזה על יהודה וירושלים

„כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים״,

בגאולה האמתית והשלימה ע״י „השם אלקיך המעלך מארץ מצרים״ — כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, במהרה בימינו ממש.

בכבוד רב ובברכה

ב״ה, ג׳ תמוז, ה׳תשד״מ
ברוקלין, נ. י.

תלמידי תלמוד תורה —
ליובאוויטש לוד

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה להודעה ע״ד חג הסיום של התלמוד תורה ביום ט״ו תמוז הבע״ל,

יהי רצון שיהא חג הסיום — חג התחלה טובה בתוספת התמדה ושקידה בלימוד התורה (הנגלה והחסידות) — בהקדמת התפלה,

התחלה טובה ע״י כאו״א מתלמידים המסיימים, בתוככי כל תלמידי ישיבות תומכי תמימים בכל מקום שהם, שליט״א,

וההוספה בגדול תלמוד) שמביא לידי מעשה (קיום המצות) — תוסיף בהידור בקיום המצות,

וכציווי תוה״ק להעלות בקודש.

וע״פ תורת הבעש״ט המפורסמת, אשר „כל דבר ודבר אשר האדם רואה או שומע הוא הוראת הנהגה בעבודת השם״,

עאכו״כ חגיגת סיום ביום מסוים — בסמיכות לחג הגאולה דכ״ק מו״ח אדמו״ר —

דבתר רישא גופא אזיל — שמסר נפשו על הפצת היהדות בכלל — וחינוך בנ״י הכשר והטהור והקדוש במיוחד כמפורסם.

ויה״ר שיצליח כאו״א מכם וכולכם יחד להיות כתקות בעל הגאולה נרות להאיר — את עצמו ואת הבית ואת הסביבה ואת כל העולם כולו בנר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זו פנימיות התורה, שבהפצתה קאתי מר מלכא משיחא,

ובלשון הרמב״ם גורם לעצמו ולעולם תשועה והצלה.

ועד בוא משיח צדקנו ולאחרי בואו

יקויים בכאו״א מכם ובנו כולנו ובכל אחב״י, שליט״א: וידעו כי אתה שמך ה׳ לבדך עליון על כל הארץ.

בברכת הצלחה בכהנ״ל
ובברכת חג הגאולה

פתיחה*

עס פרייט מיר זייער, וואס מען איז זיך צוזאמענגעקומען צו באקענען זיך און ארומריידן דעם מצב פון די ישיבות. וויסענדיג פון דעם שוועך, כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אויך הערענדיג פון דעם שוואגער שי׳ וועגן אייער גרויסער אינטערעסירונג אין די ישיבות, איז זיכער איבעריג פאר מיר זיך אפצושטעלן און אונטערשטרייכן די וויכטיקייט און לעבנס־נויטוועניקייט פון די ישיבות תומכי־תמימים און דעם גרויסן אפקלאנג וואס זיי דארפן געפינען בא אלע חובבי תורה. געוויס איז אייער אינטערעס אין ישיבות בכלל, און די ישיבות תומכי־תמימים בפרט, אויך איצט שטארק ווי געווען, און נאך שטארקער געווארן. ווי יעדער לעבעדיגע זאך, וואס דער סימן אז עס לעבט איז דאך דאס וואס עס וואקסט, אזוי דארף זיכער אויך וואקסן אייער באטייליקונג אין די ישיבות, בתוספות מרובה לגבי ווי זי איז געווען פריהער.

* * *

אין די לעצטע יאהרן, איבער די מלחמות און מהומות וואס זיינען פארגעקומען, האבן מיר געזעהען, אז ענינים וועלכע מען האט זיי געהאלטן פאר נצחיות׳דיגע, זיינען זיי פארשוואונדן געווארן. אידעאלן זיינען חרוב געווארן. לענדער, וואס זייער שטרעבונג איז געווען צו וויסנשאפט און חקירה, איז ניט נאר וואס זיי האבן ניט געבראכט קיין יושר, נאר פארקערט נאך, זיי האבן געבראכט רציחה א. א. וו.

---

*) אין צוזאמענהאנג מיטן יערלעכן „דינער״ פון די ליובאוויטשער ישיבות „תומכי תמימים״ ווערן דורך כ״ק אדמו״ר שליט״א אויפגענומען די עסקני הישיבות און בייַ דער געלעגנהייט גיט זיי כ״ק אדמו״ר שליט״א זיין ברכה און רעדט א שיחה מענינא דיומא. המו״ל.

דאָס אַלץ האָט אַרויסגערופן בײַ דער יוגענד אַ גייסטיגע אויפטרייסלונג, ובמילא האָט עס אַרויסגערופן אַ שטרעבונג צום זוכן דעם אמת. דאָס איז אַזוי בײַ יוגענד בכלל, און בײַ אידישע יוגענד בפרט. ווייל בני ישראל זיינען דאָך מאמינים בני מאמינים[1].

דער רבי דער שוער האָט אייניגע מאָל[2] געזאָגט, אַז אַמעריקאַנער יוגענד זיינען זייער טייער: זיי זיינען תמימות׳דיג, דעריבער איז בײַ זיי די שטרעבונג צום אמת אין אַ גרעסערער מאָס נאָך.

* * *

דערגרייכן דעם ציל קען די אידישע יוגענד בלויז אין די ישיבות. אין די ישיבות פֿאַרווירקליכן זיי זייער שטרעבונג, זיי דערגרייכן דעם אמת.

אַזוי איז אין ישיבות בכלל. אין די ישיבות תומכי־תמימים איז דאָס בעיקר, ווייל דער חינוך וואָס מען גיט די תלמידים פון די ישיבות תומכי־תמימים, איז ניט פאַר זיך אַליין. דער חינוך איז אַזוי איינגעשטעלט, אַז ווען זיי וואָקסן אויס, ווערן זיי, ברובם הגדול, אין דער אָדער יענער פֿאַרם, מנהיגים בײַ אידן, און די ידיעות וואָס זיי האָבן — נוצן זיי אויס אויף משפיע זיין אויף זייער סביבה.

די תלמידים פון די ישיבות תומכי־תמימים, איז זייענדיג נאָך אין דער ישיבה, ערציט מען זיי, אַז זיי זאָלן ניט נאָר לערנען און אַרבייטן אויף זיך, נאָר אויך אויף דער סביבה, און טאָן פאַר הפצת התורה והחזקת היהדות מיט אַ מסירת נפש, ווי חסידות מאָנט.

זייענדיג נאָך אין דער ישיבה, איז אָפּגעשטעלט אַ געוויסע צייט אין וואָך, ווען די תלמידים געווינען זיך אין אַרבעטן און ווירקן אויף אַ סביבה, און טאָן דאָס מיט אַ מסירת נפש לפי ערך. דער תלמיד פון דער ליובאָוויטשער ישיבה קוקט ניט וואָס ער נעמט אָפּ פון זיין צייט פון לערנען, און ער ווידמעט זיך אויף טאָן מיט דער סביבה.

דאָס הייסט: מען האָדעוועט לכתחילה די תלמידים אַוועקלייגן דעם זיך און טאָן פאַר אַנדערע, אַז אויך די וואָס געפינען זיך אין זייער סביבה זאָלן נעענטער ווערן צום אויבערשטן.

און דאָ טרעפן זיך ביידע מאַמענטן: די שטרעבונג פון דער אידישער יוגנט בכלל, און אין אַמעריקא בפרט, צום אמת, און די ערציאונג פון דער יוגנט אין די

---

1) שבת צז, א. זע קיצורים והערות לתניא ע׳ קא. לקו״ת לג׳ פרשיות כט, ג׳.

2) זע בריף געדרוקט אין קונטרס ב׳ ניסן תר״ץ**. שיחת ט׳ אדר שני ה׳ת״ש (ס׳ השיחות קיץ ה׳ת״ש ע׳ ד) און נאָך.

---

*) אוה״ת בראשית (כרך ג׳) תקנב, ב ואילך. המו״ל.

**) אג״ק שלו ח״ב ע׳ רלג ואילך. המו״ל.

ישיבות תומכי תמימים, אז זיי זאלן קענען זיין מנהיגי ישראל און פירן אידן צום אמת — תורת אמת פון הוי׳ אלקים אמת.

מען מוז זעהן, אז אט דער חינוך פון די תלמידים, וואס געפינען זיך איצט אין די ישיבות תומכי־תמימים זאל קענען אנגיין ווייטער, און אויך, אז די ישיבה זאל האבן די מעגליכקייט בריבט צו עפענען איהרע טויערן אויף אריינגעמען נאך בחורים און יונגע־לייט, זיי זאלן אויך נהנה זיין און נתחנך ווערן אין דעם גייסט.

די מאטעריאלע הילף וואס מ׳גיט איצט די ישיבות תומכי־תמימים, העלפט די ישיבות ניט נאר ארויסגעבן נאך צען, נאך צוואנציק, נאך הונדערט תלמידים בני תורה יראים ושלמים, נאר העלפט ארויסגעבן נאך צען נאך צוואנציק, נאך הונדערט מנהיגים, וועלכע וועלן צוזאמענגענעמען זייער סביבה און מקרב זיין זי צו תורה ומצות.

* * *

דער בעל שם טוב האט געהאט אן עלית נשמה[3]. אין דער עלית נשמה האט ער געזעהן, ווי מלאך מיכאל איז מלמד זכות אויף אידן, זאגנדיק, אז בא זיי איז ניטא קיין שלעכטע זאכן. אויך די וועלכע זיינען פארנומען אין וועלטליכע זאכן און טוען זאכן וואס ניט על פי שולחן ערוך, איז דאס אבער אלץ מער ניט ווי א טפל, זיי טוען עס צוליב קענען האדעווען די קינדער בדרכי התורה והמצוה, צוליב געבן צדקה, אויסהאלטן כשר׳ע מוסדות, א. א. וו. טראץ דעם, וואס צייטווייליק טוען זיי ניט גלייכע זאכן, אבער דאס איז צוליב דעם, אז שפעטער זאלן זיי האבן די מעגליכקייט צו טאן גאר גוטע זאכן. דורך דעם געבן צדקה, געבן הילף צו כשר׳ע חינוך מוסדות א. ד. ג., זיינען זיי מתקן און מזכך זייערע פעולות פון פריער׳, באוויזנדיק די גוטע אינערליכע כוונות וואס זיי האבן דערביי געהאט.

* * *

א סוחר, אז מ׳שלאגט אים פאר צו אינוועסטירן קאפיטאל, ווייל ער וויסן, ווי זיכער דאס איז, און אויך צי וועט דער קאפיטאל אויסגעניצט ווערן אין פולער מאס.

עס איז דא א לשון אין משנה[5]: פירות ופירי פירות עד עולם.

אריינלייגנדיק קאפיטאל — געלט און מי — אין דער ישיבה, איז דאס אריינגעלייגט אין א זיכערע זאך, ווי די ליובאוויטשער ישיבות האבן עס באויזן אין פארלויף פון די צענדליקער יאהרן זינט זייער גרינדונג; עס איז אויך א זאך, וואו דער אינוועסטירטער קאפיטאל ווערט אויסגענוצט אין דער פולסטער מאס. מען גיט ארויס תלמידים וועלכע וועלן בריינגען פירות און פירי פירות עד עולם. דער

3) זע כתר שם טוב חלק א׳ (יב, ג)*.

4) זע תניא פרק ז: אך מי שהוא . . למלאת תאות . . ונכלל לפי שעה ברע גמור . . עד אשר ישוב האדם ויחזור לעבודת ה׳ כו׳. ועייג״כ בביאור תניא להרש״ג אסתרמאן (ליקוט פירושים על תניא (קה״ת) ע׳ קע).

5) כתובות ריש פ״ט.

*) בהוצאת קה״ת — כא, ג (סקס״ה). המו״ל.

אויבערשטער איז בלי גבול — ניט באַגרעניצט, און אויך אַלע עניני תורה ומצות וואָס דער אויבערשטער הבלי גבול האָט אַנגעזאָגט, איז דאָס ניט אָפּגעטאָן איינמאָל און פאַרטיג, נאָר עס ברייגט פירות ופירי פירות עד עולם, בלי גבול.

די ישיבות וואָס דער שוועד — דער רבי האָט געגרינדעט, אַנגעפירט מיט יאָהרן צוריק, זיינען פאַראַן אויך היינט, און וועלן זיך פירן ווייטער. איז אַז מען גיט אַ דאָלאַר פאַר די ישיבות, איז דאָס ניט נאָר אויף אַ ווייליע, נאָר דאָס ברייגט פירות אַ יאָהר, צוהן יאָהר, הונדערט יאָהר, עד עולם.

דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין משאלות לבבכם לטובה, אַז מאַכנדיק מסחר מיט דער כוונה דערנאָך צו געבן צדקה, מחנך זיין קינדער א. א. וו. ווי אויבנ־דערמאָנט, זאָל דאָס אויסגעפירט ווערן אין אַלע פרטים, יעדערער בבני ביתו, געבן צדקה מיט אַ ברייטער האַנט, אויסהאַלטן מוסדות חינוך בכלל און ישיבות בפרט, און די ליובאַוויטשער ישיבות ביחוד, און דער קאַפּיטאָל זאָל אויסגעניצט ווערן אין דער פולער מאָס, פירות ופירי פירות עד עולם.

איצט איז חודש כסלו. אין דעם חודש איז פאַראַן דער טאָג פון ״ט כסלו, דער טאָג ווען דער אַלטער רבי — בעל התניא ושולחן ערוך — איז באַפרייט געוואָרן פון זיין אַרעסט. דאָן האָט דער אַלטער רבי געזאָגט[6], אַז צוליב דער מסירת נפש וואָס ער האָט געהאַט אויף תורה ומצות, האָט ער אַ הבטחה, אַז דער וואָס וועט טאָן אין זיינע — דעם אַלטען רבי׳נס — ענינים, וועט ער מצליח זיין. די ליובאַוויטשער ישיבות זיינען אַ גרינטליכער טייל דערפון, זייענדיק געגרינדעט און אַנגעפירט אין זיין גייסט, שיטה און שטרעבונג.

האָט מען דעם אַלטען רבי׳נס הבטחה, אַז דער דאָלאַר וואָס מען גיט אויף די ישיבות תומכי תמימים־וועט מצליח זיין: די תלמידים אין רוחניות און די בעלי בתים אויך אין גשמיות.

* * *

עס איז דאָ אַ מאמר אין גמרא[7]: מדה טובה מרובה ממדת פורעניות. דאָס הייסט, אַז אַלץ וואָס מען געפינט אין דער שלעכטער זייט, איז דאָס אין דער גוטער זייט זיכער פאַראַן און נאָך אין אַ גרעסערער מאָס.

דער סדר פון „אינקאָם־טעקס״ איז, אַז אין אַ העכערן „בראַקעט״ צאָלט מען אַ גרעסערן פראָצענט אינקאָם־טעקס, דאָס הייסט, וואָס העכער די הכנסה איז, אַלץ גרעסער איז דער טייל דערפון וואָס מ׳מוז אַוועקגעבן אויף טעקסעס.

אויב מען געפינט דאָס אין מדת פורעניות — און וואָס איז אַ גרעסערע פורעניות פאַר אַ גביר ווי „אינקאָם־טעקס״ — איז אין מדה טובה דאָס זיכער אַזוי[8].

---

6) זע ציצורים והערות לתניא ע׳ קכג.

7) סוטה יא, א.

8) זע ספרא בחוקותי כו, ח. רש״י שם.

אַז מען גיט פינף טויזנט און מען איז מוסיף נאָך פינף, איז די פירות דערפון ניט נאָר צוויי מאָל אַזוי פיל, נאָר עס ווערט נתוסף כמה פעמים ככה, און דאָס איז ניט נאָר אין עולם הבא, לויתן און שור הבר, נאָר אויך די פעולה וואָס ער טוט אויף, איז ניט נאָר צוויי מאָל אַזויפיל, נאָר ער ווערט נתוסף פיל מאָל, סיי פאַר תלמידים, סיי דער שכר פאַר דעם בעל צדקה.

סגירה

עס איז אַ מנהג באַ אידן, אַז ווען מען קומט זיך צוזאַמען צו אַ מסיבה, פאַר־בינדט מען דאָס מיט דער סדרה פון וואָך. דער רבי דער שווער האָט איבער־געגעבן[9] בשם זיין פאָטער, אַ וואָרט פון אַלטען רבי'ן: „מען דאַרף לעבן מיט דער צייט". דאָס מיינט מיט דער פרשה פון וואָך, אַפלערנען פון איר און ארויסנעמען הוראות אין לעבן פון וואָך.

דאָס איז איינס פון די עניני בלי גבול פון תורתנו, תורת חיים, אַז מען געפינט אין איהר אַנווייזונגען פאַרן טאָג־טעגליכן לעבן שוין טויזנטער יאָהרן, און עס איז דאָ אין איר הוראות אויך אויף להבא, עד אין קץ*.

(משיחה לעסקני ישיבות תח"ל יום ה', ז' כסלו, ה'תשי"ב)

---

9) ביקור שיקאָגאָ ע' ז (סה"ש תש"ב ע' 29).

*) המשך השיחה נדפס בלקו"ש ח"א ע' 63 ואילך. המו"ל.

ב"ה, כ"ז טבת, תשי"ב
ברוקלין

לתלמידי ישיבת תומכי תמימים
ליובאוויטש, ב...

שלום וברכה!

במענה על שאלת רבים מהתלמידים שיחיו:

ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר בברכה נאמר הלשון גשמי ברכה, וכמו שגשם מועיל רק אם יורד הוא על שדה חרושה וזרועה, כן הוא גם ענין הברכה שצ"ל מצד מקבל הברכה, חרישה וזריעה, אלא שאח"ז גם בזריעה הקטנה לפ"ע, ממשכת ברכה והצלחה גדולה ומופלגה.

ובנוגע לבני תורה ותלמידי הישיבות, הנה החרישה היא שמירת סדרי הלימוד בדיוק בהישיבה אף שלפעמים גורם זה מיעוט בשינה או באכילה ושתי', והעיקר — היפך הרצון לעצלות ולאי התמדה המתאימה ולאי שקידה.

וזריעה — היינו לימוד בשקידה והתמדה המתאימה, וכשישנה הכנה זו, אזי ממשכת הברכה והצלחה בהשכלה והבנה והשגה.

כשאהי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אזכירם להצלחה בתלמוד תורה ביראת שמים ובודאי הם מצדם יעשו בהנ"ל.

בטח אומרים הם תהלים בכל יום לכה"פ כפי שנחלק לימי החודש, וגם לומדים בכל יום עכ"פ איזה פסוקים מפרשת השבוע.

בברכת תלמוד תורה
ביראת שמים בהצלחה

שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א
לקבוצת תלמידי בית ספר למלאכה בכפר חב"ד שיחיו
(שבאו לשהות אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א בחגה"ש) החוזרים לאה"ק ת"ו
— בחדרו — יום ג' שהוכפל בו כי טוב, יו"ד סיון ה'תשל"ט

השי"ת יברך את כאו"א מכם בכל המצטרך, הן בגשמיות והן ברוחניות,

ולהיותכם תלמידים של מוסד על טהרת הקודש, שתתחיל הברכה בנקודה העקרית — לימוד התורה, נגלה וחסידות, בהתמדה ובשקידה, ובהצלחה רבה.

וכדי שתהי' הצלחה (כדבעי, ועאכו"כ הצלחה) רבה בלימוד התורה, צורך לזה בהקדמת עבודת התפלה[1], ובימות החול — מה טוב גם לתת לצדקה[2] (בל"נ) פרוטה אחת או פרוטות אחדות, בבוקר לפני[3] תפלת שחרית.

---

1) ראה לקו"ת ברכה צו, ב. קונטרס עץ החיים פי"א־יב. פל"ג.

2) ע"פ מרז"ל „כל האומר אין לו אלא תורה כו", אלא צ"ל „תורה וגמ"ח" — יבמות קט, ב. אגה"ק ס"ה (קח, סע"ב). ועוד.

3) ראה ב"ב י, א. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סו"ס צב („קודם התפלה" — סתם. וראה סי' האריז"ל בויברך דוד. ואכ"מ).

ושהלימוד יביא לידי מעשה[4] — קיום המצוות בהידור.

והיות אשר זכיתם ואתם נמצאים בארה"ק, „ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[5] — תעשו כל זה בקדושה יתירה, יותר מזו שבחו"ל.

וכל זה גם יוסיף בברכת ה' בכל המצטרך לכם, ולכל המשפחה שי' של כאו"א מכם —

כמ"ש[6] „בחוקותי תלכו" (שזהו ג"כ[7] לשון של הבטחה*[7]), וכפירוש רש"י (מתו"כ) „שתהיו עמלים[8] בתורה", „ואת מצוותי תשמרו", שזה רומז למל"ת, „ועשיתם אותם" — מ"ע[9],

ויקויימו כל הברכות המנויות להלן בפרשה, כולל (ומתחיל) „ונתתי גשמיכם בעתם"[10], כפירוש מורנו הבעש"ט[11] שגם הגשמיות תהי' בעתה ובזמנה,

ז. א. הצלחה רבה ומופלגה לנצל הגשמיות וכל הדרוש לעניני טוב וקדושה, כולל גם ההלכה[12] „כל מעשיך יהיו לשם שמים"[13], ו„בכל דרכיך דעהו"[14],

עד ל„ואולך אתכם קוממיות"[15], ש„לא להתבייש מפני בני אדם המלעיגים"[16].

שכאו"א מכם יהי' חסיד יר"ש ולמדן, ומפיץ „נר מצוה ותורה אור"[17] בכל מקום שידו מגעת.

* * *

תמסרו פ"ש לכל החברים שי' שלכם בהמוסד, ולכל בני המשפחה, ותמסרו להם ג"כ הנקודה מכל האמור — שכל אחד ואחת יתקדמו וילכו „מחיל אל חיל"[18] בתורה ומצוות,

---

4) ראה קידושין מ, ב.
5) עקב יא, יב.
6) בחוקותי כו, ג.
7) ראה לקו"ש ח"א ס"ע 281 ואילך.
*7) ואף שנאמר „אם בחוקותי" — מצינו אם משמש בלשון כי (רש"י ויקרא ב, יד).
8) ראה סנהדרין (צט, ב) אדם לעמל יולד כו' עמל תורה.
9) כלי יקר עה"פ.
10) בחוקותי שם, ד.
11) ראה כש"ט (הוצאת קה"ת) סרנ"ו (לה, א).
12) טושו"ע או"ח סרל"א. וראה שו"ע אדה"ז חאו"ח סקנ"ו, ס"ב.
13) אבות פ"ב מי"ב.
14) משלי ג, ו.
15) בחוקותי שם, יג. וראה פרש"י עה"פ.
16) שו"ע (אדה"ז) או"ח בתחלתו.
17) משלי ו, כג.
18) ל' הכתוב — תהלים פה, ח. וראה ברכות בסופה. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קנו.

ויתברכו מה' מקור כל הברכות, בכל המצטרך להם, בגשמיות וברוחניות.

* * *

כדי לקשר את כל זה תיכף במעשה בפועל — אתן לכל אחד מכם דולר (שקל) אחד, וכשתחזרו לארה"ק תחליפוהו בלירות ישראליות, ותתנו לצדקה השייכת לחינוך על טהרת הקודש.

[נתן לכאו"א מהנוסעים שיחיו שטר של דולר. להמדריך שי' — כנ"ל, ועוד דולר הוספה „בתור מדריך"].

* * *

יה"ר שתמסרו פ"ש מכאן בבואכם שמה, ואחרי כן תבשרו בשורות טובות מהתם להכא.

שיחה להשלוחים שיחיו הנוסעים לאוסטרליא

יום א' פ' תרומה — ל' שבט אדר"ח אדר, ה'תש"מ —

זאל די שליחות זיין מיט גרויס הצלחה, אנהויבנדיק פון דעם פאַרן אהינצו[1], און דערנאך דער זיין דאַרטן און אין דורכפירן דאַרטן די שליחות.

ובפרט אז די שליחות הויבט זיך אן בזמן פון „ויהי בשלושים שנה"[2] בפעם השני' — איז דאס ביתר שאת וביתר עוז.

צו פאַרבינדן דאס מיט אן ענין של פועל — וועט מען געבן יעדערן פון די שלוחים:

אן ענין פון „ציון במשפט תפדה"[3] — דעם ספר לקו"ש (וואס האט זיך לעצטנ'ס אפגעדרוקט), ובפרט אז עס רעדט זיך דאַרט וועגן „המעשה הוא העיקר"[4],

---

1) מתאים להכוונה שגם במשך זמן הנסיעה מתעסקים בהפצת היהדות — באופן המתאים.

2) יחזקאל א, א. וראה קצוה"ע לתניא ע' עו. לקו"ש (ח"ב ע' 591 ואילך. ח"ד ע' 1323 ואילך). לקוטי לוי"צ אגרות ע' רעז.

3) ישעי' א, כז. וראה לקו"ת ר"פ דברים. אוה"ת שם.

4) אבות פ"א מי"ז.

און אויך דעם לקו"ש פון דעם פאריגן שבת[5], פ' „ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם",

וואס דאס און אזוי דארף זיין אייער עבודה דארטן — געבן כל עניני יהדות בכלל, און די ענינים פון די מ'ינות במיוחד אין אן אופן פון „תשים לפניהם — כשולחן ערוך"[6].

און פארבינדן דאס אויך מיט „ושבי' בצדקה" — וועט מען געבן אייך שלשים לירות אויף געבן אויף צדקה אין ארה"ק, און שלשים דאלאר במעות המדינה פון אוסטרליא אויף געבן אויף צדקה אין אוסטרליא.

ויה"ר אז די אלע ענינים, אלעס וואס עס האט זיך געריידט צו די פריערדיקע שלוחים שיחיו, וועלכע זיינען חל אויך איצטער, זייענדיג אין אן אופן פון פעולה נמשכת, זאלן זיין בהוספה —

וויבאלד אז ס'איז א התחלה פון א נייעם „ויהי בשלשים שנה", „כפליים לתושי'"[7] — איז דאס ביתר שאת וביתר עוז (כנ"ל).

* * *

איר וועט זיכער אויסקלייבן איינעם, אדער פאנאנדערטיילן צווישן זיך זה אחר זה — אויף מודיע זיין בשו"ט פונעם משך פון דער נסיעה, ועד"ז וועגן דעם ביקור אין ארה"ק,

וואס דער ביקור אין ארה"ק, אין דער צייט וואס מ'איז דארטן — דארף זיין (ווי יעדער ביקור אין ארה"ק) אין אן אופן של קביעות[8], ובפרט אז „ע"פ ה'[9] יסעו וע"פ ה' יחנו"[10], און דערנאך „ע"פ ה' יסעו" ווייטער.

און דערנאך אויך מודיע זיין בשו"ט פעם בחודש, מידי חודש בחדשו, פון דעם מקום השליחות אין אוסטרליא,

און מאכן אויך דארטן ארץ ישראל[11], „ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[12].

---

5) דמיני מתברכין כולי יומי (זח"ב סג, ב. פח, א) — כל ימי פ' תרומה.

6) מכילתא ופרש"י ר"פ משפטים. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ח.

7) איוב יא, ו. וראה שמו"ר רפמ"ו (דכפליים אינו מוגבל בשתי פעמים ככה. ומובן שאין סתירה מדחז"ל הובא באגה"ת ספ"ט).

8) ע"ד מחז"ל שלא יעשו הר הבית קפנדריא (ברכות נד, א. וראה שם סב, ב).

9) להפיץ התומ"צ ולעשות לו ית' דירה בתחתונים.

10) בהעלותך ט, יח. ראה עירובין נה, ב: כיון דכתיב בהו ע"פ ה' יחנו וע"פ ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי.

11) ע"פ פתגם אדמו"ר הצ"צ בלקו"ש ח"ב ע' 621.

12) עקב יא, יב.

און טאָן די אַלע ענינים מתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

[נתן לכאו״א מהשלוחים שיחיו: ספר לקו״ש כרך ט״ז (בראשית), לקו״ש פ׳ משפטים שנה זו, שלשה שטרות של עשר לירות ישראליות, ושלשה שטרות של עשר דאלאר דאוסטראליא.

אח״כ נתן לכאו״א מהם עוד שלשה דאלאר, ואמר: דאָס איז אויף הוצאות און אויף צדקה — דאָ.

* * *

אח״כ אמר — להההורים שיחיו שהיו נוכחים: גדול זכותם ואשרי חלקם פון די עלטערן וואָס האָבן אויפגעהאָדעוועט אַזוינע קינדער.

ויה״ר אַז אע״פ וואָס „בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו״[13] — זאָלן די עלטערן זיך יע מתקנא (דקדושה[14]) זיין אין זייערע קינדער, און במילא טאָן נאָכ־מער דאָ במקומם,

וואָס דאָס איז דאָך אויך אַ שליחות פון ממה״מ הקב״ה, די שליחות פון „לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים״.

להסבים וסבתות שיחיו שנוכחו: איר זאָלט פון זיי קלייבן נחת לאורך ימים ושנים טובות.

ונתן לכאו״א מכהנ״ל שלשה דאלאר].

---

13) סנהדרין קה, ב. ובכ״מ.

14) ע״ד קנאת סופרים תרבה חכמה (ב״ב כא, א. וראה משלי כג, יז. אוה״ת בראשית ד״ה ותקנא רחל (ריח, ב ואילך). וש״נ).

ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א
להת׳ השלוחים שיחיו הנוסעים לישיבה גדולה ד״מיאמי״
— יום ד׳, כ״ה ניסן ה׳תשמ״א.

איר זאלט פאָרן געזונטערהייט,

און עס זאל זיין אַ הצלחה׳דיקער זומער בכל הענינים, ובפרט מתאים לשנת „הקהל גו׳ האנשים והנשים והטף״*,

אַנהויבנדיק פון זיך** — אַז איר זאלט זיין חסידים יראי שמים און אמת׳ע לומדים, בכל הפרטים, און סיי בנגלה און סיי בחסידות.

---

*) וילך לא, יב.

**) דכל אדם הוא עולם (קטן) מלא.

ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א
להת׳ השלוחים שיחיו הנוסעים לישיבה גדולה ד״לאס אנדזעלעס״ וישיבה גדולה ד״ניו הייוון״ — יום ה׳, כ״ו ניסן ה׳תשמ״א.

עס זאל זיין אַ הצלחה׳דיקער זומער בכל הפרטים, אין לימוד התורה, בהתמדה ושקידה, סיי נגלה און סיי חסידות, ובהקדמת עבודת התפלה[1], און קיום המצוות בהידור.

און גיין „מחיל אל חיל״[2] בכל ענייני טוב וקדושה,

ובמיוחד — אין הפצת היהדות בכלל און אין הפצת המעינות בפרט, ביז עס וועט אַנקומען אין „חוצה״, אַנהויבנדיק פון דעם „חוצה״ אין זיך אַליין,

ובפרט אַז דאָס איז אַ שנת הקהל,

ומתוך שמחה וטוב לבב.

---

1) ראה לקו״ת ברכה צו, ב. קונטרס עה״ח פי״א ואילך ושם פכ״ה ופל״ג.

2) ראה ברכות בסיומה. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ה ס״א. ושו״נ.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
להת' השלוחים שיחיו הנוסעים לישיבה גדולה ד"סיאטל"
— יום ה', ג' אייר ה'תשמ"א.

איר זאלט פאַרן געזונטערהייט,

און עס זאל זיין א הצלחה'דיקער זומער.

און גרייטן זיך צו קבלת התורה בשמחה ובפנימיות,

און עס זאל דערנאך זיין א המשך מזה על כל השנה כולה.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
לתלמידים־מסיימים דישיבת אור אלחנן — חב"ד, לאס אנדזעלעס, קאליפארניא — יום א' פ' בהעלותך, י' סיון, ה'תשמ"ג, אחרי תפלת מנחה.

איר זאלט פאַרן געזונטערהייט.

ס'זאל זיין א שנת הצלחה און שנת תורה, וקבלת התורה (וואס זיינען געווען במיוחד בזמן מתן תורתינו) בשמחה ובפנימיות[1]

און זאל זיין א פעולה נמשכת בכל השנה כולה[2] מתוך שמחה[3] וטוב לבב[4], בגשמיות וברוחניות גם יחד.

---

1) לשון ברכת כ"ק מו"ח אדמו"ר בקשר לחגה"ש — הובא ונת' בלקו"ש ח"ד ע' 1307. ח"ח ע' 272. ח"ג ע' 158. ועוד.

2) שהרי בכל יום יהיו בעיניך (כ)חדשים — פרש"י עה"פ תבוא כו, טז. וראה פרש"י עה"פ ואתחנן ו, ו (מספרי שם). יתרו יט, א. עקב יא, יג.

3) רחבות גדלות המוחין.

4) גדלות המדות.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
לחלק מהת' השלוחים שיחיו (שבאו לכאן על ר"ה ויוהכ"פ)
הנוסעים חזרה לישיבה גדולה דקסבלנקה, נרוקו
— יום א' פ' ברכה, י"ג תשרי, ה'תשמ"ב —

איר זאלט האבן א נסיעה כשורה ובהצלחה רבה.

און בהתאם מיט פרשת השבוע, וואו עס ווערט געזאגט[1] אויף שבט לוי „יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", און דער רמב"ם זאגט[2], אז „לא שבט לוי בלבד[3] אלא כל איש ואיש' כו' אשר נדבה רוחו אותו כו' לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו כו'", וואס אין דעם איז נכלל אויך דאס פארנעמען זיך מיט הפצת היהדות —

זאלט איר זוכה זיין און מצליח זיין אין „יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", אין אן אופן פון „נרות להאיר"[5].

און האבן[6] „זמן שמחתנו", און ממשיך זיין די שמחה על ובכל השנה כולה[7], מתוך בריאות הנכונה, והצלחה רבה ומופלגה.

מ'זאל פון אייך הערן בשורות טובות, און איר זאלט לאזן דארטן אלעמען גריסן טוב.

---

1) ברכה לג, י. וראה יומא כו, א.
2) הל' שמיטה ויובל בסופן.
3) שכ' שם ברמב"ם בהלכה לפנ"ז: „שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל כו'".
4) ראה תו"א מקץ לח, סע"א.
5) ראה לקו"ש ח"ב ע' 484 ואילך. ח"ב ע' 149. ועוד.
6) ע"ד הנאמר בחה"ס ולקחתם לכם גו' ושמחתם גו' ודרז"ל לכם משלכם (סוכה כז, ב. ושו"נ) בפנימיות (המשך וככה דבעל ההילולא — פצ"ו ואילך).
7) ראה לקו"ת ברכה צח, ב.

ח״י אלול

מעת אשר נתפרסם אשר יום השמונה עשר בחודש אלול הוא יום ההולדת של הבעש״ט ושל רבנו הזקן — נהגו, בכמה מקומות ובפרט בבתי כנסיות חב״ד, לעשות אותו יום־התועדות בסיפור מעשי צדיקים, חיזוק בדרכי החסידים בכלל ואהבת ישראל בפרט וקבלת החלטות בקביעות עתים ללימוד התורה — הנגלה והנסתר.

בהתעוררות מיוחדה חוגגים יום הולדת זה בבית הרב והאדמו״ר אומר דברי התעוררות בתורה ועבודה ולפעמים — גם מאמר חסידות...

(ממכתב טבת, ה׳תש״ד)

כינוס הארצי של חסידי חב״ד בארץ הקדושה בטח יחזק ויוסיף בהעבודה שבלב זו תפילה, לימוד התורה הנגלית ודא״ח, והדרכה בדרכי החסידות על פי תורת הבעש״ט ואדמו״ר הזקן, שביום הבהיר ח״י אלול ניתלו מאורות אלו, וכהוראות נשיאינו כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ. בטח ימלאו תפקידם בתור צבאות הוי׳ וכמבואר בהמשך מאמרים דהסתלקות אשר שום מניעות אין מעכבים אותם מחיזוק התורה והיהדות בכלל, החינוך הכשר בפרט חינוך הכשר של הילדים והילדות הנמצאים כבר והעולים כעת לארץ הקדושה ביחוד ואשר הצלה רוחנית זו היא חוב קדוש של כל איש ואשה. בודאי יתחזקו בקיום כל מוסדות כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ וחפץ הוי׳ בידם יצליח.

בברכה שיזכו לקיים דרישת כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ מאֵכן פון ארץ ישראל ארץ הקדושה, הצלחה בעבודתם, וכתיבה וחתימה טובה בגשמיות וברוחניות לכל המשתתפים ובני ביתם כל אחד ואחת בפרט.

(מברק ט״ז אלול, ה׳שי״ת)

מאשר הנני קבלת מכתבו מאדר״ח אלול, עם הפ״נ שיקרא בעת רצון על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע,

ונעם לי לקרות בו שמקוה לעשות התועדות ביום שנתלו בו שני המאורות הגדולים הוא ח״י אלול.

ויהי רצון שכאו״א ימלא תפקידו במילוי רצונם הק׳ להפיץ המעינות חוצה, ותתחיל ההתחלה תיכף, שהרי מגלגלין זכות ליומין זכאין הם ימי חדש אלול, וכמבואר המשל מרבנו הזקן יעו״ש (לקו״ת ראה לב, ב).

בברכה לבשו״ט ולכוח״ט

במש״כ ע״ד תנאים ואמוראים — עיין ביאוה״ז פ׳ וישלח.

(ממכתב ז׳ אלול, תשי״ט)

ב״ה, מוצש״ק פ׳ תבא, ח״י אלול,
ה׳תש״מ. ברוקלין, נ. י.

לכל המשתתפים במסיבה השנתית
למען כולל חב״ד באה״ק תובב״א

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי הידיעה על דבר מסיבה השנתית למען כולל חב״ד באה״ק ת״ו שתתקיים ביום א׳ פ׳ האזינו, כ״ו אלול. ויהי רצון שתהי׳ בהצלחה מרובה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

ובפרט שהזמן גרמא, שמכתב זה יוצא במוצש״ק ח״י אלול, יום הולדת את רבנו הזקן, מייסד כולל חב״ד.

וידועים ביאורי רבנו הזקן במעלת ענין הצדקה בכלל, וצדקת כולל חב״ד במיוחד, ובלשונו „צדקת ארץ ישראל שהיא צדקת ה׳ ממש, כמ״ש תמיד עיני ה׳ אלקיך בה כו׳, והיא שעמדה לנו לפדות חיי נפשנו כו״; ואחריו — ממלאי מקומו רבותינו נשיאינו הק׳ בכל דור, ועד בכלל — כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא דורנו.

והרי דברי צדיקים קיימים לעד, כולל כל הברכות לכל המתנדבים בעם המשתתפים בממונם ובגופם ובנפשם בתמיכת וחיזוק כולל חב״ד ביד מלאה ורחבה.

ואם בכל ימות השנה הדברים אמורים ובתוקפם ובשלימותם, על אחת כמה וכמה בימי הסליחות, שהתחלתן „לך ה' הצדקה". ומדתו של הקב"ה מדה כנגד מדה, אלא שכמה פעמים ככה, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

ובודאי שההוספה בצדקה גדולה זו דכל העושים ומעשים בזה מוסיפה ב„לך ה' הצדקה" — בכל המצטרך להם ולבני ביתם שיחיו, בטוב הנראה והנגלה.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה בכל

...דרך אגב: רווח הנוסח דבר־פלוגתי' דאדה"ז בנוגע למלחמת נפאליאן הי' הרה"צ וכו' מהר"ש מקרלין. וכן הועתק גם בס' הנ"ל.

ואינו, ע"פ המובא בסדה"י שהנ"ל נהרג על קדה"ש הרבה שנים לפני מלחמה זו.

כמדומה ראיתי מכבר באיזה ס' שהעיר ע"ז. וי"א שהבר־פלוגתי' הי' המגיד מקוזניץ...

(ממכתב ימי הסליחות, ה'תשי"ז)

תבוא

בנוגע קבלתי מכתב כת״ר בו מודיע אשר דבר טוב רחש לבם של צאצאי הרה״ג והרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ כו׳ מוה״ר ברוך מרדכי נ״ע מבאברויסק, מגדולי תלמידי רבנו הזקן, להנציח

— בשבוע דפ׳ כי תבוא אל הארץ אשר הוי׳ אלקיך נותן לך נחלה גו׳ והלכת אל המקום אשר יבחר הוי׳ אלקיך

ומשבאו לירושלים היא היתה נחלה, נחלת עולמים, ואמר ר׳ שמעון בן יוחאי זו וזו — מנוחה ונחלה — ירושלים [בית מנוחה ונחלה — ע״פ דא״ח: לקו״ת ס״פ ברכה, אוה״ת בפ׳ ויצא],

וההתחלה ביום השבת קדש שלפניו, דמני׳ מתברכין כולי יומי, והרי הוא היאצ״ט של הרה״ג והרה״ח וכו׳ נ״ע —

את זכרו על ידי יסוד אוסף ספרים בנגלה וחסידות על יד ישיבת תורת אמת — מיסודם של רבותינו נשיאינו — בירושלים עיה״ק תובב״א.

ויהי רצון אשר יצליח אוסף ספרים זה במטרתו ותכליתו, ובלשון בעל היא״צ בהסכמתו לספר לקו״ת לרבנו הזקן — הני ספרי דבי רב יאירו ענפי הקדושה הרואה אומר ברקאי כו׳ להלהיב הלבבות (של כל הלומדים העוסקים בהם) ולקרב לבן של ישראל לאביהם שבשמים.

ובסגנון ההמשך בהסכמה האמורה: בואו ונחזיק טובה לצאצאיו (של בעל היא״צ) אשר בודאי ירחיבו אוצר ספרים זה ככל הדרוש, הן בכמות והן באיכות וזכות הרבים תלוי בהם, כל הלומדים בספרים אלו ועוסקים בדבריהם להגדיל תורה, תורת אמת, ולהאדירה, עדי נזכה לקיום היעוד,

אשר תרבה הדעת והחכמה והאמת שנאמר כי מלאה הארץ דעה את הוי׳, עם ביאת אותו המלך שיעמוד מזרע דוד וילמד כל העם ויורה אותם דרך הוי׳ כו׳...

(ממכתב י״ אלול, ה׳תשכ״ח)

... לפלא קצת שלא מצאתי ציון לפיהמ"ש (דמאי א, ב) באנצ'* [מסייע לפי' הרא"ש (סוף מע"ש)] דמותר במע"ש לאחר הקבורה [אלא שבפיה"מ שהו"ל הרב קאָפּח כותב — שהרמב"ם העביר קולמוס ע"ז]** ...

(ממכתב ערב חג הסוכות, בעלות המנחה, תשכ"ה)

*) אנציקלופדי' תלמודית כרך ב' ע' אנינות ע' 10 ציון 11. המו"ל.
**) ראה המשך למכתב זה — לקו"ש ח"ט ע' 361. המו"ל.

במענה על מכתבו מט"ז אד"ש, יהי רצון שימלא השי"ת משאלות לבבו לטובה ללימוד בהתמדה ושקידה, לקיום המצות בהידור ולהתעסקות בעבודת התפלה, ומובן שכל הנ"ל צ"ל בשמחה דוקא, כמ"ש עבדו את הוי' בשמחה, ועוד, ועבודת השם היא לא רק בעת התפלה והלימוד וקיום המצוות, אלא בכל דרכיך, שמזה מובן שצ"ל ענין השמחה תמיד, וכמבואר בתניא בכ"מ, ועיין ג"כ שו"ע או"ח בסופו.

וזכות התעסקותו עם אחרים לקרב לבם לחסידות וענינ' — תעמוד לו להצלחתו הוא בכל האמור.

(ממכתב כ"ג אד"ש, תש"ז)

באשטעטיג די ערהאלטונג פון אייער בריף מיט דאָס בייגעלייגטע, וועלכעס איז איבערגעגעבען געוואָרען צו דער לשכת חשאין.

און השם יתברך זאָל העלפען, אז לאורך ימים ושנים טובות, זאָל ערפילט ווערען אייער האַרץ־פּאַרלאַנג צום גוטען, צו קענען דינען השם יתברך בשמחה ובטוב לבב, וואָס אין עבודת השי"ת כפשוטה — איז ווי עס דרש'נן רז"ל, כבד את ה' מהונך, אל תקרי מהונך אלא מגרונך (רש"י משלי ג, ט) וכלשון משה רבנו רעיא מהימנא (זהר ח"ב צג, א) בחדוה דנגונא.

און דאָס זאָל זיין ווי עס האָט זיך געוועט אין די מאמרים*, בריבוי השמחה, וואָס אויף דעם ווייזט דער כפל הלשון, בשמחה ובטוב לבב,

*) דחג הסוכות (תשי"ט). המו"ל.

ביז מ׳זאל זוכה זיין צו דעם ריבוי האמיתי אין אלע ענינים, ווי די הבטחה פון ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה וגו׳ — נחלה בלי מצרים.

(ממכתב כ״ה תשרי, תשי״ט)

במענה על מכתבו — מבלי הוראת זמן הכתיבה — בו כותב אודות מה שעבר עליו ותוכן הפנימי בזה הוא, שבמלחמתו עם היצר הרע, שישנו אצל כל אחד ואחד מישראל, הנה עד עתה לא הצליח בזה, ונכשל בכמה ענינים.

והנה ברור הדבר, אשר לכל אחד מישראל ניתנו כחות מספיקים לנצחון במלחמה הנ״ל, אף שלפעמים, וכדרך מלחמה גשמית, זה נופל וזה קם ולפעמים להיפך — אבל סו״ס הנצחון בטוח, וכמ״ש לבלתי ידח ממנו נדח, ונמיכת רוח ויאוש — ה״ה מתכסיסי היצר הרע לצוד האדם ברשותו ורשתו, ולכן יקבע שיעוריו בלימוד תורת הנגלה ופנימיות התורה והידור בקיום המצות, ומובן שיקל זה עליו בהרבה אם יהי׳ בישיבה ויקיים בקבלת עול אמיתי את ציווי הנהלת הישיבה, ואז סוף סוף יצא מהטיט והבוץ, ויראה אור בחייו.

(ממכתב י״ז אדר, תשט״ו)

במענה על מכתבו מכ״ח סיון, והקודם לו. כבר כתבתי לו איזו פעמים*, שכל השקלא וטריא שלו בהנוגע למצבו, הוא מתחבולות היצר הרוצה לבלבלו מעבודת השי״ת ובשמחה ובטוב לבב. וכבר ידוע ומבואר בספרי חסידות, שאחת מתחבולות היצר הוא לפעול נפילת רוח בהאדם העובד את בורא העולם להסבירו שאינו מצליח בעבודה זו כו׳ וכו׳. ואף שהיצר נק׳ זקן וכסיל — בכל זה ערום הוא ואומן במלאכתו מלאכת הסתה, ולכן אפשרי שלזמן פועל חלישות בזה השומע לו. ולפעמים מתלבש היצר הרע בלבושים אחרים בכדי שלא יכירו אותו, וככל הדברים האלה הוא גם בהנוגע אליו. והעצה היעוצה, וע״ד המבואר בתניא, שלא להכנס עמו בשקו״ט וטו״מ — הצודק הוא אם לא — אלא להמשיך בעבודת האדם לקונו בלימוד התורה וקיום

---

*) נדפס לעיל ע׳ 426-7. המו״ל.

המצות — כיון שהיצר הוא בדוגמת ערל רשע כו' שהעצה שלא להשיב לו מטוב ועד רע, ולהתחנן לו יתברך כו'. ומובטחים אשר השי"ת למענו יעשה, כי חלק ה' ממש עמו. עיין שם בתניא סוף פרק כ"ח, וככל שיקדים בהנהגה האמורה תקדים גם כן הצלחתו.

(ממכתב ג' תמוז, תשט"ז)

במענה למכתבו פ"נ — בלי הוראת זמן הכתיבה — מלא התאוננות, ומתאר עצמו בצבעים הכי שחורים,

ולפלא שלפי שעה נעלמו ממנו דברי רבנו הזקן בעל התניא — פוסק בנסתר שבתורה — והשולחן ערוך — פוסק בנגלה דתורה — בספרו תניא קדישא, שכל ענין של יאוש ועצב ה"ז מפיתויי היצר ותחבולותיו לבלבל את האדם מעבודת הבורא. ומבואר בהנ"ל ג"כ שלפום גמלא שיחנא, ולכל אחד נתנה היכולת הכח והאפשריות לילך בדרך התורה והמצוה ולילך מחיל אל חיל,

ומ"ש ע"ד אור ופנס להאיר הדרך האפלה, — אין הדרך אפלה כלל וכלל. כי ברורים הענינים לפרטיהם בשו"ע ובספרי חסידות. ואפילו גם בהנוגע לפרטי פרטים אשר היצר מטיל ספק, גם לזה כמה עצות יעוצות. ושתי עצות עיקריות:

א) ידוע פתגם אדמו"ר האמצעי, להיות לו חבר טוב אשר עמו ישוחח בענינים הרוחנים, אשר אז הם שתי נפשות־אלקית על נפש בהמית אחת,

ב) הבחינה מאיזה צד באה התחבולה, בכל דבר המועיל ומביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי' — אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה — הוא רק מתחבולותי' של נה"ב (ראה היום יום כ"ג סיון).

ויהי רצון שתיכף לקבלת מכתבי זה, יסיח דעתו לגמרי מאנחות וירבה בפעולות. ואם כפתגם רבותינו נשיאינו, טובה פעולה אחת מאלף אנחות, עאכו"כ שכמה פעולות טובות מהסדר דאנחות. ובמשך זמן קצר יראה שטעה לגמרי בתאור המצב שבמכתבו. ובלבד שילמוד בהתמדה ושקידה, וישמור סדרי הישיבה, וישפיע גם על חבריו שי' בזה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

נ. ב.

בטח יודע משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, ועכ"פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

(ממכתב כ"ג סיון, תשי"ח)

במענה למכתבה מר״ח טבת, בו כותבת על דבר שדואגת וכו׳ ושואלת עצה בזה.

ועצה היעוצה וגם פשוטה, היא ההתחזקות בבטחון בהשם יתברך בורא עולם ומנהיגו, שהוא המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית, ובהתבוננות בדברי נעים זמירות ישראל, בשם כל אחד מבני ישראל, ה׳ רועי לא אחסר, ה׳ לי לא אירא, ותלמוד איזה פעמים מזמור האמור (סימן כ״ג בתהלים) עד שתדע תוכנו היטיב, ומזמן לזמן תתבונן בזה, והרי הצורר המוזכר במזמור זה כולל גם היצר הרע ועניניו, שהם צוררים הפנימים של איש ואשה הישראלים.

ובפרט מובן הענין ע״פ המבואר בתורת החסידות איך שהשי״ת הוא עצם הטוב ומטבע הטוב להיטיב ומשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית.

ולכתבה אודות העבר, הרי אין לך דבר העומד בפני התשובה, אלא שגם תשובה צריכה להיות מתוך בטחון חזק בהשם יתברך ולא חס ושלום יאוש.

בטח נוטלת חלק בפעולות נשי חב״ד.

בברכה לבשו״ט בכל האמור

(ממכתב ד׳ טבת, תשכ״ב)

פון צייט צו צייט פרעג איך זיך נאָך און באַקום גרוסען פון אייך — דורך אייערע קינדער שיחיו, און עס וואונדערט מיך וואָס עס טרעפט אַז זיי גיבען מיר איבער, אַז אייער שטימונג איז ניט ווי עס באַדאַרף זיין,

בכלל איז יעדערער פון אונז, ווען ער וועט זיך אַריינקוקען און אַריינטראַכטען זיך אין זיין לעבען, און אפילו נאָר פון די לעצטע יאָרען, וועט ער זעהען די חסדים פון השם יתברך אפילו אין אַזעלכע זאַכען אויף וועלכע ער האָט ניט ערוואַרטעט. און נאָך מער פון אַ צווייטען וואָס קען אַנווייזען אויף דעם — וויים יעדערער באַ זיך אַליין. און דאָס דאַרף בריינגען דעם מענשן צו אַנערקענען די ברכה פון השם יתברך וואָס ער האָט באַקומען, און אפשר מערערע מאָל, אפילו ניט געהאַרעכטערהייט אויף דעם.

און פון דעם מוז מען קומען צו אַ אויספיר, אַז אויב עס זיינען פראַן זאַכען וועלכע זיינען ניט ווי מען וויל, איז, ערשטענס — זייער אַפט, וויים דער מענש ניט וואָס איז בעסער פאַר עם, און אויב וואָס ער וויל, וועט עם גוטס טאָן אַדער אומגעקערט. און אפילו ווען ער נעמט אַן אַז ער איז הונדערט פראָצענט געראכט און עס איז גוט פאַר עם, וויים מען דאָך אַבער ניט די טעמים פאַרוואָס, פאַרלויפיג, גיט מען עם דאָס ניט.

אט אזוי ווי אין מסחר, אז א גוטער ערפארענער סוחר, פארקויפט ניט קיין ווארע אין א ניט־פאסענדער צייט, אפילו ווען עס איז דאָ פראפיט — אויב ער רעכנט אז אין א צייט ארום וועלען די פראפיטען זיין פיל גרעסערע. און אזוי אויך מיט דאס גוטעס פון הקב"ה, אויב דאס האלט זיך אפ, איז דאס מן הסתם, וואס אין א צייט ארום, וועט דאס גוטע זיין אין א גרעסערען אופן, און פארגעס.

און בפרט אין אייער שטאנד, אז השם יתברך גיט אייך אמת'ן נחת פון קינדער, וועלכעס מען טרעפט ניט אזוי אפט בא אמעריקאנער, און אז צוזאמען מיט אייער פרוי תחי' קענט איר ערוואַרטען נאך מער נחת. — איז דאס ארומגיין ניט קיין צופריידענער (וואס דאס קען אויסגעטייטשט ווערען וויא ניט־צופריידענהייט ח"ו וויא השם יתברך פירט אייערע ענינים), איז דאס העכסטע ניט־פארשטענדליך, און אין געוויסער מאס — אונדאנקבארקייט צו השם יתברך.

זעלבסט־פארשטענדליך אז דאס שרייבען פון מיין בריף צו אייך איז ניט צו זאגען אייך מוסר, נאר צו איבערצייגען אייך, אז אפילו לויט אייער חשבון, איז דאס גוטע וואס איר האט, איז ניט בערך גרעסער וויכטיגער — איידער די זאכען וואס איר דיינקט אז, פארלויפיג, זיינען זיי ניט ווי געהעריג. — און א סוחר ווען ער מאכט א חשבון, רעכענט ער ניט יעדער איטעם סעפעראט, נאר מאכט א גאנצען באלאנס פון דעם אינווענטאר.

איך וויל האפען אז די ווייניגע שורות, וועט אייך באוועגען צו דורכגיין נאך אמאל אייערע „חשבונות" וואס איר מאכט, און דענסטמאל בין איך זיכער וועט איר קומען צו א פריילעכערען סך־הכל. און השי"ת זאל מזכה זיין אייך און אייער פרוי, אז לאריכות ימים ושנים טובות זאלט איר טאן אין ענינים פון צדקה און מצות בכלל, און מיט פיל אמת'ן נחת פון קינדער און קינדס־קינדער.

(ממכתב ד' תמוז, תשט"ז)

עכ"פ בעת שמחה גדולה (עיין ד"ה שמח תשמח וכיו"ב) הי' צריך לפעול עליו שיתחיל עכ"פ — בבשורה משמחת ו„אפילו" בענינים הכלליים, ואח"כ „ימסור" הכתיבה להמ"ש שלו.

„דרך אגב" — מה האט זיך אויפגעטאן לטוב ע"י המ"ש הנ"ל במשך השנים הרבות? ולאחרי שראה בעיני בשר — שכל מ"ש הנ"ל לא נתקיימו כלל וכלל —

קלאמערט ער זיך בה!

אזכיר עה"צ לכהנ"ל ויבש"ט.

(ממכתב שנת תשמ"ג)

כמפורסם* מיסודי תורתנו הק' ענין השגחה־פרטית ותתבונן בזה. וח"ו לומר שהעולם הפקר. תלמוד שער הבטחון בספר חובת הלבבות, ישנו גם באנגלית.

בדיקת המזוזות, דיוק בכשרות האכילה ושתי'.

(ממכתב כ' חשון, ה'תשד"מ)

---

*) מענה לאחת שכתבה שכל הצרות והיסורים שבעולם משפיעים עלי' לרעה וגורמים לה מחשבות יאוש. המו"ל.

~

... ב) ידוע שעצבות נשללת בתכלית בדא"ח (ועאכו"כ יאוש — ובפרט כשאין לזה כל יסוד). ובמיוחד כשרואים במוחש שזה גורע בהחיות בקיום התומ"צ. ג) מזה מובן אשר הלעו"ז, שאומן הוא במלאכתו — משתמש בהנ"ל לראש ולראשונה ובעקשנות וכו', והאומנם צריך הסברה שאין לשמוע ל„זקן וכסיל"?! ד) העצה היעוצה למצב רוח בלתי מתאים — הרי הוא בנדו"ד — לימוד נגלה וחסידות בחיות ובשופי, בעצמו ועם הזולת. והרי עליו, בלאה"כ — „התפקיד" ווערן א למדן, כפשוטו וכמשמעו. ה) סגולה מיוחדת להגדלת הסייעתא דשמיא בכהנ"ל — צדקת הפצת המעינות חוצה, וק"ל.

(ממכתב זאת חנוכה, ה'תשכ"ז)

~

בשאלת ר' ... — שהפך להיות עצבני —

יוסיף בת"ת שפקודי ה' ישרים משמחי לב.

מהנכון אשר יבדקו את התפילין של הנ"ל וכן המזוזות בביתו, שתהיינה כולן כשרות כדין.

(ממכתב ט"ו תמוז, תשמ"ב)

נצבים

ב"ה, ערב שבת קדש פ' אתם נצבים היום כלכם,
ה'תשכ"א. ברוקלין, נ.י.

לכבוד המשתכנים בשיכון חב"ד,
בירושלים עיה"ק תו"ע ע"י מ"צ ב"ב

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

בנועם קבלתי הידיעה מברקית ע"ד כניסת המשתכנים לשיכון חב"ד ושמתחילים להתפלל וללמוד ולהתועד במקום בשבת נצבים.

ויהי רצון שתהי' הכניסה בשעה טובה ומוצלחת ויהי' השיכון משכן לו ית', ובמילא תהי' הברכה מצוי' והשמחה מרובה במעונם של כל המשתכנים ובני ביתם שיחיו, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

וכיון שהכניסה היא בימי סגולה אלו וחנוך הבית בתורה ודא"ח הוא בשבת שלפני ראש השנה, אשר אז קוראים תמיד פ' נצבים (וראה לקו"ת לאדמו"ר הזקן ריש פ' נצבים), וכידוע הרמז על זה בתיבת היום (זח"ג רל"א, א), יהא רעוא מקדם שמיא שיקויים בהם הכתוב אתם נצבים היום כלכם לפני הוי' אלקיכם, עם כל הפירושים ורמזים שבזה, שנקודתם — אחדות ופנימיות ורעותא דלבא בפועל ממש, בתור הכנה לשנה החדשה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה, והמשכה — בכל ימות השנה.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה
טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד

סדר הלימוד על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א ללמוד עם הילדים שי' ממחנה "גן ישראל", בעת תפלת מנחה ביחד עם כ"ק אדמו"ר שליט"א, ביום ראשון, פרשת נצבים-וילך, י"ז אלול, ה'תשל"ה

אתם נצבים היום כולכם גו'

ופרש"י היום כיום הזה שהוא קיים כו' כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם,

ודרז"ל (ילקוט שמעוני עה"פ) כולכם ערבים זה בזה,

ופי' אדמו"ר הצמח צדק (אור התורה א'רז) כי בר"ח אלול נפתחים יג"מ להיות סומך וזוקף כו' (ועי"ז) אתם נצבים היום בבחי' קומה זקופה כו' ל' נצב מלך עדמש"כ כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל.

טור או"ח סי' תקפ"א:

... התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה,

(והוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א):

— חוץ משבת וערב ר"ה, ואומרים בכל יום בבוקר ובערב מזמור: לדוד הוי' אורי וישעי ממי אירא גו' וקוה אל הוי'.

... אפשריות שמחה ש"מ גם במצות התשובה — עיין תניא פל"א (ובכ"מ) "שלא לערבב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף" וא"כ כל המצות שוות בזה. יתרון בשמחת מצות התשובה על שאר המצות ע"פ המדובר שם: ואין לך שמחה גדולה כצאת מהגלות כנ"ל. — שזהו עיקר מצות התשובה משא"כ במע"ט. יתרון שלא בערך שמחת שאר המצות — תיכף בהתבוננו שתשובה היא שלא בערך שאר המצות (שהרי פס"ד הוא שרשע גמור והרהר תשובה תומ"י נעשה צדי"ג) ובמילא גם שמחתה. ואכמ"ל.

(ממכתב י"א ניסן, ה'תשכ"ו)

...ומה שהקשה על מש"כ אני• בפסק דבע"ת גדולים כו' דה"ה ברור בבבלי, ולא מחלוקת, מפני דאין הלכה כתלמיד כו' —

אבל כלל זה לא מצאתיו בש"ס גופא (גם אם הי' נמצא בש"ס סתם, ולא ביחס לפלוגתא זו, מסופקני אם זהו בירור גמור, כשברור במק"א להיפך). — אם הכלל, הוא גם כשלא נחלקו פא"פ ראה שדי חמד א' כלל קסא שכ"ה דעת הרי"ף וכו'.

(ממכתב י"ב אלול, תש"ט)

•) ראה לקו"ש חי"ד ע' 361. המו"ל.

...בסיום הספר•: שמו"ע וכו'••, ועל יסוד מאמר דע' פנים לתורה, הוא ע"פ מרז"ל דישראל עושין תשובה ואח"כ בא מלך המשיח [אף שמחולקין באיזה אופן עושין תשובה (סנהדרין צז' ב')]. וע"פ י"ז הקללות הראשונות הרי עשיית התשובה קשה ביותר, כיון שאפילו אלו שעושין תשובה על עניניהם, הרי מצד ענין הערבות ערבים הם בעד כלל ישראל, שהי' בידם למחות, ואפילו אלו המוחים — הרי אמרו רז"ל עד כדי הכאה נזיפה וקללה. ואף שגלוי וידוע לפניו שאם מיחו בהם לא יקבלו מהם, הנה — להם מי גלוי, וכסיפור רז"ל (שבת נה, א). ולתקן זה פרסם ישע' הנביא ירהבו הנער בזקן, בכדי שגם להם יהי' גלוי שלא יקבלו מהם, ובמילא בטלה טענה זו. וע"פ הנ"ל הנה נתקררה דעתו, כיון שענין זה מתקן תוצאות כל הי"ז שלפני'. ועי"ז מובן ג"כ דיוק רז"ל, שכשעושין תשובה מיד נגאלין, וכלשון הרמב"ם הל' תשובה פרק ז' ה"ה, וכלשון רבנו הזקן באגרת התשובה שלו פרק י"א.

(ממכתב י"א טבת, תש"ח)

•) מרגניתא דר"ב השלם (לונדון, תשי"ז). המו"ל.

••) י"ח קללות קלל ישע' ולא נתקררה דעתו עד שאמר להם המקרא הזה ירהבו הנער בזקן כו' (חגיגה יד, א). המו"ל.

במענה על מכתבו מעש"ק, בו כותב שרוצה לשמוע ע"ד ענין יראת ה' באשר ישנם שרחוקים מזה וכו'.

והנה ח"ו לומר על איש ישראל שרחוק הוא מיראת ה'. והרי מקרא מלא דבר הכתוב כי המצוה הזאת גו' לא רחוקה היא גו' כי קרוב אליך הדבר מאד (עיין שם בפירוש הרמב"ן דקאי על מצות התשובה), וכבר נתבאר בארוכה ובביאור היטיב בספר התניא קדישא איך שקרוב אליך הדבר ולא לבד קרוב סתם אלא מאד, עי"ש ריש פרק י"ז וריש פרק י"ח, שהמדובר באהבה ונכלל בה גם דחילו. ועי"ג"כ לקו"ת ד"ה כי המצוה.

ומהנכון לבדוק את התפילין שלו וכן המזוזות בדירתו שיהיו כולן כשרות כדין, ושיקבע בכל יום — לימוד בתורת החסידות, נוסף על השיעור יומי בתניא קדישא השוה לכל נפש — אחד משלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים.

(ממכתב י"ד מ"ח, תשי"ז)

~

בהערתו בתניא רפ"א „אמר רבה כגון אנא בינוני" — כפי רצונו, הנני כותב בזה מה שלפענ"ד בפי' מש"כ בתניא:

א) בש"ס הנדפס, בע"י, בי"ש לתלים לו, בכת"י הש"ס וע"י שהובאו בדקדוקי סופרים לברכות (סא, ב), בפירוש ר"ח (נדפס בנספחים לאוצר הגאונים לברכות) — בכל מקומות אלו הגירסא בלשון רבים: „אנו בינונים" או „אנן בינונין". ולא מצאתי, לע"ע, חבר לאדה"ז בגירסתו „אנא בינוני" — לבד המשמעות דפירש"י על אתר שכותב „אם אתה מן הבינונים" — ולא כמ"ש בפיר"ח הנ"ל „אי אנן בינונין אנו לא שבק מר כו'".

ב) מש"כ רש"י שם „אם אתה מן הבינונים אין לך צד"ג בעולם" — אין נלפענ"ד דיוקו דמר במכתבו, שאין אף צד"ג אחד בעולם — כי מנ"ל לאביי להחליט בפשיטות אשר אין בכל חברי רבה אף אחד שגדול מרבה? ובפרט שמחביריו היו רבי זירא הנקרא חריף שקי (עיין באריכות ב"מ פה, א. וראה ג"כ בסוף מאמר פורים תש"ח דר"ז הוא חכמה ורבה בינה), והאריך ימים (מגילה כח, א). ור' יוסף (עיין בסוף ברכות שר"י הוא ע"ד ר' זירא, סיני עדיף) שהי' בעל יסורים (פסחים קיג), עניו ביותר (סוף סוטה), ונסתמא מפני יר"ש (ראה סה"ד בערכו. ר"ן פ"ק דקדושין). ועוד דכמה חכמים היו אז באר"י ואביי מקומו בבבל — ואיך יפסוק מהותם מהו בהחלטה גמורה! — וכוונת אביי (גם לפירש"י) פשוטה שאם רבה ואלו שהם במדרגתו — (שזהו פי' „אנו", ולא כלל עם ישראל) — בינונים, א"כ כמה יהיו במדרי' צד"ג.

ג) כנראה במכתבו רוצה לפרש „לא שביק חיי" — שכיון שצדיק הוא יסודו של עולם הרי באין צדיק בארץ במילא כל ברי' לא חיי. ואיני יודע מה מכריחו לכל

זה. — ואני לומדו בפשטות, שהוא ע"ד לשון זה ממש הנמצא בב"מ (צב, א) "לא שביק איסי חיי לכל ברי" שהכוונה שם, שרוב בעלי השדות וועלן האבן צרות. וגם כאן הוא עד"ז.

מאמו"ר נ"ע שמעתי הפי' ב"לא שביק" זה — שהוא עפמרז"ל (ר"ה ח, ב) צדיקים נחתמים לאלתר לחיים. וכיון שאין צד"ג בעולם, הרי כל הבריות אין נכנסים בסוג זה. וביותר ניחא ע"פ הפי' המוקף ברש"י שבע"י ש"משוינין לכ"ע רשעים" — שא"כ כל ברי' הוא מאלו (ר"ה שם) שנחתמין לאלתר למיתה.

ד) לכאורה מוקשה דיוק רש"י הנ"ל "איך לך צדיק גמור בעולם" — דכיוון שרבה הוא בינוני, א"כ אף צדיק שאינו גמור אין לך בעולם. — וע"פ כהנ"ל ניחא, דהנה שיטת רש"י היא, דבסוגיא דידן, עכ"פ, פי' צדיק היינו שזכויותיו מרובין, אבל לא שאין לו יצה"ר כלל (ראה רש"י ד"ה לבי שפי' חלל — שיש בידי לכופו). וצד"ג הוא שאין לו עוונות כלל. וא"כ החילוק בין בינוני וצדיק שא"ג — הוא כחוט השערה. ולכן פשיטא לרש"י דע"ז אין שייך לומר בהחלט ד"לא כו' לכל ברי". ומפרש דכוונת אביי היא אצדיק גמור, שלא חטא מעולם. וק"ל.

ה) לכאורה אינו מובן למה מעתיק אדה"ז בתניא גם דברי אביי "לא שביק כו'", והלא קושיתו היא ממאמר רבה כגון אנא בינוני?

וי"ל דבזה מחזק קושיתו, דכיון דרואין בסוגיא דמקשין על המאמר דרבה ויודעין גדלותו, א"כ אף את"ל בדוחק דרבה טעה בעצמו מפני ענותנותו (עדמ"ש בחדא"ג שם), או שלא רצה לגלות מעלתו, עדיין הקושיא במקומה עומדת בנוגע לאביי, דלמה לו להקשות מצד הבריות, הול"ל בפשיטות ברבה גופא, דאאפ"ל שהוא בינוני מאחר שלא פסק פומא מגירסא.

ואו) הל' בתניא "לא שבק מר חיי לכל ברי' וכו'" — למה מרמז בתיבת "וכו'", כיון שכבר נגמרו דברי אביי. ואם יש איזה רמז בזה, מפני מה לא פירשו, כמו שפירש שאר הקושיות?

וי"ל דע"פ כמה נוסחאות (ע"י. ר"ח. ועייג"כ בחדא"ג) אחרי דברי אביי הגירסא היא: אמר רבה ידע אינש בנפשי' אי צדיק הוא. והוא מענה על קושית אביי. ותוכנו — שאין אחד יכול לדעת ברור מהנעשה עם השני, כ"א ידע אינש בעצמו.

ולפי הקס"ד בתניא, דצדיק היינו שמרובין זכויותיו, קשה דהרי רבה בעצמו וכן אביי ששמשו ונתגדל אצלו ידעו שלא פסק פומא מגירסי' — א"כ איך א"ל רבה תירוץ שיודע הוא בנפשו כו' — מה שראו הוא וגם אביי הפכו במוחש.

ומה שלא כתב זה אדה"ז בפירוש, י"ל א) מפני שאין הגירסא הנ"ל מוחלטת. ב) מפני שסו"ס זהו הקושיא דלקמן: איך טעה רבה בעצמו כו'. — ומחוורתא כבתרייתא.

(ממכתב ט"ז שבט, תש"ט)

ערב ראש השנה

ב״ה, ערב ראש השנה, ה׳תשי״ט
ברוקלין, נ. י.

סניפי נשי ובנות חב״ד
די בכל אתר ואתר

ה׳ עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

שטייענדיק אויף דעם שוועל פון דעם נייעם יאָהר, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה,

ווינטש איך אייך, אַלעמען בכלל און יעדערע פון אייך בפרט, אַ שנה טובה ומתוקה.

וואָס אין דעם איז, זעלבסטפֿאַרשטענדליך — הצלחה אין דער אַרבעט פון אייער סניף, סיי אין כמות (פֿאַרגרעסערונג פון דער צאָהל חבירות) סיי אין איכות (פֿאַרטיפונג פון דער אַרבעט).

און אין ענינים פון תורה ומצות, פון טוב און קדושה, איז דאָך — ווי גוט עס זאָל ניט זיין, — שטענדיג פראָן אָרט אויף צוגעבען נאָך און נאָך.

* * *

אָזוי ווי דער יסוד פון דער אַרבעט, איז דאָך דער ענין פון אהבת ישראל, ווי עס ווערט ברייט אָרומגערעדט אין פילע ערטער בתורת החסידות, און בפרט אין די שיחות קדש פון כ״ק רבותינו נשיאינו,

בריינג איך דאָ, אַן אויסצוג פון אַ שיחה* פון כ״ק מו״ח אדמו״ר — אַ סיפור, וועלכען עס האָט זיינערצייט דערציילט כ״ק אדמו״ר הצמח צדק,

וואָס היינט — ערב ראש השנה, איז זיין — דעם צמח צדק — יום הולדת — זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל.

* * *

דער זיידע דער צמח צדק האָט געהערט פון זיין זיידען — רבנו הגדול, דער אַלטער רבי — וואָס ער האָט עס געהערט אין מעזריטש, אַ מעשה פון בעל שם טוב:

דער בעל שם טוב, פֿאַר זיין התגלות און אויך אין די ערשטע יאָרען נאָך זיין התגלות, פלעגט ער אַרומפֿאָרן אין אידישע שטעטלעך, און

---

*) סה״ש תרצ״ו-ש״ת ע׳ 117. המו״ל.

פלעגט אין מיטען מאַרק, צוזאַמענקלייבען אַרום זיך, די פשוטע אידן, מענער און פרויען און קינדער, און דערציילען זיי סיפורים. די סיפורים זיינען געווען דער עיקר פון אגדות רז״ל. ער פלעגט מאריך זיין און ערקלערען זיי דעם סיפור, אַדער ער פלעגט פאַרבינדען אַ סיפור מיט אַ ענין דערמאַנט אין אגדות חז״ל, בכדי אַז דער ענין זאָל נקבע ונקלט ווערען באַ די הערער.

איין מאָהל באַ אַזאַ צוזאַמענקומען, האָט דער בעל שם טוב געזעדט אין דעם ענין פון אהבת ישראל, ווי גרויס עס דאַרף זיין באַ אידען — וויסענדיק די אהבה פון דעם אויבערשטען צו אידען, און האָט עס ערקלערט מיט אַ ביישפיל:

אין יענער שטאָט אין געווען אַ איד מיט'ן נאָמען ר׳ יעקב, און ער איז געווען בקי אין ש״ס גמרא רש״י און תוספות אויף אויסווייניג, און פלעגט לערנען אויף אויסווייניג,

— יענע צייטען איז דאָס ניט געווען קיין זעלטענהייט אין אידישע שטעטלעך —

און אַז מען לערנט אויסווייניג מוז דאָך דער געדאַנק זיין מער צוגעבונדען צו דעם לערנען — ווי ווען מען לערנט אינווייניג. אמאָהל האָט ר׳ יעקב געלערנט — ווי געזאָגט אויסווייניג — אַ שוועריען גרויסען תוספת, איז צוגעקומען צו עם זיין אַ קליין קינד, און האָט עם געזאָגט עפעס אַ חכמה, איז ר׳ יעקב שטאַרק נתפעל געווארען פון דער חכמה, און האָט מפסיק געווען דעם לערנען. אָט דאָס קען פועל זיין אַ קינד.

אַזוי אויך, כביכול, השם יתברך — זעצט פאַר דער בעל שם טוב — איז פאַרנומען — ווי רז״ל זאָגען, שלש שעות ראשונות יושב ועוסק בתורה כו׳, אַבער בשעת אַ איד דאַוונט, קומט מיט אַ בקשה צום אויבערשטען — איז ער מפסיק און פאַרנעמט זיך מיט די תפלות ובקשות פון אידען.

וועז השם יתברך האָט געזאָגט צו די מלאכים, אַז ער וויל באַשאַפען אַ מענשן, האָבען די מלאכים געפרעגט, ווי וועט ער אויסזעהן. הערענדיג דעם ענטפער האָבען זיי געזאָגט: מה אנוש כי תזכרנו, אויף וואָס דאַרפמען אַזאַ מענשן.

איז אַז אַ איד שטייט אויף אין דער פרי, לויפט דאַוונען בצבור ותיקין, און דערנאָך אַ גאַנצען טאָג איז ער טרוד ומוטרד, און דאָך לאָזט ער איבער אַלע געשעפטען און לויפט דאַוונען מנחה אין שול, און צווישן מנחה און מעריב, הערט ער לערנען עין יעקב און דאַוונט מעריב, בריינגט אַהיים דעם ענין פון עין יעקב און דערציילט עם איבער די בני בית,

איז דענסמאל רופט השם יתברך צונויף די מלאכים, און באַרימט זיך מיט דעם מענשן וואָס ער האָט באשאפען, און זאגט זיי:

איר מלאכים, האָט ניט קיין ריחיים על צוארו (קיין יאָך), קיין פרוי און קינדער, קיינע טרדות, קיינע מסים וארנונית (שטייערן). דער מענטש האָט ריחיים על צוארו, און די ריחיים האָב איך עם געהייסען נעמען אויף זיך, על פי תורה דאַרף ער מפרנס זיין אשתו ובניו, און איז טרוד ומוטרד און האָט מסים וארנונית, עול הגלות, און דאָך זעהט ווי ער פירט זיך אויף.

וועז מען וועט זיך אַריינטראַכטען און פאַרשטעלען זיך ווי מיט יעדער גוטער זאַך, וואָס א איד טוט — באַרימט זיך דער אויבערשטער, וועט דאָס פועל זיין א סך.

* * *

ווי שוין אייניגע מאָהל ערקלערט, זיינען די רייד פון נשיאים און סיפורים וואָס מען הערט פון זיי, אַן אַנווייזונג און לערנונג פאַר יעדערן פון די הערער. און גלייכצייטיג אויך א נתינת כח, א שטאַרקונג און ברכה, אז מען זאָל דאָס קענען פאַרווירקליכען. און עס וועגדט זיך נאָר אין דעם הערער, ער זאָל דאָס ערפילען לויט דער כוונה.

און השם יתברך זאָל העלפען, אז ווי געזאגט, זאָל מען טאָן אין דעם און עס זאָל זיין מיט הצלחה אין אַלע הינזיכטען.

בברכת כתיבה וחתימה טובה, צו יעדערער
מיט די בני בית — שליט״א

וילך

ב״ה, כ׳ כסלו, ה׳תשמ״א
ברוקלין, נ. י.

לתלמידים, ולתלמידות,
במוסדות חינוך בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

בנועם מאשר אני קבלת המכתבים והדו״ח, ויהי רצון שילכו מחיל אל חיל בלימודם בתורה בהתמדה ושקידה ובקיום מצוותי׳ בהידור.

ובפרט ששנה זו היא שנת הקהל, כמודגש כמה פעמים הכתוב — „הקהל את העם, האנשים והנשים והטף גו׳ למען ישמעו ולמען ילמדו גו׳ ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת״.

ובהתאם לזה, תקותי חזקה שהפעולות בכיוון האמור הן באופן של פעולה נמשכת הפועלת — כהמשך הכתוב — על „כל הימים אשר אתם חיים על האדמה״. ולא עוד אלא שהן באופן של מוסיף והולך, כהוראה הכללית בכל עניני טוב וקדושה — להעלות בקודש, על אחת כמה וכמה בשטח החינוך.

והרי זה גם כן מההוראות העיקריות דימי החנוכה הממשמשים ובאים, שמוסיפים בנר ואור — בנר מצוה ותורה אור — מיום ליום.

בברכה לימי חנוכה מאירים,
מאירים בזמנם ומאירים בכל השנה כולה,
ולבשורות טובות בכל האמור

בנועם מאשר אני קבלת מכתב כת״ר מח״י כסלו, ות״ח ת״ח על ברכותיו. וברך לקחתי ואשיבנו, ולא עוד אלא ועיקר שהבטיחה תורתנו תורת אמת אשר כל המברך מתברך בברכתו של הקב״ה שתוספתו מרובה על העיקר.

ותודה מיוחדת מקרב לב על הבשורה הטובה בסיום מכתבו שבקרוב יתחילו בכתיבת הס״ת לצה״ל. ויהי רצון אשר כמו בכל עניני טוב וקדושה, ועל יסוד מאמר חכמינו ז״ל אין מזרזין אלא למזורזין — שגם בענין הכי חשוב זה יעשו בזריזות המתאימה. ובפרט שזהו ענין כללי הנוגע לכל עמנו בני ישראל, עליו נאמר ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני כל האדמה, על אחת כמה בחירי עם ישראל המוסרים נפשם על הגנת ארץ הקודש והעם היושב עלי׳, ועד למסירת נפש ממש.

והרי ענין כתיבת הס״ת הוא בהתאם להכתוב אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה״א נזכיר. אשר אף שצריכה להיות עשי׳ בדרך הטבע, בנשק טבעי והכי טוב ומשוכלל, אבל לכל לראש הרי צריך להיות הנשק הנפלא של עם ישראל בכלל וצבא הגנה לישראל במיוחד — בשם ה׳ אלקינו נזכיר. ואמרו חכמינו ז״ל כל התורה כולה שמותיו של הקב״ה; ואז ישנה ההבטחה ויהי בנסוע הארון גו׳ ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך. ועוד יתרה מזו, כלשון הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם הוי׳ נקרא עליך ויראו ממך, שמלכתחילה אינם נכנסים במצב של מלחמה. ואדרבה, ונתתי שלום בארץ גו׳ וחרב לא תעבור בארצכם, וכפירוש חכמינו ז״ל — אפילו חרב של שלום, בצורת מפקחי או״ם וכיו״ב.

והשי״ת יצליחו להפיק מבצע זה, כאמור, בזריזות דונפלינו, ויראה ברכה והצלחה בכל פעולותיו במילוי תפקידו הכי חשוב ואחראי בתור הרב הראשי לצה״ל ומתוך שמחה וטוב לבב.

בכבוד ובברכה להצלחה רבה בכהנ״ל

(ממכתב ימי החנוכה, תשמ״ב)

●

נעם לי לקבל הפ״ש ומכתב כת״ר על ידי ידידינו שקיימו שליחותו בגופם והביאו גם כן הסידור לחיילי צה״ל, והמחזור לפסח ושבועות והמחזור לחג הסוכות. ות״ח על שימת לבבו בכל האמור.

ומענין לענין באותו ענין, שמחתי במיוחד לכתבו על דבר המבצע הכי נעלה כתיבת הספר־תורה המיועד ומוקדש לאחב״י שזכו להיות מגיני ארץ הקדש והדרים עלי׳, צבא הגנה לישראל. וכיון אשר המצב הוא, בלשון חכמינו ז״ל, של כבשה אחת בין שבעים כו׳, מובן שיפה שעה אחת קודם, לא רק בנוגע לכתיבת הס״ת אלא גם לסיומה, ובל׳ חכמינו ז״ל עושים שמחה לגמרה של תורה. ואם לימוד התורה מגינא ומצלא בעידנא ושלא בעידנא, על אכו״כ קיום המצוה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה גו׳, אשר כתיבה וגמר האמור בודאי יביאו — בנוסף על העיקר — גם להוספה בלימוד תורתנו תורת חיים בחיות, ביחד עם מעשה הוא העיקר —

ובהקדמת נעשה לונשמע. ובפרט שזה בטבע ויסוד קיומו של כל צבא, ומכל שכן צבאות ה' שהקדימו נעשה לונשמע.

[ומה טוב לדעת בעל פה חלקים מתורה שבכתב וכיו"ב, והרי זוהי סגולה מיוחדת וענין מיוחד בנוגע לאנשי צבא, אשר במילוי תפקידם ישנם כמה מצבים שאי אפשר לעיין בספר או אפילו לקרא בו, כי אם אך ורק שינון התורה בעל פה, שזה אפשר לעשות גם באישון לילה ובאפילה כפשוטם, כאשר אי אפשר וסכנה להדליק נר ואור הנראה לעיני בשר, שאז הנחיצות בתורה אור עוד גדולה יותר, והיא המאירה את כאו"א מישראל בכל המצטרך להם, ולילה כיום יאיר].

בודאי שלדכותי' דכת"ר אין כל צורך בהסברת האמור, כולל ענין הזריזות. אבל אמרו חכמינו ז"ל אין מזרזין אלא למזורזין, שמזה מובן שדוקא הזריז ביותר לא יקפיד כלל וכלל באם מישהו יעוררו בגודל חשיבות הזריזות.

והרי הימים ימי סגולה, ערש"ק מברכים חודש אדר, דמזלא בריא של כאו"א מישראל, על אכו"כ רבים מישראל הנעשים כולם אגודה אחת לעשות רצונו ית', על אכו"כ אלה שבהשגחה פרטית הוטל עליהם התפקיד — כיון שצריך לעשות בדרך טבע — להגן על ישראל בתור שלוחיו של הוי' אלקי צבאות שומר ישראל, שלא ינום ולא יישן, אשר הסיסמא של צבאות ה' היא, בלשון דוד מלך ישראל, אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר. ובסיסמא זו הרי רכב ישראל ופרשיו וכל כלי זין לפי ענינו הנצרכים בדרך הטבע, כנ"ל, פועלים באופן דלמעלה מדרך הטבע לגמרי, ועד אשר, כלשון הכתוב, תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן, ומלכתחילה אין זקוקים למלחמה בפועל, ושלום ושלוה אמתיים ובני קיימא שוררים בארץ, וכש"נ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

המצפה לבשורות טובות אשר כתיבת הס"ת מתקדמת בקצב המתאים לענין הכי נעלה זה ובמהרה בימינו ממש בעגלא דידן ובשורה טובה מגמרה של ס"ת זה בכללות ספרי התורה לאחדות אחב"י בכל אתר ואתר,
בכבוד ובהוקרה ובברכת הצלחה רבה ולפורים שמח

(ממכתב ערש"ק מברכים חודש אדר, תשמ"ב)

... במאסף לכל המחנות ס"מ סק"ד ציין הספרים המדברים בנפילת ס"ת ל"ע ול"ע איך ינהגו. בשו"ע אדה"ז נזכר — בכללות — בחאו"ח סו"ס מד.

במש"כ באם להמשיך להחזיק הס"ת פסולה שא"א לתקנה בשביל הקפות א"ל. — לכאורה דין ברור הוא בשו"ע יו"ד סרע"ט אשר אפילו ל' יום אסור להחזיקה. אבל בכמה בהכנ"ס ראיתי מחזיקין כנ"ל כמה זמן ואין מוחה בידם (אלא שמסמנין אותן ע"י שכורכים המפה על המעיל). וצע"ג היסוד ע"ז. ואולי גם ע"ז נאמר שאין רוח חכמים נוחה מזה.

(ממכתב ג' מ"ח, תשי"ז)

●

... במ"ש אודות תיקון הס"ת לכתוב כהוראת רבנו הזקן, נכון הדבר, ומובן שיש להזהר בזה ביותר מפרסום — מפני מחלוקת, וק"ל. ובפרט שהפרסום יכול לגרום שירצו להכעיס ולנקום ויעשו ההיפך...

... במש"כ ע"ד המנהג שפשט להניח ס"ת הצריכים תיקון באה"ק לחדשים ושנים, היפך הפס"ד בשו"ע יו"ד סרע"ט — הס' דעת כהן שמזכירו אינו אצלי. — ושקו"ט ליישב המנהג בשו"ת נו"ב מהד"ק או"ח ס"ט. בנין ציון קמא, סצ"ז. מנח"א ח"ג סנ"ב. זכר יהוסף סל"ז. ועצ"ע מפס"ד המפורש בשו"ע לאיסור. — ומש"כ באיזה מס' הנ"ל להביא ראי' להיתר מס' חסידים סי' תתקלד, צע"ג — דלשון הס"ח „קרועים ומחוקים", וי"ל דהוא באופן דא"א לבוא לידי תקלה לקרות בהם, משא"כ בנדו"ד.

(ממכתב ט"ז טבת, תשי"ז)

●

... בענין להשהות ס"ת שאינה מוגה (ע"י שינוי — לחגור המפה על המעיל): שקו"ט בשו"ת מנח"א (ח"ג סנ"ב) ובזכר יהוסף סל"ז — להתיר. — מס' חסידים סי' תתקלד — אין ראי', די"ל דשאני קרועים ומחוקים (שהוא באופן) דאין מקום לתקלה. ועצ"ע.

(ממכתב י"א תמוז, תשי"ז)

אף שסיפרתיו ברבים*, מובן שבכלל זוהי עבודה בדרגתו של הרב דוד הירש מטשערניגאוו משא"כ ע"ד הרוב, נוסף שאסור להיות ספר שאינו מוגה (כפס"ד השו"ע) — כוונת סיפורי בעיקר שלא ליפול בעצבות (גם קודם ההגהה) כי גם בזה קצת מעלה עכ"פ.

(מכתב שבט תשל"ט)

---

*) ליל ט"ו בשבט תשל"ט — ע"ד טהי"ד בלקו"ת. וראה גם שיחת ש"פ ויצא, י"א כסלו תשמ"ג. המו"ל.

תשרי

...ועל של עתה באתי לעורר על ההכרח הכי גדול, להכין תכנית מפורטת בהנוגע לחדש תשרי הבע"ל, שהוא חדש המושבע בכל, וכלשון רז"ל בזה (ויקרא רבה פ' כט, ח. עי"ש בארוכה). וכוונתי בזה לצעירי אגו"ח, לנשי חב"ד וכו' וכל עניני חב"ד אשר באה"ק ת"ו. וגם בכל העולם כולו. כמו שחדש אלול בכלל — אין ענינו רק חשבון על העבר, אלא גם הכנה טובה בהנוגע להעתיד. ובטח ימסור דברי אלה בכל מקום שידו מגעת, כיון שאין הזמן גרמא לכתוב לכאו"א בארוכה. ויה"ר שיבשר טוב בכל האמור.

בברכה לכוח"ט ולבשו"ט

(ממכתב ז' אלול, תשי"ז)

...וכיון שנמצאים אנו בימי סיום וחותם דחדש תשרי הוא חדש השביעי, אשר כולו (ולא רק הימים טובים שבו) נקרא שביעי, וכפירוש רז"ל, מושבע בכל טוב, וידועים דברי רבותינו נשיאינו, אשר חדש כללי הוא לכל השנה, וממשיכים ענינו בכל ימות השנה,

הנה יהי' כן בעניני' להמשיך מהברכה והטובה דחדש זה על הימים הבע"ל מתוך שמחה וטוב לבב, ולהוסיף בפעולות טובות, וגם על הזולת להשפיע בזה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור — מהרחבת
המוסדות הק' ועד לופרצת גו'

(ממכתב למ"ד תשרי, תש"כ)

לפלא שמאז מכ' מ"ט אלול, אין ממנו ידיעות, והרי החדש דאזלינן מני' (וכידוע הפירוש בדא"ח — שנעשים לבחי' מהלך) הוא חדש הכללי דכל השנה, ומושבע בכל טוב וכמפורש במדרש, אלא שעל האדם לקיים מה שנאמר הרחב פיך לעשות כלים רחבים, ומבואר בדא"ח שזהו לא רק הרחבה בכמות אלא גם הרחבה באיכות, היינו

כלים מסוג אחר לגמרי, ויה"ר שלא יהי' בזה אלא חסרון בכתיבה אבל לא החסרון בהפועל בימי רצון והתעוררות דתשרי, ויומשכו על כל השנה כולה מתוך הרחבת הדעת אמיתית.

(ממכתב ה' מ"ח, תשט"ז)

ב"ה, ל' תשרי, אדר"ח מ"ח, ה'תשכ"ה
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום כ"ה תשרי.

ובעמדנו ביום איחוד חדש השביעי, חדש המשובע בכל טוב, וחדש מרחשון, חדש ירידת הגשמים לברכה לחיים ולשובע,

אשר הגשמים וירידתם הם תחלה ראש ומקור לכל הברכות וירידתם והמשכתם למטה,

יהי רצון אשר הכתיבה וחתימה טובה של כל אחד ואחת מבני ישראל, בתוככי כללות ישראל, שהייתה בחדש השביעי תומשך למטה בטוב הנראה ונגלה לנו, בהמצטרך לכל אחד ואחת בגשמיות וברוחניות.

וכחותם המועדים של חדש השביעי, זמן שמחתנו —

מתוך שמחה כפולה, שמחת הנותן, הוא הש"ת מקור הברכות, ושמחת המקבל — עמו בני ישראל.

בברכה לבשו"ט מהבפועל
בכל הענינים שכותבם

אדר"ח מ"ח: להעיר דלדעת הט"ז ולגרסת הדפוס שבידינו — דוקא אדר"ח מ"ח מצוין בשו"ע (או"ח סתכ"ח) ודלא כבכל החדשים (וכקושיית הפר"ח).

השביעי, חדש המשובע: ויק"ר פכ"ט, ח.

חדש ירידת הגשמים: ראה ערוך ע' מרחשון. רד"ק (מ"א ו, לח). ולהעיר מרש"י ד"ה בשלשה (תענית ד, ב), שו"ע אדה"ז סקי"ז סוס"א: והי"ה אם בארצות אלו כו'.

הם תחלה ראש ומקור: בספרי לדברים (יא, יד): ונתתי מטר גו' ברכה שכל הברכות כלולות בה. וראה ג"כ ויקרא (כו, ג-ד) וברמב"ן שם. דברים (כח, ב) ובדב"ר פ"ז, ו. תענית ז, ב. ובכ"מ.

וברוחניות: ראה לקו"ת רד"ה ביום החו' שלח (דברים פו, ג). שם (צו, א).

שמחה כפולה: עיין לקו"ת דברים פח, ד.

עמו: ראה לקו"ת שם פז, ג.

במענה על מכתבו — בלי הוראת זמן הכתיבה — אשר רצונו הטוב לבוא לכאן על ימים נוראים הבע"ל, וגם זוגתו תחי' מסכמת על זה, וכמו שהי' אשתקד,

הנה לדעתי נכון הדבר, אלא שכבר באה העת שימצא מי על אתר, אשר, עכ"פ במקצת, ידבר דברי התעוררות במשך ימים הנוראים הבע"ל ובכל עשי"ת, בביהכ"נ שונים ב... וידוע המובא בכ"מ בדא"ח, ומובן ג"כ בשכל אנושי בפשטות, אז א גוטער בר פועל און א גוטער מלמד איז דער שלמד את התלמיד ואת הנפעל שיוכלו להיות פועלים בעצמם וילמדו בעצמם. וכן הי' מהראוי שישמח את זוגתו תחי' באופן המתאים, כיון שהוא יסע לכאן, על משך זמן הנ"ל, והיא תשאר שם...

(ממכתב כ"ז מנ"א, תש"ב)

במענה על מכתבו מי"ט מנ"א. נעם לי לקרות בו שיהי' ש"צ בבית הכנסת בו הציעו לו שיאמר לפניהם דברי התעוררות בר"ה או ביום הכפורים. ובודאי שאך למותר לעורר בזה שצריך להיות בר"ה וגם ביוהכ"פ וגם בימים שבינתים, ובפרט בשבת שובה — שהרי יהי' שם גם אז לפי הקביעות דשנה הבע"ל. אף שמובן — באופן שלא ייגע את השומעים. ולכן לפעמים צריכים לומר שזהו שקו"ט שיחה ולא דרוש מוסרי. ובטח ימצא אופנים המתאימים ואותיות המתאימות. והשי"ת יצליחו.

(ממכתב כ"ד מנ"א, תשט"ז)

הדו"ח פ"נ וכו' נת' ות"ח. ודבר בעתו בסמיכות לראש חודש דמזלו ארי', בו יבוא ארי' זה הקב"ה דכתיב בי' ארי' שאג מי לא יירא, ויבנה אריאל בונה ירושלים הוי' נדחי ישראל יכנס (ילקוט ירמי' בראשו ובתחלתו רמז נטר), דשנת הקהל את העם.

ולכתבם ע"ד שהותם כאן בחודש תשרי —

מהנכון מטעמים מובנים שיתחלקו לשנים (ע"פ הגורל): האחת — תבוא לח"י אלול ועד לאחרי יוהכ"פ; והשני' — לחה"ס ועד לאחרי ש"ק בראשית,

באופן שלא יהי' הפסק ח"ו במילוי שליחות הקבוצה במקום שנשלחו,

נוסף על שע"פ תורת הבעש"ט המפורסמת — במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא.

בברכת הצלחה רבה בעבוה"ק ולזכות בתכב"י שי' לקיום מיד דהיעוד יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולמועדים טובים ולבשו"ט

(ממכתב ג' מנ"א, תשמ"א)

לשון הברכה שאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א
אחרי קבלת הפ"נ הכללי, ערב ראש השנה, ה'תשמ"ב.

זאל דער אויבערשטער בענטשן און מצליח זיין יעדערן (פון די מברכים) בתוך כלל ישראל, בברכתו של הקב"ה, וואס כל המברך איז דער אויבערשטער מבטיח ואברכה מברכיך[1], ובברכתו — וואס תוספתו מרובה על העיקר[2],

סיי בגשמיות סיי ברוחניות, סיי אין ענינים הכללים, סיי אין ענינים הפרטיים, אין בני חיי ומזוני רויחי,

הצלחה רבה ומופלגה אין הפצת המעינות חוצה, וואס דאס איז דאך אן ענין שהזמן גרמא[3], ובתוככי הפצת כללות היהדות חוצה,

בתוככי כלל ישראל,

און טאן די אלע ענינים מתוך שמחה וטוב לבב, מתוך בריאות הנכונה, ופרנסה כדרוש,

און גיין מחיל אל חיל בכל עניני תורה ומצוותי', הלוך והוסיף ואור,

און גרייטן זיך בקרוב ממש לקבל פני משיח צדקנו.

וואס די אלע ענינים וועלן אויך נכלל אין דעם לשון הכללי פון תורתנו הקדושה' — כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה, בטוב הנראה והנגלה, לכל אחד ואחת בתוך כלל ישראל.

---

1) לך לך יב, ג. סוטה לח, ב. ירושלמי — הובא בתוד"ה ואברכה — חולין מט, א.
2) ב"ר פס"א, ד. ועוד. וראה בארוכה שיחת ש"פ וישלח ה'תשכ"ט — נדפסה בלקו"ש ח"ה ע' 422 ואילך.
3) שה"ז קרוב ממש לזמן הגאולה הקשורה בהפצת המעינות חוצה (אגה"ק דהבעש"ט המפורסמת).
4) שקבעה לשונות אלו בכמה תפלות ובקשות.

לשון הברכה שאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א
אחרי קבלת הפ"נ הכללי, ערב ראש השנה, ה'תשמ"ג.

זאל דער אויבערשטער ממלא זיין משאלות כל אחד ואחת בתוך כלל ישראל בכל הפרטים ופרטי פרטים בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.

וואס דאס אלץ וועלט נכלל אין ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה, להיכתב ולהחתם לאלתרי לחיים בספרן של צדיקים גמורין[2],

און אויך ממלא זיין די אלע ענינים וועגן וועלכע עס איז געשריבן אין דעם פדיון מיט די אלע חתימות, מיט אלע פרטים „שבין השיטין",

און ס'זאל זיין (כאמור) א כתיבה וחתימה טובה אין ענינים הכלליים, א כתיבה וחתימה טובה אין ענינים הפרטיים,

א „שנת גאולת משיח"[3], גאולה ע"י משיח צדקנו, און גלייך בתחלת השנה, „מרשית השנה"[4],

אין אן אופן פון שלימות העם און שלימות התורה און שלימות הארץ הקדושה,

און מתוך שמחה וטוב לבב ובקרוב ממש — מקבל זיין פני משיח צדקנו במהרה בימינו ממש. אמן, כן יהי רצון.

---

1) ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שי.

2) ר"ה טז, ב. — „ועמך כולם צדיקים" (ישעי' ס, כא).

3) „תשמ"ג" ר"ת „תהי' שנת גאולת משיח". היינו, נוסף על „(תהי' שנת) ביאת משיח" (תשמ"ב), תהי' גם התגלות וגאולת משיח.

4) ל' הכתוב — עקב יא, יב. ו„רשית השנה" קאי על ראש השנה — ראה אגה"ק סי"ד. וראה בעה"ט עה"פ שם. אוה"ת טוכות ע' אתשנו.

לשון הברכה שאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א אחרי קבלת הפ"נ הכללי, ערב ראש השנה, ה'תשד"מ[1].

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לקרוא הפ"נ הכללי, ואמר: ס'איז דאך נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן[2] — עד"ז אין דעם פדיון (כללי) איז אלץ נכלל וניתן בתחלתו און מ'וועט ניט אויפהאלטן דעם ציבור אויף לייענען דעם פדיון אי'צטער].

דער אויבערשטער זאל ממלא זיין משאלות לבב כל אחד ואחת בתוך כלל ישראל בכל הענינים, סיי די גשמיות'דיקע סיי די רוחניות'דיקע,

וואס אין דעם איז דאך אלץ נכלל, בלשון התורה — אין דער כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים[3],

ובפרט אז די אלע ענינים וועלכע עס זיינען געשריבן אין דעם פדיון און וועלכע זיינען געשריבן אין די פרטיות'דיקע פדיונות, ובכל מקום שהם — זאל דער אויבערשטער דאס אלץ ממלא זיין מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה'.

ובפרט אז דער קומענדיגר יאר איז א "שנה תמימה", א שנה מיט א חודש העיבור[5] — זאל בא יעדערן זיין "תמים תהי' עם ה' אלקיך"[6], און ווי ער איז מפרש אין לקו"ת[7] — אז עס קומט אויך אראפ אין תמימות אין די רמ"ח אברים[8] ושס"ה גידים[9], און — כל האברים והגידים בנוגע צו נשי ובנות ישראל[10].

און עס זאלן זיין די אלע ברכות[11], אנהויבנדיק פון שנת אורה, שנת ברכה, שנת גאולה, ביז שנת תהלה, שנת תורה, שנת תפלה און שנת תשובה,

---

1) ר"ת "תהי' שנת דברי משיח — בהמשך ל(שנות) "(תהי' שנת) ביאת משיח" ו"(תהי' שנת) גאולת משיח" — לימוד התורה מפיו של משיח (ראה לקרת צו יז, א. שער האמונה פנ"ז ואילך. ועוד).

2) ספר יצירה פ"א מ"ז.

3) ראה סוכה ה, א. סד"ה וירד תרמ"ג. ד"ה וידבר אלקים תרס"ט, תרצ"ט (האר). — להעיר שזהו גובה רה"ר (שבת ז, ריש ע"ב. ובכ"מ).

4) ברכה שלישית דברכת המזון. — ובמ"א — שזהו מתאים לד' אותיות שם הוי', מקור כל הברכות.

5) ערכין לא, א (במשנה), שמ"ש (בהר כה, ל) "שנה תמימה" הוא "להביא את חודש העיבור". דהיינו, שגם בלי חודש הנוסף נקרא שנה (ראה ר"ן נדרים סג, א. שו"ת נר"ב מהדו"ק אה"ע ס"כ), אלא שע"י חודש העיבור מיתוסף בה ענין ה"תמימות". וראה אוה"ת לתהלים (יהל אור) עה"פ (יט, ח) תורת ה' תמימה (ס"ד, ח).

6) שופטים יח, ג.

7) נצבים מה, ג.

8) אהלות פ"א מ"ח.

9) זח"א קע, ב.

10) בכורות מה, א.

11) להעיר שבשנה זו מספר הכי גדול דימים — שפ"ה.

ביז צו דער ברכה העיקרית והפנימית — די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש, „וארו עם ענני שמיא"[12], אלע צוזאמען — „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותנו"[13] — שלימות העם, צוזאמען מיט שלימות התורה ומצוותי', צוזאמען מיט שלימות ארצנו הקדושה, „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[14].

און וויבאלד אז בשנה זו גייט מען אריין פון ראש השנה גלייך אין שבת קודש, וואס דעמולט (שבת) איז „כל מלאכתך עשוי"[15], און דער אויבערשטער גיט דעמולט פון מחשבה[16] ווי דאס קומט אראפ אין דיבור און אין מעשה, בכל הפירושים שבדבר —

זאל שוין זיין דער „טועמי' חיים זכו"[17] דערפון נאך אין ערב ראש השנה (בדוגמת ווי ערב שבת) וראש השנה וואס בשנה זו איז דאס (אויך[18]) ערב שבת, און דערנאך זאל עס נמשך ווערן פון ראש השנה און שבת דמיני מתברכין (ומתקדשין[19]) כולהו יומין[20] — בכל הימים הבאים לאחרי זה,

און נאך אין די לעצטע טעג פון גלות „לכל בני ישראל הי' אור במושבותם"[21],

און דערנאך גיין צוזאמען מיט משיח צדקנו און צוזאמען מיט שכינתא[22], לארצנו הקדושה, און דארט — אין ירושלים „קרית מלך רב"[23], און דארט להר הבית און אין „מקדש אד' כוננו ידיך"[24],

ובמהרה בימינו ממש, „ושמחת עולם על ראשם"[25].

עס זאל זיין ווי דער כללות'דיקער נוסח המקובל והקבוע במנהג ישראל — אז בא יעדערען און יעדערע זאל זיין אן כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, אמן כן יהי רצון.

---

12) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.
13) כמ"ש ביצי"מ (ו„כימי צאתך מארמ"צ אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו)) — בא י', ט.
14) עקב יא, יב. ולהעיר ש„רשית השנה" קאי על ראש השנה — ראה אגה"ק סי"ד. וראה בעל הטורים עה"פ שם. אוה"ת סוכות ע' אתשנו.
15) מכילתא ופרש"י עה"פ יתרו כ, ט. טושו"ע (ושו"ע אדה"ז) או"ח סש"ו ס"ח (סכ"א). ועוד.
16) לקו"ת שבת שובה סו, ג. סה"מ תרס"ה ע' י. תש"ג ע' 38.
17) מג"א או"ח סר"נ סוסק"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ח. וראה (נוסח תפלת מוסף לשבת) פע"ח שער יח רפ"ג. שעה"כ ענין טבילת ערב שבת.
18) כי יום הששי זה הוא בכלל היומא אריכתא (רמב"ם הל' יו"ט ספ"א. שו"ע אדה"ז או"ח סתר"ס ס"ג-ד).
19) שלכן אומרים היום יום א' וכו' בשבת (לפני שיר של יום. וראה מכילתא, מכילתא דרשב"י ורמב"ן יתרו כ, ח) וה"ז פרט ב„מיני' מתברכין".
20) זח"ב סג, ב. פח, א.
21) כמו שהי' בגלות מצרים — בא שם, כג.
22) שגלו לאדום שכינה עמהן . . ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן (מגילה כט, א (כגי' הע')).
23) תהלים מח, ג.
24) בשלח טו, יז ובפרש"י עה"פ. זח"ג רכא, א. ועוד.
25) ישעי' לה, י. שם נא, יא.

נוסח המברק ששלח כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת ר"ה ה'תשמ"ב

לשנה טובה תכתבו ותחתמו.

/מקום החתימה/

נוסח המברק ששלח כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת ר"ה ה'תשד"מ

לשנה טובה תכתבו ותחתמו שבתא טבא ויומא טבא

/מקום החתימה/

ראש השנה

לקראת השנה הבע"ל אביע איחולי שיתברך עם כל אשר לו בכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בכל מכל כל.

מוסג"פ הקונטרס לר"ה• אשר זה עתה הו"ל וטוב עין הוא יבורך לזכות בו את הרבים באופן היותר מוכשר,

ומעין ורמז דשתא דא:

(ר"ה פ"ד מ"א) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה.

הנה מצות תק"ש בר"ה ענינה תשובה וכמו שפירשה הרמב"ם בהל' תשובה פ"ג ה"ד ונתבאר בקונטרס המוסג"פ באר היטב, — וי"ל דיוק ל' הרמב"ם שם „בראש השנה" שהוא למעוטי תק"ש דיובל דרמז אחר בהם —

והנה התשובה היא לפי ערך ההנהגה במשך ימי השנה ועל ההנהגה במשך ימי השנה. ולכן הנוהג במנהג ד"א, בל"ט מלאכות דימי החול, הנה גם ר"ה ותק"ש שלו „חלים" בימי החול. אבל ת"ח שאין להם בעולמם אלא עסק התומ"צ, חפצי שמים ולא חפציך דימות החול (שבת קי"ג ע"א), ולכן נקראים ת"ח שבת (זח"ג כ"ט ע"ב. ומרומז בשבת קי"ט, ע"א: ר' אמי ור' אסי מכתפי כו' אילו איקלע לן ר' יוחנן כו'), הרי אצלם הוא דין דיו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. ולכן אין תוקעים במדינה, דאין להם עסק שם כלל. ובמכש"כ מכה"ג, דת"ח קודם לכה"ג (סוף הוריות) ועל כה"ג נאמר ומן המקדש לא יצא. ותורתו מצלא עליו.

— ולהעיר מרמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ז. ב"ב (ח' ע"ב) השתא נמי דעתאי עילויהו ורבנן מאי כו' תוד"ה זה סוטה (כ"א ע"א) ועוד —

אבל לא תימא דאין כלל תק"ש בת"ח, כי במקדש — מקום שאין שם שייכות לעניני חול, שהרי לא יכנס אדם להר הבית כו' (סוף ברכות) — היו תוקעין, כי גם בזה צ"ל תשובה. וע"ד מרז"ל ברכות (כ"ח:) בר"נ בן הקנה וריב"ז, עובדא דרע"ק אליבי' דתי' הר"י מקורביי"ל בתוד"ה מבטלין כתובות (י"ז ע"א), עובדא דירוש' פסחים פ"ג ה"ז ועוד.

והש"ת יחזירנו בקרוב ממש בתשובה שלמה ונזכה מיד (כל' הרמב"ם תשובה פ"ז ה"ה והעתיקו אדמו"ר הזקן באגרת התשובה פי"א) לגאולה שלמה ע"י משיח צדקנו.

•) נדפס בסה"מ תש"י. המו"ל.

מכתבי עם הקונטרס לח"י אלול ודאי קיבל במועדו.

החותם באיווי כתיבה וחתימה טובה

(ממכתב כ"ב אלול, תש"ט)

~

...דער גענויער טייטש פון ראש השנה איז די קאָפּ פון יאָר: ערקלערן אונזערע חכמים אַז פאַרוואָס ווערט עס אָנגערופן ניט תחלת — אָנהייבס — השנה, נאָר ראש השנה, ווייל אַזוי ווי די קאָפּ פירט אָן מיט דעם גאַנצען קערפער, אַזוי דאַרפען אויך די גוטע רעזאָלושנס און פירונגען וואָס מען נעמט אָן אויף זיך ראש השנה, אָנפירן מיט'ן גאַנצן יאָר.

דעם יאָהר קומט אויס ראש השנה, שבת, וואָס דער געדאַנק פון שבת איז — אַז דאַמאָלס הייבט זיך אויף דער מענטש העכער פון זיין וואָכעדיגען לעבען און דאגות, און ווערט נעהנטער צום נשמה לעבען.

און דאָס איז אויך אונזער וואונש אַז אין דעם נייעם יאָר זאָלען מיר אַלע גייען פאַרווערטס אין אונזער גייסטיגער ענטוויקלונג, מאָכן נעהנטער דעם גוף צו דער נשמה און דורכפיהרען אין לעבען אַלע אונזערע גוטע מחשבות.

(ממכתב כ"ה אלול, תש"ה)

~

...בהזדמנות זו עברתי עוה"פ על הדרשה לר"ה להראב"ד, שכ' הו"ל בצירוף אזנים לקופה. ולחביבו' דמילתא מועתק בזה איזו הערות בחפזי.

בתחילתה[1]. ט"ס דמוכח. והנה בזה וכיו"ב — נוסח תיקון המשוער צ"ל בן שתי תכונות: א) התאמה מלאה להבא אחריו ולכללות הענין. ב) נתינת מקום לטעות ולכתוב הנוסח הנמצא.

ושתי הנוסחאות שמציע כ' בהערתו א' — אין מתאימות ל-א) הנ"ל: בדרשה לר"ה המיוסדת עה"פ תקעו — מה טעם להתחילה שאין אומרים פסוקים אלו, או

---

1) וז"ל הראב"ד: ביום החמישי אין אומרים הרגינו לא-להים עחינו תריעו לאלקי יעקב שאו זמרה ותנו תוף.

ובהערות המו"ל שם: אולי כוונת רבינו לומר שאם חל ביום ה' בשבוע אין אומרין בשחרית מזמור פ"א כאשר מפורש בגמ' ר"ה ל' ע"ב, ולא התחילו הלוים בשיר רק מפסוק הסירותי מסבל וכו'. או נאמר שטעות המעתיק הוא וצ"ל במקום אין אומרין "אנו אומרין" כמו שהביא באורחות חיים ח"א (פירינצי ת"ק צד ק' ע"ד) הלכות ראש השנה כ"א אות י"ו (וראה במחזור עם פירוש מטה לוי שמובא בשם הגר"א שהנהיג לומר בשני ימים של ר"ה מזמור זה). המו"ל.

שאומרים אותם בכל שבוע ביום ה' ולאו דוקא בר"ה. והרי בכל ר"ה היו הלוים אומרים הנ"ל (בשחרית, או במוסף). ודין זה הי' יכול לשמש התחלה לדרשה. ואת"ל שהרי אין זה נוהג בזמה"ז — הרי יכול הי' להתחיל בפסוקים עצמם.

ולכן נ"ל שצ"ל בר"ת: א) ב"ה. א"א — ופי': בעזר השם (או ברוך השם). אמר אסף. או — בראש השנה אנו אומרים. ב) בר"ה א"א — ופי' כנ"ל. ובמשך הזמן טעה אחד המעתיקים בין ר"ש קטנה ליו"ד גדולה. וזה גרם לטעות בפיענוח הר"ת. ג) בת' א"א — ופי': בתהלים אמר אסף. וכיו"ב.

הערה כ. מש"כ בדרשה[2] (ומיוסד בויק"ר וכו' שמציין כ') — קבוע מציאות דין דר"ע אפילו טועים לזמן שלא זכו לבאור פניך יהלכון.

דרך אגב. ל' הדרשה מאיר עיניהם — מסייע להשערת הרד"ל (פדר"א פ"ח ס"ק נד) שכן צ"ל בויק"ר פכ"ט.

הערה לו[3]. רשום אצלי — בהערות לשו"ת אאזמו"ר אדמו"ר הצ"צ חיו"ד סו"ס צ"ג, שמדבר שם בירוש' זה: ראה ילקוט ואתחנן רמז תתכה ולתהלים רמז קמח. ס' המנהיג. הג"מ ריש הל' שופר. שבה"ל ס' ר"ה סי' רפד. תשב"ץ ח"א ע' זקן. חו"י סי' כג. בינה לעתים דרוש ב'. זכר נתן דצ"ה. יוסיפון פע"ו. אור המאיר פ' ואתחנן. תורה תמימה שם. — וביד מלאכי ח"ב ס"ו שאין להחליט הלכה מנוסחאות ירוש' שבידינו.

הערה קסא[4]. נשאר בצ"ע למ"ל פסוק והעברת לאחרי שנלמד לכל המצות דצ"ל דרך גדילתן.

---

2) וז"ל: **ד"א יי' באור פניך יהלכון הוי שבעה זקנים שנכנסים לעבר השנה והקב"ה מניח סנקליטין שלו מלמעלה ומצמצם שכינתו ביניהם וכל כך למה שאם טעו(כ) בדבר הלכה הקב"ה מאיר עיניהם. אשרי העם יודעי תרועה יי' באור פניך יהלכון במה הם יודעים(כא) זמן התרועה באור פניך. לוי בשם ר' חמא ב"ר חנינא משל לח"ד לבן מלכים שהיה (להם) [לו] דין לפני אביו אמר לו אביו אם אתה מבקש לזכות לפני בדין מנה לך משקל גוס פלוני ואתה זוכה לפני בדין, [כך אמר הקב"ה לישראל בני אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין] ביום זה הזכירו לפני זכות אבות ואימתי בחדש השביעי [באחד לחדש].**

ובהערות המו"ל שם:

כ) פסיקתא שם בשינוים. אולי הכוונה על מאמר ר"ע ר"ה כ"ה ע"א אשר תקראו אתם אפילו טועים ואפילו מוטעים וכו'.

כא) גם כאן משונה הסיום במדרש ובפסיקתא ממה שהוא לפנינו, כי שם איתא "כ"כ למה שאם טעו בדבר הלכה הקב"ה מאיר פניהם הה"ד באור פניך יהלכון". והכוונה לדעת רבינו ב"ד המתכנס לחשבון העבור וקדוש חודש ושנים עליהם נאמר אשרי אשר באור פניו יהלכון, כמו שהוא מפורש בפרקי דרבי אליעזר פרק ח' (דף ו' ע"ב דפוס סביוניטה) "ואשריהם העומדים במקום ההוא בשעה ההיא שנאמר אשרי העם יודעי תרועה יי' באור פניך יהלכון באור פניו של הקב"ה הן מהלכין". והשוה גם בפסיקתא שם. המו"ל.

3) וז"ל: בירושלמי מגלחין את זקנם ובילקוט שם שערן ונתקן זקנם וכבר העיר שם בגליון הירושלמי (שבש"ס צלום הוצ' יונתן) על החילוק הזה, ולפני רבינו היתה הגי' שערן, וגם הרשב"ץ בחידושיו לר"ה המביא הירושלמי גורס "שערן". וראה או"ח סי' תקפ"א שמובא הלכה זו בשם מהרי"ל וע' בלקט יושר חאו"ח צד 124. המו"ל.

4) וז"ל: קס) בגמ' לפנינו כדרב מתנא דא"ר מתנא והעברת דרך העברתו בעינן. ע' לקמן ל"ד ע"א רש"י ד"ה "דרך העברתו למעוטי הפכו ותקע ביה כדאמרי". קסא) בסוכה מ"ה ע"ב א"ר ירמי' משום רשב"י כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן שנא' עצי שיטים עומדים (שמות כ"ו). [צ"ע למה לי' פסוק והעברת הא משם דרשינן ל"כל מצוות"]. המו"ל.

אבל — דרך גדילתן נלמד ממש"נ עצי שיטים עומדים — שעומדים דרך גדילתן, שזהו הוראה רק בהנוגע לעליון ותחתון. ואין ללמוד מזה דין שופר שהפכו וכיו"ב.

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

במענה על מכתבו בו כותב אודות ראש השנה וכו'

הנה ילמוד בע"פ ארבעה עשר פרקים של ספר התניא ומה טוב שיגמרם במשך חודש תשרי, ובכל יום חול (ובחול המועד) לפני תפלת הבקר יפריש איזה פרוטות לצדקה, ויזהר בשלשת השיעורים דחת"ת — כל זה בל"נ — (ובודאי נזהר בטבילת עזרא בלאו הכי)

והשי"ת יברכו בחתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומוצלחת בטוב הנראה והנגלה.

(ממכתב ד' תשרי, תש"ז)

ע"פ המבואר ברס"ג, שאחד הרמזים דתקיעת שופר בר"ה הוא, להזכיר את עם ישראל את ה,קול שופר' דמ"ת, (וה"ז ג"כ מפסוקי שופרות ויתרה מזו — התחלת וראש ברכת שופרות אתה נגלית כו' ובקול שופר עליהם הופעת כו') ונקבל ע"ע כו' ,נעשה ונשמע' שבזה קבלו עליהם מצות ד', ואחד הענינים דמ"ת — שאז נעשה ,המבדיל בין ישראל לעמים' (שלכן הפס"ד שבאמרו ובנו בחרת יזכור מ"ת) זאת אומרת שיהודי (באיזה מצב שהוא) הוא יהודי, ואוה"ע (וגם חסידי אוה"ע) ה"ה מהאוה"ע. ומפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל, ומ"מ יהודי ה"ה יהודי ואוה"ע — אוה"ע.

לכן הצעתי שבימי ר"ה הבעל"ט ידברו הרבנים בענין ,הגזירה האיומה דמיהו יהודי', ואשר כל אחד שהיכולת בידו יפנה בבקשתו לראש הממשלה שם שיבטלו הגזירה האיומה דמיהו יהודי ויוחקק החוק דגיור ע"פ הלכה דוקא.

(משיחת ש"פ נצו"י, תש"ל)

ו' תשרי

והרי בכיו"ב• אפשר תמיד להשתתף ואלו שיעמדו קודם ה„חותם" דהושענא רבא — הרי בידם גם המעלה דכאילו השתתפו בזה בהמגבית דמוצאי יום היאציי"ט. ודבר בעתו מה טוב, ובפרט כשה„עת" — הימים ד„בהמצאו" ו„בהיותו קרוב" — קירוב המאור, כמשנ"ת בההתועדות.

(ממכתב תשרי תשכ"ו)

•) השתתפות במגבית „קרן חנה" שנערכה בההתועדות דוא"ד תשרי. המו"ל.

האזינו

ב"ה, למחרת יום הכפורים, בשם ה',
שנת הקהל, ה'תשמ"א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה:

בנועם מאשר אני קבלת ספר הצאצאים של אדה"ז זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר חפץ ה' בידם הצליח להוציאו לאור.

ויתברכו כל אלה שהשתתפו בההו"ל, אם בגופם או בנשמתם או בממונם, מברכתו של הקב"ה שתוספתה מרובה על העיקר, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

ודבר בעתו מה טוב, אשר הגיע לידי בימי פ' האזינו גו' ותשמע גו' שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. שהרי זה כולל גם כן שאלה וחקירה ודרישה בתורתם ועבודתם של אבות וזקנים במשך ימי חייתם בעלמא דין —

„אביך" — בלימוד התורה ובאופן המביא לידי מעשה, קיום המצוות בהידור; ו„זקניך" — אלה שקנו חכמה, אשר חכמה האמתית, חכמת ה', נעשה קנין אצלם, ובלשון חכמינו ז"ל עד שהתורה נקראת על שמם.

והרי גם הנהגת אנשים מורמים מעם, אבות וזקני בית ישראל, עיני העדה, תורה והוראה היא, כיון שקיימו בשלימות הוראת התורה „כל מעשיך לשם שמים" ו„בכל דרכיך דעהו" — אפילו המעשים שהם לכאורה שלהם והדרכים שלהם. שלכן מצינו בתורתנו, תורת חיים, הוראה בחיים, כמה הלכתי גברתי הנלמדות מהנהגות גדולי ישראל ומאורעות ימי חייהם עלי אדמות.

ויהי רצון שיזכו לשכר העקרי של ההו"ל דספר האמור, שיפעול פעולתו העקרית, אשר כל הצאצאים יכירו בתפקידם ושליחותם להפיץ מעינות אדמו"ר הזקן, בעל התניא (פוסק בנסתר דתורה) והשו"ע (פוסק בנגלה דתורה), והוראות יוצאי חלציו, רבותינו נשיאינו ממלאי מקומו, ומתאים להוראת התורה שהמעשה הוא העיקר — במעשה בפועל, ובודאי ובודאי בקיום הענין דואהבת לרעך כמוך — להשפיע בכל מקום שידם מגעת, שמהם יראו וכן יעשו רבים, ובלשון רבנו הזקן באגה"ק שלו הידועה ללכת „בדרך ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו נס"ע" (אגה"ק סי' זך, וראה שם הביאור של רבנו הזקן לאגרת זו).

ולהוסיף, מיוסד על מאמר חכמינו ז"ל כל מקום שנאמר „נצח סלה ועד" אין לו הפסק עולמית (עירובין נד, א), זאת אומרת אשר הנהגת עצמם תהי' באופן נצחי, היינו בתקיפות שאין שייך בזה שינוי, ובתוקף זה גם בנוגע להשפעה על הסביבה, על כל אחד ואחת מבנ"י. ועל ידי זה גם המושפעים נכללים בצאצאי אדה"ז, וכהוראת חכמינו ז"ל „כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו".

ובעמדנו בימי ההכנה לחג הסוכות דשנת הקהל את העם האנשים והנשים והטף גו' ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת, יהי רצון אשר על ידי ההוספה בתורה ובמצותי', כולל גם כן, בלשון הידוע, הפצת המעינות חוצה, נזכה בקרוב ממש לקיום ההבטחה הידועה באגה"ק של הבעש"ט זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע — קאתי מר דא מלכא משיחא, במהרה בימינו ממש.

בברכת הצלחה בהפצת המעינות, כולל ג"כ ע"י הפצת ספר האמור, בתוככי הפצת היהדות בכלל,
ובברכת החג דזמן שמחתנו — ישמח ישראל בעושיו וישמח הוי' במעשיו, עם כל ביאורי אדה"ז בזה בספרו לקוטי תורה ובפרושי רבותינו נשיאינו ממלאי מקומו.
ולבשורות טובות בכל האמור

נמסר לי מכתבו לקה"ת ובו הסיפורים אודות הרה"ג הרה"ח והרה"צ הר"ה מפאריטש. ומה טוב יהי' אם יעלה על הכתב מזכרונותיו הנ"ל, ומזכרונותיו בדברי ימי החסידים והחסידות, שבטח שמורים בזכרונו, בכלל — אשר בודאי שמע הרבה בביתם ובליובאוויטש וכו'. ובטח שמורים ג"כ בזכרונו שמות האנשים מהם שמע ודרגת הסמכות שלהם. וכבר ידוע עד כמה הי' מייקר כ"ק מו"ח אדמו"ר מסירת ענין או סיפור לכל פרטיו, ואפילו פרטים שלכאורה הם חיצונים, היינו באיזה מעמד ומצב, מי הי' נוכח וכו'.

(ממכתב ג' אלול, תשי"ד)

נעם לי לראות רשימותיו אשר שלח ע"ש המרכז לעניני חינוך ובודאי ימשיך בהן. ובטח ידוע לו עד כמה התענין כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בקבוץ זכרונות כמו אלו. וכיון — כמו שראינו עד עתה — הנה סו"ס הולכות ונדפסות רשימות השונות, הנה יש לקוות שגם מזה תהי' תועלת הרבים באופן המתאים. ודבר בעתו מה טוב...

(ממכתב י"ז כסלו, תשט"ו)

...מה יהי' סו"ס ע"ד רשימת שיחות הקודש שיודע וזוכר או ספורים מקובלים (בהוראת המקור שלהם)?

באיווי כט"ס ובחיכוי למענה על הנ"ל.

(ממכתב ט' תמוז תש"ח)

•

...ת"ח ביחוד בעד הספור מכ"ק אדמו"ר מהרשנ"ע וביחוד מה שרושם מי הוא המספר וכו' וספרתיו לפני כ"ק מו"ח אדמו"ש בשמו ונהנה ובקשה אלהבא לרשום באופן מסודר סיפ' המקובלים ולשלחם לכאן וזכות הרבים תלוי בו.

(ממכתב ד' סיון, תש"ח)

•

מכתבו נתקבל, וכמנהגי ספרתי בהיכל פנימה מש"כ ע"ד האסיפה דשנת עת"ר ושהי' נוכח שם. והוספתי בשאלה להטעם שהי' אז בהאטעל, ענני כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א אז עס איז ניט געווען שייכות פרעגן אזא קשיא.

ונהנתי ממה שענה זה בקורת רוח פון א חסידישער ברייטקייט...

בטח ימשיך רשימת שחה"ק והמאורעות שזוכר ובשופי יותר ות"ח מראש.

(ממכתב ט' תמוז, תש"ח)

•

מכתבו מכ"ג שבט נתקבל ולפלא שפסק מלרשום ספורי ושיחות הק' אשר בזכרונו ובטח ימשיך ואקוה שסו"ס יהי' גם תועלת הרבים עי"ז...

(ממכתב י' אדר, תש"ט)

•

מכתבו מכ"א אדר נתקבל ות"ח על שממשיך ברשימת זכרונותיו משיחות הקודש ומעשי אבות ובטח יעשה כן גם להבא לזכות את הרבים...

(ממכתב כ"ט אדר, תש"ט)

...ולכן מטובו לשלוח מזכרונותיו מה שיודע ע"ד זקנו וגם אחי זקנו כי זה מכבר רצון כ"ק מו"ח אדמו"ר שליט"א לקבץ הידיעות ע"ד זקני החסידים, ובטח בהמשך הזמן יהי' בזה ג"כ זכות הרבים.

(ממכתב י"ב חשון, תש"ט)

●

... שני מכתביו מכ"ג וכ"ד מ"ח קבלתי ומאד שמחתי עליהם ובפרט על רשימת העניינים והפתגמים שבהם והנני ממהר לאשר בזה קבלתם, למען ימהר ג"כ בהמשכת רשימותיו ושילוחם לכאן. ובל"ס שיהי' בזה ממזכי הרבים.

(ממכתב ד' כסלו, תש"ט)

●

הנני מאשר בזה את קבלת מכתבו השלישי מז' כסלו ובנתיים ודאי הגיעו מכתבי מח' כסלו.

בטח ימשיך בשילוח רשימותיו תכופות ולאות תודה ובתור זירוז על להבא מוסג"פ הקונט' ליט"כ שהו"ל זה עתה ובל"ס יזכה בו את הרבים...

(ממכתב י"ט כסלו, תש"ט)

●

... מובן אשר כ"ק מו"ח אד"ש יודע ששולח לכאן רשימת זכרונותיו וז"ל בזה: זייער א גלייכע זאך. כן מזמן לזמן הנני מוסר תוכן מכמה מהספורים ובכל פעם גורם נח"ר.

בפ"ש ובחיכוי לקבלת המשך רשימותיו

(ממכתב י"ט טבת, תש"ט)

●

הנני מאשר בזה קבלת מכתבו התשיעי בצירוף הפוטו ממכ' כ"ק מו"ח אד"ש אליו ות"ח. ותקותי אשר ימשיך רשימת זכרונותיו כי בל"ס יהי' נזכר עוד כמה עניינים וספורים ות"ח מראש. בפ"ע נשלח לו תולדות מהר"ש ומבוא לקריאה ובטח יזכה בהם את הרבים וכן בהקודמים ובהמוסג"פ הקונט' שהו"ל זה עתה.

(ממכתב ט' שבט, תש"ט)

●

נתקבל מכתבו מט״ז אדר וחבל אשר קיצר הפעם ברשימת זכרונותיו ובטח ימלא במכתבו הבא כנגד שניהם...

(ממכתב ר״ח ניסן, תש״ט)

●

...תוכן מכתבו מי״ב אלול מסרתי ונתקבל בחיוך של שביעת רצון.

(ממכתב כ״א אלול, תש״ט)

●

...ובל״ס ימשיך בשילוח רשימת זכרונותיו, ובפרט עתה.

(ממכתב כ״ה אדר, תש״י)

●

. . . תימא שהפסיק רשימת זכרונותיו, ובל״ס ימשיך וביתר שאז ויתר עז.

(ממכתב ז׳ אייר, תש״י)

●

...כן נתקבל מכתב כף דזכרונות שלו מכבר ובהנ״ל מכתב כא׳ וכב׳ ובטח ימשיך רשימותיו וכרצון כ״ק מו״ח אדמו״ר הכ״מ.

(ממכתב ד׳ אלול, תשי״ת)

●

תודה בעד הרשימות שממשיך וכותב ובטח יעשה כן גם להבא.

(ממכתב כ״ח אד״ר, תשי״א)

●

ת״ח על הרשימות מהמאסר והגאולה, ובודאי שאין זה אלא תחלת ההתחלה.

(ממכתב שבט תשח״י)

●

ת״ח בעד סיפורים הנ״ל ומסיים וחותמים בטוב, בטוב הנראה והנגלה ת״ח על כתבו הנ״ל ובטח ימשיך וגם לזה שייך ופרצת כו׳.

(ממכתב סיון, תש״כ)

... הערות כלליות*:

א) בדורנו מבולבל זה, הנה ככל שיש להבהיר הענינים ולהוסיף דיוק מועיל הוא ביותר. ואם על אתר ובהוה אינה ניכרת כ״כ הנחיצות בזה, הרי אפשר שבמקום אחר ועכ״פ בעתיד הקרוב יתברר ההכרח. וה״ה בהנוגע לאוסף סיפורים ע״ד נשיאי ישראל שבכל הזמנים ובכל המקומות — יש להעיר, אם בשולי הגליון או עכ״פ בסוף הספר, מקורו של כל סיפור והעיקר — הסמכות שלו. ואם בהנוגע לכל נשיאי ישראל הדברים אמורים, עאכו״כ לנשיאי תנועת החסידות, אשר ידיעות שאינן מדוייקות ולפעמים ענינים מזויפים במטרה בלתי רצוי׳ — הביאו נזק רב להפצת תורת החסידות והחדרת הדרכותי׳ ומנהגי׳ לחוגים יותר רחבים. וכיון שכנראה מהשורות האחרונות שבספר, ובכלל משני העמודים מראה מקום המקורות, ובידעי אהבת הסדר של כת״ר שי׳ — נרשם אצלו מקור כל ספור וסיפור אשר בספרו, כדאי שעכ״פ ידפיס עתה מראה מקום מקור כל סיפור — בעלים בפ״ע — שעכ״פ יתקן את האמור במדה חשובה אם לא בשלימותו. ומה טוב אם אפשר, לצרף לזה גם שורות אחדות ע״ד ערך הסמכות של קובצי הסיפורים השונים וכן המספרים השונים — שכידוע יש בזה שני הקצוות, היינו בעלי סמכות בתכלית ולהיפך, ורובם נמצאים בין שני הקצוות. — מובן שאפשר להוציא קובץ סיפורים כהנ״ל אפילו אין יודעים סמכות הסיפורים, כיון שעכ״פ משקיף מהלך הרוח של חסידים או יו״ח, וכידוע המאמר „אויב די מעשה איז ניט אמת, האָט עס אַבער געקענט זיין אמת״. אבל לפי מצבו של כת״ר בתוככי אנ״ש — קרוב לודאי שיסמכו על סיפוריו כאילו בדקם ומצאם נאמנים, ובפרט כשנדפסים בספר, ולכן נחוצה בזה מסירת מודעה מפורשת.

ב) בהמשך להנ״ל — בכלל ישנם סיפורי חסידים המעוררים תמהון, ומסקנת חלק מהשומעים הוא, שבודאי איש פלוני — שאודותו הסיפור — עשה היפך הדין או עכ״פ היפך הלפנים משה״ד. וזה פועל גם על יחסם בכלל לנשיאי תורת החסידות ולתורת החסידות עצמה, בה בשעה שע״י שינוי קטן באיזה ביטויים אשר בהסיפור, סרה כל התמי׳. וכיון דרובא דרובא של הסיפורים עברו דרך כמה צנורות, ודאי הוא אשר הביטוים אינם מדוייקים כ״כ. ובפרט — בהעתק מלשון ללשון.

---

*) לס׳ סיפורי חסידים — תורה להרש״ז זוין זי״ל. המו״ל.

ואביא שתי דוגמאות:

א) סיפור ש״א עמוד ש״ט ואילך. שהוא בסתירה לכל ענין של המגידים. ובמילא כמה באים למסקנא שאלו שהשתמשו במגידים וכיו״ב — לא שמו לב ולא רצו להדר להיות עמלים בתורה וכו׳.

האמת אודה שגם אני נתקשיתי זה מזמן בענין זה, עד ששמעתי סיפור מכ״ק מו״ח אדמו״ר בשם הצ״צ, שאמר אשר בנערותו רצה אדמו״ר הזקן ליתן לו במתנה ידיעות בתורה, וענה בסגנון הסיפור הנ״ל, שהתורה צריכה לבוא ע״י יגיעה ולכן רוצה ללמוד בעצמו ולהתייגע, אבל כעבור זמן נתחרט על שלא קבל המתנה, ומילתא בטעמא — שהרי הי׳ יכול לעמול ולהתעמק בלימוד התורה גם לאחר שידע כבר מה שנתנו לו במתנה, כי הרי התורה ארוכה מארץ מדה, והי׳ בידו הָא והָא, ידיעה יותר רחבה וגם העמל שבתורה.

ב) סיפור ש״ג: אשר הרה״צ ר׳ משולם זוסיא ציוה לחפור הקבר ולחפש שם כו׳ — שקשה להַצדיק הוראה זו ע״פ שו״ע, משא״כ בשינוי קטן, שהדברים לאו דוקא בהקבר אלא בסביבות שלו או בד׳ אמות שלו, סרה כל התמי׳. ובודאי בהשתלשלות כל הסיפורים לא דייקו כ״כ שזה הקבר ממש — וכפי שיפרשו הקורא בספר.

דא״ג — מובא בסיפור זה כי הדבר מפורש בירושלמי, ואתענין לדעת אם ידוע לו גם מקומו. ות״ח מראש.

(ממכתב כ״א תמוז, תשט״ו)

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
ערב יום הכפורים, בבית הכנסת אחרי תפלת מנחה, ה'תשמ"ב.

א. ס'איז דאָך ערב יוהכ"פ אחר חצות היום, און שוין אויך נאָך תפלת המנחה, וואָס דאָס איז בסמיכות הכי גדולה צו יוהכ"פ,

ובפרט נאָך אַז במנחה (אין תפלת לחש) זאָגט מען שוין אויך וידוי, וואָס דאָס איז פאַרבונדן מיט „תחלת זמן הכפרה"[1] (דיוהכ"פ).

וואָס פון דעם איז אויך מובן, אַז דער וידוי וואָס מ'זאָגט בערב יוהכ"פ במנחה טוט אויף בדוגמת התשובה דיום הכפורים, אַז די אַלע ענינים (אויף וועלכע מען איז זיך מתודה) ווערן זכיות ממש,

ובמילא, איז נאָך זייענדיק בערב יוהכ"פ, שטייט אַ איד אין דעם מצב ווי ער דאַרף זיין ביוהכ"פ, „אחת בשנה"[2] — אַז ביי אים איז מאיר די יחידה („אחת"[3]) פון זיין נפש, פאַרבונדן מיט דער יחידה פון שנה („אחת בשנה") און מיט דער יחידה פון עולם (קודש הקדשים)[4].

ב. און דאָס ווערט אויך אַ הקדמה והכנה קרובה צום גילוי בחינת יחידה שלמעלה, אין עוה"ז התחתון שאין תחתון למטה ממנו[5], דורך דעם וואָס אידן מאַכן אויף פון אים אַ דירה לו ית'. וואָס בדירה איז מען אינגאַנצן.

[ובפרט — כשם ווי בדירת האדם, איז דאָך די שלימות האדם דוקא ווען ער האָט אַ בית ודירה[6]. און חאָטש אַז יחידה איז דאָ באַ יעדערן (אויך ווען ער האָט ניט קיין בית ודירה), איז דאָך פאַרשטאַנדיק, אַז גילוי היחידה פאַרלאַנגט די שלימות האדם וואָס טוט זיך אויף אויך דורך דעם וואָס ער האָט אַ בית ודירה, און ווען יחידה איז מאיר בגילוי איז דאָס אין אַלע זייַנע ענינים].

עד"ז איז אויך כביכול למעלה [וואָרום אדם איז דאָך ע"ש אדמה לעליון[7]], אַז דורך דעם וואָס מ'מאַכט פון דער וועלט אַ דירה לו ית' — איז אויך יחידה שלמעלה דאָ בעולם. און אויב באַ אידן איז יחידה בגילוי — איז (מדה כנגד מדה) אויך יחידה שלמעלה מאיר בגילוי און נעמט דורך אַלע ענינים, ביז אין די ענינים הכי תחתונים שאין תחתון למטה מהם.

---

1) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתר"ז ס"א: ומצות וידוי מן הדין היא בתחלת זמן הכפרה . . אלא שחשו . . לכן תקנו שיתודה כל אדם בעיוה"כ במנחה. וגם לה"יש אומרים" (שם ס"ב) ש„זמן מצות וידוי מן הדין הוא קודם התחלת זמן הכפרה" — הרי (נוסף על זה ש„הלכה כסברא הראשונה", הנה גם לדעה השני') זה קשור עם „התחלת זמן הכפרה", שהרי הוידוי שקודם זמן הכפרה הוא „כדי שיכנוס ליום בתשובה ולא יהא שהות לחטוא בין הוידוי להתחלת זמן הכפרה" (שו"ע אדה"ז שם).

2) תצוה ל, י. אחרי טז, לד.

3) ראה תוד"ה עד אחת — מנחות יח, א.

4) ראה בארוכה ד"ה בסוכות תשבו ה'תשל"ח (סה"מ מלוקט ח"א ע' רמה) ס"ז. ובכ"מ.

5) תניא רפל"ו.

6) סה"מ תש"ג ע' 9 ובכ"מ — ע"פ יבמות סג, א. ובתוד"ה שאין — שם.

7) של"ה ג, א. כ, ב. שא, ב. ובכ"מ.

ג. ענין הנ"ל איז בכל שנה ושנה. אזוי ווי מידי שנה בשנה קומט אן אור חדש (בר"ה[8] ועל כל השנה) — קומט אויך א הוראה חדשה און א נתינת כח במיוחד.

פון די ענינים המיוחדים בשנה זו, אז די קביעות פון ראש השנה בשנה זו איז ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב[9], טוב לשמים וטוב לבריות[10].

און וויבאלד אז יעדער רגע (און יעדער ענין) פון דעם יום השלישי איז כולל אין זיך דעם „(טוב ל)שמים" און דעם „(טוב ל)בריות" — קומט אויס, אז אין יעדער רגע פון דעם יום השלישי זיינען דא דריי ענינים: די צוויי ענינים פון „שמים" און „בריות"; און די „רגע" (נקודה) פון „שלישי" וואס איז העכער פון מדידה והגבלה והתחלקות (וואס דערפאר קען זי כולל זיין[11] די צוויי ענינים פון „שמים" און „בריות") — (בדוגמת) יחידה.

ד. און אויך דער ענין („שלישי") האט א שייכות מיוחדת מיט יוהכ"פ. וואס יוהכ"פ איז ניט נאר „אחת בשנה" — יחידה, נאר אויך „שלישי". וכידוע בפירוש הפסוק[12] „יחיינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו", אז („יחיינו מיומיים" זיינען די ב' ימים של ר"ה, און) „ביום השלישי" איז יום כפור[13].

וואס דער אויפטו פון „שלישי" אויף „אחת בשנה", איז — אז דא איז ניט נאר דער ענין פון יחידה („אחת") בפני עצמה, נאר אז עס זיינען דא אלע דריי ענינים, אויך די ענינים שבדוגמת „שמים" און „בריות", און די אלע ענינים בלייבן אין זייער מציאות, און אעפ"כ ווערן זיי נתאחד אלע צוזאמען אין איין מציאות — „שלישי".

און דאס ווערט אויך די הכנה צום „אלה תולדות פרץ", תולדות מלא[14] — וויבאלד אז דאס קומט דורך הוספת מעשינו ועבודתינו[15], איז עס העכער פון „עולם[16] על מילואו נברא"[17] — אז צוזאמען דערמיט וואס אויך דעמולט וועט זיין דער עולם במציאותו (מיט די מדידות והגבלות שבו), וועט זיין דער פרץ מלשון פורץ[18] (פריצת המדידות וההגבלות), בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ה. וויבאלד אז אלע ענינים דלע"ל זיינען תלוי במעשינו ועבודתינו איצטער[15] —

איז נוסף צו דער עבודת התשובה דערב יוהכ"פ ודיוהכ"פ, וואס די תשובה דעמולט איז תשובה עילאה, ביז צו תשובה עילאה אין תכלית השלימות, וויבאלד אז

---

8) אגה"ק ס"ד.
9) ראה פרש"י עה"פ בראשית א, ז.
10) קידושין מ, א. ובאוה"ת (בראשית לג, ב. משפטים ע' א'קנז. ועוד) מקשר זה עם יום השלישי שהוכפל בו כי טוב.
11) ראה אגה"ק ס"ב (קיז, ב). לקו"ת תזריע כג, ג. ובכ"מ.
12) הושע ו, ב.
13) לקו"ת ר"ה סג, סע"ב.
14) רות ד, יח. ב"ר פ"ב, ו. שמו"ר פ"ל, ג.
15) תניא רפל"ז.
16) ראה ב"ר פ"ד, ז. פ"ג, ג.
17) כמבואר בארוכה בד"ה זה היום תחלת מעשיך דאור לערב ר"ה שנה זו. ובכ"מ.
18) וישב לח, כט. וראה ב"ר ספ"ה, יד. אגדת בראשית ספס"ד.

יוהכ״פ איז דער „זמן תשובה״[19] [אז אויך אין די עשרת ימי תשובה גופא, וואס ענינם איז תשובה עילאה[20], איז יוהכ״פ דער יום המיוחד אויף דעם]

— ובפרט אז דאס קומט נאך דער הכנה פון חודש אלול [ראשי תיבות „אני לדודי ודודי לי״[21], מיט אלע אנדערע ענינים וואס אלול איז מרמז אויף זיי[22], נאך דער הכנה פון ימי הסליחות, נאך דער הכנה פון ר״ה, און נאך דער הכנה פון די עשרה ימים שבין ר״ה ליוהכ״פ —

דארף מען פארבינדן די תשובה דיוהכ״פ (שלימות אין תשובה עילאה) מיט ענינים פון עולם, אז אויך אין זיי זאל מאיר זיין דער „אחת בשנה״, בחינת יחידה.

ו. און דער ענין — דער פארבונד פון דעם „אחת בשנה״ מיט ענינים גשמיים, ביז מיט אכילה ושתי׳[23] — ווערט אויפגעטאן שוין בערב יוהכ״פ: וויבאלד אז די אכילה ושתי׳ בערב יוהכ״פ איז א יו״כ׳דיקער ענין

— וואס די אכילה ושתי׳ דערב יוהכ״פ קומט אלס כבוד יוהכ״פ: „דכיון שיוהכ״פ בעצמו א״א לכבדו במאכל ובמשתה כדרך שמכבדין שאר יו״ט, צריך לכבדו ביום שלפניו״[24].

און נאכמער: דער תענית דיוהכ״פ איז „סוד אכילה ושתי׳ פנימית״. און היות אז בכדי צוקומען צו די „אכילה פנימית״ דארף זיין פריער די „אכילה חיצונית״, דערפאר דארף מען עסן בערב יוהכ״פ „כפי ערך ב׳ ימים״, ווייל די „אכילה חיצונית״ (הנוספת) בערב יוהכ״פ מאכט מעגלעך און ברענגט די „אכילה פנימית״ דיוהכ״פ[25] —

קומט דאך אויס, אז אין דער אכילה ושתי׳ (בערב יוהכ״פ), פארבינדט מען דעם „אחת בשנה״, יחידה, מיט אכילה ושתי׳ בגשמיות.

ז. דער ענין דערפון אין עבודת האדם איז: אז מען איז ממשיך יחידה אין אלע צרכי האדם [וואס אלע צרכים ווערן נכלל אין אכילה ושתי׳[26]], אז ניט נאר וואס אלע זיינע ענינים זיינען „לשם שמים״[27], נאר נאכמער[28] אז אין זיי גופא איז דא דער „דעהו״ — „בכל דרכיך דעהו״[29].

---

19) רמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ז.

20) ראה בארוכה לקו״ש ח״ד ע׳ 145. ובכ״מ. ויש לומר, שזה מרומז גם בלשון הרמב״ם (הל׳ תשובה שם ה״ו), שהתשובה בעשי״ת „היא יפה ביותר״.

21) שה״ש ו, ג. אבודרהם סדר תפלת ר״ה. פע״ח שער ר״ה פ״א. שעה״פ להאריז״ל עה״ס. ב״ח או״ח סתקפ״א ד״ה והעבירו.

22) ראה ליקוט „אלול״ (קה״ת תשי״ד, תשל״ה, תש״מ). וש״נ. לעיל ע׳ 177.

23) גם ביוהכ״פ גופא, צ״ל „כבדהו בכסות נקי״ (שבת קיט, א. שו״ע אדה״ז שם סתרי״ט ס״ח), בלבוש גשמי. והעילוי דערב יוהכ״פ הוא — שאז הכבוד דיוהכ״פ (אחת בשנה) הוא גם באכילה ושתי׳, כדלקמן בפנים.

24) שו״ע אדה״ז סתרי״ד ס״א, מב״י שם.

25) פרע״ח שער יו״כ פ״א.

26) ראה סנהדרין לח, א ובפרש״י שם ד״ה שיכנס לסעודה מיד.

27) אבות פ״ב מי״ב.

28) ראה בארוכה לקו״ש ח״ג ע׳ 907. 932. ועוד.

29) משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

און אויך אין דעם איז מודגש דער ענין פון „שלישי", וואָרום מוח הדעת [„דעהו"] איז דער מוח השלישי. וואָס ענינו איז „התקשרות והתחברות . . בקשר אמיץ וחזק מאד"[30], און פון אים ווערן נולד „מעשינו ועבודתינו"[31], וואָס ברענגען דעם גילוי פון די גאולה העתידה — „יום השלישי"[32].

ח. דערפון איז אויך פאַרשטאַנדיק גודל השמחה דיוהכ"פ[33], וואָס הויבט זיך אָן (כנ"ל) נאָך פון ערב יוהכ"פ:

נוסף צו דעם וואָס תשובה עילאה בכלל איז בשמחה רבה[34], וואָס דערפון איז פאַרשטאַנדיק במכ"ש בנוגע צו יוהכ"פ, וואָס אין תשובה עילאה גופא איז דעמולט די שלימות פון תשו"ע,

און וויבאַלד אָז מדתו של הקב"ה איז מדה כנגד מדה נאָר כמה פעמים ככה[35], איז די שמחה רבה גורם אויך אַ שמחה רבה למעלה,

איז נוסף לזה: וויבאַלד אָז בערב יוהכ"פ טוט זיך אויף דער ענין פון „בכל דרכיך דעהו", וואָס די התקשרות פון דעת (מלשון „והאדם[36] ידע את חוה"[30]) איז אין אָן אופן פון „והיו לבשר אחד"[37], אָז אידן ווערן איין זאָך מיטן אויבערשטן, ענין הנשואין,

איז דאָך ידוע, אָז בשעת מ'רעדט וועגן אַ שמחה גדולה ביותר, ביז צו אַ שמחת שלמעלה מכל מדידה והגבלה, גיט מען אויף דעם די דוגמא פון שמחת נשואי בנו יחידו[38] [וואָס אויך אין דעם איז מודגש דער ענין פון יחידה, בנו יחידו],

איז דאָך דער „דעהו", די התקשרות פון אידן מיטן אויבערשטן, באופן דנשואין — ובפרט נאָך אָז די התקשרות („דעהו") איז „בכל דרכיך", אויך אין די ענינים גשמיים — ווערט אַ שמחה גדולה שלמעלה מכל מדידה והגבלה כביכול אין דעם אדם העליון, ביז אין עצמות ומהות.

און וויבאַלד אָז „באור פני מלך חיים"[39], ווערט נמשך אַ שנה טובה ומתוקה, מבורכת בטוב הנראה והנגלה, למעלה מכל מדידה והגבלה, וויבאַלד אָז שמחה פורץ גדר.

---

30) תניא ספ"ג.

31) ראה תניא שם שהדעת הוא קיום המדות וחיותן — והרי בכדי שקיום התומ"צ („מעשינו ועבודתינו") יהי' באמת ובחיות פנימי הוא ע"י המדות אהוי"ר דוקא (ראה תניא פל"ח ואילך. פ"ד. (בהערות אדנ"ע לשם*). ובכ"מ).

32) ראה פרש"י עה"פ הושע שם. לקו"ת מטות פג, ג.

33) כמחז"ל: ביום חתונתו זה מתן תורה (יום הכפורים שניתנו בו לוחות האחרונות), ובאופן שלא היו ימים טובים לישראל . . וכיוהכ"פ כו' — תענית כו, ב במשנה (ובפרש"י שם); ברייתא שם ל, ב.

34) אגה"ת פי"א (ק, רע"א).

35) ראה סוטה יא, א ובתוד"ה מרים — שם. תוספתא שם רפ"ד.

36) בראשית ד, א.

37) שם ב, כד.

38) המשך תרס"ו ס"ע כה. ובהמשך שמח תשמח תרנ"ז (ס"ע 49, ע' 50, ריש ע' 57 (סה"מ תרנ"ז ע' רכד. רכו. ס"ע רלא)) איתא „בנו" סתם.

39) משלי טז, טו.

---

*) הגהות והערות על סש"ב הנמצאות בדרושי אדנ"ע (נדפס בס' המפתחות לספרי חב"ד ע' כא), והוא

קביעות פון ערב יוהכ"פ בשנה זו איז ביום הרביעי — „בתולה נשאת ליום הרביעי"[40].

[וכידוע אז דאס איז מרמז אויך אויף די נשואין פון כנסת ישראל מיטן אויבערשטן[41]: „ישראל מונין ללבנה"[42], און לבנה איז ר"ת „בתולה נשאת ליום הרביעי"].

אז עס ווערט יחוד קוב"ה ושכינתי' למעלה, יחוד קוב"ה ושכינתי' למטה, ביז — „ישראל[43] ומלכא בלחודוהי".

וואס אויך אין דעם איז מודגש דער ענין פון „שלישי", אז פון „ישראל" און „מלכא" ווערט א דריטע זאך (וואס זי איז איין זאך) — „ישראל ומלכא בלחודוהי".

יו"ד. און די כלי צו דעם איז — די התאחדות פון אלע אידן[44], אז אלע אידן זיינען „כאיש אחד בלב אחד"[45], ביז אין אן אופן פון יחיד.

וכמבואר בתניא פרק לב, אז דער „כולנו כאחד" איז ממשיך דעם „ברכנו אבינו באור פניך"[46],

[און וויבאלד אז דורך „כולנו כאחד" ווערט מען א כלי צום „באור פניך", ווערט עס נמשך אין א פנימיות, ביז אז דאס ווערט איין זאך מיטן אדם המקבל את הברכות, דם ובשר כבשרו,

און דאס ווערט ביי אים אין אן אופן פון פנימי (כנ"ל), ווארום דאס איז לויט זיינע כלים. און נאכמער: דאס גופא (די המשכה פון „באור פניך") איז מרחיב זיינע כלים, ביז צו „ענני במרחב י־ה", מרחב העצמי[47],

אז די פנימיות שלמעלה („פניך") איז מאיר[48] אין אן אור הנגלה והנראה („באור פניך"), און דאס איז אויך ממשיך („ברכנו[49] אבינו") דעם טוב הנראה והנגלה, צו אידן ווי זיי זיינען דא למטה אין עוה"ז התחתון שאין תחתון למטה ממנו, נשמות בגופים,

אז עס זאל זיין כל טוב גשמי, צוזאמען מיט כל טוב רוחני, און אין אן אופן אז אידן מאכן אויף פון ביידע זאכן צוזאמען (גשמיות און רוחניות) איין זאך, א דריטע זאך,

---

40) ריש מס' כתובות.

41) ראה גם אוה"ת ויחי שסא, ב.

42) סוכה נט, א.

43) ראה זח"ג לב, א.

44) ראה תניא פמ"א הקשר ד"לשם יחוד קוב"ה ושכינתי'" עם „בשם כל ישראל". וראה גם תניא פל"ב. סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל. ובכ"מ.

45) פרש"י עה"פ יתרו יט, ב. ויש לומר, שענין זה שייך גם ליוהכ"פ — מתן תורה דלוחות השניות (כנ"ל הערה 33).

46) נוסח התפלה.

47) תהלים קיח, ה. המשך ר"ה אעת"ר. ובכ"מ.

48) ובלי הכתוב (תהלים כז, ח): בקשו פני את פניך ה' אבקש (וראה לקו"ת שבת שובה סו, ג־ד).

49) דענין הברכה הוא המשכה (ראה תו"א מקץ לו, ג. ובכ"מ).

און נאכמער: אז די אלע דריי זאכן (גשמיות, רוחניות, און די דריטע זאך וואס איז זיי מאחד) ווערן איין זאך, ביז אין אן אופן פון יחידה.

יא. ואין ענין יוצא מידי פשוטו, אז דער ענין (פון „ברכנו אבינו באור פניך") קומט בפשטות

— וואס דאס נעמט זיך פון פשטות האמיתית, פשיטות העצמות[50] —

אז יעדער איד און אלע אידן האבן א חתימה און גמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה,

כולל אויך, ועיקר, אז „קהל גדול ישובו הנה"[51], „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[52] — שלימות העם,

צוזאמען מיט „כספם וזהבם אתם"[53], סיי די רוחניות'דיקע (כסף וזהב[54]) סיי די גשמיות'דיקע, אין אן אופן אז פון ביידע צוזאמען ווערט איין זאך, א דריטע זאך,

צוזאמען מיט שלימות התורה, וואס אויך זי (תורה) איז א תורה אחת[55], און אויך „אוריאן תליתאי"[56],

און מען גייט אין בית המקדש השלישי — וואס ער איז אויך דער בית המקדש המיוחד (יחידי) וואס איז געבויט „על ידא דקוב"ה", און דערפאר איז ער א נצחי[57] — וואס ער איז שוין בנוי למעלה[58], און בקרוב ממש וועט ער אראפקומען למטה, אין דער גאולה האמיתית*[58] (היחידה) והשלימה, די גאולה השלישית,

וואס דעמולט וועלן אויך זיין די נשואין פון אידן מיטן אויבערשטן[59], וואס אויך דאס איז (כנ"ל) פארבונדן מיט „שלישי".

יב. און די אלע ענינים הנ"ל פון „שלישי" — זיינען מודגש במיוחד בשנה זו, וויבאלד אז דער „ראש"[60] פון דעם יאר איז ביום השלישי,

וואס דעמולט איז שוין נמשך געווארן א שנה טובה ומתוקה — סיי אין די ענינים פון „שמים", סיי אין די ענינים פון „בריות", און אויך אין דעם ענין השלישי, דער איחוד פון זיי ביידן צוזאמען,

---

50) ראה שיחת י"ב תמוז תש"ז (לקו"ד ח"ג תצא, ב. ועד"ז שם ח"ד תקעח, ב) ד„פשיטות העצמות . . מתגלה בפשיטות של איש פשוט". וראה ד"ה אתם נצבים תש"ז לכ"ק מו"ח אדמו"ר (סה"מ תש"ז ע' 256 ואילך. ובמכתבו שם* ע' 261 ואילך).

51) ירמי' לא, ח.

52) בא י, ט.

53) ישעי' ס, ט.

54) ראה תו"א כו' ר"פ מקץ.

55) ויקרא ז, ז. ובכ"מ.

56) שבת פח, א.

57) זח"א כח, א.

58) פרש"י ותוס' סוכה מא, ס"א. ועוד — ראה בהנסמן בלקו"ש ח"א ע' 185 הע' 39.

*58) דכשיש אחרי' גלות ה"ז בדוגמת מים המכזבים (פרה פ"ח מ"ט).

59) שמו"ר ספט"ו.

60) לקו"ת ר"ה נח, א־ב. עט"ר בתחלתו, ובכ"מ.

---

*) נדפס גם באג"ק שלו ח"ט ע' קנט. המו"ל.

און פון דעם „ראש" פון יאָר, וועלט עס נמשך אין אַלע „אברים"[60], בכל ימי השנה.

יג. און בשעת אַז צו דעם קומט נאָך צו (אין דעם יום השלישי, ביוהכ"פ) די תשובה עילאה בשלימותה, וואָס וועלט געטאָן דורך עם ישראל בשלימותו —

איז נוסף אויף דעם וואָס דאָס איז מוסיף אין דער שנה טובה ומתוקה (בכל העניינים) וואָס איז שוין נמשך געווארן בר"ה,

טוט זי (די שלימות התשובה) אויף אַ שלימות און הוספה אויך אין עבודת הצדיקים — „לאתבא צדיקייא בתיובתא"[61] — וואָס דאָס (עבודת הצדיקים) איז די עבודה פון „תמידים כסדרם"[62]

— וואָס אויך דער ענין („תמידים כסדרם") איז פאַרבונדן במיוחד מיט שנה זו, וואָס די קביעות פון שנה זו איז אַז זי איז „כסדרה"[63] —

און די הוספה אין „תמידים כסדרם" וואָס מען וועט מוסיף זיין איצטער — איז עס „מעשינו ועבודתינו" בזמן הגלות וואָס וועט ברענגען בקרוב ממש צו הקרבת הקרבנות בפשטות, אַנהויבנדיק פון תמידים כסדרם.

און דאָס וועט אויך ברענגען סדר, דעם אמת'ן סדר אין עולם, וואָס אויך דעמולט דאַרף זיין דער עולם במילואו און ישראל בגדלותם, און אלקות בגילוי, ביז אין אַן אופן פון „ה' אחד ושמו אחד" — כמו שאני נכתב כך אני נקרא[64].

יד. ובכל הנ"ל וועלט נתוסף נאָכמער, דורך דעם וואָס אַלע אידן זיינען זיך מתאחד אין אַ ספר תורה —

וואָס תורה איז נצחית[65], און זי איז תורת חיים, אַ הוראה בחיים, און תורת אמת ביז אמת לאמיתו, און אויך תורת חסד[66] —

ברענגט עס אַראָפּ די חסדי הוי'[67] אין אַן אופן פון טוב הנראה והנגלה, נאָך אין די לעצטע טעג און רגעים פון גלות,

און מ'גייט מקבל זיין פני משיח צדקנו, אין אַן אופן פון „שמחת עולם על ראשם"[68],

„בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[52] — „קהל גדול"[51],

במהרה בימינו ממש.

* * *

אַ חתימה און אַ גמר חתימה טובה לכל אחד ואחת בתוככי כלל ישראל, בטוב הנראה והנגלה.

---

61) הובא בלקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. וראה זח"ג קנג, ב.

62) ראה אוה"ת וישלח (בהוספות) תכו, א־ב ובכ"מ (בענין אמרי יאי). וראה לקו"ש חי"ד ע' 320.

63) דכל שנה שהקביעות דר"ה היא ביום שלישי היא „כסדרה" (רמב"ם הל' קדה"ח ספ"ח).

64) זכרי' יד, ט. פסחים נ, א.

65) תניא רפי"ז.

66) משלי לא, כו.

67) איכה ג, כב. וראה אגה"ק טוס"י.

68) ישעי' לה, י. נא, יא.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להתלמידים שיחיו
ערב יום הכפורים לפני כל נדרי, ה'תשמ"ב.

בהמשך צו דער ברכה פון נאך תפלת המנחה, וואס רז"ל זאגן אז אף „אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה"[1] —

קומט אויך א ברכה נוספת, וויבאלד אז דאס איז בקשר צו תלמידי ישיבת תומכי תמימים, און תלמידי ישיבות בכלל, וואס ענינם איז תורה.

און דאס איז אויך שייך במיוחד צו יום הכפורים, ווארום יוהכ"פ איז דער זמן מתן תורתנו פון די לוחות האחרונות[2],

און תורה איז דער כוס און כלי מחזיק ברכתו של הקב"ה[3].

אנהויבנדיק פון די ברכה העיקרית[4] וואס שטייט אין תורה[5] — וידבר גו' דבר גו' יברכך גו' יאר גו' ישא גו' ושמו גו' ואני אברכם.

און אזוי ווי די לוחות האחרונות זיינען כפלים לתושי'[6] — זאל אויך די ברכת התורה (צו די תלמידים) זיין אין דעם אופן. אז נוסף צו די אלע ענינים המדוברים אין די פריערדיקע ברכה, זאל זיין בא זיי דער לימוד התורה, סיי לימוד הנגלה סיי לימוד החסידות, אין אן אופן פון כפלים לתושי'.

וואס דער פירוש פון כפלים דא איז (ניט נאר צוויי מאל אזוי פיל, נאר) א ריבוי שלא בערך[7] — זאל זיין אויך דער לימוד התורה בא זיי, סיי נגלה סיי חסידות, בריבוי מופלג, ביז אין אן אופן פון „ופרצת".

און וויבאלד אז יוהכ"פ איז אויך דער יום מיוחד בשנה, „אחת בשנה"[8], ובפרט אין דעם ענין פון תשובה (ווי ער זאגט אין רמב"ם[9]),

ווי ס'איז פארשטאנדיק אויך פון דעם וואס ביוהכ"פ איז געווען דער סלחתי

---

1) ברכות ו, ב. וראה בארוכה ד"ה לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה כו' עזר"ת (סה"מ עזר"ת ע' פב ואילך), תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א רג, ב ואילך). ובכ"מ.

2) תענית ל, ב. וראה שם כו, ב במשנה ובפרש"י שם.

3) כמש"נ אם בחוקותי גו' שתהיו עמלים בתורה כו' ע"מ לשמור ולקיים (רש"י מתו"כ ר"פ בחוקותי) גו' ונתתי גשמיכם גו'.

4) שצווה השם מקור הברכות לברך את בנ"י בכל יום (שו"ע אדה"ז או"ח סקכ"ח ס"א) ובאופן דשקדים, עד מהרה ירוץ דברו (לקו"ת ס"פ קרח. ועוד).

5) נשא ו, כב ואילך.

6) איוב יא, ו. שמו"ר פמ"ו, א.

7) כמובן משמו"ר שם. וראה ד"ה ביום השמע"צ תרפ"ז (סה"מ תרפ"ז ס"ע לז ואילך). רד"ה הנ"ל תרצ"ט. ד"ה הנ"ל תש"ו פל"ה. ובכ"מ.

8) תצוה ל, ט. אחרי טז, לד.

9) הל' תשובה פ"ב ה"ו.

כדברך בלב שלם[10], וואס פון דעם איז מובן, אז ביוהכ"פ איז אויך די תשובה בתכלית השלימות[11] —

זאל זיין אויך די תשובה אין אן אופן פון „ופרצת",

אנהויבנדיק פון דעם „ופרצת" אין לימוד התורה — לערנען תורה מיט א חשק און מיט א התמדה ושקידה, שלא במדידה והגבלה כלל,

און „גדול לימוד שמביא לידי מעשה"[12] — אראפברענגען דאס דערנאך אויך אין מעשה, אויך בלי מדידה והגבלה, „רחבה מצותך מאד"[13],

ובהקדמת עבודת התפלה[14], וואס ענינה איז דאך תשובה (כפשוטה) ותפלה בשלימותה, ביז „כדברך".

ומעשינו ועבודתינו — ובמיוחד הפצת התורה, הפצת המעינות חוצה והפצת התורה חוצה והפצת היהדות חוצה — זאל נאכמער צוהיילן די גאולה האמיתית והשלימה

— וואס כל מעשה, כל דיבור וכל מחשבה נוספת, איז מוסיף אין דעם און ביז — שלא בערך[15] —

אז נאך זייענדיק אין די לעצטע טעג פון גלות וועט זיין „ולכל בני ישראל היה אור במושבותם"[16], וואס דורך „תורה אור"[17], ברענגט מען אראפ „אור" אין כל הענינים, ביז אור כפשוטו, אור גשמי,

און דאס איז אויך די כלי וואס איז ממהר דעם „והי' לך הוי' לאור עולם"[18], בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

און די אלע וואס „תלמודו בידו"[19] וועלן לערנען נאך ביתר שאת וביתר עוז

---

10) תנחומא פקודי יא. פרש"י עה"פ תשא לג, יא. עקב ט, יח. תוד"ה כדי — ב"ק פב, א (בשם סדר עולם). וראה שמו"ר פנ"א, ד. פדר"א ספמ"ו. ועוד.

וראה במפרשי המדרש (שמו"ר שם. פי' הרד"ל לפדר"א שם, וש"נ. ועוד) בזה שלשון הכתוב „סלחתי כדברך" נאמר גבי חטא המרגלים (שלח יד, כ).

11) וידוע דתשו"ע ושלימה קשורה בלימוד תורה כו' (תניא אגה"ת פ"ט. ועוד).

12) ראה קידושין מ, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג-ד.

13) תהלים קיט, צו. וראה פרש"י שם.

14) ראה לקו"ת ברכה צו, ב. קונטרס עה"ח פי"א ואילך, ושם פכ"ה ופל"ג.

15) ובל' הש"ס (קידושין מ, סע"א ואילך) והרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד) לעולם (וברמב"ם מפורט יותר „כל השנה כולה") יראה כו' הכדיע את עצמו ואת כל העולם כו' וגרם לו ולהם תשועה והצלה — ענינים שלא בערך כלל למעשה כו' שלו.

16) בא י, כג.

17) משלי ו, כג.

18) ישעי' ס, יט.

19) פסחים נ, א. וש"נ. כידוע הפירוש בזה (לקו"ת ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד. ובכ"מ), שע"י הלימוד בעוה"ז זוכים ללמוד ולהשיג פנימיות התורה (בג"ע), וע"פ מ"ש בתניא רפל"ז י"ל שעד"ז הוא בנוגע לתורתו של משיח (כמשמע גם מלקו"ת שה"ש שם), שההכנה לזה הוא ע"י לימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, בזמן הגלות.

---

*) עיין ט"ז (או"ח סתקפ"ב סק"ג) שפי' לשון כזה — לא רוב כ"א כולה ממש.

תורתו של משיח[20] מפיו של משיח,

און נאך פאר דעם, גרייטן זיך — מתוך שמחה וטוב לבב, מתוך „סלחתי כדברך", און מתוך „פקודי הוי' ישרים משמחי לב"[21], שמחה אמיתית ונצחית — גיין מקבל זיין פני משיח צדקנו במהרה בימינו ממש. ומתוך שמחה וטוב לבב.

---

20) ראה לקו"ת צו יז, א. שער האמונה פנ"ו. ועוד. וראה פרש"י עה"פ שה"ש א, ב.
21) תהלים יט, ט.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
ערב יוהכ"פ בביהכנ"ס
אחרי תפלת המנחה, ה'תשד"מ

א. מ'האָט שוין געריידט כמה פעמים, אַז די קביעות מיוחדת פון יעדן יאָר (מיט וועלכער זי איז אַנדערש פון די פריערדיקע יאָרן) — איז „קובע" (קביעות מלשון קבוע) בנוגע דעם גאַנצן יאָר, און אויך דערנאָך — אַ פעולה נמשכת אין די שנים שלאח"ז.

אַזוי איז דאָס אויך בנוגע צו ערב יום הכפורים, אַז נוסף אויף די ענינים שבו וואָס זיינען אַלעמאָל בשווה, זיינען דאָ אין אים ענינים וועלכע זיינען תלוי אין דער קביעות השנה הזו.

די קביעות פון ערב יוהכ"פ בשנה זו איז: (א) בימות השבוע — איז עס בערב שבת. (ב) בנוגע דער „תורה־וואָך" — אין פרשת וזאת הברכה. [אָמאָל לייענט מען פרשת האזינו לאחרי יוהכ"פ און ערב יוהכ"פ איז אין פרשת האזינו; בשנה זו איז עס אין פרשת וזאת הברכה].

וכאמור — איז דאָס „קובע" על כל השנה כולה, און דערנאָך וועלן די פעולה נמשך אויף לאחרי זה.

ב. דער ענין פון ערב יוהכ"פ איז (כשמו) — אַ הכנה צו יום הכפורים.

ד.ה. נוסף אויף די פעולות פון דעם טאָג אַלס תשיעי בחודש תשרי — ווי אויסגערעכנט בפרטיות אין כתבי האריז"ל[1] וואָס עס טוט אויף יעדערער פון די עשרת ימי תשובה, כולל דעם יום תשיעי בחודש — איז דאָ אין תשיעי בתשרי אויך דעם ענין אַז ער איז ערב יוהכ"פ.

און נאָך מער: ניט נאָר איז ערב יוהכ"פ אַ הכנה צו יוהכ"פ, נאָר ער טוט אויך אויף אין ענין יוהכ"פ עצמו. ווי די גמרא[2] זאָגט „כל האוכל ושותה בתשיעי כו' כאילו התענה תשיעי ועשירי".

ד.ה. אַז די אכילה ושתי' פון ערב יוהכ"פ טוט אויף דעם זעלבן ענין ווי דער תענית („התענה") פון יוהכ"פ. וי"ל אַז דאָס באַווייזט אַז עס האָט אין זיך אַן עילוי אפילו לגבי יום הכפורים עצמו. וע"ד המבואר בדרושי פורים[3] די מעלה פון פורים אויף יוהכ"פ[4], אַז וויבאַלד מען טוט אויף בפורים דורך אכו"ש (ושמחה „עד דלא

---

1) סידור האריז"ל (להר"ש מרשקוב) סדר עש"ת. שער הכוונות דרושי ר"ה (לפני דרוש הא'). וראה שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה (התוועדות א') ש.ז.

2) יומא פא ב. ושי"נ. וראה פע"ח שער יוהכ"פ פ"א (ד"סוד אכילה ושתי' פנימית' דיוהכ"פ נעשה ע"י „אכילה ושתי' חיצונית' דערב יוהכ"פ).

3) תו"א מג"א צה, סע"ד ואילך. צט, ד ואילך. הוספות קכא, א־ב. אוה"ת מג"א ע' ב'שיז־ח (בהוצאת תש"נ – ע' סב). ועוד.

4) כמפורש בתקו"ז (תכ"א — נז, ב) דכיפורים היינו כפורים.

ידע"[5]) דאָס וואָס ביוהכ"פ דאַרף מען אָנקומען צו עינוי דוקא — איז דאָס אַ באַווייז אַז בפורים איז דאָ אַ המשכה גדולה יותר וממקום עליון יותר (וואָס דערפאַר קומט עס אַראָפ למטה יותר, אין עניני אכילה ושתי').

וואָס בכללות איז דאָס די מעלה פון עבודת הגוף — טאָן מיטן גוף דוקא. כתורת הבעש"ט[6] עה"פ[7] עזוב תעזוב עמו, אַז מען דאַרף מברר זיין דעם גוף ולזככו, „ולא לשברו בסיגופים" (עינוי הגוף), נאָר „עזוב תעזוב עמו",

און דער טעם הדבר — ווייל די ניצוצות וואָס געפינען זיך אין גשמיות העולם נעמען זיך פון אַ העכערן אָרט ווי די ניצוצות וואָס זיינען דאָ אין רוחניות העולם, און דעריבער, דוקא דורכן בירור פון דעם תחתון תחתון ביותר דערגרייכט מען צום גבוה גבוה ביותר.

וכמבואר[8] עה"פ[9] „לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם" — אַז אפילו דער „אדם", און אפילו ווי ער איז בדרגא פון „אדם" ע"ש „אדמה לעליון"[10], דאַרף ער אָנקומען צו די ניצוצות וואָס געפינען זיך אין „לחם" (דוקא) — דוקא דורך די ניצוצות (שנפלו למטה יותר אין „לחם") ווערט דער „יחי' האדם".

וכל הסעודה (ודבר מאכל) קרוי' לחם[11], כולל אויך — כללות ענין הפרנסה, וכל צרכי האדם[12]; וואָס כל העולם כולו — דומם, צומח, חי און אויך מדבר (שבעולם) — זיינען צרכי האדם, כמחז"ל[13] אַז „כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה", ו„לא נבראו אלא לשמשני (אַ אידן)"[14] — כדי אַ איד זאָל קענען דורכפירן מתוך מנוחה ושמחה וטוב לבב זיין תפקיד און שליחות „לשמש את קוני"[14], לעשות לו ית' דירה בתחתונים[15].

---

5) מגילה ז, ב.

6) „היום יום" כח שבט. אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' שכה. כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סט"ז.

7) משפטים כג, ה.

8) — ע"פ האריז"ל (ל"ת עקב עה"פ) — כש"ט סי' קצד. לקו"ת צו יג, סע"ב ואילך. וראה תו"א סה, ד. לקו"ת מסעי צו, א. ועוד.

9) עקב ח, ג.

10) עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ב פל"ג. של"ה ג, א. כ, כ. רסח, ב. שח, ב. ועוד.

11) ראה רש"י ויצא לא, נד. אמור כא, יז. ועוד. וראה מקץ מג, לב: לחם כי תועבה גו' — והתועבה היא רק הבשר.

12) ע"ד הל' בנפשו יביא לחמו (סיום פיוט ונתנה תוקף, ע"פ איכה ה, ט) — ראה סנהדרין (לח, א) בע"ש כו' לסעודה כו'.

13) ברכות ו, סע"ב. וראה רמב"ם בהקדמה לפיה"מ ד"ה אח"כ ראה להסתפק.

14) סוף קידושין.

15) תניא פל"ג ואילך.

ביז אז דאס איז אויך (ואדרבה — בעיקר) כולל אט די וועלכע האבן א כח רב מיוחד[16] בעולם — מלכים ושרות שבעולם, אז זיי זיינען באשאפן געווארן „לשמשני", „והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך"[17].

קומט אויס, אז בערב יוהכ"פ ווען עס דארף זיין „האוכל ושותה כו" — איז מודגש די מעלה פון בירור הגוף וגשמיות העולם.

ג. אין דעם עילוי פון ערב יוהכ"פ — בירור הגוף וגשמיות העולם — קומט צו בשנה זו די מעלה נוספת, וואס עס איז פרייטאג, און אין דעם גופא — לאחרי חצות היום, און בזמן תפלת מנחה

[ובפרט אז מען האלט שוין לאחרי תפלת מנחה, וואס „אפילו אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה"[18], ד.ה. אז בשעת מען דארף אנקומען צו א תפלה הכי נעלית (ע"ד תפלת אליהו) — איז מען נענה בתפלת מנחה]:

עס שטייט אין כתבי האריז"ל[19] — און דער אלטער רבי און צ"צ[20] זיינען דאס מבאר באריכה — אז ביום הששי (לאחרי חצות היום, ובפרט) מעת תפלת מנחה ווערט נתעלה די גשמיות העולם, ביז אז עס ווערט בטל די מציאות פון „פרש", כמחז"ל[21] „פרש שבתכם לא קאמר" — בשבת שטייט די גשמיות העולם אין אן אופן ווי לאחרי הבירור, און אט די עלי' הויבט זיך שוין אן פון ערב שבת (לאחרי חצות היום).

קומט אויס, אז „כל האוכל ושותה בתשיעי" בשנה זו איז אין א שבת־דיקן אופן.

ד. דער עילוי הנ"ל אין ערב יוהכ"פ בקביעות ש.ז. — טוט אויך אויף אן עילוי אין דער תשובה פון ערב יוהכ"פ:

בכללות איז די עבודה פון עשרת ימי תשובה, וואס קומט לאחרי ההכנה פון חודש אלול[22] — תשובה עילאה[23]. ובמיוחד בתשיעי בתשרי, וואס קומט לאחרי העבודה פון אלע אכט טעג פון עשי"ת (כולל ראש השנה און שבת שובה) — איז דאך זיכער די עבודה פון תשובה עילאה.

וואס תשובה עילאה איז דאך ענינה (ווי דער אלטער רבי זאגט אין אגרת התשובה[24]) — מתוך שמחה, און „בשמחה רבה".

---

16) עדמש"כ בתניא פל"ז (מח, ב) בהמעלה דלהעלות ריבוי כחות כו'.

17) ישעי' מט, כג. וראה זבחים יט, ע"א.

18) ברכות ו, ב. וראה בארוכה ד"ה לעולם יהא אדם זהיר כו' תרנ"ד (סה"מ תרנ"ד ע' סז ואילך), עזר"ת (סה"מ עזר"ת ע' סב ואילך), תרצ"א (סה"מ קונטרסים ח"א רג, ב ואילך). ובכ"מ.

19) פע"ח שער השבת פ"ג. שער הכוונות טבילת ע"ש וענין רחיצת פניו ידיו ורגליו בע"ש. מק"מ לזח"ב רג, ב.

20) דרמ"צ צ, א.

21) מלאכי ב, ג. זח"ב פח, ב. וראה תר"א ר"פ וישב. ועוד.

22) ובכתה גו' ירח ימים (ראה לקו"ת עה"פ (תצא לו, ג. לז, ד) בפי' ובכתה).

23) ראה לקו"ש ח"ד ע' 145 ואילך.

24) פ"א (קא, ע"א).

און בשעת ערב יוהכ"פ איז חל בערב שבת — וואס די הוספה פון שבת[25] הויבט זיך שוין אן פון ערב שבת (כנ"ל) — איז די (תשובה) עילאה פון ערב יוהכ"פ ביתר שאת וביתר עוז.

און וויבאלד אז אט די הוספה פון שבת, וואס הויבט זיך אן פון ערב שבת אחרי חצות היום, ווערט אויפגעטאן (ביז) אין גשמיות העולם (כנ"ל) — איז פארשטאנדיק, אז דאס טוט אויף אן עלי' אין דער תשובה עילאה, אז עס זאל אויך דורכנעמען דעם גוף הגשמי, „עזוב תעזוב עמו", וואס דער גוף נעמט מיט זיך מיט חלקו בעולם[26], אז „עזוב תעזוב עמו" מיט די אלע ענינים פון חלקו בעולם אין אן אופן פון תשובה עילאה.

ה. ענין זה האט אויך א קשר מיוחד מיט תורה:

תורה איז דאך דער ענין פון תשובה עילאה[27]. און זי איז אויך פארבונדן מיט שמחה (ווי תשובה עילאה) — כמ"ש[28] אז תורה איז „משמחי לב".

און תורה איז איין ענין מיט שבת, כמחז"ל[29] „לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה", און ווי דער אלטער רבי[30] איז מבאר אז דאס איז דערפאר וואס תורה און שבת זיינען היינו הך.

וכשם ווי בשבת איז דא די עלי' ובירור פון גשמיות העולם — אזוי אויך ווערט אויפגעטאן ע"י התורה, ובפרט אז בשעת א איד לערנט תורה אין אן אופן פון „תורתו אומנתו" ברענגט עס[31] דעם „ועמדו[32] זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם", בעולם הזה הגשמי בפשטות, ואפילו בימות החול.

און דעריבער, בשעת ס'איז דא דער „טרח בערב שבת"[33], די הכנה צו דער תשובה עילאה דשבת — וואס דאס טוט דאך אויף דעם „יאכל בשבת"[33] — איז דאס נאכמער מוסיף בכל ענינים הקשורים בתורה.

ו. ויהי רצון אז עס זאל זיין א התעוררות תשובה עילאה, ומתוך שמחה וטוב לבב, און א התעוררות וואס ווערט אראפקומען אין כלים און אין א פנימיות, און זיין א פעולה נמשכת על כל השנה כולה,

והמעשה הוא העיקר[34]: עס זאל זיין די „מעשה" פון תשובה עילאה, וואס דאס

---

25) אותיות תשב (אגה"ת ספ"י. תורת נתן (להררנ"ש) בסופו. יס"ת לב"ר ספכ"ב).
26) תניא פל"ז (מה, ר"ע"ב): נפשו החיונית עם חלקה השייך לה מכללות עוה"ז.
27) אגה"ת ספ"ח ואילך.
28) תהלים יט, ט. תענית ל, סע"א. טושו"ע או"ח ר"ס תקנד.
29) שבת פו, ב.
30) תו"א ויקהל פח, א ואילך.
31) ראה ברכות לה, ב.
32) ישעי' סא, ה.
33) ע"ז ג, סע"א.
34) אבות פ"א מי"ז.

איז — די החלטות טובות, מיט קבלה טובה על להבא, בנוגע לכל ענינים הקשורים בתורה,

וגדול לימוד שמביא לידי מעשה — בכל הענינים הקשורים במצוות,

וואס דאס איז אויך כולל די „מצוה"[35] פון „כל מעשיך יהיו לשם שמים"[36] און „בכל דרכיך דעהו"[37] —

וועט דאס בדרך ממילא נאכמער מוסיף זיין אין דער כתיבה וחתימה טובה, וואס נכתבין ונחתמין לאלתר בספרן של צדיקים[38] — ועמך כולם צדיקים[39] — און ווי די גמרא[38] פסק'נט אפ אז דאס איז „לאלתר"[40] נאך בראש השנה,

עאכו"כ אז דערנאך איז דא דער „מעלין בקודש"[41] כביכול מצד הקב"ה, ובמיוחד בעשרת ימי תשובה וועז דער אויבערשטער איז „בהמצאו . . ובהיותו קרוב"[42] — אז דער אויבערשטער איז מוסיף אין דער כתיבה וחתימה טובה; און וויבאלד אז דער אויבערשטער איז אין סוף, איז וויפל נאר שוין „כתב וחתם" — איז נאך דא אין סוף צו מוסיף זיין בזה מידי יום ביומו, ועאכו"כ אין דעם עת רצון פון ערב יוהכ"פ, בתשיעי בחודש, וועז „כל האוכל ושותה כו' כאילו התענה תשיעי ועשירי", ד.ה. מ'האט שוין דעמאלט (בערב יוהכ"פ) אויך דעם ענין פון יוהכ"פ,

ובפרט אז ס'איז אויך ערב שבת (לאחרי חצות היום), וועז כל העולמות ווי זיי שטייען אין זייער גשמיות — נשמות בגופים פון א אידן, און נשמה בגוף פון וועלט — זיינען עולה למעלה בדוגמא ווי יום השבת —

זאל דאס אזוי זיין בפועל, אז שוין פון ערב שבת (ובמיוחד אז מ'האלט שוין סמוך לשבת, כמה שעות לאחרי חצות היום) — זאל זיין א מעין פון „וקראת לשבת עונג"[43],

אז ביי יעדער אידן און אלע אידן, בתוך כלל ישראל, זאל זיין תענוג, און אמת'ער תענוג, „אנהויבענדיק" פון תענוג כפשוטו, דורך דעם וואס ביי אים וועט זיין תענוג בכל הענינים הרוחניים, דער תענוג אמיתי, וואס דאס איז אויך כולל וואס דער אדם טוט אויף אז דורך זיין תענוג, תענוג של הנברא, ווערט דער תענוג של הבורא[45].

---

35) לאחרי שהובאו כפס"ד בשו"ע (או"ח סרל"א) הרי חל עכ"ז מש"כ הרמב"ם (הל' ממרים פ"א ה"ב. שם פ"ב ה"ב ואילך) דמה שפשט בכל ישראל „מ"ע לשמוע להן והעובר כו' עובר בל"ת".

36) אבות פ"ב מי"ב. טושו"ע או"ח שם.

37) משלי ג, ו. טושו"ע שם. שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ו.

38) ר"ה טז, ב.

39) ישעי' ס, כא.

40) וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שי.

41) ברכות כח, ב. ושו"נ.

42) ישעי' נה, ו. ר"ה יח, א.

43) ישעי' נח, יג.

44) דאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ומתחילין בלימוד הפשט (אבות ספ"ה: למקרא כו' למשנה כו').

45) נח"ר לפני (פרש"י ויקרא א, ט. ספרי (ורש"י) פנחס כח, ח. ועוד) — ראה בארוכה המשך וככה תרל"ז פי"ב ואילך.

און עס וועט זיין כפשוטו — א שנה של עונג, ו„אין למעלה מעונג"[46], אז מ'וועט האבן אלע ענינים[47] און ווי זיי ווערן נמשך פון עונג —

עס זאל זיין[48] א שנת אורה[49], שנת ברכה, שנת גאולה, שנת דיצה, שנת הוד, שנת ועד טוב, שנת זכות, שנת חיים טובים, שנת טובה, שנת יעוד, שנת כלכלה, שנת לימוד בהצלחה, שנת מלוכה, שנת נצחון ונסים, שנת סימן טוב, שנת „עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום"[50], שנת פדות, שנת צהלה, שנת קדושה, שנת רוממות, שנת שמחה גדולה, ביז אין אן אופן פון „עד דלא ידע", און שנת תהלה.

וואס דאס איז אלץ נכלל און נעמט זיך מצד דעם וואס זי איז א שנת תורה, א שנת תפלה, און קודם לכל זה — שנת תשובה, און דורך תשובה ווערן אלע מעשים — „מעשים טובים ומאירים"[51],

אויך די גשמיות ביי יעדער אידן און ביי אלע אידן וועט זיין אין אן אופן פון טוב הנראה והנגלה, „טובים ומאירים", אין בני חיי ומזוני רויחי ובכולם רויחי.

ז. און ס'וועלן מקויים ווערן אלע ברכות האמורות, אין לימוד התורה וקיום מצותי', אין עבודת התפלה און אין עבודת הצדקה.

און מ'וועט זען בעיני בשר ווי אזוי די צדקה האט מקרב געווען די גאולה[52], למטה מעשרה טפחים — אז „ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים"[53], עס קומט משיח צדקנו און נעמט ארויס יעדער אידן און אלע אידן פון גלות, „ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל"[54],

און מ'גייט אלע צוזאמען אין ארצנו הקדושה, א „קהל גדול"[55], „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותנו"[56], און מען נעמט מיט תורה בשלימותה, צוזאמען מיט מצות בשלימותן — שלימות העם און שלימות התורה,

און מ'טרעפט דארטן שלימות הארץ, „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[57]

---

46) ספר יצירה פ"ב מ"ד. המשך תרס"ו ע' כה.

47) כי כולם למטה מעונג.

48) כנתינת כח הנפלאה של מסדרי תפלות בנ"י, תפלת כאו"א במוסף יוהכ"פ: כמו ששמעת תפלת כה"ג בהיכל כמו כן מפינו תשמע ותושיע כו' שנת אורה כו'.

49) ראה שינויי נוסחאות במחזורים — ובכל אופן — כו"כ ענינים מיוחדים לתפלת מוסף יוהכ"פ.

50) תהלים כט, יא.

51) לקו"ת מטות פב, א. שמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג.

52) ראה ב"ב י', א.

53) בתפלת העמידה.

54) ישעי' כז, יב. וראה פרש"י נצבים ל, ג.

55) ירמי' לא, ח.

56) כמ"ש ביצי"מ — בא י', ט.

57) עקב יא, יב.

— וואָס דאָס גייט אויף ראש השנה, וואָס יעדער ראש השנה איז יורד אַן „אור חדש עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה"[58] — און (אויך) יוהכ"פ ווערט אַנגערופן ראש השנה[59], ווי דער אַלטער רבי און צ"צ ברענגען אַראָפּ אין לקו"ת[60] בביאור הענין, אַז יוהכ"פ איז דער ענין פון פנימיות ר"ה (וואָס קומט לאחרי ווי עס האָבן זיך שוין אָפּגעטאָן די ענינים ווי זיי זיינען פאַרבונדן מיט גילוי און חיצוניות) —

און אין ארץ הקודש גופא האָט מען דעם „ירחיב ה"א את גבולך"[61], אויך קני קניזי וקדמוני[62], נוסף אויף ארץ שבעה עממין,

און „לכל בני ישראל הי' אור במושבותם"[63], נאָך בערב יוהכ"פ, און ערב דער גאולה האמיתית והשלימה,

ו„מיד הן נגאלין", כפס"ד תורתנו הקדושה[64], תורת חיים און תורת אמת, ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש, אמן כן יהי רצון.

חתימה וגמר חתימה טובה.

58) אגה"ק ס"ד.
59) יחזקאל מ, א. תוד"ה ואת — נדרים כג, ב. ועוד.
60) דרושי ר"ה נח, א. סד, א.
61) ראה יב, כ. שופטים יט, ח.
62) פרש"י שופטים שם (מספרי ראה שם). וראה ד"ה אל תצר — לאדמו"ר האמצעי (מאמרי אדמו"א דברים ח"א ע' ג ואילך).
63) כמו שהי' בגלות מצרים — בא י, כג.
64) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להתלמידים שיחיו
ערב יום הכפורים לפני כל נדרי, ה'תשד"מ.

וידבר גו' דבר גו' יברכך גו' יאר גו' ישא גו' ושמו גו' ואני אברכם[1].

דער אויבערשטער זאָל בענטשן יעדערן פון אייך און אייך אלעמען צוזאַמען, בתוך כלל ישראל און יעדער אידן, בברכה המשולשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך, און דאָס זאָל נמשך ווערן במשך כל השנה, און אויך אין די שנים שלאח"ז.

ובמיוחד אין דער שליחות מיוחדה וואָס איר האָט

— נוסף אויף די ברכות וענינים וועגן וועלכע עס האָט זיך געריעדט גלייך נאָך תפלת מנחה, וואָס זי איז דאָך א תפלה הכי נעלית[2], ובפרט תפלת מנחה פון ערב שבת קודש און אויך מנחת ערב יום הקדוש, יום הכפורים —

דעם ענין פון „נרות להאיר"[3], וואָס רבותינו נשיאינו האָבן געגעבן די ברכה, הצלחה און די נויטיקע כחות אויף דעם (מען דאַרף עס נאָר אַרויסבריינגען מן הכח אל הפועל, ומתוך שמחה וטוב לבב ובתכלית השלימות) —

אַז עס זאָל זיין אַ שנת תורה; און אַ שנת תפלה — תורה בהקדמת עבודת התפלה[4]; און אין תורה עצמה — שלימות התורה, סיי אין נגלה און סיי אין פנימיות התורה, שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות; און דאָס אַלעם בהקדמת ענין התשובה, וואָס תשובה טוט אויף אַז אלע מעשים (מעשה המצוות) זאָלן ווערן „מעשים טובים" ומאירים[5],

און טאָן די אַלע ענינים מתוך בריאות הנכונה בגשמיות און בריאות הנכונה ברוחניות.

איר זאָלט מעורר זיין די אַלע וועלכע מען קען דערגרייכן, ובפרט ישיבה־בחורים, אַז אויך זיי זאָלן ווערן „נרות להאיר", און אַלע צוזאַמען — נאָכמער מגדיל זיין דעם „נר מצוה ותורה אור"[6], אויף באַלייכטן די לעצטע טעג פון חשכת הגלות, ביז עס וועט ווערן בפועל (נאָך אין די לעצטע צייט פון גלות) „ולכל בני ישראל היה אור במושבותם"[7],

---

1) נשא ו, כב ואילך.
2) ראה הנסמן לעיל ע' 574 הערה 18.
3) ראה לקו"ש חי"ב ע' 484 ואילך. חי"ל ע' 310. חי"ב ע' 149. ועוד.
4) ראה לקו"ת ברכה צו, ב. קונטרס עה"ח פי"א ואילך, שם פכ"ה ופל"ג.
5) לקו"ת מטות פב, א. שמע"צ פה, א. שה"ש יז, ג.
6) משלי ו, כג.
7) בא י, כג (בגלות מצרים — וכימי צאתך מארמ"צ אראנו נפלאות (מיכה ז, טו)).

ובקרוב ממש יהפכו ימים אלו — די ימי הגלות — צו ימי גאולה, גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

און מען וועט גיין „ותלמודו בידו"[8] — סיי נגלה און סיי חסידות[9] — ומתוך תשובה עילאה ושלימה ומתוך שמחה וטוב לבב, צוזאמען מיט די אידן וועלכע מ'האט מעורר געווען לתשובה — „קהל גדול ישובו הנה"[10], אין ארצנו הקדושה, „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[11],

מיט אלע ברכות וואס זיינען פאראן אין אוצר הברכות און אין מקור הברכות און נאך העכער[12], וואס יעדערע פון זיי הויבט זיך אן מיט אן אות פון אל"ף בי"ת בלשון הקודש (ווי מ'האט אויך דערמאנט דוגמאות[13] פון יעדער אות אין די רייד לאחרי תפלת מנחה ובסמיכות לה),

און אלע ברכות זאלן אראפקומען בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, במהרה בימינו ממש, אין די איצטיקע טעג פון גלות,

און דאס וועט נאכמער צוואיילן דעם „אחישנה"[14], און דעם „וארו עם ענני שמיא"[15] — אלע אידן צוזאמען, „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותנו"[16], א „קהל גדול",

„וכספם וזהבם אתם"[17] — די עבודה פון אהבה ויראה[18], וואס איז (כולל און ווערט) א שורש לכל מצות עשה ולכל מל"ת[19], וואס דאס איז כולל כל התורה כולה און כל המצוות כולן,

ואסתכל באורייתא וברא עלמא[20] — די גאנצע וועלט מיט דעם גאנצן סדר השתלשלות,

---

8) פסחים נ, א. וש"נ. וראה לקו"ת (ואתחנן ו, ג. שה"ש כב, ד. ובכ"מ), שע"י הלימוד בעוה"ז זוכים ללמוד ולהשיג פנימיות התורה (בג"ע). וע"פ מ"ש בתניא רפל"ז י"ל שעד"ז הוא בנוגע לתורתו של משיח (כמשמע גם בלקו"ת שה"ש שם), שההכנה לזה הוא ע"י לימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, בזמן הגלות.

9) ואולי י"ל דיתפרנסון מתורת הרשב"י בגלותא וב' יפקון (רע"מ נשא קכד, ב) ה"ז ע"ד טועמי' ולימוד המשיח ה"ז ישקני מנשיקות גו' — פרש"י שה"ש (א, ב). ועוד.

10) ירמי' לא, ז.

11) עקב יא, יב.

12) מעלת ברכות כהנים (בארוכה ד"ה כה תברכו — אוה"ת נשא ע' ער ואילך. ד"ה אריב"ל תרכ"ט. לקו"ש ח"י ע' 38 ואילך) ולאח"ז ואני אברכם (חולין מט, א. וראה ד"ה אריב"ל ולקו"ש שם).

13) כדאיתא במחזור (מוסף יוהכ"פ) ועוד.

14) ישעי' ס, כב. סנהדרין צח, א.

15) דניאל ז, יג. סנהדרין שם.

16) בא שם, ט.

17) ישעי' שם, ט.

18) ראה תו"א ר"פ וישב. תו"ח שם (נח, א ואילך). לקו"ת בהעלותך לב, ד. ובכ"מ.

19) תניא פ"ד (ח, א).

20) זח"ב קסא, א-ב.

און גיין שלימות העם, מיט שלימות התורה, אין ארצנו השלימה, ומתוך שמחה וטוב לבב,

„ונתתי שלום בארץ"[21], און געבן שלום און נצחון אויך אין פמליא של מעלה ובפמליא של מטה — „משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה"[22],

און גיין צוזאמען מיט משיח צדקנו במהרה בימינו ממש לארצנו הקדושה.

און דעמאלט וועט זיין „וזאת הברכה אשר ברך משה"[23] — והקיצו ורננו שוכני עפר[24] ומשה ואהרן עמהם[25] — אז די אלע ברכות וועלן זיין אין אן אופן פון „זאת", מראה באצבע ואומר זה[26] (זאת),

ובפרט אז איר וועט מוסיף זיין אין „זאת התורה", און „זאת התורה אדם"[27] — אויפבויען יעדער אידן, אדם ע"ש „אדמה לעליון"[28], אז ער זאל ווערן א תורה־מציאות בכל הפרטים ובכל הפירושים ובכל הענינים —

וועט מען דעמאלט האבן די „תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"[29], און מ'וועט זוכה זיין בקרוב ממש צו „תורה חדשה מאתי תצא"[30] און לערנען תורתו של משיח מפיו של משיח.

ובפרט אז שנה זו איז א שנה תמימה[31] און א שנה שלימה, א שנת העיבור — זאל אויך נתתקן ווערן די לבנה, עס זאל ווערן דער „שהם עתידים להתחדש כמותה"[32], ביז — „שני המאורות הגדולים"[33],

און די אלע ענינים — בפשטות, למטה מעשרה טפחים, ובמהרה בימינו ממש.

איר זאלט האבן א חתימה וגמר חתימה טובה בתוך כלל ישראל.

אמן כן יהי רצון.

---

21) בחוקותי כו, ו.
22) סנהדרין צט, ב. לקו"ת מטות פה, ד ואילך.
23) ריש פרשתנו. ולהעיר אשר בקביעות ש.ז. פ' וזאת הברכה (נקראת ו)גלגדת במשך ג' שבועות, רובו של חודש תשרי.
24) ישעי' כו, יט.
25) תוד"ה אחד — פסחים קיד, ב. וראה יומא ה, ב.
26) ע"ד מרז"ל שמו"ר ספכ"ג. ועוד.
27) חוקת יט, ד. וראה זהר (ח"ב קיז, ריש ע"ב. ח"ג כט, ב. ועוד) עה"פ: אדם איהו תורה.
28) עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ב פל"ג. של"ה ג, א. כ, ב. רסח, ב. שח, ב. ועוד.
29) ברכה לג, ד.
30) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.
31) ערכין לא, א"ב. וראה אוה"ת (יהל אור) לתהלים עה"פ (יט, ח) תורת ה' תמימה (ס"ד, ח).
32) סדר קידוש לבנה (סנהדרין מב, א).
33) בראשית א, טז.

יום הכפורים

במ״ש אודות נשיאת כפים ובפרט ביום הכפורים, בהנוגע לפועל צריך לברר באה״ק אצל הכהנים מאנ״ש, שהרי בכגון דא בודאי יש מסורה מאב לבן. ומעשה רב יותר מהלכה בספר.

(ממכתב ג׳ כסלו, תשי״ח)

לאחרי ההפסק — נתקבל מכתבו מי״א אייר מבשר טוב מהטבת מצב בריאותו. ויה״ר עס זאל גיין פון גוט צו נאך בעסער, ולא רק בענינים הגשמים אלא גם בענינים הרוחנים, אף שאינו מזכיר עד״ז במכתבו זה. ומובן שבזה נכללות גם הפעולות בהנוגע להזולת, ובפרט בימי הסגולה מועדים ורגלים ויומי דפגרא הבאים לקראתנו לשלום.

הנוסח• שמסגיר במכתבו, בכלל נכון הוא, אלא שצ״ע אולי כדאי להחליף הלשון ערב יוכ״פ בלשון ערב יום הקדוש, כיון שזהו סימן טוב יותר (עיין כתובות קג, ב).

(ממכתב י״ד אייר, תשט״ז)

•) ממצבה של א׳ שנפטר בערב יוהכ״פ. המו״ל.

מחרת יום הכפורים

ב"ה, בשם השם, ה'תשמ"ב
ברוקלין, נ. י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בבואנו מיום הקדוש, אחת בשנה, בו נחתם כאו"א מבנ"י שליט"א לשנה טובה ומתוקה בטוב הנראה והנגלה,

וכן כללות עמנו עם ישראל, גוי אחד בארץ,

נחתמו לכל הברכות בגו"ר — ממקור הברכות הו' אחד,

ודאי אשר, מתאים לחזקת כל ישראל דכשרים הם וממלאים רצון אבינו שבשמים, הרי כאו"א האנשים והנשים והטף, מוסיפין ומעלין בקיום התוהמ"צ, כולל

בשם השם: מהבעש"ט: מה שקורין למחרת יוהכ"פ גאטש נאמען. הנה שם הוי' ושם קודב"ה אינו אלא מה ששייך לעולם אפי' לעולם הנאצלים, אך לעצמותו אינו שייך לקרותו בשום שם בעולם, והנה אם פוגם הוא בשם הוי' דוקא וכידוע, ובימי סליחת העון יש עליות לפני הוי', וזה למחרת יוהכ"פ אין לו שום שם פרטי לא הוי' ולא אדני רק גאטש נאמען, ודי"ל. — כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סי' קי. וראה בהערות שם.

מיום הקדוש: להעיר משבת קיט, א: ולקדושו ה' מכובד (ישעי' נח, יג) זה יוהכ"פ. וכ"ה בזח"ב מז, ס"א. נת' באוה"ת להצ"צ עה"פ (נ"ך ע' רעח). סהמ"צ להצ"צ קעט, א. ועוד.

אחת בשנה: תצוה ל, ט. אחרי טז, לד. ולהעיר מתוד"ה עד אחת — מנחות יח, א.

בטוב הנראה והנגלה: כהמדייקים בהפיוט "שערי שמים פתח ואוצרך הטוב לנו תפתח" שאומרים בסוף נעילה ובהושע"ר — לחבר "לנו" ל"הטוב" — ראה ד"ה אנכי אנכי, תרפ"ז (סה"מ תרפ"ז ע' כא ואילך): ואוצרך הטוב לנו, תפתח . . שיבואו בחסד פרטי, שהוא הטוב לנו בטוב הנראה והנגלה גם למטה ממש.

גוי אחד בארץ: ש"ב ז, כג. וראה אגה"ק ס"ט. תו"א וישב כז, ס"ד. ועוד.

לחזקת כל ישראל דכשרים הם: ראה רמב"ם הל' קדה"ח פ"ב ה"ב.

האנשים והנשים והטף: לי' הכתוב (וילך לא, יב) בקשר להקהל. ולהעיר אשר הענין דהקהל בחה"ס — י"ל דנמשך הוא עכ"פ עד חג הסוכות דשנה שלאחרי', ככל ענייני חה"ס (ראה לקו"ת ברכה צח, ב).

והטף: להעיר מב"ק (פז, ב) קטן יעשה לו סגולה . . ס"ת. — ומדאייתינן להאי: צ"ע דהובא הנ"ל (כי"א בפס"ד בשו"ע חו"מ סתכ"ד ס"ז, אף דהאידנא נשתנה ולא לומדים בס"ת כו' (שו"ע יו"ד סו"ס ער), ומארי דשני הפס"ד חד הוא — טור בשם הרא"ש; וי"ל שהוא ע"ד המפורש בפרישה יו"ד שם לענין זה, שבחו"מ סי' צז בדין סידור כתב הטור רק ס"ת ולא ספרים "ואפשר משום דאין זה עיקר מקומו לא הזכירוהו". אבל צע"ק למה אין זה מקומו בגדו"ד.

מוסיפין ומעלין בקיום התוהמ"צ: כהציווי מעלין בקודש — ברכות כח, א. ושו"נ. בשייכות למחרת יוהכ"פ — ראה סה"מ ה'תש"ט ע' 42.*

---

*) נדפס גם בלקו"ש חי"ד ע' 400. המו"ל.

ובפרט — הכלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך,

והרי היותנו כולנו כאחד מביא וממשיך ברכנו אבינו באור פניך,

ועד אשר יאר הוי' אלקים צבאות פניו אלינו ונושעה בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ולגודל חשיבות הדבר נתעוררה הצעה, אשר לא נפלאת היא גו' כ"א קרובה היא מאד לעשותה — להדגיש אהבה ואחדות זו באופן נצחי ודאמת לאמיתו —

ע"י קניית אות בס"ת שנכתב לזכות כולם וכל בנ"י שליט"א, אשר התורה תורת אמת היא ונצחיית היא,

בס"ת הכתובה כאו"א לפי דרכו — בכתב האשכנזים, או דהספרדים, או דהאריז"ל וכו',

ואלו ואלו דברי אלקים חיים הם, וחבה וריעות נוהגים זה בזה.

ומזכים לאדם שלא בפניו — לזכות בזה (בקנית אות בס"ת) לרעך כמוך, באם מאיזו סיבה לא עשה זאת בעצמו,

וכבכל ענייני תומ"צ, טוב וברכה — יפה שעה אחת קודם, וזריזין מקדימין.

ובהמעות שנותן לקנית האות בס"ת, תורת השם — י"ל שזהו ע"ד הנאמר במעות צדקה (מאותו הטעם), אשר „הואיל ובמעות אלו הי' יכול לקנות חיי נפשו החיונית הרי נותן חיי נפשו לה"', ו„מקרבת את הגאולה" — והרי נותנם לכתיבת תורת ה', ואמחז"ל אשר קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא.

הכלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך: תו"כ (הובא בפרש"י) עה"פ קדושים יט, יח.

היותנו כולנו כאחד מביא וממשיך ברכנו אבינו באור פניך: תניא פל"ב. וראה קונטרס אהבת ישראל.

יאר הוי' אלקים צבאות פניו אלינו ונושעה: ע"פ תהלים פ, כ.

נתעוררה הצעה: ראה שיחות אור לערב ר"ה, יום ב' דר"ה, צום גדלי', אור לערב יוהכ"פ, ערב יוהכ"פ — שנה זו.

לא נפלאת היא גו' כ"א קרובה היא מאד לעשותה: ע"פ נצבים ל, יב-יד. וראה לקו"ת שם.

ונצחיית היא: תניא רפי"ז ובכ"מ.

בס"ת הכתובה כאו"א לפי דרכו . . דהאריז"ל וכו': ראה טעהמ"צ להאריז"ל ס"פ האזינו. — (בנוגע לתפילין) שער הכוונות שער התפילין ד"ב בסופו. משנת חסידים מס' תיקון תפילין פ"א מ"ז. שערי תשובה לאו"ח סל"ו סק"א. אות חיים ושלום (להרה"צ וכו' ממונקאטש) שם סק"ב. מאסף לכל המחנות שם.

לפי דרכו . . דהאריז"ל: וכן עד"ז בחילופי דמערבאי ומדינחאי וכיו"ב.

ואלו . . חיים: עירובין יג, ב. וראה או"ת להה"מ (הוצאת קה"ת) צט, א.

וחבה . . בזה: יבמות יד, ב.

ומזכים לאדם שלא בפניו: עירובין פא, ב. וש"נ.

וזריזין מקדימין: ראה פסחים ד, א. וש"נ. וראה אגה"ק סכ"א.

ע"ד הנאמר במעות צדקה: תניא פל"ז (מח, סע"ב).

מקרבת את הגאולה: ב"ב י, א.

קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא: ראה זח"ג עג, א. ולהעיר מג"פ אחד בלקוטי לוי"צ לזח"א ס"פ נח.

ויה"ר אשר תתקבל ההצעה אצל כאו"א בסבר פנים יפות ומאירות ותבוא בפועל — וכגודל ענין אחדות כל בנ"י, וכמודגש ג"כ במצות סוכה וד' מינים.

בכבוד ובברכת חג שמח

בסבר פנים יפות ומאירות: להעיר מלקו"ת ראה לב, ב.

וכמודגש ג"כ במצות סוכה וד' מינים: כמחז"ל „כל ישראל ראוים לישב בסוכה אחת" (סוכה כז, ב. וראה ריש וסוף ד"ה בסוכות תשבו תרצ"ד (תשי"א)), ומצות ד' מינים מאחדת כל הד' מינים, שמורים על הסוגים שבבנ"י (ויק"ר פ"ל, יב). — נוסף על זה שכל אחד מד' מינים אלה מורה על ענין האחדות — סידור רסד, ד ואילך. המשך וככה תרל"ז פפ"ז. המשך תער"ב ח"ב ע' תרעט.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנשי כפר חב"ד,
בעת מסירת האתרוגים ע"י באי כח הכפר שיחיו,
— יום ב', ערב חגה"ס ה'תשמ"ב —

מ'זאל ממשיך זיין דורך די ד' מינים כל ההמשכות כולם וואס די ד' מינים זיינען ממשיך,

און עס זאל אויך נמשך ווערן אין אלע ד' סוגים פון אידן, וואס זיינען מרומז אין די ד' מינים[1], און אין אן אופן אז עס זאל זיין א מצוה אחת, „ויעשו[2] כולם אגודה אחת[3] לעשות רצונך בלבב שלם"[4].

מ'זאל ממשיך זיין פון אחדות הפשוטה ביז אין אלע פרטי פרטים בכל המצטרך, הן בגשמיות הן ברוחניות, הן ברוחניות הן בגשמיות, וברוחניות ובגשמיות גם יחד.

האבן א פריילעכן יו"ט „זמן שמחתנו", און ממשיך זיין די שמחה על ובכל השנה כולה.

---

1) ויק"ר פ"ל, יב.
2) תפלת ר"ה ויוהכ"פ.
3) ראה ויק"ר שם.
4) נוסף על זה שכל אחד מהד' מינים מורה על ענין האחדות — סידור רסד, ד ואילך. המשך וככה פפ"ז. המשך תער"ב ח"ב ע' תרעט. ועוד.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א

לאנשי כפר חב"ד, בעת מסירת האתרוגים ע"י באי כח הכפר שיחיו

— יום ד', ערב חג הסוכות ה'תשד"מ —

דער אויבערשטער זאל העלפן אז יעדער איד און אלע אידן, בתוך כלל ישראל, זאלן ממשיך זיין אלע המשכות פאַרבונדן מיט די ד' מינים,

אז ס'זאל זיין „את כל מיני תבואתה לטובה . . כשנים הטובות לברכה"[1], ווי כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו האט געזאגט[2] אז „איתא שכל השנה באמרו בשמונה עשרה ואת כל מיני תבואתה[3] לטובה צריך לכוון לחטים למצה ואתרוג . . ואז במילא תהי' כל התבואה לטובה", ד.ה. אז דורך אתרוג און שמורה מצה איז מען ממשיך הטוב בכל התבואה ובכל השנה,

וואס דאס (כל התבואה) איז אויך כולל כל עניני פרנסה רוחנית וכל עניני פרנסה גשמית[4].

ובהנוגע לזמננו — מתחיל דער ענין פון אחדות ישראל, וואס ווערט אויפגעטאן דורך די פיר מינים, וועלכע זיינען כנגד די פיר סוגים פון אידן[5], און מ'מאכט פון אלע פיר מינים — פיר סוגים פון אידן — איין מציאות, „ויעשו[6] כולם אגודה אחת"[7], איין מצוה[8],

וואס דאס וועט נאכמער מוסיף זיין בברכת ה' בכל המצטרך, הן בגשמיות הן ברוחניות — בכל הענינים, בבני חיי ומזוני רויחי ובכולם רויחי,

ביז צו דער ברכה העיקרית והפנימית — די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, וואס דעמולט וועט זיין די „אגודה אחת"[9] פון „קהל גדול ישובו הנה"[10] אין ארצנו הקדושה, „ארץ אשר גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[11], און דאַרטן — אין ירושלים, „קרית מלך רב"[12], און דאַרטן — להר

---

1) ברכת השנים (בתפלת שמו"ע).
2) „היום יום" י"ט תשרי.
3) כש"ל ב„היום יום" שם (כמו שהוא בסידור אדה"ז).
4) להעיר משו"ע או"ח ר"ס קיט ש„הי' צריך פרנסה מבקש עלי' בברכת השנים". וראה ברכי יוסף שם.
5) ויק"ר פ"ל, יב.
6) תפלת ר"ה ויוהכ"פ.
7) ראה ויק"ר שם.
8) נוסף על זה שכל אחד מהד' מינים מורה על ענין האחדות — סה"מ תקס"ח ע' תמז. סידור שער הלולב רסד, ד ואילך. המשך וככה תרל"ז פפ"ז. וראה בארוכה ד"ה ולקחתם לכם ד"ג תשרי שנה זו.
9) ראה תנחומא (באבער) נצבים ד.
10) ירמי' לא, ח.
11) עקב יא, יב.
12) תהלים מח, ג.

הבית און אין „מקדש אד' כוננו ידיך"[13], און דאַרטן וועט זיין „לחוג את חג הסוכות"[14], און אַלע ימים טובים, כל השנה כולה.

און ביז דעמולט – זאָל זיין „לכל בני ישראל הי' אור במושבותם"[15], ובפרט אז ס'וועט זיין אחדות און שלימות העם, צוזאַמען מיט שלימות התורה והמצוה, צוזאַמען מיט שלימות הארץ,

וואָס דאָס וועט נאָכמער ממהר זיין די גאולה השלימה והאמיתית, במהרה בימינו ממש.

---

13) בשלח טו, יז ובפרש"י עה"פ. זח"ג רנא, א. ועוד.
14) זכרי' יד, טז (הפטורת יום א' דחגה"ס).
15) כמו שהי' בגלות מצרים בסיומו — בא י, כג.

נוסח המברק ששלח כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הסוכות, זמן שמחתנו, ה'תשמ"ב

יום טוב ודזמן שמחתינו דישמח ישראל בעושיו וישמח השם במעשיו. לחיים ולברכה.

/ מקום החתימה /

נוסח המברק ששלח כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הסוכות, זמן שמחתנו, ה'תשד"מ

יום וזמן שמחתינו דישמח ישראל בעושיו וישמח השם במעשיו, ושבתא טבא, ולהמשיכם בכל השנה כולה.

/מקום החתימה/

חג הסוכות

בס״ד. ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א
להאורחים שיחיו, בעת ביקורו בסוכה
— ליל א׳ דחג הסוכות ה׳תשמ״ב —

צום אלעם ערשטן — א גוט יום טוב.

אויף אלע יו״ט זאגט מען אז זיי זיינען „מועדים לשמחה״, טעג פון שמחה, אבער דוקא בחג הסוכות זאגט מען „זמן שמחתנו״[1], וואס דערפון איז פארשטאנדיק, אז בחג הסוכות איז דא א גרעסערע שמחה ווי אלע יו״ט.

איינער פון די ביאורים בזה[2]:

חג הסוכות איז דער יו״ט וואס קומט גלייך נאך יוהכ״פ.

[די פיר טעג וואס זיינען צווישן יוהכ״פ וסוכות זיינען דאך טעג וואס מען גיט א אידן צו זיך מכין זיין לחג הסוכות, צו מכין זיין די צרכי החג: ער זאל האבן א סוכה, אן אתרוג, לולב, הדסים און ערבות[3]].

דער ענין פון יוהכ״פ איז, וואס דעמולט באקומען אידן א חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, עס זאל זיין א גוטער און זיסער יאר אין אלע הינזיכטן בגשמיות וברוחניות.

און דאס א״ז אויך דער ענין פון חג הסוכות וואס קומט גלייך דערנאך: דעמולט איז די אנטפלעקונג, און די (חגיגה) פייערונג וואס מ׳לויבט דעם אויבערשטן אויף דער חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה וואס מ׳האט באקומען ביוהכ״פ[4].

און דאס איז דער טעם פארוואס דוקא חג הסוכות ווערט אנגערופן „זמן שמחתנו״, אז דעמולט איז די שמחה גרעסער פון אלע ימים טובים: ווייבאלד אז די שמחה פון חג הסוכות איז די אנטפלעקונג און די פייערונג פון דער חתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה וואס מ׳האט באקומען ביוהכ״פ — על כל השנה כולה, עס קומט אויס, אז די שמחה פון אלע ימים טובים פון דעם יאר ווערט נמשך פון חג הסוכות.

דערצו קומט צו א תוספת ברכה (אין דער ברכה פון לשנה טובה ומתוקה וואס ווערט נמשך ביוהכ״פ און ווערט נתגלה בחגה״ס) ווען אידן קלייבן זיך צוזאמען בחגה״ס, ובפרט אויב א טייל, רוב אדער אלע פון זיי זיינען אורחים:

---

1) נוסח התפלה דיו״ט. וראה לקו״ת שמע״צ פח, ד ואילך. ועוד.
2) ראה המשך וככה תרל״ז פצ״ז. ובמקומות שבהערה 4.
3) ראה ויק״ר פ״ל, ז: מיוהכ״פ עד החג כל ישראל עסוקין במצות זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו.
4) ראה לעיל ע׳ 249. ושי״נ (בהערה 27). אוה״ת שמע״צ ע׳ א׳תשפח ואילך. ועוד.

בשעת אידן זיינען מכניסי אורח [ובפרט אן אורח וואס איז זיך משתדל בהכנסת אורחים], ער שטעלט אים צו אז אים זאל זיין גוט אין אלע ענינים אין גשמיות און רוחניות — זאגן אויף דעם חז"ל[5] „גדולה הכנסת אורחין מהקבלת פני שכינה" — הכנסת אורחים טוט אויף מער אפילו פון וועז מ'איז מקבל דעם אויבערשטן אליין,

וואס בא דעם אויבערשטן איז טייער און ער האט ליב און האט שמחה און תענוג בשעת ער זעט אז אידן זיינען צוזאמען און זיי האבן ליב אייניער דעם צווייטן אין אן אופן פון „ואהבת לרעך כמוך"[6], ביז אז די אהבת ישראל קומט אראפ אויך — אין הכנסת אורחים בפשטות.

וואס דאס איז נאכמער מוסיף אין ברכת ה' (וואס ער האט געגעבן ביוהכ"פ און וואס קומט און שטייט בגלוי בחגה"ס) אויף א לשנה טובה ומתוקה, אז עס זאל זיין גוט און זיס אין אלע הינזיכטן בכל השנה כולה, און ער שטעלט צו אלץ וואס אידן דארף'ן האבן בכל השנה כולה בפרטיות, ובכלל א שנה טובה ומתוקה, גוטסקייט און זיסקייט

וואס ווערט נמשך על כל השנה כולה,

און וויבאלד אז בא אידן איז דא אהבת ישראל אמיתית, „ואהבת לרעך כמוך" — גיט א איד פון אלץ וואס ער האט בחגה"ס צו א צווייטן אידן (דורך הכנסת אורחים כו'), אזוי אויך גיט ער פון די גוטס און זיסקייט וואס איז צו אים ומשפחתו נמשך געווארן צו אנדערע אידן בכל השנה כולה, אז בא זיי זאל אויך זיין גוט און זיס,

און דאס איז נאכמער מוסיף בברכתו של הקב"ה יעדער טאג פון יאר — עס זאל זיין א טאג פון א שנה טובה ומתוקה,

ביז אז עס ווערט נמשך דער גוט (טוב) האמיתי — די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,

און נאך פאר דעם — איז שלום און אחדות בא אידן אין אלע הינזיכטן,

און דאס וועט זיין א הכנה קרובה אז משיח צדקנו זאל קומען בקרוב ממש און ער קומט און נעמט יעדער אידן, „בנערינו בזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[7], אלט און יונג, ביז גאר קליינע קינדער, אין ארץ ישראל, בגאולה האמיתית והשלימה,

און צוזאמען מיט משיח'ן וועט מען מקיים זיין אלע מצוות, כולל אויך די מצוות וועלכע זיינען פארבונדן מיט יו"ט הכנסת אורחים וכו', הפצת היהדות בכלל, און הפצת המעינות במיוחד,

און מ'טוט אין דערויף נאך פאר ביאת משיח צדקנו, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

דער אויבערשטער זאל געבן אז כאו"א זאל האבן פרנסה בהרחבה ומתוך בריאות הנכונה (גוטן געזונט), און האבן נחת פון קינדער און פון קינדס קינדער,

---

5) שבת קכז, א. ושו"נ.
6) קדושים יט, יח.
7) בא י, ט.

און דאָס אלץ גיט דער אויבערשטער גאָר אין־גיכן און אין אָן אופן למעלה ממדידה,

און מ׳גייט מקבל זיין פני משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

אמן כן יהי רצון.

אַ פרייליכן יום טוב.

סוף ההקדמה*. מא, ב. ד׳ טפחים, כצ״ל. ובהביאור כמה נדחק כו׳. הנוסחא ד׳ טפחים ומשהו — כן הוא בסי׳ האריז״ל להר״ש מרשקוב. וראה ג״כ פע״ח שער חה״ס פ״ג. ובשער הכוונות ענין סוכות ד״ד — בענין פס ד׳ טפחים.

דרך אגב במש״כ שם (בביאור) על מה דאיתא בסי׳ האריז״ל שאור בכזית כו׳ — יעוין בשער הכולל (על הסידור — לאאזמו״ר הרא״ד לאוואט) שער מח ס״ב (ושם הביא גם משו״ת השיב משה. והואַ בחאו״ח סט״ז תשובה להחת״ס).

(ממכתב ט שבט, תשי״ח)

---

*) הערות לסי׳ צלותא דאברהם. המו״ל.

אין ענטפער אויף אייער בריף פון חוה״מ סוכות, אין וועלכען איר פרעגט דעם טעם, פאַרוואָס איז דער מנהג באַ פילע פון בני ישראל צו נעמען אויף מצות אתרוג, פון מדינת קאַלאַברי.

עס וואונדערט מיר אייער שאלה אין דעם, אין דער צייט וועז עס איז שוין פיל געשריבען געווארען אין דעם אין שאלות ותשובות ופוסקים וכו׳. זעט אין שו״ת חתם סופר חלק או״ח סי׳ ר״ז, שו״ת בכורי שלמה סי׳ כ״ח או נאָך און נאָך.

וואס איר ברייגט אין אייער בריף, אז עס זיינען פראן רבנים וועלכע נעמען אתרוגים פון אנדערע ערטער, — איז מיר אויך א וואונדער אויף דער קשיא, וואס עס זיינען דאך פראן פילע ענינים וואס קהלות זיינען פארשידען איינע פון די אנדערע לויט דעם פסק דין פון זייערע גדולים, חאטש אלע נעמען אן אין דער פולסטער מאס תורת משה ומצותי' (פארשטענדליך, אז דא רעט זיך וועגען אמת'ע גדולים ומנהיגי ישראל, און ניט וועגען אזעלכע וואס זייער אויטאריטעט איז צוליב געלט און ענליכע טעמים), אבער אין פרטי דינים, אזוי ווי עס איז געווען נאך בזמן המשנה והגמרא, פלוגתות בית שמאי ובית הלל, אזוי איז מעגליך אויך אין די שפעטערדיקע דורות, אבער פארשטענדליך אז ניט אין די דינים וועלכע זיינען אנגענומען געווארען אין שולחן ערוך פון כלל ישראל.

איך מוז נאך צוגעבען, אז מער פון אלץ וואונדערט מיר, ליינענדיק אייער בריף, אז איר פארבינדט אייער פראגע אין דעם — מיט העלפען ארץ ישראל, חאטש עס האט קיין שייכות און צוזאמענהאנג, וואס אן אתרוג דארפמען נעמען ווייל אזוי האט אנגעזאגט השם יתברך, און עס דארף זיין א אתרוג אזא וואס די תורה זאגט אויף עם אז דאס איז א אתרוג, און די גדולי ישראל וועלכע האבען אנגענומען אז א אתרוג המורכב איז פסול על פי תורה, איז קיין חילוק ניט אין וואס פאר א מדינה ער זאל ניט וואקסען, און מיט דעם וואס ער וואקסט אין ארץ ישראל, גיט דאס גארניט צו אז דורך דעם זאלן האבען מקיים געווען די מצות אתרוג לויט די וועלכע האבען אנגענומען דעם דין אז אתרוג המורכב איז פסול, און עס איז א ברכה לבטלה. און ניט מיט די געלטער, און ספעציעל א לאנד וועלכע רופט זיך ארץ הקדושה, שפירושו כפשוטו, אז דאס איז א לאנד וואס אלע אירע ענינים דארף זיין קדושים, און ווי דער אויספארך פון תורה, ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, קען מען העלפען דער לאנד. און דער אמת'ער אמת איז — אז נאר מיט גיין בדרך התורה ומצוה, קענען אידען געהאלפען ווערען, און מקרב זיין די גאולה. אזוי ווי דער גלות איז געקומען נאר צוליב חטאינו, ווי מיר זאגען דאס אין דאוונען ומפני חטאינו וכו' — אזוי אויך די גאולה וועט קומען דורך תשובה אויף די חטאים ועוונות, ווי דער פסק הגמרא ופוסקים בכמה מקומות — וואס דענסטמאל וועט השי"ת שיקען אונז משיח צדקנו, און ער וועט מקבץ זיין גליות און וועט אונז ברייגען צו דער גאולה האמיתית והשלימה. און דעריבער — יעדער איד וואס ויל באמת טאן וואס אויף צו מקרב זיין די גאולה און פארקירצען דעם גלות, איז אלס ערשטע דארפמען טאן אלץ וואס מען קען נאר, אז דער קיום התורה ומצותי' צווישען אידען, זאל זיין אלץ מער און גרעסער, און אלע זאכען וועלכע זיינען געגען דעם — דארפען קעמפען געגען זיי מיט אלע מעגליכקייטן. און השם יתברך זאל העלפען, אז איר זאלט טאן אייער חלק אין דעם אין דער פולסטער מאס.

(ממכתב י"ב מ"ח, תשי"ח)

שמיני עצרת ושמחת תורה

מאשר הנני קבלת מכתבו מאור ליום השני, ותנוח דעתו כאשר הניח את דעתי, במה שנשאר על משרתו בקדש, להיות עם התלמידים והמחונכים בימי השמע"צ ושמח"ת, ולבארם בדבור, ובטח גם ע"י הנהגה מתאימה — עניני ימים אלו. וכמבואר בכ"מ בדא"ח גודל יוקר הזמנים הללו דזמן שמחתנו, דישמח ה' במעשיו וישמח ישראל בעושיו. ויה"ר שתהי' השפעת הימים האלו על כל ימי השנה הבע"ל, לגלות בהתלמידים כחותיהם הנעלמים, נוסף על הפעולות בכחותיהם הגלוים, ויגדלו להיות לשם לתהלה ולתפארת להמוסד בו מתחנכים ולהמחנכים שלהם. וידוע פסק תוה"ק דהמשתדלים בזה נוטלים חלק בראש...

(ממכתב כ"ח תשרי, תשי"ז)

~

ב"ה, ערב חה"ס ה'תשמ"ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בירושלים עיר קדשנו תוב"ב אמן;
בתוככי כל עמנו בני ישראל השמחים
בשמחת התורה בכל מקום שהם — שליט"א

בזמן שהשמחה כפולה שמחת ישראל בתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, ביחוד אמיתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו במקדש מלך עיר מלוכה הנצחית דעמנו הנצחי ירושלים השלימה עיר שחוברה לה יחדיו,

בתוככי כל ארצנו הקדושה, פלטרין של מלך, בשלימותה,

שניתנו בנחלת עולם לעמנו גוי קדוש עם עולם מאלקי עולם ככתוב בתורתו הנצחית —

שלימות הארץ ושלימות העם ושלימות תורתנו הקדושה.

ויהי רצון שתשוב ירושלים בקרוב ממש ליעודה ותפקידה וכהבטחת נביא הגאולה ישעי' שממנה תצא תורה ודבר השם

מקדש . . מלוכה: פיוט לכה דודי.
עיר . . יחדיו: תהלים קכב, ג. וראה תענית (ה, א) ובכ"מ. יהל אור להצ"צ עה"ס.
תצא . . ה': ישעי' ב, ג.

ובמהרה בימינו ממש תחזנה עינינו מילוי היעוד בספר דוד נעים זמירות ישראל:

השם אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו,

המשתתף בשמחתכם — שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמיתי.

השם . . ונושעה: תהלים פ, כ.

ב"ה, ערב חה"ס ה'תשמ"ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בכפר חב"ד אשר באה"ק תובב"א על ידי
משיח צדקנו,
בתוככי כל אחינו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם — שליט"א

בזמן שהשמחה הכפולה שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, ביחוד אמיתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו בארצנו הקדושה בשלימותה, אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון שתהי' הקדושה בגלוי, והשגחת השם עושה פלא בטוב הנראה והנגלה וראו כל עמי הארץ כי בישראל גדול שמו — בשלימות התורה שלימות העם ושלימות הארץ,

ובמהרה בימינו ממש תחזנה עינינו מילוי היעוד בספר דוד נעים זמירות ישראל:

השם אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה, בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

המשתתף בשמחתכם — שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמיתי.

תמיד . . שנה: עקב יא, יב. וראה אגה"ק סי"ד.
עושה פלא: תהלים עז, טו.
בישראל . . שמו: תהלים עו, ב.
השם . . ונושעה: תהלים פ, כ.

ב"ה, ערב חג הסוכות ה'תשמ"ג
ברוקלין, נ. י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמח"ת בכפר
חב"ד ועוד אשר בארצנו הקדושה תובב"א
ע"י משיח צדקנו אמן,
בתוככי כל אחינו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם שליט"א

בזמן שהשמחה הכפולה שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד באחוד אמתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו בארצנו הק' בשלימותה אשר עיני ה' אלוקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה,

ויהי רצון שתהי' הקדושה בגלוי, והשגחת השם עושה פלא בטוב הנראה והנגלה, וראו כל עמי הארץ כי בישראל גדול שמו — שלימות התורה שלימות העם ושלימות הארץ.

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו קיום ההבטחה (בלשון הכתובים):

אנכי השם אלקיך המעלך מארץ מצרים — ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי — בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

המשתתף בשמחתכם־שמחתנו וחותם בכבוד
רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום
אמיתי

ב"ה, ערב חג הסוכות ה'תשמ"ג
ברוקלין, נ. י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בירושלים עיר קדשינו תובב"א,
בתוככי כל אחינו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם שליט"א

בזמן שהשמחה הכפולה שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד באחוד אמתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו במקדש מלך עיר מלוכה הנצחית דעמנו הנצחי ירושלים השלימה עיר שחוברה לה יחדיו,

בתוככי כל ארצנו הקדושה פלטרין של מלך בשלימותה,

שניתנו בנחלת עולם לעמנו גוי קדוש עם עולם מאלקי עולם ככתוב בתורתו —

שלימות הארץ, שלימות העם ושלימות תורתנו הקדושה.

יה"ר שתשוב ירושלים בקרוב ממש ליעודה ותפקידה וכהבטחת נביא הגאולה ישעיהו אשר — ממנו תצא תורה ודבר ה'

ובמהרה בימינו תחזינה עינינו קיום ההבטחה (בלשון הכתובים):

אנכי השם אלקיך המעלך מארץ מצרים ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי — בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

המשתתף בשמחתם־שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמת

ב"ה, ערב חה"ס ה'תשד"מ
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בירושלים עיר קדשנו תוב"ב אמן
בתוככי כל עמנו בני ישראל השמחים
בשמחת התורה בכל מקום שהם — שליט"א

בזמן שהשמחה כפולה שמחת ישראל בתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו במקדש מלך עיר מלוכה הנצחית דעמנו הנצחי, ירושלים השלימה עיר שחוברה לה יחדיו,

בתוככי כל ארצנו הקדושה, פלטרין של מלך, בשלימותה,

שניתנו בנחלת עולם לעמנו גוי קדוש עם עולם, מאלקי עולם ככתוב בתורתו הנצחית —

שלימות הארץ ושלימות העם ושלימות תורתנו הקדושה.

ויהי רצון שתשוב ירושלים בקרוב ממש ליעודה ותפקידה וכהבטחת נביא הגאולה ישעי' אשר ממנה תצא תורה ודבר השם

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו קיום ההבטחה (בלשון הכתובים):

וכהבטחת . . ישעי': ב, ג.

קומה אלקים שפטה הארץ, ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי — בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו,

המשתתף בשמחתכם — שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמתי.

קומה . . הארץ: תהלים פב, ח.
ממזרח . . אל תכלאי: ישעי' מג, ה-ו.

ב"ה, ערב חה"ס ה'תשד"מ
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בכפר חב"ד (נה"ח כו') אשר באה"ק
תובב"א, על ידי משיח צדקנו,
בתוככי כל אחינו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם — שליט"א

בזמן שהשמחה הכפולה שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחדים לשמחה זו בארצנו הקדושה בשלימותה, אשר תמיד עיני השם אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון שתהי' הקדושה בגלוי, והשגחת השם עושה פלא בטוב הנראה והנגלה

וראו כל עמי הארץ כי בישראל גדול שמו — בשלמות התורה שלמות העם ושלמות הארץ,

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו קיום ההבטחה (בלשון הכתובים):

קומה אלקים שפטה הארץ, ממזרח אביא זרעך וממערב אקבצך אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי — בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

המשתתף בשמחתכם — שמחתנו וחותם בכבוד רב ובתפלה לשנת תורה ושמחה ושלום אמתי.

תמיד . . הארץ: עקב יא, יב.
קומה . . הארץ: תהלים פב, ח.
ממזרח . . אל תכלאי: ישעי' מג, ה-ו.

ברכה

ע״פ הוראות רז״ל הידועות בנוגע לזה שע״י נגרם תקלה לחבירו, ובפרט ע״פ המבואר באגה״ק סי׳ כ״ה, הרי גם אלו הנעלבים, עליהם לקבל ע״ע זהירות והידור במצות ה׳, ופשיטא לשרש ולעקור כל טינא בלב ח״ו וח״ו, וכמ״ש בפרשת שבוע זה, אשר כשיחד שבטי ישראל — מביאים להתאסף ראשי עם, ופועלים אשר — ויהי בישורון מלך, וכמבואר בלקו״ת גודל המעלה כשבנ״י הם בבחי׳ ישורון.

(ממכתב ו׳ תשרי, תשכ״א)

מאשר אני קבלת מכתבו בצירוף פרי עטו, החוברת על ר׳ יהודא חי אלקלעי ע״ה, ות״ח על שימת לבו, ובפרט לאחרי ההפסק הארוך, שאע״פ שאני דורש לשלומו ומקבל פ״ש ע״י ידידינו המשותפים, אינו דומה לידיעה ישירה. והגם שאינו מזכיר מהנעשה אתו ומשפחתו, תקותי שהכל בסדר.

וכמדובר כמה פעמים, „סדר״ אצל יהודים הוא בהגברת הצורה על החומר בכל העניינים, אף שבורא העולם ומלואו ברא כל דבר ודבר באופן של נפש וגוף, וזהו לא רק בעולם המדבר, החי, והצומח, אלא גם בדומם, והוא עיקר בתורת האריז״ל שגם הדומם יש לו „נפש״ וחיות רוחנית, שנקודתה כח הפועל בנפעל שמהוה ומחי׳ אותו, וכמבואר באריכות ובטוב טעם בתורת חב״ד.

בהמשך למה שדברנו כשנפגשנו פא״פ, אשר כוחות מיוחדים ניתנו לזרע אהרן הכהן עד סוף כל הדורות, לא רק בנוגע לעצמם אלא גם בתפקידם העקרי, כלשון הכתוב „יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל״, תקותי אשר מנצל מר כשרונותיו וגם בהמדור שלו במכ״ע, אשר אף שבאופן רשמי מוקדש הוא לדווח ע״ד פעולות ואירועים מסוימים, אבל בודאי גם על זה חל הציווי „בכל דרכיך דעהו״. ולדכותי׳ דמר לא נצרכה תוספת ביאור בזה.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור

ג. ב. תקותי אשר גם להבא ישלח לכאן מפרסומיו (בצירוף „ב״ה״ וכיו״ב בהתחלתה), ות״ח מראש. וביחד עם זה אביע קורת רוחי שהוסיף בהידור החוברת האמורה ע״י פוטו דעמוד השער של ספר („שלום ירושלים״ . . .*), וחבל שלא צירף ג״כ פקסימילי׳ מכתב יד המחבר וכיו״ב, וכמנהג הטוב הנוהג בדורנו זה**.

(ממכתב ה׳ תמוז, ה׳תשל״ח)

---

*) תיבה זו אינה ברורה בהעתקה שתח״י. המו״ל.

**) ראה לעיל ע׳ 370. המו״ל.

ח״י אלול ה׳תשמ״א 601
ימי הסליחות ה׳תשמ״א 605
יום שני נצו״י ח״י אלול ה׳תשמ״ב 610
מוצש״ק ימי הסליחות ה׳תשמ״ב 616
ערב ח״י אלול ה׳תשמ״ג 621
מוצש״ק כ״ה אלול יום א׳ לפ׳ האזינו ה׳תשמ״ג 626
יום ג׳ ששי לחודש השביעי ה׳תשד״מ 632
עש״ק נח, ל׳ תשרי, שהוא ר״ח מ״ח ה׳תשד״מ 638
ערב ח״י אלול ה׳תשד״מ 641
מוצש״ק נצו״י, כ״ה אלול, שבת סליחות ה׳תשד״מ 647

מכתבים כלליים לראש השנה

ב״ה, ערב ח״י אלול, ה׳תשמ״א
שנת הקהל,
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

דער חודש אלול איז, ווי באַוואוסט, דער חודש פון חשבון הנפש פון דעם יאָר וואָס גייט אַוועק, כדי צו מתקן און משלים זיין וואָס מ׳דאַרף און צו פאַרזיכערן, אַז דער נייער יאָר, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, וועט זיין (נאָך) אַ בעסערער, פיל בעסער, אין אַלע ענינים פון טאָג־טעגלעכן תורה־לעבן, סיי בנוגע זיך אַליין און די נאָענטע אַרום, און אויך בנוגע די גאַנצע סביבה.

פאַרשטייט זיך, אַז דער חשבון דאַרף זיין אַ חשבון־צדק — ניט מער און ניט ווייניגער, כדי דער תיקון זאָל זיין בשלימות און אויך די הוספה וואָס דאַרף צוקומען אין דעם נייעם יאָר, אין איינקלאַנג מיט דעם אָנזאָג מעלין בקודש, זאָל אויך זיין בשלימות. און אַזוי אויך בנוגע מצוות און זייער קיום, וואָס אין דעם איז דאָך דער חשבון, איז מען אָנגעזאָגט געוואָרן לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו — ניט צוגעבן און ניט אַראָפּנעמען.

לכאורה איז ניט פאַרשטאַנדיק: בשלמא אויב ער וועט איבערשאַצן זיינע אויפטואונגען אין דעם פאַרגאַנגענעם יאָר, וועט ער ניט דערגענצן וואָס ער האָט ניט דערטאָן און ניט תשובה טאָן אויף דעם חסרון (און אַ צוגאָב צו דעם אַלעם —

ערב ח״י אלול: זמן הכנה לח״י אלול, ע״ד מרז״ל מי שטרח בע״ש יאכל בשבת (ע״ז ג, א).

ח״י אלול: יום הולדת את שני המאורות הגדולים: הבעש״ט (בשנת נח״ת) ורבנו הזקן (בשנת קה״ת) — ספר השיחות תש״ג ע׳ 141 ואילך.

חודש אלול . . חודש פון חשבון הנפש: ראה סה״מ אידיש ע׳ 75. שם ע׳ 129. וראה לקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים. ל״ת להאריז״ל עה״פ (תצא כא, יג) ובכתה גו׳ ירח ימים (וראה גם אוה״ת נ״ך כרך ב ס״ע א׳נ ובשוה״ג שם). טור או״ח ר״ס תקפא.

די גאַנצע סביבה: שהרי כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה כו׳ (שבת נד, ב. ע״ז יח, א. שבועות לט, סע״א וריש ע״ב). ומזה מובן למי שיש בידו לזכות את הרבים.

חשבון־צדק: להעיר מפתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר (בשם אביו כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע): אַזוי ווי מען דאַרף וויסן די חסרונות, אַזוי דאַרף מען וויסן די אייגענע מעלות — לקו״ד כרך ד תקפא, א. וראה גם סה״מ תרפ״ח ע׳ קצט. „היום יום״ ס״ע קז.

ניט . . ווייניגער: להעיר מפרש״י עה״ת (נשא ז, פה. מספרי שם): למדך שהיו כלי המקדש כו׳.

דעם אָנזאָג: ברכות כח, א. וש״נ.

לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו: ראה יג, א. וראה ואתחנן ד, ב. — וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 179 הע׳ 6

אַ געפיל פון גאוה דורך זיין איבערשאַצונג); אָבער וואָס איז דער חסרון אויב ער וועט אונטערשאַצן די אויפטואונגען, וויבאַלד אַז דאָס וועט ברענגען צו תוספ עליו – טאָן מער מעשים טובים, און די הוספה און דער מעלין בקודש —— וועט במילא אויך זיין אַ גרעסערע?

נאָכמער ניט פאַרשטאַנדיק איז עס בנוגע צו מצוות — פאַרוואָס עס דאַרף זיין לא תוספ עליו, ווי אויבנדערמאָנט. ובפרט אַז דאָס איז אין סתירה לכאורה צו דעם וואָס תורה פאַדערט בכל מאדך — מיט אַלע פירושים אין דעם, אויך דער פירוש אַז עס דאַרף זיין אין אופן פון מאד — אַן מדידות און הגבלות.

* * *

איינע פון די ערקלערונגען אין דעם: אויב אַ מענטש וועט זיך פאַרלאָזן אויף זיינע אייגענע געפילן און רצונות, קען ער לייכט אַ טעות האָבן און טאָן דעם היפּך פון דעם וואָס ער דאַרף טאָן; — ניט נאָר בנוגע זיך אַליין, וואָס אדם קרוב אצל עצמו און קען ניט זיין אינגאַנצן אָביעקטיוו, נאָר אויך בנוגע צו אַ צווייטן. וואָרום דער חשבון־צדק וואָס ער דאַרף מאַכן און דער קיום המצוות זיינען דאָך כולל, מוזן כולל זיין, דעם כלל גדול בתורה, ואהבת לרעך כמוך; אויך אין דעם דאַרף דער חשבון זיין אַ חשבון־צדק, לא תוספ ולא תגרע, און אַזוי אויך בנוגע דעם מקיים זיין דעם כלל גדול בתורה.

עס דאַרף זיין ואהבת לרעך כמוך — וואָס אהבת עצמו איז דאָך ניט אַ תלוי׳ בדבר (ווייל ער געפינט אין זיך ספעציעלע מעלות א.ז.וו.), נאָר ווייל עס רעדט זיך וועגן זיך אַליין — אַזוי דאַרף זיין בנוגע צו רעך, ווי ערקלערט אין מערערע ערטער באַרוכה,

צוזאַמען דערמיט קומט אָבער אויך דער אָנזאָג לא תוספ אין ואהבת לרעך כמוך: עס קען זיין, אַז מצד דער אהבה, און אהבה מקלקלת השורה, וועט ער העלפן אַ צווייטן טאָן אַן עבירה ח״ו, בפרט אַן עבירה קלה וכו׳.

אָדער ווען עס וועט קומען צו הוכח תוכיח את עמיתך, בפרט בנוגע „קטנים״ אין ידיעה פון אמת׳ער אידישקייט, אָדער קטנים אין יאָרן, קען זיין אַז מצד דעם

אַ געפיל פון גאוה: ולהעיר מצוואת הריב״ש (הוצאת קה״ת) סי״ב. קונטרס ומעין מט״ו־טז.

תורה פאַדערט: ואתחנן ו, ה.

דער פירוש: הראב״ע שם. ובארוכה — תו״א מקץ לט, סע״ג. לקו״ת שלח מב, ג. דרמ״צ קכג, ב. קס, ב. וראה ספר הערכים־חב״ד ערך אהבת ה׳ — בכל לבבך, נפשך ומאדך ס״ד סק״א. וש״נ.

אדם קרוב אצל עצמו: סנהדרין ט, סע״ב. וש״נ.

כלל גדול . . כמוך: תו״כ (הובא בפרש״י) עה״פ קדושים יט, יח.

ערקלערט . . בארוכה: ראה קונטרס אהבת ישראל. וש״נ. וראה סה״מ תר״ל ע׳ ח: והאדם נברא בצלם אלקים וע״כ צריך לאהוב את רעך כמוך ממש, כי אם הוא מבזה את חבירו הוא מבזה הצלם אלקים ע״כ ואהבת כו׳.

אהבה מקלקלת השורה: ב״ר פנ״ה, ח. פס״ז ופרש״י עה״פ וירא כב, ג.

הוכח תוכיח את עמיתך: קדושים שם, יז. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ז ס״ז ואילך. וש״נ. וראה או״ת להה״מ עה״פ (הוצאת קה״ת — מא, ב).

וואָס ער וועט מוסיף זיין אין ואהבת לרעך, אהבה שלא במקומה, וועט ער אים ניט מוכיח זיין, ואפילו ניט בצנעא (אונטער פיר אויגן).

זאָגט מען אָן: לא תוסף עליו, און עס מוז זיין הוכיח תוכיח.

ועד״ז אין צווייטן קצה: ער קען דאָך אָנהויבן דעם תוכיח מיט אַ שטורעם, ברבים ובבזיונות א.ז.וו. — זאָגט מען אָן לא תגרע ממנו פון ואהבת לרעך —

פריער דאַרף זיין „בינו לבין עצמו בנחת ובלשון רכה״ (נאָר צווישן זיך, רואיקערהייט און מיט אַ ווייכער שפראָך) און ערשט דערנאָך „אם לא חזר בו צריך להוכיחו ברבים״ וכו׳ (אויב ער האָט ניט חרטה געהאַט דאַרף מען אים מוכיח זיין ברבים).

* * *

אין יעדן ענין דאַרף מען דאָך אַרויסברענגען דעם המעשה, וואָס המעשה הוא העיקר, און אין טאָג־טעגלעכן לעבן, איז איצט די העכסטע צייט, בפרט אין די טעג פון ח״י אלול ביז ראש השנה הבע״ל, יום לחודש, צו מאַכן אַ חשבון־צדק אין אַלע ענינים פון דער טאָג־טעגלעכער הנהגה, וואָס פון אַ אידן וועלט דאָך געפאָדערט כל מעשיך לשם שמים און בכל דרכיך דעהו, און הקב״ה עוזרו, השם העלפט אין דעם.

און ספעציעל ביתר שאת וביתר עז אין דעם ענין פון אהבת ישראל, ביז אַז דאָס זאָל זיין אין אַן אופן פון ואהבת לרעך כמוך — כפשוטו, אַן אהבה צו יעדן איינצלנעם אידן, און ניט נאָר צו כלל ישראל: אַריינצוטאָן זיך אין דעם מצב פון יעדן אידן, און אין זייערע באַדערפענישן, גשמיות׳דיקע ועאכו״כ רוחניות׳דיקע, און העלפן זיי במעשה בפועל.

און דערביי זיין אָפגעהיט אין די אויבנדערמאָנטע עיקר׳דיקע נקודות, סיי אין קו פון ימין מקרבת און סיי אין קו פון שמאל דוחה, אַז עס זאָל זיין אין פולן איינקלאַנג מיט תורת חיים, הוראה בחיים, און תורת אמת (ובפרט אין שולחן ערוך חלק אורח חיים און שו״ע חלק חושן משפט).

בינו לבין עצמו . . ברבים״: שו״ע אדה״ז שם ס״ח (הל׳ אונאה ס״ל). וש״נ. — וראה שם: וכ״ז בעבירה כו׳. ולהעיר משו״ע שם הל׳ נזקי גו״נ סט״ז.

המעשה . . הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

יום לחודש: סה״ש תש״ג ע׳ 177. שם ע׳ 179.

כל מעשיך . . דעהו: אבות פ״ב מי״ב. משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

הקב״ה עוזרו: ראה קידושין ל, ב. סוכה נב, ריש ע״ב.

ביתר שאת וביתר עז: עיין לקוטי לוי״צ לתניא רפנ״ג.

יעדן איינצלנעם אידן . . רוחניות׳דיקע: להעיר מכש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ קל. וש״נ.

אַריינצוטאָן זיך . . באַדערפענישן: ראה סה״ש קיץ ה׳ש״ת ע׳ 157. ובכ״מ.

ימין מקרבת . . שמאל דוחה: סוטה מז, א. סנהדרין קז, ב.

חלק אורח חיים . . חושן משפט: ראה שו״ע אדה״ז שם, ובמ״מ וציונים לשם (מג״א סו״ס קנו. רמ״א ומג״א סתר״ח. רמ״א וסמ״ע לשו״ע חו״מ רסרכ״ח).

און ווירקן און אייגווירקן אויף יעדן וועמען ער קען דערגרייכן און משפיע זיין אויף אים (ואפילו במקום ספק — דאַרף ער עס טאָן, וואָרום עס איז דאָך אַ ספק אין אַ כלל גדול בתורה, במצוות עשה מן התורה), אַז אויך זיי זאָלן טאָן אַזוי — און אַלע זאָלן טאָן אין אַן אופן פון מעלין בקודש.

* * *

ויהי רצון — לויט דעם פירוש פון רבותינו זכרונם לברכה, אַז ואהבת לרעך כמוך איז כולל און מרמז אויף אהבת ישראל צום אויבערשטן, וועלכער ווערט אָנגערופן „רעך ורע אביך", און דורכדעם איז מען מעורר און מ׳פאַרשטאַרקט נאָכמער אהבת השם צו אידן, וואָס ווערן אָנגערופן „אחים ורעים", כביכול, צום אויבערשטן,

אַז דאָס אויבנגעזאָגטע — אהבת השם לישראל — זאָל און וועט אַראָפקומען בפועל אין אַלעם וואָס יעדער איינער און איינע נויטיגן זיך, בבני חיי ומזונא רויחא,

און עס וועט מקוים ווערן בקרוב ממש די תפלה: השם אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה,

און יעדער איינער און איינע בתוך כלל ישראל, זאָל און וועט געבענטשט ווערן מיט אַ כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה בכ״ז
ובברכת כתיבה וחתימה טובה

ואפילו במקום ספק: ולהעיר מתניא פרק לב (מא, ב): לא הפסיד שכר מצות אהבת ריעים.
דעם פירוש פון רבותינו זכרונם לברכה: פרש״י ד״ה דעלך — שבת לא, א.
רעך ורע אביך: משלי כז, י. שמו״ר רפכ״ז. זח״ב נה, ב. פרש״י עה״פ.
אידן . . ווערן אָנגערופן „אחים ורעים" . . צום אויבערשטן: כמ״ש (תהלים קכב, ח) „למען אחי ורעי גו״". זח״ב שם. זח״ג ז, ב. ועוד. וראה סידור שער הק״ש (עו, ד ואילך), תו״ח שמות תנג, א ואילך. סה״מ תר״ל ע׳ ד בסופו ואילך.
די תפלה: תהלים פ, כ.

ב״ה, ימי הסליחות, ה׳תשמ״א
שנת הקהל,
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

שטייענדיק געציילטע טעג פאר ראש השנה, און בהמשך צום בריוו פון ערב ח״י אלול, איז כדאי זיך אפצושטעלן מער אויספירלעך אויף א נקודה וואס איז באירט געווארן בקיצור אין דעם דערמאנטן בריוו. דאס איז: אז די טאג־טעגלעכע הנהגה פון א אידן על פי תורה, תורת חיים (הוראה בחיים), האט אין זיך צוויי, לכאורה קעגנגעשטעלטע, זייטן: פון איין זייט ווערט געפאדערט פון א אידן צו דינען דעם אויבערשטן (לערנען תורה, מקיים זיין מצוות, אנהויבנדיק מיט דער מצוה וואס איז א כלל גדול בתורה, ואהבת לרעך כמוך) אין אן אופן פון בכל מאדך, אז הגבלות (באגרענעצונגען): און פון דער אנדער זייט איז ער אנגעזאגט געווארן, אז ענינים פון תורה און מצוות דארפן געטאן ווערן אין א באשטימטן, אפגעמאסטענעם אופן און לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו — ניט צוגעבן און ניט אראפנעמען,

און ווייאלד אז תורה, תורת אמת, פאדערט ביידע זאכן צוזאמען, סיי בכל מאדך און סיי לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו, איז זיכער, אז דאס קען דורכגעפירט ווערן בפועל אין א פולשטענדיק אמת׳ן אופן.

* * *

אריינטראכטנדיק זיך א ביסל טיפער אין דעם ענין, זעט מען, אז אייגנטלעך איז דאס אויך די נקודה פון דעם גאנצן וועלט באשאף, סיי די „גרויסע וועלט״ און סיי די „קליינע וועלט״, יעדן מענטשן. און ראש השנה איז דאך דער טאג ווען דער

ימי הסליחות: הי׳ דוד יודע שעתיד ביהמ״ק להיות חרב והקרבנות יהיו בטלים כו׳ והי׳ דוד מצטער על ישראל במה יהי׳ כפרה לעונותיהם ואמר הקב״ה לדוד כו׳ יעמדו לפני יחד באגודה אחת ויתודו כו׳ ויאמרו לפני סדר סליחה ואני אענה אותם (תדא״ז ספכ״ג). ולהעיר שבשנה זו (שר״ה חל ביום ג׳ בשבוע) הוא מספר הכי גדול דימי הסליחות (שלפני ר״ה), שמונה ימי סליחות.

ימי הסליחות: פעולת ימים אלה לאחרי העבודה בימי אלול הקודמים — ראה כש״ט — הוצאת קה״ת — הוספות סי׳ יג, וש״נ.

תורת חיים (הוראה בחיים): כי תורה הוא מלשון הוראה — זח״ג נג, ב.

אנהויבנדיק מיט . . כמוך: שהרי „נכון לומר קודם התפלה (הריני מקבל עלי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך)״ (סידור אדה״ז לפני תפלת שחרית) — והתפלה ה״ה בתחלת היום קודם שהולך לביהמ״ד ללמוד תורה, קודם האכילה ועסקיו וכו׳.

די „קליינע וועלט״, יעדן מענטשן: עולם קטן זה האדם — תנחומא פקודי ג. תקו״ז תס״ט (ק, ב. קא, א). וראה אדר״נ פל״א.

מענטש איז באשאפן געווארן, איז דעריבער דארף א מענטש ספעציעל אריינטראכטן זיך אין דעם אין דעם טאג פון ראש השנה, און אויך אין די צוגרייטונג טעג צו ראש השנה.

חכמינו ז״ל זאגן אז בא דער בריאה אמר לעולמו די (דער באשעפער האט געזאגט לעולמו ער זאל זיין א באגרענעצטער) — אבער לא חסר בעולמו דבר (עס האט קיין זאך ניט געפעלט בעולמו).

אויך דעם מענטשן, דעם עולם קטן, האט דער אויבערשטער באשאפן אויף דעם זעלבן אופן: מיט א באשטימטע צאל אברים און גידים, אלץ מיט א מאס און מיט א ברעג.

גלייכצייטיק האט דער אויבערשטער געגעבן דעם מענטשן אומבאגרענעצטע כחות צו באהערשן די גאנצע וועלט, און דער עיקר — צו דורכברעכן אלע באגרענעצונגען, סיי אין זיך און סיי אין וועלט, און דערהויבן זיך און דעם גאנצן ארום צו א מדריגה און א וועלט וואס האט ניט קיין מאס און קיין ברעג — ווייל זיין שליחות און אויפגאבע איז: לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים, א דירה צום אין־סוף.

און חכמינו ז״ל דערציילן, אז דאס האט דערגרייכט און אויפגעטאן אדם הראשון שוין אין דעם זעלבן טאג וואס ער איז באשאפן געווארן, דערפילנדיק אז דאס איז דער תכלית און זיין שליחות. ער האט געוועקט די וועלט: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושנו (קומט, לאמיר זיך בוקן און קניען, קניען פאר דעם אויבערשטן וועלכער האט אונז געמאכט), און ער האט עס אויסגעפירט — אזוי איז געווען בפועל.

און דאס חזר״ט זיך איבער יעדן ראש השנה, ווען אין צוגאב וואס מיר בעטן דעם אויבערשטן אננעמען אונזער הכתרה (קרוינונג) און זיין בפועל ובגלוי „מלך

חכמינו ז״ל זאגן: חגיגה יב, א. זח״ג רנא, ב.

לא חסר בעולמו דבר: כי עולם על מילואו נברא (ראה ב״ר פי״ד, ז. פי״ג, ג).

דעם מענטשן . . באשטימטע צאל אברים און גידים: כי יתר כנטול דמי (חולין נח, ב. בכורות מ, א. טושו״ע יו״ד סו״ס מא ועוד). ולהעיר מרמב״ם (הל׳ ביאת מקדש פ״ח הי״א, יג) דאצבע יתרה ביד או ברגל גם פוסל מעבודה. — ולהעיר ממחז״ל דאברים וגידים הם כנגד מ״ע ומל״ת (זח״א קע, ב) עליהם נאמר לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו.

צו באהערשן די גאנצע וועלט: כמ״ש (בראשית א, כח) פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה. וראה רמב״ן עה״פ.

לעשות לו ית׳ דירה בתחתונים: ראה תנחומא נשא טז. בחוקותי ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו.

א דירה צום אין־סוף: ראה המשך תרס״ו בתחלתו. סה״מ תש״ב ע׳ 27 ואילך.

חכמינו ז״ל דערציילן: פדר״א פי״א. זח״א רכא, ב. ח״ג ס״פ אמור. וראה גם תקו״ז תנ״ו (צ, ב).

בואו . . עושנו: תהלים צה, ו.

ראש השנה . . הכתרה: ר״ה טז, א. לד, ב. וראה לקו״ת נצבים נא, ב. וזהו תוכן ענין ר״ה, כדמוכח מהבקשה בכל תפלות ר״ה (משא״כ זכרונות ושופרות) מלוך על העולם, והחתימה (וכן בקידוש, בברכות ההפטורה) מלך על כל הארץ. ובפרש״י (במחזור ויטרי) דאומרים המלך הקדוש (גם בערבית) לפי שאמר הקב״ה תמליכוני עליכם בר״ה כדכתיב (אמור כג, כב) אני ה׳ אלקיכם וסמיך לי׳ (שם, כד) בחודש הז׳. ולכן גם תק״ש, שהיא מצות היום (ר״ה כו, ב), „הענין הראשון״ שבזה הוא ש„אנו ממליכין עלינו את הבורא״ (רס״ג — הובא באבודרהם בטעמי התקיעות). ובפע״ח וסידור האריז״ל ובכ״מ, שכל עשי״ת הוא בנין המלכות. וראה המשך תרס״ו בתחלתו. סה״מ תש״ג בתחלתו. ועוד.

ישראל״, בעטן מיר אויך מלוך על העולם כולו בכבודך, ביז אז ידע כל פעול כי אתה פעלתו כו׳ — יעדע זאך וואס עקזיסטירט, און יעדע באשעפעניש וואס איז באשאפן געווארן, און יעדער וואס האט א נשמה, וועלן וויסן, פארשטיין און זאגן (אנערקענען), אז זיי האבן א באשעפער וואס האט זיי באשאפן און אויסגעפורמט, און גיט זיי עקזיסטענץ און לעבן, ביז אז מלכותו בכל משלה — ג־טלעכקייט הערשט אין אלץ און אומעטום.

וואס דער ענין פון מכתיר זיין א מלך און וויסן און פילן, אז מלכותו בכל משלה פאדערט, קודם כל, א ביטול און געהארזאמקייט אן הגבלות כלל.

* * *

פון וואנעט נעמט זיך דער דערמאנטער אומבאגרענעצטער כח אין א מענטשן וואס איז באשאפן געווארן, ווי גיזאגט, מיט א מאס און מיט הגבלות, און איז א טייל פון דער באגרענעצטער וועלט?

איז די ערקלערונג אנגעוויזן אין תורה, תורה אור, וואס באלייכט אלעס מיט אמת׳דיקע ליכטיקייט. די דערקלערונג איז פארבונדן און באגרינדעט אויף דער באדייטונג פון דעם תורה נאמען פון השם׳ס אן אנזאג „מצוה״, וואס אין צוגאב צום געווייגלעכן זין פון ציווי (באפעל), האט עס אויך דעם באגריף פון צוותא וחיבור (פארבונד און פאראייניקונג). דאס הייסט: א מצוה פארבינדט און פאראייניקט דעם וואס זאגט־אן די מצוה, מיט דעם וואס איז מקיים די מצוה — ניט קוקנדיק אויף דעם בלי ערך כלל פון דעם נברא און דעם בורא.

דער בורא, כאטש ער איז אין־סוף און העכער פון יעדן באגריף, גיט דעם מענטשן א מצוה און זאגט אים, אז אויב ער וועט מקיים זיין די מצוה וועט ער פארשאפן א נחת־רוח, כביכול, דעם באשעפער דורכדעם וואס זיין ציווי און רצון

מלוך על . . משלה: בתפלת העמידה דר״ה.

יעדע זאך . . און יעדער: כולל (עם ההמשך — ה׳ אלקי ישראל) כל העולמות — עשי׳ יצירה בריאה אצילות, וגם בקליפות להכניעם (משנת חסידים מס׳ ליל ר״ה פ״ח מ״ב). וראה סידור רלח, ג: אפילו בהמות וחיות.

מכתיר זיין א מלך . . פאדערט . . א ביטול . . אן הגבלות כלל: ראה המשך תער״ב ח״א פנ״ו (ע׳ קב־קג). סה״מ תש״ב ס״ע 12. ובכ״מ.

פון וואנעט נעמט זיך כו׳: וראה מו״נ הקדמת ח״ב הקדמה הא׳, הי״ב.

תורה אור, וואס באלייכט אלעס: משלי ו, כג. וראה דרשות רז״ל עה״פ. ובזח״ג נג, ב: איקרי תורה בגין דאורי וגלי במאי דהוי סתים. ומשנה ברורה: הפך בה והפך בה דכולא בה ובה תחזי (אבות ספ״ה ובפה״מ שם).

„מצוה״ . . ציווי . . צוותא וחיבור: לקו״ת בחוקותי מה, ג. אוה״ת בשלח ע׳ תסב. סה״מ תרכ״ז ע׳ קמז. ובכ״מ. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 30 ואילך. ושי״נ.

מצוה . . נחת־רוח: ראה כש״ט סי״ט.

מצוה . . דורכדעם פאראייניקן זיך מיט דעם אויבערשטן . . אין־סוף: ולהעיר שגם המצוות הם אין־סוף — ראה תהלים קיט, צו: רחבה מצותך מאד (ובמפרשים שם). וראה יהל אור להצ״צ עה״פ. לקו״א להה״מ סקע״ט (בהוצאת קה״ת — מו, סע״ג ואילך).

פאראשאפן א נחת־רוח . . דעם באשעפער . . דערפילט געווארן: כמאמר: ריח ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני (פרש״י עה״פ ויקרא א, ט. ספרי (הובא בפרש״י) עה״פ פינחס כח, ח).

איז דערפילט געווארן, ער גיט דערמיט דעם מענטשן דעם כח צו שאפן דעם נחת־רוח און דורכדעם פאראייניקן זיך מיט דעם אויבערשטן, וואס ער איז אין־סוף, אן קיינע הגבלות כלל.

דורכדעם ווערט אויך די ג־טלעכע — אין־סוף — ליכטיקייט אנטפלעקט און זי דרינגט דורך דעם מענטשן וועלכער איז מקיים די מצוה, און אויך זיין חלק אין וועלט ארום אים. דאס גיט דעם מענטשן די אומבאגרענעצטע כחות צו דערהויבן זיך, און די וועלט, איבער אלע הגבלות:

און צוזאמען דערמיט דארף און מוז די מצוה וואס ער איז מקיים געטאן ווערן אין אן אופן פון לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו (ווי ארומגערעדט אין דעם פריערדיקן בריוו),

די מצוה און דער אופן ווי די מצוה דארף געטאן ווערן, זיינען ביידע איין זאך — דער ציווי און רצון פון דעם באשעפער — וועלכער איז העכער פון יעדער גדר (געזעץ) און קען פאראייניקן קעגנגעזעצטע זאכן.

* * *

אראפערענגענדיק דעם אויבנדערמאנטן געדאנק אין מעשה בפועל, וואס המעשה הוא העיקר:

רצה הקב״ה לזכות את ישראל, דער אויבערשטער ויל מזכה זיין יעדן אידן און אלע אידן מיט תורה און מצוות אין דער פולסטער מאס, און מאכט זיי צוגענגלעך אויך צום מענטשלעכן שכל, יעדן איינעם און איינע לויט זייער פארשטאנד. און כאטש א מענטשלעכער שכל איז באגרענעצט, אבער וויסנדיק אז בשעת ער לערנט תורת ה׳ און איז מקיים מצות ה׳ פארבינדט ער זיך מיט דעם אין־סוף, מוז דאס אים דורכנעמען מיט אן אומבאגרענעצטע שמחה, שמחה של מצוה. און דאס העלפט אויך, בפשטות, איבערצוקומען אלערליי שוועריקייטן, סיי אזעלכע וואס וויזן זיך אויס אזוי, סיי אזעלכע וואס זיינען דא פאקטיש (מערסטענס — אין א פיל קלענערער מאס ווי מ׳שטעלט זיך פאר),

---

שאפן דעם נחת־רוח און דורכדעם פאראייניקן זיך מיט דעם אויבערשטן: היינו, שנוסף על הערך והצוותא שנעשה ע״י עצם הציווי (אפילו כשעבר על הציווי (אלא שאז הצוותא והשייכות הוא באופן שלילי)); והצוותא וחיבור שנעשה ע״י קיום הציווי (לקו״ש שם ע׳ 32 ואילך) — נעשה הצוותא וחיבור ע״י הנחת־רוח שעושה למעלה, כביכול, כבפנים.

קען פאראייניקן קעגנגעזעצטע זאכן: מכיון שהוא „נמנע הנמנעות״ (שו״ת הרשב״א סתי״ח. ובארוכה — בס׳ החקירה להצ״צ לד, ב ואילך).

המעשה הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

רצה הקב״ה לזכות את ישראל . . מיט תורה און מצוות: סוף מס׳ מכות. וראה לקו״ש חי״ז ע׳ 409 ואילך.

מאכט זיי צוגענגלעך אויך צום מענטשלעכן שכל: ראה לקו״ש חט״ו ע׳ 312 ואילך.

שמחה של מצוה: ראה רמב״ם סוף הל׳ לולב: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה . . עבודה גדולה היא כו׳. ונודע לכל פירוש האריז״ל עה״פ (תבוא כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלקיך בשמחה ובטוב לבב (של״ה ס״פ תבוא שפו, א. ועוד). וראה תניא פכ״ו: מקרא מלא דיבר הכתוב תחת כו׳. וראה לקו״ת תזריע ד״ה שוש תשיש. וככה תרל״ז פ״ט־ט. לקוטי לוי״צ לתניא ס״ע יג.

וואָרום שמחה פורץ גדר — מיט שמחה ברעכט מען דורך אַלע שטערונגען און הגבלות, און דאָן קען מען און מען איז מקיים השם׳ס אַנזאָגן און זיין ג־טלעכע שליחות בכל מאדך, אַן מדידות און הגבלות.

און דער קיום בכל מאדך אין לימוד התורה און קיום המצוות, ברענגט (מדה כנגד מדה) — דעם אויבערשטן׳ס הוספה אַלץ מער און מער אין אַלע זיינע ברכות, אַן מדידות און הגבלות, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה, יעדן איינעם און איינע אין וואָס מ׳נויטיקט זיך, בגשמיות וברוחניות גם יחד,

און ספעציעל אין דער כללות׳דיקער ברכה, די ערפילונג פון דער תפלה „ה׳ אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה״, די ישועה שלימה בגאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו.

בברכה להצלחה בכל האמור
ובברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה

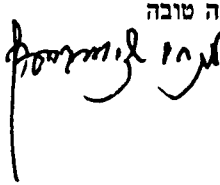

שמחה פורץ גדר: ראה בארוכה ד״ה שמח תשמח תרנ״ז ס״ע 49 (סה״מ תרנ״ז ע׳ רכג) ואילך. ד״ה זה דש״פ תצא שנה זו״.

מדה כנגד מדה: דכך היא מדתו של הקב״ה — פס״ז עה״פ שמות ג, ו. וראה סוטה ט, ב. — וראה תורת הבעש״ט עה״פ ה׳ צלך, דכמו שהצל עושה מה שהאדם עושה כך הבורא ב״ה כביכול עושה מה שהאדם עושה (כש״ט הוספות סי׳ ס. וראה ג״כ אור״ת לְהה״מ — הוצאת קה״ת — פ, ג. הוספות סי׳ יט).

דעם אויבערשטן׳ס הוספה . . אין אַלע זיינע ברכות: שתוספתו של הקב״ה מרובה על העיקר (ב״ר פס״א, ד).

מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה: ובסידור הבעש״ט: הקדושה (בגימ״ל).

בגשמיות וברוחניות גם יחד: ולהעיר שעיקר הדין ומשפט שבר״ה הוא על ענינים גשמיים — לקו״ת ר״ה נט, ב (מהגמ״י לרמב״ם הל׳ תשובה פ״ג).

„ה׳ . . ונושעה״: תהלים פ, כ.

---

*) סה״מ מלוקט ח״ב ע׳ עט ואילך. המו״ל.

ב״ה, יום שני פ׳ נצבים־וילך,
ח״י אלול, ה׳תשמ״ב.
ברוקלין, נ. י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

שטייענדיג אין דעם סגולה־טאָג פון דעם סגולה־חודש — ח״י אלול, וואָס דער גאַנצער חודש, ספעציעל די לעצטע צוועלף טעג פון דעם חודש, אַנהייבנדיג מיט ח״י אלול, זיינען די העכסטע טעג פון צוגרייטונג צו ראש השנה און צום גאַנצן נייעם יאָר, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה,

איז איצט זיכער די פאַסענדע צייט אַריינצוטראַכטן זיך אין די הויפט שטריכן וואָס זיינען פאַרבונדן מיט דער דערמאַנטער צוגרייטונג; און זעלבסטפאַר־

יום שני פ׳ נצבים־וילך: להעיר מהשיעור־חומש דיום זה (נצבים ל, ו): (ומל ה׳ אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך) — ר״ת אלול (בעה״ט עה״פ. אבודרהם סדר תפלת ר״ה. ב״ח או״ח סתקפ״א ד״ה והעבירו) — תשובה (ומרומז בזה גם ענין התפלה — אגה״ק ס״ד).

פ׳ נצבים וילך: להעיר, אשר שבת פ׳ נצבים(־וילך) היא „שבת מברכים חודש תשרי״ — ראה תורת הבעש״ט בזה — „היום יום״ כה אלול (ע׳ צ). כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות ס׳ לא.

ח״י אלול: יום הולדת את שני המאורות הגדולים: הבעש״ט (בשנת נח״ת) ורבינו הזקן (בשנת קה״ת) — ספר השיחות תש״ג ע׳ 141 ואילך. ולהעיר, שיום הולדת הבעש״ט ה׳ ביום ב׳ (ספר השיחות שם), כבקביעות שנה זו.

סגולה־חודש: כמובן מהר״ת שלו (ראה מ״מ דלקמן). וראה ל״ת להאריז״ל פ׳ תצא סד״ה והי׳ אם. והוא זמן התגלות י״ג מדות הרחמים (ד״ה אני לדודי בלקו״ת פ׳ ראה, סידור, אוה״ת וסה״מ ה׳ש״ת). וראה טור או״ח ר״ס תקפא. ובפנים יפות (לבעל ההפלאה) פ׳ אחרי ד״ה ביד איש עתי דהם ימי כפרה על כל השנה ונרמז במשנה (כתובות נז, א) נותנין לבתולה (אלול שמזלו בתולה) י״ב חודש.

סגולה־חודש . . כתיבה וחתימה טובה: ראה מטה אפרים סתקפ״א ס״ט (מלקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים): נוהגין כשכותב אדם לחבירו אגרת כו׳ מן ר״ח אלול כו׳ רומז לו כו׳ שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים.

אלול: הראשי תיבות בתיבה זו — ראה לקו״ש ח״ט ע׳ 297 ואילך. לעיל ע׳ 177. שיחת ח״י אלול תשל״ט בתחלתה (נדפסה לעיל ע׳ 313). וש״נ.

ספעציעל די לעצטע צוועלף טעג פון דעם חודש: כידוע, שי״ב ימים האחרונים דחודש אלול, חודש החשבון דשנה העוברת (ראה בהנסמן לעיל בהערה ד״ה „סגולה־חודש״), מתאימים לי״ב חדשי השנה, וח״י אלול — לחשבון חודש תשרי העבר (ספר השיחות שם ע׳ 177. שם ע׳ 179).

אַנהייבנדיג מיט ח״י אלול: ראה לקו״ד כרך ג׳ ע׳ 946. ספר השיחות תש״ה ע׳ 122: א) ח״י אלול איז דער טאָג וואָס האָט געבראַכט און ברענגט אַ לעבן אין אלול. ב) ח״י אלול גיט אַ חיות אין דער עבודה פון אני לדודי ודודי לי (שה״ש ו, ג. — ר״ת אלול (אבודרהם סדר תפלת ר״ה. פע״ח שער ר״ה פ״א. שעה״פ עה״פ. ועוד)). — נתבאר בלקו״ש ח״ט ע׳ 250 ואילך.

שטענדלער, דאַרף דאָס ווירקען אין אַלע געביטן פון דעם מענטשלעכן לעבן, אין מחשבה דיבור ומעשה, און אין איינקלאַנג מיט דעם תכלית פון זיין באַשאַפונג (וועלכע איז באַשטימט געווארן שוין אין דעם ערשטן ראש השנה) און זיין לעבן — עבודת השם, צו דינען דעם באַשעפער, אין אַלע דריי קווים: תורה, עבודה און גמילות־חסדים.

* * *

ס׳איז שוין מערערע מאָל אַרומגערעדט געווארן, אז חאָטש ראש השנה איז דער יום טוב וועט עס ווערט געפייערט דער „געבורטסטאָג״ פון דער וועלט (זה היום תחלת מעשיך), איז דאָס אָבער פאַקטיש דער טאָג וועט די בריאה איז פאַרענדיגט געווארן, מיט דער באַשאַפונג פון דעם מענטשן אין דעם זעקסטן טאָג פון מעשה בראשית, וואָס דורכדעם איז זי געקומען צו איר שלימות (טוב מאד), דורך דעם מענטשן ווערט די גאַנצע בריאה געבראַכט צו איר שלימות (גאַנצקייט און פולקאַמענהייט), לויט דער כוונה פון דעם באַשעפער. און אַזוי איז אויך געווען בפועל גלייך ווי אדם הראשון איז באַשאַפן געווארן, ווי אונזערע חכמים זכרונם לברכה דערציילן, אז ער האָט זיך געווענדעט צו אַלע באַשעפענישן מיט דעם רוף: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושנו — „קומט, לאָמיר זיך בוקן און קניען, קניען פאַר ג־ט אונזער באַשעפער״, און אַזוי איז געווען — און ה׳ מלך גאות לבש.

איינע פון די זאַכן, אין וועלכע די באַשאַפונג פון דעם מענטשן אונטערשיידט זיך אמבולט׳סטן פון אַלע אַנדערע באַשעפענישן, איז וואָס דער מענטש איז באַשאַפן געווארן יחידי (אַן איינצלנער).

מענטשלעכן לעבן . . ומעשה: ראה תניא פ״ד ועוד. ולהעיר מלקו״ת ר״פ פנחס: כל המצוות צריך האדם לקיים במחשבה דיבור ומעשה.

צו דינען דעם באַשעפער: כמארז״ל „אני נבראתי לשמש את קוני״ — קידושין בסופה.

אין אַלע דריי קווים: תורה, עבודה און גמילות חסדים: שעליהם העולם עומד — אבות פ״א מ״ב. ולהעיר, אשר ג׳ קוין אלו מרומזים בהר״ת ד׳אלול׳ — ראה בהנסמן לעיל בהע׳ ד״ה אלול.

שוין מערערע מאָל אַרומגערעדט געווארן: ראה לקו״ש ח״ט ס״ע 410 ואילך. שם ע׳ 438 ואילך.

זה היום תחלת מעשיך: תפלת מוסף דר״ה — ר״ה כז, א. וראה ר״ן לר״ה טז, א. חדא״ג מהרש״א שם. בחיי עה״פ בראשית א, ג. פסיקתא דר״כ פיסקא כג (בחודש השביעי). לקו״ת נצבים מז, ג. המשך תרס״ו ע׳ כ. המשך ר״ה תרצ״ה בתחלתו (סה״מ קונטרסים ח״ב שיח, ב). ד״ה זה היום תש״ד. תש״ט. ועוד.

דער טאָג וועו די בריאה איז פאַרענדיגט געווארן: כי בכ״ה באלול נברא העולם — ויק״ר רפכ״ט. פסיקתא דר״כ שם. ילקו״ש עה״פ פינחס כט, א (רמז תשפב). וראה פדר״א רפ״ח ובהגהות הרד״ל שם.

וואָס דורכדעם איז זי געקומען צו איר שלימות: ראה חדא״ג מהרש״א לר״ה כז, א: האדם הי׳ תכלית של כל הבריאה וכאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם. ב״ר רפי״ד: שהי׳ גמר חלתו של עולם. ירושלמי שבת פ״ב ה״ו: דמו של עולם, נרו של עולם.

טוב מאד: בראשית א, לא. וראה רמב״ן עה״פ: ויש מפרשים כי מפני מעלת האדם הוסיף בשבח היצירה בו כי הוא טוב מאד.

שלימות . . פולקאַמענהייט: ולהעיר מאוה״ת לך לך ד״ה ומלכי צדק וש״נ. מו״נ בסופו.

אונזערע חכמים זכרונם לברכה דערציילן: פדר״א פי״א. זח״א רכא, ב. ח״ג ס״פ אמור. וראה גם תקו״ז תנ״ו (צ, ב).

בואו . . עושנו: תהלים צה, ו.

ה׳ מלך גאות לבש: שם צג, א. אמרו אדם ביום שנברא כשהמליך אותו וכל הבריות אתו (פדר״א שם). ועד שהוא שירו של כל יום ו׳ בשבוע (ר״ה לא, א. תמיד בסופה).

דער מענטש איז באַשאַפן געווארן יחידי: משנה סנהדרין לז, ס״א. גמרא שם לח, א.

א) יחידי — ניט ווי אַלע אַנדערע באַשעפענישן, סיי אין דער וועלט פון בעלי חיים און סיי אין דער וועלט פון צמחים, וועלכע זיינען באַשאַפן געוואָרן פֿאַרווייַ, און

ב) יחידי — אייגער אין סוג (קאַטעגאָרי) פון מדבר, ניט ווי אין סוג פון חי און צומח וועלכע זיינען גלייך פון אַנהייבס אַן באַשאַפן געוואָרן אין טויזנטער און טויזנטער מינים.

פֿאַרשטייט זיך, אַז די תורה, תורה אור, וואָס באַלייכט אַלע זאַכן, שטעלט זיך אַפֿ אויף אַזאַ בולט׳ן אונטערשייד. זאָגן אונזערע חכמים אין דער משנה: לפיכך נברא האדם יחידי ללמדך כו׳ — דערייבער איז אַ מענטש באַשאַפן געוואָרן אַז אייגצלנער (יחידי), כדי דיר צו לערנען אַז: א) יעדער מענטש איז אַן עולם מלא, אַ גאַנצע (און אַ פולע) וועלט. ב) מפני שלום הבריות כו׳ — כדי עס זאָל זיין שלום צווישן מענטשן, אַז קיינער זאָל ניט קענען זאָגן איך שטאַם פון אַ פאַטער אַ גרעסערן פון דיין פאַטער.

שטעלט זיך באַלד די פראַגע: די צוויי טעמים זיינען, לכאורה, אין ווידער־שפּרוך: לויט דעם ערשטן טעם וועלט אונטערשטראַכן די העכסטע גדלות און שטאַרקייט פון אַ מענטשן אלס אַ יחידי, ביז אַז ער איז אַן עולם מלא. און וויבאַלד אַז תורת אמת זאָגט אַז אין דיעותיהן שוות (מענטשן אונטערשיידן זיך אין זייערע מיינונגען) וועט עס בריינגען צו אַ ריבוי פון חילוקי דיעות און מיט אַ גרויסער שטאַרקייט, וויבאַלד יעדער אייגער איז אַן „עולם מלא״ — היפך שלום הבריות, און אין דער גרעסטער מאַס.

און חאָטש אַז דאָס וואָס תורת השם רופט אַן דיעה איז דאָס מיוסד און אין אַלע פרטים אויסגעהאַלטן לויט דער תורה, חכמתו פון השם. וואָרום אויב ניט איז עס היפך החכמה והדיעה, כפשוט — איז אַבער אין דיעות גופא אין שוות — פאַר־שידענער (אַמאָל אויך — פאַרקערטער) צוגאַנג און מיינונג אין עניני הרשות, כולל ווי צו ערפילן אין זיי דעם אַנזאָג כל מעשיך לשם שמים ובכל דרכיך דעהו.

וויבאַלד אַבער אַז ביידע טעמים קומען אייגער נאָך דעם אַנדערן אין דעם זעלבן המשך, און יעדערער פון זיי איז אויף אַזויפיל וויכטיג, אַז ער האָט געווירקט

יחידי — ניט ווי אַלע אַנדערע באַשעפענישן . . וועלכע זיינען באַשאַפן געוואָרן פֿאַרווייַ: חדא״ג מהרש״א למשנה שם. — ואף שנברא באופן שלא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב, יח).

אייגער אין סוג: אף שדוקא הוא נברא להיות מדיני בטבע (מרנ״ח ח״ב פ״מ. ח״ג פכ״ז).

תורה אור . . אַלע זאַכן: משלי ו, כג. וראה זח״ג נג, ב: אקרי תורה בגין דאורי וגלי במאי דהוה סתים. ומשנה ברורה: הפך בה דכלא בה ובה תחזי (אבות ספ״ה ובפיה״מ שם. וראה לקו״ש ח״ט ע׳ 462 בשוה״ג).

אין דער משנה: סנהדרין שם.

יעדער מענטש איז אַן עולם מלא: להעיר מפירוש רבינו הזקן במאמר חז״ל (סנהדרין שם): כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא — „היום יום״ ע׳ פח.

אין דיעותיהן שוות: ראה ברכות נח, ע״א. סנהדרין בגמרא שם. אדר״נ פ״ד, ו. מסכת דרך ארץ רבה פ״ט. תנחומא פינחס י.

כל מעשיך . . דעהו: אבות פ״ב מ״ב. משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

אויף דעם אופן ווי דער מענטש איז פון אנהייב אן באשאפן געווארן, מוז מען זאגן, אז ניט נאר שטייען זיי ניט אין קעגנזאץ איינער צום צווייטן, נאר, אדרבה, זיי גייען צוזאמען, און פארשטארקן איינער דעם צווייטן.

די דערקלערונג דערפון איז:

אמת טאקע, א מענטש איז אן עולם מלא, און אין דיעותיהן שוות. אבער דאס דארף ניט און טאר בא עם ניט אויסשליסן — אפילו אין זיין אייגענער דיעה — אז עס קען זיין א צווייטע מיינונג, און נאכמער — אפילו א פארקערטע מיינונג, און נאכמער — ער דארף זיך באציען צו די מיינונגען, אפילו צו א פארקערטער, מיט כבוד — ווייאלד אז דער צווייטער איז אן עולם מלא, במילא מוז ער זיך ארייני־טראכטן אין דעם צווייטנ׳ס מיינונג מיט דער גאהעריקער ערנסטקייט, און דאן, אין צוגאב צו דעם וואס אזא צוגאנג ברענגט צו אן אמת׳ן שלום הבריות און א שלום של קיימא — וויבאלד אז דאס איז באגרינדעט אויף דעם כלל אין תורה הנצחית, אז א יחיד איז אן עולם מלא — ברענגט עס אויך צו דעם, אז ער זאל זיך טיפער אריינ־טראכטן אין זיין אייגענער דיעה, פארשטיין בעסער אירע מעלות און אויך אירע חסרונות און דורך דעם צוקומען און דערגרייכן דעם אמת לאמתו — דערגענצן זיין אייגענעם עולם מלא.

און אזוי אויך דער צווייטער און דריטער א. ז. וו. ביז אז עס ווערט אן אמת׳ר שלום פון אלע בריות.

* * *

אריבערגייענדיג צו מעשה, וואס המעשה הוא העיקר — די אלגעמיינע אויפפירונג אין טאג־טעגלעכן לעבן — איז דאס אויבנדערמאנטע איינע פון די יסודות פון דער אויפפירונג, דער כלל גדול בתורה — ואהבת לרעך כמוך, און מיט דער הדגשה — כמוך. דער געדאנק אין דעם איז: יעדער איינער איז באשאפן געווארן פון דעם זעלבן בורא עולם, און יעדער איינער — חאטש טאקע „רעך״ און ניט דו אליין — איז ער אויך אן עולם מלא, כמוך, ווי דו. דעריבער דארפסטו ליב האבן יעדן ווי זיך אליין; און וויבאלד דאס איז אן אנזאג פון דעם באשעפער צו יעדן

דאס דארף ניט . . אויסשליסן . . דארף זיך באציען: ראה ד״ה החלצו, רנ״ט. ד״ה איתא בזח״ג (סה״מ תרנ״ט ע׳ נג ואילך. שם ע׳ רט ואילך). ולהעיר מאבות רפ״ד: איזהו חכם הלומד מכל אדם. וראה תורת הבעש״ט והה״מ על משנה זו (כש״ט — הוצאת קה״ת — הוספות סי׳ צ. או״ת להה״מ — הוצאת קה״ת תש״מ — סתצ״ג).

אריינטראכטן . . צווייטנ׳ס מיינונג: להעיר ממדרש שמואל לאבות פ״ה מי״ז: ע״ש שב״ש חולקים גורמים להוסיף חכמה בב״ה. וראה בסה״מ תרכ״ז ע׳ קצא. — להעיר מרשימות הצ״צ לתהלים קד, כד (תנ, סע״א): ועד״ז יובן ג״כ בכל הנבראים שזה צריך לזה ואין שלימות לכל א׳ בלתי חבירו.

אמת לאמתו: ראה אוה״ת יתרו ע׳ תתצד ואילך. סה״מ תרכ״ז ע׳ רצא ואילך. המשך תרס״ו ס״ע תלא ואילך.

המעשה הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

כלל גדול . . כמוך: תו״כ (הובא בפרש״י) עה״פ קדושים יט, יח. ירושלמי נדרים פ״ט ה״ד. ב״ר פכ״ד, ז. וראה קונטרס אהבת ישראל.

און מיט דער הדגשה — כמוך: ראה באורוכה לקו״ש חי״ז ע׳ 216 ואילך ובהערות שם.

מענטשן, איז זיכער אז דאס קען דערגרייכט ווערן און דערפילט ווערן פון און בא יעדן מענטשן.

גלייכצייטיג איז דאך דער באשעפער — מלך שהשלום שלו, און ער האט געגעבן כח און פארלאנגט, אז עס זאל זיין שלום הבריות, ווי אויבנדערמאנט, און דאס איז אויך פארשטאנדיג אין מענטשלעכן שכל — מאכט דאס נאך לייכטער צו דערפילן דעם אנזאג פון ואהבת לרעך כמוך, ביז אין מעשה בפועל, און אין אלע הינזיכטן.

* * *

דאס אלעס האט א ספעציעלע שייכות צו דער הכנה צו ראש השנה — הכתרת (קרוינונג) המלך שהשלום שלו — כולל ועיקר שלום ואהבת ישראל ביז אין א שלימות׳דיגען אופן, אז עס ווערט אחדות ישראל ביז אין א שלימות׳דיגען אופן, אז עס ווערט אחדות ישראל לאחדים כאחד ממש, און מען קרוינט אלע צוזאמען כאיש אחד בלב אחד דעם אויבערשטן בראש השנה אלס „מלך ישראל״ ברצון, און נאכמער — בשמחה; און דאס ווערט דורכגעפירט אין אן אופן אז ס׳וויירקט אויף דעם גאנצן ארום, און דער בורא ווערט אנערקענט אלס „מלך העולם״ — ווי דאס איז געווען דעם ערשטן ראש השנה, דורך אדם הראשון, ווי דערמאנט אויבן.

ויהי רצון, אז לויט דעם נוסח וואס שליסט יעדע תפילת עמידה פון יעדן טאג: ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך, ווי דער אלטער רבי (בעל התניא והשלחן ערוך) טייטשט אפ, אז וויבאלד ס׳איז כולנו כאחד ברענגט דאס באלד ברכנו אבינו באור פניך,

זאל דאס זיין אזוי בפועל ממש ומיד,

כולל הברכה — בלשון פון דוד מלכא משיחא: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך,

---

איז זיכער אז דאס קען דערגרייכט ווערן: כי אינו מבקש לפי כחו אלא לפי כוחן — במדב״ר פי״ב, ג.

מלך שהשלום שלו: שהש״ר פ״א, א (בסופו). וראה מסכת דרך ארץ זוטא פ׳ השלום: שמו של הקב״ה נקרא שלום. שבת י׳, ריש ע״ב.

הכתרת . . המלך: ר״ה טז, א. לד, ב. וראה לקו״ת נצבים נא, ב. ד״ה תקעו, תש״א. ובכ״מ.

ואהבת ישראל כו׳ אחדות ישראל: ראה תניא (פל״ב) שכולן מתאימות ואב א׳ לכולנה.

לאחדים כאחד ממש: ראה לקו״ת ר״פ נצבים. לקו״ש ח״ד ע׳ 1141 ואילך.

קרוינט . . ברצון: ראה ד״ה מן המיצר, תר״ס.

כאיש אחד בלב אחד: מכילתא (הובא בפרש״י) עה״פ יתרו יט, ב.

און נאכמער — בשמחה: ראה ד״ה יו״ט של ר״ה תש״ג פ״ב: והכתרה באה בשמחה גדולה כו׳.

ס׳וויירקט אויף דעם גאנצן ארום: שהרי כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה כו׳ (שבת נד, ב. ע״ז יח, א. שבועות לט, סע״א וריש ע״ב). ומזה מובן גודל הענין דמי שיש בידו לזכות את הרבים.

ס׳וויירקט . . אנערקענט אלס „מלך העולם״: ד״ה חייב אדם לברך, תרל״ג פ״ט. פי״ג. ובכ״מ.

ווי דער אלטער רבי . . טייטשט אפ: תניא שם.

ומיד: ע״ד מש״כ הרמב״ם בנוגע לתשובה „בסוף גלותן ומיד הן נגאלין״ (רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ה). ויאכילהו . . אשביעך: סיום וחותם מזמור פא בתהלים, שירו של יום ר״ה (ר״ה ל, ב. תמיד בסופה). והכל הולך אחר החיתום (ברכות יב, א).

און יעדערער און יעדערע און אלע צוזאמען — האבן א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה

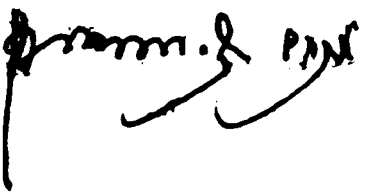

כתיבה וחתימה טובה: כי נחתמין מיד (עם הכתיבה) בספרן של צדיקים (ר״ה טז, ב) ועמך כולם צדיקים (ישעי׳ ס, כא). וראה טור או״ח סוסתקפ״א (מירושלמי ר״ה פ״א ה״ג). לקוטי מהריי״ל הובא לעיל במ״מ סגולה . . טובה.

לשנה טובה ומתוקה: ראה לקוטי לוי״צ אגרות ע׳ שיא.

ב״ה, מוצאי שבת קודש,
ימי הסליחות, ה׳תשמ״ב.
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

שטייענדיג געציילטע טעג פאר ראש־השנה, ווען ס׳איז נאך מער צייטיג ארײַנצוטראַכטן זיך אין די ענינים פון ראש השנה, וועלן מיר זיך דא אפשטעלן אויף אן ענין וואס איז גאר ספעציעל פאַרבונדן מיט ראש השנה: תקיעת שופר, וואס מצות היום בשופר.

איינער פון די הויפט טעמים פון תקיעת שופר איז, ווי באַוואוסט, צו דערמאַנען מתן תורה ביים מעמד הר סיני, ווען די ג־טלעכע אַנטפלעקונג איז געווען — בלשון תפלת ראש השנה — „בקול שופר עליהם הופעת", זי האָט זיך אַנגעהויבן מיט „קול שופר חזק מאד" און „הולך וחזק מאד",

וואס דאס אַלעס ווערט אונטערשטראַכן באַלד אין אַנהייב פון ברכת „שופרות" אין תפלת מוסף פון ראש השנה: אתה נגלית כו׳ ללמד לעמך תורה ומצות כו׳ ובקול שופר עליהם הופעת כו׳.

מוצאי שבת קודש, ימי הסליחות: להעיר, אשר (מוצאי) שבת שייך במיוחד ל(ימי ה)סליחות — ע״פ ב״ר ספכ״ב: כך היא כוחה של תשובה כו׳ מזמור שיר ליום השבת. ושבת אותיות תשב (אגה״ת ספ״ו. ד״ה לך הוי׳ הצדקה לרבנו הזקן. וראה כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ קיח: תשובה איז שבת ור״ה כו׳. ובלק״א להה״מ (סקכ״ו) ד״ה איתא במדרש (הנ״ל) נת׳ השייכות גם לתשרי).

— ולהעיר, מספר לקט יושר — ספר הנהגות דהמחבר תרומת הדשן — חאו״ח ע׳ קיו: ויל לעולם עומדין [התחלת אמירת סליחות] ביום ראשון משום שהוא סמוך לשבת . . כי העם שמחים מחמת מצוות התורה וגם מחמת עונג שבת . . ולכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של מצוה. וגם הפייט התחיל במוצאי מנוחה.

ימי הסליחות: הי׳ דוד יודע שעתיד ביהמ״ק להיות חרב והקרבנות יהיו בטלים כו׳ והי׳ דוד מצטער על ישראל במה יהי׳ כפרה לעונותיהם ואמר הקב״ה לדוד כו׳ יעמדו לפני יחד באגודה אחת ויתודו כו׳ ויאמרו לפני סדר סליחה ואני אענה אותם (תדא״ז ספכ״ג).

ימי הסליחות: פעולת ימים אלה לאחרי העבודה בימי אלול הקודמים — ראה כש״ט הוספות סי׳ יג. ושי״נ.

נאך מער צייטיג: דבהתחלתם אומרים: במוצאי מנוחה . . זוחלים ורועדים מיום בואך (ר״ה). וביותר עפמש״כ בעטז״ק (לשו״ע או״ח רסתקפ״א) שהם ימי ביקור עצמי (דוגמת קרבן) דר״ה. (וכדי שיהי׳ לעולם יום קבוע — מקדימים ליום א׳. לבוש שם).

מצות היום בשופר: (במשנה) ר״ה כו, ב.

איינער פון די הויפט טעמים פון תקיעת שופר: רס״ג — הובא באבודרהם בטעמי התקיעות (הענין השלישי). ולהעיר גם מהמשל בזה „מהרה״ג החסיד מהליץ זיל מבאורדיטשוב" (הובא ונתבאר בהמשך וככה, תרל״ז ע׳ קיא ואילך. וראה שם ע׳ קי משל הבעש״ט).

קול שופר . . מאד: יתרו יט, טז. שם, יט.

דער דאָזיגער טעם פון תקיעת שופר קומט בהמשך צו אַ גאָר עיקר׳דיגען טעם: שופר איז פֿאַרבונדן מיט דער הכתרה („קרוינונג״) פון דעם בורא עולם אַלס מלך העולם, וואָס די קרוינונג פון אַ מלך ווערט באַגלייט פון שאָלן און טרומפייטן, ווי עס שטייט בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳ —

און ערשט דאָן — נאָך הכתרת המלך אין אַלגעמיין „קבלו מלכותי״ — קומט דער באָקומען דעם אויבערשטנ׳ס תורה און מצוות און מקיים זיין זיי מיט קבלת עול און שמחה.

און נאָך אַ געמיינזאַמע נקודה פון הכתרת המלך בראש השנה און מתן תורה: פונקט ווי ס׳איז געווען באַ מתן תורה, אַז עס איז געווען פֿאַרבונדן דוקא מיט דער הקדמה פון כאיש אחד בלב אחד, אַז אַלע אידן זיינען געווען פֿאַראייניגט און פֿאַראיינציקט נגד הר — צו באָקומען די תורה, אַלע „ווי איין מענטש, מיט איין האַרץ״, אַזוי איז אויך בשעת אידן גרייטן זיך צו „תמליכוני עליכם״ דער „הכתרה״ פון מלך ישראל (און דורכדעם — אויך אַ באַנייאונג אין הכתרה אַלס מלך העולם) בראש השנה, קומט פריער די הקדמה פון אתם נצבים היום כולכם לפני ה׳ אלקיכם גו׳, אַז אַלע מעגליכע סוגים באַ אידן (צען סוגים) וועלכע ווערן אויסגערעכענט, פון ראשיכם שבטיכם ביז שואב מימיך שטייען אַלע צוזאַמען (אין דעם זעלבן גייסטיגען צושטאַנד) לפני ה׳ אלקיכם, וואָס פֿאַראייניגט און פֿאַראייניגט אַלעמען ווי אייניר, למען הקים אותך היום לו לעם (כדי אויפשטעלן דיר צו עם אַלס אַ פֿאַלק) — און ווי דער אַלטער רבי (בעל התניא והשלחן ערוך) איז מדגיש, אַז דער דאָזיגער פסוק

אַ גאָר עיקר׳דיגען טעם: רס״ג — הובא באבודרהם שם (הענין הראשון).

הכתרה . . מלך העולם: כדמוכח מהבקשה בכל תפלות ר״ה (משא״כ זכרונות ושופרות) מלוך על העולם, והחתימה (וכן בקידוש וברכת ההפטורה) מלך על כל הארץ. ובפרש״י (במחזור ויטרי) דאומרים המלך הקדוש (וגם בערבית הראשונה) לפי שאמר הקב״ה תמליכוני עליכם בר״ה כדכתיב אני ה״א וסמיך לי׳ בחודש הז׳.

בחצוצרות . . המלך ה׳: תהלים צח, ו. וראה לק״א להה״מ קרוב לסופו: וזהו בחצוצרות וכו׳.

נאָך הכתרת המלך . . „קבלו מלכותי״ — קומט כו׳: ראה מכילתא (וילי״ש) עה״פ יתרו כ, ג. פרש״י עה״ת אחרי יח, ב. וראה ד״ה יו״ט של ר״ה תש״ג פ״ב.

תורה און מצוות . . מיט . . שמחה: ראה רמב״ם סוף הל׳ לולב: השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה . . עבודה גדולה היא כו׳. ונודע לכל פירוש האריז״ל עה״פ (תבוא כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה׳ אלקיך בשמחה ובטוב לבב (של״ה ס״פ תבוא שפו, א. ועוד). וראה תניא פכ״ו: מקרא מלא דיבר הכתוב תחת כו׳. וראה לקו״ת תזריע ד״ה שוש תשיש. וככה תרל״ז פ״ט-טז. לקוטי לוי״צ לתניא ס״ע יג.

מתן תורה . . פֿאַרבונדן . . מיט דער הקדמה: ראה ויק״ר פ״ט, ט. תנחומא באבער יתרו ט. וראה דרך ארץ זוטא פרק השלום.

כאיש אחד בלב אחד: פרש״י עה״פ יתרו יט, ב. וראה מכילתא שם.

נגד ההר: יתרו שם. וראה כלי יקר עה״פ.

תמליכוני עליכם: ר״ה טז, א. לד, ב.

אתם נצבים . . גו׳: נצבים כט, ט ואילך.

צען סוגים: לקו״ת ריש פרשת נצבים, מזח״ב פב, א.

למען . . לעם: נצבים שם, יב.

לו לעם: ואין מלך בלא עם (בחיי וישב לח, ל. ס׳ החיים פ׳ הגאולה פ״ב. עה״מ שער המלך רפ״א. ראה מדר״א פ״ג). — תניא ח״ב רפ״ו. ועוד.

דער אַלטער רבי . . איז מדגיש: לקו״ת שם.

און די פרשה פון אתם נצבים היום כולכם, ווערט שטענדיג געלייענט דעם שבת פאר ראש השנה. — און גיט אריין א ספעציעלן כח און ליכטיקייט אין די טעג פאר ראש השנה און אין ראש השנה גופא (ווי אנגעדייטעט אין דעם ווארט ״היום״), און פון ראש השנה — ווערט עס נמשך אין אלע טעג פון א גאנץ יאר.

* * *

דער פארבונד פון ראש השנה און מתן תורה ווערט נאכמער אונטערשטראכן ווען יו״ט של ר״ה חל להיות בשבת, ווי די קביעות פון היינטיגען יאר: לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה (לויט אלע דעות איז תורה געגעבען געווארן בשבת), ווייל ביידע זיינען (זייער צווישן איז דאס זעלבע: תורה נעמט אן אידן און אלעס וואס געהערט צו עם — הייבט עם אויף און שטעלט עם אוועק אין א וועלט וועלכע איז גאר אנאנדערע — א תורה וועלט; און דאס איז אויך שבת — נעמט ארויס אן אידן וכל אשר לו פון וואך און וואכעדיקייט און הייבט און שטעלט עם אין א שבת קדש וועלט.

דאס זעלבע, אבער אין א גאר העכערן אופן ״טוט״ אויף ראש השנה: דורך ״הכתרת המלך״ און ״תמליכוני עליכם״ ווערט א איד אן עבד מלך — מלך, ער און אלס וואס געהערט צו עם — ווערט אויסגעטיילט פון אלע באשעפענישען און אויפגעהויבן צו מדריגת מלך — [און דאס קומט צוזאמען מיט דער פולסטער שלילה פון גאוה, וואס ער וויס און איז דורכגעדרונגען מיט דעם — אז דאס איז נאר דורכדעם וואס ער איז אן עבד, אן אמת׳ר עבד פון דעם מלך, תכלית הביטול, קיין מציאות ניט פאר זיך].

* * *

די פרשה . . וועדט שטענדיק געלייענט דעם שבת פאר ראש השנה: תוס׳ — מגילה לא, ס״ב. טושו״ע או״ח סתכ״ח ס״ד. וראה תורת הבעש״ט בזה — כש״ט הוספות סי׳ לא. וש״נ.

ווי אנגעדייטעט אין דעם ווארט ״היום״: דקאי על ר״ה — לקו״ת שם, מזח״ב לב, ב. ח״ג רלא, א.

פון ראש השנה — ווערט עס נמשך אין אלע טעג פון א גאנץ יאר: כשמו ״ראש השנה״ — ראה לקו״ת תבוא מא, ג. נצבים מז, א. ר״ה נח, א. עט״ר בתחלתו. ובכ״מ.

ר״ה . . בשבת: להעיר מאוה״ת תשא (ע׳ א׳תתקנה): בשבת מאירים מוחין דאו״א בז״א . . ע״כ נק׳ אז ג״כ מלך שהשלום שלו. — להעיר ע״ד יותר משייכות סתם בין שבת לתק״ש — בלקו״ת (ר״ה נז, א ואילך) ובכ״מ, דשבת פועלת פעולת תק״ש, המשכת התענוג, שלכן ביו״ט של ר״ה שחל להיות בשבת אין תוקעין.

לכולי עלמא בשבת ניתנה תורה: שבת פו, ב (וידועה השקו״ט (תו״ש בשלח טז, אות ד־ה וש״נ. ועוד) דלכו״כ ניתנה בע״ש). וראה תו״א יתרו ע, ג. ויקהל פח, א ואילך.

א תורה וועלט: להעיר ממארז״ל (ב״ר פ״א, א. זח״ב קסא, א) אסתכל באורייתא וברא עלמא כו׳.

שבת קדש וועלט: להעיר שע״ה אינו משקר בשבת (ירושלמי דמאי פ״ד, ה״א). ובשבת חיות כל העולמות מאותיות המחשבה (לקו״ת ש״ש סו, ג. ובכ״מ. ד״ה טוב טעם תש״ג פט״ו). וראה אוה״ת בראשית (תקי, סע״ב): כך גילוי העונג שבשבת עושה הנבראים ברי׳ חדשה וכו׳.

עבד מלך — מלך: פרש״י עה״פ דברים א, ז. תנחומא צו יג. וראה ב״ר פט״ז, ג. ובשבועות מז, ב: עבד מלך כמלך.

ער און אלס וואס געהערט צו עם — ווערט . . אויפגעהויבן צו מדריגת מלך: כי ״מה שקנה עבד קנה רבו״ (פסחים פח, ב. קידושין כג, ב).

פולסטער שלילה פון גאוה: ראה לק״א להה״מ סי׳ קצ.

אן אמת׳ר עבד . . קיין מציאות ניט פאר זיך: ראה בארוכה המשך תרס״ו ע׳ שכו־שכז.

אריבערגייענדיק צו הנהגה בפועל ומעשה שהוא העיקר: וויסענדיק אז ער איז אן עבד מלך וועלט בא עם זעלבסטפארשטענדליך אז „כל מעשיך לשם שמים" און עס וועלט בא עם בפשטות קיום התומ״צ בהידור — און אויב אפילו עס קומען אויף שוועריקייטן — וועט ער זיי זיכער בייקומען, וואלעם ער ווייס אז ער איז אן עבד מלך מלך, וועט ער טאן בהתאם צו דעם.

ובלשון דוד מלכא משיחא: אנכי ה׳ אלקיך המעלך מארץ מצרים (כולל — אלע „מצירין" — אלעס וואס איינגט און קוועטשט) — (ואדרבא) הרחב פיך ואמלאהו

און אויך וועלט א הויפט פונקט אין זיין הנהגה: ער וועלט אלעבעדיגער ביישפיל פאר דעם גאנצען ארום — ווי זיי דארפן זיך פירן, וואלעם „זייך" מלך איז דער מלך העולם און אלעס וואס אין דעם עולם, און ער טוט אין דעם — דורכגעדרונגען פון ואהבת לרעך כמוך און — אחדות ישראל,

אנהייבענדיג פון א באגייטען חיות אין לערנען תורה בהקדמת נעשה לנשמע, און מקיים זיין אלע אירע מצות בהידור, וועלכע זיינען דאך די גזירות המלך.

* * *

ויהי רצון, אז געפינענדיג זיך אין די לעצטע טעג פון חודש אלול, וואס דעם גאנצן חודש לייכטן די י״ג מדות הרחמים, ובפרט אין די טעג פון סליחות, זאל דאס ארויסגעבן און צוגעבן נאכמער ליכטיקייט און לעבעדיקייט אין אלע ענינים פון תורה און מצוות, באגרינדעט אויף קבלת עול מלכות שמים מיט רצון און שמחה,

און דאס וועט נאך מער צוגעבן אין ברכות ה׳ —

ומעשה שהוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

כל מעשיך לשם שמים: אבות פ״ב מי״ב. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

זיכער בייקומען: דאמר מלכא עקר טורא (ב״ב ג, ב). וראה לקו״ש ח״ט ע׳ 349 בשוה״ג.

דוד מלכא משיחא: סי׳ האריז״ל כוונות הבדלה בסופן.

אנכי . . ואמלאהו: תהלים פא, יא. וראה רשימות הצ״צ עה״פ (יהל אור ע׳ רצד ואילך). ולהעיר, אשר מזמור זה הוא שירו של יום ר״ה (ר״ה ל, ב).

כולל — אלע „מצירין": ש„כל המלכיות נקראו על שם מצרים ע״ש שהם מצירות לישראל" — ב״ר פט״ז, ה.

הרחב פיך ואמלאהו: ראה ברכות נ, א (בד״ה). ירושלמי תענית פ״ג ה״ו (בכל צרכי האדם). וראה לקו״ש חכ״ב ע׳ 241 הערה 4.

ואהבת לרעך כמוך: קדושים יט, יח. ובתו״כ (הובא בפרש״י) עה״פ: זה כלל גדול בתורה. ויתירה מזו — „זו היא כל התורה כולה" — שבת לא, א. וראה תניא פל״ב. קונטרס אהבת ישראל. — וראה מכתב דחי אלול דשנה זו•.

בהקדמת נעשה לנשמע: ראה הרס״ג (באבודרהם שם).

י״ג מדות הרחמים: לקו״ת ראה לב, א ואילך.

קבלת עול מלכות שמים מיט רצון און שמחה: ראה אוה״ת לר״ה ע׳ א׳רצה־ו. שם א׳שמא. ד״ה מן המיצר תר״ס. ד״ה יו״ט של ר״ה תש״ג פ״ב. ובכ״מ.

•) נדפס לפני מכתב זה. המו״ל.

אַנהייבענדיג, אז דער אויבערשטער נעמט אָן אונזער בקשה מלוך על העולם כולו בכבודך, די הכתרה אַלס מלך ישראל און מלך העולם; און דאָס ברענגט צו זכרנו בזכרון טוב לפניך און שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים;

וואָס דאָס אַלעס ברענגט אַ כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה גלייך בראש השנה און דערנאָך ווערט דאָס נמשך פון ראש (קאָפּ) אין אַלע „גלידער" פון יאָר — אין יעדן טאָג און אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר, אז יעדער טאָג איז אַ גוטער טאָג, טוב בטוב הנראה והנגלה,

און בריינגט במהרה בימינו די עיקר־דיגע ברכה, די גאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו און זוכה זיין ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות
גם יחד

דער אויבערשטער נעמט אָן אונזער בקשה: ראה אגה״ת רפי״א (ק, רע״א).

מלוך . . זכרנו . . שומע . . ברחמים: תפילת מוסף דר״ה.

גלייך בראש השנה: שהרי צדיקים גמורין („ועמך כולם צדיקים" — ישעי׳ ס, כא) נכתבין ונחתמין לאלתר לחיי עולם — ר״ה טז, ב. וראה טור או״ח סו״ס תקפא (מירושלמי ר״ה פ״א ה״ג). לקוטי לוי יצחק לתנ״ך ע׳ ר״ר. ש״ר.

פון ראש (קאָפּ) אין אַלע „גלידער" פון יאָר: ראה בהנסמן לעיל בהערה ד״ה „פון ראש השנה".

ליום . . העולמים: תמיד בסופה.

בגשמיות וברוחניות גם יחד: ולהעיר, שעיקר הדין ומשפט שבר״ה הוא על ענינים גשמיים — לקו״ת ר״ה נט, ב (מהגמ״י לרמב״ם הל׳ תשובה פ״ג).

ב״ה, ערב שבת קודש פ׳ כי תבוא אל הארץ,
ערב ח״י אלול, ה׳תשמ״ג,
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

די לעצטע צוועלף טעג פון יאָר, פון ח״י אלול ביז ראש־השנה, זיינען, ווי באַוואוסט, ספעציעל געווידמעט צו חשבון־הנפש פאַר די אַלע צוועלף חדשים פון דעם אַוועקגייענדן יאָר, יום לחודש, און צו אַ פאַרשטאַרקטער צוגרייטונג צום נייעם יאָר, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה.

דאָס מיינט, קודם כל, אַ טיפערע אַריינטראַכטונג אין דעם אַדייטונג פון ראש־השנה, און אין די אַפּלערנונגען דערפון —

וואָס די ערשטע און אַלגעמיינע נקודה אין דעם איז, אַז ראש־השנה איז דער טאָג פון הכתרה — „קרוינונג״ — פון דעם בורא־עולם (שתמליכוני עליכם), צוזאַמען מיט קבלת עול מלכותו — ואח״כ, און גלייך נאָכדעם נעמען אויף זיך עול

ערב שבת קודש: שהוכפל בו כי טוב (חזקוני עה״פ בראשית א, לא. וראה רמב״ן שם), ובפעם הב׳ — „טוב מאד״. וראה שיחת ש״פ עקב שנה זו״.

שבת קודש . . ח״י אלול: יום הולדת את שני המאורות הגדולים: הבעש״ט (בשנת נח״ת) ורבנו הזקן (בשנת קה״ת) — ספר השיחות תש״ג ע׳ 141 ואילך. וראה לעיל ע׳ 178 ואילך, ובהנסמן שם. ולהעיר, אשר רשב״י (ות״ח בכלל) איקרי שבת (זח״ג קמד, ב. שם כט, א. וראה שבת קיט, א).

כי תבוא . . ח״י אלול: להעיר מתורות הבעש״ט בפסוקי ריש פרשת תבוא שנאמרו בש״פ תבוא ח״י אלול (כהקביעות דשנה זו) תרנ״ב („היום יום״ ח״י אלול. כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) הוספות ס״ג). ביאור תורה הראשונה — ראה גם לעיל שם ע׳ 183 ואילך. וראה אור״ת להה״מ (הוצאת קה״ת) ר״פ תבוא (נו, א ואילך).

ערב ח״י אלול: זמן ההכנה לח״י אלול, ע״ד מרז״ל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע״ז ג, א).

די לעצטע צוועלף טעג פון יאָר . . יום לחודש: ספר השיחות תש״ג ע׳ 177. שם ע׳ 179.

אלול . . חשבון־הנפש: סה״מ אידיש ע׳ 75. שם ע׳ 129. וראה לקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים. ל״ת להאריז״ל עה״פ (תצא כא, יג) ובכתה גו׳ ירח ימים (וראה גם אוה״ת נ״ך כרך ב ס״ע א׳נ ובשוה״ג שם). טור או״ח ר״ס תקפא.

אַלגעמיינע נקודה . . ראש־השנה . . הכתרה: כדמוכח מהבקשה בכל תפלות ר״ה (משא״כ זכרונות ושופרות) מלוך על העולם, והחתימה (וכן בקידוש) מלך על כל הארץ. ובפרש״י (במחזור ויטרי) דאומרים המלך הקדוש (ולהעיר שזהו גם בערבית הראשונה) לפי שאמר הקב״ה תמליכוני עליכם ברי״ה כדכתיב (אמור כג, כב) אני ה׳ אלקיכם וסמיך לי׳ (שם, כד) בחודש הז׳.

שתמליכוני עליכם: ר״ה טז, א. לד, ב.

קבלת עול מלכותו — ואח״כ . . עול מצוות: ראה גם ברכות יג, א (במשנה): למה קדמה פרשת שמע לוהי׳ אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח״כ מקבל עליו עול מצוות כו׳. וראה סה״מ תרכ״ו ע׳ קמח.

קבלת עול מלכותו — ואח״כ . . קבלו גזירותי: מכילתא (וי״ש) עה״פ יתרו כ, ג. פרש״י עה״פ אחרי יח, ב. ד״ה יו״ט של ר״ה תרס״ה בתחלתו. תש״ג פ״ב.

---

*) ראה לקמן ע׳ 641 בהערה. המו״ל.

מצוות, די מצוות פון דעם מלך ישראל, מלך העולם (קבלו גזירותי).

* * *

אין צוגאב צו די אלגעמיינע הוראות פון ראש־השנה, און אין אן אופן פון מעשה בפועל, ווארום המעשה הוא העיקר, קומען־צו יעדן יאר ספעציעלע לערנונגען וואס זיינען פארבונדן מיט דער קביעות — די טעג פון וואך ווען ראש־השנה קומט אויס, די סדרה פון דער וואך אד״ג.

היי־יאר זיינען די טעג פון ראש־השנה: דאנערשטיק און פרייטיק (ערב שבת), וואס פירן באלד גלייך אריין אין דעם טאג פון שבת־קודש.

דאס אונטערשטרייכט, אז די הכתרה און קבלת־עול מצוות וואס אידן טוען און זיינען מכריז ווען דעם בקול רם און מיט תקיעת שופר וכו׳, און נעמען אויף זיך דורכצופירן דאס אלעס בפועל אין יעדן טאג און אין אלע טעג פון דעם נייעם יאר, דארפן זיך אויסדריקן אין אן אופן וואס נעמט אריין אלע ענינים לפרטיהם פון דער טאג־טעגליכער הנהגה, און פארוואנדלט זיי אלע, אויך די עניני רשות — אין קדושה ומצוה.

אין איינפאכע ווערטער: אז אלע טעטיקייטן (מעשה, דיבור, מחשבה) פון טאג־טעגליכן לעבן — אויך עסן, טרינקען, שלאפן, אד״ג — אין וועלכע, אויפן ערשטן בליק, אידן טיילן זיך ניט אויס פון ניט־אידן, דארפן אויך די דאזיקע ענינים בא אידן — דערהויבן ווערן צו קדושה ומצוה, על־דרך ווי בשבת־קודש ווערן די ענינים דערהויבן צו דער מדריגה פון מצות עונג שבת או קדושת שבת;

המעשה הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

ספעציעלע לערנונגען .. פארבונדן מיט דער קביעות: ובמכ״ש מהוראת הבעש״ט שכל דבר ששומע או רואה הוא הוראת הנהגה בעבודת השם — כש״ט הוספות אות קכז־קכט. וש״נ.

די סדרה פון דער וואך: ההוראה מפרשת השבוע — בהמכתב דמוצש״ק כ״ה אלול (נדפס להלן ע׳ 626).

הכתרה . . מיט תקיעת שופר: להעיר, אשר תק״ש, שהיא „מצות היום״ (ר״ה כו, ב), „הענין הראשון״ שבזה הוא שאז „אנו ממליכין עלינו את הבורא״ — רס״ג, הובא באבודרהם בטעמי התקיעות. וראה סידור האריז״ל, פע״ח וכו׳ בענין ר״ה.

בקול רם: ראה קונטרס ומעין מאמר י״א פ״א־ב.

תקיעת שופר: להעיר מב׳ המשלים שבענין תק״ש — הובאו בהמשך וככה תרל״ז פ״ע. וראה ד״ה אדון עולם דיום ב׳ דר״ה תשמ״ג.

אין איינפאכע ווערטער: בהבא להלן ראה גם מכתב ו׳ תשרי תשל״ט (לקו״ש חי״ט ע׳ 594).

עסן, טרינקען, שלאפן, אד״ג . . דערהויבן ווערן צו קדושה ומצוה: ראה רמב״ם הל׳ דעות רפ״ה. שם ספ״ג. וראה אגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״ב מכ׳ תצב (ע׳ רסה). ד״ה ותקרא את שמו שת, ה״ש״ת (קונט׳ מאמרים — אידיש — ה״ש״ת ע׳ ו״י). „היום יום״ כ״ז אלול. ולהעיר מעיקרים מ״ג פ״א. קונטרס ומעין מ״א פ״ג. ספר השיחות תו״ש ע׳ 243.

שלאפן . . מצות עונג שבת: ראה לקו״ש חי״ב ע׳ 254 ובהערות שם.

אויפן ערשטן בליק . . ניט־אידן: להעיר מתניא פמ״ט (ע, רע״א): הגוף החומרי הנדמה בחומריותו לגופי אומות העולם.

מצות עונג שבת: כמ״ש (ישעי׳ נח, יג) „וקראת לשבת עונג״. וראה רמב״ם הל׳ שבת פ״ל ה״א. שו״ע אדה״ז ריש הלכות שבת. וש״נ. לקו״ת צו יא, ד. המשך וככה תרל״ז פ״ה ואילך. ועוד.

---

*) סה״מ מלוקט ח״א ע׳ תכט. המו״ל.

**) תה״ש ה״ש״ת ע׳ יט ואילך. המו״ל.

וואס די דערהויבונג פון די ענינים רשות און זייער פארוואנדלונג אין ענינים קדושה באשטייט אין דעם וואס זיי ווערן געטאן לשם שמים, בכדי מקיים צו זיין דעם אני נבראתי לשמש את קוני (איך בין באשאפן געווארן צו באדינען מיין באשעפער) און נאכמער און העכער — בכל דרכיך דעהו, צו פארשפרייטן ג־טלעכקייט אין דער וועלט, און מאכן די גשמיות׳דיקע און אפילו די חומריות׳דיקע וועלט א פאסנדע (געלייטערטע און געהיליקטע) דירה לו יתברך.

* * *

מער בפרטיות: די הנהגה פון א מענטשן לויט דעם רצון פון בורא־עולם — באשטייט אין צוויי קווים: קום ועשה (וואס מ׳מעג און מ׳דארף טאן) און שב ואל תעשה (וואס מ׳טאר ניט טאן).

צום ביישפיל: א סתם עסן און טרינקען אין די וואכן־טעג — איז עס צו באפרידיקן זיין הונגער און דורשט; בשבת וועלט עס כדי לשמש את קוני מיט און דורך דער מצות עונג שבת,

זיין פרנסה־עסק אין־דער־וואכן (אקערן און זייען, מסחר א.ז.וו.) שטעלט עם צו זיין הוצאה און הוצאות בני ביתו; זיין שייכות צו דעם (צו עסק הפרנסה) בשבת וואס באשטייט אין אל תעשה (ניט אקערן א.ז.וו.) ווערט עס — לשמש את קוני מיט און דורך מצות לא־תעשה — לא תעשה כל מלאכה; עס ווערט נאך בולט׳ער אונטערשטראכן מיט דעם, וואס ניט נאר די ל״ט מלאכות, מיט זייערע אפצווייגונגען, זענען שטריינג פארבאטן, נאר אויך ענינים פון „וואכעדיקייט״ אין מעשה ואפילו אין דיבור, זיינען אויך פארבאטן.

לשם שמים . . בכל דרכיך דעהו: אבות פ״ב מי״ב. משלי ג, ו (ברכות סג, א). רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א (בהיפך הסדר שברמב״ם) ומסיים „ומי שנוהג כן עובד את בוראו תמיד״. — וצע״ק שבשו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו השמיט כל מעשיך יהיו לשם שמים (אבל מציין בפנים לעיין באדר״נ פי״ז ובח״פ להרמב״ם פ״ה, שבשניהם מקושר הנ״ל עם „בכל דרכיך דעהו״ — שהובא בשו״ע אדה״ז שם). — וראה או״ת להה״מ עה, ב (סי׳ רנ״ב) ד״ה עוד נראה.

אני נבראתי לשמש את קוני: משנה וגמרא סוף מסכת קידושין.

און נאכמער און העכער — בכל דרכיך דעהו: לקו״ש ח״ג ע׳ 907. שם ע׳ 932. ח״י ע׳ 104 ואילך. ובכ״מ, — אף שבכלל בכל דרכיך כולל גם מעשיך לש״ש (ראה רמב״ם ושו״ע שם).

דירה לו יתי: ראה תנחומא נשא טז. שם בחוקותי ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא פל״ו.

די הנהגה . . באשטייט אין צוויי קווים . . קום ועשה . . און שב ואל תעשה: להעיר גם מתניא רפ״כ: שני דברות הראשונים אנכי ולא יהי׳ לך הם כללות כל התורה כולה. כי דבור אנכי כולל כל רמ״ח מצות עשה. ולא יהי׳ לך כולל כל שס״ה מצות ל״ת ולכן שמענו אנכי ולא יהי׳ לך לבד מפי הגבורה כמארז״ל מפני שהם כללות התורה כולה.

קום ועשה . . שב ואל תעשה: להעיר גם מעירובין ק, א.

אקערן און זייען: שבת עג, א.

מסחר . . „וואכעדיקייט״ אין מעשה: ראה רמב״ן עה״ת (יתרו כ, ט. אמור כג, ז). ובשו״ת חת״ס (חו״מ סי׳ קצה) וצפע״נ לרמב״ם הל׳ שבת רפ״א רפכ״א, מנחמי׳ (יג, טו־כב) שהוא מ״ע מה״ת ביום השביעי תשבות.

לא תעשה כל מלאכה: יתרו כ, י.

אויך ענינים פון „וואכעדיקייט״ אין מעשה ואפילו אין דיבור . . פארבאטן: שבת קיג, סע״א ואילך. טושו״ע (ושו״ע אדה״ז) או״ח סי׳ ש״ו, ש״ז. וראה תניא קונטרס אחרון בסופו. לקו״ש ח״א ע׳ 80 ואילך ובהנסמן שם. שיחות ש״פ תזו״מ וש״פ אמור תשמ״ב. וראה לקו״ש שם גם בנוגע למחשבה.

דערביבער, וויבאלד אז לויט דער קביעות פון היינטיקן יאר פירט ראש־השנה גלייך אריין אין שבת, ווערט דערמיט נאך מער אונטערשטראכן, אז די הכתרה און קבלת־עול מצוות וואס אידן נעמען אויף זיך אין די טעג פון ראש־השנה, און וואס באשטימען ווי די הנהגה דארף זיין א גאנץ יאר — שליסן איין אלעס, אלע ענינים, אויך עניני רשות, אין די קווים פון עשה אדער לא־תעשה, מיט דער פעסטער החלטה צו דערהויבן אלע ענינים צו מצוה און קדושה.

און אריינטראכטנדיק זיך אין דעם גרויסן זכות פון לשמש את קוני ובפרט אויף דעם אופן, מוז דאס ארויסרופן א טיפן געפיל פון שמחה און אינערליכן תענוג (פארגעניגן) — בדוגמת „עונג שבת".

* * *

ויהי רצון, אז די אויבנדערמאנטע אריינטראכטונגען און די אלע נאכפאלגענדע החלטות, ביז אין דעם עיקר — מעשה בפועל, זאלן דורכגעפירט ווערן אין די אלע טעג, און אין יעדן טאג פון שנה הבאה, כדבעי ובשלימות — ובמיוחד אז עס איז א שנה שלימה — אויך אין דעם זין פון האבן א חודש העיבור,

און אזוי ווי שבת איז מינ׳ מתברכין כולי יומי — דער קואל פון ברכות פאר אלע טעג פון דער וואך — זאל דאס צוגעבן ג־טלעכע ברכות און כוחות מקיים־צו־זיין בפועל דאס אלעס אויבנדערמאנטע, און אין דער פולסטער מאס —

אז די השפעה פון ראש־השנה — „קאפ" פון יאר — זאל זיך פילן אין דער פולסטער מאס אין אלע אנדערע „איברים" — טעג, וואכן און חדשים — פון יאר, פונקט ווי די קאפ אנטהאלט אלע וויכטיקסטע חושים און נערוון וואס קאנטראלירן און פירן־אן מיט אלע טיילן פון קערפער, זיי זאלן זיך אויספירן ווי עס באדארף־צו־זיין,

ביז צו א הנהגה פון לשמש את קוני אין פולסטער שלימות, וואס דאמאלס ווערט מקויים רצון קונו, זיין פארלאנג און וואונטש: אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם (איך האב געזאגט־געהאפט אז איר וועט זיין ווי מלאכים).

און אלע גוטע החלטות ווען נאכמער צוגעבן אין דעם אויבערשטנ׳ס ברכות בכלל און — די ראש־השנה ברכה בפרט: אויפנעמען, ובחסד וברחמים, די הכתרה

כדבעי: ראה כתובות סז, רע״א.

ובשלימות: ראה במקומות שהובאו באוה״ת לך ד״ה ומלכי צדק (עו, ב ואילך).

שנה שלימה . . חודש העיבור: ערכין לא, א־ב. אוה״ת לתהלים יט, ח (ס״ד). וראה לקוטי לוי״צ לפסוקים כר ע׳ קטו. וראה מכתב ר׳ תשרי תשל״ח (לקו״ש חי״ד ע׳ 478 ואילך).

מינ׳ מתברכין כולי יומי: זח״ב סג, ב. פח, א.

ראש־השנה — „קאפ" פון יאר וכו׳: ראה לקו״ת תבוא מא, ג. ר״ה נח, א־ב. עט״ר בתהלתו.

אני אמרתי . . כולכם: תהלים פב, ו.

אלקים . . מלאכים: פרש״י ותרגום עה״פ. ועוד.

און די תפילות און תקיעות־שופר פון אלע אידן, און וועט יעדן אײנעם און אײנע געבן א כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד,

ובמיוחד די ברכה צו וועלכער „קוינו כל היום״ (מען האפט יעדן טאג, דעם גאנצן טאג) — גאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה ולהצלחה

ב״ה, מוצאי שבת־קודש כ״ה אלול,
יום ראשון לפ׳ האזינו,
ה׳תשמ״ג. ברוקלין, נ. י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

אַריינגייענדיק אין דער וואָך פון ראש־השנה, וואָס לויט דער קביעות פון דעם יאָר איז דאָס די וואָך פון פ׳ האזינו,

און בהמשך צום בריוו פון ערב ש״ק ח״י אלול, אין וועלכן מ׳האָט געריעדט וועגן דער קביעות פון ראש־השנה בנוגע די טעג פון דער וואָך (היי־יאָר: דאָנערש־טיק און פרייטיק),

וועלן מיר זיך דאָ אָפּשטעלן אויף דער וועכנטליכער פרשה אין תורה וואָס האָט היי־יאָר אַ ספעציעלע שייכות צו ראש־השנה, און אויף אייניגע הוראות דערפון למעשה בפועל, וואָס המעשה הוא העיקר.

* * *

פרשת האזינו הייבט זיך אָן מיט די ווערטער: האזינו השמים גו׳ ותשמע הארץ גו׳ (הערט די הימלען, און הער די ערד).

מוצאי שבת־קודש: התחלת ימי הסליחות. ולהעיר, אשר שבת שייך במיוחד לתשובה (שלימות הסליחה) — ע״פ ב״ר ספכ״ב: כך היא כוחה של תשובה כו׳ מזמור שיר ליום השבת. ושבת אותיות תשב (אגה״ת ספ״ו. ד״ה לך הוי׳ הצדקה לרבנו הזקן. וראה כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ קיח: תשובה איז שבת ר״ה כו׳. ובלק״א להה״מ (הוצאת קה״ת) סקכ״ו ד״ה איתא במדרש (הנ״ל) נת׳ השייכות גם לתשרי). ולהעיר מד״ה מזמור שיר ליוה״ש — לאדהאמ״צ (ברוקלין, ה׳תשט״ז).

— ולהעיר, מספר לקט יושר — והוא ספר הנהגות דהמחבר תרומת הדשן — תאר״ח ע׳ קיז: ויל״ל לעולם עומדין [התחלת אמירת סליחות] ביום ראשון משום שהוא סמוך לשבת . . כי העם שמחים מחמת מצוות התורה וגם מחמת עונג שבת . . ולכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחת של מצוה. וגם הפייט התחיל במוצאי מנוחה.

אין דער וואָך פון ראש־השנה: דבהתחלתה אומרים: במוצאי מנוחה . . זוחלים ורועדים מיום בואך (ר״ה). וביותר עפמש״כ בעטז״ק (לשו״ע או״ח רסתקפ״א) שהם ימי ביקור עצמי (דוגמת קרבן) דר״ה (וכדי שיהי׳ לעולם יום קבוע — מקדימים ליום א׳. לבוש שם).

פ׳ האזינו: ולהעיר מהידוע בענין לימוד האזינו ע״י כאו״א כו׳ (ראה סה״ש תש״א ס״ע 56. ס׳ התולדות מהר״ש ע׳ 74. ס׳ הזכרונות פכ״ט ממהר״ל מפראג בזה).

וועכנטליכער פרשה . . שייכות צו ראש־השנה: ראה ש״ה תושב״כ ר״פ וישב. ולהעיר מתורת אדה״ז: מען בעדארף לעבן מיט דער צייט . . מיט פרשת השבוע כו׳ („היום יום״ ב׳ חשון. סה״ש תש״ב ע׳ 29 ואילך). המעשה הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

---

*) מאמרי אדהאמ״צ נביאים כתובים ע׳ תקלט. המו״ל.

שמים וארץ זיינען באשאפן געווארן דעם ערשטן טאג פון מעשה בראשית (כ״ה אלול), און ס׳איז ידוע־די פראגע פארוואס ראש־השנה, וואס ווערט באצייכנט אלס זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון (דאס איז דער טאג פון דעם אנהויב פון דיינע מעשים, אן אנדענקונג צום ערשטן טאג), איז באשטימט געווארן אין דעם זעקסטן טאג פון מעשה בראשית (אחד בתשרי). און ס׳איז באוואוסט די ערקלערונג דערפון, אז אין דעם זעקסטן טאג איז באשאפן געווארן אדם הראשון, און ערשט דאן איז די גאנצע בריאה און אלע ברואים, פון ערשטן טאג אן, פארפולקאמט און פארענדיקט געווארן. און אלץ גייט לויט דעם אפשלוס.

מער בפרטיות: דער מענטש, וואס איז באשאפן געווארן דער לעצטער פון אלע באשעפענישן, איז די ענד־כוונה פון דער גאנצער בריאה און בחיר־הנבראים (אויס־דערווייל־טער פון אלע באשעפענישן), און אויך — דוקא דורך זיין הנהגה (לויט דעם ווילן פון דעם באשעפער) ברענגט ער אריין שלימות אין אלע טיילן פון דער בריאה:

ווי תורה דערציילט, אז באלד ווי אדם הראשון איז באשאפן געווארן, האט ער אויפגעפאדערט און אייניגעווירקט, אז די גאנצע בריאה זאל אנערקענען און נעמען אויף זיך דעם עול־מלכות פון דעם בורא־עולם: דורך זיין אויפפאדערונג (באגלייט פון זיין לעבעדיקן ביישפיל): בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושנו (קומט לאמיר זיך בוקן און בייגן, לאמיר קניען פאר ה׳ אונזער באשעפער) האט ער אריינ־געבראכט שלימות סיי בנוגע השמים וכל צבאם און סיי בנוגע הארץ וכל צבאי.

שמים וארץ . . באשאפן געווארן . . כ״ה אלול: ויק״ר רפכ״ט. ילש״ עה״פ פינחס כט, א (רמז תשפב). וראה פדר״א רפ״ח ובהגהות הרד״ל שם. — ולא רק שמים וארץ נבראו ביום ראשון אלא כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון (פרש״י עה״פ בראשית א, יד).

ראש־השנה . . אין דעם זעקסטן טאג פון מעשה בראשית . . די ערקלערונג דערפון: ראה ר״ן לר״ה טז, א. חדא״ג מהרש״א שם. בחיי עה״פ בראשית א, ג. פסיקתא דר״כ פיסקא כג (בחודש השביעי). לקו״ת נצבים מז, ג. המשך תרס״ו ע׳ כ. המשך ר״ה תרצ״ה בתחלתו (סה״מ קונטרסים ח״ב שיח, ב). ד״ה זה היום תש״ד. תש״ט. ועוד. וראה לקו״ש ח״ט ס״ע 410 ואילך. שם ע׳ 438 ואילך. וראה סי׳ האריז״ל תפלת מוסף לר״ה ד״ה היום הרת עולם.

זה היום . . ליום הראשון: תפלת מוסף דר״ה — ר״ה כז, א. וראה ד״ה זה באוה״ת דרושים לר״ה.

אלץ גייט לויט דעם אפשלוס: ראה גם ברכות יב, א.

דער מענטש . . ענד־כוונה פון דער גאנצער בריאה: ראה חדא״ג מהרש״א לר״ה כז, א: האדם הי׳ תכלית של כל הבריאה וכאילו לא נברא שום דבר קודם בריאת אדם. ב״ר רפי״ד: שהי׳ גמר חלתו של עולם. ירושלמי שבת פ״ב ה״ו: דמו של עולם, חלה טהורה לעולם הי׳, נרו של עולם. ולהעיר ממארז״ל: כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה (ברכות ו, סע״ב. שבת ל, ב. וראה פיה״מ להרמב״ם בהקדמתו ד״ה אחי״כ ראה). וראה סה״מ תרכ״ז ע׳ שט ואילך. — ולהעיר מחזקוני ורמב״ן בראשית (א, לא) שדוקא בקשר לבריאת האדם נאמר טוב מאד.

בחיר הנבראים: ראה זח״ג (מח, א). ובזח״א (לד, ב): דכד בעא קוב״ה למברי אדם אודעזעו כל עילאין ותתאין. וראה לקוטי לוי״צ לזח״א ע׳ ח. עבודת הקודש ח״ג פ״ג־ד.

ווי תורה דערציילט: פדר״א פי״א. זח״א רכא, ב. ח״ג ס״ם אמור. וראה גם תקו״ז תנ״ז (צ, ב).

בואו . . עושנו: תהלים צה, ו.

דערפון פאלגען א ריי הוראות וואס יעדער ראש־השנה, יום הזכרון, דער־מאנט, און וואס היי־יאר ווערן זיי נאכמער אונטערשטראכן.

* * *

איינע פון די אפלערנונגען איז:

וועז א מענטש טראכט זיך אריין אין דער בריאה פון שמים וארץ וכל צבאם, קומט ער צום אויספיר מה גדלו מעשיך ה׳ און מה רבו מעשיך ה׳, קען ער דאך מיינען: וואס איז אזוי וויכטיק ווי זיין הנהגה איז בכלל, און די פרטים פון זיין הנהגה בפרט, וואס די תורה — תורת־חיים און תורת־אמת — האט אזוי שטרענג אנגע־זאגט בנוגע יעדן פרט און אפילו א פרט פון א פרט?

קומט דער ערשטער פסוק פון פ׳ האזינו און אונטערשטרייכט, אז בשעת א איד „רעדט", איז האזינו השמים ותשמע הארץ — עס ווערט דערהערט און עס מאכט א רושם און ווירקט אין הימל און אויף דער ערד.

און כאטש אין דער פרשה רעדט זיך וועגן משה רבינו, רועה ישראל, איז ער אבער רועה ישראל, וידוע אז אתפשטותא דמשה בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות (אין יעדן דור צו זעקס הונדערט טויזנט נשמות) וואס יעדערע פון זיי האט (איז כולל) מערערע נשמות פרטיות. יעדער איד, אין יעדן דור, האט א ניצוץ פון משה רבנו אין זיין נשמה; בפרט ווען א איד רעדט, ועל אחת כמה — טוט און פירט זיך אויף, לויט תורת משה, תורה צוה לנו משה.

דערמיט פאלט אויך אפ די טענה, בא ווען זי איז דא, אז די הנהגה על פי תורה ומצוותי איז פארבונדן מיט שוועריקייטן און ניט זעלטן אויך מיט נסיונות — ווארום וויבאלד אז א ווארט, ועל אחת כמה א מעשה, ווירקט אין הימל און אויף דער ערד — איז וואס פאר א באטרעף האבן די שוועריקייטן און נסיונות אין פאר־גלייך דערמיט!

* * *

ווי געדעדט מערערע מאל בנוגע אידישקייט, אז דער סדר איז — אז מ׳דארף טאן אין דעם פריער מיט זיך, און ניט ווייניקער ווי מ׳טוט ארום זיך, און ערשט דער־

מה גדלו . . מה רבו: תהלים צב, ו. שם קד, כד.

שטרענג אנגעזאגט בנוגע יעדן פרט: ראה קו״א לתניא רד״ה דוד זמירות קרית להו.

כאטש אין דער פרשה רעדט זיך וועגן משה רבנו: וראה תניא פמ״ד (סג, א): ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפי׳ חלק אחד מני אלף ממדרגת אהבת רעיא מהימנא.

משה רבנו, רועה ישראל: ראה שמו״ר פ״ב, ב.

אתפשטותא . . לששים רבוא נשמות: תו״א תי׳ סט (קיב, א. קיד, א). אגה״ק בסוף הביאור לסי׳ זיך.

וואס יעדערע פון זיי האט . . נשמות פרטיות: תניא פל״ז (מח, א).

יעדער איד . . א ניצוץ פון משה רבנו: תניא רפמ״ב.

תורה צוה לנו משה: ברכה לג, ד.

פריער מיט זיך . . דערנאך ארום זיך: להעיר, מב״מ קז, סע״ב (וש״נ): קשוט עצמך ואח״כ קשוט אחרים.

נאך אָרום זיך — זעט מען, אז אויך בנוגע זיך הויבט מען אן דעם טאָג, נאך איידער מ׳טוט עפעס־וואס, ובפרט אין „ארץ״, מיט א דערקלערונג: מודה אני לפניך מלך כו׳, אז מ׳אנערקענט און מ׳דאנקט דעם אויבערשטן אלס מלך, מ׳נעמט אויף זיך צו דינען דעם מלך, מיט קבלת־עול מלכותו, א גאנצן טאג —

וואס דער דאזיקער ענין ווערט ספעציעל אונטערשטראכן אין די טעג פון ראש־השנה, די יערלעכע „הכתרה״ פון דעם באשעפער, מיט דער באנייאונג פון קבלת עול מצוותיו, ווי דערמאנט אין פריערדיקן בריוו און מער באריכות בא אנ־דערע גלעגנהייטן.

בשעת די קביעות פון ראש־השנה איז, ווי היי־יאר, אין דער וואך פון פ׳ האזינו, איז דערמיט מודגש נאך א נקודה: אז אין אלע ענינים פון דער הנהגה פון א מענטשן דארף זיין דער סדר — האזינו השמים — פריער, און דערנאך — ותשמע הארץ — ווארום דער סדר אין תורה איז אויך תורה (הוראה).

דאס מיינט — אין צוגאב צום איינפאכן אינהאלט, וואס איז זעלבסטפארשטענדלעך, כנ״ל — אז אלע מצוות, אויך די וועלכע דער מענטשלעכער דער „ארץ״ — שכל איז מחייב, דארף מען זיי טאן ניט ווייל ער פארשטייט, אדער פילט, אז ער דארף זיי טאן, נאר אלס מצות־מלך, ווייל דער אויבערשטער האט זיי אנגע־זאגט. ס׳איז אויך פארשטענדלעך, אז אויב ער טוט מצד דעם מענטשלעכן שכל אדער געפיל, נעמט ער ארויס די מצוה פון אירע ג־טלעכע, אין סוף־תדיקע ראמען און באשרענגט איר אין די באגרענעצטע ראמען פון מענטשלעכן שכל און געפיל. במילא קען די מצוה ניט געטאן ווערן בשלימות.

לדוגמא, בשעת א איד גיט צדקה, דארף ער עס טאן ניט דערפאר וואס ער האט א מענטשלעכע א ווייכע הארץ; דאן גיט ער די צדקה לויט דער מאס וויכקייט פון זיין הארץ, כאטש דער נויטבאדערפיקער דארף מער. אבער אז ער טוט עס כדי מקיים־צו־זיין די מצוה פון דעם מלך, טוט ער די מצוה ווי עס באדארף־צו־זיין, און אויך אפילו ווען ער האט, ר״ל, א לב האבן, ווען דאס איז היפך פון זיין נאטור.

* * *

נאך איידער מ׳טוט עפעס־וואס: ובלשון אדה״ז: מיד כשניעור משנתו (שו״ע אדה״ז או״ח ס״א ס״ה. מהדו״ב שם ס״ו. סידור אדה״ז במקומו).

סדר אין תורה איז אויך תורה: ראה פסחים ו, ב. של״ה חלק תושבע״פ, כלל לשונות בתחלתו. לקו״ד כרך א ח, א. כרך ד תשמו, א. ועד להלכה בפועל שכו״כ הלכות נלמדות מהסדר שבמשנה „מחלוקת ואח״כ סתם״ או להיפך (יבמות מב, ב. ב״ק קב, א וראה תוד״ה אין סדר למשנה (ב״ק שם)). וראה אנציקלופדיא תלמודית ערך הלכה כסתם משנה (כרך ט׳ ע׳ שנו ואילך).

תורה (הוראה): זח״ג נג, ב.

אלע מצוות . . דארף מען זיי טאן . . אלס מצות־מלך: ראה גם סה״מ הש״ת ע׳ 91. ובכ״מ. — ולהעיר מהלי יסוה״ת להרמב״ם פ״ח ה״ג: אלא מפני המצוה שצוה משה בתורה. ואפילו בנוגע לבני נח בד׳ מצוות שלהם (הל׳ מלכים פ״ח הי״א).

דער נויטבאדערפיקער דארף מער: ואם נפשי׳ מרתי (רגילות שלו) צריך להוסיף שיהי׳ לו בשר ויין (ירושלמי סוף סאה). וראה כתובות סז, ב: אפילו סוס כו׳. טושו״ע יו״ד ר״ס רנ.

נאָך אַן אַפּלערנונג קומט — פון דעם חילוק אין דעם מיין פון די ווערטער האזינו און ותשמע: ביידע מיינען „האַרכען" און „הערן", אָבער האזינו איז אַן אויס־דרוק וואָס באַציט זיך צו רייד וואָס מ׳הערט פון נאָענט (ווי אין אויסדרוק „דבר באזני", „איינרוימען אין אויער"; האזינו פון וואָרט אזנים, אויערן), און תשמע באַ־ציט זיך אויף רייד וואָס מ׳הערט פון ווייטן.

לויט דער באַדייטונג פון די צוויי ווערטער, האָט זיך געפאַסט צו נוצן זיי אין אַ פאַרקערטן סדר: בנוגע די הימלען, וועלכע זיינען ווייט — שמעו שמים; און בנוגע דער ערד וואָס איז נאָענט — האזיני ארץ, ווי מ׳געפינט דאָס אין אַן אַנדער אָרט.

ליגט אין דעם די הוראה און הדגשה, אַז ביי אַ אידן לייכטן און ער רעדט־חזר׳ט משה׳ס רייד — איז דער סדר אַ פאַרקערטער. כאָטש אין גשמיות׳דיקע ענינים, קערפערליכע אברים און חושים, אד״ג, זיינען אידן — אויפן ערשטן אויגנבליק — ניט אויסגעטיילט פון ניט־אידן. אָבער מצד דעם וואָס אַ איד האָט אַ נשמה וואָס איז אַ חלק אלקה ממעל ממש, זיינען אים די הימלשע ענינים נאָענט, און די ערדישע ענינים ווייט: האזינו — השמים, ותשמע — הארץ.

און ערשט שפּעטער, דערנאָך — נידערט ער אַראָפּ אין „ארץ", טאָן אין „ערד זאכן" פון דער נאָענט — כדי אויפטאָן אין זיי — אַז די געלט זאָל ווערן צדקה געלט, די פּעל פון דער בהמה זאָל ווערן פאַרמעט אויף וועלכן עס זיינען אויפ־געשריבן די תפילין פרשיות, אד״ג.

און אויך דאָס איז פאַרבונדן און קומט צום אויסדרוק אין דער הכתרה — שתמליכוני עליכם — „מלך ישראל", און ער ווערט „מלך על כל הארץ", אַז די גאַנצע וועלט אָרום, וואָס איז נאָך דערווייליק ניט אַזוי נאָענט צו ג־ט׳לעכקייט, ווערט אַ דירה לו יתברך, על דרך ווי עס האָט אויפגעטאָן די הכתרה פון דעם באַ־שעפער דורך אדם הראשון אין דעם ערשטן ראש־השנה פון בריאת־העולם.

* * *

ויהי רצון, אַז דאָס אַליין אויבנגעשריבענע זאָל אַנגענומען ווערן למעלה און אויך למטה, אַנהויבנדיק דערמיט וואָס אַלע ברכות מטל השמים ומשמני הארץ, סיי

האזינו . . פון נאָענט . . תשמע . . פון ווייטן: ספרי עה״פ.

האזינו פון וואָרט אזנים: ראב״ע עה״פ. ועוד.

אין אַן אַנדער אָרט: ישע׳ א, ב. וראה ספרי ר״פ האזינו. ולהעיר אשר משה הוא נשמה דאצילות ולא פסיק טעמא (זח״א קכ, ב. ח״ג קלח, ב. קפז, ב. תו״א ד״ה ואלה המשפטים וביאורו. תו״ח ד״ה זה הא׳. ובכ״מ) וישע׳ (והמרכבה שראה) דבריאה, ראשית התהוות היש (סידור עט, א. ביאוה״ז לאדהאמ״צ בשלח לט, סע״ד. ד״ה מגילה נקראת — אוה״ת מג״א (הוספות) ע׳ מג ואילך. סה״מ תרכ״ט ע׳ עה ואילך. וראה לקו״ש ח״ט ע׳ 204 הע׳ 4-7). — וכאו״א מבנ״י יש לו נשמה שנתת בי (אצילות — אלא שאוח״כ) אתה בראת (תו״א משפטים עז, א. לקו״ת דברים א, א. המשך תרס״ו ע׳ קכ. תעב־ג. תפט ואילך. ובכ״מ). וראה גם לקו״ש ח״ב ע׳ 415 סע״ ב ואילך.

חלק אלקה ממעל ממש: תניא רפ״ב.

די געלט . . צדקה . . די פעל . . תפילין: ראה תניא פל״ז.

---

*) בהוצאה תש״נ — ע׳ ערה ואילך. המו״ל.

ברוחניות און סיי בגשמיות, זאלן אראפקומען אין אן אופן פון קירוב (נאענטקייט), און זיי קומען נאך פריער ווי ערווארטעט און מלכתחילה אריבער,

און דאס אלעס זאל נאכמער דערנענטערן די פארווירקליכונג פון דעם יעוד (צוזאג) כי אתה תנחל בכל הגויים, אז מ׳וועט זען עין בעין אז דער אויבערשטער איז דער שופט כל הארץ און באהערשט אלע פעלקער,

וואס דאס אלעס וועט נכלל ווערן, ווערן א טייל פון דער כתיבה וחתימה טובה, בטוב הנראה והנגלה, צו יעדן איינעם און איינע, בתוך כלל ישראל.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה

מלכתחילה אריבער: פתגם כ״ק אדמו״ר מהר״ש — אגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״ץ ח״א ע׳ תריז.
כי אתה תנחל בכל הגויים: תהלים סב, ח.

ב״ה, יום שלישי שהוכפל בו כי טוב,
פרשת וזאת הברכה אשר ברך משה,
ששי לחודש השביעי, ה׳תשד״מ.
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

פותחין בברכה, ברכת חתימה וגמר חתימה טובה.

קומענדיק פון ראש־השנה און שבת־שובה, וואָס לויט דער קביעות פון היינטיקן יאָר פירט ראש־השנה גלייך אריין אין שבת־קודש, שבת שובה:

און בהמשך צו דער צווייטער נקודה אין דער קביעות פון היינטיקן יאָר, וואָס ראש־השנה איז אין דער וואָך פון פרשת האזינו —

ווי די צוויי נקודות זיינען ארומגערעדט געווארן אין די בריוו פון ערב שבת קודש ח״י אלול און פון מוצאי־שבת־קודש כ״ה אלול.

און מ׳קען נאָך צוגעבען — על כל פנים בקיצור נמרץ — וועגן דער ספעציעלער שייכות פון ראש־השנה:

א) צו יום חמישי פון דער וואָך, וואָס זיין שיר איז — דער מזמור תהלים אין וועלכען ער זאָגט תקעו בחודש שופר און צו יום הששי, וואָס זיין שיר איז השם מלך גאות לבש וועז אדם הראשון האָט עס אויפגעטאָן דורך דעם ברייגעז די בריאה אינגאַנצן צו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני השם עושינו,

---

יום שלישי שהוכפל בו כי טוב: פרש״י בראשית א, ז. ובאוה״ת (בראשית לג, ב. משפטים ע׳ א׳קנז. ועוד) מקשר זה עם טוב לשמים וטוב לבריות — קידושין מ, א. וראה פיה״מ להרמב״ם פאה בתחלתה. מכתב כ״ק אדמו״ר (מוהרש״ב) נ״ע בסה״מ תש״ט ע׳ יח (השני). מכ׳ ומאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר שם. ובפרש״י שם בסופו — דגם העבר נעשה טוב.

פרשה וזאת הברכה: להעיר, אשר בקביעות שנה זו היא במשך ג׳ שבועות, רובו של חודש תשרי. ולהעיר מתורת אדה״ז: מען בעדארף לעבן מיט דער צייט . . מיט פרשת השבוע כו׳ („היום יום״ ב׳ חשון. סה״ש תש״ב ע׳ 29 ואילך).

ששי: ושיעור חומש דיום זה הוא: וליוסף אמר, הוא ספירת היסוד, ספירה הששית דז״א.

לחודש השביעי: הוא „המשובע (ויק״ר פכ״ט, ח) והמשביע ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה״ — תורת הבעש״ט („היום יום״ כ״ה אלול. כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ לא. וש״נ). וראה גם ד״ה יו״ט של ר״ה ה׳תש״י בתחלתו.

כ״ה אלול: שבו נברא העולם. ראה מכתב דמוצש״ק כ״ה אלול׳. וש״נ.

יום חמישי . . זיין שיר איז . . תקעו בחודש שופר: תהלים מזמור פא. ר״ה לא, א. מסכת תמיד בסופה. ולהעיר, אשר מזמור זה הוא גם שירו של יום ראש השנה — ר״ה ל, ב.

יום הששי . . זיין שיר איז השם מלך גאות לבש: תהלים מזמור צג. ר״ה לא, א. מסכת תמיד שם. נשתחוה . . עושנו: תהלים צה, ו.

---

*) לעיל ע׳ 627. המו״ל.

ב) צו פרשת האזינו, וועלכע איז געזאגט געווארן אלס „לעד בבני ישראל״ איז משפט השם, וואס משפט איהו רחמי, ובפרט — ביום המשפט בראש־השנה, וואס דאמאלס איז השם: עומד מכסא דין (לגמרי און) ויושב על כסא רחמים, און איז מזכה אידן, אלע אידן, להכתב ולהחתם לאלתר בספרן של צדיקים, וויבאלד אז תורה זאגט און מעיד אז „ועמך כולם צדיקים״,

און זי (פ׳ האזינו) איז געזאגט געווארן מיט דער הבטחה אז „לא תשכח״, — אז אייביקער זכרון, וואס מ׳געדיינקט אליין און מיט דעם צוגאב פון שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, ובמיוחד „ביום הזכרון״, ראש־השנה.

וועלן מיר זיך דא אפשטעלן אויף א דריטער נקודה אין דער קביעות פון ראש־השנה היינטיקן יאר: וואס ראש־השנה (דער „קאפ״ פון יאר) איז דאס פון אן עיבור־יאר — א יאר פון דרייצן חדשים, איז געבענטשט מיט מער טעג — געמיינט מער ניט נאר לגבי א שנה פשוטה, נאר מער אפילו פון א שנת חמה (זון־יאר) וואס האט 365 טעג.

* * *

דער ענין פון עיבור־יאר איז, כידוע, פארבונדן דערמיט וואס ישראל מונין ללבנה: דער אידישער, תורה־לוח איז באשטימט לויט דעם מהלך־הלבנה און באשטייט פון צוועלף לבנה־חדשים.

אבער ווייבאלד אז די תורה פאדערט, אז די ימים־טובים זאלן אויסקומען אין זייער פאסנדער תקופה: פסח — ב„חודש האביב״, אין פרילינג־חודש (ניסן); סוכות

לעד בבני ישראל: ויילך לא, יט ובפרש״י שם.

לעד בבני ישראל״ אין משפט השם: ראה פרש״י ריש פ׳ האזינו.

משפט איהו רחמי: תקו״ז בהקדמה („פתח אליהו״). ובנגלה דתורה „ושפטו העדה והצילו העדה״ — ר״ה כו, א.

עומד מכסא דין . . ויושב על כסא רחמים: ויק״ר פכ״ט, ג: בשעה שישראל נוטלין את שופריהן ותוקעין לפני הקב״ה, (הוא) עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים כו׳. פסיקתא דר״כ פיסקא כג (בחודש השביעי). וראה גם ויק״ר שם, ד, ו. כתבי האריז״ל במקומם (תק״ש). וראה ד״ה תקעו תרפ״ח בתחלתו. ד״ה עלה אלקים תש״ח בתחלתו.

להכתב ולהחתם לאלתר בספרן של צדיקים: ר״ה טז, ב.

ועמך כולם צדיקים: ישע׳ ס, כא.

מיט דער הבטחה אז „לא תשכח״: ויילך לא, כא (וקאי על השירה הזאת) ובפרש״י שם.

שאל . . ויאמרו לך: האזינו לב, ז.

מער טעג: מספר ימים הכי גדול שאפשר להיות בשנה, שפ״ה — לא שפ״ג או שפ״ד כבשאר שנות עיבור, היא גם „שלימה״ — לא חסרה או כסדרה.

דער ענין פון עיבור־יאר איז: בהבא להלן ראה רמב״ם הל׳ קידה״ח רפ״א ורפ״ד. ולהעיר שבעיבור נאמר „סוד״ העיבור. וראה רמב״ם שם פי״א ה״ד. ובירושלמי סנהדרין פ״א ה״ב: בסוד עמי לא יהיו זה עיבור. — נתבאר בלקוטי לוי״צ לפסוקים כו׳ ע׳ קטו. בנוגע להשלימות דשנת העיבור — להעיר מומלכי צדק מלך שלם — אוה״ת לך עו, ב ואילך. ולהעיר מפרש״י וישלח לג, יח. מו״נ בסופו.

ישראל מונין ללבנה: סוכה כט, א. ב״ר פ״ו, ג. וראה אוה״ת בראשית ד, ב ואילך. ובכ״מ. — וצע״ק לשון הרמב״ם ריש הל׳ קידה״ח: והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה.

די ימים־טובים זאלן אויסקומען אין זייער פאסענדער תקופה: תשא לד, כב (ובסנהדרין יג, א). ראה טז, א (ובפרש״י שם. ר״ה כא, א. סנהדרין שם, ב).

— אין „זמן האסיף״, הערבסט (תשרי), א.ז.וו. און די תקופות פון יאָר וועלן דאָך באשטימט לויט דעם גאַנג פון דער זון, דעריבער פאַדערט זיך אַז יעדע צוויי־דריי יאָר, וועלן דער אונטערשייד צווישן זון־יאָר און לבנה־יאָר קלייבט זיך אַן ביז אַרום אַ חודש, זאָל מען מוסיף זיין, צוגעבן אין דעם לבנה־יאָר נאָך אַ חודש — עס איז דאָ אדר ראשון און אדר שני — כדי אויסצוגלייכן דעם אונטערשייד און פאַרזיכערן אַז די ימים־טובים וועלן אויסקומען אין זייער פאַסנדער צייט.

* * *

ווי דערמאָנט מערערע מאָל, דאַרף אַ מענטש לערנען פון יעדער זאַך בנוגע זיין אויפפירונג, און זיין לעבן בכלל, ובפרט — ווי נאָך בעסער צו דינען דעם באַשעפער (אני נבראתי לשמש את קוני): און ספעציעל — פון אַזא וויכטיקן ענין ווי עיבור־יאָר, וואָס באשטימט די קביעות פון חדשים און ימים־טובים פון יאָר.

איינע פון די נקודות אין דעם איז, וואָס כאָטש ביידע — די זון און די לבנה — זיינען באַשאַפן געוואָרן להאיר על הארץ (צו באַלייכטן די ערד), איז אין דעם „להאיר״ פון דער זון ניטאָ קיין שינויים (ענדערונגען) פון טאָג צו טאָג: דאָגעגן אין דער לבנה זעט מען אַן אונאויפהערליכע ענדערונג, יעדער טאָג איז זי אַנדערש ווי דער טאָג פאַר אים, פון דעם טאָג פון מולד הלבנה, „געבורט״ פון דער לבנה נאָכדעם וואָס איר „להאיר״ איז גאָרניט געווען: דעם ערשטן האַלבן חודש ווערט זי אַלץ גרעסער ביז „קיימא סיהרא באשלמותא״ (אַ פולע לבנה), און אין דעם צווייטן האַלבן חודש ווערט זי אַלץ קלענער, ביז זי ווערט אינגאַנצן פאַרטונקלט, אַלס אַ צוגרייטונג צו אַ נייעם ראש חודש וועלן זי ווערט באַנייט (חדש).

און נאָך אַ גאָר וויכטיקער פונקט — די אַלע ענדערונגען אין דער לבנה ווערן אין איר נאָר דורך דער זון, ווי זי באַלייכט איר.

אַזוי ווי די תורה, תורת־אמת, זאָגט, אַז יעדער מענטש איז אַ „וועלט״ פאַר־זיך;

דאַרף אַ מענטש לערנען: תורת הבעש״ט כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות ס׳ קכז. „היום יום״ ט׳ אייר. תורת הה״מ לקו״א (הוצאת קה״ת) ס׳ ריג.

אני נבראתי לשמש את קוני: משנה וגמרא סוף מסכת קידושין.

ביידע . . זיינען באַשאַפן געוואָרן להאיר על הארץ: בראשית א, טז.

זון . . לבנה . . להאיר על הארץ: ועד שהשמש „ממתקת״ הפירות והלבנה „מבשלת״ הפירות (פרש״י פרשתנו — דשיעור יום זה — לג, יד).

אין . . דער זון ניטאָ קיין שינויים . . לבנה . . ענדערונג: ראה תו״א ד״ה בחודש השלישי (סז, ג). תו״ח שמות שעא, ב ואילך. אוה״ת יתרו ע׳ תשפו ואילך. סה״מ תרכ״ז ע׳ קלב. וראה ס׳ הליקוטים — דרושי דא״ח צמח צדק — ערך לבנה ע׳ ת ואילך. וראה או״ת להה״מ עה״פ ועינינו מאירות כשמש, ס׳ רצז (הוצאת קה״ת).

ניטאָ קיין שינויים . . פון טאָג צו טאָג: היינו בהלהאיר.

קיימא סיהרא באשלמותא: זח״א קנ, ר״ע״א. ח״ב סה, א. עד״ז שמו״ר פט״ו, כו.

לבנה . . נאָך דורך דער זון: זח״א רלו, סע״ב. שם רמט, ב. ובכ״מ.

יעדער מענטש איז אַ „וועלט״ פאַר־זיך: עולם קטן זה האדם — תקו״ז תס״ט (ק, ב. קא, א). וראה תנחומא פקודי ג. אדר״נ ספל״א.

נאָכמער — אַן עולם מלא, אַ פולשטענדיקע וועלט אין אַלע פרטים, איז פאַר־שטאַנדיק, אַז די צוויי נאַטור־דערשיינונגען: די „בייטעוודיקייט״ פון דער לבנה און די „אומבייטעוודיקייט״ (שטאַנדהאַפטיקייט) פון דער זון, שפּיגלען זיך אַפּ אין מענטשליכן לעבן. יעדער מענטש האָט בטבע צוויי נטיות (נייגונגען): אויסקלייבן פון די פאַרשידענע השקפות־עולם און שטעלן זיך גרונט־פרינציפּן און פעסטע אומ־בויגזאַמע צילן: חכמה און שלימות אין דעם, מדות טובות און שלימות אין זיי, צדק ויושר א.ז.ו.ו. — צוזאַמען דערמיט האָט ער אַ נטי׳ צו בייטן און מחדש זיין, שאָפן נייעס (אפילו לגבי זיין אייגענעם נעכטן) א.ז.ו.ו.

אייגענטליך, אויפן ערשטן בליק, זיינען די צוויי אייגנשאַפטן — בייטעוודיקייט און סטאַבילקייט — אין סתירה. אָבער וויבאַלד אַז דער מענטש איז אַ „גאַנצע וועלט״, זיינען די צוויי תכונות ניט נאָר ניט אין סתירה, נאָר, אדרבה, זיי קענען פאַרפולקאַמען איינע די צווייטע, און ביידע צוזאַמען דערמעגליכן אים צו דערפילן זיין צוועק און אויפגאַבע אין לעבן אין דער פולסטער מאָס — על דרך ווי דער עיבור־יאָר ברענגט אַן אויסגלייכונג און שלימות אין דעם סדר זמנים.

* * *

די דערקלערונג דערפון איז בקיצור — אַנהויבנדיק מיט אַ גאָר פשוט׳ן ביישפּיל:

יעדער טאָג — הויבט אָן אַ איד זיין טאָג מיט מודה אני לפניך, איז ממשיך (זעצט־פאָר) מיט ברכות־השחר, פסוקי־דזמרה, קריאת־שמע וברכותי׳, די ערשטע און לעצטע ברכות פון תפלת העמידה א.ז.ו.ו.

צוזאַמען דערמיט זאָגט תורה הנצחיית, אַז די „מיטן־ברכות״ פון דער תפלה מוזן געענדערט ווערן ראש־השנה לגבי אַלע טעג פון אַ גאַנץ יאָר, שבת — לגבי וואָכן־טעג א.ז.ו.ו. און שירו של יום איז אַנדערש בכל יום.

אַזוי אויך אין שיעורי־תורה: יעדער טאָג דאָס זעלבע בתורה שבכתב (פ׳ ברכות כהנים), בתורה שבעל־פה (אלו דברים, איזהו מקומן) און צוזאַמען דערמיט — הלכות החג בחג, הלכות שהזמן גרמא (בנוגע די טעגליכע טעטיקייטן, וויסן וואָס איז די הוראה פון דער תורה אין דעם), א.ז.ו.ו.

מער בכלל אין דעם: תורה וואָס לא תהי׳ מוחלפת צוזאַמען מיט להגדיל תורה

עולם מלא: סנהדרין לז, סע״א במשנה.

„מיטן ברכות״ . . מוזן געענדערט ווערן ראש־השנה . . שבת: להעיר משו״ע אדה״ז הל׳ שבת סי׳ רס״ח ס״ב. וריל. ואכ״מ.

הלכות החג בחג: סוף מגילה. שו״ע אדה״ז ריש הל׳ פסח.

לא תהי׳ מוחלפת: עיקר הט׳ מי״ג העיקרים. וראה רמב״ם הל׳ יסוה״ת רפ״ט. הל׳ מלכים פי״א סוף ה״ג. פיה״מ סנהדרין פ׳ חלק יסוד התשיעי.

להגדיל תורה ולהאדירה: ראה חולין סו, ב. רמב״ם הל׳ ת״ת ספ״ב (גרסתו בב״ב כא, א ז). וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 299 ואילך בהערות.

ולהאדירה: מצוות באופן פון לא תוסיפו ולא תגרעו צוזאמען מיט הידור מצוה ולהעלות בקודש.

און די ביידע סוגים דערגענצן און זיינען משלים איינע די אנדערע.

און אין די אלע ענינים פאדערט זיך די זעלבע שטארקייט, ביז מסירת־נפש, סיי אין די ענינים פון שטענדיק דאס זעלבע (ווי סימבאליזירט דורך דער „זון״) און סיי אין די ענינים וועלכע ווערן געענדערט (ווי סימבאליזירט דורך דער „לבנה״), און דאס אלעס ווערט געשאפן דורך תורה־אור, וועלכע לא תהי׳ מוחלפת, לויט דעם אויבערשטנ׳ס ווילן, אז יעדער איד זאל זיין אן עולם מלא.

זיכער איז, אז ער גיט יעדן איינעם און איינע די נויטיקע כוחות, ביז צו מסירת־נפש — אין ביידע אייגענשאפטן, און דער איד דארף זיי ארויסברענגען אל הפועל אין דער פולסטער האר׳מאניע און שלימות.

און דאס איז איינע פון די אפלערנונגען פון עיבור־יאר — אז מ׳דארף זיך ארייניטראכטן, ובפרט אין די איצטיקע טעג פון חשבון־הנפש און תשובה, אין די צוויי דערמאנטע אייגנשאפטן, מאכן א סך־הכל פון יעדערע פון זיי, און „אויס־גלייכן״ זיי, כדי צו דערגרייכן די פולסטע שלימות אין אויסנוצן אלע כוחות וואס דער באשעפער האט געגעבן יעדן איינעם און איינע דורכצופירן די נשמה־שליחות פון לשמש את קוני, און טאן דאס — ווי אלע זאכן פון תורה און מצוות — בשמחה ובטוב לבב.

* * *

ויהי רצון, אז די אריינטראכטונג אין די אויבנדערמאנטע נקודות זאל אויס־געוצט ווערן בנוגע תורה בשלימותה צוזאמען מיט להגדיל תורה ולהאדירה, און בנוגע מצוות — אין דעם לא תוסיפו ולא תגרעו (ניט ענדערן), צוזאמען מיט מוסיף זיין בהידור־מצוה און להעלות בקודש, הלוך ומוסיף,

און דאס אלעס זאל נאכמער צוגעבן אין הצלחה בכלל און אין דאס אויבנ־דערמאנטע במיוחד, און זאל אראפקומען בא יעדן איד און אלע אידן אין דער חתימה וגמר חתימה טובה, בטוב הנראה והנגלה, אין אלע טעג פון דעם גאנצן יאר, בפרט אז ס׳איז א יאר רייך „אין טעג״, שנת העיבור,

כולל די עיקר־דיקע ברכה, אז בקרוב ממש צו דעם איצטיקען ראש־השנה יום המשפט — איז קומה אלקים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים

לא תוסיפו ולא תגרעו: ואתחנן ד, ב.

הידור מצוה: ובזה עצמו מעט או יותר ועד שליש (ב״ק ט, ריש ע״ב) כן מהדרין מן המהדרין (שבת כא, ב).

ולהעלות בקודש: ברכות כח, א. ושי״נ.

ער גיט יעדן איינעם און איינע די נויטיקע כוחות: כי אינו מבקש כו׳ אלא לפי כחן של כאו״א — במדב״ר פי״ב, ג.

קומה . . הגוים: תהלים פב, ח.

ברכת הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, לאלתר במהרה בימינו ממש.

בכבוד ובברכת חתימה וגמר חתימה טובה

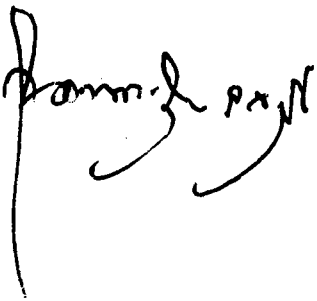

ב״ה, ערב ש״ק נח,
יום שלשים לחודש תשרי,
שהוא ר״ח מרחשון,
ה׳תשד״מ. ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

שטייענדיק ביים חותם וסיום (אַפשלוס) פון חודש תשרי, וואָס, ווי ערקלערט אין ספרים איז דער וואָרט (— נאָמען פון דעם חודש) אותיות רשית, מרמז אַז דער חודש איז (ניט נאָר דער תחלה (אַנהויב) פון דעם יאָר, נאָר — בעיקר) דער ראש („קאָפּ") פון יאָר, וועלכער, ווי ראש הגוף בנוגע צום גוף, באַשליסט ווי די אויפפירונג פון די אַלע טעג פון דעם גאַנצן יאָר דאַרף זיין, און דער זכרון (דערמאָנונג) פון די החלטות (באַשלוסן) אין דעם טאָג־טעגליכן לעבן „באַלעבט" דעם טאָג און אַלע זיינע מעשים, כולל אויך זיינע דיבורים און מחשבות, און גיט אין זיי אריין נאָכמער חיות, אור וקדושה „געזונטען" פון חודש תשרי — דעם ראש,

איז פאָסיג און עס איז אַ שעת־הכושר צו דערמאָנען ובהדגשה (מיט אונטערשטרייכונג), על־כל־פנים, דעם סך־הכל פון דעם חודש און זיינע מועדים,

יעדערער פון זיי אין זיין ענין — אַ „ראש" און מקור־הוראה (אַפלערנונג) און נתינת־כח אין די טעג פון דעם גאַנצן יאָר,

אַנהויבנדיק מיט קבלת עול מלכות שמים און יראה — די נקודה פון ראש־

ערב ש״ק: ששירו של יום זה (ה׳ מלך גאות לבש וגו׳) שייך לר״ה — ע״פ דרשת חז״ל בפדר״א פי״א, שביום שנברא אדם הראשון, בראש־השנה, המליך עליו (ועל כל הבריות) את הקב״ה ואמר ה׳ מלך גאות לבש וגו׳.

ערב ש״ק נח: ובשיעור חומש שלו: וישכון באהלי שם, ישרה שכינתו בישראל (ט, כז ובפרש״י).

יום . . מרחשון: ראה שו״ע אדה״ז סקכ״ו ס״ו.

חותם וסיום: שהכל הולך אחר החיתום — ברכות יב, א.

ווי ערקלערט אין ספרים: בעה״ט עה״פ עקב יא, יב. אוה״ת סוכות ע׳ א׳תשנו. סה״מ תר״ל ע׳ רפז.

אותיות רשית: השנה — חסר כתיב (עקב שם). וראה אור״ת להה״מ (הוצאת קה״ת) נג, ג (סוף ד״ה או יאמר).

דער חודש איז . . דער ראש („קאָפּ") פון יאָר: ראה אוה״ת סוכות שם. ברכה ס״ע א׳תתסו ואילך. ד״ה צהר תעשה תש״ב פ״ג. וראה גם לקו״ת נצבים מז, א־ב. ר״ה נח, א־ב. עט״ר בתחלתו.

„געזונטען" פון חודש תשרי: שהוא גם חודש השביעי, המשובע בכל (ויק״ר פכ״ט, ח), והמשביע ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה — „היום יום" כ״ה אלול. כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ לא. וש״נ. וראה גם ד״ה יו״ט של ר״ה ה׳תש״י בתחלתו.

זיינע מועדים: שהוא מרובה במועדות — ב״י לטור או״ח סתצ״ב (ד״ה ומ״ש). שו״ע אדה״ז או״ח סתצ״ב ס״ב. וראה גם השלמה לשו״ע אדה״ז או״ח סקל״א ס״ח.

השנה; תשובה — די נקודה פון עשרת ימי תשובה און יום־כפור; קיום המצוות מיט שמחה און זריזות, ביז צום העכסטן אויסדרוק פון שמחה מיט דער תורה — די נקודות פון סוכות, שמיני־עצרת און שמחת־תורה,

מיט א שטאַרקער, אמת׳ער הדגשה, וועלכע וועט מאַכן זיכער אז די אַלע הוראות און החלטות וועלן דורכגעפירט ווערן בשלימות, אין דער פולסטער מאַס, סיי בכמות סיי באיכות, במעשה בפועל והמעשה הוא העיקר,

אַנהויבן יעדן טאָג, מיד שניעור (גלייך אויפכאַפנדיק זיך פון שלאַף), מיט זאָגן: מודה אני לפניך מלך א.ז.ו. — אַפשפיגלונג פון דער הכתרת המלך, שתמליכוני עליכם (קרוינונג פון דעם מלך — השם, נעמען אויף זיך עול מלכותו) פון ראש־השנה —

א זאָגן וועלכער ברענגט צו יראת השם דעם גאַנצן מעת־לעת — אַפשפיגלונג פון די ימים נוראים בכלל און יום־הכפורים במיוחד, צוזאַמען מיט תשובה שלימה, וועלכע (קבלת המלך ויראתו) ברענגען צו מקיים זיין אַלע זיינע מצוות (גזירות) ובפרט לימוד התורה — ובשמחה — אַפשפיגלונג פון זמן שמחתנו, פון סוכות (וארבעה מינים), שמיני־עצרת און שמחת־תורה.

און די שלימות אין דעם אַלעם וועט נאַכמער פאַרשטאַרקן יעדער אידן און פאַראייניקן זיי, דורך תורה אחת לכולנה, אַלס עדת א־ל (השם׳ס עדה און פאַלק), און מגלה זיין אז טאָג־טעגליך איז אלקים נצב (מלך) בעדת א־ל און קדים ואתי (ער קומט פריער) און גיט די כוחות און ברכה אויף דורכפירן דאָס אַלעס אויבנדערמאַנטע ובשמחה ובשלימות.

תשובה . . יום־כפור: להעיר מרמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ו: התשובה . . בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד.

קיום המצוות מיט שמחה: כמ״ש (תהלים ק, ב) עבדו את ה׳ בשמחה. וראה זח״ג נו, א. ספר העיקרים מ״ג פל״ג (הובאו ונתבארו באוה״ת לתהלים (יהל אור) עה״פ). רמב״ם סוף הל׳ לולב. שער המצות להאריז״ל בהקדמתו. של״ה ס״פ תבוא (שפו, א). תניא פכ״ו. לקו״ת תזריע כ, ג. סידור רפא, ד. המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳רסא ואילך. ד״ה עבדו את ה׳ בשמחה תרצ״ט (ס״ע 94 ואילך). ובתו״א (תולדות כ, ב): האריז״ל הי׳ שמח מאד בעשיית המצוות ולזה זכה לרוה״ק. השייכות דשמחה לרוה״ק — ראה ירושלמי סוכה רפ״ה, ונתבאר בלקו״א להה״מ (הוצאת קה״ת) סי׳ רנט (סו, ג ואילך).

שמחה און זריזות: ראה אגה״ק סכ״א: בזריזות נפלאה להראות שמחתו וכו׳.

זריזות: טושו״ע או״ח בתחלתו (ממשנה ספ״ה דאבות). בקשר לתשרי — ראה שו״ע או״ח סו״ס תרכד. סי׳ תרכה. ר״ס תרנב.

והמעשה הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

מיד שניעור: סידור אדה״ז (קודם מודה אני). וכ״ה בשו״ע אדה״ז או״ח ס״א ס״ה. מהדו״ב שם ס״ו.

שתמליכוני עליכם: ר״ה טז, א. לד, ב.

קבלת המלך . . מקיים זיין . . זיינע מצוות: ראה מכילתא (וי״ש) עה״פ יתרו כ, ג.-פרש״י עה״פ אחרי יח, ב. ד״ה יו״ט של ר״ה תרס״ה בתחלתו. תש״ג פ״ב.

זמן שמחתנו: ראה לקו״ת שמע״צ פח, ד ואילך.

זמן שמחתנו . . (וארבעה מינים): ראה לקוטי לוי״צ לזח״א (ע׳ רא ואילך).

אלקים . . א׳ל: תהלים סב, א.

נצב (מלך): ראה מלכים א כב, מה. אוה״ת נצבים ע׳ א׳רא.

קדים ואתי: ראה ברכות ו, א.

ובפרט דעם איצטיקן יאר, וועלכער איז אן עיבור־יאר און א שנה שלימה, גרעסט־מעגליכע צאל טעג וואס א יאר קען האבן, שפ״ה — דריי הונדערט אכציק פינף.

און דאס אלעס וועט זיכער נאכמער מזרז און מקרב זיין די גאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו, וועלכע וועט זיין בשובה ונחת, שלום בשלימות און נח־מנוחה בשלימות,

במהרה בימינו ממש.

בכבוד ובברכה

נ.ב. אויב מצד וועלכער סיבה עס זאל זיין — האט מען ניט געטאן דאס אויבנגעשריבענע — איז לויט די ערקלערונג אין מערערע ערטער און אויך בנוגע למעשה ולהלכה, ציט זיך די שעת הכושר פון לאחרי הרגל, בעניננו — פון שמיני עצרת (ושמחת תורה), ביז ז׳ במרחשון.

ולהעיר (צו באמערקען) אז חאטש, בכלל, איז מאכן א חשבון צדק בנפשו און א סך־הכל א.ז.ו.ו. איז פאסיק צו טאן עס בהתבודדות, פאר זיך — איז אין דעם פאל — גאר כדאי צו טאן עס אויך בהתאסף רבים יחדיו, וואס דעמאלס האט עס אויך דעם ספעציעלן תוקף (שטארקייט) פון החלטות הציבור און זכות הציבור, ווי ערקלערט בארוכה אין קונטרס „החלצו מאתכם אנשים", און טאקע טאן עס אין אופן אז יעדערער וועט זיין א „החלצו מאתכם"־איד, מאן אדער פרוי, ומתוך א התוועדות — ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם.

עיבור־יאר . . שנה שלימה: ראה מכתב יום שלישי פרשת וזאת הברכה שנה זו (נדפס לעיל ע׳ 632).

שפ״ה: ראה לקו״ת להאריז״ל ר״פ וארא. קה״י בערכו. וש״נ.

בשובה ונחת: ישעי׳ ל, טו. המשך וככה תרל״ז בסופו.

שלום . . נח־מנוחה: שערי תשובה לאדהאמ״צ ח״א סד״ה פדה בשלום (פי״א). ד״ה כי פדה לאדה״ז (סה״מ אתהלך לאזניא ע׳ נז. ועם הגהות — באוה״ת נח (כרך ג) תרסט, א ואילך).

נח . . בשלימות: נייחא לעליונים ונייחא לתחתונים (ב״ר פ״ל, ה. וראה זח״א נט, ב. ביאוה״ז נח לאדהאמ״צ (ד, א ואילך) ולהצ״צ (ע׳ יב ואילך). אוה״ת נח ס״ע נד ואילך).

מערערע ערטער . . ביז ז׳ במרחשון: שאו „יגיע אחרון שבישראל לנהר פרת (שהוא מקום ישוב היותר רחוק מירושלים)" — תענית י׳, א. שו״ע אדה״ז או״ח ר״ס קיז. וראה ש״ך חו״מ סמ״ג סקמ״ז, שעד שבעה בחשון „הי׳ דומה להם כאילו הם עדיין באי״י עסוקים בעניני הרגל". ומש״כ שם: ואע״ג דהשתא כו׳ לשון כו׳ — עפמ״כ אדה״ז בשו״ע שם: ואף כו׳ גם היום כו׳, י״ל דמתורצת בזה קושית הש״ך, דאין זה רק לשון כו׳, אלא הענין דעסוקים בעניני הרגל. וראה לקו״ש ח״כ ע׳ 54 ואילך. ע׳ 377 ואילך.

למעשה ולהלכה: בשטרות, נדרים וכו׳ (ראה מקומות שנסמנו בהערה הקודמת).

קונטרס „החלצו: (נדפס גם בסה״מ תרנ״ט) פ״י. וראה גם שם פ״ז.

ומתוך א התוועדות: ראה דברי אדמו״ר הזקן — נדפס בקובץ מכתבים לתהלים אהל יוסף יצחק ע׳ 199. אגרות קודש כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ ח״ג מכ׳ תשפד.

ויעשו . . שלם: תפלת ר״ה ויוה״כ. וראה אוה״ת להצ״צ בא ע׳ שי ואילך.

ב״ה, ערב שבת־קודש פ׳ תבוא אל הארץ,
ח״י אלול, ה׳תשד״מ,
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

פותחין בברכה — שטייענדיק אין די טעג פון חודש אלול בכלל, און ערב שבת־קודש ח״י אלול בפרט —

וואָס, ווי באַוואוסט, זיינען די לעצטע צוועלף טעג פון חודש אלול, אַנהויבנדיק פון ח״י אלול, טעג פון חשבון־הנפש פאַר די חדשים פון פאַרגאַנגענעם יאָר,

---

ערב שבת־קודש: שהוכפל בו טוב (בראשית א, כה. שם, לא. חזקוני עה״פ שם, לא. וראה רמב״ן שם). ולהעיר, אשר „טוב״ השני: א) קאי על (מעשה) כל הששת ימים. ב) נאמר בו „טוב מאד״. ג) נאמר בו „והנה טוב מאד״, לשון שמחה (ספרי — הובא בפרש״י — עה״פ קרח יח, ח. ספרי תבוא כו, י). ד) לא נאמר בו „כי״. — וראה שיחת ש״פ עקב ה׳תשמ״ג; י״א ניסן שנה זו.

ערב שבת־קודש . . ח״י אלול: זמן ההכנה לח״י אלול, ע״ד מארז״ל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת (ע״ז ג, א).

ערב שבת־קודש . . ה׳תשד״מ: ראה רמב״ן עה״פ בראשית ב, ג: „ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם״, ויום הששי הוא כנגד אלף הששי. ובסידור עם דא״ח (ש׳ התקיעות רמה, ד): ששת ימ״ב . . היינו בכלל ו׳ אלפים שנה.

שבת־קודש . . ח״י אלול: יום הולדת את שני המאורות הגדולים: הבעש״ט (בשנת נח״ת) ורבנו הזקן (בשנת קה״ת) — ספר השיחות תש״ג ע׳ 141 ואילך. וראה לעיל ע׳ 178 ואילך, ובהנסמן שם. ולהעיר, אשר רשב״י (ות״ח בכלל) איקרי שבת (זח״ג קמד, ב. כט, א. וראה ברכות מז, סע״ב. שבת קיט, א).

פ׳ תבוא: כך נקראת בכל החומשים שראיתי (ולא כי תבוא), ועד לדרושי רבותינו נשיאינו דפרשה זו בהתחלתם. ובטור או״ח סרס תכ״ח: כי תבא. וברמב״ם „סדר תפלות כל השנה״ בסופן: וה׳ כי תבוא. ואכ״מ.

פ׳ תבוא . . ח״י אלול: להעיר מתורות הבעש״ט בפסוקי ריש פרשת תבוא שנאמרו בש״פ תבוא ח״י אלול (בהקביעות דשנה זו) תרנ״ב („היום יום״ ח״י אלול. כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) הוספות ס״ג). ביאור תורה הראשונה — ראה גם לעיל שם ע׳ 183 ואילך. וראה או״ת להה״מ (הוצאת קה״ת) ר״פ תבוא (נו, א ואילך). ד״ה והי׳ כי תבוא, ח״י אלול ה׳תשל״ז.

פותחין בברכה: פתיחת אגרת הראשונה באגה״ק (שבתניא). — ולהעיר, אשר זהו אחד הטעמים שהתורה מתחילה בבי״ת — „בראשית״, בי״ת לשון (ר״ת) ברכה — ירושלמי חגיגה פ״ב ה״א (קרוב לסופה). ועד״ז הוא בתנחומא בראשית ה. ב״ר פ״א, י. תדבא״ר פל״א (קרוב לסופו). זהר ר״פ ויגש. ועוד. ונת׳ בלקו״ת ראה יט, ב. אוה״ת בראשית מד, ב. (כרך ג׳) תקסה, ב. אמור (כרך ג׳) ס״ע תתנז ואילך. ובכ״מ. וראה שיחת פורים שנה זו.

וויי באַוואוסט: ספר השיחות תש״ג ע׳ 177. שם ע׳ 179.

חודש אלול . . חשבון־הנפש: סה״מ אידיש ע׳ 75, 78, 129. וראה לקוטי מהרי״ל הל׳ ימים הנוראים. ל״ת להאריז״ל עה״פ (תצא כא, יג) ובכתה גו׳ ירח ימים (וראה אוה״ת נ״ך כרך ב׳ ס״ע א׳נ ובשוה״ג שם). טור או״ח ר״ס תקפא.

אַנהויבנדיק פון ח״י אלול: ראה שיחת ח״י אלול תש״ה (לקו״ד כרך ג׳ ע׳ 946. ספר השיחות תש״ה ע׳ 122): א) ח״י אלול איז דער טאָג וואָס האָט געבראַכט און ברענגט אַ לעבן אין אלול. ב) ח״י אלול גיט אַ חיות אין דער עבודה פון אני לדודי ודודי לי. — נת׳ בלקו״ש חי״ט ע׳ 250 ואילך. חכ״ט ע׳ 161 ואילך.

לחודש, און דער ערשטער טאָג פון זיין, ח״י אלול, איז פאַרבונדן מיט דעם ערשטן חודש פון פאַרגאַנגענעם יאָר, חודש תשרי, מיט ראש השנה וכו׳ —

איז דאָך איצט אודאי די פאַסענדע צייט צו ווינטשן יעדן איינעם און איינע בתוך כלל ישראל אַ שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד, נוסח שבמנהג ישראל אין פילע ערטער, און וועלכער איז כולל כל הברכות.

ובפרט אַז דער דערמאָנטער חשבון, איז אין צוגאָב דערצו וואָס ער איז אַ חשבון היחיד, פון יעדן אידן פאַר זיך, איז ער אָבער אויך אַ חשבון וואָס יעדער איינער און איינע מאַכט אַלס אַ טייל פון כלל ישראל,

און דערצו איז דאָס פאַרבונדן מיט ראש השנה, וועלכע אידן „שטייען פאַר דעם אויבערשטן לאחדים כאחד, אַלע צוזאַמען און פאַראיינigט ווי איינער״, ווי דער אַלטער רבי, דער בעל התניא והשלחן ערוך, טייטשט דעם פסוק אתם נצבים היום כולכם לפני הוי׳ אלקיכם, וואָס „היום״ גייט אויף ראש השנה,

דעריבער באַקומט דער חשבון אַ ספעציעלע האָפט און פאַרשטאַרקט נאָך מער דעם פאַרבונד פון ח״י אלול מיט דער כתיבה וחתימה טובה.

* * *

דער צוועק פון דעם חשבון, חשבון־צדק, איז אַז דאָס זאָל קובע זיין (איינשטעלן פעסט, פאַרגרונטיקן) די ריכטיקע אויפפירונג פון דעם מענטשן אין טאָג־טעגליכן לעבן במשך פון דעם נייעם יאָר. דאָס איז אויך אַנגעווויזן און אונטערשטראָכן אין

יום לחודש: ובשנה מעוברת (כשנה זו) צ״ל דחשבון הנפש דשני חדשי אדר ביום אחד, שהרי שמם אחד (וכמה מעניניהם).

די פאַסענדע צייט צו ווינטשן: ראה מטה אפרים סתקפ״א (מלקוטי מהריי״ל שם): נוהגין כשכותב אדם לחבירו אגרת כו׳ מן ר״ח אלול כו׳ רומז לו כו׳ שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים.

שנה טובה ומתוקה: להעיר מטור או״ח סתקפ״ג (ורמ״א שם ס״א), שבליל ר״ה „רגילין לאכול . . תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה״. וכ״ה בשו״ע אדה״ז שם. אבל בסידור האריז״ל ובסידור אדה״ז: שנה טובה ומתוקה (ראה לבוש או״ח סתקפ״ג). וראה לקוטי לוי״צ — אגרות ע׳ שיא ואילך.

בגשמיות וברוחניות: ולהעיר שעיקר הדין ומשפט שבר״ה הוא על ענינים גשמיים — לקו״ת ר״ה נט, ב (מהגמ״ לרמב״ם הל׳ תשובה פ״ג, בשם הרמב״ן).

אַלס אַ טייל פון כלל ישראל: להעיר מתניא פמ״א (נז, ב): אך אמנם אמרו רז״ל (ברכות מט, סע״ב) לעולם אל יציא אדם עצמו מן הכלל, לכן יתבונן (בכל עסקיו בתומ״צ) לייחד ולדבקה בו יתברך מקור נפשו האלקית ומקור נפשות כל ישראל.

ווי דער אַלטער רבי . . טייטשט: לקו״ת ר״פ נצבים. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1141 ואילך.

דעם פסוק: ר״פ נצבים. אשר „פרשה זו קורין לעולם קודם ר״ה״ — לקו״ת שם (ממגילה לא, ב בתוספות. רמב״ם הל׳ תפלה פי״ג ה״ב. טור ושו״ע או״ח סתכ״ח ס״ד).

„היום״ גייט אויף ראש־השנה: לקו״ת שם, וראה גם לקו״ת ר״פ תבוא (מא, ג). מרמ״ז לזהר ח״ב לב, ב. וראה גם זח״ג רלא, א. פענח רזא ס״פ נצבים. ד״ה את ה׳ האמרת היום, תר״ל (סה״מ תר״ל ע׳ רצ. ושם ע׳ חצר).

דעריבער באַקומט: וכמ״ש ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך (תניא פ׳ לב. וראה קונטרס אהבת ישראל).

דעם נאָמען פון דעם יום־טוב ראש־השנה, וואָס דאָס מיינט, אַז, אין צוגאָב צום זיין דער אָנהייב פון יאָר, איז ער אויך ועיקר דער „קאָפּ״ פון יאָר: ווי אַ קאָפּ פירט אַן מיט אַלע אברים פון גוף — און דוקא אויף דעם אופן דערפילט יעדער אבר זיין צוועק בשלימות, אויך אַלס אַן אבר פאַר זיך — אַזוי דאַרף ראש השנה אָנפירן און באַלעבן אַלע טעג און יעדער טאָג פון יאָר, אַלע פרטים פון טעגליכן לעבן — בכדי דער מענטש זאָל דערגרייכן זיין שלימות לויט דער כוונה פון דעם באַשעפער,

וואָס דורך דער שלימות פון מענטשן — באַקומט אויך די בריאה, די גאַנצע בריאה און אויך, פאַר־זיך, יעדער פון אירע חלקים: דומם, צומח, חי און מדבר — זייער שלימות,

ווי דאָס ווערט אויך אונטערשטראָכן דערמיט וואָס ראש השנה איז, כידוע, באַשטימט געוואָרן ניט אין דעם ערשטן טאָג פון מעשה בראשית, נאָר אין דעם זעקסטן טאָג — דער טאָג ווען אדם הראשון איז באַשאַפן געוואָרן און מיט זיין באַשאַפונג איז פאַרענדיקט און פאַרפולקאָמט געוואָרן דער גאַנצער באַשאַף —

וואָרום דער סדר און כוונה פון דער בריאה איז, אַז דער דומם זאָל — אין צוגאָב צום ערפילן זיין „אויפגאַבע״ פאַר־זיך — אויך שפּייזן דעם צומח און אַזוי אָרום דערהויבן ווערן צו דער מדריגה פון צומח; און דער צומח זאָל שפּייזן דעם חי און דערהויבן ווערן (צוזאַמען מיט דעם טייל פון דומם אין אים) צו דער מדריגה פון חי, און אַלע דריי — דומם, צומח און חי — זאָלן שפּייזן און דינען דעם מדבר און דערהויבן ווערן צו דער מדריגה פון אַ מדבר, דער בחיר הנבראים (אויסדער־וויילטער פון אַלע באַשעפענישן),

און דורכדעם וואָס דער מענטש דינט דעם באַשעפער, דערגרייכט דער מענטש און (דורך אים) אַלע אויבנדערמאַנטע טיילן פון דער בריאה — זייער פולשטענדיקע שלימות.

דערציילן אונזערע חכמים זכרונם לברכה, אַז דאָס איז געווען דעם זעלבן טאָג, אַזוי באַלד ווי אדם הראשון איז באַשאַפן געוואָרן און האָט תיכף אויפגעפאָדערט אַלע באַשעפענישן — און זיך אַליין: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני הוי׳ עושנו

ראש־השנה . . דער „קאָפּ״ פון יאָר: לקו״ת תבוא שם. נצבים מז, א־ב. ר״ה נח, א־ב. עט״ר בתחלתו.

ראש־השנה איז, כידוע, באַשטימט געוואָרן . . אין דעם זעקסטן טאָג: בהבא להלן ראה מכתב מוצש״ק כ״ה אלול ה׳תשמ״ג, ובהנסמן בהערות שם (לעיל ע׳ 627).

אדם הראשון: שמבין גדולת הבורא יתעלה (פירוש למס׳ תמיד בסופו). וברמב״ן בראשית א, לא: ויש מפרשים כי מפני מעלת האדם הוסיף בשבח היצירה בו כי הוא טוב מאד.

דער סדר און כוונה פון דער בריאה איז: ראה עיקרים מ״ג פ״א. קונטרס ומעין מ״א פ״ג. ספר השיחות תורת שלום ע׳ 243.

דער צומח זאָל: בנוסף למילוי תפקידו בפ״ע — כנ״ל בדומם. — וכן הוא בחי ומדבר דלקמן, כמובן.

בחיר הנבראים: ראה מכתב מוצש״ק כ״ה אלול הנ״ל (לעיל שם) הערות ד״ה בחיר הנבראים וד״ה דער מענטש וכו׳.

דער מענטש דינט דעם באַשעפער: ד„אני נבראתי לשמש את קוני״ — משנה וברייתא סוף מס׳ קידושין.

דערציילן אונזערע חכמים זכרונם לברכה: פדר״א פי״א. זהר ח״א רכא, ב. ח״ג ס״פ אמור. וראה גם תקו״ז תנ״ו (צ, ב). — וראה סנה׳ לח, ב (ועד״ז באדר״נ וכו׳): חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות.

בואו . . עושנו: תהלים צה, ו.

— „קומט לאָמיר זיך בוקן און בייגן, לאָמיר קניען פאַר השם אונזער באַשעפער".

* * *

דער אויבנדערמאַנטער ענין — אַז די צענטראַלע נקודה און די כוונה מלכתחילה פון דער גאַנצער בריאה איז — איר שלימות, וועז (הבורא) גמר מלאכתו — די מלאכה וועלכע איז געווען במשך פון די אַלע ששת ימי הבריאה — אויך אַלס אַ הכנה וועלכע מוז זיין צום גמר מלאכה — אדם הראשון, אוז יעדן יאָר און יעדן טאָג וועלט עס דורכגעפירט דורך דער טאָג־טעגליכער אויפפירונג פון דעם מענטשן אין איינקלאַנג מיט די אַנווייזונגען פון דער תורה (מלשון הוראה, „אַנווייזונג" און „אַפלערנונג") —

וועלט אויך אַפגעשפיגלט אין דער מצוה פון ביכורים מיט וועלכע אונזער סדרה די סדרה תבוא אל הארץ הויבט זיך אָן (וואו די מצוה פון ביכורים אוז הבאת ביכורים איז אונטערשטראַכן מיט דער גאַנצער אריכות):

ובהקדם: די מצות הבאת ביכורים האָט זיך ערשט אַנגעהויבן נאָכן איינעמען ארץ ישראל, פאַנאַנדערטיילן איר צו די שבטים, עס זאָל אויפגעשטעלט ווערן אַ בית הוי׳ אלקיך א.ז.וו. — האָט תורה לכאורה געדאַרפט זאָגן, ווי בסוף פרשה שלפני׳:

בואו נשתחוה . . ביכורים: להעיר מתנחומא תבוא א (בתחלתו): היום הזה . . זש״ה בואו נשתחוה . . אלא צפה משה ברוח הקודש וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והביכורים עתידין ליפסק עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין שלשה פעמים בכל יום. — הובא ונתבאר באוה״ת ר״פ תבוא. סה״מ תרכ״ו ע׳ רנט ואילך. תרכ״ז ע׳ תעה ואילך. ד״ה והי׳ כי תבוא דח״י אלול ה׳תשמ״ג ושנה זו.

די צענטראַלע נקודה און די כוונה . . איר שלימות: עד״ז הוא בחודש תשרי: ר״ה — ענינו קבלת עומ״ש בכלל, אבל בתור מלך (תמליכוני עליכם — ר״ה טז, א. לד, ב) — היינו בשלימות, והשגת השלימות — בשמע״צ. ועד״ז בעבודה יומית: התחלת היום מודה אני כו׳ מלך, הודו כו׳ והי׳ העולם, ושלימותו — בתפלת העמידה (ביטול לגמרי, כעבדא קמי מרי׳ — שבת י, א).

כוונה מלכתחילה: כי „לא בראו אלא לכבודו" (אבות ספי״ו). תניא פל״ו.

כוונה מלכתחילה פון דער גאַנצער בריאה . . הכנה . . צום גמר מלאכה — אדם הראשון: ראה סנהדרין לח, א. תוספתא שם ספ״ח. וראה לקו״ש חי״ד ע׳ 450 ואילך ובהערה שם ד״ה ומפני מה.

גמר מלאכתו: ר״ה לא, א.

תורה (מלשון הוראה: זח״ג נג, ב.

די סדרה תבוא . . די מצוה פון ביכורים . . מיט דער גאנצער אריכות: בקיצור נאמר בפ׳ משפטים כג, יט. תשא לד, כו.

הבאת ביכורים: שיעור היומי ברמב״ם (דעש״ק ו)דש״ק ח״י אלול (דג׳ פרקים ליום), והשיעור היומי בס׳ המצות שלו.

מצות הבאת ביכורים האָט זיך ערשט אַנגעהויבן נאָכן איינעמען ארץ־ישראל, פאַנאַנדערטיילן איר: פרש״י ר״פ תבוא (מקידושין לו, ב).

אויפגעשטעלט ווערן א בית הוי׳ אלקיך: ביכורים פ״ב מ״ג. שקלים ספ״ח. תוספתא שם פ״ג הט״ו. רמב״ם הל׳ ביכורים פ״ב ה״א. ואף בשילה — ספרי עה״פ תבוא כו, ב. רמב״ן שם. פרש״י עה״פ ראה יב, ה. בנוגע לנוב וגבעון — דיעות חלוקות בזה, ראה אנציקלופדי׳ תלמודית ערך ביכורים (ע׳ ש). וש״נ. והאריך בזה בביאור הרי״פ פערלא לסהמ״צ לרס״ג מ״ע פד־פה.

בית הוי׳ אלקיך: לשון הכתוב (בנוגע לביכורים): משפטים כג, יט. תשא לד, כו. תוספתא שם. רמב״ם שם.

האָט תורה לכאורה געדאַרפט זאָגן: הביאור בזה ע״פ פשש״מ נתבאר בהתוועדות ש״פ תבוא, ח״י אלול שנה זו (לקו״ש חלק לד ע׳ 7-146).

ווי בסוף פרשה שלפני׳: תצא כה, יט. (וראה גם ראה יב, יא). וראה סנהדרין כ, ב.

והי׳ כאשר יבחר הוי׳ אלקיך המקום לשכן שמו שם בארץ אשר גו׳ — איז די תורה אַבער מדגיש אַז גלייך כי תבוא אל הארץ — זאגט מען אַז וועגן דעם תכלית פון דעם תבוא, וואָס דאָס איז ולקחת מראשית גו׳, **הבאת ביכורים — און דערמיט איז ער דורכגעדרונגען בכל מעשיו פון דער הכנה (אין פאַרלויף פון פילע יאָרן) צו דער הבאה, אַבער צו וועלכע די הבאה מוז אַנקומען. דבר והיפוכו, לכאורה.**

די ערקלערונג בקיצור: די מצוה פון ביכורים הויבט זיך אַן ביים כי תבוא אל הארץ; **ווען דער מענטש הויבט אַן און פאַרנעמט זיך מיט** ששת ימים תעבוד **און מיט** תזרע שדך **און** תזמור כרמך — **אַקערט און פאַרזייט די ערד** (דומם); **דערנאָך — נאָך דער הכנה פון דעם „תעבוד, תזרע, תזמור״ — קומען די תבואה ופירות** (צומח), **וואָס די ערשטע און בעסטע פון זיי קלייבט ער אויס און באַשטימט אַלס ביכורים פאַר דעם אויבערשטן, און ברייגט זיי, צוזאַמען מיט קרבנות** (חי), **אין בית המקדש, וואו דער מענטש** (מדבר), **דער ברייגער פון די ביכורים, זאָגט הויך און קלאָר ובשמחה די פרשה פון ביכורים,**

ובלשון הרמב״ם: כל העיירות שבמעמד מתכנסות לעירו של מעמד כו׳ ברוב עם הדרת מלך כו׳ הממונה אומר קומו ונעלה ציון אל ה׳ אלקינו. והשור הולך לפניהם כו׳ והחליל מכה לפניהם עד שהם מגיעין קרוב לירושלים והם הולכין בכל הדרך וקורין שמחתי באומרים לי בֵּית ה׳ נלך כו׳ ומשיכנסו כולן בשערי ירושלים יתחילו לקרות עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים כו׳ הגיעו להר הבית נוטל כל אחד ואחד סלו על כתיפו ואומרין הללוי׳ הללו א־ל בקדשו וכו׳ עד כל הנשמה תהלל י־ה הללוי׳ כו׳ הגיעו לעזרה דברו הלוים בשיר ארוממך ה׳ כי דליתני וגו׳.

* * *

דאָס איז אויך דער טאָג־טעגליכער סדר אין עבודת האדם לבוראו:

גלייך כי תבוא . . תכלית פון דעם תבוא: ע״ד, וביתר שאת, ר״פ בהר ומבואר בלקו״ת שם. סה״מ תר״ל ע׳ קלב. ובכ״מ.

ששת ימים תעבוד: יתרו כ, ט. וראה לקו״ש חי״ז ס״ע 245 ובהע׳ 20 שם.

חזרע שדך און תזמור כרמך: בהר כה, ג.

די ערשטע: תבוא שם. ביכורים פ״ג מ״א. פרש״י משפטים ותבוא שם. רמב״ם שם הי״ט.

און בעסטע: ביכורים פ״א מ״ג. רמב״ם שם ה״ג.

צוזאַמען מיט קרבנות: ביכורים פ״ג מ״ה. רמב״ם שם פ״ג ה״ט. וראה שם הי״ב.

זאגט הויך: פרש״י עה״פ תבוא שם, ה (מסוטה לב, ב).

ובשמחה: ראה פרש״י תבוא שם, יא (מפסחים לו, ב).

ובלשון הרמב״ם: שם פ״ד הט״ז־יז (מביכורים פ״ג מ״ב־ד. ירושלמי ביכורים פ״ג ה״ב).

ברוב עם הדרת מלך: משלי יד, כח.

קומו ונעלה: ירמ׳ לא, ה.

והשור: ומקריבין אותו שלמים (ר״ש ורע״ב לביכורים פ״ג מ״ג, מירושלמי שם ה״ג).

שמחתי באומרים . . עומדות היו: תהלים קכב, א־ב.

הללוי׳ הללו . . הללוי׳: תהלים מזמור קנ. וראה ביאורו: פרדס שער ב׳ רפ״ג ורפ״ה. ועוד. אוה״ת להצ״צ לתהלים (יהל אור) ע׳ תקפח ואילך. וש״נ.

ארוממך ה׳: תהלים ל, ב.

נאָך דער שינה (**שלאָף**), **ווען דער מענטש, מיט זיין שכל און פעאיגקייטן און ידיעות וכו׳, איז ווי אַ** דומם — שינה **דאַרף זיין אַבער די צייט ווען אַלע כוחות הנפש והגוף ווערן אַפגעפרישט פאַר עבודת השם. דערנאָך, כשיתעורר משנתו — דאַרף זיין** לקום **משנתו, און יקום „מיד בזריזות לעבודת בוראו״ — ווען ער שטייט אויף פון שלאָף, הויבט ער אָן וואַקסן** (צומח) **און שטייגן אַלץ העכער — דורך קיום מצוות הבורא: נטילת ידים, ברכות השחר א.ז.וו. — ביז ער קומט צו כללות ענין התפלה — און אין תפלה גופא די פיר שלבים** (מדריגות) **פון תפלה: הודו, פסוקי דזמרה, קריאת שמע, תפלת העמידה, דערנאָך — טוט ער אין דורכפירן דעם ציווי** וכבשוה — **פאַרנעמט זיך מיט כיבוש וישוב העולם אין אָן אופן פון** כל מעשיך לשם שמים, **וואָס זיינע מעשים זיינען אין דעם דומם צומח חי ומדבר פון וועלט — און ער טוט עס דורך דער פאַרמיטלונג און** מיט זיין נפש הבהמית (חי)**: און אָזוי ארום דערגרייכט ער די פולשטענדיקע שלימות פון דעם מענטשן** (מדבר) **דורך שאָפן אַ** דירה לו יתברך בתחתונים, **וואָס דאָס איז דאָך די כוונה און שלימות פון דער גאַנצער בריאה.**

און דאָס אַלעס איז אויך מקרב די גאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו,

וואָס דאָן וועט זיין דער קיום פון בואו נשתחוה ונכרעה נברכה **אויף אייביק, די הכתרה פון** מלך על כל הארץ **בשלימות בתכלית,** והיתה לה׳ המלוכה, **און עס וועט מקויים ווערן** וידעו (**אַלע פעלקער, די גאַנצע באַשאַף, וועט וויסן**) כי אתה שמך ה׳ לבדך עליון על כל הארץ.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור
ולכתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה
בגשמיות וברוחניות גם יחד

עבודת האדם לבוראו . . דומם . . צומח . . חי . . מדבר: ראה גם המשך תער״ב ח״א ע׳ רפה קרוב לסופו ואילך. מכתב מראשון דסליחות ה׳תשי״ג (לקו״ש ח״ט ע׳ 411).

כוחות הנפש . . אַפגעפרישט: ראה ב״י לטור או״ח ס״ד. שו״ע אדה״ז או״ח ס״ד ס״א (בשם הרשב״א).

כשיתעורר משנתו . . לקום משנתו: רמ״א או״ח בתחלתו. שו״ע אדה״ז שם ס״א ס״א. מהדו״ב שם.

יקום „מיד בזריזות לעבודת בוראו״: אדה״ז בשו״ע מהדו״ב שם. וראה רמ״א שם.

די פיר שלבים: סידור האריז״ל בתחלתו. כתהאריז״ל במקומות המקבילים. לקו״ת בשלח ב, ב. סה״מ תרס״ח ע׳ ה ואילך. ד״ה זה היום תרצ״ד ס״ג (סה״מ קונטרסים ח״ב שיט, ב ואילך). ד״ה ויחלום תש״ח (סה״מ תש״ח ע׳ 80 ואילך). ועוד. וראה לקו״ד (כרך ג׳) תצז, א ואילך. ובכ״מ.

וכבשוה: בראשית א, כז. וראה שו״ע או״ח רסקנ״ו.

כל מעשיך לשם שמים: אבות פ״ב מי״ב. רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. וצע״ק שבשו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב השמיטו (אבל מציין בפנים לעיין באדר״נ פי״ז ובח״פ להרמב״ם פ״ה, שבשניהם מקושר הנ״ל עם „בכל דרכיך דעהו״ — שהובא בשו״ע אדה״ז שם).

הכתרה . . בשלימות: כמצות רצונך (ראה תו״ח ס״פ ויחי (צה, א. צו ג״ד). אוה״ת ויחי (כרך ו) תתשכח, ב ואילך. המשך וככה תרל״ז פי״ז ואילך).

והיתה לה׳ המלוכה: עובדי׳ א, כא. וראה רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א וספי״ב (סיום וחותם ספרו).

וידעו . . הארץ: תהלים סיום וחותם מזמור פג.

ב״ה, מוצאי שבת־קודש פ׳ נצבים־וילך,
כ״ה אלול,
שבת סליחות, ה׳תשד״מ,
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך צום בריוו פון ערב שבת־קודש ח״י אלול — לאחר הפתיחה בברכה, ברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה — און שטייענדיק נאָך נעענטער צו ראש־השנה, אין דער וואָך פון סליחות, און וואָס איר ענדע און אַפשלוס איז ראש־השנה —

מוצאי שבת־קודש: שאז מסדרים סעודה כדי ללוות את השבת (טושו״ע או״ח ר״ס ש. וש״נ. שו״ע אדה״ז שם). וללוות — היינו שגם (הארת) השבת עם המלווים. — ובפע״ח שער השבת פכ״ד שהוא סעודה דדוד מלכא. ובסי׳ האריז״ל כוונת הבדלה ומו״ש: ויאמר דא היא סעודתא דדוד מלכא משיחא. ובזמירות למוצ״ש כו״כ בקשות לביאת אלי׳ ומשיח.

מוצאי שבת־קודש . . שבת סליחות: להעיר אשר שבת שייך במיוחד לתשובה (שלימות הסליחה) — ע״פ ב״ר ספכ״ב: כוחה של תשובה כו׳ מזמור שיר ליום השבת. ושבת אותיות תשב (אגה״ת ספי״ב. ד״ה לך ה׳ הצדקה לאדה״ז. תורת נתן (להרנ״ש) בסופו. יפ״ת לב״ר שם. וראה כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות סי׳ קיח: תשובה איז שבת וי״ה כו׳. ובלקו״א להה״מ (הוצאת קה״ת) סי׳ קכו ד״ה איתא במדרש (הנ״ל) נת׳ השייכות גם לתשרי). ולהעיר מד״ה מזמור שיר ליום השבת לאדהאמ״צ (ברוקלין, ה׳תשט״ז).

— ולהעיר מספר לקט יושר — והוא ספר הנהגות דמחבר תרומת הדשן — תאו״ח ע׳ קיז: ויל לעולם עומדין [התחלת אמירת סליחות] ביום ראשון משום שהוא סמוך לשבת . . כי העם שמחים מחמת מצוות התורה וגם מחמת עונג שבת . . ולכן טוב להתחיל להתפלל מתוך שמחה של מצוה. וגם הפייט התחיל במוצאי מנוחה.

שבת־קודש פ׳ נצבים: אשר היא „שבת מברכים״ חודש תשרי, שהקב״ה בעצמו מברכו וכו׳ — ראה תורת הבעש״ט בזה, קובץ מכתבים לתהלים אהל י״ר ע׳ 193. „היום יום״ כ״ה אלול. אגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״ג ס״ע תל ואילך. כש״ט הוספות סי׳ לא. — נת׳ בלקו״ש ח״ד ע׳ 1139 ואילך. ח״ט ע׳ 184 ואילך. לקו״ש נצו״י שנה זו (לקו״ש חכ״ט ע׳ 173 ואילך).

פ׳ נצבים־וילך: להעיר מהרמז בפ׳ שבוע זה (נצבים ל, ו): (ומל ה׳ אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך) — ר״ת אלול (בעה״ט עה״פ. אבודרהם סדר תפלת ר״ה. ב״ח או״ח סתקפ״א ד״ה והעבירו) — תשובה (ומרומז בזה גם ענין התפלה — אגה״ק ס״ד).

כ״ה אלול: יום ראשון לבריאת העולם — ויק״ר רפכ״ט. ילי״ש עה״פ פינחס כט, א (רמז תשפב). וראה פדר״א רפ״ח ובהגהות הרד״ל שם. — ושמים וארץ וכל תולדותיהם נבראו ביום ראשון (פרש״י לבראשית א, יד).

סליחות: ראה מכתב מוצש״ק, ימי הסליחות ה׳תשמ״ב (לעיל ע׳ 616) בהערות ד״ה „ימי הסליחות״ הא׳ והב׳. ובאוה״ת נצבים ע׳ א׳קצז: והם (יגמה״ר) מאירים בימי הסליחות שאז הוא זמן ועת רצון למעלה.

אין דער וואָך פון סליחות: ראה מכתב מוצש״ק, ימי הסליחות הנ״ל הערה ד״ה „נאָך מער צייטיג״. ענדע און אפשלוס: והכל הולך אחר החיתום (ברכות יב, א).

---

*) מאמרי אדהאמ״צ נביאים כתובים ע׳ תקלט. המו״ל.

דברי התורה הזאת, יעדן טאָג פון יאָר, מיט דער פעסטער אַנטשלאָסנקייט פון נצבים כולכם וואָס מ׳דערפילט ספעציעל ראש־השנה, און מיט דער קבלת־עול צוזאַמען מיט דער שמחה און באַגייסטערונג פון ראש־השנה — דער טאָג פון דער הכתרה („קרוינונג״) פון מלך ישראל, מלך על כל הארץ, מלך העולם — וואָס דאָמאָלס ווערט עס דורכגעפירט במשך פון דעם יאָר און יעדן טאָג בפועל (לעשות) בפרטיות ובתכלית השלימות.

* * *

ולהוסיף: ראש־השנה איז די צייט ווען יעדער איד איז מכתיר, כביכול, דעם אויבערשטן און פאַרבינדט זיך מיט דעם אויבערשטן אַלס מלך ישראל וגואלו, איז וויסנדיק אַז מ׳גייט מיטן כח פון דעם מלך, מ׳איז אין דער מדריגה פון עבד מלך מלך, פאַלן אַפּ אַלע שוועריקייטן און שטערונגען מקיים צו זיין דעם רצון פון דעם מלך — אויך די נסיונות און בלבולים אין דער צייט פון גלות, וועלן החושך יכסה ארץ,

ווי דאָס ווערט באַוואָרנט אין די וויטערדיקע פסוקים פון אונזער פרשה, אַז ויבאַלד אַז „אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים״ — כנען, אשור און אַנדערע פעלקער וועלכע דינען „גילוליהם (פון) עץ ואבן כסף וזהב״ — וואָלט אפשר געקענט ווערן ח״ו „איש או אשה גו׳ אשר לבבו פונה״ פון אידישקייט תורה און מצוות — זאָגט די פרשה אַז פאַרקערט — זיענדיק וואָס פון די פעלקער איז געווארן און אַז „מפני חטאינו גלינו מארצנו״ „וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה״, „ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי — עס איז ניט געווען בשלימות דער געפיל פון ג־טלעכקייט אין מיין האָרץ, דערפאַר — מצאוני הרעות האלה״ דער גלות — דערוועקט דער חושך הגלות די אמת׳ע תשובה, ווי געזאָגט בפרטיות פריער „ובקשתם משם את השם אלקיך גו׳ ושבת עד השם אלקיך ושמעת בקולו״ (און איר וועט פון דאָרטן (פון די ערטער וואו איר וועט זיין פאַרטריבן אין גלות) זוכן דעם אויבערשטן דיין ג־ט גו׳, און דו וועסט זיך אומקערן צו דעם אויבערשטן דיין ג־ט, און דו וועסט פאָלגן זיין אַנזאָג),

---

מלך ישראל וגואלו: תפלת מוסף דר״ה, מישע׳ מד, ו.

מ׳איז אין דער מדריגה פון עבד מלך מלך: להעיר מאוה״ת נצבים ס״ע א׳ רא ואילך בפירוש „נצבים, שהוא מלשון „נצב מלך״ (מ״א כב, מח).

עבד מלך מלך: ב״ר פט״ז, ג. תנחומא צו יג. ספרי דברים א, ז. הובא בפרש״י עה״ת: לך טו, יח. בהעלותך יב, ח. דברים א, ז. ובשבועות מז, ב: עבד מלך כמלך. וראה מכתב מוצש״ק, ימי הסליחות ה׳תשמ״ב (לעיל ע׳ 618 ואילך).

החושך יכסה ארץ: ישע׳ ס, ב.

אין די וויטערדיקע פסוקים: נצבים כט, טו. שם, יז.

מפני חטאינו גלינו מארצנו: תפלת מוסף דר״ה ושאר ימים־טובים.

וישליכם . . הזה: נצבים שם, כז.

ואמר . . האלה: וילך לא, יז.

די אמת׳ע תשובה . . ובקשתם משם: ראה לקו״ת פ׳ ראה לב, ב־ג.

פריער: ואתחנן ד, כט־ל. וראה פרשתנו ל, א.

אויך ווי דער איינפאכער אינהאלט פון דער פרשה אתם נצבים, אז מ׳שטייט ביים אריינגיין אין ארץ־הקודש, ווי אויבנדערמאנט. וואס ברוחניות מיינט דאס, אז מ׳דארף מאכן „ארץ־הקודש״ אין אייגענעם לעבן, אין לעבן פון דער אייגענער משפחה און אייגענע הויז און סביבה, אז עס זאל זיך אנזען אז דא לעבט א איד און דא גייט א איד, און דא שפילט זיך א אידיש קינד, א לעבן וועלכער איז דורכגעדרונגען מיט קדושה און באלויכטן מיט ג־טלעכקייט, אין איינקלאנג מיט דער ג־טלעכער בקשה און הבטחה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם — בתוך כל אחד ואחת מהם.

* * *

ויהי רצון אז די אלע אויבנדערמאנטע אריינטראכטונגען זאלן נאך מער פארשטארקן די התלהבות און מסירת־נפש פון ראש־השנה הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, בפרט בקשר לתקיעת־שופר, וואס דאס איז די מצות היום, מיט אלע אירע כוונות און אפלערנונגען, ספעציעל דער ענין פון הכתרת המלך, און מלכותו ברצון קבלו עליהם, מ׳נעמט־אן עול־מלכות־שמים מיט צופרידנקייט און שמחה; און ענין מתן־תורה — אויף מקיים זיין לעשות בפועל את כל דברי התורה הזאת, און דאס אלעס זאל נמשך ווערן אין יעדן טאג און אין אלע טעג פון דעם קומענדיקן יאר,

און דאס אלעס וועט נאך מער מוסיף זיין אין דער כתיבה וחתימה טובה וואס השם — אורי וישעי — גיט יעדן אידן בתוך כלל ישראל באור פני מלך חיים, אז עס זאל זיין א שנת חיים ושלום וכל טוב בגשמיות וברוחניות,

---

מאכן „ארץ־הקודש״ אין אייגענעם לעבן: להעיר ממאמר רבותינו נשיאינו: „מאך דא ארץ־ישראל״ — אגרות־קודש אדמו״ר מוהריי״צ ח״א ע׳ תפה. לקו״ש ח״ב ע׳ 621. וראה לקו״ש ח״ח ע׳ 404 בשוה״ג להערה 48.

זאל זיך אנזען . . אידיש קינד: להעיר מאסתר ג, ח: ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים . . ודתיהם שונות. ובאסת״ר שם.

שפילט זיך א אידיש קינד: להעיר דכל עניני קטן הם הכנה וחינוך לענייני כשיגדל.

ועשו לי מקדש: תרומה כה, ח. — הובא ברמב״ם הל׳ ביהב״ח בתחלתו. — השיעור (דג״פ) רמב״ם דש״ק זה.

ושכנתי בתוכם — בתוך כל אחד ואחת מהם: של״ה סט, א. ועוד. ר״ח שער האהבה פ״ו קרוב לתחלתו. וראה ד״ה היושבת בגנים ה׳תש״ח פ״א ואילך (סה״מ תש״ח ע׳ 132 ואילך).

לתקיעת־שופר . . מצות היום: ר״ה כו, ב (במשנה).

לתקיעת־שופר . . הכתרת המלך . . מתן־תורה: רס״ג הובא באבודרהם בטעמי התקיעות (הענין הראשון והענין השלישי). ולהעיר מב׳ המשלים בזה מהבעש״ט ומהרה״ג החסיד מהרליי״צ זי״ל מבארדיטשוב — הובאו ונתבארו בהמשך וככה תרל״ז פרק ע׳ (ע׳ קי ואילך). ד״ה יר״ט של ר״ה דליל ערב ר״ה ה׳תשמ״ג. ד״ה אדון עולם דיום ב׳ דר״ה ה׳תשמ״ג.

מלכותו ברצון קבלו עליהם . . מיט צופרידנקייט און שמחה: ראה אוה״ת ר״ה ע׳ ארצה־ו. שם ע׳ א׳שמא־ב. ד״ה מן המיצר תר״ס. יו״ט של ר״ה תש״ג פ״ב. ובכ״מ. מקומות שנסמנו בלקו״ש חט״ז ע׳ 237 הע׳ 60.

אורי וישעי: תהלים כז, א. וראה אוה״ת להצ״צ לתהלים (יהל אור) עה״פ.

באור פני מלך חיים: משלי טז, טו. וראה לקו״ת פ׳ ראה לב, א־ב. בלק עב, ב. מסעי צג, ב בארוכה.

---

*) סה״מ מלוקט ח״א ע׳ תכו: תלד ואילך. המו״ל.

און עס זאָל מקויים ווערן די הבטחה פון מלך ישראל וגואלו **אין אַן אופן פון** מיד הן נגאלין, **די גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו,**

און דורך דער גאולה פון אידן קומט אויך די גאולה פון דער גאַנצער וועלט, כלשון הכתוב והיתה לה׳ המלוכה; והי׳ ה׳ למלך על כל הארץ,

עס וועט מקויים ווערן בפרטיות בפועל ובתכלית השלימות: אלקים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט **(זיי ניט שטיל, שווייג ניט און רו ניט) — ביז עס וועט ווערן** ויבקשו שמך השם **(און זיי, די פעלקער, וועלן זוכן דיין נאָמען, ג־ט)** וידעו **(אַלע פעלקער, די גאַנצע וועלט, וועט וויסן)** כי אתה שמך ה׳ לבדך עליון על כל הארץ **(אז דער אויבערשטער אַליין האָט דעם נאָמען „אַלמעכטיקער ג־ט״, דער הערשער איבער דער גאַנצער וועלט),**

בגאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו, וואָס „יבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל״, יבנה „בית להשם כו׳ שנאמר ועשו לי מקדש כו׳ משכן שעשה משה רבנו כו׳ בנין שבנה שלמה (און „בית שני — כבנין שלמה״) כו׳ וכן בנין העתיד להבנות״ דורך משיח׳ן —

בית המקדש אויף וועלכן עס שטייט: ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים.

בכבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות גם יחד
בטוב הנראה והנגלה

מיד הן נגאלין: **רמב״ם הל׳ תשובה פ״ט ה״ה.**

והיתה לה׳ המלוכה: **עובדי״ א, כא. וראה רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א וספי״ב (סיום וחותם ספרו).**

והי׳ ה׳ למלך על כל הארץ: **זכרי׳ יב, ט.**

אלקים אל דמי לך: **תהלים פג, ב. וראה מדרש תהלים עה״פ, הובא ונתבאר באוה״ת לתהלים להצ״צ (יהל אור) עה״פ (ע׳ רחצ). ד״ה ויקם עדות דש״פ אחרי, שבת הגדול שנה זו.**

אל דמי . . ואל תשקוט: **ובהפטורת ש״ק זו (ישעי׳ סב, א. שם, ו־ז) ההבטחה: לא אחשה גו׳ לא אשקוט גו׳ אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו.**

ויבקשו שמך השם: **תהלים שם, יז.**

וידעו . . הארץ: **תהלים שם, יט.**

יבנה . . ישראל: **רמב״ם הל׳ מלכים ספי״א. וראה שם בתחלתו.**

יבנה מקדש: **ואח״כ „ויקבץ נדחי ישראל״ — בסדר זה דוקא, שכתבו ב׳ פעמים (דלא כירוש׳ מע״ש פ״ה ה״ב. ועוד. ואכ״מ). וראה גם לקו״ש ח״ח ע׳ 362 בהערה ד״ה „ויקבץ נדחי ישראל״.**

במקומו: **ראה זבחים סב, א. וברמב״ם הל׳ ביהב״ח רפ״ב (התחלת השיעור ברמב״ם — דג׳ פרקים ליום — דמוצש״ק זה): המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם. ומדייק ביותר — כי כללות המקדש ג״כ צ״ל במקומו דוקא (כנ״ל, מהל׳ מלכים), וכהמשך הרמב״ם שם „לבנות את בית הוי׳ בירושלים בהר המורי״, אבל אינו מכוון ביותר שהרי הר הבית הוא ת״ק אמה על ת״ק אמה משא״כ ביהמ״ק (מדות פ״ב מ״א. רמב״ם שם פ״ה ה״א).**

בית להשם . . להבנות: **רמב״ם הל׳ ביהב״ח בתחלתו (שיעור היומי ברמב״ם דש״ק זה).**

עס שטייט: **ישעי׳ נו, ז. וראה מ״א (ח, מא־מג): הנכרי אשר גו׳ ובא והתפלל אל הבית הזה אתה תשמע גו׳ ועשית גו׳ למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אותך.**

כתיבה וחתימה טובה: **ראה לקוטי לוי״צ — אגרות ע׳ רי. שח.**

לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר מה"מ

*

ספר זה נדפס ע"י
הרה"ח התמים עוסק בצ"צ ר' **אליעזר חיים**
בן צפורה
וזוגי **רבקה בתי'** בת מרים פערל

בניהם ובנותיהם
חנה רחל ובעלה **מנחם מענדל** הלוי בן חנה דבורה
בניהם: **יהודה ארי' לייב** הלוי, **שלום דובער** הלוי
רינה ובעלה **אשר** בן רחל
ובנם: **לוי יצחק**
דבורה ובעלה **אלטער מרדכי** הלוי בן חנה
שרה לאה, שלום בער, לוי יצחק, מאיר פינחס, ישראל נחום,
חי' מושקא, יהודא ארי' לייב, מנוחה ברכה וליבא שיינא

שיחין
ל פ י ד ו ת

(ב.א. ארגאנטינא)

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
לובאוויטש